ELSEVIER'S
Geïllustreerd Maandschrift

AMSTERDAM,
Uitgevers-Maatschappy Elsevier
N.-Z. Voorburgwal 64.

EX·LIBRIS
A·W·BARTEN

ELSEVIER'S
GEÏLLUSTREERD MAANDSCHRIFT

ONDER HOOFD-REDACTIE VAN

PROF. DR. JAN TEN BRINK, H. J. SCHIMMEL,
MR. L. J. PLEMP VAN DUIVELAND, JOAN BERG,
J. HOYNCK VAN PAPENDRECHT, F. H. KAEMMERER
EN A. L. KOSTER.

VERZAMELING VAN

NEDERLANDSCHE LETTERKUNDIGE KUNSTWERKEN,

GEÏLLUSTREERD DOOR

NEDERLANDSCHE KUNSTENAARS.

DEEL VIII.

JULI—DECEMBER 1894.

AMSTERDAM. — UITGEVERS-MAATSCHAPPY „ELSEVIER"
1894.

Typ. Zuid-Hollandsche Boek- en Handelsdrukkerij, 's-Gravenhage.

Inhoud van deel VIII.

GEDICHTEN.

Oud Moedertje, naar eene schilderij.

HENDRIK VALKENBURG.

DOOR

JOHAN.

„Al zen leven, daar hei je meneer Valkenburg; man, kom der in, ik doch je zou dood wezen.” De schilder kan er de laatste jaren zeker van zijn, dat hem bij zijne komst in Laren van de zijde van Teuntje of Lijsje eene derge-

lijke begroeting te beurt valt. De kleine, gekromde gestalte met den langzamen, regelmatigen stap is bij groot en klein in 't dorp bekend; hij van zijn kant weet, dat hij hun de ruw-openhartige toespeling op zijn zwak uiterlijk niet te veel moet aanrekenen en verklaart dan ook opgeruimd, dat het de eerste jaren nog wel zal schikken, al waagt ook de oude grootvader van diep in de tachtig de onderstelling, dat „meneer en hij elkaar wel niet zooveel mis zullen loopen."

De bijna zeventigjarige schilder, hij werd den 8sten September 1826 gebo-

Het twaalfuurtje, naar eene schilderij.

ren, gevoelt zich in zijn hart zoo jong, dat het hem alleen tusschenbeiden verdriet, dat het lichaam niet meer zoo wil als vroeger. En hij *heeft* heel wat doorgemaakt. Een boekdeel ware te vullen met zijne levensgeschiedenis en dan zou het te lezen geven den hardnekkigen en afmattenden strijd eens mans van zijne jeugd tot haast aan zijne grijsheid toe, om te midden van allerlei bezwaren het levensdoel te bereiken, dat hij zich voor oogen had gesteld en waaraan hij zijne beste krachten gaf.

Hendrik Valkenburg sleet zijne jeugd en jongelingsjaren te Deventer. Zijne ouders behoorden tot eenen armen tak der familie en ofschoon de jongen reeds vroeg een geprononceerden aanleg voor teekenen aan den dag legde en er van droomde schilder te worden, er was geen denken aan, zijne op-

voeding in die richting te leiden. Integendeel, zoodra de schooljaren achter den rug waren, moest er geraadpleegd worden, in welk vak de knaap zou

In den moestuin, naar eene aquarel.

worden opgeleid, om spoedig in zijn eigen onderhoud te kunnen voorzien.

Ten einde zijne neiging eenigszins tegemoet te komen, werd hij bij een' goudsmid in de leer gedaan. Hij hield het er twee jaar uit, maar maakte er zich toen onmogelijk, waarna het in den boekhandel werd geprobeerd. „Hein" echter wou en zou teekenen en eindelijk kreeg hij het zoover, dat hij in zijne vrije uren naar de teekenschool mocht. Hier kwam hij onder de leiding van den heer Vredenburg. De tijd, hier gesleten, vormt een der merkwaardigste perioden uit 's schilders leven: het deed hem den eersten stap zetten op 't moeilijke pad, dat hij toch zoo vurig wenschte, maar bovendien leverden de geheele inrichting der school, de gang van het onderwijs en niet het

Krijtschets.

minst de typische directeur eene onuitputtelijke stof voor grappige verhalen en dwaze anecdoten, die het aardigst is, uit den mond des schilders zelven te hooren, als hij met een' ouden Deventerschen kennis de tijden der „teikenschoole" weer opdiept. De verlichting 's avonds geschiedde door olielampen met het stereotype bakje er van onderen aan. Dagen lang verzamelde zich het aflekkende vocht daarin ongestoord, tot eindelijk op een goeden dag, het bakje vol zijnde, een groote droppel zijnen weg naar beneden nam en een onuitwischbaar spoor achterliet op de prachtig afgewerkte teekening van een der jongens, die daarover natuurlijk in woede ontstak, waarna „Oliepeter, alias de lampenverzorger werd ontboden. Die jongens van de teekenschool waren door heel Deventer bekend, of liever berucht. Bij 't naar huis gaan werden

de grootste kwajongensstreken uitgehaald. Een gestolen gootpijp werd aan

Maaiers', naar eene studie in olieverf.

de straatpomp bevestigd, over de onderdeur van een winkelhuis gelegd,

en daarna werd de boel onder water gezet; waarvan de slachtoffers soms eerst iets bemerkten, als het water de achter den winkel gelegen kamer dreigde binnen te stroomen. Van pothuizen werd en passant een luik meegenomen en op de stoep geplaatst van een deftig heerenhuis, om met kletterend geraas neer te ploffen als de niets kwaad vermoedende dienstbode de voordeur opende. Herhaalde malen kwam de politie er bij te pas maar bijna altijd liep de zaak met een sisser af, dank zij de vergevensgezindheid der gekwelde burgerij, bij wie de jongens ondanks alles, nog al een potje mochten breken. De school toch had een uitstekenden naam, dank zij den kranigen directeur, die lust en ijver in den traagsten leerling wist te kweeken en menig knap

Krijtschets.

vakman (meubelmakers enz.) dankt aan die inrichting zijne vorming. Er werd hard gewerkt, zoo hard zelfs, dat Hendriks tweede moeder wel eens knorrig vroeg, of er nu al weer nieuw papier moest gekocht worden. Evenwel, 't was copiëeren uit den treuren en na de prachtigste schaduwkoppen bleek een groot pleisteroog haast onoverkomelijke moeilijkheden te bevatten. Aan diezelfde teekenschool behaalde de kunstenaar zijn twee eerste glories: een zilveren teekenpen en een zilveren medaille. De eerste werd gewonnen bij den jaarlijkschen wedstrijd in het teekenen van een geschaduwden kop à deux crayons van Julien en de grijze schilder kan nog glimlachen bij de herinnering aan de onverdeelde, zalige jongensvreugde over het bezit der „zilveren teikenpenne" eene vreugde, die al de glans van later succes niet heeft kunnen verduisteren. Wat de medaille betreft, deze werd later behaald met eene teekening naar het naakt.

Zoolang de vader echter leefde, moest het teekenen bijzaak blijven, maar bij den dood van dezen in 1844 liet de toen achttienjarige Hendrik den boekhandel eenvoudig in den steek en gaf, zich geheel aan zijne lievelingsstudie

Kousen stoppen, naar eene schilderij.

over. 't Weinige, dat zijns vaders nalatenschap opleverde, gevoegd bij den steun, hem door zijn welwillenden leermeester verstrekt, een' man, die ondanks al zijne eigenaardigheden bij den schilder in hooge waardeering is gebleven,

deed hem den eersten tijd het hoofd boven water houden. Hij studeerde vlijtig maar 's jongelings wenschen reikten verder, dan de teekenschool en de Deventersche omgeving hem konden verschaffen. Antwerpen was het beloofde land. Daarheen trokken destijds alle schilders en in 1848 had hij het zoover gebracht, dat hij zijne vaderstad den rug kon toekeeren en naar België trekken waar hij leerling werd der Antwerpsche Akademie. Daar in de Scheldestad werd door den enthousiasten maar doodarmen jongen een strijd om het bestaan gevoerd, waarin zeker menigeen met krachtiger gezondheid dan hij zou zijn ten onder gegaan; wat hem staande hield, waren zijne stalen volharding, zijne onvermoeide vlijt en een ontzeggen van bijna 't noodigste, al informeerde de goedhartige Madame, zijne hospita, dikwijls met bezorgdheid naar het welzijn van haar bleeken commensaal.

Krijtschets.

Toch, ondanks de grootste zuinigheid, was na ruim anderhalf jaar het geld op en moest Deventer weer worden opgezocht, waar door den verkoop van eenige studies en eene bestelling van een belangstellend stadgenoot de noodige fondsen werden verzameld voor een tweede verblijf in Antwerpen. Op die wijze ging het tot 1853 door. Beurtelings vertoefde de schilder nu hier, dan daar; in de eene plaats werd verdiend, waarvoor in de andere werd gestudeerd.

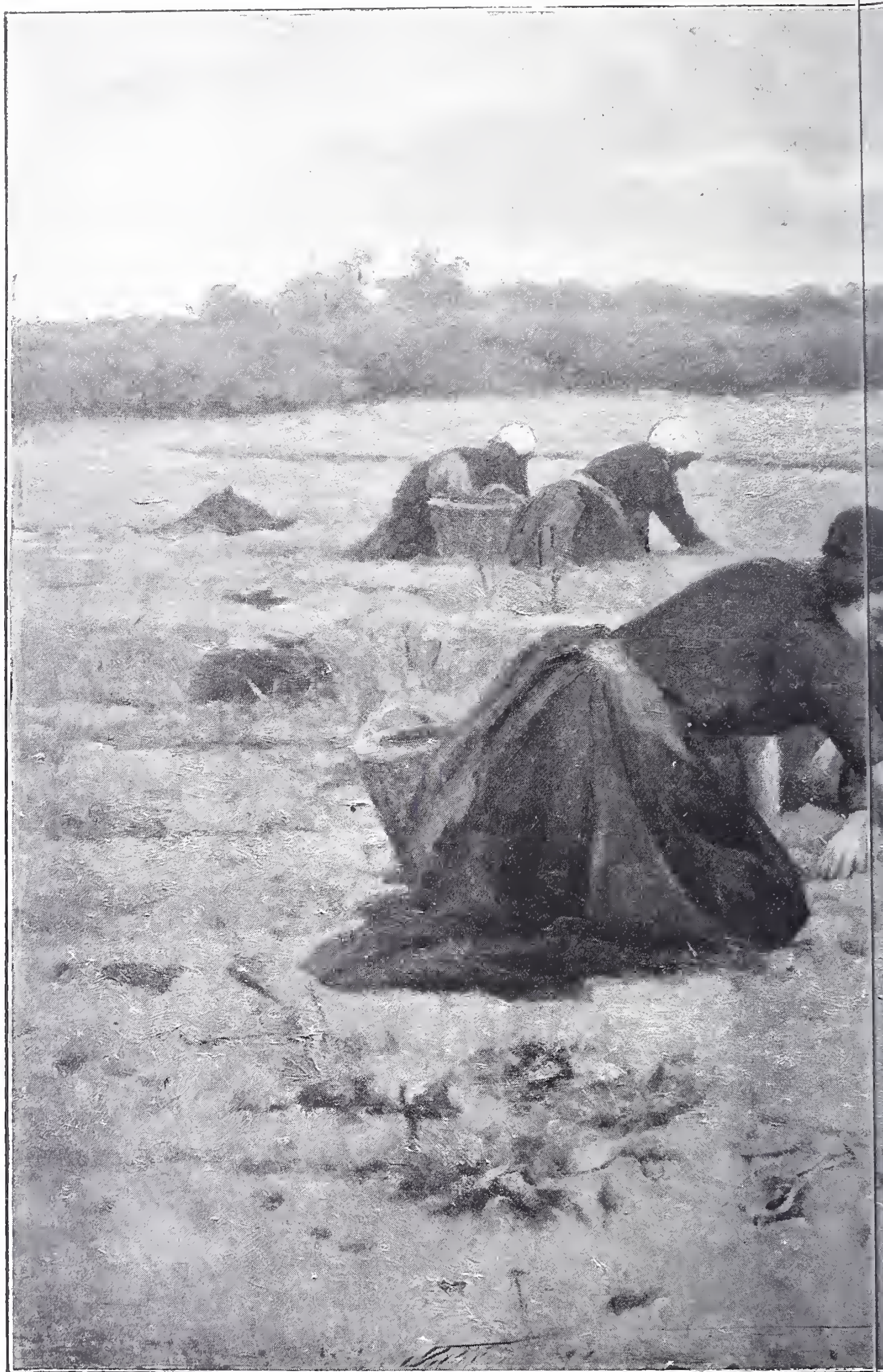
Toen werd hem van uit Almeloo de uitnoodiging gedaan, zich aldaar te vestigen. Er was kans op veel lessen en ook de betrekking van teekenonderwijzer aan de stadsschool stond voor hem open. 't Uitzicht op een eenigszins vast inkomen was voor Valkenburg, die de laatste jaren van de hand in den tand had geleefd, te verleidelijk, om niet aan de uitnoodiging gehoor te geven. Hij dacht er niet aan, dat hij, wat zijn schilderen betrof, zich daar levend ging begraven. Financieel had hij zich zijne keuze niet te beklagen; 't ging er hem betrekkelijk goed, maar 't was de dood voor de kunst. Vol Antwerpsche ideeën, met hoogklimmende illusies over grootsche historiëele onderwerpen, eene richting, toen zeer in de mode, onbekend met andere uitingen van kunst, zonder oog voor 't eigenaardige van zijne omgeving, hoewel de boerenwoning juist later zijn genre is geworden, vond de schilder in het kleine provinciestadje niets, wat aan zijn drang naar schilderen tegemoet kwam.

Niettemin sleet hij hier 13 jaren van rustige rust; hij kreeg er vele vrienden en het vertoeven in hun huiselijken kring deed bij hem de zucht naar eigen

Bij de wieg, naar eene schilderij.

haard ontwaken, welken hij vond door zijn huwelijk met Johanna Van Lochem,

Aardappelro

en, naar eene schilderij.

die, ofschoon hem niet altijd op artistiek gebied kunnende volgen, eene goede vrouw voor haar man en eene zorgzame moeder voor hare kinderen heeft trachten te zijn.

Na 1863 begon zich het Middelbaar onderwijs te ontwikkelen. De bezitters van middelbare akten waren echter schaarsch. Toen nu de betrekking van teekenleeraar aan de middelbare school te Helmond moest vervuld worden, solliciteerde de schilder en kreeg de plaats. 't Huis en bijna de geheele inboedel werden verkocht, daar 't vervoer in die tijden nog te veel bezwaren opleverde en Helmond bovendien niet aan den spoor lag. Van veel geliefde voorwerpen moest afstand worden gedaan; niet het minst viel aan 's schilders vrouw het verlaten der ouderlijke woning zwaar. Haar man had nu echter een tweeledig doel bereikt. Ten eerste was hij zijne onartistieke omgeving uit en bovendien dicht bij Antwerpen, dat in de eerstvolgende vacantie onmiddellijk weer werd opgezocht. Een uitstapje, van uit Almeloo indertijd nog eens naar België ondernomen, had de oude liefde voor de academiestad weer doen ontbranden. Hij maakte er de schets voor zijne eerste genreschilderij, eene herinnering uit Twente „de Paaschweek" genaamd, die later op de driejaarlijksche tentoonstelling in Amsterdam veel succes had en hem zijne eerste bekendheid schonk, want, ofschoon lang niet jong meer, vóór de tentoonstelling had nog niemand, uitgenomen de Overijselsche omgeving, van hem gehoord. Na een anderhalfjarig verblijf in Helmond werd hem het voorstel gedaan, aan 't hoofd te staan van eene op te richten burgeravondschool in Zwolle. Hij aarzelde niet lang, de betrekking te aanvaarden. Den geheelen dag had hij vrij en ook de vier zomermaanden had hij geheel tot zijne beschikking, zoodat hij nu vrij wat tijd voor schilderen overhield. Toch had hij nog niet, wat hij wenschte. Omgang met schilders, gedachtenwisseling over kunst, de gelegenheid om werk van anderen te zien, in Zwolle was dit niet te vinden, daarvoor moest hij naar Amsterdam. De koninklijke subsidie was toen juist ingesteld. Valkenburg zond een groot aantal doeken ter beoordeeling in; van studies gesproken: op den zolder van zijn huis staan kisten vol ervan, meest

Krijtschets.

Bijbellezing in den Achterhoek, naar eene schilderij.

alle afkomstig uit Antwerpen, die op zichzelf een heele verzameling vormen en die eene getuigenis afleggen, hoe daar aan die academie werd gewerkt. De kunstenaar hoopte dan, dat zijn werk de aandacht mocht trekken. Het deed het in die mate, dat de commissie den schilder dringend uitnoodigde, eens naar Amsterdam over te komen, ten einde tot eene persoonlijke kennismaking te geraken. De jonge man zooals zij hem veronderstelden te zijn, verdiende ten volle, dat men hem in staat stelde, een studiereis te ondernemen. Toen de schilder werkelijk kwam, zagen de verwonderde commissieleden een ruim 45 jarig man, echtgenoot en vader, die niets anders begeerde

Dorschers, naar eene schilderij.

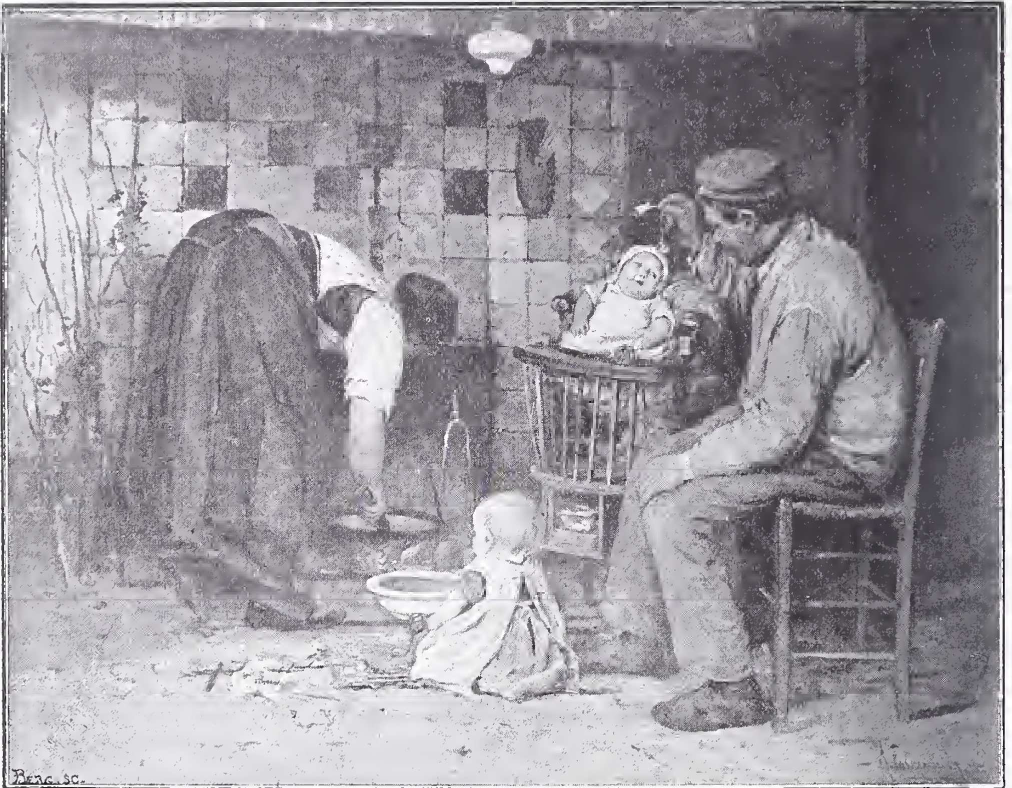
dan eene tegemoetkoming in de kosten voor een tijdelijk verblijf in Amsterdam. Ze werd hem toegestaan en van Mei tot September werd het bekende atelier op de Rozengracht betrokken. Eenmaal hier zijnde, beviel het er hem zoo goed dat hij moeite deed, er eene vaste betrekking te krijgen. Deze deed zich weldra voor aan de ambachtsschool in de Westerstraat en de Hoogere burgerschool voor meisjes. Hij werd er benoemd en de betrekking in Zwolle eraan gegeven. Van de kunst alleen te leven, daarvan was nog geen sprake en daarbij de schilder moest om vrouw en

Oude Harmen, naar eene schilderij.

kinderen denken. Zijne komst in de hoofdstad begon onder goede voorteekenen. Op den avond van den verhuisdag kwam een telegram met de verblijdende mededeeling, dat een ingezonden schilderij op de stedelijke Haagsche tentoonstelling, getiteld: „even uitgaan”, oud vrouwtje met paraplu, de gouden

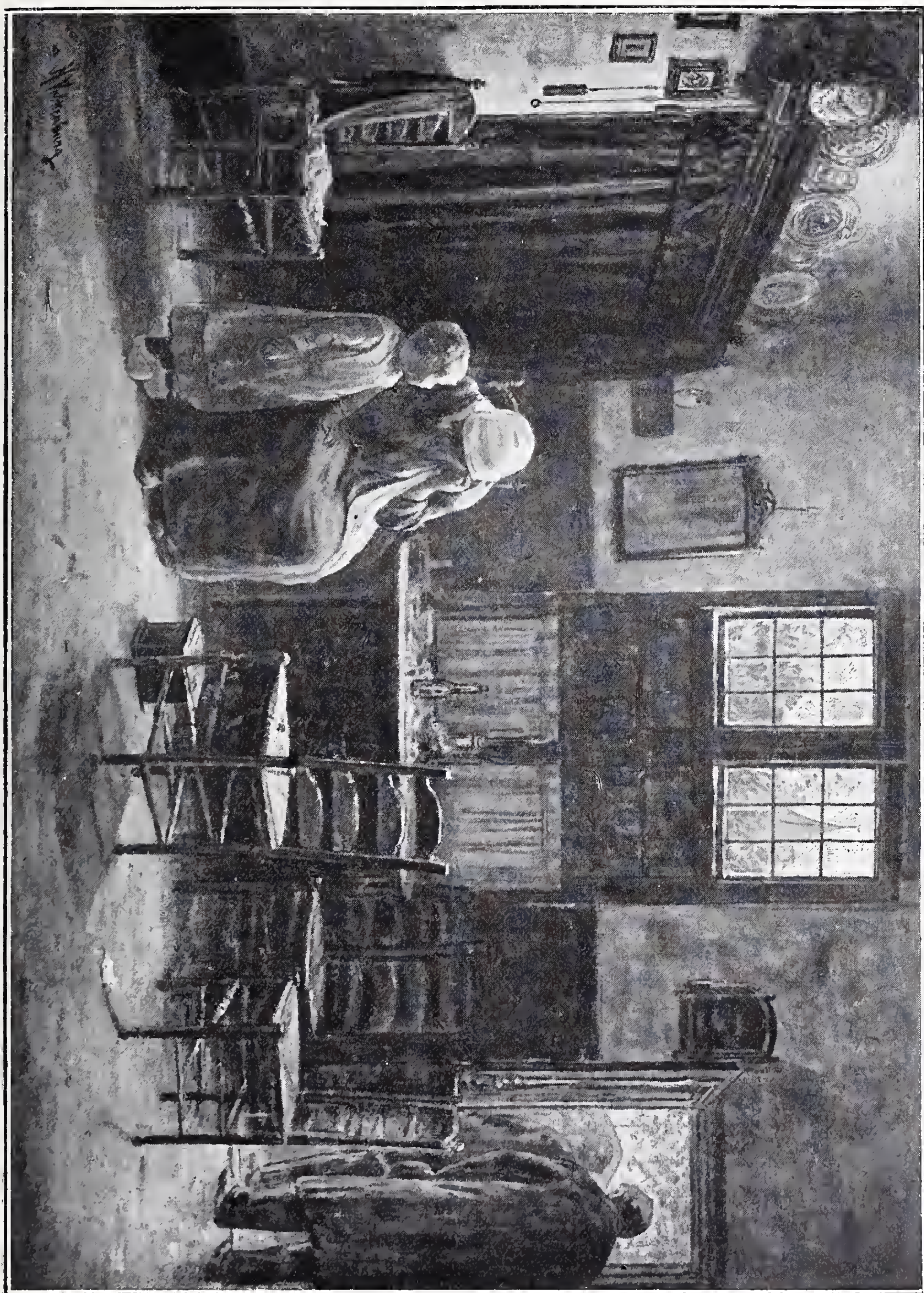
medaille had verworven en een kooper gevonden in baron Van Hardenbroek. Aan die schilderij knoopt zich een aardig incident vast. De schilder, die de tentoonstelling eens bezocht, maar geen weg in Den Haag wist, informeerde daarnaar bij den hotelhouder, die op 't hooren van de tentoonstelling zijn gast op 't hart drukte, toch vooral niet te vergeten, een oud vrouwtje daar te gaan zien; 't trok ieders aandacht. Tot zijne blijde verbazing maakte hij toen kennis met den schilder ervan. Bovengenoemde medaille, gevoegd bij vleiende courantenartikels vestigde de aandacht op hem en bracht hem in

Voor het middagmaal, naar eene schilderij.

aanraking met kunsthandelaars, zoodat hij nu kon zeggen, dat hij den voet in den stijgbeugel had. Toch waren de eerste jaren in Amsterdam geen gemakkelijke. Een wekelijksch lesgeven van 28 uur in vaak overvolle klassen was te afmattend eene taak voor iemand, die nooit eene krachtige gezondheid mocht genieten en bovendien elk vrij half uurtje aan zijne kunst wijdde. In 1873 was hij dan ook genoodzaakt voor zijne betrekkingen te bedanken: een ernstige longontsteking gaf een gevoeligen schok aan zijn toch reeds overwerkt lichaam. Gelukkig dat hij zich onderwijl als schilder genoeg naam

had verworven, om niet al te donker de toekomst in te zien. In elk geval

De dorpsklok luidt!, naar eene schilderij.

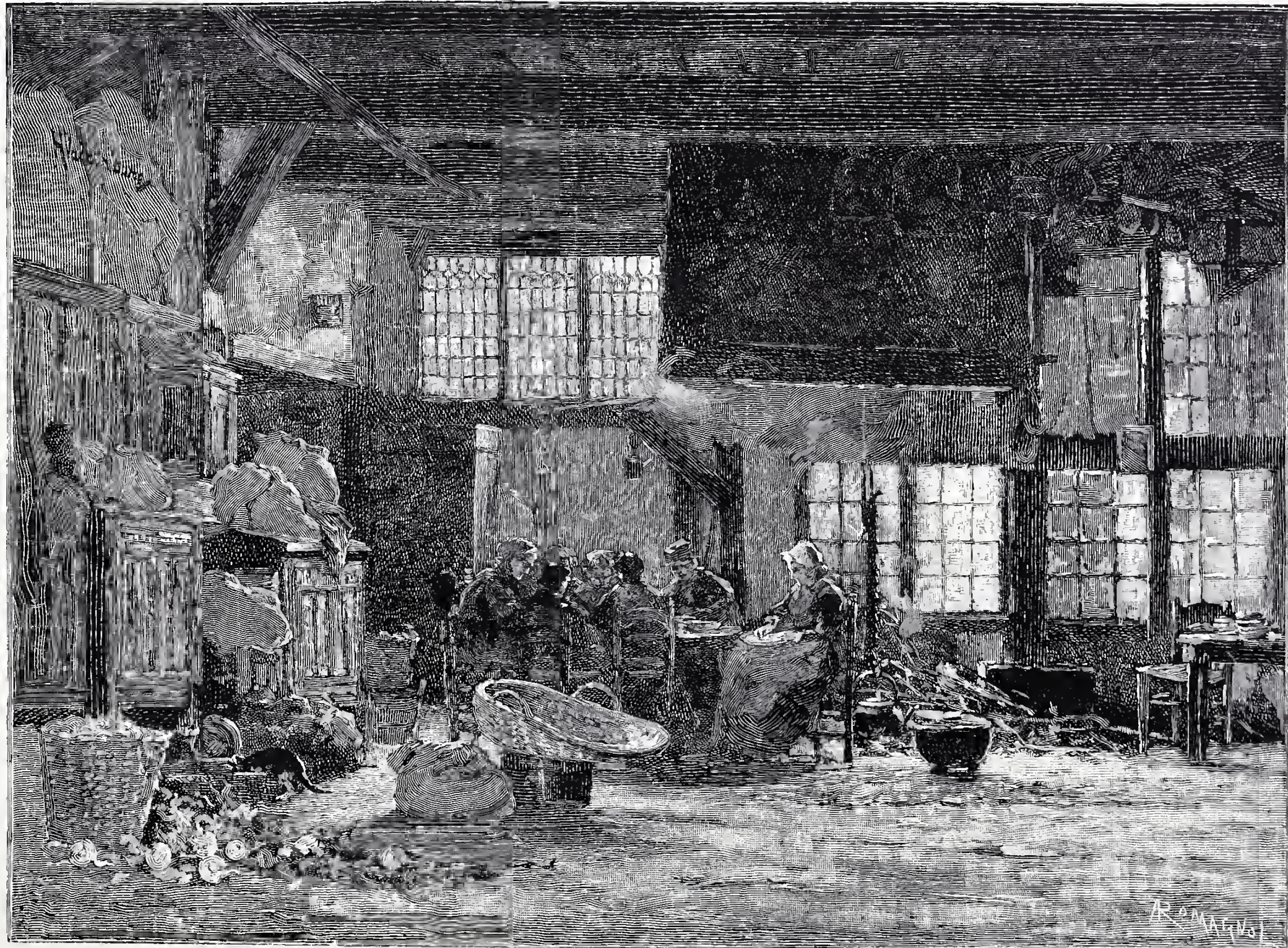
kon hij zich nu geheel aan 't schilderen overgeven. 's Zomers werd geregeld Twente opgezocht, hij kende de streek en de bewoners en zocht er gaarne

de oude vrienden op. Menig schilderij dagteekent uit dien tijd. Een der merkwaardigste vruchten is wel „bijbellezing in den achterhoek". Zooals 't

Even uitgaan, naar eene schilderij, in 't bezit van Baron van Hardenbroek van 's Heeraartsberg en Bergambacht.

meest altijd met zulk een groot werk gaat, 't ontstond niet in eens. Jarenlang had de schilder reeds het plan, zoo iets te maken. Hij had zoo'n bijbellezing

Twentsch binnenhuis, naar eene schilderij.

vaak bijgewoond en altijd opnieuw had het eigenaardige van het onderwerp hem getroffen en hem opgewekt, iets daarvan te maken. Verschillende studies en schetsen werden ervoor ontworpen, maar steeds bleef de werkelijke uitvoering nog achterwege tot eindelijk de wereldtentoonstelling in 1883 hier ter stede de aanleiding werd, het reeds begonnen doek te voltooien. De kunstenaar wilde gaarne een belangrijk werk inzenden en dit leek hem daarvoor 't meest geschikt. 't Doek had veel succes, verwierf een gouden medaille en ging in bezit over aan baron Van Boetzelaar.

Gebeurtenissen uit den huiselijken kring gaven dikwijls het onderwerp aan de hand voor verschillende belangrijke doeken, als: Goedennacht, het doopmaal, wat de ooievaar bracht, prentjes kijken, enz., waarvan het eerste op de stedelijke tentoonstelling alhier de gouden medaille verwierf.

Na Twente kwam Zandvoort een jaar aan de beurt, daar de gezondheid van een der kinderen een verblijf aldaar noodzakelijk maakte. Behalve vele studies kwam daar geen enkel groot werk tot stand. In de laatste 12 jaren werd het Gooi opgezocht, dat wel het aantrekkingspunt zal blijven.

Intusschen had de kunstenaar zich trachten los te maken van den bruinen toon en de oude opvatting der Antwerpsche school en meer een voorbeeld genomen aan de nieuwere kunstuiting, die in Den Haag en Amsterdam hare knappe beoefenaars vond en 't is vooral in Laren geweest onder den invloed en omgang van Mauve, dat Valkenburgs kunst zich langzamerhand heeft vervormd tot wat ze nu is en die werkelijk verrassende veranderingen te zien geeft, als men soms plotseling een doek uit vroeger tijd met een uit de Larensche jaren te vergelijken krijgt. Ongetwijfeld is die verandering van richting eene goede geweest. Van Valkenburg mag men verklaren, wat niet van alle schilders op dien leeftijd te zeggen valt, dat zijne kunst er met de jaren op vooruitgegaan is en nog altijd is hij onvermoeid zoekende. Door Mauve leerde hij meer dan vroeger inzien, hoe men alles van de natuur moet afzien, hoe 't verlichte raamhoekje, 't dommelige schuurtje, 't duttend oudje bij den haard 't best op de plaats zelve zijn weer te geven, en de Laarders zijn er een geschikt slag van menschen voor. Ieder mag vrij komen schilderen; 't is eene aardige bijverdienste voor de armelijke bevolking. Maakt het kroost het wat al te lastig, moeder weet ze handig de deur uit te zetten: ze wil het mijnheer graag naar den zin maken. De schilders staan in een goed blaadje. Hebben zij niet van een vergeten dorpje een druk bezocht zomeroord gemaakt? Valkenburg vindt in Laren herstelling voor geest en lichaam. De eerste zoele voorjaarsdag ziet hem er heentrekken en het atelier in de Parkstraat wordt niet eerder in gebruik genomen, dan als de gure Novemberwind het verblijf in de tochtige boerenwoningen ondoenlijk maakt. Een der eerste doeken, dat hier werd afgewerkt is het bekende schilderij op het Rijksmuseum, dat indertijd op de najaarstentoonstelling in Arti is geëxposeerd geweest. Vooral zijne waterverfkunst kwam hier tot krachtige ontwikkeling. Ofschoon eerst op latere

jaren er mee begonnen, behaalde hij er reeds in 1871 eene bronzen medaille mee in Luik en draagt hij tegenwoordig zijn behoorlijk aandeel bij in de massa aquarellen die jaarlijks hun weg naar Amerika vinden. Dat trouwens zijn werk ook in 't buitenland wordt gewaardeerd, bewijzen verschillende bekroningen in Londen, Parijs en Berlijn, in welke laatste stad het geexposeerde doek: „de dorpsklok luidt" voor een museum werd aangekocht.

De schilder kan met voldoening op 't leven, dat achter hem ligt, terugzien en indien men des ondanks zich verwondere, dat zijne kunst ten slotte toch niet dat heeft gegeven, wat zijne jongelingsjaren eens zoo schitterend voorspelden, als hij niet dien wijdklinkenden naam heeft verworven, die de belooning mocht zijn voor zijn onvermoeid streven, men bedenke wel, hoe een bijna vijf en twintig jaren tobbens de sterkste vleugels kan verlammen en doodend kan zijn voor zelfs een krachtiger kunstleven dan het zijne, en dat het bij hem nog lang niet op sterven ligt, bewijst elke tentoonstelling, waar hij zijne frisch afgewerkte doeken heenzendt.

Met onvermoeide vlijt is hij den geheelen dag werkzaam en eene aanmaning tot rustnemen is soms waarlijk niet overbodig.

Moge 't hem gegeven zijn, nog vele jaren in zijn geliefd Gooi door te brengen.

DE WRAAK VAN EEN ZONDERLING.

(Uit het gedenkboek van den contrebassist Jonas Memel).

DOOR

MAURITS SMIT.

Het is een ontzettend verhaal dat ik ga doen en ik raad alle groote en kleine Memels aan — tot wier leering en stichting ik deze regelen neerschrijf — om, voor zij tot deze lectuur overgaan, hunne zenuwen schrap te zetten met broomkali of dat andere tuig, dat in mijne jonge jaren heelemaal onbekend was, maar waarvan zenuwachtige menschen tegenwoordig direkt gebruik maken, zoodra zij tegen iets opzien. Ik schrijf dit uit pure genegenheid voor mijne nazaten, tot in het verste nageslacht dat zal leven onder maatschappelijke verhoudingen, die hun getrouwe afspiegeling vinden in een orkest, zooals ik dat mijn leven lang heb gekend. Ik bedoel een orkest waarin alle leden heeten samen te werken tot een harmonisch geheel, terwijl zij in werkelijkheid gruwelijk met elkaar overhoop liggen; waar de eerste viool altijd de baas wil spelen en voortdurend wordt bewierookt, terwijl de bassist altijd uitgescholden, in het gunstigste geval niet geteld wordt, al is hij in zijn soort ook even verdienstelijk en onmisbaar als de beste onder de artiesten. Ik schrijf dit, omdat schrijven het eenige is dat ik behalve lezen, rekenen en muziek, in mijn jeugd goed heb geleerd en ik van dit schrijftalent, dat altijd in mij heeft gesluimerd, nooit eenig ander blijk heb kunnen geven dan in de driemaandelijksche rekeningen, die mijne leerlingen — ongeflatteerd — geregeld van mij ontvangen, en nog eens, toen ik den orkestdirecteur schriftelijk heb aangemaand tot uitbetaling van mijn achterstallig salaris. Eindelijk schrijf ik dit om mijn gemoed te ontlasten van een groote zonde, die mij altijd heeft aangekleefd, namelijk dat ik mijn heele leven lang heb gelogen en komedie gespeeld, iets waarover ik mij zeker nog meer zou schamen, als ik niet overtuigd was, dat dit altijd eene erfelijke kwaal in onze familie is geweest en dat de omstandigheden er voortdurend toe hebben meegewerkt, om die kwaal bij mij nog sterker te ontwikkelen. Ik gevoel behoefte om ten

minste eens in mijn leven mijne opinie niet onder stoelen en banken te steken en althans te streven naar waarheid, eene waarheid even zuiver en helder, als wijlen de rijstebrijpap die mijne moeder zaliger in onze goede dagen placht op te disschen, wanneer een van de zeven jarig was. Dat ik *nu* eerst, nu mijne vingers bijna te stijf zijn geworden om nog een bas te hanteeren, tot deze zielverligtende bezigheid overga — ik schrijf dit met een *g*, omdat ik naar waarheid streef en liever niet verkeerd begrepen zou worden — moge zijne verontschuldiging vinden in het feit, dat ik stellig overtuigd ben dat ik mij door meerdere openhartigheid ontelbare lasten op den hals zou hebben gehaald terwijl ik 't nu althans een groot deel van mijn leven vrij goed heb gehad, voor zoover dit ten minste mogelijk is voor iemand die in de wieg is gelegd om miskend te worden.

Er zijn menschen, geheele geslachten zelfs, die als 't ware geboren zijn om hun leven lang miskend te worden. Bij de Memels is dit althans herhaaldelijk voorgekomen en is de miskenning steeds van den vader op den zoon overgegaan; ik durf zelfs op grond van mijne ervaring besluiten, dat ook de miskenning tot de erfelijke kwalen behoort, en niets zal mij aangenamer zijn, dan dat een van mijne afstammelingen, die dit zal lezen, mij dit in mijn gezicht zal tegenspreken. Wat mijn vader betreft, die met het geven van pianolessen den kost verdiende, tot hij die verstijving in de rechterhand kreeg, waarna hij als catechiseermeester optrad — meer dan droog brood bracht dat catechiseeren niet op, wij kinderen moesten er de boter en de kaas bij leveren — voor iemand van zijne onschatbare verdiensten, zeg ik, is hij zijn leven lang miskend geworden. Ik zelf heb een deel van mijn jeugd in de bedroevendste omstandigheden doorgebracht en alles, wat ik later als bassist heb moeten slikken, is eigenlijk niemendal, vergeleken bij de minachting, die ik in mijne jonge jaren heb moeten verduren. Maar daarop kom ik straks terug.

Ik vraag u echter in gemoede, is de omstandigheid, een gewoon bassist te zijn, al op zich zelf niet voldoende om totaal miskend te worden? Wordt een bassist ooit op zijne rechte waarde geschat? Heeft er ooit iemand aan gedacht hem een lauwerkrans te vlechten, of hem ook maar het geringste teeken van bijval te schenken? Wel, gij zoudt voor een idioot worden aangezien, als ge, na een onberispelijke uitvoering van een symphonie of ouverture, gingt uitroepen: bravo voor de bassen! Den orkest-dirigent roept ge terug, natuurlijk, gij overlaadt hem met eerbewijzen en kransen; den eersten violist juicht ge toe, en voor den eersten den besten kwast met lange haren, die u op een solovoordracht komt onthalen, slaat ge uwe handen kapot. Maar een bassist, — komaan, hij telt niet mee, hij bestaat heelemaal niet vóor u. Ik zeg dit niet uit een gevoel van naijver, want ik ben te oud geworden om niet te weten, dat dit gevoel tot de belachelijkste dingen behoort, die een mensch er op kan nahouden; maar ik wil hiermee alleen maar aanduiden, hoe onrechtvaardig het in de wereld toegaat. Heusch, al wat men in de maatschappij zoo waarneemt, dat vindt ge in een orkest weer terug. Daar hebt ge misschien nooit zoo over nagedacht, maar ik verzeker u, dat het waar

is. Neem b.v. eens een metselaar, die de stevige fundamenten heeft gelegd, waarop een mooi gebouw jaren, eeuwen lang misschien, zal rusten; — zoo'n man is voor u een nietsbeteekenend mensch, gij kent hem niet en gij denkt er zelfs niet aan dat zoo iemand bestaat. Maar den bouwmeester of architect, die een mooie kroonlijst aan dat gebouw aanbrengt, juicht ge toe; zijn naam wordt in de couranten met lof vermeld, en als hij het geluk heeft voor een vorstelijk personage te werken, dan krijgt hij nog 'n versiering in zijn knoopsgat toe. Maar zoo'n metselaar, die aan de fundamenten heeft gewerkt, gunt ge ternauwernood zijn borrel, waardoor hij zich over de treurige vergetelheid, waarin hij voortleeft, tracht heen te zetten. En toch, wat zou zoo'n gebouw zijn zonder die fundamenten? Immers niemendal, — het zou met kroonlijst en al in elkaar zakken, als een leege zoutzak.

Precies diezelfde onbillijkheid vindt men weer terug bij de beoordeeling en waardeering van een orkest. Heel dat harmonisch gebouw, dat u met zooveel bewondering vervult, rust op de bassen, gelijk mijn vader indertijd eens beweerde in den geestigen muzikalen rebus: *de bas is de bas is va ndem u ziek*, dien hij zoomaar in een oogenblik op een zomerschen achtermiddag uitdacht, wel een bewijs hoe hoog de man stond. En niet alleen neemt men die onbillijkheid waar bij gelegenheid van ovaties en lofredenen. Ik heb 't immers zelf beleefd en met eigen oogen gezien, dat toen de vrouw van den eersten violist gestorven was, de deelneming algemeen was en men van heinde en ver met lijkkransen kwam aandragen; terwijl men, toen een van onze hoboïsten zich volslagen suf had geblazen — omdat hij met zijn blazen een vrouw met vier kinderen op de been moest houden — slechts met de grootste moeite een sommetje bij elkaar heeft kunnen brengen, om de stumperds voor den hongerdood te bewaren; om nog niet eens te spreken van den es-klarinet, die, toen zijne vrouw was gestorven, ternauwernood een morgen van de repetitie kon vrij krijgen om haar ordentelijk te begraven. Ik behoor dus niet alleen tot de miskenden, o heere, op lange na niet. Verreweg het grootste deel van onze orkestmannen wordt miskend, schandelijk miskend. Daar hebt ge de meeste houtinstrumenten, de tweede violen, de alten, de cello's, ze worden zelden of nooit genoemd; en wat het koper betreft, als er iets van gezegd wordt, dan wordt er doorgaans op gescholden. Alleen onze dirigent en de eerste viool kunnen geen kwaad doen en zelfs de paukenist, als hij er maar eens flink op losdondert, krijgt nog wel eens een loffelijke vermelding. Niemand denkt er aan, dat wanneer die drie zoo gevierde lui eens met hun drieën eene uitvoering wilden geven, de geheele zaal in minder dan geen tijd zou leegloopen. En zelfs in het geval dat de muziekverslaggever in de courant het orkest „en bloc" een complimentje geeft, gaat toch de dirigent per slot van rekening nog altijd met de eer strijken.

Maar dat is nu eenmaal zoo in de wereld en zoo zal het ook wel blijven, zoolang de wereld bestaat. Wordt men ouder, dan leert men zich in de omstandigheden schikken en men moppert er niet meer over. Aan ondankbaarheid en miskenning raak je gewoon, als aan sterke boter, — ten slotte

proef je het niet meer. Het besef toch van een onmisbaar deel uittemaken van het geheel is oòk wat, en verdien je op die manier een fatsoenlijk stuk brood, dan mag je per slot van rekening nog dankbaar wezen. Wanneer er ooit een onder de Memeltjes is, die zich over die soort van miskenning blijft beklagen en om die reden een wereldverachter wordt, dan is hij geen knip voor zijn neus waard. Er zijn veel grievender dingen in de wereld, die een mensch voor zijn leven lang kunnen deuken. En daarover wenschte ik eigenlijk te spreken. De vreeselijkste periode van mijn leven valt juist in dien tijd, toen ik nog niet in het eerwaardig korps van de bassisten was opgenomen. Ik wil spreken over mijn jeugd, voor velen de liefelijkste tijd van het leven. Voor mij zijn, tenminste aan een deel van mijne jonge jaren, de smartelijkste herinneringen verbonden. Ik durf dit gerust zeggen zonder hiermede mijnen ouders in het minst te kort te doen, want de goede zielen hadden er geen schuld aan — de omstandigheden waren hun te machtig.

Mijn vader had een groot gezin. Wij waren al met ons vijven, toen op een middag, juist toen hij bezig was mij onder het slobberen van een kopje thee pianoles te geven, de baker hem de goede aankomst van tweelingen kwam aankondigen.

Mijn vader zette doodbedaard zijn kopje neer en sprak tot de baker, die blijkbaar op het ergste was voorbereid en met hare handen in de zijde de uitbarsting afwachtte: — Ik dank u, tijdelijke grootmeesteres in onze nederige arke, voor deze mededeeling. Wees zoo goed aan mijne vrouw te zeggen, dat ik de jonggeborenen aanstonds in oogenschouw zal komen nemen. —

Toen wendde hij zich tot mij en zeide:

— Wij moeten den toestand altijd onder de oogen durven zien, Jonas. Het getal zeven is een heilig getal. Daarin mag geen verandering meer gebracht worden. —

In den tijd, waarvan ik hier spreek, behoorde van ons allen, behalve mijn vader, maar één tot de kostwinners van het gezin, en dat was mijn oudste broer Jakob. Hij was hulponderwijzer aan een lagere school, en mijne ouders zouden zeker nog meer pleizier van hem gehad hebben, als hij niet zoo triest van natuur was geweest. Of het van de schoolkinderen kwam, waarmee hij misschien niet al te best overweg kon, of dat het in zijn bloed zat, ik weet het niet, maar hij was in alle opzichten het tegenbeeld van mijn vader, die een onverstoorbare opgeruimdheid bezat, hetgeen hem wel als eenige verdienste mag worden aangerekend, wanneer men bedenkt, dat hij den geheelen dag, van 's morgens 7 uur af, huisbezoeken aflegde, om bij het afschuwelijk hakkelen en klimperen van koppige kinderen zonder het minste gehoor, met een potloodje de maat te tikken, in het gunstigste geval hun iets voor te spelen, waarvan zij doorgaans niets begrepen, om dan eindelijk, na het volbrengen van zijne dagtaak, in huis nog eens op hetzelfde of, bij wijze van afwisseling, op dreinerig kindergeschreeuw, op klachten van zijne echtgenoote of het sombere gezicht van zijn oudsten spruit onthaald te worden.

Daar mijn vader in mij al heel vroeg veel zin en aanleg voor muziek

meende te ontdekken, werd ik natuurlijk voor de muziek bestemd en kwam ik al op mijn zesde jaar onder de vaderlijke leiding. De harmonica, waarmee ik tot dien tijd mijn famille voortdurend verveeld en mijne moeder, die wat zwak van hoofd was, menigmaal tot wanhoop had gebracht, werd ter zijde gelegd en de piano werd het instrument, dat mij de overtuiging zou geven, dat mijn leeren inderdaad spelen zou zijn. Ik steek mijzelve niet te veel in de hoogte, wanneer ik zeg, dat ik bijzonder snelle vorderingen maakte. Ik was

Zeg dat ik aanstonds de jonggeborenen zal komen zien.

nog geen acht jaar, toen ik reeds alle mogelijke en onmogelijke danswijzen glad uit mijn hoofd kon spelen, en ik herinner mij nog heel goed, dat toen ik eens op een theekransje de marsch van „Den Vroolijken Kopersmid" had gespeeld, een van de geestige heeren van het gezelschap uitriep: — Wel, vader Memel, daar steekt niet alleen een Memelszoon maar ook een Mendelssohn in! Sapperloot, wat speelt die jongen! — Menigmaal heb ik in die dagen mijn broeder Jacob hooren zeggen, dat niemand dat liedje van „Moederziel alleen" zoo gevoelvol kon spelen als ik, en ik meen meermalen te hebben opgemerkt, dat hij, als hij zoo in het schemerdonker in een hoek naar mij zat te luisteren, veel meer zijn zakdoek voor den dag haalde, dan in verband

met den staat van zijn neus noodig was. In dien tijd was op partijtjes en avondjes bij de kennissen de kleine Jonas het gevierde kind; Jonas werd door de dames op den schoot genomen en gezoend, Jonas kreeg koekjes en suikerboonen in overvloed, en dan streek men Jonas door zijn krullebol en zeide: — Je zult nog een baas worden, hoor, een heele baas! —

Het spreekt van zelf dat ik de eerste was om aan deze voorspelling geloof te slaan. Zoo dikwijls heb ik als kind gedroomd van dien heerlijken tijd, die voor mij zou komen, later, als ik groot zou zijn; dan stelde ik mij voor, hoe ik als een groot virtuoos op concerten zou spelen en hoe ik door duizenden zou worden bewonderd en toegejuicht. Eens, ik was toen een jaar of twaalf, heb ik Rubinstein gehoord. Toen ik daar den grooten man met zijn breeden, zwaren kop, de halfgesloten oogen en de dikke zwarte haren zag staan, terwijl hij, met eene hand op den zwaren concertvleugel leunend, boog voor het uitgelatene en opgewondene publiek, dat, in zijne verrukking over het meesterschap van dezen reus, was uitgebarsten in een donderend applaus, een stampen en roepen en klappen zonder ophouden, — toen zeide ik zacht tot mij zelven: — Jonas, zoo zal jij later ook eens staan. —

En waarom zou ik zoo iets ook niet gedacht hebben? Ik was mij toch bewust van de muzikaliteit, die in mij was, ik voelde waar mijn instinkt mij heenleidde en men voorspelde mij een groote toekomst. Er was voor mijne verwachting en kinderlijke droomen veel meer grond dan voor de ijdele inbeelding van vijf en negentig percent van de onverdragelijk-wijsneuzige leerlingen onzer hedendaagsche muziekconservatoires, over het paard gebeurde kinderen, die zich verbeelden, *omdat* hunne ouders toevallig de kostbare opleiding aan die inrichtingen kunnen bekostigen, dat zij eerste artiesten zijn of zullen worden, ofschoon er bij de meesten hunner niet zooveel artisticiteit aanwezig is, als er eens in de zolen van de kinderschoenen van Jonas Memel zat. Allemaal schijn tegenwoordig!

Natuurlijk dat mijn muzikaal temperament als van zelf gepaard ging met een bijzonder gevoelige en aantrekkelijke natuur. Ik had duizenden dingen lief, die mij aangenaam aandeden; kleinigheden, die anderen soms onverschillig laten of ook in 't geheel niet worden opgemerkt, konden mij in verrukking brengen of mij in mijn ziel bedroefd maken. Ik had de zon lief en de bloemen met hare mooie schitterende kleuren en de vogels met hun heerlijk gezang; de lente en de meiviooltjes brachten mij in verrukking, maar het meest lief van allen had ik Betsy Karpers, de jongste dochter van Karpers en Co., in minerale wateren, die twee huizen van ons af woonde. Ik zal zoowat veertien jaar zijn geweest, toen ik die ontzaglijke liefde voor Betsy Karpers opvatte. Het kwam aan op een danspartijtje, bij gelegenheid van de zilveren bruiloft van onzen schoolmeester, waar Betsy ook genoodigd was. Ik weet niet waarom wij altijd zoo lachten, als wij samen waren en met elkaar spraken; ik weet ook niet hoe en waarom wij elkaar zochten, maar ik weet wel, dat ik dien avond al vijfmaal met haar had gedanst en dat ik juist een zesden dans met haar wilde beginnen, toen het hoofd van

de firma Karpers en Co. naar ons toekwam en zeide, terwijl hij Betsy bij den arm vatte: — Kom Betsy, je hebt nu al den heelen avond met dien muziekjongen geloopen, je moet nu eens met Thomas Dunner dansen. —

Thomas Dunner was de zoon van een schatrijken juwelier, de vervelendste jongen die op twee beenen rondliep.

— O zeker, mijnheer, dat vind ik heel goed, — gaf ik ten antwoord, terwijl ik Betsy losliet en Thomas Dunner in mijn ziel verwenschte.

Dit antwoord aan den ouden heer Karpers was een van de vele leugens, waaraan ik mij in dien tijd begon schuldig te maken. Ik heb om en ter wille van Betsy Karpers verschrikkelijk veel gelogen. Van dien tijd af dagteekent mijne veinzerij tegenover mijne omgeving, mijn komediespelen tegenover iedereen, soms zelfs tegenover haar.

Wanneer ze mij thuis met Betsy Karpers plaagden, dan zei ik gewoonlijk, terwijl ik wat rood werd: „Och, die nare meid, ik geef niemendal om haar." Toen mijn vader mij op zekeren dag verraste, terwijl ik bezig was op eenige woorden over liefde en maneschijn een liedje te componeeren, dat ik Betsy op haar verjaardig wilde toezenden, antwoordde ik op zijn vraag, wat ik toch uitvoerde, dat het een gedichtje van den ondermeester was en dat deze mij gevraagd had, er een paar noten bij te schrijven. Van dien tijd af heb ik altijd om mijn gevoel heengedraaid, gedeeltelijk uit een soort van valsche schaamte, gedeeltelijk omdat ik vond, dat het ongepast en zelfs ontheiligend was, dat andere menschen zich met dat gevoel gingen bemoeien, waarvan zij toch niets konden begrijpen. Ik heb 't dan ook nooit tegen iemand uitgesproken wat ik eigenlijk voor Betsy Karpers heb gevoeld, en zelfs nu, terwijl ik het op dit oogenblik neerschrijf en ik van dit gevoel, waarvan de herinnering nog zoo levendig in mij is, een waar beeld tracht te geven, bemerk ik hoe gebrekkig dit is en hoe weinig ik daartoe in staat ben. En ik beweer nog, zelfs op gevaar af dat mijne vrouw mij op dit punt onderhanden zal nemen — want Betsy Karpers is nooit Betsy Memel geworden, — dat de liefde van een veertienjarigen jongen voor zoo'n meisje, dat ook niet veel meer is dan een kind, het liefste en beste en reinste en heerlijkste gevoel is, dat er op de wereld denkbaar is, en ik heb 't nooit kunnen uitstaan, dat men een dergelijke genegenheid met den minachtenden naam van kalverliefde bestempelt. Wat drommel, waarom ziet men op zoo'n kinderlijke genegenheid zoo laag neer, waarom trekt men de waarheid daarvan in twijfel? Omdat zij zelden tot een huwelijk leidt misschien? Maar ik zou haast zeggen, dat pleit er juist voor. Bij de meeste verbintenissen, die later met het oog op een practisch huwelijk worden aangeknoopt, is altijd wat meer of minder overleg, beredeneering, berekening in het spel. Getuige onze eerste waldhoorn, die zeker niet met die lange magere sliersperge zou getrouwd zijn, als zij niet die prachtige groentenaffaire, die haar vader haar naliet, mee ten huwelijk had gebracht. En neem dan bijv. onzen paukenist, die dan zoogenaamd uit liefde getrouwd is; het praatje gaat immers algemeen, dat hij zijne slagkunst nu en dan nog wel eens op iets anders uitoefent, dan op een gespannen kalfsvel. Neen, hoe meer

ik in de wereld heb rondgekeken, hoe meer ik tot de overtuiging ben gekomen, dat men naar een huwelijk nooit den aard en de diepte der gevoelens moet afmeten, die tusschen menschen kunnen bestaan. Zoodra men aan een huwelijk denkt, dan moet men gaan letten op stand en afkomst en of er wel geld genoeg is om van te leven, en op nog zooveel andere miserabele dingen, die met liefde niets hoegenaamd hebben uittestaan. Dachten Betsy en ik in dien tijd ooit aan stand of geld? Lieve God, wij wisten in de verste verte niet wat die akelige uitvindsels beteekenden! Wij dartelden maar en koosden en wij bewonderden elkaar, zooals de bloemen en de vogels elkaar moeten bewonderen en liefhebben; wij zagen alles en elkaar altijd in die gelukkige zonnige tint, die alleen kinderoogen kunnen zien en die verdwijnt, zoodra wij met verstandsoogen gaan waarnemen. Die kinderlijke liefde is zoo weinig stoffelijk, zoo naïef-rein en toch zoo lief-zinnelijk, juist door dat half-bewust vaagschemerig gevoelen, zoo dichterlijk-waar en zoo waarachtig-poëtisch. Het is een liefde zonder het minste bijoogmerk, zonder eenige beredeneering. Zoo'n dwaasheid mag later niet meer voorkomen bij fatsoenlijke menschen die hun vijf zinnen behoorlijk bij elkaar hebben. — Bah! Wat zijn onze verstandige menschelijke affecties — behoorlijk voorbereid en wel doordacht, — vergeleken bij de dartele, zalige, goddelijk-zonnige gevoelens van de onbezorgde jeugd? Ze zijn als de deftige asters, statig, reukloos prijkend in een nevelachtige herfstzon, vergeleken bij de lieve ontluikende rozeknoppen, die daar zoo heerlijk opbloeien in de geurende lente.

Zoodat ik maar wil zeggen dat mijne liefde voor Betsy Karpers een zoo onbaatzuchtige, zuiver-natuurlijke genegenheid was, als waartoe alleen de onbezorgde, dartele jeugd in staat is. Ik zou de grootste dwaasheden voor haar hebben kunnen doen en menigmaal heb ik straf opgeloopen, wanneer ik, om haar te ontmoeten, geheele straten omliep en dan te laat op school kwam. Ik had een zekere vereering en genegenheid voor alles wat op Betsy Karpers betrekking had. Haar huis met de groene vensterluiken en den grooten kastanjeboom voor de deur gaf voor mij een zekere wijding aan onze buurt; zelfs voor het naambordje, waarop de minerale wateren met stijve krulletters waren vermeld, had ik een zekere bewondering, — al dat minerale water werd voor mijne verbeelding een soort van wijwater. Ik verbeeldde mij ook een groote genegenheid te koesteren voor hare moeder, die ik dikwijls benijdde, als ik haar tegenkwam met Betsy aan haren arm bungelend; ik nam dan heel eerbiedig mijn petje af, gewoonlijk niet zonder blozen. Alleen haar vader boezemde mij altijd een stille vrees in, waarschijnlijk omdat hij zoo onbehouwen was en mij op z'n best met een blik verwaardigde, wanneer ik hem groette. Ik was verliefd op alles wat er aan Betsy Karpers was, op haar hoedje en manteltje, op het mousselinen jurkje dat zij altijd Zondags droeg, op haar mooie lange blonde haren en haar helderblauwe oogen, ja zelfs op de kleine sproetjes van haar neus. Mijn gevoel uitte zich gewoonlijk in versjes, in muzikale verzuchtingen en soms ook in grafschriften op mij zelven. Eens maar heb ik haar een zoentje gegeven, op een avond, toen zij

aan de deur stond en den hond uitliet. Natuurlijk deed zij alsof ze mij niet zag en ik hield mij, alsof ik toevallig voorbijkwam, ofschoon ik al den geheelen dag moeite had gedaan haar eens te ontmoeten.

— Betsy, — zei ik heel zacht, — ik heb den heelen dag nog niet aan je gedacht. — Want het was eigenaardig, dat ik zelfs ook voor haar gewoonlijk den geheelen omvang van mijn gevoel een weinig trachtte te verbergen.

Jonas gaat in zijn vereering zoover —

— Ik aan jou ook niet, — gaf ze vrij kortaf ten antwoord.

Toen pakte ik hare mollige hand en gaf haar een heel, heel klein zoentje op haar wang.

— Kom, malle jongen, — zei ze, zich terugtrekkend. En meteen riep zij den hond en deed de deur voor mijn neus dicht. O, wij waren allebei meesters in het jokken!

Dien nacht deed ik geen oog dicht. Onophoudelijk lag ik mij allerlei voorstellingen te vormen van den tijd, dat ik als groot pianovirtuoos met Betsy zou optreden, die dan natuurlijk eene beroemde zangeres zou zijn, en hoe duizenden ons dan zouden bewonderen en toejuichen. Ik maakte wel vijf of zes liedjes op haar en evenveel grafschriften op mijzelven; en toen den volgenden morgen mijne moeder mij vroeg, waarom ik zoo bleek zag, gaf de huichelaar Jonas Memel ten antwoord, dat de karnemelkspap van den vorigen avond hem slecht was bekomen.

Het is opmerkelijk, dat sedert dien avond eene verandering in onze ver-

houding is ingetreden. Ik heb later dikwijls gedacht, of die ééne zoen mij ook als de zondeval zou zijn aangerekend, waarvoor ik uit het paradijs, waarin ik leefde, voor altijd meedoogenloos moest worden verjaagd. Een paar dagen later toch begon de verstijving van de rechterhand van mijn vader, waarvan ik al vroeger heb melding gemaakt. Toen hij niet meer kon voorspelen, trokken zijne leerlingen zich langzamerhand terug en na een paar maanden had hij zooveel lessen verloren, dat wij in een veel kleinere bovenwoning moesten kruipen in een verafgelegen wijk van de stad. Toen ik later nog eens in onze oude buurt rondwandelde, zag ik tot mijn schrik dat ook de Karpers verhuisd waren, en ik vernam daarna van een schoolkameraad, dat de oude heer Karpers door een gelukkige speculatie schatrijk was geworden en op een villa buiten de stad was gaan wonen. Wat 'n vreeselijke ontdekking! Ik gevoelde als bij instinkt hoe onmetelijk ver ik daar op eens van Betsy was verwijderd, hoe wreed wij waren gescheiden. Zij rijk — en ik arm! Wij waren in korten tijd zoo sterk achteruitgegaan, dat mijn vader zelfs het schoolgeld niet meer voor ons kon betalen. Ik werd op mijn vijftiende jaar van de school afgenomen en ik moest zelf geld gaan verdienen. Maar hoe? Om pianoles te gaan geven was ik nog lang niet ver genoeg. En er moest geld zijn, en zoo gauw mogelijk.

Het was in die dagen dat mijn vader, die zich intusschen met die eigenaardige geestkracht, die hem nooit verliet, op het catechiseeren was gaan toeleggen, mij op een morgen bij zich riep en zeide:

— Jonas, wij moeten den toestand onder de oogen durven zien. Jij hebt altijd je dansen voortreffelijk gespeeld. Wat zou je er van denken, als je 's avonds zoo hier en daar bij de rijke lui, waar gedanst wordt, eens optradt?

— Ja vader, — gaf ik ten antwoord — als het moet —

— De pap was gisteravond alweer dunner dan de vorige dagen — en aan alles is een grens, Jonas. Wij moeten handelen. En zulke dingen worden aardig en à contant betaald, weet je. Wilt ge er Paillart, onzen dansmeester, eens over spreken?

— 't Is goed, vader, ik zal het gaarne doen.

Weer loog ik, want ik vond het afschuwelijk.

Maar toch was de werkelijkheid nog veel erger dan ik op dat oogenblik kon vermoeden.

O groote en kleine Memels! Wanneer het u ooit overkomt, dat gij op eene danspartij met uwe lieve schoonen rondzwiert op de maat der muziek, laat dan even uwe oogen gaan over gindschen hoek, waar iemand, half verscholen achter een kamerscherm, in een wolk van stof zijne vingers half kapot rammelt op een klavier, waarvan de vuile toetsen in het hooge en lage register zijn vastgekleefd door de gesmolten was, die onophoudelijk van de walmende kaarsen afdruipt; bedenkt dan, dat daar een mensch zit, een mensch als gij, maar die hard werkt, heel hard werkt, en dat hij waarschijnlijk lijdt, terwijl gij geniet; een mensch, die misschien fijner besnaard is dan een uwer, en wiens hart gevoeliger kan zijn dan de harten van al die

dansers te samen; een mensch, verlaagd tot een werktuig, dat moet spelen, spelen, spelen, aldoor die eentonige wiegende dansmuziek, tot de armen hem bij het lijf neervallen en hij op den laten avond — wanneer gij verzadigd van genot huiswaarts keert — met een paar gulden, een glas bier en een overgeschoten boterham wordt afgescheept. Wees niet ongevoelig voor zijn bestaan, geef hem, wat ik u bidden mag, in de vreugde van uw hart een enkel bemoedigend woord, — schenk hem een enkel blijk van uwe goedkeuring, van uwe ingenomenheid met zijn spel, — knik hem eens vriendelijk toe, daal even af uit de hooge sfeer van uw zalige bedwelming tot zijne droevige laagte — en, zoowaar als ik Jonas Memel heet, gij zult een goed werk doen, een werk van barmhartigheid, van rechtvaardigheid. Van rechtvaardigheid vooral.

Want ik zeg u, als er ooit een wezen op de wereld onrechtmatig wordt miskend en geminacht met al de minachting, waartoe onze beschaafde negentiende-eeuwers in staat zijn, dan is het de speelman op een danspartij. Wie bekommert zich om dat onbeduidende, vieze mannetje, dat daar ginds zit weggedoken, zich schuw onttrekkend aan de hooghartige blikken der zwierige jonkers, die uit hunne denkbeeldige hoogte zoo minachtend neerzien op dat sujet, dat betaald wordt? En toch, denk eens even na — als gij in uwe dolle opgewondenheid daartoe in staat zijt, wat ik betwijfel — denk eens even na, — is hij niet de werkelijke agens, de toongevende ziel van het geheele gezelschap? Gaat van hem niet uit, de kracht die u allen in beweging brengt? Wat zoudt gij doen, wat zoudt gij zijn, zonder hem? Luister eens naar die pikante polka, zoo pittig uit het oude klavier te voorschijn gehaald, — naar die heerlijke wals, wiegend en zacht-deinend, met die nette kort afgestooten basnoten op elke eerste van de zwevende driekwartsmaat, — zoodat zelfs de oude heeren, die daar in het zijvertrek hun whistje zitten te maken, moeite hebben hunne verstijfde beenen behoorlijk in bedwang te houden. Ik vraag u, wat is, vergeleken bij dien man, die dat alles doet, die de dartelste en liefelijkste gevoelens in u wakker roept, — wat is, bij hem vergeleken, die prullige, fatterige dansmeester, die met zijn zwarten rok en zijn witte handschoenen en zijn fijn verlakte puntlaarsjes zich het air geeft van een heer, en die feitelijk niets doet dan onder de schoone benamingen van arrangeeren en dirigeeren nu en dan wat in zijne handen klappen en een paar Fransche tirades uitgalmen en een verstandig mensch, die bij toeval onder het gezelschap mocht verdwaald zijn, met zijn onuitstaanbaar uiterlijk vervelen? En ge zijt voor dien monsieur Paillart, die toch òok betaald wordt, voorkomend en vriendelijk, terwijl gij voor Jonas Memel, den armen speelman, niets-over hebt dan een blik vol minachting, — vol honenden spot!

De tijd, toen ik als speeljongen op de danspartijen moest verschijnen, behoort tot den rampzaligsten tijd van mijn leven. Ik kan onmogelijk woorden vinden om een denkbeeld te geven van de gevoelens, die ik in dien tijd in mij omdroeg. Ik haatte de mannen, de vrouwen, de kinderen, ik

haatte de geheele wereld. Maar het meest van allen haatte ik dien monsieur Paillart. Omdat ik van hem afhankelijk was, behandelde hij mij altijd uit de hoogte; wanneer hij mij niet recommandeerde bij de menschen, dan kon ik geen brood verdienen voor mijne ouders.

— Ikke kan zooveel van die garçons-musiciens krijgen, als ikke wil — zeide hij eens tot mijn ouders. — Jonas moet dus très-gentil en kewillig zijn. —

Gewoonlijk ontving hij het geld en dan betaalde hij mij mijn aandeel voor den avond, waarmee hij soms heel willekeurig kon omspringen. Het was dus in mijn belang hem te vrind te houden en altijd beleefd en vriendelijk jegens hem te zijn. En toch had ik zoo'n diepe minachting voor dien man. O, wat de nood toch leert veinzen en huichelen! Niemand heeft ooit zoo'n duidelijk begrip gehad van de afschuwelijke onbeduidendheid van dien man, als ik. Wat 'n monster! Wanneer hij daar zoo stond in zijne geestelooze verwatenheid, de punten van zijne gecosmetiseerde knevels omhoog gedraaid, het rechter been een weinig gekromd en de punt van den fijn geschoeiden voet nuffig in lichte aanraking met den grond, — wanneer hij daar zoo stond, victorieus rondblikkend over de dansende paren en kleine bewegingen makend met zijn onbeduidenden kop, o, dan had ik hem wel kunnen vergiftigen.

— A tempo! — kon hij dan soms met zijn sissende stem roepen — à tempo! Die kalop kaat veel te schnell — kalm wat, die pianiest daar! — En dan blikte hij met zijne valsche oogen naar mijn hoek, als een venijnige slang. Hij behandelde mij altijd als zijn mindere, als iemand dien hij er op nahield. Geen gelegenheid liet hij voorbijgaan om mij mijne afhankelijkheid te laten gevoelen. Bij zijne lessen was ik zelden tegenwoordig, daar hij dan zelf de viool hanteerde en daardoor den speelman uitwon. Alleen voor een paar lessen, die door studenten en opgeschoten jongeheeren en jonge dames werden bijgewoond, had hij mij noodig. Want ofschoon hij 't mij niet liet blijken, wist hij wel dat ik de mazurka's en de walsen en de quadrilles veel beter speelde dan ieder ander. Daarvoor was ik dan ook muzikaal. Niet iedereen is het gegeven, bijvoorbeeld dat pikante en tegelijk dat zacht-wiegende in een wals te leggen, zooals dat behoort. Wanneer ik die dansen speelde, dan danste ik ze in mijne verbeelding doorgaans zelf mee; ik kon dat moeilijk nalaten en onbewust schonk ik daarmee den dansers een grooter genot. Maar hoe dikwijls dwaalden dan ook mijne gedachten terug naar den gelukkigen tijd, die als een korte zalige droom achter mij lag, toen ik zelf zoo kinderlijk-blij meehuppelde en rondzwierde — toen ik als 't ware werd voortgedragen in zalige verrukking, mijn arm om de slanke taille van Betsy heengeslagen, haar vast tegen mij aandrukkend, of onder de opwekkelijke muziek met haar rondwandelend, koozend en schertsend!

In al dien tijd had ik haar niet weergezien. In den staat van vernedering waarin ik leefde, zocht ik haar ook niet; ik ontweek haar en zelfs de buurt, waar zij woonde. Ik verbeeldde mij dat ik haar had vergeten, en ik trachtte het heel natuurlijk te vinden, dat zij ook mij geheel zou vergeten hebben.

Ik schaamde mij over mijn bestaan, over mijne ouders, over mijzelven. Ik was somber en teruggetrokken geworden en bij dat alles begon ook de lust voor de muziek in mij te kwijnen. Ik had geen moed en geen lust om onder de bestaande omstandigheden verder te studeeren. De muziek die mij vroeger eene opwekking en eene vertroosting was geweest, werd mij een pijniging. Zoo bleef ik op dezelfde hoogte, of liever dezelfde laagte, waarop ik toen stond.

Dat duurde zoo voort, twee jaren lang, tot eindelijk de verschrikkelijkste van alle verschrikkelijke dagen aanbrak, die ik ooit heb doorleefd. Al lang had ik er als 't ware een voorgevoel van gehad, dat er iets onheilspellends in de lucht zat. Misschien dat daartoe, behalve mijn eigen neerslachtigheid, ook de toestand van mijn broeder Jakob meewerkte, wiens triestige stemming in den laatsten tijd zeer verergerd was. Ik geloof niet dat dit direkt aan onze drukkende zorgen was te wijten, die hem tamelijk onverschillig lieten; maar ik veronderstel, dat de toenemende droefgeestigheid van Jakob hoofdzakelijk veroorzaakt werd door eene meer dan vriendschappelijke genegenheid, die hij voor eene jonge juffer had opgevat, die aan dezelfde school, waar hij werkzaam was, in de meisjesafdeeling les gaf. Nu en dan toch had ik Jakob wel eens met deze juffer zien wandelen, wanneer de school uitging, en ofschoon hij 't mij nooit bekende, bemerkte ik toch wel, onder anderen aan de bijzondere zorg die hij den laatsten tijd aan zijn haar, zijne boordjes en zijn das had besteed, dat het niet heelemaal pluis met hem was. Terwijl deze toestand een ander wellicht in eene meer opgewekte stemming zou gebracht hebben, had hij op Jakob juist een geheel tegenovergestelde uitwerking. Hij werd met den dag triestiger; dagen lang kon hij akelig smachtend zitten kijken, zonder een woord te spreken, of hij liep te zeuren en te tobben over allerlei dingen, die niets om het lijf hadden. Zoo had hij 't den laatsten tijd nu weer erg te kwaad over een nieuwe lichte zomerbroek, waarop hij al zijn verwachting scheen gesteld te hebben, want hij had al een jaar lang elke week een dubbeltje weggelegd en zich zelfs het rooken ontzegd, om zich dat artikel aan te schaffen, — ook al een verdacht teeken, want Jakob had vroeger nooit veel met zijne kleeren opgehad. Nu wilde het ongeluk, dat die zomerbroek maar niet goed wilde zitten. Toen Jakob haar voor den eersten keer aanpaste, was het kruis te nauw en waren de pijpen veel te wijd. De broek werd teruggezonden en een paar dagen later weer aangepast, maar toen bleek de eene pijp veel te kort te zijn, terwijl de andere vol valsche plooien zat. Zoo was die broek al viermaal heen en teruggezonden en nog altijd was ze niet naar den zin van Jakob; met elken keer dat hij haar op nieuw aanpaste, werd hij verdrietiger en balooriger. Het was nu al zoover gekomen, dat hij 't ons kwalijk nam, wanneer wij maar op eene beenbekleeding zinspeelden, hetgeen natuurlijk tot een tal van plagerijen van den kant der huisgenooten aanleiding gaf.

Het was hemelvaartsdag. Ik zou 's avonds op een danspartij ten huize van de familie Kribbelman spelen. Monsieur Paillart had mij op het hart gedrukt bij die gelegenheid bijzonder mijn best te doen, omdat de Kribbelmans

schatrijk waren en onze diensten bijzonder hoog gehonoreerd zouden worden. De heer Kribbelman was een gewezen drogist, die rijk was geworden en nu zijne dagen verder genoegelijk sleet op een villa, die hij dicht bij het plantsoen had laten bouwen. (In 't voorbijgaan moet ik opmerken dat ik in dien tijd mijne diensten het meest heb moeten verrichten ten huize van notabelen, die er warmpjes inzaten, en die doorgaans op een roemrijk verleden, zooals op dat van schoenmaker, kruidenier, bleeker, lappenverkooper en dergelijke stoffelijke bedrijven konden wijzen. Ik zeg: *konden* wijzen, want in 't algemeen waren zij te bescheiden om dit inderdaad te doen; doch er waren altijd gedienstige vrienden, die — natuurlijk niet in hunne tegenwoordigheid — dat verleden nog wel eens oprakelden. Gewoonlijk was deze soort van notabelen vrij ongemakkelijk en veeleischend; ook waren zij heel gauw op de teenen getrapt, vermoedelijk een gevolg van hun prikkelbaar zenuwgestel, dat wellicht in den vroegeren strijd om het bestaan geweldige schokken had moeten doorstaan.) Gewoonlijk was ik nu op zoo'n dag, dat ik 's avonds moest optreden — of liever in den hoek zitten — niet al te best gehumeurd. Meer dan ooit ergerde mij dan ook dien dag het schaapachtig-droefgeestige gezicht van Jakob, die al den heelen morgen van zijn vacantiedag niets anders had gedaan dan zwijgend op een stoel zitten, voorovergebogen met zijn ellebogen op de knieën, aldoor maar strak op den grond turend. Toen ik dat zoo een uur lang had aangezien, kon ik mij dan ook niet langer bedwingen en ik zei:

— Jakob, wat ben je toch een innig-vermakelijke vent. Waarom heb je je toch niet voor eersten komiek of voor clown laten opleiden? Je zoudt er mooie zaakjes mee gemaakt hebben. —

Hij gaf geen antwoord, maar bleef met een onveranderlijk gezicht naar den grond zitten kijken, terwijl hij zijne beenen onverschillig heen en weer liet bungelen.

— Jakob — begon ik weer — zeg 't mij eens ronduit. Is 't over haar dat je zoo zit te kniezen? —

Weer gaf hij geen antwoord, maar hij hief even zijn hoofd op en keek mij een oogenblik aan met een akeligen, fletsen lach. Toen liet hij het hoofd weer zakken en bleef naar beneden zitten turen.

Op dat oogenblik ging de deur open en tegelijk verspreidde zich een sterke knoflooklucht in de kamer, terwijl mijn zuster binnentrad, die dien dag den dienst in de keuken had.

— Sara — zeide ik — wat is hij toch onmogelijk, die Jakob.

— Laat hem met rust, Jonas, — zei Sara, — hij denkt aan zijn zomerbroekie. Van middag wordt dat juweel thuis bezorgd. —

— Kom er van avond mee op de partij bij de Kribbelmans, — zei ik — dan kun je er in dansen, Jakob. —

Hij antwoordde mij niet, maar hij stond langzaam op, maakte zich zoo lang als hij kon en keek ons met zijne fletse oogen aan. Wij proestten het uit.

Toen mompelde hij iets dat wij niet verstonden en, terwijl hij ons een blik vol diepe minachting toewierp — een akeligen blik, dien ik nooit zal vergeten — liep hij de deur uit. Den geheelen dag hoorden wij zijn geluid niet meer. Het ergste was dat hij met zijn stompzinnig zwijgen altijd de geheele familie aanstak. Om die ellendige ontstemming te ontloopen, welke mij dien dag meer dan ooit hinderde, ging ik direkt na het eten de deur uit en verbitterder dan ooit meldde ik mij 's avonds op mijn post aan.

Jakob, wat ben je toch een innig-vermakelijke vent.

De twee ineenloopende kamers, die ik met mijn geeltoetsige „Adam", welke de familie Kribbelman ter mijner beschikking had gesteld, moest bestrijken, waren niet bijzonder groot. Ik had mij dus op eene buitengewone hoeveelheid stof en warme-menschen-lucht voor te bereiden. Toen ik in mijn hoekje plaats nam, zag ik monsieur Paillart reeds als een pauw op en neer loopen, terwijl hij nu en dan eene gracieuse buiging maakte voor enkele binnenkomenden, die hun compliment gingen maken aan den gastheer en de gastvrouw; dezen stonden in een hoek van het vertrek, zoo ver mogelijk van mij af, met uitermate deftige gezichten, in vol ornaat de genoodigden af te wachten. Ik zag hoe een paar onhandige opgeschoten kinderen, die hier blijkbaar vreemd waren en den heer Kribbelman eerst niet konden ontdekken, bij vergissing den fatterigen Paillart voor den gastheer aanzagen,

en hoe deze hen met een zoetsappig glimlachje naar den werkelijken gastheer verwees. Nog stond ik mij over deze vermakelijke vergissing vroolijk te maken, vooral toen ik zag dat de heer Kribbelman hierover niets gesticht scheen en bedenkelijk zijne wenkbrauwen fronste — ik vermoed dat Paillart van af dat oogenblik bij hem in ongenade is gevallen — toen plotseling eene verschijning al mijn spotlust als met een tooverslag deed verdwijnen. Ik zag eene jonge dame, gekleed in een keurig baltoilet, hare opwachting maken bij den heer en mevrouw Kribbelman — ik zag 't aan hare bewegingen, aan hare taille, ofschoon zij met den rug naar mij toe stond, dat zij 't was — Betsy Karpers. Terwijl ik nog verbluft, verschrikt naar die verschijning stond te staren, zag ik hoe zij plotseling werd omstuwd door een ganschen drom van jongelui, die haar om strijd om haar balboekje vroegen en haar een oogenblik aan mijn gezicht onttrokken.

Wat ik op dat oogenblik gevoelde, laat zich niet beschrijven. Zij hier — en ik —. Ik dacht er een oogenblik over of ik maar ongemerkt mijn biezen zou pakken en den heelen boel in den steek zou laten, — maar ten slotte bleef ik als verlamd staan, met mijne hand op de piano leunend. En terwijl ik verward, half bedwelmd bleef staren op die glanzige witte figuren, die daar schertsend en giegelend voor mij heen warrelden en in steeds grooter aantal de vertrekken kwamen opvullen, als rezen zij uit den grond op, zag ik haar op eens voor mij. Zij liep aan den arm van een adelborst, een grooten jongen van een jaar of achttien, en ik zag duidelijk, dat hij haar op dat oogenblik wat liefs zeide. Wat was zij mooi geworden! Het prachtige blonde haar hing in twee lange vlechten neer langs de slanke taille, haar gezicht was nog even frisch en lief, als toen ik — maar 't was alles nog veel mooier en voller en heerlijker geworden — daar — daar was zij vlak bij mij — ik zag dat ze mij herkende — 't was maar een halve sekonde dat onze oogen elkaar ontmoetten — toen wendde zij plotseling haar hoofd af en drong haar geleider den anderen kant op — ik zag hoe ze hem vriendelijk toelachte — met dienzelfden mooien, heerlijken lach van vroeger. —

— Bekien maar, polonès — snauwde Paillart mij toe, terwijl hij in de handen klapte, om aan te kondigen dat de pret nu zou beginnen.

Ik liet mij op de waggelende pianokruk neervallen en begon mijn deun, werktuigelijk, den dood in 't hart. Terwijl ik daar speelde, dacht ik aan alles, behalve aan hetgeen ik speelde. Nooit heb ik mij zoo beschaamd, zoo ellendig vernederd gevoeld, als op dàt oogenblik. Ik wenschte mij dood en allen, die daar waren, dood met mij. Ik geloof dat ik in stilte bad dat er iets zou gebeuren, dat de bliksem zou inslaan of zoo iets, waardoor wij allen in een oogenblik te samen zouden worden vernietigd. Ik trachtte mij zooveel mogelijk achter de piano te verschuilen, maar daar ze schuin was geplaatst en de kamers zoo klein waren, was ik wel verplicht om te zien wat er om mij heen gebeurde. Ik zag de paren langs mij heen wandelen, de slepen en strooken der witte gewaden slierden langs de piano, ik hoorde het geschuifel der fijngeschoeide voeten, ik hoorde de stemmen, de jolige, vroolijke

stemmen — daar was ze weer — daar ging ze voorbij — ik hoorde haar spreken tegen hem — opzettelijk hield zij nu haar hoofd naar den anderen kant gericht — en ik zag hoe de lange adelborst met verliefde oogen op het mooie kopje neerblikte.

De polonaise was ten einde. Ik bleef zitten, strak voor mij uitkijkend, als in een dof gedroom.

Mazurka! — riep Paillart.

De machine in mij speelde den dans, — maar ik bleef voortdroomen. Onder het licht geschuifel der voeten, te midden van de warreling der zwevende, glanzende gewaden trad daar op eens weer die gelukkige zonnige tijd voor mijn geest — ik werd weer meegevoerd in den dans — heerlijk — mijn arm om haar middel — haar mooi blond kopje dicht aan mijn schouder gedrukt — ik omvatte haar, ik drukte haar vast tegen mij aan — ik voelde haar warmen adem in mijn gezicht — ik rook haar, — mijn Betsy.

A tempo — siste Paillart — die mazuurk kaat te snel! — Een kille huivering liep mij langs den rug. Mijn droom was uit — ik was terug in de werkelijkheid — in de afschuwelijke werkelijkheid. Ja, daar zwierde zij heen — aan den arm van een ander — mij kende ze niet meer — ik was dood voor haar.

En nu welde eensklaps dat gevoel in mij op, dat ik van te voren nooit zoo heb gekend, dat gevoel van wrevel, van wrok en haat. Ja, ik haatte ze, al die levenslustigen — tot wier vermaak *ik* moest lijden — ik haatte dien heelen troep, ik haatte haar. Voor 't eerst in mijn leven kwam een onweerstaanbare lust in mij op om mijn medemensch te vernietigen, om mij te wreken. Ja, ik wilde mij wreken op die ellendelingen, op die onverschillige genotzoekers, op de trouwelooze, die heeft liefgehad en die kan vergeten — die nu uit de hoogte op mij neerzag, omdat ik arm was geworden. Had ik op dat oogenblik een dynamietpatroon in mijn bereik gehad, ik zou haar geslingerd hebben onder den helschen troep, om allen en mijzelven met één slag naar de eeuwigheid te helpen.

Wals! — klonk het uit den mond van Paillart.

Het was stampvol en Paillart was druk in de weer, want de paren moesten in twee groepen worden verdeeld. Dicht langs mij heen drongen ze voort, de gelukkigen. Ik begon de eerste maten van de wals — een zachte, wiegende wals. — Daar ging ze weer voorbij, — Betsy — gearmd met denzelfden adelborst. Zij had een verhoogde kleur van genot en opwinding, lieftallig neeg het blonde kopje naar zijn schouder over, — zij lachten beiden — hunne oogen lachten van verrukking, en ik zag hoe hij haar omvatte.

Ik heb het nooit zoover kunnen brengen een wals zuiver werktuigelijk te spelen; met andere dansen ging dit nog wel eens aan, maar met een wals is 't mij nooit gelukt. Een wals is te meesleepend, te liefelijk, te bekoorlijk; men raakt geheel onder den invloed van hare bekoring — er is iets demonisch — aantrekkelijks in een wals, dat ons onweerstaanbaar meevoert — eene verlokkende, verleidende kracht, een betooverende bezieling, eene

goddelijke schoonheid met iets onbeschrijfelijk teeders en een tintje van weemoed — een schoonheid waaraan wij ons overgeven, al zou zij ons naar de hel voeren. — Ook nu zweeg de machine in mij en ik speelde, ik zelf, ik — met al die ellende in mijn hart — met mijn gebroken ziel — ik gaf mij daar over aan die zoete, verleidelijke melodie.

O, 't is iets verschrikkelijks walsmuziek te moeten spelen met moordgedachten in de ziel!

En ik zag, ik voelde hoe ze genoten — hoe zij daar heen zweefden in zalige genieting — zij —

Neen, dat kon zoo niet langer. Ik wilde het hun niet geven — dat genot — ik — Jonas Memel — ik had daar alles in mijne macht — ik was de toovenaar, die daar al dat geluk, al dat genot met een slag kon vernietigen. — O trotsche, zalige gedachte! Nooit is de miskende speelman zich zoo heerlijk bewust geweest van zijne oppermacht, als ik't op dat oogenblik was.

En als waren eensklaps alle duivelen in mij losgelaten, zoo raasde ik voort in een ontzettend tempo — met helsche kracht beukte ik op het oude instrument — het was een en al razen en donderen — reeds hoorde ik de stem van Paillart — ik beukte voort — en met een afschuwelijken dissonant liet ik mij plotseling van de pianokruk afglijden — en ik bonsde neer op den vloer.

— Mon Dieu, wat is dat? — hoorde ik roepen.

Ik hield mij onbeweeglijk en de oogen stijf gesloten. Het geschuifel van de voeten hield op. Ik voelde dat men zich om mij verdrong en dat honderd oogen naar mij keken.

— Een ongeluk! — riepen eenigen.

— Memel is flauw gevallen!

— Wat is dat, jonkman? Sta op! — schreeuwde Paillart, die mij bij den arm vatte en heen en weer schudde. Maar ik hield mij stokstijf.

— Arme jongen, — zeide een vrouwenstem — hij is zeker van de warmte gepakt. Geef hem wat te drinken. —

Op dat oogenblik hoorde ik de stem van den heer Kribbelman, die Paillart toevoegde:

— Maar dat is heel onaangenaam, mijnheer Paillart, daar hadt u voor moeten zorgen. Wij kunnen hier geen zieke menschen gebruiken. —

— Duizend maal pardon, — stotterde Paillart, — maar dien jonkman gebruik ik altijd. Hij is mijn beste musicien, — nooit ziek. —

— 't Is vervloekt onaangenaam, — schreeuwde Kribbelman weer, die waarschijnlijk van deze omstandigheid gebruik wilde maken om zijne meerderheid aan Paillart te laten gevoelen, — ik zeg u, u hadt daarvoor moeten zorgen. —

— Maar laten wij toch probeeren hem bij te brengen, — hoorde ik de vrouw van den ex-drogist zeggen, terwijl zij mij een zakdoek met eau-de-cologne onder den neus hield. — Lieve help, er is geen verroeren an!

— As-ie maar niet dood is, — zeiden enkelen.

— Och God, hoe akelig, ik kan er niet naar kijken, — piepte de stem van een jongejuffrouw.

Jonas hield zich stokstijf.

— Maak zijn kraag wat los, — hoorde ik een mannenstem zeggen, — en dan flink wrijven, — koude compressen op zijn hoofd.

— Laat den dokter halen, — riep een ander, — die zal hem wel bijhelpen.

— Mon Dieu, mon Dieu, — jammerde Paillart, — wat misérable!

— Ja, laat den dokter halen, — riep de gastvrouw, — stuur even een boodschap aan dokter Tims, die hier vlak naast woont, gauw. En dan moet hij weggebracht worden. Wij kunnen hem hier niet zoo laten liggen.

— Mag ik u een handje helpen? — vroeg een mannenstem, ik geloof dat het die van den adelborst was. — Ik heb wel meer van die cadavers weggesleept.

— O, dank u beleefd, — antwoordde de gastvrouw. — Ik zal den knecht even laten komen.

— Is hier niemand in het kezèlskap, — hoorde ik Paillart roepen, — die zoo beleefd zou willen zijn een oogenblik een dansje te spelen, — ik zal dirèk een ander laten komen.

Een jonge dame meldde zich grootmoedig aan. Zij zette zich op de pianokruk, hare rokken streken langs mijn gezicht.

— Wacht nog een oogenblik, Alet-lief, — zei mevrouw Kribbelmans, tot hij weggebracht is. Daar komen de knecht en Betje al. —

— Waar moet hij naar toe gebracht worden? — hoorde ik den knecht zeggen, die mij onder de armen pakte.

— Ja, waar zullen we hem naar toe brengen? — zeide mevrouw Kribbelman. Mij dunkt, maar even naar jou kamer, Betje?

— Naar mijn kamer? riep de eerbare dienstmaagd uit. — Die vieze jongen in mijn bed? Hoor is mevrouw, ik wil veel doen, — maar as dat mot gebeure, dan ga ik liever op staanden voet heen.

Dit dreigement werkte. Er werd nu besloten dat ik in het zijvertrekje zou gebracht worden, waar de jassen en hoeden werden bewaard. Ik werd opgenomen bij de armen en beenen en ik hield mij loodzwaar.

— Allemachtig, riep Betje uit — dat valt niet mee! Je zoudt zeggen — zoo'n magere sparminkel. —

Ik hoorde een gemompel van afgrijzen toen ik door de kamer werd gedragen. De jonge dame, die Alet genoemd was, begon intusschen een walsje te spelen, maar zoo akelig en onregelmatig, dat het geschuifel der voeten, dat weer een oogenblik was begonnen, spoedig ophield. En niemand vermoedde op dat oogenblik, hoe Jonas Memel zich van genot verkneukelde over de storing, die hij had teweeg gebracht. O, nooit had ik gedacht dat de wraak zoo zoet was!

Ik werd in het zijvertrek behoedzaam op de canapé neergelegd. Een oogenblik later werd dokter Tims aangediend, die haastig naar boven kwam loopen en al spoedig gevolgd werd door eenige nieuwsgierigen, die wilden weten hoe de akeligheid zou afloopen.

Dokter Tims was een jonge arts, die zich pas had gevestigd en nu al drie weken lang te vergeefs op een patient zat te wachten. Ik heb altijd vermoed dat ik zijn eerste ben geweest.

— Is dat onze patient? — zeide dokter Tims met eene zware, gewichtige stem. Laten we eens zien. — En hij begon mijn hoofd en mijne polsen te betasten.

— Wat zou 't zijn, dokter? hoorde ik mevrouw Kribbelman vragen.

— Ja mevrouw — antwoordde de zwaarwichtige stem — 't kan een gewone flauwte zijn — oververhitting — 't hoofd is heel warm — maar 't kan ook wel wat anders zijn — een hersenaandoening — een complicatie misschien — dat is op 't oogenblik niet zoo dadelijk te zeggen. —

Hij moet op dat moment een zeer bedenkelijk gezicht hebben gezet, want 't was doodstil in het kamertje en ik hoorde een paar stemmen zacht fluisteren.

— U hebt zeker wel wat lavendel-spiritus bij de hand? — zei de dokter, terwijl hij mijn halskraag begon los te maken.

— Wel neen, mijnheer, wie zou dat bij de hand hebben, — antwoordde de gastvrouw eenigszins geraakt, misschien omdat zij hierin eene hatelijke toespeling zag op de voormalige affaire. — Maar ik kan in de buurt wel wat laten halen. —

— Als u zoo goed wilt zijn, — gaf de dokter ten antwoord, terwijl hij mijn hoofd en mijn ontblooten hals op nieuw begon te betasten.

Een oogenblik begon ik te vreezen dat hij misschien zou gaan snijden of aderlaten. Maar gelukkig kwam het zoover niet.

— Er zal toch geen gevaar bij zijn, dokter? — vroeg mevrouw Kribbelman.

— Ik zou het niet denken, mevrouw. Alleen die stijf gesloten oogen en dat strakke gezicht bevallen mij niet. Bij een gewone flauwte is dat zoo heel anders. Wij moeten in elk geval maar heel voorzichtig te werk gaan. Waar hoort dat jonge mensch thuis? —

Een oogenblik kwam ik in de verleiding om te zeggen: „Rozemarijnstraat n°. 14." Maar ik bedwong mij en zweeg.

— Dat weet ik niet — antwoordde mevrouw Kribbelman — ik ken dat soort van menschen niet. Maar dat zal Paillart u wel kunnen zeggen. Die zorgt altijd voor de muzikanten. —

— Het zou niet kwaad wezen, — hernam de dokter — als wij hem maar met een vigelante wegbrachten. Thuis kan hij beter behandeld worden. —

Onderwijl ging hij voort met het losknoopen van mijn borstrok, terwijl hij de meid beval wat koud water en een handdoek te brengen, en ik intusschen lag te overdenken hoe lang ik deze rol nog zou moeten volhouden, toen op eens een verward geschreeuw tot mij doordrong.

— Brand! Help! Er zijn linten in de kaars gevlogen! Help, Betsy Karpers staat in brand!!

De naam was nog niet uitgesproken, of ik was al overeind. Ik duwde dokter Tims achteruit, die met open mond stond te kijken, ik holde voort, wierp een tafeltje met glazen om, drong door een troep heen die bij de deur stond, rende door de open deur naar binnen, de kamer in, onder al het schreeuwen en gillen — daar zag ik de vlam — haar rokken stonden in brand — in

haar angst liep zij gillend naar de deur, waardoor ik was binnengestormd — zij viel in mijn armen — ik pakte haar beet, ik trok en rukte aan haar, scheurde de brandende flarden af — ik smeet haar op den grond — wierp mij op haar — rolde haar om en perste, trapte, drukte — en een oogenblik later was de laatste vonk uitgedoofd. En ofschoon ik maar half wist wat ik deed, voelde ik op dat oogenblik toch duidelijk haar warm gezichtje en haar neusje — het neusje met de sproeten — tegen mijn ontblooten hals.

Ik stond op. Zij bleef roerloos liggen. Zij was in zwijm gevallen, of — ze had misschien mijne rol van zoo even overgenomen. In elk geval wel het gemakkelijkste, wat haar op dat oogenblik te doen stond.

Er had nu eene verschrikkelijke opschudding plaats. Enkelen verdrongen zich om Betsy en droegen haar weg. Anderen kwamen met tranen in de oogen naar mij toe, om mij de hand te drukken; sommigen bleven op een afstand mij verwonderd aangapen, alsof ik een wild beest was, waarvoor men op zijne hoede moest zijn. Niemand begreep wat hij er van moest denken.

Nooit in mijn leven heb ik een meer verdwaasd gezicht gezien dan dat van dokter Tims. Hij was mij nageloopen en stond mij aan te kijken, aldoor prevelend: zonderling, — zonderling — nooit zoo'n geval gehad. — De eenige, die eigenlijk weer 't eerst tot zijne positieve kwam, was Paillart. Hij trad op mij toe, greep mij bij den arm en sprak:

— Ik keloof, jonkman, dat jij ons voor den kek hebt kehouden. —

Maar ik sloeg zijne hand terug en op dat oogenblik barstte ik uit in een lachen, zoo helsch en schaterend, zoo bulkend en gillend, dat de wanden er van daverden en allen ontzet terugweken.

— Kristemeziele, — riep mevrouw Kribbelman uit, al hare deftigheid op dat oogenblik vergetend, — 't is 'm in zijn kop geslagen! Hij is gek!

En al proestend en schaterend, gierend van het lachen zag ik om mij heen. Schaterend liep ik naar de deur, waar allen verschrikt voor mij terugvlogen, als ware ik een dolle hond geweest, — bulkend liep ik naar het kamertje, greep mijn hoed, liep de trap af, naar de voordeur, deed haar open en liep de straat op, terwijl ik de deur met een harden slag achter mij dichtsmakte.

Ik liep het plantsoen in, in het donker, half op den tast. Eindelijk kwam ik aan een bank, waarop ik mij neerzette. Toen haalde ik mijn zakdoek uit mijn zak en bleef een half uur zitten uitweenen.

Het was zoowat tien uur dien avond, toen ik kalm naar huis wandelde. Doodbedaard stapte ik de huiskamer binnen.

— Hemel, Jonas, ben je daar nu al? — vroeg mijne moeder, verwonderd opkijkend.

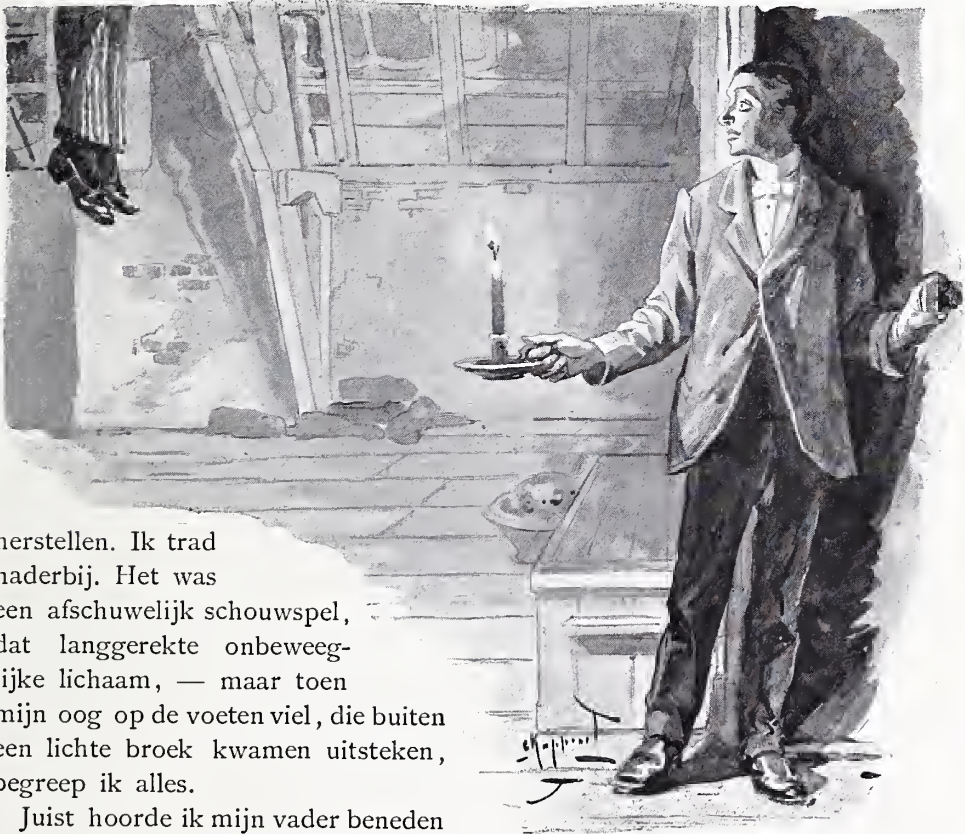
— Ja, — zei ik, — 't was niet erg geanimeerd van avond bij de Kribbelmans. Maar ik voel me niet lekker en ik ga naar bed. Ajuus, niemand behoeft naar mij te komen kijken. —

Ik haalde mijn blaker uit de keuken en ging regelrecht naar boven. Mijn slaapkamertje was op zolder. Ik had de kaars niet opgestoken,

omdat ik den weg wel op den tast kon vinden. Maar op den zolder gekomen, liep ik tegen iets aan. Het schommelde heen en weer, maar het gaf geen geluid.

Ik ging naar mijn kamertje, stak de kaars aan en keek nog eens door de deur, om te zien waar ik tegen aan geloopen kon zijn.

Groote God, wat moest ik zien? Wat hing daar met een akelig vertrokken gezicht en verdraaide, starre oogen? Ik kreeg een oogenblik een gevoel alsof ik werkelijk flauw zou vallen; maar dank zij de geestkracht, die ons Memels eigen is en, zoo ik hoop, altijd eigen zal blijven, wist ik mij spoedig te herstellen. Ik trad naderbij. Het was een afschuwelijk schouwspel, dat langgerekte onbeweeglijke lichaam, — maar toen mijn oog op de voeten viel, die buiten een lichte broek kwamen uitsteken, begreep ik alles.

Dat hing daar met een akelig vertrokken gezicht.

Juist hoorde ik mijn vader beneden op het portaal rondscharrelen.

— Vader, kom eens even boven, — riep ik zacht.

Nog zie ik zijn eerwaardig hoofd, statig omhoog gehouden door den stijven witten das — hij was juist van een catechisatieles thuis gekomen — door het zolderluik verschijnen.

— Kom boven, vader, — zei ik, terwijl ik het licht uitblies, — ik moet u spreken.

— Wat is er gebeurd, Jonas? — vroeg mijn vader plechtig.

— Vader, — sprak ik, — het heilige getal is geschonden. Een van de zeven is uit zijn lijden verlost. Jakob is bij zijne vaderen. —

En meteen stak ik de kaars weer op en wees op den hoek, waar Jakob hing.

Mijn vader stond een oogenblik onbeweeglijk. Toen sprak hij met die bewonderenswaardige kalmte, die het nerveuze nageslacht hem eeuwig zal benijden:

— Het is treurig, Jonas, heel treurig. Wat kan hem tot die daad hebben bewogen? —

— Wat? — riep ik uit, — wat anders dan die helsche kleermaker? Ziet u dan niet dat die nieuwe broek veel te kort is? — En ik wees op de verstijfde, stokkerige beenen, die uit de opgeschorte broekspijpen wel een half el recht naar beneden uitstaken.

Mijn vader schudde meewarig het hoofd.

— Dat was zijn fout, Jonas, dat hij den toestand nooit onder de oogen durfde zien, — sprak hij.

Wij sneden hem af, legden hem op den grond en spreidden een doek over zijn gelaat. Toen gingen wij naar beneden om het vrouwvolk voor te bereiden op de noodlottige tijding. Ik zal u de beschrijving van al de ellende en het gejammer, dat nu volgde, besparen. Het heeft mij altijd verwonderd dat wij dien dag hebben overleefd. Het was als een oceaan van treurigheid, waarin wij reddeloos ronddreven en waar alleen mijn vader als een helder lichtbaken statig omhoog stak, altijd even rustig en plechtig-gemoedelijk.

Welk een heilzamen invloed deze bewonderenswaardige man voortdurend op ons uitoefende, bleek onder anderen den volgenden dag, toen ik een briefje van den heer Karpers ontving met eene dankbetuiging voor mijn moedige daad, waarbij ingesloten een bankbiljet van vijfentwintig gulden, als een bewijs van zijn erkentelijkheid.

Ik frommelde het ding in elkaar en greep naar mijn hoed.

— Wat ga je doen, Jonas? — zei mijn vader.

— Hem dit in zijn gezicht smijten! — riep ik uit, bevend van woede.

— Bedaar, Jonas, — gaf mijn vader ten antwoord met een plechtig gebaar. — Wij moeten den toestand onder de oogen durven zien. Onze Jakob moet begraven worden — en — er is geen geld —

Ik keek mijn vader aan. Een oogenblik bleven wij als verstomd tegenover elkaar staan.

Toen nam ik het bankbriefje en zei, terwijl ik het mijn vader overhandigde:

— U hebt gelijk, vader, — het is beter zoo. —

En alsof ik de grootste leugen, die ik ooit in mijn leven heb gezegd, direkt met een waarheid wilde goed maken, liet ik er terstond op volgen:

— Maar dat zweer ik u, dat het de laatste maal is geweest dat men het aangezicht van Jonas Memel op een danspartij heeft aanschouwd. —

Hiermede is het meest bewogen tijdperk van mijn leven afgesloten.

Nadat enkele deskundigen hadden verklaard dat mijn pianospel waarschijn-

lijk nooit de grenzen der middelmatigheid zou overschrijden, nam ik de bas ter hand.

— Wanneer 't in de hooge tonen niet gaat, Jonas, dan moeten wij 't in de lage zoeken — meende mijn vader. En ook hierin heeft hij juist gezien.

Wel was 't geen schitterende toekomst, die ik te gemoet ging; maar wie een vredig, zij 't dan ook roemloos, bestaan leidt, heeft het recht niet zich te beklagen.

Ofschoon ik na het voorgevallene met Betsy Karpers mij plechtig had voorgenomen om nooit meer eene vrouw aan te zien, brachten de omstandigheden toch mee, dat ik tengevolge van een van die tegenstrijdigheden in de menschelijke natuur, waarop de wijsgeeren zich te vergeefs hebben stomp gedacht, op mijn drie-en-twintigste jaar in het huwelijk trad met een zedig meisje, de dochter van onzen oudsten cellist. Zij was dus om zoo te zeggen van haar jeugd af met de lage tonen vrij wel vertrouwd. De eenige huwelijksvoorwaarde die ik stelde, was, dat zij hare japonnen en hoeden zelf behoorlijk kon maken, want anders is het voor een gewonen bas niet om te doen. Natuurlijk, op zulke dingen moet je letten als je trouwt.

Alle gevoelens van eerzucht, voor zoover ik die in mijn jeugd nog niet had leeren smoren, zijn later in den strijd om het bestaan bij mij voor goed verdwenen. Voor anderen de lof, de lauweren, de nooit verzadigde zucht naar eer en roem — voor mij de miskenning, de totale negatie, — maar ook de vrede, de zoete vrede.

O, dierbare telgen van het geslacht Memel! Wanneer gij ooit mocht gekweld worden door de zucht naar roem en weelde, of wanneer ooit het gevoel van wraak in uwe harten mocht sluimeren, denkt dan aan mij en aan den ongelukkigen Jakob en aan al die zelfkwelling. Vergeet nimmer de wijze lessen van mijn onvergetelijken vader en bedenkt altijd, dat de gemoedsrust van Jonas Memel dagteekent van het oogenblik, waarop hij in de lage tonen is gaan werken. En mochten er onder u zijn, die geen woord van dit verhaal gelooven — hetgeen ik met het oog op uwe bekendheid met de eigenaardige antecedenten van ons geslacht niet voor onmogelijk houd — bedenkt dan, dat ik gestreefd heb naar waarheid — en dat alle streven naar het goede reeds op zich zelf loffelijk is — maar dat het moeilijk is een erfzonde geheel en al te onderdrukken — waarlijk, heel moeilijk....

HET SPIONNETJE.

DOOR

A. C. C. DE VLETTER.

's Avonds omstreeks zes uur kwamen we thuis van ons huwelijksreisje en voor 't eerst waren we samen in een eigen nestje. Van te voren hadden we het zoo gezellig mogelijk ingericht, beknopt en eenvoudig, maar alles in de puntjes en nu waren we alleen.

Vlug stak ik licht op, want het was in September, sloot de gordijnen,

Wat was ze toch een lief heerlijk vrouwtje.

hielp mijn vrouwtje aan haar mantel en toen gingen we samen op de canapé zitten en keken elkaar eens aan.

Wat was ze toch een lief heerlijk vrouwtje en hoe gelukkig keek ze met hare mooie oogen rond.

Ze kon onmogelijk blijven zitten, ze moest met alle geweld het een en

ander nakijken en ik gaf haar in alles gelijk, want telkens vroeg ze: „Vindt je niet, Kees?” of, „zoo, hè Kees?”

Ik volgde al hare bewegingen; vlug en handig stak ze een spirituslampje aan, zette water op, haalde ’t theegoed voor den dag en — verdween toen in de slaapkamer. Ik haar achterna, want zoo gemakkelijk kwam ze niet van mij af.

Daar in ’t halfdonker heb ik eens met haar afgerekend, omdat ze mij zoo snood alleen liet zitten. Mijn aardig wijfje wilde zich verkleeden en trok een morgenjaponnetje aan, dat haar allerliefst stond. Eindelijk brak er een oogenblik van rust aan. ’t Theewater zong, de rose kap om de lamp dempte ’t felle licht — het zag er heerlijk gezellig uit.

„Hè, hè,” zuchtte mijn vrouwtje, „jij kunt ook nooit eens ophouden.”

„Je bent ook zoo’n dot van een wijfje . . . .”

Een kneep in mijn arm, een kus — daardoor alleen kon ik niets meer zeggen.

„Wat een verrukkelijk reisje hebben we gehad, hè?”

Ah —, dacht ik — we beginnen aan de herinneringen, dan is ze moe. Het was waarlijk niet te verwonderen; de terugreis van Parijs had ons wat lang geduurd, we verlangden sterk naar ons huisje.

Daar zaten we nu en haalden alles eens op, van ’t begin tot het eind.

Wat was mijn arm vrouwtje zenuwachtig geweest in hare bruidsdagen. Je moet ook maar familie hebben en tegen den algemeenen zin trouwen.

Mevrouw mijn schoonmoeder had voor hare dochter wat meer verlangd, een groote meneer en och, dat was ik niet. Schoonmoeder kreeg haar zin niet, want Suze hield van me en ik had genoeg invloed op haar, om haar met mijne meeningen te doen instemmen. Ze had het daardoor hard te verduren — speldeprikken zonder eind, zoo nu en dan een scène, kortom, schoonmoeder hield niet op met plagen, toen ze zag, dat Suusje gekozen had en aan mijn kant bleef.

Met opzet hadden we onzen trouwdag heel in ’t geheim vastgesteld en eerst zoo laat mogelijk vroeg ik heel eerbiedig de toestemming van hare ouders.

Dat was een slag. We waren niets minder dan valsch, onbehoorlijk; we wisten niet, hoe een fatsoenlijk mensch deed, maar ik hield me kalm en beleefd en liet de bui overdrijven.

Mijn arm meisje moest echter nog heel wat verduren en vooral toen schoonmoeder onze plannen hoorde, om zoo eenvoudig mogelijk te trouwen en ons huisje in te richten naar onzen zin en niet volgens de gewoonte, vertelde ze mij telkens, wat er afgeredeneerd werd; hoe broers en zusters één lijn met mama trokken en schimpten op haar armoedig huwelijk.

„Laat praten, Suusje,” zei ik altijd, „nog zóo veel weken en dan zijn we heerlijk alleen.”

De tijd vloog om, de trouwdag kwam — receptie hadden we niet gehouden tot groote ergernis van allerhande babbelaarsters, die nu niemendal te praten hadden. De trouwplechtigheid liep kalm af — nog een paar uurtjes en we waren vrij, zalig alleen, zonder steken onder water, hatelijke toespelingen en

minachtende blikken. De menschen waren niet kwaad, alleen wat bekrompen en het deed me genoegen, dat Suus toch met me meeging.

Ons reisje was heel prettig — kalm deden we alles af en toen kwamen we thuis en dronken thee.

Ziet, zoo was de loop onzer herinneringen, die we voor elkaar aanvulden en bevestigden.

Heerlijker dan ergens in Duitschland of Frankrijk vonden we dezen avond in ons eigen nestje.

Na de thee volgde een fijne flesch voor dezen eersten huiselijken avond bewaard en die bracht ons in een buitengewoon opgewekten toestand.

Onze gedachten vlogen razend vlug door een toekomst van twintig jaren en een verleden van drie.

Suusje was altijd mooi geweest, dat zeg *ik* niet, maar andere .... heeren beweerden het.

Indertijd gold ze voor een der mooiste meisjes van de bals, waar ze verscheen en menig aanbidder liep een blauwtje. Nauwelijks verschenen we samen op partijen en bals, of die kerels maakten me dol. Ik was afschuwelijk jaloersch en kon niet uitstaan, dat een ander met mijn Suus danste. Gelukkig had zij 't zelfde gebrek en zoo raakten we al gauw die heeren kwijt.

Een ellendiger ding dan 't aanhooren van de geestigheden dier glimlachende, loerende kerels bestaat er niet.

Wanneer ik met mijn meisje bij mijn ouders kwam, gebeurde het wel eens dat er op een verjaardag of zoo, een enkele van mijn vroegere vrienden kwam aanloopen en onder dezen was een soort van don Juan, een bonvivant, alles te zamen genomen een jongeling, die zich verbeeldde, dat geen enkel meisje hem kon weerstaan.

Neem nu mijn jaloerschheid en dan zoo'n Adonis vlak over mijn Suze, haar telkens onbeschaamd aanziende en bedekte complimentjes op haar afzendende.

Als ik haar dan 's avonds thuisbracht, hadden we soms een klein kibbelpartijtje; ik beweerde, dat ze te veel naar den Adonis gekeken had en zij ontkende. De vrede werd natuurlijk gesloten, maar ik zwoer eeuwigen haat aan alle vrienden. Zij stak den spot met mij en vroeg schertsend: „Zullen we je vriend later eens een avondje vragen?"

Ik moest me goed houden en ging in den zelfden toon voort: — „Natuurlijk, hij moet eens komen logeeren." — Meermalen kibbelden we samen over onze huisvrienden en beiden meenden we, dat het maar 't beste wezen zou, als soortgelijke heeren ons met rust lieten.

Het mag opmerkelijk heeten, dat ik, met mijn vrouwtje keuvelend op onze nieuwe canapé, de zonderlinge gedachte voelde opwellen: — Als er nu eens gebeld werd. — Ik kon niet nalaten met mijn Suusje over de mogelijkheid van zoo'n ongeval te spreken, maar zij was gauw klaar en zeide: „We doen eenvoudig niet open."

„En als het je moeder nu eens is?"

Ai, daar had ik spijkers met koppen geslagen, want hoe hard schoonmama

ook geweest was, Suze zou haar toch altijd feestelijk ontvangen en voor geen geld met gelijke munt willen terugbetalen.

„Ach kom, van avond wordt er niet gebeld.”

„Zoo, en heb je al een melkboer — — — —”

Er werd dien avond niet gebeld; met een gerust hart gingen we den eersten nacht in, bij ons thuis.

De volgende dagen had ik nog verlof van 't bureau; wij besteedden die om allerhande inkoopen te doen, hier en daar veranderingen aan te brengen en visites te doorworstelen.

Ik ben een aartsvijand van visites — de menschen, die bij ons kwamen, deden niets dan banale vragen en ik ben overtuigd, dat ze uren lang gewauweld hebben over de bespottelijke inrichting van ons huisje.

— Verbeeld je — niet eens een salon, hoe vreeselijk armoedig, o foei! —

Ik ril, als ik er aan denk. Mijn vrouwtje deed haar best, dat moet ik zeggen en slaagde er in, de meesten jaloersch te maken en dat is de kunst.

De menschen hechten aan 't geen ze zien en denken altijd, dat een ander gelukkiger is dan zij.

De avonden hielden we echter vrij en we tuurden behoedzaam door de ruiten, om te zien wie er was, als er soms gebeld werd.

„We moesten een spionnetje hebben,” zei ik eens op een avond, toen er weer gebeld was.

„Waarom? ik kan best zien, wie er is” — antwoordde zij. — „Ja maar, als je eens alleen bent en een vreemde bedelaar verschuilt zich, je kunt niet weten.”

„Ach ventje, dan schuif ik 't raam open.”

„Nu, als ik uit moet, zal ik al dien tijd in angst zitten, we wonen hier in zoo'n stille buurt.”

't Guitige wijfje lachte me hartelijk uit en een oogenblik later dacht ik aan heel andere dingen. —

Het gebeurde drie weken na onze thuiskomst, dat we samen heel gezellig zaten te keuvelen bij 't zachte schijnsel der lamp.

Op eens werd er gebeld en onze gezichten betrokken.

„Wie zou dat zijn?” vroeg mijn vrouwtje, maar ik wist nergens van en zoo kwam het, dat we samen naar voren liepen en onze neuzen tegen de ruiten plat drukten. Ik zag niemendal, maar Suze met haar kraaienoogjes riep plotseling uit:

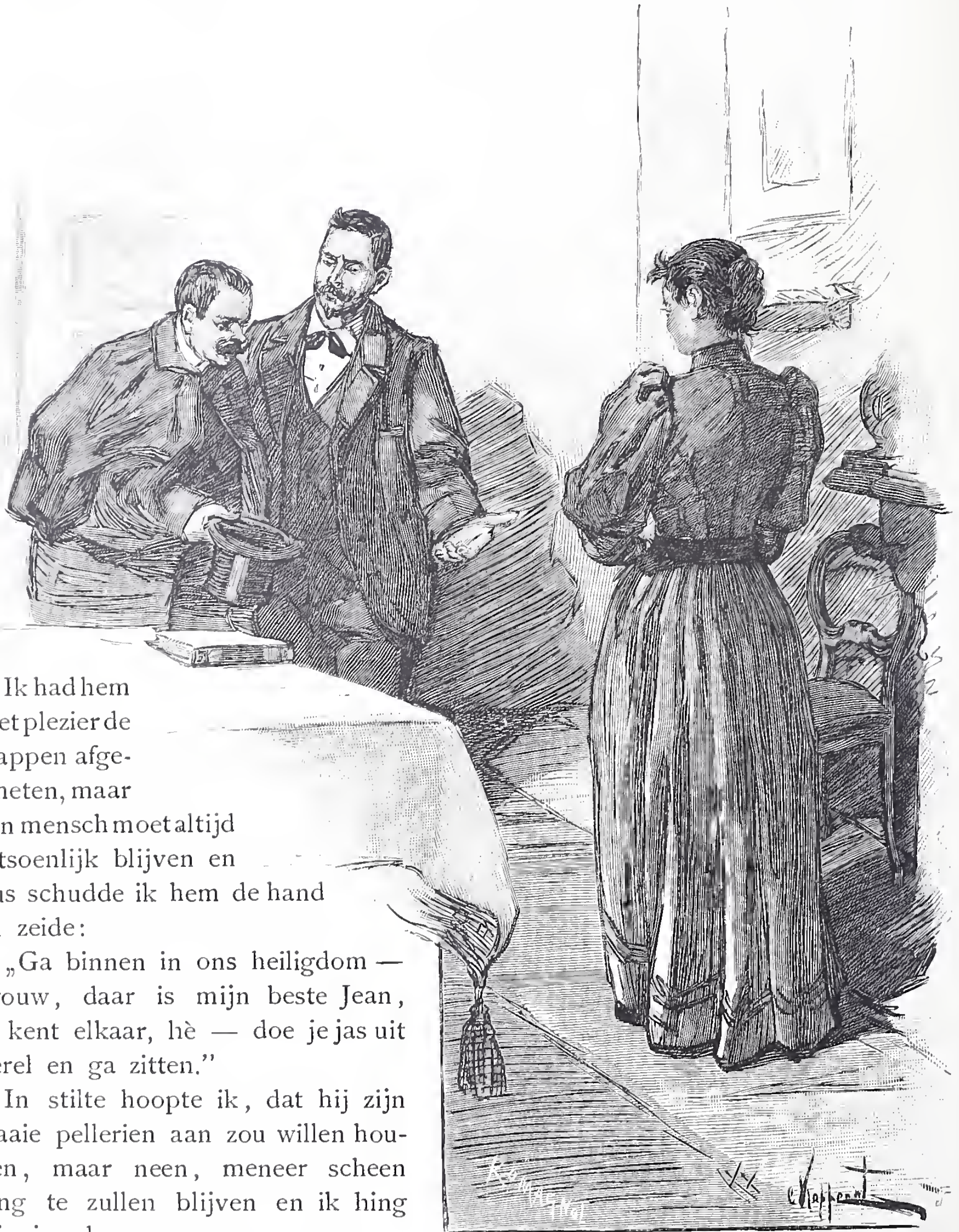
„Kees, een heer — met een pellerien — doe jij maar open!” Tegelijkertijd vloog ze weer naar de huiskamer en lachte me in mijn gezicht uit.

Ik had tamelijk 't land; wie kon daar nu wezen en wat moest zoo'n vervelend mensch in ons nestje doen — — — — Tingeling! —

„Ja ja, kalmpjes aan!” Met een tamelijk slecht humeur liep ik naar 't portaal, terwijl mijn vrouwtje in alle haast de kamer wat opruimde en — even voor den spiegel ging staan. Ze scheen dus stellig bezoek te verwachten — maar ik dacht bij me zelf: — het is nog zoover niet. —

Ik trok met 't traptouw de deur open en — groote goedheid, daar stapte me die vervloekte Adonis de gang in en riep met een fijn lachje:

„Kom ik ongelegen, zal ik boven komen."

Ga binnen in ons heiligdom.

Ik had hem met plezier de trappen afgesmeten, maar een mensch moet altijd fatsoenlijk blijven en dus schudde ik hem de hand en zeide:

„Ga binnen in ons heiligdom — vrouw, daar is mijn beste Jean, je kent elkaar, hè — doe je jas uit kerel en ga zitten."

In stilte hoopte ik, dat hij zijn fraaie pellerien aan zou willen houden, maar neen, meneer scheen lang te zullen blijven en ik hing zijn jas dus weg.

Toen ik weer binnen kwam zag ik juist tegen zijn rug; eene mooie gelegenheid om tegen Suusje te knipoogen en haar een duidelijken wenk te geven, die zooveel beteekenen moest als: — niet te lief, hoor. —

Mijn wijfje lette er echter niet op en lachte bespottelijk hard om mijn bekoorlijken vriend.

— Houd je goed, Kees —, zei ik tot me zelven en dat deed ik; we voerden met ons drieën een allerlevendigst gesprek. Er kwam cognac op tafel en de roode kop van vriend Jean kreeg eene uitdrukking van gelukzaligheid. Zijn oogen gingen echter wat al te veel naar Suzes kant en zijne opmerkingen werden me hoe langer hoe dubbelzinniger.

Mijn vrouwtje scheen hem te bewonderen en lachte om alles, wat hij zei — ik begon dol te worden.

In dat geval word ik meestal stil, glimlach zoo tusschenbeide, maar spreek bijna niet meer.

Noch de Adonis, noch Suze schenen daar iets van te merken en bleven in druk gesprek.

Toen besloot ik mijn toevlucht te nemen tot een krijgslist en op eens vroeg ik mijn vriend:

„Vindt je niet, dat ik een mooi wijfje heb?”

Maar o wee, dat was een flater, want nu begon „dat mispunt” uit te pakken en richtte allerlei complimentjes tot mijn Suze. Telkens schaterlachte hij en maakte ongepaste zinspelingen op ons huwelijksleven. Ik was verloren. — Overbluf hem dan —, dacht ik, — leid ’t gesprek —, mooi denken, ik kon het niet en den ganschen avond moest ik het aanzien, hoe die verwenschte kwast mijn vrouw vermaakte, meer dan ik, want ze lachte onophoudelijk en vroeg telkens aan mij: „Hoe vindt je dat?”

Ik vond het ellendig en ik werd in ernst boos op Suze; ze wist toch, dat hij een kwast was; ik had altijd gedacht, dat ze boven andere meisjes stond, die een Don Juan aantrekkelijk vinden en nu deed ze zóó. Zag ze dan mij in ’t geheel niet meer?

We maakten ten slotte een hombertje, juist zoo’n geschikt kaartspel voor drie goede kennissen.

Plotseling zag ik, hoe hij Suusjes hand quasi bij ongeluk aanraakte. Zij kleurde, daar had ik een eed op durven doen en hij zei: „Pardon.”

Natuurlijk, wat moest hij anders zeggen.

Ik kon het niet langer uithouden en ik begon op een zeer merkbare wijze de klok te bestudeeren, maar wat zegt me die kerel: „Jij verlangt zeker — — — —”

Verder durf ik het niet af te maken, zoo onbehoorlijk vond ik zijne woorden, al lachte Suze er hard om.

De Adonis keek me met zijn lodderige oogen schuin aan en — ja inderdaad, hij zat tegen mijn vrouwtje te knipoogen. Wie ter wereld zou zich nu nog langer inhouden! Ik stond op en antwoordde:

„Om je de waarheid te zeggen, ik wilde er nu wel een eind aan maken.”

Dat was duidelijk gesproken en meneer begreep me dan ook — hij stond op, dronk zijn glas leeg en stak een sigaar op.

Ik was al lang en breed weggedraafd om zijn edelheids jas en hoed te halen. Toen ik terugkwam, bleef ik als van den donder getroffen staan —

daar stond de Adonis vlak bij mijn Suze en fluisterde aan haar oor. Nauwelijks zag hij mij, of hij legde den vinger op den mond en lachte — ik zou zeggen: een saterlach.

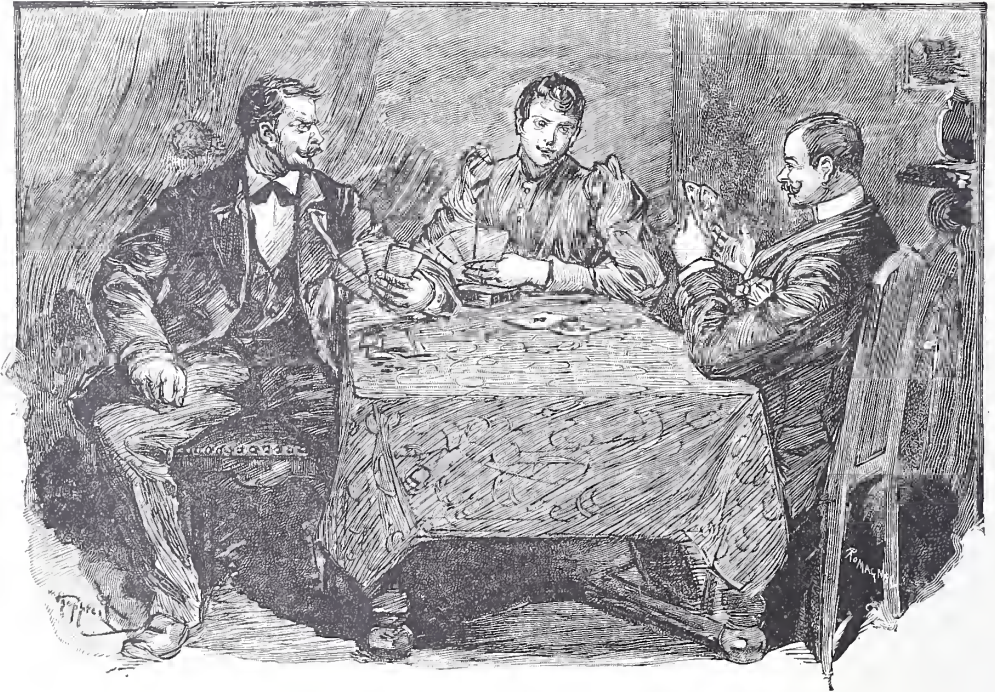
Ik kreeg een geweldigen kop, zoodat mijn vrouwtje mij toeriep: „Een geheim Kees, een groot geheim!"

Goddank, daar ging hij eindelijk — hij hield Suusjes hand veel te lang vast en keek haar aan, zooals een fatsoenlijk mensch een jong getrouwd vrouwtje niet aankijkt — daarna kreeg ik een hand.

Bij de trap keerde hij zich nog eens om en riep:

„In de volgende week, hoor!"

Het was maar goed, dat hij nu snel de trap afging, want er vertoonde zich een ongewone trekking in mijne beenen — eindelijk was hij de deur uit — nog een paar seconden — hij was weg! — — —

De Adonis keek me met zijn lodderige oogen schuin aan.

Toen snelde ik naar boven, twee drie treden tegelijk — nu zou ik Suusje eens een scène maken; ik zou ze haar slecht gedrag verwijten. —

Nauwelijks kwam ik binnen of 't lieve vrouwtje loopt op me toe, slaat hare armen om mijn hals, kust me en vraagt met iets schalkachtigs in de mooie oogen: „Je bent toch niet boos?"

Weg was ik, verloren, totaal. Ze kuste mij zoo lang tot ik zei, dat ik niet boos was en ik trok haar bij me op de canapé en daar begonnen we te redeneeren.

Zij beweerde, dat ik veel te overdreven was en bepaald onbeleefd; daarom had zij het maar wat goed gemaakt.

Ach, wie is er bestand tegen de stroomen argumenten en verontschuldigingen van een heerlijk lief wijfje, dat hij pas getrouwd heeft.

Alleen wilde ik absoluut weten, wat het bewuste geheim was en och, het bleek niets anders te zijn, dan een boodschap; die de zuster van den Adonis meegegeven had.

En wat beduidde dan dat: — In de volgende week? —

„Kees, Kees!" riep mijn Suze, „wat ben je toch jaloersch!"

„Ja" — zei ik, — „dat ben ik, maar vertel nu."

„Ach ventje, de volgende week krijg ik een paar patronen van zijne zuster."

Het leek me maar half, doch ik zeide niets en besloot een oogje in 't zeil te houden. —

Twee dagen later kon ik een avondbetrekking waarnemen voor een kennis; het werd aardig betaald, dus na eenig overleg nam ik het aan en begon terstond met mijn nieuwen arbeid van zes tot acht.

Het viel me in den beginne verbazend zwaar van mijn vrouwtje af te gaan; we waren nog zoo kort getrouwd en dan — ze hield geen meid, zoolang ze het laten kon. Zij was dus alleen thuis en die gedachte liet me geen rust, wat Suusje ook zeide.

„Doe toch vooral niet open." Elken avond herhaalde ik die woorden en steeds antwoordde mijn wijfje:

„Neen hoor, ik zal eerst door de ruiten kijken."

Als ik om half negen thuis kwam, was mijn eerste vraag: „Wel, is er iets gebeurd?"

Dan hoorde ik soms van vreemde bezoeken, hetzij van een krantenjongen of van een onbekende, dien ze eenvoudig had laten bellen.

Telkens drong ik er op aan, dat ze toch een spionnetje zou koopen om vlak boven de deur te bevestigen, maar ze lachte me iederen keer uit.

Ongeveer eene week na 't aanvaarden mijner nieuwe betrekking kwam ik 's avonds thuis en bespeurde aan Suusjes gezicht, dat er iets bijzonders was voorgevallen. Ik kende hare gewoonten te goed om niet te bemerken, dat er wel heel gauw iets komen zou. En jawel, vóór ik iets vroeg, zei ze ineens, alsof ze moeite deed de woorden uit te spreken:

„Je vriend Jean is er geweest."

Ze zag mijn gezicht veranderen en zeker wilde ze een uitbarsting van toorn voorkomen, want ze vervolgde:

„Wees nu bedaard, ik zal je alles vertellen, ga eerst gemakkelijk zitten, wees niet boos, hoor ventje, want het is niets, ik zal je alles zeggen."

Wij gingen zitten en toen begon ze:

„Om half zeven zoowat werd er gebeld, ik liep naar voren en keek naar beneden, doch ik zag alleen een heer staan; ik kon niet zien, wie het was, want hij stond tegen de huizen aan. Toen deed ik niet open, maar er werd weer gebeld en nog eens. Ik tuurde door de ruiten, maar kon niet ont-

dekken wie het was. Voor de vierde maal belde je vriend en toen dacht ik, het zal zeker iets gewichtigs zijn. Ik liep de trap af en vroeg aan de deur, wie er was. Daar hoorde ik op eens zijn stem. — Wat moest ik doen, ik kon hem toch niet buiten laten staan; ik ging vlug naar boven en trok de deur open. Zonder aarzelen kwam je vrind naar boven en ging binnen. Hij scheen niet te weten, dat jij niet thuis was, want hij keek heel verwonderd. Ik bleef erg koel en gaf bijna geen antwoord, want je hebt heusch gelijk, hij is niet te vertrouwen. Hij begon ten minste al heel gauw met geestigheden. Of ik me niet verveelde en of ik nog zoo gaarne danste als vroeger, je begrijpt wel, hè? Met opzet bleef ik gewoon en praatte maar aldoor over jou. Dat scheen hem wel wat tegen te vallen; hij werd brutaler en begon over oogen en vrouwen te praten. Toen zei ik op eens, heel kalm: — hoor eens, meneer, als wij goede vrienden willen blijven, dan zou ik wel willen, dat we over iets anders spraken, want ik vertel alles aan mijn man. — O, Kees, je hadt zijn gezicht moeten zien; hij hield zich goed en lachte, maar — al bijster vroeg trok hij af. Zie je nu mannetje, dat je niet boos behoeft te worden?"

Ik had aandachtig geluisterd en bewonderde mijn vrouwtje bijzonder om de handige wijze waarop ze den Adonis op de vlucht had gedreven; toch was ik uit mijn humeur en bromde allerverschrikkelijkst. Ik hield me, alsof ik nu zoo juist niet geloofde, wat ze mij vertelde. Kunstmatig bleef ik op dat denkbeeld broeden tot het groote afmetingen aannam.

Ik deed eerst, alsof ik het niets vond, doch sprak geen woord en beantwoordde al hare liefkoozingen niet. — Och —, dacht ik, — ze haalt je nu aan, misschien door gewetenswroeging. —

Het liep zoo'n vaart, dat Suusje begon te snikken en mij met verwijtende oogen aankeek.

Mijn koppigheid belette me haar tegen mij aan te trekken en te fluisteren: „Neen Suze, neen vrouwtje, het is alleen mijne jaloerschheid, ik geloof je."

Ik zei niets en maakte me zelven wijs, dat ze mij bedroog, misschien niet uit slechtheid, maar uit ijdelheid, want jonge vrouwtjes zijn zoo vreeselijk lichtgeloovig en nemen dolgaarne de complimentjes van wien ook aan.

Een tijd lang zaten we tegenover elkaar te mokken; zij schreide en ik had werkelijk moeite om me goed te houden. Ik verwenschte dien ellendigen zoogenaamden vriend, die alleen de triviale kroegvermaken met me gedeeld had.

— Zóó kon het toch niet blijven —, meende ik, en ik verzon een middeltje om 't ijs te breken.

Maar, zooals het dan gaat, telkens liet ik een geschikt oogenblik voorbijgaan en verontschuldigde mezelve met de gedachte: — Waarom spreekt zij ook niet, zij is de oorzaak —.

Op eens zag ik mijn Suze opstaan en terwijl ze hartstochtelijk begon te snikken, wierp ze zich aan mijn borst. Toen ontdooide de akelige harde korst ijs om mijn beter gevoel en ik voelde ook mijn tranen komen, doch ik hield me goed en kuste mijn best vrouwtje.

„Kees, denk om onze belofte," fluisterde ze, en toen trok ik haar dicht tegen me aan en zei:

En daar bespeurde ik — een spionnetje.

„Suusje, vergeef me, ik heb ongelijk."

Daarop volgde er een tooneeltje van verzoening, volslagen onbelangrijk voor de buitenstaanden.

Weldra was haar lieve gezichtje weer zonnig en lachten we beiden om onze dwaasheid, terwijl we als om strijd ons zelf de schuld gaven.

't Slot van den avond was allergezelligst en ik schaamde me dubbel mijn vrouwtje één oogenblik gewantrouwd te hebben.

Den volgenden middag kwam ik van mijn bureau en na mijn wijfje gekust te hebben, werd ik door haar meegetrokken naar de kamer aan straat, terwijl ze mij guitig aanzag. Ik begreep niet, wat ze wilde, maar ik volgde de richting van haar wijzenden vinger en daar bespeurde ik — een spionnetje.

Ik pakte mijn schat op, droeg haar in mijn armen naar de warme binnenkamer en kuste ze lang — voor haar straf.

„Je bent toch een echte plaag," zei ik en zij antwoordde:

„Is het nu goed, hè, voortaan kan ik mijnheer Jean precies voor de deur zien staan en dan doe ik niet open, hoor ventje."

den Haag, Febr. '92.

HET BRAUTLIED.

(*Lever de rideau*), in één bedrijf,

DOOR

ALEID.

(Opvoerrecht voorbehouden).

PERSONEN:

Marie . . . } beiden 17 jaar.
Frederiek . }

Het tooneel stelt voor een huiskamer; rechts vooraan (en schuin) een opengeslagen piano; tegen den achtermuur links een buffet met caraffe en glazen; in het midden van dien muur de deur.
Als het scherm opgaat zet Marie een quatre-mains-boek op den piano-lessenaar, daarna steekt ze de kaarsen aan.

Marie (*ze neuriet het Brautlied uit Lohengrin*):
hè, een heerlijk ding dat Brautchor! — vooral nu!! — (*ze huppelt naar den spiegel*). Je hebt je beau soir, Mies! —
— Ik wou, dat ik hem vast bespreken kon voor zondagavond, wat heb ik er nù aan?... maar zondagavond... (*verschrikt*) pas op, daar is Free! — (*ze huppelt naar Frederiek toe, die de deur geopend heeft — de meisjes kussen elkaar*).

Marie.

Dag Free, dag oude jongen!

Frederiek.

Dag spokie! — hoe staat het leven?

Marie.

Best; uitstekend! ben je alleen?

Frederiek.

Zeg eens, wat scheelt jelui Bet?

Marie.

Waarom? zei ze wat?

Frederiek.

Nee; maar ze had een gezicht, toen ze me open maakte... brrr, azijn is er zoet bij!

Marie.

Och, ze is boos omdat ik een pudding gemaakt had van middag, en toen heb ik haar fornuis wat ingeknoeid, nu ja... maar lekker wàs-i! — 't is een gezanik zoo'n oude meid; alles willen ze beter weten, en theorie...? geen jota kennen ze er van! Als ik Bet wel eens vraag: „maar weet je nu, waarom je dit doet of dat", weet je wat ze dan antwoordt: „omdat het zoo goed is, jongejuffrouw!"

Frederiek.

Zegt ze „*jonge*juffrouw?”

Marie.

Ja, dat is ook een getob, „juffrouw” wil er niet in! — Leg hier je goed maar neer, ma is toch uit! — hm, wat zien mijn oogen! een nieuwe mantel?

Frederiek.

Wat zeg je er van? ma is in een bui tegenwoordig, — verbeeldt je, ik mocht een mantel uitzoeken, zoo duur als ik wou! par manière de dire, natuurlijk! — Nu zou ik hem van avond wel niet aangedaan hebben, maar jij moest hem zien, wat? pa zei: anders was de vrede van Europa in gevaar! — zie je? van binnen zij, èn de modekleur, èn een hoedje er bij! ma zegt, nu ik het toch zoo houden,... (*ze breekt af, haastig*) De muziek al klaar gezet? uitstekend! Dan moesten we maar beginnen, vindt je niet? — een beetje laat geworden! —

Marie.

Alleen gekomen?

Frederiek.

Bewaar me! net iets voor pa! nee, gebracht en gehaald, heel zedig! om 10 uur.

Marie.

Dan al? ja, dàn zullen we,... heb je al thee gedronken?

Frederiek.

'k Was zoo vrij!

Marie.

Nu maar, zoo'n dingetje komt altijd te pas, hè? (*ze presenteert uit een zakje*) ga je gang! je ziet, ik geneer mij ook niet! — ik geloof, dat ik nu alle winkels rond geweest ben, maar deze zijn de beste! —

Frederiek.

Ja, heerlijk! dankje! — ik heb ook een verrassing, maar zoo meteen, eerst het geschäft! (*de meisjes snoepen aanhoudend, totdat, wanneer ze naar de piano gaan, het zakje leeg is, dan frommelt Marie het in elkaar, en gooit het achter de canapé*) — Zoo? de communicatie van Willy? wìj zijn gepasseerd, ma is woedend, enfin, dat is haàr zaak! — ik zie al zoo'n kaart van jòu in 't verschiet: Verloofd Marie...

Marie.

Malle meid! daar denk ik nog niet aan, hoor!

Frederiek.

Verbeeld je, dat ik nu eens bij jou op visite was! (*gemaakt*) Is dat uw salon, mevrouw?

Marie (*gemaakt*).

Pardon, dit is zoo'n soort rommelkamer, ik zou niet graag willen, dat dìt mijn salon,

Frederiek (*a. v.*)

En daarin ontvangt u mij? mevrouw, dat is impertiment!

Marie (*natuurlijk*).

O, jè, je ziet wel, dat ìk nog niet geschikt ben voor mevrouw!

Frederiek (*a. v*).

Dat zal ik dan maar in aanmerking nemen en u niet de oogen uitkrabben! (*natuurlijk*) Zeg, wanneer zouden wij eens aan het kibbelen komen? — (*gemaakt*) En mijnheer maakt het diè goed, en de kleintjes? hoeveel heeft u er?

Marie (*schaterend*).

Zeven-en-dertig! mal schaap! — ik wou je wat zeggen, wat ook weer? o, ja: jij hebt wat nieuws gekregen, ik ook!: een prachtige waaier van rose veeren.

Frederiek.

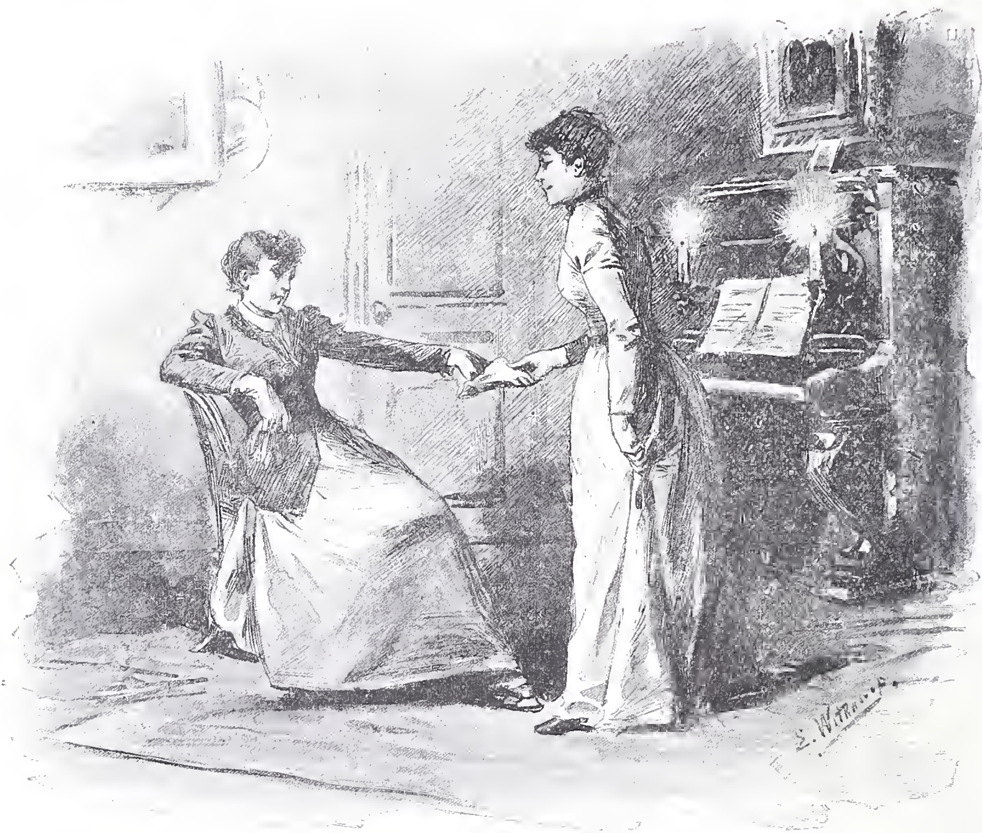
Van? 't is toch geen St.-Nicolaas?

Marie.

Maak je maar niet ongerust: van pa!

Frederiek.

Zoo maar eens?

«Ga je gang! je ziet ik geneer mij ook niet... »

Marie.

Zoo maar eens!

Frederiek.

Heb jelui de 100.000? nee, ik hèb een mooien, van wit ivoor

Marie.

Wat zullen we er mee pronken van den winter!

Frederiek.

En ìk dan, ... in Amsterd., ... (*ze breekt af*).

Marie (*verwonderd*).

Ga jij naar Amsterdam?

Frederiek (*verward*).

Misschien, ... zie je, ... ik weet niet ... een feestje bij tante ... misschien ... nog heel onzeker ... spreek er niet over ... ze wil ... zullen we beginnen?

Marie (*spottend*).

Dat schijnt een vreeselijke historie te zijn! — mij goed; beginnen! — (*de meisjes gaan voor de piano zitten*). Ik vind het toch zoo'n subliem ideeé van me, om juist de dinsdagavonden te nemen, als pa en ma naar de comédie zijn, weet je ...

Frederiek (*geheimzinnig*).

Weet je wat ze spelen?

Marie (*evenzoo*).

'k Wou het je juist vragen! in de recensie stond, dat het geen stuk was voor jonge dames! — pa zei: nu zou juist de zaal vol zitten! —

Frederiek.

Die pa van jou! een allerleukste man! weet jij hoe het heet? „Olympia's Huwelijk!" van — van wie ook weer?

Marie (*onverschillig*).

Weet ik dat? (*geheimzinnig*) Wil je het eens hebben?

Frederiek.

Heb jìj het ook? stout kind!

Marie.

En jìj? met meisjes, die zulke dingen lezen, heb ik geen conversatie, uit mijn oogen! — jij ook? typisch!

Frederiek.

Die sympathie tusschen ons, in alles, bepaald comiek! vondt je het nu zóó erg, zeg?

Marie.

Ik kan best begrijpen, dat dàt verboden waar is!

Frederiek.

Wat een eng slot, hè? doodgeschoten, of 't maar niets ... (*op de muziek wijzend*) Wat heb je daar? het Brautchor uit Lohengrin? o, allerleukst! juist nu! (*gejaagd*) zullen we beginnen?

Marie.

Best $^4/_4$ maat, dat zie je! — één, twee, ... die Jenny Dauw, hè? wat zeg je er van?

Frederiek.

Dat die geëngageerd is? oud nieuws!

Marie.

Kind, waar kom je vandaan? 't is af!

Frederiek.

Wat blief je? (*de meisjes draaien de stoeltjes vlug zoo, dat ze met den rug naar de piano zitten*) hoe komt dàt zoo in eens? — van de week waren we op de receptie, ... een bloemen!

Marie.

Goddelijk! — ja, ze zeggen dat hìj het heeft laten afgaan, hij vond haar onbeduidend of zoo iets!

Frederiek.

Arme stakkerd!

Marie.

Ze kreeg nota bene f 20.000 mee!

Frederiek.

Pa zei achttien! enfin, op zoo'n bagatel zien wij niet, wel? — zoo is 't af? dat komt er van: ze kenden elkaar een uur, en toen geëngageerd, ... ik zei nog tegen ma, ik ben zoo blij, ... (*verward*) ik zou iemand minstens een maand, ... ik bedoel ... een keer of drie, vier .... begrijp je? ... en nu die diamantjes ook terug? poor beast!

Marie.

En onze bouquet, een rijksdaalder ...

Frederiek.

Zoo heb jelui een bouquet, ... (*geheimzinnig*) weetje, wat ik van de week gedaan heb? — je moet me niet uitlachen, — ik had toch niets te doen, en toen ben ik eens gaan zitten uitrekenen, hoeveel bouquetten ik wel krijgen zou, als ik me eens engageer.

Marie.

Nu? en hoeveel?

Frederiek (*juichend*).

Twee-en-veertig!

Marie (*verbaasd*).

Twee-en-veertig? hoe kom je dáár zoo precies aan? van jouw kant alleen?

Frederiek.

Nee, van ... (*verward*) zie je? ik heb gerekend, zoo'n „hij", zoo'n onbekende, hoeveel die, ... globaal, begrijp je? ... Zullen we beginnen? — o, jè de „Tweede Vrouw" heb ik uit!

Marie.

Nu, en hàd ik je te veel verteld?

Frederiek.

Zalig! tot drie uur 's nachts liggen lezen! zeg, op het laatst, als ze zoo dol verliefd zijn op elkaar, — en dan zìj in 't water,

Marie.

Mijn zakdoek was klets! maar heusch, laten we nu beginnen, we verpraten al onzen tijd! (*ze draaien de stoeltjes naar de piano*) $^4/_4$ maat! één,

Frederiek.

Het Brautlied ... waar houdt jij meer van, het Brautlied uit Lohengrin.

Marie.

Of de Hochzeitschmarsch.

Frederiek.

Van Mendelssohn? daar zat ik juist over te prakiseeren ... och, weet je wat ik geloof? op zóó'n dag hoor je heelemaal niet wat ze trommelen, dàt moet een geroesemoes zijn in je hoofd! — Anny is naar Parijs, dàt weet je?

Marie.

Nog al kaaltjes! (*dweepend*) mijn ideaal ...

Frederiek.

Italië? jij ook? o, die sympathie! als er ooit twee vriendinnen waren, ... ja Italië!

Marie.

Maar eerst een man, die rijk is, zonder dat ...

Frederik.

Spreekt van zelf! ik zeg tegen ma, àls het in orde komt (*gejaagd*) zullen we beginnen?

Marie (*plagend, ze grijpt Free's handen*).

„Zullen we beginnen"? — nee, jongejuffrouw, dat zullen we niet! Eerst

moet jij biechten! — denk je, dat ik doof ben? nee, als je mij foppen wilt, moet je slimmer zijn, draai je eens om! (*de meisjes draaien de stoeltjes met den rug naar de piano*) — 't staat op je voorhoofd, haha! (*plagend*) denk je, dat ik niet gemerkt heb, dat bij joù net als bij mij (*ze breekt af*).

Frederiek.

Bij jou ook? o, Mies, Mies!

Marie (*verlegen*).

Bij mij ook? hoe bedoel je?... o, hemel! Wat stom,... verklapt! 't ging zoo mooi! — maar één ding: ik mag je zijn naam niet zeggen!

Frederiek.

Wat hindert dat? 't kan mij ook wat schelen, of-i Klaas heet of Piet of Trijn.

Marie.

Dat is anders een meisjesnaam, als ik me niet vergis!

Frederiek.

Nu ja, in 't vuur van de redeneering! — jij ook? o kind, zie je wel hoe we in alles sympathiseeren? (*ze kussen elkaar*) Mies, er hangt van de week zoo'n, hoe zal ik het noemen, zoo'n engagementsbui in de lucht.

Marie.

Bij ons, allebei! dat vind ik zoo typisch!

Frederiek (*triomfantelijk*).

Zeg, bij mij maar liefst drie candidaten tegelijk!

Marie (*teleurgesteld*).

Nee, bij mij maar één, (*nuchter*) maar dat komt omdat ik drie zusjes heb, en jij geen één! — pa zegt altijd: veel varkens maken een dunne...

Frederiek.

Ja, dat zal wel, varkentje! (*troostend*) Maar wat heb je aan drie partijen, je kunt er toch maar één doen? Zeg, hoe ben jij het te weten gekomen?

Marie.

Pa vertelde het in optima forma! comiek! — bij jou?

Frederiek.

Nee, ik merkte wel, dat er iets bijzonders was, en toen, niet vertellen hoor, toen heb ik eens aan de deur geluisterd, 's avonds! — maar nu gister, ma kan niet goed een geheim bewaren, toen vertelde ma me zoo iets, lang niet alles! en ik hield me natuurlijk van den domme,... verbeeld je: de eerste is een officier in Indië!

Marie.

Zoo? hoog? kolonel of zoo iets?

Frederiek (*spottend*).

Veel hooger: tweede luitenant!

Marie.

Bewaar me! — rijk?

Frederiek.

Geen cent!

Marie.

Magnifique! nee, dán is de mijne anders!

Frederiek.

Je bent er nog niet, de tweede was een doctor.

Marie (*jaloersch*).

Zoo? Zou jij een docter krijgen? jij?

Frederiek.

Wat zeg je dat raar! — nee, die is ook geketst; ten eerste woont-i — op een dorp.

Marie (*minachtend*).

Danke schön!

Frederiek.

En dan was er nog iets, met een moeder,... 'k weet het rechte niet, maar pa vond het niet goed!

Marie.

Groot, groot gelijk! — nee, de mijne, dàt is iets.

Frederiek.

Je bent er nog niet, lest best; de derde is een partij,... schatrijk! (*angstig*) hij is fabrikant.

Marie (*verbluft*).

Fa... bri... kant... (*haastig*). Wat hindert dàt?

Frederiek.

Nietwaar? dat zeg ik ook! — ja, vroeger was mijn ideaal wel een advocaat, maar och.

Marie (*minachtend*).

Meisjesidealen!

Frederiek.

Ik ben zóó blij, dat jij er ook zoo over denkt.

Marie (*afgetrokken*).

Zeker... zeker... (*plotseling*). Zal ik je eens iets vertellen? de mijne is ook fabrikant.

Frederiek.

Hemel! wat zeg je, Mies? en rijk?

Marie.

Schat!

Frederiek.

Heerlijk, heerlijk, die sympathie tusschen ons, in alles, alles! (*Ze kussen elkaar*).

Marie.

Ik heb de mijne...

Frederiek (*tegelijkertijd*).

De mijne heb ik van den zomer ontmoet op reis.

Marie (*teleurgesteld*).

Toen al? en... verliefd?

Frederiek (*aarzelend*).

Ik weet het niet,... of nee, dat niet! wel was-i — altijd erg beleefd, maar... gut, ik dacht trouwens niet aan het heele jonge mensch, ik had daar zoo'n boel cour, je weet wel! — Zie je, maar nu juist van de week schreef zijn oom, dat is pa's neef, dat hij wel kans zag het zaakje in orde te brengen, en...

Marie.

Nee, bij mij wou juist mijn oom het doen, en... misschien komen ze zondagavond bij ons, oom zou hem zien mee te troonen!

Frederiek.

Dan kom ik ook!

Marie.

Nee, nee, dat zul je wel laten, niet doen, nee!

Frederiek.

Ik dacht er ook niet aan, 't was maar om je te plagen! wat doe je aan? ken je hem?

Marie.

Ik heb hem eens gesproken op een concert: een knappe kop, bruine oogen!

Frederiek.

De mijne ook! o, die sympathie! en blond haar.

Marie.

Nee, de mijne bruinachtig!

Frederiek.

Zie je wel, ieder zijn ideaal!

Marie.

En beschaafd!

Frederiek.

En de mijne dan! hij woont in Amsterdam.

Marie (*opgewonden*).

Ja, ja, ik ook! o!

Frederiek.

De jouwe ook? o kind! zalig, zalig! hoera! — Nu, onder vriendinnen, ik kan je zijn naam wel zeggen, maar mondje dicht, hoor!: Hendrik.

Marie (*verbluft*).

Hen . . . drik . . . ?

Frederiek (*plechtig*).

Ja! Hendrik Romein! —

Marie (*ze ziet Free versuft aan, springt dan op en schatert*):

De mijne!!

Frederiek (*versuft*).

Hoe bedoel je? de jouwe? wat?

Marie (*schaterend*).

De mijne! de mijne! die komt Zondagavond!

Frederiek.

Wat? wat? o, laat me uitlachen! — (*ze vallen beiden op een stoel neer, tusschen schateren door*): Hendrik . . . Ro . . . ein . . .

Marie (*a. v.*)

Die . . . woont in Am . . . sterdam?

Frederiek (*a. v.*)

Even . . . er buiten . . . op een vil . . . la?

Marie.

Hele . . . na? laat me uitlachen!

Frederiek.

Ik stik! ik stik! — (*ze lachen nog lang, maar langzamerhand niet meer hartelijk*) (*Frederiek gaat plotseling bedaard zitten*) Maar goed beschouwd, kan ik het me niet voorstellen, dat hij dezelfde zou zijn, . . .

Marie (*plotseling bedaard*).

Waarom niet, kind?

Frederiek.

Waarom niet? om de eenvoudige reden, dat i-jou niet kent, en mij wel!

Marie (*spottend*).

Misschien juist dáárom!

Frederiek (*verwijtend*).

Mies!

Marie.

Nee, zoo meen ik het niet! — maar, hoe kun jij zeggen, dat ik hem niet ken, ik was toch een dag met hem samen op een concert.

Frederiek (*spottend*).

Een concert, dat een heele dag geduurd heeft? mij wat zwaar! maar dan nog: één dag! je weet wel, dat ik 4 weken met hem was in Ems!

Marie.

Maar dat-i volstrekt niet verliefd was, — eigen woorden!

Frederiek.

Nu goed, niet bepaald verliefd, maar toch ging-i iederen dag met ons om, en bouquetjes heb ik ook van hem!

Marie.

Pour le badinage bon, pour le mariage non!

Frederiek (*boos*).

Marie!

Marie.

Kom, jij weet ook wel, dat op een badplaats... dat hoort er zoo bij! niet meer dan natuurlijk!

Frederiek (*opgewonden*).

Aangenomen! goed, alles goed en wel, maar toch blijft vier weken meer dan een simpel dagje!

Marie (*na een kleine pauze*).

Jij weet heel goed, dat er iets bestaat,... iets... de Duitschers noemen het: „Liebe auf den ersten Blick"! Zoo dom ben je niet, om dàt niet te weten!

Frederiek.

Dank voor je goede opinie! — ach wat: „Liebe auf den ersten Blick"? nonsens! — ja, in romans, maar... in Marlitt of zoo één...

Marie (*langzaam*).

Heb jij niet tot vier uur 's nachts liggen lezen in „Marlitt of zoo één"?

Frederiek.

Tot half drie maar!... en was jouw zakdoek niet „klets"? een mooie uitdrukking! ladylike! allemaal nonsens; in romans prachtig, maar in 't leven? Liebe auf den ersten,... haha...

Marie.

Ja, ja zeker in 't leven! dat weet ik van menschen, die dat leven beter kennen dan jij.

Frederiek.

„Of ik"! zegt men er dan bij!

Marie (*zenuwachtig*).

Laten we nu als 't je blieft, niet gaan kibbelen!

Frederiek (*zenuwachtig*).

Nee, nee, niet gaan kibbelen, dat is te zot! — maar, ga eens na...

Marie.

'T Is toch zoo klaar als een klontje; joùw ideaal was een advocaat, — jij bent jong, èn rijk,... èn niet leelijk, zou je nù al je idealen in den doofpot doen?

Frederiek.

Wat een engeltje! maar ik begrijp jou wel, mevrouw: ten eerste is dat klets,

Marie.

'n Mooie uitdrukking „klets"! ladylike! wie zei dat ook weer daar net?

Frederiek (*boos*).

Kind, we zijn hier niet op een examen! — ja, zeker, zeker, dat is klets

van jou,: joù ideaal was een docter, als je maar eens nagaat, dat geschwärm met je neef Ka,...

Marie (*angstig*).

Daar geen woord over! (*afwerend*) nu, wat was mijn ideaal, een dokter, kom?

Frederiek.

Was het soms niet waar? — Zeker; omdat je zoo geleerd bent; (*juichend*) „hij" zou toch niets voor je zijn.

Marie.

Waarom niet, als ik vragen mag?

Frederiek (*langzaam*).

Luister kind, en doe er je voordeel mee: omdat zijn oom ons schreef, dat „hij" vreeselijk veel pleizier had, in... in...

Marie.

Nu in? je lijkt wel niet wijs!

Frederiek (*a. v.*).

In: natuurkunde! hoor je het?

Marie.

Wat zou dat? ik heb er niets tegen!

Frederiek.

Och, wat een snoesje! maar herinnert u zich misschien, wat u op school hadt voor natuurkunde? een vijf! een onschuldig vijfje: even voldoende! — (*juichend*) en ik, ik soms een acht, soms een negen,

Marie (*gejaagd*).

En eens een zeven!

Frederiek.

Bravo! mooi onthouden! maar toch blijft zeven meer als vijf, volgens mijn berekening, of

Marie.

Meer als! „als"! heerlijk!

Frederiek (*driftig*).

Nu meer „dan", meer dan! overtreffende trap!...

Marie.

Nog heerlijker: overtreffende trap! haha! zeker, dat overtreft alles... in stomheid! —

Frederiek (*driftig*).

Zijn we hier op een taalcongres? — de hoofdzaak, ontken die eens? of beweer je, dat zijn oom het niet schreef?

Marie (*driftig*).

Wat gaat mij die oom aan? mal kind! haha, die gaat nog bluffen op iets... een jaar zijn we van school! — je lijkt niet wijs met je zotte gebluf!

Frederiek (*langzaam*).

Nee, Mies, 't was geen bluf, en dàt ergert jou zoo: 't was de waarheid. Ben je nu overtuigd? daarom alleen vertelde ik het je,... rien que pour ça!

Marie.

Als ik je een raad mag geven,

Frederiek (*buigend*).

In dank zal-i worden aangenomen!

Marie (*minachtend*).

Wat buig jij mooi! (*haastig*) nu, dan zou ik dat Fransch maar achterwege laten; lieve hemel! — Wat zei je daar; natuurkunde? denk je dan, dat er

één man is,.., welke man, al is-i nog honderdmaal fabrikant, of ingénieur, of,... wat ook... denkt gij dan,

Frederiek (*langzaam*).

Nu wat denk ik? zal ik je helpen?

Marie.

Denk jij dan, dat-i meer geeft om zoo'n natuurkunde poespasje.

Frederiek.

„Hij" moest je hooren, dan was 't finaal uit!

Marie.

Om zoo'n natuurkunde poespasje, dan of zijn vrouw in vreemde talen kan converseeren?

Frederiek.

Jij mag wel beginnen het in 't Hollandsch te leeren! Ja, natuurlijk, denk ik dat!

Marie.

Het pleit voor je menschenkennis! waar heb je die opgedaan? op school? bij je thuis misschien?

Frederiek (*zenuwachtig*).

Ja, natuurlijk denk ik dat! — maar laten we nu in Godsnaam niet gaan kibbelen, bedenk,

Marie (*zenuwachtig*).

Nee, nee, niet gaan kibbelen; jij was anders mooi op weg!

Frederiek.

Ik? (*trotsch*) Nee, dat ik niet noodig! (*langzaam*) Wees toch niet zoo dom je te vergelijken met mij.

Marie.

Heel zedig! net een nonnetje!

Frederiek (*a. v.*)

Iedereen weet toch, dat ik honderdmaal meer pretendeeren kan! — waar blijf je nu? gevangen?

Marie (*verward*).

Ik... nee,... ik kan... (*plotseling rustig*) wat ben je toch dom!

Frederiek.

Is 't ook onbescheiden te vragen waarom?

Marie (*langzaam*).

Met groote jeu vertel je eerst, dat-i rijk is...

Frederiek.

Schatrijk! — dat zeg ik nog!

Marie (*a. v.*)

Wat kan dan zoo'n millionnair een paar duizend gulden schelen? — gevangen?

Frederiek.

O, denk jij van niet, dat is een bewijs, dat jij,

Marie (*juichend*).

En nog iets! ik zeg niets van jouw pa, maar de mijne is docter, en jij weet heel goed, wàt hooger aangeschreven staat: doctor of koopman? — gevangen?

Frederiek.

Ik... ik... (*snikkend*) jij bent een spook, scherp nest, jij leeft als je plagen...

Marie.

Laatste argument: tranen! — nu wat doe ik?

F r e d e r i e k (*woedend*).

Jij, jij, jij, je bent een mispunt, een mes, dàt ben je! — kijk die kin ook maar eens, pa zei laatst,

M a r i e (*gillend*).

Wat joùw pa zegt of niet-zegt, kan me geen lor schelen, versta je?

F r e d e r i e k (*streng*).

Marie!

M a r i e.

Frederiek? geen lor zeg ik je! — (*sarrend*) Hoe kom je op het ongelukkig denkbeeld ons gezicht te gaan vergelijken? dwazer kon het niet, haha! of geloof je me niet? daar is de spiegel, haha!

(*Frederiek ziet onwillekeurig in den spiegel*).

M a r i e.

Nu? tevreden? wil je er een bij hebben soms?

F r e d e r i e k.

Ik zie, wat ik zie!

M a r i e.

Logisch!

F r e d e r i e k.

Zeker, en dat ben jij niet! (*sarrend*) Weet je nog, hoe ik eens jouw japon heb aangehad?

M a r i e.

Omdat de jouwe kapot was!

F r e d e r i e k (*a. v.*).

En hoe ik daarin zwemmen kon? — geloof je me niet? trek dan mijn mantel maar eens aan, als je kunt, haha!

M a r i e (*sarrend*).

Die mooie, nieuwe mantel, exprès voor de gelegenheid vervaardigd? geef maar hier, kind. (*ze neemt den mantel op, Free trekt hem driftig weg*).

F r e d e r i e k (*bevend van woede*).

Raak mijn goed niet aan met joùw handen! — no. zes drie kwart, nota bene!

M a r i e (*a. v.*).

Wat een zonde! met zij gevoerd, zeg je? arm kind! misschien willen ze hem wel terugnemen!

F r e d e r i e k (*a. v.*).

Je bent een être! (*snikkend*) Ik groet je, ik ga er vandoor!

M a r i e.

Kun je het niet volhouden?

(*Frederiek trekt zenuwachtig den mantel aan*).

F r e d e r i e k. (*a. v.*)

Waar is mijn hoed?

M a r i e (*verlegen*).

Wil je gaan... alleen?... als ma het eens hoort,... dan...

F r e d e r i k (*a. v.*)

Joù ma mag voor mìjn part,

M a r i e (*driftig*).

Nu, hoepel dan op! (*sarrend*) Of, zeg eens, is het wel voegzaam zóó'n mooi kopje, alleen, — Misschien heb je nog wel een avontuurtje!

F r e d e r i e k (*gillend*).

Daar heb ik meer kans op dan jij, jij, jij!

Marie.

Kalm wat! we zijn geen vischvrouwen.

Frederiek (*gillend*).

Nee, ìk niet, maar jìj, jìj, jìj!

Marie (*verlegen*).

Gil toch zoo niet, denk aan de meid! — kom, laat ik je helpen met je „mooien" mantel!

Frederiek.

Van jòu geen hulp noodig? (*tusschen snikken door*). Om één ding ben ik blij, dat ik je heb leeren kennen: dat spaart me een cadeau de volgende maand als je...

Kalm wat! wij zijn geen vischvrouwen.

Marie.

En ìk ben ook blij,

Frederiek (*a. v.*)

Als je achttien jaar wordt, achttien, hoor je! — ìk eerst in Decemb...

Marie.

Dat ik jou heb leeren kennen! (*snikkend*) Al heb ik dan ook een vriendin verloren, of nee, niet verloren, want jìj, jij was er geen!

Frederiek (*a. v.*)

Ik ben er wel een, maar jij, jij... ik groet je mevrouw Romein! haha!

Marie (*tusschen snikken door*).

Wie het... laatst lacht... lacht... het... best!

Frederiek opent de deur, Marie volgt haar, beiden snikken... stem op den gang):

Jongejuffrouw, een briefkaart voor u, nu moet u toch eens hooren, die lamme briefbesteller:

Marie (*gejaagd*).

Ja, ja, in orde! geef maar hier! —

(*ze neemt een briefkaart aan, terwijl ze de oogen met de hand bedekt. — Frederiek is verschrikt terug gegaan, en tracht voor den spiegel hare oogen droog te wrijven.*

Marie (*de briefkaart half-luid lezend*):

(*Onverschillig*). O, hij komt hier, ... een P. S.: weet je dat, ...

(*Plotseling geeft ze een gil, laat den brief vallen, snelt naar 't buffet en schenkt zich water in; — Frederiek ziet verschrikt om, leest de kaart, geeft een gil, snelt naar 't buffet en schenkt zich water in*).

Marie (*versuft*).

Ver-loofd,

Frederiek (*versuft*).

Hendrik Romein! (*Ze zien elkaar eerst verlegen, dan strak aan; plotseling barsten beiden in een zenuwachtig lachen uit*).

Marie.

Zoo iets! ik kan niet meer! Hendrik Romein!

Frederiek.

Ik stik, ik stik! haha! zou 't waar zijn?

Marie (*verontwaardigd*).

Natuurlijk, als Karel het schrijft!

Frederiek (*jaloersch*).

Schrijft Karel jou?

Marie (*triomfantelijk*).

Ja mij! (*haastig*). Daar gaat je candidaat, Free, Prosit!

Frederiek.

En de jouwe! prosit!

Marie (*verlegen*).

De mijne? (*minachtend*) ik had hem maar eens gesproken.

Frederiek.

Liebe auf den ersten Blick!

Marie.

Jij, was 4 weken met hem samen in Ems, en,

Frederiek.

Begin je weer? nu is 't toch heelemaal onzinnig!

Frederiek (*peinzend*).

't Was een goede partij.

Plotseling geeft zij een gil.

Marie.

Een goede partij, meer niet!

Frederiek.

Er was maar één maar; hij woonde in Amsterdam, en ik zei nog tegen ma: honderdmaal liever zou ik in den Haag blijven!

Marie.

Als je blieft, Scheveningen! — (*plotseling*) heb je laatst Rika gezien?

Frederiek.

Met dien gekken mantel? (*ze ziet verschrikt naar haar mantel, dan verlegen*) Kom, ik ga heen!

Marie (*verlegen*).

In den avond, alleen? laat Bet je dan wegbrengen, ... of... wacht nog een half uurtje, — we zullen elkaar toch niet opeten,

Frederiek.

Wachten? (*ze ziet Marie strak aan, plotseling schaterend*) O, o, zóó iets zots! — als twee honden vechten om...

Marie.

Vleiend ben je niet! (*peinzend*) geëngageerd,

Frederiek (*luchtig*).

Iedereen moet leven! (*plotseling*) maar met wie nu eigenlijk? (*ze neemt de kaart op*) waar staat het? o, hier: P. S. —: „Gerda Maas," ken ik niet, jij?

Marie.

Nee! (*luchtig*) enfin, eigenlijk is het maar beter zoo, het gaat zoo zelden goed, een gemaakt huwelijk!

Frederiek.

We zijn toch nog zoo jong!

Marie.

Mijn ideaal,

Frederiek.

Mijn ideaal was een advocaat!

Marie (*haastig*).

Ik ben bijna overtuigd, dat je die krijgt! een advocaat! (*verlegen*) kom, doe je mantel uit.

Frederiek.

Mijn mantel, ... o, kind, wat was je toch scherp!

Marie.

Ik alleen? ik herinner me, ... maar nee, kom laat ik je helpen!

Frederiek.

Wat waren we toch zot! o, als twee honden (*plotseling*) Mies, die éëne hond heeft spijt,

Marie (*verlegen*).

Free heusch, ik had het niet zoo bedoeld, maar driftig ben ik, en jij... toe, wees niet boos!

Frederiek.

Wil je goed worden?

Marie.

En jij? 't was toch ook tè flauw: twee vriendinnen, om zoo'n bagatel!

Frederiek.

De vrede hersteld? (*de meisjes kussen elkaar*): „Gerda Maas!" ken ik niet! (*plotseling*) Wie schreef het je nu eigenlijk? Welke Karel?

De vrede hersteld.

Marie (*onrustig*).

Karel van Heem, mijn neef, je weet wel!

Frederiek.

Die pas Dr. is geworden? (*slim*) Is die niet... voor een maand of zoo... geëngageerd met een... juffr....

Marie (*verschrikt*).

Ben je mal? (*kalm*) Niet dat ik weet! —

Frederiek (*plagend*).

Zoo, en correspondeert ù dan met ongetrouwde heeren?

Marie.

't Is toch mijn neef! en ik had hem iets te vragen! o, hemel, ik weet niet eens meer wat-i er op antwoordde, ik heb het wel gelezen, maar vergeten! — (*ze neemt de briefkaart op*), (*lezend*): Aan je verzoek,

Frederiek (*snel*).

Wat schrijft-i er boven? „lieve Mies"?

Marie (*lezend*).

Aan je verzoek kan gemakkelijk voldaan worden, te gemakkelijker omdat ik denk 14 dagen (*luid*) bij jelui te komen logeeren". (*juichend*) Dàt is een pret! zoo'n aardige jongen! — hij is pas gepromoveerd, weet je niet?

Frederiek (*peinzend*).

Ja, ja...

Marie (*half luid*).

Een gezellige jongen!

Frederiek (*plotseling*).

Dan moet ik toch ook eens komen kennis maken met dat wonder!

Marie (*koel*).

Als je wilt... voor vreemden,... anders bevalt-i minder!

Frederiek (lachend).

Daar ben ik niet bang voor, als jij hem aardig vindt,

Marie (*droomend*).

Nog al!

Frederiek.

Wat suf je? (*schaterend*). O, o! nù zal het ernst worden, ik zie al zoo iets in 't verschiet! nu, kan het Brautlied dienst doen! o, hemel, het Brautlied!

Marie (*scherp*).

Voor joù bruiloft?

Frederiek (*wegwerpend*).

Wel nee, hoe kom je daar aan? voor de jouwe! Wanneer komt dat wonder? (*ze neuriet het Brautlied*).

Marie (*opschrikkend*).

Wat? wat meen je?

Frederiek (*schaterend*).

Onze quatre-mains! nee maar! die arme kaarsen! zullen we beginnen? kom, dat is dan de repetitie!

Marie (*gejaagd*).

Voor wiens bruiloft?

Frederiek (*geheimzinnig*).

Ja... voor wiens bruiloft?...

(*Het scherm valt*).

DE HOLLANDSCHE MEESTERS IN DEN LOUVRE.

DOOR

MAX ROOSES.

GEERAARD DOU.

De Waterzuchtige vrouw.

De *Waterzuchtige vrouw* in den Louvre wordt gehouden voor het meesterstuk van Geeraard Dou en, als beste werk van den keurigsten meester, kan het dus gelden voor het puik der Hollandsche fijnschildering.

Het behandelt op dramatische wijze een onderwerp, dat vaak stof leverde voor kluchtige tafereelen. Een zieke vrouw zit in een leunstoel; nevens haar staat de doctor, die haar water in eene flesch tegen het licht houdt en onderzoekt. Een ziekedienster geeft haar medicijn in: hare dochter is weenend nevens haar geknield en kust haar de hand. Als onderwerp kan men zich moeilijk iets ongelukkigers denken dan het vereenigen der lachwekkende handeling van den geneesheer met de uiting van het smartelijk gevoel der dochter. En die wansmakelijke vermenging van ernstige en kluchtige motieven is niet het eenige wat stuit in het gevierde stuk. Moeder is ziek, de doctor komt haar bezoeken in hare slaapkamer, het meisje zinkt neer van smart, en dit ziekenvertrek is opgesmukt als een boudoir; de geneesheer is aangekleed als een professor, die een rol van jeune premier in een opéra comique zou te vervullen hebben; ook de bedroefde dochter draagt een baltoilet.

Het blijkt, dat Geeraard Dou wil schitteren door de verzorgdheid zijner uitvoering en dat hij denkt die zorg niet te kunnen besteden dan aan kostelijke dingen. Hij houdt zich op in eene wereld, waar alle menschen dagelijks hun beste plunje dragen, en altijd kraakzindelijk voor den dag komen, waar de meubels en het huisraad van glansend hout of van glinsterend koper zijn, waar de tapijten schitteren met al de pracht der Oostersche weefsels, waar de zon altijd gereed is die bontheid en die reinheid te doen uitkomen en waar nooit een stofje danst in dit gedienstige zonnetje.

Zoo is het hier. De achtergrond der kamer is donker gehouden, maar van de zoldering daalt een tapijt, dat met ringen aan een roede hangt en dat, omgeslagen, hare rijke bloemen en kleuren laat zien. In het halfdonker, te midden der kamer, ontdekt men den schoorsteen, waarin vuur wordt gemaakt, het bed, een kast en een zetel. Op het voorplan, in het volle licht van het groote raam, komen de zitbank, de lessenaar waarop de bijbel ligt, een koelvat, een hangend horloge en een koperen luchter uit. Alles verraadt

coquetterie in de stoffeering, nauwlettende bezorgdheid in de uitvoering. Sandrart kenmerkt die vreesachtige keurigheid niet slecht als hij zegt, dat, wanneer Dou zich nedergezet had om te schilderen, hij vooraleer zijn verfbak te openen

De Waterzuchtige vrouw.

een poos wachtte om de opgejaagde stofdeeltjes tijd te laten tot neervallen.

Wij hebben in alle tijden in onze gewesten die angstvolle fijnschildering

zien beoefenen en bewonderen. Van Eyck en vóór hem de miniatuurschilders streefden er naar; de landschapschilders Brill, de doodennatuurschilders de Heem en van Kessel deden als hij; een goed deel der Hollandsche school maakte er naam mee; Dijckmans voor weinige jaren, Alma Tadema nu nog, danken er hunnen roem aan.

In elk tijdperk en bij elken kunstenaar verschillen echter de kenmerkende hoedanigheden in ditzelfde vak.

Vóór Geeraard Dou waren de miniatuurachtige schilders scherper van lijn, magerder van toets. Hij is malscher van penseeling en versmelt meer zijne tonen; hij ruimt meer plaats in aan de lichteffecten, die hij warm en sterk tegen elkander afstekend verkiest. Hij houdt daarbij van rijke kleuren en weet die op gelukkige wijze tot samenwerken te dwingen. Zoo krijgen zijne stukken het juweelachtige, dat hen kenmerkt, met den hoogen glans en het zuivere vuur, die de ware edelsteenen van de valsche onderscheiden. Hij was wellicht de meest gezochte schilder zijner dagen en, zoo andere hem in de gunst der kenners zijn voorbij geloopen, dan wordt hij nog immer door het groote publiek, dat zich door uiterlijken schijn laat vangen, zoowel als door het kleine publiek, dat strenger eischen stelt, hoog gewaardeerd.

Bij de burgerij van zijnen tijd en van alle tijden stelde men er immer prijs op in een welgestoffeerde niet te ruime kamer stukken van kostelijke bewerking te hebben hangen, die in kleinen omvang een groote hoeveelheid arbeid, kunstigen en keurigen arbeid, samenvatten. Dou's schilderijen waren in de meubileering van een huis wat een rijke doekspeld op het kleed eener vrouw is: een punt dat het oog lokt en bewondering wekt om de hooge waarde van metaal en steenen en om het talent waarmede zij bewerkt zijn. Er lag iets genoegelijks in, die fraaie hoofden, die rijke kleuren, die kostelijke meubelen zoo gelukkig bijeengebracht en hunne fijne vormen en hun glansende straling zoo behendig weergegeven te zien.

Een andere hoedanigheid moest Dou toen tot een gezochten kunstenaar maken en doet hem ons ook nu nog hoogschatten. Hij was, wel is waar, overdreven in zijne jacht op kostbaarheid, maar hij schilderde toch tafereelen uit het leven en naderde hierdoor weer tot natuur en waarheid. Zijne binnenhuisjes en zijne tooneelen aan het venster of in de straat zijn aan de werkelijkheid zooals ieder ze kende en beoordeelen kon ontleend; zij laten het burgerleven zien op zijn Zondagsch; zij idealiseeren het nuchtere van elken dag; zij brengen zonneschijn en kleinoodiënglans in de huiskamer; maar zij ademen liefde voor wat ieder onzer kent en gaarne ziet, en vonden aldus gemakkelijker den weg tot onze belangstelling dan onderwerpen uit de Schrift of uit de Fabel het konden doen.

Dou's kunst wortelde dus in het burgerlijke leven van zijnen tijd: ook met de kunstbeweging zijner jaren stond zij in nauw verband. Hij was geboren te Leiden den 7den April 1613 en was eerst in de leer geweest bij den plaatsnijder Bartholomeus Dolendo en dan bij den glasschrijver Peter Couwenhorn. Van beiden leerde hij hoogen prijs stellen op ongemeene hand-

vaardigheid in den arbeid en dit streven naar ambachtelijke volmaking in de kunst is hem zijn levenlang bijgebleven en is zijn hoogste kenmerk geworden.

Maar toen hij vijftien jaren oud was keerde de meester der meesters terug in de gemeenschappelijke geboortestad en Geeraard Dou trad Rembrandt's atelier binnen. Daar ontwikkelden zich in den kundigen beroepsman de hoogere gaven van den kunstenaar. Het lijkt wel als een moedwillig gewaagde spreuk te beweren, dat Dou als kunstenaar een volgeling van Rembrandt is, en niets toch is minder betwistbaar. Vergeten wij niet dat de schilder van *Banning Cocq's korporaalschap* in 1631, terwijl Dou in zijne werkplaats verkeerde, de *Opdracht van het Christuskind in den Tempel* uit het Haagsche Museum schilderde: herinneren wij ons de keurigheid der bewerking, de warmte en de fijnheid van het licht, den rijkdom der gewaden en hun vreemden snit en wij zullen begrijpen hoe de schilder der *Waterzuchtige vrouw* rechtstreeks van hem afstamt. Hebben wij in dit laatste stuk ook niet de verzorgde weergeving aller bijzonderheden; de warmte van het licht, de rijkdom der gewaden? Is die doctor geen familie van de fantastisch gekleede eigenportretten van Rembrandt, van zijne rabbi's en patriarchen? Vinden wij in het Oostersch tapijt van Dou niet de rijke stoffen weer, die zijn meester zoo gaarne zag? En herinnert ons zelfs de hooge verdieping dezer ziekekamer niet aan de nog hoogere van den tempel, waarin Simeon met het Christuskind in de armen neerknielt?

Het groote verschil tusschen de beide Leidsche kunstenaars is dat Rembrandt een dichter, een ziener, en Dou een talentvol burgerlijk schilder was. De eerste ging waarheen hem zijn innerlijke aandrang en zijne onuitputtelijke verbeelding riepen, immer verder en hooger naar de sferen, waar kunst en natuur samensmelten en waar afbeelden gelijk staat met herscheppen; terwijl de andere voorzichtig blijft staan bij het vroegtijdig bereikte peil, dat hem het toppunt der volmaaktheid schijnt. Rembrandt wordt meer realist, schildert donkerder bruin en machtiger licht, altijd anders, altijd oorspronkelijk; Dou wordt misschien behendiger, maar blijft immer rijkdom van kleur, aanvalligheid van groepeering, levendigheid van voorstelling voor zijn ideaal beschouwen.

Maar met dit alles had hij veel van den grooten meester geleerd en onthield hij het goed, en dit juist was het wat den behendigen fijnschilder tot grooten kunstenaar maakte; hij leerde zien dat kleuren terzelfder tijd schitterend en malsch kunnen zijn, dat het licht een heel tooneel kan drenken en verlevendigen, dat de strijd van hel en donker een der belangwekkendste studiën voor den schilder is. En wat hij bij den grooten meester had bewonderd wist hij voor een groot deel in zijn eigen werken te doen overgaan.

Zijne kunst stond stil, zoo ook, voor zooverre wij weten, was zijn leven kalm en bedaard; hij stierf in de stad waar hij geboren was en werd daar begraven den 9den Februari 1675. Wij kennen zijnen levensloop weinig of niet, maar wij stellen hem ons voor, zonder groote vrees ons te vergissen, als een eerzaam burger, die zeer ingenomen was met zijne kunst en met zijnen arbeid, die in gemoede zijne taak vervulde en de verantwoordelijkheid op zich voelde wegen zijn uiterste best te doen om het beste te leveren wat

hij leveren kon. Hij was goed gezien en wel betaald; er heerschte weelde in zijn huis en tevredenheid in zijn gemoed. Hij zag het leven en de menschen van de goede zijde, zooals zijn tijdgenooten hem ook met een goed oog aanzagen. In de wel verlichte kamer, waar hij genoeglijk aan het werk zat, hing de koperen luchter, dien wij in zijn schilderijen zien, aan den balk; een rijk bewerkte kast stond tegen den wand; in die kast lagen een keus van kostelijke stoffen en kleurige tapijten. Aan den muur tikte de hangklok, die wij hier weervinden en die regelmatig en vlijtig den schilder begeleidde in zijn nauwgezetten en zorgvuldigen arbeid. Het groote raam, dat wij ook in onze schilderij zien, liet het heldere licht overvloedig doordringen en van 's morgens vroeg tot zoo lang de zon aan de kimme stond zat de schilder voor dit raam in die vroolijke, nette kamer, waar alles het liedje zong van een wel verdiend en dankbaar genoten geluk.

Men vergelijke dit wel geordend bestaan met het lot van een Rembrandt, een Jan Steen, een Adriaan Brouwer en men zal vinden dat Geeraard Dou de meest Hollandsche al dezer Hollanders was en bekennen, dat hij trouwer dan een zijner medemeesters het huiselijk leven weergaf, zooals zijne landgenooten het verstonden en meer en meer zouden leeren verstaan. Het bestaan moest deftig, de mensch goed in de kleeren, de woning stevig gebouwd en wel verlicht, de huiskamer glimmend gepoetst en geverfd zijn. Al deze burgerlijke idealen maakte Dou tot de zijne en verheerlijkte hij in zijne werken; die beelden uit het nuchtere leven werkte hij om tot juweeltjes van kunst. Hoe zouden zij, die hij zoo lief had, hem niet met wederliefde geloond hebben?

De keerzijde van die wederzijdsche ingenomenheid was, dat de schilders Dou meer en meer gingen tot voorbeeld nemen en de welgestelde burgerij meer en meer met hun werken ging ingenomen worden. Zoo werden Hollands kleinmeesters kleine kunstenaars en ging met rassche schreden scheppende kracht in ambachtelijke vaardigheid over.

Wij begonnen met te zeggen, dat de *Waterzuchtige vrouw* voor Dou's meesterstuk wordt gehouden; voegen wij er nog bij, dat het stuk door den paltsgraaf tegen 30,000 gulden werd gekocht en hij het aan prins Eugenius ten geschenke gaf. Bij den dood van Eugenius kwam het door erfenis in bezit der hertogen van Savooien, die het in de galerij van Turijn plaatsten. Karel Emanuël IV schonk het bij zijn aftreden in 1799 aan burger Clausel, adjudant-generaal van het Italiaansche leger, als blijk van erkentelijkheid voor de kieschheid en de rechtschapenheid, waarmede deze zich van zijne moeilijke zending gekweten had. Clausel schonk het op zijn beurt aan de Fransche natie. De schilderij draagt het opschrift „1663 *G. Dou*, *out* 65 *jaer*." De aanduiding „*out* 65 *jaar*," die hoegenaamd niet overeenstemt met de waarheid is er klaarblijkelijk door eene vreemde hand bijgevoegd. Niet de schrijvers, die Dou's geboorte op 7 April 1613 plaatsen, begaan den misslag, waarvan de schrijver van den Catalogus van den Louvre hen beschuldigt; maar hij zelf vergist zich, wanneer hij op grond van dit onechte opschrift de schilder laat geboren worden in 1598.

EEN TRAPPISTEN-KLOOSTER IN NEDERLAND.

DOOR

C. B. E. ENKLAAR.

In de nabijheid van Deventer, ruim anderhalf uur wandelen op den straatweg naar Wezepe, is voor korten tijd een nieuw klooster verrezen, bestemd voor en ook nu bewoond door Trappisten, zeker wel de zonderlingste kloosterbroeders, die de wereld ooit heeft gekend. Immers de zelfkwelling en boetedoening, welke deze vrome mannen zich zelven opleggen, overtreffen in strengheid de levensregelen van alle andere orden, en wel voornamelijk, omdat zij zich zelfs het gebruik van het woord hebben ontzegd.

De orde der Trappisten is ruim twee eeuwen oud. In de 17de eeuw werd de orde gesticht door een fransch edelman, Armand Jean Le Bouteiller de Rancé, den eigenaar van het klooster La Trappe (valdeur) in Normandië, aldus geheeten naar den uiterst moeilijken toegang tot het woeste dal, waarin het klooster zich bevond. Dit klooster werd bewoond door Cistercienser monniken, die aanvankelijk een vroom leven leidden, maar allengs zoo zeer verwilderden in deze eenzame woestenij, dat zij door roof en plundering de geheele streek onveilig maakten en heinde en ver onder den naam „les bandits de la Trappe" bekend stonden. Toen De Rancé, een geleerde, die, behalve de klassieken, ook de theologie en astronomie beoefende, na een uiterst losbandig leven, dat hij te Parijs leidde, eindelijk tot inkeer kwam, besloot hij zich van de wereld af te zonderen en zijne overige levensdagen aan boetedoening te wijden. Hiervoor begaf hij zich naar zijn klooster La Trappe, verdreef de losbandige monniken en liet het klooster op den grondslag van de strengste levensregelen der Benedictijners hervormen. Spoedig echter vond De Rancé, die zelf als abt het klooster bewoonde, dat deze levensregel niet streng genoeg was en ontwierp daarom in 1664 een nieuwen ordesregel van ongehoorde strengheid, waaraan de bewoners van La Trappe zich voortaan moesten onderwerpen.

Aldus ontstond de orde der Trappisten. Reeds terstond werden de nieuwe bepalingen met zóó groote hardheid ten uitvoer gelegd en gehandhaafd, dat volgens de overlevering gedurende de eerste jaren een groot aantal monniken in La Trappe bezweken. De Rancé wist echter het klooster in stand te houden en allengs verspreidde zich de faam van zijn hervormd klooster door geheel Europa. Van alle kanten kwamen bezoekers om La Trappe te bezichtigen, in één jaar soms wel 6000, maar toch vond het voorbeeld nergens bijval. Een poging van De Rancé om alle Cistercienser kloosters op dezelfde leest te hervormen mislukte volkomen, en daarbij was de buitensporige ge-

strengheid der leefregelen, vooral het verbod om te spreken, een natuurlijke hinderpaal voor een meer algemeene verspreiding der Trappisten.

Te vergeefs poogden de Trappisten ook in andere landen vasten voet te verkrijgen. Bijna overal werd de orde verboden of verdreven en zelfs moesten zij na de omwenteling, met de andere geestelijke orden, ook hun stamland Frankrijk verlaten. Met de Bourbons keerden echter de Trappisten in 1817 naar Frankrijk terug, kochten hun stamklooster La Trappe terug en breidden zich allengs uit, totdat de orde in 1834 door den Paus werd bevestigd en den naam „Congrégation des Religieux Cisterciens de N. D. de la Trappe" ontving. Buiten Frankrijk bleef de orde steeds beperkt tot het bezit van enkele kloosters, o. a. ook in België, waar de Trappisten een klooster vestigden te Achel, in de onmiddellijke nabijheid van de Nederlandsche grens, dat door ongeveer honderddertig monniken wordt bewoond.

Reeds sedert eenige jaren had een aantal Trappisten, gedeeltelijk afkomstig uit Achel, zich in de nabijheid van Deventer gevestigd. Aanvankelijk bewoonden deze monniken het buitenverblijf Frieswijk aan den straatweg naar Wezepe, dat met de omliggende gronden door hen was gepacht, maar nu is dit tijdelijk verblijf verwisseld voor een eigen huis, dat een eind verder aan denzelfden weg is gebouwd. Aldus hebben zij nu ook in Nederland een eigen klooster verkregen, dat natuurlijk nog niet zoo groot is als het oudere Belgische en nog slechts door een twintigtal monniken wordt bewoond. Evenwel is er toch nog ruimte voor een veel grooter aantal en daarbij is het klooster zoo ingericht, dat het zonder groote moeite kan worden uitgebreid, indien de behoefte zich mocht voordoen.

Alleen reeds de wandeling naar het klooster beloont de moeite ruimschoots. Een vriendelijke landweg, bijna geheel door jonge, dichte eikeboomen beschaduwd en omzoomd door kreupelhout en dennenbosschen, welke nu en dan door goudgele korenvelden en frissche weilanden worden afgewisseld, slingert zich van Deventer naar het gehucht „De Vulik", waar het klooster is gebouwd. Behalve de vele boerderijen, met hun heldere blauw en rood geschilderde vensters, ziet men telkens fraaie buitenverblijven op eenigen afstand van den weg; eerst de Brinkgreve met zijn statig geboomte, nu tot verpleging van krankzinnigen ingericht; vervolgens Frieswijk, het nu onbewoonde huis, waar de Trappisten aanvankelijk verblijf hielden en eindelijk de fraaie Kranenkamp met zijne mooie waterpartijen, bijna geheel achter bosschen verscholen. Is men dit buiten voorbij, dan ziet men reeds spoedig den kerktoren van het Trappisten-klooster door het lage kreupelhout oprijzen.

Reeds de omgeving van het klooster vertoont nog den gloed der nieuwheid. De mulle zandweg, die er heen leidt, is blijkbaar pas aangelegd; de beide grachten, welke het omringen, worden nog door geen enkel waterplantje verontreinigd; de oevers zijn nog geheel kaal en de spichtige aanplanting om het gebouw is den kinderschoenen nauwelijks ontwassen. Alles toont, dat de nijvere Trappisten eerst sedert korten tijd hier hun zetel hebben opgeslagen. Het frissche, uit eenvoudige baksteen opgetrokken, klooster is dan ook

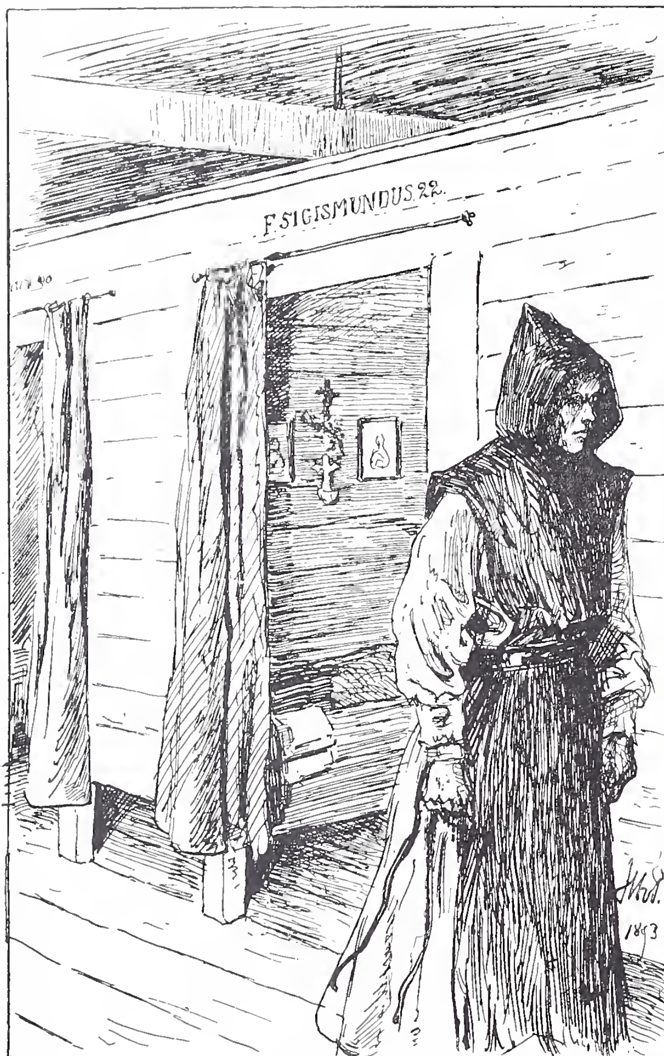
nog niet veel meer dan een jaar oud. Helder wit zijn nog de voegen, blinkend de verf van de hoofddeur, die toegang geeft tot dit Trappisten-verblijf. Een flinke ruk aan het metalen schelkoord en weldra wordt de deur geopend door een vriendelijken kloosterbroeder, in de kleederdracht der orde, een grijze wollen pij met zwarte stool en zwarte houten schoenen. Hoewel professus, d. i. die de gelofte reeds heeft afgelegd, is deze jonge man ontslagen van de verplichting tot zwijgen tegenover vreemdelingen. Met groote bereidwilligheid wordt het verzoek om het klooster te mogen bezichtigen toegestaan en treden de bezoekers in het eenvoudige voorvertrek, dat slechts van het allernoodigste huisraad, een tafel en een paar stoelen, is voorzien.

Toegang tot het klooster.

Frischheid en zindelijkheid kenmerken alles. Geen duistere gangen of door enge tralieraampjes afgesloten cellen, geen spoor van die mystieke duffe lucht, doorgaans aan kloosters eigen, maar flinke ruime gangen, door een groot aantal vensters verlicht; breede trappen en ruime, heldere vertrekken, bestemd voor het gebruik van gemeenschappelijke maaltijden en tot nachtverblijf. Het gebouw maakt veeleer den indruk van een inrichting voor onderwijs of liefdadigheid dan van een somber klooster, het eenzaam verblijf van een aantal mannen, die zich geheel afzonderen van de wereld en zich aan de grootste zelfkwellingen onderwerpen. Elke gedachtenwisseling, zoo door woord als door geschrift, is den Trappisten ten strengste verboden en dit eeuwige zwijgen wordt hun niet gemakkelijk gemaakt door eenzame opsluiting in afzonderlijke cellen, gelijk bij vele andere kloosterorden het geval is. Integendeel, elken dag komen de kloosterbroeders met elkander in aanraking. Samen werken de Trappisten, wien alle geestelijke arbeid ontzegd is, den ganschen

dag op het veld, gemeenschappelijk nemen zij deel aan de godsdienstoefeningen en de sobere maaltijden en zelfs de weinige uren nachtrust, welke hun gegund worden, brengen allen in de gemeenschappelijke slaapzaal door.

Zoodra de bezoeker uit het voorportaal het eigenlijke klooster binnentreedt, wordt hem de verplichting tot zwijgen opgelegd. In de gangen hangen bordjes met de vermaning: „zwijgen" en onder een geheimzinnig zwijgen loopt men rond, eerst langs de gang, waarvan de muurzijde met gekleurde voorstellingen van Christus' Kruisgang is versierd. De enkele broeders, die niet op het veld zijn en zich met huiselijken arbeid bezig houden, schuiven in hun pijen met een diepe neiging voorbij en, zonder een woord te spreken, bezichtigt men eerst het kapittel, een eenvoudig als schoollokaal ingericht vertrek, bestemd voor het geven van onderwijs en gebed, en vervolgens de kerk, waar de plechtige godsdienstoefeningen worden gehouden. Aan het hoofdeinde staat een bijzonder fraai altaar, maar overigens draagt de kerk, hoewel uit den aard der zaak sierlijker dan een der andere lokalen, den stempel van denzelfden eenvoud en dezelfde soberheid, welke het geheele verblijf dezer eenzame kloosterlingen kenmerkt.

Slaapzaal.

Een korte trap op en men komt in de gemeenschappelijke, zoo schraal mogelijk ingerichte, slaapzaal. Twee rijen, uit hout getimmerde britsen, met een stroozak tot bed en door een houten wand gescheiden, vormen de harde rustplaatsen, waarop de Trappisten na den zwaren dagelijkschen veldarbeid

elken avond hun vermoeide leden uitstrekken. Mocht een hunner door daden, of zelfs in gedachten, een oogenblik hebben toegegeven aan de zwakheid des vleesches, welke zij bestrijden, dan vindt hij in de slaapzaal den geesel ter zelfkastijding gereed. Een enkele deken is voldoende tot dek, zelfs in den winter, wanneer het klooster niet wordt verwarmd, want de grove pij en het wollen onderkleed, de eenige kleeding gedurende winter en zomer, wordt zelfs tijdens den nachtelijken rusttijd niet afgelegd. Zeer lang is echter de rust niet, welke deze boetelingen zich gunnen. Elken avond om acht uur begeven alle kloosterlingen, zonder onderscheid, zich ter ruste, en reeds om twee uur in den ochtend, des Zondags zelfs om één uur, moeten allen hun hard leger weer verlaten. Zeven minuten wordt hun toegestaan voor hun toilet, hetgeen trouwens uit den aard der zaak niet veel tijd vereischt, en dan beginnen de gemeenschappelijke godsdienstoefeningen en de gebeden, waaraan de eerste uren van elken dag worden besteed.

Na het einde dezer oefeningen verlaten de broeders om acht uur het klooster om zich te wijden aan den veldarbeid, den eenigen, maar zwaren arbeid, dien de Trappisten mogen verrichten. Nog is geen bete broods over hun lippen gekomen. Met nuchtere maag gaan de broeders aan den arbeid en eerst tegen den middag, wanneer zij terugkeeren, vinden zij den maaltijd gereed. Dat na het forsche werk in de vrije lucht dan ook de maag geducht zijne rechten doet gelden bij deze mannen, van wie de meesten nog in de volle kracht des levens zijn, behoeft geen betoog, maar toch wordt ook bij de maaltijden de grootste soberheid betracht. Het gebruik van vleesch en vet, zelfs van boter, is den Trappisten ten eenen male verboden, en daarbij wordt dit toch reeds zoo schrale dieet nog gedurende twee dagen der week tot het uiterste beperkt door de buitengewone vastendagen, welke de orde voorschrijft. Het middagmaal van den Trappist bestaat dan ook bijna uitsluitend uit karnemelk, groenten, peulvruchten en aardappelen, zonder vet of boter toebereid.

Na eene korte rustpooze wordt na den maaltijd de veldarbeid hervat en tot vijf uur voortgezet. Een sober avondmaal, even schraal als het middagmaal, wacht de broeders bij hun thuiskomst. Een stuk droog, grof, grijs brood, een beetje rauwe groente, slâ of andijvie, naar gelang het jaargetijde oplevert, een paar aardappels, een beker water en een paar vruchten of vijgen — ziedaar het eenvoudige avondmaal van den Trappist, dat met echt Hollandsche zindelijkheid wordt toebereid en opgediend. Elke dag wordt weer besloten met gebed en godsdienstige overpeinzingen, totdat het klokje van acht allen ter ruste roept.

Zoo leven deze boetelingen op het fraai gelegen, maar eenzame plekje, dat zij hebben uitgekozen, inderdaad geheel afgezonderd van de wereld, welke zij uit eigen beweging hebben verlaten. Zij kennen elkaâr zelfs niet en leven voor elkaâr geheel als vreemdelingen. Niemand weet meer van den broeder, die naast hem aan de gemeenschappelijke tafel zijn sober maal verorbert en met wien hij op den eenzamen akker werkt, dan den kloosternaam,

frater Hugo of frater Anselmus, die op een plaatje bij elke legerstede en bij elk bord wordt aangegeven. Hoe toch zouden deze mannen, van alle kanten des lands bijeengekomen, elkander hun wedervaren en herkomst kunnen kenbaar maken, daar elke gedachtenwisseling, zoo onderling als met vreemden, hun ten strengste verboden is. En opzettelijke overtreding van dit verbod is zeker niet te verwachten, want de geloovige mannen, die meenen door deze boetedoening den Hemel te verwerven en zich na den proeftijd bij de orde hebben laten opnemen, hebben dit ernstige levensbesluit niet genomen met het voornemen om het ter sluiks te overtreden.

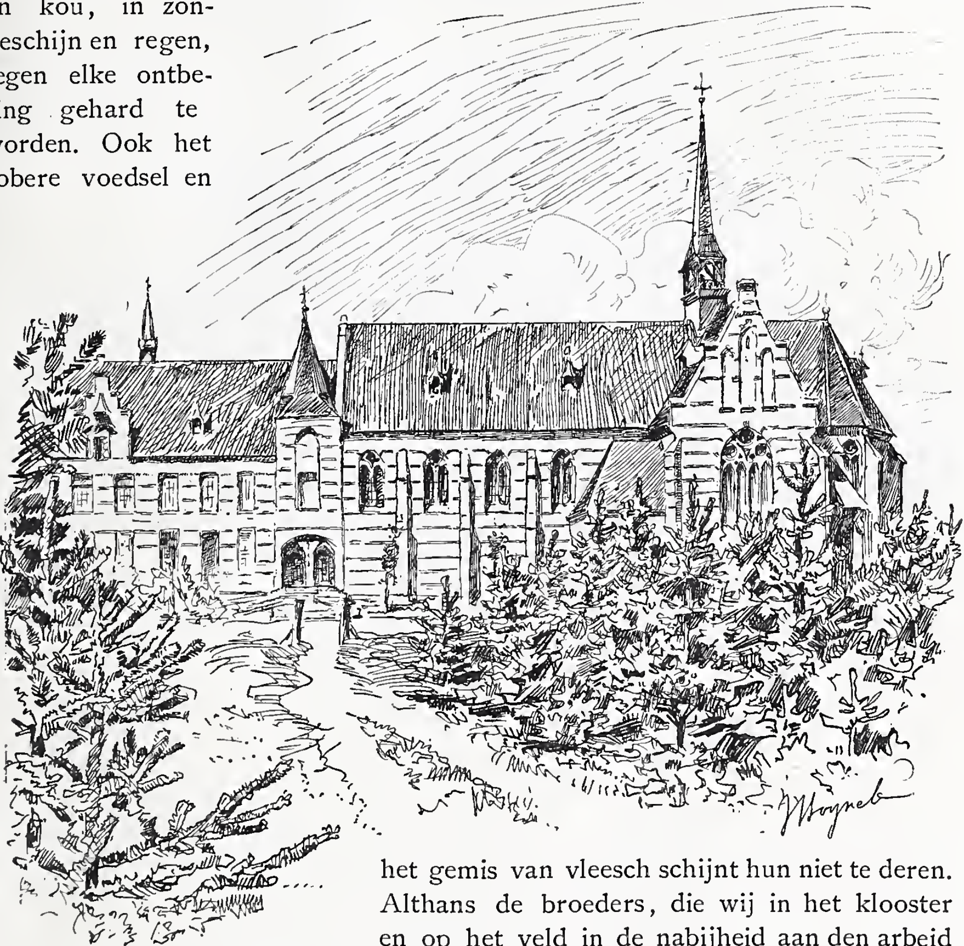
Een Trappist.

Aan ieder, die tot de orde wil toetreden, wordt een proeftijd van twee jaren toegestaan. Gedurende dien tijd wordt de novicius onderwezen in de leer der katholieke kerk, de grondstellingen en de geschiedenis der orde en hetgeen verder nog aan zijne vorming mocht ontbreken. In alle opzichten moet ook de novicius zich aan de gewone regelen en de levenswijze der orde onderwerpen, maar indien het hem blijkt, dat hij niet tegen dit leven van doodsche eenzaamheid, ontbering en zwaren lichamelijken arbeid bestand is, staat het hem natuurlijk vrij binnen den gestelden tijd het klooster te verlaten en naar de wereld terug te keeren. Behalve de novicii, telt de orde leekebroeders en paters, die de gelofte hebben afgelegd. De eersten, die een bruine pij dragen, houden zich uitsluitend bezig met veldarbeid, terwijl de paters, wier kleeding uit een witte pij bestaat hun leven hoofdzakelijk wijden aan de vorming der novicii en het vervullen der verschillende godsdienstplichten, welke de orde oplegt. Ook in de orde der Trappisten bekleeden de leden verschillende rangen, van welke de vicarisgeneraal den hoogste inneemt.

Aan het hoofd van het klooster te Vulik staat een prior, een ontwikkeld geestelijke, die den band tusschen het klooster en de buitenwereld onderhoudt. De prior maakt de vruchten te gelde van den onverpoosden arbeid der broeders op de uitgestrekte velden, die het klooster omgeven en verkrijgt daardoor de middelen om in de bescheiden behoeften zijner onderhoorigen te voorzien. Hoewel hem een afzonderlijk verblijf in het klooster, afgescheiden van de gemeenschappelijke vertrekken, ten dienste staat, leidt de Prior overigens toch hetzelfde leven van zelfonthouding, dat allen leden der orde is voorgeschreven.

Het leven van zwaren arbeid en onthouding, dat deze mannen leiden,

schijnt geen slechten invloed op hun gezondheid te oefenen. Ten minste onder de Trappisten in dezen uithoek van Overijsel is ziekte onbekend. Het klooster staat in een gezonde streek en daarbij schijnen de kloosterlingen, meerendeels krachtige mannen, door den arbeid in de vrije lucht in warmte en kou, in zonneschijn en regen, tegen elke ontbering gehard te worden. Ook het sobere voedsel en het gemis van vleesch schijnt hun niet te deren. Althans de broeders, die wij in het klooster en op het veld in de nabijheid aan den arbeid zagen, maakten allerminst den indruk van door onthouding en zelfkastijding uitgemergelde boetedoeners.

Het Trappisten-klooster in Overijsel.

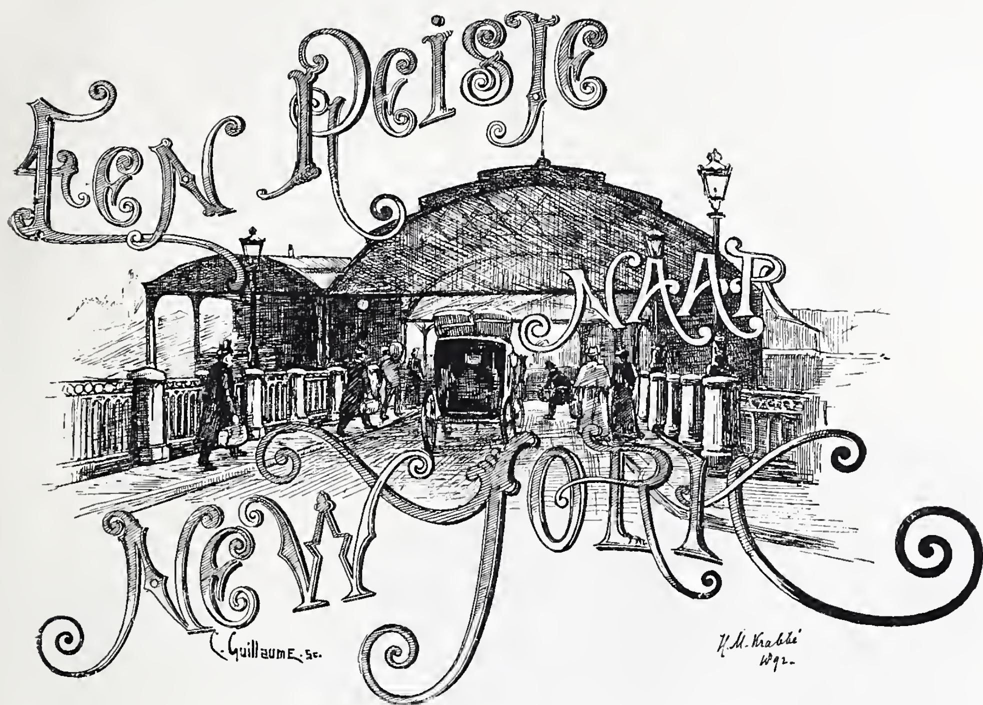
Bezoekers worden met de meeste bereidwilligheid ontvangen en rondgeleid en tot afscheid wordt hun een glas bier aangeboden, een glas van het donker-bruine, schuimende brouwsel met zijn zuren bijsmaak, dat in Noord-Braband wordt bereid. Een enkel glas van dit lichte Trappisten-bier is de eenige versnapering, welke den kloosterlingen wordt toegestaan.

Het spreekt wel van zelf, dat in den loop der eeuwen betreffende de levenswijze en de gewoonte dezer zonderlinge monniken menige legende is ontstaan, welke elken historischen grondslag mist. De verschillende levensregelen worden trouwens hier met meerdere, daar weer met mindere gestreng-

heid toegepast, vooral daar, waar het slechts aan komt op bijzonderheden van geen overwegend belang. Het hoofdbeginsel der orde wordt echter ook nu nog in elk klooster met groote stiptheid gehandhaafd: volledige afsluiting van de wereld, niet slechts door afzondering in één eenzaam gebouw, waarmede alle andere kloosterorden zich tevreden stellen, maar bovendien door het verbod om te spreken of schriftelijk met anderen of onderling in verkeer te treden; het leven uitsluitend te besteden voor de vervulling van godsdienstige plichten, en harden arbeid met verbod van elke bezigheid des geestes; beperking van de lichamelijke behoeften tot het uiterste en geheele ontbering van alles, wat tot veraangenaming des levens kan strekken.

Voor de strikte naleving dezer voorschriften wordt overal met de grootste zorg gewaakt, ook in het Nederlandsche Trappisten-klooster, dat nog jong en dus nog schaars bevolkt is. Of het echter nog eens tot grooter bloei zal geraken, is zeer te betwijfelen, want niet alleen ligt de bloeitijd van het kloosterleven reeds lang achter ons, maar daarbij zijn de strenge kloosterregelen ten allen tijde een beletsel voor de uitbreiding der Trappisten geweest. Het twijgje, dat de Trappisten nu ook in Nederland hebben gevestigd, zal in elk geval wel niet zoo spoedig opschieten tot een forschen boom, te meer niet, daar ons land ook in vroeger eeuwen nimmer een gunstigen bodem voor de ontwikkeling van het kloosterleven heeft aangeboden.

Amsterdam, Sept. 1893.

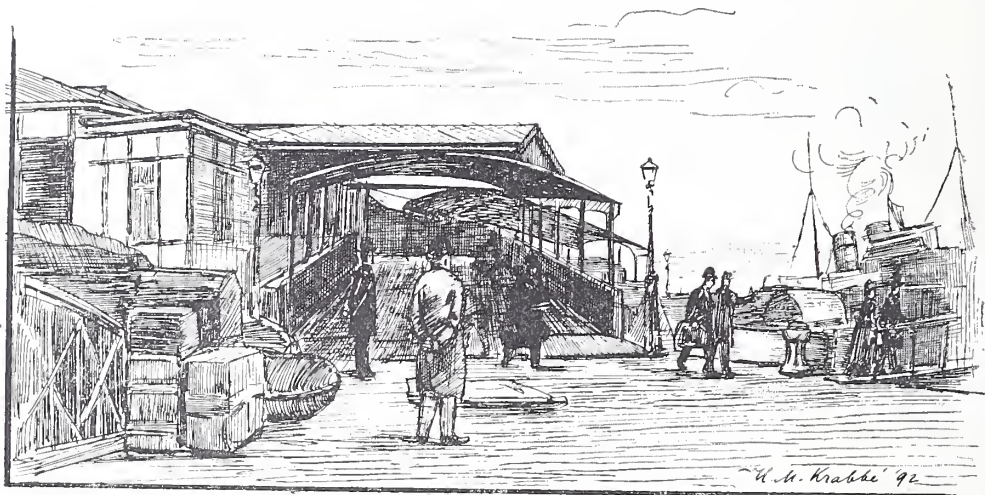
DOOR

H. M. KRABBÉ.

Ieder zal wel eens het pijnlijke gevoeld hebben van een afscheid, al was 't dan ook niet voor een reisje naar „Uncle Sam." — 't Is dus vrij wel overbodig stil te staan bij al het treurige dat een dergelijke gebeurtenis vergezelt. Het zijn persoonlijke aangelegenheden, die voor een ieder variëeren, — en toch bijna allen hièrin overeenstemmen, dat het een allermiserabelste en allerverdrietigste zaak is — — — —.

Een laatst cognacje gepakt in Vlissingen voor ik de loopplank overga, dan een fermen handdruk — en ik heb Holland verlaten. De kabels worden losgegooid en snel varen wij langs de pier, waar ik een laatsten groet wissel. — Als iemand soms emoties zoekt, dan kan ik hem zoo'n afscheid en zoo'n zeereisje aanbevelen. — Alsof 't al niet ellendig genoeg is wat ge alzoo hebt doorgemaakt, komt er dan nog zeeziekte bij. Ik probeer een paar maal op dek verlichting te zoeken, maar erger me dan zóó over 't feit dat Holland nog in 't zicht is, dat ik maar weêr zoo gauw mogelijk naar beneden sukkel. Het klinkt misschien héél vreemd, maar ik wil, nu ik de wijde wereld inga, niet langer herinnerd worden aan al 't lieve en goede dat ik daar ondervond

en dat ik daar achterliet, omdat het mij zwak zou maken, nu in dit oogenblik, terwijl ik sterk *moet* zijn. Ik heb één groot gevoel van wrevel dat ik zooveel had uit te staan van morgen — — — — dan ga ik lang uit op een bank in het salon liggen, berg mijn hoofd in de kussens, en poog te slapen; ik kan mijn verdriet niet streelen — niet opgaan in mooie smart en dat zeggen in mooi-klinkende woorden —, ik wil vergeten, moed en kracht verzamelen voor al mijn toekomstige wederwaardigheden. Voor enkele zeer moderne dichters schijnt een zeereis mij 'n uitmuntend geneesmiddel, ik maak mij vroolijk door me zoo'n man met lange haren en artiestenhoed voor te stellen, terwijl hij zich over de reeling spiegelt „in den zilten

Het aanboord gaan van de passagiers in Vlissingen.

vloed". — — — — Intusschen schokt en slingert ons schip alleronaangenaamst, 't vermeerdert mijn wrevel, en alleen als een mijner medepassagiers eveneens zeeziek wordt, kom ik tot de verrassende conclusie, dat de vergrootende trap van „erg", „erger" is en ik toch niet het meest beklagenswaardige slachtoffer ben. 't Is wel een schrale troost, maar toch altijd 'n troost en 't brengt me bepaald in 'n betere stemming; met belangstelling volg ik dan ook zijne evoluties.

De reis naar Queensboro is overigens *te* algemeen bekend, om er lang bij stil te staan. Zoodra de lichten der Engelsche kust in het gezicht komen, wordt ons vaartuig kalmer en meer bezadigd, tot groote verlichting van verscheidene passagiers. Ik maak mij, natuurlijk veel te vroeg, reisvaardig en wacht de dingen af die komen zullen. Alweêr emoties! Eerstens zal ik weldra het „customhouse" met ongeveer 200 sigaren te passeeren hebben en dan zal ik verder alleen mijn Hollandsch kunnen gebruiken als ik alleenspraken houd.

Onder een stortregen zijn wij den steiger genaderd, en dus feitelijk in Engeland aangekomen. De koffers worden in het tolkantoor gebracht en

daar onderzocht; ik heb een innig gevoel van verlichting als ik eindelijk de zekerheid heb, dat mijne sigaren den rechtmatigen eigenaar het meeste genoegen zullen verschaffen en zoek mij dan een plaats in den trein, die mij naar Londen zal brengen. Een mijner medereizigers probeert een gesprek aan te knoopen, natuurlijk over 't weêr. Ondanks mijn zelfgenoegzame verklaring toen ik nog in Holland was, dat ik vlot Engelsch spreek, kan ik nu werkelijk geen woorden vinden om m'n gedachten uit te drukken, en mompel maar iets. Dit heeft tengevolge, dat de man niets meer tegen mij zegt.

Eindelijk ben ik aan het einde van den rit. Hoobe — Hoobe (Holborn) hoor ik roepen en stap uit. Dadelijk komen eenige mannen in witte kielen op mij af en loopen mij bijna omver om m'n bagage te bemachtigen; met eene snelheid, waarover ik geheel verbaasd sta, zit ik in een cab, en rijd naar mijn hotel.

Nieuwsgierig buig ik mij uit het raampje van het rijtuig om nog wat van Londen te zien. Groote, breede straten, sommige geasphalteerd, andere met keien bestraat, alles schel verlicht door electrisch licht; kleine krantenjongens, haastige menschen, veel alleenloopende dames en veel, héél veel modder, meer dan ik ooit bijeen zag. Ieder heeft haast en vermoedelijk door die zenuwachtige drukte haspelen, zelfs als ik veilig en wel in Morpheus armen rust, de wederwaardigheden der laatste dagen in wilde vaart door mijn hoofd.

Den volgenden morgen brengt een cab mij naar Euston-station, vanwaar uit ik Liverpool zal bereiken. Dat tochtje door Londen is zeer interessant — al was 't alleen om die files van omnibussen, boven geheel vol geladen met krantenlezende en pijpenrookende heeren. De indruk, die de stad maakt, is grootsch, maar niet weinig smerig — zelfs in straten als Oxford- en Regent-street ligt een dikke modderlaag en ziet er alles berookt en vies uit. Straks, als de zon doorbreekt, als 't wat later op den dag is en alle winkels geopend zijn, zal 't zeker een geheel ander Londen wezen, als zich nu aan mij voordoet — — — —

Ik passeer nog St. Pauls, welks grauwe muren geheel wit uitgeslagen zijn, 't geen het grootsche gebouw nog te schilderachtiger maakt.

Mijn ticket gekocht — dan me recht gemakkelijk in een hoekplaats eener rookcoupé gezet — en ik ben „ready" voor den langen spoorrit.

Engelschen schijnen me niet zeer gezellig. Ze hebben allen een reuzen-courant of illustratie, waarin ze lezen tot ze in slaap vallen. Men zou, als men in geen voortsnellenden spoortrein zat, een speld kunnen hooren vallen, want spreken doet niemand. 't Licht is opgestoken — eene aankondiging voor de vele tunnels, die we door moeten.

't Landschap, dat we doorvliegen, lijkt merkwaardig veel op de omstreken van Arnhem.

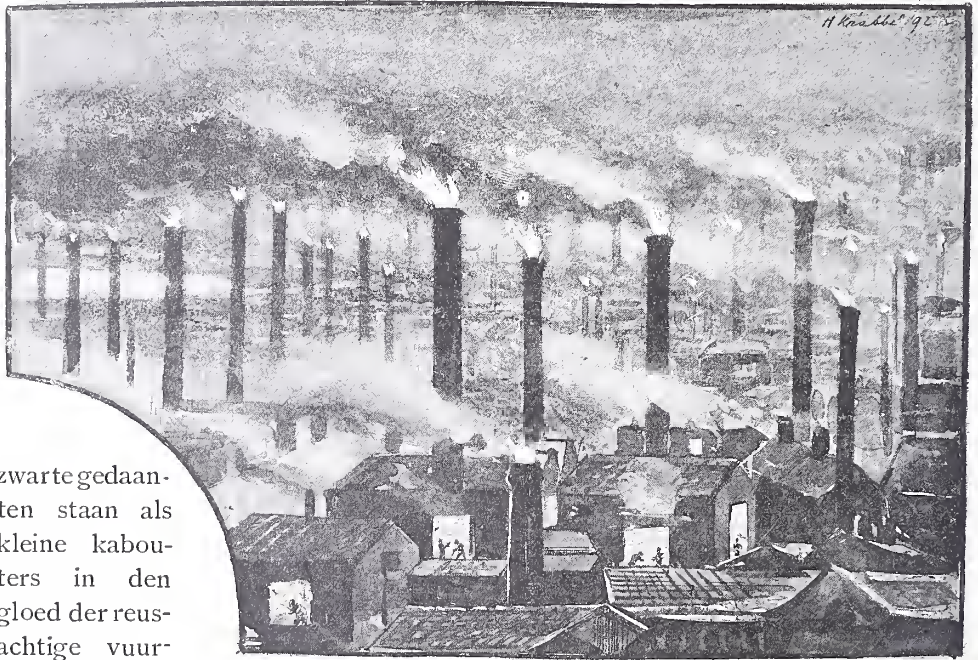
Lange lage heuvels, wier oppervlakten in groote vierkanten zijn afgedeeld,

een soort van legkaart van allerlei groen, aardige witte bruggetjes over trekvaarten — hooge spoorbruggen over dalen, waarin witte huisjes schilderachtig verspreid zijn — alles maakt den indruk van vruchtbaarheid en welstand.

Zeer merkwaardig voor 'n Hollander is, dat de mannen achter den ploeg — de landbouwers — fantaisiehoeden dragen.

Steeds gaat 't voort, bijna vijf uren lang. Ik kan zelfs niet bij benadering schatten, hoeveel steden en dorpen we in dit vruchtbaarste deel van Engeland — Derbyshire — passeeren, tot we een kale, grijszwarte landstreek, even vóór Liverpool doorstoomen. Daaruit rijst plotseling een stad van louter schoorsteenen omhoog. Een stad, zooals Dante zich een deel der hel kan hebben voorgesteld.

Alles vuil en zwart, vurige tongen lekken uit de lange schoorsteenen, zwarte gedaanten staan als kleine kabouters in den gloed der reusachtige vuurhaarden. En overalles hangt een wolk van grijszwarte mist — een sluier voor de machtelooze natuur, die zich te vergeefs inspant om hier vreugde en geluk — groen en bloemen te doen ontluiken.

Fabrieksstad voor Liverpool.

„Liverpool" — goddank, mijn door het lange zitten verstijfde ledematen kunnen zich eindelijk weêr eens bewegen; maar ook hier weêr dezelfde drukte als gisteravond in Londen. Als in een roes stap ik in een „cab"; dan voert men mij door smerige breede straten vol omnibussen, karren en hardloopende menschen, tot ik eindelijk aan de rivier kom, waar 't kolossale stoomschip, dat mij naar New-York brengen moet, op stroom ligt.

Een kleine raderstoomboot is gereed, om de passagiers met al hunne

bagage over te brengen. De drukte en herrie bereiken nu hun toppunt. Alles moet zoo snel en haastig mogelijk gaan, omdat onze trein te laat is en de boot precies op tijd vertrekken moet.

Snel naderen wij het groote stoomschip, dat mij over den oceaan zal voeren. Ik kan mij niet voorstellen, dat zoo'n hotel ook maar eenig gevaar zou kunnen loopen, zoo rustig en zelfbewust ligt het daar. Eenmaal de loopplank over, heb ik Europa feitelijk verlaten; maar ik voel daar maar weinig van, overspannen en verward als ik ben door al het vreemde mijner nieuwe omgeving. Ik klamp den „Steward" aan, die mij naar mijn hut brengt; nieuwsgierig bekijk ik die kleine ruimte, waarin ik nu een negental dagen zal logeeren. Ik deponeer mijn kleinere bagage in m'n kooi en dan weêr naar dek, zien hoe alles gebeurt; ik wil niet alleen zijn en dwaal overal rond als een kat in een vreemd pakhuis.

Eindelijk zijn alle koffers overgeladen en een lichte schok, gevolgd door meerdere en ten slotte overgaand in een regelmatig geschud, bewijst me, dat we onderweg zijn. De boot zet zich langzaam in beweging; de stad Liverpool krimpt ineen en verdwijnt weldra in den grijzen nevel.

'n Geschikt oogenblik voor overpeinzingen, zoo'n vertrek — — —, tot de hofmeester luid schellend zijn volkje voor 't diner bij elkaar tracht te krijgen; 't herinnert mij aan de huisvrouw, die de kippen eten brengt, zoo stormen allen op hem toe. Ik zoek me een plaats uit in de buurt mijner hut en wacht eenigszins angstig, hoe mij 't eten zal bevallen. De soep is heerlijk, althans iets; wat verder komt is akelig. Zonder eenig zout en onsmakelijk toebereid. Dat is een inconvenient, waaraan ik mij zal moeten gewennen.

Ik maak kennis met m'n buurman rechts, een hutgenoot van me; 't is een Zweed met een niet uit te spreken naam, die wat Duitsch kent. M'n buurman links is een jeugdig Engelschman, naar schatting 6 à 7 jaar oud, die met onbewegelijk gezicht en groote zelfgenoegzaamheid mij telkens zegt wat hij noodig heeft. Vlak tegenover mij zitten een paar vriendelijke jonge dames, die zich blijkbaar amuseeren wanneer ik den „waiter" poog duidelijk te maken, wat ik wensch.

In het salon staan overlangs drie zeer lange tafels, volgepropt met hongerige menschen. Velen wachten ongeduldig tot de tweede zitting beginnen zal. Over allen en alles ligt evenwel nog een ongezellig waas, daar de kennismaking nog niet vlot; enfin, later zal dat wel beter worden.

Na 't diner spoed ik mij weêr naar dek. Mist en wolken zijn verdwenen en de maan staat helder aan den hemel. We bevinden ons reeds in volle zee, en alleen achter ons, heel in de verte, zijn nog een paar lichten van vuurtorens te zien.

De geheele bevolking van onzen stoomer is nu boven, om te genieten van den heerlijken aanblik der zee en in de gangen langs de lengtezijden van 't schip is 't een drukte en gejoel, alsof men zich op Zondagavond in de Kalverstraat bevond. De verlichting wordt aan de maan overgelaten, en slechts hier en daar is een klein lichtje aangebracht.

Ik breng den avond door met wandelen en rooken, de zee is zoo kalm en glad als 'n spiegel; ik voel me erg eenzaam en heb bepaald heimwee; moede en slaperig zoek ik tegen tien uur mijn kooi op, waar ik vergetelheid vind in een vasten gezonden slaap.

Als ik den volgenden morgen ontwaak, zie ik door de patrijspoort een rotsachtige kust, die ik vermoed Ierland te zijn. 't Is verrukkelijk weêr. Zonder nevel komt de zon boven den horizon en verlicht de verdedigingswerken van Queenstown. Snel ontbijten, om dan weer spoedig boven te genieten van den heerlijken aanblik der haven.

'T Is echt Zondagmorgen aan dek. De dagvorstin verlicht schilderachtig de extrafijn gekleede reizigers. Waar 't mogelijk is, heeft men stoelen geplaatst, of behelpt men zich met geïmproviseerde zetels. Velen zitten druk te schrijven, want in het salon hangt de postzak, die om 12 uur gesloten wordt. Men wandelt, praat en rookt, terwijl kinderen stoeien en spelen.

Daar naderen eenige ranke booten, volgeladen met allerlei koopwaren. 't Zijn lange, smalle dingen, waarin behalve de equipage nog een vrouw zit, die handel drijft. De meeste mannen hebben zwarte slappe hoeden en donkerblauwe borstrokken, de vrouwen omslagdoeken in scherpe kleuren.

De koopwaren bestaan uit appels, cakes, haring, suikergoed, wandelstokken, wollen mutsen, petjes, omslagdoeken — ja wat niet al. De handel geschiedt met behulp van een mandje, dat omhoog wordt getrokken door den belanghebbende. Bijzonder zijn de vrouwen er op geoefend, allerlei geldsoorten te herkennen en te schatten. — Een soort wisselkantoor. — Ginds ligt een kleine kotter, die drinkwater in ons schip pompt; 't is een kort, breed vaartuig met twee masten en gelijkvormige vóór- en achtersteven.

Een raderstoomboot brengt nieuwe passagiers aan. Een kleine dikke captain met wit baardje staat op de brug en kommandeert met korte scherpe stem.

't Water is groenig blauw en de Iersche kust ligt ginds, wazig en warm in een fijnen blauwen nevel.

't Is een heerlijke morgen, een mooi begin van onze reis.

Na 't diner, dat nu verzet is op „noon", spoedt een ieder zich weer naar dek, om toch maar zoo lang mogelijk te kunnen genieten van 't laatste wat we van Europa zullen zien. Ginds ligt Queenstown — een met geelwitte huizen vrij schaars bebouwde berg, waartusschen 't fijne groen van velden en boomgroepen. Heel vèr weg liggen zwarte koopvaarders zich te spiegelen in 't kalme water.

Plotseling begint de schroef te werken.... al sneller en sneller; met gewuif en vaarwel geroep groeten ons de op het kleine stoombootje geblevenen.... de groote reis is begonnen. We passeeren, aldoor onzen gang versnellend, de forten, en verliezen Queenstown nu snel uit 't oog.

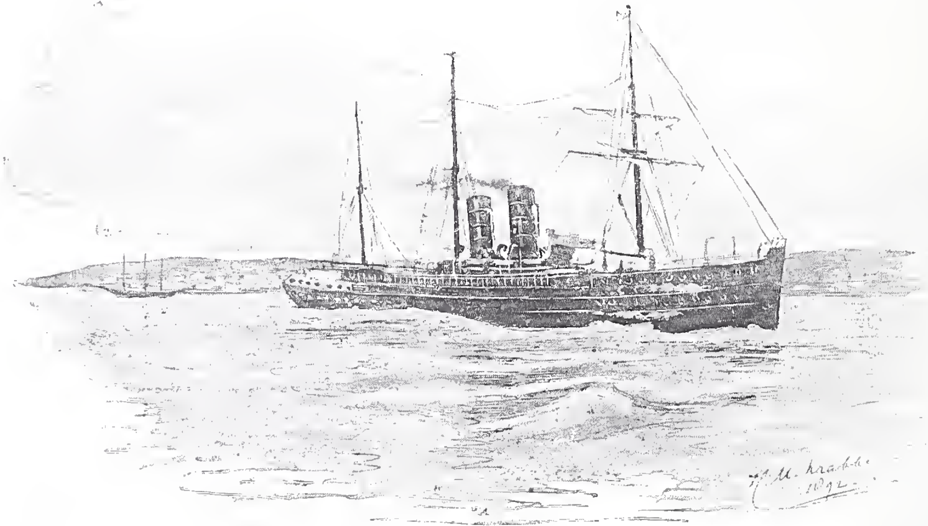
Den geheelen middag blijft de kust in 't gezicht. 'n Aardige drukte; de pas-

Booten langs boord (Queenstown).

sagiers beginnen elkander te kennen en scheiden zich af in kleine clubjes, die druk redeneeren over al 't vreemde dat ze zien. 't Schip is nog zeer kalm, en de meesten zijn overtuigd, dat zij zich de zeereis veel te erg hebben voorgesteld.

Five o'clock tea is al heel wat minder bezocht. De kust is bijna niet meer te onderscheiden, en we slingeren nu veel meer dan zoo straks. Ik ben vol goeden moed, dat ik 't er zonder ziekte zal afbrengen, maar uit voorzichtigheid blijf ik niet te lang aan tafel. 't Is aan dek guur geworden en 't wandelen kost reeds veel moeite. 't Duurt dan ook niet lang of ik zoek

Vertrek uit Queenstown.

mijn hut op, waar reeds 't meerendeel mijner naaste buren te bed ligt. In afschuwelijk Duitsch vertelt de Rus mij, dat hij zich „krank fühlt — — im Mage". De Zweed ligt te steunen en mijn overbuurman slaapt. Ik heb 't goed getroffen. Mijn kooi is in de hoogte, vlak bij 't elektrisch licht, zoodat ik in m'n bed kan lezen. Langzamerhand vallen mijn oogen toe en droom ik, dat ik kermishou en in de draaimolen zit.

Maandag-morgen. 't Weêr is blijkbaar veel veranderd, de schroef werkt tenminste hoogst onregelmatig, en 't slingeren is ook erger geworden. Ik gevoel me bijzonder frisch en waag 't dus op te staan. 'n Vreemde gewaarwording, als de grond zoo telkens wegzinkt en weêr oprijst! Moedig, vastberaden maak ik mijn toilet, terwijl alles in mijn hut nog slaapt, dàn een sterke inspanning en ik sta in het salon. Mij overal vasthoudend kom ik aan de trap en eindelijk boven. De zee is geheel loodkleurig en de golven

hebben witte koppen. 't Dek zit vol landverhuizers, in doeken en dekens gepakt. Ik strek mijne wandeling uit langs de zijden van 't schip. De koks zijn druk bezig in hunne keukens en eenige matrozen bevestigen touwen boven de reelings, 'n slecht voorteeken! Er zijn reeds verscheidene passagiers aan het wandelen, die evenals ik koorddansen — of beter nog, voltiges op 't ongezadeld paard schijnen uit te voeren.

Tusschenbeide komt een stortzeetje over, tot angst en schrik van 't vrouwelijk element. 't Is anders interessant te zien, hoe ons reuzenschip telkens in de golven duikt en die door de snelle vaart schuimend doet uiteenspatten. De bel voor 't ontbijt maakt, dat ik weer naar 't achterschip terugkeer en met heldenmoed zet ik me aan tafel. Mij dunkt, dat stormachtige reizen voor een stoomvaart-maatschappij heel voordeelig moeten zijn, zóó is 't aantal der hongerigen gedund. Ik houd 't lang uit, maar 't plotseling opstaan van een mijner overbuurtjes doet ook bij mij de maat overloopen — — — en ik spoed me naar m'n hut, om in kooi vergetelheid te zoeken voor zooveel ellende. Daarin is nog bijna niets veranderd; alleen mijn onderbuur is verdwenen; de rest ligt te steunen en te kermen. Zulk gemeenschappelijk lijden verbroedert snel. Liggende, kan men zeeziekte vrij goed braveeren. Waag 't alleen niet op te staan

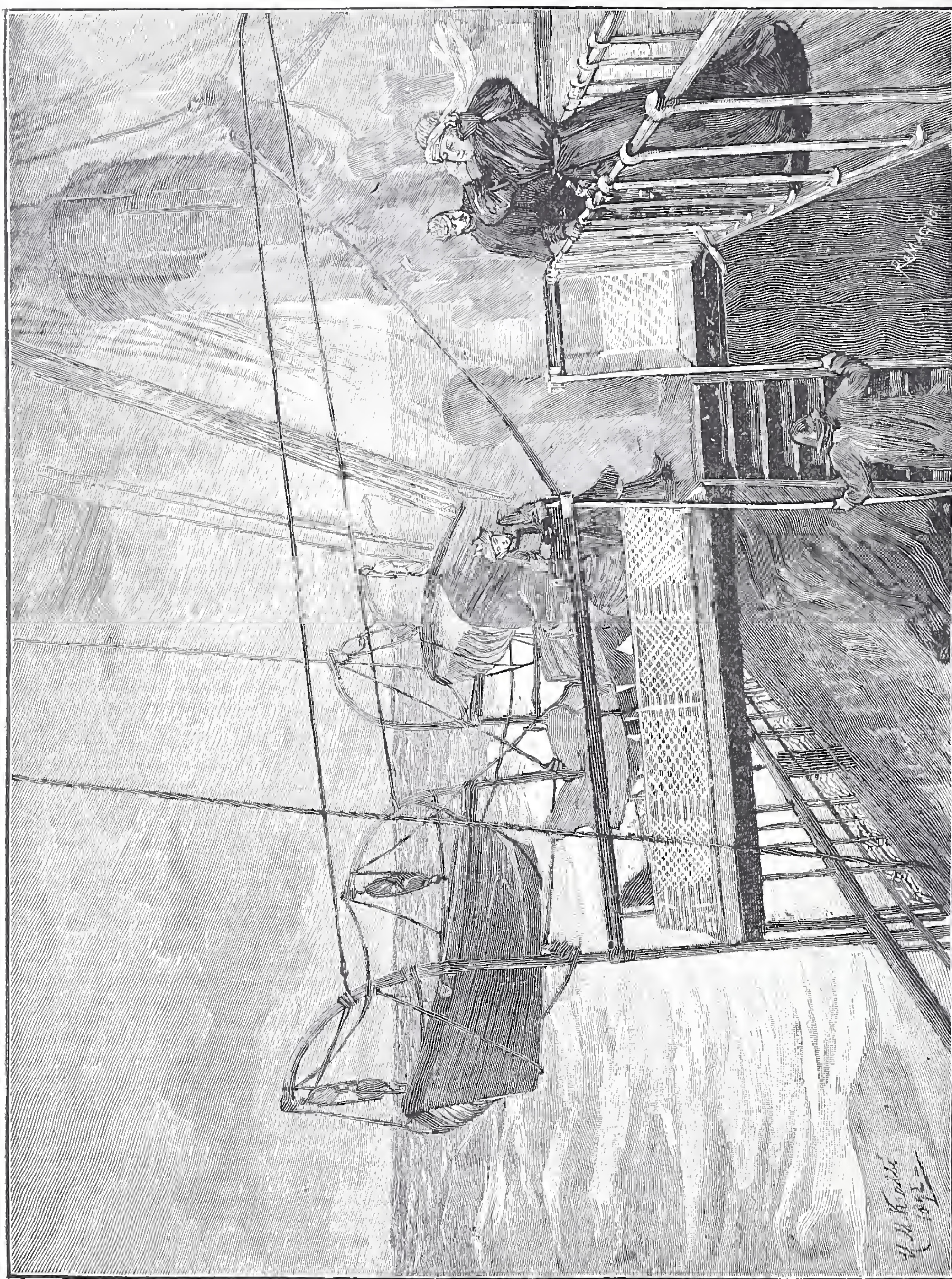
Een slachtoffer.

Ik maak in deze positie nader kennis met mijn buren. 't Zijn twee Zweden, één Rus en twee Engelschen, waarvan de een voortdurend te ziek is om ook maar één woord te spreken en de ander aldoor weg is. Ik moest noodig met een Engelsche boot gaan om mijn taal te oefenen! De Zweden spreken alleen wat Duitsch.

Een dag duurt lang op deze wijze en ik probeer 's avonds nog even het salon te bereiken — een wanhopig pogen, dat ook niet ongestraft blijft.

Den volgenden dag is 't weêr nog veel slechter geworden. Ik ben nu in zooverre opgeknapt, dat ik aan dek durf komen, zonder vrees voor ziek

worden. Maar 't kost moeite om zich staande te houden en telkens komen

Stormweer.

stortzeeën over, die 't verblijf boven onaangenaam maken. Ons schip is een kleine wereld met al z'n lief en leed.

Arme ongelukkige wezens vindt men onder de landverhuizers. — — Zoo zijn er kinderen, alleen bedekt met een paar lompen, die 't naakte lichaam laten zien en dàt in dien guren kouden wind! Velen zitten aan dek, bij elkaâr gehurkt als apen. Ouden van dagen, die in de Nieuwe Wereld nog verbetering gaan zoeken van hun lot, jonge menschen, die 't leven nog pas zijn ingetreden en slechts ellende hebben gekend — verarmde heeren — — ook dames, die zich geheel afscheiden van hun omgeving en altijd eenzaam ronddolen. Hoeveel stof voor romans zouden hun levensgeschiedenissen niet kunnen opleveren! 't Moet dan wel ellendig zijn beneden in hun verblijf, als ze de koude liever trotseeren dan dáár te zijn. Ik wil er mezelf van overtuigen, en ik daal de trap af. Reeds bovenaan komt mij de bedorven lucht te gemoet. Langs drie lange trappen kom ik beneden, en heb dan eerst eenigen tijd noodig, om te gewennen aan de duisternis. Ik bevind mij in een vrij groote ruimte, die ter halverhoogte bijna geheel ingenomen wordt door kooien, vlak naast elkander. Alleen in 't midden is ruimte gelaten voor een ruw houten tafel, waaraan de maaltijden gebruikt worden. Rechts en links, achter en voor — en in de lange gangen van ons vaartuig — niets als kooien — bergplaatsen voor menschenvleesch! Velen liggen te bed voor iedereen zichtbaar, want alleen de vrouwenafdeeling is met gordijnen afgesloten — zieke menschen overal! Hoe moet 't in deze hel zijn, als 't weêr nog slechter wordt en niemand meer boven mag. De steward verzoekt mij beleefd, maar dringend, heen te gaan, omdat 't onaangenaam is voor zijn volkje, voorwerpen der nieuwsgierigheid te zijn.

Arme lui, die zóó de reis moeten maken!

Als ik weêr boven ben, adem ik met volle teugen de frissche lucht in, innig dankbaar, dat zoo'n ellende mij bespaard mocht blijven.

Deze avond is heel wat gezelliger dan de vorige, in ieder geval wat luidruchtiger. 'n Paar dames, die ongevoelig schijnen voor de slingeringen van het schip, beginnen eerst bedeesd, dan vrijmoediger godsdienstige liederen te zingen. Spoedig neuriën allen mee, en al heel gauw wordt de toon meer wereldsch.

'n Vreemd type, die Engelschen. De vrouwen zijn over 't geheel lang, blond en zwijgend. De mannen zwijgend, blond en lang. Ze zingen nu met de grootste ambitie en komen werkelijk even uit de plooi. De enkele Ieren zijn zeer rumoerig en grappig; ze spreken echter een taaltje, dat alleen zij maar verstaan.

Ik heb nu ook kennis gemaakt met mijn onderbuurman, die voortdurend weg was. Hij spreekt halsstarrig Duitsch met mij, welke pogingen ik ook aanwend om Engelsch te leeren, en vertelt mij vreemde, wondervolle dingen uit Engelsch-Indië, waar hij eenigen tijd vertoefde; van olifanten zóó overdekt met diamanten, dat ze één groote geleken, van de paleizen der Indische vorsten, waar alles van goud en edelgesteenten is enz. Hij bezit deze variatie op het zoo juist beschreven type, dat hij er nog opsnijder bij is.

's Nachts is 't weêr nog verergerd; ik word van links naar rechts gesmeten en omgekeerd — een wanhopig hulpeloos gevoel. — Alles is doodstil, zoodat ik alleen 't kraken en steunen van het schip hoor. De schroef schokt, wanneer ze boven water komt, zóó erg, dat ik telkens bang ben, dat alles uit elkaâr zal springen. 'n Vaag gevoel van onrust beklemt mij. Wanneer er nu toch eens wat gebeurde — — — als — —! maar ik bedwing m'n vrees en ga weêr rustig liggen, voorzoover dat mogelijk is, terwijl ik me er meê troost, dat ik er toch niets aan doen kan.

Als 't eindelijk dag geworden is, merk ik tot mijn verdriet, dat niemand meer op dek kan. Zware stortzeeën komen telkens over en alleen door de patrijspoorten in het rooksalon kan ik de zee zien. Zware loodkleurige golven, zóó hoog, dat ze zich ver boven ons schip verheffen, rollen donderend aan. Komt er een over de verschansing, dan is 't of die kokende schuimende vloed alles meê zal sleuren, wat hem in den weg komt. Van een horizon is niets meer te zien. Wat we er nu en dan nog van bemerken staat voortdurend scheef, zoodat elk begrip van horizontale en verticale lijnen verloren gaat. Wie niet ziek is, maakt nu vanzelf kennis, daar men soms onzacht op elkanders schoot wordt geworpen. 's Avonds zoekt men gezelligheid in het salon. Het groote lokaal wordt verlicht door vele elektrische lampen, die een zacht en aangenaam licht verspreiden. Aan de lange tafels zitten pratend, lachend, spelend, mijn vele lotgenooten, waarvan ieder zich zoo goed mogelijk tracht te vermaken.

Er zijn zoo van die coterieën, b.v. de Zweedsche, die niets anders verstaan als hun eigen taal — de Cosmopolitische —, die van alles door elkaâr spreken, en dan de Engelsche, die gemoedelijk rustig met elkaâr zitten te babbelen.

Ik heb vanmiddag kennis gemaakt met 't tafel-overbuurtje, dezelfde, die me in 't begin uitlachte om mijn haspelen met den waiter. Ik heb haar verteld, dat ze mij nu tot straf haar taal moest leeren, waarin ze bereidwillig heeft toegestemd. Ze verbetert en onderwijst mij niet alleen, maar vertelt mij, al leerende, aardige bijzonderheden van Engelsche dames in 't algemeen, en dat in verband met het in vollen gang zijnde flirten der aan elkander wildvreemde jongelui. Een Engelsch meisje „keeps company" met een aantal jongeheeren. Dat verplicht niemand tot iets, want ook de heeren hebben meerdere vriendinnen. Verveelt hun de eene, dan nemen ze eene andere. Nog een merkwaardigheid is, dat onze jeugdige voortdurend zieke Brit getrouwd blijkt te zijn. Het is iets zeer gewoons onder Engelschen, hun vrouw thuis te laten en zelf soms jaren in andere werelddeelen rond te zwalken. 's Lands wijs, 's lands eer!

Tegen 9 uur wordt er thee met kaas en biscuits rondgediend en, na nog wat babbelen, trekt een ieder zich langzamerhand in de hut terug.

Dacht ik gisteren dat 't stormde, wat moet ik dan nu vanmorgen wel denken! 't Is zóó erg geworden, dat we bijna voortdurend onder water zitten. Nu en dan is er in het salon „a row", dan vliegt al het vaatwerk met zoo'n

geweld door elkaâr, dat hooren en zien vergaan. In onze hut spelen de bagage krijgertje en schuilhoekje, en mijn makkers zijn zieker dan ooit.

Hoewel ik 't zeer belangwekkend vind, zoo'n storm bij te wonen, zal ik toch innig dankbaar wezen, als we wat kalmer weêr krijgen. Hooge stortzeeën slaan telkens met donderend geweld over ons schip. 't Is 'n heerlijk, overweldigend schouwspel, als die groote golven over komen en dreigen alles weg te slaan.

Hoe moet nu de toestand in het verblijf der steerage-passagiers wezen!

's Middags is 't aan tafel bijna onhoudbaar. Welke pogingen ik ook aanwend, en hoe ook gewaarschuwd door 't voorbeeld van mijn buurman, ik krijg de soep over mijn knieën. Alles vliegt, ondanks de slingerlatten, als dol over de tafels. De bedienden maken nu en dan een hoek van 25° met den grond, volgeladen als ze zijn met schalen en borden, — nauwelijks kan men blijven zitten. Nu en dan hoort men gegil en valgeluiden in de hutten, terwijl de schroef een ontzettend rumoer en geschok veroorzaakt, telkens als ze boven water komt. 's Avonds in het rooksalon is 't vol, gezellig druk. 't Is alleen jammer, dat 't lokaal niet wat prettiger ingericht is. De bank langs den langen wand is geheel bezet met rookende heeren; die wat te drinken heeft, is gedwongen dat voortdurend vast te houden; een der jongelui is onuitputtelijk in aardige liedjes zingen, waarbij het koor telkens invalt. Om de beurt moet ieder iets ten beste geven, en over 't geheel is de stemming opgewekt — wel eene tegenstelling met 't noodweêr buiten.

Den anderen morgen is het veel kalmer geworden. Men kan nu zonder gevaar boven zijn, waarvan dan ook bijna iedereen gebruik maakt. De zee heeft tamelijk veel schade berokkend; een deel der verschansing is weggeslagen, een paar sterke nooddeuren zijn ingebeukt — en er gaan verhalen, dat de kapitein nog nooit zoo'n zwaren storm bijgewoond heeft (dat heeft hij natuurlijk op elke stormachtige reis gezegd), dat twee vuren zijn gedoofd door water, dat door een der schoorsteenen kwam enz. enz.

De volgende dagen gaan voorbij, zonder voorvallen van eenige beteekenis. Zaterdags zien we een troepje bruinvisschen en heel ver weg een stuk of wat walvisschen, een paar kleine zwarte stippen, waaruit om de minuut of wat een straal water naar boven wordt gespoten — 'n reisherinnering, die wat waard is! Ondanks de koude zitten velen op dek te lezen of te praten — of ook, omdat ze zich beneden nog erger vervelen dan boven. Ik leer op de lange wandelingen, die we maken heel veel Engelsch — en begin nu reeds te redetwisten met m'n onderwijzeresje, hoewel dat nog eene gevaarlijke onderneming is, omdat ik soms, midden in een welsprekend betoog, eensklaps moet blijven steken.

Zondagmorgen is 't prachtig weêr al is 't koud; uitmuntend geschikt om een ferme wandeling te maken vóór kerkgang — m'n onderwijzeresje vertelt mij, dat om elf uur de oefening begint, die gehouden zal worden in het salon 1e klasse. Als 't zoo laat is, gaan we er heen.

Alle plaatsen in het lokaal zijn reeds bezet, wanneer we binnenkomen. We

zoeken een plaatsje achteraan, vanwaar we de geheele plechtigheid uitstekend kunnen volgen. De bediende brengt ons een kerkboek, speciaal „ingericht voor de godsdienstoefeningen aan boord van de schepen der Cunardlijn." Bij andere maatschappijen dient men God dus anders?

De kapitein, een lang, hoekig man met gladgeschoren gelaat en een paar scherpe harde oogen, begint de oefening met zingen, waarin ieder meêstemt, dan bidden allen tegelijk uit het boek, waarna de voorganger een vraag voorleest waarop het gedrukte antwoord in koor wordt uitgesproken.

Passagiers aan dek.

Ik kan me werkelijk niet vereenigen met de plechtigheid, zooals ze hier plaats heeft, en onwillekeurig dwalen mijn oogen door 't prachtig ingericht lokaal. 't Is zóó groot, dat het moeielijk is, zich voor te stellen in een schip te zijn. In 't midden is eene opening in den zolder, en daarboven een galerij, vol beeldhouwwerk en steunend op sierlijke fijne pilaren. De voor- en achterwand zijn ingenomen door groote spiegels en de zon schijnt vroolijk door de patrijspoorten. Een mooie oude man met witten baard

en hoofdhaar houdt beleefd 't kerkboek vast voor een onzer Zweedsche dames, die geen woord Engelsch verstaat, maar toch zeer aandachtig dàaruit meê zingt en bidt. Ik verlies mezelf in de gedachte, hoe al deze menschen, nu bij elkander, over een paar dagen geheel verstrooid zullen zijn. Hoe zal hunne lotsbestemming zijn, wie van hen zullen bereiken wat ze zoeken!

Plotseling schrik ik op door deze frase: „O Lord! save the Queen ot England and the President of the U. S.!"

Ik kijk in mijn boek en zie dat de president tusschen haakjes staat! Alleen als er Amerikanen aan boord zijn, wordt hij er bijgenoemd! Mijn buurmeisje, met wie ik later mijn ergernis besprak, zeide mij, dat in Engeland voor de leden van het Vorstelijke huis stuk voor stuk, en bij buitengewone gelegenheden voor ieder Europeesch vorst afzonderlijk gebeden wordt!!

Na afloop der ceremonie maak ik een frissche wandeling langs de zijden van 't schip. De heerlijke zon en de ruime zee zijn toch veel mooier dan alles, wat ik van morgen hoorde en zag. Die gedrukte woorden, gezegd door dat koude, vischachtige mensch zouden mij nader brengen tot de kennis en 't begrip van een goeden God, die, als er veel Amerikanen tegenwoordig zijn, ook den President zal hebben te beschermen!!!

Wat zijn de menschen klein en nietig! — vooral op den Oceaan merkt men dat op.

Na het diner verzamelen allen zich op dek. De „Umbria" moet zoo dadelijk passeeren; uit N. Y. vertrokken, moet ze ons omstreeks 3 à 4 uur tegen komen. En 't is levendig en vroolijk aan boord, vol met lachende en druk pratende menschen, tot eindelijk 't gerucht gaat, dat ze in 't gezicht is. Wie nu zoo gelukkig is een kijker te bezitten, geniet er zelf 't minste van, omdat er zooveel liefhebbers zijn. — Ja waarlijk, ginds is ze. Ook de eenzame landverhuizer op 't voordek ziet aandachtig naar dat kleine schip, dat zoo juist uit het land komt, waar hij zijn fortuin gaat zoeken. Wat er bij hem, wat er bij zoovelen mag omgaan!

's Avonds is 't buitengewoon gezellig beneden. Ik ben nu in een vroolijke omgeving en begin mij werkelijk beter uit te drukken. Soms veroorzaak ik lachbuien bij ons clubje, door de dwaze manier, waarop ik mij vaak vergis, of door de vermakelijke omschrijving, die ik van tijd tot tijd noodig heb, wanneer ik een woord niet vinden kan. Nu de reis bijna ten einde is, wordt de omgang eerst prettig en vriendschappelijk.

Juist als ik naar kooi wil gaan, hoor ik dat de loods aan boord zal komen. „De loods" — de eerste man uit Amerika! gauw! naar boven! En op dek is een zenuwachtige drukte; ieder loopt snel naar midscheeps, waar een deel van de zijgang met touwen afgezet is. — Ginds — heel ver weg is 'n licht, dat langzaam op en neêr gaat — 't komt nader, opgewonden wachten we, tot 't zoo dicht bij is, dat we 't ranke tweemastscheepje kunnen onderscheiden. Onze steamer stopt, en heel vaag zien we 'n roeibootje naderkomen, dat den man aan boord zal brengen.

Eindelijk is het langs zij. Over de verschansing hangend, zien we hem

't Passeeren der Umbria.

naar boven klimmen — daar is hij — een hoera klinkt — de kapitein

drukt den grooten forschen zeerob de hand — — — — — de loods is aan boord!

’t Is een heldere nacht; geheel wolkeloos de lucht, maan en sterren schitteren aan den hemel; peinzend sta ik op ’t achterdek en poog mijne gedachten te verzamelen. De laatste dagen was ik waarlijk wat ingeslapen, — ’t zorgelooze leven — ’t klaar vinden van de dagelijksche behoeften — dat zal nu spoedig anders zijn. „De loods aan boord”, d. w. z. morgen of overmorgen begint het „Leven” weer. En ik kom tot het begrip, dat ik dan geheel alleen zal zijn, ver van familie en vrienden, dat ik dan al mijn geestkracht zal noodig hebben, om niet „homesick” te worden. Ik voel me nu reeds zoo eenzaam op ’t snel voorwaarts gaande schip, op die groote zee; maar kijk, diezelfde maan, diezelfde sterren ziet men toch ook in Holland — dat zijn mij goede troostende vrienden, die mij niet verlaten zullen waar ik ook ben. Ginds staat geheel aan den horizon de Groote Beer, die ik altijd van uit mijn raam in Holland zien kon. En ik voel me minder verlaten in den stillen nacht, tot ik getroost mijn kooi ga opzoeken.

Maandagmorgen zijn de meesten vroeg op, omdat ’t heerlijk weêr is en we in den loop van den dag verwachten land te zien. De gang van ’t schip is nu zoo gelijkmatig en kalm geworden, dat van zeeziek-zijn geen sprake meer is. Bijna iedereen is dus aan dek aan ’t uitkijken, of de kapitein zich ook soms vergist kan hebben en ’t land veel nader is, dan hij denkt. Is daar heel ver weg niet een vuurtoren? Dáár — dat witte puntje aan den horizont? Ja, waarlijk, de meesten zijn overtuigd, dat dáár nu het begin is van het einde, tot iemand met een kijker ons verklaart, dat ’t de witte zeilen zijn van een loodsboot. De passagiers zijn nu druk bezig met brieven schrijven of beginnen hun bagage eens na te zien. ’t Is echt weêr voor een groote wandeling, die nog afwisselend genoeg is, omdat wij telkens schepen passeeren, en onze bemanning druk bezig is om den kraanbalk aan den mast te bevestigen voor het uithijschen der bagage en van de postzakken. Na het diner ga ik weêr naar dek, verlangend om er ’t eerst bij te zijn, wanneer er iets als „land” in ’t zicht komt. Ik heb ’n gevoel dunkt mij, als wijlen Columbus op zijn eersten ontdekkingstocht. Intusschen vermaak ik mij met naar ’t op dek halen der postzakken te zien, die door de matrozen op karretjes naar de rechterzijgang gebracht en daar opgestapeld worden, tot zij ruim de halve lengte daarvan innemen.

Een zeer groot aantal dus. De zakken, gemerkt San Francisco en New-Zealand gaan afzonderlijk. Eigenaardig — — ik ben nu bijna aan ’t einde mijner reis; die zakken naar New-Zealand beginnen nu eerst de groote reis; vermoedelijk zien ze er bij aankomst nog hetzelfde uit als nu; even koud en onverschillig, onvatbaar voor indrukken, in dubbelen zin, want ze zijn stijf gepakt; ’t lijken steenen.

’t Land wil nog maar altijd niet komen, ofschoon we nu ieder oogenblik

groote viermastschepen tegenkomen en eenige stoomers in de verte denzelfden koers als wij volgen. Ik begin te morren — — waar blijft Amerika nou? — — Zou 't dat wel wezen — als 't eens een ander land was — — ! 'n Zenuwachtige overspanning, dat de toekomst nog zoo verborgen is, bevangt mij bij die telkens en telkens vergeefsche wandeling naar den boeg, waar een aantal landverhuizers gemoedelijk zit te kaarten; ze mat mij af en eindelijk ga ik gemelijk naar m'n hut om in kooi liggend, half droomend, luchtkasteelen te bouwen van wat Amerika nu wel zijn zal, tot ik door den Rus, die in 't begin onzer reis zoo voortdurend „krank im Mage" was, gewekt word met de blijde boodschap „Land".

't Is mistig en schemerend geworden, nu ik boven kom; aan de rechterzijde zie ik een flauwe massa aan den horizon.... Long Island. Daarachter is nu het grootsche, reusachtige vasteland, daarachter is de wereldstad New-York — daar zijn nu al die reuzenwerken, die reuzensteden, die miljoenen en miljoenen menschen.... daarachter gebeuren al die spoorwegen stoomboot-ongelukken, die moorden, groote branden, cyclonen, al die vreemdsoortigheden van excentrieke, zich in 't geld badende Yankee's, waarvan men bijna iederen dag in de kranten leest.

De aanblik valt me niet meê. Ik had na 't lange wachten iets anders verwacht, als de nog slechts doffe lijn, die nu het land voorstelt. Ik weet, dat ik onrechtvaardig ben; ik kon immers slechts een onzekere kuststreep vorderen.

Ginds is de vuurtoren — onze boot wisselt seinen en over eenige uren weet men in Holland, dat wij behouden aangekomen zijn. 't Is nu geheel donker geworden en 't regent zachtjes. Toch blijft ieder aan dek, om af te wachten wat er nu verder komen zal.

We zien nu langzamerhand meer lichtjes en de steamer werpt vuurpijlen omhoog om onze aankomst te melden. Nu en dan verheft hij zijn stentorstem om zoo men hem niet ziet, zich toch te doen hooren.

We stoomen langzaam naar 't duistere, 't voor ons onbekende, — tot een der passagiers, die reeds vroeger de reis maakte, mij verklaart, dat die massa lichten daar rechts Brooklyn is en daar verder, op de brug links zijn de lichten van Staten-Island. „Waar blijft New-York dan toch?" vraag ik ongeduldig, omdat we in Holland niet weten, dat Brooklyn nog grooter is dan New-York, dat er geheel achter ligt. Eindelijk stoppen we en ankert de boot vlak voor een massa lichtjes, die hier en daar geheel in de hoogte staan.

Nu nadert een stoombootje, om onze mail over te nemen. 't Is een merkwaardig scheepje, de kiel gewoon, maar over de geheele lengte voorzien van een huisje met plat dak, waarboven vóórop een soort van glazen kast staat, voor kapitein en stuurman. Vlug worden een aantal planken uitgelegd, en glijden de postzakken snel daarover naar beneden.

In het salon wordt nu alles weêr vol en rumoerig.

't Uitladen der zakken duurt zóó lang, dat 't vervelend wordt er nog

langer naar te kijken en daarom profiteert men liever van de thee en biscuits, om zich wat te herstellen van de doorgestane koû.

'tOntbijt zal morgenochtend 6 uur gebruikt worden, d. w. z. vroeg uit de veêren; daarom nog maar een kleine wandeling gemaakt vóór 't naar kooi gaan. Het stoombootje is verdwenen en slechts hier en daar ziet men aan de voortglijdende roode en groene lichtjes, dat 't alziend oog der customhouse-officers op ons gericht blijft.

Dat is dus de laatste avond aan boord .... de raadselen, die daar achter al die fonkelende lichtjes verborgen zijn, zullen zich morgen oplossen .... die eenzame wandeling op 't donkere, beweginglooze schip geeft mij iets beklemmends .... ik haast me naar beneden, om aan het nu weemoedige, ietwat pijnlijke van al die aardige en mooie herinneringen van mijn verblijf aan boord te ontkomen.

's Nachts wordt er maar weinig geslapen in onze hut — —; de Rus begint reeds om half vijf te spoken, spoedig door ons allen gevolgd. De bagage wordt zoo goed en kwaad mogelijk te voorschijn gehaald en ingepakt... want de booze zee heeft alles in hoekjes en gaatjes weggestopt. De scheepsreiskleêren worden opgeborgen en verwisseld; petjes worden vervangen door hoeden, wandelstokken en parapluies te voorschijn gehaald en ieder maakt zich gereed tot het vertrek. Onze hut, die werkelijk iets gezelligs had gekregen, is nu rommelig en „en negligé". Dan naar 't dek, waar 't nog veel te donker is, om iets meer te zien dan gisteravond. Weêr naar beneden, waar 't ontbijt nog lang niet klaar is — op nieuw naar boven — ongedurig loopt ieder rond. Na breakfast is 't tenminste zóó licht geworden, dat er iets van de kust te zien is. De hooge heuvel daar links, volgebouwd met aardige landhuisjes en met dat nuffige kerkje, is Staten-Island, meer naar zee toe is een groot fort. We zijn te ver van de andere zijde, om daar veel van te zien. Rechts vooruit de oever volgebouwd met huizen, maar te ver om ze te onderscheiden. Achter ons komt de zon op tusschen kleine rossige wolkjes en verguldt de heuvels van Staten-Island, met hun rossige boomgroepen en aardige bouwdooshuisjes.

Eindelijk na heel lang wachten, is de dokter gekomen. Ook al in zoo'n vreemdsoortig stoombootje, met een grooten gouden arend vóórop en dat in vergulde letters den naam van den reeder draagt.

De steeragepassagiers moeten langs hem heen marcheeren, en merkwaardig is 't, die schier eindelooze rij armzalig gekleede menschen, waartusschen de enkele „heeren en dames", te zien voorbijgaan.

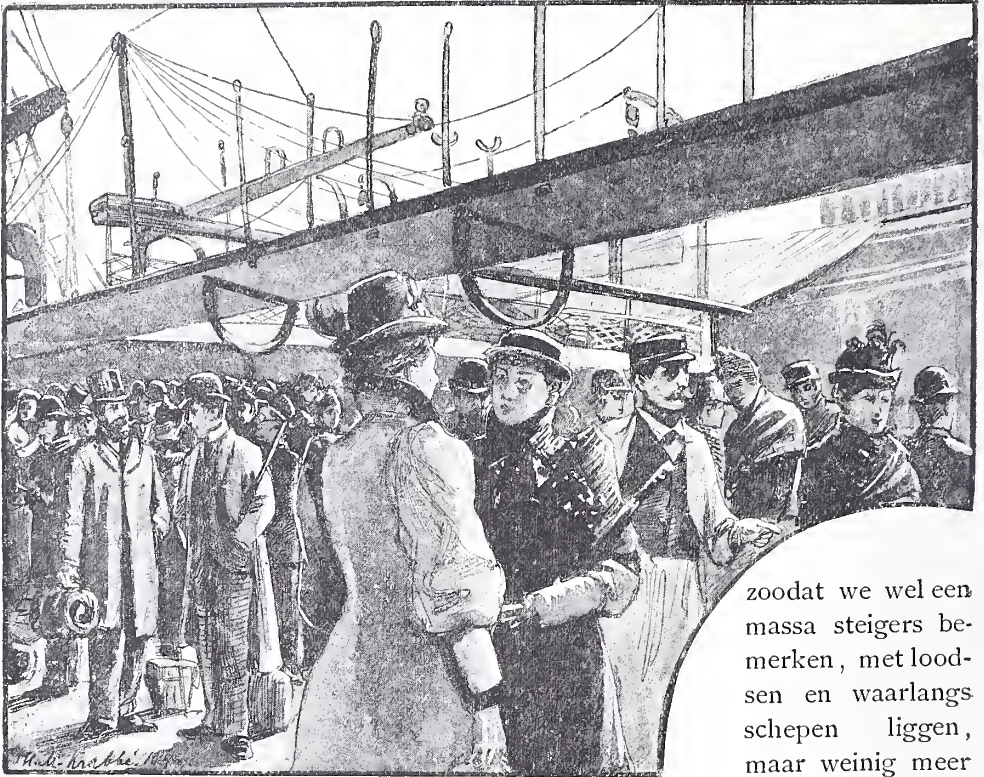
De koffers worden intusschen uit het ruim geheschen en beslaan weldra zooveel plaats, dat er bijna geen mogelijkheid meer tot wandelen bestaat langs de zijden van het schip.

Eindelijk begint de machine weêr te werken en stoomen we langzaam en statig op naar New-York. De hofmeester schelt allen bij elkander en vertelt ons, dat we in het salon moeten komen, om onze bagage te declareeren en de plaats van bestemming op te geven. Daar bevindt zich een zestal

beambten aan de verschillende tafels, om de namen der reizigers en hunne bagage op te schrijven. Ik bewonder hun geduld en de handigheid waarmede zij den Zweden duidelijk maken, wat zij noodig hebben. 't Is een lange rij van menschen, die er nu geheel anders uitzien, als in de dagen van storm en gemeenschappelijk ziek-zijn.

Als deze formaliteit eindelijk is afgeloopen, spoed ik mij weêr naar boven, om nog iets van de stad te kunnen zien.

De rivier is hier veel breeder, dan het Y voor 't Tolhuis in Amsterdam, zoodat we wel een massa steigers bemerken, met loodsen en waarlangs schepen liggen, maar weinig meer van de stad waarnemen, dan hooge afzonderlijk staande gebouwen. Een er van, met vergulden koepel, valt bijzonder in 't oog, dat is de Worldsbuilding.

Even voor aankomst.

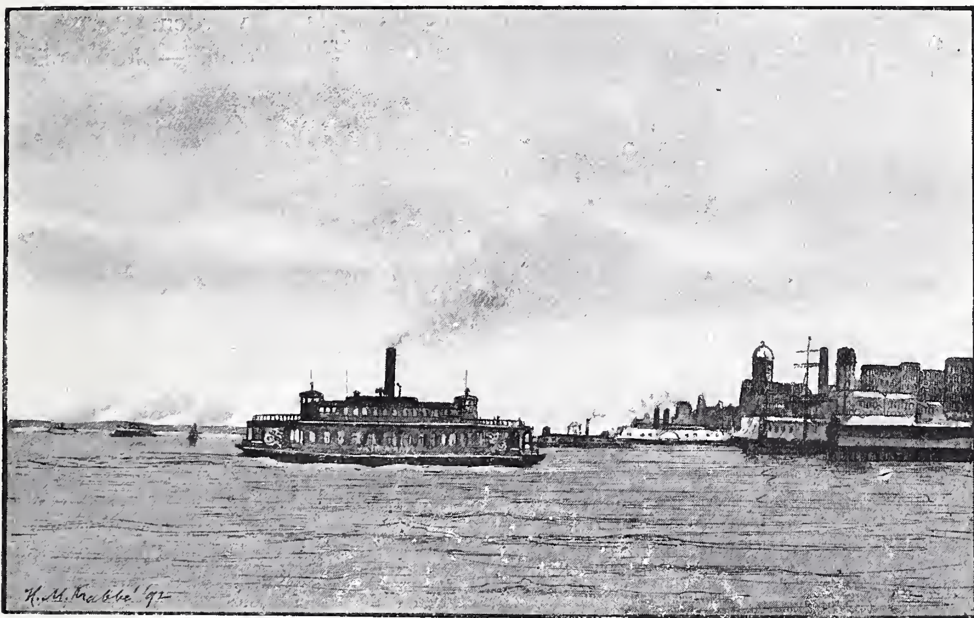
Tallooze booten van de grilligste vormen stoomen we telkens voorbij.... een klein zonderling stoombootje duwt zich kittig tusschen twee platte bodems, volgeladen met een paar lange goederentreinen — groote witte stoomschepen met drie dekken stuiven door het water, voortbewogen door twee verticale ijzeren hefboomen, verbonden door een ruitvormig geraamte — groote bruine platte bodems, sommigen met twee dekken, varen statig heen en weêr, dat zijn de Ferrybooten, die dienst doen als overzetveer, in den geest

van onze Tolhuisboot, die gevoegelijk, hier of daar opgehangen, als reddingbootje op deze groote lichamen zou kunnen dienst doen.

We naderen nu het dok; behendig maakt ons schip rechtsom, en eenmaal vastgemeerd, komt de woeste drukte van 't van boord gaan. Een laatsten blik nog in hut en salon — een laatsten groet aan ons mooie schip, en ik tracht de loopplank te bereiken, 't geen niet zoo gemakkelijk gaat als 't wel lijkt, tusschen mijn dringende, gepakte en gezakte lotgenooten.

Eindelijk op vasten grond — — — Amerika!

Dan volgt een haastige, zenuwachtige jacht naar de koffers. Wij zijn nu in een reusachtige loods, bijna geheel gevuld met kisten en koffers, terwijl dok-

Op de rivier.

werkers de bagage op kleine wagentjes naar de zijden van het gebouw brengen.

Ondanks de goede zorg der Maatschappij voor de bagage, n.l. door de koffers nog vóór het begin der reis met den beginletter van den naam van iederen passagier te doen merken, terwijl op de muren in de loods dezelfde letters staan der zich in elke rubriek bevindende colli's, heb ik er niets aan, daar ik die voorzorg vergat te nemen, en ik moet mijn ongemerkt eigendom dus hier of daar opsporen. Ik vind ze nergens en ga dus maar bij het uithijschen der bagage kijken, dat nog volle twee uur duurt. Natuurlijk zijn mijn koffers de laatste, die te voorschijn komen.

Nu nog een costumhouse-officer aangeklampt, een zeer wellevend mensch,

die, mijn koffers bijna niet onderzoekend, vraagt, wat landsman ik ben „I guess you are French. I like French people", en ik ben niet vaderlandlievend genoeg, om mijn nationaliteit bekend te maken, ter wille mijner sigaren, die mij weêr benauwen. „I hear directly the pronunciation — go on Sir — quite sufficient."

Nu nog mijn onderwijzeresje en m'n verdere bekenden goeden dag zeggen — en dan een cab vinden, die me naar mijn hotel zal brengen.

Uit de donkere loods in de volle zon komend, ben ik even verblind. Is dat nu New-York, die slecht geplaveide en modderige straat, die vuile lage huizen, die onbeschaamde koetsiers!

Ik stap in een rijtuig, terwijl mijn koffers opgeladen worden.

Vaarwel allen, die met mij over den Oceaan kwamen! — Mijn reis is volbracht.

UIT DE STUDEERCEL DER REDACTIE.

Zoo men eerbied kan koesteren voor een tijdschrift, dan heb ik eerbied gekoesterd voor *de(n) Gids*. In de dagen, toen Potgieter, Schimmel, Zimmerman, Van Gilse, Van Limburg Brouwer en P. N. Muller in den raad van redactie zaten, in het tijdvak van 1857 tot 1870, heeft iedere nieuwe aflevering van *de(n) Gids* mij in den kring zijner meest belangstellende lezers gevonden. Het denkbeeld een opstel voor dit tijdschrift te mogen schrijven, de verwachting van eigen werk daar beoordeeld te zullen zien, heeft jaren lang mij op zeer eigenaardige wijze bekoord. Mocht ook door den loop der tijden en den gang der letterkundige gebeurtenissen dit gevoel veel van zijn eerste frischheid verloren hebben, toch maakt de verschijning van eene nieuwe aflevering mijne oude eerbiedige veneratie altijd weer wakker.

Daarom werd ik hoogst aangenaam getroffen bij het ontvangen van het jongste *Gids*nummer van Juni 1894. Twee boeiende artikelen — echt letterkundige — *Ezelssproken* van Prof. J. van der Vliet, en *Oud-Fransche vertelsels* van Prof. A. G. van Hamel maakten een allerweldadigsten indruk. De stof van beide opstellen is nauw verwant. Ze bevatten zeer nuttige bijdragen tot eene wetenschap, die zich meer en meer ontwikkelt: de vergelijkende letterkundige geschiedenis. Zoo belangstelling eenig recht inhoudt, dan zou ik gaarne van dat recht gebruik maken, om hier het een en ander meê te deelen, wat mij bij de lezing dezer beide studiën voor den geest kwam.

Van Hamel koos eene zeer dankbare stof — de middeleeuwsche Fransche *fabliaux*, naar aanleiding vooral van een nieuw geschrift over dit onderwerp door Joseph Bédier, *Les fabliaux* (1893) De verwonderlijke bekwaamheid der vertellers uit de 13de eeuw, alleen geëvenaard door de Italiaansche novellisten der 14de, 15de en 16de eeuwen, komt in de honderdvijftig ons bewaarde *fabliaux* op het treffelijkst uit. De aardige voorbeelden door Van Hamel gekozen maken ook nu nog een alleraangenaamsten indruk. Bij het verhaal der drie blinden van Compiègne, die meenden, dat zij een goudstuk als aalmoes hadden ontvangen, maar door een loozen „clerk" waren beetgenomen, dacht ik aanstonds, hoe dit motief later met vrucht is overgenomen in *Uilenspiegel*. De fabliau van *La housse partie* — de geschiedenis van een arme vader, die bij zijn rijken zoon inwoont, en de deur wordt uitgejaagd — vindt men terug in een vers van Jan van Beers, *De arme Grootvader* (1855). In den Franschen *fabliau* wordt de oude grootvader uit het huis gejaagd door eene booze schoondochter. Hij vraagt alleen bij zijn vertrek, om een deken of mantel voor de koude. Men stuurt zijn kleinzoontje naar den stal, om een paardedeken te halen. Deze komt terug met een in twee helften gesneden deken, en als de vader hem hierover bestraft, zegt hij: „Ik bewaar de andere helft voor u, als ik u later zal wegsturen!" In *de(n) arme(n) Grootvader* van Van Beers, zit de grijsaard half blind aan de tafel bij zijn zoon en dochter, en bemerkt niet, dat hij iets van de spijs op het „ammelaken" doet vallen. De grijsaard wordt van de tafel verbannen, en zit nu bij den haard met de „teil" op de knie, die hem uit de handen valt, daar hij van spijt nauwelijks de tranen kan weerhouden. Men geeft hem nu een houten schotel. Maar de kleinzoon,

die alles heeft opgemerkt, zet zich naast den grootvader, en kerft met een mes in een stuk hout. Men vraagt hem wat hij maakt, en het kind antwoordt:

«O, niemendal! een trogsken maar!
«Iets, dat u wordt met pap gevuld,
«Wanneer gij later oud en stram,
«Lijk grootva nu is, wezen zult».

En ook hier, als in de Fransche *fabliau*: „*Aus paroles que l' enfes dist, Li peres grant exemple prist.*"

De algemeen verspreide geschiedenis der *Matrone van Ephesus* wordt door Van Hamel meegedeeld naar een Fransche redactie volgens eene Latijnsche lezing van Maistre Mahieu van Boulogne uit de 13[de] eeuw. De voorstelling heeft in dezen vorm iets zeer hards. Ik zou de oude lezing van Petronius verweg de voorkeur schenken, zoo als ze voorkomt in zijn *Satyricon* (*Capita* CXI en CXII), waar de ontroostbare weduwe van Ephesus in den grafkelder bij het lijk haars echtgenoots een minnehandel begint met een soldaat, die op de lijken van gekruisigde misdadigers moet passen. Zelden heeft eenig verhaal zulk eene reis om de wereld gemaakt, als dit zonderlinge vertelsel der *Matrone van Ephesus*. Dit voorbeeld van vrouwelijke verdorvenheid, lichtzinnigheid en zelfzucht maakte juist om het ongemeene van hare wandaden in het grafmonument van den verscheiden echtgenoot een onvergetelijken indruk door heel de beschaafde wereld. De *Matrone van Ephesus* komt in alle litteraturen. Dr. J. Hertz, heeft in eene geleerde monographie: *Die Wanderung der Novelle der untreuen Wittwe durch die Weltlitteratur* beschreven. Hare oorsprong ligt — zooals altijd — in Voor-Indië. Zelfs in China is zij bekend, als blijkt uit eene vertaling in het het Fransch: *La Matrone du pays de Soung*, voorkomende in den bundel van Abel Rémusat, *Contes Chinois* (1827). Van het oosten kwam zij in den vorm eener Milesische vertelling tot Petronius, die waarschijnlijk zijn *Satyricon* in Nero's dagen heeft geschreven. Ook Phaedrus vertelde deze geschiedenis in den tweeden *apendix* zijner *Fabelen* onder den titel: *Mulier vidua et miles* (de weduwe en de soldaat) 1). Zoowel Phaedrus als Petronius stellen de gebeurtenis als historisch voor.

In de middeleeuwen komt ze voor bij Marie de France onder den titel: *de la Fame qui feseit duel de sun Mari*, bij Johannes van Salisbury in zijn boek over de Grillen der Hovelingen (*De nugis Curialium*), in den roman van *de VII Vroeden van binnen Rome* naar de Fransche redactie, bekend onder den naam van *Dolopathos*. Verder wordt ze opgenomen onder de Italiaansche novellen als *La donna d' Epheso*, en door Brantome in zijne *Vies des dames galantes*. In den vorm van een drama komt ze op het Fransche tooneel in zeven bewerkingen voor, het laatst als *La Matrone d'Ephèse, Comédie en un acte en vers par* Verconsin, in 1869.

Zeer opmerkelijk is de smaakvolle manier, waarop Alphonse Daudet van dezen *fabliau* gebruik heeft gemaakt in zijn *L'Immortel* (1888). Men herinnert zich zeker nog den treurigen held van den roman, Léonard Astier-Réhu, die

1) Uitgaaf van Weise, Lipsiae, 1866, p. 56.

zich laat oplichten door een behendig vervalscher van handschriften; men herinnert zich de gewetenlooze madame Astier, die de handschriften van haar man steelt, om met het geld haar zoon uit de schulden te helpen. Deze zoon, Paul Astier, een monster van laagheid en zelfzucht, maar zeer elegant en knap van uiterlijk, had, als architekt, van eene zeer bedroefde weduwe, de Prinses Colette de Rosen, die dertig maal millionaire was, de opdracht gekregen een prachtig grafmonument voor den gesneuvelden Prins te bouwen op Père La Chaise. De Prinses vervult de rol van de bedroefde weduwe. Ze is zoo bedroefd, dat zij geheel uit den kring harer vrienden verdwijnt, niemand ontvangt, en bijna dagelijks een bezoek op het kerkhof Père La Chaise brengt. Steeds komt ze er met kransen, en gaat ze den bouw na van het kostelijk grafmonument, waarin een kleine kapel van graniet is gebouwd door Paul Astier. Deze bevindt zich dikwijls op het kerkhof, om de werkzaamheden der werklieden te leiden, en beproeft op behendige wijze het hof te maken aan de dertig millioenen van de Prinses. Mevrouw de Rosen is met haar geest altijd bij den overleden Prins, maar kan niet ontkennen, dat de jonge architekt indruk op haar maakt. Om de dertig millioen te krijgen besluit Paul Astier de Prinses op den koop toe te nemen, en tracht hij van haar de belofte te verkrijgen, dat zij bij hem in zijn nieuw gebouwd hotel een bezoek brenge, daar zij op het kerkhof altijd begeleid wordt door reusachtige lakeien, die kransen en bloemen dragen. Dan zal hij haar hart stormenderhand veroveren, en haar ten huwelijk vragen. Weldra belooft de Prinses ten zijnent te komen, om plannen voor beeldhouwwerk te zien. Haar rijtuig verschijnt bij zijn hotel, maar de lange lakei kondigt aan, dat mevrouw meneer verzoekt mee naar het kerkhof te gaan. De Prinses zat in lange rouwvoiles te midden van immortellenkransen en reusachtige ruikers van viooltjes — Paul Astier vond met moeite plaats in den *coupé*. Ze ziet duidelijk, dat hij zeer ontstemd is, dat hij in zijne plannen werd gedwarsboomd. Daarom belooft zij hem binnenkort haar bezoek te zullen herhalen. En zij overwoog bij zich zelven, dat een huwelijk met Paul ook zijne goede zijde kon hebben.

Op Père La Chaise aangekomen, neemt zij den arm van Paul, en wandelen zij, gevolgd door den lakei met de kransen, door de lanen vol grafmonumenten. De Prinses zag, dat de architekt tot tweemaal toe een woeden blik wierp naar den langen lakei, die hun vertrouwelijk bijeenzijn altijd stoorde. Plotseling zich bedenkende, nam ze kransen en bloemen zelf ter hand, en zond den lakei naar het rijtuig terug. Paul had de kransen overgenomen, en bleef stilzwijgend met de weduwe door de eenzame kerkhoflanen loopen. Plotseling greep Paul de hand der Prinses, die op zijn arm steunde; terwijl deze te vergeefs poogde die hand terug te trekken. Zwijgend gingen ze verder, terwijl de Prinses, om zich eene houding te geven, de opschriften der graven luide voorlas. Zoo kwamen ze in het hoogste gedeelte van Père La Chaise, waar de groote monumenten dicht aaneen geschaard staan onder lommer van zware boomen. Zoo kwamen ze bij het reusachtig grafmonument van den Prins de Rosen. De Prinses zorgde eerst, dat kransen en bloemen overal

geplaatst werden, en ging toen in het monument, om voor de rust van den overledene te bidden. Paul Astier bleef buiten op haar wachten. De Prinses was niet gestemd voor het gebed, en hoorde plotseling de regen kletteren tegen de klavervormige ruiten van de kapel. Zij verscheen op den dorpel en riep den architekt binnen te komen. Nauwelijks was hij eenige oogenblikken alleen met haar, of hij klemde haar in zijne armen, en bekende haar zijne hartstochtelijke liefde voor .... 30 millioen.

Er is niet aan te twijfelen — dit is de laatste redactie van het oude verhaal der *Matrone d'Ephése*. De Prinses stelt de bedroefde weduwe voor, en Paul Astier den Romeinschen soldaat. Het tooneel in het grafmonument stemt volkomen overeen met de lezing van Petronius. Het zou onverklaarbaar zijn, dat Alphonse Daudet op geheel toevallige wijze met zijne vertelling zoo dicht bij de oude sprook gekomen ware, daar de strekking van zijn verhaal juist geheel gelijk is aan *La Matrone d'Ephése*, het stuitend contrast der uitbundige droefheid van de weduwe, en het plotseling opkomen van eene nieuwe liefde in het grafmonument.

Geeft de studie van middeleeuwsche Fransche *fabliaux* van Hamel aanleiding zeer vele belangrijke mededeelingen te doen, de studie van *Apuleius Metamorphosen* (*Gouden Ezel*) geeft Dr. van der Vliet gelegenheid een aantal hoogst interessante ezelsvertellingen te verhalen. Wij lezen hier vele dergelijke sproken uit Tirol, uit het Oberinnthal, uit Falkenstein, uit den Boven-Pfalz, uit den Elzas, uit den Beneden-Harz, die allen de metamorphose van een mensch in een ezel tot grondslag harer vertellingen geven. Naast de Duitsche ezelshistoriën komen de oud-Indische, die, later naar het Westen verplaatst, Lucianus en Apuleius zullen bezielen. Het lag niet op den weg van Dr. Van der Vliet ook de ingeschoven vertellingen te behandelen, anders zoude de bekoorlijke novelle van Amor en Psyche de heerlijkste stof tot eene vergelijkende studie geleverd hebben.

Dat Apuleius in Amor en Psyche een oud-Indisch sprookje volgde, is reeds in 1842 bevestigd door het *Asiatic Journal* (XXXVII, 114), waarin de vertaling wordt medegedeeld van een Indisch volkssprookje: De dochter van den Houthakker. Een goddelijk wezen, Koning der Slangen, huwt tegen den wil zijner moeder eene stervelinge, die door nieuwsgierigheid haar geluk bederft. Even als Psyche had zij geluisterd naar boozen raad, en als deze wordt zij, na vele vernederingen, weder met den machtigen geestenkoning vereenigd. Apuleius beproefde voor het eerst, gedreven door zijne ingenomenheid met de Neo-Platonische wijsbegeerte, dit volkssprookje tot eene mythologische allegorie te maken door de heldin Psyche (ziel) te noemen. Hij behield evenwel al het bekoorlijke der vertelling, zoodat hij later Lafontaine (*Les Romans de Psyche et de Cupidon*, 1669), Molière, Corneille en Quinault (*Psiché*, *tragedie-ballet*, 1671), zelfs in onze eeuw Hamerling (*Amor und Psyche*, 1882) tot voortreffelijke kunstscheppingen bezielde.

Nederlandsche Verzen en Nederlandsch Proza.

VII.

Alex Deyser, *Artistenbloed*, *oorspronkelijke roman*. Almelo, *W. Hilarius Wzn.* (Zonder jaartal, 1894).

Alex Deyser wordt door Gerard Keller aan de lezers voorgesteld als een „begaafd schrijver", die tot op dit oogenblik een vreemdeling was voor het publiek. Met genoegen zal nu de lezer dit boek ter hand nemen, dat hem als „een boeiende roman" is aanbevolen. Het schijnt mij zeer waarschijnlijk, dat „*Artistenbloed*" door verreweg de grootste meerderheid der lezers zeer boeiend zal gevonden worden. We hebben hier inderdaad een roman, en wel een echt ouderwetschen. De auteur had de moeite kunnen sparen de woorden: oorspronkelijke roman op het titelblad te plaatsen. Voor honderd jaren was het een goed gebruik, door Wolff en Deken ingevoerd, om op het titelblad te schrijven: Niet vertaald, maar honderd jaren later bezitten we nu al groote hoopen romans, allen oorspronkelijk, sommigen zelfs met een uitheemsch tintje of leelijk luchtje als *Eene Liefde* of *Eene Passie*.

Alex Deyser heeft in *Artistenbloed* blijken gegeven van scheppende kracht, en onloochenbaren letterkundigen aanleg. Maar zijn *coup d'essai* is daarom nog niet oogenblikkelijk een *coup de maitre*. Zijn eersteling bevat zeer mooie, welgeslaagde bladzijden, maar tevens zwakheden en onhandigheden. Zijne geschiedenis speelt te G(roningen), en is zeer eenvoudig in elkaar gezet. De held, Herman van Dolfen, is procuratiehouder bij twee schatrijke bankiers, een uiterst handig egoïst, die alleen op eigen belang bedacht is, en daarom de dochter van een zeer vermogenden burgemeester ten platten lande, Louise West, heeft ten huwelijk gevraagd, in de hoop later met het half millioen, dat zij ten huwelijk zal meebrengen, te speculeeren. De schrijver zegt, dat hij „een der schoonste mannen der stad G(roningen) was" — en weet, dat zijn held die eigenschap in de hoogste mate noodig heeft, omdat hij is, wat men te Batavia een volslagen „gladakker" noemt.

Het uitgangspunt der handeling is niet zeer verheven. Eenige jongelieden, waarbij een verloopen student, spreken met Van Dolfen over eene paardrijdster, Mlle Marita, die alle avonden in een tent op de Groote Markt de bewondering van een talrijk publiek wekt. Deze artiste is eene vorstelijke schoonheid, maar tevens eene hoogst achtenswaardige jonge vrouw. Van Dolfen geeft voor niet aan zulk eene hooge achtenswaardigheid bij eene *artiste équestre* te gelooven. Hij wedt het bewijs te leveren, dat zij „zoo'n heiligje" niet is. De verloopen student, wiens vader wijnkooper is, waagt er vijf ankers champagne aan, en Van Dolfen stemt in de weddenschap toe.

Nu volgt het verhaal der heldendaden van Van Dolfen, die geregeld het hof begint te maken aan M[lle] Marita, met ruikers en sentimenteele gesprekken. De auteur heeft zijn held naast zijn uiterlijk, nog eene groote handigheid in het huichelen van gevoel gegeven. Van Dolfen spreekt met zekeren takt, en weet indruk te maken op M[lle] Marita. Hoewel hier werkelijk talent is te prijzen, ontbreekt toch iets, om dit talent volkomen te doen slagen. De toon van verhaal en dialogen is te stijf, te theatraal. De personen bewegen zich niet met gemak — zij komen den boekentoon niet te boven 1).

Van Dolfen verovert het hart van M[lle]

1) Dit blijkt uit woordenkeus en stijl, b. v. overal: *schoone paardrijdster*, voor *mooie p.* (bl. 20, 42, 52) — *haar gelaat*, voor *gezicht* (bl. 11) — *jeugdig*, voor *jong* (bl. 84) — *doet u geen afstand*, voor *doe geen afstand* (bl. 92) — *opzichte'ijke*, voor *opzichtige* (bl. 105) — *waarom het zich handelde*, voor *waarom het ging* (bl. 184) — *innemelijkheid*, voor *innemendheid* (bl. 204) — *apotisch*, voor *apathisch* (bl. 275) enz.

Marita, die bij een uitstapje naar het dorp K(ropswolde) hare liefde niet meer verbergen wil. De schildering van het karakter dezer heldin is stellig het best geslaagd. Mlle Marita is de dochter van een Nederlandsch schilder, die in Italië eene jonge patricische vrouw, Bianca di Bartolo, heeft getrouwd, welke laatste spoedig na de geboorte van Marita sterft, terwijl ook de schilder twee jaren later het tijdelijke zegent. Het mooie kind met haar donker Italiaansch voorkomen wordt door eene zeer laaghartige zuster haars vaders opgevoed en geplaagd. Op haar vijftiende jaar neemt zij het aanbod van een circusdirecteur aan, die bij hare tante kamers had gehuurd. Zij zal eene fameuse artiste worden, zij is reeds eene allerbekoorlijkste jonkvrouw. En zoo is Mlle Marita de ster geworden, die alle avonden in het *Cirque Equestre* schittert. Daarenboven onderscheidt zij zich door ongewone fierheid van karakter. Duizenden aanbidden haar, een adellijk heer van de beste familie reist haar na, en krijgt een weigerend antwoord, als hij haar zijn naam en zijn fortuin aanbiedt.

Deze zelfstandige, fiere jonkvrouw gelooft met het grootste vertrouwen in de liefde van Van Dolfen — eene onvoorzichtigheid, die zij duur zal boeten. Zoodra de doortrapte hondsvot inziet, dat zijn omgang met de artiste zijne verloving met de plattelandsburgemeestersdochter in gevaar brengt, zoodat hare vijf ton hem zullen ontgaan, bedenkt hij de laaghartigste voorwendsels, om Marita's gezelschap te ontvluchten. Hij wendt voor eene reis naar Londen te moeten maken — en zegt dat aan Marita, die hem opzoekt met een hart vol grievende zorg. Zoodra hij dit verklaart, zegt ze eenvoudig: — „En ik ga met je?" Waarop Van Dolfen allerlei verontschuldigingen zoekt. Ze begrijpt alles — en wil vertrekken, als Louise West, de dame der vijf ton, binnenstormt. Van Dolfen stelt met de hoogste koelbloedigheid de beide dames aan elkaar voor, Louise zijne „verloofde" noemend en Marita als „eene serieuse kunstenares" bekend makend.

De artiste spreekt bij haar vertrek nog eenige hooghartige, verpletterende woorden. Ze zegt tot Louise: — „Zijt ge zijn verloofde? Dan moet ik u inderdaad veel geluk wenschen: hij is een eerlijk en rechtschapen man."

Dit tooneel is, behalve de stijfheid van den toon in de gesprekken, zeer goed ontworpen. De ontmoeting der beide vrouwen is met takt voorbereid, schoon de auteur er zich te haastig afmaakte, en er meer partij van had kunnen trekken.

Nu begint het Italiaansche artistenbloed van Marita om wraak te schreeuwen. Zij doet een beroep op een zeer sterken *clown*, Wilmy, die haar altijd met stille bewondering van verre heeft kenbaar gemaakt, hoe dierbaar zij hem is. Zij bereidt alles voor. Des avonds bij de voorstelling zal zij als Amazone op de jacht verschijnen. Dan laat men duiven door den circus vliegen — en doodt ze in wilden ren eene duif met een geweerschot. De vertooning wordt bijgewoond door Van Dolfen aan de zijde zijner bruid, en zijns aanstaanden schoonvaders. Marita verschijnt als gewoonlijk, onder daverende toejuiching! Zij vliegt met haar schimmel door den circus — de duiven worden opgelaten — zij legt het geweer aan, en schiet Van Dolfen in het hart. Met het paard rent ze den circus uit, gevolgd door den clown, beiden hollen in den nacht voort, tot de krachten hun begeven. Zij worden opgenomen in eene boerenwoning op de grenzen der Drentsche heidevelden — twee dagen later werpt Marita zich in een diepe waterkolk, gevolgd door den clown, die haar wil redden.

Dit alles te zaam vattend kan de eindindruk niet gunstig zijn. Als roman is *Artistenbloed* een terugkeer tot de verouderde sensatie-novellen en sensatiedrama's, die zeer geschikt zouden zijn

voor tekst van Italiaansche of Fransche operaas, maar als letterkundige kunst niet zeer hoog staan. De wraak in den circus, de vlucht met den *clown* behooren tot de meer en meer verouderende manier der hyperromantische school. Een dergelijk wrekend schot werd als ontknooping gebezigd door twee zeer talentvolle Fransche dramatische auteurs: Emile Augier in zijn *Mariage d'Olympe* en Alexandre Dumas fils, in zijn *La Femme de Claude.* Beide stukken zijn gevallen. Men gelooft niet meer aan zulke *histoires à dormir debout.*

Wanneer de auteur zijn beste tooneel, de ontmoeting van Marita met de aanstaande vrouw van Van Dolfen, anders had opgevat, ware de ontknooping veel aannemelijker geworden. Marita had dan den laaghartigen vrouwenbederver zijn verraad in het aangezicht moeten slingeren, zij had alles met het volle vuur van haar teleurgestelden hartstocht moeten openbaren; zij had voor het onnoozele meisje, dat zich met den fortuinzoeker wilde verbinden, een helder licht moeten doen opgaan, zij had met al de kracht van haar bloedend hart eene verpletterende aanklacht tegen den handigen schurk moeten inbrengen — Louise West had dan met volle klaarheid de laagheid van Van Dolfen ingezien — en eindelijk uit edelmoedig mededoogen hare hoogachting en liefde aan de bedrogen artiste geschonken.

Zulk een slottooneel, met beleid en talent uitgewerkt, zou zeker bevredigender indruk hebben nagelaten dan de moord in den circus en de zelfmoord der heldin.

* * *

Wat het was en hoe het werd. Een blik op het maatschappelijk leven in de laatste zestig jaren, door F. Nagtglas. Utrecht, *Gebr. van der Post,* 1894.

Er is een schat van alleraardigste herinneringen in dit onderhoudend boekje.

De kundige auteur voert ons terug naar het jaar 1830 en schildert het maatschappelijk leven uit die dagen in kleur en geur. Hij is geen lofredenaar van het verleden, hij ziet helder in, wat er in zestig jaar is gewonnen en verloren. Hij begint met eenige bijzonderheden uit de staatkundige geschiedenis van 1830 tot 1840, toen de „Kolonel Morbus" duizenden slachtoffers maakte, en men des nachts te Amsterdam in de Plantage „geheimzinnige stemmen in de lucht" vernam, die het vergaan van den aardbol voorspelden. Dan wijst hij op een der meest in het oog vallende verschijnselen der laatste zestig jaren, op de ontvolking van het platte land en den aangroei der steden. Hij ontkent niet, dat het voorkomen der steden veel is verbeterd, ondanks het gemis aan smaak, dat zeer lang bij het herstellen onzer openbare gebouwen bleef heerschen.

Voortreffelijk is zijne opmerking: „Voor „de prachtige gevels uit de zestiende eeuw „scheen men geen oog te hebben en deze „moesten niet zelden plaats maken voor „smakelooze bouwwerken. Aan behoor„lijk restaureeren van oude kunstgewroch„ten werd weinig gedaan, en wanneer „het verval aanmerkingen van het publiek „begon uit te lokken, werden de meest „zichtbare gebreken, zooals aan de Dom„kerk te Utrecht, met cement en gips „opgelapt. Gelukkig, wanneer men niet al „te veel afbrak en bijbouwde, waardoor „menig oud gebouw onherstelbaar bedor„ven is, zooals onder anderen het bin„nenwerk van het Stadhuis te Middelburg. „Ook andere voor zestig jaren gestichte „stadhuizen, kerken en concertzalen zijn „meerendeels opmerkelijk leelijk, wat „vooral in het oog viel, wanneer oude „kerken door brand werden verwoest, „zooals in 1833 de prachtige Sint-Lie„vensmonsterkerk te Zierikzee, die nadat „vijftien jaren met den herbouw was ge„sukkeld, vervangen werd door een iet-

„wat gemoderniseerde schuur met een „griekschen gevel.”

Hij looft het in het verleden, dat de hotels in de groote steden zooveel eenvoudiger en gezelliger waren, en in het Nederlandsch: Het Zwijnshoofd, De Nieuwe Stads-herberg of de Geldersche Bloem werden genoemd, inplaats van Hotel de l'Europe, of Hotel de l'Univers. Ook zijne teekening der fatsoenlijke burgerhuizen, zooals ze er zestig jaren geleden uitzagen, is zeer boeiend. Hij voert ons in de zaal — nu salon — met behangsel van gekleurd damast in witgeschilderde paneelen, met beschilderde zoldering, met deftige meubelen van mahoniehout, en Smyrnasche tapijten — met breed zwart marmeren schoorsteenmantel, vergulde pendule en familieportretten in olieverf of pastel. Hij vertelt van eene groote langwerpige tafel in de huiskamer, gemaakt uit een zeldzaam groot stuk mahoniehout, door een oom uit de West meegebracht. Vroeger prijkte er verguld beslagwerk aan de laden van die tafel, maar in 1787 hadden de roofzieke Pruisische officieren bij de interventie van dat jaar vele meubelen in de huizen, waar zij in kwartier lagen, geschonden en ook deze tafel van voor goud gehouden versierselen beroofd.

Van de slaap- en badkamers zegt de auteur het volgende: „In de slaapkamers „waren de vloeren meestal belegd met fijn „gevlochten matwerk; de ledikanten, lits „d'anges, of tombeaux, waren gevuld met „donzige, mollige veeren bedden en zware „gestikte dekens, en omhangen met dikke „saaien of damasten gordijnen, waardoor „zij voldeden aan den eisch der toenma„lige geneeskunde, dat een ongesteldheid „zorgvuldig moest worden „uitgebroeid”, „waarom ook frissche luchtstroomen in „de ziekenkamer door een zoogenoemd „kraamschut werden afgesloten; kleine „Brusselsche stoeltjes deden den reusach„tigen met laken bekleeden ziekenstoel „nog grooter schijnen. Badkamers kende „men toen nauwelijks, en aan zulk eene „reiniging werd weinig gedacht; sommige „oude heeren waren gewoon zich 's mor„gens onder de pomp te wasschen en „gebruikten dan liever zachte groene zeep, „dan den savonetbal of savon Demarson, „welke op een welingerichte waschtafel „niet ontbreken mocht.”

Zeer ter snede wordt herinnerd, dat in 1834 twee gewichtige verbeteringen in het huiselijk leven kwamen door de invoering van porceleinen kachels, en de uitvinding der lucifers door een Duitschen student, J. T. Kammerer, die om politieke redenen gevangen zat. Van de huizen komt de auteur tot de menschen en hun kostuum, waarbij weder zeer interessante herinneringen uit 1830 tot 1840 voorkomen. De heer Nagtglas is zeer rijk in bijzonderheden uit het sociale leven, uit de politiek, uit alle anderen afdeelingen van het Nederlandsche volksverkeer.

Men beschuldige mij niet van vitzucht, als ik zeg, dat bij het overzicht der letterkundige gebeurtenissen de schrijver sommige namen verkeerd opgeeft. Mevrouw Bosboom heette niet Anna Louise Gesine, maar Anna Louise Geertruida; Van Vloten's naam was niet Dr. Jan, maar Dr. Johannes van Vloten. Daarentegen komen hier twee zeer nieuwe mededeelingen: Van Lennep toefde in 1833 vóór hij zijn *Pleegzoon* uitgaf weken lang in het onbewoonde kasteel van Amerongen, dát nog in ouden stijl was gemeubeld, om er studiën voor zijn roman te maken; en toen Hofdijk eens met den auteur de abdij te Middelburg bezichtigde, en deze hem het prachtig tapijtwerk in de zaal der Provinciale Staten liet zien, het bekende tapijtbehang, waarop de overwinningen der Zeeuwsche vloot worden afgebeeld, begon Hofdijk uit pure vaderlandsche geestdrift zoo luid te schreeuwen, dat de portier door de deurreet kwam kijken, denkende dat de heeren elkander te lijf wilden.

Perseus, beeld in marmer, Rijksmuseum te Amsterdam.

FERDINAND LEENHOFF

DOOR

P. A. HAAXMAN Jr.

Het zal ongeveer een tiental jaren geleden zijn, dat ik het voorrecht had in de zalen van het Louvre rondgeleid te worden door den in Frankrijk's hoofdstad sinds zijne prille jeugd toevenden Nederlandschen beeldhouwer Ferdinand

Leenhoff. Tot mijne beschaming moet ik bekennen eerst van dat tijdstip af een juist inzicht te hebben gekregen in den grootschen arbeid der Nederlandsche beeldhouwers uit den bloeitijd der nationale kunst. Trouwens men kent hier te lande van onze beroemde beeldsnijders en steenhouwers wel de namen en nagelaten werken van Quellinus, Jan Terwen, Hendrik en Pieter de Keyzer, Verhulst, maar al zeer weinig vindt men opgeteekend bijzonderheden uit het leven en de werken van Bartholomeus Eggers, Symon Bosboom, Vinckenbrink, Pieter Streng, Jan Pieterszen van Enkhuizen, Willem en Jacob Colijn, Guert van Dulken, Jacob Hildebrantsz van Haarlem, de Haagsche steenhouwers Jan Baptist en Pieter Xavery, Pieter Adriaansz 't Hooft en Bartholomeus Drijfhout 1) en hoe die breede rij van degelijke artisten in hun vak, die zich toen bescheidenlijk stads-metselaar of stads-kastenmaker noemden, meer mogen heeten. Op een paar voorbeelden wees mij mijn vriendelijke mentor in 't Louvre. In het „Musée de la Renaissance" bracht Leenhoff mij voor eene groep in brons, voorstellende „de ontvoering van Psyché", een werk van Adriaan de Vries (1576—1627), de *Hagensis Batavus* zooals hij op enkele zijner beeldhouwwerken zich zelven noemt. Nog jong zijnde, trok deze Hollandsche kunstenaar, die plaats inneemt onder de knapste beeldhouwers van zijn tijd, Holland uit, waar zijn eerzucht naar monumentalen arbeid geen voedsel vond. Hij ging naar Rome, waar hij geheel onder Italiaanschen invloed kwam. Dit blijkt reeds uit de keus zijner onderwerpen, antiek-mythologische voorstellingen, en uit den stijl van zijn werk, die geheel verschilt van de overheerschende richting zijner landslieden. Van Rome verplaatste De Vries zich naar Augsburg, waar hij de Hercules- en Mercurius-fonteinen schiep, en zijn laatste levensjaren bracht hij door te Praag, waar men hem o. a. de vervaardiging opdroeg van het ruiterstandbeeld van Keizer Rudolf II. De bronzen groep in het Louvre is een der voortreffelijkste werken van 't renaissance tijdperk, en de wensch mag hier wel uitgesproken worden, dat bij het Fransche Gouvernement pogingen mochten gedaan worden om voor ons Rijksmuseum een afgietsel van de Psyché-groep te verkrijgen, daar de arbeid van dezen voornamen oud-Hollandschen beeldhouwer in zijn eigen land totaal onbekend is.

Niet minder belangwekkend is het in 't Louvre aanwezige werk van Martinus van den Bogaard (1640—1694), een Bredanaar van geboorte, maar die reeds vroegtijdig zijne werkplaats naar Parijs overbracht en daar zijn naam verfranschte in Desjardins.

Voor die naamsverandering schijnt Van den Bogaard eene goede reden te hebben gehad. Hij was namelijk een groot vereerder van Le Roi Soleil en door zijn talent uitverkoren om diens meer dan levensgroot beeld in brons te vereeuwigen. De groep, voorstellende „Louis XIV couronné par la Victoire et ayant sous ses pieds la discorde" (een hydra of slang met tal van koppen), prijkte op de „Place de la Victoire" en werd tijdens het Schrikbewind door

1) Zie het voortreffelijke werk over de Nederlandsche kunst van Dr. G. Galland: « Geschichte der Holländischen Baukunst und Bildnerei. »

het Parijsch gepeupel vernield. De van dit monument afkomstige basreliefs bewaart men nog in 't Louvre, benevens in de zaal der beeldhouwwerken uit den tijd van Louis XIV, eenige marmeren bustes van Desjardins, die een grooten dunk van de bekwaamheid van dezen meester geven.

En niet alleen naar Rome en naar Parijs trokken in den bloeitijd der kunst Hollandsche kunstenaars in iedere kunst en in ieder kunstambacht, maar ook naar het Brandenburgsche Hof ontbood de Groote Keurvorst uit ons land schilders, beeldhouwers, schrijnwerkers en zelfs plateelbakkers om er bestellingen uit te voeren in de paleizen, lusthoven en raadzalen en door hun kunstvollen arbeid aan dat Hof luister bij te zetten. En wat er in ons vaderland zelf gearbeid werd in het tijdvak van de wording der raadhuizen, kerken, waaggebouwen, vleeschhallen, koopmansbeurzen, hoofdwachten, stadspoorten, gemeenlandshuizen, bewijzen de uitnemende stalen die daarvan nog in onze steden en musea zijn overgebleven. In de machtige handelsstad aan 't IJ, „de Krone van Europa" genoemd, waarheen de rijkdommen van den overzeeschen handel uit alle oorden vloeiden, vonden De Keyzer, Artus Quellinus en hunne medewerkers een bij uitstek geschikt terrein voor hunne bouw- en beeldhouwwerken.

Hoe verschillen die tijden van de onze! De Keyzer's voorganger, de belangwekkende Amsterdamsche artist Joost Janszen Bilhamer (2de helft der 16de eeuw) was tegelijk landmeter, ingenieur, architect en beeldhouwer en spreidde in al die bedrijven het schoonst vernuft ten toon; De Keyzer zelf ontwikkelde in zijn betrekkelijk kort leven — hij werd slechts 54 jaar — eene verbazende werkkracht; niet alleen verrijkte hij Amsterdam met de heerlijkste bouwgewrochten en beeldhouwwerken, maar hij werd ook buiten de hoofdstad in Delft, Rotterdam, Dordrecht en Hoorn geroepen om die steden met bouw- en beeldhouwwerken te versieren; een Jacob Colijn, een Quellinus en een Van Tetrode schiepen beeldhouwwerken, die hun naam bij het nageslacht overbrachten; een Rombout Verhulst vereeuwigde Neerland's groote zeehelden in zijne grafmonumenten; al die mannen vonden volop werk bij magistraat, geestelijkheid en burgerij, voor hen was inderdaad het leven te kort: *vita brevis, ars longa.*

En thans, welk een moeielijken tijd beleeft de kunst, inzonderheid de beeldhouwkunst, vergeleken met haren bloeitijd vóór en na het overgangstijdperk der 16de tot de 17de eeuw. Niet dat het aan kunstenaars ontbreekt. Zij zijn er nog en zouden er nog in veel grooter getale zijn, wanneer wij weer, evenals toen, overzeesche scheepvaart hadden en met háár wereldhandel, wanneer de industrie weer opleefde gelijk de lakenhandel en damastweverijen, aardewerkfabrieken enz. weleer het toppunt van bloei bereikten in ons vaderland; maar vooral wanneer de zin voor humor en gezonde levensvreugde weer in het volk terugkeerde, die zich vroeger uitte in de uit- en inwendige versiering der openbare gebouwen, niet slechts van de paleizen en raadhuizen, gildehuizen en stadspoorten, maar ook van de kathedralen en geestelijke gebouwen. Men zou de tijden terugverlangen, natuurlijk veranderd en gewijzigd naar

de omstandigheden, dat weer de overheid zin had in het in- en uitwendig versieren der openbare gebouwen en aldus het voorbeeld gaf aan corporatiën en particulieren.

Echo, beeld in marmer, Rijksmuseum te Amsterdam. (Voorzijde).

Zeer zeker zou onze tijd weer andere voorstellingen behoeven dan die van heiligen, rechtspraken van Salomo, offers van Seleucus en andere oud-testamentische verhalen, al zou men het ook gansch niet overbodig kunnen noemen, dat de beeldhouwkunst te hulp werd geroepen om voor het volk de gerechtigheid, de milddadigheid, de eerlijkheid en de oud-Hollandsche trouw in beelden te verpersoonlijken, en de grootsche daden van het verleden bestendig voor oogen te houden aan het levend geslacht.

* * *

In een onderhoud dat ik dezer dagen met Leenhoff had, sprak hij in dezen geest van zijne beroemde voorgangers en het bleek mij dat onze landgenoot tijdens zijn langdurig verblijf in den vreemde met hart en ziel Nederlander was gebleven. Trouwens, ik had hem daar te Parijs in zijne woning of in zijn atelier meermalen ontmoet, ijverig studeerende in Hooft's Historiën of in Brandt's „leven van De Ruyter". Hij genoot dan van het gespierde en beeldrijke oud-Hollandsche proza dier heroën der

letterkunde, en te midden zijner ernstige vakstudiën ver van zijn vaderland, waren de oud-Hollandsche geschiedenissen voor hem het middel om het gevoel van Nederlanderschap steeds levendig te bewaren.

Te Zalt-Bommel geboren, den 24sten Mei 1841, vertrok Ferdinand Leenhoff reeds op zijn 7de jaar met zijne broeders en zusters onder geleide van hunne grootmoeder — eene krasse dame, toen reeds 67 jaar oud — naar de hoofdstad van Frankrijk. Zijn vader was te Bommel een zeer geacht muziekonderwijzer, wiens ideaal — aan zijne kinderen eene artistieke opvoeding te geven — in dat plattelandsstedeke moeielijk te verwezenlijken viel. Dank zij de énergie der grootmoeder, die in hare moeielijke taak weldra gesteund werd door de muziekale talenten van hare oudste kleindochter, de gevierde pianiste Suzanne Leenhoff, slaagde de Zalt-Bommelsche missie wonderwel, en de waardige oude dame mocht het nog beleven, dat de aan hare zorgen toevertrouwde panden eene eervolle plaats in de maatschappij innamen. Toen de leertijd van Ferdinand voorbij was en hij eene carrière moest kiezen, waren zijne oudere zusters in 't huwelijk getreden met Parijsche kunstenaars van naam — Suzanne met den beroemden stichter der *plein air*-school Eduard Manet, Martine met den schilder Vibert en Mathilde met den beeldhouwer Mezzara. Deze laatste, een volbloed artist van groote

Echo, beeld in marmer, Rijksmuseum te Amsterdam. (Achterzijde).

bekwaamheden en eene door en door gezonde kunstopvatting, nam zijn 15-jarigen zwager Ferdinand onder zijne bescherming en gaf hem de eerste lessen in de teekenkunst, die weldra gevolgd werden door de beginselen van het boetseeren.

Leenhoff trof in zijn zoo veel ouderen zwager een uitstekenden leidsman. Italiaan van geboorte en opvoeding, paart Mezzara aan eene vurige liefde voor de klassieke oudheid een ernstig streven naar natuurstudie. Met de hartstochtelijkheid aan de Italianen eigen, wist hij zijne hooge aspiratiën en ideale kunstbegrippen zijn leerling diep in de ontvankelijke ziel te prenten. Later, toen hij met zijne beide zoons Charles en François Mezzara, thans gevierde kunstschilders te Parijs, veel in 't Louvre placht te studeeren, had ik het voorrecht hem daar in de bewondering van de oud-Hollandsche en Vlaamsche kunst aan te treffen. Mij trof toen de juistheid van zijn oordeel, zijn helder inzicht in de groote kunst der beroemde meesters van de Hollandsche school en de manier waarop hij die kunst ontleedde en er mij de schoonheden van deed gevoelen. Deze meester had een voortreffelijken invloed op de vorming van Leenhoff. Hij legde bij zijn leerling den grondslag voor den echten plastiker, die in zijne beelden vooral streeft naar eene door natuurgevoel en levenswaarheid verheven typische schoonheid. Bij de uitvoering van zijne werken staat Leenhoff steeds het antieke schoonheidsideaal voor den geest en hij neemt daarbij, gelijk de groote beeldhouwers van de renaissance, de natuur tot voorbeeld.

* * *

Ook Leenhoff heeft in den eersten tijd ruimschoots zijn deel gehad aan den tegenspoed en de teleurstellingen van het jonge artistenleven, en hij zou daarmee misschien nog wel langer geworsteld hebben, ware het niet dat op zekeren dag een ongeluk dat hij met een zijner eerste werken had en dat hem aanvankelijk wanhopig maakte, den grondslag voor zijn fortuin had gelegd. Een buste van de *Mater Dolorosa* werd zijn reddende engel. Zijn meester Mezzara, die goed bekend was met Ary Scheffer 1), bezorgde hem een model, die steeds voor de vierges en madonna's van Scheffer had geposeerd. Met ijver zette Leenhoff zich aan 't boetseeren van zijn Mater Dolorosa en slaagde zóó wel met de buste in klei, dat toen hij 't ontwerp in gips had laten afgieten, Mezzara hem uit een groot blok marmer zelf het gedeelte liet zagen dat hij voor zijn marmeren beeld noodig had. Het harde werk werd door den jongen artist met animo verricht en nog lustiger ging hij daarop aan 't hakken van zijn buste. De arbeid werd tot groot genoegen van zijn leermeester voltooid. Leenhoff, toen 18 jaar, zou er mee debuteeren in den Salon van 1859. Hij had een tamelijk succes, maar van verkoop was geen sprake. De aandacht was echter op hem gevestigd en dat was reeds een eerste stap. Zoo had ook de welbekende geschiedschrijver en oud-Minister van Louis

1) Na diens overlijden vervaardigde Mezzara Scheffer's standbeeld voor zijn geboortestad Dordrecht.

Philippe Monsieur Vitet 1), die Leenhoff ook later zeer genegen bleef, de *Mater Dolorosa* gezien en tot den jongen man aanmoedigend gezegd: „Ge moet die

Buste in marmer van wijlen Mevrouw Leenhoff—François, eigendom van den auteur.

buste exposeeren bij den kunsthandelaar Martinet, boulevard des Italiens."

1) Een van Leenhoff's voortreffelijkste bustes is die van M. Vitet in het Institut de France.

Nu, Martinet had daar wel ooren naar, ook omdat M. Vitet den jongen man had aanbevolen. Een besteller werd gehuurd en terwijl deze het beeld droeg onder geleide van den auteur, wil het ongeluk dat een rijtuig tegen den commissionair aanbotst en dezen met beeld en al onderstboven op straat werpt. Daar lag de buste, het resultaat van zooveel moeite, vlijt en inspanning, gebroken op den boulevard. Maar een vriend doet zich op in een der voorbijgangers. De man holt het rijtuig achterna, leest het nummer van den koetsier en keert weer terug tot den bedremmelden beeldhouwer. De besteller, die onzacht op zijn rug is neergekomen, maar overigens het voorbeeld van de buste niet had gevolgd, heeft zich inmiddels hersteld en de buste met gebroken neus opgeraapt. Het drietal, de beeldhouwer, de vriend en de besteller met de gebroken buste, spoeden zich naar het naastbijgelegen politiebureau, geven daar het nummer op van den koetsier en de politie is eenige oogenblikken later reeds aan de woning van den rijtuigverhuurder in de *Rue de la Chapelle.*

Wat de bedoeling van dit alles was, begreep de jonge Leenhoff eerst goed den volgenden morgen, toen hij op zijn atelier het bezoek ontving van den agent eener assurantie-maatschappij, die de schade aan de buste kwam opnemen, en 't werd hem nog duidelijker toen hij dien dag op 't Louvre den schilder Fantin Latour ontmoette, wien hij zijn ongeluk verhaalde.

't Eerst wat deze uitriep was: „Quelle chance, mon ami, vous devez être payé!"

En zoo geschiedde het ook. De rijtuigverhuurder bleek tegen dergelijke straatongelukken geassureerd en zijn Maatschappij keerde aan Leenhoff 500 francs uit voor zijn gebroken buste.

De buste had nu eene zekere vermaardheid gekregen, van dien aard zelfs, dat de kunstliefhebbers den verminkten kop op 't atelier kwamen bezichtigen, en toen Leenhoff er weer een behoorlijken neus aan had gemaakt, vond hij gemakkelijk een kooper voor zijn nu bekend geworden *Mater Dolorosa.* Dat gaf hem weer 500 francs en dat kapitaaltje gevoegd bij de 500 van *le buste cassé* werd op 't alleronverwachtst de grondslag van zijn reputatie.

Men moet Leenhoff zijn *accident dans la rue* zelf hooren verhalen. Hij zou u, geloof ik, wel willen wijs maken, dat hij louter daaraan zijn naam te danken heeft. Geen duizend gevallen bustes helpen echter iemand op de been, wanneer het hem aan talent ontbreekt. Toch werd die gebroken Mater Dolorosa bij onzen jongen beeldhouwer een keerpunt in zijn leven, evenals in dat van zoo menig knap artist de een of andere uitwendige oorzaak hem te hulp komt om zich een weg te banen. Leenhoff begon met zijn „kapitaal" van 1000 francs zich onafhankelijk te gevoelen. Van stonde af begon eerst de strijd om het bestaan die de beste artisten vormt. De materialen werden aangeschaft om een groot beeld te beginnen, een bescheiden atelier werd gehuurd en naar een geschikt model rondgezien, waarnaar de jonge artist enkele uren van den dag met hart en ziel arbeidde, terwijl hij den overigen tijd besteedde om meer direct productief werk te verrichten.

Na verloop van een jaar was zijn eerste groote beeld gereed en smaakte hij de voldoening daarmee in den Salon van 1863 zijn eerste „mention" te behalen. Van verkoop was ook toen nog geen sprake. Gelukkig had Leenhoff daar niet op gerekend: het zou er in dat geval treurig met hem hebben uitgezien. Maar evenals zijn *buste cassé* hem de eerste middelen aan de hand had gedaan om te studeeren, wist hij steeds industrieel werk te vinden, dat hem voldoende opbracht om onafhankelijk van familie en vrienden te leven en zich onbezorgd te wijden aan de grootsche taak, die de artist zich had voorgenomen.

Biblis, beeld in marmer. (Square de Passy).

In het atelier *Rue Humboldt*, later verplaatst naar den *Boulevard d'Enfer*, schiep Leenhoff zijne voornaamste beelden en groepen, die elk hunne geschiedenis hadden van langdurige studie, van mislukken of welslagen, van teleurstelling of voldoening. Eerst in 1869, toen Leenhoff zijn *Guerrier en repos* in den Salon exposeerde, werd de aandacht meer algemeen op hem geves-

tigd. In dat beeld van strenge lijnen en klassieke vormen, waarmee hij den Griekschen held Achilles heeft willen voorstellen, verwezenlijkte de beeldhouwer in hooge mate zijn ideaal van mannelijke schoonheid. De rust na zware lichamelijke inspanning is heerlijk schoon in het beeld van den krachtigen jongen man uitgedrukt. Het ontwerp in gips trok zoozeer de aandacht, dat Leenhoff van het Gouvernement de opdracht ontving om het in marmer te beitelen. Nog schooner belooning viel hem ten deel door zijne benoeming tot ridder in 't Legioen van Eer, hetzelfde jaar (1872) dat zijn *Guerrier en repos* door de Regeering werd aangekocht voor het Museum van Angers, en door de onderscheidingen in de verschillende graden, die op de elkaar volgende tentoonstellingen aan zijne inzendingen werden toegekend.

Sedert werd hem door de stad Parijs opgedragen het beeld eener jonge vrouw, een ideaal van jonkvrouwelijke schoonheid, *Biblis changée en source*, dat, in marmer uitgevoerd, een sieraad is van den openbaren tuin van Passy. Aan den gevel van het Parijsche stadhuis prijkt van Leenhoff een beeld voorstellende „de schilderkunst", en onder zijne overige werken in Frankrijk geplaatst, verdient genoemd te worden een *bas relief* aan de kerk van Ménilmontant. Een zijner uitnemendst geslaagde bustes is die zijner gade, mevrouw Leenhoff-François, wier overlijden ten vorigen jare grievend leed bracht over zijn huis en een schaduw wierp over zijn leven.

Zijn fraai beeld *Biblis* vindt zijne weergade in *Echo* 1), een der weinige moderne beelden, die ons Rijksmuseum bezit en nog maar tijdelijk. Leenhoff schonk *Echo* aan het Museum in bruikleen. Eenigen tijd te voren had de referendaris van schoone kunsten, jhr. Victor de Stuers, weten te bewerken, dat ook de Nederlandsche Regeering een blijk gaf van belangstelling in het talent van den landgenoot, die in den vreemde zulk een eervollen naam had verworven. Zijn meer dan levensgroot beeld van *Perseus*, met den kop der Medusa aan de voeten, werd voor het Rijksmuseum aangekocht. Beide beelden, *Echo* en *Perseus*, behooren tot zijne heerlijkste en rijkste scheppingen. Het menschelijk schoon, hier in de vrouwelijke gratie, daar in de mannelijke kracht, heeft in deze beide marmers eene schier ideale uitdrukking gevonden.

* * *

In Parijs wist Leenhoff zich door zijn beminnelijk karakter en beschaafde manieren vele vrienden te maken. Met de voorname kunstenaars van zijn tijd, ouderen en jongeren, ging hij gemeenzaam om, en in de salons, waar de élite der Parijsche kunstwereld samentrof, was de aangename causeur een steeds welkome gast. Hoewel door den ernst zijner klassieke richting veel

---

1) Echo, dochter van de Lucht en de Aarde, nymf uit het gevolg van Juno, diende Jupiter bij zijne liefdesavonturen, door de godin te amuseeren met lange gesprekken, als de God bij een zijner maîtressen toefde. Juno, achter het verraad gekomen, strafte Echo door haar te veroordeelen niet meer te mogen spreken dan wanneer men haar iets vroeg en slechts te antwoorden door het laatste woord te herhalen van de vragen, die men tot haar richtte.

verschillende van zijn zwager Manet, was Leenhoff een der eersten om diens groot talent te erkennen en zich in het moeielijk baanbrekend succes van

Johan en Cornelis de Wit, groep in gips (Atelier).

den auteur van *Le Bon Bock* hartelijk te verheugen. Reeds van zijne jongelingsjaren dagteekent zijn gezellig verkeer in de Parijsche kunstwereld, en hij

had dit ook eigenlijk weer te danken aan zijn *buste cassé*. Van dat oogenblik toch had de heer Vitet genegenheid voor den jongen man opgevat. Als president van de commissie voor de historische monumenten was hij in de gelegenheid zijn beschermeling een reis in 't zuiden te laten maken en hem de restauratie van gevelversieringen op te dragen, die voor Leenhoff eene welkome gelegenheid waren om zoo veel te verdienen, dat hij zijne studies kon voortzetten. En zoo introduceerde de beminnelijke geleerde hem ook in verschillende salons. Met het meeste genoegen herinnert Leenhoff zich de wekelijksche recepties bij den ouden heer Rossini, waar hij nooit verzuimde te komen, omdat hij daar het voorrecht had kennis te maken met de beroemde tijdgenooten van den grooten toonkunstenaar, Auber, Meijerbeer, Carafa, Ambroise Thomas. Eigenaardig was de groote vereering van de gasten voor den ouden heer Rossini, die in een hoek van het salon in een fauteuil gedoken, de huldebewijzen van de jongeren en vooral van de jonge dames gaarne in ontvangst nam. Opmerkelijk was de bezorgdheid van den bejaarden componist voor de jonge schoonen in het gezelschap, die hals en borst wat veel ontbloot hadden. Hij streelde die dan met de hand en verzocht haar dringend zich toch wat meer in acht te nemen. Den galanten ouden heer werd die vrijpostigheid volstrekt niet euvel geduid. Met zijn ouden vriend Meijerbeer, die hem nog al eens om raad kwam vragen, causeerde Rossini gaarne over de een of andere compositie. Als dan het gesprek wel eens over Engeland en de Engelschen liep, liet Rossini zich gewoonlijk de uitdrukking ontvallen: „quand je pense que j'ai accompagné ces animaux-là!"

Erg dankbaar van den meester was deze uitval niet. Hij had toch in elk geval als jong musicus in Engeland zijne eerste lauweren geplukt en .... zijn geld verdiend.

* * *

Voor het uiterlijk en in wellevende manieren een echt Parijzenaar, bleef Leenhoff een Hollander tot in de nieren. Zijne kunstopvatting was door en door Hollandsch, dat wil zeggen degelijk, naar natuur en waarheid strevende, gelijk de oude beeldhouwers van ons glorierijk renaissance-tijdperk van wie hij het evenbeeld is. En ook in liefde voor zijn vaderland heeft hij nooit voor den besten Hollander onder gedaan. Zij werd bij hem aangekweekt door den familieband, die bij de Leenhoff's zeer hecht is; door de moedertaal, die hij in den huiselijken kring met zijn broeder en zusters ijverig onderhield en die hij zelfs moeite deed, maar te vergeefs, om aan zijne zwagers Mezzara en Manet te leeren; eindelijk door zijne reizen af en toe naar Holland en de voorkomende wijze, waarop hij jonge landgenooten, die te Parijs kwamen studeeren, in de wereldstad terecht hielp. Le Comte te Delft, Pier Pander, Odé en anderen kunnen er van mee spreken, dat zij aan Leenhoff's voorlichting, tijdens hun verblijf te Parijs, veel te danken hebben.

Zooals ik reeds opmerkte, vertoefde Leenhoff, vóór zijne definitieve vestiging

Faun.

alhier, meermalen in Holland, bij voorkeur te Bommel toen zijne ouders nog leefden, en later toen zijn naam als artist over de grenzen ruchtbaar werd, als uitvoerder van eene reeks belangrijke opdrachten. Zoo riep men hem tijdens de oprichting van het monument voor Hugo de Groot te Delft, uit Parijs, om deel uit te maken van de jury van beoordeeling der ingekomen ontwerpen.

Sedert zijn huwelijk met de dochter van den eminenten graveur Alphonse François, lid van het Instituut, heeft Leenhoff zich ook op het graveeren toegelegd en wel met verrassenden uitslag. Reeds in 1878 behaalde hij in dit kunstvak zijn eerste medaille, weldra gevolgd door eene hoogere onderscheiding, terwijl hem in 1883, op de wereldtentoonstelling te Amsterdam in de *Sections des Beaux-Arts*, door de Internationale Jury het eerediploma werd toegekend voor zijn voortreffelijke gravure *Venus* en *Amor*, naar Bouguereau. Buitengewoon fraaie reproductiën met de naald maakte Leenhoff naar werken van zijn sympathieken vriend Joseph Israëls, o. a. het „arbeidersgezin rondom den dampenden aardappelschotel", „de goede kameraden" (grootvader en kleinkind). Het Fransche Gouvernement droeg hem op twee kapitale gravures naar Henri Lehmann's decoratieve paneelen van de troonzaal in het Luxembourg: *la France sous les Mérovingiens* en *la France sous les Capétingiens*; voor het huis Goupil vervaardigde hij o. a. naar de klassieke composities van Hector le Roux „les bergers" en „les pêcheurs", twee prachtige platen, en een zijner jongste gravures is de uitstekend geslaagde reproductie naar een meesterstuk van den Delftschen Van der Meer of Vermeer, „de geleerde," eigendom van baron Alphonse de Rothschild, voor wien hij deze gravure uitvoerde, gelijk hij reeds vroeger voor denzelfden maecenas naar pastellen van Decamps in diens bezit, de fraaie prenten „Pierrot portant son déjeuner" en „Pierrot troublé dans son repas" had vervaardigd.

* * *

Na den dood van zijn schoonvader (1888) vestigde Leenhoff zich voor goed in zijn vaderland. Hij werd er met open armen ontvangen. Reeds het jaar na zijne komst werd hij geroepen om te Amsterdam aan de Academie van Beeldende kunsten de plaats in te nemen, opengelaten door prof. Stracké. Het was in 't zelfde jaar, dat hem te Parijs de dubbele onderscheiding te beurt viel van te worden gekozen tot „correspondant de l'Académie des Beaux-Arts", en dat de jury der wereldtentoonstelling van Parijs hem de gouden medaille toekende.

Leenhoff aanvaardde het professoraat met groote ambitie. Hij had eigenlijk reeds zijn geheele kunstenaarsleven gedoceerd, want met hem een gesprek voeren, staat gelijk met een cursus of liever met een causerie over het eeuwig schoone. Een onbepaald aanhanger van de moderne richting is deze streng gevormde meester niet. Daarvoor heeft hij zelf te veel kennis gemaakt met

eene harde leerschool, die ook talenten en genieën te doorloopen hebben om vertrouwd te worden met de moeielijkheden der techniek.

Het is een groot gebrek van het jonge Holland, dat de artisten tegenwoordig willen beginnen bij het einde, 't welk slechts voor enkele uitverkorenen na volhardende studie te bereiken is. Als Leenhoff deze stelling onder handen heeft, wordt men meegesleept door zijn welsprekend betoog.

La Charité, groep in marmer (Atelier).

„Maar vindt ge het dan geen nobel streven in onze jonge kunstenaars, dat zij de oude, platgetreden banen verlaten en eene nieuwe persoonlijke uiting trachten te geven aan hetgeen in hen omgaat?"

Deze vraag werd aan Leenhoff gedaan door een vriend, met wien ik dezer dagen zijn atelier bezocht.

„Vooreerst — zoo luidde het antwoord — wat noemt gij platgetreden banen! Als ge daarmede verstaat studie naar de natuur, dan moet ik u onder het oog brengen, dat deze ten allen tijde de eenige en algenoegzame bron zal blijven waaraan de kunst hare uitingen zal ontleenen. Iemand wordt geen persoonlijkheid in de kunst alvorens zich aan die bron gelaafd te hebben. Daarom is de oud-Hollandsche kunst zoo kerngezond, omdat het werk van hare groote mannen direct aan de natuur is ontleend. Ziedaar een baan, die nooit wordt platgetreden, omdat

ieder waarachtig kunstenaar het op zijn eigen manier doet. Maar hij doe het eenvoudig, zonder de pretentie reeds dadelijk een persoonlijkheid te willen zijn, wat tegenwoordig veel te veel in de lucht zit. Men is nog niet eens een talent en men acht zich reeds een genie. Voorwaar, geloof mij, amice, de persoonlijkheden zijn in alle eeuwen en onder alle omstandigheden aan den dag gekomen. Maar evenals men niet naar Rome loopt zonder een stel extra goede beenen, vindt men in de kunst geen persoonlijkheid zonder eene zeer ernstige studie."

In het atelier trof mij dadelijk een statuette van Israëls in zittende houding met palet en penseel in de handen, verdiept in den arbeid.

„Volmaakt Israëls!" — riepen mijn vriend en ik tegelijk.

„Dat lijkt maar zoo — zei Leenhoff. — Het is nog maar een ébauche. Alleen het karakter zit er, geloof ik, wel reeds in. Hij moet nog eens voor mij poseeren voor de laatste toetsen."

„Heeft hij dat dan nog niet gedaan?"

„O ja zeker, maar vroeger in Parijs, zonder dat hij het wist. Ik heb dien eminenten man met zijn vriendelijk gebaar en ondeugenden glimlach, met zijn karaktervollen geest en geestige physionomie, in gesprekken te Parijs onwillekeurig in mijn geheugen geprent, zoodat zijn statuette mij *con amore* van de hand ging. Ik verlang echter naar het oogenblik dat Israëls voor mij zal willen poseeren. Er zal dan nog menige fout moeten hersteld worden."

Verder in het hooge atelier rondziende zag ik er de gipsen modellen van Leenhoff's vroegere en latere werken: boven allen uitkomende de monumentale groep der gebroeders Jan en Cornelis de Witt, een echt vaderlandsche onderneming, waarin de auteur een kapitaal van studie heeft neergelegd met de nobele bedoeling, dat voor dit roemruchtig broederpaar op een onzer openbare pleinen eenmaal een boetemonument mocht worden opgericht. Hoe de artist zich van de uitvoering kweet, blijkt uit de afbeelding van de groep die onder de illustratiën is opgenomen. Een tweede nationaal beeld is de kloeke rijzige figuur van Jan Pieterz. Coen, ten vorigen jare met Leenhoff's signatuur te Hoorn opgericht, bij welke gelegenheid de Regeering hem benoemde tot ridder in de orde van den Nederlandschen Leeuw. Dat de artist er in geslaagd was het juiste karakter in de figuur te belichamen, bewees de kernachtige critiek van dr. Schaepman, lid van het Comité, wiens eerste indruk van het beeld ongeveer luidde: „Ziedaar de man van onverzettelijke wilskracht, voor wien alles moest zwichten en buigen." — Voor Leenhoff waren die woorden de warmste lofspraak, want het was dezelfde gedachte die hem bij het scheppen van zijn werk had geleid.

Een geheel ander karakter draagt de buste onzer Koningin, een zijner jongste werken, in marmer uitgevoerd aan den gevel der nieuwe Academie te Utrecht. Er stralen zachtheid en liefelijkheid uit deze aanminnige trekken, gelijk ook uit de bevallige groep in marmer *la Charité*, die wel niet lang in 't atelier tentoongesteld zal blijven. De groep stelt voor eene jonge moeder van eene slanke, rijzige gestalte met onuitsprekelijke liefde neer-

Rustend krijgsman, beeld in marmer, Museum van Angers.

Standbeeld van Jan Pietersz. Coen, opgericht te Hoorn.

ziende op een jong meisje dat zij met den rechterarm omstrengelt, terwijl de linker een zuigeling draagt. Er is eene innigheid, eene geestelijke gemeenschap tusschen moeder en kind en een eenvoud in deze groep, die te meer treft als men eerst de zoo veel forscher werken van den meester heeft gezien, bijv. zijn groot Mercurius-beeld. Het stond daar in 't midden van het atelier als eene zonderlinge, vormelooze massa op zijn hoog voetstuk, omhuld van natte windselen, om de klei voor drogen en scheuren te behoeden. Toen de doeken waren weggenomen en het beeld ontbloot was, zagen wij een meer dan levensgrooten jongen man, het type van mannelijke schoonheid, in zittende houding, de beenen over elkaar geslagen en geheel vervuld van de gedachten aan zijn slachtoffer Argus. Naar luid van de fabel had Mercurius of Hermes, de god der welsprekendheid, van de dieven en van den koophandel, Apollo's lier ontvreemd en dat instrument bespelende, Argus, dien hij straks zal dooden, in slaap doen vallen. Het oogenblik is treffend juist door den beeldhouwer uitgedrukt. Het is natuurlijk voor hem slechts een motief om zich weer eens volop de weelde te gunnen van een studie naar de natuur, naar God's heerlijke schepping den mensch. Als men zoo'n monumentaal beeld in wording ziet en hoort van de langdurige studie die het reeds gekost heeft en van hetgeen er nog volgen moet alvorens de beeldhouwer voldaan is, dan krijgt men respect voor eene dergelijke artistieke toewijding en betreurt men dat de beoefenaars der beeldhouwkunst hier te lande zoo weinig aanmoediging vinden. Het is te hopen, dat dit werk van Leenhoff hem ter uitvoering opgedragen worde in marmer of in brons. Een Mercurius van die kloeke afmetingen en die edele opvatting zou een sieraad zijn voor een onzer koopsteden.

Dat intusschen de maecenaten nog niet geheel uitgestorven zijn, bewijst de prachtige en royale schenking van baron Rosenthal aan de Universiteit van Amsterdam, het beeld in marmer van *Minerva*, waarvan de vervaardiging is opgedragen aan Leenhoff en dat vermoedelijk met September e. k. in de Aula der Hoogeschool plechtig zal worden ingewijd.

Ik dacht bij het verlaten van het atelier reeds heel wat gezien te hebben. Maar Leenhoff had, zooals hij zich uitdrukt, het beste voor het laatst bewaard. Hij bracht ons in eene aangrenzende zaal van het Academie-gebouw, voor eene prachtige verzameling afgietsels naar de antieken, aldaar ten behoeve van het onderwijs tentoongesteld.

„Ziedaar mijne meesters", en hij toonde ons de onsterfelijke werken van Phydias, Praxyteles en hunne bekende en onbekende tijdgenooten. En hij voegde er bij met zijn beminnelijken eenvoud: „zoolang wij die voorbeelden hebben, kunnen wij nog blijven studeeren."

Den Haag, Juni '94.

DE BRUID DES HEEREN.

DOOR

VIRGINIE LOVELING.

I.

Het was tante Monica, die zich gelast had Pia af te halen. Er bestond destijds nog geen postwagen tusschen Diependale en Vroden. Zij moest te voet gaan. Van haar huis tot aan het station was het een vijftal kilometers ver, een heel eind weegs voor eene vrouw, die niet meer jong mocht heeten. Maar dat was het niet, wat haar als lood in de schoenen legde. Neen, het waren hare overwegingen. Zij bezaten niets rooskleurigs en deden haar hoofd, dat zij nu en dan eens schudde, vooroverhellen. Het was ook zulk een sombere winterdag, met zware lucht en vroegen mist, geheel in harmonie met hare droefgeestige stemming.

Monica was kort, mager, met een geelkleurig aangezicht, waarin twee kleine, zeer zwarte oogjes zaten, die u met iets sluws en treurigs tevens konden aankijken. Wanneer men haar op die eenzame baan zonder boomen, door dien kalen akker zag gaan, eenvoudig, karig gekleed, zou men het haar niet toegekend hebben, dat zij onder de bemiddelden van het dorp telde en daarenboven, als oudste dochter van het huis, sedert meer dan dertig jaren, na het overlijden der ouders, een aanzienlijken kruideniershandel bestierde. Zij was evenals hare zusters Dorthee en Juliane en haar broeder Constant ongehuwd gebleven, het voorschrift van haar vader volgend, die hen allen, de drie dochters en de twee zonen, op zijn sterfbed bezworen had te zamen te blijven: „Kinderen, scheidt nooit van elkander, houdt het schoon goed, dat ik van mijne ouders gedeeld heb en het andere, waarvoor ik en uwe moeder, ter zaligen, gespaard en gescharreld hebben, te gader; denkt, dat een groote appel in vijf gesneden maar voor elk een klein stukje uitmaakt...."

Ja, Monica herinnerde zich alles nog, alsof het slechts gisteren gebeurd was, en zie, juist dàt maakte haar wrevelig. 't Is waar ook, waarom moest Medard, de jongste broeder, hen verlaten en dan nog toen hij reeds wat van jaren begon te worden, kortom „het trouwgeld niet meer waard was!" Hoe kan een mensch toch zoo verblind wezen, zich aldus te laten vangen in de strikken van een meisje van niemendal, „een blare" noemde haar Monica in haren wrok! En dat herberghouden in de stad! zij hadden er veel schaamte door afgestaan; zij waren er nooit geweest noch zij noch hare zusters; maar het belette niet, dat zij nu, na zijn overlijden en dat der vrouw, het nagebleven kind op den nek kregen.

Met gelijken tred haar weg vervorderend.

Monica zuchtte, met gelijken, tragen tred haar weg vervorderend. Ja, zij mochten van verdriet spreken, of dat geen slechte passages zijn in iemands leven? een broeder, die er zoo noodig was als brood in de kas, op eens het trouwen in 't hoofd steken! en men moest niet denken, dat er afraden aan was geweest. Hij had zijn verstorven deel geëischt; maar zou het niet zijn om van in uw graf te kruipen, indien men zijne eigendommen in kerk gebod leggen 1) zag? Hij wist het; opgestookt door haar — de deugniete — dreigde hij er bestendig mede en aldus moesten zij altijd steken (geldschieten); ja maar er komt een oogenblik, dat men zelf op 't zand zitten zou.

Godlof het was niet zoo en indien Monica verblijdende gedachten bij hare naargeestige had toegelaten, zou zij zich verheugd hebben over het feit, dat zij tehuis uitgespaard hadden, wat zij aan den gehuwden broeder uitkeeren moesten.

Zij kon het echter niet verkroppen, neen. Medard wist toch wel, dat Stant geen oordje waard was voor de affaires, voor niets overigens; braaf genoeg, maar sedert dien ongelukkigen slag op zijn hoofd — van een kameraad in 't college gekregen — geen mensch als een andere meer.

Een nieuw verdriet voor Monica, of liever de ergerlijke heropwekking van een oud verdriet, dat met haar was opgegroeid: Stant moest priester worden. Zijne studiën en zijne loopbaan waren gebroken. Men kan immers de dingen niet hebben, zooals men wil? Maar Medard had toch moeten wijzer zijn en denken dat een vrouwmensch niet geschikt is voor de baan en dat de handel er door lijdt, wanneer er niemand is om bij de klanten rond te gaan.

Met die gedachten bezig, was Monica door Vroden-dorp en op het verste uiteinde aan het station gekomen: zij kon toch een kind van acht jaar, dat den weg niet kende, alleen niet laten, of een vreemde mensch er mede belasten, niet waar?

Zij was veel te vroeg en toefde zonder ongeduld, gezeten op de houten bank in de wachtzaal, waar niets was om het oog te streelen of aan huislijkheid te herinneren; waar het tochtte tusschen de twee deuren rechtover elkaar en waarvan de éene of andere bestendig werd geopend; en waar de rosgrijze, gegoten kachel, schier koud, driest en ver vooruitstaande, daar scheen te zijn om aan te duiden, dat het leelijke op aarde evenveel recht van bestaan heeft als het schoone.

II.

Toen tante Monica met Pia te Diependale aankwam, begon het reeds half duister te worden, ten minste in het sombere huis, dat ze bewoonden. De winkel was lang en smal; de keuken daarachter evenzoo, uitzicht hebbend op een kleinen cour; 2) het geheel meer aan een stadsgebouw dan aan dat van een dorp gelijkend.

---

1) Te koop bieden. 2) Binnenplaats.

Dorthee en Juliane stonden elk aan een kant der kachel: zij waren grooter dan Monica, hooggebeend en kortgehalsd, in werkdracht, wat haar bijna het uitzicht van werkvrouwen gaf; Stant de broeder leek op haar van trekken, doch zijn overvloedig grijzend haar kroesde in groote vlokken om zijn helder nog ongerimpeld voorhoofd als ware een geest met kunstenaarsstreven in deze dompe woning verdwaald.

Hij zat aan 't raam en maakte van de laatste klaarte gebruik om voortdurend aan een stok van palmhout te snijden, een dikken gaanstok, met zeldzame bladeren en vogels en dierenkopjes er op.

Toen het belleken van 't straathekje klonk, lichtte Juliane het gordijntje van voor het raampje tusschen de keuken en den winkel op en ziende, dat het geen klant was, zei ze: „Ze zijn 't."

De beiden deden geen stap vooruit, de broeder bleef zitten. Monica stak Pia binnen en volgde met een groot pak, de kleederen van 't kind, in een handdoek geknoopt. Deze kende hare tantes, zij was eenige malen naar Diependale-kermis met haar vader geweest, doch sedert zijn dood, nu twee jaren geleden, niet meer. De tantes hielden niet veel van kinderen en hadden haar in den wrok, dien ze der moeder toedroegen, bedektelijk doen deelen. Dienzelfden ochtend nog hadden zij het luid ondereen bejammerd zulk een last op den nek te krijgen.

Monica had gezeid, dat als er één in huis een pot brak, de anderen de scherven moesten helpen oprapen.

„De appel valt niet ver van den boom," meende Dorthee en Juliane beaamde hare overtuiging: „Zulk een tronk, zulk een jong," sprak ze. En toch, zoodra dit kind in huis was en hun oog, aan 't half duister gewend, gezien had, hoe goed het aan hun verdwaalden broeder geleek; in het bewustzijn, dat zij het nu gansch alleen hadden, zonder moederlijken invloed, zonder vaderlijk oppergezag; begoocheld door het bekoorlijke van iets jongs, dat binnentrad in deze omgeving van ouderdom; met eene trilling van onwillekeurige teederheid in 't hart, beheerscht door de macht van bloedverwantschap, zei Juliane: „Och Heere toch!" en Dorthee, sterker medegesleept, al hare voornemens van stroefheid vergetend, legde de rechterhand op het lage schoudertje van Pia en sprak: „Allo, ge zijt welkom!"

„Dag, onkel Stant," zei Pia schuchter tot hem gaande.

Hij zag niet op van zijne bezigheid; maar antwoordde: „Dag", en daar het kind achteloos tusschen hem en het raam getreden was, voegde hij er dadelijk bij, haar met de hand wegduwend: „uit mijn licht."

III.

Monica leidde haar dra naar het voutje 1) eenige treden op, waar een bed voor haar was gereedgemaakt. Er stond een groote kast van spieshout, gansch

1) Een kamertje boven den kelder.

Allo, ge zijt welkom!

ledig. De weinige kleederen van het kind werden er in gehangen; zij schenen zoo kort aan die hooge haken.

Monica had een rokje van gingang ter hand genomen: wit en paars geruit, met fronsels gegarneerd. Het tijdperk was nog niet aangebroken, waarop de stadskinderen en die van den buiten dezelfde modes droegen. De oude dochter schudde het hoofd; de misprijzende uitdrukking van haar klein gelaat sloeg in misnoegen over, en al de ingeboren en aangeleerde verachting voor alles, wat naar sieraad zweemde, in haar opgewekt zijnde: „Dit is goed voor spelspelers 1)," zeide zij.

Pia dorst niet antwoorden en oogde haar geliefkoosd en versmaad kleedje na, dat achteraan, geheel alleen over een haak geslagen werd als iets buiten gebruik gesteld.

Aan het avondmaal zat zij naast oom Stant. Hij sprak niet, hij zag haar niet aan. Zij was een weinig bang voor hem. Het eten scheen haar zonderling en onbevredigend: karnemelkpap en aardappelen onder eene schijf op het blad van de kachel gebraden.

Oom Stant keerde zich bestendig half om, met den schouder naar haar, om er heete, en naar zijn zin gebradene, uit te zoeken. Op zijne zusters gaf hij geen acht; maar hij had een mooien aardappel op het bord van Pia gelegd, dien zij traag en schuw begon te eten, er stukken van met de hand — op gevaar af zich te branden — in greintjes zout en boter doopend.

„Smaakt het, klein spook?" vroeg hij eensklaps, zich zeer laag tot haar buigend, terwijl hij een tikje op haar rug gaf.

„Ja," antwoordde Pia, onder de begoochelende streeling van oom Stant's blik en zijn goedigen glimlach haar eetlust weerkrijgend.

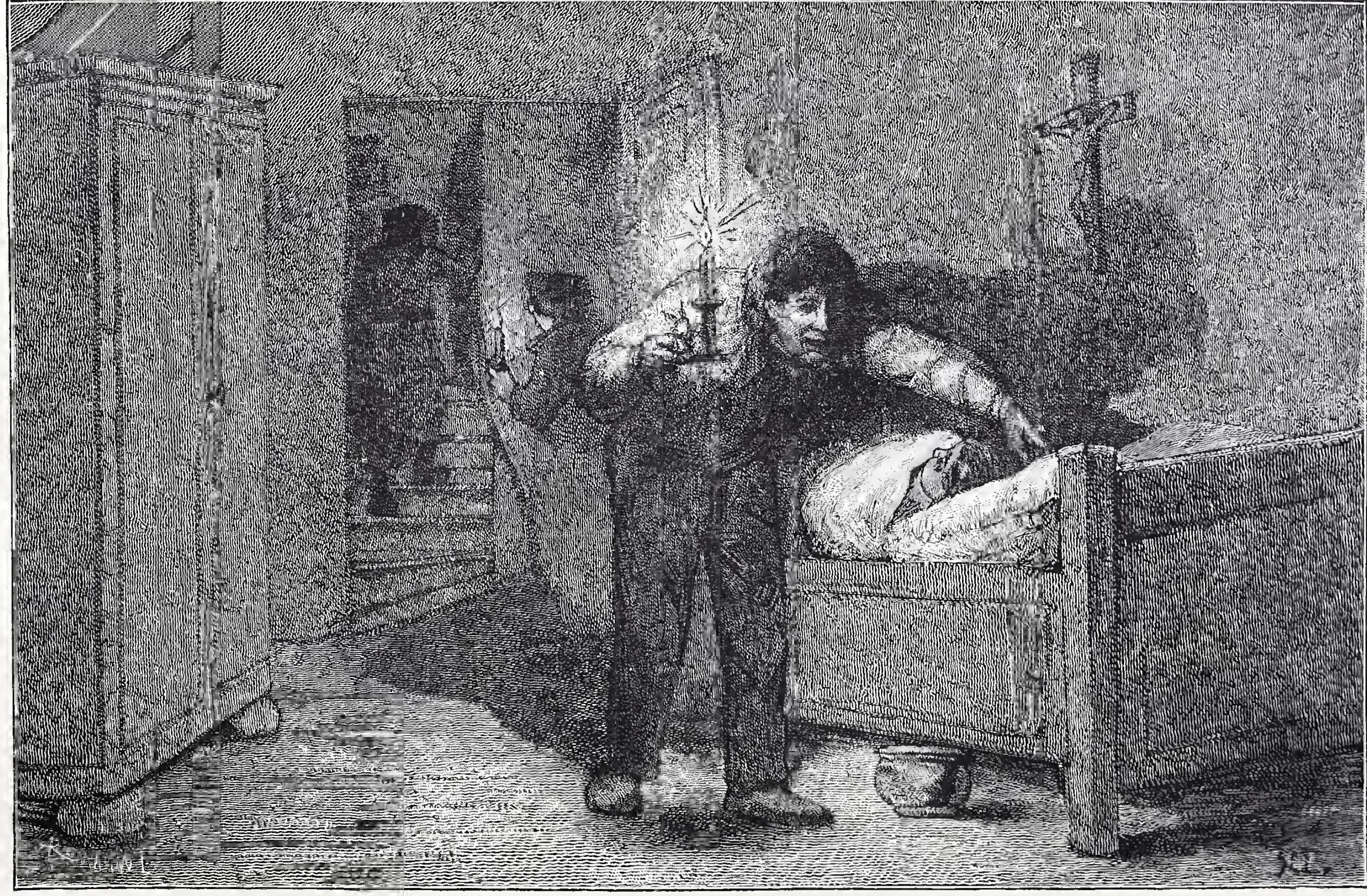
„Vette keuken, magere erfenis," verklaarde Monica, als eene ontschuldiging voor den eenvoud van het maal, of als de uiting van een grondregel, waarnaar de nieuw-aangekomene zich zou te richten hebben.

Pia moest vóór de anderen naar bed. Zij was aan zoo iets niet gewend; ook sliep zij nog niet, toen de huisgenooten boven kwamen. Alles was hier vreemd: de uren sloegen zoo ras en luid op het hanghorloge in de keuken, die de luidere kloppen van den kerktoren voorafgingen; daarbuiten was niet het minste gerucht te vernemen; en de duisternis om haar heen, met de herinnering aan den eenzamen, afgelegden weg en het bewustzijn van den gerekten winternacht, gaven haar een gevoel van volkomen afzondering en eindelooze leemte.

Nu hoorde zij beneden grendels inschuiven, stoelen verplaatsen, schoenen uitdoen; de trapdeur werd geopend, een lichtstraal schoot binnen, en de tantes één voor één traden op hare kousen de trap naar 't verdiep op, — dit kon zij zien van uit haar bed.

Oom Stant volgde. Hij had een koperen kaarspan in de hand. Hij ging gebogen; hij scheen haar zeer oud. En hij ook zette een voet op de naar

1) Tooneelspelers.

Hij dekte de charges achter haar rugje toe.

boven leidende trede, iets in den mond brommend. Toen veranderde hij van plan en kwam in hare kamer, die halverwege de trap op 't portaal was.

„Slaapt gij niet, klein spook?" vroeg hij, ziende, dat Pia hem wakker aankeek.

„Nog niet," zei ze.

„Te koud, misschien?" vroeg hij weder, met eene huivering door het inderdaad groot verschil van warmtegraad met deze lucht en die der keuken veroorzaakt. En voordat Pia antwoordde, dekte hij met de ééne hand, terwijl hij voortdurend het licht in de andere hield, de sarges achter haar rugje toe; dan legde hij haar kleedje en haar onderrokje op haar; en in zijne moederlijke bezorgdheid nam hij ook hare kousjes van den vloer en haar kraagje van den stoel, ze teeder en ondoelmatig op haar duwend, waarna hij sprakeloos naar boven trok, terwijl het kind zich wellustig in de dekens, en ook figuurlijk in zijn liefde wikkelde.

IV.

„Opstaan!" klonk het aan Pia's oor.

Zij had zoo even, slechts half ontwaakt, een klokkentoon vernomen, de warmte van het bed voelend, in het koesterend bewustzijn, dat de morgen nog ver lag en het herinsluimeren voor lang zou wezen.

Zij rekte de armen uit en geeuwde.

„Hoort gij niet, dat het klept om luiders?" hernam de stem.

Het was tante Monica. Zij had een licht op het kasken geplaatst, dat Pia's thans geopende oogen verblindde. Haastig was deze opgesprongen als verdwaasd of nog bedwelmd. Zij was zoo klein, schraal als een gepluimd vogeltje, met tengere ledemaatjes, en moest medelijden inboezemen, terwijl zij, onaangekleed, hare kousjes optrok. Maar tante Monica had geen medelijden, wanneer het den godsdienst en bijgevolg hare plichten gold.

Dorthee en Juliane zaten reeds aan 't ontbijt — menschen van buiten, overschrijden nooit nuchter hun drempel, hoe vroeg het ook mag wezen.

Pia had geen eetlust na deze schielijke storing uit den slaap. Monica dronk een slokje, staande, en nu begon de klok zoo aanwakkerend ras te bengelen, dat de drie zusters te gelijk naar hare mantels grepen.

De deur werd toegetrokken, de straatluiken bleven nog dicht; zoo vroeg waren er geene klanten te verwachten.

Pia huiverde in den ochtendwind als het teedere lentegroen bij kouden dag. Met haar rozenkrans in de hand stapte zij naast tante Juliane. Deze hoorde hare tandjes klepperen: „Kom hier onder, „zei ze, het pand van haar wijden mantel openend, als eene klokhen, die hare beschermende vlerk voor een kippetje ontsluit; en Pia deed het. Nu zag ze niets en ging in 't duister voort.

„Ik zal onkel Stant en tante Juliane het liefst zien," dacht zij.

De kerk scheen bijna ledig; men kon niet waarnemen, hoe groot zij was,

omdat er zoo weinig kaarsen brandden — enkel eenige op het hoogaltaar — al 't overige vlokkig zwart blijvend.

Het was eene gelezen mis, met stil binnensmonds gemurmelde gebeden en antwoorden van priester en diender.

Pia deed wat hare tantes deden. Zoo had zij ook haar stoel gekeerd, en ondanks de kou en de zittende houding, ondanks het besef van fatsoenlijkheid en eerbied voor het oord, maakte eene onverwinbare vakerigheid zich van haar meester. Het was bijna eene behagelijke verstomping van alle leven, eene opschorsing van alle gevoel; zij knikkebolde een paar malen en haar paternoster botste op den grond.

Zij kreeg een ruwen, anoniemen duw — zeker van tante Monica — op den schouder — en greep haar paternoster op, zich beschaamd ineenkrimpend, heel stil op hare zitplaats.

Maar nu, terwijl ginder een belletje, dat zij in hare verbluffing niet gehoord had, kort en schril, voor de derde maal weerklonk, werd haar stoel van achteren met geweld op- en zij er afgeschud:

„Hoort gij het dan niet, als het de consecratie is?" vroeg tante Monica, kwaad en dicht aan haar oor fluisterend.

Het bleek, dat Pia onder opzicht van godsdienstoefeningen nog veel te leeren had.

Zij knielde en klopte driemaal snel achtereen op haar hartje, haar verzuim en den verloren tijd inhalend.

Ter kerk onder den mantel.

V.

Nadat oom Stant van de tweede mis was weergekeerd, beantwoordde hij wel Pia's goeden morgen, doch nam geene verdere notitie van haar. Hij zat aldra weder met zijn snijwerk aan het raam, het eenige in die lange, smalle

keuken, waar de winterklaarte nauw de macht had om door te dringen. Tante Dorthee schilde de aardappelen voor 't middagmaal; tante Juliane had een stopwerk genomen en tante Monica scheen de taak op zich te hebben voor het bestellen der klanten. Van tijd tot tijd klonk het belleken aan 't straathekje, en zij ging met trage stappen in den winkel. Pia hoorde de weegschaaltjes licht tegen de toonbank bonzen; koffie malen; een gedempt stemmengemurmel; geld klinken en dan het belletje opnieuw, wanneer de deur achter den heengaanden persoon werd toegetrokken.

„Tante Monica, wat moet ik doen?" had ze gevraagd, nadat ze een tijdlang doelloos aan de kachel had gestaan.

„Gij moogt alles doen, wat gij wilt," was het antwoord, dat geene oplossing voor het verschaffen eener bezigheid bevatte.

„Op de straat niet spelen. In den winkel de menschen in de oogen niet komen zien," waren de twee verboden, van tante Monica, dienzelfden ochtend gekregen.

Zij keek naar de uurplaat, waarvan de wijzers zoo traag vooruitgingen: nog maar half tien! Er scheen reeds eene eeuwigheid verloopen, sinds zij was opgestaan. De huisgenooten spraken niet tot elkander, elk voortdurend zijn werk verrichtend.

Eindelijk vatte Pia moed: zij sloop de trappen op naar haar slaapkamertje. Het was er ook somber en koud bovendien. Buiten had het begonnen te regenen. Als zij het dik katoenen gordijntje ophief, zag zij de ruiten met druppeltjes oversproet en daardoor heen, in gebroken lijnen, een courken met natte steenen, eene greppel en een regenbak, waarin het water der goot hoorbaar stroomde.

Het was, alsof de vochtigheid de muren doorzijpelde; al de voorwerpen schenen hierbinnen klam.

Tante Monica had 's avonds te voren naast de groote mantelkast een deurtje geopend met boordeltjes (rekjes) diep en smal: daar mocht Pia haar linnen en wat zij nog medehad leggen, had ze gezeid. En zoo was het geschied. Er werd een plank voor het speelgoed behouden: eene wieg zonder pop, een naaikussen — dit laatste van hare moeder overgeërfd. Er stonden weldra een lievevrouwenbeeldje van mat wit porselein, met één handje af; een paar doosjes met oude oorringen en andere wisjewasjes; een pijp van haar vader met een hondskop in meerschuim; een krans met bladeren van klatergoud en enkele beuzelingen meer.

Pia nam het een en ander na de beurt eens ter hand; maar de lust ontbrak; eene troostelooze zwaarmoedigheid drukte haar neder; zij was nog te jong om te denken, vergelijkingen te maken of vooruit te zien; doch een besef van levensbitterheid ontstond, dof en onbepaald nog, en echter kwellend reeds in haar, iets akelig's en bodemloos als een voorsmaak van toekomstige leegte des harten en verlatenheid....

Zoo werd het middag. Het eten was karig als den vorigen avond. Oom Stant wendde zich op het einde van 't maal weder tot haar: „Hebt gij genoeg, klein

spook?" vroeg hij nu, even minzaam als den dag te voren, en toen Dorthee hem wat later — aan hem alleen, als den baas van 't huis — of wellicht als nog onder voogdijschap staande, twee „spekskens" (soort suikerklontjes) bij de ingeschonken koffie legde, riep hij Pia bij zich: „Doe den mond open," beval hij, en dit geschied zijnde, stak hij er éen van in.

En weder dacht Pia, dat zij oom Stant liefhad.

VI.

Zij kon het niet gewoon worden te Diependale. Het was er te eentonig, te stil voor een kind zonder kameraden, zonder bezigheid. Geen mensch misdeed haar; geen stuursch woord moest zij hooren; doch het leven drukte haar als een last; vermoeid legde zij 's avonds haar hoofdje neder, met het onbewust verlangen om nooit meer te ontwaken; haar slaap was diep en zwaar als een doodslaap. Niets smartlijkers dan het kleppend klokje, dat haar uit de verdooving trok, met al het lichamelijk verzet tegen den dwang van het ontijdig opstaan, de bij voorbaat geleden kou, die haar in de kerk wachtte en het nog ontmoedigender vooruitzicht van een langen, ledigen dag.

Zij zat aan de kachel, omgeven door den damp der kokende soep en keek door 't raam in de thans altijd grauwe lucht of leunde het hoofd op haar armpje tegen de roedekens aan.

„Foei," zei tante Monica meer dan eens, „zijt ge niet beschaamd alzoo den ganschen dag „vogelbeen" (werkeloos) te loopen?"

Dat was een verwijt over eene euveldaad, waaraan Pia zich schuldig voelde, doch voor welke zij geene beternis uitdenken kon.

Tante Juliane had haar eindelijk een brei opgezet: een kousband, tien steken breed, en nu arbeidde zij; maar het was geene onderhoudende bezigheid en Pia geeuwde en liet de naalden vallen en sloeg oom Stant gade, die aandachtig de vogeltjes en slangenkopjes op den palmstok bewerkte.

„Wat deedt gij tehuis?" vroeg eenmaal Monica, die gewoonlijk vermeed van haar tehuis en hare vroegere omgeving te gewagen.

„Ik ging naar de school, „zei Pia met verlevendigd aangezichtje," en dan liep ik met de barakkinderen op het Heuvelplein."

De drie zusters zagen elkander veelbeduidend aan.

Monica vatte moed om haar onderzoek voort te zetten: „En des Zondags?"

„O, des Zondags moest ik de piano spelen."

„En waarom dat?"

„Voor de soldaten en de meiden, die in onze herberg dansten," berichtte Pia.

„Gij!" riepen zij uit.

„Ja ik, en somtijds tot laat in den avond; ik was dood van den vaak. En gerucht, en gelach, en tabaksrook in huis!" vertelde zij, hare indrukken onsamenhangend mededeelend.

Het was een kind, het was hun nichtje, dat zulke dingen beleefd had in

een midden, waaraan de gedachte alleen de drie oude meisjes zou hebben doen blozen, indien het bloed nog tot haar wangen had kunnen stijgen!...

„Zwijg, „bevolen zij, met godsdienstige krachtsinspanning hare nieuwsgierigheid om meer te weten onderdrukkend. Pia kon volstrekt niet begrijpen, waarin zij had gefaald: hare uiterste jeugd had haar gevrijwaard voor het verderfelijke en losbandige dier omgeving.

„Gij moogt nooit aan die... danspartijen meer denken, hoort gij?" sprak tante Juliane later op den dag tot haar.

VII.

Maar misschien juist wegens dit verbod dacht Pia er aan: in hare kinderlijke verbeelding zag zij alles weder: zij woonden in eene smalle straat, dicht bij het St. Pietersplein te Gent. Daar is het, dat de cirk staat, de barakken (kermistenten) worden opgebouwd; daar, dat op een gegeven oogenblik de lange rijen kramen met speelgoed en kleinoodiën, vol kleurig aardewerk en snuisterijen als uit den grond verrijzen. En omdat deze jaarmarkt (hier *foore* genaamd) de eerste van 't jaar in België is, brengen het meerendeel der kermisgasten in de buurt den winter over. Hunne wagens staan gerangschikt op het Heuvelplein, in de onmiddellijke nabijheid van de plaats, waar zij hunne kunsten zullen doen. Pia speelde er met de vreemde kinderen: jonge koordedansers, kleine goochelaren, wonderschepsels. Zij zag er kundige honden africhten, vogels kunsttoeren leeren. Zij kende de levenswijze van die uitheemsche menschen, in hun eng, reingehouden wagenkamertje, met den schoorsteen, die rookt als hunne spijzen worden bereid. Zij wist, waar degenen, die er geen onderkomen konden vinden, den nacht — met acht-en-twintig of dertig in één klein logiesthuis — gingen doorbrengen. Het was gebeurd, dat er in hun woning sliepen; en zij had zelfs een tijd „*les deux petites sœurs Bona*, *les filles de l'air*," in haar eigen bed tot slaapkameraadjes gehad. En het scheen telkens zoo zonderling die gehavende speelmakkertjes 's avonds — zoodra de foore geopend was — met een gouden bandje om het hoofd en een gazen rokje op de voorplank der barak te zien verschijnen; de moeders, die 's morgens, omringd door kruipende kinderen en scharrelende kippen, aan de wagens aardappelen zaten te schillen, de meisjes, die er naarstig over de waschkuip gebogen stonden, 's avonds, daarbinnen getooid als prinsessen uit een vertelsel, met bloote armen en vleeschkleurige kousen, en starren van klatergoud op het korte kleed, te zien koordedansen — want soms kreeg Pia wel een toegangskaart. Vreemd was 't den knorrigen grootvader, voor wien zij gansch den winter bang was geweest, telkens hij sprakeloos en kuchend in de gelagplaats zat, thans, in de hoedanigheid van *Papa la joie*, met eene groote witte pruik van krullen, een roodgemaakt aangezicht en een schitterend gebloemden rok, kwinkslagen te hooren slaan om met luid en heesch geschreeuw het volk naar zijn theater te lokken.

Het bonzen, het trommelroffelen, het volksrumoer hadden deel uitgemaakt van

Pia's leven. Hoe vermoeid ze in dat druk seizoen ook mocht wezen, nadat ze een heelen avond de piano had bespeeld voor de wemelende dansers, toch bleef zij na het vertrek der laatsten nog op. Dit was het uur, waarop de monsters uit hunne tenten kwamen; waarop de reus van Thourout met den dwerg van Ieperen binnentraden, terwijl *l'homme tronc*, de man zonder handen noch voeten, door een goochelaar of een hercuul gedragen, op de marmeren tafel werd geplaatst. En allen dronken een druppel of eene pint bier. Pia viel half in slaap met het hoofdje op den arm; maar met weifelende oogjes zag zij — nadat dezen ook heen waren — hare moeder het ontvangen geld tellen en hoorde zij den klank der muntstukken en haar ouders zeggen, of de ontvangst goed of slecht was geweest, naar gelang van het weer en de vele of weinige bezoekers, die er dienvolgens gekomen waren.

VIII.

Januari was voorbij, er scheen meer helderheid in de lucht te zijn; de avonden waren nog lang; maar, nadat de school gedaan was, konden de naar huis terugkeerende kinderen reeds wat spelen. De plaats, die zij er toe gekozen hadden, was rechtover het huis der tantes: aan een blinden muur, met ongeplaveiden grond. Daar hield de bende stil. Het waren meisjes; de jongens bleven op het marktplein. En Pia, ik weet niet door welke scherpzinnigheid van gehoor of innerlijke aanschouwingsgave geholpen, werd dit aldra in de afgezonderde achterkeuken gewaar. Onweerstaanbaar aangelokt, waagde zij het tersluiks de deur, tusschen den winkel en de feestkamer te openen: deze was eene plaats met witgekalkte muren, eene rieten mat, biezen stoelen en een Christusbeeld in stede van een spiegel op het schoorsteenblad. Het zag er onbewoond en alles ongebruikt uit. De lucht was er besloten en kil.

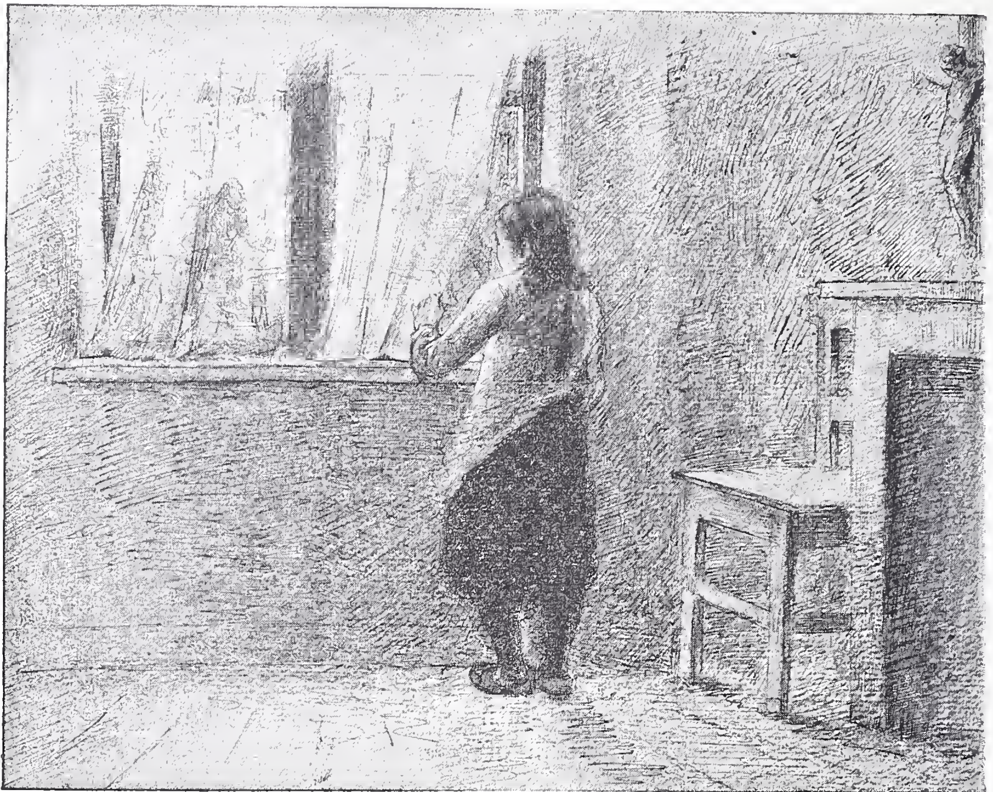
Maar Pia keek niet naar het huisraad; haar hartje popelde, terwijl zij daar, in bestendigen schrik ontdekt of verjaagd te worden, achter het nauw met een hoekje opgetild gordijntje, hare jonge tijdgenooten gadesloeg: vliegende rokjes, blinkende oogen, roode wangen, uitgelaten vreugd! Het waren kinderen van haar stand, wat het verlangen om bij hen te zijn nog vergrootte. Het was er een geschater, een gekwikkel, een gestoei en soms een kibbelend geharrewar!

Weldra begreep Pia de verschillende spelen: er was er een, dat haar — in de kooi gevangen vogeltje! — bijzonder aantrok, een woest en veelmeer een knapen- dan een meisjesvermaak: er werd een stuk steen op een vollen baksteen gesteld; de medespeelsters wierpen om de beurt er elk een stuk steen naar toe. Gelukte het eene dezer den zetsteen af te slaan, zoo moesten allen zich spoeden om behendig hunne neerliggende steenen te grijpen en er mede weg te loopen. Degene, „die het was” ’t is te zeggen, wier steen tot mikpunt diende, moest hem eerst weder op zijn voetzuil zetten, vooraleer het haar geoorloofd was de medespeelsters achterna te loopen. Deze die ze pakken kon was er dan op hare beurt aan; maar meer dan eens rees er een

geschreeuw op, werd er een hand gekneusd of bloedde er een vinger of een oor.

Om het even, Pia draafde in verbeelding mee. „Den boer kluiten," noemde men dit.

Er was een ander spel, dat haar wat minder boersch, maar even verrukkelijk voorkwam. Zij leerde den naam, door het lustig gedane voorstel

Achter het nauw met een hoekje opgetild gordijntje.

van een kleine, die altijd het Kaatje van de bende was 1): „Laat ons fobe rollen!"

„O ja, ja, fobe rollen!" ging het toestemmend gejubel op.

Er werden langs den blinden muur eene rij puttekens in de aarde gemaakt, berekend op het getal deelneemsters.

Men trok een stroo voor het verdeelen der puttekens, zoodat elk het zijne kreeg.

Ieder had een kaatsbal en rolde hem naar het putteken. Geraakte hij er veilig in, dan mocht ze er een keitje in leggen. Liep de bal mis, zoo bleef het putje ledig. Dit werd vijf malen om de beurt herhaald, wie het minste

1) Haantje vooruit.

getal keitjes had, verloor, en moest tot straf met den mond een in een hoopje mulle aarde verborgen stokje uithalen, onder het kanonvuur der op haar rug geworpen ballen; waarna zij, zich met de bemorste lippen en het uitgehaald stokje er tusschen omkeerend, ook haar bal naar de heenloopenden sloeg.

Het schemerde reeds in de kamer om Pia heen, en het spel werd daarbuiten nog immer voortgezet; alleen de invallende duisternis dreef de kleinen naar huis of was oorzaak, dat men ze binnenriep.

En Pia verschoof stilletjes haar stoel en opende de deur met eene spleet. In den winkel brandde reeds de lamp. Op dat uur kwamen er altijd klanten „tusschen licht en donker", om olie meest. Tante Monica bestelde zorgvuldig en traag; en Pia wachtte tot zij met den rug naar de toonbank gewend stond, om onbemerkt weder naar de keuken te sluipen, waar oom Stant, nauw nog aan 't raam als eene zwarte massa te onderscheiden was, en tante Dorthee en tante Juliane, gansch onzichtbaar aan de kachel, roerloos en stilzwijgend, beangstigd voor een klacht des broeders, met de genotvolle derving der uiterst zuinigen, het oogenblik van 't licht aansteken zoo lang mogelijk verschoven.

IX.

„Bij de kinderen geraken," dit was het vaste denkbeeld van Pia geworden.

Het middel?

De school.

En nu vroeg zij zich af, waarom zij niet ter school ging, zooals alle anderen van haar ouderdom. Er waren er veel kleinere dan zij en in de stad was ze ook reeds school geweest en had ze leeren lezen en schrijven. En nu droomde zij van niets anders meer dan van samenzijn, gezelligheid en spel. De dag scheen eindeloos en het was om zich te wringen van verveling daar aan 't venster der binnenplaats of nevens tante Juliane te zitten breien. Een arbeid zonder belangstelling, want hij was zonder doel. Toen Pia, eindelijk eene kous met vier naalden mocht opzetten, en, na naarstig haar best te hebben gedaan om alle moeilijkheden te overwinnen, door tante gewezen, veilig tot over den hiel kwam, en een paar malen in haar ongeduld zichtbaar te ontijdig gevraagd had, of zij niet aan de mindering moest beginnen, klonk het antwoord: „Ja, minder maar op, het zal een paardevoet zijn; maar het doet er niets aan, 't is toch om uit te trekken."

Die versmading van haar werk bedroefde en vernederde Pia meer dan tante wist.

En weldra voegde zich bij de drift naar spel en kindervreugd een ander vroeg ontwaakt gevoel: dit van plichtverzuim en tijdverlies. Zij wilde leeren, zij moest weten.

Op een morgen, dat er koffie zou gebrand worden en tante Monica haar naar de bovenkamer, die tot stapelplaats van waren diende, deed medegaan om den zak voor de boonen open te houden, vatte zij moed:

„Tante, mag ik naar de school gaan?" vroeg zij, gansch ontsteld.

„Neen," antwoordde Monica, na zich eerst een oogenblik bedacht te hebben.

„Waarom niet?" hernam Pia aarzelend.

Monica schepte rasscher door; en toen het meisje nog eenmaal vroeg: „Waarom niet?" zei tante kortweg: „Daarom," als een ongemanierd kind. Doch Pia was hardnekkig. Zij besefte, dat de kamp beslissend was: „Laat mij," bad ze, „ik zou zoo gaarne gaan."

Monica bleef zwijgen; wellicht gaf ze geene uitlegging nopens de oorzaak harer weigering, omdat er geene aannemelijke reden bestond.

„Ik zal zoo goed leeren," beloofde Pia, angstig trillend, hoopvol hare tante aanziende.

Het klein, oud gezichtje met de twee zwarte oogjes veranderde niet; maar toen Pia nu, aangemoedigd door hare eigene driestheid, nogmaals vroeg: „Mag ik?" staakte tante haar werk; zij keek het kind streng en ontzagwekkend van het hoofdje tot de voeten aan en sprak traag, onbewogen en vonnissend:

„Is er wel iets leelijkers op de wereld dan alzoo te vijlen en te zagen!"

En Pia zweeg als een misdadige, beschaamd, teleurgesteld, veroordeeld, en toch met een bewustzijn van verongelijking en gekrenkt recht in 't diepste van haar jeugdig hart.

X.

Zij trok naar boven, onder de pannen, bij oom Stant, haar vriend, haar toevlucht in 't verdriet. Bij hem zijn was reeds een troost; zijne woorden — karige minzaamheid — beurden haar op. Alle jaren, zoodra de grootste winterkoude over was, verwisselde hij zijn snijwerk voor het timmeren. Hij had op den zolder een ganschen werkwinkel ingericht met schaafbank en draaibank en alle mogelijk gereedschap. Dat was tot zijn genoegen, maar niet zonder nut. Hij en zijne zusters bezaten in de gemeenzaamheid tal van kleine huisjes en de reparatiën deed hij zelf: hier het onderdeel van een vensterraam te herstellen; ginder een ander luik te maken, elders de deur van een varkenskot te vernieuwen, enz.

Hij verrichtte ook fijner werk: een naaikussen, een tafeltje, een kast. Hij had het nooit geleerd, hij was begaafd, zei Monica, droevig het hoofd schuddend; want zij dacht daarbij aan dien noodlottigen slag op zijne hersenen, die hem in zijne priesterlijke loopbaan had gestuit. Het was God te klagen, hij zou deken of kanunnik geworden zijn!

Pia stond bij hem, terwijl hij het hout schaafde; zij wond de lange krullen rond haar pols, hield ze dan even in de twee zoo ver mogelijk uitgestrekte handjes en schiep er behagen in om het eene eind los te laten, dat dadelijk, met geweld weder oprollend, naar 't andere handje vloog; of zij zat onder de draaibank en deed de houtkorrels door hare vingeren glippen, altijd met haar bewustzijn van tijdverlies en ledigheid. Oom Stant trachtte haar

hier te houden: hij had haar een top (tol) gedraaid en leerde haar, hoe zij dien bij middel van een touwtje moest doen drillen. Maar dat was een knapenvermaak en Pia dacht met weemoed aan het ledige wiegje, dat ongebruikt in haar kastken stond:

„Ik zou willen een pop hebben," zei ze. Dat kon oom Stant haar niet bezorgen, wel had hij geld, drinkgeld, dat hij elken Zondag van Monica kreeg; maar hij deed geen vertier; hij ging niet bij de menschen. Hij was zeer gierig, hij verzamelde het in eene oude blikken doos, en het was zijn voldoening, zoodra hij koperstukken genoeg had, ze tegen franken te verwisselen en later de franken voor goudstukjes te verruilen.

Voorwaar hij moest Pia wel zeer genegen zijn om haar, zijne hebzucht overwinnend, elken Zondag heimelijk een cent te geven. Zij kreeg er nog één van tante Monica, haar „Zondagcent", destijds het gebruikelijk inkomen van een burgerskind.

„Steek hem al gauw weg," fluisterde hij haar toe, wel wetend, dat zijne vrekkige zuster in zijne vrijgevigheid een oorzaak vinden zou om hare eigene gaven te staken.

Pia had reeds een paar popjes van vijf centen gekocht; maar de hoekige miniatuurpersoontjes voldeden haar niet: „Er is geen pak aan," zei ze meesmuilend: het kleine meisje ziet altijd bij voorbaat het kind in de pop en eischt iets handtastelijks om te vertroetelen.

„Ik zal u eens eene pop maken," beloofde oom Stant.

Pia's oogen fonkelden: indien een schrijnwerker of timmerman van beroep wel wat aan zijn voortbrengselen had te gispen gevonden, voor haar toch bleven zij de hoogste uitdrukking der kundigheid.

„Wanneer?" vroeg zij.

„Zoodra mijn ander werk gedaan is."

„Hoe zult ge die pop maken, onkel Stant?"

„Met een „vraagstaart", zei hij ongeduldig."

Pia begreep, dat zij hare onderzoekingen niet verder drijven mocht en wachtte de gunstige gestemdheid van haar beschermer af.

Intusschen werd oom Stant al meer en meer gespraakzaam met haar en Pia deed verbazende ontdekkingen: groote verborgen talenten veropenbaarden zich in hem: hij kende bepaald alles! Denk eens: oom Stant kon de vogels naäpen! Ja maar, precies zooals zij zingen, geheel en gansch aldus. Hare wetenschap was nog niet zeer uitgebreid op dit gebied, doch voldoende om bewondering te wekken. Musschen kent iedereen, niet waar? Oom Stant kon 't jijlpen als eene musch en een gekwetter uitslaan juist als wanneer er verscheidene vechten op de goot. De schoenmaker uit Pia's voormalige buurt hield eene merel, zij hing in eene kooi boven zijn hoofd, waar hij te werken zat; zij zong van 's morgens vroeg in den zomer, welnu of men die hoorde of oom Stant, er was geen het minste verschil. Wat den leeuwrik betrof, hier kon Pia met meer kennis van zaken over spreken: zij hadden er tehuis immers een in de ronde kooi met den rooden kwast die in het

deurgat van hunne herberg hing. Hij kon zijn vederen in een trosje op het hoofd rechtstellen en liep altijd rond in zijn enge „muit" en keek bestendig naar omhoog, en zingen, zingen, dat hij deed, juist als een orgeltje! Het was een bleekvale, gespikkelde vogel met dunne pootjes; moeder gaf hem alle dagen een verschen, besproeiden struik gras en daarin kon hij pikken, dat het een pleizier was. Pia scheen niet weinig fier zoo goed bescheid te weten.

Oom Stant had haar in de geheimen zijner kunst ingewijd: hij had namelijk een stukje porrei uit den mond gehaald en haar getoond: „Ziet ge?" daarmede bracht hij die wonderbare tonen voort, die Pia verrukten; maar of zij ook herhaaldelijk, wanneer tante Dorthee de groenten voor de soep gereedmaakte, onbemerkt een blaadje porrei roofde en in den mond stak en trachtte te fluiten om zich te oefenen, toch bracht zij het niet verder dan een klankloos blazen, en ondervond zij tot hare teleurstelling, dat de natuur aan allen de middelen wel ter hand stelt, doch het talent om ze te gebruiken slechts aan enkelen verleent.

XI.

„Komaan, het gaat er op los," sprak oom Stant op een morgen, nadat hij Pia gedurende het ontbijt stilzwijgend en met een veelbeduidend lachje herhaaldelijk had aangezien.

En zij begreep het: de pop zou heden gemaakt worden! Dat was boven te doen, op den zolder, waar zij hem volgde.

Oom Stant was vroeg opgeweest en had reeds zijn tijd benuttigd: uit een ouden linnen zak had hij de noodige stukken gesneden, thans moesten zij nog genaaid worden.

Dat kon hij ook, — wat kon oom Stant niet?

Hij zat op zijn schaafbank, met de beenen gekruist als een kleermaker. Het was de eerste maal niet, dat Pia hem in die houding zag. Hij verstelde altijd zelf zijne oude plunje, en had het ook eens beproefd eene nieuwe broek te maken, maar het eene been draaide erbarmelijk; anders ging zij als geschilderd, zeiden zijne zusters. Deze enkel half bevredigende uitslag was ongetwijfeld oorzaak, dat hij zijn plan om eens zijne bekwaamheid aan een volstrekt noodige jas te wagen, nog voortdurend verschoof, niet besluitend om een kleermaker van beroep met de vervaardiging te belasten. De huisgenooten beefden reeds bij de gedachte aan den onkost, en „omdat men den dag van vandaag toch zoo gruwelijk gestroopt wordt," verklaarde Monica. Zij zelve gaf overigens het voorbeeld: zij bezat nog haar eerstecommuniekleed, dat alleenlijk op de hoogdagen uit de kast kwam, en toen zij dit pralend vertelde, liet Juliane nooit na er waarheidlievend bij te voegen: „Ja maar, Monica, ge moet het al zeggen: toen gij het ontgroeid waart, heeft onze moeder, ter zaligen, er een nieuw lijf doen opzetten, ha ja

van 't geen zij overgekocht had, er lag een groote lemp 1) in den rok, zoodat hij kon uitgelengd worden."

Pia zag toe, zoo dicht mogelijk bij oom Stant staande, terwijl hij met een sterken twijndraad de stukjes linnen, zeer regelmatig, overhands toenaaide. Alles klaar zijnde, werd het binnenste naar buiten gekeerd. Pia scharrelde, op zijn bevel, het zaagmeel in haar schortje bijeen en oom Stant stopte de holten vol. Voorzeker heeft geen beeldende kunstenaar ooit met zijn wordend werk grooter belangstelling bij den toekomstigen eigenaar gewekt dan die oude jonkman bij dat wachtend kind.

„Onkel Stant, de pop heeft geen hoofd," zei Pia teleurgesteld, toen hij haar die in den arm had gelegd.

„Men mag aan een zot geen half werk toonen," antwoordde hij, en ging een stuk hout uitzoeken. Hij nam den eenen blok na den anderen op, schudde het hoofd en wierp ze afkeurend weg: „Kan niet dienen, — te zwaar," hoorde Pia hem zeggen, en zij begreep, dat hij van zin was om de pop een hoofd te draaien. Trippelend en hoopvol volgde zij zijne bewegingen met het oog:

„Neen," besloot hij eindelijk.

Pia moest zich dus getroosten om een pop zonder dit zeer onmisbaar lichaamsdeel lief te hebben. Maar indien oom Stant te gierig bleek om er toe te besluiten een stuk hout tot het genoegen van een kind op te offeren, toch was hij te goedaardig, te nauwgezet en te vindingrijk om eene onvoltooide schepping uit zijn handen te laten gaan.

Hij klom weder op zijne schaafbank en bij middel van aaneengenaaide reepjes had hij weldra een ronden zak vervaardigd. Met zaagmeel gevuld en de opening weder toegenaaid zijnde, vormde hij een bal, die met eene rijke dosis van goeden wil voor een poppen- en zelfs voor een kinderhoofd kon doorgaan, want hij was er groot genoeg toe. Deze werd met den sterken twijndraad op de schouders van de onthalsde gestalte vastgestoken. Oom Stant hechtte nog enkele reepjes vlas op het hoofd en nu was het werk klaar.

Pia stond nochtans wat onthutst of verlegen, ondanks zich zelve onbevredigd, het effen linnen aangezicht aan te staren:

„Geen oogen, geen mond, geen neus," zei ze meesmuilend.

Oom Stant had niets anders dan garen, eene naald en eene schaar mede:

„Ga, haal het naaikussen van tante Juliane," beval hij.

Weldra kwam Pia er mede boven. En nu volbracht hij in hare meening een standaardstuk:

Met zwarte wol stikte hij wenkbrauwen en wimpers op 't linnen van 't gelaat; met een blauwen draad de appels der oogen; rood teekenkatoen diende voor neus en mond.

Nu was Pia opgetogen, zij danste van vreugd, met de bewonderende blikken op haar troetelkind gevestigd. De pop had geene ooren, en het

1) Plooi, ook naad genoemd.

linnen was wat grauw voor een aangezicht; maar evenals alle jonge moeders, in betrekking tot haar kroost, werd Pia met blindheid geslagen en bemerkte zij niets meer van het verkeerde of ontbrekende daaraan.

Zij vergat oom Stant te danken van louter erkentelijkheid. En, de nood dwingend, werd ook zij verzinningrijk. In het begin van de lente, met de eerste schoone zondagen van warmte, had zij bloohartig, vurig verlangend, aan tante Monica herhaaldelijk gevraagd om haar gingang kleedje te mogen aandoen.

„Neen," had tante telkens gezeid.

En nu waagde Pia het dit haar pop aan te trekken. O God, wat was dat mooi! wel wat te lang en te wijd, maar het stak niet zoo nauw, en hare geestdrift kende geen palen meer, toen zij ook op den inval gekomen was het blauw paarlenmutsje, dat ze in de eerste jaren van haar leven gedragen, later gekregen en behouden had, op het vlassen kopje te zetten.

Nu was Pia opgetogen.

Stout en ondernemend geworden in het bewustzijn der waardigheid, welke dit moederschap haar mededeelde, dreef zij de koenheid ver genoeg om voor de eerste maal sinds zij te Diependale verbleef, in 't midden van den dag, onopgemerkt door de tantes, aan de voordeur te gaan staan. De zegepraal behoort toe aan de ondernemenden, heeft men gezeid, en dit werd hier bewaarheid; want nauwelijks had ze daar eenige oogenblikken vertoefd, toen de waschvrouw voorbijkomend, op haar toetrad en zich zeer verwonderd stellend zei:

„Wel, wel, en zijt ge reeds zulk eene groote meid, dat men u een levend kind toevertrouwt!"

Pia voelde zich groeien van fiere zelftevredenheid.

XII.

Het ontwaken der lente is altijd en voor een ieder een tijdstip van genot

in hoe geringe maat zij zich ook voor sommigen openbaren mag. De grijsaard gevoelt ze in de warmte op zijn rug, in 't leniger worden zijner stramme leden; de zangvogel verkondigt haar in luide tonen van uit zijne enge kooi; de kranke ontwaart haar in 't streepje blauwen hemel ginder boven en drinkt ze in met de mildere lucht, die door zijn geopend venster binnenstroomt; voor den celgevangene bloeit zij in de violierbloem, aan den muur van zijn levend graf daarbuiten uit eene reet door den wind bewogen, voor de traliën van zijn hoog raam wapperend, en verschijnt zij met de vlijtige spin — een anderen voorjaarsbode — welke haar web tusschen die traliën spant.

Aldus had Pia de lente ook gevoeld in dat besloten huis, met grooteren levenslust en lichtheid eerst, met uitbundige behoeften en vrijheid weldra. Haar horizont was zeer beperkt: geen ruimte, geen tuin; geen wandelingen — de menschen buiten wandelen niet of zelden, althans haar oom of hare tantes deden 't nooit. Geen plaatselijke kennis van het dorp, dat zij bewoonde, tenzij de straat van het huis naar de kerk; weinig andere levensgeruchten dan het verdoofd, snel of traag voorbijratelen van een rijtuig of een wagen; het klinken van het winkelbelletje, het gerol van de katroldeur, telkens tante Monica zijn oproep beantwoorden ging.

Voor alle uitspanning had zij de pop; maar het groot vermaak, dat eene pop medebrengt, vermiste zij: het kleeden en ontkleeden, het vouwen en rangschikken van hare plunje in kast of doos, zelfs het schommelen was onmogelijk: het wiegje was te klein: de linnen beenen zonder voeten staken er erbarmelijk als de ledematen van een verminkt kind uit, de kop alleen was onder de kap te krijgen.

Tante Juliane had Pia eens medegeleid op hare slaapkamer en eene schuiflade uitgetrokken vol overschotten van kleederen, die altijd poppenlappen zijn in de begeerlijke oogen van een kind: gedrukt katoen met oudmodische teekeningen; zwarte kanten, zwarte zijden reepen, die als baanst (tonder) scheurden bij de minste sterktebeproevende aanraking „nog van moeders trouwmantel voortkomstig," berichtte Juliane.

En zij zocht en zocht en wierp het al overhoop zonder iets geschikts te vinden. Telkens zij een stuk uitnam en haar goed hart haar drong om het aan Pia te schenken, hield de erfelijke gierigheid der familie, waaraan het zijn gerekt en nutteloos bestaan te danken had, haar tegen: „Te groot, het ware spijtig het in twee te snijden. — Dit kan nog, wie weet voor wat, te pas komen. — Dàt is toch te schoon voor eene pop, niet waar? — Die zijde is te rot, ze zou geen draad meer houden." En Pia, die elk afzonderlijk opgerold pakje met telkens vernieuwde hoop had zien ontrollen en in verbeelding met hare nog onbehendige kinderhandjes tot rokjes en lijfjes versneed en naaide, moest ze één voor één hunne voormalige plaats in de la zien hernemen onder de verklaring, dat het spijtig was, dat er nu „een keer toch niets, maar hoegenaamd niets in het schoof (lade) te vinden was, dat dienen kon." — Eene bewering, die hoe bevestigend ook uitgesproken,

Pia voor geen zier overtuigde; — met de ijdele belofte later iets te krijgen, die haar niet troostte en de oude meid in hare eigene meening — met het vooruitzicht van een bestendig uitstel — tot niets verbond, zag zij de lade toeschuiven en moest ze met de pop op den arm, die voorzeker al hare angsten en teleurstellingen gedeeld had, onbegiftigd weder naar beneden.

XIII.

Het was een heete zomer, waarvan al het onbehagelijke zich sterk hier voelen liet. De woonplaats was letterlijk onveilig gemaakt door de vliegen. Oom Stant had een stok met pek besmeerd in 't midden van 't plafond gehangen en daar bleven zij in massa aankleven; maar er kwamen voortdurend nieuwe horden bij, aangelokt door de bekoorlijkheden der winkelwaren. Zij vielen in de soep, terwijl de huisgenooten aan 't maal zaten, kwamen op het brood, liepen over 't tafellaken, kittelden de huid van aangezicht en handen en vlogen, onverdrijfbaar, rondom het hoofd.

In den noenstond 1), als de schotels gewasschen waren, de kachel opgewreven, het zand in kronkelingen door eene der zusters er was rondgeveegd, de stilte zich alom had verspreid, door het getik van 't horlogeslinger nog treffender gemaakt, „ving elk een uiltje" (een middagslaapje doen). Oom Stant trok op zijne sokken naar boven, waar hij ondanks de schier onuitstaanbare hitte onder de pannen in een tas schavelingen lag. Monica ging in haar bed, terwijl Juliane en Dorthee, bescheidener in haar eischen, zich beperkten tot het neerzitten gedurende een half uur, op een tegen den muur aangeleunden stoel, met de voeten op de voorste sporten, het hoofd in sluimer op de borst gezakt.

Dit was het oogenblik der groote, der algeheele vereenzaming voor Pia.

Met een ochtend van werkeloosheid achter, een namiddag van verveling voor zich en de strenge verplichting der onbeweegbaarheid, de onthouding van gerucht maken.

Eens stond zij voor het vensterraam dat op het stille courken uitkwam, en in de onmogelijkheid om roerloos te blijven, ving zij op de ruiten de eene vlieg na de andere, trok hun beurtelings de vlerken af en liet ze dan als kruipende insecten over de tafel loopen. Doch weldra kreeg zij een gruwel van haar eigen doen: niet dat ze 't minste medelijden met de aldus verminkten voelde; maar die grauwe, leelijke beesten, die hulpeloos omkantelden en op den grond rolden, boezemden haar afkeer in; zij was van natuur te kieskeurig om hare handen te bevuilen door een vermorzeling of, onder den voet vertrappeld, hun overschot in eene vuile vlek op den vloer te zien, en om er zich van te ontmaken, wierp zij er een, bij de pooten gehouden in eene ongedekte kasserol, met nog heet en dampend water, die uit vergetelheid op het blad der kachel was blijven staan.

1) Duurt van 's middags tot twee uren.

Daar had zij een vermaak, een tijdverdrijf gevonden!

Daar had zij een vermaak, een tijdverdrijf gevonden! Niet alleen de afgevleugelden, maar de anderen begon ze nu te vangen, op de muren, den rug der stoelen, den rand van 't schoorsteenblad, tot op het hoofd, de schouders en de knieën harer twee zittende tantes. Haar slaap was vast en zij niet zoo prikkelbaar als Monica. Pia's overigens stil verschuivende voetjes en nauw hoorbare aanrakingen wekten geen stoornis, althans ditmaal geen klacht of geen vermanend gebaar van wege de ingesluimerden.

En Pia, onbedeesd en roekeloos in hare drift, waagde het om de piepende schapraaideur te openen en eenige suikerkorreltjes als lokaas op een hoekje der tafel te leggen. Twee, drie, vier vliegen zaten er weldra rond, door hunne slurf de noodlottige lekkernij inzuigend.

Met een rasschen ruk ving zij er in de holte van haar hand en wierp ze telkens in den ketel.

Toen zij de trap onder den voet van tante Monica hoorde kraken, werd zij hevig uit hare vergetelheid van alles opgeschrikt. Haar jong hartje bonsde onder den angst van het naderend onweer, dat hare euveldaden los doen barsten moest. Zij wist volstrekt niet, hoe groot haar misdrijf was en zij zag geen uitweg om te vluchten voor de straf.

Doch tante Monica, nadat zij eerst een blik op de wijzerplaat had geworpen om zich te overtuigen, dat ze zich niet overslapen had, wat nooit gebeurde, daar zij altijd als door een inwendige waarschuwing gewekt, tien minuten vóór twee uren beneden was, zei enkel, den zwarten, saamgedrongen hoop op 't water in den ketel ziende:

„Vliegen gevangen."

De twee zusters ontwaakten ook, wreven aan hare oogen en Dorthee zette den moor (theeketel) in de opening der kachel, zonder klacht noch bemerking over het teweeggebrachte geruisch en 't woelen om haar heen.

Tante Juliane was zoo lijdzaam, dat Pia niet eenmaal aan de mogelijkheid van haar misnoegen had gedacht.

Een plomp, holperig gerucht op de trap duidde de komst van oom Stant aan. Weldra was de koffie klaar. „Het vuur mag nu uitgaan," zei Monica, bevreesd voor nuttelooze kolenverkwisting en de huisgenooten zaten de eene hier, de andere ginder met hun spoelkom (kopje) in de hand in de brandend heete, door vliegen geplaagde keuken.

„Kijkt eens," sprak Monica, op een toon, die als een lof klonk, met den blik Pia's buit aanwijzend, tot haar broeder en deze, blijkbaar onverschillig voor de mededinging met zijn gepekte stokken antwoordde enkel goedkeurend glimlachend: „Gij klein spook," haar als naar gewoonte de helft van zijn dagelijks privilegie, namelijk een speksken toestekend.

Het sloeg twee op het horloge, de noenstond was uit; het straatbelleken klonk: „Is er iemand?" werd in den winkel gevraagd.

Monica trok in haast de sloffen aan en elk ging aan zijne bezigheid, behalve Pia, die niets te verrichten had.

XIV.

Sedert het zoo heet geworden was, had oom Stant op den zolder een tot dusverre altijd gesloten venster in den gevel geopend, laag genoeg, opdat Pia er door kon kijken. Nu zat ze daar een geheelen namiddag soms, terwijl hij, sprakeloos of zijn afgewisselden vogelzang fluitend, aan de schaaf- of draaibank stond. Dat natuurtafereel, van uit de hoogte gezien, was als eene veropenbaring voor haar geweest. Zij kon de oogen niet afwenden van dien helderen of halfbewolkten hemel, waarvan de ontzaglijk zware, veranderende massa's nog meer de onmeetbaarheid deden uitkomen. Haar geest werd er door geboeid, haar gevleugeld hartje stoof de ruimten in; doch haar bewustzijn van gevangenschap en hindering, het verkeerde in haar kinderbestaan was er misschien te sterker door geworden.

De eerste aanblik had enkel verrassing en opgewekt genot teweeggebracht:

„Maar kijk toch eens, onkel Stant, onze toren! Ik zie de klokgaten veel beter dan van beneden en de kauwen, die er rondvliegen. Het is een haantje, wat boven 't hoogste van 't kruis uitsteekt!"

En hij, achter haar rug staande, zei: „Ja, het is een koperen haantje, op eene spil, die draait; het wijst den wind aan; zijn staart staat altijd in de tegenovergestelde richting van den kant, waaruit hij blaast."

Toen waarde haar blik over de akkers met groen en groote, gelende vlakten overdekt.

„Koren," zei hij. Het was te ver om de streeling van den adem der lucht er in zachte golvingen over te zien loopen.

„Wat is dat ginder, onkel Stant?"

„Die donkere vlek? De tuinen van 't kasteel; die boomenrij? de dreve die er naartoe leidt; men kan het gebouw van hier niet ontwaren," voegde hij er bij.

Dit bekommerde haar ook geenszins, aan de kim wees zij eene zwarte, rechte lijn aan, en keek vragend naar hem om.

„Dat zijn de sparrenbosschen tusschen Crocke en Zompelgem. Ziet gij de twee torens aan de twee uiteinden der lijn?"

Neen, eerst niet, zij waren ook zoo klein op dien afstand; toen was het een gejubel: „O ja, ja!" Zij had in den zilverigen hittewalm van den grond de spitse naald van Crocke en ginder verre, heel, heel verre, den plomperen toren van Zompelgem ontdekt.

Naderbij de daken, gansch rood; de zwartberookte schoorsteenen — hun woning stond op 't hoogste punt van heel het dorp. Waarom het Diependale heette, had oom Stant of niemand kunnen verklaren; want de streek en heel het omliggende, bij enkele onbeduidende zwellingen na, mochten volkomen plat genoemd worden. Hier en daar blonk 't water van eene gracht; de vier roode wieken van een afgelegen molen draaiden zacht, soms nauw bewogen of, half ontzeild, vrij snel en rukkend in den fellen wind.

Maar met het verbreeden van Pia's gezichteinder en het ontwikkelen harer

verbeelding, werd haar geheugen verlevendigd: en nu dacht zij aan hare ouders, die zij aanvankelijk schier vergeten had in het lijdensgevoel zelf van haar kinderbestaan. Het huis, de omgeving, de levenswijze, de berooving van elke vreugd, het karakter der menschen om haar heen, alles was hier als iets, dat noodlottig aldus wezen moest en niet anders wezen kon.

En nu ontwaakten nawee en verlangen.

Een dieper gevoel van verlaten zijn, een sterkere behoefte aan steunsel overheerschte alles: wat zij vermiste was de schoot harer moeder, de streelende hand haars vaders in den nek, de teedere bezorgdheid, de vindingrijke bescherming, die in de achterplaats de boterham met siroop of appelmoes besmeerd, had gereed gelegd, en die ze op voorhand zeker was te vinden, wanneer zij van de school komend, door 't gelagkamertje ging, waar moeder de luidruchtige drinkers diende of achter de buffetbank zat.

Al de liefde, die ze ontbeerde, stortte zij op haar pop uit: zij drukte ze aan haar hartje met troetelwoorden, die in een klaagtoon veranderden: „O gij zoete, zoete, zoete, wat zouden ze wel met u doen? — wat hebben ze met u gedaan?" en allengs kwamen de tranen; de snikken volgden, gedempt, in 't bewustzijn dat het aan haar, de indringelinge, niet geoorloofd was hare smart luidruchtig en storend te vieren, als een kind in de ouderlijke woning.

Nu vloeiden Pia's tranen nog heviger.

Oom Stant moest wel eens een zucht gehoord of eene uitbarsting van lijden vermoed hebben. Hij had zijn gereedschap neergelegd en trok, in het hoekje gekomen, hare handjes van voor hare oogen weg:

„Hoog water! wel, wel, zult gij nu ook een stout kind beginnen te worden?" vroeg hij.

Nu vloeiden hare tranen nog heviger. Zij had sinds zoo lang alles opgekropt en op hare jaren is schreien eene noodwendigheid. Nu de dijk doorboord, en de zwijgende bekentenis van haar ongeluk was afgelegd, vierde Pia den teugel aan hare smart, verheimelijkt nog immer, bescheiden in de uiting er van, maar uitbundig en met overdaad.

De schavelingen kenden eene lijdenshistorie ginder boven, meest gedurende de afwezigheid van oom Stant in heete droppelen over hunne krollen gesproeid. De sporen der tranen blijven niet lang in verklikkend gezwel rond de oogleden van een kind, maar het gebeurde toch dat eene der tantes er iets van ontdekte.

„Foei!" zei Monica, „ondankbaar jong, dat „blaat," wanneer het niets te kort heeft."

„De erkentelijkheid is dun gezaaid in de wereld," meende tante Dorthee.

Het was weer Juliane, die Pia's partij nam:

„Och Heere, wij moeten toch denken, dat het verstand vóór de jaren niet komt, en dat zulk een jong hartje hier toch maar weinig pleizier heeft bij al die oude menschen. Laat ons peinzen, dat wij ook klein zijn geweest."

Die tijd lag zoo ver in 't verleden voor Monica, dat zij er alles omtrent scheen vergeten te hebben.

XV.

Ondanks hare buien van kinderwanhoop bracht Pia het dien zomer tot een groote virtuositeit in 't vliegenvangen. Tante Monica zorgde, dat er gedurende den morgen — omdat het met één vuur doorging — een grooten ketel water werd gewarmd. Zoodra zij en Stant op hunne kousen boven, hij naar den zolder, zij in haar bed was, en de twee anderen op hun stoel indommelden, stelde Pia zich aan 't werk: in de holte van haar klein handje ving zij twee, drie vliegen te gelijk, en om het bestendig heen en weergaan van de tafel en de muren naar de kachel te beperken, wist zij door behendigheid en 't bliksemsnel ontsluiten harer vingertjes, er herhaaldelijk andere bij te grijpen. Zij voelde, met het gruwzaam genot eens jagers, hunne machtelooze, krauwende pogingen om te ontkomen, in hare dichte vuist. Toen sloeg ze hare vangst met een geweldige beweging in 't heete water. De eerste grepen bijzonderlijk wekten belangstelling: ze kon het natellen, hoeveel slachtoffers er waren, nadat ze uit elkander gestoven, eens op zich zelven rondgedraaid, roerloos aan de oppervlakte bleven liggen: vijf, acht, soms tot tien!

Zij had telkens iets als eene halve, zwarte schijf vergaard, wanneer Monica benedenkwam.

Ondanks haar ijver verminderde het vliegengetal niet of weinig: de toevoer van nieuwe uitwijkelingen moest onuitputbaar zijn.

Een andere geesel van dat huis waren de muggen. Zoodra Pia 's avonds de wimpers look, zoefde hun stil en onheilbrengend gezang aan haar oor; zij sloeg in 't duister naar den onzichtbaren vijand; somtijds wel eene op haar voorhoofd dood, maar dadelijk ronkte er eene andere in de nabijheid. Deswege moest het venster toeblijven en het was er stikkend heet onder 't lage gewelf.

Wanneer zij 's morgens opstond waren de teekens der nachtelijke vervol-

gingen nog merkbaar op haar aangezichtje, roodgezwollen, bloedig gekrabd. Hare kneukeltjes jeukten, hare polsen zelf waren met steken overspikkeld.

De tantes ook leden gelijke kwelling.

„Dat komt door het voorbijrijden der hooiwagens, de „meuzies" dwarrelen er rond en dringen in de huizen, het is alle jaren hetzelfde," verklaarde oom Stant, alsof zijne uitlegging voldoende geweest ware om de plaag lijdelijk te kunnen aannemen.

„Kom, gij mocht medegaan," zei tante Juliane eens op een namiddag, „we zullen salie 1) halen," een heilmiddel tegen de muggen.

Het was naar de brouwerij, en in de buurt.

Die uitnoodiging kwam zoo onverwacht, dat Pia aarzelde om van haar stoeltje op te staan.

„Indien gij liefst tehuis blijft, moogt gij ook," hernam hare tante, reeds met den appel der deur in de hand.

O neen, en met één sprong was zij bij Juliane.

Zelden zag Pia de straat, behalve des morgens vroeg, wanneer zij naar de mis ging. Nu had alles een ander uitzicht: de schaduw lag tot in het midden, de zon brandde aan den overkant en kaatste hare hitte van de gevels weder; alle luiken waren open; boven sommige vensters stond een beschuttend paviljoen, waar degenen woonden, die een zittend bedrijf uitoefenden: een schoenmaker, omringd door zijne leesten, met den pikdraad in de hand: de kleermaker en zijne leerjongens op hunne tafel; er liep een groote hond, die Pia voorzichtigheidshalve wat nader tot tante Juliane deed dringen.

De brouwerij bestond uit een oud huis met vele bijgebouwen, schitterend wit gekalkt, hier en daar op de ruime binnenplaats met gras begroeid en met fruitboomen beplant.

Eene dochter des huizes kwam uit de achterdeur, op tante's bescheiden getik; want de bezoeksters waren door de open poort binnengegaan.

„Salie? O ja zeker, zooveel als gij wilt, dochter Kneuvels, er staat er genoeg in den lochting (tuin)," en het meisje leidde beiden er heen. Men moest door een kelder, vele trappen af, vele weder op. Het was zonderling. Daarbuiten lag de tuin door een muur omringd als een kerkhof, maar met pereboomen op den gevel van 't gebouw boven die onderaardsche gang. De roodbruine, langwerpige vruchten blonken overvloedig van tusschen de bladeren uit. Dat alles was zoo nieuw voor Pia. En zie, daar lag een plankje, daar liep een beekje midden in die besloten plaats en ginds onder de muren weg!...

„Trek maar af," sprak het meisje, grijsgroene struiken aanwijzend, waarvan ieder takje met een mager paarsch bloemtrosje was voorzien. En tante Juliane deed het met schuchtere omzichtigheid. Zij klaagden over de muggen, die ook zij „meuzies" noemden.

---

1) Salvia officinalis.

Er stonden nog andere bloemen in dien hof, groenten ook; maar Pia keek niet naar deze.

Toen werd er insgelijks van haar gesproken: de woorden „last'' en „weldaad" gefluisterd.

Pia kreeg eene groote pioen van het meisje, en deze zei, dat ze een klein

Pia kreeg eene groote pioen van het meisje.

zusterken had, dat — jammer genoeg — op dit uur in de school was, en dat Pia weer moest komen om met haar te spelen „waarom niet?" tot tante Juliane, die terughoudend glimlachte en noch ja noch neen antwoordde.

XVI.

Dit bezoek was als een zonnestraal tusschen twee wolken in Pia's leven. De mogelijkheid van een speelkameraad te hebben, had haar hartje verkwikt. Gedurende eenige dagen dacht ze verlangend aan het kleine meisje uit de brouwerij. Van samenkomen was nochtans geene spraak en de dagen vloden langwijlig voorbij; maar wanneer ze in haar beddeken lag met een verslensten tak salie boven het kussen, die, ondanks zijn afwerenden reuk, de muggen niet belette om hare ooren te gonzen, zag ze dien tuin met zijn waterloopje en zijn plantengroei nog in verbeelding, met de hopelooze onderwerping van den armen verhongerde, die in den dag hunkerend voor een winkelraam vol lekkere spijzen heeft gestaan.

De groote hitte was voorbij. Van uit het hooge zoldervenster had Pia de aarde zien veranderen: de boomen vertoonden nu de eenvormige, donkere kleur, welke het einde van Juli hun geeft, en die hun tot op 't oogenblik van 't herfstelijk verroesten bijblijft. De akker was geschoren; paarden reden de stoppels om; de tinten van goud waren weldra door 't helle groen der loof- (rapen) landen vervangen. En nu met September werden de aardappelen geoogst; mannen en vrouwen wemelden over 't veld, als mieren zoo klein; de onzichtbare spade schoot zilveren vonken in de zon.

Wanneer het weder mooi was, met dien onverbiddelijk blauwen hemel, waarin geene wolk schijnt te kunnen komen; wanneer geen blad bewoog, en niets de stilte brak behalve het kletterend gedjak (zweepslagen) der koeiers in de weide, links, waar Pia hen met hunne koeien niet kon ontwaren; of het nader geratel van een wanmolen in de buurt en 't verdoofd gebons van den hamer in de smidse — een zoo vertrouwd en blijvend gerucht, dat ze 't gewoonlijk niet meer hoorde, zonk een diepe treurnis in haar gemoed. Er was iets onbehagelijks in en om haar heen, dat ze had willen ontloopen of afschudden. Eene leemte in haar kinderlijk hartje, die op bodemloosheid geleek, en de uren en de morgens schenen zonder einde.

Gansch anders was het op den zolder bij regendag. De lage lucht, de twijfelklaarte, de klamheid, die weldra ieder voorwerp doordrong; de enkele uit een lek vallende droppels in de schavelingen; het getrommel op al de pannen van het dak; het grijze floers dat den gezichteinder verborg en de boomenkruinen door een waas deed zien; de altijd bewegende, rechte en toch gebroken lijnen van 't nedervallend nat; al het bedroevende, dat zij om zich gewaar werd en uit het venster zag, susten hare smart in een bewustzijn van bevredigende verstomping en jammerlijke harmonie. En al die millioenen droppelen werden als zoovele tranen, welke anderen om haar en voor haar heen weenden, en hare eigene smart versmolt in de aanhoudende groote, stille lijdensuiting der natuur. Zij keek zelfs niet lang naar het tafereel daarbuiten. Met den rug tegen den muur, met de altijd gelijkgekleede lappenpop in de armen, met de oogen toe en de ooren open, luisterde zij, op een stuk hout of in het zaagmeel gezeten. En uit die menging van klanken, met al hunne verschillende, nauw ontleedbare en toch voor haar zoo duidelijke intonaties van gutsen en vloeien en sijpelen en kletsen, door 't machtig orkest van den wind begeleid, nu zacht en droomerig en schuchter verdoofd, dan luid, uitbundig en met toomloos geloei, ontstond allengs een onverdeeld genot voor 't opgesloten kind.

Geen wonder dat eene schielijke klaarheid, door eene scheuring in de wolken teweeggebracht, met weerzin en als een onwelkome gast door Pia werd begroet en zij beangstigd aan 't venster ging om de lucht te onderzoeken, zooals de visscher doet, wanneer hij zich vaardig maakt voor de zeereis; maar met een tegenovergesteld verlangen: met de vrees, dat de wolkgevaarten die ongelijk gehamerde, zwartgrauwe scheidende tinten mochten aannemen, dreigend nog in 't oog van den oningewijde, doch voorboden van

opheldering voor hem, die als Pia al de kenteekenen van den hemel, onbewust en toch met zekerheid, heeft bestudeerd; die weet, dat eene grijze, effen, betrekkelijk lichte kleur ginds omhoog een bijna gewissen waarborg voor een gebenedijden regendag oplevert.

XVII.

Er kwam een morgen dat het luik toebleef, dat de zolder geen ander licht meer ontving, dan hetgeen door de glazen pannen en het even onbereikbare dakvenster viel, weldra gevolgd door een anderen dag, waarop oom Stant zijne schaven in een bak legde, zijne zagen insmeerde, en met de zwikboor aan een nagel hing; waarna hij de schavelingen, die nog verspreid lagen, en rond de gaande voeten krulden, op een hoop in een hoek veegde, en de later te gebruiken planken met een spaan er tusschen op elkaar gestapeld te drogen stelde. Het zomer- en timmerseizoen werd voorbij gerekend. En hij zond Pia, die zijne ordelijke schikkingen bespiedde van uit haar sombere schuilplaats onder 't gesloten luik, verkleumd van koude reeds, doch met de onbepaalde hoop niettemin aldaar te mogen verwijlen, voor zich de trappen af als een hondje, dat men wegjaagt:

„Allo, afeceert (*avancez*, ga voort), klein spook!"

Zij keek om naar hem in de opening van de trap, die steil en smal als eene ladder was. Ja, hij volgde haar op de hielen; ware hij daar langer en zonder haar gebleven, ze zou in eene bui van ontstelpend wee uitgebarsten zijn.

Oom Stant had zijn ruwe benoodigdheden mede, bestaande uit twee gelijke stukken olmenhout, met welke hij iets grootsch in den zin had. Hij wilde niet zeggen wat, wanneer zijne zusters het hem vroegen.

Maar zij raadden het wel, misschien aan een verklikkend woord, dat hem ontvallen was gedurende den zomer. Hij had nog zulke geheimen gehad en dingen gemaakt, wier bestemming een raadsel bleef, totdat zij eensklaps uit het huis verdwenen waren: aldus had Monica in de nieuwe kapel van Lourdes 1), ter genezing van den zieken baron opgericht in eene der dreven van 't Kasteel, het wijwatervat vinden staan, waaraan zij hem gedurende een halven winter had bezig gezien. Zij was van zijne hand, die eenigszins plomp gebeitelde lievevrouw, die hij te zuinig was geweest om te laten beschilderen, en die boven de deur in eene nis prijkte in de zaal van 't klooster, waar de bijeenkomsten van het genootschap van Franciscus-Xaverius werden gehouden. Geen lid, die het niet wist, al dorst niemand er een woord over reppen, wel wetend, dat Stant een „vieze kadet" was. En nu vermoedden zijne huisgenooten, dat hij twee kandelaren ging snijden voor 't hoog-altaar dier zelfde kapel, in afwachting, dat een rijkere of mildere begiftiger ze door zilveren of vergulde zou doen vervangen.

1) Op sommige dorpen in Vlaanderen worden kapellen ter herinnering aan de vermaarde Lourdesgrot der Pyreneeën opgericht.

Dergelijke geschenken droegen overigens de volkomen goedkeuring der drie gezusters weg: „Ha ja, men moest toch iets voor zijner ziele zaligheid doen; den tijd had hij aan zich en wat kostte hun het hout? — Niemendal, het groeide immers op hun eigen goed, er moest geen geld voor verlegd worden; de jongen — zij noemden hem nog immer aldus ondanks zijn grijze haren — moest toch ergens zijn behagen in scheppen, „en fijn glimlachend met hoopvolle begeerlijkheid en vast vertrouwen, voegden zij er bij, dat er wel iets van de morzelingen zijner verdiensten voor dat goed werk aan haar in 't ander leven zou toevallen.

En Pia zat weder in de keuken, aan de kachel, in den damp der ziedende porreisoep met een langen, werkeloozen winter in 't verschiet; want de nutteloozе brei bleef schier onaangeroerd op de knieën liggen. Zij moest niet arbeiden als zij niet wilde, hadden hare tantes gezeid.

Het is waar, dat ze nu immer hoofdpijn en allen eetlust verloren had: hare tandjes vielen uit, wat misschien tot dit laatste bijdroeg. Met haar bleek, getrokken aangezichtje gaf dit haar het voorkomen van een oud vrouwtje in miniatuur. Zij was zoo schraal geworden, dat oom Stant, wanneer hij haar zijn lievelingsbenaming van „klein spook" gaf, er onveranderd half medelijdend, half verwijtend bijvoegde „beenbijterken".

Geen aanblik is bij mensch of dier voor de buitenlieden onaangenamer dan die der magerheid; de tantes zelve bekommerden zich om haar.

„Er is geene eer van Pia te halen," zei Dorthee, mismoedig, „daar is geen vetten aan."

«Dat jong heeft alles, waarnaar zijn hartje lust en het gedijdt niet," sprak Monica hoofdschuddend tot de boerinnen, die op marktdagen of des Zondags morgens in de hoedanigheid van goede klanten in de keuken op koffie met tarweboterhammen vergast werden.

Deze zagen het kind keurend en afkeurend aan. Pia was zeer beschaamd over hare magerheid. Zij stak haar tengere, knokkelige handjes onder haar voorschoot weg. Haar gezichtje kon ze niet wegsteken.

Tante Juliane had er het meest spijt over; zij had Pia waarlijk lief, alle drie overigens: „Wij zien haar zoo gaarne als ons eigen kind," spraken zij met oprechtheid. „Het moet allemaal aan haar komen, wij zullen niet eeuwig leven," fluisterden zij bij gelegenheid tot buur of vriend. „Zij zal een goeden stuiver in de wereld bezitten, wanneer ze van ons verstorven is."

„Ge zult nog zoo gauw uw lepel niet wegleggen," vleide men.

En zij zuchtten in 't vooruitzicht, dat dit eens gebeuren moest. Wat zij vooral in het kind begonnen lief te hebben was de toekomstige erfgename van al hun schoon, bijeengehouden goed.

Er werd een groot besluit genomen, op de gierigheid behaald: „voedsel", had eene boerin, moeder van een talrijk kroost, geraden. En nu, met de toestemming harer zusters, stond Juliane elken ochtend om tien uren voor Pia, met een glas bier in de ééne, een boterham met kaas in de andere hand:

„Toe, toe," zette zij haar aan.

„Ik kan niet," antwoordde Pia, met wanhoopvollen blik en afwijzende handjes.

„Gij moet," sprak tante Dorthee, ook naderkomend.

„Kurf het in (tegen wil en dank eten)," gebood Monica op hare beurt, „'t zal ergens deugd doen."

Tegen zooveel verzamelde strijdkrachten was Pia niet opgewassen, te meer als oom Stant, tegelijk zijn snijwerk stakend, er wat kortaf, zooals hij somtijds was, bijvoegde:

„Ge zoudt toch zeker geen sprinkhaan willen blijven, zooals ge zijt?"

En Pia deed zich geweld aan om het bier met trage slokjes in te zwelgen, en de boterham, die haar altijd aan zaagmeel deed denken, „in te kurven", in haar schrik van te blijven wat zij was, een „beenbijter" of een zoogezegde sprinkhaan.

XVIII.

Wellicht zou zij, al meer en meer verzwakkend, gedurende dien winter de lijst der jonge, verborgen martelaren eener onverstandige omgeving met één naam meer hebben verrijkt, indien er niet plotseling, als bij tooverslag, eene omwenteling in haar kinderbestaan had plaats gegrepen.

Op een Zondag van November, na de vespers, werd zij, door tante Monica, die langer dan naar gewoonte in de kerk was blijven zitten en voor wie het een genot scheen te zijn, tot de kleinste dingen toe zoo lang mogelijk te verheimelijken, onverwacht in de sacristij medegeleid.

Pia beefde van angst. Wat ging er nu met haar gebeuren?

Daar stond mijnheer de pastoor aan een hoogen lessenaar. Een boek lag voor hem geopend en hij hield eene pen in de hand. Voorzeker was hij op voorhand gewaarschuwd.

„Uw naam, uw ouderdom?" vroeg hij minzaam buigend naar het kind.

Zij moest opgeteekend worden voor hare eerste communie, wat altijd van groot gewicht, en zelfverheffend is voor de jonge belanghebbenden.

Dit gedaan zijnde, vroeg hij:

„Dochter Kneuvels, waarom laat gij dit meisje niet naar de school gaan, in 't klooster, bij de nonnekens?"

Monica aarzelde een oogenblik. Eene schittering kwam in hare blikken; zij kneep de lippen dicht; toen sprak ze ontwijkend:

„Mijnheer de pastoor, zij is geleerd als een advocaat, zij kent haar Fransch zoo goed als haar Vlaamsch."

Maar hij schudde het hoofd, niet overtuigd: „Op hare jaren vergeet men dat, wanneer het niet onderhouden wordt. Gij moet haar naar het klooster doen. Wil ik er aan de Moeder over spreken?"

Dit was zooveel als een gebod, van wege de geestelijke overheid komend.

En het antwoord gaf Pia de verklaring van de gansch buitengewone uitzondering, waarvan zij tot hiertoe het slachtoffer was geweest. Monica, zoo

achterhoudend, leverde haar geheim, Monica, zoo onverstoorbaar van gemoed, verloor haar kalmte:

„Mijnheer de pastoor," verklaarde zij, „wie mij lief heeft, heb ik lief; wie mij den penning jont (gunt), jon ik den penning; het klooster bestaat hier nu al vijftien jaren en wij hebben nog niet dàt" en zij scheen iets uit haar tand te trekken „niet dàt van de nonnen gehad. — God dank, dat we 't niet noodig hebben om er van te leven."

Hij scheen zich te bedenken: „Zij doen hunne inkoopen in 't groot, dochter Kneuvels," suste hij.

Maar Monica, gekrenkt in hare eer van treffelijke handelaarster evenals in

«Uw naam, uw ouderdom?» vroeg hij.

hare hebzucht, verstond het niet aldus: „Zoolang dìt op dàt staat," zei ze, haar hoofd en hare schouders aanwijzend," zullen ze van mijn geld niets zien, geen rooden duit, en onze lieve Heer mag mij halen, indien het anders is," viel zij uit, zich zelve opwindend.

„Zweer niet ijdellijk, dochter Kneuvels," waarschuwde hij haar zacht, met den wijsvinger omhoog, „en roep God niet, hij zal gauw genoeg daar wezen."

En ziende, dat zijn woord indruk maakte, voegde hij er geheimzinnig glimlachend bij: „wij zullen dit wel weten te schikken tot elks bevrediging."

En hij verstond die kunst; en Monica was niet zoo koppig, als zij zelve waande; want geene veertien dagen later, nadat de knecht van 't klooster herhaaldelijk nu om eene baal rijst, dan om een vat petroleum en ik weet

niet wat nog was gekomen, scheen haar hart vermurwd, haar wrok gevallen. En op een Maandag — een gezegenden dag, dien Pia nooit vergat — werd haar aangekondigd, dat ze naar het klooster, naar de school mocht gaan!

XIX.

Het was nu al genot en louter vreugd. Denk eens, van den eersten morgen kwam Louise Ras, het meisje uit de brouwerij, Pia halen en hand aan hand vertrokken ze als oude speelgenooten: op elken leeftijd ontmoet men menschen met welke de vertrouwelijkheid snel en als iets natuurlijks vooruitgaat. Zoo was het hier.

Pia leerde goed. Het onderricht was haar niet opgedrongen als eene straf of ten minste eene lastige noodzakelijkheid. Zij had er naar verlangd en gewenscht. Dat jaar van schorsing had haar jong vernuft met frissche vatbaarheid begiftigd. Het was een veld, dat braak had gelegen in geheimvolle zelfbereiding tot het heerlijk doen ontkiemen van het daaraan toevertrouwde zaad. Indien de zusters met voorbedachtheid in plaats van gebrek aan oordeel gehandeld hadden, voor de ontwikkeling van haar geest althans, hadden zij geen beter plan kunnen volgen.

Het was wel duur, zuchtte Monica, toen zij het eerste trimester betalen moest, „hard geld," eene buitengewone uitgave; nu zag men, hoe noodig het was een appeltje tegen den dorst te bewaren! Godlof zij hadden 't niet verkleed noch vereten. Het ongeschiktste komt voren in de wereld. Wie zou 't gedacht hebben, dat zij nog de opvoeding van een kind op den nek zouden krijgen? Maar Pia was niet „vervrozen," wie zou 't gedacht hebben, dat zulk een dwaas jong, dat tot geene drie kon tellen, toen het daar naast de kachel zat, al de anderen achteruitsteken zou? De geleerdheid is een gouden boterham. En later zou ze de quitantiën kunnen schrijven, ja ja en moeten ook. Zij had een schoone hand, — vivat 't klooster toch voor 't geschrift! En nu kwam eene opwelling van spijt zich in die vreugde mengen:

Wat den nieuwjaarsbrief betrof, dien Pia medegebracht en afgelezen had, dat was altemaal wel en goed, zij was aan onkel Stant en hare tantes het respect schuldig, dat hun toekwam; maar dat kostelijk blad met die vergulde kronkelingen en bloemen er op was niet noodig; zulke buitensporigheden waren overtollig voor kleine burgermenschen en Monica zou er op reclameeren, verzekerde zij, onder 't bestellen aan de klanten, met welke zij traag en nu babbelzuchtig geworden over den staat van zaken sprak.

„Het ligt haar „oppers", zij slaat geene andere munt meer dan van dat kleine ding," zei men lachend achter haar rug.

Wat haar en hare zusters het meest verblijdde, dat was Pia's vooruitgang in den catechismus. „Zij kent alreeds zooveel lessen op haar duim. Neen, 't is nu niet om te zeggen of er op te boffen, maar wij moeten haar nooit

vermanen of aanwakkeren. Van 's ochtends onder het ontbijt zit ze te kijken in haar boek of binnensmonds te ronken, dan gaat het:

„Tante, als 't u belieft, vraag mij op" — tot Juliane, en de antwoorden rollen af gelijk eene klos; ge zoudt ze niet meer bot krijgen, ten minste voor wat ze van buiten kent, voegde Monica er waarheidlievend, in haar schrik voor overdrijving of verkeerde opvatting bij. Wanneer wij haar „opfaasden" (mesten) als een kieken, had men eene kaars door haar lichaam kunnen zien schijnen; zij was maar 't vel over de beenderen, en nu, sedert zij eet wat de pot kookt, beknapt ze bij oogen ziens."

En dat was waar; met de beweging van geest en lichaam waren de gezondheid en de kracht teruggekeerd. Op de speeluren was Pia de uitgelatenste. Nu haalde ze al het achterstallige in. En zij, die vroeger schier niet roeren dorst om geen geruisch te maken, vergat wel eens de strenge tucht, die haar was opgelegd, zoodra ze den voet over den huisdrempel zette, en deed het belleken aan de voordeur met ongestuimige haast weerklinken.

„Ik zou het al aan stukken slaan, ware ik als gij," verweet haar Monica misnoegd, en toen eerst herwon Pia hare bezadigdheid, slechts half, want hare oogen bleven blinken en de rassche gebaren, waarmede zij vork en lepel hanteerde, verrieden hare behoefte aan levensvertier.

Het was spijtig, dat de dagen zoo somber waren en het speeluur na de klas door de duisternis nog werd ingekort.

Zij ging naar de Fransche schoolafdeeling, waar het getal kinderen slechts beperkt was en het verbod Vlaamsch te spreken streng met eene kleine boete bij elke overtreding werd bestraft.

Hun uitspanningen leden door dien dwang; maar op zondagnamiddagen en afgestelde heiligdagen 1) trok zij na de leering of de vespers met Louise Ras en eenige andere schoolvriendinnetjes naar de brouwerij. Daar liepen ze rond in den kelder, die naar den tuin leidde; op de zolders vol hooi; in de voormalige cellen der paters; want nu wist Pia dat hier eertijds een klooster had bestaan. Er was geene deur aan de groote opening der loge (stapelplaats) op 't verdiep; in de planken lagen vermolmde plaatsen, holen zelfs, nog gevaarlijker gemaakt door het overal geijkerd (verstrooid) hooi of stroo, dat ze verborg, en waarin de voet schoot; maar geen mensch bekommerde zich om hen: de tantes hadden — misschien gemakshalve — hare strengheid laten verslappen, en evenals zij Pia somtijds in den werkwinkel van oom Stant ongewaarschuwd roekeloos te ver uit het venster lieten leunen, vroegen zij haar niet uit en wisten zij geenszins, dat al die onbeschermde kleinen er in de een viertal meters boven den grond verheven open loge „blindekalle" speelden.

„'t Brandt, 't brandt!" riepen de medespeelsters, wanneer de geblinddoekte

1) Vroegere feestdagen, waarop het thans door de kerk geoorloofd is te werken; maar op welke de diensten als des Zondags plaats grijpen en die nog schier algemeen door 't volk in eer gehouden worden.

met tastende handen tot op den boord van de opening trad of trokken haar ijlings bij haar rok terug.

Er is een God voor de dronkaards en de kinderen, zegt het spreekwoord. Er gebeurden inderdaad geene ongelukken.

Daar was 't ook, dat zij oude Vlaamsche spelen speelden, onbekommerd aangaande haar oefeningen in 't Fransch. Zij leerden maar veel te veel. En het besef van tijdverlies, dat Pia nopens haar verzuimd onderricht zoo vroegtijdig had gekweld, nam hier nu en dan een anderen vorm aan:

„Komt, laat ons den schoonen tijd niet nutteloos verspillen," zei ze trippelend, als met het spel werd gedraald of er over de keuze te langdurig was beraadslaagd: „Unum, deunum, derf; quatrum, ceunum, cerf; cerf, pioene; pekel en poene; henne, penne, uut, fluut, af!" Aldus telde zij, met een spoedig besluit, beurtelings in de ronde, een stootje op elke kinderborst gevend, opdat het lot beslissen zou, wie 't eerst begon.

O de heerlijke Zondagen in die patercellen doorgebracht, waar weleer de boetgebeden, als eene akelige klacht, godvreezend het ruim doorgalmden, of de stilte en de zondagseenzaamheid heimelijken en machteloozen opstand tegen 't noodlot en de orde verwekten, en waar thans al die jonge stemmetjes, onbewust van latere levensbitterheden, luid, verward en toch harmonisch, hun deuntje aanhieven, terwijl eene hunner in 't midden stond en de anderen in kring haar rokje zoo hoog mogelijk hielden:

„Wie zit er in dezen hoogen toren,
Ro, ro, fia ro?"

Waarop het antwoord was:

't Is de schoone Maagd van Brugge,
Ding, ding, belle ding! enz.

tot al de koepletten gezongen en het vermaak door:

„Peetje, waar gaat gij?"

of

„Kip, kip, alomme,
Kijkt er niemand omme?"

werd vervangen.

(*Wordt vervolgd.*)

DE TWEEDE VROUW.

DOOR

ALBERT PEREBOOM.

I.

L..... 19 Maart '90.

Lieve Broeder en Zuster!

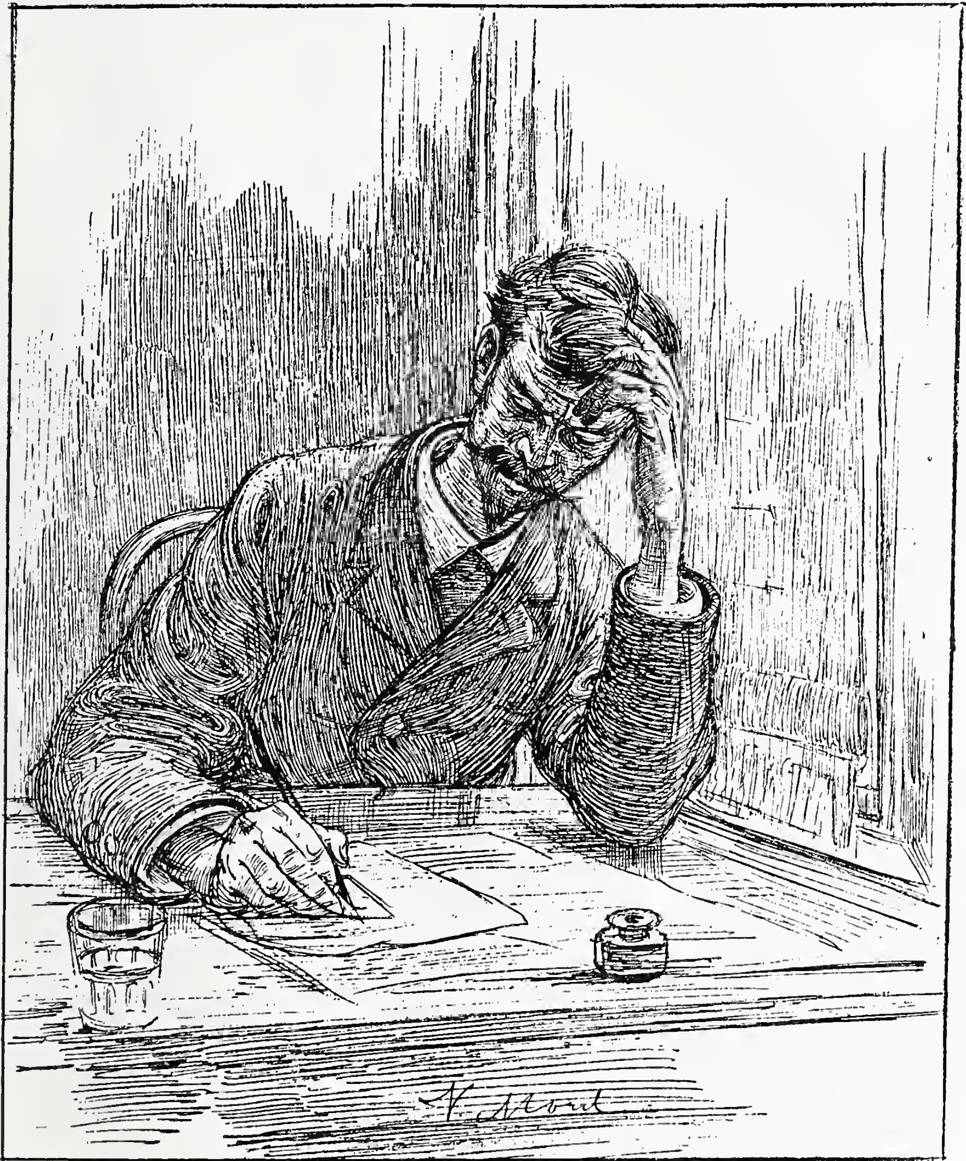
Onze kleine Carel is niet meer. Dezen nacht half drie, is hij zacht ontslapen. Het schuim kreeg hij nog op zijn mondje, en zijn laatste snikken konden we niet eens meer hooren. Het is thans zoo stil in de kamer, nu zijn wiegje niet gaat, en nu we zijn geschrei niet meer hooren. — De begrafenis is voorloopig bepaald op Dinsdagmorgen elf uur, wanneer wij ook U verwachten. Komt hierin echter verandering, dan zullen wij U nog bijtijds melden. Wees zoo goed hiervan aan de familie Jansen ook kennis te geven.

Uw bedroefde Broeder en Zuster

A. J. VAN REES en IDA.

Met een stille zucht van aandoening nam Adolf van Rees een ander vel papier om den tweeden brief te schrijven, zooals hij nog zooveel moest schrijven vandaag, naar broeders en zusters, naar ooms en tantes en verdere familie; allen hetzelfde onderwerp betreffende, allen in hoofdzaak gelijk, de een wat korter, de ander wat langer, allen getuigende van groote droefheid en stille berusting. De slag was zwaar, maar hij was immers niet onverwachts gekomen voor de arme ouders, ze hadden er zich al lang naar gezet, hoe vreeselijk het ook voor hen was; 't was immers te voorzien geweest, dat dat kleine steeds sukkelende, steeds schreiende kindje, nooit groot zou worden, nooit zoo groot en sterk als andere kinderen. En dezen nacht was het, na een half jaar geleefd te hebben, na een half jaar de trots, de blijdschap zijner jonge moeder geweest te zijn, hoe ziek en hoe schreiende hij ook geweest was, overleden. Het was niet onverwachts, maar daarom niet minder zwaar, daarom niet minder vreeselijk. Hoe klein en hoe jong hij ook was, hij gaf voor z'n ouders zoo'n drukte en zoo'n leven in huis, zoo'n geloop en gedraaf, van achteren naar voren, van boven naar beneden, zoo'n oppas en zoo'n zorg, dat hun toch zoo dierbaar was. Nu was alles zoo stil en zoo donker, zoo koel en geheimzinnig. Men hoorde zacht op de teenen loopend getrippel, op de trap en in de gang, deuren die open en toegeslagen werden, zacht gefluister van stemmen, en daar tusschen door soms, door dat soezig

gegons, de schelle stem van het dienstmeisje luide bevelen gevende aan den een of den ander, of zacht roepend, van boven van de trapleuning heen hangend naar beneden, met een nagalm, al zachter en zachter, al verder en

Doch de vader schreef steeds door....

verder, langzaam wegstervend, tot in de keuken. Doch de vader schreef steeds door, eenzaam zittend in zijn kamer, schreef brieven en ontving ook weer brieven en telegrammen, berichten van warme belangstelling en koude verplichting, van deelneming en medelijden; totdat hij eindelijk door overspanning

en vermoeidheid, uitgeput door het vele nachtwaken en optrekken met het zieke kind in de laatste dagen, in slaap viel.

En daar in datzelfde huis op de bovenkamer, waar de venstergordijnen dichtgeschoven waren, als om alle herinnering aan de buitenwereld, alle licht en leven dat kon dienen tot troost en opbeuring buitengesloten te houden, daar lag voor het bed de arme gewonde moeder, smeltend in droefheid, op haar knieën, met haar hoofd voorover op een stoel. Want ze wou niet getroost worden, ze verkoos alleen te zijn, alleen met haar smart. Hoe lang had ze daar al gelegen? Ze wist het niet. Waren er uren of minuten verloopen? Twintigmaal was ze opgestaan, en twintigmaal was ze weer neergezegen. En ze had gekermd en geschreid, soms bij lange tusschenpoozen, soms snel reutelend, zacht steunend achter elkander, en gesnikt och zoo vreeselijk hard gesnikt, soms zoo driftig en hard en opbruisend als zou haar hoofd bersten, soms zich verliezend en wegsmeltend in een zacht kermend geschrei. En dan weer heftig zich opwindend, midden door haar gesnik heen uitbarstend: O God, o God, wat ben je wreed, wat ben je wreed; en dan even later weer berustend en kalm, zacht krijtend: Dood o God, dood, mijn

«O God, o God, wat ben je wreed!»

kind, mijn Carel, mijn eenigste dood! En toen had ze hoofdpijn gekregen, vreeselijke schele hoofdpijn, en ze was neergezonken bij haar bed, de armen slap bij haar lichaam neerhangend, half bewust van haar toestand en toch te machteloos om op te staan. Ze wist niet meer wat er gebeurd was, dol en verward draaiden de gedachten door haar brein, haar ooren suisden, haar oogen waren heet opgezwollen, ze zag niets meer en ze hoorde niets meer, en haar tong was als verlamd. En zoo was ze, terwijl haar echtenoot haar slapend waande, in een soort van verdooving geraakt, stil jammerend en kermend, zelf onbewust van haar lijden, geen ander teeken van leven gevende dan stil krijtend tusschen haar half geopende lippen te stamelen: mijn Carel, mijn Carel . . . . . .

. . . .

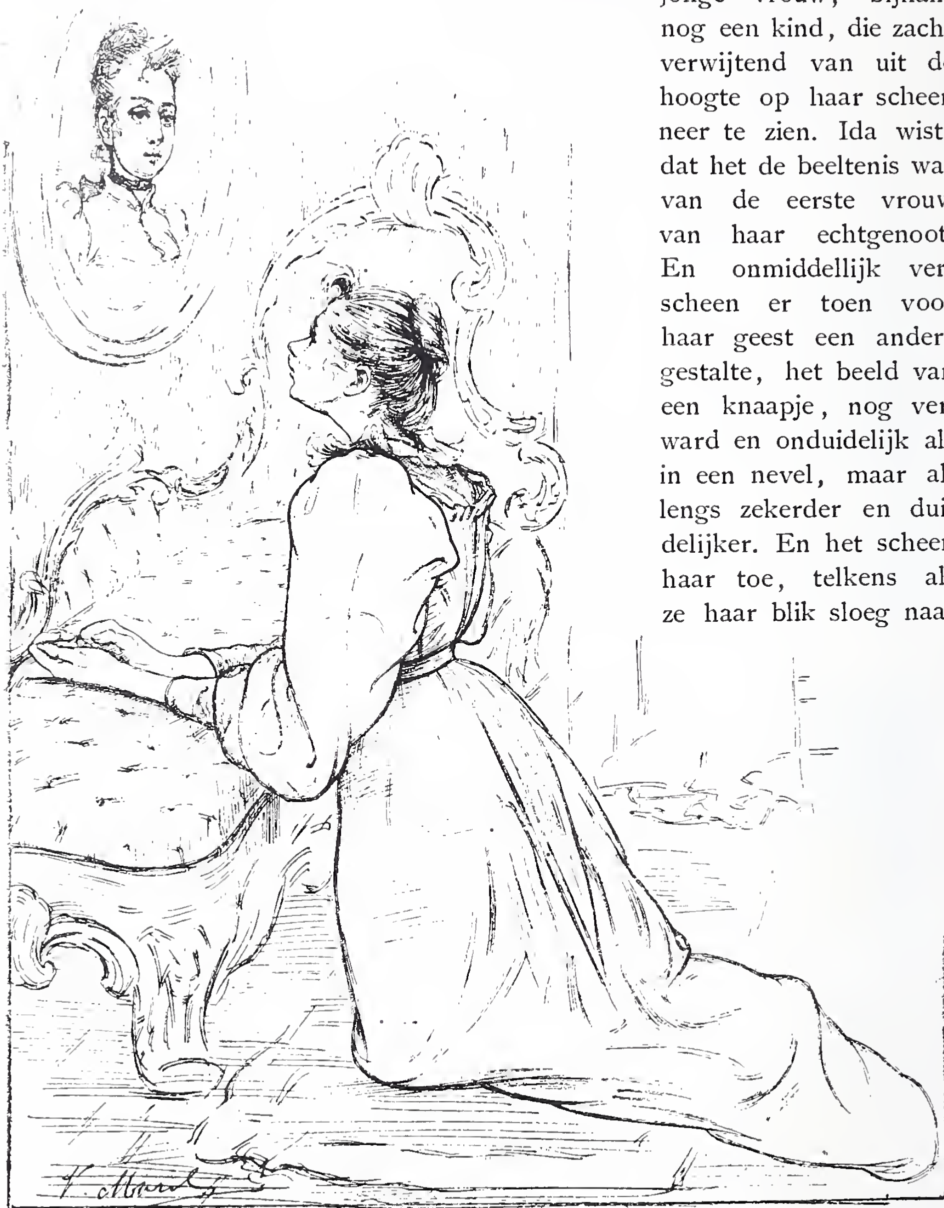
En toen nu, aan het eind van dien killen Maartschen dag, de avond begon te vallen, en het donker al meer en meer de overhand op de schemering kreeg, en de kamer in duisternis hulde, toen vond haar man haar daar nog liggen, in dezelfde houding, maar thans als een kind, rustig in slaap, bleek en schoon als een geknakte roos. „Stakkert" mompelde Dolf bewogen, toen hij zich over haar heen boog, „heb je gekreten". Eerst nu begreep hij wat zij geleden had. „Stakkert" herhaalde hij en groote tranen benevelden zijn oogen, terwijl hij haár zacht in zijne armen tilde en haar naar bed bracht.

II.

Grauw en nevelig was de morgen aangebroken. Koud en regenachtig scheen het den geheelen dag te zullen blijven, zooals het veelal in Maart het geval is. Was het buiten somber en stil, binnenshuis was het smart en ellende. De familie was gekomen, vrienden en kennissen meebrengend, meest allen nat en norsch en onvriendelijk, allen gekomen om den overledene de laatste eer te bewijzen. Voor het laatst was Ida nog in de sterfkamer geweest, geheel alleen, voor het laatst had ze nog op dat doode gezichtje gestaard, en ook voor het laatst had ze hare lippen nog gedrukt op dat koude bleeke mondje, maar ze had niet meer gesnikt en geschreid, neen, oogenschijnlijk berustend en kalm was ze de kamer uitgegaan naar boven, stil en bedaard als voorheen. Maar het stormde en bruiste en donderde nog in haar ziel. „Nooit weer, voor eeuwig, nooit weer," hokte ze uit. „O God, wat ben je wreed, waarom heb ik dat verdiend, o waarom heb ik dat verdiend?" Voor de sofa was ze neergeknield, haar fijne batisten zakdoek aan flarden scheurend, tusschen de tanden klemmend en wegsmijtend ver van zich heen, radeloos van smart en droefheid.

Nu lag ze daar, de arme moeder, gewond als een vogel, doodsbleek en machteloos, wezenloos voor zich uitstarende; de handen hield ze voor haar oogen geklemd, en bij tusschenpoozen ontsnapte haar een bange zucht. Ze snikte niet meer en ze schreide niet meer, de bron harer tranen scheen op-

gedroogd. „O, waarom heb ik dat verdiend, waarom, waarom?" Haar oogen sloeg ze op als verwachtte ze daar iemand te zien om op dat waarom haar antwoord te geven, en zie, daar trof haar blik een portret, dat daar hing boven de sofa, van een jonge vrouw, bijkans nog een kind, die zacht verwijtend van uit de hoogte op haar scheen neer te zien. Ida wist, dat het de beeltenis was van de eerste vrouw van haar echtgenoot. En onmiddellijk verscheen er toen voor haar geest een andere gestalte, het beeld van een knaapje, nog verward en onduidelijk als in een nevel, maar allengs zekerder en duidelijker. En het scheen haar toe, telkens als ze haar blik sloeg naar

En zie, daar trof haar blik een portret.

boven', als vroegen die stil verwijtende oogen haar rekenschap van dat kind. Steeds bleef ze daar liggen als een martelares, als een boet-

vaardige, vol van stomme smart naar de beeltenis opziende; vergiffenis vroegen haar oogen, verduisterd van tranen, vergiffenis sprak er uit al haar trekken en houding. Maar daar weerklonk het in haar ziel, als spraken het die stomme lippen daar boven haar: vergiffenis vragen is geen berouw, goed maken wat ge nog goed maken kunt, dat is berouw. Toen liet ze haar hoofd weer zinken op haar handen, en nu lag ze daar als het beeld van zelfverwijt en berouw, als een zoenoffer, wegsmeltend in smart en verdriet; want het romaneske jonge vrouwje meende thans er van overtuigd te wezen, waarom haar kind gestorven, waarom zij zoo zwaar gestraft was. Voor dat knaapje, dat straks aan haar geest was voorbijgegaan, had ze beloofd te zullen zorgen, alsof het haar eigen was, en hoe was ze die belofte nagekomen? Maar daar knielde iemand naast haar neder, daar legde iemand de hand op haar hoofd, en daar klonk het zacht en liefelijk als van engelreine lippen: „Ida, mijn kind, ik ben het, Johanna je zuster, en ik ben hier gekomen om je te troosten en je op te beuren." Geen heftig gesnik en gejammer brak er los, neen ze verborg haar afgemat hoofdje aan de borst van haar zuster, en ze schreide, stil, voor het eerst zacht en weldadig. En in dien tijd was alles afgeloopen. De vrouw van den poppenkastman, die straks weemoedig naar het kleine kistje gestaard had, haar eigen kind in haar boezelaar aan haar hart drukkend, haalde weer met een lachend gelaat de gaven op; de straatschrobbende dienstmeisjes, die zooeven met een traan in het oog den stoet hadden nagezien, gooiden elkander weer lachend en stoeiend met handen vol water, of werden dan weer geplaagd door de straatjongens, die de emmers omgooiden, of de bezems meesleurden, heel de straat langs. 'n Pret van belang.

III.

Adolf Van Rees was weduwnaar, toen hij met Ida Kramer in het huwelijk trad. Jong en schoon was zijn eerste vrouw geweest, veel te schoon en te goed, om zoo jong reeds te sterven. Want nadat ze hem een jaar lang het leven tot een hemel op aarde gemaakt had, nadat ze maar een jaar lang in zijn huis rondgefladderd had, vlug en vroolijk als een vogel, vriendelijk als een zonnestraal, was ze overleden, na het leven geschonken te hebben aan een wicht, een jongentje, tenger en teer als een jong plantje, schoon als een engel. Ze was gestorven, vol van medelijden en oververvuld van angst en van smart voor haar man en haar kind. Een zware ziekte sleepte ook Dolf bijna ten grave, weken en weken bleef hij gekluisterd aan zijn ziekbed, doch hij genas, hij herstelde met een vloek op de lippen tegen het leven, waarin hij weer terugkeeren zou, dat leven dat hem zooveel bitterheid had geschonken, waar hij zooveel zoetheid verwachtte. En het kind groeide op, door de uiterste zorg bewaakt en beschermd, tot een knaapje, krachtvol en sterk; in schoonheid het evenbeeld zijner moeder, de lieveling van ieder die hem kende, zijns vaders afgod.

Alleen zij, de tweede vrouw van Van Rees, Ida, zij scheen geen oog en

geen oor te hebben voor de schoonheid en liefelijkheid van het kind. Dat knaapje, met zorg en met liefde opgekweekt, dat zoo groote behoefte aan liefde had, en daar zoo oneindig veel liefde weer voor wou geven, het verstompte onder die liefdelooze behandeling van haar, die beloofd had voor hem te zullen zorgen alsof het haar eigen was, en die deze belofte zoo weinig nakwam. Ze zag in dat kind alleen de levende herinnering dat ze, zoo jong nog, reeds de tweede vrouw was van haar echtgenoot; telkens en telkens kwam het haar in de gedachten, als ze haar peinzende oogen op dat kind liet rusten, dat ze gehuwd was met een man die eens eene andere had liefgehad. En later toen ze zelf moeder was geworden, toen ze zelf nameloos gelukkig was met haar eigen kind, wat ging haar toen dat kind van die vreemde aan, rijk als zij was door hare moederweelde?

Van Rees was toen naar zijn ouders gereisd, en had kleinen Frans meegenomen, omdat hij zoo'n leven maakte in huis, omdat hij soms, vlug en jong en vergeetachtig als hij was, zoo onstuimig door de gang rende en de trap afstormde, deuren dichtgooide en de schel liet weerklinken. En voor den kleinen zieken Carel was dit, zooals de jonge moeder zei (blij dat ze een reden had) te druk en te lastig geweest. Zoo was hij uit logeeren gegaan naar z'n grootouders, en de dagen waren aangegroeid tot weken, en de weken tot maanden, en steeds bleef hij weg. En Ida dacht er niet aan dat zij ook kon weggerukt worden uit dit leven, dat haar kind ook kon achterblijven geheel alleen, en dat dan haar Carel ook kon verwaarloosd worden, zooals zij thans Frans verwaarloosde. Neen, er was geen plaats meer voor hem in haar ziel, ze had hem zoo gaarne willen vergeten; geheel haar denken en wezen bepaalde ze bij haar eigen kind, geheel opgaande in de liefde en zorg voor haar Carel, trots zijn gesukkel en geschrei, en haar stiefzoontje was haar onverschillig.

IV.

Ongeveer drie maanden waren er verloopen. Reeds was het gras welig gegroeid op het kleine graf van het kind van Adolf en Ida, toen de neergelaten gordijnen, in de voorkamers, voor het eerst weder opgehaald werden. Prachtig stroomde het volle licht van den stralenden Juni-dag in de lang in het halfduister gehulde vertrekken. Voor het eerst na het sterven van den kleinen Carel, viel het heldere, schitterende licht weer op de rijke meubels en op de fraaie schilderijen en op de talrijke weeldeartikels, die de kamers te zien gaven, en daar stond, tusschen al die pracht, de vrouw des huizes, met haar arm tegen het vensterkozijn geleund, half verborgen achter de plooien van de zware damasten gordijnen. Zij vond zich zelf te midden van al dezen rijkdom toch zoo arm. Voor het eerst zou vandaag het licht en leven weer in huis terugkeeren, want Frans kwam heden weer terug. O, wat had Ida naar dezen dag verlangd, wat had ze geduldig gewacht, geschreid en gewacht. En als hij maar eerst eens weer thuis was,

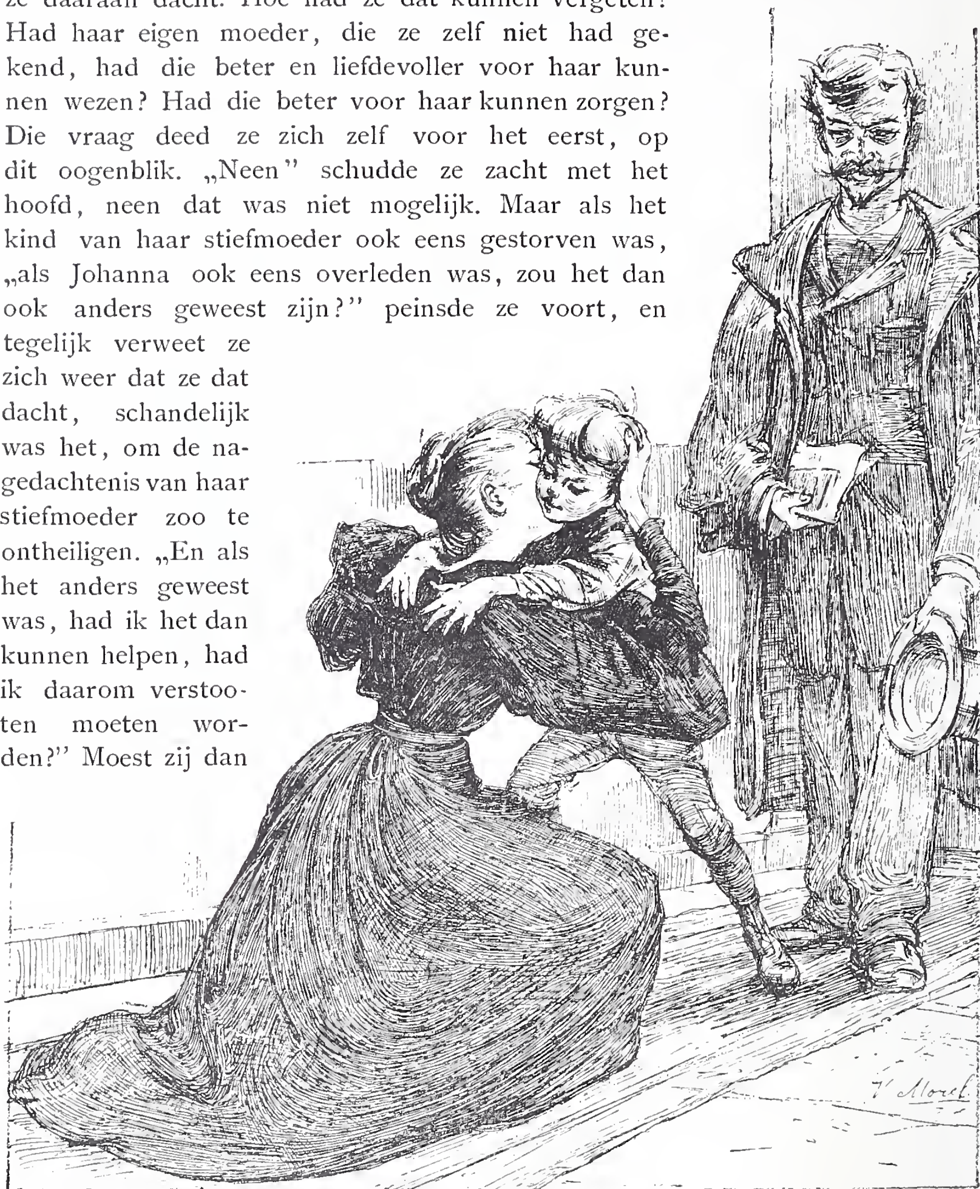
geen recht, geen macht ter wereld zou haar doen besluiten hem weer heen te laten gaan.

Hoe had ze verlangd en hoe zag zij nu toch tegen de ontmoeting op. Ze vond zich zelf thans zoo vreeselijk schuldig, dat ze bang was om aanstonds in die trouwe onschuldige kinderoogjes te blikken, in diezelfde oogen als van dat portret, dat haar zoo verwijtend aanzag. En nu stond ze daar, zoo mooi en zoo bleek en zoo droefgeestig, in haar zwarte rouwkleeren wachtende, totdat Dolf kwam met zijn kleinen jongen. „Zijn jongen", zuchtte ze, en haar jongen was dood. Ze vroeg het zich zelven voor den honderdsten keer nog eens weer af, of zij in alles wel hare plichten gedaan had, of zij aan den eenen kant niet wat al te veel liefde gegeven, en aan den anderen kant niet wat al te veel liefde onthouden had, en hoe kwam het toch dat haar nu die woorden van haar vader voor den geest kwamen, die woorden die zij zoo vaak van hem gehoord had, toen zij al verloofd was, en dan weer voor de zooveelste maal bezwaren tegen haar huwelijk opperde: „maar

Daar stond, tusschen al die pracht, de vrouw des huizes.

kind, bedenk toch, ik was ook weduwnaar, toen ik met je stiefmoeder trouwde, je waart pas een jaar oud, toen je eigen moeder stierf." En hoe was Ida zelf behandeld door die stiefmoeder? O, ze beet zich haar lippen aan bloed, nu ze dàaraan dacht. Hoe had ze dat kunnen vergeten? Had haar eigen moeder, die ze zelf niet had gekend, had die beter en liefdevoller voor haar kunnen wezen? Had die beter voor haar kunnen zorgen? Die vraag deed ze zich zelf voor het eerst, op dit oogenblik. „Neen" schudde ze zacht met het hoofd, neen dat was niet mogelijk. Maar als het kind van haar stiefmoeder ook eens gestorven was, „als Johanna ook eens overleden was, zou het dan ook anders geweest zijn?" peinsde ze voort, en tegelijk verweet ze zich weer dat ze dat dacht, schandelijk was het, om de nagedachtenis van haar stiefmoeder zoo te ontheiligen. „En als het anders geweest was, had ik het dan kunnen helpen, had ik daarom verstooten moeten worden?" Moest zij dan

« Moeder, mijn lieve beste moeder. »

nu niet wijzer wezen, nu ze zich zelf in zoo'n geval geplaatst zag? Was het Frans te wijten dat Carel gestorven was? Neen dat kon, dat mocht immers niet. Zoo mijmerde Ida voort, totdat eindelijk de schel van de deur haar met zijn keffende stem uit haar gepeins riep. Ze dacht niets meer, ze

wachtte en ze voelde haar hart bonzen, ze wachtte en beefde. Daar hoorde ze een helder, jeugdig stemmetje vragen: „Is Moe boven, Pa?" en ze hoorde haar echtgenoot zeggen: „ik denk het wel, mijn jongen."

Mijn jongen, hé! hoeveel teeders en liefelijks lag er niet in dat ééne paar woorden; hoe dierbaar moest dat kind haar man niet wezen.

Eerst nu begreep zij recht wat ze misdaan had, eerst nu zag ze klaar en helder in dat ze niet goed gehandeld had, en ook eerst nu gevoelde ze wie haar liefde en troost zou geven, in de dagen van droefheid en smart, die nu volgen zouden, als zij thans goed maakte wat goed te maken was. En voordat ze 't zelf wist, voor dat ze bedacht waarom ze het deed, was ze de kamer al uit, en zie, daar stond voor haar oogen een knaapje, keurig gekleed in een blauw tricotpakje, zoo vriendelijk en zoo mooi, in den vollen bloei zijner jeugd en schoonheid, dat Ida verpletterd was door het gewicht der schande, dat uit die zielvolle oogjes, onbewust, haar scheen neer te drukken. „Frans" snikte ze. „O God, mijn jongen", en overstelpt van droefheid zonk ze neer, „Frans, m'n lieve, beste jongen, hier is je moeder." Nog eenmaal kwam haar ziel in opstand, tegen dien God, dien ze aanriep, maar ook schier op 't zelfde oogenblik voelde ze twee warme armpjes om haar hals slaan, en klonk het haar als hemelsche muziek in de ooren: „Moeder, mijn lieve beste moeder." Snikkend van schaamte en verdriet verborg ze haar hoofd aan zijn borstje, „ach, ik was zoo alleen" schreide ze; even duurde het nog, maar toen stond ze op, en met een glans van tevredenheid en zelfvoldoening op haar gelaat, bad ze God uit den grond haars harten, dat Hij haar toch steunen en leiden mocht om een goede moeder voor 't knaapje te wezen. En Ida nam zich voor, om hem, dat kind van die vreemde, op te voeden en te behandelen alsof het haar eigen was, want ze was zoo dankbaar, zoo dankbaar, dat haar toch nog iets dierbaars was overgebleven.

V.

De zomer was voorbij gegaan, en de zomer was weer gekomen, en reeds riepen de geel geworden bladeren aan de boomen, dat ook spoedig deze zomer er weer was geweest, reeds verkondigden zij, door den wind opgezweept, elkander navliegend en najagend rondom den stam, dat ook de herfst weer in aantocht was, toen op een morgen dat hij uit school kwam, Frans werd opgewacht door zijn vader die hem in zijn armen nam, en aan zijn borst drukte, en hem fluisterend vertelde, dat hij, Frans, een zusje had gekregen, een heel lief, klein zusje. En Frans werd vermaand om stil te wezen en zoet, opdat hij Moeder geen last en geen drukte zou veroorzaken, en ook opdat hij het kleine zusje niet zou storen in haar slaap. En het jongentje, hij maakte geen drukte en geen leven in huis, hij was nu al wat grooter en wijzer geworden, dat moest de jonge moeder zelf bekennen. „O het was zoo'n groote, beste jongen," fluisterde ze hem eenige dagen later zelf in het

oor, toen hij eens mocht binnenkomen om het kleine zusje te zien en te bewonderen, en ook omdat zij zoo naar hem verlangde, ook opdat ze dien steeds meer en meer liefgekregen knaap eens kon kussen en liefkoozen. Want zij, die hem een jaar geleden kon missen uit haar huis, ze voelde zich thans zoo aan hem gehecht, dat ze 't in deze dagen zelfs bijna niet zonder hem kon uithouden.

Want hij was thuisgekomen verleden jaar, en hij was thuisgebleven, en nu voor goed. Geen week, zelfs geen dag was hij meer weggeweest, geen eigen moeder had beter voor hem kunnen zorgen, geen vader kon hem beter opvoeding geven; alle dagen werd haar liefde voor hem grooter en inniger. Ze had niet goed gehandeld, ze had misdaan, maar ze was ook zwaar beproefd geworden. Doch glansrijk had zij die beproeving doorstaan, want ze had berouw gevoeld en getoond, en rein en edel was zij weder te voorschijn getreden, geheel vernieuwd. En nu lag ze daar op haar bed, onuitsprekelijk schoon en teeder, overgelukkig met haar meisje, vol van blijdschap en vreugde; 't was haar als werd ze door sterke armen opgeheven, als zweefde ze weg in een reine, heerlijke lucht, vol van zaligheid en liefde, tot hoog, heel ver in de hoogte, nameloos, oneindig gelukkig. In de eerste opwelling van het oogenblik was zij wel even teleurgesteld geweest, toen men haar zeide dat het een meisje was, maar tegelijk schaamde zij zich over dat gevoel; ze had immers een jongen, voortaan haar oudste, haar trots, haar oogappel, haar alles.

Lemmer, September '92.

DE HOLLANDSCHE MEESTERS IN DEN LOUVRE.

DOOR

MAX ROOSES.

PIETER DE HOOGH OF DE HOOCH.

Binnenzicht eener Hollandsche woning.

Eene huiskamer. Ter rechterhand een trap met openstaande deur; in den trapmuur, een venster. In den achterwand links een open deur en een open raam. Door de openstaande deur ziet men een binnenplaatsje, leidende naar een achterbouw met vooruitspringend portaal en open deur.

In deze ruimte bevinden zich twee vrouwen en een kind: de eene vrouw zit achter een tafel, waarop een tob en waaronder een korf staat en verricht daar haar huiswerk. Het kind staat nevens haar met een stok in de hand; aan zijne zijde staat een emmer. De tweede vrouw, die men van achteren ziet, gaat over het binnenplaatsje naar den achterbouw.

Dit zijn de menschen en de dingen, die het tooneel stoffeeren; maar het zijn niet veel meer dan bijzaken en figuranten; zij zijn slechts daar om de personage, die de hoofdrol vervult, te doen gelden en om zijne glorie te doen uitkomen. Die hoofdpersonage is het Licht: Phebus-Apollo. Niet de stralende en schitterende, die dood en vernieling of leven en vreugde brengt, maar een stille bescheiden huisgod, die zijn glans leent aan dit burgerlijk vertrek en het omschept tot een heiligdom, waarbinnen hij troont. De schilder heeft groote zorg gedragen, dat de hooge gast goed ontvangen worde: zooveel deuren er zijn, zoovele staan er open om toch maar nergens den doorgang te versperren. Het heele huis is gebouwd om de heerlijkheid van den genoodigde te doen bewonderen: een open pleintje, waar hij zich in al zijne macht kan openbaren; vensters, die hem toelaten zijn gloed te temperen en te tinten, in- en uitsprongen, die hem gelegenheid geven zijn grillig goddelijk spel naar hartelust te spelen en heel de ruimte er mee te bewegen en te vervullen.

Er zijn dozijnen schilders in de Hollandsche school, die al hun schoonheid aan den eeredienst van het licht te danken hebben, wij zouden haast mogen zeggen dat er geen andere zijn, en toch heeft Pieter de Hoogh iets boven of iets nevens de meeste. Rembrandt, de meester der meesters, dien men vergat op het oogenblik dat men hem navolgde en wiens invloed men heeft ontdekt in de werken van hen, die hem verloochenden, Rembrandt heeft het sein gegeven en het hooge tooverwoord gevonden, waarbij de schilderkunst,

macht verkrijgende op het licht, een nieuw rijk veroverde. Hij was en bleef in dit rijk de opperheer, de vorst bij Gods genade; hij gebood naar zijn welgevallen en als een slavin gehoorzaamde de dienstbare hemelsche macht

Binnenzicht eener Hollandsche woning.

hem in al zijn wenschen en werken. Zijn leerlingen en volgelingen hadden het raadselwoord van hem geleerd en benuttigden het, maar niet zoo onbe-

perkt werden zij gehoorzaamd. Daar waar de meester geheerscht had over heel het rijk, voerden zij het gezag in een enkel onderdeel. Ferdinand Bol kon nog een portret warmen aan den roosterenden gloed, Nicolas Maes den strijd tusschen dichte schaduw en forsche klaarte afbeelden, Hobbema den achtergrond van een landschap in lichtelaaie helderheid stellen, Dou het smeltende waas weerspiegelen, die het licht over vleesch en kleed spreidt, geen hunner bezit nog de almacht van den scheppenden kunstenaar.

In de verbrokkeling van zijn rijk werd aan Pieter de Hoogh de meesterschap over het binnenhuis toegekend. Hij was tevreden met zijn aandeel, zocht er geen ander, en wist roem te verwerven in die heerschappij over een bescheiden plek.

Hij schilderde door den band enkel huiskamers, waarin de vrouw haar huiswerk verrichtte of waar een klein getal personen kaart of muziek speelden. In den achtergrond ontdekt men dan een binnenpleintje, dat door de zon beschenen wordt en van waar door de open deur het licht binnen de kamer dringt. Soms ook plaatst hij zijn eenvoudig tooneel in het binnenplein of vóór het huis. De kleuren zijn sober, maar niet banaal, zij zijn koel en gekozen om de lichtwerking goed te doen uitkomen. In het begin zijner loopbaan hield hij meer van volle licht, later verhoogde hij zijne lichteffecten door ze tegenover schaduwen te stellen, die hij gaandeweg dichter en dichter maakte.

Heel zijn bezorgdheid en zijn eerzucht was de werking van het licht in de menschelijke woning te doen bewonderen. Hij had op een gelukkigen dag bemerkt hoe heerlijk er het eenvoudigste hoekje van een kamer, de naaktste muur van een open plaats kan uitzien, wanneer de zonnestralen er op vallen; hoe geen goud zoo puur, geen zilver zoo blank, geen edelsteen zoo rijk getint is als een vensterglas of een vloersteen in het nederigste vertrek, wanneer het de zon belieft ze met haren glans te overgieten; hoe geen tapijt, geen vorstelijk gewaad zoo rijk van kleur is als de dakpannen en de deurplanken eener burgerwoning of als het eenvoudig linnen doek of wollen kleed eener burgervrouw, wanneer zij den zonneschijn weerkaatsen, en die opmerking besliste over zijn lot als schilder. Hij zou zijn leven lang als een Parsi het licht aanbidden en geen anderen God nevens dien herkennen. Hij zou zijn hulde niet bieden als een onbeschaafde; hij zou er de uiting van verfijnen, ze versterken door tegenstelling met schaduw en donkerheid, ze verhoogen door trapsgewijze klimming of verdooving.

Zoo zien wij in deze en in menig ander zijner schilderijen het licht met zijn fonkelenden gloed het open plaatsje vullen; daar rustig en vast tronen; dan door deur en vensters binnen stroomen, met afnemende kracht over den kamervloer schuiven, de blanke punten van kleeding en vleesch betonen, tegen de trapdeur afschampen en in alle hoeken en kanten spel, leven en afwisseling brengen.

Hij had opgemerkt hoe het sterkste licht de grootste harmonie weet te behouden in die af- en toeneming en ook hij vermocht van de gloeiendste

klaarte tot de donkerste schaduw over te gaan en alle trappen, die er tusschen beide liggen zoo juist aan te duiden dat nergens hardheid noch overdrijving af te keuren valt.

Anderen hadden het wel beproefd of zouden het nog wagen de fraaiheid der lichtspeling te doen bewonderen, geen dorst er het hevigste licht in al zijne intensiteit op een middenpunt samen te vatten en het van daar uit te verspreiden in afwisselende verdoovingen over heel het tafereel. Dit dorst en dit kon Pieter de Hoogh. Hij was een overtuigde, die zich bewust was een nieuw en vruchtbaar gebied in zijne kunst ontdekt te hebben en naar geen ander meer zocht.

Voor anderen was het licht middel geweest, hun dienende om menschenbeeld of natuurgezicht beter te doen uitkomen, voor hem was het licht het ware onderwerp zijner schildering, zijn hoofddoel. Het komt er al weinig op aan wie of wat er door getroffen werd: hoe eenvoudiger de bijzaken zijn des te beter, zij zullen de aandacht van de hoofdzaak niet afleiden. Een muur, een vloer, een deur of venster, zelfs een onbewegelijk figuur zijn uit zich zelve weinig of niets, maar wat genoegen wordt het hen te zien, wanneer zij gedrapeerd zijn in het licht als in een fonkelend gewaad; hoe rijk wordt dan hunne armoede! Pieter de Hoogh gevoelde dieper dan wie ook, wist juister en krachtiger te verhalen van die omscheppingskracht.

Hij had de zeer zeldzame gave te kunnen toonen hoe in den vollen zonneschijn de vormen terzelfder tijd verscherpen en verfijnen, hoe de schaduwen bij ons niet als in het zuiden de uitsprongen hard en zwaar doen voorkomen; maar hoe alles een zachte glinstering verkrijgt, die aan de soberste vormen een edeler en reiner uitzicht geeft; hoe het licht, reinheid en blijdschap schept; hoe het wel niet alles wat het raakt in goud verandert, maar toch veredelt van stof en iets feestelijks, iets zondaagsch medebrengt overal waar het binnendringt. Enkele anderen Esaias Boursse, de Delftsche Vermeer deden het hem na, Koedyck beproefde het met minder welgelukken.

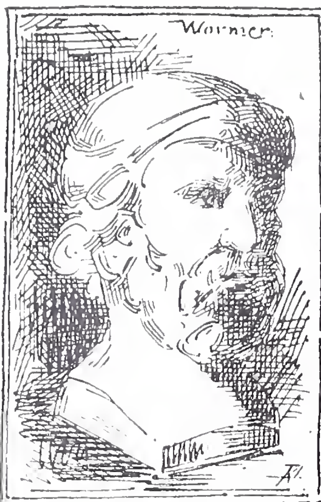
De menschen van zijnen tijd begrepen hem niet en eerst veel later brak voor hem de dag der verdiende waardeering aan. Niemand achtte het dan ook de moeite waard zich om zijn lotgevallen te bekreunen en zijne tijdgenooten stipten evenmin zijn geboortestad als zijn geboortejaar aan. Al wat wij over hem te weten kwamen danken wij aan de geduldige opsporingen in archieven en aan gelukkige toevallen, die voor een klein deel de tekortkomingen der oude levensbeschrijvers onzer kunstenaren aanvulden. Zoo vond Dr. A. Bredius een paar oorkonden, waarin Pieter de Hoogh zelf getuigt, dat hij in 1630 geboren is en in 1653 benevens de schilderkunst ook het ambt uitoefende van dienaar van zekeren heer Justus de la Grange, koopman en eigenaar, die zich waarschijnlijk te Delft ophield. Het schijnt wel dat in de uren, die zijn gewone dienstverrichtingen hem overlieten, onze kunstenaar voor zijn meester schilderde, want in 1655, toen Justus de la Grange zijne verzameling schilderijen aan zekeren Pieter Persijn overliet, telde men daarin tien stukken van Pieter de Hoogh, die aan 6,10 en 20 gulden elk geschat

werden. Rond 1655 vestigde onze kunstenaar zich te Delft en werd daar den 20sten September van dit jaar als lid der Sint-Lucasgilde aangenomen. In 1657 woonde hij nog in dezelfde stad, maar in 1668 vinden wij hem in Amsterdam. Waar hij overleed weten wij niet. Het laatste jaartal, dat wij op zijne schilderijen aantreffen is 1677 en vermoedelijk stierf hij te Amsterdam kort daarna in weinig gevorderden ouderdom.

De heer Haverkorn van Rysewyck slaagde er later in iets nauwkeurigers over hem te ontdekken en nu kwamen wij te weten, dat Pieter de Hoogh geboren is te Rotterdam, dat hij gedoopt werd den 20sten December 1629, den 12den April 1654 nog te Rotterdam woonde en den 3den Mei daaropvolgende te Delft trouwde met Anna van der Burch. Na zijn huwelijk ging hij zich in deze laatste stad vestigen, waar den 1sten Februari 1655 zijn eerste en den 14den November 1656 zijn tweede kind werd gedoopt. In het sterfteregister vinden wij dat zekere Anna van der Burch stierf te Delft den 3den November 1667. Vermoedelijk was dit de vrouw des schilders, alhoewel het register haar dien titel niet toekent, en het kan wel zijn dat hij ten gevolge van dit verlies kort daarna Delft verliet en te Amsterdam ging wonen.

Volgens Houbraken heeft hij eenigen tijd bij Nicolaas Berchem geleerd; maar, alhoewel wij hem eerst in het laatste levensjaar van Rembrandt te Amsterdam vinden, valt het niet te betwijfelen of hij heeft meer dan van wien ook den invloed van den grooten lichtschilder ondergaan.

Wij deelden hooger den prijs mede, waaraan zijne schilderijen tijdens zijn leven geschat werden: de beste konden wel 20 gulden waard zijn volgens het oordeel zijner tijdgenooten. In de eerste helft der achttiende eeuw gaat men voort dezelfde spotprijzen te besteden; in de tweede helft komt er ommekeer en wordt er zelfs eens 450 gulden voor een der stukken betaald. Maar het is eerst in onzen tijd, nu men weer hoog belang is gaan stellen in de studie van het licht, dat men Pieter de Hoogh naar waarde leerde schatten en voor zijne werken ontzaglijke prijzen betaalt. De laatste zijner schilderijen, die verkocht werd, die der veiling Hope, gold 2150 guinëen, ruim 25000 gulden, voor die van het Museum van Berlijn werd voor weinige jaren het dubbele betaald.

Zaanstreek.

DOOR

REMMERT DEKKER.

Nog herinner ik mij levendig, hoe wij op eenen schoonen avond in Augustus genoten, toen wij na eene lange wandeling door Waterland, betrekkelijk onverwacht het kalme, verhevene panorama voor ons zagen, dat de spiegelgladde, breede Zaan ons aanbood.

Wij waren van Purmerend over Jisp en Wormer de Zaanstreek genaderd, ons verdiepende in de geschiedenis dier nu nog welvarende, maar oudtijds rijke en belangrijke dorpen, wier dagen van voorspoed ons voor den geest waren gekomen, toen wij te Wormer aan de wegsloot den Beschuittoren hadden zien staan en te Jisp het schoone raadhuis hadden bewonderd. Bij den aanblik van het gebonden hoofd, afgenomen van den ouden geeselpaal en nu geplaatst op eene console voor het Wormerraadhuis, hadden wij in onze gedachte teruggeroepen die Pinksterdagen, toen de aanval der Spanjaarden zoo wakker werd afgeslagen door de moedige dorpsbewoners. — Wij waren de smalle dijkjes gevolgd en kwamen geheel onder den indruk van het kalme, rustige landschap. Slechts nu en dan werd de stilte afgebroken door het loeien van een der runderen, die uit hun dommelige rust waren opgestaan, de pooten diep in het vochtige, malsche gras verbergend. Heel in de verte staken de torenspitsen van verschillende dorpen boven de parelgrijze strook, die zich aan den horizon afteekende, uit, en deden ons vermoeden, nog een heel eind te zijn verwijderd van de eigenlijke Zaanstreek. Plotseling echter, bij eene bocht van den vóór ons uitkronkelenden weg, door eene opening in het aan onze zijde zich hoog verheffend riet, gleed onze blik over eene breede, kalme watervlakte. Een enkel vaartuig dreef traag er op voort, de groote lappen zeil slap latende neerhangen als vermoeide vleugels. Aan de overzijde een dier teekenachtige Zaansche dorpen met koepels en tot aan het water uitgebouwde huizen, hier en daar wegduikend in het groen, afgewisseld door enkele molens en fabrieksschoorsteenen, waaruit de blauwe rookwolkjes nog opstegen, wegdoezelend in de hooge, sterk sprekende avondlucht. Stil op onze stokken geleund, genoten wij dat treffende tafereel.

Eindelijk langzaam voortwandelende, naderden wij de plaats, waar wij konden worden overgezet, en toen wij werden voortgeroeid, breidde zich

aan alle zijden het heerlijke gezicht uit en bejammerden wij het, zoo spoedig er van te moeten scheiden.

Wij hadden de Zaanstreek bereikt op eene wijze, zooals ieder vreemdeling het eigenlijk moest doen. Langs een der vele wegen moest hij de Zaan naderen en geen gebruik maken van den trein, die hem dadelijk tot in het hart van de belangrijkste plaats voert. Het karakteristieke van de Zaanstreek gaat daardoor voor hem verloren. Komende uit Amsterdam, eertijds slechts over water en anders langs een der dijken of landwegen, die steeds voortkronkelen door de aan vaarten en slooten zoo rijke vlakte van Waterland, was het den wandelaar, als moest hij een groot eiland bereiken, dat daar als een lange strook te midden van die vlakke weiden lag. Juist die ligging is oorzaak, dat zoo langen tijd de Zaansche dorpen hun eigenaardig karakter hebben behouden. Nu snelt door die weilanden, alle vaarten en slooten in rechte lijn overbruggend, de spoortrein voort.

Raadhuis te Jisp.

Van het breede IJ is niets meer over dan een lange strook water, door zware dijken in bedwang gehouden, sterk genoeg om ook het stoompaard te dragen, dat, waar het verschijnt, alle herinnering aan vroegere toestanden doet ophouden, alles eenvormig makend naar het model der groote steden. Toch zal het niet gelukken de Zaanstreek geheel te berooven van haar eigenaardig karakter. Het vele water, dat steeds in moeilijke tijden de beschermer is geweest van deze landen, behoedt ze ook nu voor bepaalde karakterloosheid.

Toch is er al heel veel veranderd. Van de vroeger zoo buitengewoon talrijke molens, die hunne wieken lustig in het ronde deden gaan, is nu reeds meer dan de helft weg. Honderden zijn onder sloopershanden gevallen en nog steeds vermindert het aantal voortdurend en komen er voor inplaats de veel meer produceerende stoomfabrieken, die hare hooge schoorsteenen boven alles uitsteken. Waar vroeger de smalle wegen slechts weinig ruimte lieten voor het verkeer, zoodat men zelfs keuren noodig achtte, om de kinderen van den weg te houden, als de werkplaatsen en werven werden verlaten, en men het doelmatiger vond van de veel ruimere verkeerswegen te water gebruik te maken, die dan ook steeds gestoffeerd waren met boeiers, zeil- en tentjachten: daar zijn nu de *wegslooten* reeds voor een groot gedeelte gedempt, de rijtuigen in gebruik gesteld en de zoo gezellige glazenjachtjes, als rariteiten

zorgvuldig weggeborgen in donkere schuitenhuizen, gedoemd tot langzaam verteren. De lust tot zeilen, in de laatste jaren weer aangewakkerd, is eigenlijk den Zaankanter aangeboren, maar 't is niet meer als voor jaren, toen ieder koopman gedwongen was met een der beurtschippers, meest brutale zeilers, of met eigen jacht te Amsterdam ter markt te gaan. De huizen zijn veel gemoderniseerd. Slechts hier en daar verheffen zich nog enkele oude geveltjes. Ze zijn meestal van hout en steken daardoor nog meer af bij de nieuwe, gepleisterde huizen van den tegenwoordigen tijd. Door ze rijk of eenvoudig, al naar dat de beurs het toeliet, met ornament te versieren, trachtte de Zaankanter aan zijn huis een behaaglijk voorkomen te geven. Deuren, bovenlichten, vensterblinden, poorten en gevels enz. alles werd door bekwame handen met snijwerk versierd. Steeds werden de attributen van het beroep des bewoners aangebracht of wel plastisch voorgesteld. In de enkele steenen huizen van den vroegeren tijd vindt men hetzelfde bij de gevelsteenen.

Oude deur te Zaandijk.

De voorgevel der huizen, naar de straat gekeerd, bevat den hoofdingang, doch steeds vindt men in die oude huizen nog een ingang voor het gewone verkeer. De eerste, de dooddeur, werd slechts bij enkele gelegenheden gebruikt. Aan de achterzijde, den Zaankant, vond men de eigenlijke woning, meestal uitgebouwd tot het water, eindigend in koepelvorm. Een koepel behoorde er bij, en dan veel ramen. Het uitzicht moest ruim zijn, zoowel over het erf, als over het water. In dit gedeelte van de woning was het *woon-end*, de schrijfkamer en de keuken.

Eenvoudig in doen en laten, in denken en leven, hield de oude Zaankanter niet van bluf. Degelijk in handel en wandel drukte hij zijn stempel op al wat hem omringde; maar toch: wat doen ze u aangenaam aan, wat bevindt ge u spoedig volkomen op uw gemak in die vertrekken, zoo stemmig van toon. De hooge lambrizeering van wagenschot, door gemarmerde pilasters in paneelen verdeeld, draagt zoo goed de in blauwgroen, door verschillende tinten in vakken verdeelde zoldering en wand. De zware eikenhouten balken met gebeeldhouwde karbeelen geven u zulk eene goede gedachte van de soliditeit der woning, en de blauwe tegeltjes-schoorsteen, soms met een geslepen spiegel zonder lijst er voor, ook wel met een of andere voorstelling versierd, eene

enkele maal met eene windroos, waarvan de wijzer door de boven op den schoorsteen staande windvaan wordt geregeld, doet het zoo goed bij het bruin van den wand. De geboende Spaansche matten, die den vloer bedekken, de stoelen met hooge, gedraaide leuningen en triemen, de lage, „flap aan den wand”, ronde, ovale of zeskante tafel op driepoot, het mooie koperen kroontje, de massieve zware Hollandsche kast, welke het blauwe of gekleurde kaststel draagt, het zoo rustig tikkende Zaansche klokje, alles noodigt u uit tot kalm ter-neer-zitten, om te droomen van die dagen van bloei en grootheid, toen de Zaan nog de oude Zaan was.

Zooals ik zooeven opmerkte, was de oude Zaankanter het type van een degelijk fabrikant of koopman. Hij ging geheel in zijne zaken op. Driemaal ter week moest hij naar stad (Amsterdam), naar de markt, d. i. de korenbeurs. Op de drie overige dagen bezocht hij zijne molens of werkplaatsen en had hij de handen vol om op het kantoor zijne zaken in orde te houden. Veel tijd om zich met dingen af te geven, die niet bepaald zijn werk raakten, had hij niet en daaraan is het toe te schrijven, dat hij over het algemeen niet bijzonder veel belang stelde in wetenschappelijke of kunstzaken. Schilderijen van eenige beteekenis treft men maar zeer weinig aan, een enkel familieportret misschien, maar wel vindt men op tal van voorwerpen zooals: tafels, presenteerbladen, haardschutten, togen, tabaksdoozen, bekers, borden en schotels, voorstellingen uit het dagelijksch leven, of van die dingen, welke hem het naast aan het hart lagen. Hier is ’t zijn molen, daar de Groenlandsvaarder of het Zaangezicht van uit zijn koepel. Somtijds prijkt het voorwerp met de afbeelding van een of andere gebeurtenis, die alle gemoederen in beweging bracht als bijv.: het ongeluk met den woedenden stier of van den man onder den beer. ’t Was den eigenaar te doen om eene nauwkeurige afbeelding. Zoo angstvallig mogelijk moest de schilder zijn erf of molen weergeven.

Wil men thans eens iets hooren, dat ons, die buiten zaken staan, meer interesseert, dan moeten wij ons wenden tot die enkele ouden van dagen, die de zaken aan kant gedaan of aan jeugdiger krachten hebben toevertrouwd.

’s Avonds als de wijnster is opgegaan en hij met den langen gouwenaar gewapend in zijn hoekje zit, kost het weinig moeite hem over „vroeger” aan het praten te krijgen. In zijn eigenaardig, niet bijzonder welluidend dialect, waarin hij de *ch* door een *k*, de dubbele *a* door een *ee* vervangt en waarin de *ui* als een niet uit te spreken klank u in de ooren klinkt, zal hij u verhalen van zijne moeilijke tochten naar de markt, bijtijds opgeroepen door den knecht van den veerschipper, die, als porder dienst doende, ’s morgens vroeg bij de vaste klanten rondging, het uur vermeldende, waarop de schuit zou afvaren. Hoe konden mist en tegenwind dien overtocht uren lang vertragen en wat was het IJ meermalen onstuimig genoeg, om den ervaren schipper handen vol werk te geven!

Ge zult hooren, hoe het familieleven aan de Zaan bijzonder tot zijn recht kwam, en hoe uitgebreid die familiën veelal waren, zou u duidelijk worden,

als u werd verhaald, hoeveel personen er op den familiedag bij uw gastheer aan tafel verschenen. De dames met de korte Zaansche kap met juweelen voornaald, in zijden kassekien en damasten wachten, voorzien van beugel-

Herberg.

tasch en tuigje. De heeren stemmig gekleed. De tafel gedekt met het fijnste damast en beladen met blauw of gekleurd porcelein, afgewisseld door zilver

en kristal; en aan het hoofd de gastheer met de groote bokaal in de hand zijne gasten welkom heetende. Een beeld van rijkdom en degelijkheid, en straks, als de mopsies, kleine, veelal op kostbare wijze gebonden boekjes met gezelschapsliederen, voor den dag worden gehaald, zal het oude: „Waar kunnen wij beter zijn dan bij ons goede vrienden", ons opgewekt in de ooren klinken.

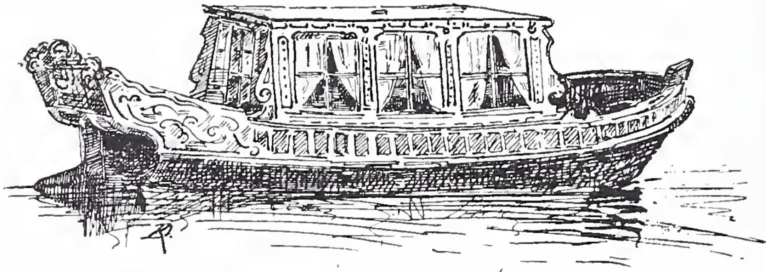
Was de familieband nauw, ook de verhouding tusschen den baas en zijn volk was en is nog in vele opzichten iets anders dan die van werkgever tot arbeider.

Kom op den nieuwjaarsmorgen maar eens kijken, doch liefst wat vroeg, want het volk komt al om zeven uur bij den ouden baas zijn' heilwensch uitspreken, en dat het wordt verwacht, bewijzen u de gevulde chocoladeketel en de opgetaste krentenbroodjes; ook staan de karaffen er niet enkel voor den pronk. De blokmaler, meesterknecht op een oliemolen, komt het eerst aan het woord, en de taal, die ge zult hooren, is bijzonder juist in dialect. 't Klinkt nog iets anders dan wanneer ge voor u zelf het, „Oitje met een jachie" leest, (uit „van de Weichsel tot de Schelde:"), hoewel dat toch ook door een blokmaler is gemaakt. Oude Pekelharing heeft daarin het zijne bijgedragen om tal van Zaansche uitdrukkingen voor 't nageslacht te bewaren.

De echt Hollandsche gewoonte om, nadat men samen gewerkt had, ook samen eens te gastreeren, is aan de Zaan in ruime mate gevolgd. De maaltijden van de spuitgasten, vrijwilligers, die de brandspuit bedienen, „spuitmalen", zijn nog in zwang. Het volk leeft met den baas, en de baas met het volk mee. Bij sterven en geboren worden, bij trouwen enz. komt dat vooral aan den dag, en de gevallen, dat een oude knecht reeds als jongen bij de familie in dienst is getreden, zijn niet zeldzaam.

Wanneer men van uit Amsterdam een uitstapje maakt naar de Zaanstreek krijgt men dadelijk den indruk, dat men een plaats nadert, die rijk is aan industrieele inrichtingen. Een aantal stoom- en zeilschepen liggen nagenoeg vlak voor de ruime binnenhaven en worden door rappe handen gelost. Ze brengen de grondstoffen aan, die in tal van fabrieken zullen worden verwerkt. Lange houtloodsen, waarin het gezaagde hout is opgeslagen, bewijzen dat deze tak van nijverheid, die eenige jaren lang kwijnde, weer tot grooten bloei is gebracht. Cornelis Corneliszoon van Uitgeest, die in 1592 den eersten houtzaagmolen aan de Zaan bouwde, zou zijne oogen niet vertrouwen, als hij eens zag op welke schaal de industrie, waarvan hij de grondlegger is, wordt uitgeoefend. In twee honderd jaar kan veel veranderen. Toen den 18den Augustus 1697 Czaar Peter, de man wiens komst te Zaandam als eene gebeurtenis van groote beteekenis gold en wiens naam nog door verschillende zaken in de herinnering wordt bewaard, de Voorzaan binnenvoer, klonk hem van alle zijden het gehamer en geklop op de vele scheepstimmerwerven tegen. Nu is er geen spoor meer van al die werven te ontdekken, en dat valt ons bijzonder op, als we lezen, dat in 1708 driehonderd zes nieuwe schepen op

de verschillende werven in aanbouw waren. Dat de werven aan de Achterzaan door den tijd zijn verdwenen, valt gemakkelijker te begrijpen. Midden door de Zaan ligt de Hoogedam, voorzien van sluizen. Deze bleken echter in 1608 reeds te nauw en nu vroegen de eigenaars van de werven aan de Binnenzaan octrooi aan, om een overtoom aan te leggen over den dam. Door eene vijf-en twintig voet breede en honderd-twintig voet lange, opene ruimte, die bovendien nog met eene bocht liep, brachten zij hunne schepen over in de Voorzaan, waar zij werden afgemaakt en opgetuigd. Het moet een vreemd schouwspel zijn geweest, als daar tusschen de huizen door een groot en log gevaarte over den dam werd gewonden, een schouwspel, interessant genoeg, om door den Keizer der Moskovieten te worden bijgewoond, en wel een bewijs voor de energie der scheepsbouwmeesters. In 1718 waren de afmetingen der schepen weer zooveel grooter geworden, dat de overtoom niet langer

Jachtje.

voldoende bleek. In dat jaar werd hij afgebroken. De sluizen in den dam zijn steeds eene belemmering geweest voor de vrije ontwikkeling aan de Binnenzaan, maar wij gelooven niet, dat de tijd verre is, waarop ze zooveel zullen worden verbreed, dat flinke zeeschepen kunnen doorgelaten worden om hunne ladingen te brengen aan de fabrieken aan de Achterzaan.

Een aantrekkelijk, verrassend gezicht levert de Binnenzaan op, gezien van den Hoogendam of van de sluizen. Een breede, kalme stroom vloeit daar tusschen de bebouwde oevers, en zelfs Keizer Napoleon trof het schouwspel zóó, dat hij de beide dorpen Oost- en West-Zaandam vereenigde en tot eene stad verhief, „sans pareil" klonk het van zijne lippen. Toen hij echter eenige oogenblikken later een korte poos verwijlde in de kleine stulp, die een Czaar Peter enkele dagen had geherbergd, was het reeds weder uit met zijne goede luim, en wrevelig verliet hij eene woning, waarvoor de Keizerin niets overhad dan een smadelijken schaterlach. Twee jaren later volgde weer een keizerlijk bezoek. 't Was Keizer Alexander van Rusland, die eigenhandig eene wit marmeren gedenkplaat in den schoorsteen metselde, waarop alleen deze woorden staan:

PETRO-MAGNO
ALEXANDER.

Geen vreemdeling stapt te Zaandam af, of hij wordt bestormd door liefhebbers om hem het Czaar Peterhuisje te wijzen, dat wel de herinnering draagt van Alexanders bezoek, maar waarin niets is, dat ons Napoleon in de gedachte roept. Wel komt ons zijn naam voor den geest, als wij denken aan dat zestal Zaansche burgers, die een paar maanden te vroeg meenden zich te kunnen verzetten tegen den wil van den Franschen Keizer en de slachtoffers werden van een bestuur, dat nog macht genoeg had, om elke uiting van vrijheidszin in bloed te smoren.

Van den Dam voert ons aan de Westzijde een breede wandelweg naar het schoonste gedeelte van Zaandam. De huizen zijn niet geplaatst als schutters in 't gelid en in geen enkel opzicht gelijkt die weg op een stadsgezicht. Een tiental minuten doorgewandeld en men ziet op een ruim plein een aardig kruiskerkje. 't Is de Westzijder of Bullekerk. Dien naam dankt zij aan eene schilderij, die ter herinnering aan een verschrikkelijk ongeluk in de kerk is opgehangen. Den wand versieren doet de voorstelling niet. Door een gordijn wordt zij zelfs aan de oogen der kerkbezoekers onttrokken, als zijnde minder geschikt om de stichting te bevorderen. Iets wat men dadelijk toegeeft, als men de afbeelding van den woedenden stier aanschouwt, die bezig is eene zwangere vrouw in de hoogte te werpen, en een man onder zijn hoeven te verpletteren.

Hoe dit onheil de gemoederen in beweging heeft gebracht, blijkt wel uit het groote aantal schilderijen, gravures en andere afbeeldingen, die van dit voorval op 29 Aug. 1647 zijn gemaakt. Op de tentoonstelling van Zaanlandsche Oudheden, in 1874 te Zaandam gehouden, vond men er een dertigtal.

Al voortwandelend wordt u van tijd tot tijd, door opene ruimten aan uwe linkerzijde, vergund een blik te slaan in het Westzijder veld. Op malsche weiden graast het vee, maar er is iets anders dat uwe opmerkzaamheid trekt. Daar, te midden van slooten en weiden, staan tal van molens en fabrieken, en al zijn er van de eerste nu niet zoo veel meer als in het midden der achttiende eeuw, toen men er ongeveer vijfhonderd kon tellen, toch zijn er nog genoeg over om u een denkbeeld te geven van de bedrijvigheid die steeds aan de Zaan geheerscht heeft.

En iedere tak van nijverheid kan spreken van eene eigene geschiedenis; wat gaf bijv. de papierfabrikatie aan veel honderden werk en brood! Geen concurrentie was mogelijk tegen het oude Hollandsche papier, en vele oude folianten zullen steeds den roem van de Zaansche papiermolens in herinnering houden. De snuifmolens hebben het geheel afgelegd. Toch waren ze van beteekenis, als men enkel nagaat, dat in 1796 alleen naar Spanje en Portugal zoo ongeveer 120.000 pond snuif werd verzonden. Eene enkele maal merkt ge ook terzijde van den weg een molen op, en ge vindt het wel wat gevaarlijk, dat tusschen de huizen die gevaarten hunne lange armen in de lucht zwaaien; en werkelijk, wanneer een stevige noordwester de wieken zwiepend doet rondgieren, dan is die vrees niet geheel ongegrond; maar men gewent

aan alles, en wanneer al eens zoo'n molenwiek of roede hare gewone plaats verlaat, soms een gedeelte van kap of stelling meenemend, dan volgt gewoonlijk eene aanmerkelijke schade. Doch zij strekt zulk een uitstapje zelden verder uit dan de molenwerf. Hare zwaarte is eene belemmering, en persoonlijke ongelukken komen zelden voor. 't Is echter geen ongewoon verschijnsel zulk een' molen, die, om den geijkten term te gebruiken, eene roed heeft „weggegooid". Wanneer ge 's avonds, als de wind gaat liggen, eens een eind het veld ingingt, zou u van verschillende houtzaagmolens een eentoonig geroep in de ooren klinken. 't Zijn de stemmen der kotjongens, die luide de namen der molens afroepen, welke de vang nederleggen, en waarvan het volk gaat inhalen, d. w. z. den arbeid gaat staken. De meesterknecht mocht eens vergeten, dat ook zij naar het einde van den dag verlangen. Het is geen kleinigheid, de namen van de zelfs ver in het verschiet staande molens te kennen.

Eigenaardig is het, dat de gemoedelijke rijmen of dreunen, die bij het volk dienden om het onthouden te vergemakkelijken, langzamerhand in het vergeetboek geraken.

Misschien komt het wel hierdoor, dat door het vele sloopen het verband wordt verbroken.

De *Zoeker*, die staat ver in 't veld,
Het *Jonge Big* er bij gesteld,
De *Ruiter* met zijn zwarte paard,
De *Haas* al met zijn langen staart,
De *Windhond* met zijn *grooten* mond,
Het *Konijn* die zaagt de balken in 't rond,
De *Ezel* die maalt nacht en dag.
Daar de Blauwselmolen niet tegen mag, enz.

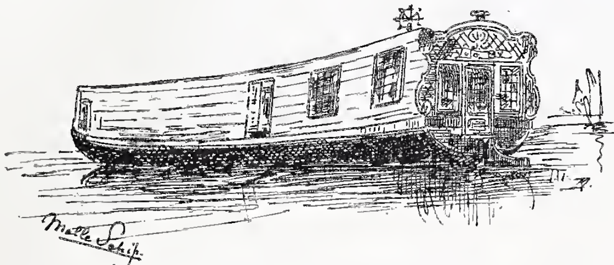
Zoo leerden de Zaandijker jongens reeds vroeg de verschillende molens kennen en aanwijzen. Sommige prijken met groote borden, waarop in beeld en schrift u de naam wordt gemeld.

Na deze uitweiding hebben wij de grens van Zaandam bereikt. Aan onze linkerzijde begint de wegsloot. Tal van bruggetjes stellen de bewoners der aan den overkant staande huizen in staat, hunne erven te verlaten. De eigenaardige stoffage, het glazen jacht ontbreekt. Het was voorheen het geliefkoosde vervoermiddel, om op visite of ter kerk te gaan, en als wij een rijtuig tegen komen, zou het mij niets verwonderen, dat ge uw wensch te kennen gaaft, om óók liever over water dan met een rijtuig vervoerd te worden. De weg is smal en de wal steil; toch is het eene gebeurtenis van gewicht, als er eens iets in de wegsloot is verdwaald geraakt, dat beter op den vasten grond thuis behoort. Paarden en koetsiers zijn aan de smalle wegen en aan de enkele draaiende molenwieken gewend, en rijden zelfs hier en daar onder de laatste door. Heel veel gelegenheid om de overzijde van de Zaan te bereiken is er niet; dat merkt ge op als we het schouw voorbijgaan. Voor voetgangers

bestaat echter hier en daar de mogelijkheid, om te worden overgezet, al wordt het niet altijd taalkundig juist ter uwer kennis gebracht, maar och, men mangelt in Amsterdam toch ook liefst met eene *d*.

Hier en daar merkt ge aardige geveltjes op. De Kralentuin behoort tot het verleden, maar de Beeldentuin is er nog en nu staan wij voor het *Zaandijker Raadhuis*. 't Gebouw dagteekent uit de vorige eeuw en is langen tijd een deftig koopmanshuis geweest. In 1854 is het door de gemeente Zaandijk aangekocht en voor raadhuis ingericht. De groote ontvangkamer is nu in raadzaal veranderd en een paar vertrekken zijn aan de vereeniging voor de „Zaanlandsche Oudheidkamer" afgestaan. De pogingen, om na afloop van de Zaanlandsche tentoonstelling van oudheden te Zaandam, een museum op te richten, hebben schipbreuk geleden, en hoe jammer ook, om de geringe belangstelling moest men het juiste tijdstip, om eene belangrijke verzameling bijeen te brengen, voorbij laten gaan.

In 1890 accepteerde de gemeente Zaandijk het aanbod van den Heer Honig, om zijne uitgebreide verzameling voornamelijk door den Heer Jacob Honig Jansz. Jr. bijeengebracht eene plaats te geven in het raadhuis. Voortdurend wordt de verzameling nu uitgebreid en alles in goeden staat gebracht. Veel is er reeds, dat den bezoeker belangrijk voorkomt. In vitrines en aan den wand zijn een groot aantal platen te bezichtigen, waarvan enkele bijzonder merkwaardig zijn. Zoo is er bijv. eene afbeelding van het zoogenaamde *Malle Schip*, waarvan Daam Schijf in 1743 de uitvinder was. Het zou,

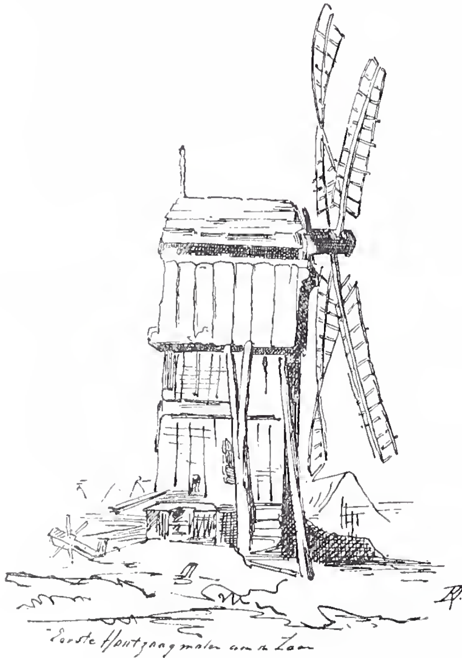

't Malle of onvoltooide schip.

onafhankelijk van wind of stroom, zich voortbewegen. Hij verkeerde in geen voordeeligen financieelen toestand en had bovendien met zooveel tegenwerking te kampen, dat zijne onderneming totaal mislukte.

Aenschouwers ziet mij toe
Want hier is wat bijzonder:
Hier is een seltsaem schip,
Dat is een wereldwonder.
De menschen zijn verbaest:
't Is zeker en gewis
De Allergrootste Konst
Zo die niet mal en is.

Dit schimpdichtje was lang het eenige niet. Naijver en domme geringschatting zijn ook toen weer oorzaak geweest van het mislukken eener onderneming, die zeker getuigde van den ondernemingsgeest, die den scheepsbouwmeester bezielde en die dan ook wel noodig was om eenen tak van industrie zoo geruimen tijd van groote beteekenis te doen blijven. Daarnaast ligt eene gravure, den eersten houtzaagmolen aan de Zaan voorstellende: zelfs het houten molenbord is aanwezig.

Eerste Houtzaagmolen.

Ick was de eerst, die 't houdt
Met saegen stucken saegde.
Dat menigh wonder was,
En wonder wel behaagde.
Waardoor 't gekomen is
Ten nutten aen den dagh,
Hoe dat ment houdt op 't best
En spoedig saegen magh.
Doe men schreef A° 1592 stout
Is deze molen 't Juffertje gebout,
Door Cornelis Corneliszoon van
[Uitgeest,
Die de eerste uitvinder is geweest.

De Groenlandsvaart wordt ons in herinnering gebracht door een groot aantal platen en schilderijen. Een groot doek, voorstellende een' man, die op eene ijsschots door een beer wordt aangevallen, bekend onder den naam van „De man onder den beer", laat ons zien, dat op die tochten naar het barre Noorden de schepelingen aan groote gevaren blootstonden.

Onder de aanwezige portretten van mannen van beteekenis, die aan de Zaan zijn geboren, behooren in de eerste plaats *zij* genoemd te worden, die door hunne nagelaten werken ons de gelegenheid bieden, kennis te maken met de geschiedenis dezer landen. Onder hen bekleedde zeker wel Jacob Honig Jansz. Jr. de voornaamste plaats. Hij leefde van 1816—1870. Groot was zijne liefde voor de Zaanstreek, en dat hij diep dóórdrong in al wat zijn belangstelling wekte, dat hij eene uitgebreide studie van het oord zijner geboorte had gemaakt, dat hij navorschte al wat hem duister voorkwam, dat bewijst het groot aantal zijner nagelaten werken. De Geschiedenis der Zaanlanden in twee lijvige deelen, de Historische Oudheid- en Letterkundige studiën, de schetsen van Over 't IJ, de veertien jaargangen van het Zaanlandsche Jaarboekje en enkele novellen, zijn van onschatbare waarde voor hen, die zich bezighouden met de studie van de Zaanlanden. Daarbij was hij een ijverig verzamelaar. Verschillende zaken, die zeker als

zoovele anderen in den tijd, toen men in 't geheel geen belangstelling had voor dergelijke studiën, zouden zijn verloren gegaan, heeft hij ten koste van veel tijd, moeite en geld bijeengebracht en nog bij zijn leven heeft hij zorg gedragen, dat ze ook na zijn' dood bij elkander zouden blijven. Nu vormt deze belangrijke collectie den grondslag van de in Juni 1892 geopende Zaansche Oudheidkamer. Hebben wij hem onze hulde gebracht, dan zeker noemen wij Hendrik Jacobsz. Soeteboom (1615), den boekdrukker uit *De witte Pers*, die tal van werken heeft nagelaten, waarin de eenvoudige man de vruchten van zijne nasporingen en onderzoekingen heeft neergelegd.

Ook Adriaan Loosjes (1689), den auteur van de *Beschrijving der Zaanlandsche Dorpen*, Jan Claes Schaep, den Wormerveerschen Cats en Gerrit van Orde (1774—1854), die als penningkundige een goeden naam had, mogen we niet vergeten.

Schilders van naam waren Jacob Cornelissen, die onder zijne leerlingen Jan van Schoorl mocht tellen en die met zijn altaarstukken eer behaalde, en Johannes Saenredam, leerling van den grooten Goltzius, maakte zijn naam als plaatsnijder beroemd.

Wij bezien ook het tweede vertrek, waarvan men langzamerhand een oud-Zaansch woonvertrek denkt te maken. 't Is nog niet zooals we het gaarne zagen, maar de toewijding van hen, die ons in staat hebben gesteld kennis te maken met zulk eene belangrijke bijdrage voor de geschiedenis der Zaanlanden, zal zeker niet verflauwen. Zij zullen bepaald niet rusten vóór de Zaansche Oudheidkamer ons een getrouw beeld geeft van het Zaansche volksleven. Laat ons hopen, dat zij in dat moeilijk pogen zullen worden gesteund door allen, in wier macht het is de verzameling uit te breiden; en als dan door den tijd en den drang der omstandigheden nog vele eigenaardige zaken en toestanden verdwijnen, zal men in de Zaanlandsche Oudheidkamer veel vergoed vinden.

Dat het eens een waardig monument worde voor een' roemrijken voortijd!

EEN BIJSCHRIFT VOOR HET PORTRET VAN JULIANA VAN STOLBERG.

(15 Feb. 1506—18 Juni 1580).

DOOR

A. W. STELLWAGEN.

War das Leibliche der frommen Makkabäermutter von der Erde entrückt, so dürfen wir dieselbe doch wohl zu den Sternen zählen, deren Schein im Tode nicht erlischt, sondern die nach ihrem Niedergang in der Erinnerung und im Herzen der Nachkommen und aufrichtigen Verehrer immer wieder aufleuchten.

Dr. *Ed. Jacobs*, Juliana von Stolberg, S. 313.

Ons oordeel over Juliana, Gravinne van Stolberg, de stammoeder van het Huis van Oranje-Nassau, behoeft noch gevestigd, noch gewijzigd. Het staat in Nederland vast, sedert de dagen van 's lands historieschrijver Pieter Corneliszoon Hooft, die haar noemde „eene wonder wijze en zeedighe vrouwe." Het heeft niet geleden door het nauwkeurigst geschiedkundig onderzoek, dat haar volgde op al hare levenspaden; het is hetzelfde als dat van den hofraad en eerbiedigen vereerder der edele gravin, dr. Schwarz, die aan haar sterfbed heeft gestaan. Maar de herinnering aan de ster, wier licht door den dood niet werd uitgebluscht, zal te allen tijde vriendelijke waardeering vinden.

* * *

Juliana van Stolberg werd geboren op Zondagavond van den 15den Februari 1506. Ze was het vierde der twaalf kinderen, die Gravin van Stolberg en Wernigerode haren echtgenoot Graaf Bothos heeft geschonken.

Hare eerste jeugd en jonge-meisjesjaren bracht ze gedeeltelijk door op het oude stamslot Stolberg, gedeeltelijk op Königstein bij haar oom, Graaf Eberhard, wiens huwelijk kinderloos bleef. Zoowel in de woning van oom en tante, als in het gelukkige gezin van hare ouders waren het zonnige dagen voor de kinderen. Het was in de laatste periode der middeleeuwsche bedevaarten, vrome ommegangen en wereldsche optochten; de vastenavond- en kerstnachtfeesten, de bonte kerkelijke en wereldlijke genoegens wisselden elkaar in allerlei verscheidenheden af. Het kloosterleven had zijne grootste uitgebreidheid bereikt bij innerlijk verval; het begon weerzinwekkend te worden. Gravin Anna van Stolberg was oprecht kerkelijk gezind, hare rechtzinnige vroomheid onverdacht: monniken en nonnen genoten hare gunst en de bedelmonniken kenden hare milde gaven. Ten huize harer moeder vond

alzoo de onvoldaanheid van het jongere geslacht met de oude kerkleer geen voedsel. En daar Juliana's vader dikwijls voor korter of langer tijd afwezig moest zijn, was het juist de moeder, die de opvoeding der kinderen voor een groot deel leidde. Het onderwijs, dat ten huize van Graaf Bothos aan de jonge graven en gravinnen werd gegeven, bepaalde zich tot lezen, schrijven en rekenen; de zoons werden dan later naar elders gezonden om hunne

Juliana van Stolberg.

opvoeding te voltooien. Zooveel blijkt wel, dat de jonge gravinnen in wetenschappelijken zin maar matig bedeeld werden. De huisonderwijzers Tileman en Platner, later magister Gangolf Engel, ze hebben natuurlijk invloed gehad op hunne discipelen, maar de maat van dien invloed schijnt niet aan te geven. Indien het alzoo in latere dagen geschiedt, dat vele kinderen van Graaf Bothos de nieuwe leer gaan belijden, dat de diep-ernstige Juliana oprecht Luthersch wordt, dan is een en ander het gevolg van het nadenken

en het onderzoek der bekeerlingen zelve. Hoe dit zijn moge, zooveel is zeker, dat men Juliana van Stolberg onder de eerste beroemde vrouwen der hervorming telt.

Geheel overeenkomstig de gebruiken van dien tijd onder den adel, werd voor Juliana, die niet naar een klooster zou gaan, maar voor 't huwelijk bestemd werd, al vroeg naar een' bruidegom omgezien. Nog voor haar veertiende jaar ten einde was, werd ze verloofd. Graaf Eberhard van Königstein, die de onderhandelingen in naam en met de uitgestrektste volmacht van Graaf Bothos had gevoerd, bracht de zaak naar genoegen der wederzijdsche partijen tot stand, en op Zondag den 16den Juni 1520 werd Juliana van Stolberg de bruid van Graaf Philipp zu Hanau, den negentienjarigen bruidegom. Getuige van de zijde des bruidegoms was o. a. Graaf Wilhelm zu Nassau und Dietz, de voogd van Graaf Philipp.

Natuurlijk werd de veertienjarige bruid niet terstond naar het huwelijksaltaar geleid. Drie jaren nog mocht ze genieten van haar verlovingstijd met den jongen man, die van tijd tot tijd tot haar kwam om haar voor deze of gene feestpartij af te halen. Eén dezer feestdagen mag wel afzonderlijk vermeld worden. Het was de doopplechtigheid op den 3den November 1522 van Magdalena, de dochter van Graaf Willem van Nassau-Dillenburg. Wegens den heftigen regen was de tocht naar de St.-Nicolaaskerk verhinderd en daarom werd de jonggeborene op het slot gedoopt. Juliana stond bij die gelegenheid tusschen haar bruidegom en Graaf Willem in. Wie zou op dit oogenblik hebben vermoed, dat ze met haar aanstaanden echtgenoot aan de doopvont van hare toekomstige stiefdochter stond? Zeker niet de jonge bruid zelve, wier huwelijk in den zomer van het volgende jaar werd voltrokken; 9 Juni 1523. Want haar trouwdag werd haar 't begin eener gelukkige levensperiode, en haar nu 22-jarige echtgenoot had volstrekt niet het uiterlijk van éen', die vroeg sterven gaat. Maar het scheen, alsof een ongelukkig gesternte over 't Hanausche geslacht was opgegaan, daar bijna allen zijner mannelijke leden door een vroegen dood werden weggenomen. Ook Graaf Philipp deelde in dit noodlot. Slechts zes jaren ongeveer mocht hij van zijn gelukkigen echt genieten; reeds den 28sten Maart 1529 overleed hij. Het was op den eersten Paaschdag, toen de 23-jarige weduwe bij zijn lijk stond. Twee dagen later werd haar nog eene dochter 1) geboren, die des Donderdags gedoopt werd en den naam der moeder ontving.

Het was een gelukkig huwelijk geweest, al waren de beide echtelieden niet

---

1) In 't geheel werden uit het huwelijk van Graaf Philipp van Hanau met Juliana van Stolberg vijf kinderen geboren:

1⁰. *Reinhard*, geboren 10 April 1524, overleden 12 April 1525.

2⁰. *Katharina*, geboren 26 April 1525; gehuwd in 1545 met Graaf Johann IV zu Wied-Runkel.

3⁰. *Philipp*, geboren 30 November 1626, trad in 1551 als Graaf van Hanau op, huwde den 22 November 1551, en overleed in 1561.

4⁰. *Reinhard*, geboren 5 April 1528, werd zwaar gewond bij de belegering van Renty en overleed, aan zijne wonden den 19 October 1554 in Bethune.

5⁰. *Juliana*, geboren 30 Maart 1529, is tweemaal gehuwd geweest, zij overleed 8 Juli 1595.

van denzelfden godsdienst. Graaf Philipp, die aan de oude leer getrouw was gebleven, was een verdraagzaam Catholiek, en zijne echtgenoote, die de leer van Luther aanhing, in alles eene trouwe vrouw en moeder. De uitvaart des overledenen werd overeenkomstig de gebruiken der moederkerk gevierd, maar na de zielmis werd eene predikatie gehouden, waarbij de hervormde zwager, Graaf Balthazar van Hanau, en de hervormde broeder der weduwe, Graaf Lodewijk, tegenwoordig waren. Trouwens deze zelfde onderlinge verdraagzaamheid der Catholieke en Hervormde familieleden, bij de plechtigheden van Graaf Philipp tegenwoordig, werd ook bij 't leven van den jong gestorvene van beide kanten behartigd: de beide godsdienstige belijdenissen leefden vredig naast elkander en hielden hare plechtige oefeningen in dezelfde stadskerk.

Na de begrafenis des graven werd familieraad gehouden en aan Juliana de voogdij over hare minderjarige kinderen opgedragen. Als voogden en medebestuurders over de Hanausche landen werden de graven Willem van Nassau, Reinhard van Solms en Balthasar van Hanau benoemd; en zoo geschiedde het dus, dat Graaf Willem in dezelfde verhouding tot de kinderen des overledenen kwam, waarin hij ook tot wijlen Graaf Philipp had gestaan, toen deze nog minderjarig was.

* * *

Gravin Juliana is 2½ jaar weduwe geweest, en daarna in den echt getreden met den voogd harer kinderen, Graaf Willem van Nassau-Dillenburg. Het ligt in den aard der zaak, dat de omstandigheden hebben samengewerkt om het huwelijk te bespoedigen. Graaf Willem had, als voogd van Juliana's eersten echtgenoot, zich bij den overledene zeer bemind gemaakt, zoodat Juliana nooit anders dan met de hoogste achting over hem had hooren spreken; en thans, nu hij met haar de leiding had over wijlen Graaf Philipp's kinderen, deed hij zich aan de 25-jarige weduwe opnieuw zoo gunstig kennen, dat deze niet aarzelde, den 45-jarigen weduwnaar als haar tweeden echtgenoot trouw te beloven. Den 20sten September 1531 werd het huwelijk gesloten. Na een kort verblijf te Siegen, vestigden de beide echtelieden zich op het slot Dillenburg, het kasteel, waar, van nu af aan, Juliana nog ruim 48 jaren haars levens zou doorbrengen. Graaf Willem, geboren 10 April 1487, had uit zijn eersten echt nog eene dochter over, dezelfde Magdalena, bij wier doop Juliana als meisje van 17 jaren was tegenwoordig geweest; en de Gravin had uit haar eersten echt nog vier kinderen in leven, zoodat het gezin der jonggehuwden al reeds op den trouwdag niet klein was. En sedert werd het bijna ieder jaar met een' zoon of eene dochter vermeerderd, want Willem van Nassau's tweede huwelijk werd met twaalf kinderen, vijf zoons en zeven dochters, gezegend, zoodat de Graaf met het oog op deze talrijke nakomelingschap niet ten onrechte den naam van Willem den Rijken ontving. In de Nederlanden is Graaf Willem echter onder den toenaam „den Ouden" bekend, immers om hem te onderscheiden van zijn beroemden oud-

sten zoon Willem, die eerst in later tijd als „de Zwijger" in 's lands geschiedenis werd aangeduid. Gelijk gezegd werd, er zijn uit het huwelijk van Willem den Ouden van Nassau-Dillenburg en Juliana van Stolberg vijf zonen en zeven dochters geboren:

1°. *Willem I*, geboren 24 April 1533, Prins van Oranje sedert 1545; vermoord te Delft, 10 Juni 1584.

2°. *Hermanna*, geboren 9 Augustus 1534; jong gestorven.

3°. *Johann*, geboren 22 November 1536, overleden 6 Nov. 1606. Hij was de eenige der vijf broeders, die een natuurlijken dood is gestorven; van de vier overigen stierven er drie den heldendood op het slagveld voor de zaak der vrijheid, en viel de oudste door de hand van den sluipmoordenaar.

Graaf Willem van Nassau-Dillenburg.

4°. *Lodewijk*, geboren 10 Januari 1538; gesneuveld op de Mookerheide, 14 April 1574.

5°. *Maria*, geboren 18 Maart 1539, overleden 1599. Zij huwde op haar 17de jaar met Graaf Willem van den Berg, die echter de zaak der vrijheid en zijne echtgenoote verliet.

6°. *Adolf*, geboren 11 Juli 1540; gesneuveld bij Heiligerlee, 24 Mei 1568.

7°. *Anna*, geboren 21 September 1541; overleden in 1616. Zij huwde in 1556 met Graaf Albrecht van Nassau-Weiburg en werd de moeder van 15 kinderen.

8⁰. *Elisabeth*, geboren 25 September 1542; overleden in 1592. In haar huwelijk met Conrad, Graaf van Solms-Braunfels, werden haar 14 kinderen geboren.

9⁰. *Katharina*, geboren 29 December 1542; overleden in 1624.

10⁰. *Juliana*, geboren 10 Augustus 1546; overleden in 1588. Haar huwelijk met Graaf Albrecht van Schwarzberg-Rudolstadt werd met 10 kinderen gezegend.

11⁰. *Magdalena*, geboren 15 December 1547; overleden in 1633. Ze huwde met Graaf Wolfgang van Hohenlohe-Weikersheim, en werd de moeder van 14 kinderen.

12⁰. *Hendrik*, geboren 15 October 1550; gesneuveld op de Mookerheide, 14 April 1574.

Het was niet alleen een talrijk gezin op den huize Dillenburg, het was ook een gelukkig gezin. En van dat geluk is Gravin Juliana de leidster, de voorgangster. Tijdgenooten en ooggetuigen hebben niets dan lof voor hare moederlijke zorgen. Het is bekend, dat bij haar leven reeds het aantal harer eigene kinderen en dat van hare kleinkinderen samen tot 160 geklommen was. Nu is het waar, dat de roem der moeder en grootmoeder niet in de eerste plaats ligt in dit cijfer: „160 kinderen en kleinkinderen"; maar het heeft toch historische beteekenis, dat Juliana de stammoeder werd van de eerste Europeesche vorstenhuizen. Intusschen is dit de luister van haar bestaan, dat zij voor hare kinderen en velen der kleinkinderen het middelpunt en de aantrekkende kracht werd en bleef tot aan hare grijsheid toe. Een ooggetuige, Gotfried Hartzfeld, die als historie-schrijver en rentmeester zeker 30 jaren in betrekking heeft gestaan tot het Huis van Nassau-Dillenburg, heeft, ter eere van Gravin Juliana, o. a. eenige rijmregels neergeschreven, die misschien geen hooge dichterlijke vlucht nemen, maar die toch als veelmeenende uiting van dankbare vereering het afschrijven waard zijn:

Eine Frauwe ehr- und lobenswerth,
Die Gott diesem Land bescheert;
Die ihre Kinder hat erzogen
In Gottesfurcht, ist hoch zu loben,
Dazu in Zucht und Ehrbarheit,
Wie man's weiss weit und breit.

Inderdaad is Gravin Juliana veel voor hare kinderen geweest. Ze muntte uit door innige, maar ook werkdadige vroomheid en door den hoogsten zedelijken ernst. Er was op het slot te Dillenburg eene hofschool, waar de jonge graven en gravinnen werden onderwezen, en van alles was Juliana de ziel. Later, als de jonge graven tot de jaren des onderscheids gekomen waren, werden ze naar elders, naar de hoogeschool te Hanau b. v., gezonden om er hunne opvoeding te voltooien; maar ook dan bleef de briefwisseling met hunne moeder de lichtster op hun levenspad. Uit den aard der zaak was

Er was op het slot eene hofschool, waar de jonge graven en gravinnen werden onderwezen . . .

ze voor hare dochters ook nog in latere jaren, toen de gravinnen den kinderschoenen ontwassen waren en zelve als echtgenooten en moeders hare plichten hadden, eene trouwe hulp. Als hare dochters in moeilijke dagen, bij de geboorte harer kinderen en in andere omstandigheden van intiem belang, aan raad en leiding behoefte hebben, en Juliana's tegenwoordigheid noodig wordt of gewenscht is, wordt steeds de trouwe moeder bereid bevonden Dillenburg te verlaten en op reis te gaan. Er komen omstandigheden van ernstigen aard, ook in zedelijken zin; er dreigen soms familie-onaangenaamheden, die tot eene vijandige stemming aanleiding konden geven; er is ook verschil van godsdienstige overtuiging onder eigen of aangehuwde kinderen. Om al deze uiteenloopende aangelegenheden langs den weg des vredes en der overtuiging tot één doel bijeen te houden, opdat de familieband hechtheid verwerve, daartoe is niet alleen „zeldzame wijsheid," gelijk Hooft het uitdrukt, maar nog zeldzamer zelfopoffering en zelfverloochening noodig. Van beide hoedanigheden, naar hart en geest, had Juliana van Stolberg haar deel. Levenservaring aan den eenen kant en nederigheid des gemoeds aan den anderen waren hare kracht. Ook voor haar echtgenoot, Graaf Willem, was zij tot aan diens dood de trouwste gade, die zijne zorgen deelde en alles deed om hem de moeiten des levens en de lasten van den ouderdom te helpen dragen. Den 6den October 1559 overleed de Graaf en nu bleef de taak van de opvoeding der kinderen voor een groot deel op hare schouders alleen rusten. De jongste zoon, Graaf Hendrik, die nog maar een knaap van negen jaren oud was, eischte veel zorg, doch ook de meesten der andere kinderen, of de kinderen van dezen, vroegen hun deel van de moederlijke en grootmoederlijke zorgen. Maar ook het hoogste loon der edele Gravin, dit n. l., dat allen vereenigd bleven in de liefde tot haar, mocht bereikt worden. Tot aan haar dood toe is zij de machtige geest, die in het middelpunt van den breeden kring de eenheid onderhoudt en allen tot offervaardigheid in goed en leven voor de groote zaak der vrijheid opleidt.

* * *

Indien tijdgenoot en nakomeling aan Juliana van Stolberg eene eereplaats schenken onder de vrouwen van historische beteekenis, dan wordt intusschen wel in de eerste plaats gedacht aan het feit, dat zij de moeder is van dien Willem van Oranje, die de Nederlanden heeft bevrijd. Voor ons, Nederlanders, zal dan ook te allen tijde de vraag belangrijk blijven naar de verhouding tusschen de beroemde moeder en den beroemden zoon. Zoolang echter onze kennis van die verhouding betrekkelijk gering was en zeker niet tot in bijzonderheden afdalen kon, mocht het den schijn hebben, dat Oranje's doorluchtige persoonlijkheid slechts blinkt door een geheel eigen licht, welks schittering met een zachten weerschijn het lieflijk beeld der vrome moeder

weerkaatst. Men kon het begrijpen, dat de hooge zedelijke ernst en de doordringende vroomheid van Graaf Johan van Nassau het karakter van des graven moeder weerspiegelden; men erkende in de rechtschapenheid en gemoedsdiepte van Graaf Lodewijk gaarne de schatten van de moederlijke erfenis; maar welken invloed kon de kinderlijk-eenvoudige, de liefelijk-vrome Juliana van Stolberg oefenen op den geschoolden, berekenenden, met de kronkelpaden der 16de eeuwsche staatkunde zoo in alle opzichten vertrouwden, bevrijder der Nederlanden? Het is haast alles in tegenstrijdigheid met elkander bij dezen zoon en deze moeder; beider karakters vormen te zeer eene tegenstelling dan dat de dieper liggende eenheid terstond openbaar zou kunnen worden. Maar het historisch onderzoek is volhardend; het heeft niet opgehouden de feiten en omstandigheden samen te brengen, die het schijnbaar tegenstrijdige konden verklaren. Met de erkenning van het individueele bij moeder en zoon is de taak der geschiedenis niet geëindigd; het is haar doel geweest, bij veel verschil de hoogere eenheid te vinden. De biograaf van Oranje's moeder heeft intusschen ook daarmee niet het laatste woord gesproken. Er is een doel van nog andere strekking: „unter gewissenhafter Benutzung aller auffindbaren Quellen, die Thatsachen möglichst genau darzustellen, um so Erkenntnis und Verständniss geschichtlicher Erscheinungen zu fördern." En met deze woorden van den biograaf, Dr. Ed. Jacobs, in zijn beroemd boek *Juliana von Stolberg*, *Ahnfrau des Hauses Nassau-Oranien*, moge hetgeen hier volgen gaat in overeenstemming zijn.

* * *

Graaf Willem van Nassau, later Prins Willem van Oranje, werd den 24sten April 1533 op het slot te Dillenburg geboren. Tot aan zijn elfde jaar genoot hij de huiselijke opvoeding der vrome moeder; de godsdienst, die hem van kindsbeen afaan werd ingeprent, was de Evangelisch-Luthersche. Maar Willem's 26-jarige neef René, — de zoon van Heinrich van Nassau en Claudia, erfprins van Châlons en Oranje — die den 17den Juli bij Saint-Dezier gesneuveld was, had eene maand tevoren, den 20sten Juni 1544, zijn Prinsdom bij testamentaire beschikking aan Graaf Willem vermaakt, die van nu afaan Prins Willem van Oranje werd. De erfenis bracht vermeerdering van bezittingen en hooger titel voor den jongen graaf, maar zij riep hem tevens verre van het ouderlijke huis en naar de Nederlanden, naar het hof van Karel V, den leenheer van het Prinsdom. De overgang zou beslissend wezen voor den 11-jarigen Prins. De Keizer toonde welgevallen in den buitengewonen jongeling, nam hem op onder zijne edelknapen, en vertrouwde zijne opvoeding toe aan Hieronimus Perenot, een' broeder van dien welbekenden Antonius Perenot, wiens naam als Granvelle roemruchtig zou wezen in de Nederlanden. Het is duidelijk, dat de jonge Prins thans

ter misse ging en den biechtstoel werd binnengeleid: de zoon van Juliana van Stolberg werd opgevoed in de Roomsche leer en kerkgebruiken. Het ontbrak hem niet aan bewijzen van 's Keizers hooge gunst. Hij was nog geen 18 jaren oud, toen, door bemiddeling van zijn keizerlijken meester, eene huwelijksverbintenis werd tot stand gebracht tusschen hem, Prins Willem van Oranje, en Gravin Anna van Buren, eene der rijkste erfdochters in de Nederlanden. Het huwelijk werd den 19[den] Juni 1550 voltrokken en daarmede de band hechter gemaakt, die den Prins aan deze landen verbond. Tevens scheen het, alsof, met dezen huwelijksdag te beginnen, het leven één feestroes zou worden. Het werd een tijd van heerlijkheid en vreugde: gastmalen, tafelspelen, tournooien, jachtpartijen volgden elkander in haastige afwisseling. De zondagskinderen der fortuin, die, in de jaren van jeugd en geluk, het leven genoten, dachten bij den afscheidsdronk van heden aan geen hooger ernst dan om den beker te vullen voor het bescheid van morgen. Dat de dagen van kommer en druk komen konden, daaraan behoefde niemand te denken. De gunst des Keizers bracht rijkdom en eer, grootheid en roem. Maar de hoorn des overvloeds stortte zich niet over allen uit. Slechts voor hen, die 't nieuwe geloof dier dagen kettersch achtten, was de glorie; voor wie met „Luthersche doctrijne" besmet waren, wachtte de kerker, het zwaard, de brandstapel. En Willem van Oranje, die de weelde volgde en in 't feestgewoel de stem des gewetens doofde, vergat het Luthersch huisaltaar zijner moeder, vergat zijne eigen betere natuur. Voor het uiterlijke althans toonde hij zich een aanhanger van Rome's leer. Het was de tijd van veinzen, en toen vooral scheen het, dat de taal den mensch gegeven was om zijne gedachten te verbergen. Keizer Karel was een meester in de kunst van diplomatisch spreken, maar zijn zoon Philips, die met een vriendelijk gelaat ook hen naderde, wier doodvonnis door hem stond geteekend te worden, overtrof zijn vader nog in zulke soort van oprechtheid. Granvelle, Viglius, Barlaymont, Vargas van hetzelfde. Oranje echter, die den listigsten nog te schrander was, die bovendien door zijne kennis van het Nederlandsch, en het Fransch, van zijne moedertaal en het Latijn, het Spaansch en het Italiaansch, de kunst had aangeleerd om in zes talen zijne gedachten te verbergen, Oranje had waarschijnlijk in deze dagen vooral zijne wezenlijke gevoelens in zake godsdienst en geloofsleer voor zichzelven te houden. Maar het valt moeilijk te gelooven, dat hij oprecht Roomsch was. Dat hij er den schijn van aannam, is waar. Hij was Ridder van het Gulden Vlies — eene eer, waarvoor zijn vader, Graaf Willem van Nassau-Dillenburg, had bedankt, en als Luthersch vorst had moeten bedanken — en in die hoedanigheid beschermer van Rome's leer; hij ging ter misse en hield zijne Paaschplichten. In zijn Prinsdom was hij tot zelfs de vervolger der Hugenoten, want het schijnt zeker, dat de Prins voor de wreedheden van Alexander de la Tour verantwoordelijk is. En eindelijk: toen Granvelle zich over 's Prinsen broeder, Graaf Lodewijk, beklaagde en zeide, dat deze „klaarblijkelijk tot den Evangelischen godsdienst behoorde," antwoordde

Willem, dat die broeder er ernstig over dacht, de leer van Luther af te zweren en Roomsch te worden, maar dit tot heden bij voornemens gelaten had, dewijl het leerstuk van het H. Avondmaal hem nog niet geheel gewonnen had. En toch, ondanks al zulke woorden en al zulke daden, Willem van Oranje's rechtzinnigheid voor Rome's leer, was slechts schijn. Dat hij te Breda onder zijne bedienden er twee had, die tot de hervormde leer behoorden, is bekend; dat hij tegen de inquisitie was, niet minder. Ook was en bleef hij een tegenstander van Granvelle, en liet hij het bevel des Konings van den 10den Augustus 1559, waarbij de vervolging werd uitgesproken tegen een aantal van ketterij verdachte personen, onuitgevoerd. Nogmaals zij het dus gezegd: er is in dezen tijd van voorspoed en weelde laakbare tegenstrijdigheid in Oranje's doen en zeggen en denken; maar uit zijne verhouding tot het ouderlijke huis te Dillenburg, meer bepaaldelijk uit die tot zijne moeder, blijkt duidelijk, dat hij de hervormde leer niet vijandig was. In de Luthersche landen stond de Prins namelijk als papist bekend, vooral sedert hij in 't voorjaar van 1558 te Frankfurt a/M., als overbrenger der boodschap van Keizer Karel's troonsafstand en der rijksinsigniën, aan de kerkelijke plechtigheden dier gebeurtenissen mede had deelgenomen. Maar van 't ouderlijke huis had hij daarom in godsdienstig opzicht het vertrouwen en de genegenheid niet verbeurd. De correspondentie tusschen de ouders en den zoon schijnt nooit geheel afgebroken, en in de dagen na 1555 weder levendiger geworden te zijn. Graaf Lodewijk was bij den Prins ten dage der begrafenis — in of kort na de maand Maart van 1558 — van Anna van Buren, en zeker twee dochters van Graaf Willem en Juliana van Stolberg werden te Breda in Willem's huis opgevoed. Ook brengt deze laatste van tijd tot tijd een bezoek aan zijne ouders te Dillenburg. Volgt uit een en ander niet dadelijk, dat de Roomsche Willem van Oranje het vertrouwen bleef bezitten zijner Luthersche ouders? Willems 12-jarige zuster, de meest door hem beminde Juliana van Nassau, vertoefde aan het Prinsenhof te Breda zonder schade voor hare Luthersche gevoelens. Het is wel waar, dat Juliana van Stolberg in hare brieven aan den 20-jarigen Lodewijk tegen het bijwonen der papistische begrafenisplechtigheden waarschuwt, maar nergens spreekt zij een woord van bezorgdheid voor het Luthersche geloof harer kinderen. Hare bezorgdheid, waar die zich openbaart, betreft veel meer de godsdienstig-zedelijke dan de godsdienstig-leerstellige denkwijze van haar oudsten zoon, en als ze klaagt, dan klaagt ze over de losse, onchristelijke zeden van het Hof en den toenmaligen adel in de Nederlanden. Vooral de lichtzinnige denkbeelden over het huwelijk en over den zondigen omgang van velen buiten het echtelijke verbond, waren haar een gruwel. Maar gelukkig mocht de edele moeder ondervinden, dat haar zoon in den laatsten tijd steeds meer den omgang zocht met het ouderlijke huis, èn door correspondentie èn door persoonlijk bezoek, zoodat de dag naderde van volkomen terugkeer des Prinsen tot het geloof en de zeden, die Juliana van Stolberg hem in zijne kinderjaren door woord en voorbeeld had ingeprent. Vooraf echter, aldus

stond geschreven, zou Prins Willem van Oranje door eene reeks van rampspoeden gelouterd worden; ook hij zou de waarheid bewijzen van des dichters woord: *al wie door ootmoed wordt herboren, is van het hemelsche geslacht.*

* * *

Het is in den zomer van 1559, en Oranje verneemt de gemeenschappelijke bedoelingen van Spanje en Frankrijk, die tot de overeenkomst in het bosch van Vincennes voerden, en waarbij tot het verdelgen van alle ketters in het gemeenschappelijke gebied wordt besloten. De wetenschap dezer aanstaande uitbroeiingsplannen geeft den eersten schok aan Oranje's geweten, en weldra komen sommige van 's Prinsen ware gevoelens wat duidelijker naar buiten: hij is vóór het wegzenden der Spaansche troepen uit de Nederlanden; hij trotseert de achterdocht des Konings door passief te blijven, als deze toont hem te verdenken; hij wil een tweede huwelijk aangaan met eene Luthersche prinses.

Juist in deze dagen valt ook eene tweede gebeurtenis, die den Prins tot nadenkend stilstaan op den levensweg aanleiding werd. Den 6den October 1559 overleed zijn vader, Graaf Willem de Oude, en nu werd de 28-jarige Prins het hoofd van het Nassau-Dillenburgsche huis. Het was hem onmogelijk naar de begrafenis te komen, en aan deze omstandigheid danken wij o. a. zijn' brief aan zijn' broeder Lodewijk, gedateerd 15 October 1559. Hij spreekt daarin van de deugden zijns vaders en noemt het een heiligen plicht, de voetstappen des overledenen te drukken; hij vermaant tot broederlijke eendracht en liefde en wil voor zijne broeders en zusters een tweede vader zijn. In 't bijzonder drukt hij Graaf Lodewijk op het hart de achtergelatene moeder bij te staan en in al het mogelijke naar haar wil en welbehagen te leven, om aldus een Gode gevallig werk te doen. Ligt niet, mag men vragen, in deze verklaring van Oranje bij de lijkbaar zijns vaders, eene aanwijzing van innige sympathie voor de Luthersche moeder?

Nog in een ander opzicht merkwaardig is Prins Willem's brief aan Graaf Lodewijk. Hij verzoekt nl. met veel nadruk aan zijn' broeder om toch, in vereeniging met Graaf Gunther van Schwarzburg, al het mogelijke te doen bij Keurvorst Maurits van Saksen, ten einde diens dochter Anna als tweede echtgenoote voor hem, den Prins van Oranje, te verkrijgen. Het viel echter niet gemakkelijk, den heftigen Lutheraan, Graaf Maurits, te bewegen over den Prins gunstig te willen denken. Nog moeilijker ging het, Anna's grootvader, Philip van Hessen, te woord te staan, want diens weerzin tegen den paapschen huwelijkscandidaat scheen inderdaad onverzettelijk. Graaf Gunther, zelf Luthersch, pleitte naar vermogen, dat hij voor de hervormde gevoelens van den Prins mocht instaan; hij beloofde, dat de Prinses een Luthersch

predikant als huispriester naar de Nederlanden medenemen en de H. H. Sacramenten in hare eigene apartementen ontvangen mocht; maar het antwoord was: dat de Prins in zijn hart onzen godsdienst is toegedaan, *wil ik ook wel gelooven*, maar hij staat in dienst van den Spaanschen koning en dit is tegen hem. In het gevoel van weerzin tegen het gewenschte huwelijk wordt door den vader der Prinses zelfs op de volkomen afwezigheid van lichamelijke schoonheid der 14-jarige bruid gewezen, maar de Prins hield zijn aanzoek vol, kwam zelf tot zijn aanstaanden schoonvader om hem mondeling nader in te lichten, en de verloving verwierf haar beslag. De grootvader der bruid bleef zijn verzet echter volhouden, al kon hij het huwelijk, dat na twee jaren gesloten werd, niet verhinderen. Prins Willem achtte zich gelukkig met zijne bruid, en nooit heeft hij zoo overdadig feest gevierd als in de periode kort na zijne verloving. Bijna schijnt het, dat de wijnkroes als verdoovingsmiddel dienst deed om den verkeerden stap over het voorgegenomen en gesloten politieke huwelijk te vergeten. Want Willem's verloving en huwelijk met Anna van Saksen is eene groote zedelijke fout geweest. Niet in de gevolgen alleen. Het is duidelijk, dat de Prins zich verheugde over den zegepraal op vaders en grootvaders tegenstand, maar toen hij het veertienjarige meisje zag, moest hij toch terstond inzien, dat deze bruid hem niet ten zegen worden kon. Twee jaar later, toen zij Oranje's echtgenoote stond te worden, was ze nog maar ternauwernood volwassen; maar in onbeteugelden hartstocht voor den Prins, blaakte zij. Bij iedere gelegenheid placht zij hem van hare vurigste liefde te verzekeren. Willem van Oranje en niemand anders is haar door God opgelegd, verzekert ze. Nochtans moest haar eigenzinnig karakter en haar weerbarstig gemoed voor de toekomst zorg baren. Toen ze aan haar rechtzinnig-Lutherschen grootvader schreef, dat „een ongeloovig man door eene geloovige vrouw geheiligd wordt," zal zij dit Paulinische woord wellicht goed gemeend hebben, maar het zou al spoedig blijken, dat ze zich aan eigen heiligmaking veel te weinig gelegen liet liggen. Te harer vergoelijking moet zeker gezegd worden, dat de jonge bruid uit den ernstigen familiekring van het ouderlijke huis in de ijdele wereld van den Nederlandschen adel werd overgebracht op een leeftijd, die zoo licht den plooi der lichtzinnigheid aanneemt. Het is ook waar, dat de Prins aan zijne schoonmoeder, de Keurvorstin van Saksen, toen deze hem vermaande, hare pleegdochter in godsvrucht en vroomheid verder te volmaken, heeft geantwoord, dat hij haar met zulke melancholische dingen niet lastig vallen zoude, maar de jonge bruid liever de Amadis-romans dan den Bijbel laten lezen. Lichtzinniger kan het niet, en de Prins heeft van zulke woorden berouw genoeg gehad, maar zij kenschetsen niettemin de omgeving, welke de ongeveer 17-jarige Prinses heeft helpen bederven. Echter is er een merkwaardig verschil tusschen de karakters der beide echtgenooten, en dat van beider gemoedsrichting zoo uiteenloopend getuigenis geeft. Als straks de dag komt van ramp en onspoed, wordt Willem van Oranje door het lijden gelouterd, terwijl Anna van Saksen er door tot eene furie is gewor

den, wier eenige verontschuldiging is, dat ze wellicht op het laatst niet langer toerekenbaar kan geacht worden.

* * *

Den 24sten Augustus 1561 werd het huwelijk in alle plechtigheid, wereldlijk en kerkelijk, voltrokken. Voor zooverre het kerkelijke aangaat, geschiedde het in een Evangelisch bedehuis, en tevens geheel in Evangelischen zin. Willem van Oranje's moeder was er niet bij tegenwoordig, want de keurvorst had bepaald,

Er was een hofprediker, die in de moedertaal de Heilige Schrift verklaarde...

dat hij de bruid met haar gevolg naar Dillenburg zou geleiden, zoodat dus Gravin Juliana te huis de jonggehuwden afwachtte.

In den aanvang ging het dien jonggehuwden in alles naar wensch en den 3^{den} November mocht de Prinses aan haar steil-rechtzinnigen grootvader, den Lutherschen Landgraaf, berichten, niet slechts, dat ze te Breda als eene koningin leefde, maar ook.... „dat ze aan haar geloof getrouw zoude blijven"...., want ze wist het, dit vooral was voor den ouden Philip van Hessen de hoofdzaak op deze wereld.

Juliana van Stolberg was medegegaan naar Breda om de jonggehuwden te vergezellen en zich met eigen oogen te overtuigen, dat voor den godsdienst harer kinderen en van hare schoondochter goed gezorgd was: een Duitsche

hofprediker, die in de moedertaal de Heilige Schrift verklaarde, vierde met zijne geloofsgenooten de Luthersche kerkplechtigheden. Natuurlijk diende er eenige voorzichtigheid in acht genomen te worden, ten einde de landvoogdes en Granvelle een weinig te believen, en zoo komt het, dat de eerste reeds den 18den October aan den Koning melden kon, dat de Prinses dagelijks ter misse ging. Een jaar later, den 31sten October 1562, werd er eene dochter geboren; de Prinses vertoefde in die dagen te Brussel, niet te Breda; de geboorte van het kind was een weinig ontijdig en de jonggeborene een zwak schepseltje, dat terstond gedoopt moest worden door den aanwezigen huispriester, en na den dood van het kind geschiedden nog eenige plechtigheden in de Saint-Gudule, alles natuurlijk op Roomsche wijze; maar men behoort niet uit het oog te verliezen, dat niet in de doopplechtigheid, maar in het Sacrament van het H. Avondmaal het groote verschil lag tusschen Roomsch en Evangelisch. En dit Sacrament heeft Anna van Saksen nooit op Roomsche wijze genuttigd. Er is nog afdoender bewijs, dat de Prins, wat ook in die dagen door hem wel eens gezegd kan zijn, nooit de bedoeling heeft gehad, zijne echtgenoote van de Luthersche leer afvallig te maken: den 8sten December 1564 werd hem een zoon geboren en het kind werd genoemd naar dien Maurits van Saksen, die de plannen van Karel V te schande had gemaakt en de Luthersche leer verdedigd. En wie waren de doopgetuigen? 's Prinsen moeder Juliana en hare Luthersche schoondochter Elisabeth von Leuchtenberg ter eener, August van Saksen en de Landgraaf Philip von Hessen ter andere zijde, en deze allen werden te Breda door Luthersche edellieden vertegenwoordigd. Is er meer noodig, dacht reeds de Jezuiet Strada, om ons nopens 's prinsen Luthersche sympathieën in te lichten?

Hoe dit zij, zooveel staat vast, dat het lichtzinnige en dubbelhartige van diergelijk godsdienstig „list gaat boven list" veel kwaad deed aan het toch reeds onedele gemoed van Anna van Saksen. Welhaast was ze ongevoelig voor de godsdienstige toespraak van haren Evangelischen huispriester, en traag in 't genieten van vrome lectuur. Het huwelijk der Prinses met den man, dien ze eerst aanbad, werd eene bron van rampen voor beide partijen. Reeds in het derde jaar na het sluiten van den echt was het huwelijksleed tot eene hoogte geklommen, „zelfs voor geen Zwijger meer verzwijgbaar," en kwam Vrouwe Juliana, van Ems, waar ze de baden gebruikt had, naar Breda, om de echtgenoote haars zoons ten goede te leiden. De Prins, die destijds ter wille van de aangelegenheden des Konings te Brussel vertoefde, kon slechts acht dagen verlof verkrijgen om zijne moeder te gaan zien, zoodat deze met Anna van Saksen veel alleen kan gesproken hebben. Doch zeker hebben hare vermaningen heel weinig gebaat. De Prinses werd lasterziek en benadeelde de eer van haar beroemden gemaal, en niets baatte tegen hare giftige tong. Tragisch werd het voor Willem van Oranje, dat juist in de dagen van toenemenden wederspoed van buiten, de storm in zijn huis telkens heviger werd. In Juli en Augustus van 1564 was zijne onvermoeidbelangstellende moeder opnieuw naar Breda gekomen en schreef Granvelle,

die voor de weerpartij het veld had moeten ruimen, maar zijn scherpziend oog van de Nederlanden niet afwendde, dat er aan 't Hof van Oranje allerlei kettersch volk samenkwam en dit 's Konings wantrouwen moest gaande maken tegen den Prins. En inderdaad valt in dien herfst van 1564 de beroemde redevoering van Oranje in den Staatsraad, tegen de bloedplakkaten, de inquisitie en de kettervervolgingen. In Juli en Augustus van het

In 1564 was zijne moeder opnieuw naar Breda gekomen...

volgende jaar komt dan verder de poging van zijnen broeder Lodewijk om de Nederlandsche edelen tot een gemeenschappelijk optreden tegen de wreede plakkaten te vereenigen, en in November of begin December het verbond te Brussel. Maar de gebeurtenissen volgden elkander spoedig in dien chaotischen tijd. In Augustus 1566, den 19den, valt de ontzettende Antwerpsche beelden-

storm, die een nasleep van beroeringen had, welke eerst in Maart van 't volgende jaar door 's Prinsen invloed aldaar gestild worden, en nog een anderen nasleep van ellende, waardoor meer dan anderen de weduwe van Graaf Willem den Rijken zou getroffen worden. Er kwam nog bij, dat de destijds gedane pogingen om eene vereeniging tot stand te brengen tusschen Lutersch en Calvinist slechts leidden tot eene besliste terzijdestelling der Luthersche leer. Zoo werden de Luthersche vorsten van het Calvinistische Nederland vervreemd en stonden ten laatste alleen Juliana met hare zonen aan de zijde van Willem en zijne historische zending.

Den 11den April 1567 verliet de Prins de stad Antwerpen en den 22sten reisde hij over Breda en Grave naar Cleve tot Dillenburg. Het was hoog tijd, dat hij ging, want reeds had Alva het bevel zijner gevangenneming ontvangen en de opdracht, dat het gerechtelijke verhoor niet langer dan 24 uren duren mocht. En niet licht kan eene reis onder treuriger omstandigheden plaats vinden dan deze van den Prins. Alle eereambten en bedieningen moet hij opgeven, aanzien en rijkdom achterlaten, en in eene overhaaste vlucht zijn heil zoeken, terwijl zijne gemalin, die hem vooral in deze dagen ten steun en troost had behooren te zijn, niet afliet, hem allerlei onaangenaamheden aan te doen. Vroeger was ze niet gezind in de Nederlanden te blijven, want „onder dat onchristelijk, goddeloos en ontrouw volk kon ze niet leven," thans weigerde ze in het lot van haar echtgenoot te deelen, en wilde ze te Breda blijven. Zelfs toen ze dan eindelijk mede te Dillenburg was aangekomen, dreef haar ongedurige geest haar telkens weder van huis. Nu eens trok ze naar Frankfurt, dan weer naar Heidelberg of Cassel, en als men haar in iets wederstreefde, dan kende hare woede geene palen. Steeds dreigde ze, dat ze een ongeluk aan zich zelve doen zoude, indien men haar niet naar de Nederlanden liet terugkeeren. Men wete, dat ze in gezegende omstandigheden verkeerde, en haar dreigen gewoonlijk niet bij dreigen bleef. Onder zulke omstandigheden was het 's Prinsen moeder Juliana, die troosten kon, en den veelvuldig gesmaden zoon opheffen. En ziet, gelijk volgens de sage Antaios zijne kracht wederkreeg, zoo spoedig zijne voeten aanraking verwierven met de moederlijke aarde, zoo ook vertoonde zich Willem van Oranje in de volheid zijner kracht, toen hij aan de zijde zijner moeder op het ouderlijke stamslot was teruggekeerd. De rijkbegaafde gravenzoon, het troetelkind der fortuin, de geslepen man van de wereld en zwijger was hij tot heden geweest; de zedelijk gelouterde macht, de bevrijder der Nederlanden, de roemruchtige Oranje werd hij eerst, sedert hij in het gezegende ouderlijke huis was wedergekeerd en er zich de boeien der Spaansche slavernij van de polsen schoof.

De groote ommekeer, die sedert 's Prinsen terugkomst op Duitschland's grond in hem zichtbaar werd, is een feit van gewicht. Thans behoefde hij geene gevoelens meer te huichelen, die de zijne niet waren; thans was voor zondige luchthartigheid de heiligste ernst in de plaats getreden. Hoe waren de tijden veranderd. In 1564 had de Prins, om rechtzinnig Roomsch te

schijnen en een zoo scherpziend priester als Granvelle te verkloeken, tot den Kardinaal gezegd, dat Graaf Lodewijk wellicht te bekeeren zou zijn, indien er een geleerd priester beschikbaar ware, die den twijfelenden Lutheraan over de moeilijkheden van het leerstuk der Heilige Hostie kon henen brengen; thans verzocht de Prins aan dienzelfden broeder Lodewijk om een predikant der Evangelische belijdenis tot troost en raad in de dingen des gevoelens. Opmerkelijk is ook, dat Willem van Oranje in ootmoed des harten zijne vroegere ongerechtigheid beleed der lichtzinnige woorden uit de dagen, toen hij voor Anna van Saksen de Amandis-romans eene geschikter lectuur dan den Bijbel vond, eene danspartij verkieslijker oefening dan een kerkgang. En nu, na een verblijf van $2\frac{1}{2}$ jaar op het ouderlijke slot te Dillenburg, schreef hij aan zijne van hem gescheiden levende gemalin: „ik ben besloten mij onder de beschikking van den Almachtige te stellen, opdat Hij mij leide naar Zijn welbehagen ... Gij weet zelve in welke gevaren en ellende ik in deze tijden mij bevind; in tijden, dat er geen grooter troost is voor den man dan te ondervinden en te zien hoe zijne huisvrouw hem met geduld het kruis wil helpen dragen, hetwelk God hem heeft op de schouders gelegd, hoe zij dat kruis hem daarom vooral wil licht maken, omdat zij weet, dat dit kruis het gevolg is van het streven des mans, om voor de eere Godes en den dienst des vaderlands in de bres te treden." Ontmoedigd is de Prins intusschen zoo weinig, dat hij juist in dezen tijd eene verbazende werkzaamheid ontwikkelt en allerwegen naar hulpmiddelen uitziet om de Nederlanden te kunnen redden. Ter bruiloft van Waldgraaf Otto zu Dhaun met Ottillie, de zuster van zijn zwager Albrecht van Nassau, verkreeg hij van dezen de toezegging eener som van 23000 gulden en Graaf Johann zu Nassau-Saarbrucken voegde daar nog 8000 gulden bij. Het zijn wel geene schatten om legerscharen te kunnen op de been brengen en onderhouden, maar het zijn toch sterren der hoop boven een horizon der vertwijfeling.

Nog een andere lichtstraal in den donkeren nacht werd er zichtbaar: den 14^{den} November 1567 werd te Dillenburg een zoon geboren, „een zoon, opnieuw een zoon!" ... „Gij zult Graaf Maurits zijn", ... diezelfde Maurits, die later den Prinsentitel zijns vaders erven zou en aan Nederland den weg ter overwinning wijzen in anders veegen tijd. Wel valt drie maanden na de geboorte van dezen zoon de oplichting van Philips Willem, die van de hoogeschool te Leuven naar Spanje werd gevoerd; maar ook deze nieuwe ramp doodde 's Prinsen geestkracht niet. Want ziet, de uitdaging van Alva beantwoordt hij met een verweerschrift in fiere taal, en waarin hij den bloedraad veracht, de inquisitie schandvlekt, zijn terugkeer tot den hervormden eeredienst rechtvaardigt. Over zijne geloofsverandering sprekende, zegt hij o. a. „indien ik de Roomsche kerk heb verlaten om in eene andere kerk binnen te gaan, zoo geschiedde dit, omdat ik de innigste overtuiging koesterde, dat de godsdienst, dien ik nu heb omhelsd, meer beantwoordt aan de waarheid der Heilige Schrift."

Alle deze dingen geschiedden in hetzelfde jaar 1568, toen een gezantschap

voortvluchtige Nederlanders, onder de leiding van Marcus Perez uit Antwerpen, tot Willem kwam, om van hem hulp en uitkomst te vragen; (14 April 1568). De Prins had reeds al 't mogelijke gedaan en een leger op de been gebracht. Maar helaas, zeventien dagen later, den 24sten Mei, sneuvelt Graaf Adolf bij Heiligerlee:

Graaf Adolf is gebleven
In Friesland in den slag,
Zijn ziel in 't eeuwig leven
Verwacht den jongsten dag.

Wat vermochten de ontoereikende strijdkrachten en de onvoldoende financiëele hulpmiddelen des Prinsen tegen de geoefende legerscharen en geldelijke hulpbronnen van eenen Alva? In het late najaar van 1569 keerde Oranje, arm en overwonnen, naar zijne moeder te Dillenburg terug. Dat hij onder 't leed gebukt ging, blijkt duidelijk uit hetgeen zijne schoonzuster Elizabeth aan Willem's jongere zuster Katharina schrijft, die zich ongerust maakt, zoo slecht ziet Oranje er uit, en den wensch uitspreekt, dat de almachtige God zijn leven nog lang moge sparen. Het was geen wonder, dat Willem's uiterlijk de sporen droeg van zijn innerlijk leed. Want bij al de teleurstellingen op staatkundig gebied voegden zich, meer en meer onduldbaar, het echtelijke leed en de schande eener booze huisvrouw. Anna van Saksen was in de laatste vier jaren heel slecht geworden. De voortdurende zucht naar geestrijke dranken begon haar te beheerschen. Het leven van matigheid en zelfverloochening onder Juliana van Stolberg was haar een gruwel, en in den herfst van 1568, toen haar zoon Maurits nog geen jaar oud was, ontvluchtte zij het slot te Dillenburg en vestigde zich te Keulen. Daar leefde zij, terwijl haar prinselijke echtgenoot met zijn leger te velde stond, in weelde en ongerechtigheid, tot ze eindelijk uit geldgebrek in 1570 in het Nassausche terugkeerde. Intusschen had ze naar den Keurvorst van Saksen geschreven om haar ouderlijk versterf te mogen ontvangen; „daar het jaargeld, hetwelk haar echtgenoot haar toelegde, te klein was en zij van den wind niet kon leven," — had ze zelfs bij de Spaansche rechtbank een proces begonnen om heur weduwlijk lijfgeld, „aangezien Oranje vogelvrij verklaard, alzoo zedelijk dood en zij derhalve weduwe was." Dit alles is voorwaar vreeselijk genoeg, maar het ergste moest toch nog volgen: Anna van Saksen was tot schandelijker daad vervallen en die den Oranjenaam onteerde voor heel de wereld. Tijdens haar verblijf te Keulen, in weelde en brooddronkenheid, had ze in den Procureur Mr. Jan Rubens, een om het geloof uit de Nederlanden gevlucht beroemd advocaat, een huisvriend weten te vinden, die dagelijks aan hare tafel werd genoodigd en ten slotte haar minnaar werd. Het schijnt zeker, dat Anna van Saksen de verleidster is, en zij niet afliet voordat Mr. Rubens haar ook bezocht, toen zij Keulen verlaten moest en te Siegen woonde. Ten laatste werd beider schuld openbaar, toen haar den 22sten Augustus 1571,

op het slot Beilstein eene dochter geboren werd, waarvan Willem van Oranje de vader niet was. Het kind werd Maria Dietz genoemd. Mr. Jan Rubens was reeds den 9^{den} Maart op zijne reis van Keulen naar Siegen opgelicht en in het Nassausche gevangen gezet om er een paar jaren gekerkerd te blijven.

* * *

In deze droeve geschiedenis moet veel licht vallen op de heerlijke deugd eener nooit genoeg geprezen vrouw. Toen er, na de gevangenneming van Mr. Jan Rubens, dag na dag verliep, zonder dat zijne echtgenoote Maria Pepeling, eene vrouw van buitengemeene zielegrootheid, iets van haren man, van wiens schuld zij zelfs geen vermoeden had, mocht vernemen, geraakte zij in grooten angst en kommer. Den 14^{den}, 15^{den} en 16^{den} Maart zendt zij achtereenvolgens bode op bode, schrijft ze naar Siegen aan de Prinses en smeekt haar in de ootmoedigste taal om tijding over haar echtgenoot. Een uur duurt haar een dag en in den angst over haar man lost zich al haar denken en doen op. Ze zendt aan de Prinses gevogelte en zuidvruchten, „zooveel er te krijgen was en de boden dragen kunnen." Veertien dagen van angstig wachten voor de gefolterde vrouw verliepen, tot eindelijk een afgezondenene van de Prinses tot haar kwam met de mededeeling, dat ze maar tehuis moest blijven, want dat Graaf Johan van Nassau haar gevangen echtgenoot zeker wel binnen eene week of wat op vrije voeten stellen zou. Edoch, men begrijpt, dat van dit laatste geen spraak zijn kon, want de verschrikkelijke misdaad, die het gezin van Oranje onteerde en de geheele familie Nassau beleedigde, kon slechts door den dood der schuldigen geboet worden. De Landgraaf van Hessen was er zelfs voor, dat beiden sterven zouden, Anna van Saksen ook.

Intusschen was Maria Pepeling in 't begin van April nog in 't onzekere omtrent de reden van haar mans gevangenneming. Zij geloofde aan staatkundige redenen te moeten denken en gewaagt van geruchten omtrent verraad en diergelijke misdaad, waarmede men den echtgenoot kon belasterd hebben. Maar toen zij ten slotte de zekerheid verkreeg, dat de man, dien zij zoo innig liefhad, de trouw aan haar geschonden had, toen was ze niettemin terstond bereid den schuldige, die in den kerker smachtte en in doodsgevaar verkeerde, volkomen vergiffenis te schenken. Zij dacht niet aan zijne schuld, zij dacht alleen aan het gevaar, waarin hij verkeerde; zij wilde hem redden, kon het zijn bevrijden, en de oneindige zelfverloochening, waarmede zij dit deed, is een voorbeeld van buitengewone zedelijke grootheid. Haar man vraagt ze, toch niet in iederen volgenden brief tot den toon van een deemoedigen zondaar terug te keeren, die om vergiffenis blijft smeeken, nadat hij die reeds verkregen heeft. Het geheim zijner misdaad bewaart ze binnen hare verzegelde lippen. Te huis moeten allerlei dingen bedacht worden

om de nieuwsgierige vrienden tevreden te stellen, die de veel te lange afwezigheid van Mr. Rubens zoo gaarne verklaard willen zien. En met den angst in het hart over 't geen de toekomst voor haar gekerkerden echtgenoot zijn zal, moeten de gewone feestdagen in haar huis toch doorgaan, want niemand mag achterdocht krijgen. Ten laatste, en als ze ten einde raad is, spreekt ze zelfs het voor hare eer meest pijnlijke woord uit, dat ze de misdaad noemen zal haars echtgenoots, indien men hem ter dood verwijst. Bij Graaf Johan van Nassau, die als gemachtigde des Prinsen den schuldige op Beilstein gevangen hield, hadden Maria Pepeling's smeekbeden wel invloed, want hij was een edel en grootmoedig rechter; maar het waren vooral de vrouwen der Nassauers, die op eerherstel voor de familie aandrongen. Eéne echter was er, die niet toegaf aan de gedachte naar wreede wraak; die ééne was de moeder van den diepbeleedigden Prins. Als het hoofd van het Nassausche huis, trof de smaad, haar zoon aangedaan, haar zeker 't ergst; maar als vrome christin had zij reeds zoo dikwijls door dringende voorspraak het strengste recht verzacht, dat ook thans niet te vergeefs hare genade werd ingeroepen. Maria Pepeling, die naar Siegen gekomen was om te zien, wat hare persoonlijke tegenwoordigheid zou kunnen verwerven, had den 1sten April eene schriftelijke smeekbede tot Juliana gericht en daarop tot antwoord ontvangen, dat haar verzoek op den Goeden Vrijdag aan Graaf Johan was overgebracht en dat 's Graven moeder dit verzoek om genade met hare voorspraak gesteund had. Werkelijk is nu van de doodstraf afgezien en Maria Pepeling richt den 24sten April een dankschrijven aan Juliana, Gravinne van Stolberg, om hare tusschenkomst te zegenen. Zij zegt thans te hebben ondervonden „de groote deugd en barmhartigheid der welgeboren, genadige vrouwe" en komt haar bedanken voor hare goedheid, zich en de haren in de verdere genade der Gravin aanbevelende. Er is nog een tweede brief van Rubens' echtgenoote aan Juliana tot ons gekomen, gedateerd Keulen 28 April 1571, en die dus slechts vier dagen later dan de vorige werd geschreven. Maria Pepeling verstout zich nog eens het woord tot de Gravin te richten om medelijden te smeeken „met eene arme bedrukte vrouw en vier onnoozele kinderen, die niets misdaan en hebben en nochtans de penitentie moeten dragen, want het hoofd niet en kan lijden zonder dat het lichaam mede gevoelt." De bedroefde verlatene, die haren man altijd „zoo zeer heeft liefgehad en nog liefheeft," doet een beroep op de bijbelsche waarschuwingen en beloften omtrent wedervergiffenis aan wie veel vergeven hebben. Zij herinnert aan allerlei mannen uit de Heilige Schrift, die door vrouwenmacht werden verleid en van God afweken. Zij wil de zonde haten, niet den zondaar. Zij bekent, dat de misdaad haars mans groot is, te groot om „genade te vragen, gelijk de kinderkens dat doen," maar zij wil vragen „een kruimken der barmhartigheid, gelijk de honden," en om haar mans verlossing smeeken. De God van barmhartigheid zal het Juliana loonen, en haar in eeuwigheid nabij wezen! Welnu, Maria Pepeling is in haar vertrouwen op Oranje's moeder niet teleurgesteld. Sedert Pinksteren, d. i. sedert den 10^den^ Mei 1573,

was Rubens, uit den kerker ontslagen, weder met zijne echtgenoote vereenigd en mocht hij, in beperkte vrijheid, met zijn gezin te Siegen wonen. 1) Wat de ongelukkige Anna van Saksen betreft, haar toestand werd hopeloos, zoodat ze in 1575 naar Dresden werd vervoerd om er, onder bewaking gesteld, hare woede wat te leeren matigen. Zij is daar den 18[den] December 1577 overleden, 34 jaren oud, en werd er, twee dagen later, in alle stilte naast Hertog Georg van Saksen begraven. Wel mag het onder al deze omstandigheden gelukkig heeten voor den Prins, dat heel de familie aan zijne zijde stond en eene trouwe moeder hem steunde op zijn pad. Zij was het, die, zonder ooit hare waardigheid als moeder uit het oog te verliezen, hem diende als haar heer en den voogd harer kinderen, hem diende met haar raad en gebed, hare zelfopofferende en kloeke liefde. Ook voor Oranje's kinderen was zij te allen tijde eene tweede zorg. Eén voorbeeld. Sedert 1565 was Prins Willem's dochter Maria als hofjuffer bij de Hertogin van Parma te Brussel. Thans, nu Oranje de Nederlanden had verlaten en te Dillenburg was, begon de grootmoeder bezorgd te worden voor hare kleindochter en wilde haar tot zich nemen. Daar zij het Fransch niet machtig was, was hare bede aan Willem van Oranje, haar zoon, dat deze aan de Landvoogdes zou schrijven om het kind, naar wie de grootmoeder zoo zeer verlangde, te laten henengaan. En ziet, het verzoek werd toegestaan; Maria van Oranje mocht naar Duitschland op reis gaan met den welwillenden groet der Landvoogdes, dat ze te allen tijde, bij wederkomst, met dezelfde goede gunsten zou worden ontvangen, (30 April 1567). Het is waar, dat er drie jaren later een rijksbode van Alva te Dillenburg aankwam met een bevelschrift uit Brussel van den 28[sten] Juni 1570 om Maria van Oranje namens den Koning van Spanje op te eischen, „daar zij als de dochter van den Prins Zijner Majesteits natuurlijke onderdaan was, „nostre naturelle subjecte;" maar de geheele opeisching was slechts tooneelspel en alleen begonnen om de bezittingen der minderjarige prinsendochter te kunnen verbeurd verklaren. Dit staat vast, dat de nu veertienjarige Maria, die later als Gravin zu Hohenlohe genoemd wordt, met eerbiedige liefde aan de eerwaardige grootmoeder te Dillenburg gehecht bleef, erkennende, dat ze aan haar de vrijheid des gewetens dankte en onder hare zorgvuldige hoede de schoonste jaren van haren jonge-meisjestijd had doorgebracht.

* * *

Nog vier jaren heeft Willem van Oranje den knellenden band des huwe-

---

1) Den 29sten Juni 1577 werd daar te Siegen de later wereldberoemde schilder Petrus Paulus Rubens geboren; in 1582 vertrokken zijne ouders, want toen werd Mr. Jan Rubens buiten Oranje's gebied gebannen.

lijks, na de trouwbreuk der echtgenoot, om de polsen gehouden. Al zijn lijden in die jaren heeft zijne moeder medegeleden. Weinig heeft hare anders zoo rustelooze pen omtrent de rampzalige huwelijksbetrekking haars zoons te zeggen, want haar gemoed kwam in verzet tegen de intieme onthullingen op het papier van de vreeselijke geschiedenis. Maar uit niets zoozeer als uit Juliana's verhouding tot Willlem's derden echt blijkt haar weerzin omtrent den voortduur van het ongelukkige Saksische huwelijk.

Den 7den Juli 1575 schreef de Prins aan Saksen's keurvorst, dat hij nu vier jaren in den weduwnaarsstaat had geleefd, want dat hij sedert 1571 zijn huwelijk met Prinses Anna als naar goddelijke en menschelijke wetten ontbonden achtte. Inderdaad mocht het dan nu ook geoorloofd heeten aan eene andere echtgenoote te denken, en had de Prins zijne keuze gevestigd op Charlotte van Bourbon, de dochter van Hertog Lodewijk van Montpensier. Deze was als minderjarig kind in het klooster gekomen en zelfs tot abdisse van Jouarre verheven; maar desniettemin droeg zij het kloosterkleed tegen haar zin. In 't geheim was zij, zeker niet buiten den invloed harer Evangelische moeder, de hervorming toegedaan, en nu naar Heidelberg bij Keurvorst Frederik III van den Palz gevlucht. Daar te Heidelberg had ze Willem van Oranje leeren kennen en toen deze straks naar hare hand dong, bleek zij bereid 's Prinsen derde gade te worden. Toen het huwelijksplan ruchtbaar werd, waren er vrienden en vijanden, want dat Willem een nieuwen echt sloot, terwijl Anna van Saksen nog leefde, kon moeilijk geschieden, zonder dat de waren reden der scheiding van de tweede vrouw wereldkundig werd. Allen, die de gereformeerde leer beleden, Petrus Dathenus en Wenzel Züleger van de zijde der bruid, Marnix van St. Aldegonde en de predikant Taffin van de zijde des Prinsen, allen waren met den Keurvorst van den Palz verheugd over de aanstaande verbintenis, maar Landgraaf Willem van Hessen meende, dat de Prins van Scilla in Charibdis komen zou, en Keurvorst August was zoo boos, dat hij van Oranje's hondenbruiloft sprak. Het is waar, dat Willem's tweede huwelijk niet rechtens ontbonden was, maar een geestelijke raad van vijf leden verklaarde, dat de Prins volgens de Heilige Schrift in volkomen rechtzinnigheid met Charlotte huwen mocht. Terstond toog nu 's Prinsens vertrouwde raadsman, de gloeiende Calvinist Marnix, op reis om de wachtende bruid af te halen, en den 12den Juni 1575 werd het huwelijk in Den Briel, 's Prinsen eerste veste, voltrokken. Onder hoe geheel andere omstandigheden werd deze echt gevierd dan het huwelijksfeest voor nu veertien jaren met Anna van Saksen. Toen was ijdelheid en wereldzin aan 't woord, thans gedoogde de diepe ernst der tijden zelfs geene danspartij. Grooter tegenstelling nog: toen een hartstochtelijk-zinnelijk, in haar godsdienst onstandvastig meisje, dat ternauwernood den kinderschoenen ontwassen mocht heeten; thans eene in de school des levens reeds beproefde vorstin en vrouw, die met beslistheid en zelfbewusten moed zich kwam toewijden aan den man, die in zijn partijkiezen voor de vrijheid goed en bloed durfde wagen en met wien het levenspad zonder twijfel

de moeilijke weg van onrust en gevaar wezen zou. Maar dit ter eere van hem en haar: zij hebben in ongestoorde eendracht, in liefde en trouw, tot in den dood, elkander steunend ter zijde gestaan. Onze historieschrijver Pieter Corneliszoon Hooft verhaalt ons, hoe de jonggehuwden op hunne reize van stad tot stad overal met uitbundig gejuich ontvangen en door zegenbeden als overstelpt werden. En hij verzuimt niet er bij te voegen, dat Zijne Hoogheid met te hartelijker liefde aan Charlotte zich hechtte, naarmate zijne ondervindingen met Anna van Saksen bitterder waren geweest. Voor Willem's moeder was het thans gesloten huwelijk haars zoons de aan-

Juliana moest den brief voor zich laten vertalen.

winst eener hartelijk liefhebbende dochter. Reeds 12 dagen na de huwelijksplechtigheid in Den Briel schreef Charlotte een van kinderlijken eerbied en innige teederheid getuigend briefje aan hare schoonmoeder Juliana. Zij schrijft, dat ze zich door den pas geknoopten band in dubbelen zin gelukkig en vereerd voelt, vooreerst met het oog op haren echtgenoot, maar ten anderen ook om het verkregen bezit der deugdzame en vrome moeder. Zij vraagt hare door het huwelijk verkregen rechten op Juliana en dezer moederlijke liefde door kinderlijke wederliefde te mogen vergelden, en hoopt, dat nog eens vrediger tijden mogen aanbreken voor persoonlijke ontmoeting. Char-

lotte's brief was in 't Fransch geschreven en Juliana moest hem dus voor zich laten vertalen. Natuurlijk was dit bezwaar niet onoverkomelijk; maar den brief te beantwoorden, hoe zou dat moeten geschieden? Want Juliana had behoefte van hart tot hart te spreken met hare dochter. En daarom koos ze den natuurlijksten middelaar en werd haar zoon de overbrenger der moederlijke gevoelens, voor de, door beiden reeds beminde, Charlotte. Juliana schreef aan Willem van Oranje en deze vertaalde voor Charlotte, wat de schoonmoeder aan de schoondochter antwoorden wilde van hare wederkeerige liefde en trouw. Na korte maanden, toen Willem aan zijne moeder schreef, dat zijn huwelijk met Charlotte door de geboorte van een kind gezegend stond te worden, maar dat de aanstaande moeder nu en dan aan zwaarmoedigheid leed, antwoordde Juliana met verstandige troostwoorden, dat „het niet vreemd was in eene vrouw zwaarmoedig te worden, als ze ziet, hoe haar heer en echtgenoot door zijne vijanden van alle kanten belaagd wordt." In alles echter, aldus gaat ze voort, mag men op God vertrouwen, en daarom durft ze hopen, dat Zijne liefde ook de Prinses nabij zal zijn in moeilijke oogenblikken. Den 31sten Maart 1576 werd Oranje eene dochter geboren, die bij den doop de namen Louise Juliana ontving, den laatsten naam naar de vereerde en beminde grootmoeder. Het was een groote troost voor deze, te weten, dat de Prins weder huiselijk geluk smaakte; zij kende geen grooter zegen, zeide ze. En ze herhaalde het meermalen, ook nog in haar laatste levensjaar, in een brief aan haar broeder, dat het haar zoo verheugde goede tijdingen uit de Nederlanden te ontvangen omtrent de gezondheid des Prinsen, zijne Gemalin en kinderen. Charlotte van Bourbon heeft den weg gekend tot Juliana's hart. Mondeling of schriftelijk verkeer tusschen de dochter en de moeder was niet wel mogelijk, en toch wilde de eerste, dat de laatste een zichtbaar teeken hebben zoude harer liefde, en daarom zond ze aan de oude gravin een gouden armband, die deze tot op haar laatste levensjaar placht te dragen. Gelijk dit gouden siersel den arm der oude moeder niet verliet, zoo hield ook de schoondochter het goud der toewijding aan den zoon altijd in het hart. In hooge mate was het Juliana aangenaam en ten troost, dat hare dochter in oprechte vroomheid de Hervormde leer beleed. Niet dat Charlotte het bekeeringsproces des Prinsen zou hebben bewerkt, maar zij voedde en versterkte het beginsel der vroomheid in Willem's hart. En dit was het edele metaal, waarvan Juliana het zinnebeeld aan den arm droeg in het haar zoo dierbare geschenk van hare dochter Charlotte. Want waarlijk woonde de godsvrucht in die dagen in 's Prinsen hart, zooals wel blijkt uit Willem's brief van den 18den December 1575 aan zijn zwager, Graaf Wolfgang zû Hohenlohe, den echtgenoot zijner jongste zuster. „Ofschoon," aldus schreef de Prins, „ofschoon we schier van iedereen verlaten en verongelijkt zijn en van niemand eenige hulp verwachten, toch bouwen wij op den bijstand en den troost van Hem, in Wiens naam wij in gevaar verkeeren, en wij doen dit, omdat onze zaak zoo christelijk is en zoo eerlijk, dat voor haar geen gevaar geschuwd of ontweken mag worden." Na

de hoop te hebben uitgesproken, dat er nog gevonden zullen worden, die hem zullen helpen in de handhaving van de zaak der vrijheid, vervolgt hij: „indien dit echter tegen onze verwachting niet mocht geschieden, dan leeft toch nog de onsterfelijke God, die de kracht van zijn arm zoo dikwijls heeft getoond, en wederom toonen kan." Is het niet, mag men vragen, alsof 's Prinsen moeder deze woorden van geloofsvertrouwen en standvastigheid in eene zaak, die men voor heilig houdt, hem heeft gedicteerd; alsof Juliana de pen heeft bestuurd van den zoon, die thans in den hoogsten nood zijn hart openbaart? Zooveel is zeker, dat Juliana van Stolberg in haar zoon, den Prins van Oranje, heeft geloofd tot aan haar laatsten ademtocht. Dr. Schwarz, die als raadsman met en in den dienst zijner grafelijke meesteres oud en grijs is geworden, die aan Juliana's graf heeft gestaan en bij haar sterfbed, getuigt het in zijn schrijven aan Graaf Johan van den 16den Juni 1580: „dat de Gravin hem des avonds laat nog eenmaal bij hare legerstede heeft geroepen, en dat zij in hare laatste oogenblikken van den Prins en van den gevaarlijken toestand van dezen en den mede in de Nederlanden omzwervenden broeder Johan sprak, en zeide, dat hare dagelijksche wenschen, beden en begeerten waren geweest: God mocht dezen zonen en het geheele Huis van Nassau al datgene toebedeelen, wat een ieder naar ziel en lichaam nuttig kon wezen."

* * *

Wat Juliana van Stolberg voor Willem van Oranje is geweest, vooral in dien vreeselijken tijd der eerste tien jaren van den tachtigjarigen oorlog, kan moeilijk te hoog aangerekend worden en geroemd. En wat ze voor Oranje deed, dat heeft ze voor Nederland gedaan. Hare hulp en bemoediging ten dage van 's Prinsen ballingschap, hare bezielende brieven aan Oranje en zijne broeders, haar onwrikbaar vertrouwen in de zegepraal der goede zaak, ook als alles tegen schijnt te gaan, behooren in herinnering te blijven. Van den eersten dag der beroerten af aan tot in de laatste levensweken van Juliana toe, is het spoor van den moederlijken invloed in de geheele familie Oranje-Nassau merkbaar. Enkele voorbeelden, maar die van veel getuigen. In Augustus 1566 is Juliana's moederhart bevreesd voor de gevaren van den overmoedigen, vurigen zoon Lodewijk, en zij zendt hem een brief van roerenden eenvoud om hem te vermanen in alle dingen het eeuwige boven het tijdelijke te stellen. Bij den brief sluit zij een klein gebed in met verzoek aan Lodewijk, dat hij het alle dagen bidden zal, opdat „de beminde zoon voor alle kwaad behoed blijve en den Gode welgevalligen weg gaan moge." En Graaf Lodewijk heeft, na lezing van den brief zijner moeder, het bedoelde beschreven blaadje in zijn helm geborgen en het niet weer van zich gelegd, zoodat het op zijn lijk gebleven is, toen hij sneuvelde op de Mookerheide. In de jaren 1572 en 1573 gingen de zaken des Prinsen den goeden weg en heeft Oranje daarvan aan zijne moeder

mededeeling gedaan. Hoe is haar antwoord: één dankbare juichkreet en hoe schittert haar vertrouwen op de toekomst in hare woorden, dat de goede God Zijne almacht en Zijne liefde op menigvuldige wijze aan den Prins wil toonen, en het dus plicht is te allen tijde op den Almachtige te bouwen. Straks wordt Haarlem belegerd en ondanks de dappere verdediging der burgerij moet de stad zich aan de Spanjaarden overgeven. Vreeselijk was het lot „dier arme lieden," en in een brief aan Lodewijk drukt Juliana haar diep medelijden uit. Maar haar troostwoord luidt, dat de zaak der vrijheid in Gods hand is, en haar vurig gebed is steeds, dat toch nooit eenig middel door de haren zal gebezigd worden, hetwelk tegen den Heer zijn kon. Al het overige zij Gode bevolen. Eene overwinning op de Zuiderzee is haar kort daarop eene reden tot vurige dankbaarheid en in hare blijdschap richt zij zich nog eens rechtstreeks tot het hart van Prins Willem, als zij hem verzoekt, haar toch nu en dan te schrijven, „want als ze des Prinsen schrift maar ziet, is haar hart weer voor een langen tijd tevreden." Helaas, er volgde weer eene droeve tijding, toen de slag op de Mookerheide aan hare beide zoons Lodewijk en Hendrik het leven kostte. Toen het vreeselijk bericht te Dillenburg aankwam, was de oude moeder bijna radeloos van Smart. Graaf Lodewijk, een man van 36 jaar, was de geliefde vriend der gansche familie en Graaf Hendrik, het jongste kind uit een gezegenden echt, nog slechts een hoopvolle jongeling van 24 jaren. In den eersten tijd bleef er nog eene flauwe schemering van hoop, dat de broeders gered waren, of misschien gevangen genomen, want hunne lijken waren op het slagveld niet gevonden. Maar folterend was toch de onzekerheid omtrent hun lot. Willem van Oranje had zijne moeder getroost met haar te wijzen op den wil Gods, zonder welken er niets geschiedt. Evenwel is Juliana troosteloos. Ach, zij weet het wel, „dat zij den Heer ieder offer schuldig is, maar menschen blijven menschen," en zij is zoo bedroefd. Hare droefheid kan slechts eindigen met haren dood, en ze hoopt, dat die haar spoedig verlossen zal. Toch vindt haar gefolterd hart de kracht om te gelooven en is het eind van haren brief de bede, „dat de Prins en wij allen in eeuwigheid niet van den Heer gescheiden mogen worden." Wie weet ook, „of niet de straffende hand Gods op de gansche Christenheid drukt, want de wereld is verzonken in een ijdel en goddeloos leven." Een weinig verademing in deze bange dagen brengt het ontzet van Leiden, den 3den October 1574. En zoo ging het telkens in dien wisselvalligen tijd; glorie en ramp-

Lodewijk van Nassau.

spoed volgden elkander als de golven eener felbewogen zee. Nu eens bracht het leed velen der wanhoop nabij, dan weer deed eenige overwinning de oude veerkracht herleven. Juliana's moederhart leefde alles mede, wat met haar zoon en in de Nederlanden gebeurde:

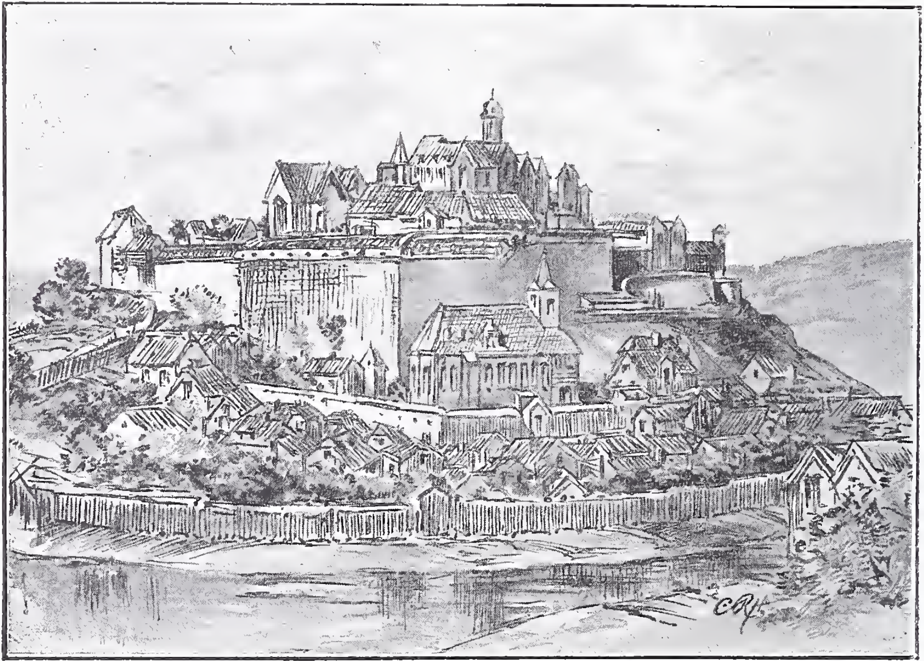
Gelukkig is een vast gemoed,
Dat in geen blijde weelde smilt,
En stuit gelijk een taaie schild
Den onvermijdbren wederspoed.

* * *

Wij zijn gekomen tot de laatste levensperiode van Juliana van Stolberg, „de oude Gravin," gelijk ze destijds in de brieven der familieleden werd genoemd. In 't laatst van 1577 had ze nog een bezoek aan Königstein gebracht, maar sedert verliet zij Dillenburg niet meer. Haar gezondheidstoestand was wel niet ongunstig, maar zij begon langzaam ter been te worden. Ook leed zij nu en dan aan vreeselijke hoofdpijnen. Met vele familieleden bleef ze nog in briefwisseling, maar het kwam reeds voor, dat ze hare brieven dicteerde en alleen de onderteekening zetten kon. Kwelde haar de hoofdpijn, dan kon ze zelfs noch zien, noch hooren. Maar haar geest bleef nog onverzwakt en zij leefde gaarne in hare wereld van heerlijke en weemoedige herinneringen. Zoo bleef de toestand tot het voorjaar van 1580; toen begon ze merkbaar te verzwakken. De zomermaanden kwamen, maar het werd niet beter. Den 16den Juni, des avonds laat, liet zij Dr. Schwarz verzoeken tot haar te komen. Zij besprak met hem de bestuursaangelegenheden van den dag en zweeg toen; maar als haar trouwe raadsman afscheid nemen wilde, hield zij hem nog staande, begon te spreken over hare toenemende vermoeidheid en zwakte, en hare stem trilde van aandoening, toen zij den dienaar haar innigsten dank zeide voor de veeljarige trouw, haar en harer familie bewezen. Zij verzoekt hem, haar zoon Graaf Johan te vermanen, voor alle onderdanen in het Dillenburgsche gebied een goed vorst te zijn; zij gedenkt de kinderen van den Graaf en spreekt van een naderend scheiden. Hare onvolkomenheden moge men vergeven, zij waren het gevolg van haar tekort aan krachten, niet van haar gebrek aan goeden wil. Veel sprak ze nog over hare beide zoons Lodewijk en Hendrik en hun droevig verscheiden. Toen groette zij haren raadsman Dr. Schwarz ten afscheid en deze verliet het vertrek met tranen in de oogen. Den volgenden morgen was de oude Gravin weder opgestaan; wel klaagde ze dien dag over pijnlijke vermoeidheid, maar ze had zich een huismiddeltje toebereid en het had geholpen. Doch des avonds tegen een uur of elf werd ze onwel en moesten Graaf Ernst, haar trouwe gezel in de laatste tijden, en Dr. Schwarz geroepen worden. Toen deze in de kamer tot haar kwamen, wilde ze nog

iets zeggen, maar hare spraak was belemmerd. Met groote voorzichtigheid werd zij te bed gebracht en er werd dien nacht bij haar gewaakt. Des morte 8 uren van den 18den Juni 1580 overleed de ruim 74-jarige Gravin zonder pijn of benauwdheden. Vier dagen later werd de overledene met groote plechtigheid begraven. Haar aandenken is in groote eer gebleven. En nu in onze dagen het portret der edele vorstenmoeder teruggevonden is en door eene fraaie gravure onder veler bereik gekomen, nu voegde een woord van herinnering aan de beroemde moeder van Willem van Oranje.

Den Haag, 25 Juli '93.

Zij verliet Dillenburg niet meer.

UIT DE STUDEERCEL DER REDACTIE.

De maand Juni heeft het eigenaardige in Nederland, dat ze schijnt aangewezen voor vergaderingen van geleerde genootschappen. Op een Donderdag in 't midden van Juni, op een Dinsdag aan 't einde dezer maand, roepen de Leidsche Maatschappij en het Utrechtsch Genootschap hare en zijne leden op tot eene algemeene vergadering.

De Donderdag der Leidsche Maatschappij is in den regel een prachtige zomerdag. Tusschen tien en elf des voordenmiddags ziet men op de Breedstraat eenige niet-Leidsche heeren, die, druk redeneerend, soms een oogenblik van bewondering schenken aan het prachtige zestiende-eeuwsche Stadhuis (1577—1592), het meesterstuk van den bouwmeester Lieven de Key. Het drukst van allen is een vriendelijk heer met breede randen aan zijn *chapeau haut-de-forme*, die den brandendsten ijver ontwikkelt, om een degelijk verslag van het verhandelde voor een der grootste dagbladen in Nederland te schrijven, en die nauwelijks den tijd vindt zijnen talrijken vrienden de hand te drukken. Al deze heeren richten zich naar de Steenschuur, en treden het gebouw der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen binnen. Er zijn ouden en jongen van allerlei slag en richting, taalgeleerden, geschiedkundigen, predikanten, oudheidkundigen, wapenkundigen, uitgevers, rechtsgeleerden, journalisten, dichters en novellisten. Sedert het vorig jaar zijn er dames-auteurs leden geworden — evenwel bij de laatste algemeene vergadering in Juni 1894 had maar ééne jonge dame den moed zich te vertoonen, al de andere dochters der Muzen schitterden door hare afwezigheid. Of ze veel verloren hebben?

Mogelijk wel, mogelijk niet. In de morgenzitting had eene gebeurtenis plaats, die vrij wel geleek op een staatsgreepje door de regeering bij verrassing den aanwezigen leden medegedeeld. De Voorzitter, Prof. W. C. van Manen, behandelde in zijne toespraak het vraagstuk, of de Leidsche Maatschappij wellicht lijdende is aan de eindeeuwsche ontaarding, die Max Nordau zoo voortreffelijk heeft gekastijd, en welke maatregelen dienen genomen te worden, om dit verwordingsproces ten snelste te stuiten. De Voorzitter gispte het dubbel aangezicht der Maatschappij, daar er alleen ter algemeene vergadering van Letterkunde wordt gesproken, maar verder niets meer aan Letterkunde wordt gedaan. Reeds deze stelling is niet volkomen juist. De Leidsche Maatschappij houdt maandvergaderingen, waaraan alle leden kunnen deel nemen. Zoo dikwijls een lid van elders in de maandvergadering verschijnt, of er eene mededeeling doet, is de belangstelling der Leidsche leden des te grooter. In de maandvergadering is een en andermaal over Letterkunde, inzonderheid over Letterkundige Geschiedenis, gehandeld. Maar de meeste voordrachten zijn aan Nederlandsche philologie gewijd. Dit behoeft niemand te verwonderen. Het kan niet anders. Om eene voordracht te houden, dient iemand lust en tijd veil te hebben — en daar het getal der Leidsche leden dezer maatschappij beperkt is, wordt het houden van maandelijksche voordrachten het meest gevraagd aan hoogleeraren der letterkundige en godgeleerde faculteiten. En deze spreken natuurlijk over het een of ander onderwerp aan het bijzondere veld hunner studiën ontleend.

De Voorzitter, Prof. Van Manen, scheen het te betreuren, dat de Leidsche

Maatschappij een geleerd genootschap is geworden, geen gezelschap, waar kunstwerken worden voorgedragen en beoordeeld. Ik zou in deze droefheid kunnen deelen, ware het niet, dat dit feit een heel gewoon verschijnsel van het nationaal Nederlandsch leven en samenleven vertoonde. Het is niet mogelijk, dat in ons klein Nederland ooit eene academie ontstaat als de *Académie française*. Er is eene proef mee genomen, die jammerlijk is mislukt. De man, die het beproefde, was een Franschman, Koning Louis Napoléon. Bij besluit van 4 Mei 1808 werd een koninklijk Nederlandsch Instituut ingesteld. De tweede klasse van dit Instituut zou op dezelfde wijze worden ingericht als de *Académie française*. Louis Napoléon benoemde in deze tweede klasse: Willem Bilderdijk, Jeronime de Bosch, Rhynvis Feith, Paulus van Hemert, Cornelis Loots, en anderen. Al aanstonds doet zich het feit voor, dat naast dichters en prozaschrijvers ook de mannen van de taalwetenschap benoemd worden. Eigenaardig is ook het verschijnsel, dat Bilderdijk in zijne ondoorgrondelijke booze grillen den Koning vroeg, of het Z. M. zou kunnen behagen deze benoeming in te trekken, daar zijne zwakke gezondheid hem niet in staat stelde aan de werkzaamheden van het Instituut deel te nemen. Maar Koning Lodewijk was een Franschman, en vatte de zaak anders op. Hij schreef uit het Loo, den 26 Mei 1808: „Monsieur „Bilderdijk! j'ai reçu avec peine les deux lettres que vous m'avez écrites. Pour „ma satisfaction particulière et pour la gloire de l'Institut vous en serez membre. „Je vous remercie des deux ouvrages que vous m'avez envoyés. Ces cadeaux ne „justifient pas l'excessive modestie de vos lettres; si vous vouliez que je pensasse „comme vous me le dites, il ne faudroit pas faire de si bons ouvrages et ne pas „vous maitenir à la tête des littérateurs et des poëtes de votre Pays ...."

Koning Lodewijk was Franschman, en voor hem waren kunst en letteren zeer serieus regeeringszaak. Het Koninklijk Instituut bleef bestaan onder Keizer Napoléon, onder Koning Willem I en Koning Willem II tot op 1851. Toen werd het opgeheven, en vervangen door eene koninklijk Academie van Wetenschappen, naar de denkbeelden der ministers Thorbecke (1851), en Van Rheenen (1855). De leden der tweede klasse van het voormalig koninklijk Instituut hadden in 1839 den dichter Da Costa, als dichter, tot lid gekozen. Deze benoeming deed den grooten zanger herleven. Hij trad in het Instituut op met den heerlijken zang;

„Kan het zijn, dat de lier die sints lang niet meer ruischte,
die sints lang tot geen harten in dichtmuziek sprak,
weer op eens van verrukking en hemellust bruischte,
en in stroomende galmen het stilzwijgen brak?"

Toen in 1855 de minister Van Rheenen eene afdeeling voor Taal, Letterkunde en Wijsbegeerte instelde bij de koninklijke Academie werd Da Costa door de Regeering in die afdeeling niet benoemd. In zijne diepe teleurstelling schreef hij aan zijn vriend Groen van Prinsterer (27 Februari 1855): „Ik verneem, dat „men aan geene Dichters, *qua tales*, eene plaats wil toekennen in de nieuwe „Academie .... Wat vonnis! Ik geloof, dat noch het beschaafde Frankrijk, noch „het barbaarsche Rusland het zouden onderschrijven. Arme Dichters! Wees „Milton of Goethe, gij vindt nergens eene plaats van eer in ons Nederland. „Als dichters hebt gij het radicaal niet, en hebt gij u met eenig ander

„vak beziggehouden, gij zijt bloot dilettanten, geen mannen van het vak."

Toen de leden der Academie in de tweede afdeeling nu tot het kiezen van nieuwe leden moesten overgaan (18 Maart 1855) werd Da Costa voorbijgegaan, maar Groen van Prinsterer gekozen. Deze weigerde de benoeming te aanvaarden, omdat men Da Costa's verdiensten had miskend.

Uit deze historische antecedenten blijkt genoegzaam, dat eene maatschappij of academie van Nederlandsche Letterkunde in ons vaderland altijd moet overgaan in een genootschap voor philologische en historische studiën — dit is nu eenmaal een nationale karaktertrek.

Prof. Van Manen — wiens goede bedoeling en ernst door mij ten volle worden gewaardeerd — wees er tevens op, dat de Leidsche Maatschappij eigenlijk alleen leeft in twee afdeelingen van zeven leden, de Taal- en Letterkundige, en de Historische afdeeling. Dit is niet volkomen juist, omdat ook de maandelijksche vergaderingen van alle leden een belangrijk deel der maatschappelijke levensfunctiën uitoefenen. De beide afdeelingen voor geschiedenis en taalwetenschap zijn uitvloeisels der historische ontwikkeling onzer Leidsche Maatschappij. Reeds in het stichtingsjaar, 1766, was het duidelijk merkbaar, dat de stichters geene Nederlandsche kunst- en letteracademie wilden stichten, maar wel degelijk een geleerd genootschap. Toen het eerste deel der *Werken* onzer Maatschappij in 1772 uitkwam, las men in het *Voorberigt*: „Een klein gezelschap van Letterminnaren „te Leyden, ter zinspreuk voerende: *Minima crescunt*, gewoon, — tot beoe„fening der Tael-, Dicht-, Oudheid- en Historiekunde, somtijds by „een te komen, nodigt, door enen prijsselyken yver tot de fraeie Letteren „gedreven, enige Beminnaers der Vaderlandsche Letterkunde, waeronder de „voornaemste Leden van twee soortgelyke gezelschappen, het een te Hoorn, „onder de zinspreuk; *Magna molimur parvi*, het ander te Utrecht, onder de „zinspreuk: *Dulces ante omnia Musae* zijne letterkundige byeenkomst houdende, „om elkanderen de vruchten van hunnen arbeid, ter meerdere uitbreiding van „hunne kundigheden, mede te deelen: en in ene byeenkomst van deze „kunstgenoten wordt een denkbeeld geboren om ene Maetschappij van Neder„landsche Letterkunde op te rechten."

Deze Maatschappij heeft zich dus van den beginne af met taalkundige onderzoekingen bezig gehouden. In 1770 reeds opperde men het plan om een algemeen woordenboek, in verband met eene verbeterde spraakleer en spelling der Nederlandsche taal, te ontwerpen. Maar daar de Maatschappij onder de staatkundige woelingen van 1787 en 1795 veel geleden had, en in ijver verflauwde, ving de eigenlijke taalkundige werkzaamheid weer aan, toen in 1803 Matthijs Siegenbeek secretaris der Maatschappij werd. En dit is zoo gebleven in stijgende mate. De Maatschappij verzamelde eene zeer kostbare bibliotheek, de belangrijkste in ons vaderland, als men ziet op den nooit genoeg te waardeeren schat van Nederlandsche schrijvers in poezie en proza. De Maatschappij steunde uitgaven, in het belang der Nederlandsche taal, letterkunde en geschiedenis. Op deze wijze arbeidende bleef zij logisch ontwikkelen, wat in den oorspronkelijken aanleg in 1766 was opgenomen.

In zijne toespraak op de laatste algemeene vergadering der Maatschappij heeft Prof. Van Manen haar „eene instelling van liefdadigheid voor taalgeleerden" genoemd. Het schijnt me, dat hier de voorzitter in zijn ijver veel te ver ging. Hij had echter een bepaald voorstel op het oog, en schijnt tegen een aasje overdrijving niet te hebben opgezien. Hij kondigde tegen de volgende algemeene vergadering een hervormingsvoorstel aan. Hij wil het doel der Maatschappij nu op geheel andere wijze omschrijven, en stelt als artikel één zijner nieuwe bedeeling: „De Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde heeft ten doel de bevordering der geestelijke wetenschappen, vooral met het oog op Nederland". Daarbij zal de Maatschappij zich in groepen verdeelen voor: taalkunde, letterkunde, geschiedenis, godsdienstwetenschap, enz. De Maatschappij zal ook andere tijdschriften, dan het *Tijdschrift voor Nederlandsche Taal- en Letterkunde* steunen. In de maandelijksche vergaderingen zullen de voordrachten niet alleen door en voor vakgeleerden gehouden worden.

Is het mij geoorloofd omtrent deze denkbeelden eene vrijmoedige critiek mede te deelen, dan zou ik als mijn oordeel willen te kennen geven, dat ik ze onmogelijk kan steunen wegens hun gemis aan logischen en historischen zin. De voorsteller ging uit van de grief, dat de leden der Leidsche Maatschappij, die te Leiden samenwerken, de Letterkunde doodzwijgen, zoodra de algemeene vergadering is afgeloopen. De Maatschappij bestaat alleen om taalgeleerden vooruit te helpen bij het in het licht zenden hunner kostbare, onuitgeefbare werken. Deze grief had rechtstreeks moeten voeren tot een geheel ander voorstel. De hervormer had moeten stellen als artikel één: „De Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde heeft ten doel de bevordering der Nederlandsche letterkundige kunst." In de maandvergaderingen zullen de leden de door hen voltooide letterkundige kunstwerken in poëzie en proza voordragen, en aan de beoordeeling hunner medeleden onderwerpen. Dit ware volkomen logisch — maar evenzeer volkomen onaannemelijk geweest.

Dat het geopperde plan gemis aan historischen zin verraadt, is uit het hierboven gezegde reeds vrij duidelijk. Schoon met de beste bedoelingen bezield, schijnt de voorsteller in een waan te verkeeren, die zoo algemeen is, dat men het hem niet euvel kan duiden, zoo hij er in deelt. Die waan is de bijna algemeene minachting der historie, zooals die in de laatst verloopen twintig jaren is opgekomen. Die minachting der geschiedenis berust op overschatting van eigen kracht. Al wat door vroegere geslachten is gedaan, dient hervormd, omdat wij alles zooveel beter begrijpen, zooveel dieper inzien dan onze voorgangers. Er is in deze zelfoverschatting veel zelfmisleiding. En daarom worden er zooveel hervormingen ingesteld, die dikwijls blijken geene verbeteringen te zijn. Tal van nieuwe staatswetten doen dagelijks verzuchtingen oprijzen, om de oude terug te krijgen. Op grond van dit alles schijnt het mij niet volstrekt noodzakelijk den door de historie bepaalden werkkring der Leidsche Maatschappij aan eene radicale hervorming te onderwerpen. Wij weten nu zeer goed, wat wij hebben, en daarom deinzen wij terug voor hervormingen, die noch door de logica, noch door de geschiedenis met klem worden geëischt.

Nederlandsche Verzen en Nederlandsch Proza.

VIII.

Aboe-Bakar. Indische roman door Maurits. 2 deelen. Batavia, *G. Kolff & Co.* 's-Gravenhage, *Loman & Funke.* (Zonder jaartal, 1894).

Maurits is een zeer vruchtbaar schrijver. In korten tijd verscheen van zijne hand: *„Ups” en „Downs”*, *Nummer Elf* en nu *Aboe—Bakar.* In al deze scheppingen openbaart de auteur (P. A. Daum) voortreffelijke eigenschappen; hij teekent met zeer vaste hand en brengt zijn beeld in meesterlijke omtrekken op het doek. Uitvoerig is zijne schilderij niet, maar hij weet met enkele lijnen soms een groot effekt te bereiken. Hij is daarenboven helder, gaat recht op den man af, en veroorlooft zich geene enkele overbodige uitweiding. Zijne helden en heldinnen spreken met zeldzame juistheid de taal der Indische Nederlanders, en de Inlandsche vrouwen voegen er soms nog een paar woordjes in het conversatie-Maleisch bij. Maurits is zuiver naturalist in zijne kunst, hier en daar ruw en cynisch. Al zijne helden en heldinnen behooren tot een ras van schepselen, die men in Indië „patsers” noemt. In het welbehagen waarmee hij deze ellendelingen kastijdt, schuilt iets van Thackeray's kunst.

Eene schaduwzijde is de harde, brutale toon, die vooral in de gesprekken wordt aangeslagen, die ook in de handelingen der personen uitkomt. De stijl is met enkele uitzonderingen meestal kleurloos, maar ongemeen klaar, hier en daar ontsiert door platte, onbeschaafde termen 1). Het is opmerkelijk, dat ook in dezen roman een rijke schat van feiten wordt verteld, daar de held Aboe-Bakar, van zijne geboorte tot zijn dood zijn geheelen levensroman aan den lezer vertoont. Toch is de indruk niet al te bont, mocht ook het snel verspringen van de verschillende tooneelen van Indië naar Nederland, van Banda naar Java, van Java naar Mekka, soms zekere bontheid teweegbrengen.

De hoofdidee van *Aboe-Bakar* is in de eerste hoofdstukken van het eerste deel met enkele woorden beknopt uiteengezet; al wat volgt is er de logische ontwikkeling van. De eerste persoon, die optreedt, is John Silver, eigenaar van huizen en perken (waarschijnlijk op Banda). Hij heeft zich verbonden met eene Inlandsche huishoudster, die men *njai Peraq* noemt, eigenlijk juffrouw Zilver, hiermede tevens aanduidend, dat de genoemde njai Peraq handel drijft in kostbaarheden, en geld tegen hoogen interest uitleent. John Silver is een sinjo, heeft een drietal kinderen uit zijn wilden echt met de huishoudster, die eerlang een vierde spruit het leven hoopt te geven. Juist in dat tijdperk wordt John Silver door hevige jaloezie geplaagd. Een Arabier, die in juweelen handelt, komt herhaaldelijk op zijn erf. Hij zit met een geweer op hem te loeren, maar kan hem niet verrassen. Als zijn vierde kind

1) B.v.: Deel I, bl. 5, *heel erg gelijk* (volkomen gelijk) — *recepieeren;* — bl. 6, 28, 145 enz. *niks;* — bl. 35, 60, 72, 93, 106, Deel II, 48 enz.: *snappen, gesnapt* (begrijpen); — Deel I, bl. 94, 200, *wel gévédé;* — bl. 108, *dommer als de rest;* — *dat verdom ik*, 177; — bl. 20 deel II, *zich zelven aandenkend*; — bl. 60, deel II *Pour savoir une chose il faut l'avoir appris* (sic!) — enz.

geboren wordt, blijkt het een volkomen Arabisch type te vertoonen.

John Silver beraamt eene ontzettende, langzame wraak op dat vierde, dat „hondenkind", te oefenen. Als de knaap zeven jaar oud is, zegt de wrokkende sinjo, dat hij hem met vrienden naar Batavia wil zenden, omdat hij veel moet leeren. Njai Peraq, die deze groote zorg niet goed begrijpt, kleedt het kind voor de gelegenheid met „een vuurrood kieltje, „een meisjes stroohoed op met groene en „gele bloemen gegarneerd, en een kort „broekje met een sarongstrook er aan. De mooi gebouwde jongen had onder „dezen door alle inlanders zeer bewon- „derden opschik, meer van een grooten „kermisaap dan van een kind; de Euro- „peesche passagiers lachten er om."

De Nederlandsch-Indische lezers hebben als grief tegen Maurits aangevoerd, dat men in zijne helden en heldinnen onmiddellijk bekende, levende personen herkent. Het is moeilijk over de juistheid van dit verwijt te oordeelen. Zeker is het, dat de teekening van het vertrek des zevenjarigen knaaps een van leven tintelend tafereel vormt, zooals er nog zoovelen later komen. De knaap komt in goede handen te Batavia. Maar hij blijkt heel stompzinnig en traag in het leeren. Overigens is hij zeer gezond en prijkt op zijn twaalfde jaar met een knevel.

John Silver zweert, dat hij het „hondenkind", door hem Adam gedoopt, gedurende zijn leven niet meer in zijn huis wil zien, en verzoekt aan vrienden om hem mee naar Holland te nemen, opdat hij zich daar voor ambtenaar bekwame. De inlandsche moeder begrijpt weder niet waarom zooveel geld voor Adam wordt uitgegeven, maar laat het zich welgevallen, terwijl de wraak van zijn officiëelen vader langzaam maar zeker rijpt. Hij heeft er genoegen in, als hij ziet, hoe de moeder in stilte lijdt, omdat Adam zoover van haar verwijderd wordt. In een oogenblik van pijnlijke mijmering zwijgend aan haar liefsten zoon denkend, heeft de auteur haar bespied, en teekent hij op voortreffelijke wijze haar beeld:

„*Njai Peraq* zei niets; haar bruine „door de jaren al slapvleezig wordende „handen, lagen stil in haar schoot op de „blauwe en roodachtige *kain*figuren, in „de eene het half afgezoomde baadje, in „de ander de naald en draad, en glin- „sterend aan den wijsvinger de zilveren „vingerhoed met aan den top een door- „schijnend rooden steen, waarin zacht en „doffig het zonlicht speelde; het was zoo „rustig en haast geruchtloos in 't kamertje, „met de gekke, spitsneuzige wajangfiguren „en de grillige Japansche strooken aan „den wand; met tot achtergrond de „groezelig witte *klamboe;* met het kleine „driftig tikkende Amerikaansche klokje „op de tafel, dat de aandacht bezig „hield van den grooten, zwarten kater, „die onbeweeglijk er naar zat te „kijken, ook op het tafeltje, voor *njai* „*Peraq.*"

Adam studeert nu met zeer slechten uitkomst in Den Haag. Hij kan niet leeren, blijft stompzinnig, en maakt schulden. Daar zijn vader evenwel geld uit Indië zendt, blijft hij zeer stil zijn gang gaan, en maakt zijn hof aan Nora Tiele, de blonde dochter van een heel fatsoenlijk Haagsch ambtenaar. De voorstelling van dit Haagsche gezin is zeer knap, geheel in den toon van Thackeray. Plotseling wordt Adam naar Indië opontboden — zijn vader is stervende. Bij zijne aankomst was John Silver gestorven, en had deze zich gewroken. Het bleek, dat Adam niet in het testament was genoemd, omdat hij als zoon eener Inlandsche vrouw, door zijn vader niet erkend was, terwijl de andere kinderen wel erkend waren. Adam is dus onterfd, maar nog erger, hij is een Inlander, een zoon van de Inlandsche vrouw, bekend onder den naam van *njai Peraq.*

Zoo had John Silver zich bloedig gewroken. Er is niets aan te doen. Adam

kan niet in de Europeesche, en daarmee gelijkgestelde maatschappij, worden opgenomen. Zijne moeder troost hem met eene plechtige toespraak. Onder den invloed van priesters en Inlandsche hoofden brengt men er Adam toe zich tot den Islam te bekeeren, en door eene reis naar Mekka den rang van Hadji te verwerven. Met zeer groote helderheid teekent Maurits eerst het opkomen van Aboe—Bakar — zoo heet de nieuw bekeerde Mohamedaan — daarna zijn val, wanneer hij door de hebzuchtige priesters wordt uitgeplunderd, en ten slotte door zijne huishoudster wordt vergiftigd, een middel, waarvan deze auteur herhaaldelijk gebruik maakt.

De hoofdindruk, door dezen nieuwen roman van Maurits achtergelaten, is, dat de lezer opnieuw een zeer belangrijk deel der Inlandsche bevolking op Java, de Hadjies en de Pengoeloes, heeft leeren kennen, maar dat hij van die kennismaking geene stichtelijke indrukken heeft behouden. De moraal van dezen laatsten roman is zeer kort uit te spreken in de volgende woorden, onlangs uit den mond van een Nederlandsch-Indisch hoofdofficier opgevangen: „Indië is een mooi land, maar er zijn te veel patsers."

Het talent van den auteur handhaaft zich herhaaldelijk van bladzijde op bladzijde. Ten bewijze hiervan een kort citaat. Het is een gesprek tusschen twee Inlandsche vrouwen, *njai Peraq*, moeder, en Minah, huishoudster van Aboe-Bakar. De moeder is te Batavia op bezoek bij hare schoondochter. De oude begint:

„„Het is hier een vuile boel in het huis „van mijn zoon!"

„Daar had je 't al, dacht Minah, en „zich tot verweer gereed makend:

„„Wij zijn tevreden."

„„Een man let daar niet op, hij ziet „het niet, hij gewent er aan, een vuile „vrouw maakt een vuilen man!"

„„Het is hier niet vuiler dan elders!"

„„Bij mij aan huis was het zoo niet, „bij den *Mantri*, uw vader, ook niet!"

„En toen Minah, inwendig kokend van „woede, zweeg, ging de oude voort.

„„Wat doe je den heelen dag? Moet „ik het nog vragen? Je doet niets; als „een lui beest lig je daar tusschen vuile „*bantals*, die nooit gelucht worden. Je „moest de vrouw zijn van een *koeli*, dan „zou die je slaan met de *rotan*!"

„„Ik behoef immers niets te doen; „Aboe-Bakar is rijk, ik kan alles laten „doen, als ik het wil!"

„„Maar je bent zelfs te lui, om te „laten werken. Wat ben je? Ik heb je „opgeraapt van den weg; je vader stond „te *krakal* als een kettingganger, wanneer „ik hem niet geholpen had. Goed, ik zou „je danken met mijn hart, als ik zag, „dat je een goeje vrouw voor mijn zoon „was. Je bent vuil en lui. En je hebt „maar één kind!"

„„Het is mijn schuld niet."

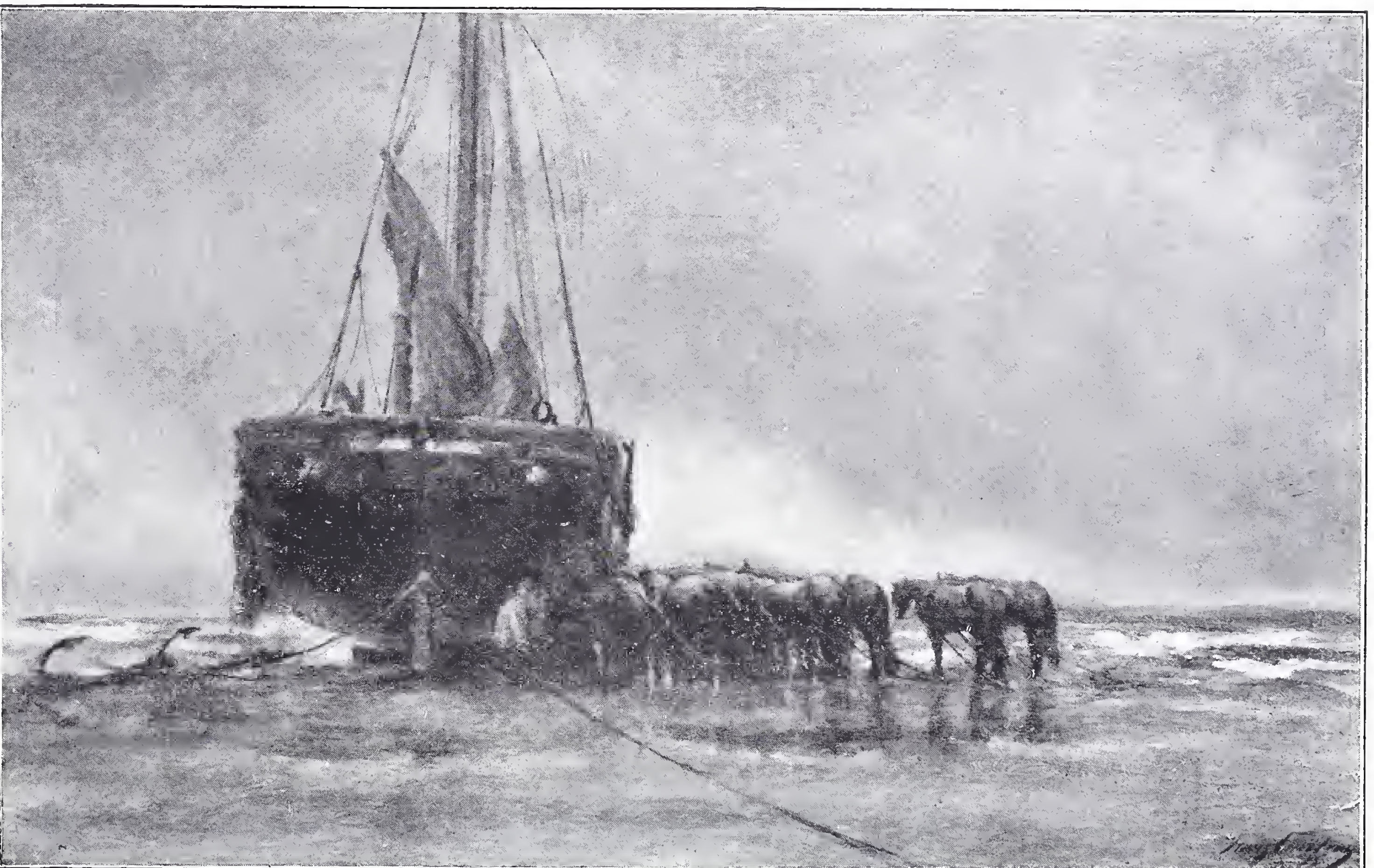
„„*Traperdoelie*, het is niet zooals het „behoort. Ik had gedacht hier te komen „in een nette woning, met een goede, „flinke vrouw, — ik kom hier in een „varkenshok..."

Hier breek ik den woordenstroom af — een echt *document humain*, zouden de Naturalisten zeggen. Bij Maurits vindt men herhaaldelijk zulke bladzijden, die getuigen van een zeer veerkrachtig, mannelijk talent.

* * *

Bilderdijk en Da Costa en andere opstellen van A. Brummelkamp Jr., Leiden. *D. Donner*, 1894.

In dezen bundel zijn zeven opstellen van zeer verschillenden aard bijeengebracht. De beide eerste over Bilderdijk en Da Costa zijn het belangrijkst. De heer Brummelkamp behandelt *Bilderdijk's beteekenis voor ons nationaal leven.* Die beteekenis is hoofdzakelijk gelegen in zijne houding tegenover de

Tijdens een Stortbui, naar eene schilderij in olieverf.

HEDENDAAGSCHE

ZUIDNEDERLANDSCHE MEESTERS.

FRANS COURTENS

DOOR

POL DE MONT.

In de galerij van portretten, welke de talentvolle Brusselaar, Eugeen Broerman, gedurende de acht à tien laatste jaren vervaardigde, en welke thans, dank aan de milde bescherming door den tegenwoordigen Belgischen Premier, minister Mr. J. de Burlet, verleend aan de beeldende kunst, een waardig onderkomen hebben gevonden in een der zalen van het Staatsmuseum te Brussel, daar hangt, onder het 50tal beeltenissen van grootere en kleinere tijd- en

landgenooten, schilders, beeldhouwers, bouwmeesters, toondichters, geleerden, staatslieden, enz., ook het konterfeitsel van den uitmuntenden artist, dien ik in deze bladzijden wil trachten te beoordeelen: Frans Courtens.

Uitmuntend geslaagd is dit in breede trekken met kool op papier geteekend portret. Courtens „zóo als hij reilt en zeilt", „waait en draait", in levenden lijve!

Een uiterlijk, door niets buitengewoons opvallend, den artist in geen enkele bijzonderheid van kleederdracht, houding, haar of baard verradend — hem alleen aanduidend door het palet, dat, op een stoel, vóor hem neerligt.

Zoo althans voor den gewonen, oppervlakkigen beschouwer. Even goed als zijn naam, die eener deftige en nijvere Vlaamsche burgerfamilie, konden die trekken die zijn van een rechtsgeleerde, of van een leeraar, of van een handelsman. Het voorhoofd, waarop een paar dunne, zwarte lokken, nu ook al hier en daar met een zilverdraadje dooraderd, bijna plat neerliggen, is eer laag dan hoog; de oogen zijn klein en grijs; de neus, zoowat van gemiddelde lengte, is smal en eenigszins scherp; rond de lippen, fijn, is de mond wat ingevallen en loopt van weerskanten een diepe plooi; de kin is klein en rond; een niet dichte, donkere baard voltooit het geheel.

Wie nader toe- of dieper doorblikt, dieper dan tot de vóór de hand liggende, louter stoffelijke banaliteiten des gelaats, stelt echter weldra belang in meer dan éen veelbeteekenend détail. Diepe voren groef in dat voorhoofd de inspanning der gedachte; het oog is buitengewoon levendig, scherp en sterk tegelijk van opslag, en vonken schiet het bij het rusteloos rondblikken, vonken van plotselinge sympathie of bewondering; de neusvleugelen, tamelijk groot en uiterst beweegbaar, evenals de krachtig op elkaar gesloten lippen, spreken van stalen wil, van stoere volharding, tot koppigheid toe. Het geheel, eenigszins vermoeid, geeft den indruk van veel afgelegd werk, van hard, lang strijden, maar ook van strijd- en werklust, onuitgeput, onuitputbaar. Zóo het door Broerman geteekende portret; zóo mede het levende origineel.

Spreekt gij met dit laatste, dan worden de indrukken van daareven nog versterkt. De woorden, niet vele, niet meer dan juist behoeft voor wat zal gezegd worden, zij „vloeien" niet van de lippen, maar worden er, veeleer, als het ware met een klein geweld van afgestooten: woorden, krachtig en kleurig in hun soberheid, woorden van éen, wien het harde leven en de lieve arbeid geen tijd overlieten om.... elokwent te worden, en die overigens, om zijn gewaarwordingen mee te deelen, over *andere* middelen beschikt dan de taal. En zoo, gelijk het woord, zoo het gebaar: zeldzaam, doch bij uitstek nerveus, en — zooals ik opmerkte bij zoovele schilders en beeldhouwers — van een ongemeene plastische kracht, evoceerend vóor het oog van den toehoorder het typische bewegen en het karakteristieke doen van menschen, dieren en dingen.

Ziedaar een naar de natuur „geschreven" beeld van Courtens, van Courtens, nauwelijks een-en-veertig jaar oud, toch reeds gediplomeerd en gemedailleerd in tal van tentoonstellingen, gekruist met menige ridderorde, en — wat beter

Vischmarkt op het strand, naar eene schilderij in olieverf.

is — een der zuiverste en degelijkste gloriën van onze hedendaagsche Vlaamsche schilderschool.

Toen ik hem, niet lang geleden, had opgezocht, ten einde hem, juist ten behoeve van dit opstel, even aan 't praten en biechten te krijgen, en toen ik hem bad mij eenige levensbijzonderheden mee te deelen, kreeg ik tot antwoord, kort maar typisch: „Ik heb geen biografie! Ik heb gewerkt — meer niet!"

Dit antwoord kenschetst den man, in dubbelen zin nog wel. Gewerkt: hij heeft het voorzeker; hij heeft gewerkt als slechts weinigen op dezen tijd en in dit land, hij die, in twintig jaar, van 1873 tot 1894 toe, een reeks tafereelen heeft voortgebracht, talrijk genoeg om drie artistenlevens eervol te vullen, en waaronder — naast geen enkel stuk van „middelmatige" verdienste — een tiental meesterstukken vermeld dienen, behoorende tot het beste dat deze tijd, om het even wáar dan ook, nog opleverde.

Maar ook nog in dézen zin was het typisch: dat achttal woorden drukte zoo welsprekend zekere schuchterheid uit, in hooge mate eigen aan den man, die o! zoo weinig op „nieuwe kennissen" en op gezelschapsverkeer belust, zich eerst na eenig voorzichtig aarzelen, en somtijds, tegenover werkelijk antipathieke naturen, in het geheel niet — *geeft.*

Overigens, welke zijn op onze dagen nog de artisten, die er op kunnen roemen, dat zij, zij ten minste, bezitten een .... biografie?

Eenige banale feiten, voor allen dezelfde! — Zoo voor Courtens, hoe hij zijn eerste studiën deed op de Akademie van zijn vaderstad, Dendermonde, onder leiding van den verdienstelijken impressionistischen landschapschilder, JAAK ROSSEELS; hoe hij onder die leiding zich al heel vroeg bewust werd van zijn „*roeping*", en — na in alle klassen *primus* te zijn geweest, eindelijk als laureaat het gesticht verliet ..., enz., enz.. — Ziedaar immers schering en inslag van de „interessante" levensgeschiedenissen van de meesten onder ons!

In 1870 was het, dat Courtens, tot laureaat uitgeroepen, besloot zich geheel en uitsluitend te wijden aan de kunst.

Eilaas! Niet zonder tegenstand zou hij zijn droom verwezenlijken. Tot dusverre hadden zijn ouders het aangezien als een tamelijk onschuldige liefhebberij, ja, als een boven heel wat andere te verkiezen tijdverdrijf, dat hun zoon zijn ledige avonduren benuttigde om potlood of penseel te leeren hanteeren. Nu hij er echter luid van opgaf, de kunst tot zijn „uitsluitend levensdoel" te willen maken, ja, van niets anders te willen leven dan van de opbrengst dier kunst, sloegen de goede, stille menschen de handen van ontzetting in elkaar, en achtten het hun plicht, een duren plicht, hun zoon voor al de ellenden en miseries, naar luid van alle overleveringen het onvermijdelijke deel van alle of bijna alle artisten, zoo 't kon door overreding, zoo 't moest met geweld, te vrijwaren.

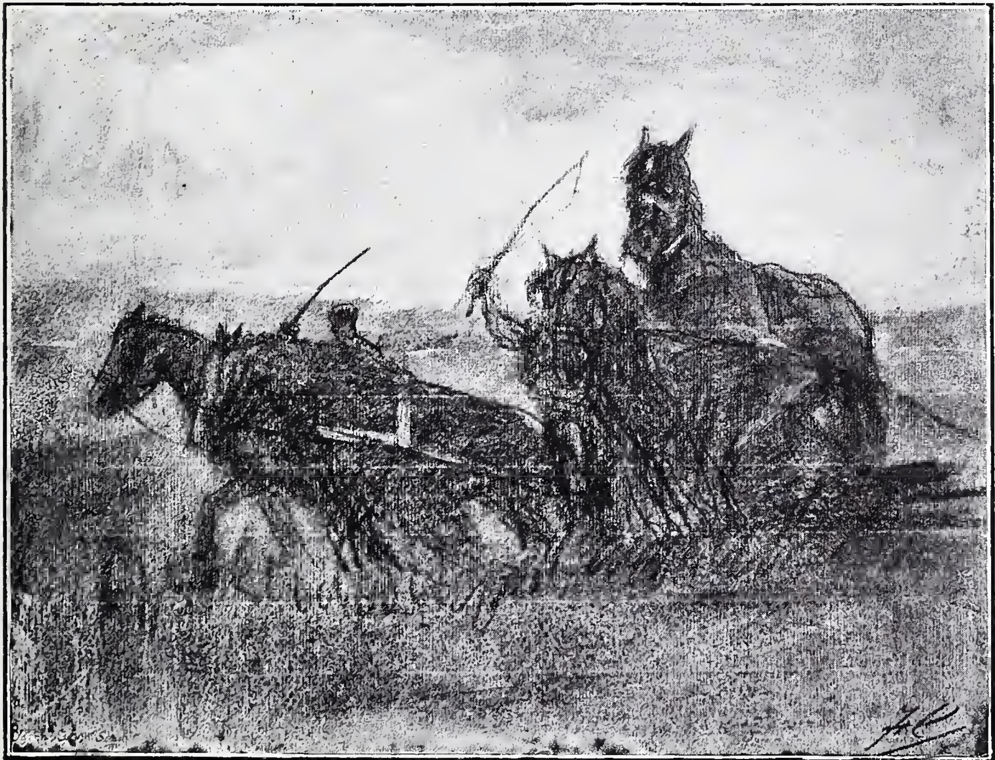
In hun ouderlijke wijsheid dekreteerden zij ende besloten: Frans zou *handelaar* worden ... óf! ...

Ja, dit traditioneele, steeds overbodige „óf"! Het *óf* der werkelijkheid was, dat — na twee jaar lang vruchtelooze smeekingen — de jonge Courtens,

namelijk in 1875, het ouderlijke dak vaarwel zeide, ten einde zich, in de Belgische hoofdstad, met geen ander geld dan wat hij zelf met zijn kwasten verdiende, verder in zijn meer dan ooit aangebeden kunst te bekwamen.

Dat was de *zwarte*, maar, in een anderen zin, ook de *goede* tijd.

Groote Markt, *In 't Kalkoenspootje*, *A la Patte de Dindon*, in een dier merkwaardige gildehuizen, welke, gebeeldhouwd en verguld, zich scharen om 't grijze gotische Raadhuis als een eerewacht, bezocht hij, avond aan avond, zekere zich „*Vrije Akademie*" betitelende teekenschool, waar hij, benevens een goed vijftiental anderen, Stacquet, Uytterschaut, Pantazis, tot makkers kreeg.

Werkpaarden, naar eene houtskoolschets.

Geen leeraars in dat heiligdom der jongens van den vrijen borstel, geen regel, zelfs geen reglement, nog veel minder eenige traditie!

Teekenen naar het levend model, naakt of niet, om 't even, elk van de plaats welke hij verkoos; vragen aan een vriend, „hoe, wat men zoo al had klaar gekrabbeld, er uit zag;" uitgelachen worden voor de te groote korrectie van een ietwat akademiesch oor of oog; in triomf gedragen worden voor elke stoutvallende schaduw, elk brutaal] lichteffekt; — zingen, drinken, drinken, zingen, en soms de geheele akademie overhoopzetten tot een danszaal, dát was het mooie, levendige leven *In 't Kalkoenspootje*.

Van eerst af trokken twee vakken Courtens aan: het landschap, de marine. Toch, in den aanvang vooral, nu en dan een „*Abstecher*" op het terrein van de figuurschildering. In zulke oogenblikken ontstonden *Een jong Student*, *Zeeuwsch Meisje*, veel later *Vergeet mij niet*, beide laatstgenoemde werken van zeer ernstige verdienste, die elk meer dan gewoon talent tot eer zouden strekken.

Toch keerde hij steeds en steeds terug naar zijn oude liefde — den vrijen buiten. De vette, malsche Scheldepolder in de nabijheid van zijn liefgelegen geboortestadje, kluisterde hem een poosje; daarna waren het de Kempen, wier onafzienbare vlakten en droomerige venen hem aantrokken.

Vergeet mij niet, naar eene schilderij in olieverf.

Van dan af reeds legde hij — en, al zagen de heeren kritici het toen nog niet, of *wilden* zij het niet zien? — legde hij, vrij brutaal op den koop toe, in al wat hij schilderde die hoedanigheid aan den dag, welke — gepaard met... wij zullen *straks* zien waarmede! — de hoofdkwaliteit van zijn werken zoude worden, namelijk een in buitengewone mate treffend realisme in het weergeven van het *licht*.

Zoo kwam eindelijk — zooals hij komen *moest* — de dag, waarop Courtens het loon zou krijgen van zijn diepe overtuiging en zijn moedig volharden.

Een enkele dag — die der opening van een onzer driejaarlijksche salons — zoo ik mij niet vergis het XXXIIste — volstond, om den tot dan toe slechts door enkelen opgemerkten naam tot een „beroemden" te maken.

Courtens stelde dat jaar ten toon zijn *Mosselschuit*, naar mijn en veler

oordeel het eerste van het reeksje meesterwerken, waarvan ik hooger gewaagde.

Een mosselschuit, liggende, met daarachter wat sjovel riet, op het barre, zandige strand.

Rien que ça!

Maar wat zat er een kleur in die oude, twintig maal lek geslagen mosselbark! Wat lag zij daar, bijna „menschelijk" moe en mat, neergesmakt als een uitgeput trekdier, uit te blazen, schuins hellend, op het slik... Er *leefde* iets in die bark; er ademde „*ziel*" in.

Een stilleven, maar één met een dramatisch *dessous*; een brutale brok natuur, maar één met een vérstrekkend en wijsgeerig idee — pantheïstisch bijna in zijn groote luidschreiende desperatie — deze arme, lompe, sukkelige *Mosselschuit*.

De schilder had ze zóo vinden liggen; hij had er de visschers, mits behoorlijke vergoeding, toe overgehaald, de schuit, zóo als ze daar lag, te láten liggen, tot hij haar portret zou „af" hebben...

Een maand lang *pozeerde* de schuit... — een volle maand!

Hoe lek ook — zij maakte Courtens tot een celebriteit. Het tafereel prijkt, sedert jaren, in het museum te Stuttgart.

Een tweede meesterstuk volgde rond 1882. Titel: *Een Zondagnamiddag in een Vlaamsch Dorp*. Had de *Mosselschuit* mij, persoonlijk en *toen* ten tijde, niet zoo oppermachtig aangegrepen, deze schilderij deed het des te krachtiger. Te zeer gewoon aan museumlandschappen, kon ik, in die jaren, niet zoo dadelijk vrede hebben met een zoo *gedurfde* faktuur als die der *Mosselschuit*. *De Zondagnamiddag*, overigens, was van een veel stiller, kalmer, misschien ook degelijker kunnen. Wat ik er toen van zeide, ben ik zoo vrij te herhalen.

„Wat dit gewrocht niet luttel waarde schenkt, dat is zijn lokale opvatting. Vaag den naam van den schilder gerust uit; ruk het opschrift vrijelijk van de lijst — nog zal ieder dadelijk in dit doek het werk herkennen van een Vlaamschen schilder. Onmogelijk zou het zijn, het eigenaardig karakteristieke, dat kleur en verdeeling onzer Vlaamsche landschappen kenmerkt, juister te zien of te begrijpen, krachtiger, aanschouwelijker weer te geven.

Begeef u een Zondagnamiddag naar een onzer Vlaamsche dorpen; wandel rond 3 à 3½ uren, zonder u te zeer van de kom des dorps te verwijderen, de groene paden tusschen de weelderig tierende moeshofkens op en neer; geen „levende ziel" ontmoet gij; hier en daar reutelt een blad in de netjes „geschoren" haag; soms vliegt een musch op uit een beddeken hennep of Spaansche tarwe; en ginder, rond het toreken, kakelen de zwaluwen. Daar klept het langzaam voor het *Ave Maria*... Het *lof* is uit. Traag, in gullen, vreedzamen kout, treden eenige godvruchtigen uit de kerk, en vervullen de paden, die tusschen de hofkens kronkelen.

„Dit laatste oogenblik heeft Courtens, met buitengewoon talent, op doek getooverd. Van zijn werk kan men zeggen, dat het uitzicht geeft op de ware, onververvalschte natuur."

Dit tafereel behoort aan het Koninklijk Museum te Brussel.

Van hetzelfde tijdstip dagteekent een tafereel, dat ik, in gedurfdheid, alleen bij de *Mosselschuit* kan vergelijken: *In de Kool*, een tegenhanger van den lateren en beroemden *Jacinthenakker*, die al spoedig werd aangekocht voor het museum van München.

Een zonderling schilderij — door velen, en tot 1894 toe, doch met steeds afnemenden bijval, natuurlijk, dát is zoo in orde! nagevolgd of liever „hermaakt."

Op zich zelf zeker geen buitengewoon esthetisch onderwerp, zoo'n veld met kool. Courtens' arbeid echter openbaarde, in zijn vettig gedane toetsen, zoo uitdrukkelijk de groote bekoring, welke de eigenaardige kleur van dat hoekje bebouwde aarde op het oog van dezen geboren kolorist geoefend had; hij was zoo weinig een laffe kopij en in zulke mate vol van die „*apparences plus saisissantes qu'un sentiment vrai et la logique de l'imagination indiquent à l'artiste*, — zoo toch spreekt ergens Jules Breton —, dat men het banale en onschoone van het sujekt geheel vergat, of beter het alleen nog zag in den luister van des schilders verdichterlijkende vertolking.

Hier was — en het is steeds het geval bij dezen meester — hier was, om nog eens Jules Breton te laten spreken, „*le vrai non seulement la réalité matérielle*; *l'âme dominait* (*ici*) *la nature*."

1884! Van heden af staat de naam Frans Courtens op hetzelfde blad als die der andere onbetwiste meesters van onzen tijd: Verwee, Wouters, Verhaeren, Coosemans, Heymans, Isidoor Verheyden....

Wat nu te zeggen van de geheele tienjarige periode, die thans volgt?

In haar geheel maakt zij op ons, die des schilders ontwikkeling bijwoonden en volgden, den indruk van één enkelen, langen, onafgebroken en buitengewoon vruchtbaren zomer. De vruchten, die hij opleverde, bleven geen half jaar, geen maand, meer dan éens geen week in het bezit van haar schepper. Niet enkel in de verzamelingen der allereerste Belgische en Fransche liefhebbers, maar ook vooral in de hoogst aangeschreven musea van binnen- en buitenland moet men ze zoeken. Slechts eenige wil ik nog noemen: *De gouden Regen*, *Herfst*, *De Kloosterlaan*, *De Kalvarie*, *In het Duin*, *Onweer op 't strand*, *De Kudde gaat uit* (*Sortie du Troupeau*), *Holle weg in het Duin*, *Vóór het Tij*, *In de Laan*.

Courtens is, in de allereerste plaats, en ik zeide het reeds hooger, een *schilder van het licht*. Onmiddellijk na de school van het *grijze*, vooral vertegenwoordigd door talenten als Heymans, J. Meijers, Crabeels, was hij de eerste, die — zonder er een ietsje van de gedane veroveringen aan op te offeren, de traditie van het gezonde Vlaamsche koloriet weer opnam; na den bloeitijd van het zuiver impressionisme, waarin mannen als Rosseels uitblonken, bracht hij, zonder daarom, naar Flauberts woord, tot impassibiliteit over te slaan, onze kunst terug tot de degelijke, soliede, met den aard onzes volks wellicht maar al te zeer overeenstemmende wedergave der tastbare werkelijkheden.

Men heeft Courtens weleens verweten, dat hij offers brengt aan een al te brutaal materialisme. Naar mijn best weten, onverdiend! De brutale gedurfdheid van zijn *doen*, zijn wroeten en knoeien met allerlei vegen en toet-

Schelpenvisschers (noorden wind), naar eene schilderij.

sen, zijn „metselen," want *verdikken* is hier nauwelijks krachtig genoeg, zal wel de meesten hebben doen voorbijzien het innige sentiment, dat trilt

Bijbellezen, naar eene houtskoolteekening.

en beeft in zijn beste schilderijen.

Ik sprak hooger van de bij uitstek brutale *Mosselschuit*, maar ook daar-

De Terugkeer der Kudde, naar eene schilderij.

naast van den meer idyllischen *Zondagnamiddag*. Ziehier *De kudde gaat uit:* onder reusachtig hooge boomen trippelen nader, onder de hoede van een pover vrouwtje, de mild verzade schapen. Wie in zulk een stuk niets anders ziet dan een eenvoudige realistische kopij, is al zeer onrechtvaardig. Wat het *eerst* en het *meest* den kunstenaar heeft getroffen, óf het lichteffekt óf de stille avondvrede, zal ik niet wagen te zeggen. Wie echter aan zijn arbeid sentiment ontzegt, verdient beschuldigd te worden, er zelf geen te bezitten. *Ik* althans voel *wél* bij 't aanschouwen van dat mooie geheel, van die heerlijke boomen, opreikende hun welig getwijgde armen hoog naar het licht, dat er in hangende is als een bovenaardsche sluier, en er langzaam uit neerzijpt om zich ook over de schaapjes uit te spreiden. Mij ademt het verlangen naar de rustige avondkalmte tegen uit deze zeer soliede kleur.

Eenigszins met dit tafereel is verwant een *Terugkeer der Kudde*, een diepdoorgroefde weg langs een breed, slaperig, met kroos en kalmus overschaduwd water, waarop een enkel schip en een soort van veer, en hooge, bijna den hemel torschende boomen, waaronder, met den herder achterop, heel klein en vaag, de aantrippelende schapen.

En dan — dat onvergelijkbaar meesterstuk, *De gouden Regen!* 1) Een gedicht in kleuren, een hooggestemde hymne aan den rijken Herfst onzer streken, omtooverend tot een schemerende pracht van geel-, bruin- en roodgoud al het groen onzer lanen en wouden! Een schilderij, waarvan ik de grootsche poëzie niet beter weet uit te drukken dan door deze verzen van Guido Gezelle aan te halen:

„O Boomen, die uw vonnis wacht
In Bamisbonte kleederdracht,
Om, dood en in den ban gedaan,
Geheel den Winter bloot te staan;
Hoe prachtig, overprachtig, al
Uw menigverwig loofgetal;
Dat, stervende, en in 't zonnevier,
Veel schoonder is als levend schier;
Daar staander, eerbiedwaardig grauw,
Daar staander, derf- en duisterblauw,
Daar staander, als éen kankerblom,
Zoo vierig en zoo rood, rondom;
Daar zijnder, die doorwenteld staan
Van geluw-, roode en groene blaên,
Den hoop gelijk, daar 't vier in gloeit
Bij nacht, en duistere steenen broeit!..."

1) In het Museum te Buda-Pesth.

Neen, evengoed als wat men geheeten heeft zijn *stoffelijkheid*, kon men dezen robusten Vlaming zijn Vlamingschap zelf tot een verwijt maken. Men vergete het echter niet: heel wat meer dan in de keuze der onderwerpen, meer zelfs dan in het veelgeprezen koloriet, zit hem dat Vlamingschap onzer schilders in juist niets anders dan in dat breede, kloeke, brutale zien, in die stevige, vette, brutale wedergave van het geziene. De Vlamingen, van Matsys af, zij waren vooral belust op schoone, gezonde zinnelijkheid, en ik weet niet meer wie het hoofdkenmerk hunner schepping zoo

Herfstgoud, naar eene schilderij in olieverf.

treffend kenschetste met deze woorden: „*C'est la belle sensualité dans l'impression et dans le métier, c'est la pâte opulente, la vision saine et gonflée des choses: une sorte d'abondance et de trop-plein, une profusion sensuelle déversée dans l'oeuvre entière.*"

Dit Vlaamsch-zijn is het Vlaamsch-zijn van Courtens.

Zal ik het wagen, Courtens te rangschikken onder éen dier vele groepen van *-isten*, waarmede onze tijd zoo bij uitnemendheid gezegend is? Waagde ik mij niet reeds te ver zelfs, toen ik hem een luminist, een vrijlichtschilder noemde — wat hij echter wél, maar niet zoo uitsluitend of eenzijdig is als anderen?

Courtens is al te zeer geboren schilder, al te zeer plastisch kunstenaar, om

In de Laan, naar eene schilderij in olieverf.

zich aan één enkele richting, hoeveel minder dan nog aan één enkele, steeds dezelfde methode te kluisteren.

Wát hem treft, zeide hij mij op zijn lakonische manier, dát geeft hij. En wát hem in negen-en-negentig van de honderd gevallen wel het eerst en het meest zal treffen, dat is voorzeker niets anders dan de een of de andere in hoofdzaak *pittoreske* verschijning der dingen, het stormachtig drijven van het zwerk, het logge gloeien van een zomermiddaghemel, de gobelin-toon van een heide, de schelpkleurige spiegel van een zeetje.

Veldarbeid, naar eene houtskoolteekening.

Zeker brengt dat natuurverschijnsel *per se* ook zijn eigen impressie mede, en de kunstenaar verzuimt niet dezen indruk, op hem zelf door de buitenwereld gemaakt, in en door zijn eigen werk mee te deelen aan anderen. Doch hierin onderscheidt zich Courtens wel het meest van de impressionisten in het algemeen en van landschapschilders met bij uitstek poëtischen aanleg in het bijzonder, als b. v. Theodoor Verstraete, dat hij, als dezen, en dit is *zeker* geen verwijt dat ik *hem* doe — nooit het eigen *a priori* gevoelde in het daarna *geziene* poogt te belichamen of te symbolizeeren.

Is Courtens objektief, toch is hij geen schilder van om het even welke — van de eerste beste onderwerpen. Wellicht zijn er niet vele landschapschilders, die even angstvallig zoeken en even zorgvuldig kiezen als hij. Wekelijks besteedt hij, in het schoone jaargetijde vooral, drie en soms vier dagen aan wandelingen door bosch en duin, door veld en polder, opnemende stil, ingetogen, in zijn éentje, al het schoone dat hem pakt, dát wat *treft* door zijn

stille landelijkheid evenzeer als dát wat treft door zijn grootschheid van lijn of kleur.

Heeft hij eenmaal gekozen, ook dan brengt hij niet slaafs op het doek, wat hij zoo ziet. De meesten komen er wel niet zoo rond voor uit, al doen zij het hem wel na: maar wat hem dan nog hindert in het geheel, hij laat het weg, en acht hij eenig hoekje al te leêg, hij vult het aan met elders geziene dingen.

Wat geeft het ons, of een schilderij fotografisch waar en juist is, als zij geen esthetischen indruk maakt? Niet de poëzie alleen toch, maar álle kunst is immers — om met H. Kurz te spreken — *„das holde Vorrecht im Dienste der Wahrheit — zu lügen!"*

Alleen de grove, banale, alledaagsche werkelijkheid is volkomen waar; de kunst schijnt het, en niets méer hoeft zij en ook niets ánders!

Kenschetsend is het, voor Courtens' manier, dat hij nooit naar vooraf gemaakte schetsen, maar uitsluitend naar de natuur arbeidt Hoef ik te zeggen, dat het mij heel weinig zou kunnen schelen, zoo hij, integendeel, zijn eerste vlugge indrukken getrouw schetste, om ze eerst daarna, in de natuur, of zelfs.... elders, uit te werken?

Hoofdzaak is het, dat het met zijn vurig, zeldzaam nerveus temperament niet overeenkomt, om tweemaal: éens met —, doch in afgebroken zinnen, éens zonder inspiratie, doch in mooi gesponnen perioden, hetzelfde te zeggen!

Laten omstandigheden van jaargetijde en weder het toe, dan hervat hij telkens en telkens weer, tot hij den gewenschten klimax bereikt hebbe, ter eerst verkozen plaats en zooveel mogelijk onder hetzelfde licht, den aangevangen arbeid.

Is het genoten verschijnsel zoo vluchtig, dat het om zoo te zeggen onmogelijk is het uitvoerig te behandelen, dan laat hij het bij een schets, stellende frissche waarheid verre boven een koude, ofschoon mooie leugen.

Veeltijds gaat het werk hem zeer snel af; dit was o. a. het geval met zijn *Tijdens een Stortbui*, dat hij in luttel uren schilderde. Moet het, dan kan hij echter ook maanden lang volhouden. Aan *De gouden Regen* arbeidde hij drie achtereenvolgende herfsten; aan *In het Duin* vijf maanden.

Interessant is het Courtens bezig te zien.

Vóór hem, op een stoel, zijn palet, of — beter nog — een eenvoudige plank, waarop een kleine jongen, op zijn bevel, de fleschjes uitperst.

Vlug duidt hij aan de groote lijnen van het gekozen landschap, hier deze *zouk*, daar dien heuvelrug, ginds dien boom, verder dat boschje, en dan gaat het er op los, met alle geweld, met werkelijke *furia:* flits-flets, hierbeneden groen: de weide; ginds boven een andere toon van groen: den top eens booms; flits-flets, hier in 't midden blauw: dien plas; ginds heel hoog, een nuance van blauw: den hemel, enz., na elken toon den wedertoon, na elke waarde de evenwaarde, niets dan losse vegen en toetsen, en nog eens losse toetsen en vegen, tot de geheele kleurladder van zijn symfonie, in *durr* of *moll*, aaneengekanefast, ingezet zij.

Niet eerst de lucht, dan den grond, dán de boomen, en omgekeerd, schildert Courtens; hij werkt, als ik zoo durf zeggen, aan ál die deelen tegelijk. Hij laat het schilderij worden in zijn geheel, „net zoo," noemt hij het, „gelijk de natuur het zelf doet!"

„En zóo," zegt hij, „zóo alleen houdt het geheele ding aaneen! Anders levert men stukwerk!"

Ik zou niet durven zeggen, dat Courtens veel kwasten verslijt. Evenveel als zijn penseelen hanteert hij het paletmes, en aarzelt niet, *als 't past bi appetite*, zijn toevlucht te nemen tot een of ander stuk doek, of tot de mouw of tot een pand van zijn jas. *Het doel heiligt immers de middelen!* Zoo is, in zijn voortreffelijk stuk, *Tijdens een Stortbui*, de geheele lucht *geveegd*, ik durf niet zeggen geschilderd, met de mouw van zijn jas...

Landschapschilder van het echte onverbasterde soort, is Courtens een echte veldrat. Zonder een afschuw te hebben van onze moderne steden of zelfs in de verste verte te laboreeren aan misanthropie of agorafobie, voelt hij zich binnen de muren der beschaafden zoo weinig mogelijk tehuis. Elf volle maanden blijft zijn in een stille buurt gelegen woning te Brussel „potdicht." Dan leeft hij met zijn heele gezin nu eens in zijn prachtig ingericht landhuis te Vogelensang bij Haarlem, dan weer in zijn *glazen huis* in het duin bij Katwijk.

Villa van Frans Courtens te Vogelensang.

Met zijn opzettelijk daartoe ingericht „*atelier roulant*" waggelt en schokkelt hij van duin tot duin, van bosch tot bosch, vol van dat vrijmakend gevoel, dat ook Vondel kende, toen hij de vogeltjes in zijn *Wiltsangh* aldus liet kweelen:

„Wat is een dier zijn vrijheid waard!
Wat mist het aan zijn wensch,
Terwijl de vrek zijn potgeld spaart?
O slaaf! o, arme mensch!

Waar groeien eiken te Amsterdam?
O, kommerzieke Beurs,
Daar nooit genoegen binnenkwam!
Wat mist die plaats al geurs!"

In dezen verbazenden improvisator, dezen brutalen ziener en nog stouteren borstelaar, in dit natuurkind zonder weerga — huldig ik, stoutweg, een der reinste glories onzer hedendaagsche schilderschool.

Antwerpen, den 1 Augustus 1894.

* * *

Courtens is officier van de Leopoldsorde en van de St. Michielsorde van Beieren, Kommandeur van de Wurtembergsche Friedrichsorde, ridder van het Eere-Legioen, *Sociëtaire* van de Nationale Maatschappij van Schoone Kunsten te Parijs en eerelid der Koninklijke Akademie te München.

De volgende onderscheidingen vielen hem, onder meer andere, te beurt:
Salon van Parijs, 1879, eervolle vermelding.
Driejaarlijksche tentoonstelling te Antwerpen, 1882, gouden eeremetaal;
Tentoonstelling te Amsterdam, 1883, gouden eeremetaal;
Nieuw-Orleans, eerediploma;
Salon des Lauréats, Londen, eerediploma;
Parijzer Salon, 1884, gouden medalie;
Tentoonstelling, München, groote gouden medalie;
Wereldtentoonstelling, 1889, Parijs, groote prijs;
Wereldtentoonstelling, 1891, Berlijn, eeremedalie, enz.

Een Oudje, naar eene schilderij in olieverf.

DE BRUID DES HEEREN.

DOOR

VIRGINIE LOVELING.

XX.

„Onkel Stant, vanwaar komen de kinderen?”

„De kinderen?” kaatste hij hare vraag terug, zooals men, in verlegenheid gebracht, wel eens doet om tijd te winnen.

„Ja,” sprak Pia, zijn arm, die het snoeimes hanteerde, door den druk harer vingertjes tegenhoudend, terwijl zij hem schrander en ernstig vorschend in de oogen keek, „de kleine, de boorlingskens (nieuwgeborenen), degenen, welke nog niet gedoopt zijn 1)?”

Zij had er den dag te voren aldus een in de bussel gezien, bij den huurhouder, waar ze nu soms met de scholieren spelen ging; er was een meisje, dat met Pia hare eerste communie zou doen, Hermance, en deze had verteld, dat zij weder een broertje had — er kwam er nagenoeg elk jaar aldus een, men wist niet vanwaar; en zij had Pia medegeleid. De baker had het haar getoond: zijne voetjes waren stevig met een sargetje toegespeld en een tip er van moest opgeheven worden om zijn aangezichtje te kunnen zien. „O zoo klein! zijne oogjes waren nog toe, onkel Stant.”

„Ik geloof het,” zei de oude jonkman, niet bevroedend wat anders te kunnen antwoorden.

Maar Pia wilde weten, waar het vandaan kwam: „Ik wenschte wel, dat wij er zulk een hadden,” sprak zij met verlangen in den blik.

„Dan moet gij er een halen bij meere (mère) Kampe,” antwoordde oom Stant.

Meere Kampe! Pia kende haar wel, men noemde haar ook kortweg „de vroedvrouw”.

Zij woonde op de plaats.

„Verkoopt zij boorlingskens, onkel Stant?”

„Ja,” verzekerde hij, „haar kelder zit vol, en nu laat mij voortwerken, klein spook,” en hij stiet Pia zacht met den elleboog weg.

Toen zij van de school kwam dien avond, drong zij onbemerkt hare leer- en speelgenooten naar den kant van meere Kampe's woning: inderdaad, er was een keldermond met ijzeren staven, juist voor de deur. En Pia keek naar beneden, in het donker hol, of ze niets zag bewegen en luisterde of ze niet schreien hoorde.

Wat haar weerhield om hare ontdekking en hare nieuwsgierigheid aan hare gezellinnetjes mede te deelen, had ze niet kunnen verklaren.

De dagen waren erg aan het korten, want niet alleen de tweede winter

1) Ter streek worden de kinderen doorgaans den eersten of tweeden dag van hun leven gedoopt.

van haar verblijf te Diependale, ook de zomer en bijna geheel het naseizoen waren voorbij.

En alle avonden, bij gevallen duisternis, wanneer Pia aan den drempel stond, wat men haar thans ook veroorloofde, sloop zij langs de muren weg, onweerstaanbaar tot dien kelder getrokken. De pop voldeed haar niet meer; zij wilde een levend schepseltje vertroetelen en eens had zij het gewaagd de dienstvaardigheid en hulp van tante Juliane in te roepen:

„Tante, koop een kind," had ze gebeden.

„Wilt gij wel zwijgen, stout ding," had de oude dochter geantwoord, en zij scheen zoo verontwaardigd over het voorstel, dat Pia geen tweede kans bij Dorthee of Monica waagde.

Zij kwam tot het besluit, dat een kind zeker heel veel kostte. Om het even. Zij zelve bezat geld, haar spaargeld, waar kon ze 't beter aan besteden?

Op een avond, dat ze weer naar de woning van meere Kampe was geslopen, ontwaarde ze licht in den kelder; toen ze er dicht bij was, verdween het juist; nu werd de bekoring te groot: voorzeker had meere Kampe er een kind uitgehaald! Pia moest en zou het hebben. Zij hief zich op de teenen en trok — bevend over haar vermetel besluit — aan de hooge slingerbel.

Het duurde wat; toen verscheen het licht in den waaier; de grendel werd daarbinnen achteruitgetrokken; meere Kampe — kort, dik en reeds op leeftijd — stond met eene kaars in 't halfgeopend deurgat:

„Voor wie?" vroeg ze uit gewoonte; maar ziende dat het een klein meisje was, liet ze er streelend op volgen: „waarom komt gij, mijn lieveken?"

En Pia, wier schuchterheid verzwond door dit aanmoedigend, vriendelijk onthaal, bij intuïtie bevroedend, dat de benaming van „meere" nauw verwant was aan een schimp, antwoordde: „Juffrouw Kampe, ik heb eene pop; maar ik zou een levend kind willen hebben; hoeveel kost het, juffrouw Kampe?"

„Dat is naar advenant," zei ze, de kort gesneden haartjes op hare kin krabbend, en zij lachte zoo zonderling, dat Pia in de war geraakte.

« Dat is naar advenant, » zei ze, de kort gesneden haartjes....

„Eentje als dat uit de huurhouderij," waagde Pia nochtans te vragen.

„Voor 't oogenblik heb ik er geene," sprak de vrouw; „ga nu stilletjes naar huis, mijn zoetje; weet ge wel dat het reeds duister is? En... zijt gij niet het meisje, dat bij de dochters Kneuvels inwoont?"

Zij deed eene beweging om Pia buiten te dringen en hare deur dicht te doen.

De laatste kans stond op het spel, de weetgier maakte Pia stout: „Juffrouw Kampe, waar haalt men de kleine kinderen?" vroeg ze standhoudend.

„In sommige streken brengt ze de ooievaar; waar er eene rivier of vaart is, komen ze met het schip; hier zitten ze in de koolen," zei meere Kampe, thans bepaald hare deur sluitend.

Pia wist ook genoeg. Zij liep naar hare woning, vreemd te moede. Zij dacht geheel den avond aan 't geen zij had vernomen. In de koolen? En zij juichte met een gevoel van erfelijke, voldane hebzucht. Was het zoo gemakkelijk? nu mocht ze haar spaarpot onaangeroerd laten! De moestuin der brouwerij verrees voor haar halfwakend oog dien nacht. En 's morgens vertelde zij hare ontdekking aan Louise Ras. Des namiddags was er geene school met gelegenheid van den Zaterdag. Hermance werd in het geheim ingewijd. Men praatte en beraadslaagde en eindelijk trokken de drie samenzweersters, elk met een heimelijk genomen mes naar den tuin der brouwerij, schuw de deur van de keldergang achter zich toetrekkend.

Daar pronkten de koolen, roode en groene, dichtgekropt.

„Toe!" stuwden zij elkander aan.

Er ontstond een oogenblik van aarzeling, een innerlijke waarschuwing voor eene te volbrengen euveldaad.

„Indien papa het weet, krijg ik slagen," sprak Louise.

„Ik ook van vader," voegde Hermance er bij.

En Pia, heel buitenkind en straatkind geworden, Pia, die nooit een tik had gekregen en als een gevoel van minderheid onderging, telkens als er van ruwe tuchtiging werd gesproken, pochte nu ook: „Onkel Stant zal mij „flitters" (oorvegen) geven."

Dit gold voor eene onderlinge opwekking.

Zij schaarden zich alle drie rondom de grootste roode kool, en Louise, als de oudste, sneed ze met behendige krachtsinspanning van boven tot beneden voorzichtig door.

Het was eene teleurstelling.

En nu eene tweede en eene derde kool met nieuwen moed aangevat.

„Dit is een lievevrouwken," zei Pia, ieder maal zij het ineengedraaid hartblaarken vastnam.

Men zegt, dat het zien van bloed de moordenaren en de soldaten aanwakkert. Aldus ook hier: de herhaalde ontgoocheling werd tot een spoorslag. Er bleef geene enkele kool geheel op gansch dit eigenaardig, met verminkten overdekt slagveld. Vandaar vertrokken zij naar den tuin der huurhouderij, en er ook alles verwoest hebbend, waren zij brooddronken op het punt om zich naar het stukje land buiten het dorp te begeven, waar de dochters Kneuvels eenige savooien (groene koolen) en andere groenten kweekten, toen de vader van Hermance onbemerkt naderkwam en haar bij den nek greep.

De slagen regenden op alle drie.

Dat Pia ditmaal waarheid gesproken had in hare voorzegging van te wachten straf is zeker: zoodra de huisgenooten hare misdaad vernamen, werd zij den volgenden dag — een Zondag — op water en brood in den aardappelkelder achter slot gezet.

XXI.

Het tijdstip, waarop Pia hare eerste communie zou doen, naderde. Den ganschen winter was er alle dagen leering in de kerk geweest; gelukkig wie in 't dorp woonde! De kinderen van Diependale-buiten waren wezenlijk te beklagen; 's morgens vroeg, door sneeuw en slijk, door regen en wind, moesten ze komen, enkelen van een half uur, van drie kwartieren ver. Degene, die naast Pia zat en met welke zij hare les opzegde, woonde achter den boschkant, het was een boerenmeisje, even vlijtig als zij en braaf, soms bracht ze een grooten paradijsappel voor Pia mede. Zij heette Emilie Varendriesch. Deze twee werden voor de beste leerlingen van 't jaar gerekend: nooit stotterde er eene, en wanneer mijnheer de pastoor eene moeielijke vraag stelde aan geheel de jonge vergadering, was het altijd zeker, dat Pia en Emilie de eersten waren om hare vingers op te steken, ten teeken, dat ze zich bekwaam achtten om het antwoord te geven.

Pia was tevens zeer doordrongen van het belangrijke dezer naderende plechtigheid, die zij met vrome siddering te gemoet zag, en was tevens zeer met hare kleederen bezig. Andere kinderen mochten met hunne moeder mederijden naar de stad om ze te helpen kiezen; maar tante Monica ging alleen. Alles werd verheimelijkt: de naaister kwam de maat nemen; welke stof het was, zou Pia zien, wanneer het kleed en 't overige naar huis gebracht werden. Voor 't oogenblik moest zij niets anders doen dan haar hartje rein houden om onzen lieven Heer er in te ontvangen: dit hield men haar bestendig voor. Zij deed het ook oprecht en ijverig. De woorden, de voorschriften van den pastoor, de aangehaalde voorbeelden gedurende het onderwijs hadden op haar den diepsten indruk gemaakt. Hare zielsverzuchtingen tot Jezus en Maria waren talrijk en vurig. Zij bad lang voor hare sponde op de knieën gezeten, en in haar beddeken sliep ze in met de handjes gevouwen. Zij deed beloften, die haar voor geheel haar leven verbinden moesten van „Onze Vaders" en „Weestgegroeten", welke zij op bepaalde uren opzei. En nu begon ze voor hare overleden ouders, voor hare tantes en haar oom, hare speelgenooten en bekenden te bidden, met eene hoop en een vertrouwen, met eene opgewondenheid en eene volharding, die een soort van koorts bij haar verwekten, die hare oogen blinken, hare handjes gloeien deden en haar rugje klam maakten.

Maar het bleef niet bij bovenzinnelijke beschouwingen alleen, met der daad werd zij werkzaam. Meer dan eens legde zij zich verstervingen op: het eten wegschuivend, wanneer zij honger had, het hoofd schuddend, als hare vriendinnetjes haar kwamen uithalen om te gaan spelen, terwijl haar hartje

„op een karreken reed" (van verlangen popelde). Toen tante Monica haar een drietal dagen vóór de eerste communie kwam zeggen, dat hare kleederen gereed lagen en zij nu mocht komen zien, kreeg zij zelfs eene godvruchtige opwelling om standvastig te weigeren; maar de bekoring was te groot, en zij verheugde zich thans met uitgelaten blijdschap als een kind, dat zij was. O ja, dat schitterde allemaal zoo mooi, niet waar, het was geene ijdelheid, zij wilde schoon wezen om haren hemelschen bruidegom te ontvangen!

Zij had ook sedert kort heimelijk meer dan eens een roof in haar spaarpot gepleegd: de pastoor had den eerste-communicanten aanbevolen één heilige boven al de anderen te vereeren en tot voorbeeld te nemen: Sinte Barbara, op twaalfjarigen leeftijd ter dood gebracht; Aloïsius van Gonzaga, die zoo zedig was, dat hij zijne moeder nooit had durven aanzien en de kleur harer oogen niet kende; Alexius, die in zijns vaders paleis — op zijn huwelijksdag dan nog! — bruid en ouders aan den feestdisch verliet en eene schuilplaats onder de trap in eene krocht ging zoeken, waar hij afval van groenten van visch en vleesch met de honden deelde, en de krachtdadigheid bezat om er jaren onopgemerkt te vertoeven, ondanks het luid en langdurig misbaar zijner hem in de nabijheid beweenende huisgenooten.

Ja, Pia's hoofdje werd op hol gebracht door de gruwzame lijdensgeschiedenissen der martelaren; maar hoe zij ook pogingen aanwendde om een dezer tot bijzondere vereering te verkiezen, toch bleef haar liefde het kindeken Jezus uitsluitend toegedaan. Het was voor haar verpersoonlijkt door het beeld, dat door reeds groote knapen in de processie op eene berrie werd gedragen: het had een rood fluweelen rokje aan, bloote beentjes, blonde pleisteren lokken, sierlijk gekruld, en ook zulk een zoet aangezichtje! En het was om licht ter intentie van het beeld te doen branden, in 't kapelleken van 't Neerland, dat ze haar spaargeld, zoo zuinig bijeengehouden, thans met een hartsteek van onverwinbare spijt en eene wrange voldoening tevens van overwonnen gierigheid, zoo mild verkwistte. Zij maakte voornemens om het braafste aller kinderen te worden, en toen zij op den vooravond der ceremonie met de anderen te biecht was geweest en al hare zonden had beleden, kwam nog een twijfel in haar op, en zij keerde weder in den biechtstoel tot driemaal toe, ter bevrediging van hare gewetensbezwaren, zoodat de pastoor eindelijk verklaarde, dat het nu kon volstaan en zij in alles gerust mocht wezen.

XXII.

De groote morgen was aangebroken. Pia werd gekleed: hare laarsjes werden toegeregen; haar lijfje vastgehaakt; de sluier op haar hoofd bevestigd. Zij kwam zich zelve als iets vreemds voor, als eene halve heilige, als iemand tot eene hoogere sfeer behoorend.

Tante Monica leidde haar op, haar aan de rechter zijde latend. Het had

zoo even gehageld, hier en daar lagen nog witte korrels op den grond, modderplasjes ook, die Pia zorgvuldig vermeed. „Pas op, tante," bad zij in haar angst, dat Monica door een ongelukkigen stap haar kleed van zuiverheid bespatten zou. „Pas op!"

En de oude dochter trad ter zijde, eerbiedvol, maar waarschuwde haar toch: „Pas gij ook op voor ijdelheid en zie, dat gij geene zonde van „onpatientigheid" (ongeduld) begaat."

Geheel de kerk was vol menschen. De eerste communicanten zaten boven de trapjes, onmiddellijk voor de communiebank, de jongens rechts, de meisjes

« Pas op, tante, » bad zij in haar angst....

links: twee bataljons van het toekomstig geslacht.

De mis begon; het orgel dreunde; Pia zag niet op uit haar nieuw fluweelen kerkboek met het zilveren slot. Zij was ontsteld en beefde, een weinig van kou maar meer nog van heiligen schroom: „Heere, ik ben niet waard, dat gij komt onder mijn dak," lispte zij, driemaal op haar hartje slaande, wanneer het „communiceeren" begon en de knapen in rijen, zooals ze zaten, beurtelings in beweging kwamen.

Pia, als eene der kleinsten, zat vooraan. Zij had hare witte handschoentjes uitgetrokken en met haar boekje op de zitting van haar stoel gelegd, zooals haar was bevolen.

Na de jongens werd het de beurt harer reeks. Zij trad naar de communiebank met de vingertoppen bijeen, knielde eerst er voor, dan er aan, het

communiekleed hoog onder de kin houdend, met den mond open, de oogen toe, het hoofd achteruit.

De pastoor naderde met de ciborie in de hand; hij murmelde Latijnsche woorden, hij was bij de voornaaste, dan bij degene die nevens Pia zat... hij stond voor haar, de heilige hostie lag op hare tong... Hoe zij weder op hare plaats was geraakt, wist zij niet. Gansch de wereld was voor haar verzwonden geweest en zij had een oogenblik gemeend, dat de vaak in haar gebeden uitgedrukte wensch: te mogen sterven op het oogenblik, dat zij haar God en Schepper ontving, was verhoord geworden en zij naar den hemel werd opgetild. Eene bekommernis van stoffelijken aard had haar een schijnsel van bewustzijn gelaten: namelijk de angst voor heiligschennis: het was haar wel op het hart gedrukt, dat het verhemelte en de tong alleen het menschgeworden lichaam van Christus beroeren mochten; dat elke aanraking met de tanden eene gruwelijke doodzonde uitmaakte.

Zij werd er niet aan schuldig. Met het voorhoofd schier tot op de rugleuning van haar stoel gebogen, den geest verrukt, de phantasie opgewonden, in de zalige zekerheid, dat zij waardig was van een zoo groote gunst, lispte zij inwendig met overtuiging: „Nu leef ik niet meer, maar in mij leeft Christus...."

In den namiddag, na de vespers, had in het lokaal der zondagsschool de uitreiking der prijzen plaats. Pia had zich heimelijk gevleid met het vooruitzicht een der eerste te behalen en menigeen had haar dat geluk voorspeld. Nochtans was er den avond te voren bij het „opvragen" (de laatste beslissende proeve) eene wolk over den hemel harer hoop gekomen. Wanneer zij daar, na de lange, aangrijpende afwachting in de kerk tusschen de kinderengroep, eindelijk op hare beurt, gansch alleen, door den baljuw naar de sacristij werd gewenkt, waar de pastoor aan zijn hoogen lessenaar stond met een blad papier er op en de pen in de hand, maakte eene blooheid zich van haar meester. Zij boog het hoofd, ondanks zijne aanmoedigende mildheid van blik en woord. En was het nu de maandenlange overspanning van haar geheugen, de prikkelende gewetensvorsching der laatste dagen; althans hare ooren begonnen te ruischen, haar geest werd met verstomping, hare tong met lamheid geslagen.

Hij had haar beurtelings drie vragen gesteld. Zij had er maar ééne van gehoord of ten minste van onthouden: „Waarom kunnen de engelen uit den Hemel niet meer verdreven worden?" en zij was bot gebleven, onbekwaam om in haar ledig brein het zoo goed gekend antwoord: „Omdat zij niet meer kunnen zondigen," te vinden.

„Ga, mijn kind," had hij vriendelijk gezegd.

En zij was duizelig en bijna zwijmelend vertrokken.

En thans werden de namen der overwinnaren uitgeroepen: „Eerste prijs: Louisa Ras!"

Zij zat naast Pia; blozend stond zij op, fier en bescheiden tevens brak zij door de rijen, tusschen de stoelen door, om uit de hand van den kas-

teelheer Pijpeling van Diependale haar palm te ontvangen: eene kroon met vergulde bladeren. „Tweede prijs: Emilie Varendriesch!" En deze ook, niet in 't wit als het brouwerskind, maar in schitterende blauwe zijde, hoogrood tot onder het haar, trok naar voren en kwam met een zilveren krans terug.

„Derde prijs... vierde prijs..." Pia luisterde niet meer. Haar hartje had aanvankelijk geklopt, wie weet, zij had toch altijd zoo goed hare les gekend!... doch neen, zij kreeg niets, en zij verdiende niets, bekende zij reeds met spijtig rechtvaardigheidsgevoel aan zich zelf, de afgenomen kroon van Louise, die weer naast haar zat, monsterend, toen een stoot op haar rug haar eensklaps uit de pijnlijke en toch goedjonstige (gunnende) bewondering trok: „Allo, toe!" werd er gefluisterd en al de omzittenden keken naar Pia: haar naam was afgeroepen. Zij ook had een prijs!

De zevende. Zeer schitterend mocht de uitslag niet heeten en toch was zij blij: een kerkboek, verguld op snee, met harden bruinvellen band, die een reuk van vernis had behouden: *Het open Paradijs des Hemels, versierd met verscheiden schoone gebeden, oefeningen en litaniën, door* H. F. G. V., *priester. Gent, uit de drukkerij van J. Poelman, op de Hoogpoorte, in het gekroond Zweerd,* was de ietwat lange doch zeer aanlokkelijke, veelbelovende titel.

De tantes, door de schreiende Pia zelve den dag te voren over hare noodlottige wederwaardigheid gedurende het opvragen onderricht, verwachtten zich zelfs niet aan die kleine vertroosting en vonden ze voldoende. Monica haalde een flesch witten wijn — eene buitengewone gunst en hier een zeldzaamheid uit den kelder. Zij was gansch ruig en grauw van 't stof en de spinnewebben. En Dorthee had een taart gebakken met appelen, die zij nu glimlachend bekende heel de winter voor de groote gelegenheid bespaard te hebben. „Niet waar, het gaat 's avonds veel beter dan 's middags om feest te vieren, zooals overal elders gedaan wordt. Op zulke dagen heeft men nauw den tijd om te eten met al die goddelijke diensten, en ook ge weet niet, wie er onverwacht kan binnenkomen; men zou wel niet durven laten hun een part te geven, indien het goede klanten zijn. Met zoo iets moet niemand vreemds gemoeid wezen."

Onkel Stant was vroolijk: „Wel, wel," zei hij Pia met vaderlijke streeling in den nek bij het haar trekkend, „wie zou dat verwacht hebben van ons klein..." hij dorst het woord „spook" thans uit eerbied voor hare nieuwe waardigheid niet uitspreken, „van ons klein dingje," liet hij er op volgen. En dan half ernstig, half in luim, terwijl hij zijn glas met den helderen topazekleurigen inhoud voor het licht hief tot Monica: „Zusterken, zusterken, weet gij wel dat Duren eene schoone stad is?" hiermede bedoelend, dat de onkost hunne middelen overtrof.

En allen lachten in de vertrouwbare bewustheid van hun verholen welstand om het koddige der woordspeling.

De lekkere beker en al de aandoeningen van den dag hadden Pia's geestdrift weder levendig opgewekt. Zij lag des avonds op hare knietjes voor hare

sponde, haar belofte van godvruchtigen, deugdzamen levenswandel vernieuwend en ten einde steun en hulp voor het overwinnen der haar nog onbekende hinderpalen op die baan in te roepen, bad zij vurig: „Zoete Jezus, ik geef mij over in uwe handen, blijf mij bij, getrouwe bruidegom van mijne ziel! . . ."

XXIII.

Hij bleef haar nog niet bij; daartoe was zij te jong. Spel en levenslust namen weder de bovenhand.

Het godsdienstvuur had te ontijdig en te hoog opgevlamd om uit te houden. Het verflauwde allengs, ten minste in zijne overdreven uitingen, want diep in 't gemoed bleef het smeulen, totdat het oogenblik der heropwekking komen zou.

Al hare kleine beloften volbracht ze stipt en plichtsgetrouw. Pia bad in de kerk, in de kapel en voor haar bed; maar hare behoefte aan beweging en verstrooiing was onoverwinbaar, en hoezeer zij zich ook in 't begin voorgenomen had aan elk genot te verzaken, toch liep ze mede, zoodra hare gezellinnen haar kwamen halen.

Na een paar jaren veranderde ook dat van lieverlede: Emilie was uit de school gebleven; Louise woonde in 't pensionaat; Hermance had steeds een vuil klein broertje of zustertje op den arm; met de andere kinderen uit de buurt was zij altijd minder bevriend geweest, zoodat er een soort van leemte om haar ontstond.

Nu was het daarenboven vacantie en Pia voelde zich verlaten. Zij had gehoopt op de komst van Louise en liefderijk verlangend naar dien tijd van gezellig verkeer uitgezien, en hierin ook werd ze teleurgesteld: Louise was slechts eenige dagen te Diependale gebleven; thans logeerde ze bij hare zuster, die intusschen te Donckzwalm getrouwd was.

Pia begon wat in huis te helpen en had reeds een paar malen mogen bestellen in den winkel onder het wakend oog van tante Monica. Er was zelfs spraak haar den volgenden winter ook niet meer naar 't klooster te laten gaan. „Het wordt tijd om haar in te spannen," zei men.

's Namiddags zat ze bij Juliane en Dorthee in de heete keuken met eenig handwerk bezig. Zij wrikte op haar stoel, zij kon zich niet lang stilhouden: „Gij ongedurig jong toch!" werd haar verweten.

„De vadsigheid is de moeder van alle kwaad," zei Monica, wanneer Pia, haar arbeid vergetend, de handen in den schoot liet rusten en met een onbepaald verlangen door 't venster naar omhoog keek in de blauwe lucht.

„Och, 't is nog al spel wat er aan is, het verstand en dé gratie komen vóór de jaren niet," zei Juliane.

„Het verstand," herhaalde de broeder, zonder van zijn snijwerk op te zien, „zeker niet, er zijn zelfs menschen die het nooit krijgen," voegde hij er op veelbeduidenden toon bij.

Stant zei aldus somtijds verbloemde dingen, en zijne zusters vonden het raadzaam te zwijgen, twijfelend, of hij zich zelf of onrechtvaardiglijk haar in den zin had.

Op een morgen ging Pia naar de brouwerij om zoetemelk en karnemelk. Zij was het thans, die al de boodschappen deed. Lustig stapte ze over de straat en kon niet nalaten hare twee kruiken, eene groote en eene kleine, aan elken arm meer te zwieren dan noodig was.

De voordeur van die woning werd zelden ontsloten. Zij trad dus door de altijd openstaande poort langs het hof binnen. De meid bestelde haar zoetemelk in 't achterhuis; maar voor de botermelk moest ze nog wachten. De karn was niet af. Zij drentelde eens op den boomgaard rond, en ging toen zelve zien of het nog lang zou duren.

In de keldergang, die naar den tuin leidde, werd gekarnd; maar de deur was toe. Pia hoorde het gestamp en het gekrijsch van het raderwerk daarbinnen; want het tuig werd door eene machien in beweging gebracht, en het was de hond van 't hof, die er zijn spierkracht aan besteedde: hij stond namelijk in een groot wiel op den sterk buiten de as en de spaken uitstekenden velgenkrans en deed het wiel door het onophoudend trappelen zijner pooten snel ronddraaien. Zoodra hij de minste poging tot stilstand waagde, was er een stuk hout, dat hem pijnlijk in de achterlendenen voortduwde, zoodat hij hard loopen moest en toch bestendig op dezelfde plaats bleef. Zijne roode tong hing ver uit zijn muil en hij hijgde onrustwekkend van inspanning.

Pia stond hem een wijle aan te kijken, toen zij eensklaps wat verder van uit het hoekvenster boven haar hoofd de klanken eener piano vernam: een bekend dansair, dat zij zelve als kind in het huis harer ouders voor de soldaten en de dienstboden had gespeeld.

Zij trilde van ontroerde verrassing; slechts eenmaal, sedert zij te Diependale woonde, had iets haar levendig het verleden te binnengebracht, namelijk het zien uit het zoldervenster van een groen- en bruingeverfden barakwagen, die traag door de dorpsstraat trok. Haar hartje had geklopt van verlangen en spijt: er stak een nieuwsgierig kinderhoofdje door een der raamkens. Zij zag alle kermisgasten een weinig als hare verwanten aan; o had ze mede mogen rijden de wereld, het onbekende in!

En thans ook met die helle, trippelende tonen verrees heel het visioen van haar vroegere omgeving in een tooverlicht. Eene andere gedachte, eene levendige hoop volgden pijlsnel, schier gelijktijdig, den eersten indruk:

„Zou Louise misschien tehuis wezen?" Had men dat celletje op den hoek, het eenig nog bewoonbare van den zonderlingen ouden kloosterbouw, voor haar ingericht?

XXIV.

Zij sprong binnen door eene andere deur — er waren er verscheidene

en allerlei krochtjes en verloren hoekjes — en steeg langs de arduinen (hardsteenen), nog goed in stand gebleven trap naar boven: Zij stond in de kamer eer ze 't wist.

Neen, neen, het was Louise niet, die de dansaria speelde: het was een achttienjarige jongeling: Gerulf. Zij kende hem wel, hij kwam hier vroeger soms af en toe, het was de neef van den brouwer, en nu herinnerde zij zich door Louise vernomen te hebben, dat hij voortaan zijne vacantiën te Diependale zou overbrengen, daar zijne ouders alle twee dood waren en hij behalve een broeder, geene nadere familie bezat. En Pia begreep, dat dit zijne studeerkamer was. Zij had hem nooit hooren spreken, de kinderen noemden hem „den droomer", omdat hij hun nooit een blik gunde, wanneer hij over den boomgaard trad, waar zij speelden.

Hij was kort en dik, rood van aangezicht en ros van haar. Thans droeg hij een wit lichtgestreept zomerpak, in de wasch gekrompen of te klein geworden: de broek trok op, de polsen kwamen uit de mouwen te voorschijn. En Pia herinnerde zich nu ook, dat hij in 't Klein Seminarie van Roeselare verbleef en priester ging worden; wellicht had zijn oom en voogd het onnoodig geoordeeld hem, die weldra den zwarten pastoorstoog dragen zou, nog nieuwe burgerkleederen te koopen.

Hij zag haar niet, zijdelings gezeten, steeds voortspelend.

Zij had een oogenblik onthutst gestaan, gereed om bij zijn minste beweging weg te vlieden, maar weldra vergat zij alles: het oord, zijn tegenwoordigheid, hare eigen schuchterheid; zij leefde alleen nog door het gehoor en werd onweerstaanbaar met dat welbekende deuntje naar de piano gelokt.

„Dat kan ik ook," sprak ze, zeer dicht bij hem komend, eene hand op het muziekboek leggend.

De seminarist schrikte hevig, betrapt op wereldsch tijdverdrijf. Hij sprong op, hoogrood, en stamelde iets onverstaanbaars, wellicht verontschuldigends, met de plompheid van een rund ter zijde tegen 't ander nog gesloten hoekvenster deinzend, tot groot gevaar voor het verfrommelen der versch opgehangen witte gordijntjes.

Het was een brave, godvreezende boerenzoon, die steeds het gezelschap van de vrouwen zijner omgeving vermeden had en met dorpsmeisjes als Pia nooit, ook niet het geringste gesprek had aangeknoopt.

Zijne onbeholpen schuwheid stelde hem in minderheid tegenover haar; indien hij zelfbetrouwend en voorkomend ware geweest, zou zij misschien schuchter geworden zijn; nu zei ze, volkomen op haar gemak:

„Ik ben de vriendin van Louise, ik meende, dat ze hier was; ik kwam om karnemelk," en zij stak ten bewijze daarvan hare groote kan vooruit, waarna zij die op den grond zette.

Hij bromde weder iets, met de vingeren door zijn overvloedigen rossen haarbos warrend.

„Ik heb dit gespeeld," hernam Pia, op het boek kijkend, dat ze nu in hare twee handen hield, „toen ik tehuis was bij mijne ouders, in onze

herberg en de koppels dansten er op, zoo goed kon ik maat houden."

Zulks was misschien eene zelfaanbeveling in haar onschuldigen waan; voor hem scheen het niet aldus: hij trok zich nog meer achteruit, met zijn rug thans de hangroede der gordijn aan den eenen kant uit het oog rukkend. Wat hij in zijn verlegenheid niet eenmaal bemerkte.

„Let op," sprak Pia waarschuwend, met de ingeboren vrees voor onvoorzichtigheid en wanorde aan het meerendeel der vrouwen eigen, en zij deed een stap nader om het verkeerde weer effen te brengen.

Behendig ditmaal, was hij haar ontweken en zij lichtte het gordijntje gansch weg en keek naar buiten: „Een schoon gezicht," zei ze, met het oog

En zij zette zich op de sponde en keek rond...

over de velden vol zonneschijn en verren hittewalm.

Maar hij antwoordde niet, en wellicht om te toonen, dat haar gezelschap niet werd begeerd, had hij zich weder op het pianostoeltje gezet en begon hij geweldig op de toetsen te slaan.

Zij had tot dusverre nog immer het klepperen der karn gehoord. Te vroeg nog voor de melk, zij kon hier evengoed wachten als elders. Er was geen stoel, die niet vol boeken of kleederen lag. Daar stond zijn bed, met een witte pronkdeken, door Louise in 't klooster gebreid — Pia herkende de steek — overspreid. En zij zette zich op de sponde en keek rond: de jongeling had waarschijnlijk onlangs zijn toilet geëindigd: daar lag zijn kam;

de lampetkom was bijna boordevol met troebel zeepwater en daarop dreef een groote kluwen ros, ineengewrongen haar.

„Hé, hoe vies!” en Pia, om ’t niet meer te zien, ging weder achter zijn rug staan:

„Kent gij geen *quatre-mains?*” vroeg ze.

Hare stem had iets streelends, dat hem misschien wat tammer maakte, of hij dorst niet weigeren; althans hij doorbladerde haastig het muziekboek en stelde het open op het kleine omgeslagen dekselblad: „*Le mardi gras aux enfers*” was de kettersche titel van dat stuk.

„Ik de tweede partij; maar ik weet niet, of ik ze nog zal kunnen déchiffreeren,” zei Pia, heel in vuur en vlam plaats nemend op een ledig gemaakten stoel, met den blik op de noten, de handjes op de toetsen reeds, en gemeenzaam drong zij zich nog wat nader.

Maar hij schoof nu bepaald zijn stoel achteruit: „Neen,” verklaarde hij tot haar bevreemding.

„Gij wilt het niet probeeren?”

En hij lachte verlegen en beschaamd en stotterde verstaanbaar thans:

„Het is al veel te zonderling hier zoo alleen met een jong meisje!”

Pia had zich zelve tot op heden voor een kind gehouden. Geheel onwetend, uiterlijk nog niet ontwikkeld, was zij nochtans hoog opgeschoten. Haar gelaat, fijn afgerond, droeg reeds den lichten blos der eerste bladerlooze bloemen, broos en frisch, verrassend op den naakten grond, en waarvan de ontwakende omgeving aanduidt, dat de lente in aantocht is, maar er nog tijd verloopen moet, aleer het voorjaarsleven krachtig te allen kant losbarsten zal. Pia had onbewust dat tijdstip bereikt van half volwassen zijn, het overgangspunt tusschen twee levenstijden, waarin huisgenooten en vrienden nog het kind zien, en vreemdelingen reeds het jong meisje ontwaren.

„Aïe, wat dwaze jongen!” zei ze in haar zelve, zich de trappen afhaastend, wrevel over zijne onhandelbaarheid voelend, doch juist dezelfde wrevel, waarmede zij een harer gezellinnetjes verliet, dat moedwillig en breekspel was.

XXV.

„Hebt gij misschien een hond zien spinnen?” vroeg tante Monica, als een verwijtende zinspeling op haar te lang uitblijven.

„Hier de melk!” zei Dorthee, die in haar ongeduld reeds den ketel voor de pap met rijst en bloem en zout op de tafel gereed had gesteld.

Nu was Pia gansch van streek: zij had na haar schielijke, smadelijke wegzending uit de voormalige patercel wel de kleine kruik in ’t achterhuis gehaald, maar de grootere gansch vergeten.

„Och, ’t is waar, de karn was niet af, mijne kan staat ginder nog,” zei ze blozend.

„Ga er om in den „fietenakt” (zonder uitstel),” gebood tante Monica; „on-

achtzaam jong, ge zoudt uw hoofd vergeten, indien het mogelijk was."

Pia in stede van te gehoorzamen, verroerde niet van den grond.

„Allè, trek op!"

„Ik durf niet," sprak zij in het nauw gedrongen.

„Ik wed, dat zij de kan gebroken heeft," zei Dorthee.

„Neen," ontschuldigde zich Pia onbezonnen, „maar zìj staat nog op de slaapkamer van Gerulf."

De drie oude dochters zagen elkander vol verslagenheid aan.

Pia begon te schreien met haar voorschoot voor de oogen, in het dubbel besef van hare onschuld en een onbepaalde betichting van zij wist niet welke gruweldaad.

„Wie zijn paard laat drinken bij alle beesten,
En zijn dochter laat gaan naar alle feesten,
Heeft op 't eind van 't jaar dit ongeval:
Een sloor in huis en een guil op stal,"

zei oom Stant, welke eerst het onderhoud niet scheen gehoord te hebben, op schoolmeesterachtigen toon, als een verwijt aan zijne zusters, die het haar toevertrouwde meisje te veel vrijheid hadden gelaten.

Dat men Pia niet dwong om terug te keeren naar de brouwerij, spreekt van zelf. Het was Monica, die zich met die taak gelastte.

Men zat sprakeloos aan den disch, als na de gebeurtenis van een ongeluk, Pia steeds schreiend, de tantes te zedig om te onderzoeken wat haar misdrijf was.

„Naar de biecht," zei Monica.

Het was juist Zaterdag, wanneer de pastoor tot het aanhooren zijner zondige parochianen van twee tot drie uren zit.

Tot dusverre had Pia nooit uit eigen beweging de belijdenis harer zonden gedaan: vóór hare eerste communie ging zij met de andere kleinen naar hetgeen men ter streek de „kattenvezeling" (kinderbiecht) noemt, telkens de pastoor in den predikstoel uitgeroepen had: „Morgen zullen de kinderen, die nog niet opgeteekend zijn," of „degene, die binnen (over) twee jaar" of „degene die binnen één jaar hunne eerste communie doen, te biecht komen: de knechtjes des morgens om acht, de meisjes des namiddags om twee uren." Jaren nog na de plechtigheid, welke de jonge geloovigen voorgoed in den schoot der heilige Kerk opneemt, wordt van den kansel aangekondigd, wanneer het oogenblik gekomen is om dat sacrament der dooden — de biecht — te gaan ontvangen.

Pia zat in de kerk, aan den biechtstoel, eenige vrouwen van het dorp, een paar mannen uit het godshuis vóór of naast haar in de rij: allen groote menschen. Eertijds, bij het onderzoek harer conscientie, vond zij zonder inspanning hare kleine zonden: een vergeten morgengebed; een oogenblik van oploopendheid; lastig zijn in eten en drinken; een stout woord tegen eene

harer tantes; een krakeel met hare gezellinnetjes; en zorgvuldig rangschikte zij de opsomming er van in haar schrik een zonde te vergeten.

Maar nu, wat kwam zij hier doen? dat het niet was om bovengemelde vergrijpen te biechten, begreep zij zeer wel; dat hare misdaad rechtstreeks in verband stond met haar bezoek op de bovenkamer van den seminarist was een stellig feit. Doch te vergeefs zocht zij er de gewichtigheid van te vatten. Telkens zij het venstertje hoorde toetrekken, en er een biechteling, meest met onbehendig gestrompel, van de trapjes kwam en er een aan den

Zij vernam het gemurmel van den tegenoverzittenden belijdenden boeteling....

kant, waar zij zat, binnentrok en heel de rij van stoel tot stoel moest opschuiven, doorliep haar een sidderende schok van bange verwachting....

Wat ging zij zeggen, waarvan zich betichten? Zij wist het nog niet, wanneer zij zelve reeds op het noodlottig bankje, in het eng houten hokje met het gelaat aan de traliën zat. Zij vernam het gemurmel van den tegenoverzittenden, belijdenden boeteling en dat van den pastoor, waarvan zij geen woord had kunnen verstaan, ook indien zij minder ontsteld was geweest. Toen volgde een oogenblik van volkomen stilte — de absolutie, die gegeven werd, dan weder een verdoofd stemgebrom, een gereutel van opstaan, het toeschuiven van het raampje; en, na een stond van verpoozing, die haar een eeuwigheid van beangstigende opschorsing scheen, het wegtrekken van het luikje achter het raampje waar zij zat, het verdwijnen van het laatste schutsel tusschen haar en het geducht onderhoud. Pia zag een schitterend hemd

met eene stool er over, een zwart hoofd, een rood gelaat, een witte opgeheven hand, die haastig een kruis in de leemte teekende. Het was de nieuwe pastoor van Diependale, bij wien zij nog niet was te biecht geweest.

Met éen enkelen weerlichtblik nam hij haar op, toen boog hij zich naar 't raampje met een zakdoek voor den mond.

Zij zag niets meer dan zijn oor, een schrikverwekkend oor, dat luisterde. En, Pia zoo vlug in het opzeggen der voorbiecht: „Ik belijd aan God almachtig en Maria, zijne lieve moeder, alle Gods lieve heiligen, en aan u, Vader, dat ik grootelijks gezondigd heb. Het is mijn schuld, mijn schuld, mijn allergrootste schuld," Pia had alles vergeten. Evenzoo hoe men een priester in de uitoefening van dat geheiligd ambt, met God zelf gelijk staande, eerbiedig als „eerwaardige" Vader aanspreekt:

„Ik ben Gerulf op zijne slaapkamer gaan bezoeken," sprak ze brutaal, wel wetend, dat daar de knoop van hare misdaad lag.

„Men noemt geen namen van personen in de biecht," sprak de pastoor, haar snel onderbrekend, met een strengen oogopslag en een dempend vingergebaar.

„Ik ben iemand op zijn slaapkamer gaan bezoeken," verbeterde het kind.

„Een ongelijken persoon?"

„Ja."

„Had die persoon u door vleierijen of beloften daartoe aangelokt?"

„Neen."

„Het was dus uit eigen beweging, dat gij evenals het serpent, dat Eva in 't Aardsch Paradijs bekoorde, dien jongen mensch tot het kwaad verlokken gingt."

„Ik wilde hem geen kwaad doen," fluisterde Pia, niet begrijpend.

„Hm! hm!" antwoordde de pastoor. En daar Pia niets meer zei, vroeg hij weder: „Mijn lief kind, indien gij iets verzwijgt, doet gij een afgrijselijk sacrilegee of heiligschenderij."

Daarvoor had Pia een doodelijken angst: „Ik heb mij op zijn bed gezet," sprak zij ter ontschuldiging.

„Is het de eerste maal, dat gij met dien persoon een oneerlijke bijeenkomst hadt?"

„Ja."

„Hebt gij een bijzonder behagen in die bijeenkomst geschept?"

„Dat zou ik wel, indien hij mij niet dra had weggezonden," bekende Pia.

„Hebt gij hem eenig voorstel gedaan?" onderzocht de pastoor.

„Ja," zei Pia, met het oog op den mislukten *quatre-mains.*

„Gij beschuldigt u dus, gij jong meisje," hernam de priester, „dat gij uit eigen beweging en door den duivel der wulpschheid aangedreven een jonkman hebt willen verleiden tot de leelijke zonden van ontuchtigheid."

Hij stelde haar nog enkele half bewimpelde vragen, die zij in hare onkunde slechts onvoldoende kon beantwoorden, maar die een gevoel van weerzin en beleediging in haar verwekten, dat het vuur naar haar voorhoofd,

en het water in haar oogen dreef, terwijl haar keel verkropte, en haar geheugen de uitdrukkingen, waarvan haar geest de meening niet vatte, onvrijwillig doch onvergeetbaar in zich, als met een stempel er in gedrukt, tot later onderzoek opnam.

Eindelijk besloot de pastoor: „Mijn lief kind, het is de heilige Geest, die over u gewaakt heeft, die aan den jongeling, dien gij zoo roekeloos hebt bekoord, kracht en sterkte gegeven heeft om aan het kwaad te weerstaan. Hierin volgde hij het voorbeeld van Jozef uit de heilige Geschiedenis, wiens deugd door de vrouw van Potiphar werd belaagd en die, in plaats van haar schuldig verlangen te deelen, zich redde door de vlucht, zijn mantel in haar handen latend. Tracht dus ook het kleed der zuiverheid van u zelve en uwen evennaaste onbevlekt te bewaren; maar indien u bekoringen kwellen, neem uwe toevlucht tot Maria, tot den heiligen Aloïsius van Gonzaga, patroon der jeugd, toonbeeld van eerbaarheid, of maak het teeken des heiligen kruises. Vooral schuw de oorzaak der zonde, vermijd alle bijeenkomsten met ongelijke personen, en neem een vast voornemen, voortaan niet meer te zondigen. Verdrijf alle onzuivere gedachten ver van u; de duivel waakt bestendig en beloert zijne prooi..."

Hij ging nog voort op dien toon. Bevend verwachtte Pia een zoogenaamd „zeel", dat is een smadelijk uitstel. Doch eindelijk sprak hij: „Verwek nu een Akt van Berouw, ik zal u de heilige absolutie geven."

Zij kreeg ze en strompelde uit den biechtstoel, ten uiterste beroerd, met het hoofd als duizelig.

Haar oog viel op Gerulf, die, neergeknield in de rij, aandachtig met de hand op 't hart en de blikken omhoog, zijn „conscientie" scheen te onderzoeken.

Als boet was haar opgelegd het lezen van: de litanie van den heiligen Johannes-Nepomucenus, bijzonderen patroon dergenen, wier eer gevaar loopt, benevens de getijden der Onbevlekte Ontvangenis.

XXVI.

Pia was gewoon met haar klein Fransch kerkboekje, dat zij van haar huis had medegebracht, naar de mis te gaan; thans had zij in de haast en verwarring haar prijs: „Het hemelsch Palmhof" gegrepen. Zij zocht er de voorgeschreven boetgebeden in: de vergulde bladzijden kleefden nog aan elkander. Hare vingertjes sidderden; want nu eerst bemerkte zij tot hare onthutsing, dat ze rechtover den biechtstoel in 't gezicht van den pastoor en haar medeplichtige zat, in stede van hare beschaming achter een pilaar in verhelende schaduw te hebben verborgen.

Nadat zij de bewuste litanie gelezen had, zocht zij de getijden der Onbevlekte Ontvangenis. Dat de oorspronkelijke dichter, naar wien H. F. G. V., priester, deze getijden in zijn nieuwe uitgave van het „hemelsch Palmhof" had overgenomen, meer goeden wil dan eigenlijk talent bezat, wel eens met zijn maat in de war liep en soms eensklaps, zonder de minste aanleiding daartoe

de goede overeenkomst met den klemtoon verbreken dorst, blijkt uit het volgende:

TE METTEN.

Mijn lippen u verheugt
En met aandacht ontdekt
Den Lof, den Prijs, de Deugd
Van een Maagd onbevlekt.

O Vrouw gebenedijd,
Tot mijner hulp u stelt
En vroomlijk mij bevrijd
Van des vijands geweld.

Te vergeefs trachtte Pia den zin der eerste regels te vatten. Zij vervolgde:

LOFZANG.

Ik groet u 's werelds Vrouwe,
Schoon hemelsch Koninginne,
Maagd der Maagden getrouwe,
O Dageraad vol minne!
Ik groet u vol genaden,
O klaar door 't godlijk Licht,
In al des werelds kwaden,
Sterkt ons met uw gezicht.
God heeft u Maagd geprezen,
Voorzien van de eeuwigheid,
Dat gij zoudt Moeder wezen
Van zijn Zoons Majesteit.

Die 't wezen heeft gegeven
Aard, Hemel, Zee en Al.
En u Bruid hoog verheven
Bevrijd van Adams val.
God heeft verkoren haar,
En haar verheven schoon
En doet haar wonen daar,
Hij woont in 's Hemels Troon.
Bescherm, Vrouw mijn gebed
Tot mijner ziel vromen
En laat zonder belet
Mijn roepen tot u komen.

Daarop volgde een gebed in proza; dan las Pia Te Primen, te Tertiën te Nonen, te Vesperen, te Completen. Hare lippen bewogen, onhoorbaar murmelde zij:

Van aller zonden smet
Heeft God uw Ziel bevrijd,

Gij waart rein, puur en net,
Eer gij geboren zijt.

en:

Ik groet u Sal'mons Troone,
O Arke Gods Excellent!

O Regenboog zeer schoone,
Doorne in 't vuur ongeschend.

En benieuwd vroeg zij zich af, wat die vergelijkingen wel beduiden mochten.

O roeiken! 't welk bloeit aardig,
Deur die gesloten staat,
Vlies van Gedeon waardig,
En Samsons Honigraat.

't Is niet zonder betamen,
Dat die gij baren zult
Bewaart u vrij van blamen
En van de erfzonde schuld.

Weder moest Pia nadenken.

Hij koos u voor zijn Moeder
O Jonkvrouw, eedle Maagd!
Hij wou zijn uw behoeder
Van al dat hem mishaagt.

O Vrouw, gij blinkt zoo klaar
Bij God den Heere schoon,
En als een Wolk-pilaar
Stelt aldaar uwen Troon.

Pia trachtte tevergeefs dit voor hare oogen te tooveren.

„Gelijk een Lelie staat
Onder doornen gepraamd
Zoo is in Adams zaad
Maria ongeblaamd.
O zonnewijzer puren!
Daar de zon naar ons wensch

Teruggaat wel tien uren,
Als God in u wordt mensch.
Opdat de mensch vol zonden
Moog zijn verlost van pijn,
Zoo is God zelf bevonden
Minder dan de Englen zijn.

Deze Moeders persoone
Blinkt als de dageraad,

In haar Ontvangnis schoone,
Zoodat haar niets misstaat.

GEBED.

„Wees gegroet, allerzuiverste Maagd Maria, Moeder Gods, gij zijt eene zonderlinge, zuivere Maagd zonder zonden ontvangen, ik bid u, ontferm u mijner door de groote vreugd uws Heiligen Harten, als gij, Edele Bloeme Maria, baardet de lieflijke Rooze Jezus Christus, den Zoon Gods, in uwe jonge dagen. Door het gevoelen van uw Maagdelijk Hart, als gij hem eerst aanzaagt van uw zuiver lichaam geboren..."

Pia vouwde het boek toe en verzonk in gedachten. Wat wilde dat laatste zeggen? En levensnieuwsgierigheden, die zij, als zijnde zondig, steeds verworpen had, wanneer ze in haar jong breintje oprezen, ontwaakten bij die lezing weder. Dat mocht niet, morgen moest zij ter communie gaan... In haar angst voor het bedrijven van een afgrijselijk sacrilegie door slechte gedachten, nam zij weder hare toevlucht tot het gebed. Zij opende het boek op de „Kleine Getijden aan den Heiligen Jozef gewijd" en vond, nieuwe wijsheid opdoende:

LOFZANG.

Wat heeft dan uw hert geleden,
Met wat angst werd dit bestreden,
Als gij voor uw oogen zaagt,
Dat nu was bevrucht de maagd.
Maar dees droefheid is verschoven,
Als de Engel kwam van boven,

Die van Gods wegen hieraf
U volkomen reden gaf.
Wil in droefheid en in lijden
Mijn mistroostig hert verblijden
Die nu zijt in volle vreugd
En bij God zooveel vermeugt, enz.

Belangstellend las zij die getijden tot het einde; en als tot eene straf, die zij zich zelve oplegde voor het navorschen van dingen, die moesten verborgen blijven, zocht zij de Gebeden van den Heiligen Rozenkrans, beginnend met de vijf blijde Mysteriën.

I. De Boodschap des Engels aan Maria.

BEMERKING.

„Maria wordt gegroet van den Engel en krijgt de boodschap, dat zij zal ontvangen den Zoon Gods. Peinst hoe zuiver van zonden, hoe ootmoedig van hart, en hoe vol liefde zij was, als God in haar is gedaald."

En Pia bad het Onze Vader en tienmaal het Weest Gegroet, zooals de Rozenkrans het eischte; maar zij was zeer verstrooid.

II. De bezoekinge van Maria tot Elisabeth.

BEMERKING.

„Maria door de kracht des H. Geestes ontvangen hebbende den Zoon Gods, bezoekt hare nicht Elisabeth, en op de stem harer groetenisse wordt Johannes-Baptista in het lichaam zijner moeder geheiligd en springt op van vreugd in de tegenwoordigheid zijns Zaligmakers. Peinst hoedat gij altijd zijt in de tegenwoordigheid van God en nochtans leeft, alsof gij hem niet kendet."

Maar voor het oogenblik was ieder godsdienstig gevoel bij Pia beneveld, een licht ging op voor haar: zou het wel waar wezen, wat zij meer dan eens met schuchtere terughouding half vermoed had?...

III. De Geboorte van Christus.

BEMERKING.

„Maria, zonder pijn of letsel van hare maagdelijke zuiverheid, baart den Zaligmaker der Wereld, de blijdschap des Hemels, windt hem in arme doekskens en legt hem in eene kribbe: ziet God wordt in een stal geboren, omdat hij geene plaats vindt in de harten der menschen."

Pia dorst niet verder lezen, en met haar paternoster in de hand prevelde zij het Weest Gegroet. En de woorden, die zij vroeger niet verstond, omdat ze er niet op lette, kregen eene beduidenis voor haar. Aarzelend nog, met bange weetgier, onweerstaanbaar er toe gedrongen, vreesachtig als gold het een misdrijf, beschaamd als ware 't een onkieschheid, lichtte haar geest de natuursluiers op en wist zij na eenigen tijd van de levensgeheimen zooveel, als een meisje van haar stand en hare jaren, in bijna volkomen afzondering opgebracht er door hare eigene opmerkingen en de voorbeelden uit het dierenrijk, met behulp van de inlichtingen haars biechtvaders, hare gebeden en haar kerkboek van weten kan.

XXVII.

Dezen zomer was het niet gesteld met oom Stant als naar gewoonte; het zolderluik bleef toe, hamer en schaaf lagen in Juni nog onaangeroerd. Eertijds had oom Stant een drietal jaren achtereen geleden aan zoogezegde hooikoortsen — aldus genaamd, omdat zij zich omstreeks het hooiseizoen

verklaren. Na een duurzame beterschap scheen zijne kwaal hem thans erger en vroeger dan ooit te hebben aangetast. Hij zat in den hoek aan de kachel, terwijl Dorthee het eten bereidde, onwerkzaam en terneergeslagen; 's morgens, omstreeks tien uren, kwam hem eene rilling op — zijn daver — zooals hij het heette. Hij beefde van kou, zijn tanden klapperden, hij niesde; Pia moest hem naar boven en in zijn bed helpen. Weldra geraakte hij in gloei en zweette overvloedig. Wel kwam er telkens een dag verpoozing; maar die herhaalde aanvallen matten hem af. De eetlust verzwakte.

„Er is geen zalf aan te strijken," klaagde hij.

„Wie niet hooren wil, moet voelen," verklaarde Monica. Dit was een verwijtende zinspeling op de welbekende koppigheid van Stant. Hij kon immers zijn ongemak kwijt zijn, zoodra hij wilde.

„Hoezoo?" vroeg Pia, die steeds van dat geheimzinnig aangeprezen redmiddel hoorde gewagen.

Er bestond namelijk een wilgestronk te Zompelgem, niet verre van de kapel van 't Neerland, langs den weg van den Karmhoek. Welnu, wie aan koortsen onderhevig was, moest enkel maar zorgen, dat hij er zich des morgens vroeg bevond; zoodra hij een haan hoorde kraaien — het was er immers vol boerenhoeven — had hij haastig zijn kouseband los te maken en aan een twijg van den „koortsboom" te bevestigen; daarna moest hij de koorts ontloopen, die hij zeker was in den boom te hebben gelaten.

„Wil ik met u gaan, onkel Stant?" stelde Pia voor, wezenlijk bekommerd over zijn erbarmelijken toestand.

Maar de drie zusters zagen elkander minachtend glimlachend aan: blijkbaar was het meisje niet op de hoogte van de vereischte voorwaarden ter genezing: de koortslijder mocht door geen levend wezen vergezeld, noch ondersteund worden.

Dit wist oom Stant zoo goed als iemand en beweerde, dat zijn kracht daartoe te kort zou schieten. Hij begon de waterzucht te krijgen.

Op een morgen kwam hij echter wat vroeger dan naar gewoonte beneden; hij had zijn schoenen en zijn frak aan. De zusters begrepen dat hij tot den tocht besloten had, maar dorsten geen woord reppen — ziet ge wel, dat hij kon? Als de wil maar goed is, kan men alles.

Juliane zette hem zijn ontbijt voor, toeschietelijker dan naar gewoonte, doch hij schoof brood en boter weigerend weg, tot groote bekommernis zijner huisgenooten.

„Stant, jongen, ge kunt toch van den dauw niet leven," zei Monica, „eet een halve boterham tegen heug en meug."

„Daar is perikel voor (weigerend antwoord)," zei hij. En nu ongevraagd verklaarde hij zijn inzicht: hij was vast besloten een einde aan zijn kwaal te stellen, in den koortsboom had hij slechts een half vertrouwen, maar hij zou het „Goedvrijdagkind" gaan spreken. Dat moet met nuchtere maag geschieden.

Het gelaat zijner zusters helderde op:

„Och ja, Stant, jongen, ja!”

„Wie is ’t Goedvrijdagkind?” vroeg Pia.

Daar reeds zoolang wonen en het nog niet weten!

„Welnu een Goedvrijdagkind is een mensch, die op een Goeden Vrijdag geboren werd. Een dergelijke kent alle geheimen der natuur en kan een ieder helpen — als hij wil; doch de Goedvrijdagkinderen zijn over ’t algemeen grillig. De schaper (herder) van Crocke is een Goedvrijdagkind.”

Pia had hem weleens met zijne kudde langs de wegen gezien; hij sprak met niemand en had den naam, dat hij „diepzinnig” (half krankzinnig) was.

„Indien ge hem toch in goede luim kondet vinden!” zuchtte Juliane, hoopvol.

„Wat zal hij doen?” onderzocht Pia.

„Degene, die ziek is, gaat tot hem en vraagt: „Schaper, wat moet ik eten,” of „wat moet ik drinken?” en hij wijst u het te gebruiken middel aan.”

„Ja,” zei Dorthee bedenkelijk; „maar ’t is niet altijd licht om te gissen, wat hij bedoelt; want hij verbloemt zijn antwoord.”

„Hij moet in raadsels spreken,” zei Monica, „dat is hem met zijn bijzondere begaafdheid opgelegd.”

En de tantes vertelden geschiedenissen, die Pia niet kende: een bedelaar van Ploegvelde leed aan ’t vliegend flerecijn, hij ging bij het Goedvrijdagkind: „Schaper, wat moet ik drinken?” had hij gevraagd.

„Vogelwijn,” zei de herder.

Dat was den bedelaar onbekend; maar mevrouw Pijpeling van ’t kasteel zou wel weten wat het was; zij had alle soorten van wijn in haar kelder en niemand was ooit ongetroost van haar weggegaan.

„Neen, man, dat heb ik niet,” had ze aan den bedelaar geantwoord, „ik heb daar nooit van hooren spreken.”

Hij was gansch droef en brak zich tevergeefs het hoofd, tot hij op zekeren dag, aan ’t huis van den schoenlapper voorbijgaande, bleef staan om een leeuwerik, die in een ronde kooi zat, aan te zien.

De schoenlapper kwam juist uit zijn huis met een verschen rusch (graszode), dien hij in zijn tuin uitgestoken had. Hij hield eene fontein met water in de andere hand, en sprak schertsend tot den bedelaar:

„Hier is zijn tapijt en hier is zijn wijn.”

Daar had hij het: ’t was water, wat hij drinken moest!

Juliane wist ook eene gebeurtenis: de mulder, Dronken Driesch, zooals men hem noemde, had de sessen (stuipen) gehad. Hij raadpleegde ’t Goedvrijdagkind:

„Mijd u,” sprak de schaper.

Dit was geen oplossing voor den man. Hij was zoo ver gegaan om hulp en bijstand; hij wilde niet onverrichter zaak naar huis keeren.

„Mijd u, zeg ik,” had de herder herhaald, hem wegduwend, nadat hij voor de tweede maal de vraag wat of hij drinken moest, had gesteld. Maar toen hij volstrekt een voldoende antwoord wilde hebben en een derde maal aandrong, hief de schaper zijn staf dreigend op en het scheelde niet veel, of

de hond zou hem daarenboven op 't lijf gesprongen zijn. Hij grolde reeds.

De mulder haastte zich weg. Maar hij ging recht naar de pastorij en klaagde, dat het Goedvrijdagkind geweigerd had hem hulp te bieden, dat het gezeid had „mijd u" en hem weggestooten.

Daar kon de pastoor niets aan doen: hij haalde de schouders op. Nu wilde echter juist het toeval, dat hij geen onderwerp voor het sermoen van den volgenden Zondag had, en terwijl hij zocht en herzocht naar iets geschikts, kreeg hij een inval:

„Mijd u," dat werd de thesis van zijn preek.

„Mijd u van den drank." Het was een schoon sermoen, het schoonste, dat men nog van hem gehoord had.

Een licht der opklaring ging voor den mulder op: het was het geestrijk vocht, wat hij moest schuwen.

„En heeft hij het gedaan?" vroeg Pia.

„Helaas neen, hij wilde de remedie niet gebruiken en is ellendig in eene gracht versmoord (verdronken)."

Intusschen had oom Stant zijn pelgrimstocht aangetreden. Daar ook moest hij alleen naar toe. Het was met een benepen hart, dat Pia hem had zien vertrekken: hij scheen zoo vervallen; er lag een bleekheid in zijn oog, er was een doodsche tint op zijn ingezonken wangen, een traagheid in zijn bewegingen, die haar verontrustten.

Hem vergezellen mocht ze niet; maar hem te gemoet gaan, dat kon geen kwaad, nadat het orakel gesproken had. Wellicht behoefde hij haar hulp.

Zij sloop onbemerkt weg in de richting der schapenhoeve. Heel verre kon de kudde nog van 't hof niet zijn. Zij ontwaarde ze dan ook weldra, ginder, door de honden in troep gehouden, aan den rand van 't bosch... en onkel Stant die reeds terugkwam.

„Hewel?" riep zij.

Hij sprak geen woord; hij scheen ontmoedigd, hij zuchtte, hij ook had het Goedvrijdagkind viesgezind (in slechte luim) gevonden.

„Wat moet ik drinken?" had hij gevraagd.

„Ga, riek het," had de schaper geantwoord, den leelijksten vorm, dien de buitenlieden voor het weigeren eener verklaring gebruiken, onbeschoft aanwendend.

Och, wat was Pia bedroefd, de tranen schoten in haar oog en zij wilde onkel Stant onder den schouder steunen. Doch hij kon niet verder en liet zich op den barm van den akker neervallen.

Zij zwegen lang. Toen kwam er een oud vrouwtje voorbij, dat alleen in 't bosch woonde, Josijntje. Zij zocht altijd kruiden, die zij in de stad aan de apothekers verkocht. En Pia om iets te zeggen, vroeg:

„Josijntje, wat hebt gij daar?" want zij droeg een heel pak wit-gele bloementakken onder den arm.

Voor alle antwoord trad het vrouwtje nader en stak een bloem onder Pia's neus en vandaar onder den neus van oom Stant:

„Riekt ge 't niet, menschen? De wilde olm 1), een remedie voor de waterzuchtigen," voegde zij er bij, ziende, dat ze beiden stom bleven van verbazing.

„Voor wat, Josijntje?"

„Voor de waterzuchtigen, zeg ik, en hier de galle-boven-de-aarde 2) om de koorts te breken," hernam ze, een kleiner reukloos pakje met rooskleurige bloemetjes te voorschijn halend.

Daar hadden zij het middel bij de hand!

De blikken van den kranke schoten een straal van hoop: „Geef er mij van... voor vijf centen," sprak hij met moeite een muntstuk uit den zak halend, dat hij nog vast scheen te houden, terwijl hij het aan 't vrouwtje

Zij wilde onkel Stant onder den schouder steunen...

gaf. „'t Is lastig geld verleggen voor iets, dat onder Gods hemel in 't wilde groeit... maar nood kent geene wet," voegde hij er zich zelf troostend bij.

Het was merkwaardig, hoe de vondst van zijn redmiddel hem verkwikt had; met behulp van Pia geraakte hij weldra veilig tehuis.

XXVIII.

Ondanks al de ingeroepen redmiddels: novenen, missen aan den heiligen Geest, ondanks de galle-boven-de-aarde van het Goedvrijdagkind en de medicijnen van den geneesheer — Soenen van Crocke, die in 't geheim aan de huisgenooten verklaard had, dat er eene verwikkeling met hartkwaal be-

1) Spiraea Ulmaria. 2) Erythraea Centaurium.

stond — beterde oom Stant niet; hij lag nu zelfs te bed en sedert weken onder kerkerechten. Des Zondags werd er een gebed voor hem in de mis geroepen.

Dit had tot in den herfst geduurd en scheen een blijvende toestand te zijn: heel het huishouden was er nu naar ingericht: Pia sliep wat in den vooravond en den vroegen morgen, en waakte gansch den nacht bij hem. Hij werd het liefst door haar gediend. Men maakte overdag geen gerucht beneden: het belleken was van het winkelhekje genomen; de zusters gingen en spraken stil. Nooit was het er uitgelaten vroolijk geweest; nu mocht het wel de woonst der dood heeten. Juliane en Dorthee zagen er uit, alsof zij aangesteld waren om al den jammer der menschheid te betreuren, zoo bleek en getrokken was haar gelaat. Monica versmolt als sneeuw voor de zon, zij was er maar half meer, zei men in 't dorp.

Pia had het lachen verleerd: haar leven bewoog zich in den engen kring van ziekenkamer, keuken en kerk. Er lag bijna iets genoeglijks in die volkomen toewijding aan éénen persoon, bij uitsluiting van alle anderen, aan het behouden van één enkel levensbelang.

Aldus was November gekomen met zijn vroege duisternis en zijn grauwen hemel, die als een voorbarige rouw der natuur voor al de nog te verwachten ijselijkheden van den winter, erger dan den winter zelf, uitmaakt.

Het was nacht.

Pia had uren achtereen opgezeten, den slaap van onkel Stant bespiedend, die enkel nu en dan en voor een korte poos was onderbroken geweest. Hij zat recht in zijn bed, met den rug door kussens gesteund, de twee dikke witte handen op de verhoogde borst — hij leed thans erg aan waterzucht — gekruist. Hij had als eene hem aangerekende, onvergeeflijke gril nooit een tipmuts willen dragen, en zijn in lang niet gesneden, krullend haar hing tot over zijn voorhoofd. Het was gansch wit geworden. Zijn adem ging regelmatig en toch weet ik niet wat Pia verontrustte, het was een onduidelijk gevoel veelmeer dan het gevolg der redeneering. Was hij niet wat geler dan naar gewoonte, de wang wat meer gezonken?

Zij dorst het licht niet nader brengen om dit beter te zien; maar hij ontwaakte en zij greep zijne hand; dat deed zij altijd om hem haar helpend bijzijn te melden.

„Hoe laat is het?" vroeg hij, zooals gewoonlijk alle zieken vragen, nadat zij uit den slaap geschoten zijn.

„Vier uren," zei Pia. Het daglicht was nog verre.

„Wat komt de mensch hier doen?" sprak oom Stant, in zelfbespiegeling het hoofd schuddend, en meer bepaald, na eene poos, „wat ben *ik* op de wereld komen doen?" vroeg hij, zich als het ware om een oplossing tot Pia richtend.

„Onkel Stant," antwoordde zij, zich naderdringend, „gij zijt hier gekomen, omdat onze lieve Heer u de gave van het leven geschonken heeft."

Maar zijn gedachten volgden reeds een ander spoor: „Het is sedert dien slag op mijn hoofd, dat er eene vijs losgeschoten is," bekende hij.

Oom Stant werd mededeelzaam.

„Zonderdat... zonderdat!" herhaalde hij veel beteekenend de kin omhoog stekend.

„Zonderdat zoudt gij nu bisschop zijn," voleindigde Pia. Die overtuiging was met haar opgegroeid.

„Ik zou de kap over de haag hebben geworpen, nog voordat ik ze ophad," zei hij met een glimlach.

Oom Stant werd geestig. Pia glimlachte ook.

„Ik zou het priesterkleed nooit hebben gedragen," verbeterde hij de formule zijner weigering.

„En wat zoudt gij gedaan hebben?" kon Pia, door nieuwsgierigheid aangespoord, niet nalaten te vragen.

„Ik had posturen (beelden) gemaakt," zei hij met een schittering in den blik.

Hij greep de hand van Pia en leidde haar wijsvinger onder zijn haar: „Voelt gij dit?" op eene plaats stilhoudend.

„Ja," zij voelde een bobbel in het schedelbeen.

„Daar was 't," zei hij.

„Doet dat zeer, onkel Stant?"

„Indien ik er op duw, ja, of ook wanneer ik de kam er over schrap, anders niet."

„Degene, die u verwond heeft, is zeker streng gestraft geworden?" vroeg zij.

„Ik heb hem niet verklikt," zei Stant.

Hij scheen vermoeid en sloot de oogen. Zij meende, dat hij sliep.

Intusschen naderde de dag. Het had reeds voor de eerste maal geluid op den dorpstoren. Dit gebeurt des Zondags lang vóór de vroegmis, ter waarschuwing aan hen die verre wonen.

Pia had Monica van de trap hooren komen, aan de deur luisterend stilhouden en verder naar beneden gaan.

En nu sidderde zij: oom Stant trok zijn adem eensklaps zoo bang en belemmerd op:

„Dat moet wat reutelen," zei hij, „sterven is zoo gemakkelijk niet," voegde hij er bij.

Geruchten van kachelpan en koterijzer en kolenscheppen en malen waren beneden verneembaar geweest. De zieke snuffende den lekkeren geur op: „'t Is Monica, die koffie maakt," zei hij, „ga, haal mij eene schaal (kop) en zeg haar, dat ze komen moet, indien ze hier niet te laat wil zijn."

Zijn toon was ondanks de akelige voorspelling zoo geruststellend, dat Pia het niet ernstig opnam; ook zijn verzoek verbaasde haar: hij had in weken geen koffie gedronken.

„*Gij* zult den ondank halen, indien gij haar niet waarschuwt," sprak hij.

„Tante, onkel Stant vraagt koffie en hij kout zoo aardig (zonderling), hij zegt, dat ik u roepen moet voor het te laat is," sprak Pia, naar beneden geloopen.

„Ja, hij kout in en uit den haak," antwoordde Monica, „wij kennen dat, arme duts (stakkerd)!"

De klok klepte, tot spoed aanmanend; schoenen en klompen trokken in de duistere straat voorbij.

„Ik ga," sprak Monica, die reeds haar mantel ophad. „Ik moet mij haasten om de mis te hebben, maar de kapelaan (van het kasteel van Diependalen, die des Zondags de vroegmis deed) zal niet prediken, 't zal gauw gedaan zijn en dan kom ik sitoe, sitoe (dadelijk) boven."

Toen Pia in het deurgat der slaapkamer verscheen met den voorzichtig gedragen drank, verschrikte zij zoo hevig, dat de schaal tegen het bord

Hij was geheel alleen gestorven!

aanklepperde en het vocht gedeeltelijk stortte. Zij bleef als aan den grond genageld staan: oom Stant lag achterover in de kussens gezonken, met de vingeren der twee op de kneukels rustende handen half naar omhoog gekruld, in die onbeweegbaarheid, welke geen twijfel meer toelaat, met die akelige, eenige bleekheid, die uitdrukking zonder weerga — de uitdrukking des doods — die zelfs den onervarenste eensklaps zekerheid geeft.

Bevend stelde Pia den drank, dien oom Stant niet meer behoefde, op het schoorsteenblad en kwam met looden voeten nader. Zij greep zijne hand, nog slap en warm. Zij voelde naar den pols, werktuiglijk, want zijn aderslag zou haar meer bevreemd hebben dan diens stilstand.

Hij was geheel alleen gestorven!

Tranen rolden over haar wang: zij had hem toch zoo liefgehad, bijna gelijk een vader!...

Dorpslieden kussen niet of weinig. Pia had onkel Stant nog nooit een

zoen gegeven. Iets onweerstaanbaars trok haar thans aan: zij boog zich over de sponde; zacht verwijderde zij met hare vingeren eene zwaar neergevallen vlok van zijn haar, zijn schoon, golvend kunstenaarshaar, en drukte hare lippen op zijn koudwordend voorhoofd.

Toen ging zij Dorothee en Juliane oproepen.

XXIX.

Wanneer er één steen uit een oud gebouw brokkent, vallen er weldra nog andere neer.

Zoo gaat het ook, als de dood zijn klauw op een oud huishouden slaat. Geen drie jaren later en Pia was met Monica alleen. Juliane had den broeder korts na zijn overlijden, Dorthee de beiden wat later gevolgd. De winkel was gedood. Het huis gesloten; gordijntjes hingen aan de straatramen. Ja, er was veel uitwendige verandering gekomen en ook het gemoed van tante Monica was anders: drie hoogste diensten bijna achtereen, voor ieder der afgestorvenen daarenboven nog dertig zielmissen: „Dertig en dertig is zestig en nog dertig is negentig!" Zij kon er geene reden van maken. Zij had het gaarne betaald: het was voor hunne zaligheid, maar het belette niet, dat het weggestoken beursje met goudstukken er beduidend door verlicht was. „Bijna vier jaren onder dokters handen! al die medicijnen, die zij geven, niet om den zieke te helpen, maar om hun eigen zak te vullen!" En dan het gebruik, dat in hunne familie en enkele andere van het dorp nog bestond op de uitvaart niet alleen de dragers en de bloedverwanten, maar al de ongehuwden van de buurt den kost te geven! Monica zat er hoofdschuddend over te dubben. „Geen ontvangst meer, en nu zelve uit de winkels te moeten leven!" Tevergeefs troostte haar Pia: „Tante, gij zult toch nooit te kort schieten (komen) en aan mij moet ge niet denken."

Dit deed Monica niet; maar hare gierigheid was vrekzucht geworden. De notaris trok nu de pachten, er was geen handel van geld meer in huis; hetgeen zij noodig hadden, bracht hij.

Eertijds was er ieder jaar eene som te plaatsen geweest en nu rekende Monica, dat zij schulden had — ja schulden! want de notaris had het geëischte voor het betalen der erfenisrechten aan den Staat voorgeschoten, opdat Monica de schaamte en het hartzeer niet hebben zou, onroerende goederen te verkoopen; maar hij trok natuurlijk kroos (interest) en dat ergerde haar.

„Het is toch vreeselijk, dat de Koning moet mededeelen, wanneer er ergens een sterfgeval is!"

Het bedroevendste voor Pia was, dat zij er te veel scheen geworden: „Indien ik alleen was, zou ik wel weten, wat ik doen zou," sprak Monica.

„Wat dan, tante?"

„Heel den boel verlaten en in een gesticht gaan."

„Gij zijt zoo rijk," zei Pia.

„Men heeft nog hooger bergen zien dalen," en Monica loosde een zucht.

„Wij moeten zaaien naar den zak," sprak ze, zoodra er van een noodige uitgave quaestie was, „wij winnen geen rooden duit. Wij moeten tering naar nering stellen."

Dit klonk als een verwijt. Pia verkropte haar leed.

XXX.

Intusschen verloor Pia hare vriendinnen niet uit het oog: ieder jaar in den zomer ging zij met tante Monica naar de hoeve van Varendriesch kersen eten. Emilie was een kloeke, sterkgekleurde boerenmeid geworden, en ofschoon zij van niets anders kon spreken dan van de opbrengst van 't land, de duurte der boter en den prijs der varkens — levend opgewogen — en zij Pia dadelijk na dezer aankomst naar de stallen leidde om de koeien te doen bewonderen, en den grendel van 't zwijnshok uittrok om de groote zeug te toonen, toch was Pia gaarne bij haar: er bestond tusschen beiden de band, dien niets verbreken kan: de band in de kindsheid geknoopt, gevlochten uit gezamenlijke herinneringen aan guitenstreken en spel en onschuldig, onvergeetbaar genot.

De laatste maal, dat Pia op de hofstede was geweest, had zij er een jongen man in den hoek zien zitten, die eene pijp rookte; die niet bijschuiven wilde aan den gemeenzamen disch om kersen te eten; die weinig sprak en bedeesd scheen; die Emilie niet aanzag en tot wien deze ook noch een blik noch een woord richtte; maar wiens tegenwoordigheid volstond om Pia, ook zonder eenige verdere verklaring, te overtuigen, dat hij hier in de hoedanigheid van vrijer kwam. Korts daarna vernam zij, dat hij „bij Emilie ging" (verloofd was) en zij naar eene „occasie" (hoeve) zochten. Hij was de zoon van den zoogenaamden „rijken boer" van Crocke. Eene alleszins aanbevelenswaardige partij.

Hermance van den huurhouder had kennis aangeknoopt met den beambte der accijnsen. Haar vader was er tegen en belette haar alle verkeer met dien vreemdeling; en er werd verteld, dat hij 's avonds onder het gevelvenster harer slaapkamer stond, en zij ook over de haag van haar tuin gesprekken met hem voerde en men duidde dengene aan, die de brieven, welke zij aan elkaar schreven, overgaf, en voegde er bij, dat zij reeds in 't Vierweegsche, eene kleine herberg, waren samengekomen!

Het was niet noodig, dat tante Monica Pia belette nog naar de huurhouderij te gaan; de omstandigheden zelf en de handelwijze harer vroegere speelgenoote hielden Pia er van af.

Louise Ras ging trouwen, zoo in eens met een conducteur, die aan den in aanbouw zijnde ijzerenweg tusschen Gent en X — op eenigen afstand van Diependale voorbijloopend — werkzaam was. Pia had het ook hooren zeggen; de vriendschapsbetrekkingen tusschen haar en Louise waren nooit onderbroken geweest, doch sedert enkele jaren zeer verzwakt.

Hun levenswijze was ook zoo verschillend: de eene altijd uit, de andere altijd tehuis.

Het goed en het kwaad verwijderden Pia dus evenzeer van hare drie vriendinnen, en bij het vernemen van de buitensporigheden der eene en de plannen der anderen, kreeg zij een gevoel van vereenzaming en leemte en eigen levensstilstand. Zij was zoo alleen, zoo bekrompen opgebracht, de gedachte aan liefdesbetrekking of een huwelijk voor zich zelve zou zij als eene onbetamelijke onderstelling hebben verworpen, ware deze bij haar ontstaan; en toch was er iets in haar dat naar verandering en uitbreiding van haar gezichtskring, naar verruiming van haar hart haakte. De beelden van vroeger verrezen voor het oog van haren geest: de herberg, de dansende en koozende paren; het trommel- en trompetgeschal der kermisgasten van het jaarmarktplein; het werd een droomend en toch machtig verlangen, dat haar onweerstaanbaar naar elders, naar wat anders trok; en dat zij als iets zondigs door het gebed en de godvruchtige meditatiën beproefde te verdrijven.

Haar eigen levenselement, het vooruitzicht harer toekomst, alles in haar en om haar heen was zoo verschillend van het lot dier vriendinnen, dat het haar eene blooheid bijzette, een afschrik voor de menschen en het verkeer met hen gaf. Zij wenschte Louise inwendig van verre alle mogelijk geluk, maar had haar bijna liefst niet meer teruggezien. Dat ontworpen huwelijk vervreemde Pia van haar; het verdreven en halsstarrig terugkeerend denkbeeld aan het gaan leven onder éen dak met een tot dusverre schier onbekende, in de volkomenste vertrouwelijkheid, deed Pia sidderen van heimelijken schroom en raadselachtige aantrekkingskracht tevens. Het groot geschenk: de liefde van een degelijk man scheen haar iets onbereikbaars en ontzaglijks. Die schielijke, sterke, bewonderende, zelfverheffende, uitsluitende genegenheid, wederkeerig in het hart der verkorene ontstaan, moest er overmoed wekken. Dat inrichten van het nieuw huisgezin, al de te nemen maatregelen, al de te komen feestelijkheden waren als zoovele afsluitingen tusschen haar en Louise, die zij overigens slechts zelden meer zag.

XXXI.

Pia was dus zeer verwonderd en verlegen, toen op zekeren morgen het bruidspaar, door de moeder der bruid vergezeld, binnenkwam, en gansch van streek gebracht, wanneer zij onder allerlei vriendschapsbetuigingen op het trouwfeest uitgenoodigd werd.

Zij was zoo blij en zoo ontroerd. Louise had haar dan toch nog een hoekje in haar hart bewaard! Zij zaten naast elkander, hand in hand, Pia lachte haar aan, omdat zij haar gevoelens niet anders uitdrukken kon en had de tranen in het oog. De toekomende, een flinke kerel, welgebouwd, zelfvertrouwend en bevallig, boezemde haar sympathie en toch ontzag in.

En terwijl zij op het herhaald drievoudig vleiend aandringen schuchter: „neen, neen," antwoordde, ontstond in haar hart een trippelend verlangen tot het bijwonen van het feest, dat ze overwon als iets misdadigs, iets in strijd met al hare begrippen van geoorloofde uitspanning en even onwille-

keurig en onvermijdelijk echter als de blos harer wang, de glans van haar lokken, de schittering van haar oog insgelijks zoo onvereenbaar met al de haar omgevende vermolming.

Hoe groot was niet hare verrassing, toen tante Monica er zelf tusschenkwam om te zeggen: „Ja, ja, ze zal komen, het is eene gelegenheid om haar zwart zijden kleed, dat zooveel geld gekost heeft en ginder nu in de kast hangt, te pas te brengen."

„Ga maar," had de oude dochter gezeid, nadat de gasten, voor wie zij eene flesch pastoorswijn had uitgehaald, omdat zij haar, die door een ieder nog bij haar doopnaam werd genoemd, ofschoon zij nu eene bel aan hare deur had en „op haar goed" (van haar renten) leefde, „juffrouw" Kneuvels hadden betiteld, wat zij als eene rechtmatige hulde aan haar vermogen had aangenomen.

„Gij zult u eens „weldoen" en gij moet er niet beschaamd over zijn, het is maar weerhalen."

Pia had echter niet toegestemd om van den stoet deel te maken; doch zij zat in de kerk, te midden der toegestroomde menigte om de plechtigheid te zien, in afwachting dat ze zich zou gaan aankleeden voor den maaltijd.

De kerk had een feestelijk voorkomen: er lag een tapijt, er stonden stoelen met fluweelen kussens voor de trouwers; de zilveren kandelaren waren uitgehaald.

Onder de aanwezenden was geene vroomheid te bespeuren. Er werd luid rondom Pia gefluisterd; alle hoofden wendden zich om, toen na een stilhoudend geratel van rijtuigen, andere eigenaardige geruchten aan de kerkdeur, de komst der helden van het feest aankondigden.

Pia hield zich stil, het gelaat naar 't altaar gericht; maar zij keek toch terzijde en zag de bruid aan den arm haars vaders, gansch in 't wit met een floers op het hoofd, een tuil van oranjeknoppen in de hand en den sleep, die verre achter haar ruischte en haar aan de beenen hinderend als terugtrok, vooropgaan, gevolgd door al de bontgetooide dames van den stoet.

Dat was een indrukwekkend oogenblik: een verdoofd rumoer van bewondering zweefde over het volk; het orgel dreunde. De verloofden traden vooruit en knielden; de priester legde de uiteinden zijner stool op de twee hoofden; woorden werden gepreveld; de ring aangestoken ... en Pia's hart klopte, toen de beiden met gebogen aangezicht — vereend voor eeuwig — terugkwamen naar hunne zitplaats.

En voor de eerste maal van haar leven waagde zij het een wensch te vormen: „O iemand aantreffen, die u liefheeft, die gansch zijn bestaan aan u toewijdt, die u troost, helpt en steunt, dien men aanbidt als een heilige!..

En daar eene streng vermanende stem zich in haar binnenste tegen dien aandrang verhief, bracht een heimelijk antwoord deze ditmaal zegepralend tot het stilzwijgen: „Is het huwelijk ook niet een heilig sacrament, even aanbeveelbaar als de zes andere? en is het niet door God zelf ingesteld?"

Aan den disch zat zij naast den neef der bruid, Donatus, een ouderen

broeder van Gerulf, die nu onlangs priester gewijd was en het huwelijk ingezegend had, en na afloop der plechtigheid naar de pastorij was gaan middagmalen.

Donatus was bij een oom, koopman in bouwmaterialen te Crocke, opgebracht. Het was een ietwat gezet, blozende, jong mensch; hij geleek op Gerulf; maar zijn haar was wat de landlieden „wortelgrijs" 't is te zeggen eerder geelachtig dan vurig ros, noemen. Bestendig aan de buitenlucht gewend, had hij het er te warm. Pia bemerkte, dat zijn nek en zijne ooren gloeiden en er druppels op zijn neus stonden. Indien zij wat meerder menschenkennis en levenswijsheid had bezeten, zou zij aldra het raadsel, waarom zij hier zoo dringend genoodigd was, hebben opgeklaard. Donatus vertelde haar al dadelijk, dat zijn oom van plan was hem de zaken over te laten; dat hij het huiselijk geluk boven alles op prijs stelde en men het jonkmansleven moede was, wanneer men de dertig achter den rug begon te hebben; dat hij van geen wereldsche vrouwen hield en een stil, godvreezend meisje huwen de beste waarborg voor de toekomst was.

Pia ondervond, dat hij met zijne schijnbare terughoudendheid en zijn bedeesd voorkomen zeer mededeelzaam was. Zij wist, dat hij een vlijtig handelaar en een „brave jongen" heette. En hoe onervaren zij in dit opzicht ook was, toch moest zij op het einde van het feest aan zich zelve bekennen, dat hij wel veel van haar moest houden om aldus uitsluitend met haar te spreken, en haar tot de vertrouwelinge van zijn zienswijze en zijn levensplannen te maken: oom zou bij hem inwonen — een man is immers niet hinderend in huis als eene vrouw bij jonggehuwden. Eens getrouwd, zou hij zelf niet veel meer in de herbergen noch elders gaan, juist genoeg om zijne waren aan te bevelen.

Zijne echtgenoote zou de kas mogen houden; in huis zou ze meesteres wezen, dat hoeft aldus. Eene oorzaak van twist is het verheimelijken van den geldelijken toestand vóór het huwelijk; dat wilde hij niet, zijne handelsbalans zou ter inzage der belanghebbende liggen, want zijn gewin was goed, zijn oom was een welstellend man...

Waarom klopte Pia's hart nu niet bij het vernemen van al die voordeelen, verbonden aan zijn hand? Waarom toch vormde zij de heimelijke, streelende hoop niet, hier zelf de uitverkorene te wezen, wanneer hij aldus tot haar sprak met trouwhartigen blik en argeloozen glimlach, zij die eenige uren geleden in de kerk gebeefd had van aandoening bij de enkele schroomvallige onderstelling aan een voor haar opgewekt liefdesgevoel?

Waarom was haar handdruk koel, toen zij des avonds afscheid van hem nam, en had zijne blijkbare vooringenomenheid met haar geen andere snaar doen trillen dan die eener bescheiden, met weemoed vermengde zelftevredenheid?...

(Wordt vervolgd.)

HET ROODE KRUIS

(Meierijsche Novellen)

DOOR

SÖHNGEN.

Jhr. van Espen.

Jhr. van Espen, controleur in een der voornaamste Meierijsche dorpen, had het grootste deel van den dag met zijn geweer doorgebracht langs weiden en akkers, in bosch en heide, en niettemin zag hij zich gedoemd platzak naar zijne kamers terug te keeren. Dit gebeurde hem wat al te vaak om te kunnen doorgaan voor een first-rate jager. Hij had er zelfs zoo weinig den naam van, dat Mie, de poelierster, hem bij het begin van 't seizoen met weitasch, geweer en hond voorbij haar huisje ziende gaan, hem toeriep: „Jonker, bij mij kun de altijd meê zulveren haogel een koppel patrijzen schieten." „Schiet maar eens hazen, als je er geen ziet; patrijzen als ze fijntjes zorgen buiten schot te blijven," had hij zacht in zichzelf gebromd. En heden was dit weer het geval geweest: de patrijzen waren te wild en de eenige langoor, dien hij te zien kreeg, werd bijna onmiddellijk door de neervallende mist aan zijn gezicht onttrokken.

De mist nam 's middags zoo snel toe, dat de jager het raadzaam oordeelde de Boxtelsche heide te verlaten en een voetpad te volgen, dat hem dwars door een hoog dennenbosch naar den grintweg zou brengen. Ietwat mismoedig volgde

hij zijn trouwen hond, die mogelijk zijns meesters stemming deelde, of van vermoeidheid lusteloos voortliep. Het paadje was smal en tusschen de dicht bij elkaar staande sombere naaldboomen hing de mist zoo zwaar, dat men geen hand voor oogen zien kon. Het vuur zijner sigaar verspreidde een kleinen lichtkrans en behoedde hem een paar malen voor de kennismaking met een afhangenden tak. De noodzakelijkheid om op deze takken te letten, deed hem minder naar zijn braven makker zien, wiens plotseling stilstaan hem zou hebben doen struikelen, had hij niet zoo vast op zijn veerkrachtige beenen gestaan.

„Kom Pluto, vooruit!" klonk het aanmoedigend; doch Pluto deed wel enkele stapjes, maar bleef op nieuw staan, terwijl hij aansloeg en een dof gebrom liet hooren.

„Kom jongen, vooruit; wat is er?" sprak zijn meester het dier aaiende, dat echter niet voortging, maar luid begon te blaffen. Jhr. van Espen behoorde allerminst tot de bange naturen en toch beefde zijn stem eenigermate, toen hij vroeg: „is daar iemand?"

Zijne vraag werd niet onmiddellijk beantwoord; daarentegen poogde een zachte stem Pluto, die nu moedig naar voren sprong, te sussen. „Stil hundje, stil maor; ik zal oe geen kwaod doen."

— „Veel goeds zul je daar toch anders wel niet doen," sprak de jonker een paar schreden naderend. „Wie ben je? wat doe je daar?" klonk het verder, waarna eenige krachtige trekken aan de sigaar het mogelijk maakten voor enkele seconden iets te onderscheiden.

Aan den voet van een kruis lag eene oude vrouw geknield.

— „Veul kwaod dû ik hier toch nie, Meneer, da'k wèl weet," sprak de meer dan zestigjarige.

— „Je kiest een donkeren en vochtigen avond uit om hier te komen bidden, vrouwtje."

— „Och Meneer, as het hert oe in de borst brandt, dat er de kop werm af wordt, dan vuulde geen nat, geen kou."

— „En wat doet jou het hart zoo branden, vrouwtje?"

— „Weette nie veur wien dà rooie kruis hier staot?"

— „Neen, ik heb er wel eens wat van gehoord; er is hier iemand verongelukt, geloof ik."

— „M'n eenige zeun is hier vermoord, Meneer," luidde het zacht.

— „Verongelukt, bedoel je immers? ik heb nooit in deze zaak over een moord hooren spreken."

— „Och jao, Meneer, verongelukt; jao, jao, verongelukt. We kunnen niks bewijzen nie, en dan motte zwijgen. Jao, da's 't verstandigst. Je moet voorzichtig zijn, heet de burgemeester gezeed; en de kapelaon zee, dà'k m'n eigen familie nie te schande mocht brengen, as ik niks zeker wies. Ik zal zwijgen, Meneer, mer vermoord is ie."

— „Je spreekt heel sterk voor iemand, die erkent niets zekers te weten."

— „Weten düde mee 't heufd, mer vulen mê oe hert; bij een moeder is dikstewijlen het hert beter as het heufd, ziede Meneer?"

— „Ik geloof wel, dat het moederhart veel voelt en zelfs veel met eenige zekerheid vermoeden kan, maar toch blijft het gevaarlijk die stem van het hart in zulk een ernstig geval onverdeeld vertrouwen te schenken," sprak de controleur zacht vermanend, bij ondervinding wetende hoe hardnekkig sommige menschen zich aan eene eens opgevatte meening hechten en noode dulden, dat men haar in twijfel trekt.

— „Gij kuiert zeker naar 't dorp en ik hè hier afgedaon, dan loopen we nog een lutske saomen en kan ik oe eens krek vertellen, wà er veurgevallen is," en zonder haren toehoorder den tijd tot antwoorden te laten, ging ze voort: „giesteren waar het Allerheiligen, gelijk Meneer weet. Juist twee jaar geleden zaat m'n Adriaon 's aovonds bij het vuur, want het hà teugen den aovond al een heel bietje gevroren, en de jongen waar koud. Lank had ie er nog nie gezeten, toe ons duuske begos te bassen. Stil hundje, riep ik, toe ik zâg dà Dielis, mijn zuster's zeun binnenkwâm. „Ge kumt nog laot af, zee ik. — „Dà's zoo erg nie," zee ie; „Adriaon is toch ook nog nie lank thaus, is wel?" Adriaon antweurdde nie, mer bleef straf doorrooken. Ik zâg dat er iet bruuide, sprak niet meer en trok an m'n spinnewiel, dà z'n best snorde, terwijl Dielis vruug: „wà dûde toch zoo dikkels bij Hems?" — „Dà raokt ou toch nie, antweurdde m'ne jongen. Ik kan toch gaon, waor ik wil." — „Ik weet, dà ge daor oe geweer heen gebrocht en dà van Cis ook schoon gemaokt hèt um mê St. Huibert saom op de jacht te gaon, mer ik zal oe kallangeeren, dà zulde gewaorworden." — „As ge kunt toch." — „Dà zal ik kunnen. Wàt denkte wel, dà ik mij mijn meid deur ou laot afvrijen? Gij zuukt Cis te vrind te houwen um z'n zuster te krijgen." — „Ik zal Berber toch wel krijgen," zee Adriaon, „die huuf ik ou nie af te vrijen." — „Ze zal de mijn worden," riep Dielis en het schuim stond hem op den mond van kwaodaordigheid. „Dà ge het hart in oe lijf hèt om er mergen heen te gaon, dan zal ik oe klaormaoken." — „Ik zal er heen gaon, as ik wil," gaf Adriaon af en ik riep: jongens, jongens, ge zult nog vechten as gullie zoo driftig zijt. En mee trok Dielis het huis uit en smeet de deur zoo hard achter zich dicht, dà de ruiten er af dreunden. Den volgenden aovond gonk Adriaon uit. Ik had het nooi genog, mer hij kos toch nie thuis blijven veur dreigementen. „Kom, moeder," sprak ie, „ge huuft niet te bangen. Dielis zal me niks doen; hij meint mer, dà alleman onder hem deur mot, sinds ie veldwachter geworden is." Jao Meneer, daor waor ie geweldig greutsch op; 't was een kwast van een jongen, die nie veul docht (deugde)."

„Adriaon gonk dan heen en ik zâg 'em nie meer levend terug. Ik wachtte den heelen nacht en ik keek overal in 't bosch, of ik 'em nie zâg, mer ik zâg niks; ik heurde niks; o God!"

— „Kom, kom, vrouwtje, je moet je niet van streek maken," sprak van Espen, toen de laatste woorden door snikken afgebroken werden en de tranen zich niet langer lieten bedwingen.

— „Och Meneer, 't is ook nie te geleuven, wàt een ijselijkheid het veur een moeder is oe schoonen jongen zoo dood en bebloed terug te krijgen, en

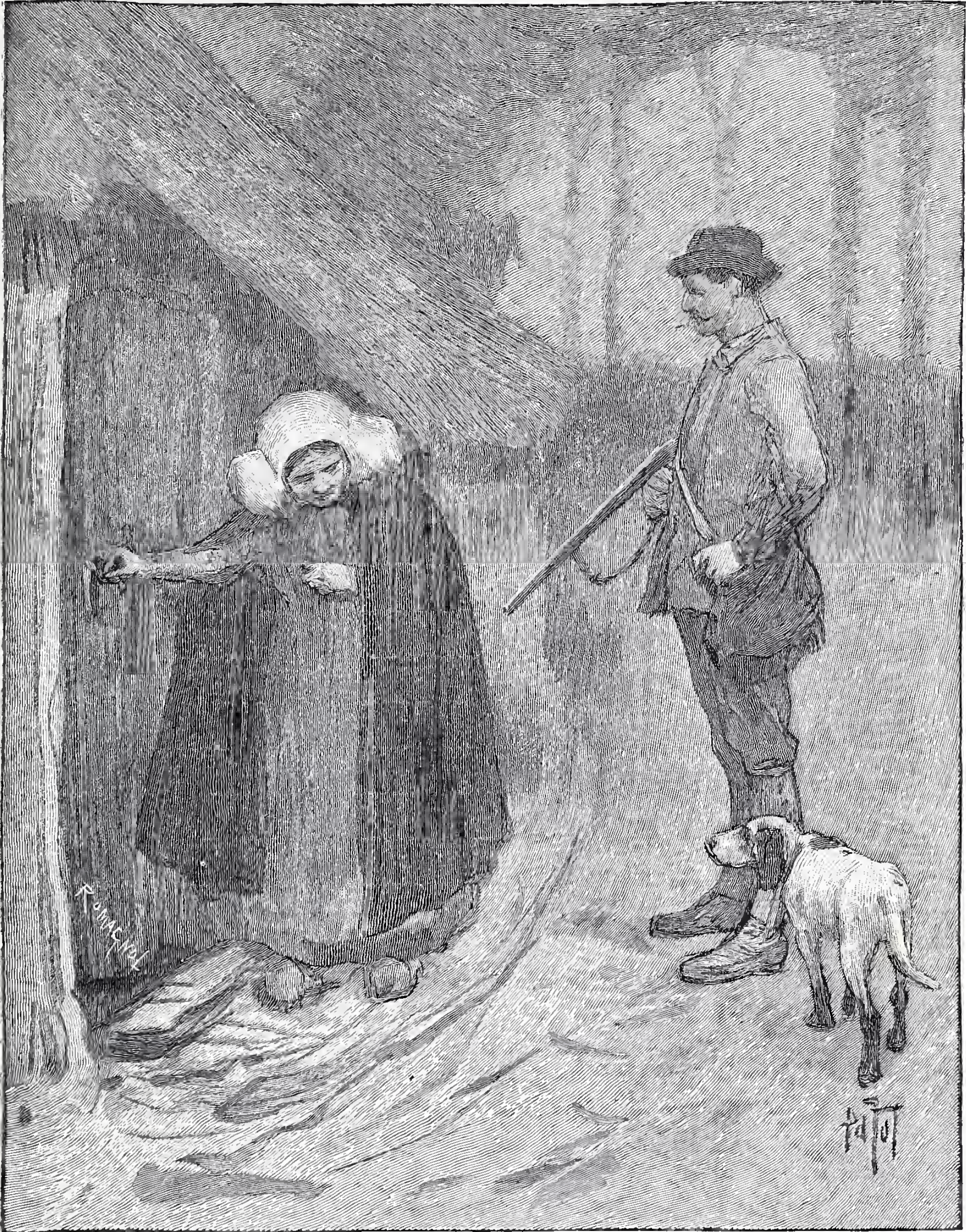
te bedenken, dat ie in z'n letste oogenblikken misschien veul geleden heet, en ik er nie waar om hem te helpen. O, 't is iet, 't is iet! dà zeg ik oe."

Het vrouwtje had nu hare woning bereikt, die ze binnen ging na den jonker een verdere prettige wandeling toegewenscht te hebben. Hij hield haar echter even staande en deed haar opmerken, dat uit het meegedeelde nog volstrekt niet tot een moord kon besloten worden, waarop de vrouw vervolgde: „wie denkte dat 'em 's mergens het eerst vond? Niemand anders als ons neef. Hij gâf veur, dat ie al vruug in den mergen naor Hems wilde gaan om Cis en onzen Adriaon te kallangeeren en dat 'em het bloed naar z'n beenen schoot, toen ie daor in eens het lijk van m'n jongen zâg. Mer hij loog, Meneer. Ik vuulde dat ie loog en dà zee ik 'em recht uit. En nou kunde gij er het ouwe af denken en ik het mijn! Goên aovond."

De rest van de wandeling viel den eerst ontstemden jager niet lang meer. Wat hij vernam, hield hem meer bezig dan hazen en patrijzen. Welke waarde viel er te hechten aan het vermoeden dier vrouw? Indien in het algemeen de mensch niet spoedig van eene eenmaal opgevatte meening af te brengen is, hoeveel te meer zou deze moeder vasthouden aan eene overtuiging, gegrond op eene door de werkelijkheid niet beschaamde vrees? En wie kon die overtuiging doen wankelen? Was zij niet de eenige, die 's avonds te voren aan haar neef's gelaat gemerkt had, dat er wat broeide? de eenige die gezien had, dat het schuim den man op de lippen kwam onder het uitstooten zijner toornige woorden? Kon zij niet gelijk hebben? Zoo ja, mocht die misdaad dan ongestraft blijven. Rust niet op ieder burger de plicht voor de orde in de maatschappij te waken? Was het te laat om den moordenaar alsnog te vervolgen en zijn gruweldaad te doen boeten? Maar wat had hij zich eigenlijk met die zaak te bemoeien, hem slechts van één zijde bekend? Het „audi alteram partem" kwam hem in herinnering en daartoe gevoelde hij geen roeping. Intusschen voelde hij diep medelijden voor die vrouw. Ofschoon geen godsdienstige begrippen huldigend, die daartoe konden leiden, maakte dit bezoek aan het kruis op dezen avond toch indruk op hem. Hij achtte er de eenvoudige moeder te hooger om, die wellicht geen dag voorbij had laten gaan zonder voor de ziel van haar eenig kind gebeden te hebben, maar op den jaardag van zijn dood behoefte had, op de plaats zelve van zijn laatsten strijd, God's zegen in te roepen.

Al was de weitasch licht, toch ontbrak het den jager bij zijne thuiskomst niet aan buitengewonen eetlust. Juffrouw Schimmel, de logementhoudster bij wie hij kamers had, moest wel een bijzonder hoogen dunk krijgen van hare culinarische talenten (in waarheid verre van schitterend), toen het eene schaaltje na het andere leeg werd gemaakt en het stuk koud vleesch allengs een bespottelijk kleinen vorm kreeg. Onder blijmoedige streeling van haar linkerhand, ontwaarde ze met genoegen dat de pas bestelde flesch wijn op een half glas na geledigd was, voordat het eenvoudige dessert op tafel werd gezet.

Op zijne kamer gekomen, waar de roodgevlamde potkachel eene aangename warmte verspreidde, las de controleur een paar dienstbrieven, maakte het

En nou kunde gij er het ouwe af denken en ik het mijn.

werk af, dat geen uitstel tot den volgenden dag gedoogde en besloot de rest van den avond in dolce far niente door te brengen.

Drie mooie pijpen werden van den wand genomen en met zorg gestopt, vooral de grootste waarvan het roer van een albatrospoot afkomstig was. De courant en een roman werden naast de pijpen op tafel gelegd; de gemak-

kelijkste stoel wat naar de kachel geschoven en de jager vlijde het vermoeide lichaam sans gêne neer.

De courant bevatte weinig nieuws en de debatten in de Kamer over de begrooting voor Koloniën interesseerden hem weinig. Bovendien, telkens kwam hem dat verhaal voor den geest. Hij mocht al zeggen: wat maal ik om die heele geschiedenis; hij zag duidelijker dan straks dat roode logge kruis in het kille, sombere bosch; zag er de oude voor geknield; hoorde en voelde de tot druppels op de twijgen vergaderde mist zacht neerdruipen; hoorde onophoudelijk de later zoo treurig uitgesproken woorden: „ik zâg niks, ik heurde niks!"

Hij deed een paar krachtige trekken aan zijn pijp, blies den rook naar boven, sprong op van zijn stoel en schelde. Na een zachten tik op de deur verscheen Antje, de meid, zonder het „binnen" af te wachten.

— „Wat is er van 's Jonkers dienst?" vroeg ze met iets familiaars in houding en toon, dat de Meierijsche dienstboden wel eigen is. „Wil u al theewater?"

— „Juist Antje, haal jij het theewater eens."

Na tien minuten kwam ze met het gevraagde terug.

— „Moest het nog geput worden, Antje?"

— „Neen jonker, want het kookte als een zee, maar ik hà zooveul te heuren en te spreken, dà'k het water schoon vergeten hà," luidde het, terwijl het meisje het theegoed gereed wilde zetten.

— „Neen, laat den theeboel maar staan, neem den cognac, zet twee glazen neer en wat er verder noodig is, en schenk jij dan eens in."

— „Twee glazen? wacht u gezelschap?"

— „Neen, maar jij zult wel een glas lusten, hè?"

— „Cognac is geweldig gezond, zeggen ze, en 't is veur de eenden nie gebrouwen: we zullen dan maar een glaoske vatten."

— „Antje," hernam de controleur, na zich door een teug verzekerd te hebben, dat de grog was, zooals hij die graag dronk; „Antje, ik ben daar straks voorbij het roode kruis bij de Brembosch gekomen."

— „Jozef Marie! in den donker! en alleen?" klonk het met ongeveinsden schrik. „Wà waarde wel bang?"

— „Bang? waarvoor? voor zoo'n kruis of voor den geest van den overledene of wel voor den moordenaar? waar moest ik bang voor wezen?"

— „Voor den moordenaar? Geleuft u dan ook, dà Adriaon vermoord is?"

— „Ik geloof niets, Antje; maar zijn er dan meer menschen, die gelooven, dat er een moord plaats had?"

— „Zijn moeder geleuft het en Cis Hems, die Adriaon's vriend waar, geleuft het ook, maar zijn zuster Berber geleuft er niks af. Berber of Barbara, as u dà liever heurt, is een goeie vriendin van me, en in het najaor ben ik er een heelen Zondagmiddag geweest en toen vertelde ze me krek, hoe het gebeurd waar. Adriaon was over een sloot gesprongen en door de glibberigheid uitgegleden; toen gonk het geweer af" — „Praotjes," riep Cis, „het geweer waar niet gelaoien." — „Dà heet ie onderweeg gedaon, zee Berber, want hij há nog een dag te veuren gezeed, dat ie al drie aovonden op een rij een

bunsing of een fluwijn gezien had en daorom zal ie zijn geweer gelaoien hebben." — Maar Cis zei driftig: „niemand heeft iets van dien bunsing geheurd behalve Dielis en die heet gelijk, dat ie dà zoo schoon vertelt; laot ie nie waogen in ons huis te komen of hij zal weten, wà ik er af denk. En als g'er mee trouwt, dan .... en meer zei Cis nie, maar zijn oogen schoten vuur" en Antje's oogen schenen een weerkaatsing daarvan te geven, toen ze die laatste woorden met een zeker pathos uitsprak.

— „Drommels Antje, jouw mooie kijkers schoten daar ook vuur," zei van Espen, waarop het meisje hartelijk begon te lachen en haar glas in een teug uitdronk.

Antje diende al verscheidene jaren in het logement en gaf zich bijwijlen moeite goed Hollandsch te spreken, wat haar nochtans niet gelukte. Ze was niet voor een klein geruchtje vervaard en wist uitmuntend om te springen met de heeren controleurs, ontvangers, surnumerairs, die als ongehuwde jonge lui meestal hun kamers vonden in het wel wat primitieve dorpshôtel. Grof, niet leelijk, vriendelijk, vroolijk en erg vrij, doch niet bepaald gemeen, viel ze in den smaak dier heeren, wat haar spaarboekje ten goede kwam. Zij praatte gaarne, kon heel wat punch, cognac of rhum naar binnen spelen zonder ander effect dan een verhoogde kleur en wist te groote familiariteit af te weren, zonder daarbij hare hooge vrienden te krenken. Met een gerust geweten kon ze dan ook altijd tegen Paschen, in het zwart gekleed, met een stemmig mutsje op en een nog stemmiger gezicht ter biecht gaan, ofschoon de heeren zich over die zedigheid niet weinig vroolijk maakten.

Jozef Marie! In den donker! en alleen?

— „Kom, schenk je zelve ook nog eens in," vervolgde de jonker, toen zij zijn glas op nieuw gevuld had.

— „Zou het geen kwaad kunnen, jonker?" vroeg het meisje met een fijn stemmetje, terwijl haar blik naar den grond voor bedeesdheid moest pleiten.

— „Och, malle meid, laat naar je kijken; je bent nog al bang voor een paar glazen grog."

Antje proestte het uit van de pret en liet zich gezellig op een Amerikaanschen schommelstoel glijden, blijkbaar zonder voornemen dien zoo spoedig te verlaten.

Als wilde ze voor die vrijpostigheid een verontschuldiging vinden, sprak ze: „Wat wou u me verder vertellen van het roode kruis, jonker?"

— „Niets dan dat ik daar de moeder van den verongelukte of vermoorde ontmoet heb; de arme vrouw lag daar te bidden."

— „Och ja, jonker, dà wijfke heeft er wà mee geleden; ze is wel 10 jaar ouder geworden, en ik hoop veur haar, dà Berber mar niet mee Dielis trouwen gaot."

— „Als het meisje veel van den ander gehouden heeft, moest het onmogelijk zijn, dunkt me."

— „Ja jonker, maor meskes zijn al aorige dingen," klonk het lachend en haar vroolijkheid werkte aanstekend op de lachspieren van den vermoeiden jager, wien de flesch wijn, de glaasjes cognac en de warme kachel in een prettige stemming hadden gebracht. Na eenige minuten hervatte het meisje: „Berber is een braaf en verstandig meske met een vasten wil. Als ze zeker geleuft, dat Dielis den moord niet gepleegd heet, zal z' em trouwen uit meelijden en omdà ze geen onrecht kan lijden, maor as ze wist, dat ie haor Adriaon gedood hà, dan zou ik nie gère in zijne plaats zijn, want ze is verschrikkelijk, als ze driftig is."

— „Maar wat denken dan anderen van deze zaak? Er is toch een behoorlijk onderzoek ingesteld?"

— „Wel zeker, jonker, maor er viel niets te bewijzen en de woorden van de ouwe vrouw werden niet geteld. Bovendien is Cis een geduchte strooper en heet een geweldigen hekel aan Dielis, die hem al een keer of drie gecallangeerd heeft. Wat hij inbrengt, wordt in 't geheel niet geleufd."

De aardige praatster gehoorzaamde nogmaals aan een wenk des controleurs en vulde de beide glazen, dronk een flinken teug, bewerende dat haar mond droog was geworden onder al het gepraat, en wierp zich daarna weer in den schommelstoel, waarin ze wellicht ingedommeld zou zijn, indien luid geschel haar niet aan andere plichten herinnerd had.

Zoowel de strenge opvoeding des controleurs als zijn karakter waren bij den aanvang van zijn verblijf in de Meierij in verzet gekomen tegen den meer dan familiaren toon eener dienstbode. Doch Ant had eenmaal haar positie in 't logement veroverd en ze zou die niet licht prijsgeven. Ze was juffrouw Schimmel's rechterhand en .... de linkerhand, zou ik haast zeggen, der habitués voor wie ze letterlijk alles bedisselde. Eerlijk als goud, Meierijsch ordelijk en zindelijk, kon haar het in orde houden der kamer en evenzeer dat van het linnengoed, benevens tal van andere zaken zonder eenig voorbehoud toevertrouwd worden. Zij wist hoe ieder der heeren wilde bediend worden en gedroeg zich daar stiptelijk naar. Van lieverlede en zonder er zich zelf van bewust te wezen had van Espen het voorbeeld der anderen gevolgd; hij bevond er zich niet slecht bij.

Berber kon onder de boerenmeisjes voor eene schoonheid gelden. Rank van lijf en leden, blank en toch blozend van kleur, trok zij met haar fijn besneden gelaat en hare donkerbruine oogen ieders aandacht. Openden zich hare

bloedroode lippen om een paar rijen puntige, witte tanden te ontdekken en vormden zich bij die beweging kuiltjes in de donzige wangen, dan werd het een genot haar te aanschouwen. Hare gespierde armen eindigden in twee kleine, door den arbeid nog niet misvormde, doch geharde handen. Een breede, het voorhoofd doorkruisende lijn getuigde wellicht van verdriet. Een geheel jaar had zij geleden onder den tweestrijd in haar gemoed.

Berber.

Zij had Adriaan oprecht bemind, doch zijn neef Dielis, mede een vriend uit hare vroegste jeugd, geen kwaad hart toegedragen, al had deze een paar malen zijn veldwachtersplicht tegenover haar broêr volbracht. Meer dan eens had hij een duidelijk en aannemelijk verhaal gedaan van het ongeval en onder eeden bevestigd alleen op die wijze Adriaan's dood te kunnen verklaren. Ook had hij haar gevraagd, hoe zij te moede zou wezen, indien men het gewaagd had haar broeder van een moord te verdenken eenig en alleen om een onbeduidenden twist en de toevallige, doch in zijn geval zeer verklaarbare omstandigheid, van het lijk ontdekt te hebben. Had ik 's avonds die misdaad gepleegd, zou ik dan den volgenden morgen niet veeleer in een gansch ander deel van het dorp verwijld hebben? — Zij geloofde niet in Dielis' schuld. Over dit onderwerp met Cis twistende, wees deze haar op het ongunstig voorkomen van den veldwachter, op zijn sluwe, schuwe oogen, die iemand meestal van ter zijde gadesloegen. Te vergeefs beweerde zij, dat dit slechts eene droevige, verkeerde gewoonte was; zij had hem altijd zóó gekend. „En hoe heb je hem gekend?" had Cis gevraagd en daarop zelf het antwoord laten volgen: „bazig, twistziek, stug en onhandelbaar, zelfs jegens zijn ouders."

Berber kon dit niet geheel weerspreken en toch, ja toch mocht ze hem gaarne. Jegens haar was hij altijd vriendelijk, gedienstig geweest en deze vriendelijkheid kwam naast zijne gewone stugheid te sterker uit. Het was een knappe, flink gevormde jongen, vrij wat vlugger in zijn bewegingen dan al hare andere kennissen, plompe boeren jongens, terwijl zijn zindelijke kleeding en goed onderhouden baard geheel in zijn voordeel pleitten. Zoo-

lang Adriaan leefde, waren al die goede eigenschappen nauwelijks door haar opgemerkt, maar nu traden ze in het licht tegenover de sombere kleuren, waarmede Cis zijn portret maalde. Zij had Adriaan waarlijk lief gehad en betreurde zijn dood bijna evenzeer als de oude moeder; maar men kan toch niet met de dooden leven. Als God hem op zoo ongelukkige wijze had doen omkomen, lag daarin niet het bewijs, dat Hij hun huwelijk niet wilde? En Gods wil moet men prijzen! Hoe menigmaal waren hoofd en hart van het arme meisje gepijnigd door al die overdenkingen, al die vermoeiende gedachten! Hoe dikwijls had zij, gezeten bij de grazende koeien in de weide, de kousen stoppende waarop hare bloote voeten wachtten, de vogels benijd, die onbezorgd en vroolijk het lied der liefde aanhieven. Hoe vaak had ze de samen stoeiende vlinders nagestaard, die om elkaar heenfladderden zonder eenige gedachte aan het verleden, zonder eenig bewustzijn van naderend leed! Had dan geen dier beesten verdriet gekend? Was dit alleen voor den mensch weggelegd?

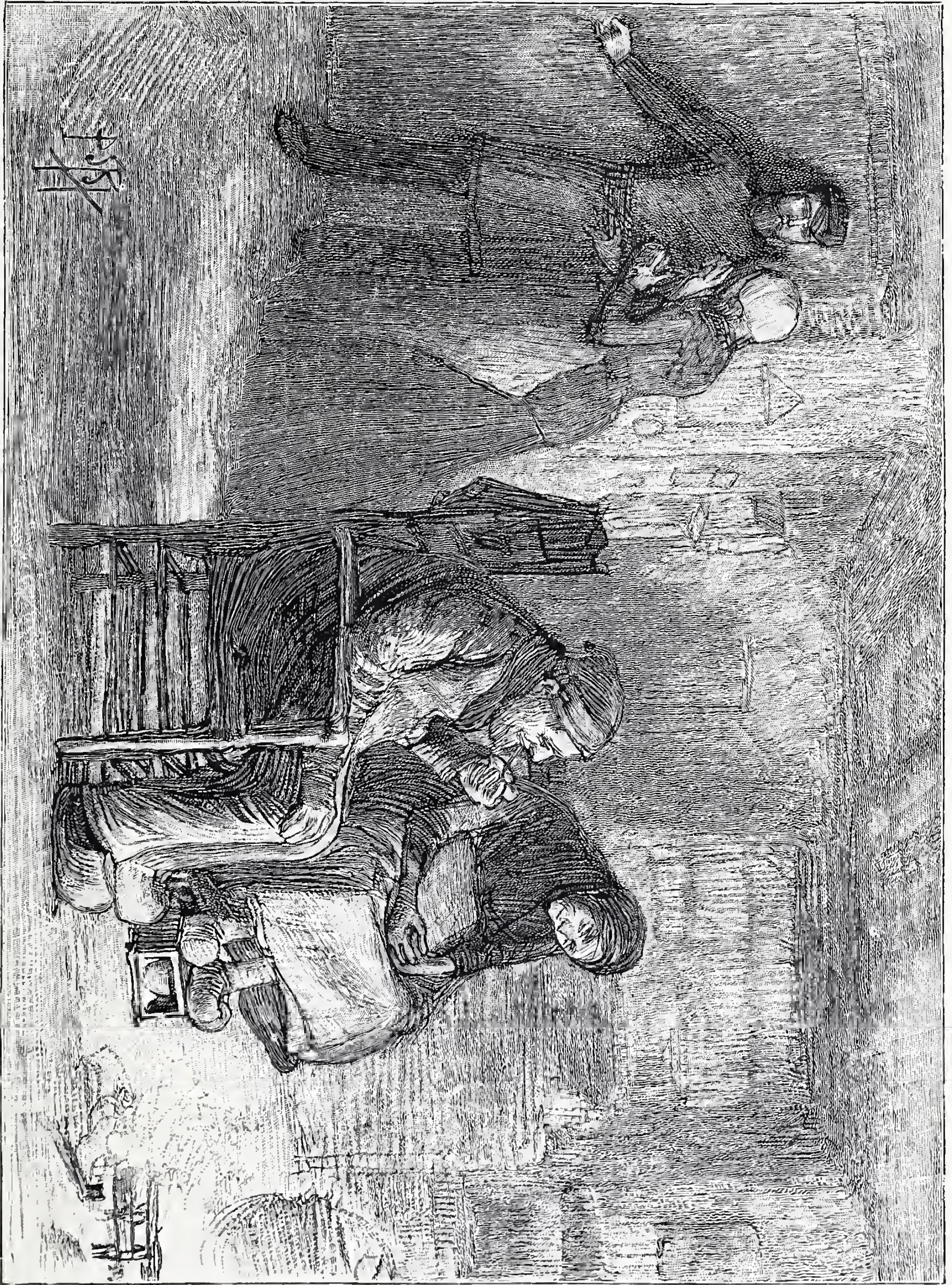
In het eerste jaar na Adriaan's dood had Dielis haar niet over liefde durven spreken. In den laatst vervlogen zomer en in het najaar hadden zijne liefdesbetuigingen steeds luider geklonken en drong hij sterker op wederliefde aan. Zij had telkens uitgesteld, zonder hem de hoop te ontnemen. Met angst was zij Allerheiligen te gemoet gegaan, den dag, waarop zij Dielis een beslist antwoord zou geven. Die dag was voorbijgegaan. Tegen den avond had de minnaar op eenigen afstand het huisje harer ouders bespied en was binnen getreden, toen het door Cis verlaten was. De oude luidjes zaten samen om het vuur, waarover de groote sopketel hing met het avondeten voor de koeien. Vader Hems met zijn blauwe slaapmuts op, dampte dapper uit zijn stompje; moeder de vrouw had haar rooden rok wat naar bovengetrokken om haar stramme beenen aan den verwarmenden invloed van het vlammend vuurtje over te geven en dommelde zachtjens in. Berber liep onrustig op en neer. Zij wachtte Dielis, doch vreesde zijne komst en was vooral beducht geweest voor een ontmoeting tusschen dezen en haar broeder. Een zucht van verlichting ontsnapte hare borst, toen de opengaande deur Dielis' gelaat deed aanschouwen. Snel liep ze op hem toe, en met angst in hare stem vroeg ze: „hoe durfde hier komen? Cis komt seffens terug. Hij zee, dat ie maor een lutske uitbleef. Kom mee naor den hof; hier durf ik nie met oe blijven."

Beiden verlieten het huis.

Buiten gekomen sprak Dielis op gejaagden toon: „kunde me nu eindelijk zeggen, of ge me tot man geert, en wanneer we trouwen zullen? Als ge „nee" zegt, dan mot ik geleuven, dà ge even slecht van me denkt as oe bruur, en dan ziede me nooit levend terug."

— „Heur eens, Dielis," sprak het meisje fluisterend, „dezen aovond hè ik geenen tijd om mè oe te spreken, mer kom mergen aovond, krek om 8 uur; dan zà 'k oe een vraag doen en as ge daorop kunt antweurden, gelijk ik het gère heur, dan wor ik oe vrouw en kunde gij den dag van ons

trouwen vaststellen, zoo gauw ge wilt. Tot mergenavond, Dielis. Nee, jon-

Kom mee naor den hof; hier durf ik nie met oe blijven.

gen, nee,'' vervolgde ze, zijn gezicht afwerend.

— „Mag ik oe dan nog geen kus geven?"

— „Nee Dieles, nie veur mergen aovond, en dan hoop ik, veurt zooveul as ge wilt."

De geliefden scheidden, allerminst vermoedend dat ze woord voor woord waren afgeluisterd door iemand, die zich nauwelijks bedwingen kon zijn vijand bij den kraag te grijpen, dan door de blijde gedachte, in het bezit van hun geheim, getuige te zullen wezen van hunne samenkomst, om op het juiste tijdstip tusschenbeiden te treden en voor goed een einde te maken aan die vrijerij, welke plotseling zulk een ongewenschten loop ging nemen.

Berber verkeerde den volgenden dag in een hevige spanning. In de oogen haars broeders meende ze iets onheilspellends te zien. „Mogelijk," dacht ze, „heeft hij van vader of iemand anders vernomen, dat Dielis het gewaagd heeft hier in huis te komen, of wel hij heeft hem op zijn terugweg ontmoet." Dat Cis hun gesprek afgeluisterd had, vermoedde ze niet. Hare gedachten verwijlden overigens meer bij de naaste toekomst. Hoe zou ze het dezen avond aanleggen om volmaakte zekerheid te erlangen? Zij zelve twijfelde eigenlijk niet aan zijn onschuld, maar ze wenschte haar broeder in die overtuiging met haar te doen deelen. Cis was niet onredelijk, niet onvatbaar voor overtuiging. Daarom te meer moest ze zorgen, dat hare woorden, wanneer ze hem den volgenden morgen verslag deed van het gesprokene, hunne uitwerking niet misten. Hij moest inzien, dat alleen een onschuldige zulk eene proeve kon doorstaan.

Cis verliet reeds om 7 uur de ouderlijke woning, voorzien van zijn geweer, dat hij een zijner buren ter leen bracht, die den volgenden morgen aan de St. Huibertsvreugde zou deelnemen; hij zelf had na Adriaan's dood zijn geweer niet meer gebruikt; de lust tot de jacht was met den vriend begraven.

— „Het is 't aovond twee jaor dà Adriaon dood is," sprak Berber's moeder, terwijl ze haar plaatsje bij den haard innam.

— „Jao," antwoordde haar man; „dà kunnen we goed onthouwen; krek den aovond veur St. Huibert."

— „Jao," hernam de vrouw, „mee Allerzielen," en beiden vervielen in hun gewone stilzwijgen, alleen afgebroken door het eentonig getik der oude klok; het zacht geknetter van het op 't vuur brandend dennen- en elzenhout; het opborrelend geluid van de te warm geworden sop en het gespin van de tevreden poes, die haar kop schuurde tegen een been der oude vrouw.

— „Moeder, zei Berber, terwijl ze een warmen doek omsloeg en iets van wolachtige stof opgerold onder den arm stak; „moeder, zulde gij wà op het vuur letten? Ik gao uit en misschien blijf ik wel een half uurke weg."

Toen de huisdeur achter haar dichtviel, zei de oude Hems: „het zou me nie verwonderen, as ons' Berber bij het rooi kruis gonk bidden."

— „Dà kos genog waor zijn," stemde de aangesprokene op slaperigen toon toe; „ze houdt nog verduld veul van Adriaon."

— „Ik zou het nooi hebben as ze Dielis nâm."

— „Dà zal ze ook nie doen, vaoder," meende de vrouw, en ze hernam na eenige seconden: „ze kan nie lijden, dà Cis hem van den moord verdenkt; uit rechtveerdigheid trekt ze partij veur Dielis; ze heet meelijden met hem; liefde is het nie."

— „Ik hoop nie, dà 't zoo wijd kommen zal, want Cis heet gelijk, dat ie diën jongen nie vertrouwt. Hedde gij ooit gezien dat ie iemand flink in de oogen kijkt? Nee hè? Schuw naor beneden: dèr zit nie veul goeds in."

— „Vaoder, 't is Allerzielen, we kosten ook wel wà veur Adriaon bidden."

— „Genog kunnen we dà, hernam de oude goedig, waarna beiden zacht hunne gebeden prevelden, intusschen goed toeziende op het vuur en het daarover hangende eten voor de beesten.

Het sloeg 8 uur op de dorpsklok. De slagen klonken droevig en dof in de dikke mist. In Berber's gemoed was het ook dof en droevig. Op het oogenblik dat jhr. van Espen zijn tweede glas cognac proefde, ontmoette het meisje haren vriend, die haar reeds enkele minuten verbeidde.

— „Ge zijt er op tijd, Dielis," fluisterde ze. „Nou zal ik oe ieverens brengen, waor Cis ons nie zuken zal. Ge meugt zelf ook nie weten, waor ik oe gebracht heb, en daorum motte oe pet in den zak steken en dees blauwe slaopmuts opdoen en over oe oogen trekken."

— „Kom, kom, wà 's dè nou veur gekheid, Berber? 't is geen vastenavond."

— „Dè nie: mer ik zou toch nie willen, dè iemand zâg mee wien ik 's aovonds liep."

— „Wel meske, 't is zoo donker, dè ge geen hand veur eugen zien kunt."

— „Daor hedde schoon gelijk in; mer een brandende pijp geeft krek licht genog um iemand te kunnen kennen."

— „Kom, zedde nie wijzer, hernam Dielis, niettemin toelatende dat zij de lange blauwe slaapmuts haars vaders over oogen en neus trok.

— „Hou nou mijn arm vast, dan zà 'k oe leiden."

Zwijgend begaven ze zich op weg. Het is niet onmogelijk, dat de jonge man het doel van hun tocht aanvankelijk vermoedde, doch de schoone deed hem zoo telkens opzettelijk van richting veranderen, dat hij de kluts kwijt raakte en reeds meende een groot kwartier ver te zijn, toen zij zich slechts op enkele minuten van Berber's woning bevonden. Eindelijk hield het meisje hem staande en zeide zacht, met iets weeks in de stem: „beleufde me nou naor waorheid te antweurden?"

— „Zeker, zeker," klonk het met zenuwachtige gejaagdheid; „dè dû ik altijd."

Ze bracht zijn arm, dien ze nog steeds vast had gehouden, vooruit en legde zijn hand op een ruw voorwerp, dat nat en kil was van de mist.

— „Weette, waorop oe hand ligt?"

— „Neeë,"' luidde het gerekt en met iets in de stem, dat angst verried.

— „Op het rooie kruis!"

— „Jezus Marie!" schreeuwde de ander, een schrede of drie achteruitspringend en zich de muts van het hoofd trekkend.

— „Verschiette daoraf?" vroeg Berber verbaasd en snel op hem toetredend. „Verschiette daoraf?" herhaalde ze, „zedde bang van dit kruis?"

— „Nee, nee, maar het kwâm zoo onverwacht, ziede," hernam de man stotterend.

— „Geef me de hand, Dielis," sprak Berber hem weer naar het kruis trekkend; „lang me oe hand en laot onze handen saomen op het kruis van Adriaon rusten. Zoo! Nou zeg me ronduit, hedde gij Adriaon gedood?" Haar stem klonk hol en beefde. Het kruis, waartegen haar onderlijf rustte, was stevig en hield hare bevende, wankelende beenen tegen.

— „Dà hè ik oe al dik genog verteld, Berber. Ge weet er krek zooveul van als ik," sprak Dielis snel en op een wijze, als of het hem verveelde daarover op nieuw ondervraagd te worden.

— „Antweurd me krek: „hedde gij Adriaon gedood?" en zij drukte bij die herhaalde vraag hun beider handen krampachtig tegen het kruis.

— „Och, ge weet immers wà 'k oe verteld heb?" hernam hij boos wordend; doch zij boog zich tot hem over en met haar mond tegen zijn gelaat, herhaalde zij nogmaals de vraag, op dringenden toon.

— „Kijk, ik zal oe zeggen . . ." ving de ander aan.

— „Zeg jao of nee," kreet Adriaan's geliefde.

— „Och, ik zal oe . . ."

— „Jao of nee?" luidde het scheller, en sterker werden de handen tegen het kruis gedrukt onder de hevige spierwerking, waarin het meisje verkeerde.

— „Ge waort zoo schoon, Berber . . ." stamelde de ongelukkige.

— „Ha! leugenaar, moordenaar!" gilde het meisje hem ruw afstootend; „en gij wilde mij tot vrouw, mij, Adriaan's geliefde?"

Snikkende en kermende viel ze op de eigen plaats neer waar drie uur te voren Adriaan's moeder neergeknield lag. „Ik waor zoo schoon, ik waor zoo schoon," kermde ze. „O God, umdà 'k schoon waar, had die kerel me lief en moest m'n Adriaan sterven."

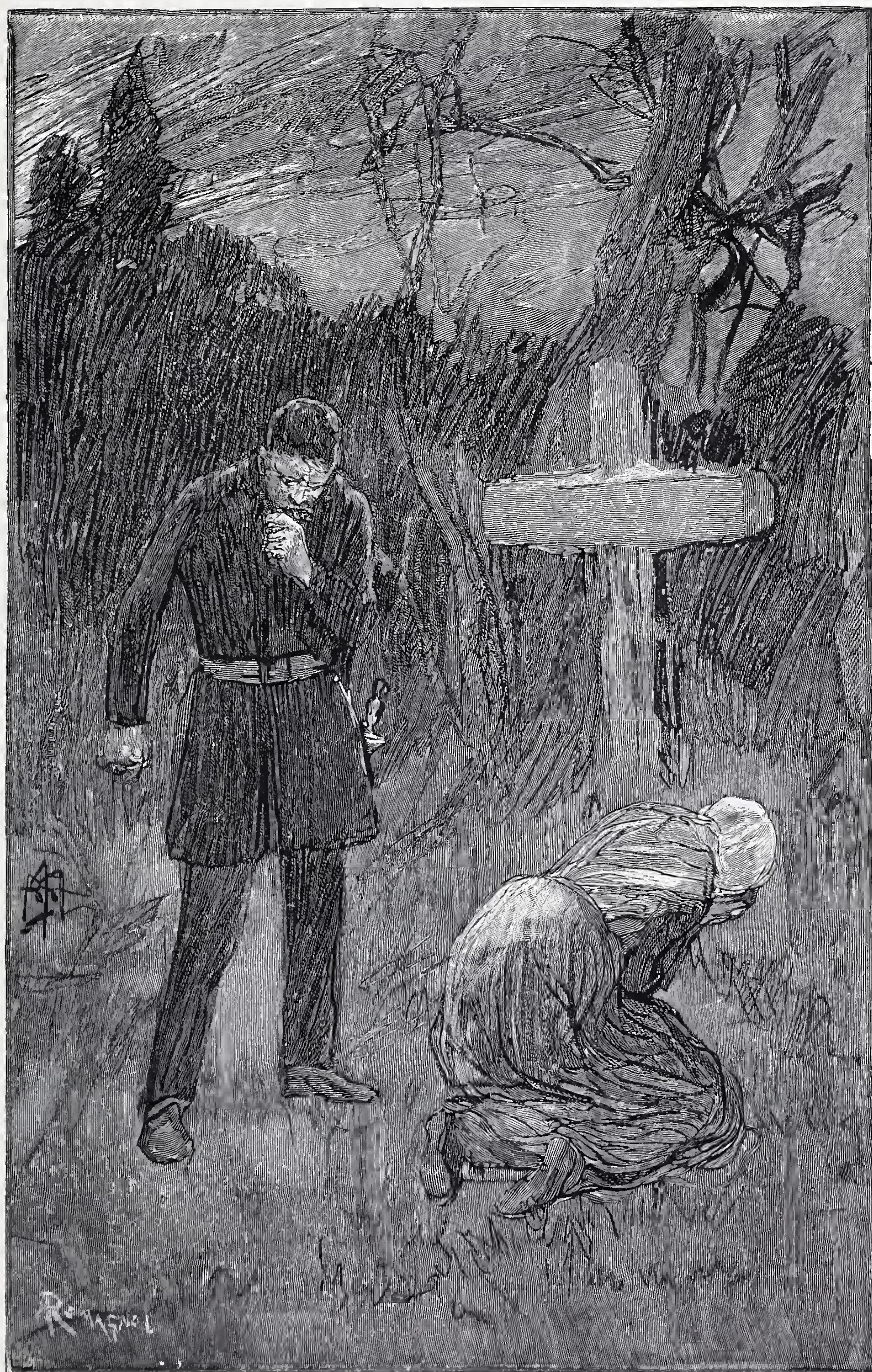
— „Och Berber, vergeef me, ik hà oe zoo lief; ik wiest nie wà 'k dee; vergeef me . . ." klonk het zacht vleiend naast haar.

— „Weg moordenaar, weg; pak oe weg," schreeuwde Berber. Dielis deed niettemin een poging om haar van den grond op te heffen. Terwijl zij zich ruw aan zijne handen onttrok, voelde de man zich eensklaps bij den nek gegrepen en werd hij in de nabijgelegen sloot geslingerd.

— „Ik kom hier juist van pas," klonk het kalm. „Ge zoudt meuglijk nou m'n zuster koud gemaakt hebben, opdà ze niks verklappen zou. Ha, menneke, nou zullen wij afrekenen. Ik hè m'n geweer wel bij me, maor nee jongen, zoo kumd'er nie af. Aan 't gerecht zà 'k oe overleveren."

— „Dà zulde nie, Cis; dà zou verraad zijn. Hij docht mè mij alleen te zijn en dà docht ik ook, en daorom mag niemand weten, wà hier 't aovond gebeurd is. Bovendien, daor krijgen we Adriaon nie mee in 't leven.

Zich daarop tot Dielis wendende, die zich uit de ondiepe sloot opgericht had: „en gij, gao weg, dà 'k oe nooit weerzie. Meuge God oe vergeven,

Snikkende en kermende viel ze op de eigen plaats neer...

wa ge ons angedaon hèt. o God, o God!" en bij deze laatste woorden, de diepste wanhoop verradend, zonk ze nogmaals op den vochtigen bodem, aan den voet van het kruis neer.

Jhr. van Espen, in zijn chaise-longue uitgestrekt, in dien heerlijken soezenden toestand, die den slaap vaak voorafgaat, zou wellicht door een zwaren droom zijn verontrust, indien hij het nieuwe tafereeltje aan het roode kruis had kunnen aanschouwen; dien jongen moordenaar, druipnat, met doodsangst in 't gemoed, met loome schreden toch alle krachten inspannende om sneller die onheilvolle plaats te verlaten; dat meisje, in het vochtige gras neergeknield, in hare wanhoop, nu eens hare ziel tot God verheffende, dan weer hare schoonheid vervloekende, de oorzaak van haar diepe smart; en eindelijk haar broeder, met het geweer over zijn schouder en de pet onder zijne over de borst gekruiste handen, zoo oprecht uit de volheid zijns harten gebeden stamelende voor zijn verloren vriend en zijn ongelukkige zuster.

„Kom, Berber," sprak Cis na een poos; „kom laot ons naor huis gaon; vaoder en moeder zullen nie weten, waor het scheidt."

Hij hief haar op en terwijl hij haar wankelende schreden steunde, bereikten zij weldra samen de ouderlijke woning in den treurigsten gemoedstoestand waarin zij ooit verkeerd hadden.

Berber wenschte hare ouders goeden nacht en zocht hare bedstede op, terwijl Cis hare werkzaamheden op den stal verrichtte.

„Moeder," fluisterde de oude man, „'t is nie goed meê ons jonk. Ze heet dan erg geschreeuwd."

— „Der oogen zagen alten (althans) verschrikkelijk rood," antwoordde de vrouw.

— „Ze trekt het zich nog meer an as 't veurig jaor."

— „Ze zal nou beter vulen, wà ze verloren heet en weten, dà een meske maor eens lief kan hebben, en dà ze veur Dieles maor amper vrindschap vuult; meelijden, meer niet."

Een uur later heerschten rust en stilte in de boerenwoning. Cis sliep, zooals iemand zonder zorgen slapen kan. Of de ouweluidjes dit ook deden, is moeilijk te zeggen; hun dochter deed echter dien langen nacht geen oog toe. Het tooneel bij het kruis stond haar voortdurend voor den geest. Zij voelde nog de bevende handen van Dielis, den moordenaar. Zij hoorde zijn aarzelende, onzekere stem, de stem eens leugenaars. Het was haar, als zag ze het bebloed gelaat van den geliefde en iets verwijtends in diens blik. O, hoe kon zij Dielis geloofd, tegenover haar broer verdedigd, ja bijna liefgehad hebben? Dat was haast niet te vergeven. Maar neen, liefde had ze niet voor hem gevoeld, slechts medelijden met hem dien ze valschelijk door haar broer beschuldigd achtte.

Broeder en zuster bewaarden het stilzwijgen over het voorgevallene; zelfs werd tusschen hen daarover met geen woord gerept. Zij had daaraan geen

behoefte, Cis begreep, dat elk woord daarover voor haar een marteling zou wezen.

Dielis had sedert dien avond geen rust meer. Wel is waar kende hij Berber en Cis voldoende om overtuigd te wezen, dat zij het erkennen zijner misdaad niet verder zouden meedeelen; doch het geweten liet hem onophoudelijk door zijn ijverigsten dienaar, den angst, folteren. Telkens zag hij zijn bloedend slachtoffer; overal meende hij handlangers van het gerecht op de loer te zien. Het ontging zijne moeder en zijn broeders niet, dat hij er met den dag bleeker uitzag; dat hem de oogen dof in het hoofd stonden, hem de lust ontbrak om op surveillance uit te gaan en dat zijn geweer niet meer uit den schuilhoek achter zijne bedstede, waar hij het kort na Allerheiligen verborg, te voorschijn werd gehaald. De broers vonden het bespottelijk zich aan de vermoedens hunner tante te storen.

Een vrouw, die op zulke treurige wijze haren zoon verliest, verliest ook min of meer het juiste gebruik harer verstandelijke vermogens, werd door een hunner beweerd, en hun moeder haatte hare zuster met te feller haat, naarmate de gelaatstrekken van haren, in haar oogen, onschuldigen zoon sterker op algemeen verval wezen.

Ondanks de bemoedigende woorden van moeder en broeders verminderde Dielis met den dag. Hij sprak zelden, at weinig, sliep onrustig en stond 's morgens voor dag en dauw op. Hij zocht de eenzaamheid in de bosschen en bij zijne terugkomst wezen zijne verkleumde ledematen en zijn beslijkte kleederen duidelijk aan, dat hij minder gewandeld dan op den grond gezeten of gelegen had.

Alle „troef," alle levenslust was er uit. Voor zijn moeder was het een ware marteling hem zoo langzaam te zien wegkwijnen. Ten laatste kon zij haren toorn niet langer verkroppen; zij begaf zich naar haar zuster, wie zij na een hevigen twist toevoegde: „mijn Dielis heet ouw Adriaon niks gedaon, mèr gij het, mè oe booze tong, mijn jongen vermoord."

Doch toen ze 's avonds met zekere voldoening verslag deed van haar krachtig optreden tegenover haar lasterende zuster en hare slotwoorden, niet zonder ingenomenheid met het venijnige daarin gelegen, herhaalde, toen verfde een hoog rood de gewrongen gelaatstrekken van haren Dielis om onmiddellijk plaats te maken voor een loodblauwe lijkkleur, gelijk het schoonste avondrood soms plotseling vervangen wordt door de somberste tinten, wanneer een booze, stormachtige nacht in aantocht is.

Den volgenden morgen stond de rampzalige niet zoo vroeg op en bleef in huis. Toen te 12 uur het middageten genuttigd was, deelde hij mede het plan te hebben hun te Breda gehuwde zuster een bezoek te brengen, wat door allen goedgekeurd werd in de hoop, dat dit uitstapje mogelijk een invloed ten goede op hem oefenen zou.

Eene week later kwam niet Dielis, maar zijne zuster uit Breda over en las haar moeder en broeders een te Antwerpen geschreven brief van Dielis voor,

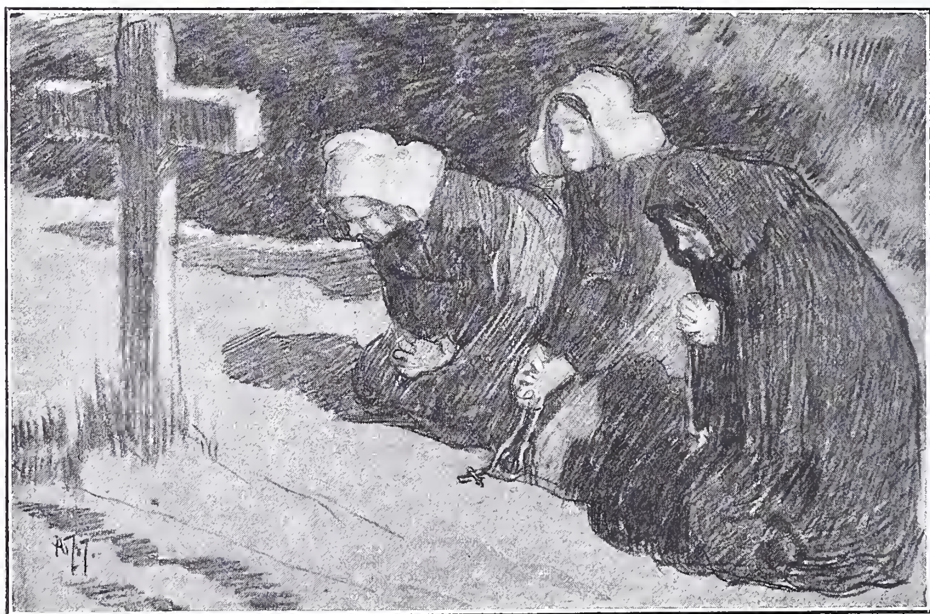
waarin hun bericht werd, dat hij naar Amerika gevlucht was en tevens al de geheimen van het roode kruis ontsluierd werden.

De praatlustige dienstbode uit het logement de Engel verhaalde den jonker eenige weken later, dat Dielis het toch raadzaam had geacht de zee tusschen hem en de Hollandsche politie te stellen, en verklaarde, dat ze maar niet zou zeggen, wat ze van hem dacht.

Daags na Allerheiligen kon Jhr. van Espen bezwaarlijk weerstand bieden aan eene zekere nieuwsgierigheid, welke hem noopte even na zonsondergang eene wandeling te maken in de richting van „de Brembosch" en het pad in te slaan, dat voorbij het roode kruis liep. In tegenstelling met den mistigen avond van het vorig jaar schitterde eene bijna volle maan aan een wolkeloozen hemel, waarin het flikkerend fonkelen van enkele sterren ondanks den helderen maneschijn, vroegtijdige vorst voorspelde.

Ditmaal had hij zijn hond thuisgelaten en naderde hij dus ongemerkt de plaats, waar tweemalen een drama was afgespeeld. Toen hij nu drie vrouwen rondom het kruis geknield zag, ging hij zwijgend, zelfs zonder groeten voorbij.

Links lag de moeder des verslagenen, vol geloof in de zaligheid van haren jongen, in weerwil van zijn overlijden zonder het heilig sacrament der stervenden; rechts die andere moeder, niet zonder hope op de bekeering van haar ongelukkigen, door hartstocht verdoolden zoon en in het midden het meisje, dat haar liefdevol hart uitstortte in gebeden voor de ziel van hem, dien ze eens zoo oprecht beminde.

..drie vrouwen rondom het kruis geknield...

DE OUDE TAMBOER VAN WATERLOO.

DOOR

Mr L. H. J. LAMBERTS HURRELBRINCK.

't Is zomer — Augustus.

Weer ben ik in 't kleine Limburgsche dorpke Valkenburg, het plaatsje, waar ik als kind, vrij van iederen steedschen dwang en hoofschheid, los van elken knellenden band heb rondgedwaald, arm in arm met mijn schoolkameraadjes, over bergen, door bosschen en te midden dier onmetelijke donkere onderaardsche mergelgroeven, altijd luid zingend en joelend; weer ben ik te midden dier talrijke kennissen en vrienden, met wie ik in mijn jeugd gespeeld en gestoeid heb — want vrienden zijn we gebleven, al liggen er ook bijna vijf en twintig jaren tusschen het heden en 't verleden.

Menige boer, in den verschoten blauwen kiel gedost, treedt, zoo gauw als hij mij in het Geulstadje ontwaart, met vroolijk lachend gelaat mij te gemoet, luid, met de echt Limburgsche opgewektheid schreeuwend: „waal hiër Louis, zeet geer 1) weer hië, geer kint de aauw vrunj toch mer neet vergete, he? Noe da's braaf van uch: geer gaot zeker met 'n glaas beer drinke waor?"

„Da's good, Joisep."

En zijn arm in den mijne stekend, wandelen wij samen druk koutend en babbelend door de groote allée naar de herberg van „Quaedvleeg op de bruk."

Dan de deur met geweld openend, galmt Joisep den aanwezigen, om den breed ronden tafel geschaard, toe: „jongens hie breng ich uch 'n auwen bokkenriejer." 2)

En tegelijkertijd staan allen op en reiken me hartelijk, gul lachend hunne knoesterige zwart gerande vingeren toe.

„Allo Mathilde bring ins beer, dat veer 3) ins met em knodse 4)," schreeuwt Joisep weer.

Spoedig heeft de zwartoogige maagd een tweetal glazen ingeschonken, waarvan zij mij een met een aanminnig, vriendelijk lachje aanbiedt.

„Wie 5) is 't Thilly," vraag ik geveinsd verwonderd, „gifs te mich gei bescheid?"

„Och numpt et mich neet kwaolik hiër, dat hauw ich vergète," en tegelijkertijd haar lippen aan het vocht brengend, drinkt ze even, waarna ze mij met een vriendelijken hoofdknik het glas overreikt.

---

1) Gij. 2) Scheldnaam voor inwoners van Valkenburg. 3) Wij. 4) Aanstooten. 5) Hoe.

En dan begint dat praten en schreeuwen in dat gemoedelijk Limburgsch dialect, dan doemen weer voor ons op die zoete herinneringen uit die lang vervlogen tijden, dan voelen wij ons weer kinderen, blijde, opgewekt, nog onbewust van aardsche rampen en tegenspoeden... dan, dan zijn wij gelukkig, volmaakt gelukkig in en door die vriendschap, die, hoe ver ook van elkander verwijderd, ons toch immer houdt vereend.

En toch... mijn beste, mijn meest vertrouwde vriend is niet in dit gezelschap; zijn jaren laten hem niet toe hier te komen, want Gradus Jaspers is meer dan negentig jaren oud.

Wij kennen elkander al heel lang; reeds als klein kind bracht ik soms uren door in zijn nederige rotswoning te Geulhem; dan nam hij me op, zette me op zijn knie en mijn hoofdje leggend in zijn toen nog krachtigen arm, gaf hij mij de boeiendste verhalen ten beste; met levendige kleuren beschreef hij de meest akelige, verschrikkelijkste feiten en tooneelen, welke hij zelf had aanschouwd, zelf had bijgewoond in de talrijke oorlogen, die hij als tamboer had medegemaakt.

Wel is waar, vertelde hij dikwijls hetzelfde, maar dat hinderde niet; ik hoorde hem steeds aan met de meest gespannen aandacht, in mijne kinderlijke verbeelding altijd hem ziende als een onverschrokken, stoutmoedigen held trommelend en roffelend te midden van bloeddorstige vijanden.

Na een verblijf van enkele jaren verlieten mijn ouders het dorp om zich in Limburgs hoofdstad met ter woon te vestigen; ik bleef niettemin mijn ouden vriend getrouw; nooit zette ik den voet in het kleine stedeke, zonder tevens mijne schreden te richten naar de woning van Jaspers. En zelfs tot heden is altijd mijn eerste bezoek hem gewijd geweest.

Zoo ook wederom dit jaar.

Voor de vies blauw geverfde, half vermolmde deur van den in ruwen zandsteen uitgehouwen holte, zat de oude.

't Is een kranige grijsaard; de spierwitte golvende haren vormen een levendig contrast met de vurige donkere oogen, aan weerszijden van den goedgevormden arendsneus; een groote weelderige knevel bedekt de dunne lippen, terwijl een lange, goed gevulde baard breed op de borst neervalt. Slechts de rond gebogen rug, de magere, bevende in elkaar gevouwen handen, steunend op een afgesneden wilgentak, de knikkende knieën verraden den hoogen ouderdom.

Een vroolijke glimlach speelt om zijne lippen, zoodra hij me ontwaart.

„Zoo hiër Louis, zeet geer endelik dao," roept hij me toe met zijn trillende stem, terwijl hij het grijze hoofd zijwaarts naar mij wendt, „ich wachde uch al, want ich wis, dat geer hië waort. Peter van 't Höfke heet et mich komme zekke."

„Jao zeet geer," geef ik hem ten antwoord, „ich dach zoo bie mien eige zelvers: ich moot ins gaon kieke, wie grampeer et maak," en tevens vlei ik me naast hem neder op den grond.

„Dao höbt geer good aongedoon, hiër Louis" en hij steekt me goedkeu-

Voor de deur van den in ruwen zandsteen uitgehouwen holte zat de oude.

rend knikkend zijn knokkelige ontvleeschte hand toe.

„Ich höb auch get 1) veur uch mit gebrach, grampeer," begon ik weer en tegelijkertijd reik ik hem een kleine eenvoudig omlijste gravure over.

Aandachtig aanschouwt hij het beeld, een jong meisje voorstellend.

„En wè is dat noe," vraagt hij mij na een kleine poos.

„Dat! — Waal da's noe oos keuninginneke."

„Waat zès te, waat zès te jong — oos keuninginneke," en hij brengt de gravure zoo snel als hij kan, tot vlak bij zijn oogen — „oos keuninginneke! is dat noe oos keuninginneke! Jussus, jussus, waat is ze schoin, hiër Louis — dè haauwt geer et es vas, dat ich ze good kan bekieke; mien hänj, die bève te veul."

Ik neem het schilderijtje en houd het vlak voor zijn gelaat.

„Schoin is ze, hiër Louis, verduld schoin; pront zien oug, krek zien fieselemie."

„Wem z'n oug, grampeer?"

„Mè van den prins, jong, van den prins, heur grampapa, zoo es ich em gezeen höb bie Waterloo, dat höb ich dich nog noits verteld, hè?"

„Ik weit et neet, ich rappeleer et mich ten minste neet," antwoord ik, ofschoon ik deze episode minstens twintig maal uit zijn mond heb vernomen.

O dan zal ich dich dat ins vertelle, mer wach iërs get, dao moot ich mien trom bie höbbe."

„Nein blieft mer zitte grampeer, die zal ich uch waal goon holen, ze hing zeker nog waal op dezelfde plaots."

„Jao jong, nog altied neve mie bed."

Spoedig heb ik den trommel uit het kleine dompige vertrek gehaald om hem vervolgens deze met de beide stokken op de knieën te leggen.

„Noe moos te good loestere, dan zal ich dich dat ins fien expliceere."

„Waterloo, da's ne gans groite vlakde, veul groiter nog es et brook 2); aon den einen kant noe — 't waos in 't jaor 1815 van eus leeven Hiër — stonge de Franzoze en aon de andere kant veer, de Holländer mit den prins veuraon — ich waor toe nog mer e gans klein jungske, e tamboerke, mè dao zaot vuur in, vuur genog veur ne groite manskèl, dat verrassereer ich uch," en de oude slaat met zijn bevende handen herhaalde malen tegen de borst, „ich stong pront neve de prins."

„Roffel tamboer, zag 3) op ins de prins tege mich."

„En ich roffelde, dat ich dach, dat mich et trommelvel zou springe en tegeliekertied oos jongens veuroet, es de weerlich veuroet;" werktuigelijk grijpen de beide vuisten de beide stokken en snel, krachtig rollen de doffe slagen door de lucht.

„De Franzose, ze schote, dat et leethöbberie waor," gaat hij voort, „doezende van ös veele doid neer; e ougeblik bleve veer stoon, veer koste neet wieër." 4)

„Roffel tamboer," reep de prins weer, en ich roffelde mer door, altied

1) Wat. 2) Gemeentewei bij Geulhem. 3) zeide. 4) verder.

door" en harder, woedender donderde het sombere geraas te midden der bergen en rotsen.

„De kögel vlogen en fietschten us um de kop heer, mè 't donderde neet, ich trommelde mer door."

„Op ins zeen ich, dat de prins z'n hand aon zien hert brach en tegeliekertied völt er van z'n peerd; ich staok allebei mien erm oet en zoo höb ich em gegrepen; de brave kèl dreide effekes zien kop um; er keek mich aon en toe zag er „roffel tamboer."

Mè toe höb ich alevel ouch geroffeld nom de sacré diu; ich jenkde es e keend toe ich al dat blood zaog, dat op ins op de gilet 1) van de prins kaom, de

't Waos in 't jaor 1815.

traone leepe mich langs de bakken hèr, mè ich höb op de trommel geslage, ich höb d'rop geslage, pront of d'r Napoleon zelf in zaot, mordiu."

„Gelukkig waor de blessuur neet schlum, e paar daag later heel 2) er inspectie euver z'n troop en toe er mich zaog bleef er pront veur mich stoon en er vroog mich: „ben jij die kleine tamboer, die naast mij in den slag heeft gestaan?"

„Ich kreeg 'n kop es vuur en mien hert, dat sloog krek of et mien eige trommel waor, mè 't waor van plezeer, hiër Louis, allein van plezeer, dat begriept geer waal waor?

„Ja prins, zag ich, ik heb neve u gestaan."

1) vest. 2) hield.

„Zoo jongen, hoe heet jij?"

„Gradus Jaspers, prins."

„Goed Jaspers, ik ben tevreden over je hoor, heel tevreden en toe keek er mich aon, je.... pront wie dat keend, oos keuninginneke, oos leef keuninginneke mich noe aonzuut" en uit het vochtige oog druppelde een traan op het glas der kleine schilderij.

„Jussus, Jussus, waat is ze schoin, hiër Louis," herhaalde hij weder, „en ze is zeker ouch erg leef, waor?"

„O besonders, grampeer, eederein hilt van heur."

„Pront wie de prins, pront heure grampeer, dao waore veer ouch allemaol eve gek op.

Een kleine poos stilte.

„Jussus Maria Joisep es ich dat geluk nog ins kos höbbe," barst hij op eens uit.

„Waat veur geluk meint geer?"

„Es ich heur eigen zelvers nog ins kos zeen veur mien doid, dan.... dan zou ich nao heur toegoon mit mien trommel en ich zou veur heur roffelen, krek es in de slaag van Waterloo en ich zou heur zekke: keuningin, hoirt zoo höbbe veer Napoleon 't land uitgejaag, zoo höbbe weer oos leef land weer vrie gemaak. — Hèlige Maria, mooder Gods, es dat toch nog ins kos gebeure!"

„Jè grampeer Jaspers, dao zal waal neet veul van komme, dao bove in Holland, dao hauwe ze neet veul van ös Limburgers; ze numme ons dao oproormekers en rebelle."

„Waat zès te, waat, oproormekers! rebelle! laot nondediu zoo'n kernaliettuug 1) dat ins zekke in mien presentie, es er de courage heet; met mien stief puuj stamp ich em z'n ribbekas in, mit mien aauw kneuk dreij ich em z'n nak um," en het op de borst gezonken hoofd verheft zich plotseling op den uitgeteerden, rimpeligen hals; de rondgebogen rug wordt recht, de vlammende oogen werpen dreigende blikken om zich heen, terwijl de knokkelige schier ontvleeschte vingers als klauwen zich uitstrekken naar den denkbeeldigen ellendeling, die zijn Limburgsch hart van trouweloosheid, van gemis aan liefde voor zijn vaderland durft beschuldigen.

Peinzend tuurt hij voor zich uit, terwijl zijn lippen herhaaldelijk prevelen: „oproormekers, rebelle."

Op eens, als had plotseling een nieuw denkbeeld zich van zijn brein meester gemaakt, galmt hij: „oproormekers, rebelle, jao veur den duvel, veer zien rebelle, veer zien oproormekers, mer allein tege alles, wat neet good, wat neet braaf, wat neet edel is."

En dan zijn hand op de mijne leggend vraagt hij kalm, ernstig, terwijl hij mij scherp, doordringend aanstaart: „zek hiër Louis, leust geer nog waal ins Limburgsche gazette?"

1) Canailletuig. 2) Uitgejaagd.

„O jaowaal grampeer."

„Zoo, dan höbt geer zeker ouch waal gelezen, dat ze nog neet lang geleije 'n kèl 'n Limburgsche stadt höbbe oetgeprugeld 2) allein umdet er get slechs van dat keuninginneke dors te zekke."

„'t Waor good, hiër Louis, mè nog lang neet good genog, nog lang neet genog sacrénom; ze hauwe n'em moote verzoepe, verzoepe zek ich dich, in 't deepst van de Maos, zoo'n onnut, zoo'n Schwerenother, waor ich d'r mer bie gewès, mordiu," en dreigend trilt de machtelooze vuist in de lucht.

't Heeft blijkbaar de krachten van den grijsaard uitgeput; zijn hoofd valt neer op de zwoegende borst, terwijl de oogen zich sluiten.

Weer een lange stilte.

„Zek Louis," lispelt hij eindelijk weer, zachtkens bijna onhoorbaar, terwijl hij met een glimlach om de lippen, met een van bewonderende liefde getuigenden blik het portret aanschouwt, „zek wo zal ich et noe hangen?"

„Noe laote weer ins kieke, grampeer," en tegelijkertijd til ik den oud soldaat op en sleep hem als het ware in z'n kamertje.

't Ziet er armoedig, akelig doodsch uit; een lage, enge holte, gevormd door vier kale witte muren van zandsteen; achter in den hoek een bos stroo, bedekt door een overal gelapte vies grauwe deken; daarboven een zwart scheefhangend kastje, waarin een bord, een vork en lepel; in het midden een Christusbeeld, anders niets, in 't geheel niets.

„Wo zal ich et noe hange, Louis," vraagt hij mij, altijd fluisterend.

„Waal grampeer, zou 't geer neet bie eur bed wille höbbe?"

„Nein jong, nein doe neet, däo vält et leech neet good op, dao kin ich et neet good genog zeen."

„Dan hie op taofel" en ik zet het naast het Crucifix.

„Nein, nein 't kos d'r ins aofvalle."

„Dan hie bie 't vinster."

„Laot mich ins kieke jong... ins kieke... jao, da's 'n gooi plaots, dao kaan ich ze good zeen... oos keuninginneke, 't kleinkeend van *mienen* prins."

Spoedig heb ik met behulp van een paar spijkers en een steen, die als hamer moet dienst doen, de gravure op de door hem aangeduide plaats vastgehecht.

„Waat is ze schoin, waat is ze schoin," herhaalt hij telkens, altijd dat eenvoudig schilderijtje met een van genot, van vreugde glinsterend oog aanschouwend.

„Geer hobt d'r mich veul, hiël veul plezeer mit gedoon, hiër Louis" en hij grijpt weer mijn hand, die hij hartstochtelijk drukt, „mè noe moot geer auch vortgoon, want ich bin erg meug." 1)

„Good grampeer."

„Mè gauw trukkomme es uch bleef."

't Was een akelig, armoedig vertrekje, dat ik zoo even had verlaten,

1) Moede.

maar er is geen rijk, geen weelderig ingericht salon, in geen enkel kasteel, in geen enkel paleis, waar zooveel trouw, waar zooveel liefde zetelt voor het huis van Oranje dan in die kale grot, in die naakte spelonk.

't Was een gewone, goedkoope gravure, die ik mijn ouden vriend had geschonken, maar nooit heeft een geniaal kunstenaar een gewrocht geschapen, dat zooveel vereering, zooveel bewondering, zooveel vergoding zelfs in het leven heeft geroepen als die gebrekkige beeltenis van onze jeugdige vorstin.

De voormalige tamboer van Waterloo tiert en raast, hij vloekt als een ketter, als zijn toorn is opgewekt, maar er is geen enkel den Heer aanroepend wezen, geen enkele geloovige, die met meer ootmoed zijn handen vouwt, die inniger zijn gebeden ten Hemel zendt voor het heil der jonge vrouw, die eenmaal Neerlands kroon op hare slapen zal drukken, dan die onbeschaafde, ruwe soldaat.

Gradus Jaspers is oud, heel oud, maar er is geen enkele jonge, geen enkele fiere, krachtige man, wiens hart sneller, met meer warmte klopt, met meer liefde is vervuld voor de laatste afstammelinge van ons Vorstenhuis, dan het hart van dien zwakken, afgeleefden grijsaard.

Helaas mijn ouwe vriend heeft zijn innigen wensch, zijn eenig ideaal nooit verwezenlijkt mogen zien.

In het begin van November van het vorig jaar ontving ik een telegram uit Meerssen luidend: „Kom over, Jaspers stervend."

Zoo spoedig mogelijk begaf ik mij naar Geulhem; ik kwam echter te laat; de oude tamboer van Waterloo was niet meer.

Op den stroobos lag hij kalm, roerloos met een blijden, gelukkigzaligen glimlach om de lippen; naast hem, de trommel, waarop hij eenmaal geroffeld had aan de zijde van zijn prins; in zijn knokkelige vingers het Crucifix en zijne reeds met een dun waas omfloersde oogen staarden strak naar de beeltenis van het kind, dat hij nooit had gezien en toch zoo innig, zoo vurig, zoo hartstochtelijk had liefgehad.

DE HOLLANDSCHE MEESTERS IN DEN LOUVRE.

DOOR

MAX ROOSES.

KAREL DUJARDIN.

Het paard bij den toom gehouden in een Italiaansch landschap.

Karel Dujardin werd geboren te Amsterdam in 1622; men zegt dat hij leerling was van Niklaas Berchem, iets wat moeilijk aan te nemen is daar deze nauwelijks twee jaar ouder was dan hij; men voegt er bij, dat hij den invloed van Paulus Potter onderging, alhoewel deze eerst in 1625 geboren werd. Hij vertrok al vroeg naar Italië en was vandaar in het vaderland teruggekeerd in 1652, wanneer wij hem in Amsterdam en gehuwd met Susanna van Roy, weervinden; van 1656 tot 1659 woonde hij in den Haag; later hield hij zich weer te Amsterdam op en in het laatst zijns levens keerde hij terug naar Italië, waar hij ongeveer drie jaar na zijne aankomst, in November 1678 te Venetië stierf. Dit is alles wat men te weten is gekomen van den uitmuntenden kunstenaar; dit alles is bitter weinig en in het weinige is er dan nog veel onbestemds en onzekers.

Hij behandelde velerlei vakken. Hij schilderde portretten, afzonderlijk of in groepen, zooals getuigen zijn eigen portret, dat van Gerard Reinst en het groote stuk *de Regenten van het Spinhuis* in het Rijksmuseum; godsdienstige stukken, zooals de *Kruisiging* in den Louvre; zinnebeeldige stukken; tafereelen uit het volksleven van Holland en Italië; dierenstukken en landschappen met vee.

Tot deze laatste groep behoort het stuk uit den Louvre, dat hierbij wordt afgebeeld en het grootste getal van 's kunstenaars werken. Dit vak is het meest kenmerkende voor hem en bekleedt eene zeer belangrijke en zeer eigenaardige plaats in de geschiedenis der Nederlandsche kunst. De schilderij, waarvan onze plaat alleen de rechterhelft weergeeft, telt niet onder de meesterwerken van Dujardin, zij volstaat echter om ons een denkbeeld te laten vormen van zijnen trant. Zij verbeeldt eene sterkte op een heuvel. Tegen den warm blond getinten hemel is de rechte lijn van een met schietgaten

Het paard bij den toom gehouden in een Italiaansch landschap.

voorzienen muur getrokken. Boven dien muur steken rechts een dak met vierkanten toren en een rond bolwerk uit; links enkele magere boompjes, die op den heuvel groeien. De helling van dezen is met dicht bruingroen

plantgewas overdekt. Beneden, aan den eenen kant, eene ezelin met haar veulen en een schaap, aan de andere zijde een mager wit paard met bruine vlekken en twee jongens, waarvan een het dier bij den toom houdt. Het paardje is flink geschilderd, de zon slaat er langs achter op en legt haar gulden klaarheid op staart, bil en rug, terwijl pooten en buik in de schaduw staan. Ook de knaap, die het paard vasthoudt, krijgt een paar vegen van het zonnelicht op hoofd en been.

Dergelijke onderwerpen zijn er met honderden in de Hollandsche school geschilderd, met zeer weinig afwisseling in stoffeering, met lichte verschillen in de meestal bewonderenswaardig fijne bewerking. Het hoofdthema was het zuidelijk landschap, met Italiaansche gebouwen of antieke bouwvallen, een paar boeren, herders of reizigers, eenige stuks vee of paarden.

Hoe kwamen onze Hollandsche schilders er toch toe, mag men zich afvragen, in de ver afgelegen streek den hemel en de aarde te gaan bewonderen en afbeelden, terwijl zij thuis een veel schilderachtiger land bezaten, waarin de dieren, die zij zoo gaarne en goed maalden veel beter op hunne plaats zouden geweest zijn? Het was, zooals het zoo dikwijls in de kunst, gelijk in de meeste dingen der wereld, gaat, een kwestie van mode en navolging.

Bij de eerste Vlaamsche schilders, de gebroeders van Eyck, vervulde het landschap een rol van decoratieve stoffeering. Zij lieten in den achtergrond de blauwende berghellingen, de grillig gebekte rotsen in liefelijke tonen oprijzen en verkregen aldus een zacht en kleurig verschiet, waartegen hunne sterk betoonde personages goed uitkwamen. Het landschap was voor hen niet de ware natuur, die door haren grootschen eenvoud spreekt tot het gemoed; het was wat die kunstenaars voor de schoone natuur aanzagen, en om schoon te zijn voor hen moest zij van zeldzamen vorm wezen, voldoening geven aan het oog in lijn en tint. Wanneer later de schilders optraden, die zich meer bepaald gelegen lieten aan het landschap, Joachim Patinir, Hendrik met de Bles en Gilles van Coninxloo, huldigden zij hetzelfde beginsel: bergen, rotsen, met ongemeene vormen en streelende tinten, waren ook voor dezen geliefkoosde stoffeering. Bij de landschapschilders van beroep, de gebroeders Bril, leeft dezelfde overlevering voort. De uitvoering bleef altijd even verzorgd, de ontzaglijke massa's van water en steen vertoonden zich voor hen en in hunne schilderingen als keurig bewerkte en liefelijk getinte kleinoodiën. Sommige hunner Vlaamsche opvolgers, de Vloeren Breughel en zijn zoon Jan Breughel II, Vinckebooms en anderen volgen denzelfden weg, terwijl anderen weer, de de Mompers en Tobias Verhaecht, in overdrijving van den trant vervallende, in hunne ouwerwetsche natuurgezichten, uit bergachtige streken bestaande, niets anders dan het ontvleeschde geraamte of de gerimpelde huid der aarde schijnen weer te geven.

Ondertusschen liet zich op het einde der zestiende eeuw en in het begin der zeventiende een andere strooming gevoelen. In de school van Bolonje, die meer waarheidsliefde met schoonheidszin zocht te paren, had Annibale

Caracci (1560—1609) zich toegelegd op nauwkeuriger waarneming van het landschap en had het weergegeven zooals hij het zag, niet echter zonder in de groote lijnen en in de lichtwerking een decoratief uitzicht te zoeken. Rubens was in zijne eerste landschappen, in Italië geschilderd, zijn navolger; in het vaderland teruggekeerd schilderde hij zoowel de effen landouwen der Nederlanden als de sterk afgewisselde en stout opgetimmerde gezichten van het zuiden. Met zijn zin voor het uitspattend krachtige en het weelderig gezonde begreep hij, de eerste, de schoonheid van een Vlaamsche weide, waarop rustig herkauwende koeien grazen, van een akker, waar het gulden koren op golft, en verheerlijkt hij het leven van den landbouwer, die des avonds langs den veldweg met volgeladen wagens den oogst binnenbrengt of van den jager, die in den koelen morgenstond op het wild loert; hij ontdekte de schoonheid van het eenvoudige labeurland en van het boerenerf; en wat hij voelde drukte hij uit met die breedheid van lijn en die malschheid van toon, die hem eigen zijn in al zijn werken. Als landschapschilder was hij niet minder geniaal dan als historieschilder en dit zegt voorzeker niet weinig. Zijn invloed is merkbaar op zijn leerlingen en onmiddellijke volgelingen, maar verflauwde en verdween al spoedig. Eerst in onze dagen vond men in de kunst de gemoedelijke liefde voor de ware natuur weer, die Rubens gevoeld had.

Annibale Caracci had de eer den weg te wijzen aan een anderen der grootste landschapschilders van alle tijden Claude Lorrain, die de natuur niet beminde om hare schoonheid van alle dagen en alle gewesten, maar ze bewonderde als de meest decoratieve aller schouwplaatsen. Hij wil ze grootsch en plechtig opgetimmerd als een Grieksche tempel, rustig en aanvallig als een Virgiliaansche herderszang, badend in een lichtgloed als in de heerlijkheid eener apotheose.

Zoo vatte de kunst de natuur op, toen de Hollandsche landschapschilders op het spoor der historiemalers den weg naar Italië insloegen. Wat er den eenen en den anderen heen trok was de bewondering voor de groote meesters, die daar ginder over de Alpen geleefd en gewerkt hadden in de vijftiende en de zestiende eeuw, en de dorst om met eigen oogen hunne werken te aanschouwen. En niet alleen in de ouderen der Renaissance, maar ook in de jongere Bolonneezen en Venitianen vonden zij navolgenswaardige toongevers; zij vergaten hun eigen kunst, hun eigen zeden en de schoonheid van hun eigen grond om zich blind te staren op het hooger en algemeener beschaafde neo-classicism der Italianen.

Op het spoor der gebroeders Bril droomde Van Poelenburgh (1586—1667) van Arcadische landschappen, fraai genoeg om de nymfen tot feestplaats te dienen. Niet enkel zijne personages moesten klassiek zijn, zijne landschappen moesten in harmonie gebracht worden met de bovennatuurlijke schoonheid der onsterfelijken.

Jan Both (1610?—1652) volgde Claude Lorrain, naderde dichter tot de ware natuur, maar dweepte met de rijk beboschte bergruggen, tusschen

welke de ondergaande zon haar heerlijk licht en hare kleurenschatten uitgoot.

Met Pieter van Laer (1590?—1674) laat de Nederlandsche gave van waarneming der volkszeden zich gelden. Het Italiaansche landschap blijft het eenige schilderenswaardige voor de kunstenaars dier groep, maar zij mengen in de klassieke natuur het realistisch element van het modern Italiaansch leven.

Nicolaas Berchem (1620—1683) versmelt tot een zeker punt deze verschillende eigenaardigheden en voegt er voor zijn deel de stoffeering van het landschap met vee en lastdieren bij. Zoo verkrijgen wij dan een mengsel van de altijd min of meer theatrale natuur van het zuiden, met de romantische bouwvallen op de hoogte, met de schilderachtige figuren der Italiaansche herders, reizigers of landloopers en met het eenvoudig ware vee, gezien onder eenen hemel, die altijd als de achtergrond van een tooneel in behaaglijk licht gehuld is.

Wij zegden reeds, dat dit alles met onovertroffen keurigheid was geschilderd: in die kenmerkende eigenaardigheid der Italianiseerende landschapschilders, ligt hunne zeer groote, maar dan toch nagenoeg enkele verdienste.

Karel Dujardin nu was of wel een leerling of wel een kunstverwant van Berchem. Ook hij bemint de opgaande heuvelhellingen als schermen zijner tafereeltjes. Paarden en koeien vindt men in zijn landschappen; maar nevens deze ontbreken niet de geit en de ezel, meer eigen aan het bergachtig zuiden en meer ongemeen in hun scherpe lijnen en magere omtrekken dan de welgevulde gestalten van ons huisvee. Op zijn heuvels vindt men eveneens de antieke bouwvallen of ten minste de Italiaansche „fabriche” en de zuidelijke personages, die leven langs straat en weg, de boerin die ter zijde op haren ezel zit, den herder met den hoogen vilten hoed met omgekrulde boorden, den bedelaar in romantisch verhakkelde plunje. Bij Dujardin is ook de uitvoering meesterlijk; zijne penseeling, de behandeling van kleur en licht bereiken den hoogsten top van behendigheid en keurigheid. Hij verkiest voor zijne landschappen het getemperde licht van den laten namiddag of van den vallenden avond, wanneer de zon niet meer blaakt op den weg en niet meer blinkt op het loof: het uur, waarop de gezichteinder nog niet prijkt met de rijke kleuren der ondergaande zon, maar zachtjes begint te blozen bij haren doovenden gloed. De wolkjes in den hemel zijn zilverig en hangen onbewogen in het scherp blauwe azuur; heel de natuur deelt in die koele zilverige tonen. In vergelijking met hem was Both een geweldige, die alles deed vlammen met zijn avondgloed, sprankelende en vonkelende op en door het loof, Zijne diertjes en groen zijn in dezelfde teere, matte tonen geschilderd. Bij Berchem waren de lichtslagen en lichtvlagen geweldiger, de schaduwen zwaarder, bij Albert Cuyp zijn de kleuren voller, de lichten warmer. Dujardin verzacht, verfijnt alles, spreidt fluweel over zijn vee, geeft aan zijn loof de grauwgroene tinten van Paul Potter's boomen, legt op de rotswanden

weerschijnen, die ze doen glimmen als opaal en paarlemoer, laat in zijn getemperde lichten alle scherpe hoeken, alle vinnige tinten wegdampen en verdunt en verlicht zijne natuur en hare stoffeering zoodanig dat zij haast doorschijnend worden.

Dit alles is uiterst behendig gedaan, uiterst lief om zien, maar het is een spelen met waarheid en werkelijkheid en zulk een spel zelfs door den handigste beproefd is altijd gevaarlijk. Wanneer men het landschap en aarde en lucht niet bemint om hen zelve, om hun eigen en eigenaardig leven, om de poëzie, die er uit opgaat in allen staat en allen stond, maar wel om de gelegenheid, die zij bieden om uit te pakken met zijne meesterschap in de hanteering van het penseel, dan verlaagt men ze tot doode natuur, dan wordt de kunst stoffelijk, ambachtelijk. En zoo blijft Dujardin, niettegenstaande zijne ongemeene begaafdheid, altijd een meester in kleine kunst; zooals overigens alle schilders van Italiaansche landschappen het waren. Zij durfden nooit de volle krachtige natuur aan, niet de zuidelijke zon in haren vollen gloed, niet de grootsche overweldigende tafereelen van hemel en aarde; zij moesten getemperde tonen en namiddag-lichten hebben, afgeborstelde diertjes, bouwvallen die tot de speelgoeddoos behooren, figuurtjes in schilderachtige pose of pak, een arcadische wereld, zoeterig, liefelijk, behaagziek. Van verfijning tot verfijning vervielen zij in het kunstmatige, in het porseleinachtige, en van dit gebrek is Karel Dujardin niet geheel vrij te pleiten.

Al die menschen droomden van Italië, zooals hunne voorgangers en tijdgenooten de historieschilders er van gedroomd hadden; met dit verschil dat de laatsten dweepten met de kunst van het zuiderland, terwijl de eerste vol bewondering waren voor zijn grond en zijn hemel. Wanneer zij in het vaderland teruggekeerd waren, teerden zij op hetgeen zij ginder ver gezien of geschetst hadden; zij bleven onder den Nederlandschen hemel den Italiaanschen, op hunnen lagen, vochtigen grond de droge, heuvelige streek van hun land van belofte schilderen. Het is een afdwaling van den gezonden zin, eene mode, die anderhalve eeuw lang door een dichte schaar kunstenaars en door velen onder de beste gevolgd werd. Bij sommige was de ingenomenheid met de uitverkoren streek, die zij in hun jonkheid bezocht hadden, zoo machtig dat zij er in later jaren naar terugkeerden, en hadden zij er niet in kunnen leven, er dan toch in wilden sterven. Ook bij Karel Dujardin deed zich dit heimwee gevoelen. Hij was in de vijftig toen hij voor de tweede maal zijn land verliet. Houbraken weet ons te vertellen, dat op zekeren dag de heer Joan Reinst, zijn buurman en huisheer, waarschijnlijk de zoon van Gerard Reinst, wiens portret, door hem geschilderd, in het Rijksmuseum hangt, voornemens was eene reis naar Italië te ondernemen en Karel verzocht hem te vergezellen tot Texel, waar hij zich wilde inschepen voor Livorno. Onze schilder was op zijn pantoffels, maar toen het oogenblik van scheiden gekomen was, kon hij er niet toe besluiten; hij schreef om linnen naar zijn vrouw, voer mee naar Italië en kwam nooit meer terug. Het zal wel geoorloofd zijn eenigen twijfel uit te spreken over de echtheid dier anecdote; maar, waar of ver-

zonnen, zij stelt den drang naar het geliefkoosde land bij de schilders van Dujardin's groep in helder licht. De zucht om het weer te zien kon insluimeren, geheel doofde hij nooit uit, en er was slechts eene gelegenheid noodig om hem weer te wekken en het onweerstaanbare *dahin! dahin!* in het gemoed van den kunstenaar te doen weerklinken.

Wij zeiden, dat Karel Dujardin ook portretten en godsdienstige onderwerpen schilderde. Zijne werken van de laatste soort zijn weinig in getal en van geringe beteekenis. Als portretschilder moet hij nogal naam gehad hebben, maar de zwakke zijden, die wij in zijne landschappen aanstipten en die in deze vergoed werden door vele goede hoedanigheden, doen zich ook voor in zijne conterfeitsels en worden daar door geen ernstige verdiensten opgewogen. Zijne portretten zijn dan ook in zoeterigen, fletschen toon geschilderd, het vleesch ziet er zalverig uit, kracht en leven ontbreken er aan. Het jacht maken op mooiheid en behagelijkheid heeft zijne menschen ontzenuwd, hun kracht en karakter ontnomen. Zoo lang het er op aan kwam landschappen, onder den vreemden hemel gezien, met romantische stoffeering aantrekkelijk te maken voor het oog, mocht de fantazie zonder groot gevaar zich in het spel mengen en kon eene behendige en gelikte uitvoering volstaan om bewondering af te dwingen; maar, toen in denzelfden trant ware levende Nederlandsche menschen werden weergegeven, bleek die kunst te ongespierd en te gemaakt om te voldoen.

DE BÅRÅBOEDOER OP JAVA.

DOOR

F.

In de vijfde eeuw voor Christus' geboorte is, volgens de legende, *Gavetama* de *Boeddha*, (de Verlichte), gestorven en nu werd de asch van zijn lijk, onder acht zijner leerlingen verdeeld, op even zoovele verschillende plaatsen ter aarde besteld.

Açoka, koning van *Maghada*, het toen machtige rijk van Voor-Indië, deed twee honderd jaar later die asch op zeven plaatsen weder opgraven, verdeelde ze in 84000 vazen, om die door zendelingen te laten brengen naar de verschillende oorden, waar 's meesters leer werd gevolgd; en daar onder eenen eenvoudigen aardheuvel bedolven, den vereerders van Boeddha tot aandenken aan hem en tot opwekken van belangstelling in zijne leerstellingen te strekken. Die aardhoopen, onvoldoende om de er in geborgen voorwerpen te beschutten, gaven aanleiding tot het maken van op hen gelijkende steenen bouwwerkjes, dagobs genaamd, waar binnen dan de vaas of in later dagen eenig ander heilig voorwerp werd geborgen. Oorspronkelijk sober in voorkomen, werden, door aanbrengen van muurwerken om de heuvels waarop de dagobs werden opgericht, door terrasvormig bijwerken dier terreinverheffingen, door het omringen van den hoofddagob met andere van kleinere afmetingen, allengs bouwwerken geboren van omvangrijker aard, wier middelpunt toch steeds bleef de ruimte, waarin het ter vereering dienende heiligdom, somtijds geheel voor het oog verborgen, was besloten.

Bij de verspreiding van het Boeddhisme, buiten het land, waar het was ontstaan, namen de verkondigers dier leer, dikwerf een of ander heilig voorwerp mede, en na stichting van de nieuwe nederzetting moest hieraan eene gepaste verblijfplaats worden bereid. Niet alleen werd Boeddha zelve en wat rechtstreeks met hem in verband stond, vereerd, vele zijner volgelingen, die zich bijzonder hadden onderscheiden, werden hierop heilig verklaard, en ter hunner nagedachtenis muurwerken opgericht van gelijken vorm als de anderen. Een van deze is de *Båråboedoer* op *Java*, geen tempel zooals dikwerf gedacht wordt. Aan de Boeddhistische leer, althans zooals die oorspronkelijk door Gavetama werd verkondigd, zijn de begrippen van God, bidden en tempel ten eenenmale vreemd, de Boeddha zelve wordt niet aangebeden, doch vereerd.

Naar alle waarschijnlijkheid gebouwd in de negende eeuw van onze jaartelling, sluimerde de *Båråboedoer* ongeveer 1000 jaar onder struiken, puin, aarde en boomen, de uitwerking van het tropische klimaat had het bouwwerk zoo goed als geheel aan het gezicht onttrokken. In 1814 vernam de Engelsche Gouverneur-Generaal van Indië, Sir Stamford Raffles, dat, in de nabijheid van *Magelang* eene zeer groote ruïne bestond; op zijnen last werd toen, onder leiding van den luitenant Cornelius, de bouwval blootgelegd; twee honderd menschen arbeidden ruim zes weken aan het kappen van boomen, verbranden van struiken en wegvoeren van puin, en brachten toen aan het daglicht het schoonste overblijfsel van den bloeitijd van Java. Na het wederontdekken van den *Båråboedoer*, is hij slechts weinig veranderd, ijverige verzamelaars namen wel eens een stuk beeldhouwwerk mede, en de omwonende Javaansche bevolking achtte de groote trachietsteenen, welke loslagen, een zeer goed materiaal voor sommige huishoudelijke doeleinden. Sinds er een wachter is aangesteld en eenige gelden zijn toegestaan om het geheel zooveel mogelijk in stand te houden, bestaat er geene vrees meer, dat de ruïne ontijdig zal bezwijken.

Bij vele bezoekers geeft de ruïne, als men ze voor het eerst in haar geheel ziet, aanleiding tot teleurstelling, men had er zooveel van gehoord, dat de verwachting te hoog gespannen was. Ook de prachtige natuurtafereelen, die men op den rit van *Magalang* over *Salaman* naar het einddoel aantreft, dragen wellicht het hunne er toe bij om, bij den aanblik van die zware steenmassa, blakerende in de tropische zon, eene ontgoocheling teweeg te brengen. Het gevoel van onbevredigdheid wijkt echter, naarmate men den bouwval zelven betreedt, de terrassen langs wandelt, telkens eene trap hooger gaande, tot eindelijk de hoofddagob beklommen is, en men den blik laat gaan over de vele klokvormige kleine dagobs, de tallooze nissen met beelden van Boeddha en de bas-reliefs dienende tot bekleeding van de steunmuren der terrassen. Dan bewondert men de volharding, het arbeidsvermogen en den kunstzin, die in zoo overgroote mate noodig zijn geweest om dit monument tot stand te brengen. Ik zeg niet: te voltooien; geheel afgewerkt is de *Båråboedoer* niet, het Boeddhisme begon gedurende den bouw op Java al in verval te geraken, men heeft niet den tijd gehad alle beeldhouwwerken te voleindigen.

Boeddhabeeld.

In korte trekken geschetst, bestaat de ruïne in een aantal terrassen, verkregen door afvlakken van de hellingen van eenen heuvel, de vijf onderste, behalve aan de zijde van den heuvel, ook aan de buitenzijde bekleed, daar de steunmuren van het onderliggende terras als borstweringmuur

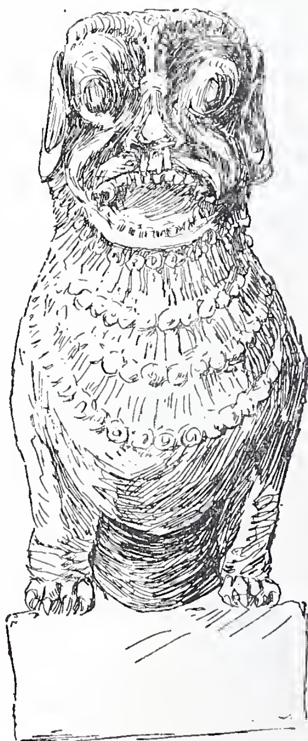
zijn doorgetrokken. Al deze muren zijn bedekt met bas-reliefs, ruim 2000 in aantal, en bekroond met meer dan 400 nissen, in elk waarvan zich een Boeddhabeeld bevindt. De driebovenste terrassen hebben geene borstweringmuren, doch dragen te zamen 68 kleine dagobs, waarvan de steenen niet aan elkander sluiten, en door de ruitvormige openingen, het in elken dagob geplaatste Boeddahbeeld doen zien. Op het bovenste terras verheft zich de hoofddagob, vroeger geheel gesloten, doch nu toegankelijk gemaakt; daarin is een niet voltooid Boeddhabeeld, de haartooi, de ooren, de handen en voeten zijn niet afgewerkt en het kussen van lotusplanten, waarop steeds de andere beelden rusten, ontbreekt geheel. Het is niet aan te nemen, dat het heiligste voorwerp van het geheele werk, door toeval in dien onvoltooiden staat zoude zijn gekomen, en men heeft dan ook getracht verklaringen daarvoor te vinden. Eene daarvan luidt als volgt:

Fragment van een relief.

De beelden in de nissen, geheel open en bloot, vertoonen den Boeddha, zooals hij zich aan het volk voordeed, leerende en opwekkende tot inkeer in zich zelven, om zoo, alle zonden doodende, de grootste deugd te verkrijgen en het eigen hart geheel te zuiveren.

In de à jour bewerkte klokvormige dagobs zijn de beelden reeds meer verborgen, de Boeddha heeft zich aan de samenleving onttrokken, om in stille overpeinzingen het ideaal van den geloovige te bereiken: zoo deugdzaam te worden, dat het lichamelijk leven zoo hooge trap van volmaking heeft bereikt, dat het geheel vrij van zonden is.

In den gesloten middendagob bestond lichamelijk de Boeddha, in staat van gelukzaligheid verkeerende, niet meer. De secte van Boeddhisten, die het bouwwerk stichtte, geloofde echter aan eene wederkomst, eene wedergeboorte van den meester, en als nu, na eeuwen, de *Båråboedoer* in puin was gevallen, dan zoude dit onvoltooide beeld aan de schare kunnen vertoond worden, als de nieuwe, nog in wording zijnde, Boeddha.

Groote leeuw.

Deze uitlegging van de beteekenis der verschillende beelden is aannemelijk,

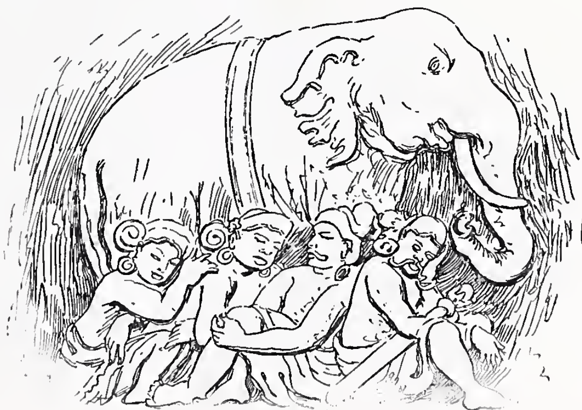
zij is blijkbaar gegrond op het historisch bestaan van den Boeddha, en hoewel door anderen het geheele verhaal omtrent zijn leven tot eene zonnemythe wordt teruggebracht, is aan de andere zienswijze eenvoudigsheidshalve den voorkeur gegeven.

Fragment van een relief.

De beeldwerken welke ter bekleeding van de terrassen dienen, geven voorstellingen uit het leven van Boeddha, van zijne geboorte, de wonderen door hem verricht, zijne terugtreding uit de samenleving en de verkondiging van zijne leer; eenige hebben betrekking niet op den Boeddha zelven, maar op zijne volgelingen of heilig verklaarde personen. Voor den geloovigen Boeddhist was de wandeling, langs deze beeldwerken en de vele Boeddha's, eene weldadige inleiding voor het bereiken van het einddoel van den pelgrimstocht, den middendagob.

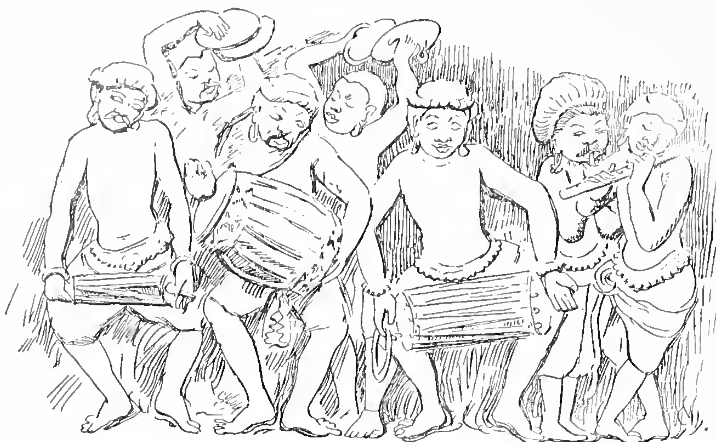
Moge al uit een aesthetisch oogpunt de beschouwing van de beeldhouwwerken ons nu niet meer voldoen, en zij ons slechts belang inboezemen, als herinneringen aan eenen lang vervlogen tijd, velen kunnen tot voorwerp van studie dienen voor de kennis van de zeden, de gebruiken en gewoonten van de bevolking, welke gedurende den bouw van den *Båråboedoer* Java bewoonde, en van die volksstammen, welke er toen hun invloed deden gelden. Wel zijn nu nog in onze oogen schoon de banden, welke de omlijsting van de bas-reliefs vormen, de motieven daarvan zouden nog in deze dagen kunnen worden toegepast.

Fragment van een relief.

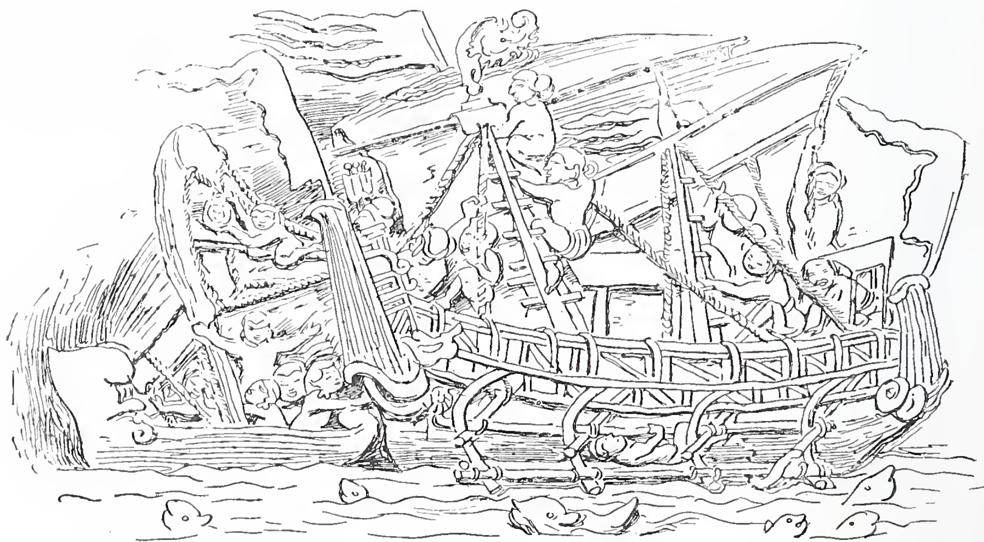
Uit de getallen hierboven opgegeven voor het aantal nissen, dagobs en andere beeldwerken, kan men zich eenig begrip van de grootte van den bouwval maken, nader blijkt die, als men in aanmerking neemt, dat, het onderste van de vijf terrassen een vierkant omvat van honderd meter zijde, en de hoogte van het geheele monument ongeveer dertig meter bedraagt.

Hoewel op *Java* de laatste sporen van het Boeddhisme reeds lang zijn

Voorwand 2e omgang.

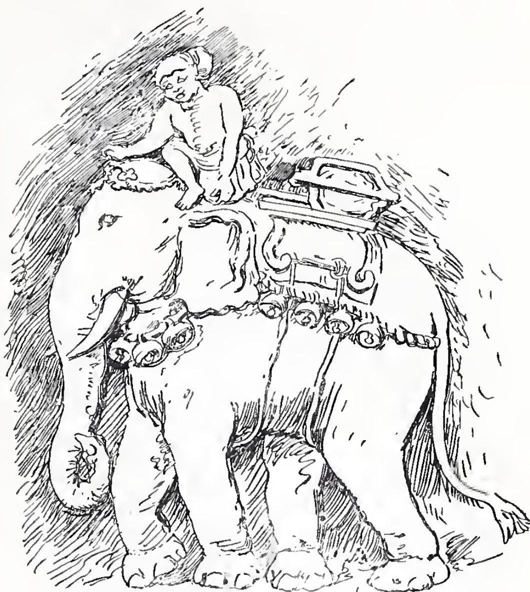
verdwenen, blijft de ruïne en in het bijzonder een van de beelden, nu nog een voorwerp van vereering; bloemen worden aan den voet er van neder-

Achterwand 2e omgang.

gelegd, wierook er voor gebrand, als teeken van dankbaarheid voor eene gelukkige geboorte, voor eenen vervulden wensch enz.; trouwens nog

andere aan het Islamisme geheel vreemde zaken worden aangebeden, men herinnere zich het kanon te *Jacatra*, dat beschouwd wordt bijzondere eigenschappen te hebben om aan, van kinderen verstoken, vrouwen de moedervreugde te kunnen bezorgen.

Achterwand 3e omgang.

Aan een ieder, die er eenigszins in de gelegenheid toe is, zij een bezoek, nog beter een meermalen herhaald bezoek, aan den *Båråboedoer* ten zeerste aanbevolen; het moge vermoeiend wezen, dat voortdurend trappen klimmen en ronddolen meestal in de brandende zon, door de steenen in alle richtingen weerkaatst, loonend is een uitstapje naar den *Båråboedoer* in alle opzichten.

Knielend beeldje van het relief, achterwand 3e omgang.

DE *beweging* DER *vaste* STERREN.

DOOR

A. A. NIJLAND.

I.

In den loop der tijden hebben onze wereldbeschouwingen al heel wat veranderingen ondergaan. Tegenwoordig zal, al komen er ook nu en dan nog brochures uit als die van Dr. (!) C. Schöpffer: „Die Erde steht fest", niemand er meer aan twijfelen, dat de aarde in vier-en-twintig uur om haar as draait en tevens in een jaar een' kring om de zon beschrijft.

Indertijd heeft het zeer veel moeite gekost, het geloof aan een beweging der aarde ingang te doen vinden. Men wilde zoo graag in onze planeet het middelpunt van de schepping zien en kwam dus op tegen de bewering, dat zij slechts een nietig onderdeel zou zijn van het groote geheel dat zonnestelsel heet: de zon het middelpunt, de vorstin, omgeven door haar trawanten, de planeten. Het denkbeeld van een draaiende aarde, reeds in de oudheid gevoed door Aristarchus (280 v. Chr.), werd in het begin der 16e eeuw op nieuw uitgesproken door Copernicus. Het vond echter zeer veel tegenkanting, vooral op gronden van theologischen aard, van de zijde van wat toen de hoogste macht op aarde was, de geestelijkheid; zelfs moest een der eerste en grootste aanhangers van Copernicus' leer, Galileo Galilei — de man wiens sterfdag niet lang geleden in Italië zoo luisterrijk herdacht is — in 1633 voor de inquisitie te Rome zijn meeningen geknield afzweren. Toen hij zich weer oprichtte, zou Galilei de zoo dikwijls aangehaalde woorden gemompeld hebben: „E pur si muove."

Nadat Galilei's tijdgenoot Keppler door de eerste zijner drie beroemde wetten — de planeten loopen om de zon in ellipsen — het zeer ingewikkelde Copernicaansche stelsel vereenvoudigd had, vond dit langzamerhand meer aanhangers. In het midden der zeventiende eeuw verkondigde Newton de hypothese, dat er een algemeene aantrekkingskracht heerscht, die tusschen elk paar stofdeeltjes werkt, evenredig aan hun massa's en omgekeerd evenredig met het kwadraat van hun' afstand. Newton liet zien, hoe door wiskundige beschouwingen uit deze hypothese de drie Kepplersche wetten noodzakelijk voortvloeien, hoe de bewegingen der planeten zijn *moeten*, zooals Keppler ze *uit waarnemingen* had afgeleid. En er is geen wet, die zoozeer als Newton's „wet der gravitatie" bevestigd is geworden, door allerlei later ontdekte bizonderheden in den loop der planeten, die aanvankelijk juist met die wet in strijd schenen te zijn. Echter moest deze wijziging in Kepplers leer aangebracht worden: Niet draait de aarde in een ellips om de zon, maar zon en aarde wentelen om hun gemeenschappelijk zwaartepunt.

Eén argument tegen de leer van Copernicus-Keppler-Newton was nog steeds niet ontzenuwd. Als ik van Oost naar West op een' weg rijd, *schijnen* alle boomen langs den weg van West naar Oost te gaan. Als de aarde in een' kring zich om de zon beweegt, moet alles wat wij waarnemen, zoowel planeten als vaste sterren, een afspiegeling van dien kring vertoonen.

In Januari en Juli staat de aarde op twee tegenover elkaar gelegen punten van haar baan; van zeker standpunt gezien staat bijvoorbeeld de aarde in Januari rechts van de zon, maar dan in Juli links. 't Is nu duidelijk, dat elke ster in Januari een andere plaats moet schijnen in te nemen dan in Juli. Er bestaat zoogenaamd verschilzicht, *parallaxis*, in de richting, waarin een ster waargenomen wordt in Januari en in Juli. Loop om een tafel heen, in welker midden de zon gedacht wordt en let er al loopende op, tegen welke punten der zoldering een lamp, die boven de tafel hangt, zich projecteert. De lamp schijnt plaatsen in te nemen, die samen een gesloten figuur vormen, van denzelfden aard als de tafelrand; de lamp schijnt een' weg te beschrijven, geheel van den vorm, dien de tafelrand heeft, gezien uit de lamp.

Mutatis mutandis: de tafelrand wordt de nagenoeg cirkelvormige aardbaan, de lamp een ster, die dus een' cirkel *schijnt* te beschrijven, *kleiner naar mate ze verder verwijderd is.* Immers in diezelfde mate lijkt, uit de ster gezien, de aardbaan kleiner. Is de ster niet vertikaal boven het midden der aardbaan, dan ziet ze den cirkel in 't verkort, dus als ellips: omgekeerd schijnt nu ook deze ster geen cirkelvormige maar een elliptische „parallaktische" baan te beschrijven.

Wat de planeten betreft, bij deze was die schijnbaar kringvormige zoogenaamd parallaktische beweging reeds lang opgemerkt: gecombineerd met de werkelijke beweging der planeten om de zon deed ze slangvormige of lusvormige banen ontstaan, die reeds in de oudheid tot in bizonderheden bekend waren. Maar ook de „vaste" sterren moesten een parallaktische beweging hebben, moesten in Januari een andere plaats innemen dan in Juli. En daarvan was nu niets te bespeuren. De vaste sterren schenen werkelijk „vast" te zijn, in den loop van het jaar was niet de minste verandering te ontdekken in den vorm of in de grootte der sterrebeelden. Tegenstanders van het Copernicaansche stelsel smeedden uit dit feit geduchte wapenen tegen de nieuwe leer. Voorstanders, zooals Huygens, trachtten de zaak te verklaren door den ontzettenden afstand, waarop de sterren van ons zonnestelsel verwijderd zijn: zij hebben wel een parallaktische beweging, maar te klein om waargenomen te worden.

Ten slotte besloot een Engelsch astronoom, Bradley, stelselmatig naar de parallaxis te zoeken. Weliswaar was zijn resultaat nul: zoo er al een parallaxis der vaste sterren bestond, dan was ze toch voor dezen uitstekenden waarnemer, wien buitengewoon goede, door hem zelf samengestelde instrumenten ten dienste stonden, volkomen onmerkbaar. Maar wel vond hij iets anders, iets, dat niet voorzien was, maar dat nu een even grooten steun aan Copernicus' leer gaf, als de parallaxis zou gedaan hebben: Bradley zocht naar parallaxis, en vond de *aberratie* en daarmede het *bewijs* voor de beweging der aarde.

Door parallaxis moeten alle sterren een ellipsje beschrijven: dit deden ze werkelijk, maar zóo, dat men onmogelijk aan parallaxis denken kon en er een andere verklaring gezocht moest worden.

Het licht heeft tijd noodig, om zich voort te planten. Men kan spreken van een lichtsnelheid. Wel is die buitengewoon groot — het licht legt ongeveer

300 millioen meter in de secunde af, dat is dus zeven en een' halven keer der omtrek der aarde! — maar toch niet oneindig groot. Was ze dat, dan zou een licht op volstrekt hetzelfde moment te Utrecht ontstoken en te Amsterdam waargenomen worden. In werkelijkheid ziet Maarsen het eer dan Abkoude, al bedraagt het verschil dan ook slechts éen tweehonderdduizendste secunde.

Wij vangen het met dergelijke *eindige* snelheid zich voortplantende licht op in een' kijker, welks as evenwijdig gericht moet zijn aan den invallenden lichtstraal. Zoo moet, wil een regendruppel den bodem van een nauwe buis bereiken, deze buis geplaatst zijn evenwijdig aan den vallenden regen. Alles verandert echter wanneer de buis bijvoorbeeld naar voren bewogen wordt, met een snelheid, niet *te* klein in vergelijking van de valsnelheid van den droppel. De regendroppel die den mond der buis intreedt, bereikt den bodem niet, omdat op het oogenblik, dat hij daar werkelijk zou aankomen, de bodem naar voren uitgeweken is. Wil men den droppel toch de buis in haar geheele lengte laten doorloopen, dan heeft men, terwijl de mond op zijn plaats blijft, eenvoudig den bodem iets naar achteren te bewegen. De buis heeft nu niet meer de richting van den val der droppels, maar helt meer naar voren, meer in de richting van haar eigen beweging over en wel des te sterker naarmate deze beweging sneller is in vergelijking van de valsnelheid der regendroppels.

Zoo staat ook een stok in naar voren hellenden stand in balans op de hand van iemand, die zich naar voren beweegt. Zoo schijnt de zuidenwind voor een schip, dat westwaarts gaat, uit het Z.W. te komen.

Onderstellen we nu, dat een ster juist vertikaal boven ons staat, dan moeten we den kijker *niet vertikaal* richten, om die ster te zien, maar iets laten hellen. We zijn immers juist in het geval van den droppel tegenover de zich bewegende buis. Onze kijker beweegt zich namelijk, omdat de grond waarop we staan, omdat geheel Nederland, omdat de aarde zich beweegt, en wel met een snelheid, die niet *te* gering is tegenover de snelheid van het licht. De aardbol draait om een as, waarvan de uiteinden Noord- en Zuidpool heeten en beschrijft haar baan om de zon, terwijl bovendien, zooals later blijken zal, ons geheele zonnestelsel met planeten en asteroïden, manen en kometen een reis door het heelal doet. Deze laatste beweging is, wat haar grootte aangaat, nog niet genoeg onderzocht; de snelheid van de verplaatsing tengevolge der asbeweging is gering naast de snelheid der wenteling om de zon en kan dus hier buiten beschouwing blijven.

Bepalen we ons tot de beweging der aarde in haar baan en denken we ons weer, pour fixer les idées, een ronden tafelrand, voorstellende de baan der aarde om de zon, een punt in het midden der tafel. Vertikaal boven de zon zij op de hanglamp een punt gemerkt, dat een ster verbeeldt. We kiezen nu een oogenblik, dat, uit zeker standpunt gezien, de aarde ten Oosten 1) van de zon staat; haar beweging is dan Zuid-Noord en heeft, zooals we boven zagen, ten gevolge, dat men om onze ster te zien, den kijker niet precies vertikaal moet richten, maar hem iets naar het Noorden moet laten hellen:

---

1) Deze benaming is hier wel zeer oneigenlijk, maar beveelt zich overigens door duidelijkheid aan.

de ster schijnt naar het Noorden verplaatst; er is een afwijking — *aberratie* — van de ware plaats te constateeren.

Drie maanden later staat de aarde ten Noorden van de zon, en is haar beweging Oost-West: de ster wordt gezien ten Westen van haar ware plaats. Volbrengt de aarde in een jaar haar cirkelvormigen loop om de zon, de ster beschrijft schijnbaar ook in een jaar een' cirkel, den zoogenaamden *aberratiecirkel.* Neemt men de volgorde der hemelstreken aldus: Noord, Oost, Zuid, West, Noord, dan is, om het zoo uit te drukken, de ster steeds éen streek bij de aarde vóor. Staat de aarde ten Z. van de zon, dan wordt de ster gezien ten O. van haar ware plaats. De grootte van het aberratiecirkeltje hangt af van de verhouding der snelheden van licht en aarde, gelijk de grootte der helling van onze buis van straks afhangt van de verhouding der snelheden van buis en regendruppel. De aarde legt in haar baan gemiddeld dertig kilometer per seconde af — dat is bijna den afstand Amsterdam—Utrecht — maar de snelheid van het licht is nog tienduizend maal zoo groot, zoodat onze kijker ten slotte slechts zeer weinig, een hoekje van 20 secunden, afwijkt van de verticaal. Twintig secunden! de hoek, waaronder éen Meter gezien wordt op een afstand van 10.000 Meters, éen decimeter gezien aan het eind der Utrechtsche Maliebaan, een schijf van 55 c. M. middellijn op een' weg van éen uur gaans.

Dergelijke kleine hoekjes waren echter zelfs in Bradley's tijd reeds met vrij groote nauwkeurigheid te meten. Bradley kon met groote zekerheid zeggen: een ster, recht boven het midden der aardbaan gelegen, beschrijft in den loop van het jaar een' cirkel met 20″ tot straal en is daarin telkens éen streek bij de aarde voor. De straal van 20″ hangt alleen af van de snelheden van licht en aarde en is dus noodzakelijkerwijze voor alle sterren dezelfde.

Herinneren we ons, wat boven gezegd is omtrent den parallaxis-cirkel, dan komen we tot het besluit: tengevolge van de beweging der aarde beschrijft elke ster tegelijkertijd *twee* cirkeltjes. Haar plaats in het eene hangt af van de *plaats* der aarde ten opzichte van de zon, haar plaats in het andere van de richting der *beweging* van de aarde. De aberratie-cirkel heeft, onafhankelijk van den afstand der ster, 20 secunden tot straal, de parallaktische cirkel is kleiner, naarmate de ster verder af staat, maar blijft, zooals aanstonds blijken zal, ook in de gunstigste gevallen zeer veel kleiner dan de aberratie-cirkel.

't Kan nu duidelijk zijn hoe Bradley naar de parallaxis zocht en de aberratie vond. Hij bepaalde gedurende een jaar de plaatsen van de ster γ Draconis, ongeveer vertikaal boven het midden der aardbaan gelegen, en vond, dat die ster werkelijk een' cirkel beschreef. Toch kon het onmogelijk de parallaxis-cirkel zijn, omdat de richting der verplaatsing niet West was, als de aarde ten Oosten van de zon stond. Bradley dacht lang over dezen vreemden cirkel na, die gevonden werd, terwijl hij naar een anderen cirkel zocht. Ten slotte werd hem de zaak duidelijk en met de *aberratie* had voortaan de astronomie rekening te houden.

't Is eerst in deze eeuw mogen gelukken parallaxis van vaste sterren te

bepalen: voor slechts weinige sterren bereikt de straal van den parallaxis-cirkel de grootte van één halve secunde. Een cent gezien op een' afstand van een groot uur gaans! De aardbaan derhalve gezien op een' afstand, die voor de meest nabijgelegen vaste sterren zestig billioen kilometer bedraagt. Bessel en Struve verrichtten in 1835 de eerste parallaxis-metingen, die een voldoend resultaat opleverden. Bessel vergeleek de schijnbare plaatsen, in den loop van een jaar door de ster 61 Cygni ingenomen met de plaatsen der naburige sterren en vond afwijkingen in de onderlinge ligging, die toegeschreven konden worden aan een parallaxis van 0".31, d. i. aan een' afstand van 100 billioen kilometer.

Aberratie en parallaxis hebben den laatsten twijfel aan Copernicus' leer opgeheven. Het zijn beide tastbare *bewijzen* voor de beweging der aarde om de zon; ze geven de ster een *schijnbare* beweging, die eigenlijk, op twee verschillende wijzen, een afspiegeling van de beweging der aarde is.

Een ster als γ Draconis beschrijft door de combinatie der twee kringen in een jaar een figuur, die veel op een' cirkel lijkt; ze staat 1 Januari 1894 op dezelfde plaats in die figuur als ze 1 Jan. 1893 stond. Ja, ze *zou* elken eersten Januari weer dezelfde positie *moeten* nemen, maar — ze doet het niet. Toen Tobias Mayer te Göttingen de plaatsen van sterren nauwkeurig bepaalde, en vergeleek met de vroegere bepalingen van Römer, kon hij zeer merkbare en meetbare veranderingen constateeren niettegenstaande zoowel zijn eigen als Römers waarnemingen herleid waren op 1 Januari van het jaar van waarneming, en dus de invloed van parallaxis en van aberratie reeds in rekening gebracht was. Hij schreef deze plaatsveranderingen toe aan een „eigen beweging", een' *motus proprius* der „vaste" sterren.

Een *eigen beweging*! De vaste sterren, tot nu toe gehouden voor symbolen van standvastigheid en onveranderlijkheid, door de Grieken beschouwd als onwrikbaar vastgehouden aan het hemelgewelf, de *vaste* sterren van hun voetstuk gerukt! De vaste sterren zijn niet vast, noch schijnbaar noch in werkelijkheid. Men moest aan een eigen beweging gelooven; bij honderden sterren was zelfs het bedrag der eigen beweging door Bessel met vrij groote nauwkeurigheid bepaald. Maar men wilde er ook wel aan gelooven: 't zou zelfs zeer vreemd geweest zijn als de zonnen van het heelal *niet* van plaats veranderden. Gesteld, dat er één oogenblik volstrekte rust onder die zonnen heerschte, onmiddellijk daarna zouden ze zich onder den invloed van de door Newton geformuleerde wet der algemeene aantrekkingskracht gaan bewegen.

't Is te verwachten, dat de paar duizend sterren, waarvoor de eigen beweging bepaald is, veel verscheidenheid zullen vertoonen, wat bedrag en richting dier beweging betreft. Een paar getallen mogen hier een plaats vinden. De ster ε Indi beweegt zich 4".5 per jaar, μ Cassiopeiae 3".8, α Centauri 3".7 per jaar. De snelste jaarlijksche eigen beweging heeft een ster der zevende grootte, nummer 1830 van de lijst van Groombridge, nl. 7".0; dan volgt de reeds boven genoemde ster 61 Cygni met 5".2. Daar ondersteld mag worden dat *gemiddeld* de dichterbij gelegen sterren een grooteren schijnbaren motus proprius moeten hebben, leidde Bessel uit het zeer groote bedrag 5".2 af, dat

61 Cygni belangrijk dichter bij ons zonnestelsel moet staan dan de omgevende sterren, die slechts een geringe eigen beweging vertoonden; reden waarom 61 Cygni, later ook „de ster van Bessel" genoemd, door hem uitgekozen werd voor de eerste parallaxisbepaling.

Zijn de opgenoemde snelheden gering, — 1830 Groombridge heeft 275 jaar noodig om aan den hemel een' boog ter lengte van de middellijn der zon af te leggen — ze zijn groot in vergelijking van de snelheden van verreweg de meeste andere sterren. Men behoeft zich niet ongerust te maken, dat men over ettelijke jaren de sterrebeelden niet meer herkennen zou: Ptolemaeus en Aristarchus zagen ze praktisch precies als onze achterkleinkinderen ze zien zullen.

Zeer is het overzicht der eigen bewegingen vergemakkelijkt door een door Proctor uitgegeven sterrekaart, waarop elke ster voorzien is van een pijltje, dat in grootte en richting de beweging in 36.000 jaar aangeeft. Een blik op die kaart overtuigt ons, dat onze nakomelingen de 19de eeuwsche afbeeldingen van den Grooten Beer nog zeer goed zullen herkennen, ook al wijken twee van de zeven sterren, waaruit de welbekende Wagen bestaat, in eigen beweging sterk af van de vijf overige, die elkaar vrij wel gezelschap houden. 't Is door die pijltjes, dat Proctor op het denkbeeld van de *stardrifts* gekomen is, *sterrenstroomingen*, *sterrenscholen* die blijkbaar bijeen behooren, sterren, die gezamenlijk op reis zijn. Zoo vormen de vijf zoo even genoemde sterren van den Grooten Beer met enkele andere een stardrift, eveneens de Pleiaden (het Zevengesternte), de meeste sterren van de Kreeft, enz. Laat ik nog even vermelden, dat bij heldere sterren grootere eigen bewegingen voorkomen dan bij zwakke, iets wat geheel in overeenstemming is met de voor de hand liggende onderstelling, dat *in het algemeen* de heldere sterren dichter bij ons zonnestelsel zich bevinden dan de zwakkere.

Liever staan we iets langer stil bij een ander zeer merkwaardig resultaat, dat uit de pijltjes van Proctors kaart te trekken valt. Er is in hun groepeering, richting en grootte een flauwe regelmaat op te merken: ze zijn niet volkomen toevallig verdeeld over alle richtingen, er bestaat zeer duideiijk een zekere voorliefde voor één bepaalde richting. De sterren vertoonen in het algemeen een neiging, zich te verwijderen van het sterrebeeld Hercules. In den omtrek van dit sterrebeeld en van de Duif, diametraal tegenover Hercules gelegen, ziet men niets bizonders, maar op den hemelgordel midden tusschen die beide in overweegt duidelijk in de pijltjes de richting van Hercules naar de Duif. Als altijd zijn hiervoor twee verklaringen te vinden Zien we een vaste ster haar parallaxis-kringetje beschrijven, dan *kunnen* we concludeeren: de ster beschrijft werkelijk een kringvormige baan. Liever trekken we echter het besluit: de beweging is slechts schijnbaar, 't is de aarde die een nagenoeg cirkelvormige baan doorloopt. Zóo ook hier. Alle vaste sterren schijnen zich *van* Hercules te *verwijderen*; er is dus veel voor te zeggen dat de aarde of liever ons geheele zonnestelsel zich *naar* Hercules *toe* beweegt.

Onze zon met al haar trawanten op reis naar Hercules! 't Lijkt misschien

vreemd, maar dat is het toch niet. Zelfs was eigenlijk a priori te verwachten, dat de zon niet stil staat. Onze zon bekleedt allerwaarschijnlijkst in het heelal denzelfden rang als de meeste vaste sterren. Voor iemand, die een reis deed naar een dier sterren, zou ons zonnestelsel zich weldra voordoen als een driedubbele ster. Van al onze planeten zou hij alleen Jupiter en Saturnus nog een tijd lang kunnen waarnemen; onze goede aarde, het vroegere middelpunt der schepping, zou al zeer spoedig totaal onzichtbaar zijn! Zoo is het zeer goed mogelijk, dat Sirius, dien wij dubbel zien, middelpunt van een geheel zonnestelsel is, van welks planeten echter door den ontzettend grooten afstand slechts de helderste waargenomen kan worden. De zon is als een der vele duizenden sterren, die wij aan den hemel zien schitteren. Waarom zou ze dan, evenals die sterren, ook geen „eigen beweging" bezitten?

Verschillende waarnemers komen tot vrij wel hetzelfde resultaat wat betreft de richting waarin ons zonnestelsel zich beweegt. Zelfs heeft men een schatting gewaagd omtrent de snelheid, waarmeê de zon reist: Otto Struve vond daarvoor meer dan 7 kilometer per secunde. De baan van ons zonnestelsel zal voorloopig wel niet merkbaar van een rechte lijn verschillen; komen we echter ooit, chi lo sa, betrekkelijk dicht bij een machtige vaste ster, dan zullen we ons aan haar aantrekkingskracht moeten onderwerpen, en beschrijven misschien een bocht om die ster heen.

De eigen beweging van de zon was oorzaak, dat de pijltjes op Proctors kaart de neiging vertoonden om in bepaalden zin te wijzen. De motus proprius der vaste sterren bestaat uit een zoogenaamde *motus parallacticus*, — het beeld van de beweging der zon — en iets, dat nu met volle recht *eigen beweging* (*motus peculiaris*) kan genoemd worden. Deze motus peculiaris wordt door pijltjes aangegeven, die nu geen voorliefde voor zekere richting meer vertoonen.

Echter geeft zelfs de motus peculiaris nog slechts een onvolkomen voorstelling van de wijze waarop een ster zich werkelijk beweegt. Een ster zou met groote snelheid recht op ons aan kunnen komen, zonder dat dit aan een' motus peculiaris te zien was: we zouden er misschien niets van merken, tenzij na een paar eeuwen bleek, dat de ster iets helderder, iets grooter geworden was. Een andere ster kan *bijna* recht op ons afkomen, zoodat we haar beweging zeer in het verkort zien, dus zeer klein noemen; we zouden die ster een kort pijltje geven, terwijl het toch mogelijk is, dat haar snelheid zeer groot is.

In 't algemeen moet de zoogenaamde *beweging loodrecht op de gezichtslijn*, de beweging, zooals die zich voor ons projecteert tegen het hemelgewelf, de motus peculiaris, samengesteld worden met de beweging recht op ons toe of recht van ons af, de *beweging in de gezichtslijn*. En 't is een der meest belangwekkende hoofdstukken uit de fysische astronomie, dat over deze laatste beweging handelt. Tot recht begrip der zaak moeten we ons echter een kleine inleiding getroosten, die we voor het tweede deel van dit opstel bewaren willen.

II.

Iedereen kent de zes kleuren van den regenboog: rood, oranje, geel, groen, blauw, violet. Iedereen weet ook, hoe deze kleuren in dezelfde volgorde optreden als men door een glazen prisma ziet. Een toestel, die veroorlooft, onder gunstiger omstandigheden het samenstel der zes kleuren, het zoogenaamde *spectrum*, te bestudeeren, heet een *spectroskoop*. Er valt licht door een vertikale spleet op een eveneens vertikaal geplaatst prisma; achter dit prisma wordt het spectrum gevormd, en opgevangen in een kijkertje. 1)

Een vluchtige beschouwing van het spectrum leert onmiddellijk, dat de verdeeling in zes kleuren geheel willekeurig is. De kleuren gaan vloeiend in elkaar over. Men zou met evenveel recht in plaats van zes, twaalf of honderd „kleuren" kunnen onderscheiden. Ja, men zou des te dichter bij de waarheid komen, naarmate men het spectrum in meer „kleuren" verdeelde.

Hoe ontstaat het spectrum? Twee oorzaken werken hier samen. Vooreerst verandert licht dat schuin op een stuk glas invalt, in het glas zijn richting van voortplanting: een lichtstraal wordt door glas zoogenaamd gebroken. Ten andere bestaat het „witte" licht dat wij van de zon krijgen, uit zeer vele onderdeelen, die geheel verschillende eigenschappen hebben. Niet alleen doen zij ons oog op verschillende wijze aan: de eene lichtsoort noemen wij blauw, een tweede rood, een derde geel; maar ook kiezen zij, gezamenlijk schuin op glas invallende, in het glas elk hun eigen richting van voortplanting. Anders gezegd, de verschillende kleuren worden alle verschillend gebroken. Valt een bundel wit, dat is samengesteld licht op een prisma, dan is na den doorgang het licht ontleed in zijn bestanddeelen. De kleuren, die vóór het prisma te zamen vereenigd waren tot wat wij noemen wit licht, zijn nu elk afzonderlijk te herkennen, zijn uiteen gespreid: er is een spectrum gevormd. In den spectroskoop wordt nu een wit lichtende spleet door het prisma uitgerekt tot een band van dezelfde hoogte als de spleet maar zéer veel breeder, en lichtende in alle kleuren van den regenboog. Elke plaats in het spectrum correspondeert met een bepaalde kleur, met een lichtsoort, die op bepaalde wijze haar weg door het glas heeft gekozen, met licht van bepaalde „breekbaarheid."

Maar kleur en breekbaarheid vormen nog niet het essentieele verschil tusschen de lichtsoorten onderling; een lichtstraal wordt niet *gedefinieerd* door kleur of breekbaarheid, al was het alleen maar omdat de kleur van ons oog, de breekbaarheid van de glassoort afhangt.

Licht is trilling. Deze onderstelling is door Huygens het eerst uitgesproken, en wordt nu algemeen aangenomen. Als een stuk ijzer verhit wordt, deelt het aan zijn omgeving trillingen mede, die met ontzaglijke snelheid worden voortgeplant en aan ons lichaam den indruk van warmte geven. We voelen de warmte van het ijzer, ofschoon we het niet aanraken. Die trillingen geschieden in

1) Ik geef hier geen beschrijving van het instrument, maar vermeld alleen zijn meest essentieele bestanddeelen; in de praktijk gebruikt men ettelijke hulpmiddelen, voornamelijk lenzen, om de waarneming mogelijk te maken.

allerlei tempi, waaronder zeer snelle. En wel komen er steeds trillingen van sneller tempo bij, naarmate de verhitting voortgaat. Eindelijk komt een oogenblik — de temperatuur is dan ongeveer 500 graden volgens de schaal van Celsius — dat er trillingen ontstaan van *vierhonderd billioen* maal in de secunde, een tempo, waarvan we ons natuurlijk onmogelijk een begrip kunnen vormen: „Het aantal slagen, dat een secundeslinger in 13 millioen jaren zou volbrengen, in een enkele secunde volbracht — de tijdruimte van honderd-dertig-duizend eeuwen op die wijze in een' polsslag samengedrongen.

Deze trillingen bereiken de huid, maar, wat hier voor ons het voornaamste is, bereiken ook het oog en geven daar, hoe doet hier niets ter zake, den indruk van *rood* licht. We zeggen dus: op 500 graden Celsius begint ijzer rood te gloeien. Gaat de verhitting voort, dan komen er trillingen bij van 500 billioen maal in de secunde, die ons oog den indruk van geel licht geven; daarna zien we licht met 600, 700, 800 billioen tot trillingsgetal en noemen dat respectievelijk groen, blauw, violet; het ijzer is nu witgloeiend, straalt, behalve zeer veel warmte, licht uit van allerlei soorten, die ons oog elk afzonderlijk zouden aandoen als de kleuren van den regenboog, maar gezamenlijk den indruk van wit licht geven.

We zijn nu tot het *wezenlijke* onderscheid der lichtsoorten doorgedrongen. Rood licht trilt 400 billioen maal per secunde, violet licht 800 billioen maal. Met elke plaats in het spectrum komt licht van zeker trillingsgetal overeen. Als *eigenschappen* heeft dit licht zekere kleur en zekere breekbaarheid; het trillingsgetal *definieert* de lichtsoort. — Den lezer zal hier de overeenkomst in 't oog vallen tusschen licht van zekere kleur, d. i. van bepaald trillingsgetal en toon van zekere hoogte, d. i. van bepaald trillingsgetal.

Het spectrum is het geheel der *zichtbare* stralen, der stralen, waarvan de trillingsgetallen begrepen zijn tusschen 400 en 800 billioen. Trillingen van minder dan 400 of van meer dan 800 billioen malen per secunde kunnen ons niet den indruk van *licht* geven; ook hier noem ik alleen het feit, zonder te trachten tot zijn oorzaken door te dringen.

't Is te verwachten, dat er verschillende soorten van spectra bestaan: immers zijn er lichtsoorten van verschillenden oorsprong. We kennen wit licht, uitgestraald door de zon, door witgloeiend ijzer of door een electrische lamp, maar we kennen ook groen licht, het licht dat een boomblad afgeeft of dat groen Bengaalsch vuur uitstraalt. Zelfs weet ons oog verschillende schakeeringen van groen te onderscheiden, en een schildersoog ziet in verschillende soorten van groen het rood, geel of blauw dat de oorzaak van de schakeering is. De spectroskoop gaat verder, en ontleedt het licht tot in de kleinste bizonderheden. Wit licht geeft een doorloopend, een zoogenaamd continu spectrum, alle „zichtbare" trillingsgetallen zijn vertegenwoordigd. Groen licht van zekere nuance geeft een spectrum, waarin het groen sterk op den voorgrond treedt, en verder misschien nog enkele gedeelten van geel of blauw te zien zijn. Zelfs zijn er spectra denkbaar, waarin slechts enkele kleuren voorkomen, waarin slechts enkele trillingsgetallen vertegenwoordigd zijn en

de andere geheel ontbreken. Dit geval heeft in het algemeen plaats bij gassen. Een gloeiend gas geeft een strepen-spectrum, een spectrum van slechts weinige kleuren. Zoo heeft gloeiende natriumdamp een spectrum, waarin vrij wel slechts één lichtsoort voorkomt, een bepaalde nuance van geel, met 500 billioen tot trillingsgetal. Ook het oog krijgt dus van gloeienden natriumdamp den indruk van geel licht. Gloeiende kaliumdamp heeft een bleek-violette kleur: de spectroskoop vertoont twee strepen in het rood, één in het blauw. Zoo bestaat het zichtbaar spectrum van waterstof uit drie strepen, resp. in oranje, groen en blauw, die de namen $H\alpha$, $H\beta$, $H\gamma$ dragen. Elk gas heeft zijn eigenaardig spectrum, en omgekeerd kan uit het spectrum onmiddellijk een gas herkend worden.

Behalve het „continue" en het „strepenspectrum," bestaat er nog een derde, voor ons het belangrijkste. Laten we het licht der *zon* op de spleet van onzen toestel invallen, dan zien we bij voldoende vergrooting een continu spectrum met een groot aantal fijne *zwarte* strepen, een spectrum dus, waarin op vele plaatsen enkele kleuren, d. i. enkele trillingsgetallen *ontbreken*. De strepen zijn alle fijn, maar in verschillende mate. Bij een continu spectrum zijn *alle* trillingsgetallen, gelegen tusschen 400 en 800 billioen, vertegenwoordigd; bij een gas- of strepenspectrum zijn slechts enkele lichtsoorten aanwezig, in ons zonnespectrum *ontbreken* slechts enkele groepen van trillingsgetallen. En wel kunnen de donkere strepen, d. i. de ontbrekende kleuren, voor het meerendeel samengevoegd worden tot groepen, die, voorzoover de plaats, de breedte en het aantal der strepen betreft, volmaakt het spectrum van bekende gassen weergeven. Juist op de plaats, waar de gele streep van natriumlicht zich zou bevinden, vindt men in het zonnespectrum een donkere streep: natriumlicht schijnt in het zonlicht te ontbreken. Zoo bewijzen andere donkere strepen de afwezigheid van het licht van waterstof, ijzer, nikkel, kobalt, magnesium en verscheiden andere stoffen.

De donkere strepen in het zonnespectrum, naar hun ontdekker Fraunhofersche strepen genoemd, wijzen, zooals Kirchhoff heeft aangetoond, op de aanwezigheid van de genoemde stoffen in den zonnedampkring. Immers is waargenomen, dat natriumdamp hetzelfde gele licht, dat hij zelf uitstraalt, ontnemen kan aan het licht van een andere bron, dat dien damp passeeren moet. Neemt men nu aan, dat in den zonnedampkring natriumdamp aanwezig is, dan wordt de mogelijkheid geboren, dat het „witte" licht — d. i. het licht, uit alle zichtbare trillingsgetallen bestaande —, door het gloeiende zonnelichaam uitgestraald, in den zonnedampkring het natriumlicht verliest en dus een Fraunhofersche, zoogenaamde „absorptiestreep" vertoont op die plaats in het spectrum, die gewoonlijk juist door de gele natriumstreep wordt ingenomen. Een dieper ingaan op dit onderwerp zou ons te ver voeren. Wanneer en waarom natriumdamp zijn eigen geel licht opslorpt, als dat afkomstig is van een andere bron, moet hier onbesproken blijven.

Sinds enkele tientallen van jaren heeft Huggins den spectroskoop ook gericht op sterren: het bleek dat bijna alle sterrespectra absorptie-strepen bezitten. En 't zijn deze strepen, die ons terug moeten voeren tot datgene,

waarmede het eerste deel van dit opstel besloot: de beweging der sterren in de gezichtslijn, de beweging, die hun schijnbare plaats niet verandert, maar ze tot ons doet naderen, of van ons verwijdert.

Er komt een lichtbron, in casu een vaste ster, op ons toe: wat zal er gebeuren? We zagen dat ons oog den indruk van licht ontvangt, zoo zijn netvlies in de secunde een aantal stooten krijgt, inliggende tusschen 400 en 800 billioen. Zoo neemt ons gehoororgaan een hoogeren of lageren toon waar, naarmate de lucht in de windingen van zijn slakkenhuis meer of minder trillingen per secunde volvoert. Vergelijken we deze gevallen met een analogon: A werpt met regelmatige tusschenpoozen stukjes kurk in een snel stroomend water, die stroomafwaarts door B geteld worden. Werpt A één kurk per secunde, dan passeert bij B in de secunde één kurk een zekere lijn. Maar nu gaat A, aldoor één kurk in de secunde werpende, zich *naar B toe* bewegen: gemakkelijk is in te zien, dat voor B de kurken nu sneller op elkaar schijnen te volgen: A maakt door zijn beweging naar B toe den afstand van twee opeenvolgende kurken kleiner, B ziet er niet meer zestig in de minuut de lijn passeeren, maar misschien 70 of 80, naarmate A langzamer of sneller gaat. (We onderstellen hier, dat A zich altijd langzamer beweegt dan het stroomende water).

Mutatis mutandis: doet een locomotief een zekeren toon hooren, dan stoot de lucht in het oor van een' waarnemer zooveel malen per secunde, als door het trillingsgetal van dien toon wordt aangegeven. Gaat echter de locomotief al fluitende naar den waarnemer toe, dan ontvangt zijn oor in de secunde meer stooten dan met de toonshoogte overeenkomt: de toon dien hij waarneemt krijgt grooter trillingsgetal, d. i. wordt hooger. Buys Ballot nam de proef. Een locomotief passeerde al fluitende een' waarnemer, die een kleine verlaging van toon duidelijk kon waarnemen: immers was iets vroeger de beweging naar hem toe, iets later van hem af gericht.

En nu de overgang van geluid op licht. Straalt een lichaam oorspronkelijk rood licht uit, doet het dus ons netvlies aan met 400 billioen stooten in de secunde, maar gaat het zich nu met groote snelheid naar ons toe bewegen, dan wordt dit aantal grooter; de kleur is niet meer het rood van zoo even, maar helt iets naar het geel over. Beweging van een lichtbron doet de kleur veranderen! Boven was de verandering in het aantal voorbijkomende kurken klein, als A zeer langzaam voortliep, in vergelijking althans van de snelheid van den stroom. Hier is dus de verandering van kleur zeer gering, daar de lichtbron, in casu een ster, zich wel langzaam moet bewegen in vergelijking van de ontzettende snelheid van het licht. Zonder hulpmiddelen zou ons oog dan ook onmogelijk iets van de kleurverandering kunnen merken. Gelukkig vinden we die hulpmiddelen in de absorptiestrepen.

In het spectrum van een ons naderende ster ontbreekt bijvoorbeeld natriumlicht, licht van 510 billioen trillingen per secunde. Dit wordt echter door de beweging der ster tot licht van 511 billioen trillingen. In het spectrum *van de zich bewegende ster* ontbreekt nu het licht van 511 billioen trillin-

gen, de natriumstreep neemt, om het zoo uit te drukken, niet meer haar natriumplaats in, maar is naär het blauw verschoven.

Dat is ten slotte het eindresultaat, waartoe deze geheele lange inleiding moest voeren. In een sterrespectrum neemt men absorptiestrepen waar, die blijkens onderlingen afstand, aantal, groepeering en andere kenteekenen duidelijk de strepen van een bekende stof zijn. Echter zijn ze niet volkomen op hun plaats, maar *alle* iets verschoven. Conclusie: de ster beweegt zich naar ons toe of van ons af, naar gelang er verschuiving naar violet of naar rood waargenomen is; *het bedrag der verschuiving is een maat voor de snelheid der beweging.*

Doppler heeft het eerst uitgesproken, dat de beweging eener lichtbron invloed moet hebben op den indruk dien het oog ontvangt; was zijn beginsel juist, hij ging te ver met te beweren dat een zich bewegende ster een andere kleur moest vertoonen dan een stilstaande. Huggins riep de hulp der absorptiestrepen in, om werkelijke bepalingen van de snelheid van de beweging der vaste sterren in de gezichtslijn te ondernemen. Een open vraag kan het altijd nog blijven, in hoever men het recht heeft, een drietal strepen, die niet de plaats van de ons bekende kaliumstrepen innemen, *toch* aan de aanwezigheid van kalium toe te schrijven. Kan geen andere, ons onbekende stof, een spectrum hebben, ook juist uit deze drie strepen bestaande? Laat ik hierop antwoorden met een citaat uit Newcombs Popular Astronomy: „This question can be answered only by an appeal to probabilities. The evidence in the case is much the same as that by which, recognizing the picture of a friend, we conclude that it is not the picture of any one else. For anything we can prove to the contrary, another person might have exactly the same features and might, therefore, make the very same picture. But, as a matter of fact, we know that practically no two men whom we have ever seen do look exactly alike, and it is extremely improbable that they ever would look so. The case is the same in spectrum analysis. Among the great number of substances which have been examined with the spectroscope, no two give the same lines. It is therefore extremely improbable that a given system of lines could be produced by more than one substance."

Het beginsel van Doppler heeft vele merkwaardige toepassingen.

De zon draait in ongeveer vijf-en-twintig dagen om haar as, zooals te zien is aan de „vlekken", die over de zonneschijf een schijnbare beweging van links naar rechts hebben. 't Is duidelijk, dat de linker rand der schijf naar ons toe moet komen, terwijl de rechter rand zich steeds van ons verwijdert. Wat zien we nu in den spectroskoop? Het spectrum van het licht, door de randen en het midden der zonneschijf uitgestraald, bevat dezelfde Fraunhofersche strepen, maar deze zijn voor den linker rand naar het violet, voor den rechter naar het rood verschoven.

Leidden we uit den motus proprius der vaste sterren af, dat de zon met haar geheele planetenstelsel zich in de richting van het sterrebeeld Hercules beweegt, de spectroskoop bevestigt deze uitkomst. In de buurt van Hercules hebben de sterren gemiddeld spectra, waarvan de strepen naar het violet zijn

verschoven — een bewijs, dat Hercules tot ons nadert, of wij tot Hercules, wat natuurlijk volmaakt op hetzelfde neerkomt. Daarentegen verraadt de spectroskoop voor de sterren in de omgeving van het sterrebeeld de Duif duidelijk een verwijdering van ons zonnestelsel.

De waarnemingen op dit gebied zijn eigenlijk pas van zeer jongen datum. Huggins was de eerste, die *eenigszins* vertrouwbare uitkomsten kreeg; later hield zich voornamelijk ook de Greenwicher sterrewacht met de beweging der sterren in de gezichtslijn bezig. Huggins vond voor Sirius, α en β Orionis en Castor *verwijdering* met snelheden van resp. 20, 22, 15 en 25 (Engelsche) mijlen per secunde, voor Arcturus, Wega, Pollux *toenadering* met snelheden van resp. 55, 50, 49 mijlen per secunde. Merken we op, dat de spectroskoop ons de snelheid der beweging leert kennen in volle grootte. Het bedrag van de verschuiving der strepen geeft nl. verhouding van die snelheid tot de ons bekende lichtsnelheid.

De hier en daar zeer belangrijke verschillen tusschen de getallen van Huggins en die van Greenwich geven den indruk, dat de waarnemingen langen tijd nog niet de gewenschte nauwkeurigheid bereikten. Eerst Vogel kan geacht worden den spectroskoop tot een nauwkeurig meetinstrument gemaakt te hebben. Voor mij ligt het eerste deel van den 7den band der „Publicationen des Astrophysikalischen Observatoriums zu Potsdam." Het „enthält die Resultate einer Untersuchung über die Eigenbeweging von 51 Sternen im Visionsradius, die ich im Laufe der vier letzten Jahre ausgeführt und zum Abschluss gebracht habe." Vogel *fotografeert* de sterrenspectra. Aan den grooten kijker te Potsdam was een spectroskoop verbonden: een fijne spleet in staal, 1 cM hoog en $\frac{1}{40}$ mM breed, waarachter twee prisma's geplaatst waren, die natuurlijk het licht meer uiteenspreiden dan één; het spectrum wordt daardoor langer en zijn bizonderheden zijn gemakkelijker te zien. Het wordt niet opgevangen in het oog of in een kijkertje, maar op de gevoelige plaat van een fotografie-toestel, muurvast door stalen bouten aan spectroskoop en kijker bevestigd. 1) De stevigheid van den toestel, in zijn geheel *spectrograaf* genaamd, is een hoofdvereischte. Het toch al niet zeer intense licht der ster gaat door een stelsel lenzen, die elk wat opslorpen en dus minder licht doorlaten dan ze ontvangen; het wordt vervolgens door de prisma's nog uitgebreid tot het bandvormige spectrum. Geen wonder dat zelfs de gevoeligste plaat langen tijd noodig heeft om het beeld van het sterrespectrum in zich op te nemen. Bij Vogels proeven was de duur der expositie meestal één uur. 't Is nu duidelijk, dat een scherpe fotografie alleen te verkrijgen is, als gedurende dat uur de onderdeelen van het spectrum steeds dezelfde plaats der lichtgevoelige plaat beschijnen.

Groote kijkers hebben een uurwerk, dat ze doet draaien om een as, evenwijdig aan de aardas, even snel als voor ons schijnbaar alle sterren dagelijks om die aardas draaien. De kijker volgt een eenmaal „ingestelde"

---

1) Vergelijk de noot op blz. 327.

ster. Het uurwerk houdt een ster, waarop men den kijker gericht heeft, in het gezichtsveld. Echter heeft elk uurwerk onregelmatigheden, terwijl bovendien een instrument altijd, hoe dan ook, aan kleine schokken en trillingen blootgesteld is. Het beeld der ster zal dus wel, door het uurwerk, in het veld van den kijker gehouden worden, maar daarom nog niet altijd juist op de fijne spleet vallen. Om dit te bewerken is een klein zijdelingsch kijkertje aangebracht, waardoor men de spleet weerkaatst ziet in het voorvlak van het eerste prisma. Men kan nu zien, of de ster op de spleet is, en, zoo niet, ze er op brengen door middel van een schroef van fijne beweging.

Vogel fotografeerde alleen een klein gedeelte van het spectrum, nl. de omgeving van de derde waterstofstreep, genaamd Hγ. (Vergelijk bl. 329). Het komt er natuurlijk niet op aan, in welk gedeelte van het spectrum men de verschuiving der strepen constateert, mits slechts met zekerheid de absorptie-streep, die men verdenkt van verschuiving, geidentificeerd is met een bekende streep, in casu Hγ. Deze identificeering heeft plaats door een buis gevuld met waterstof, die aan het gloeien gebracht wordt door overspringende electrische vonken. De spleet wordt verlicht door de gloeiende waterstof en op de fotografische plaat ontstaat de kunstmatige streep Hγ vlak boven het sterrespectrum, zoodat de verschuiving gemakkelijk waar te nemen is.

De *meting* is moeilijker. Door afzonderlijke proeven werd uitgemaakt, wat de beteekenis was van een verschuiving van $\frac{1}{1000}$ m. M. Uit de afmetingen van den toestel en de vergrooting der lenzen kon in verband met de bekende snelheid van het licht opgemaakt worden, met welke snelheid van beweging in de gezichtslijn een verschuiving van bepaald bedrag overeenkwam. En wel werd, zooals we boven reeds zagen, die snelheid gevonden in ware grootte, en uitgedrukt in geografische mijlen per secunde.

Echter is een belangrijke correctie aan te brengen. De gevonden snelheid is die van de ster ten opzichte van de aarde; immers op de aarde is de verschuiving waargenomen. Onze planeet beweegt zich echter om de zon en het gevolg is, dat de schijnbare beweging der vaste ster weer gesplitst moet worden in twee deelen: haar werkelijke beweging en wat we de afspiegeling van de beweging der aarde zouden kunnen noemen. Onderstellen we namelijk, dat, van zeker standpunt gezien, de aarde in Januari, April, Juli en October in vier richtingen met betrekking tot de zon staat, die wij gemakshalve ten Oosten, ten Noorden, ten Westen en ten Zuiden zullen noemen en dus haar beweging in die vier deelen van het jaar gericht is *naar* het Noorden, Westen, Zuiden, Oosten, dan zal ze de ster Castor, die in het Oosten staat, in October naderen, in April zich van hem verwijderen. Had Castor dus geen eigen beweging in de gezichtslijn, dan zou hij toch een dergelijke beweging *schijnen* te bezitten, in October naar ons toe en in April van ons af gericht, in Januari en Juli tot nul gereduceerd. Een reeks getallen, in den loop van een geheel jaar Castors eigen beweging in de gezichtslijn voorstellende en afgeleid uit de verschuiving der spectrumstrepen geeft slechts dan een goed overzicht van de werkelijke beweging, wanneer de beweging der aarde er uit

wordt afgezonderd, wanneer, zooals het heet, de *herleiding op de zon* is aangebracht. Hier volgt een lijstje van waarnemingen van α Aurigae (Capella); de snelheden zijn uitgedrukt in geografische mijlen per secunde.

DATUM VAN WAARNEMING.		SNELHEID IN G. M. PER SECUNDE.	HERLEIDING OP DE ZON.	HERLEIDE SNELHEID.
6 October	1888	— 0.64	+ 3.34	+ 2.70
22 "	"	+ 0.63	+ 2.81	+ 3.44
24 "	"	+ 0.82	+ 2.73	+ 3.55
25 "	"	+ 0.75	+ 2.68	+ 3.43
28 "	"	+ 0.78	+ 2.55	+ 3.33
9 November	"	+ 1.99	+ 1.93	+ 3.92
1 December	"	+ 2.35	+ 0.62	+ 2.97
13 "	"	+ 3.48	— 0.16	+ 3.32
2 Januari	1889	+ 4,59	— 1.42	+ 3.17
5 Februari	"	+ 6.77	— 3.10	+ 3.67
6 Maart	"	+ 7.21	— 3.68	+ 3.53
15 September	"	— 0.78	+ 3.64	+ 2.86
			Gemiddelde	+ 3.32

De eerste kolom bevat de tijden van waarneming, de tweede de waargenomen beweging in de gezichtslijn — een plusteeken beteekent hierin *verwijdering*, afgeleid uit de verschuiving der spectrumstrepen naar *rood* — de derde geeft de snelheid, waarmee de aarde zich op verschillende tijden van het jaar naar Capella toe of van Capella af beweegt, en de vierde, afgeleid uit de vorige twee, geeft de herleide beweging der vaste ster in de gezichtslijn. Waren er geen fouten in de waarneming, en was alles behoorlijk in rekening gebracht, dan moest deze vierde kolom twaalf malen hetzelfde getal bevatten. Men ziet, dat aan dat ideaal nog heel wat ontbreekt. Toch krijgt Vogel veel geringere onderlinge afwijkingen dan Huggins en de Greenwicher sterrewacht vóór hem, en is dus het gemiddelde der twaalf getallen uit de vierde kolom, ten bedrage van + 3.32 geografische mijlen in de secunde, als een waarde voor Capella's beweging in de gezichtslijn te beschouwen, die veel meer vertrouwen verdient, dan de opgaven van Huggins en van Greenwich. In het hier volgende lijstje zijn de getallen van Huggins en Vogel naast elkander gezet.

	HUGGINS.	VOGEL.		HUGGINS.	VOGEL.
Sirius . .	+ 4.5	— 2.1	Arcturus . .	— 12.0	— 1.0
α Orionis .	+ 4.8	+ 2.3	Wega . . .	— 10.6	— 2.1
β Orionis .	+ 3.3	+ 2.2	Pollux. . .	— 10.6	+ 0.2
Castor . .	+ 5.5	— 4			

Steeds zijn Vogels opgaven veel meer te vertrouwen dan de sterk afwijkende

getallen van Huggins. Billijkheidshalve moet hier bij vermeld worden, dat Huggins' resultaten van zeer ouden datum zijn, en de eerste stappen vertegenwoordigen, door de astronomie in deze richting gedaan.

De besproken methode is niet alleen, op zich zelf beschouwd, zeer vernuftig en mooi, maar ook laat ze veel toepassingen toe. 't Is geen gering voordeel, aanstonds te kunnen zien, of een lichtbron nadert of zich verwijdert, en zelfs met zekere nauwkeurigheid een schatting over de snelheid der beweging te kunnen wagen.

Een enkele toepassing wil ik noemen. Een zeer bekende ster aan den hemel is de ster β van Perseus, Algol, befaamd om haar regelmatig terugkeerende veranderingen van lichtsterkte. Er waren verschillende hypothesen over de oorzaak dezer periodieke lichtwisselingen. De onderstelling, dat een en ander moet worden toegeschreven aan een' donkeren begeleider, die met regelmatige tusschenpoozen het licht der hoofdster gedeeltelijk onderschept en dus verzwakt, heeft door Vogels onderzoek veel aan waarschijnlijkheid gewonnen. Bezit Algol een' begeleider, zichtbaar of niet, dan draaien die twee, althans dit is te verwachten, om hun gemeenschappelijk zwaartepunt. Algol moet dus uitwijkingen beurtelings naar rechts en naar links vertoonen, maar ook beurtelings iets naar ons toe en iets van ons af zich bewegen. Welnu, de spectroskoop verraadt deze laatste bewegingen werkelijk en geeft er bizonderheden van aan, die volkomen met de hypothese omtrent Algol overeenstemmen!

Wanneer de metingen op dit gebied grooter nauwkeurigheid bereikt zullen hebben, dan nu reeds het geval is, zal men nog een andere hoogst belangrijke toepassing kunnen maken. We weten, dat de aarde in een jaar haar baan om de zon beschrijft. Ongelukkig is de afstand aarde—zon nog altijd niet zoo nauwkeurig bekend als men dat wel wenschen zou. Kende men dien afstand juist, dan zou men ook de snelheid, die de aarde in haar baan bezit, en die ongeveer 30 kilometer per secunde bedraagt, met grooter nauwkeurigheid kunnen bepalen. Omgekeerd is de afstand zon—aarde af te leiden uit de snelheid van de aarde in haar baan. Deze laatste grootheid nu is te berekenen uit het lijstje, boven voor Capella opgegeven. Gesteld dat de tweede kolom geen waarnemingsfouten bevatte, dan zou men de vraag kunnen stellen: hoe groot moet de herleiding op de zon genomen worden, opdat in de vierde kolom alle getallen even groot worden? Daar deze herleiding samenhangt met de snelheid der aarde, is het mogelijk, die grootheid en daarmede den afstand zon—aarde uit het spectroskopisch onderzoek van Capella te vinden!

Ik wensch ten slotte met een enkel woord te spreken over een ster, die in Januari 1892 als een ster van de vijfde grootte plotseling in het sterrebeeld Auriga ontdekt werd, met kleine schommelingen haar helderheid bleef behouden tot Februari en toen zeer snel tot de 15^e grootte afnam. Het spectrum van deze merkwaardige ster, Nova Aurigae genoemd, werd gefotografeerd en vertoonde de bizonderheid, dat er, op een' „continuen" achtergrond, heldere strepen in voorkwamen, die tezamen ettelijke gas-spectra vormden, maar bijna alle rechts, dat is aan den violetten kant, een donkere streep naast zich

hadden. Een spectrum met lichte en donkere waterstofstrepen naast elkaar! „Mit einem Schlag," zegt Vogel, „war dargethan, dass man es nicht mit dem Spectrum nur *eines* leuchtenden Körpers, sondern mit über einander gelagerten, gegen einander verschobenen Spectren von mindestens *zwei* Körpern zu thun habe, die sich, wie aus der Verschiebung hervorgeht, mit relativ grosser Geschwindigkeit gegen einander bewegten." Ja, want zijn werkelijk twee *naast* elkaar gelegen strepen — waarvan de rechter donker, de andere licht — beide de streep Hγ, dan moet ten minste éen der twee verschoven zijn. Door meting der fotografische platen vindt Vogel, dat de donkere strepen zooveel naar het violet verschoven zijn, als overeenkomt met een naderingssnelheid van 90 à 100 geografische mijlen per secunde! De lichte strepen zijn zeer breed en hebben een verplaatsing naar rood, die niet scherp te meten is, maar die in elk geval op een verwijdering wijst. Tot ongeveer dezelfde uitkomst geraken ook „Dr. and Mrs. Huggins" die te zamen Nova Aurigae spectroskopisch onderzochten. Over den aard der twee lichamen of stelsels bestaan begrijpelijkerwijs verschillende hypothesen. Lockyer denkt aan twee *meteoorzwermen*, die elkaar ontmoet hebben en door de wederzijdsche wrijving in gloeiing geraakt zijn, Huggins aan twee *lichamen*, die elkaar rakelings voorbijgegaan zijn; Seeliger verklaart de zaak door een ster die een zoogenaamde „*kosmische wolk*" gepasseerd is, een lichaam van ontzettende afmetingen, bestaande uit zeer ijle. lichtende stof, waarvan voornamelijk de fotografie in verschillende deelen van den hemel het bestaan aangetoond heeft.

Laten we tot besluit alleen de hypothese van Vogel, die veel meer bizonderheden, door hem in het spectrum der Nova waargenomen, vrij bevredigend verklaart, iets nader beschouwen. Vogel onderstelt, dat een lichaam met de ontzaglijke snelheid van 90 à 100 geografische mijlen per secunde een systeem van lichamen ontmoet, gelijkende op ons zonnestelsel: een centraalzon, die in den loop der eeuwen reeds afgekoeld en dus voor ons onzichtbaar is, omgeven door een' zwerm planeten. Wanneer het vreemde lichaam, dat zich naar ons toe beweegt, en een continu spectrum met absorptie-strepen bezit evenals zoo veel andere sterren, den zwerm ontmoet, daar waar diens onderdeelen in hunne banen om de centraalzon een beweging hebben, van de aarde af gericht, dan behoeft men nog slechts aan te nemen, dat deze planeten uit gloeiende gassen bestaan en reeds zijn vele voorname eigenaardigheden van het waargenomen spectrum opgehelderd. Vogel gaat verder en tracht door andere aannemelijke hulponderstellingen ook voor kleinere bizonderheden verklaringen te vinden. We zullen hem echter daarin niet volgen.

't Is wel merkwaardig, dat een bewoner van het nietige puntje in het heelal, dat „aarde" genoemd wordt, een nieuwe ster ziet verschijnen en dan, gewapend met zijn instrumenten en geholpen door zijn kennis der natuurwetten, zich een denkbeeld kan vormen van de processen, die in zoo ontzaglijk ver verwijderde streken plaats hebben, en van den aard der stoffen, die daarbij de hoofdrollen vervullen.

———

UIT DE STUDEERCEL DER REDACTIE.

In Februari 1873 werd te Parijs in het Odéon — *second théâtre français* — voor het eerst vertoond: *Les Erinnyes*, *tragédie en deux parties* door Charles Marie Leconte de Lisle, den grooten poëet, die voor eenige dagen, 76 jaren oud, het tijdelijke zegende. *Les Erinnyes* schijnt met den *kalamos* van Aeschylus geschreven. De twee hoofdafdeelingen dragen de titels: *Klytaimnestra* en *Orestès*. Het tooneel stelt voor het oude paleis van Pelops te Argos — een somber gebouw met kegelvormige, dikke zuilen zonder voetstukken. Het is nacht. Rondom het paleis zweven de Erinnyen, de Furiën, onder aanvoering van Alecto, Tisiphone en Megaira, gruwelijke oude heksen in witte gewaden, met slangenhair over den rug en over het gelaat. Bij het doorbreken van de morgenschemering verdwijnen ze. Een koor van grijsaards treedt op, en hoort de klachten van twee dienaars van Agamemnon, Talthybios en Eurybates. Zij bejammeren het, dat er al tien jaren vervlogen, sedert de Helleensch helden onder Agamemnon en Menelaus naar Troje vertrokken. Maar zij moeten zwijgen, want:

«La femme qui commande avec un coeur de fer
«N'attend plus le héros qu'a pris la sombre mer.»

Een waker kondigt den ondergang van Troje en de terugkomst van Agamemnon aan. Klytaimnestra, gevolgd door hare vrouwen, bevestigt de goede tijding. Ze herinnert er aan, dat het bloed van Iphigenia gestroomd heeft, om dezen gelukkigen uitslag te verkrijgen. Agamemnon verschijnt met de Trojaansche profetes Kasandra en andere gevangenen. Hij wordt met vleiende woorden door Klytaimnestra ontvangen, die hare vrouwen gebiedt purperen tapijten voor zijne voeten uit te spreiden. Agamemnon wil geen overdreven lof; hij zegt:

«Il convient d'être sage et maître de soi, femme!»

Hij beveelt haar zachtmoedig te zijn voor de slavin Kasandra, de dochter van Priamus. De koningin noodigt Kasandra haar te volgen — maar de gevangene verroert zich niet. Als zij haar nu gebiedt niet te dralen, blijft de profetes weder onbeweeglijk staan. Zij heeft de toekomst gezien, en weet wat lot haar wacht.

Aan de dienaars van Agamemnon zegt Kasandra, dat haar stervensuur is gekomen. Zij voorspelt den moord van Agamemnon. Zij herdenkt het gevallen Ilion, en de stroomen, de Skamandrus en de Simoïs:

«Fleuves, Dieux fraternels, qui, dans vos frais courants,
«Apaisiez, vers midi, la soif des boeufs errants,
«Et qui, le soir, d'un flot amoureux qui soupire
«Berciez le rose essaim des vierges au beau rire!»

de rivieren, die nu de lijken der gestorven helden naar zee voortstuwen! Kasandra, de geliefde van Apollo, die nimmer geloofd werd, omdat zij Apollo's liefde niet wilde beantwoorden, voorspelt nu aan Talthybios en Eurybates, dat Argos de prooi der Erinnyën — dat Agamemnon in het bad zal vermoord worden, dat Ilion gewroken is, dat zij zal sterven.

Zij verdwijnt in het paleis. Weldra klinken er noodkreten van Agamemnon uit het paleis. Klytaimnestra verschijnt met bloed overspat, eene bijl in de hand, luid schreeuwend:

«Moi, moi, je l'ai frappé! c'est moi! La chose est faite!»

En dan barst haar toorn los, en verkondigt ze den verschrikten dienaren, dat zij hare dochter Iphigenia heeft gewroken — door den vader opgeofferd uit zucht naar glorie — hare Iphigenia, die op het altaar uitgestrekt hare

moeder te hulp riep, maar door den priester meedoogloos werd geslacht, om haar rookend hart aan de goden te offeren. En daarom heeft zij nu Agamemnon en Kasandra gedood — daarom zal Aigisthus, dien zij liefheeft, in Argos regeeren, daarom moet Orestes, Agamemnon's zoon in ballingschap leven. Alleen gebleven zegt Klytaimnestra:

«J'aime, je règne! et ma fille est vengée!
«Maintenant, que la foudre éclate au fond des cieux:
«Je l'attends, tête haute, et sans baisser les yeux!»

Het tweede deel der tragedie heet *Orestès*. Deze verschijnt te Argos, plotseling uit zijne ballingschap teruggekomen, nadat zijne zuster Elektra, met hare Trojaansche slavinnen, Kallirhoè en Ismèna, en de Choëphoren, wijn geplengd hebben bij het graf van Agamemnon. Orestes grijpt een beker, plengt den wijn op het graf, en spreekt plechtig:

«Père, père! Entends moi dans l'argile trempée
«De larmes. Tu n'as point, par la lance et l'épée,
«Rendu l'âme au milieu des hommes, ô guerrier!
«Comme il sied, le front haut et le coeur tout entier.
«Non! comme un boeuf inerte et lié par les cornes,
«Et qui saigne du mufle en roulant des yeux mornes,
«Le Porte-sceptre est mort lâchement égorgé!
«Père, console-toi, tu vas être vengé»

Hij geeft zich uit voor een bode, die den dood van Orestes komt berichten. Klytaimnestra gelooft hem, en brengt den bode in het paleis. Zij heeft haar zoon niet herkend. Orestes treedt vergezeld van de schim zijns vaders in de feestzaal van Aigisthus — en

«plonge un long couteau dans la gorge du Maître!»

De koningin vlucht uit het paleis. Orestes volgt haar met zijn bloedend mes — terwijl zij luidt schreeuwt:

«On ne peut pas tuer sa mère!»

Maar Orestes antwoordt:

«Tu n'es plus
«Ma mère. C'est un Spectre éffrayant qui t'accuse
«Et qui te juge. Toi, tu te nommes la ruse,
«La trahison, le meurtre et l'adultère. Il faut
«Que tu meures!»

Als Klytaimnestra nu in woedende verwijtingen losbarst, steekt Orestes haar overhoop — en vliedt Elektra in de diepste vertwijfeling over moedermoord. Orestes kan de geopende oogen van het lijk niet zonder wroeging zien — hij werpt een slip van haar *peplos* over haar gelaat. Van alle zijden komen de Erinnyën te voorschijn. Hij vlucht te vergeefs. Telkens komen nieuwe Furiën hem den weg afsnijden.

Zoodanig is in korte trekken de tragedie van Leconte de Lisle. Een ongemeen verheven toon klinkt uit deze verzen, door Aeschylus geïnspireerd, volkomen het groote tragische onderwerp waardig. De dichter heeft hierbij uitmuntend partij getrokken van het motief der wraak — daar Klytaimnestra Agamemnon doodt uit woede over de opoffering van hare dochter Iphigenia. De bloedige koningin is dus genoeg menschelijk gebleven, om geen geheel verdorven monster te schijnen. Zij wreekt hare onschuldige dochter — en valt door de hand van haar zoon. De tragische helden en heldinnen spreken de echte treurspeltaal der Attische tragedie. Leconte de Lisle was volkomen in zijn recht de overlevering

der redding van Iphigenia door Artemis terzij te schuiven, en haar dood als motief van Klytaimnestra's wandaad te gebruiken.

De groote dichter, die zich zoo geheel in taal en toon der Grieksche Oudheid kon indenken, is heengegaan — door bijna allen erkend als de waardige opvolger van Victor Hugo in de *Académie française* — door sommigen zelfs boven dezen gesteld. Zijn leven is zeer eenvoudig geweest. Hij werd te Saint-Paul op het eiland Réunion geboren (1811). Hij werd door zijn vader opgevoed, en maakte verschillende reizen naar Engelsch-Indië. Zijne uitstekende schilderingen der tropische natuur staven het, dat hij Indië gezien heeft — zijne duidelijke overhelling tot Indische wijsbegeerte en Indische mystiek is eene vrucht van eigen aanschouwing en eigen onderzoek. Op zijn 36ste jaar (1847) vestigde hij zich te Parijs, en gaf er les in het Grieksch. Zijne vertalingen uit het Grieksch zijn beroemd om de volmaakte trouw in het volgen van den tekst — en de gespierde Fransche verzen. Hij voltooide: *Idylles de Théocrite* (1862), *L'Iliade* (1867), *Hymnes orphiques de Hésiode, Bion, Moschus* (1869) en *L'Odyssée* (1870).

Van zijne oorspronkelijke gedichten verschenen er na 1847 enkele in de *Revue des deux mondes.* In 1852 gaf hij een bundel uit met den titel *Poèmes antiques*, later herdrukt (1874). Daarna verschenen zijne *Poèmes barbares* (1872) en het laatste zijne *Poèmes tragiques* (1884). Met deze drie deelen heeft Leconte de Lisle zijn naam aan de geschiedenis der letteren nagelaten, en gezorgd, dat men hem niet vergeten zal. Hij leefde heel eenvoudig, was eerst sedert 1872 onderbibliothecaris van het Luxembourg, later bibliothecaris van den Senaat. In 1886, 75 jaren oud, werd hij tot opvolger van Victor Hugo in de *Académie française* gekozen — eene waardeering, die het ongeluk had veel te laat te komen.

Sedert 1865 vormde zich een kring van jonge dichters om hem heen, en gaven zij gezamelijk een bundel uit onder den titel: *Le Parnasse contemporain.* Tot deze groep behooren: Sully Prudhomme, J. M. de Hérédia, François Coppée, Catulle Mendes en Albert Merat, allen later aangeduid met den naam van Parnassiens. In dezen kring werd Léconte de Lisle ondanks het klimmen zijner jaren eene dankbare en hartelijke vereering geboden. Hij gold onder de Parnassiens voor den voorganger en den meester, wiens geniale werken door geen der levenden werden overtroffen.

Het ongemeene in Leconte de Lisle is, dat hij in zijne vlekkeloos gebouwde strofen eene bijna geheel nieuwe wereld van denkbeelden openbaart. Zijn neo-Atticisme onderscheidt zich in alle opzichten van het onderwetsche Classicisme — hij kent de Grieksche letteren door eigen studie, niet door afgeleide Latijnsche bronnen. Maar hij heeft op dezelfde wijze studie gemaakt van de Indische letteren en de Indische mythologlc, van de Hebreeuwsche letteren, van de Noordsche Godenleer en de Geschiedens der Middeneeuwen. Hij geeft schilderingen vol kleur en gloed van onderscheiden volken en tijdperken der historie met eene liefde voor de plastische schoonheid van natuur en menschen, die zeldzaam geëvenaard is.

Onder zijne *Poèmes barbares* vindt men zijn in 1869 geschreven *Kaïn* — misschien zijn meesterstuk. De dichter gaat uit van de onderstelling, dat gedurende de Babylonische ballingschap een joodsch profeet „Thogorma, le Voyant, fils

d'Elon, fils de Thur", een visioen heeft gehad, dat hij in een eigenaardig metrum (vijfregelige strofen met het rymschema: *abbab*) dus schitterend beschrijft.

In de eerste dagen der wereldgeschiedenis, toen de Reuzen (Gensis VI) op aarde leefden, werd de stad van Henoch gebouwd — een stad van ijzer en metaal met hooge torens. Iederen avond kwamen de Reuzen beladen met jachtbuit in de stad Henochs:

«C'est ainsi qu'ils rentraient, l'ours velu des cavernes
«A l'épaule, ou le cerf, ou le lion sanglant.
«Et les femmes marchaient, géantes, d'un pas lent,
«Sous les vases d'airain qu'emplit l'eau des citernes,
«Graves, et les bras nus, et les mains sur le flanc.
«Elles allaient, dardant leurs prunelles superbes,
«Les seins droits, le col haut, dans la sérenité
«Terrible de la force et de la liberté,
«Et posant tour à tour dans la ronce et les herbes,
«Leurs pieds fermes et blancs avec tranquillité!»

In deze stad der Reuzen is het graf van Kaïn, boven op den hoogsten toren van metaal. In de duisternis van den nacht verschijnt een Godsgezant te paard voor de stad, gevolgd door al de monsters van de aarde en den hemel. Hij verkondigt den bewoners hun naderenden ondergang. De sluizen des hemels zullen geopend en de aarde door water verslonden worden. Kaïn ontwaakt uit zijn doodsslaap, richt zich op in zijn graf, en spreekt tot den gezant van Jahveh. Hij noemt zich het slachtoffer van Jahveh's ongerechtigheid. Hij is uit het Eden verbannen zonder schuld. Zijne moeder Hevah baarde hem in den nacht na de verdrijving uit het Paradijs:

«Celui qui m'engendra m'a reproché de vivre,
«Celui qui m'a conçu, ne m'a jamais souri.»

Hij heeft met den Chérub voor de poorten van Eden geworsteld — maar hij werd teruggeworpen. Door het beleid van Jahveh alleen werd hij broedermoordenaar. Hij heeft daarom den oorlog met Jahveh niet opgegeven — hij zal hem weerstaan tot het einde. Toen kwamen de watervloeden, maar de Ziener Thogorma ontwaarde aan het einde van zijn visioen:

«Kain le Vengeur, l'immortel Ennemi
«D'Jahvèh, qui marchait, sinistre, dans la brume,
«Vers l'Arche monstrueuse apparue à demi.»

Er schuilt in deze schepping eene diepe wijsgeerige gedachte. Door Jahveh's schuld is het physisch en zedelijk kwaad in de wereld gekomen — Jahveh heeft hem broedermoord doen begaan — daarom zal Kaïn beletten, det de menschen vergaan door den watervloed; hij — niet Noach — bouwde de ark. Het vraagstuk naar den oorsprong van het booze wordt in deze sombere legende op nieuw behandeld, terwijl Kaïn optreedt als een moderne Prometheus.

Het is opmerkelijk, dat Bilderdijk in zijn *Ondergang der eerste wareld* geheel dezelfde stof heeft behandeld. Maar welk een onderscheid tusschen den Calvinistischen Bilderdijk en den pessimistischen Leconte de Lisle. De eerste mist alle objectiviteit, en maakt van zijn Paradijsmenschen en zijne Reuzen raadselachtige wezens, die allen de taal van Teisterbant spreken — de tweede is zuiver objectief, schildert met de scherpheid van omtrek en den kleurengloed van een Flaubert, verbergt zijne wijsgeerige gedachte zoo zorgvuldig mogelijk, en voltooit een gedicht, dat onder de meesterwerken dezer eeuw zal blijven behooren.

Nederlandsche Verzen en Nederlandsch Proza.

IX.

Een Wilde-Rozenkrans door Emile Seipgens. Amsterdam, P. N. van Kampen & Zoon. (Zonder jaartal, 1894.)

Met rustigen tred vervolgt Emile Seipgens zijne loopbaan als letterkundig kunstenaar. Zijn domein is de Limburgsche novelle. Werken van grooteren omvang heeft hij niet voltooid. Zijne beste novelle is de onlangs in deze kolommen besproken en geprezen novelle: *Jean.* Seipgens behoort tot de groep der dorpsnovellisten, die worden aangevoerd door C. E. van Koetsveld en J. J. Cremer, de eerste uit het Zuid-Hollandsche, de tweede uit het Over-Betuwsche leven onzer boeren grijpend. Geen oord van ons vaderland, of er doet zich een novellist voor, om de eigenaardige en provinciale zijde van het dorpsleven te schilderen. Reeds lang geleden schonk Dr. Donkersloot aardige schetsen uit het kantonnementsleven in Noord-Brabant (1832—1834), wat later (1862) kwam Dr. Coronel met zijne schetsen uit het Markensche volksleven, gevolgd door D. Dekker met zijne lang niet genoeg gewaardeerde, in het tijdschrift *Nederland* medegedeelde, vertellingen uit het Texelsche volksleven. De predikant Van Schaick nam zijne personen uit Gotthelf's novellen, en maakte er Drentsche boeren van; de predikant Van Duinen (Thineus) behandelde op oorspronkelijke wijze zijne Groningsche boeren; en de predikant Lesturgeon deed een Drentsch gemeente-assessor in 1843 eene reis maken naar Amsterdam.

Het leven der schippers op de Zeeuwsche stroomen teekende P. van Oort, het Noord-Brabantsche boerenbedrijf H. Hollidee, het Overijsselsche P. Heering, het Walcherensche H. C. Beunke. Uit het graafschap Zutfen kwamen zeer verdienstelijke schetsen van den vroeggestorven Maaldrink — en eindelijk meldde zich Emile Seipgens aan met zijne Limburgsche novellen.

Zijne letterkundige werkzaamheid dateert van ongeveer 1880, toen hij in het tijdschrift *Eigen Haard* zijne novelle: *De Kapelaan van Bardelo* plaatste. Er was in de teekening van dezen geestelijke, die, door twijfel ondermijnd, op zijn sterfbed bekent het geloof te hebben verloren, iets ongemeen aangrijpends, dat nu op nieuw een schitterenden verschijningsvorm erlangde in den held van Emile Zola's *Lourdes*, l'abbé Pierre Froment, die eveneens het geloof verloor, en ondanks een quasi-mirakel te Lourdes het niet terugvindt. De Nederlandsche Emile heeft in de schepping van dit karakter de prioriteit, de Fransche schiep even oorspronkelijk zijn ongeloovigen priester, maar toonde zijne superioriteit door de breede, in vele psychologische bijzonderheden rijkere, behandeling van hetzelfde thema.

In het tijdschrift *Nederland* verscheen in 1885 Seipgens' *Zwambroers*, die met zijn *Rooien Hannes* (1886) den weg baanden voor *Jean* (1889). In zijn *Rooien Hannes* komt een Limburgsche marskramer, Gekke Manes, een zeer ongemeen type, die tot de beste personen behoort, door Seipgens gecreëerd. Gekke Manes, heet maar half bij het hoofd te zijn, maar toont aanleg voor wijsbegeerte, als hij zijne lievelingsmeening uitspreekt: — „Zuut „te wâl, jungske! de waereld is onvolmaakt,

„door is argens e fetske te veul of te „weinig. Meugelijk is 't maer zoo'n heel „klein stofvezelke as veer zeen dansen „in 'ne zonnestroal. Dat mot God den „Heer wâl vergéten höbben of te veul „geschapen höbben."

De dezer dagen verschenen bundel: *Een Wilde-Rozenkrans* brengt acht novellen, waarvan de eerste: *De drie Biechtvaders van Mevrouw Von Schwartzenberg* aan de lezers van dit tijdschrift genoeg bekend is. In deze novellen zijn op nieuw zeer belangrijke schilderingen uit het kerkelijke leven. Biecht, begrafenis, kloostervorming, het doen van boete — worden met groote kennis van zaken behandeld. In dit opzicht kan onze Seipgens vergeleken worden met den uitnemenden Franschen romancier, Ferdinand Fabre, den auteur van *L'abbé Tigrane*, *Le Chevrier* en *Sylviane.* Fabre is de dichter der Fransche geestelijkheid — zijne romans wemelen van *curés*, *vicaires*, *chanoines*, *archidiacres* en *évèques*. Bij Seipgens treden telkens geestelijken van allerlei rang en stand op. Zijne sobere teekening evenaart die van Ferdinand Fabre. Naar mijn oordeel verdient *Eene moordenaarster* als de beste novelle uit dezen laatsten bundel geprezen te worden. Het is een brok Limburgsch leven uit den laagsten stand der bevolking, met groot realisme en forsche, korte trekken voorgesteld. Misschien zijn enkele détails wat ruw — maar het kon niet anders — de beide hoofdpersonen zijn nog onbeschaafder dan de boeren uit La Beauce van Zola.

De heldin — indien ze zoo mag heeten — is de doodarme Anne Marie, dochter van een stoelenmatter, die met de hand uitgestrekt langs de deur moet bedelen, en geslagen wordt, als zij geen geld genoeg thuis brengt. Maar ze is jong — een strooper, die zes jaar voor remplacant had gediend, vraagt haar ten huwelijk. Er volgt een leven van gadelooze ellende. De door en door gemeene smokkelaar toont haar zijn afkeer, omdat zij zwanger gaat, 'tgeen haar doodelijk beleedigt. Hij komt altijd dronken thuis, mishandelt haar — het kind wordt ontijdig en dood geboren, alle dagen grijpen er vechtpartijen plaats; de buren komen tusschen beide.

De strooper sart haar door eene vrouw uit een ander dorp na te loopen! Maar hij wordt op een draagbaar thuis gebracht. Een veldwachter heeft hem in het been geschoten. Anne Marie past hem zeer trouw op — de echtgenooten sluiten vrede. Maar na hare tweede zwangerschap begint haar man op nieuw te drinken, haar te mishandelen — en zich met andere vrouwen in het dorp te vertoonen. Anne Marie geeft het leven aan een ziekelijk kind, omdat zij zelve te veel armoede en ellende heeft uitgestaan.

Het kind sterft — en de oorlog tusschen de ouders breekt met grooter woede los. De pastoor en de burgemeester komen er bij te pas. Anne Marie vervalt tot volslagen wanhoop; „kijven en schelden, razen en vloeken, ranselen en vermaledijnen, zwoegen en slaven, honger en gebrek lijden, haten en zich zelve verteren van woede en wanhoop — dat was haar leven geweest."

Eens des morgens was hij, nauw zijn roes ontslapen, in de hut gekomen, terwijl zij sneden zwart brood sneed, en koffie dronk. De auteur laat beiden nu het volgend gesprek voeren. De man begint:

— „Wat mot det?"

— „Ich mot nao 't veld?" zei ze kortweg.

— „En mos-te daorom al 't brood mitnumme?"

— „Wirk ouch," snauwde zij, „dan höbbe veer brood genog — in plaats van te verzoepe, wât ich verdeen."

— „Du rooi kernalie!" schold hij, en greep naar de dikste snede.

Maar ze legde er de hand op.

— „As-te durfs!" raasde zij.

De strooper neemt het broodmes, en dreigt haar — zij grijpt de knots, waarmede ze 't varkensvoer onder elkander stampte. Weinige seconden later ligt de

strooper met verbrijzelde hersenpan in de hut. — Weldra halen de marechaussées haar er uit, haar dwingende met de moorddadige knots op den schouder door de joelende menigte te worden opgebracht.

Het is een schets uit het laagste Limburgsche volksleven, zeker, maar het talent van uitvoering verzoent ons met de keuze der stof. *Een moordenaarster* is een *specimen* van echt realistische kunst — een klein schetsje, wel is waar! — maar toch van hooge artistieke waarde.

* * *

Nederlandsch-Indische Krijgsverhalen door J. P. Schoemaker, Kapitein der Infanterie N-I. Leger. 's-Gravenhage, *W.P. van Stockum & Zoon*, 1894.

Kapitein Schoemaker gaat van het denkbeeld uit, dat ons volk zich onverschillig toont voor de dappere daden van het Indische leger, terwijl datzelfde volk „onzen onsterfelijken Michiel Adriaanszoon de Ruijter (de Ruyter), Claessens en Van Speijk (Van Speyk)" voortdurend verheerlijkt. Deze klacht is deels billijk, deels onbillijk. De meeste Nederlanders, ook de beschaafde, kennen de Indische krijgsgeschiedenis maar weinig — en de vaderlandsche genoegzaam om met eenige kennis van zaken over de Ruyter, Claessens en Van Speyk te spreken. De majoor A. J. A. Gerlach schreef in 1859 zijne *Fastes militaires des Indes-Orientales Neerlandaises.* In 1874—1876 verscheen eene Nederlandsche vertaling van dit voortreffelijk werk. Wat heeft het geholpen? In Utrecht werd den auteur (1859) eene ovatie gebracht na de voltooiing van zijn arbeid, maar de inhoud ervan werd niet populair.

In alle Nederlandsche kringen, waar belangstelling voor krijgsverrichtingen in onze Oost wordt gevonden — en zij zijn zeer talrijk — gaat niets onopgemerkt voorbij, wat tot de Indische krijgsgeschiedenis behoort. Mannen als Van Swieten, Van der Heyden en Pel zijn populair geworden — bijna alle Nederlanders brengen hun hulde, maar de kennis van de bijzondere gebeurtenissen laat veel te wenschen over.

Juist daarom is het boek van Kapitein Schoemaker zeer nuttig. Het verspreidt licht over enkele schitterende krijgsverrichtingen, die ten onzent nagenoeg onbekend zijn. Reeds het eerste opstel onder den titel: *Goegoer Malintang. Episode uit den opstand van Batipo* bewijst, dat er voor de kennis onzer Indische krijgsgeschiedenis nog heel wat te verrichten is. Ik durf aannemen, dat maar eene zeer kleine minderheid in ons vaderland met den opstand van Batipo, en met Goegoer Malintang bekend is geworden.

We hebben hier te doen met een opstand van 1844 in de Padangsche Bovenlanden. De auteur vermeldt eene episode uit dezen opstand, een aanval op het geretrancheerde kamp Goegoer Malintang in de onmiddellijke nabijheid van Padang-Pandjang gelegen. Het is zeer wel mogelijk, dat vele lezers van Kapitein Schoemaker's boek nimmer te voren van Batipo, van Padang-Pandjang of van Goegoer Malintang hebben hooren spreken. Zij zullen evenwel in het verhaal zelf groote belangstelling koesteren. Tweeduizend opstandelingen uit het landschap Batipo overvallen in den nacht Padang-Pandjang, vermoorden de bevolking, steken den kampong in brand. Daarna dringen zij in het versterkte kamp Goegoer Malintang, dat door vijftig man onder bevel van den tweeden luitenant J. B. Banzer wordt verdedigd.

Deze vijftig verdedigers, waaronder tien Europeanen, konden zich terugtrekken in een met geschut bewapend reduit. De amokmakers staken alles in brand — waardoor het kruitmagazijn van het reduit in groot gevaar kwam. De opstandelingen deden woedende aanvallen op het reduit, klommen zelfs op de kruin der borst-

wering, maar werden door kolfslagen en bajonetsteken geweerd. Bij een tweeden storm werd de vijand door kanon- en geweervuur op nieuw teruggeworpen. Maar er was geen water, er waren geene levensmiddelen. Des nachts wisten de dapperen eenige emmers water uit het ravijn binnen het fort te brengen.

Een derde storm door duizend opstandelingen ondernomen, werd nogmaals afgeweerd door het geschut en door granaten met aangestoken lonten van de borstwering afgeworpen, — zoo ook een vierde. De nood was nu zoo hoog gestegen door honger en uitputting, dat Luitenant Banzer, ondanks langdurige aarzeling, besloot met de zijnen het reduit in den nacht te verlaten. Drie gewonden verzochten achter te blijven, en de lont in het kruitmagazijn te mogen werpen, zoodra de muiters het fort zouden binnendringen.

De bezetting, op dat oogenblik bestaande uit twee officieren, twee onderofficieren, zeven Europeesche en negentien inlandsche soldaten met vrouwen en kinderen, wist des nachts door de vijandelijke linien te sluipen. Maar de vrees deed vele der inlandsche soldaten naar alle richtingen vluchten, zoodat zij in de handen van den vijand vielen. Hierdoor werd hun vlucht verraden. Spoedig werden zij vervolgd. De luitenant-betaalmeester Keppel was door ziekte uitgeput — hij beval, dat men hem zou achterlaten, hetgeen ten slotte geschieden moest.

Nog achtervolgde de vijand de kleine troep, toen plotseling eene hevige uitbarsting met verblindenden vuurgloed hem tot staan bracht. De achtergebleven gewonden hadden hun leven geofferd en woord gehouden — het fort bestond niet meer. De vijand staakte nu zijne vervolging — en de geredden ondernamen een tocht door Sumatra's wildernissen. Na ongelooflijk lijden ontmoetten zij een deel der expeditionnaire troepen onder kolonel Michielse, op weg den opstand van Batipo te dempen. Van de bezetting van Goegoer Malintang bleven alleen een officier (Banzer) en tien minderen in leven — de overigen met vrouwen en kinderen waren door den vijand of door wilde dieren gedood.

Een zoodanig historisch verhaal maakt indruk. De heldenmoed van Van Speyk, de volharding van Chassé schijnen eene herhaling te vinden. Er is iets weemoedigs in de gedachte, dat Nederlandsche officieren en soldaten, die ver van hun geboortegrond door moed, beleid en trouw groote dingen tot stand brachten, in datzelfde vaderland zouden vergeten worden, omdat zij op zoo grooten afstand hun plicht deden. De namen van deze dapperen verdienen voor de historie bewaard te worden. Het is juist de voortreffelijke zijde van Kapitein Schoemaker's leerzaam boek, dat in beschaafde kringen kennis verspreid wordt omtrent de Indische krijgsgeschiedenis. Hij geeft schetsen uit verschillende perioden. In zijn: *Ons Corps Marchaussees te Atjeh*, behandelt hij een wapenfeit van 9 Juli 1891; — in zijn: *De Militaire-civiele gezaghebber te Marabahan* kiest hij een episode uit de krijgsverrichtingen op Borneo in 1870 en 1871; — in zijn: *De Smokkelaars van Lamdjamoe* wordt eene nachtelijke expeditie van 16 October 1890 beschreven; — in zijn: *Een gevaarvolle verkenning* gaat hij tot 1876 terug; — in zijn: *Het zesde bataljon zal nooit vergaan* geeft hij een brok uit den Edischen veldtocht van 1890; — in *Onze Inlandsche Soldaten* klimt hij op tot 1829 en den oorlog tegen Diepo Negoro, aan welken schranderen en dapperen vijand ook zijne laatste schets is gewijd.

Nog onlangs verscheen het belangrijk werk van C. J. Leendertz, *In en om de Kazerne* met indrukwekkende tafereelen uit den Atjeh-oorlog — het werk van Kapitein Schoemaker geeft er een boeiend vervolg op.

De Regenten, naar eene schilderij.

GERKE HENKES.

DOOR

LOUIS DE HAES.

Er is naar mijne meening niets, dat hatelijker en meer zenuwprikkelend is, dan om zich onaangename gezegden en handelingen te moeten laten welgevallen, terwijl men in de onmogelijkheid verkeert zijn protest duidelijk en

afdoend te laten hooren, ofwel dat dat protest in ieder geval te laat komt.

Er is bijvoorbeeld iets zeer tergends in om iemand, die niet van schommelen houdt, vastgebonden met een prop in den mond op een hoogen schommel te zetten en dien daarna in beweging te brengen.

Als er ooit sprake is geweest van opvliegendheid, dan zou het hier te pas kunnen komen.

Iets dergelijks is mij overkomen in mijn prille jeugd, nog voor ik redelijk praten kon, en het feit dat ik het mij nu nog herinner, moet ongetwijfeld worden toegeschreven aan de diepe ergernis, die ik toenmaals gevoeld heb.

Een gevoel van helsche, vuurroode wraak.

De Heer Henkes, die een goede bekende was in mijn ouderlijk huis, gevoelde zich in een onzalig oogenblik geroepen mij, jongste spruit, toe te spreken.

Ik begrijp nu heel goed, dat dit indertijd een beleefdheid van zijn kant is geweest tegenover mijn ouders en volstrekt niet gedaan is met kwade bedoelingen, maar het neemt niet weg dat ik geweldig schrok van dat vreemde gezicht.

Ik zie hem nog, zooals ik hem in dat oogenblik zag.

Nog voel ik het trekken van mijn onderlipje, het bewolken van mijn angstige oogjes, het samentrekken der wenkbrauwen, en eindelijk het uitbarsten in een wanhopig gegil.

Mama kwam er bij en suste „de jongen is anders nooit eenkennig" ('t permanente gezegde van moeders); Henkes kwam er ook nog eens bij en suste ook, en zei dat hij het een heel aardig ventje vond: een aardig mondje en een aardig neusje en hij loog nog meer om de moeder plezier te doen, en dit had natuurlijk ten gevolge dat ik eens werd opgenomen om nog meer verborgen schoonheden van mij te laten zien.

Op dat oogenblik waren Henkes en ik het, geloof ik, vrijwel eens: wij hadden er beiden genoeg van. Hij verwenschte mij en ik hem in den grond van ons respectieve hart.

Maar de arme man moest er aan; hij moest of hij wilde of niet mij in handen nemen om toch bepaald te zien dat ik in 't geheel niet eenkennig was.

En toen hij zich toch eenmaal in de noodzakelijkheid bevond om een klein, schreeuwend wicht in de armen te nemen, achtte hij het, in 't gegeven geval het meest raadzaam er mee te gaan rennen, eerst door de kamer, daarna door den tuin.

Nu hield ik in dien tijd niet van rennen. Ik zag in alles wat met versneld tempo en mindere zachtheid ging een onvermijdelijk gevaar.

Hoewel mijn longen volstrekt niet slecht waren, kon ik ze op dat oogenblik niet gebruiken; misschien uit overkropte woede, waarschijnlijk ten gevolge van te grooten luchtdruk.

Inwendig was ik gruwelijk kwaad.

Toen ik eindelijk blauw zag, gaf Henkes mij aan mijn moeder terug, met de verzekering dat ik een aardig kind was en geen kik gegeven had. Op dat

oogenblik zwoer ik een duren eed, dat ik mij eenmaal zou wreken, wanneer de macht daartoe mij gegeven zou worden.

Het uur der wrake is thans genaderd.

De man in quaestie, die begon te schilderen toen ik begon te leven (1864), had zeker nooit gedacht dat hij eenmaal, gebonden aan handen en voeten, zou zijn overgeleverd aan de willekeur van datzelfde schreeuwende, blauwe kind.

Nu neem ik revanche.

Op mijn beurt zal ik sollen en rennen met den Heer Henkes, die er niets

De Breischool, naar eene schilderij, eigendom van den Heer H. W. Mesdag.

hoegenaamd tegen kan doen; ik zal hem uit zijn wieg tillen en met hem al zijn levensperioden doorhollen.

Laat hij maar protesteeren, hij moet mee; er is niets aan te doen.

En ten slotte, wanneer hij zich verschrikkelijk ergert over dit artikel, wordt hem nog het compliment gemaakt, dat hij een aardige vent is en geen kik gegeven heeft.

De laatste drukproef zal ik hem op het laatste moment nog even toonen.

* * *

Henkes is een klein mannetje, met vriendelijke voorkomende manieren en iets zenuwachtigs in zijn doen; zoo geheel tegenstrijdig met zijn vast, degelijk werk waar juist in 't geheel geen onrust uit spreekt.

Jachtavonturen, naar eene schilderij.

In zijn wijze van optreden en spreken vertoont hij eenige overeenkomst met *Gabriel*, vooral ook wanneer hij zijne meening over kunstzaken bepleit.

Hij kan heftig worden en zijn vuisten ballen en stampvoeten op den grond, wanneer hem zoo gauw geen woorden genoeg te binnen schieten om uiting aan zijn gevoel te geven.

Hij verdedigt zijn werk met warmte, want hij is onpartijdig genoeg om in te zien wat anderen daarin misprijzen.

Steegje, naar eene schilderij.

Hij heeft zich steeds voornamelijk ten doel gesteld het karakter uit te drukken en der waarheid zoo nabij mogelijk te komen.

Dit ver-doorgevoerd streven heeft wel eens kwaad gedaan aan de kleur en den toon zijner schilderijen.

Hij weet dit zelf; en het is dan ook met volkomen bewustheid gedaan.

Het is nu eenmaal zijne overtuiging dat teekening voor kleur en toon moet gaan, en voor dat geloof staat hij pal.

Een artist zoekt, maar vindt nooit; althans niet datgene wat *hem* voldoet; 't publiek kan er mee ingenomen zijn en zeggen „de vent is er", in eigen schatting blijft hij steeds beneden 't peil; zoodra hij volkomen voldaan is over eigen werk, houdt hij op artist te zijn.

Dit zoeken geschiedt natuurlijk in verschillende richtingen: de een offert de teekening op aan de kleur, een ander de kleur aan de teekening.

Zoolang men nu nog niet de meesterschap over de stof in zoodanige mate bezit, dat het zoeken naar het karakter der dingen niet lijdt onder het zoeken naar kleur en toon, kan men het een ernstig artist niet kwalijk nemen dat hij nu en dan in een dier uitersten vervalt.

En dat Henkes, met waardeering voor hetgeen in andere richting wordt voortgebracht, geen afstand doet van zijne primitieve opvatting en voortwerkt in de richting, die hem, voor zijne uiting, de juiste dunkt, kan slechts voor zijn ernst en dus voor zijn werk pleiten.

Met angstvallige nauwgezetheid bouwt Henkes zijn werk op.

Het zit hem duidelijk en vast in het hoofd, wat er van komen moet.

Wordt dit niet, na lang tobben en zwoegen bereikt, dan ligt het niet aan de afmeting of aan den opzet, maar aan de uitvoering: aan de onmacht om te volvoeren wat hij in 't hoofd had.

In den hoek met het ding.

Na maanden wordt het weer voor den dag gehaald, en met koppige onverzettelijkheid wéér aangepakt.

Dezelfde moeilijkheden doen zich andermaal voor, en iemand die ruim van geweten is, zou allicht door een kleine concessie de gevaarlijke klippen omzeilen en met eenige handigheid een aantrekkelijk schilderijtje fabriceeren.

Maar Henkes blijft vasthouden aan zijn plan, en werkt zoolang aan zijn schilderij, totdat hij er eindelijk iets in ziet dat hem — persoonlijk eenigszins voldoet.

* * *

Men mag over het werk van Henkes denken zooals men wil: de verdienste van sterk persoonlijk te zijn en een eigen cachet te hebben, kan men het niet ontzeggen.

Men herkent het onmiddellijk tusschen ander werk in.

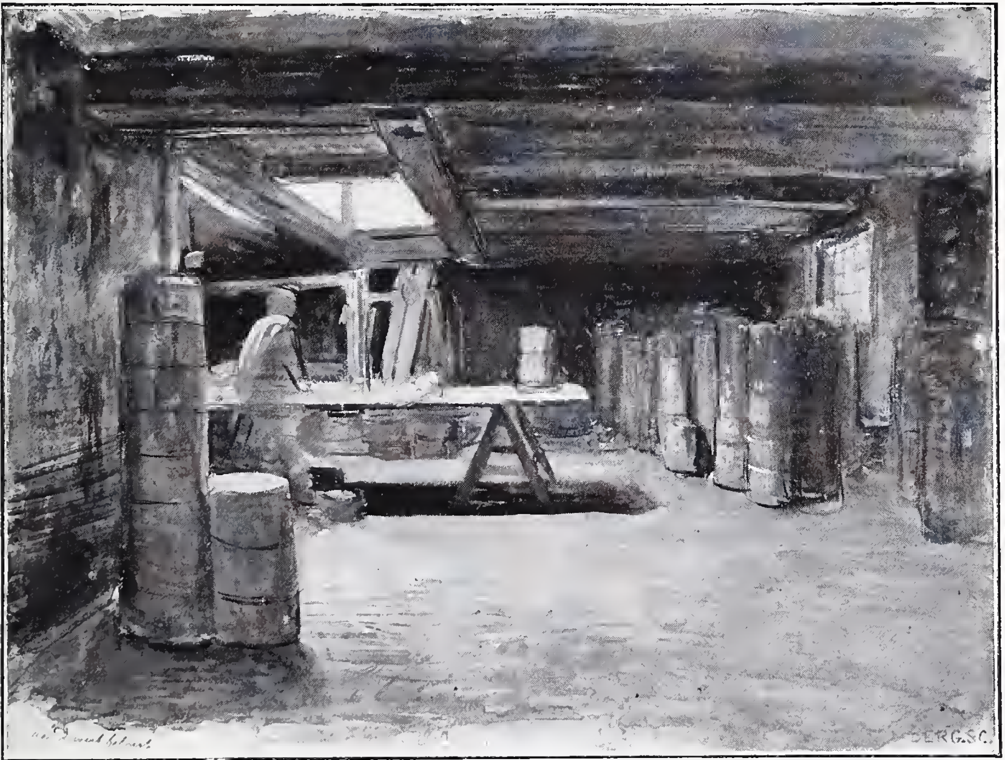
Het is de vrucht van onverpoosd, ernstig streven om vasten vorm te

geven aan hetgeen de artist in zich heeft opgenomen en wat hem belangrijk of typisch leek.

Hij is bij voorkeur de schilder van de bedaagde burgerlijke oude vrouwtjes, die elkaar onder een kopje koffie een diep geheim toevertrouwen; van de oude jongejuffrouwen die op hun kransje de beste vrienden en vriendinnen over de tong laten gaan; in dit genre:

„Wat je zegt, Saartje, en zelf gezien?"

„Met m'n eigen oogen, menschlief, 'k zou 't anders niet hebben willen „gelooven."

De Aardewerkfabriek, naar eene studie in waterverf.

„Ja 't is wat, 't is iets."

„Van belang; wel, wel; hoe kan God het gedoogen; en waar een mensch „al niet toe kan komen; nog een kopje?"

„Alsjeblieft, maar een ietsje meer suiker als 'k vragen mag; ja, ja, 't is „een heel ding en zoo op eens."

„Ja, zeg dat wel, gisteren was ik nog bij zijn vrouws zuster, en daar hoorde „ik ook zoo iets, maar 't blijft onder ons hoor; mondje dicht."

„Nu dat zal waar zijn, och mensch ik hou niet van al dat gepraat; als ik

„alles zeggen wou wat ik weet, maar daar weet je ook alles van...... is de „koffie zoo naar je zin, je hebt het anders maar voor 't zeggen, hoor."

„'t Is heerlijk, ik zeg altijd tegen Sientje, bij haar drink je toch maar de „beste koffie; nog wat suiker? neen dank je hoor, neen 't is verrukkelijk; „maar van praten houd ik ook niet, je moet de menschen niet over de „tong brengen; maar 't blijft altijd een heel ding, en zeg me eens in ver-„trouwen wat de juffrouw van hiernaast er al over gezegd heeft."

* * *

Zijn modellen zijn alle uit het kleinsteedsche leven van Delfshaven, waar hij ze als kind al heeft loopen bestudeeren.

Buurtje te Maassluis, naar eene olieverfstudie.

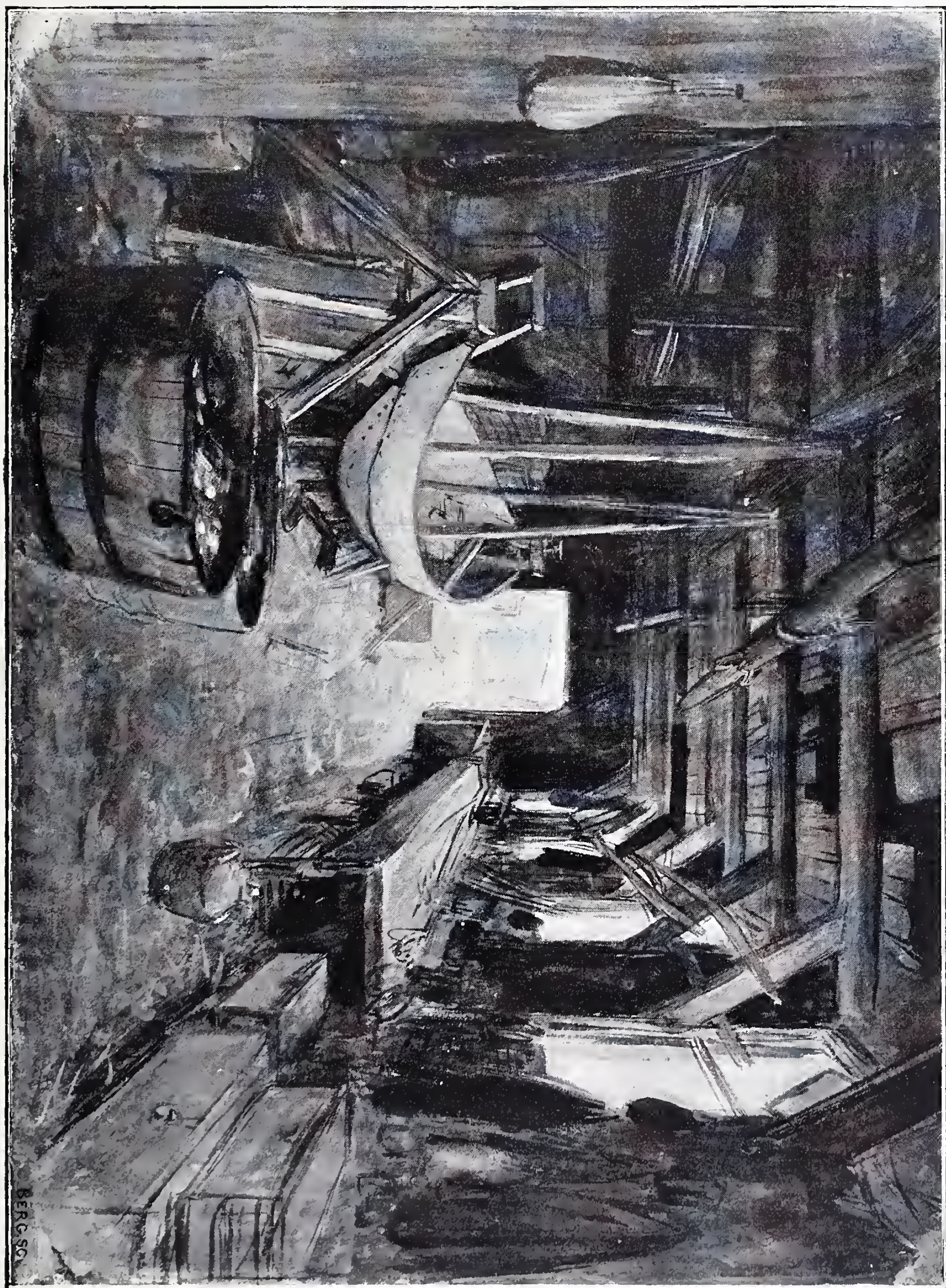
Zooals de meeste notabelen van een klein plaatsje was zijn vader lid van den gemeente- en kerkeraad, en dus min of meer intiem bekend met de typische, rechtzinnige figuren, die de zoon later zou vereeuwigen.

Zijn schilderij „de Regenten" waarvan een reproductie hiernevens is gevoegd, geeft eenige goede typen te zien.

De Voorzitter van den kerkeraad, die met een stijve stropdas om, zich volkomen van zijn waardigheid is bewust, en dan ook niet gering de andere leden imponeert.

Rond de imponeerende, zelfbewuste grootheid groepeeren zich de goedgeloovige, bekrompen burgermannetjes met lange jaspanden en groene paraplus; mannetjes die zich blijkbaar door hun huwelijksleven zoo gewend hebben aan een zachten dwang, dat zij zich buitenshuis met geheel hun ziel overgeven aan de wijsheid en het overwicht van hun voorganger.

Het eenige amusement dat dezen trouwen volgelingen schijnt gegund te

zijn, is de traditioneele lange pijp, waarmede men hun dan ook getrouw bij alle gelegenheden ziet, en die zoo mogelijk aan het lange gezicht nog iets stroevers en rechtzinnigers geeft.

* * *

Sepia teekening, (studie).

Hoewel van Henkes in het publiek weinig anders komt dan deze typen, heeft hij zich toch volstrekt niet uitsluitend hiertoe bepaald.

Men leert een schilder op zijn atelier in één dag beter kennen dan door honderd tentoonstellingen, en zoo kan men bij Henkes stadsgezichten zien, die men zeker bij hem niet gezocht zou hebben.

Een daarvan, een geschilderde studie van een stadsbuurtje, wordt tusschen den tekst gegeven.

Het is merkwaardig dit specimen van een geheel ander genre te laten zien, en tevens blijkt er ook uit dat de schilder in zijn stadsgezichten wordt geboeid door dezelfde wereld die hem zijn typen levert.

Vooral in deze studie is de rust en de dagelijksche sleur van het kleinsteedsche achterbuurtje zoo meesterlijk uitgedrukt.

Een massa teekeningen, die echter voor 't meerendeel op 't atelier blijven, levert het bewijs van Henkes' omvangrijke en ernstige studie op dit gebied.

* * *

Sprekende over zijn kunst, kunnen wij natuurlijk ook de merkwaardige interieurs van werkplaatsen en fabrieken niet onopgemerkt laten.

Er is een schilderijtje in dit genre op 't atelier dat al bijzonder geslaagd is, van toon en van teekening.

Daar het, jammer genoeg, bij reproductie te weinig zou doen is het hier uitgebleven; 't zou anders wel de moeite waard zijn geweest.

Voor mij is dit een van de mooiste schilderijen van Henkes, die ik ken, juist omdat hier zonder eenige opoffering aan de teekening zulk een heerlijk warmen toon en gouden kleur in gehouden is.

't Is het interieur van een kaarsenmakerij, op het oogenblik dat de werklieden aan 't schaften zijn.

De schilder heeft hier weer gelegenheid gevonden een paar oudemannentypen in te zetten, die met de lustelooze onverschilligheid van in den dienst vergrijsde arbeiders, machinaal en stilzwijgend hun brood zitten te nuttigen.

Door de verweerde fabrieksruiten valt het zonlicht eenigszins getemperd met een gouden gloed naar binnen; de voorste figuren krijgen het volle licht, dat verder achter een hooge kuip wegdommelt, waar nog een figuurtje geheel in toon zit.

't Is een belangrijk schilderij omdat de schilder hierin zoo bereikt heeft wat hij zoekt.

Geestig van verlichting zijn de Delftsche aardewerkfabriek en de sloepenmakerij.

Deze interieurs bezitten een bijzondere aantrekkelijkheid voor den maker in de moeilijkheid van het in elkaar zetten der plannen; het wegwerken van de op zichzelf leelijke zware massa's in het geheel.

Diezelfde moeilijkheid doet zich in niet geringer mate voor bij de teekening der vierkante of hoekige kamers met de ouderwetsche, stijve, rechte meubelen: om het zóó te geven dat men zich niet stoot aan de eentoonig, rechte lijnen, en toch waar te blijven in het weergeven van een stijf, ouderwetsch interieur.

Doch door die moeilijkheden juist geprikkeld, zit Henkes (met een kast en een paar stoelen in zijn maag) hardnekkig dag aan dag te tobben, soms

Werklieden der aardewerkfabriek, naar eene studie in waterverf.

maanden en jaren lang, om zijn doel te bereiken; telkens en telkens weer terugkeerend op hetzelfde onderwerp, onherroepelijk vasthoudend aan zijn primitieve plan, in de overtuiging dat ieder onderwerp goed is, maar dat het aan den artist ligt, als er niets van gemaakt wordt.

* * *

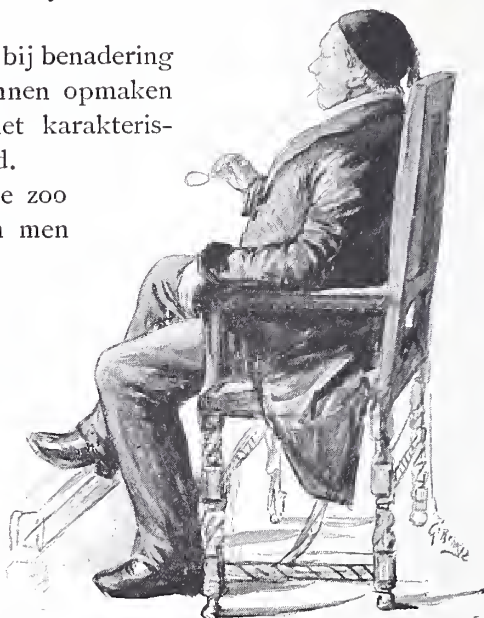
Als publiek persoon zal de held van dit artikel het mij niet ten kwade duiden, dat ik met een enkel woord zijn particulier leven aanroer, en de lezer zal daarbij wel de goedheid willen hebben mij ettelijke data en jaartallen te schenken, waarvan ik sedert mijn schooltijd een gruwelijken afkeer heb.

Het jaar zijner geboorte zal men zoo bij benadering wel uit het goedgeslaagd portret kunnen opmaken „Le peintre et son modèle," zooals het karakteristiek onlangs op 't atelier gedoopt werd.

Hij zit daar met dat oude vrouwtje zoo gemoedelijk; een typischer portret kan men zich moeielijk wenschen.

Het is Henkes uitgedrukt en zijn werk tevens.

* * *

Diaken, naar eene studie in waterverf.

Het wiegje van dezen schilder stond in Delfshaven. Hier groeide het knaapje op, tot vreugde van zijn ouders, totdat er in een zeker stadium van zijn leven een wolk kwam over het aangezicht zijns vaders: de jongen vertoonde vreemde neigingen; men kwam tot de ontdekking dat een zekere handigheid in teekenen, die hem altijd eigen was geweest, dreigde over te gaan van liefhebberij in een ernstig streven om schilder te worden.

Dit verschrikkelijk verschijnsel dat bij moeders en vaders (maar voornamelijk bij de laatsten) beschouwd wordt als het begin der totale ondergang van een jongmensch, bracht groote ontsteltenis in den huize Henkes teweeg.

Zijn vader was anders liberaal genoeg, maar schilder worden; jongen, jongen, dat was toch al te kras. Wat was nu een schilder?

Voor liefhebberij ging dat nog, maar om daarvan een bestaan te maken......

Neen Gerke, zei zijn vader, da's malligheid, dat gaat niet jongen; en om 't hem heelemaal uit zijn hoofd te praten, deed hij hem eenvoudig op een notariskantoor.

Zoo deed dan de jeugdige Gerke zijn intrede in de maatschappij als notarisklerk.

Aanvankelijk stond hem dit weinig aan; deurtjes opendoen en boodschapjes aannemen behooren nu ook niet tot de aangenaamste zaken, doch weldra bezag hij de zaak van een anderen kant.

Hij kwam tot de ontdekking dat er weinig plekjes op de wereld bestaan, waar meer typen te zien zijn dan op een kleinsteedsch notariskantoor, en dat hij eigenlijk met zijn neus in de boter was gevallen.

Toen hij de zaak eenmaal van die zijde beschouwd had, kreeg hij handen vol werk; hij deed den ganschen dag niets anders als teekenen; meermalen verknoeide hij een zegel waar hij bij vergissing de figuur van een oud vrouwtje opzette dat op een bank in de gang zat te wachten.

De geheele clientèle van den notaris is in dien tijd met meerdere en mindere kunstvaardigheid op papier of doek gebracht.

Toen deze artistieke buitensporigheden min of meer compromitteerend en hinderlijk voor het notarisvak begonnen te worden, stemde zijn vader er ten slotte in toe dat Gerke zijn zin zou volgen en zoo zien wij hem weldra als leerling van Spoel in Rotterdam.

Vandaar toog hij naar de Antwerpsche Academie en daarna naar Duitschland, van welk laatste tijdperk hij nog eenige belangrijke studies op het atelier heeft.

Ten slotte nog eenigen tijd naar Parijs. Te vergeefs zoekt men naar een voorval of iets dergelijks uit dien tijd dat een eenigszins romantisch of komisch tintje heeft.

Henkes is steeds te serieus geweest en te zeer vervuld van zijn werk, om zelfs maar één oogenblik in zijn leven te denken aan zijn toekomstigen biograaf; en dit is werkelijk een verzuim van hem.

Als publiek persoon of als iemand, die kans heeft dat te worden, is men verplicht een excentrieke, dwaze gewoonte aan te nemen, of iets te doen waarvan een gewoon mensch de handen in elkaar slaat.

Dit is eenvoudig een beleefdheid tegenover het publiek, dat van een beroemd man nu eenmaal iets anders wil hooren dan gewone alledaagsche dingen.

Henkes heeft dit nu toevallig verzuimd, en daar de waarheid boven alles gaat, glijden wij met een lichten zucht over dit tijdvak heen, en ontmoeten hem weder in den Haag in de Laan van Meerdervoort waar hij zich metterwoon vestigde.

* * *

Volgens zijn eigen woorden kon hij toen niets.

Hij had leeren teekenen, leeren zien, zich eenige handigheid eigen gemaakt, maar hij zag geen kans een schilderij te maken.

Heel lang heeft die onmacht toch niet geduurd, want betrekkelijk korten

tijd na zijne vestiging in den Haag had hij een beslist succès op de Parijsche tentoonstelling en later ook te Brussel met zijn schilderij „de Breischool."

Het werd in vele Fransche en Belgische couranten zeer gunstig beoordeeld, wat nog niet bijzonder veel gewicht in de schaal legt, maar het werd door Mevr. Mesdag aangekocht, en maakt thans deel uit van het bekende kabinet—Mesdag, wat meer beteekent.

Met dit schilderij heeft hij voornamelijk de aandacht op zijn werk gevestigd, dat hem langzamerhand meer en meer populair heeft doen worden.

* * *

Hoewel men zoo oppervlakkig zou zeggen dat de Laan van Meerdervoort nog al een rustige woonplaats is, (en dan vooral eenige jaren geleden), schijnt het er Henkes te druk te zijn geweest.

Kerkganger, naar eene studie in olieverf.

Het geheele stadsleven was hem te druk.

Hij zit overdag liefst ongestoord, rustig op zijn atelier te werken en 's avonds hunkert hij naar de gezellige rust van zijn huiselijk interieur.

Nu moet ik toegeven dat men dat ideaal in den Haag niet altijd even volkomen bereiken kan, tenzij men onbeleefd tegen zijn kennissen wil zijn, en er niet tegen opziet voor gek versleten te worden.

Iemand, die de stoutmoedigheid heeft te verklaren dat hij den geheelen zomer niet op het badhuis is geweest, wordt al van de lijst der ontwikkelde menschen geschrapt, en geen lid van de „Tent" te zijn is, om er een woord voor te noemen „maatschappelijk onvermogen."

Voeg hierbij de winteruitspanningen, opera's, comedie's, concerten, Pulchri-avondjes enz., 't is genoeg om een huiselijk man kippevel te bezorgen.

Maar 't was ook bovendien de dag, die nogal eens onrustig kon zijn.

De vrienden, de collega's (en er zijn er een paar in den Haag) liepen zoo eens even op.

De een blijft korter, de ander langer, deze heeft dit, die dat, er wordt een praatje gemaakt, gedisputeerd; en het resultaat is steeds onvruchtbaar.

Een aardig staaltje daarvan is een bezoek van Mauve op Henkes atelier.

„Jongen, Henkes, da's een aardig ding dat je daar hebt staan, da's „goed . . . . ."

„Zoo vind je, dat doet mij genoegen."

„Ja, een heel goed ding, heel goed, maar . . . . kijk, nu moest je hier,

„zie je hier, een beetje toon brengen, je begrijpt me wel; en dan dit wat „minder sterk, dan wint het schilderij veel; en dan ..... je neemt me niet „kwalijk hè? ..... dan daar dat figuurtje weg, en ....."

„Maar Mauve, dan ....."

„Sst, laat me nu even uitpraten; dan hier iets stiller en daar wat meer „kleur, begrijp je wel?"

„Maar dan wordt 't een Mauve op zoo'n manier, dan is 't geen Henkes meer."

Mauve keert zich om, grijpt zijn hoed en zegt kortweg:

„'t Is een prul, je heele schilderij; goeien middag."

* * *

Israels had bij een bezoek op 't atelier ook 't een en ander wat hem minder beviel, 't was naar aanleiding van een studie van een stil buurtje.

Dorpssmid, naar eene studie in waterverf.

„Je moest er wat inzetten, Henkes; hier een figuurtje, dat zou beter doen."

„'t Is me juist te doen om die kalme rust; ik moet er geen figuurtjes in hebben," zooals Henkes dan eenigszins nijdig antwoorden kan met een onwillig schouderophalen.

„Ja wel mogelijk, maar 't is toch niet,...... toch niet ...... wat ik nu zou willen," zegt Israels, voet bij stuk houdend.

„En toch is 't zoo goed volgens mijn opvatting, 't drukt uit wat ik er mee wil zeggen."

Henkes weigert pertinent toe te geven, en eindelijk zegt Israels:

„Kerel, ik loop weg; met jou is niet te praten; „maar dat moet ik zeggen: je bent een man die „voor zijn meening opkomt; je geeft niets toe."

In dit hardnekkig niet-toegeven maar volhouden zit het karakter; in het zoeken naar volkomenheid de verdienste van den artist.

* * *

Wij zijn een weinig afgedwaald, maar dat gebeurt in gezelschap van artisten wel meer.

Henkes vond het dan in den Haag niet rustig genoeg, en om die zoozeer gewenschte rust te zoeken trok hij met zijn gezin naar Voorburg, waar hij nu nog woont, doch waar hij slechts gedeeltelijk heeft gevonden wat hij zocht.

Volstrekte rust schijnt voorloopig nog niet voor hem te zijn weggelegd; althans niet in den zin, dien hij er aan hecht; maar vrij kalm kan hij toch

zich overgeven aan zijn werk in het mooie ouderwetsche huis dat hij in Voorburg bewoont en dat zich zoo uitermate leent voor de artistieke inrichting die het onder den tegenwoordigen bewoner heeft gekregen.

Langs een oud-eikenhouten trap, en een ruim portaal, waar het licht door gekleurde ruiten binnenvallend, een zitje met een paar oude kerkekussens idealiseert, komt men in het atelier, waar Henkes dagelijks zit te werken.

Een eenvoudig atelier, maar handig gestoffeerd met hetgeen de schilder hier en daar op zijn zwerftochten heeft buit gemaakt.

In één hoek een groot stuk gobelin, waartegen een hoog eiken beschot met breed uitstekenden rand, beladen met oude kannen en studies.

Daarachter een geheimzinnig donkere ruimte, met een zwaar gordijn afgescheiden; een zoogenaamd rommelhok waar gehuisvest is wat niet door iedereen behoeft gezien te worden.

Bij het raam dat het volle licht doorlaat, een tafel met oude folianten op een groen verschoten kleed met een zandlooper en een tinnen inktkoker, een stilleven dat meer dan eens op zijn schilderijen heeft dienst gedaan.

Onder het hooge licht, voor zijn ezel, zit Henkes zelf, een deel uitmakend van zijn omgeving.

* * *

Zooals men uit het voorgaande kan zien, is het leven van Henkes niet veel bewogen geweest en hij heeft mij daardoor tevens den pas afgesneden om eens flink met hem op hol te gaan, zooals aanvankelijk mijn plan was. Maar nu moet ik bekennen dat onder het schrijven van dit artikel, mijn wraakzucht gaandeweg is bekoeld, want de hernieuwde kennismaking met den beul uit mijn kindertijd is mij zeer meegevallen.

En toen hij eertijds à propos van mij, de leugenachtige woorden tot mijn moeder sprak: „het is een aardig ventje," dacht hij zeker niet dat datzelfde kereltje, met diezelfde woorden, doch met meer schijn van waarheid, eenmaal in het publiek omtrent hem zou getuigen.

Confidenties, naar eene schets in olieverf.

DE BRUID DES HEEREN.

DOOR

VIRGINIE LOVELING.

XXXII.

Toen Pia eenige dagen later naar de brouwerij ging om te weten, of men reeds nieuws van de jonggehuwden had en hoe zij het stelden op hunne reis, liet Louise's moeder haar een zoo even gekregen brief van hen lezen. Hij stond vol met allerlei aardigheden en lievelingsnamen, die ze op elkander toepasten — want beiden hadden beurtelings op hetzelfde blad geschreven. Van de reis was weinig, en van de tehuisblijvenden volstrekt geene spraak.

En nu leidde de brouwersvrouw Pia, onrustwekkend geheimzinnig, in de voorkamer; daar liet zij de twee handen op 's meisjes schouder vallen, zag haar met vervoering in de zwarte oogen en sprak:

„En u mag ik nu ook proficiat wenschen!"

„Hoezoo?"

„O gij moet het wel weten, 't was u zeker wel geboodschapt (voorgevoel van iets hebben)?"

En daar Pia het hoofd schudde: „Mijn kind, mijn kind, Donatus is verliefd op u!"

Zij gunde Pia den tijd niet om te antwoorden, kuste haar met geestdrift op de twee wangen en zei: „Aan u den prijs, dat noem ik nu eens oprecht den oppergaai afschieten 1)!... Hij zal u schrijven of u komen spreken; hij zou de zaak willen bespoedigen, hij heeft mij niet belast u dat te zeggen; maar 't is beter, dat gij gewaarschuwd zijt... Wel, wel: rijk, jong, oppassend en een snelle (mooie) vent! waar hebt ge dat verdiend, hoe hebt ge 't aangelegd om hem aldus op uwen kant te krijgen?..,"

Pia was zoodanig overrompeld, dit huwelijksaanbod werd haar met zooveel vastheid als het hoogste geluk aangekondigd, dat het uitspreken van twijfel of aarzeling onmogelijk was.

Pia vertrok geheel verbluft, na dringend verzocht te hebben, dat de pretendent toch niet te haren huize verschijnen zou. Zij wist heel goed, dat tante Monica niets inniger wenschte dan zich van haar zoo spoedig mogelijk te ontdoen, maar tevens ook, dat trouwen voor Monica zelve nooit op het levensprogramma had gestaan en er voor hare zusters en later voor hare nicht ook af moest blijven.

En terwijl Pia over de straat ging, met het hart vol zeldzame aandoenin-

---

1) De grootste zegepraal behalen.

gen en het hoofd gebogen als onder 't gewicht eener bezorgdheid, dacht zij aan 't verrassende van dezen laatsten tijd: eenige weken geleden leefde zij voort, achteloos nopens hetgeen de toekomst geven zou; toen had het huwelijk van Louise haar eensklaps de mogelijkheid van een verandering voorgetooverd en bij de bruiloftsplechtigheid, in de kerk zelf, was er een haken naar liefde en trouw in haar ontstaan. Het had den tijd niet gehad duurzaam te worden: haar wensch, nog nauwelijks en met angstvallige terughouding gevormd, werd schier onmiddellijk bevredigd!...

Zij zou dus het genadebrood niet meer eten, niet meer tot last aan iemand zijn, een eigen huis hebben als de uitverkorene van een eerlijk man!

En nu wond Pia zich zelve ook wat op. Zij antwoordde kort en stil op de vragen van tante Monica, maar sloop weldra naar hare kamer. Daar nam zij 't spiegeltje van de kast, ging er mede bij 't venster staan en keek zich zelve aandachtig aan, diep in de oogen, als ware 't iemand haar volkomen onbekend: zij wilde weten, hoe een mensch, aan wie zulk groot geluk te beurt viel, er uitzag, en lachte eindelijk als een onnoozele.

XXXIII.

Den volgenden Zondag werd zij onder een voorwendsel in de brouwerij ontboden. In den loop der week had zij van Donatus een brief gekregen, dien ze onbeantwoord liet. Tot hem gaan stond gelijk met eene toestemming.

Het was zoo vreemd daar in die voorkamer bij dat jonge mensch te gaan zitten in de hoedanigheid van zijn verloofde. Zij had gebeefd, haar hoofd werd als duizelig, toen zij naar die bijeenkomst trok, en thans was zij geheel kalm, het scheen alsof zijn tegenwoordigheid alle gejaagdheid wegnam. Hij legde haar zijn plannen uit — dit had hij reeds gedaan aan het feestmaal, doch onbepaald van zijne aanstaande vrouw sprekend, in stede van „u" en „gij" als thans te zeggen.

Pia, met heilwenschen door de brouwersvrouw bestormd, overtuigd van zijne braafheid en zijn voorbeeldig gedrag, bevreesd voor tante Monica, had tot dusverre nog niet den tijd tot overweging en zelfonderzoek gevonden. Eene kwezelachtige eerbaarheid had haar belet aan zijn persoon te denken. Uiterlijke schoonheid op prijs stellen was haar van jongs af aan als iets onbetamelijks voorgehouden en zij bekende zich zelve niet, dat zij hem, nu hij daar voor haar zat, toetsend gadesloeg. Zij merkte op, dat er weder zweetdroppeltjes op zijn voorhoofd en zijn neus stonden; dat zijn roode nek in eene vette plooi boven zijn halsboord uitpuilde; dat er witte korreltjes en een paar bleekgele haartjes op zijn dikke schouders lagen, en onwillekeurig herinnerde zij zich het rosse kluwen, dat zij eens in de kamer zijns broeders op het waschwater had zien drijven, en voelde zij iets van den weerzin van destijds. En het was zeker het heropwekken van de gedachte aan dien noodlottigen dag, waarop zij onbewust zooveel misdreven

had, wat haar weder een indruk van onfatsoenlijkheid gaf, als waren dat onderhoud en die bijeenkomst laakbaar.

En zij stond op. Donatus had haar nog zeer veel te zeggen, sprak hij teleurgesteld; maar zij gaf voor, dat tante Monica haar lang uitblijven vreemd vinden zou en het best was het plan tegenover deze vooralsnog geheim te houden. En, als het ware om den aanstaande nog een uitweg tot terugdeinzen aan te duiden, zei ze bloohartig:

„Ge weet toch wel, niet waar, dat ik met ledige handen zal moeten weggaan?"

„Ja, ja," antwoordde hij volijverig, „maar ik weet ook, dat gij een

En het was zeker het heropwekken van de gedachte aan dien noodlottigen dag....

schoonen stuiver te wachten hebt, die ons niet kan ontkomen."

Deze tijdelijke verzaking en berekende hebzucht, zoo oprecht als brutaal uitgedrukt, kwetsten Pia eenigszins.

Tot dusverre had zij alles lijdzaam laten schikken, als iets dat haar niet aanging. Nu dacht ze, dat ze toch haar woord nog niet gegeven had.

XXXIV.

Het was Diependale-kermis en mooi herfstweder. Gedurende hun laatste gesprek was eensklaps zulk een bange aarzeling in Pia opgekomen, aan een onbegrijpelijke en toch ernstige waarschuwing gelijk, dat zij Donatus dringend verzocht had die dagen te Crocke te blijven. Het ergerde hem

zichtbaar. Hij hield haar weifelen voor grilligheid. Toch had hij toegestemd mits zij hem dan in den loop der week een bepaald jawoord geven zou en hem zijn aanvraag aan tante Monica zou laten doen.

Pia zat op de bank aan den voorgevel van hun huis, bedremmelder dan ooit, en zag het volk gaan en komen. Het was alsof al de bewoners van Diependale-buiten hier samenstroomden, de eene herberg uit de andere in, sommigen in hoopen, anderen getwee: een meisje en een jongen. Emilie ook wandelde voorbij met haar verloofde. Zij hielden elk een stuk schur (droge schol) in de hand en trokken met hun tanden aan het taaie vel, als om de sterkte van hun gebit te beproeven.

Eertijds kwam Emilie altijd recht naar Pia, zoodra zij deze, die niet uitging, aan haar deur ontwaarde. Nu keek ze zelfs niet eenmaal om, geheel door den geliefde in beslag genomen.

Pia had des morgens gehoord, dat Hermance den avond te voren een duchtig pak slagen van haar vader gekregen had; waarna zij in het stalletje gevlucht, en er uit schrik voor hem geheel den nacht gebleven was. Nu zat zij in haar kamer opgesloten. Dit alles omdat zij haar verkeer met den beambte der accijnsen niet afbreken wilde. Hoe was het mogelijk! Een wildzang en een windmaker, die geen middelen van bestaan had! De verloofde van Emilie was een echte boerenvlegel, dit zag men duidelijker op de straat dan als hij ginder in den hoek zat. Dienzelfden dag had Pia van Louise een brief gekregen, waarvan de toon nog meer dan de woorden groote ingenomenheid met haar man en haar geestdrift voor de minste zijner daden en handelwijze verried. Dat was een knap mensch, inderdaad; maar wat te grooten fies (saletjonker) en zelfverwaand... neen van de twee, indien ze had moeten kiezen, zou ze nog liever Donatus met zijn rechtschapenheid en zijn eenvoud...

En Pia zuchtte, want geen van beiden zou het ooit hebben kunnen vermogen haar dat gevoel in te boezemen, waaraan fortuin, ontzag, eer en alles opgeofferd wordt, en waaraan zij slechts met blozende vreesachtigheid denken dorst.

Des Maandags van de kermis wordt er in alle dorpsgemeenten van Vlaanderen een plechtigen lijkdienst gecelebreerd voor de afgestorven parochianen; den avond te voren reeds luidt om zes uur de doodsklok, schijnbaar als eene vreugdeverstoorster in 't midden van het feestgewoel. Bij nadere overdenking komt men tot de ontdekking, dat het algemeen jaargetijde (jaarlijksche dienst) juist op dien dag gesteld is, opdat de van daar geboortigen en elders wonenden — welke met gelegenheid der kermis vrienden en magen bezoeken — er ook tevens een gebed voor hunne ouders, grootouders of andere bloedverwanten zouden kunnen uitstorten.

Pia had dien nacht niet geslapen, hoe nader de dag kwam voor haar beslissend antwoord bepaald, hoe grooter haar twijfel en onbehaaglijk aarzelen werd. Zij had het voor zich zelven willen verheimelijken, dat zij, de gasten der brouwerij van verre ziende naderen, eensklaps naar binnen was gevlucht

om tusschen de gordijntjes te kijken, uit vrees dat Donatus, haar verbod trotsend, misschien toch gekomen was... waren dit de gevoelens, die men een bruidegom toedragen moest?

Zij zat in de kerk met de twee handen voor het aangezicht, verdiept in pijnlijke levensbeschouwing: waarom toch was haar vrede verstoord? waarom was ze naar dat trouwfeest geweest? En dan klonk het „ondankbaar jong!" in haar binnenste, zooals tante Monica haar noemde, toen zij, nog een kind, het geluk bij haar verwanten te zijn opgenomen niet te schatten wist en aan heimwee leed.

Met geweld trachtte zij haar geest tot het gebed te dwingen, het oog vestigend op de zwartfluweelen, met zilver belegde kasuifels der geestelijken, die zich aan het outer bewogen. Het eerste wilde niet gelukken, maar het licht, de wierook, het gezang brachten slaperige verstomping en leniging teweeg.

De kapelaan van het kasteel hielp officieëren, hij was thans de biechtvader van Pia en nu schoot het haar te binnen, dat zij, zoo droef en radeloos, bij hem kon aankloppen om troost.

Dit schielijk genomen besluit verkwikte haar reeds.

XXXV.

Den volgenden morgen, in stede van naar de kerk te gaan, begaf zij zich naar de kapel van het adellijk slot. Deze stond aan den ingang der groote beukendreef en was nieuw gebouwd en aan Onze lieve Vrouw van Lourdes gewijd. Soms werd er mis gelezen, wat juist dien dag gebeurde.

Het was er klein, nog wat naakt aan versiersels, maar de muren waren kleurrijk beschilderd en ginder stonden — nog door geen prachtiger vervangen — de twee kandelaren, waaraan oom Stant zoo lang gewerkt had.

De kapelaan zag Pia aan den biechtstoel zitten en kwam er zijne plaats innemen, na afloop van den dienst. Zij zei hem alles, welke goede gelegenheid van trouwen zij had; dat zij er nu bijkans te veel was voor tante Monica, en hoe moeielijk het scheen om ja of neen te antwoorden.

Hij was een voorzichtig man. Hij antwoordde, dat zij haar eigen hart moest proeven, de voordeelen wegen, ten einde geen besluit te nemen, dat haar later berouwen mocht... dat zij te dien einde hare toevlucht tot Maria nemen kon, eene novene doen, bij voorbeeld... dat de troosteres der bedrukten haar het beste ingeven zou.

Pia had, ongelijk het grootste deel der jonge meisjes, nooit eene geestdriftige, betrouwvolle vereering voor Maria gekoesterd. Waarom zou zij haar nu te voet vallen?

Dat kon zij hem niet zeggen en zij ging, na geknikt en haar kruis gemaakt te hebben, ontroerd en weifelend en ongeholpen heen.

Zij had kunnen weenen van ergernis en spijt en wankelmoed.

De zon was opgegaan; de bleekblauwe wolkelooze hemel voorspelde een

heerlijken dag; de herfstnevel kroop nog over de akkers en hing in een wazig floers over het wat verder gelegen sparrenbosch; het had overvloedig gedauwd, Pia's schoenen waren nat van het gras aan den zoom der baan, en de gele met oranje gestipte muiltjes van het wilde vlaskruid 1) hingen zwaar voorover, terwijl de distelpluimkens in 't voorbijwrijven van haar rok er op bleven kleven.

Aldus was zij tot op de hoogte gekomen, vanwaar men heel de streek kan overzien. Dicht aan haar voeten, op strooken van hier en daar nog vage (onbruikbaar) land met bloeiend heidekruid overdekt, zag zij de schapen reeds aan 't grazen. Een hond drentelde sluipend naar haar toe: een mooie hond met ruig wit haar, een zwarten staart, zwarten bek en schrandere zwarte oogen. En daar zij bevreesd een weinig achteruitweek, sprak de herder, dien zij nog niet had ontwaard:

„Ga recht door, hij zal niet bijten, 't is een jonge, die nog maar medeloopt." Meteen floot hij eens en zijne twee andere wakers, zwart en ros gevlekt, met de ooren recht en de verantwoordelijkheid in heel hun wezen uitgedrukt, sprongen rondom de verspreide kudde, die met een daverende trappeling verschrikt samenschool.

Het Goedvrijdagkind!... en in geen slecht humeur, hoe had Pia niet eerder aan hem gedacht!

Zij legde, onweerstaanbaar aangetrokken door zijn uiterlijke schoonheid, hare hand op den kop van den jongen hond, die, zelf bang, licht met den staart kwispelde, toen sprak zij:

„Schaper, ik heb eene voordeelige occasie van trouwen, moet ik het doen, moet ik het niet doen?"

Hij zag haar aan met een vriendelijk oog; zij was een frisch en aangenaam verschijnsel op dat eenzaam plekje, in dat vroege morgenuur.

„Hou vast," sprak hij naderkomend en haar zijn staf toestekend.

Pia wist niet, wat hij in den zin had, tot hij haar nogmaals zei: „hou vast." Toen greep zij 't aangebodene.

„Hier", beval hij, haar eenige passen verder een mullen molshoop tusschen de kruiden aanwijzend, „maar let wel op: gij zult den staf zoo recht mogelijk daarin stellen, en dan een stamp op den grond geven; valt hij naar u, zoo trouwt gij, valt hij naar mij, zoo trouwt gij niet."

Hij sloeg haar gade, terwijl zij ijverig de onderste punt van den met de twee handen gehouden staf in den molshoop stelde.

„Stampen?" vroeg Pia, die met hare taak klaar was.

Hij glimlachte: „Onnoodig," sprak hij, den staf met zijn vinger even aanrakend; hij stond zeer los en merkbaar naar hem gericht, zoodat hij onmogelijk naar den anderen kant had kunnen vallen en weldra op zijne voeten lag.

„Gij trouwt niet," verklaarde hij.

---

1) *Linaria vulgaris.*

„Ik trouw niet!” herhaalde Pia met een zucht van verruiming en de oogen ten hemel.

„Danke,” sprak zij, gansch verlicht, „danke, dat gij mij hebt terechtgewezen.”

Hij had haar reeds den rug toegewend, toen een nieuwsgierig verlangen om meer te weten in haar opkwam: „Schaper!” sprak zij, en hij stond haar weder ten gehoore.

„Zeg mij, indien ik hem nu afzeg, wiens bruid zal ik dan wezen?”

Zij had de hangende handen gevouwen als in 't gebed, de verlegenheid

«De bruid des Heeren!»

over hare driestheid en de geduchte en toch gewenschte uitspraak van zijn vonnis zetten haar oog iets onderworpen smeekends, hare houding iets madonna-achtigs bij en hij antwoordde:

„De bruid des Heeren!”

XXXVI.

Een onvoorzichtige, die uit een valstrik geraakt, een beschuldigde, die na een voorloopige gevangenschap wordt losgelaten, een bezitter, die een betwisten eigendom behoudt, kunnen geen dieper bewustzijn van bevrijding en zielerust verkrijgen dan Pia op dit oogenblik. Het hart verkwikt, den

geest verhelderd, alle boeien ontketend. Het was haar te moede, als het Tobias moest zijn, die aan de zekere hand des Engels naar het doel werd geleid.

Hare roeping was haar aangewezen, de Heer had haar tot zich gewenkt! Geheiligd in haar eigen oog, kwam zij tehuis. Geen twijfel meer, geen aarzeling, geen kwellende keuze te doen: het pad was voor haar afgebakend.

Vol vrome geestdrift wierp zij zich in hare kamer op de knieën neder voor het houten Christusbeeld, door oom Stant gesneden en geschilderd en dat de tantes haar ter gedenkenis gegeven hadden. Zij legde haar hoofd tegen de bloedige zijwonde en leunde dan haar aangezicht op de doorboorde voeten aan, met de handen als verlamd er achter saamgestrengeld: „Weg met de wereld en zijn ijdelheden; ik kom tot u, ik kom tot u!" murmelde zij bestendig.

Het was alsof de hemel in haar gemoed nederdaalde; zooveel geluk moest wel uit Gods genade voortvloeien en eeuwigdurend zijn. Wat was zij anders geweest dan een eerste sein, die groote godsdienstvlaag harer kindsheid? En zij werd zoo erkentelijk nu voor de haar opgelegde beproeving: indien dat jonge mensch haar zijne hand niet had aangeboden, zou zij het nooit bevroed hebben, dat ze verstokt was voor alle aardsche wellust!...

Zij was naar de brouwerij geweest, een zware gang —, zij had de vrouw met de boodschap van het afzeggen belast, en tot haar bevreemding ondervonden aan den bitsen toon, waarmede haar geantwoord werd: „dat het wel was en zij het maar moest weten, indien zij het berouwen mocht," dat het niet zoozeer haar geluk als het voordeel van Donatus was, dat men voor oogen hield.

Zij had nog niets aan tante Monica medegedeeld, maar ging den kapelaan vinden. Zij wist niet wat haar belette om van 't Goedvrijdagkind te spreken en verklaarde hem, dat God haar duidelijk hare roeping had aangewezen en zij vast besloten was in een klooster te gaan.

Zij wachtte bijval en bewondering; maar hij schudde het hoofd: „Zoo gauw niet, mijn kind, gij zijt wat wispelturig, wat veranderlijk, wat overdreven. Men neemt een dergelijk besluit niet in een oogenblik van tegenzin of krenking of onder den invloed van iets, dat ons wordt aangedaan of opgelegd."

Dit was koud water op haar enthusiasme; maar het kreeg weldra het uitwerksel van een stortbad; het wekte gloed. Zij voelde in haar de macht om hem en allen, die haar plan dwarsboomden, uit den weg te slaan.

XXXVII.

In de kerk van Diependale stond een meer dan levensgroot pleister beeld aan een pilaar, in de nabijheid van het zijaltaar: Christus met de doornenkroon op het hoofd, de hangende handen gebonden, eene roede in den arm, een purperen, geschilderden mantel, half van zijn naakte, bloedig gestriemde schouders vallend. Het aangezicht was goddelijk schoon: een aangrijpende voorstelling van het wee, dat de mensch zijn evenmensch

berokkent; een beeld van liefde, opoffering en vergiffenis tevens....

En nu wist Pia, waarom het was, dat zij allengs het aangebeden kindeken Jezus vergeten had en onwillekeurig haar stoel nader bij den pilaar had geschoven en hare plaats in de kerk niet meer naast tante Monica maar verre vooruit was. Hier stond haar bruidegom; met eene onweerstaanbare magneetkracht had hij haar tot zich getrokken nog vóór 't Goedvrijdagkind zijne orakelspreuk deed. Hoe had zij dien oproep onbeantwoord kunnen laten, wat had haar tot dusverre verhinderd aan zijn wenk te gehoorzamen? Zij kon het niet begrijpen, nu dat zijne aanwakkerende stem, voor anderen onhoorbaar, zoo luid in haar binnenste klonk. Gedurende de goddelijke diensten sloeg zij er den blik niet van af; zij vergat zelfs te bidden, gansch in beslag genomen als zij was door de afgrijzen, medelijden, vroomheid, opgetogenheid wekkende beschouwing van dat beeld.

Het aanschijn Gods derven — dit had zij in haar catechismus geleerd — was een der grootste folteringen van den zondaar hiernamaals, en nu vatte zij al de macht van die bedreiging.

Het was haar een pijnlijk genot die trekken te ontleden: de oogen waren naar den hemel gericht, bloeddroppels sijpelden van onder de doornen op het edel voorhoofd; de mond scheen te smeeken. Zij zag de neusgaten, den krulbaard op en onder de kin, de sterke spieren van den hals, den put tusschen de sleutelbeenen, daar alles naar omhoog was gewend. Wat zou ze niet hebben gegeven om eens een blik dier oogen op zich te voelen rusten! want langzamerhand had het beeld leven verkregen: de lippen ademden, de borst ging op en neder, de armen verroerden; de steen was trillend vleesch geworden...

En te diep geschokt om dit lijden van haar zaligmaker en verlosser langer aan te zien, verborg Pia het gelaat in hare twee handen en bleef als duizelig nog geknield, nadat alle stoelen reeds omgekeerd, en al de geloovigen neergezeten waren.

Zij nam het visioen in hare verbeelding zoodanig op, dat het haar tehuis nog bijbleef. Wanneer zij naast Monica met eenig handwerk zat, viel de naald stil; haar aangezicht helde voorover, haar oog was starend in het ijle gericht; een hemelsche glimlach — en zonnestraal van 't hart — speelde om haar mond: de Godmensch was voor haar verschenen, hij deed haar een teeken met den wijsvinger, dat ze komen zou, en in verbeelding stond zij op, slingerde met eene rassche beweging haar naaiwerk van zich af, wierp de stoelen om, weerde hersenschimmige hinderpalen weg en volgde hem, verbijsterd en besloten. Het was alsof een tastbare duisternis zich om haar heen verspreidde, waarin geen ander licht meer uitstraalde dan dat der aureool rondom zijn hoofd, die haar tot baken diende; alsof er onzichtbare afgronden gaapten aan elke harer zijden en zij nochtans den voet met zekerheid op eene enge verbindingsplank stelde, terwijl hij haar de hand reikte om haar er over heen tot zich te trekken...

Dan ontwaakte ze als uit een droom, verdwaasd den halfvoltooiden naad op

't neergezonken handwerk niet vindend, en vingerhoed of schaar zoekend. Gelukkig nog als tante Monica, die traag de kralen van haar paternoster door de vingeren glijden liet, niets opgemerkt had.

Op hare kamer lag Pia soms lang voor het kruisbeeld — de eenige stomme getuige van oom Stant's overlijden — voor zij er toe besluiten kon om in haar bed te gaan.

En wanneer zij zich ontkleed had en hare lokken losrolde, nam zij de zware vlecht in de hand, liet ze weder vallen en keek om, hoe laag ze wel mocht naar beneden hangen... Zij hield den spiegel dicht aan haar gelaat en sloeg haar smachtenden, bezielden oogappel en hare trekken gade: de neus misschien wat klein, de mond misschien wat groot, de wangen rond als die van een kind. Zij keek naar hare armen, tot aan de oksels bloot: dik, blank en stevig, fijn aan den pols, waarop de ietwat roode kleur der kleine hand afstak... Een glans kwam op haar aangezicht: dit alles offerde zij aan haar hemelschen bruidegom op, geen menschenoog zou ooit haar zien noch weten noch vermoeden hoe schoon zij was!... Maar met haar bewustzijn van kracht voor het verzaken van ieder aardsch genot ontstond een verwijt van ijdelheid, een angst voor zonde in haar binnenste. Zij snoerde snel haar hemd hoog aan den hals toe, maakte een kruis en bad om vergiffenis, omdat zij — door Satan aangestookt — het gewaagd had een blik op zich zelven te slaan.

Een stoot van heldhaftige dapperheid, een bijna niet te toomen impulsie drong haar om eene schaar te vatten en die helsche haarvlecht af te snijden en ver van zich te werpen; om een geesel te zoeken, waarmede zij hare schouders tot den bloede kastijden en martelen zou...

Maar neen, dit ook was overmoed. „Geen opgewondenheid, geen vervoering," had de kapelaan haar aanbevolen, „kalme overweging, zelfbeproeving". Na verloop van een jaar zou men zien, of ze volhardend was.

En Pia murmelde gebeden, nederig onderworpen in de vrome aandrift van haar hart.

Zij lag nog lang wakker met de handen boven hare bedsprei gevouwen, de blikken omhoog naar de lichte duisternissen van den zomernacht starend. Allengskens vielen hare wimpers neer, en slapeloos doemden zeldzame dingen voor haar phantasie: glans en gloed en kleuren; tooverpaleizen stonden er uit op, bepaalde, en toch steeds verwisselende vormen aannemend. Zij wilde haar geest dwingen om niets dan bovenaardsche, etherische voorstellingen te zien en toch werd alles wezenlijkheid en zoo niet tot het mogelijke, dan toch tot het droombare behoorend: gouden zetels, diamanten luchters; bloemen van het zonderlingste maaksel, het schitterendste rood en blauw en doorschijnend wit, in garven opschietend, in festoenen neerhangend; fluweelen draperiëen met franjes van goud; heiligen in witte wolken gehuld, palmtakken en leliën torsend; muziektonen, die 't oor bekoorden, weergalmden zacht, als uit de verre verten dreunend; Maria op haar troon, door engelen omgeven; God de Vader onder een koepel — een oude man, ontzagwekkend en aanbiddelijk,

met een bisschopsmijter op en den wereldbol in zijn hand. Zijn witte baard daalde tot op zijne knieën; het licht, dat van zijn hoofd afstraalde, maakte haar zonneblind; boven hem hing de Heilige Geest onder de gedaante eener witte duif; aan zijne zijde zat Christus, God de Zoon — haar bruidegom. Hetzelfde aangezicht als het beeld in de kerk, maar thans onstoffelijk in zijne gelukzalige schoonheid. Engelen zweefden over de groepen, wuivende banieren en bloemkransen slingerend; en Pia waande, dat een dezer engelen nederkwam, heel, heel laag tot op de wereld, tot aan de plaats, waar zij lag. Zij hoorde den slag zijner vleugelen, en merkte op, hoe groot hij was, nu hij naast haar sponde stond; en zij voelde welke kracht hij bezat, want als eene pluim tilde hij haar op in zijne armen en vloog met haar de ruimten in tot voor den troon des Heeren... neen niet er voor: hij zette haar neder bij God den Zoon, op eenigen afstand nog, zooals het behoort tusschen een mensch en zijn verlosser... en zij voelde een hemels geluk door hare aderen stroomen, dat zij, de laatstgekomene, in die ontelbare heiligenscharen het naast bij hem zat...

En nu werd ze wakker uit haar visioen van den hemel... het was nog schemerduister om haar heen... zij lag nog op aarde... nog in het huis van tante Monica. Zij was nog zoo verre van hem af, zij droeg nog niet eenmaal het kleed, dat haar tot zijne bruid verheffen moest!... En met een zweem van onbehagelijkheid, met de hebzucht van een gierigaard, eene verdubbelde gretigheid van behoud, onder de bedreiging van roof of verdeeling, vol snerpende strijdlustige jaloezie en tevens met een besef van 't wanhoopvol en onvermijdelijk ontsnappen en verbrokkelen van een haar eenig toebehoorend goed, dacht zij aan al die godvruchtige wereldlijke dochters, die zich aan Christus gewijd hadden, aan al die maagden in de kloosters, die hem ook tot bruidegom verkoren, hem liefhadden en vergodend aanbaden als zij!...

XXXVIII.

Zoo was de winter gekomen en heengegaan met zijn koude, zijn lange avonden, zijn eenzaamheid en afzondering, waarin Pia met wellust een voorsmaak vond van haar aanstaande afbraak met de wereld. Die afbraak zou onbeperkt wezen: in duurzame bespiegeling en geestdriftige vroomheid was haar voornemen versterkt, gerijpt en onveranderlijk genomen: zij zou de voorschriften Gods zoo stipt en streng mogelijk volgen, in de orde der Arme Klaren of der Theresianen zou ze zich opsluiten, levend begraven, geen mensch meer zien, onder het floers dat haar hoofd en aangezicht bedekte; tegen niemand meer spreken, tenzij achter eene traliedeur en een zware gordijn verborgen... Zoo deden andere aldaar verblijvenden, als hare ouders, nauwe bloedverwanten of zeldzame vrienden kwamen. Voor Pia moest de opschorsing van alle levensverkeer vollediger dan voor iemand wezen: zij kende geene familie en tante Monica zou het niet zijn, die haar van uit haar

gesticht bezoeken zou. Want nu had zij haar besluit aan tante Monica medegedeeld en dadelijk dezer goedkeuring en toestemming verworven; tante begreep zelfs niet, waarom de kapelaan haar een verheimelijkt proefjaar tehuis had opgelegd, dat proefjaar heeft men in het klooster, meende zij. Een dag was haar te veel, met het oog op de nu mogelijke afschaffing van dagelijkschen onkost en haar eigen onmiddellijke intrede in een gesticht. Weldra kwam echter eene terugwerking: tante Monica had er niet aan gedacht, dat Pia een bruidschat medekrijgen, en een nonnenuitrusting hebben moest. En nu werd zij door tegenstrijdig verlangen getrokken: het verlaten harer woonst, het behouden van haar geld.

Het was een zonderling leven, dat de beiden hadden dien laatsten winter van samenzijn: de aanstaande, eeuwige scheiding van elkander legde een wederzijdsche mildheid in elk harer woorden, in de kleinste harer gedienstigheden. Al de voorwerpen om haar heen, die de eene een geheel menschenleven gezien en gebruikt had, waarmede de andere, wel niet zoo lang, maar toch sinds hare kindsheid vertrouwd was, verkregen als het ware iets van het eerbiedwaardige, dat aan ouderwetsche dingen uit een museum eigen is. En toch maakten hare harten er zich allengskens meer en meer en zonder smart van los, wellicht aldus, omdat het grondgevoel vrijwillige opgave en verzaking was.

Wat er brak of buiten gebruik geraakte, werd niet meer vernieuwd, tenzij het onontbeerlijk was. Monica berekende hoeveel kolen zij nog noodig hadden tot Augustus, het tijdstip van haar beider vertrek, en daar die berekening ietwat op vrekzucht steunde, moesten zij zuinig wezen en zaten zij met koude om toe te komen. De pot van de kachel was gesprongen, een gat er in gebrand, waardoor de asch viel en men den gloed zag; waarom er een anderen in doen steken, zou de kachel daarom meer opbrengen op de verkooping? De kat was weggebleven — het was zoo vervelend, de eene na de andere verdween spoorloos; men verdacht een man in de buurt, dat hij ze ving en opat — en er werd haar weder een jong aangeboden; doch neen, wat zou Monica er mede doen, indien 't behouden bleef?

Zoo waren al hare gedachten op ontreddering en scheiden gericht. Wanneer Pia zich in haar bed legde en in de sarge dook, verlangde zij met eene stugge drift tot zelfkastijding naar de door linnen overtogen plank, waarop zij wist, dat de strenge nonnen sliepen; wanneer ze ontwaakte in het duister, genoeglijk warm, en middernacht hoorde slaan, wenschte zij naar 't klokje, dat haar op dat uur oproepen, en in de kille kapel van 't klooster drijven zou. Wanneer zij aan het maal plaats nam en de dampende schotel met betrekkelijk krachtig voedsel haar eetlust onvrijwillig opwekte, wenschte zij naar het oogenblik, waarop alle vleeschspijzen haar ontzegd zouden zijn.

„Christus heeft nog meer geleden," dacht zij immer.

In het dorp bemerkte men haar zucht naar afgetrokkenheid, haar verdubbelde vroomheids-oefeningen en ofschoon noch zij noch Monica noch de kapelaan er een woord van gerept hadden, werd er gezeid, dat ze in een klooster ging, en er bijgevoegd dat het was uit spijtige teleurstelling,

omdat zij Donatus achternageloopen had en hem niet krijgen kon.

„Zij heft haar staart wat hoog," zei men, „indien ze verstorven ware, zou het misschien inkleppen (lukken), maar Monica is van eene taaie soort, ze kan met al onze beenderen nog noten knuppelen." 1)

XXXIX.

April en buiig weder. Pia ging op den zolder met een korf om schavelingen, waarvan de voorraad, door oom Stant bezorgd, in lang nog niet uitgeput zou wezen. Zij kwam er maar zelden meer; het venster in den gevel bleef nu altijd toe; geen andere klaarheid viel er binnen dan door 't vleermuisraam, waarin een zonnestraal schuins, als een balk van licht, met milliarden glimmende stofatomen doorwemeld, naar beneden schoot; een vunzigheid lag onder de balken, welke, voor haar die uit den tuin kwam, bijna in 't duister gehuld bleven. Weldra werd haar oog aan den twijfelschijn gewend: daar stond de schaafbank van oom Stant, rein gepoetst en toch bestoven, als iets, dat niet meer gebezigd wordt; hier zijn zagen aan een spijker van het vlierwerk, eertijds ingesmeerd en niettemin reeds met roestvlekjes bespikkeld, door de macht van een altijd werkzaam, verdelgend natuurelement.

Hij kon hier niet meer komen, onkel Stant, en Pia zou er zich zelve ook voor eeuwig uit verbannen. Hier was 't, dat hij zijn vogelzangen floot, dat ze als kind onder gindsch venster zat of er door naar de vlakke velden blikte.

En een verteedering verweekte haar verhard gemoed, als zweefde er nog iets van zijne goedheid in dit hem zoo bekend en dierbaar plekje, iets dat zich aan haar mededeelde en onweerstaanbaar was. En eene vraag kwam in haar op: indien oom Stant nog leefde en haar met zijn stil vaderoog aanstaarde en ziek was en haar noodig had, en haar zwijgend bad om bij hem te blijven... wat zou ze doen — hem verlaten in den nood om den oproep van haar hemelschen bruidegom te volgen, of...?

En Pia sloeg de handen voor haar oogen met angst en afschuw; want een onstuimige impulsie drong haar zich met bloedend hart van hem, van alles los te scheuren...

Een bui moest over de lucht gekomen zijn, de zonnestraal was weg, het werd half donker op den zolder; regendruppelen trommelden op de pannen boven haar hoofd en weldra slikte de afleider der goot gulzig het stroomend water in. Zij luisterde naar het gerucht, gesust als door het hooren eener zachte melodie, die kalmte en bevrediging in hare tonen meevoert.

Daar hingen de reesems (ritsen) erwten van het vorig jaar, plantgoed, nog niet uitgepeuld, en die niet meer, voor haar ten minste, in den grond zouden worden gelegd; het zaad der groenten in zakjes, zorgvuldig met een reeds opgekruld papierstrookje er op genaaid, onnoodig thans, de soort aanduidend. Ginds, waar de zonnestraal reeds weder door het glas scheen,

---

1) Ons allen overleven.

ontwaarde zij groen op den grond: het waren de overblijvende ajuinen en sjalotten, die, verstoken van aarde en licht en warmte — hun levenseischen — toch een wanhopige poging hadden gedaan om, ondanks al het wreed geweigerd noodzakelijke, in zich zelven alleen de kracht te zoeken tot het voortbrengen van lange bleeke scheuten, een ontkieming, die, onnatuurlijk zijnde, tot geen duurzaamheid leiden kon.

Pia rukte instinctmatig, als om hun in de palen van het mogelijke ter hulp te komen, het touw los, dat den grendel — tot meerdere verzekering tegen 't openwaaien — aan een spijker vasthield, en stak het luik naar buiten.

Nog eenmaal waarde haar blik over de daken heen naar den verren horizont, waar lucht en aarde in nevel samensmolten; naar 't eerste groen der velden daartusschen, naar de wolken, reuzig zwaar, als een ontzaglijk, veranderend gevaarte over de blauwe vlakken voortschuivend.

Een geratel daarbeneden trok hare aandacht af. Zij boog over 't kozijn en zag — reeds voorbij het huis voortrijdend — een drietal kermiswagens traag op den stap der paarden door de straat trekken. Haar hart popelde, haar geest vloog mede en voelde zich toch tevens vastgeboeid; een vaag verlangen naar vrijmaking, waaruit? zij wist het niet, naar ontvlieden, waar naar toe? zij wist het ook niet, ontstond in haar. Het trok haar weg, het wekte smart en knelling en weemoed. Herinneringen ontwaakten, aan schaduwbeelden gelijk, die het oog ziet, maar de hand niet grijpen kan; — beelden uit het verleden, zoo onbestemd en wispelturig, dat zij verdwenen waren, voordat haar geheugen ze volkomen belichamen kon. En het scheen haar, dat zij op die zelfde plaats, aan dat zelfde open vensterraam eens, lang, zeer lang geleden, een gelijk visioen ontwaard, en een zelfden indruk van verloren liefde had gekregen, met een vertwijfelend, jammervol en driftig haken naar het veroveren van nieuwe teederheid...

Zij maakte het teeken des heiligen kruises, zooals de catechismus haar voorhield te doen en ging haar krollen samengaren. Haar oog viel op den grooten vierkanten korf — eertijds tot het uitdragen van koopwaren gebruikt —, waarin het gereedschap van oom Stant verzameld lag: zijn winkelhaak, zijne schaven; beitels, drilboren, de vijlstaak en de vijlen, met de handzaagjes boven alles liggend. Pia's gedachten namen eene bepaalde, spijtige richting: het was te betreuren, dat al die dingen daar nu als oud ijzer zich zelven lagen op te eten, niet waar? dat tante Monica niet tevreden was geweest met de haar eens geboden som, en volstrekt den prijs der expertenschatting wilde. Pia was destijds bijna blij den korf weder onverrichter zaak te mogen helpen boven sleuren, omdat ze dit niet gaarne in vreemde handen zag gaan; nu zou het toch gebeuren. En met haar ingeboren en onoverwinbare neiging tot inhaligheid ontstond het hartzeer, dat heel de boedel nu waarschijnlijk nog minder zou opbrengen, en tevens kon ze een glimlach niet weerhouden, omdat zij, die alles en zich zelve verzaken ging, nu nog met werelsch geld en goed bekommerd was!

XL.

Er stond een theater op de markt. Dat was nog nooit gebeurd. Men sprak van niets anders. Het was een Duitsche troep, allen familieleden, die hier vertooningen zou geven. Zij hadden reeds te Donkzwalm, te Vroden en te Berge-Sint-Apollonia gestaan. Maar waarom hier, waarom niet liever te Zompelgem, dat de hoofdplaats van 't kanton was? Ja, mensch, dat gaat soms zonderling in de wereld. Zij waren van plan geweest om het te doen maar hadden moeielijkheden met het gemeentebestuur ontmoet — het was „kin koen ka" (vitterij) geweest: nu hadden zij de toelating, dan werd ze ingetrokken, en weder toegestaan; ten laatste waren ze niet tot een akkoord gekomen voor 't plaatsgeld en uit „opinigheid" en om Zompelgem een „bei te zetten" (beet te nemen) hadden zij eensklaps het besluit gemaakt hun tenten in het kleinere Diependale op te slaan.

Zij logeerden in 't gemeentehuis. Hun reputatie vergezelde hen: brave menschen: een moeder met vijf zonen, waarvan er drie gehuwd waren, en enkele andere personen. De figuranten waren lieden van het dorp zelf, uitgezocht en in der haast beknopt onderwezen in 't geen men van hen eischte. Zij kregen elk een paar vrije toegangskaarten. Dit was misschien oorzaak van de belangstelling, die zij — nog voordat de eerste vertooning plaats greep — bij het publiek opwekten. Altijd zeker is het, dat hun bijval groot werd: het volk stroomde weldra van Crocke, van Ploegvelde, van Muilem en Klakberge, immers van heel het omliggende toe: het was ook zoo schoon, zoo roerend, zei men: de passie van Christus! geen toeschouwer kon met droge oogen blijven en het was niet duur: één frank op de eerste, een halven frank op de tweede, en een kwartje op de derde plaats.

Pia luisterde deelnemend naar hetgeen er van verteld werd. In hare hoedanigheid van toekomstige non sprak het van zelf, dat zij geen tooneelspelen bijwonen kon; zulke zouden overigens door den burgemeester — die zich in alle bestuurszaken door den pastoor leiden liet — niet toegelaten geworden zijn; maar het gold hier Bijbelsche en christelijke voorstellingen en de godvreezende dochters van Diependale lieten niet na ze te bezoeken.

Ondanks dat zou Pia, in wie de lust om er ook heen te gaan, levendiger werd, het nooit gewaagd hebben er aan tante Monica het voorstel toe te doen; maar het toeval kwam haar ter hulp.

Op een Donderdag, dat er 's avonds vertooning zou zijn — men speelde tweemaal in de week, ook des Zondags — had zij zich met Monica naar Crocke begeven, ten einde aldaar het klooster te zien. Het was een ruim gebouw door nonnen bestuurd, opgericht ter plaats waar eertijds een landgoed — de Kluize genaamd — had bestaan. De uitgestrekte tuin, waar thans de eeuwenoude boomen waren uitgerot, had zijne wegen versmald behouden en diende tot wandelplaats aan de kostgangers van beider kunne, die er hun intrek hadden genomen: meest boerenlieden, die er na een leven van

slavelijk werk op het einde hunner baan kwamen uitrusten, of andere bemiddelde, alleenstaande personen.

En zie, met de grilligheid, die alle zoekenden in hunne keuze kenschetst, had het Monica daar in eens bevallen, ofschoon het er in andere oogen misschien niet beter was dan te Klinke en te Meidale, waar zij ook een bezoek had gebracht. Ja, alles stond haar aan, bekende zij gereedelijk, te meer daar er buiten den tuin in de zoogenoemde Zompelingen — een rij van kleine waterpoelen — een kapel met „echt" water van Lourdes was opgericht; „Kijk eens, hoe gemakkelijk!" zij was niet rap ter been meer en kon er dagelijks haar devotie doen.

De overste had de beiden rondgeleid. Het was een nog jonge vrouw, wellicht mooier gemaakt door de begoocheling van den nonnendoek. Zij droeg een kruisbeeld op de borst. Haar oog was schoon en zacht; haar stem niet luid; haar houding bescheiden en toch zelfvertrouwend, en de naam van „moeder", dien men haar gaf, scheen zoo goed van toepassing; want men kon niet anders dan troost en steun en opbeuring bij haar verwachten, hoewel een zekere strengheid, onder haar mild voorkomen verscholen, met bang ontzag naar haar oordeel, haar goed- of afkeuring moest doen opzien.

Zij ging schier nooit uit, maar wist toch al het nieuws van het omliggende; zij ook sprak van de passiespelen en toonde verwondering, dat hare bezoeksters die nog niet hadden gezien. En tante Monica, gansch opgewekt en verrukt, omdat eindelijk een besluit was genomen en de dag voor haar intrede in 't gesticht was vastgesteld, en omdat de gevraagde jaarlijksche som haar „tusschen vel en vleesch" (redelijk) scheen, zei eensklaps aan Pia, op den terugweg, dat zij zich 's avonds naar het theater zouden begeven.

Pia viel als uit de lucht van verbazing. „Wel, wel, de wereld zal vergaan!" zeiden ook de buren, „kijkt eens Monica, die het er af doet om naar 't spel te trekken!"

Jawel, en dat nog op de eerste plaats!

XLI.

Men moest eenige stappen opgaan, dan over ietwat bewegende planken, onder eene gordijn binnen. Het was er eng om tusschen de zittingen door te dringen, en de modderplassen, die men in reten zag blinken, gaven een indruk van onvasten grond. Keurig was er alles nochtans. Heel het timmerwerk der barak was met roze en wit gestreept katoen bespannen. Dit gaf er iets sierlijks en warms aan. Petroleumlampen hingen hier en daar en verlichtten goed.

Pia en hare tante zaten op de vorenste bank, dicht bij een viertal muzikanten, die hunne viool stemden. Van achteren en in 't midden was alles reeds stampvol, de eerste plaatsen werden trager door de notabelen ingenomen. Over het geheel zweefde dat zwaar geronk eener menschenmassa, waarin de klanken zoo luid en toch onvatbaar zijn.

Monica zag om en rond met wijde oogen en van verbazing hangende lip.

Pia was in een vergeten en toch eensklaps weer bekenden dampkring. En zij ook keek toe, buiten haar weten het hoofd omwendend, levendig en met blozende wang. Het was een oprecht genot voor haar de leermeesteres van Monica te wezen:

„Tante, dat groot ding daar voor ons, met die verguldsels en bloemen en kwispels er op geschilderd, is de gordijn; daarachter is het theater, gij zult het zien, wanneer men ze optrekt.

„Als er maar geene ongelukken gebeuren!" zei Monica, want het zittingstel begon te waggelen onder haar; de planken daverden onder het gestamp, en de lucht dreunde door de kreten van het ongeduldig wordend volk.

Tante, dat groot ding daar voor ons is de gordijn; daarachter is het theater.

Het scheen, dat er geen mensch meer binnen kon en toch wemelde het ginder aan den ingang nog immer van voorbijdringende gestalten. Buiten was er geroep ontstaan. Op de achterste banken scheen men het niet te hooren; tot hier galmde het door. Sommigen, waaronder de vrouw uit de brouwerij schenen verontrust; wat mocht dat wezen?

„Och, „champetter"," sprak Monica tot den veldwachter, die, als handhaver der orde in zijn grijs met groen gegalonneerd pak, de driekleurige kokarde op de borst en de schako op 't hoofd niet ver van haar stond en ook luisterde, „och, champetter, als een brave, ga eens zien wat voor „lawijd" er daar is."

„Niets, dochter Kneuvels," zei hij met een zelfvertrouwenden glimlach in zijn baard, een glimlach, die voor het niet gebruik moeten maken van zijn

sabel waarborg was, „niets, eenige schavuiten van Zompelgem. Zij kunnen niet verdragen, dat hier wordt gespeeld. Honden, die blaffen, bijten niet.''

De aandacht werd afgeleid. De violen piepten en krijschten met klagend geluid. Drie kloppen achtereen en de gordijn verzwond in de hoogte.

Het tooneel verbeeldde een woud met weelderig gewas, op den voorgrond een boom vol gouden appels, twee menschen daaronder; onze eerste ouders Adam en Eva. Hij gansch in bladeren gehuld — ondanks de overlevering, die hem een lichter gewaad toekent; zij met een zoo overvloedigen, langen haarsluier, dat elk ander kleedingstuk overbodig werd. Het serpent stak den kop aan hare voeten op, en ofschoon de toeschouwers zijn gelisp niet vernamen, toch moest Eva het wel verstaan en moest het haar, hoe onbeweeglijk het ook scheen, wel overreed hebben, want zij plukte eenen appel van den naasten tak, beet er in en reikte dien aan Adam over, die hem gretig aannam en aan den mond bracht. Dit was de bekoring met de verboden vrucht. Een engel verscheen met het bloote zwaard om hen straffend uit het Aardsch Paradijs te drijven.

De voorstellingen volgden elkander op: Abraham en Isaac, die bijna zijn slachtoffer werd; Agar, smadelijk met Ismaël naar de woestijn verbannen; Rebecca aan de bron, Eliëzer uit hare kruik lavend, Mozes op den berg Sinaï, met de tafels, die Gods geboden dragen, in de hand; het oordeel van Salomo, de ware en de valsche moeder op de proef stellend; Judith met het hoofd van Holophernes op den schotel . . . och heel de Heilige Geschiedenis in levend wezen!

En de groepen waren mooi, een goeden smaak en eene kundigheid verradend, die verwonderlijk waren bij eene nederig op de dorpen rondreizende troep.

Monica beleefde alles mede: sidderend, toen Abraham zijn zwaard ophief; onmeedoogend voor Agar, die toch maar eene meid was en nu zag, wat er van kwam — van zulke dingen! Een goed voorbeeld voor al die jonge zottinnen, die het beklagen, als ze „aan den haak zijn'' en het te laat is. Geroerd door Tobias, die door den schutsengel werd geleid; vol heilig ontzag voor Mozes, voor Salomo en David. En Monica niet alleen, elk was onder den indruk van de kunstige plasticiteit der groepen, die een man met vreemden tongval aan de voor 't meerendeel met de overlevering onbekende toehoorders verklaarde. Oog en gehoor waren zoodanig in beslag genomen, dat het luidere en vijandelijke geroep van buiten de aandacht niet of weinig wekte, tenzij in de tusschenpoozen, wanneer de veldwachter de ruststoorders eindelijk stillen of bedreigen ging.

Nu zou het eigenlijke passiespel een aanvang nemen. Al het overige was slechts de voorbereiding daartoe, hoorde Pia dokter Soenen, in haar nabijheid zittend, zeggen.

Slechts voorbereiding! wat kon er schooner, treffender wezen dan dit!

Zij was bestemd om aldra de waarheid zijner woorden te ondervinden om meer dan iemand de macht, die 't nog te komene op elk ontvankelijk gemoed moest maken, sterker dan een der aanwezigen te voelen.

XLII.

De passie van Christus.

Toen het doek opging werd Christus, gebonden, omgeven door soldaten voor den troon van Pilatus gebracht. En Pia ontstelde, zij hield haar adem in, hare oogen spalkte zij open: daar stond de Godmensch voor zijn rechter, bijna geheel gelijk aan het aangebeden beeld in de kerk, of zoo schielijk verrassend aan haar ideaal gelijk, dat elke vroegere voorstelling als bij tooverslag verzwond: de houding fier, edel en smartvol; de haren blond en als de baard gekruld; de neus recht, en de blikken hemelsch van menschenliefde en onderwerping aan een akelig lot...

Hij was ter dood veroordeeld en men bracht eene kom, die voorzeker niet van dat ververwijderd tijdstip dagteekende; maar dat hinderde niemand, en Pilatus waschte plechtig zijne handen van het bloed, dat stroomen zou.

Het doek viel.

Elk was getroffen en er heerschte een oogenblik stilte, waarin het: „Oe! oe!" van daarbuiten verneembaar werd, voordat het menschengeronk hier binnen herbegon.

Met kloppend hart volgde Pia, telkens bij het ophalen der gordijn, de haar in schildering bekende statiën van den Golgotha. Toen zij Christus het kruis zag opnemen lispte zij onhoorbaar, voor zich zelve:

> Het is volbracht 't geen Jesse's zoon
> Ons voorzong met een trouwen toon:
> Door 't Hout zal God in 't heidendom
> Eens heerschen als zijn vorstendom.

Christus valt onder het kruis. Pia had tot hem willen snellen om hem op te helpen.

Hij ontmoet zijne heilige moeder, die tot den dood toe bedrukt is. Een treffend tafereel.

Simon van Cyrenen helpt hem zijn kruis dragen... Gelukkig wie hem naderen en ondersteunen mag!

Daar komt de heilige Veronica. Zij droogt het zweet van zijn aangezicht en toont het er in gedrukt afbeeldsel aan de ontroerde verzameling. Wat dan? Pia voelde als een kneep in 't hart, was hij niet *haar* uitverkorene, waarom moest eene andere die daad van mededoogen op zich nemen?... „Vanhier!" klonk het in haar binnenste, „vanhier, die tusschen bruid en bruidegom durft treden!"

Hij valt ten tweede male. Och, Pia's aangezicht vertrok bij 't zien van al dat lijden; hoe houdt hij 't uit? hoe houdt zij 't uit het aan te staren?

En weder volgt een ander gevoel, afwisseling biedend, maar grievender nog: Jezus de weenende vrouwen vertroostend. Tranen klommen ook in Pia's oog, tranen van spijt, van medelijden en jaloezie: Waarom moest ze dat dáár voorgesteld zien, wat haar ter kwelling in 't geheugen blijven zou?

Waarom had zij in dien tijd niet geleefd, waarom was zij niet de eenige geweest, die op zijn kruisweg hem mocht vergezellen? Alles, alles aan hem offerde zij op. Zij had een besef van het ontzaglijk groote van die liefdedaad en tevens van verdeeldheid, van karige wedermin, waar er zoovelen, velen, velen waren!...

En het was, alsof ze ontwaakte uit een droom, in welken 't menschelijke het goddelijke vluchtig, bijna heiligschendend overheerscht had... Gods hart was onuitputtelijk genoeg om allen in zijn milde liefde te begiftigen.

„Oe! oe! oe!" huilde de brooddronken en misschien dronken menigte buiten de tent.

„Toe, champetter," zeiden enkele aanwezigen, „het wordt gevaarlijk," en het mocht wel aldus wezen; want herhaaldelijk was met geweld tegen de planken als in een stormloop aangebeukt.

Hij zag eens op, ernstig ditmaal, wat bleek, zichtbaar verontrust; maar hij bleef zitten.

„Hij durft niet meer, 't is een benauwderik (lafaard)," schold men hem uit.

Maar het doek ging weder omhoog en de toestand was zoo indrukwekkend, de gemoederen werden zoozeer door het gruwzame der voorstelling geschokt, dat er niets anders voor al die lieden meer scheen te bestaan dan wat er daar, eenige schreden van hen, plaats greep en de weerspiegeling was van hetgeen er meer dan achttien eeuwen geleden verre, verre in 't Heilig Land wraakroepend, hemeltergend, en toch voorspeld en noodzakelijk ter redding van het menschelijk geslacht, dit leerde hun de overlevering, was geschied. En met de verwarring in den geest, en al de goede gevoelens van 't gemoed levendig opgewekt, zag men onverpoosd en innig belangstellend toe.

Pia helde geheel voorover, nauw nog op de bank zittend, als ging ze haar vleugelen ontplooien om naar het tooneel te vliegen.

Nu was het vreeselijk: Christus van zijne kleederen beroofd en gelaafd met galle en edik. En zij moest zich inhouden om niet uit te roepen: „Geef hier den beker, dat *ik* hem ledige!"

Christus met de doornenkroon op het hoofd, waaronder bloedige druppels langs zijne slapen en over zijne wangen lekten, met den angst op al de goddelijk schoone trekken, werd op het kruis genageld. Groote spijkers met hamerslagen, die telkens in Pia's hart weerbonsden, door zijne voeten, door zijne handen geslagen. En men kon waarnemen hoe zijne oogen zich verschrikt openspalkten en hoe bij iederen slag zijn leden trilden van de foltering.

Toen stond het kruishout opgericht. Hij was tentoongesteld tusschen twee afschuwelijke moordenaren en ware 't niet, dat Maria en Maria-Magdalena er met andere personen onder stonden en weder in Pia's aandoening een drop van ik weet niet wat nijdigs of onbehagelijks mengden, zou zij in zwijm gevallen zijn, toen een Romeinsch soldaat zijn dolk in het hart van Christus stak om te weten of hij nog leefde.

Maria, sieh da Dein Sohn, „had hij gezegd," en dan „*Johannes, sieh da Deine Mutter.*"

Tranen stroomden nu langs hare wangen en snikken hieven hare borst op, toen hij, stervend nog: „*Es ist volbracht*," had gelispt.

Een gemurmel van aandoening doorliep de zaal, weldra gesmoord in luider, vijandig getier; een schok deed al het houtwerk der tent kraken en waggelen, het gespannen linnendoek bewoog onrustbarend en, voordat iemand tijd had om aan opstaan of vluchten te denken, sloegen al de banken — één stel uitmakend — zijds om. Het was een noodgeschrei en een gejammer, waarvan men geen denkbeeld heeft, te meer toen bijna oogenblikkelijk op de eerste ramp een tweede volgde: door de zwaarte der neergeworpen menschenmassa werden eenige planken op den achterkant losgerukt of braken. De een rolden over den ander, vloekend, huilend, kermend, tuimelend, kruipend en klauterend om boven en aldaar buiten te geraken, onder het tergend hoongelach der schavuiten op het plein.

Pia en hare tante zaten gansch vooraan. De ruk was er minder hevig dan elders, maar angstwekkend toch. In eens zonken zij van anderhalve meter hoog tot in de modder van den grond, al de lidmaten in den val geschokt.

Pia's geestdrift was zoo groot, haar godsdienstzin was zoo geweldig opgewekt, de overspanning van al hare vermogens zoo buitengewoon, dat zij alle begrip der wezenlijkheid verliezend, en alle zucht tot zelfbehoud bij haar zich opschorsend, in den tempel Gods waande te zijn. Het gestreepte doek, dat zij boven haar hoofd zag openscheuren, scheen haar het floers van den tempel, waarvan er in 't Evangelie spraak is... nu zou ze heerlijkheid op heerlijkheden aanschouwen!...

Dit duurde slechts een oogwenk, want zoodra het luid gehuil na den tweeden schok achter haar ontstond, deed de vrees het bloed uit haar wangen verdwijnen; zij was als blind, als stom en greep, de hand ter zijde naar steun uitslaande, tante Monica bij den borstdoek vast. Deze zat gansch ineengekrompen, in doodsangst als een diertje, dat den genadeslag afwacht.

Er was een man van de troep voor de gordijn verschenen, die het volk poogde gerust te stellen en te weerhouden. Het was volstrekt niets, zei hij, men kon de banken oprichten, het hol ginder in den hoek stoppen en stutten, de vertooning liep ten einde en zou voortgezet worden.

Maar hij zelf zag bleek als een lijk, niemand luisterde, men verdrong letterlijk elkander om uit het gevaar te geraken. Tot overmaat van onheil werd eene petroleumlamp omgestooten. Het vocht ontvlamde, eene vuurtong likte, hoog opschietend, de gordijn...

Toen verloor Pia schier het bewustzijn of ten minste zij look de oogen, hare ziel aan God opgevend, onbekwaam om te verroeren of hulp in te roepen.

Zij voelde twee sterke armen haar omgrijpen, optillen en wegdragen; een warmen adem in haar haren, dan een koude lucht op haar voorhoofd, die haar uit dien verdoofden toestand, half droom, half onmacht, wekte. En zij lag neder op den grond, aan den muur en zag in het schijnsel van den brand het goddelijk gelaat van Christus, angstig over haar gebogen, de schoone oogen vorschend en bevreesd op haar gevestigd...

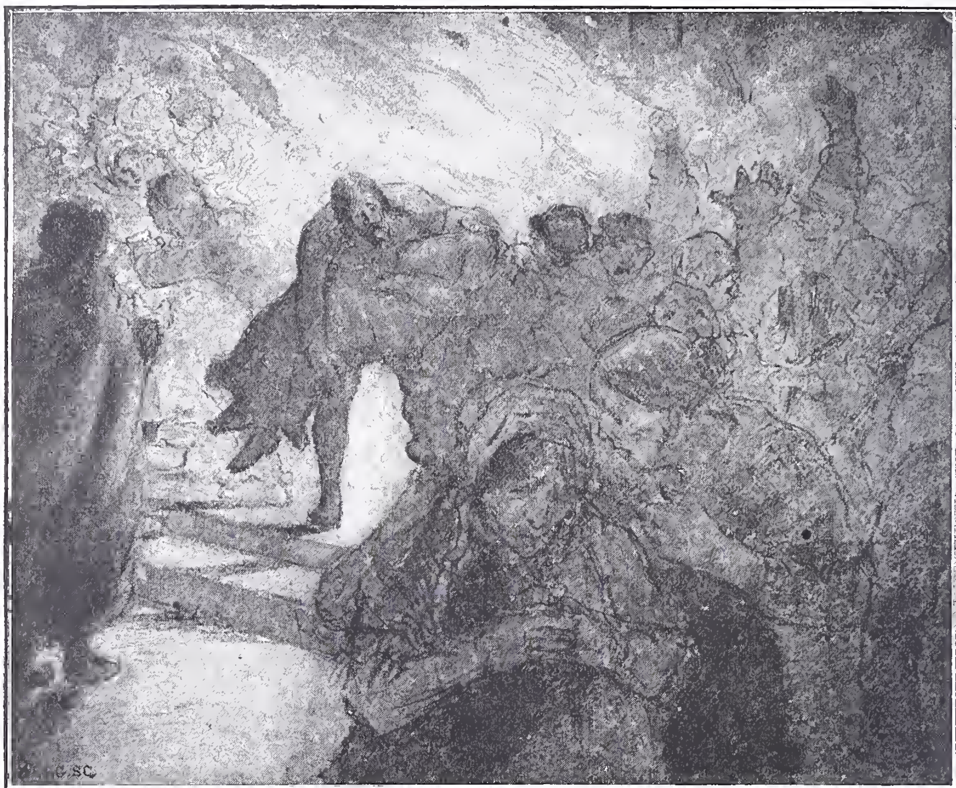
Hij was reeds weg om elders hulp te bieden.

Vrouwen uit het volk naderden haar meewarig.

„Waar is tante Monica?" riep zij eensklaps, het vol besef der werkelijkheid en der verantwoording terugkrijgend.

„Hier, hier," zei men, geruststellend, in het gewoel dat om haar heen ontstaan was, en Monica zelve drong tot haar door.

De brand werd gebluscht; dra zou men het vuur meester wezen, niemand was dood en schier bij mirakel niemand erg gekwetst; eenige kneuzingen,

Zij voelde twee sterke armen haar omgrijpen . . .

dat was alles. Zij hoorde lachen en opgewekt en vroolijk praten over 't voorval; maar in weerwil van dit alles was zij zeer ontsteld: een ontoombare behoefte aan luide uiting, teweeggebracht door al de ontroeringen van dien avond, deed haar in een hevig, kinderlijk gesnik, vergezeld van een stortbui van tranen, uitbarsten.

XLIII.

Des anderdaags in den vroegen namiddag zat Pia alleen in de woonkamer. Tante Monica deed haar dutje boven; het was zoo stil in huis, dat het gegons eener vlieg tegen de ruiten aan een bijna luid gerucht werd. De

zon scheen op den rooden met zand overkronkelden vloer. Het uurwerk tikte.

Pia zat voorover geheld met de voeten uitgestoken, de hielen op een bankje rustend, de handen, als in gebed gevouwen, het kleed tusschen de knieën neerdrukkend. Zij scheen aandachtig iets ginder op den muur gade te slaan of naar iets onvatbaars te luisteren.

Zij hoorde of zag eigenlijk niets. Voor haar zweefde het visioen van den vorigen avond: dat schoon, goddelijk gelaat, omgeven door een krans van heiligheid, in den gloed van den brand, zooals zij het, uit hare onmacht ontwakend, over zich gebogen had ontwaard. De aangrijpende voorstellingen waren slechts nog schaduwbeelden, de schrik was vergeten, een nacht van diepen slaap had haar verkwikt.

Pia had haar rozenkrans, dien zij altijd in den zak droeg, te voorschijn gebracht en er eenige „tientjes" aan gebeden. Hij was aan hare vingers ontsnapt en op den grond gevallen, zonder dat zij het bemerkt had. Zij moest half in sluimer zijn geraakt.

Een ruk aan de bel deed haar opspringen. De deur stond gemeenlijk op de klink, wie er iets te verrichten had of tot bezoek kwam, trad onaangemeld binnen. Met het vooruitzicht van iets ongewoons ging Pia openen. En zij ontstelde zeer, want daar stond een man voor haar, vreemd en toch bekend; rechte neus, stil gelaat; zonder baard nu; met donker haar in plaats van blond; maar met dezelfde groote, schoone oogen vol uitdrukking, die gisteren op haar hadden gerust: de Godmensch in persoon!

Zij werd rood en wit, zij voelde, dat hare stem belemmerd zou zijn en sprak niet, doch wees hem naar de woonkamer, waarin hij met de vrijmoedigheid van vertrouwbare degelijkheid en het bewustzijn eener wettige oorzaak door den langen, nu ledigen winkel heen zonder aarzelen treden dorst.

Zij keerde ook een stoel naar hem, doch hij zat niet neder. Hij had vernomen, zei hij, dat er hier schrijnwerkers gereedschap te koopen was, en hij zag Pia vragend aan, met dien zelfden blik, die tot in hare ziel drong.

„Ja, inderdaad, van onkel, ter zaligen, nog," antwoordde zij, reeds wat minder bevangen.

Hij drukte zich in een vreemden tongval uit, half platduitsch, half zonderling vlaamsch en Pia — wellicht nog ter hulp gekomen door vage herinneringen uit den tijd harer kindsheid „maakte ook hare taal", zoodat zij elkander goed begrepen.

Zoo was het niet met tante Monica. Op het gerucht gewekt of reeds wakker, verscheen zij daar bijna onmiddellijk na het binnenkomen van den man. Zij zocht, de deur vasthoudend, met de teenen naar hare sloffen, die aan de trap stonden, en sloeg den blik niet van hem af, verontrust of gramstorig.

Pia was toegeschoten en stak een muil aan haar voet:

„Is dat een van die spelspelers van op de plaats?" vroeg Monica, luid vezelend, op een toon van verwijt. Zij ook had hem herkend.

„Mijnheer komt om 't alem te koopen," antwoordde Pia om haar te sussen.

„Waarom laat ge dat volk hier alzoo maar seffens binnen?" vroeg Monica weder.

Pia kuchte om haar vijandelijke gezindheid te bezweren en hare stem te smoren en weder herhaalde zij duidelijker: „Een kooper voor 't alem van onkel Stant."

„Zoo, zoo," zei Monica, aangenaam verrast.

Hij had al het gezegde niet verstaan of nam er den schijn van aan. Hij trad nader en met den hoed steeds in de hand, in zijn zonderling samenraapsel van dietsch, deed hij haar uiteen, dat hun gereedschap in den brand was gebleven; dat hij en zijne broeders gewoon waren zelf hun theater op te bouwen of te herstellen in geval van beschadiging, en hij vernomen had, dat hier te koopen was wat zij behoefden.

„Wat wil hij?" vroeg Monica, die geen woord had begrepen, weder met eene vrijwillige minachting, tot Pia gewend.

En voor de derde maal herhaalde zij: „Het alem van onkel Stant koopen."

Het stond nog in de voorkamer, want onlangs was er een timmerman van Crocke naar komen kijken. Zij hadden geen akkoord gekregen. Monica „was er te zout mede," had hij gezeid en zij vond, dat hij „op hazard uit was".

„Kom mede," sprak Pia tot den man; zij was reeds een paar stappen ver in de gang.

Maar Monica trad tusschen beiden: „Neen, neen, wacht liever hier, wat denkt gij dan?" tot Pia gewend, haar op de hielen volgend, „en mijn lieve vrouw met hare zilveren kroon op, die in de kamer staat!"

„Tante, als 't u belieft, zwijg," antwoordde Pia, stil en dringend, „hij zal het hooren."

„Dwaas jong," bromde Monica, „wees getrouw, maar vertrouw niemand."

Met haar tweeën sleurden zij den grooten korf in de keuken.

Het gereedschap werd, onder het wakker oog van Monica, door den kooper ter hand genomen, omgekeerd en langs alle kanten bezichtigd; en het was wonderlijk, hoe eene roestvlek op het ijzer, een ontbrekende tand aan eene zaag, eene memelvermolming in het hout van een hecht, tot ergernis van de verkoopster, zichtbaar werden gemaakt, en schrikbarende evenredigheden aannamen. Pia zag toe: herinneringen, liefderijk en weemoedvol, werden bij haar opgewekt. Zoo was het telkens, wanneer dat alem ter veiling werd uitgehaald. En telkens wenschte zij inwendig op 't laatste oogenblik, dat men geen akkoord krijgen zou.

Het aanraken alleen van al die welbekende voorwerpen scheen haar eene ontheiliging.

Nu was het niet aldus. Met den blik streelde zij ze nog, maar zonder wrevelige jaloezie, tusschen de vingeren van den hen hanteerenden tooneelspeler; zij gunde ze hem. Het was alsof ze, in zijn bezit, tot de rechte bestemming kwamen; en al de schade, die er aan was, die haar en tante,

telkens als er een liefhebber verscheen, zoo luid werd verweten, die bij haar een dubbel tegenstrijdig gevoel opwekte: waarborg voor het gewenscht behoud van iets dierbaars, spijt over het versmaden eener te geld gestelde koopwaar al die zwijgend en toch duidelijk getoonde schade, bedroefde haar nu meer dan ooit. Zou hij het gereedschap willen? Zou hij weigeren? Ja, Pia gunde het hem. Ware zij alleen en meesteres geweest, zij zou een spotprijs hebben genoemd.

„*Wie viel?*" vroeg hij.

En toen Monica zei voor hoeveel heel de boedel door iemand van den stiel (het beroep) geprezen was en hij zoo maar dadelijk: „Goed" antwoordde, juichte er iets in Pia's hart.

Doch juist dat zoo gereedelijk aannemen van haar eisch wekte weder argwaan bij Monica.

„Geen geld, geen Zwitsers," zei ze stout.

Hij had het zeker weder niet verstaan of wilde Pia, die zeer rood geworden was, niet beschamen; met een traag gebaar vol deftigheid haalde hij eene zeer versleten portefeuille en tevens een slechte porte-monnaie uit den zak:

„Wat verkiest gij: goud of bankbriefjes?" vroeg hij.

„Geen papier," sprak Monica met eene afwijzende beweging. Hare kleine zwarte oogjes blonken in wedstrijd met de stukjes, die hij op de tafel telde. Zij nam ze één voor één en deed ze op het blad klinken: „Het dunkt mij niet, dat er slechte bij zijn," bekende zij.

En terwijl hij het pasgeld er bij voegde, begon Pia te spreken van den brand, van den angst, dien men gehad had, van die deugnieten van Zompelgem, die de barak hadden losgerukt.

„Ja," zei hij, maar indien de grond niet door de regens was gedrenkt geweest, zou het ze toch niet gelukt zijn." Het was goed, dat er geen ongevallen waren; alles was geassureerd, maar de geleden schade was toch nog groot, wie weet hoelang de vertooningen nu zouden opgeschorst zijn!

„Ge moet hem al dien klap niet leveren," zei Monica fluisterend en trok aan het kleed van Pia.

„Gij waart zoo wit als een lijk," sprak hij tot haar, en nu werd zij weder zeer rood: zij had zich reeds afgevraagd en getwijfeld of hij haar herkende.

„Pia zal u helpen dragen," sprak Monica, hem zedelijk wegdringend.

Zij namen elk een oor van den korf vast. Het gewicht helde gansch naar Pia als de kleinste over, maar het was niet daarom, dat ze eensklaps den last nederzette, toen de deur open was en zij de straat voor zich zag: een onverwinbare schuchterheid, een besef van ik weet niet wat onbehoorlijks kwam in haar op:

„Neen," verklaarde zij.

„Het is te zwaar voor u, niet waar?" sprak hij hoffelijk. Hij riep een knaap, die fluitend aan den overkant voorbijging.

En met een dank, een blik, een groet der hand en een glimlach op het mooi gelaat trok hij heen.

XLIV.

Nauw kon hij een paar honderd stappen ver zijn of Monica bemerkte, dat eene tamelijk groote handzaag, onder 't bezichtigen tegen den muur gesteld, vergeten was.

Indien haar schrik voor aftroggelarij en bedrog levendig mocht heeten, zoo was ook haar rechtvaardigheidsgevoel en haar vrees voor het kleinste vermoeden van oneerlijkheid:

„Och God, wat zal hij denken! Loop hem na, Pia, breng hem zijne zaag," meteen stak Monica deze het voorwerp toe.

De zaag dragen wilde zij, hem achternaloopen wilde zij niet. Pia wachtte dus tot zij berekende, dat hij in zijn voorloopig thuis kon zijn. Toen ging ze. Zij ontwaarde hem inderdaad niet meer, noch in de straat noch op de plaats. Daar stond de barak uit welke hij haar den avond te voren gedragen had. Al het bekleedend linnen was afgenomen en het naakte geraamte had iets deerniswekkends met de gekromde ijzeren stangen en de verkoolde stompen van de ontbrekende balken aan den kant, waar het vuur was ontstaan. Er lag een hoopje asch op den grond, er wuifden nog lichte zwarte flardetjes als baanst (tondelzwam) er over in den zomerwind. Ook de wagen, die er naast stond, bleek veel te hebben geleden: geen ander spoor van ruitjes meer dan eenige glasscherven, de plaats aanduidend waar de raampjes waren geweest; een der voorwielen half verbrand en het ijzer van de radvelg ook verwrongen en ruiggebrand; vormlooze voorwerpen — het vernield gereedschap — vermoedelijk na onderzoek als bepaald onbruikbaar op een tasje geworpen. Eenige kleine snaken — afstammelingen der kermisgasten — speelden luidruchtig onder elkander.

In het midden der naakte tent, op een droog plaatsje, want er lag nog overal modder ondanks den zonneschijn, zat eene jonge vrouw, die deel uitmaakte van de troep. Zij hield een wichtje op den schoot en haar oog, wellicht zonder iets te zien, dwaalde jammervol over al de verwoesting om haar heen.

Pia stapte op haar toe met de vergeten zaag, die zij haar reikte; maar de jonge vrouw stak de hand niet uit, zij wendde zelfs het hoofd af, haar kind op den grond stellend:

„Ik trek mij dat niet aan," sprak ze, „moeder is ginder en de anderen ook," onbepaald met eene beweging van den elleboog het gemeentehuis aanwijzend.

Pia wist, dat zij er allen van in het begin hun intrek hadden genomen, de wagens te klein zijnde om hen te herbergen voor een langer oponthoud.

Zij ging door de open poort, omdat ze ongaarne den voet in de gelagkamer zette, uitkijkend of ze niemand zag.

Ja, de oude moeder opende eene zijdeur: daar was hun verblijfplaats en Pia moest binnen komen of zij wilde of niet.

Er stonden een paar bedden, een wiegje, een kacheltje, stoelen, eene tafel, eene waschtob, alles dicht opeen en toch niet slordig noch weerzinwekkend.

Die enge plekjes, volgestopt voor een tijdelijk kampement — een korte standplaats tusschen bestendige zwerftochten — waren Pia niet onbekend en het weerzien er van was haar niet onwelkom.

Zij zat nochtans niet neder, maar sprak weder in haar zonderlinge brabbeltaal met de vrouw over het rampgeval en won het hart van deze door de verklaring, dat de vertooning zoo schoon was en haar zoo diep ontroerd had.

„Wezenlijk, wezenlijk?" vroeg de tooneelspeelster, met de verheldering, die vleierij verwekt, op haar oud en gerimpeld aangezicht.

Zij vertelde het een en 't ander: van in hare eerste kindsheid had ze de planken betreden onder de leiding van haar vader, die tooneeldirecteur was; al hare zonen waren kunstenaars; het zou hun onmogelijk geweest zijn een vaste woonplaats te hebben en stil te leven.

En toen vroeg Pia of zij nooit te Gent was geweest.

Ja, als kind, overal hadden hare ouders „gewerkt"; een harer broeders, zij wist niet meer welke, was er geboren.

Dat was natuurlijk lang voor Pia's tijd.

Deze had een oogenblik half gehoopt wellicht eene voormalige kennis aan te treffen en eertijds onbewust in aanraking met de huidige tooneelisten te zijn gekomen.

Het bleek niet zoo te wezen.

„Johannes, hier is eene zaag, die de juffer achterna brengt," sprak de moeder tot haar binnentredenden zoon.

Hij heette Johannes! hoe zonderling: in hare gedachten noemde Pia hem aldus, waarschijnlijk — hoe dom ook de aanleiding daartoe mocht wezen — omdat ze hem den naam Johannes, toen hij aan 't kruis hing, had hooren uitspreken.

Hij knikte, hij dankte haar door eenen glimlach en zij haastte zich weg.

XLV.

Er greep eene beduidende verandering met Monica plaats. Op den avond van het ongeval had zij zich kalm en kloekmoedig, schier overschillig, gehouden. Haar wantrouwen en hare baatzucht van den daaropvolgenden dag hadden aangeduid, dat zij nog immer dezelfde was. Maar evenals sommige giftsoorten eerst na uren of dagen hun kracht gevoelen doen, zoo kreeg ook eerst nu de schrik zijn uitwerksel. Monica werd ongedurig, zenuwachtig en bang; zij had de memorie verloren, maar den indruk behouden. Hare vrees voor brand grensde aan het kinderachtige en zij beefde bij het zien der vlam in de kachel, zoodra het deksel werd gelicht:

„Die schroom is in mij," zei ze, met de twee handen op haar hart duwend, als om er de klopping van te dempen. En dan: „Laat mij naar huis gaan, ik zou thuis willen zijn."

„Tante, gij zijt thuis," suste haar Pia.

„Ja maar, ginder, och, ge zijt simpel, ge verstaat mij niet," zei ze met een ongeduldig hoofdgebaar.

Pia verstond haar maar al te goed. Zij ging den kapelaan spreken, hem vragen om oorlof, haar vertrek naar het klooster te mogen bespoedigen: Zij kon alleen toch niet blijven, nadat tante in het gesticht was en deze wilde volstrekt weg.

Maar hij drong er op aan, dat zij het door hem gestelde proefjaar zou uitdoen. Kon zij dan haar verlangen niet beteugelen? wat zou het later wezen, indien ze zich aan volkomen gehoorzaamheid onderwerpen moest? Bedenk toch eens, het was voor gansch haar leven! Hare plaats was besproken in het klooster der Theresianen, in de Rabotstraat te Gent, hij zelf zou er haar heenleiden; hij vond het beter, dat zij er slechts voorgoed inging in stede van er voorloopige bezoeken te brengen, maar enkel op den bepaalden dag, zooals 't betaamt voor een zoo gewichtigen stap, na rijp beraad en in volle vrijheid gedaan.

En Pia keerde terug van de kapel van 't kasteel met gebogen hoofd, gedwarsboomd in hare heropgewekte geestdrift en tevens met een besef van verootmoediging: hij scheen hare standvastigheid en volharding te betwijfelen, hij scheen den aangegeven beweeggrond slechts half te gelooven...

Het was op een nog vroegen morgen en zij spoedde zich naar huis, want zij wist, dat Monica bang was voor de eenzaamheid.

Wien ontmoette zij, daar juist aan het plankje, dat over 't Diepebeekje lag?

Johannes!

En er was geen ontkomen aan: hij aan den éenen kant, zij aan den anderen.

„Zoo vroeg!" zei hij, waarop Pia antwoordde, dat zij naar de slotkapel ter mis was geweest, dat ze nu alle dagen ginder ter kerk ging.

En hij trad ter zijde en zij kwam over 't brugsken en volgde haar weg.

Dat was alles.

Maar het scheen weldra, dat Johannes, indien hij niet godvruchtig genoeg was om dagelijks ook in de kapel de mis te gaan hooren, veel van morgenwandelingen hield, en bijzonder gaarne het water onder 't plankje van het beekje mocht zien wegstroomen; want hij stond er nu alle dagen, er in neer te kijken met een schepnetje in de eene hand en een bokaal in de andere: hij kwam er stekelbaarsjes vangen, zei hij, ofschoon hij telkens onverrichterzake met Pia terugkeerde, en het deze niet duidelijk bleek van wat nut overigens die kleine vischjes hem op zijne bestendige zwerftochten van dorp tot dorp konden zijn.

Pia was als betooverd, en indien hij wellicht van verre naar haar uitkeek, zoo sloeg zij van haren kant het oog niet af van de plaats, waar zij verzekerd was hem te vinden. Er trilde iets in haar, zoodra zij hem ontwaarde, zoo gansch verschillend van hetgeen zij indertijd voor Donatus voelde. Er waren daar geene menschen om haar te bespieden, of zij was zelve zoo onoplettend, dat zij er nooit bemerkte. Zij gaf zich over aan het genot

Johannes aan te zien, met hem te spreken zonder de minste verlegenheid, vast steunend op hare kracht, haar onwankelbaar voornemen en hare gehoorzaamheid aan het orakel van 't Goedvrijdagkind. Nog eenige dagen en de poort van 't strenge klooster zou voor eeuwig achter haar toevallen. Zij wilde 't hem niet zeggen, zij wilde geen afscheid van hem nemen, de troep zou overigens nog voor haar afreizen.

Maar, indien ze twee levens had gehad, het eene aan God, ja, en het andere aan hem... en met een kruis verwierp ze die gedachte, zooals de catechismus haar voorhield te doen:

„*Wanneer men eenige kwellingen of tentatiën heeft of gevoelt.*"

Hij had haar overigens nooit van liefde gesproken. Wat moest zij zelve daaraan denken!

't Gebod van God, hare roeping waren haar heilig, en zijn aanblik wekte niets dan een gevoel van nog verhoogden vroomheidsijver op: zoodra de kerk open was, zat zij aanbiddend voor het bedrukte Christusbeeld geknield, en wat kwaad was er in, dat ze van lieverlede gelijkenis en verschil met het gelaat van Johannes zocht?

Wat kwaad kon er in die toevallige bijeenkomsten met hem ook wezen?

En hij — zij wist het wel — hij praatte gaarne met haar, omdat ze van dat tooneelspelersleven mede kon spreken, omdat ze er de vreugd en den tegenspoed van begreep en belang er in stelde. Haar geweten sluimerde vertrouwvol en wellustig in zondige onvoorzichtigheid, het zou voor haar zelve onbegrijpelijk en verschrikkelijk zijn geweest, indien ze er over had nagedacht.

Hoe kwam het toch?

Ach ja, hoe komen zulke dingen?...

„Morgen gaan wij heen," zei hij haar op een ochtend, toen ze aan het plankje draalden in stee van samen voort te gaan.

Een schok doorliep Pia, het was, alsof er in haar binnenste pijnlijk getrokken werd aan eene vezel, die begon los te scheuren en alsof er nog veel, veel open te rijten ware geweest.

Zij kon niet spreken.

„Ik zal u niet meer zien," sprak hij, „ik had wel gewild, dat de herstellingen langer duurden."

Daar kwam de herder aan met zijne kudde dicht opeengedrongen, deinend als eene blonde aardewolk; de witte hond liep hijgend vooraan, de andere in de achterhoede. En terwijl de schapen nu een voor een als schichtig over 't brugje liepen, wachtte de hoeder, 't Goedvrijdagkind! een steun, een zedelijke helper, een van God gezonden bode, om Pia tegenover haar zelve te beschermen.

En, wellicht verrast over de ontmoeting met een zoo vroeg in den ochtend keuvelend en minnend paar, zag hij, die steeds zoo afgetrokken en achteloos de wandelaars voorbijging, beiden met zijn oud gelaat vrijpostig, belangstellend en mild vergoelijkend aan.

Johannes wachtte tot al de schapen aan den overkant waren en de man het hoofd weer van hen afgewend had.

Toen sprak hij: „Mijne vier broeders zijn getrouwd, ik alleen ben nog jonkman."

En nadat Pia snedig geantwoord had: „Onze Heer moet voor elken stand zijn getal hebben," hernam hij: „Pia, wilt gij de mijne zijn?"

„Neen," zei ze, spijtig, vastberaden, met eene smartlijke krachtsinspanning: „Neen, want ik ben de bruid des Heeren."

Reikte zij Johannes de hand: «Ik wil, ik moet,» was haar antwoord.

„Welnu, ik ben de Heer," sprak hij, twijfelend en hoopvol, met verlegen glimlach een woordspeling wagend.

Het was in Pia's brein en hart een bliksemflits, die er de verholenheden van al hare gewaarwordingen, gedachten en verlangens eensklaps in een scherp licht stelde als de voorwerpen in eene donkere, schielijk opgehelderde kamer.

De bruid des Heeren!

Geheel het passiespel rees pijlsnel op voor 't oog haars geestes en ontroerd, gerustgesteld, opgetogen, in eens ontegensprekelijk de raadselachtige orakelspreuk van het Goedvrijdagkind begrijpend en gebenedijdend, reikte zij Johannes de hand:

„Ik wil, ik moet," was haar antwoord.

(*Slot*).

GEWROKEN?

DOOR

CHRISTIEN.

Mevrouw van Berkel geeft een jongeluispartij ter eere van haar jongste dochter, die haar achttienden verjaardag viert. De groote suite van de eerste étage ziet er echt feestelijk en weelderig uit, al heeft de nette en zuinige vrouw des huizes over haar keurig tapijt, anders een sieraad van deze vertrekken, een wit linnen overkleed laten spannen, waarop de dansende voeten tevens gemakkelijker en pleizieriger kunnen schuiven en trippelen. Het smaakvol aangebrachte groen in de hoeken en bij de schoorsteenmantels, de overvloed van tintelend licht, de opwekkende, nu huppelende, dan sleepende dansmuziek, de tulle en gazen kleedjes en vooral de blozende, jonge gezichten, de schitterende oogen, het vroolijke gelach, de beweeglijkheid en drukte, de ongedwongen toon: het maakt alles een behagelijken indruk. De gastvrouw kan gerust zijn: er wordt genoten, en algemeen genoten, want ze heeft gezorgd voor een evengroot aantal heeren als dames, zoodat er geen muurbloemen-leed geleden wordt. Alleen, nu er een wals gespeeld wordt, die voor sommige dansers steeds een struikelblok schijnt te zijn, blijven er dus ook eenige dames zitten. Een van deze is Pauline Verbeek. Het spijt haar wel, want ze walst zoo graag, de muziek vleit, lokt, streelt, wiegt; ze heeft moeite om haar spijt niet te laten merken. Ze weet raad: ze zal zich wat gaan verfrisschen in de ruime vestibule beneden, maar, indachtig aan de waarschuwingen van Papa, gaat ze eerst haar sortie halen uit de zijkamer, die voor dit feest tot kleedkamer is ingericht. Terwijl ze er naar zoekt, komen er in de gang twee heeren op en neer wandelen. Ze hoort aan de stemmen, dat het haar neef Thomas Vermolen is met zijn vriend Richard Jorissen, en dat de eerste zegt: „Wel Dick, hoe bevalt het je van avond?" „Uitstekend hoor! maar ik ben toch blij, dat ik eens even kan uitblazen, de dames zijn onvermoeid."

„Neen, *mij* spijt het, dat ik niet walsen kan; het lijkt me een drommels prettige dans. Welke dame heb je voor het souper?"

„Nog niemand!"

„Nu, dan mag je je haasten, over een half uur begint het."

„Over een half uur al!" roept Richard, „dan zal er niet veel moois meer voor me te krijgen zijn!"

Pauline heeft eerst onverschillig het gesprek aangehoord, maar begint nu aandachtig te luisteren, want zij kan zich ook onder dat „niet veel moois" rekenen: ze is ten minste een van de weinige, die nog geen cavalier voor

het souper hebben. Ze loopt op haar teenen naar de deur, om beter te kunnen hooren, want nu hoort ze haar neef zeggen:

„Vraag mijn nicht Paulien, ze zal je zeker bevallen."

„Wie is Paulien? Juffrouw Verbeek? Nu, je zoekt niet de mooiste voor me uit; ik zal eerst eens zien, of ik wat beters kan krijgen."

« Wel Dick, hoe bevalt het je van avond? »

Pauline wordt vuurrood. „Eerst eens zien, of hij wat beters kan krijgen, en dan, faute de mieux, ben ik nog goed genoeg, hè? O, ik hoop, dat ik de eenige ben, die nog disponibel is, dan *moet* hij wel met mij soupeeren en.... en.... dan zal het hem heugen!" En, nadat ze zich overtuigd heeft, dat de heeren niet meer in de gang zijn, snelt ze naar de danszaal terug.

We hebben reeds door Richard hooren verklaren, dat Pauline Verbeek niet mooi was: onbehaaglijk of onbevallig was ze echter niet. Toch was haar „leelijkheid" zooals ze het met een soort van moedwillige zelfkwelling noemde, haar een telkens wederkeerende ergernis. Ze hield juist zooveel, van al wat mooi is. En ze was hartstochtelijk. Zij kon soms, als ze alleen was, en voor den spiegel stond, in eens uitroepen: Wat ben je toch een leelijkerd! Eens zelfs, nadat ze, evenals nu, een ongunstig oordeel over haar uiterlijk had hooren uitspreken, had ze 's avonds bij het losmaken van haar haar plotseling haar tong uitgestoken tegen haar beeld in den spiegel en geroepen: „leelijk spook" en was toen in schreien uitgebroken. Haar verstand kreeg dan wel weer de overhand, en ze vertelde zichzelf wel honderdmaal het oude deuntje, dat ze haar gebrek aan schoonheid moest trachten te vergoeden door lieftalligheid, door ontwikkeling van verstands- en gemoedsgaven, en het bleef ook bij voornemens niet alleen, zoodat alwie haar goed kende, haar ook graag mocht, maar telkens gebeurde er weer iets, dat dit teere punt bij haar raakte. Zoo was het ook nu weer gegaan op het bal bij Mevr. van Berkel.

Want nu hoort zij haar neef zeggen....

„Ik zal eerst eens zien, of ik wat beters kan krijgen!" Ze voelde zich geërgerd, gekwetst door die woorden, en.... ze zou zich wreken! Wat ze gehoopt had, gebeurde echter dadelijk niet: ze bleek *niet*

de eenige geweest te zijn, die nog geen cavalier had, want Richard Jorissen kwam juist tegenover haar zitten met een van de mooiste meisjes. Toch gleed er een zegevierend lachje over Pauline's gezicht, want ze wist al vast dat Richard zich met die schoonheid niet zou amuseeren. *Zij* zou hem daarentegen toonen, dat ze haar geleider wèl aangenaam wist bezig te houden. Al heel gauw was ze met dezen in een levendig gesprek; een blos van opgewondenheid kwam op haar gezicht, haar oogen glinsterden, ze was gevatter en geestiger dan ooit en wist haar buurman zoo te boeien, dat hij slechts oog en oor voor haar had. Dit kon haar echter op 't oogenblik weinig schelen, maar met voldoening zag ze, hoe Jorissen telkens, na een wanhopige poging om zijn dame aan 't praten te krijgen, een blik op *haar* wierp; een paar maal zelfs mengde hij zich in 't gesprek, en dan antwoordde Pauline vriendelijk, maar ze wendde zich weer zoo gauw mogelijk tot haar eigen heer. Voor het eerst van haar leven was ze coquet. Voor dien avond bereikte ze haar doel; ze bracht Richard tot de erkenning, dat hij *niet* wat *beters* had gevonden. Het was een overwinning voor haar, dat hij haar na het souper voor een dans kwam vragen; ze kon nauwelijks haar blijdschap hierover behoorlijk verbergen; ze zou nu gelegenheid hebben, om hem te toonen, dat ze ook in het dansen niet voor menig mooi meisje behoefde onder te doen.

Richard ondervond het tot zijn genoegen: hij had den geheelen avond nog zoo prettig niet gedanst; het was een volkomen twee-eenheid van bewegingen; hij vond haar slank, bevallig figuurtje allerliefst; haar kapsel smaakvol; haar oogen mooi, maar toch kreeg hij soms even een minder prettige gewaarwording, als ze hem aanzag; wat was dat? Na den dans liep hij nog langen tijd met haar op en neer en Pauline wist meesterlijk haar vermoeidheid te verbergen en babbelde er lustig op los. Ze plaagde hem, dat hij den volgenden dans heerlijk kon uitrusten, want dat was een wals, en die kon hij immers niet.

„Ik kan maar niet begrijpen, mijnheer Jorissen, dat iemand, die zoo goed danst als u ...."

„Vindt u waarlijk, dat ik goed dans?"

„Natuurlijk! vindt u het dan niet?"

„Ik dacht altijd, dat ik de kunst maar zoowat verstond, maar deze dans ging werkelijk heel goed, het kan dus niet anders dan aan mijn dame liggen. *U* danst ook....

„Zóó licht! en zóó heerlijk!" viel Pauline spottend in.

„U begrijpt al heel nauwkeurig, wat ik wil zeggen, juffrouw Verbeek; alleen schijnt u mijn ernst daarbij in twijfel te trekken."

„Uw ernst, och neen; maar zeg me eens eerlijk! tegen hoeveel dames heeft u datzelfde al gezegd van avond."

„Tegen geen enkele, geloof me! Ik heb dan ook met niemand zóó prettig gedanst."

„Heel veel eer! dank u!"

„U spot nòg. Maar weet u wel, juffrouw Verbeek, dat u *mij* ook een complimentje over mijn dansen hebt gemaakt."

„O ja, maar dat was meer en passant; ik zei en zeg nog dat ik niet begrijp, waarom iemand, die zoo goed danst, niet gezorgd heeft, dat hij ook walsen kan, want dàt is een dans! 't is als het wiegelen van een scheepje op de

Liep hij nog langen tijd met haar op en neer....

golven, als het wiebelen van de blaadjes op den wind, als het zweven van den vogel in de lucht, het is als de tonen van de muziek zelf."

Snel achter elkaar, zonder eenige sentimentaliteit, heel eenvoudig zei Pauline dit. Richard keek haar verwonderd aan.

„U wordt welsprekend, u schijnt hartstochtelijk van dansen te houden!"

„Hartstochtelijk, neen! maar een wals vind ik iets moois, iets liefelijks,"

„Het spijt me voor het eerst van harte, dat ik niet walsen kan. Ik zou met u willen walsen."

„Pauline lachte; ze herinnerde zich zijn weinigen walslust, toen hij sprak met haar neef in de gang, toen hij.... Weer had Richard die vreemde uitdrukking in haar oogen kunnen zien.

De wals begon.

„Ik ben een egoist, juffrouw Verbeek, ik blijf maar met u wandelen en praten, en belet u daardoor misschien om deze wals, uw lievelingsdans meê te maken; dat zal u spijten!"

„Niet zoo erg als anders, want ik ben wat moe, het wordt tijd om naar huis te gaan. Zoudt u even willen informeeren, of mijn rijtuig er al is?"

„Zeker! maar, als we gingen zitten zou u misschien nog wat willen praten!"

„U zoudt er niet veel aan hebben. Op een anderen keer. Ik wou nu maar naar huis."

Tien minuten later zat Pauline in haar rijtuig. Ze was doodmoe van de ongewone inspanning. En wat had ze er meê gewonnen? Van haar voorgenomen wraakoefening had Richard nog niets dan aangenaams ondervonden. Ze wist het, maar, het was pas een begin! Ze zou dien man...

Terwijl ze met de oogen dicht achterover leunde, was haar eenige herinnering van den geheelen avond het schampere: „Ik zal eerst eens zien, of ik wat beters krijgen kan;" en ze maakte een plan, een leelijk plan.

Richard stapte intusschen in gezelschap van haar neef langzaam naar huis. Na een poos zwijgend voortgewandeld te hebben, zei hij:

„Je hebt gelijk, Thomas, je nicht is een aardige meid, en ik vind haar per slot van rekening niet leelijk ook: alleen heeft ze soms iets vreemds, iets spottends in haar oogen: een scherpe schittering of ik weet niet wat."

„Ben je niet wijs, Dick! Paulien scherp?! Vraag dat eens aan haar vader, of zie haar eens in den huiselijken kring!"

„Poeh! Tom, ben je soms verliefd op je nicht, dat je zoo opstuift?"

„Verliefd? neen, ik geloof, dat ik daarvoor op een te broederlijken voet met haar sta; maar ik mag haar drommels graag, en zij mij ook!"

„Komt ze dikwijls bij jelui?"

„Waarom vraag je dat? Heb je me soms maar eens gepolst om te hooren of de baan vrij voor je is?"

„Geen questie van, hoor! Neen Tom, ik ben die periode van plotselinge verliefdheden voorbij."

„Zoo?! anders, nu je hier in de stad bent komen wonen, en me, hoop ik, dikwijls „met een bezoek zult vereeren," zal je gelegenheid genoeg hebben, haar te zien; ze is, behalve onze nicht, ook de *vriendin* van mijn zuster en komt dus nog al eens."

Ditzelfde had Pauline berekend, en er zich in verheugd, dat ze meermalen haar vijand zou kunnen ontmoeten.

Een dag of tien later gebeurde dit reeds. Thomas liep even bij Pauline

aan, om te vragen, of ze 's avonds een paar uurtjes kwam. Ze vroeg toen langs haar neus weg· „Komen er nog meer lui?"

„Ja, Anne Silman en haar zuster en Richard Jorissen en..."

„Zoo! zoo! Anne Silman! prettig voor je, hé Tom?" plaagde ze toen gauw, om niet te laten merken, dat het haar om den laatsten naam te doen was.

„Begin je weêr te plagen, Pau? Pas op hoor, ik zal *jou* plagen!"

Pauline zette echter zulke verwonderde oogen op en liet zoo'n verbaasd „mij?!" hooren, dat hij verder z'n mond hield.

Pauline, die altijd veel zorg aan haar toilet besteedde, deed het dien avond meer dan ooit. Ze dacht aan Adrienne Lecouvreur's „Je *veux* être belle," maar voelde er bij met zelfverwijt en spijt dat bij haar de drijfveer zooveel minder edel was dan bij Adrienne. En ze aarzelde; voor 't eerst dacht ze na, over wat ze wilde doen en haar denken dwaalde terug naar de aanleiding tot haar boos opzet. Ze hoorde wêer duidelijk het geheele gesprek in de gang en... „ik zal eerst eens zien, of ik wat beters kan krijgen," en ze perste de lippen op elkaar en volhardde in haar plan.

Ze wàs mooi dien avond, ten minste bekoorlijk. Haar vriendin herinnerde zich niet haar ooit zóó levendig, zóó vroolijk, zóó geestig en ondeugend gezien te hebben. En toch ging ze ontevreden over zich zelf naar huis. Verweet haar hart haar weêr, dat ze een onedel spel dreef? Neen, daar wilde ze niet meer over doordenken. Had ze dan geen succes genoeg gehad? Was Richard onverschillig geweest? Neen, dàt zeker niet. Maar ze was zich bewust een paar keer uit haar rol gevallen te zijn; ze wilde hèm wel dwingen, om hààr aangenaam te vinden, maar *zij* wilde, *zij* moest koel blijven, *zij* had immers een hekel aan hem en dacht aan niets anders dan wraak. Hoe kon ze dan soms met zoo'n ongeveinsd welgevallen luisteren naar zijn onderhoudend gesprek; hoe kon het haar dan *waarlijk* genoegen doen, als hij bij voorkeur het woord tot haar richtte? Ze had hier niet op gerekend: ze had zich voorgesteld een verwaand, oppervlakkig, onbeduidend heer in hem te vinden, en zelfs zij, met haar parti-pris tegen hem, moest erkennen, dat hij dit volstrekt niet was. Hij was prettig ongedwongen, heel gevat, soms ernstig zelfs... Maar wat deed het er toe, hoe hij was, 't kon haar wat schelen! Verwaand moest hij toch zijn, dàt was gebleken bij de van Berkels. „Hij zou eerst eens zien..." Zij, Pauline Verbeek was voor zijne verhevenheid lang niet goed genoeg! Tot haar zou hij pas afdalen, als hij niemand anders krijgen kon. Zoo wond ze zich op en verzamelde weer kracht voor een nieuwen aanval.

En Richard zelf zou haar, zonder het te weten, nog in haar plannen versterken.

Ze hadden vaak zeer zwaarwichtige gesprekken. Eens hadden ze het er over, hoe moeilijk het toch dikwijls is, om uit te maken, wat goed of kwaad is.

„We noemen het tegennatuurlijke meestal goed," zei Richard, „dat vind ik zoo'n wonderlijk verschijnsel. Een kind ziet iets lekkers en zou er dol graag iets van nemen, maar dàt zou snoepen zijn: *zoet* is het kind, als het er niet

van neemt. Als iemand u een klap geeft, hebt ge zonder het te willen, zonder het te weten zelfs, uw hand al klaar, om er een terug te geven, maar dit is nu weer juist *niet* goed; zijt ge *braaf*, dan slaat ge *niet*."

„Aha!" riep Pauline, „Mr. Jorissen verdedigt dus de stelling, dat de wraak zoet is."

„Tot op zekere hoogte, ja. Wie me een klap gaf, zou ik met genoegen een fermen klap teruggeven, en als men mij beleedigt, lucht een scherp en juist antwoord me heerlijk op. Dat is immers natuurlijk!"

Terwijl hij haar in de kleedkamer hielp....

„Ik ben 't geheel met u eens," zei Pauline vol overtuiging; en ze dacht er bij: je zult het ondervinden.

Ze zou de zoetheid der wraak eerder genieten, dan ze ooit had durven denken.

Weer was er feest bij de van Berkels. Pauline, die zich in den laatsten tijd zenuwachtig en vermoeid gevoelde, had echter aan haar ouders beloofd, dat ze maar een deel van den avond zou blijven, en tegen half twaalf werd het rijtuig daarom besteld. Richard was dien avond haast voortdurend in haar nabijheid en Pauline was ter prooi aan allerlei gemengde aandoeningen: ze streed den strijd niet meer met de eerste opgewektheid: ze was stil en bleek. Herhaaldelijk had Richard haar al gevraagd, of haar iets scheelde, maar altijd was het antwoord: „Neen niets, ik ben alleen wat moe." Ze was blij, toen ze gehaald werd. Richard leidde haar naar de gastvrouw, om afscheid te nemen en zou haar naar het rijtuig brengen. Terwijl hij haar in de kleedkamer hielp aan sortie en boa,

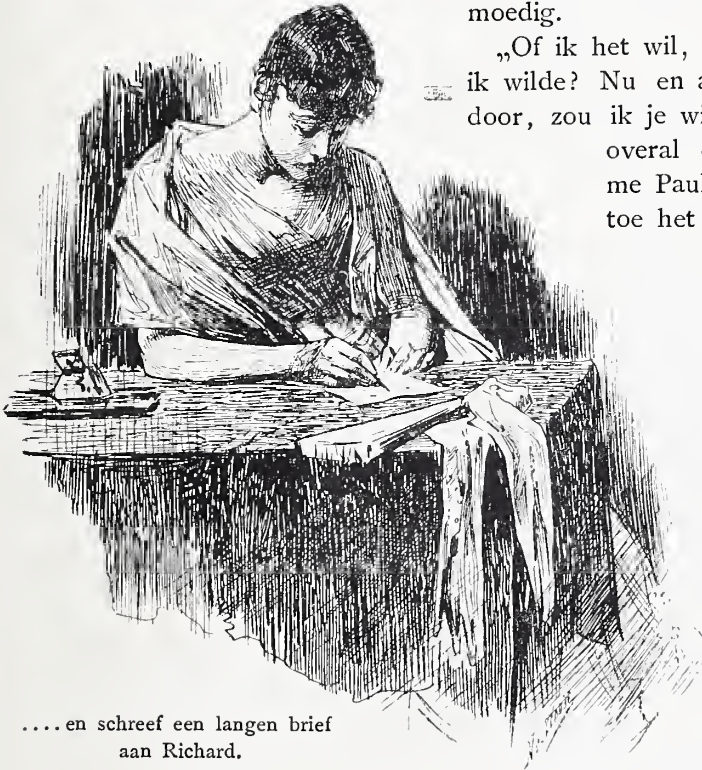
herinnerde ze zich levendig, hoe zij daar de vorige maal gestaan had luisterend naar zijn kwetsende woorden.

„Kunt u wel alleen gaan, juffrouw Pauline," vroeg Richard met hartelijke deelneming; „u ziet er bepaald heel slecht uit op het oogenblik."

En werkelijk ze beefde over al haar leden, maar overmoedig antwoordde ze: „O, ik kan best alleen gaan, ik heb heusch geen hulp noodig."

„Wil ik u dan *ook* maar niet naar 't rijtuig brengen?" vroeg hij lachend en een beetje spottend.

„Als u liever niet *wilt*! noodig is het niet!" zei Pauline, maar veel minder moedig.

.... en schreef een langen brief aan Richard.

„Of ik het wil, Pauline?! weet je, wàt ik wilde? Nu en altijd, mijn heele leven door, zou ik je willen helpen en steunen overal en in alles! Begrijp je me Pauline, zou je me daartoe het recht willen geven?"

„O God!" riep ze zacht; ze had het hoofd afgewend. Nu was het oogenblik daar. Zeg het nu! zeg het nu! scheen iemand haar gebiedend toe te sissen, en bijna fluisterend hoorde Richard haar zeggen: „Ik zal eerst eens zien, of ik wat...." maar verder kwam ze niet. Het was, alsof de kamer met haar ronddraaide en snikkend viel ze op een stoel neer.

Richard was hevig ontsteld. Had hij haar zóó verschrikt? Wat bedoelde ze met die woorden? Moest ze zich eerst bedenken, of ze hem liefhad? O, dàn, dàn had ze hem ook niet lief! En met treurige stem zei hij zacht: „Pauline, vergeef me, wil ik iemand roepen? of kan ik nog iets voor je doen?"

Ze stond op, en met den zakdoek voor de oogen, want ze durfde Richard niet aanzien, zei ze: „Neen, roep niemand; wees zoo vriendelijk me nog even naar het rijtuig te brengen. Morgen, morgen, zal ik u mijn..., zal ik u alles verklaren."

Hij begreep er niets van, maar deed zwijgend, wat ze verlangde.

Pauline's ouders waren tot haar groote verlichting al naar bed, toen ze thuis kwam. Ze sloop naar haar kamer, sloeg een doek om, want ze rilde, haalde haar schrijfcassette en schreef een langen brief aan Richard, waarin

ze hem alles vertelde van het begin tot het einde; van het afgeluisterde gesprek, van haar woede daarover, van haar voornemen om zich te wreken, van haar zucht om hem te behagen alleen om haar afschuwelijke plannen ten uitvoer te kunnen brengen; hoe haar wraakzucht heel gauw een ál heviger strijd had te strijden tegen haar ontwakende liefde, hoe ze zich toen nog aldoor zocht op te dringen, dat ze hem haatte, en dat ze in dien dwazen, opgewonden toestand van zelfbedrog, niettegenstaande haar ontroering van groot geluk, hem gisteren zijn eigen woorden had willen toewerpen: „Ik zal eerst eens zien, of ik wat beters kan krijgen," en... dat ze nu ten volle verdiende, dat hij werkelijk een *betere* vrouw zocht, dan zij hem nu bleek te zijn.

En toen ontkleedde ze zich en ging naar bed, maar slapen kon ze niet: schaamte en snijdend zelfverwijt, wanhopige spijt, een groote teederheid en een donkere smart woelden en streden in haar. Dof en afgemat stond ze om acht uur op, gaf haar brief aan een der dienstboden om dadelijk aan Richards adres te bezorgen, en toen pas viel ze in een korten, zwaren slaap.

Ook Richard had uren wakker gelegen. Wat was er met Pauline? Wat scheelde haar? Wat bedoelde ze toch? Wat had ze ook weêr precies gezegd? en wat had ze verder willen zeggen? Wat was dat raadselachtige toch in haar, wat hem nu en dan zoo vreemd getroffen had, en waar dit, dit wonderlijke nu het eind van was, en hoe zou ze zich verklaren? Dat had ze immers gezegd? Zou ze hem schrijven? Als die nacht maar om was!

Met een schrik was hij 's morgens wakker geworden, klaar wakker in eens, want daar bracht men hem haar brief al. Bevend, angstig, maar toch met hoop en verlangen maakte hij hem open. Hij was innig ontroerd bij het lezen van haar volledige bekentenis. Wat had hij haar met zijn luchtige en ondoordachte woorden een leed gebracht! het arme kind had het ervaren, dat de wraak *niet* zoet is; ze had onder haar wraakoefening meer geleden dan hij; voor hem was deze nacht alleen een kwelling geweest; zij had zich zelf gepijnigd maanden lang, thans begreep hij al het vreemde in hare houding tegenover hem. Maar nu was dit alles voorbij. Hij zou haar haar verdriet spoedig doen vergeten!

Nog dienzelfden middag bracht hij haar in persoon zijn antwoord op haar brief, een antwoord, dat haar en hem tot de gelukkigste menschen maakte.

Toen bij vrienden en kennissen een paar weken later de verloving van Pauline en Richard bekend werd, was niemand daar verwonderd over, en toen men dit eens tegen het jonge paartje zei, keek Pauline beschaamd en verlegen naar Richard, als wilde ze hem nog eens om vergiffenis smeeken; maar hij knikte haar vroolijk en gelukkig toe.

Niemand kwam ooit te weten, hoe er een leelijk zwart duiveltje was geweest, dat hen van elkander had willen scheiden, maar dat nog juist bij tijds door den engel der liefde was verdreven.

30 Jan. 1890.

NELLIS.

DOOR

GEORGES W. SYLVIUS

Hoewel hij pas achttien jaar oud was, had hij een paar schouders, die het donker maakten in de kroeg, wanneer ze door de nauwe deur naar binnen schoven, en zijne voeten met de lange buigzame teenen, en de enkels zoo rond en vast als stevig aangezette schroeven, hadden, zelfs in rust, iets, dat deed denken aan een rennen als de wind over de bruine heide — en ook weer aan urenlang gelijkmatig sterk stappen, onvermoeid, door rulle zandwegen, onder een zwaren last.

Hij liep met een ronden rug, de kin vooruit, opkijkend van onder gefronste wenkbrauwen als 'om scherp uit te zien naar iets, héél in de verte — eene gewoonte die in den loop der smokkelende jaren, natuur geworden was.

Reeds van zijn tiende af, was hij „er bij" geweest.

Uit de gore benauwdheid van het krot dat zijn tierend gezin besloot, uit het schelden, en er òp slaan, uit den honger dier vele monden naar de bete te klein voor één, ontsnapte hij naar den ruimen vrijdom van het bosch en het drinkgeld dat de smokkelaars hem gaven, wanneer hij, met de onhoorbare vlugheid van een eekhoorn heen en weer schietend tusschen de struiken, den troep intijds gewaarschuwd had voor de in hinderlaag liggende kommiezen.

Met vloeken en dreigementen teruggehaald, geranseld om die centen, die hij voor zich alleen had verdaan, en de straat op gestuurd met een negotie, die winst of nog méér klappen brengen moest — wist hij toch telkens weer te ontkomen, vond het sluikpad terug en de bende, en eindelijk de kroeg waar hij aardappels met speksaus kreeg en een glas wit bier.

En langzamerhand geraakte hij thuis in het bosch, zoo goed als de eekhoorns en de kraaien, die hun zwarte nesten tusschen de takken voegen, als de konijnen, die hun gangen graven in de zandige glooiingen, die de morgenzon beschijnt.

Hij kende er iederen schuilhoek, ieder onzichtbaar pad tusschen het zwiepende hakhout, iederen beschutten kuil waar het warm slapen was op de verdorrende varens en geel-krullende bladeren. Hij werd een lenig sterk wezen, dat op buit uitging, en, verzadigd, zich te slapen lei, en, nu en dan, zijn gistende jonkheid eens liet uitbarsten, bij een joelend drinkgelag, en een vechtpartij waarbij vriend en onvriend gelijkelijk klop kreeg.

Hij droeg nu zelf mee, sedert een jaar of wat, steeds zwaarder wegende zakken zout op zijn steeds breeder uitgroeiende schouders. En gaandeweg

was hij, bij een soort van (zwijgende) algemeene verkiezing, de aanvoerder geworden bij elken tocht waar het gold de reeds opgewekte achterdocht der kommiezen te verschalken.

Hij was nog nooit gepakt. Dat denkbeeld gaf hem een echte pret.

Na een bijzonder brutale smokkelarij, zout verkocht en zakken verborgen, placht hij zoo naar de herberg te gaan, waar de kommiezen hun bemodderde stevels en gescheurde dóórnatte kleeren zaten te drogen voor het vuur, grommig en bek-àf als honden na een vergeefsche jacht; en slap tegen den muur geleund, rinkinkend met het pas ontvangen geld in zijne broekzakken, vroeg hij het mooie kind achter de toonbank om een klare.

„Op de kommiezen der gezondheid, hè Jaan?" En hij leegde zijn glas

Nellis liep voorop.

met een knipoogje tegen de giechelende deern en een spottenden groet aan de kommiezen, die, rood van kwaadheid, binnensmonds morden.

Dan betaalde hij — „Kun je me een rijksdaalder wisselen?" — en, in de deur zich nog eens omkeerend, met een lach, die al zijn stevige witte tanden liet blinken — „A-j-me pakt, trakteer ik jelui allemaal," beloofde hij.

Dat duurde nu al twee jaar zoo.

Dien nacht — een nacht in December — waren de zoutsmokkelaars weer op het pad, man achter diepbukkenden man, blootsvoets, zwijgend door het zwarte woud.

Nellis liep voorop.

Het was reeds de derde vracht, van de Belgische grens af.

De scherpe twijgen, die de storm hun tegensmeet, en de stekelig-geopende denneappels hadden hun naakte voeten opengekrabd; hun schouders kraakten onder den last van het vochtig geworden zout; tot in het merg toe kil, slaperig en verstijfd, tobden ze langzaam verder.

Nellis wendde zich om.

„Aveseer eens een beetje, jongens!"

Op hetzelfde oogenblik lag hij tegen den grond gesmeten, twintig handen tegelijk, grijpend, stompend, knevelend, op hem.

„Hier met de lantaarn!"

Toen vatte hij het; en met een wanhopigen ruk half overeind, worstelde hij tegen de kommiezen, die aan hem hingen als honden aan het ingehaalde hert — een kluwen van klemmende her- en derwaarts gesleurde lichamen, waar hij op losbeukte met een woedend geweld van vuisten en voeten.

Hij schoot los, viel op nieuw neer, steigerde duizelig op en liep.

Wegduikend tusschen struiken en struweel, over gevelde stammen, over kuilen en slooten heenspringend, rende hij voort, al maar voort; eindelijk kon hij niet meer.

Hij stond stil, en hijgde de nachtlucht in door zijn droge keel, bevend onder het gehamer van den haastenden hartslag, zoo uitgeput dat hij leunen moest tegen een stam. Nog nooit was hij zoo moe geweest, als gebroken, en duizelig; de duisternis deinde en draaide om hem heen. Hij bedekte de oogen, en tastte in iets lauws en kleverigs, dat afdroop langs zijn slapen, al meer, al warmer, zijn oogleden dichtplakkend, weeïg-flauw op zijn lippen, in zijn mond.

....steigerde duizelig op, en liep.

Behoedzaam tastte hij naar de wond, en nu voelde hij haar, hevig smartend onder de aanraking, diep ingedeukt onder het samenklevende haar, hij voelde ze, over schedel en voorhoofd heen, al heviger bloedend.

Hij begon een gevoel van flauwte te krijgen; als hij nu hier eens neerviel en de kommiezen vonden hem?

Toen dacht hij aan een verlaten woon, midden tusschen de velden, hij was er niet ver meer van af.

Eenmaal het bosch uit, zag hij 't, in de wild-doorstormde grijsheid der akkers een inktzwart gevaarte; en hij hinkte er op toe, moeilijk door de klodderige velden trappend, en trekkend met den linkervoet, dien hij in 't springen verzwikt had.

De luiken van het huis waren vast gesloten, zelfs datgene waardoor hij vroeger wel eens naar binnen geklommen was. Maar de deur der schuur stond aan. De roestige hengsels knarsten achter hem. Toen was alles weer stil.

In een hoek waar dorre bladers tot een hoop waren samengewarreld, hurkte hij neer. „Ze kunnen er niet op zweren dat ik het was," bedacht hij met zijn smokkelaars-kennis van de wet. En hij trachtte zijn wond te verbinden, het bloeden te stelpen, met een van zijn hemd gescheurd stuk katoen.

Hij kon zijn armen bijna niet oplichten — en hij kreunde, kreunde van de vlijmende pijn.

Daar kwam een stap, recht op de schuur aan.

Instinctmatig trachtte Nellis zich op te richten, te vluchten, ergens heen; maar hij kon niet op de been komen; en hij kroop terug in zijn hoek, zoo ver mogelijk naar achter, tegen den muur aan. — Nu zou 't wel uit zijn.

De deur ging open, en een geel schijnsel viel naar binnen, onzeker heen en weer bewegend.

Het was een oud man, met een stallantaarntje in de hand; de wind blies in zijn grijze langfladderende haren, en trok de haastig omgeworpen kamerjapon strak om zijne magere beenen.

„Ik dacht toch zeker," — mompelde hij, zijn lantaarntje wat hooger heffend; en nu zag hij het vale bebloede gezicht en de schuw-booze oogen in den hoek.

Gedurende eenige oogenblikken staarden de beiden elkaar zwijgend aan.

Toen zeide de oude rustig:

„Je bent gewond. Kom mee, dan zal ik je helpen."

En de zwakke beweging van den ander ziende, kwam hij op hem toe, hielp hem overeind, en hem onder de armen steunend, bracht hij hem 't huis in, en in een kamer waar een flauw licht scheen.

„Ga zoolang hier zitten," zei hij, Nellis naar een sofa voerend. „Blijf stil tot ik terugkom."

Nellis liet zich gezeggen als een kind; hij was geheel versuft.

En de oude man kwam terug met een pruttelende en tegenstribbelende meid, die herhaalde: „Zoo bent u nou altijd, dominé — en al te goed is buurman's gek."

En de twee hielpen den gewonde, wieschen hem het bloed uit gezicht en haren, legden hem een haastig verband om. En de oude man trok een deken van zijn eigen bed, en spreidde die over Nellis. „Ga nu maar slapen. Morgen zullen we den dokter er bij halen." Eerst toen ging hij zelf weer te bed, de kamerjapon over zich heen trekkend, en de brommige oude meid

zette het lichtje zóo, dat het haar heer en den zieke niet hinderen kon, en ging heen.

Nellis lag onbeweeglijk, met opgetrokken knieën, half afglijdend van het gladde paardenhaar der rustbank. Hij was bang. Het nachtpitje op de tafel, de breedplooiende groene gordijnen om het bed, het vloerkleed, en die sofa waarop hij zelf lag, al dat rijkelui's gerei in de kamer, die hij kort geleden nog hol had gezien, met spinnewebben in de hoeken; en vooral die oude

Het was een oud man....

man, die op eens voor hem had gestaan, en hem daarbinnen gebracht had — dáár was hij bang voor. Zou hij hem hier willen houden, en dan de kommiezen gaan waarschuwen?

Hij richtte zich op éen elleboog op, en keek onderzoekend naar den slaper in 't groene ledekant. Hij verroerde zich niet; stil lag het oude ingevallen gelaat, bleek onder de ontkleurde lokken, de oogen dichtgezonken, de mond een weinig open. Onder de kamerjapon ging zijn borst langzaam op en neer, in geregelde ademhaling.

Eene pooze bleef Nellis hem aanzien; toen liet hij zich weer neerglijden,

strekte voorzichtig zijne beenen uit voor zoover de sofa dit toeliet, en sliep in.

Den volgenden morgen — het was reeds lang dag — schrikte hij wakker door eene stem in zijn ooren en een greep om zijn pols; hij sloeg van zich af.

„Bedaard, bedaard nu eens!" zei de stem.

Twee mannen stonden aan zijn leger: een van hen was de oude van gister avond, de ander hield nog steeds zijnen pols vast. Hij zeide tegen den oude:

„Daar heb je een raren logé, dominé."

De dominé klaagde over „een ongeval," en de ander meesmuilde en begon het verband los te maken. Toen hij de wond zag, ontsnapte een fluiten aan zijn saamgeperste lippen.

„Dat is van belang! Waar heb-je dat opgedaan?" Nellis keek den dokter van ter zijde aan, wantrouwig, en gene bromde: „nou, ik kan 't wel nagaan," en begon zijn werk.

De dominé stond er bezorgd bij; en al dat bloed ziende, vroeg hij: „Is het erg?"

De dokter haalde de schouders op. „Genoeg om u en mij de wereld uit te helpen. Maar zulk volk heeft perkament in plaats van vel, en gesmeed ijzer bij wijze van botten." Hij veegde zijn instrumenten zorgzaam af, en ried Nellis:

„Je kunt morgen wel weer naar stad — daar hoor je immers thuis, op den Heggelersdijk? — neen, je hoeft me niet te antwoorden — die vraag is meer een redekunstige figuur. Ga naar 't hospitaal, dan zal de chirurgijn daar je wel verder helpen; vóor tienen."

Hij ging, begeleid door den ouden man.

Nellis hoorde zijn bespijkerde laarzen klinken door de gang; en daarop, in de deur, zijn luiden lach, en:

„Waarachtig, daar moet je nou weer zoo'n stadsmensch voor hebben als u, dominé! Wel ieder papwurm hier in 't dorp zou 't je kunnen vertellen."

Toen begreep hij dat de oude man niet geweten had wien hij opnam gister avond, en hij zag gespannen naar de deur, waardoor zijn beschermer weer binnentrad; de grootelui hielden het altijd met de politie en het tribunaal.

Maar de dominé zag hem niet aan, zei geen woord, ging naar het raam, en bleef naar buiten staren, de handen op den rug; zijne vingers bewogen zenuwachtig.

Toen plotseling wendde hij zich om, en op den toon van iemand, die juist tot een besluit gekomen is:

„Je moet eerst eten, en heelemaal weer op krachten gekomen zijn," verklaarde hij den hem verbaasd aanziende; en hij ging heen waar hij de heen-en-weer dribbelende huishoudster vond.

Hare stem klonk door de gang, ontevreden: „'t Is nog zonde, dominé, die beste wijn, die je van de catechisatie gekregen hebt! 't Zal wel niet gebeuren! Ik ga naar 't dorp en haal brandewijn, dat is veel beter voor hem!"

En toen de stem van den oude, onduidelijk; en zij weer:

„Nou, wat zou dat nog? ik zal er niet van smelten. Ik loop liever naar 't dorp dan naar den kelder, zoo waar als ik hier sta. Denkt de dominé dat ik dat met droge oogen aan kan zien, dat hij zijn goede wijntje zoo'n leelijken landlooper door de keel giet? — Neen, dominé, dominé!! als je nou zelf gaat, dan doe ik het toch nog liever!"

Haar muilen klotsten de steenen keldertrap af, en ze kwam terug met een schotel en een stoffige flesch wijn, die zij opentrok, met de vermaning: „Drink dat nou niet alsof het water uit de goot was, zooals dat je thuis opslobbert — niet of dat is wèl zoo gezond voor een jong' kerel."

Alleen gebleven, greep Nellis de flesch, zette ze aan den mond, en goot den wijn klokkend naar binnen: dat deed goed. En toen at hij, haastig schrokkend, tot hij verzadigd raakte en zijn onrust vergat in een nieuw gevoel van soezelig welbehagen.

Hij zette zijn pet op, over het verband heen, en tuurde droomerig de kamer rond — naar de donkere boekenruggen langs den wand, naar de zwart omlijste plaat waar een bleek hoofd neigde onder den stekenden krans: hij herinnerde zich flauw eens reeds iets dergelijks te hebben gezien. Zijne bezwaarde oogleden zakten zoetjes aan dieper over de oogen; het laatst wat hij, half-slapend reeds, zag, was de dominé, die buiten voor het raam op en neder wandelde, op en neer in den winterigen tuin, langzaam, niettegenstaande den killen nevel en de natheid der kledderige glimmendzwarte paden.

Zijn gebogene figuur, in het kale zwarte jasje, had iets hulpbehoevends. Nu en dan bewoog hij de lippen als sprak hij in zich zelven; hij zag er bekommerd uit.

Veertig jaar lang had de goede geestelijke, in het eng ommuurde landstadje waar hij geboren en getogen was, de dommelende renteniers bepredikt, hun zoons en dochters gedoopt, bevestigd en getrouwd; en alles was altijd juist zóo geweest als het behoorde te zijn.

Nu was op eens de smokkelaar voor hem komen te staan, als een openbaring uit eene andere wereld, eene booze, wilde wanorde van dingen. En van zijne eerste ontzetting bekomen, peinsde hij er nu over, met de half angstige nieuwsgierigheid van vrome zielen naar het kwade, wat toch wel het innerlijk wezen en 't bestaan van zulk eenen man des gewelds zijn mocht. Hij moest den ver-afgedwaalde, wonderdadig in zijne hand gegevene terugvoeren van het pad des verderfs; doch hoe zoude hij tot zulk eenen spreken?

Nu en dan kwam hij behoedzaam binnen, en beschouwde den slapende, verbaasd dat daar geen Kaïnsteeken brandde op dat jongensachtig gezicht, gesproeteld tot op den wipneus toe, en welks donker-omwimperde oogen zoo rustig geloken lagen. Hij kon toch nog niet te eenenmale verhard zijn!

Dan dacht hij weer aan den dokter: „Een kwade rakkert! Doe maar geen moeite, dominé, het is boter aan de galg gesmeerd" — en aarzelde.

Maar eindelijk, reeds donkerde de schemering, schold hij zich zelven een' klein-geloovige. „Wie heeft den mensch den mond gemaakt? Ben Ik

het niet, de Heer? En nu, ga henen en Ik zal met uwen mond zijn, en zal u leeren wat gij spreken moet." Hij ging tot zijnen gast.

Nellis lag onrustig tusschen de her- en derwaarts gesmeten dekens, dofrood in het gezicht van de opkomende koorts.

Hij dacht met hartzeer aan dat verlies op het laatste oogenblik van zijn bitter-zwaar verworven gewin. Zeker een rijksdaalder was die zware zak waard geweest, en nu zou hij er geen rooden duit van hebben. Zijn laarzen was hij ook kwijt: 't waren er een paar nieuwe...

De dominé zag het verdriet in zijne donkere oogen. Hij gevoelt reeds berouw, dacht hij, blijde, en hij had de vermanende lippen reeds geopend, toen hij door 't raam iets gewaar werd, dat zijne vriendelijke gedachten uiteen joeg, zoo verward als een havik, neerschietend, een broedsel doet.

De Burgemeester van het gehucht kwam er aan. „Hij heeft zeker gehoord dat je hier bent!" klaagde de dominé. „Wat zullen we toch doen? En je bent nog zoo ziek!"

Hij was geheel van streek: moest zijn gastvrij ontsloten huis den vluchteling nu tot een val worden?

De bel ging over.

Nellis sprong op, en liep naar het venster toe; met bevende vingers haakte de oude het knipje los, hielp het klemmende raam opschuiven; en reeds was Nellis er uit gesprongen, onhoorbaar op zijne naakte voeten, den tuin uit en den weg op, en de beschermende schemering viel om hem heen.

Eenigen tijd lang hinkte hij voort, dicht langs de elzenstruiken van den slootkant schuivend; en van lieverlede haalde hij eene langzaam voorthotsende huifkar in, welker voerman hem het handvat zijner zweep toereikte en hem opheesch tusschen zijne vaten en zakken. Hij zette hem af, dicht bij zijn huis, op den Heggelersdijk.

Zijne moeder had het koffie-water over het vuur gehangen; zij warmde haar van den winter gezwollen en doorkleumde handen aan den lauwen ketel.

„Ik dacht dat ze je gepakt hadden," merkte ze op, lusteloos verwonderd.

„Laat ze maar liever op der eigen huid passen," antwoordde Nellis. Hij ging voor het vuur zitten, hevig rillend, en hield zijn gloeiend hoofd in beide handen vast.

Zijn moeder keek eens naar den mik.

„Je hebt zeker al gegeten."

Hij zeide „ja" zonder op te zien; en toen het nacht werd en zijn vader kwam binnenstommelen, de deur met een vloek achter zich dichtsmijtend, kroop hij naar een hoek waar een leege aardappelzak lag, en wat oud stroo, en ging liggen met zijn gezicht naar den muur.

Den geheelen volgenden dag lag hij zoo, nu en dan overluid kreunend. Niemand zag naar hem om. Hij dacht er aan hoe de dominé hem de deken van zijn bed, den wijn uit zijn flesch, het eten uit zijn schotel had gegeven.

En de tweede langzame dag was er.

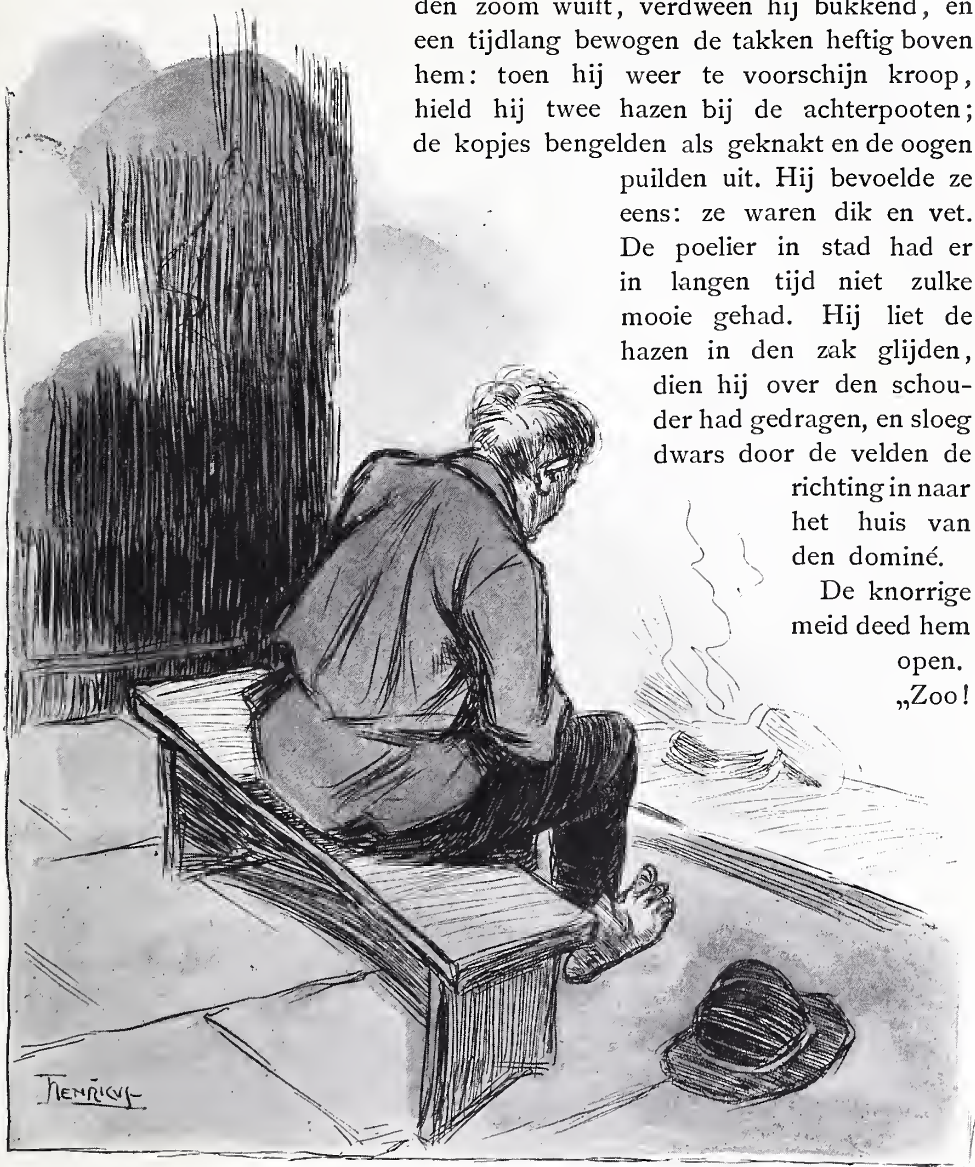
Tegen den middag stond hij op, en zocht in den rommel der vuile donkere

hoeken tot hij een sterk dun touw vond. Daarmee ging hij uit; en hij kwam terug, moe en bleek, met een lucht van jenever, en lei zich weer op zijn zak.

Maar toen het donker begon te worden, stond hij weder op, en ging de stad uit, op het bosch toe. In het hakhout, dat in een breede streep langs den zoom wuift, verdween hij bukkend, en een tijdlang bewogen de takken heftig boven hem: toen hij weer te voorschijn kroop, hield hij twee hazen bij de achterpooten; de kopjes bengelden als geknakt en de oogen puilden uit. Hij bevoelde ze eens: ze waren dik en vet. De poelier in stad had er in langen tijd niet zulke mooie gehad. Hij liet de hazen in den zak glijden, dien hij over den schouder had gedragen, en sloeg dwars door de velden de richting in naar het huis van den dominé.

De knorrige meid deed hem open.

„Zoo!

Hij ging voor het vuur zitten....

dat is toch nog al ordentelijk van je dat je dominé komt bedanken. Hij meende al dat je ziek en dood waart, want hij is al tweemaal naar 't hospitaal geweest — zulk weer als 't toch was voor een ouwen man — en daar wisten ze niks van je."

Zij bracht hem bij haren heer.

De oude man zat aan het venster, in gelaten mijmering starend naar de verten van den westerhemel, matblank welvende over het late oranje der kim — als een poort van parel over eene straat van zuiver goud en doorluchtig glas.

De knorrige meid deed hem open....

„Hier is hij," zeide de oude meid, laconiek.

De dominé stond zoo haastig op dat het boek op den grond viel, en op Nellis toeloopend, met zijne beide smalle bleeke handen om de knuist waarin de jongen nog steeds, links en verlegen, den knuppelstok klemde:

„Daar ben ik blij om! daar ben ik blij om!" riep hij.

En hij zag op in het stoere gezicht boven hem, met oogen die glansden van vreugdigen ijver.

Nellis kreeg eindelijk den mond open om te zeggen: „Ik bedank je de hoogste, en hier bennen twee hazen."

De dominé verstond hem slechts half, en begreep hem in 't geheel niet.

„Breng het licht straks maar niet binnen," fluisterde hij de meid toe, „hij zal me zeker willen spreken." En de hand op den arm van zijn gast: „Ga zitten, Nellis — je heet immers Nellis?"

„Ja — zóó noemen ze me wel!" antwoordde de gevraagde op twijfelenden toon, en hij ging voorzichtig zitten.

De dominé begon.

„Ben je nu weer geheel hersteld?"

„Dat gaat genog," antwoordde Nellis, en op dreef komende: „Jan Bruinings hêt me een eind mee op laten rijden toen, en thuis wisten ze nog van niks, en ik heb ook niks gehoord. Van den burgemeester niet, en van de massés niet, en van de heeren van 't tribenaal niet en van niemand niet."

De dominé viel hem in de rede, eenigszins gejaagd — „Ik heb er al over gedacht hoe je 't best geholpen zoudt kunnen worden: ik kan zelf niet veel doen — ik heb niemand noodig — mijn tuin doe ik zelf. Maar op het kasteel zoeken ze een tuinknecht. Als ik je een briefje voor mevrouw meegeef, zal ze je wel nemen..."

Nellis was bezig met zijne sterke tanden den knoop los te trekken die den zak dichtsnoerde; hij gaf een laatsten ruk en —

„Ik kan zat verdienen," verklaarde hij voldaan. Hij haalde de hazen voor den dag en lei ze op tafel. „'t Bennen er een paar vette," prees hij ze.

De dominé boog er over heen met zijn bijziende oude oogen. „Wat heb-je daar?"

„Heihaozen, ik heb ze aan een bandje gevangen in 't bosch." En met een half sluwen, half jongensachtig-vroolijken lach — „De koddebeier hêt al maar om me heen loopen draaien, en hij hêt nog niks gezien."

„Je hebt ze toch niet gestroopt?!" kreet de dominé.

„Nou, wel! dà kan ik goed! De baron z'n broer die komt hier alle najaar jagen, maar hij hoefde 't zijn eigen zoo druk niet te maken, daar zorg ik wel voor!" stofte Nellis.

De dominé had sprakeloos gestaan. Nu barstte hij uit: „Kerel, hoe durf je mij daarmede onder de oogen te komen?"

Hij beefde zoo dat hij op de tafel steunen moest.

Nellis zag hem aan, geheel verbouwereerd.

„Ik heb je ommers 'czeid dat de veldwachter me niet gezien hêt!" verdedigde hij zich. „Je hoeft niks bang voor hem te zijn — je zult er geen dol van hebben."

De dominé zonk in zijn stoel, de handen voor de oogen.

„Ik heb hem aan zijne straf onttrokken, en nu houdt hij mij voor zijn medeplichtige!" dacht hij ontzet. En dadelijk daarop, dwong het strenge zelfonderzoek van den nauwgezetten christen hem tot een deemoedig bekennen:

„Ik heb dit verdiend — ik sprak niet toen het mijn plicht was te spreken, ik liet hem in zijne zonden en hij is dieper gevallen!"

Hij droogde zich het klamme voorhoofd af, en na een wijle, zeer zacht: „Weet je dan niet dat stelen zonde is?"

Nellis zag hem wezenloos aan. De oude man wees met een bevenden vinger op de hazen. „Neem dat wild weg, en breng het terug aan dengene, wien het toekomt. Ongelukkige jonge man! hoe ben je er toe gekomen zoo te bedriegen en te stelen?"

„Ik heb nog van me leven niet 'estolen!" riep Nellis. „Wie dat heeft gezegd, die liegt het!"

De dominé staarde hem aan. „En deze hazen dan?" vroeg hij eindelijk.

„Die heb ik eigens gestrikt, met mijn touw, waar ik zelf een strik van gemaakt heb! Dacht de dominé dat ik een kameraad zijn haas zou afstelen? Ik ben er zelf henegegaan, van middag, en ik heb de strikken klaar gemaakt, en van avond zaten ze er in. Als ik ze naar stad breng krijg ik er zeker vijf-en-twintig stuiver voor, zoo op de toonbank, en daar kan niemand iets tegen zeggen."

„Nellis!" zeide de dominé en hij leunde voorover en zag hem eens diep in de oogen. „Begrijp je waarlijk niet dat wanneer jij die hazen neemt, die aan een ander hooren, en waar hij dus alleen op jagen mag, dat je dan steelt? En dat als je heimelijk zout over de grenzen draagt, dat je dan den Staat de belasting onthoudt en dat dit ook stelen is?"

„Ik steel niet!" verweerde Nellis zich. „Iedereen weet dat ik met zout loop. Ik kan de centen net zoo goed verdienen als de koning, die hêt er toch al zat."

„Misleid jezelven nu niet met zulke drogredenen! Je weet dat je iets doet wat niet goed is! Als je een goed geweten hadt gehad, zou je dan zijn weggeloopen voor den burgemeester — die niet eens wist wat je gedaan hadt?"

„Nou zeker zal ik wegloopen!" riep de smokkelaar. „Mot ik me dan maar laten kallezeeren, en voor de heeren van 't tribenaal kommen? dat ze me onder de paraplu zetten?"

De dominé had den volksnaam voor de overkoepelde gevangenis reeds leeren kennen.

„Je erkent dus dat je de straf verdient?" vroeg hij eenigszins strenger.

„Ja, als ze je pakken, dan moet je er in," erkende Nellis. „En als ze 't rechtveerdig doen, dan zal ik er nog niks van zeggen. Maar 't is wel 'ebeurd dat ze je pakken terwijle dat je zoo langs den boschkant loopt, en daar leggen dan wel strikken. Maar ik wil maar zeggen, ze kunnen je toch niet bewijzen als dat jij ze daar 'elegd hebt. Maar dan pakken ze je somwijlen toch, en de veldwachter die wordt op zen eed geloofd, of hij liegt of niet, dat is de wet. En met smokkelen is het net zoo; en als ze me pakken dat ik nog met den zak op men rug loop, en ze hebben me goed gezien dat ze er op zweren kunnen dat ik 't zelvers geweest ben, nou, dan zal ik nog niks zeggen. Als 't maar rechtveerdig is. Maar anders, dan sla ik ze op der gezicht — en dat weten de kommiezen ook wel, en ze bennen net zoo bang voor de smokkelaars als de smokkelaars voor hun."

Hij hield op: hij had de rechten der beide krijgvoerende partijen duidelijk omschreven.

De dominé zag hem aan, treurig. Hij dacht: is het mogelijk dat in ons land, waar Gods woord allen verkondigd wordt, dezulken leven die erger dan de heidenen zijn?

En hij sprak tot den zondaar van den toorn des Rechters, van de ontferming over hem, die zijne boosheid berouwt en zich van ganscher harte bekeert, van den vrede dergenen, die wandelen voor Gods aangezicht.

Nellis zat tegenover hem, zijne oogen strak op den grond, onbeweeglijk.

Hij begreep het niet.

Hij begreep niet waarom de rijke lui de hazen mochten schieten, die zoo maar over de hei liepen, en hij er af moest blijven.

Hij begreep niet waarom de koning, die toch al zoo rijk was, centen moest hebben van hem, Nellis, die arm was, terwijl hij die toch zoo goed verdienen kon met 's nachts naar de grenzen te loopen — als niemand het zag.

Hij begreep niet waarom hij zich niet te weer mocht stellen tegen de marechaussés, die hem naar 't tribunaal wilden brengen.

Hij begreep het verbod niet noch den verbieder, hij de wild-vrije heer eener ruige gaarde, en op wiens recht-geheven hoofd ook niet de schaduw van den Boom der Kennis was gevallen.

De oude geestelijke gaf hem het beste wat hij had — al zijne vroomheid, al zijn medelijden, al zijn onschuldig leed — de innerlijk-liefste schatten zijner eigene stille ziel, en die woorden waarin het legaat vervat is van alle de berouwende eeuwen, van de vele geslachten die zochten en tastten of zij ook vinden mochten, van de enkele verkorene zielen wier brandend verlangen naar het Volstrekt-Goede een loutering werd en een Licht der wereld.

En toen hij eindigde, hem smeekend: „Beloof-me dat je van nu aan een beter leven wilt beginnen —", antwoordde Nellis geen woord. Hij wist niet wat hij zeggen moest. Hij was ongelukkig en geheel verward van gedachten.

Eindelijk stond hij op; en, werktuigelijk, nam hij de hazen op, en ging heen.

De dominé weerhield hem niet. Eene bitterheid steeg op in hem tegen dezen mensch, die Gods genade verachtte, volhardend in zijn boosheid.

De oude meid kwam, met een brandende lamp in de hand, de gang in waar zij de stappen van den vertrekkende hoorde. Zij zag zijn terneergeslagen gezicht en de hazen in zijne hand.

„Gestolen wild! 't is zonde dat ik 't zeg! Hadt je dat hier willen slijten, jou astrante jongen? Dat hebben we er nu van!"

Zij sloeg de deur achter hem dicht.

Nellis stond buiten, in den nevel van den nacht, half versuft.

En hij ging terug van waar hij gekomen was, trekkend met zijn' gezwollen voet.

Dicht bij stad reeds, onder een lantaarn, die haar rood-geel schijnsel in het modderige water der sloot liet vallen, stond hij stil, en bezag zijn hazen nog eens, de mollige ronding der rugjes, en het zuiver-witte dons van keel en borst.

„'t Zijn er toch een paar mooie!"

In zijn arme donkere ziel was slechts éene gedachte helder: de eenige die ooit goed voor hem was geweest, had zijne dankbaarheid en zijn geschenk niet willen hebben.

Een kluit aarde van den berm brokkelde onder zijn voet weg en plonsde

.... stond hij stil ....

in de sloot; het bruin-zwarte nat rimpelde, de vlam der lantaarn kringelend uitrekkend.

Toen, inéens, wierp hij de hazen in het water.

Daar lagen ze.

UIT BRABANT.

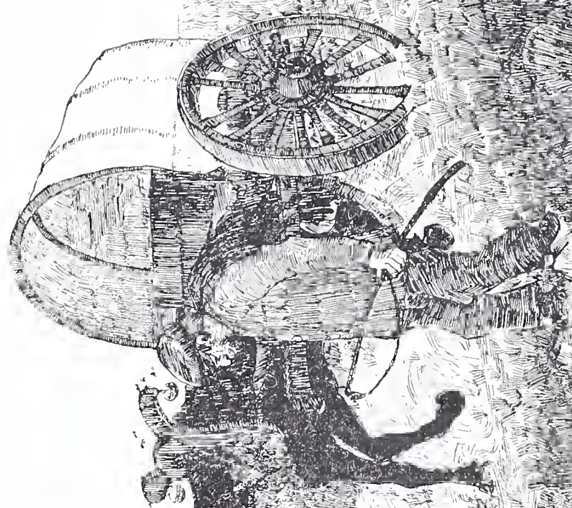
DOOR

J. B. SCHEPERS.

Melancholiek is 't klinken van de bellen
Aan 't haam van 't paard, dat stapvoets sloft in 't zand,
Het opgeschoffeld stof zweeft naar den kant
En gansche zwermen vliegen vergezellen

Het beest, dat scheukt en kopschudt van hun kwellen.
De kop omlaag, door 't kwastig net omrand,
Zoo trekt het dier langs 't hooge dorre land
De tweewielskar en blijft eentonig schellen.

En naast hem loopt de man, zijn evenbeeld,
In 't grauwe kleed met sjokkig loomen gang.
Verweerd zijn hoofd en haar, de hand vereelt;
Staag klapt de zweep doch maakt zijn paard niet bang:
Zij hebben saam te lang hun werk gedeeld
En sukk'len samen voort hun leven lang.

Uit Brabant.

ZIJN ER ZOO?

Eene vertelling.

DOOR

JAC. v. B.

Jan Jansen was een anarchist,
  Een echte democraat.
Hij zei: genoeg geredetwist,
  Storm om al wat nog staat.
Daar is geen recht meer in het land,
  En, als je er veel van zegt,
Is de politie bij de hand
  En sleurt je voor 't gerecht.

Vrouw Jansen, ja — je vindt het meer! —
  Was wijzer dan haar man;
En, raasde Jan ook nog zoo zeer,
  Ze zei daar nooit veel van.
Ze dacht: och man, raas jij maar toe,
  En brom maar in je baard!
Je wordt het zelf toch 't eerste moê!
  Zóo bleef de vreê bewaard.

Op zeekren Zondagmiddag, hoor!
  Raast Jan weer, wat hij kan,
En draaft weer op zijn stokpaard door
  Als een bezeten man;
Scheldt staatsliên en ministers uit,
  En maakt zich duchtig boos;
Spreekt groote woorden, overluid,
  En vloekt als een matroos.

Och, lieve hemel! denkt zijn vrouw,
  Wat 's dat toch een gezeur! ....
Ze hoort wat... Jansen, kijk eens gauw!
  Men klopt daar aan de deur.
Geheel bedaard keert Jansen weer;
  Hij heeft een telegram ....
Dit meldt den dood van Overmeer,
  Zijn oom in Amsterdam.

Geef spoedig mij mijn laarzen aan,
Roept Jansen, kom, gezwind!
Terstond heeft hij die aangedaan;
En voort gaat 't als de wind! ....
Zijn vrouw geniet alleen den disch,
En denkt: wat is het stil,
Nu manlief zoo vertrokken is ....
Wat had hij weer een gril!

Vier dagen spoeden rustig heen;
Bedaard keert Jansen weer,
En, weder met zijn vrouw alleen,
Zegt hij zoo onder meer:
Ik moet jou eens wat zeggen, mensch!
Die allerbeste oom Tom
Liet stervend ons zijn zegenwensch
En .... o, zoo'n mooie som!

En hoor nu, wat verandering
Bij Jansen de erfnis gaf;
De man, van wien ik u thans zing,
Zwoer al zijn „ismen" — af!
Hij werd een steunpilaar der kerk ....
Een sieraad van zijn stand ....
En hij schold nooit meer — dan op 't werk
Van anarchisten hand.

DE HOLLANDSCHE MEESTERS IN DEN LOUVRE.

DOOR

MAX ROOSES.

MEYNDERT HOBBEMA.

De Watermolen.

In een vorig artikel hebben wij de ontwikkeling der Italiaanschgezinde landschapschilders nagegaan; thans hebben wij onze aandacht te vestigen op onze schilders van vaderlandsche natuurgezichten. De landschapschildering werd geboren in de Vlaamsche gewesten, waar zij in de eerste helft der XVIde eeuw door tal van kunstenaars van grooten naam, Hendrik met de Bles, Joachim de Patinir, en in de tweede helft derzelfde eeuw door Cornelis Molenaer, Jacob Grimmer, de gebroeders Lucas en Marten van Valkenburg, Gillis van Coninxloo en de gebroeders Brill werd beoefend. Allen dezen voelden zich klaarblijkelijk aangetrokken door de schoonheden der natuur, alhoewel zij er bij voorkeur het bevallige, het ongemeene, het decoratieve van weergaven. Rubens de eerste beminde ze om hetgene zij was en gaf ze weer zooals hij ze zag. De boerenschilders uit Zuid-Nederland namen de gewoonte in hunne werken de boerennatuur af te beelden. Dit deed Pieter Breughel, de vader, en dit deed vooral de oudste der Teniers.

Geen twijfel of de voorbeelden der oudere en jongere Vlamingen spoorden de kunstenaars der noordelijke Nederlanden tot navolging aan. In de eerste helft der zeventiende eeuw ziet men tal van Hollandsche landschapschilders de eigenaardigheden van den vaderlandschen bodem tot onderwerp hunner tafereelen nemen. Esaias van de Velde (1590?—1630) en Peter Molijn (1596?—1661) kozen de eigen natuur als stoffeering hunner afbeeldingen van het volksleven of als hoofdzaak hunner schilderijen; Jan van Goyen (1596—1656) vond er behagen in de rivierstranden, die zoo kenmerkende Hollandsche natuurgezichten, te schetsen; Aart van der Neer (1603—1677) schilderde bij voorkeur de waterkanten bij maanlicht; Cornelis Decker, Philips Koninck, Jan van der Meer, Rembrandt zelf, begrepen, dat ook in het effen, zich wijd uitstrekkende vlakke land schilderachtigheid en poëzie lag; terwijl weer anderen, Salomon van Ruysdael, van Everdingen, Jan Wijnants en eindelijk de grootste

De Watermolen.

hunner allen, Jacob van Ruysdael, de voorkeur gaven aan de rijk gestoffeerde plekjes van het geboorteland. De natuur in hare volle pracht, met zware knoestige boomen en dichten bladerendos, met afgewisselde vergezichten, met

een boerenwoning, een beekje of een vijver en enkele figuurtjes, was voor hen en voor vele anderen een geliefkoosd onderwerp. Zij en hunne Vlaamsche kunstgenooten gaven de richting aan, waarin gedurende twee eeuwen de landschapschildering zich zou bewegen of liever den grond waarop zij zou stil staan.

Een rechtstreeksche afstammeling of een leerling van Jacob van Ruysdael was Meyndert Hobbema, de gevierde Hollandsche landschapschilder. Als van zoovele zijner kunst- en tijdgenooten kwamen wij zeer weinig te weten van zijne levensomstandigheden. Naar zijn naam te oordeelen was hij van Friesche afkomst en in zijnen tijd leefde inderdaad een familie Hobbema te Leeuwarden. Hij werd in 1638 te Amsterdam geboren en wij vinden hem daar gevestigd, telkens wanneer eenige oorkonde zijne verblijfplaats aanduidt. Het belangrijkste bericht hem betreffende geldt zijn huwelijk. Hij was dertig jaar oud toen hij den 2en November 1668 trouwde met Eeltje Vinck van Gorcum. Jacob van Ruysdael de groote landschapschilder teekende als getuige zijn huwelijksakte. Den 25en October te voren verleed Meijndert Hobbema een anderen akte, waarbij hij bekent dat hij gezworen wijnrooier was genoemd door tusschenkomst van Saertgen Valentijn, eene vriendin zijner vrouw, die, evenals deze laatste, dienstmeid was van den burgemeester Lambert Reynst. In herkenning dier gunst verbond de schilder zich jaarlijks aan Saertgen Valentijn 200 gulden te betalen. Deze betrekkelijk groote som, geheven op de winsten van een stedelijken ambtenaar, schijnt het vermoeden te wettigen, dat de voordeelen aan het wijnrooiersambt verbonden, aanzienlijk moesten zijn. Het blijkt echter wel dat er na aftrek van het aandeel der burgemeestersmeid niet veel meer overbleef, want als zoovele andere groote kunstenaars van zijnen tijd leefde en stierf Hobbema in armoede. Den 7en December 1709 overleed hij, den 14en daaropvolgende werd hij begraven in de armenklasse.

Zijn oudste gedagteekende werk draagt het jaartal 1657; van 1663 tot 1669 leverde hij de meeste en beste zijner stukken. Het schijnt dat het verkregen ambt zijn huishouden niet verrijkte en hem als kunstenaar tijd of werklust roofde.

Zijne thans zoo gezochte schilderijen verkocht hij hoogstwaarschijnlijk voor spotprijzen, want de eerste hunner, die wij in openbare veiling zien komen gedurende de halve eeuw na zijnen dood, golden 12, 14 en 40 gulden; de hoogste prijs voor een „prachtig" stuk van Hobbema betaald beliep 71 gulden. Dit gebeurde in 1739. Honderd jaar later toen de nieuwe kunstkritiek de verdiensten van den grooten landschapschilder in het licht had gesteld, betaalde men twintig, vijf en twintig, tot vijftig duizend gulden toe voor een schilderij van den zoolang miskenden meester.

Hobbema, wij wezen er reeds op, behoort tot die klasse van schilders, die met voorliefde de rijk gestoffeerde landschappen afbeeldden. Hij brengt in zijne lijsten bijeen alles wat bijdraagt om een natuurgezicht te verrijken. Zware dichtgebladerde boomen, die aan beide zijden van het tooneel in de hoogte rijzen, een of meer nederige boerenwoningen, een landweg tusschen die boomen of langs die huizen, een stuk water op het voorplan, een beek,

die een watermolen in beweging brengt, zijn de elementen, die hij gewoonlijk bezigt. Uit het benuttigen derzelfde onderdeelen ontstaat voor het geheel een zekere eentonigheid in zijne werken en wat er noodzakelijk voortvloeit uit herhaling, iets fabriekmatigs. Wie vijf en twintig keeren denzelfden watermolen, dezelfde boomgroep, denzelfden verlichten weg schildert bezit geen frischheid van indruk meer; de aandoening, die hem in zijn werk moet bezielen en doen trillen, is verdwenen; met welgeoefende hand kan hij het stoffelijk landschap weergeven, maar het innige leven, de harteklop der natuur, de indruk van het onmiddellijk gevoelde en geziene blijven afwezig.

Laat ons rechtvaardig zijn en aanstippen, dàt in menig zijner werken, als bij voorbeeld in de welbekende dreef van Middelharnis, Hobbema aan geen ineenzetten van zijn landschappen met stukken uit zijn schermenmagazijn dacht en hij de natuur nam in haren frisschen eenvoud en in hare onopgesmukte uitzichten.

En dan, hetzij hij iets herhale, hetzij hij den onmiddellijken indruk door het landschap op hem gemaakt, weergeve, immer bezit Hobbema hoedanigheden van den eersten rang. Hij is een schilder van ongemeene behendigheid en onfeilbare zekerheid in de uitvoering: hij bouwt een boom op met gemak, laat zijne verf loopen over een stam, een weg, een bruggeleuning, zonder aarzeling, maar ook zonder afdwaling; de kroon der boomen legt hij uit den heele met doffe tonen, daarop spikkelt hij kleurentoetsen, die de bladeren aan de takken doen regenen, waar zij als van zelfs de hun toekomende plaats innemen. Door eene bewerking, die bij nader onderzoek luchtig en vluchtig blijkt, bereikt hij eene juistheid van toets en eene uitvoerigheid, die men voor een gevolg van langen arbeid en sterke inspanning zou houden, ware zij niet op zoo eenvoudige wijze verkregen en behield zij niet in zoo hooge mate het karakter der waarheid.

Hobbema is een kruimige landschapschilder, de kruimigste van alle tijden, hij penseelt met de kracht en de zekerheid alleen aan groote meesters eigen, met een juistheid in het geheel en in de onderdeelen, die aan zijne natuurgezichten een ongemeene stevigheid verleenen. Niet alleen zijne groote eiken en berken of andere boomsoorten van het voorplan zijn treffend van gespierdheid, maar zijne diepe vergezichten blijven ook vast tot waar de stoffeering van microscopische afmeting wordt.

Als elke goede en groote Hollander is Hobbema een vereerder van het licht; bij geen landschapschilder der wereld is het zoo sterk als bij hem. Hij heeft in zijne beboschte gronden van die zavelachtige gele wegen, waar de zon op valt met een vonkeling als van vloeibaar goud, en van dit brandpunt uit stroomt het licht tusschen de boomen door; wordt weerkaatst door de stammen, door de gevels der hutten en glijdt voort over de pleinen tot in de diepste verte. Evenals heel zijn landschap is dit licht kruimig en stevig, geen schemerlicht, geen namiddagzon, geen morgenkrieken, maar het volle, gulden licht der middagzon, samengevat op de plaats waar de gloed het sterkst uitkomt. Hij is de Pieter de Hooch van het landschap en als de binnenzicht-

schilder heeft hij ook op afstand van het brandpunt de fijne toetsen der lichtspeling in hare verschillende graden weergegeven. Ook bij hem leent het licht niet alleen warmer, maar ook fijner tinten aan wat het treft in zijne afnemende kracht. Zijne hemels zijn daarentegen luchtig en dun gemaald, als geblazen.

Hoe het mogelijk is dat zulk een schilder, waar dan toch niets gewaagds, niets onduidelijks, niets ongemeens dan de prachtige uitvoering bij te vinden is, zoolang kon miskend worden door de bewonderaars van keurige bewerking en van belangwekkende stof, die zoo talrijk in zijn land voorkwamen, is waarlijk niet te verklaren. De liefhebbers en de burgers van zijnen tijd moeten geen oog gehad hebben voor het natuurschoon en voor zijne kunstige weergeving en Hobbema en zijne vakgenooten in de kunst moeten niet in den smaak zijn gevallen, omdat zij hierin ver boven hunne landgenooten stonden. Eerst in onze tijden, in de eeuw van het landschap, liet men hun recht wedervaren en Hobbema was een der hoogstgeschatte gunstelingen van dien ommekeer in den kunstsmaak.

De Watermolen van den Louvre is een der prachtigste stukken van Hobbema, een van die, waarin licht en bruin gelukkigst tegen elkander uitkomen, waarvan alle deelen en onderdeelen keurigst geschilderd zijn en waarin des schilders eigenaardige gave en trant gunstigst uitkomen. Ook hier weer is een plekje uitgekozen, dat men schilderachtig pleegt te noemen. Op den voorgrond liggen eenige uitgerooide stronken en afgekapte takken, twee groote en een kleine boom verheffen rechts hunne zware kroon in de lucht; aan de uiterste rechterzijde ligt een eikenboschje, ter linkerzijde nog een groep boomen. Tusschen de twee groote stammen en het boschje rechts loopt een weg, die leidt naar een woning, bestaande uit een paar huizen en een watermolen, liggende achter een stuk water waarover een brug geslagen is. Water, brug, huizen, molen en het erf, dat er voor ligt, vormen een zonnig nestje, omlijst door het zware donkere gebladerte, dat ze langs alle kanten omsluit. Door de boomen links en rechts ontwaart men verlichte vergezichten. Boven den molen en de woning is de hemel bedekt met een dunne witte wolk, die in de hoogte warm betoond is; boven de groote boomen is de lucht van donkere groengrijze tint. Ziedaar het onderwerp, behalve eenige kleine figuurtjes op verscheiden plaatsen aangebracht. Het is het landschap van Hobbema's voorliefde, rijk gestoffeerd en verlicht, een gezicht zooals men er honderd in het vaderland kan aantreffen, maar dat niettemin met zorg gekozen of geschikt is om effect te maken. Het is waar en decoratief tevens, kruimig en breed. Het is niet het werk van een droomer of van een dichter, maar van een man, die de schoonheid van het eigen land weet te waardeeren, en ze gaarne en goed doet uitkomen, die geene impressies weergeeft, maar de natuur in al haren glans, al hare kracht en al haren rijkdom afbeeldt, zooals hij ze gezien en bewonderd heeft op eigen grond.

'S HEEREN LOO

DOOR

J. KRUISINGA.

's Heeren Loo — oudtijds ook St. Jans Dal geheeten — gelegen aan den ouden zoogenaamden Nijkerkerweg, op een uur afstands zuidelijk van Harderwijk, is nog een overblijfsel van een klooster of godshuis der Johanniter-orde, welke een der eerste geestelijke ridderorden was, die tijdens de kruistochten ontstonden.

Reeds vóór dat deze ondernomen werden, hadden omstreeks 1048 eenige kooplieden uit Amalfi te Jeruzalem een kerk en klooster gesticht, waaraan tevens een aan Johannes den Dooper gewijde kapel en een hospitaal werden verbonden, bestemd om zieken en in het bijzonder pelgrims op te nemen en te verzorgen. Als gevolg der kruistochten, waardoor duizenden van alle natieën naar het Heilige Land trokken, nam die inrichting steeds in bloei toe en breidde zich hoe langer hoe meer uit, waartoe zij voornamelijk in staat gesteld werd door de vele giften, die zoowel uit Palestina zelf, als uit Europa haar toestroomden.

Aan Johannes den Dooper als beschermheer of schutspatroon toegewijd, werden de monniken, die verplicht waren zieke en arme bedevaartgangers te verzorgen, Johanniter- of Hospitaalbroeders genoemd. Zij hadden tot zinnebeeld een achthoekig wit kruis op een zwarten mantel. Onder hun eerste opperhoofd Gerhard Tonque werden hun omstreeks 1100 de rechten van een orde verleend, die in 1113 door Paus Pachalis II beter geregeld en daarna bevestigd werd; o. a. gaf hij hun het recht zelf hun opperhoofd (grootmeester) te kiezen.

In 1118, onder den opvolger van Gerhard Tonque, Raimund du Puy, werden de leden der orde in 3 klassen verdeeld, n. l. in ridders, die tegen de ongeloovigen streden en de pelgrims beschermden; in priesters, die in den eeredienst voorgingen, en in dienstbroeders, die de zieken en vreemdelingen verpleegden en verzorgden.

Op die wijze ontstond de beroemde orde van de gastvrije ridders van St. Jan van Jeruzalem, die zich later na het verlies van Palestina, op het eiland Rhodus en vervolgens op Malta vestigden, waarnaar zij ook Malteser-Ridders genoemd werden.

Behalve de bezittingen in Palestina zelf, namen door de kruistochten niet alleen het aantal leden dier orde toe, maar ook voornamelijk de giften en geschenken, welke hen zoo van den Paus als van Vorsten werden gegeven, zoodat hunne goederen allengs ook in andere landen vermeerderden.

De Grootmeester stond aan het hoofd der orde; onder hem de beheerders der tongen of natiën en vervolgens de bestuurders der afzonderlijke huizen of stichtingen (*commanderijën*), die den naam droegen van commandeurs.

Behalve enkele anderen in ons land, bezat die orde twee commanderijën op de Veluwe. Een van deze was te Arnhem gevestigd; de andere nabij Harderwijk en werd St. Johannesdal, St. Jans Dal of 's Heeren Loo genaamd.

Hoewel de tijd der stichting van dat klooster niet met zekerheid kan worden opgegeven, behoorde het in het begin der 14de eeuw reeds tot de bezittingen der Johanniter-orde, zooals blijkt uit een brief van graaf Reinald, waarbij deze eenige goederen aan die orde schonk en bepaalde, dat te Staveren op de Veluwe — waartoe ook het goed te Loo (St. Jans Dal geheeten) behoorde — door Johanniter broeders de eeredienst verricht zou worden.

Die Johanniter-broeders of Heeren stonden onder het Catharijne-Godshuis te Utrecht, en nadat een der commandeurs van de balie der orde aldaar *Rutger Pauwels*, aan het klooster te 's Heeren Loo veel eigendommen had geschonken, werd spoedig daarop het gesticht meer geregeld. Blijkens den in 1403 gegeven stichtingsbrief 1) werd bepaald, dat de inkomsten van St. Jans Dal met die van den Kallenbroek — gelegen tusschen de dorpen Hoevelaken en Voorthuizen — zouden vermeerderd worden, dat er zich een commandeur zou vestigen met 8 of 10 personen, ridders van Malta uit de aanzienlijksten van den lande, ten einde daar een geestelijk leven te leiden, overeenkomstig de instelling der Johanniter-orde.

Behalve de hof Kallenbroek, bezaten de ridders ook in de stad Harderwijk woningen tegenover het vrouwenklooster van St. Catharina, waar zij soms een gedeelte van den winter doorbrachten.

De eerste commandeur is geweest Gerrit Nagel in 't jaar 1406, die achtereenvolgens door anderen werd vervangen. Tijdens het bestuur van Nicolaas van der Aa — in 1451 als commandeur opgetreden — scheen er een kwestie te zijn voorgevallen met het opperhoofd te Utrecht over het niet betalen der jaarlijksche respons, bestaande in 80 gouden Rhijnsche guldens. Die zaak is echter spoedig in der minne geschikt, want niet alleen werd aangeboden de achterstallige schuld te voldoen en verder af te rekenen, doch op nieuw werd door den Commandeur erkend, dat 's Heeren Loo ondergeschikt was aan Utrecht.

Nog gedurende een eeuw volgden de verschillende commandeurs elkander op; met den laatste van hen, Joachim van Spuelde, die in 1558 als zoodanig optrad, schenen ook de dagen van het klooster 's Heeren Loo geteld te zijn.

Hoewel hij aanvankelijk nog op steun van den stadhouder van den Koning van Spanje in Gelderland kon rekenen, deed zich weldra in deze provincie ook de tegenstand tegen het Spaansche juk gevoelen; de hervorming breidde zich ook op de Veluwe uit, de oude eeredienst werd verlaten,

---

1) Zie *Schrassert*. Hardervicum antiquum deel I blz. 41.

en met het opheffen der kloosters moesten hunne bezittingen aan den Staat vervallen.

In dit lot moest ook het St. Jans Dal of het Godshuis te 's Heeren Loo deelen; het hof van Gelderland schreef de regeering van Harderwijk aan, dat zij den bevelhebber van 's Heeren Loo zou aanzeggen, dat hij het bewind zijner goederen verlaten en zich met eene jaarlijksche toelage tevreden moest stellen.

Ofschoon van Spuelde niet verkoos de goederen vrijwillig te verlaten en er zich zelfs op beriep zich tot zijn Overste, den voogd van St. Catharina te Utrecht en verder tot den Prins van Oranje te zullen vervoegen, heeft die tegenstand hem niets geholpen.

Utrecht nam de goederen van Kallenbroek tot zich, en Harderwijk die van 's Heeren Loo, dat spoedig daarna ontruimd werd. Door metselaars, van wege het hof van Gelderland daarheen gezonden, werden in 1599 niet alleen de gebouwen vernield, maar ondergingen ook de beelden, reliquiën, altaren en andere voortbrengselen van kunst hetzelfde lot. Het gebouw van St. Jans Dal werd geheel geslecht, met uitzondering van een steenen poort, die nog langen tijd is blijven bestaan en waarvan ook nu nog een gedeeltelijk overblijfsel is te vinden. In aanteekeningen van W. van Spuelde — berustende op het archief der stad Harderwijk — komt voor, dat bij het optrekken van den zeemuur aan het westeinde dier stad in het begin der 17de eeuw, o. a. de beelden van steen, gehaald uit St. Jans Dal of 's Heeren Loo, onder de grondslagen van dien muur gelegd zijn; waarom de Roomsch Katholieken destijds verhaalden, dat het beschadigen van dien muur door zeestormen nimmer zou ophouden.

Wie weet wat daar nu nog te vinden is?

Toch schijnen ook de ridders van St. Jans Dal de in hun oog voortreffelijke stukken, door die te begraven, aan het vernielend geweld te hebben willen onttrekken, want pl. m. 50 jaar geleden werd door den toenmaligen eigenaar, wiens geslacht het landgoed 's Heeren Loo reeds 1½ eeuw bezat, den bezoeker een altaarstuk getoond, dat, in een met een verguld kruis gemerkte kist besloten, in het begin der vorige eeuw daar opgegraven werd. 1) Het hoofdonderwerp van dit altaarstuk stelt het laatste Avondmaal voor, in een soort van zacht, wit marmer gebeiteld; het oogenblik is gekozen, waarop Jezus, de bete broods in gedoopt hebbende, die aan Judas wil overreiken; deze laatste is kenbaar aan de aan zijn gordel afhangende beurs. Het geheele tafereel is gevat in een houten rand en rust tegen een houten paneel; ter weerszijden van dien houten rand staan Korinthische kolommen van marmer, waartegen houten ornamenten bevestigd zijn, saters voorstellende, die met een der pooten rusten op een vrouwelijke sphinx.

Het lofwerk boven het hoofdtafereel is van marmer; daarboven bevindt zich een groot houten versiersel, omvattende in het midden eene in mar-

---

1) Dat altaarstuk bevindt zich thans in het bezit van Mej. *A. M. de Meester* te Baarn.

mer gebeitelde voorstelling van Maria, op wolken zittende, met het kind

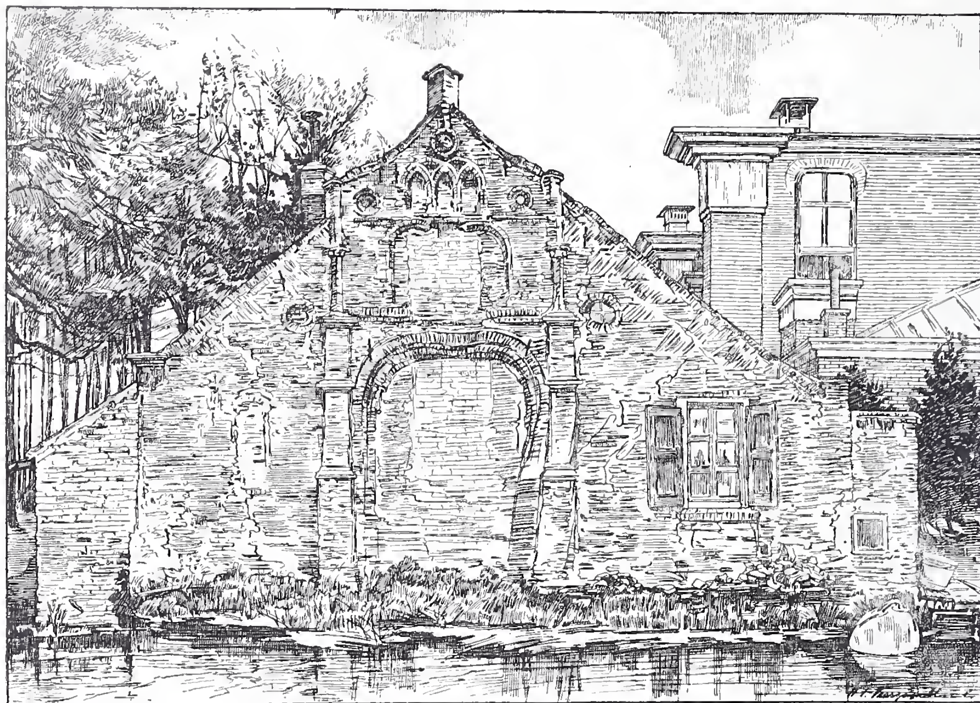
Het altaarstuk, naar een teekening op een $^1/_8$ der grootte vervaardigd door den Heer J. Verhoeven Pzn., in leven architect te Harderwijk.

Jezus in den arm; naast haar staat een jongeling met een lam aan de zijde,

wellicht Johannes de Dooper. Naast deze voorstelling zijn twee marmeren beeldjes op voetstukken geplaatst, terwijl het overige van het houten versiersel uit denkbeeldige dieren en engeltjes en uit lofwerk bestaat.

Onder het hoofdtafereel bevindt zich een marmeren bas-relief, waarschijnlijk de terugkomst van een ridder uit den strijd voorstellende; aan de poort van het klooster wordt hij door een geestelijken broeder ontvangen; die hem met ververschingen te gemoet komt; overigens ziet men nog het gewoel van den strijd.

Het marmeren werk in het altaarstuk moet tot vrij hoogen ouderdom

Overblijfsel van de steenen poort.

opklimmen en wellicht behoord hebben tot de rijke geschenken, waarmede bovengenoemde Commandeur Rutger Pauwels het St. Jans Dal begiftigde.

Na het slechten der gebouwen van 's Heeren Loo is op de puinhoopen een boerenwoning verrezen; de steenen poort, waarvan nog een gedeeltelijk overblijfsel is blijven bestaan, is tot eene kleine woning ingericht.

Die poort draagt in haar bouw alle kenmerken van hoogen ouderdom. Boven in den gevel bevindt zich nog eene voorstelling van het hoofd van Johannes den Dooper op een schotel, in steen uitgehouwen. De beeltenis van het hoofd verheft zich geheel buiten de grondvlakte van de steen; ge-

laatstrekken zijn niet te onderscheiden, omdat het aangezicht geheel geschonden is.

Van tijd tot tijd worden op het terrein van 's Heeren Loo nog overblijfselen gevonden, die aan den kloostertijd aldaar doen denken. Omstreeks 30 jaar geleden wilde de bewoner der boerderij zijn tuin verlagen, bij welke gelegenheid een menigte doodshoofden en beenderen te voorschijn kwamen, waaruit men de gevolgtrekking kon maken, dat men met een voormalige begraafplaats der Johanniter-ridders te doen had. Ook moet er, naar men zegt, een onderaardsche gang bestaan tusschen het klooster van 's Heeren Loo en dat van Emmaus, dat pl. m. 100 M. zuid-oostelijk gelegen was en later ook in een boerenwoning is veranderd.

's Heeren Loo is na de verandering, die het ondergaan heeft, telkens van eigenaar verwisseld. De Harderwijksche familie de Meester schijnt het ruim 1½ eeuw bezeten te hebben; na dien tijd is het door den Heer Mr. P. Baron Nahuijs (gewezen Commissaris des Konings in Overijsel) gekocht, die er een heerenhuis met stalling en koetshuis liet bouwen, hetwelk nu nog bestaat.

Tot 1883 bleef het in het bezit van die familie; in 't laatst van dat jaar, na het overlijden van Mevrouw Nahuijs werd 's Heeren Loo met alles wat er aan verbonden was in veiling gebracht. Niet wetende of het in zijn geheel zou blijven en op die wijze in andere handen overgaan, werd het aanvankelijk in 66 perceelen gesplitst en vervolgens in verschillende massa's onder den hamer gebracht. De heeren Huisman en Termaat te Harderwijk werden eigenaren van het geheel en behielden dit een jaar lang, toen het heerenhuis, stalling en koetshuis, de daartusschen gelegen boerenwoning, benevens het aangrenzend geboomte en de moestuin, alles ter grootte van 6 H. A., bij verkoop overging in handen van den Heer Jhr. Sickinge, die het met zijn gezin bewoonde tot 1890.

In dat jaar verkocht deze het aan den Heer M. J. Chevallier te Ermelo, door wiens bemiddeling het landgoed 's Heeren Loo in bezit kwam der Vereeniging tot opvoeding en verpleging van idioten en achterlijke kinderen, welke vereeniging erkend is bij Kon. Besluit van 3 Maart 1891.

Hoe was het n. l. te voren gesteld met die ongelukkige wezens?

Bekend is zeer zeker, dat Ds. Koetsveld de man geweest is, die er den stoot toe gegeven heeft om in 1855 hier te lande en wel te 's Gravenhage een idiotenschool op te richten, waar een bepaald aantal van die stumperds kon worden opgenomen. Iets meer van dien aard bestond in ons land niet.

Toen evenwel in 1884 een andere wet op het krankzinnigenwezen tot stand kwam, waarbij idioten aangemerkt werden als behoorende tot krankzinnigen, kon de idiotenschool op den voet zooals zij was, niet langer blijven bestaan. Zij, die daarvoor in de termen vielen, gingen over naar de krankzinnigengestichten, terwijl de jongeren nog een tijd lang in die school opgenomen bleven of teruggegeven werden aan de diaconiën der gemeenten, waar zij thuis behoorden.

Bij de kerkelijke beweging in 1886 was het voornamelijk Ds. W. v. d.

Bergh te Voorthuizen, wiens oog gevestigd was geworden op den ellendigen toestand van enkele diaconiën, aan wie o. m. ook de verzorging van idioten en achterlijke kinderen was toevertrouwd.

Hij is dan ook een van de eersten geweest, die daarin verbetering wilde brengen, die er op uit was om te doen begrijpen, dat men zich meer het lot dier ongelukkigen moest aantrekken, en dat er onder de jeugdigen vooral van dat soort nog wel velen waren, bij wien verbetering mogelijk was.

Zich met nog enkele andere heeren daartoe aansluitende, is op die wijze langzamerhand de Vereeniging ontstaan waarvan boven sprake is. Evenals voor krankzinnigen stond bij haar ook op den voorgrond de nieuwst ingerichte verpleging, het zoogenaamd paviljoenstelsel, in te voeren.

Door aankoop van 's Heeren Loo zou zij daartoe in staat gesteld worden. Dit buitenverblijf, eenigszins verscholen tusschen hoog en eeuwenoud geboomte, met heerlijke wandelingen, welke het tot een recht landelijke plaats maken, is per Centraalspoor zoowel van de stations Harderwijk als Ermeloo—Veldwijk af binnen een half uur te bereiken. Van laatstgenoemd station is evenwel de Officieele weg.

Gaande langs de zich daar bevindende inrichting voor zenuwlijders, „Rustoord" genaamd, duiden verder een vijftal handwijzers voorzien van den naam „'s Heeren Loo", de richting aan van den te volgen weg, zoodat deze zeer gemakkelijk te vinden en het buiten spoedig bereikt is. Het hek binnengaande komt men weldra voor de 4 à 5 M. breede gracht, die zich rondom het landgoed bevindt en die nog aan den kloostertijd doet denken. Langs een oud tuinhuisje, thans bestemd tot timmermanswerkplaats, verleent een brug over die gracht toegang tot het terrein van het hoofdgebouw, aan welks noordzijde de boerenwoning staat, die tegen de oude steenen poort is aangebouwd en nu tot woning van den tuinman dient. Op 10 à 12 M. afstand daarvan bevindt zich het oude koetshuis met stalling, thans tot school en ziekenkamers ingericht.

Reeds in 't laatst van 1890 werd 's Heeren Loo betrokken; aanvankelijk werd het hoofdgebouw in gebruik genomen. De heer F. Kortlang J.Ezn., als Secretaris-Directeur der Vereeniging benoemd, vestigde zich met zijn gezin in een der vleugels, terwijl de overige localiteit ingericht werd tot opneming van 20 kleine jongens en 3 verpleegsters.

Aangezien al spoedig de aanvragen tot opneming vermeerderden, werd kort na het in gebruik nemen van het hoofdgebouw de behoefte gevoeld om de inrichting uit te breiden. Nadat daarvoor een leening gesloten was, werd in den zomer van 1891 besloten tot het bouwen van 2 paviljoenen. Met krachtige hand werd het werk begonnen en reeds 1 November van dat jaar konden die beide gebouwen geopend worden.

Het oostelijkste is ingericht tot opneming van 36 meisjes, het andere voor 16 groote jongens; behalve de woon- en slaapvertrekken, vindt men, evenals in het hoofdgebouw, in beide paviljoenen provisie- en linnenkamer, keuken en flinke badkamers. Bij het bezichtigen van die paviljoenen treft ons reeds

dadelijk de flinke en ruime bouworde, de eenvoudige, doch luchtige, frissche en door netheid en zindelijkheid uitmuntende zalen, welke beneden tot woon- en boven tot slaapkamers dienen, zoowel voor de patienten als voor de verpleegsters en verplegers. Van deze laatsten bevinden zich in het groote paviljoen 1 hoofdverpleegster en 5 verpleegsters, aan wie de verzorging en verpleging dier ongelukkige wezens is toevertrouwd; met volle toewijding wordt door hen dat alles verricht, zoodat men gerust kan zeggen, dat zij dit niet alleen uit zucht naar loon doen.

Het kleine paviljoen, bestemd voor de opneming van 16 jongens is op

Hoofdgebouw (tevens Paviljoen voor kleine jongens).

dezelfde wijze ingericht; hierin bevinden zich een hulponderwijzer-hoofdverpleger, 1 verpleger-schoenmaker en 1 verpleger-tuinman, die al het mogelijke doen om hun minder bedeelde natuurgenooten het leven zoo aangenaam mogelijk te maken. Bezigheid en afleiding te bezorgen zijn twee voorname middelen, die bij die ongelukkigen doel kunnen treffen, en al worden slechts bij enkelen goede resultaten verkregen, toch is het een groote voldoening, dat ze waargenomen worden. Voor de kleine kinderen heeft men blokkendoozen, kegelspelen enz. en behalve de speelplaats voor het hoofdgebouw en voor het kleine paviljoen, waarop zich wip, schop, rekstok enz. bevinden,

treft men bij elk paviljoen een of meer omheinde speelplaatsen aan, waar allen bij gunstig weder een groot gedeelte van den dag, onder behoorlijk toezicht, doorbrengen.

Van uit het kleine paviljoen op zijde langs het hoofdgebouw gaande, komt men aan het voormalige koetshuis, dat gedeeltelijk in schoollokaal is herschapen en waarvan het andere ingericht is tot drie ziekenzalen, waarover het toezicht voorloopig aan een ziekenmoeder is opgedragen. Een dier zie-

Paviljoen voor groote jongens; rechts: voor meisjes.

kenzalen dient voor besmettelijke ziekten; tot nu toe is evenwel daarvan geen gebruik behoeven gemaakt te worden.

In den geneeskundigen dienst wordt voorzien door den heer H. M. Numans, Arts, Genees-, heel en verloskundige te Harderwijk, die elken dag en zoo dikwijls zulks in het belang der patiënten noodig is, 's Heeren Loo komt bezoeken. Het aantal zieken is gering; het aantal sterfgevallen nog minder,

zoodat behoefte aan een begraafplaats zich nog niet heeft doen gevoelen; mocht het noodig zijn, dan kan daarvoor gebruik worden gemaakt van het kerkhof bij het dorp Ermelo.

Aan het hoofd van het onderwijs, dat behalve Zon- en feestdagen, dagelijks van 9—12 en van 2—4 uur wordt gegeven, staat een hoofdonderwijzer, die aanvankelijk in het groote paviljoen woonde, doch voor wien later op den oostelijken grens van het landgoed een woning is gebouwd. Bijgestaan door een hulponderwijzeres en door genoemden hulponderwijzer wordt door hem in het dagelijksch onderricht op school voorzien, en opmerkelijk is het de vorderingen na te gaan, die enkele van die kinderen daarbij aan den dag leggen.

Aan de zuidzijde van het hoofdgebouw de gracht overstekende, bevindt zich de goed onderhouden moestuin, 1 H.A. groot en die meer dan voldoende in de mondbehoeften van de bewoners der inrichting kan voorzien.

Een bakkerij en slagerij zijn nog niet aan het gesticht verbonden; de inkoop van die levensmiddelen heeft te Harderwijk plaats. Ook wordt tot nu toe een waschinrichting gemist; voor dat doel wordt gebruik gemaakt van een der te Vaassen gevestigde wasscherijen en bleekerijen.

Tengevolge van gebrek aan ruimte kan de nog jeugdig bestaande inrichting te 's Heeren Loo niet steeds voldoen aan alle aanvragen tot opneming. Met het oog daarop hoopt men nog dit jaar de stichting uit te breiden door het laten bouwen van een of meer paviljoenen, welke men voornemens is aan de overzijde van de vijver, die zich voor het hoofdgebouw bevindt, te doen verrijzen.

Voor plaatsing in de inrichting moet men zich wenden tot den Directeur, den heer F. Kortlang, die ten allen tijde bereid is op alle mogelijke aanvragen de zoo noodige inlichtingen te verschaffen.

Al naarmate de grootte van het bedrag der vergoeding kunnen de patiënten verpleegd worden in drie klassen, waarvan de eerste of hoogste klasse nog in tweeën is gesplitst en de derde in drie onderdeelen, waarbij rekening wordt gehouden met den leeftijd der ongelukkige kinderen. Omtrent verdere voorwaarden vervoege men zich tot genoemden Directeur te 's Heeren Loo te Ermeloo.

En hiermede nemen wij afscheid van 's Heeren Loo, daarbij den wensch uitende, dat door lezing van het vorenstaande meerdere belangstelling moge opgewekt worden voor eene inrichting, die hoewel eenigszins afgelegen en nog niet voldoende bij het Nederlandsche volk bekend, toch zoozeer in het belang der ongelukkige lijders en lijderessen, welke daar zulk eene uitstekende verpleging en verzorging ontvangen, alle mogelijke waardeering, hulp en steun verdient.

Moge dit zoo worden!

Harderwijk, 1893.

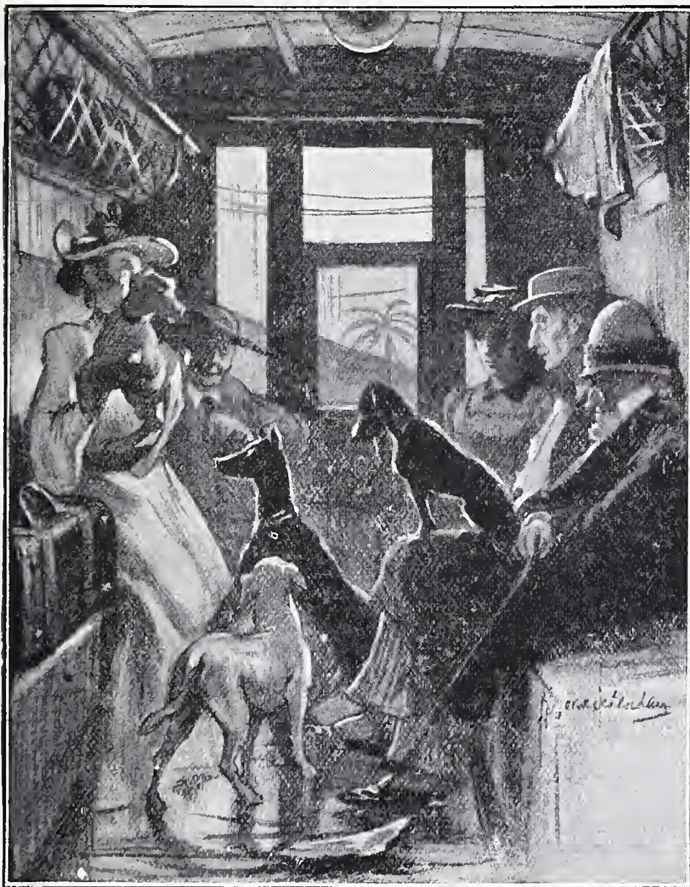
EENIGE DAGEN TE GAROET.

DOOR

ANNA v. B.

Het was in de maand Juni 1891, dat ik met de oude stoomboot „Gouverneur Generaal Mijer" van Deli naar Batavia reisde; vijf volle dagen waren wij onderweg, het was steeds smoorheet en had ik niet den meesten tijd mij mogen neerzetten op de brug in de frissche zeebries en 's nachts op het dek in mijn stoel kunnen slapen, dan weet ik niet wat er van mij ware overgebleven; de grootste plaag zijn de legio's groote kakkerlakken, die bij het ontsteken van licht uit alle hoeken en gaten van de hut opduiken en die gaarne over u heenloopen, als gij in diepen slaap verzonken zijt! Na onze aankomst te Tandjong Priok konden wij nog juist met den laatsten trein wegkomen uit de ongezonde haven. De geuren en giftige dampen, die uit de meeste havens in Indië opstijgen, zijn allerverderfelijkst voor de gezondheid en met medelijden beschouwde ik menigmaal het scheepsvolk en de beambten, die gedwongen zijn langen tijd in deze moordholen te toeven en dikwijls hunne gezondheid daar totaal verwoesten. De kapiteins der kleine kustbootjes te Belawan op Sumatra hoorde ik steen en been klagen over de bezwaren van het werken met steeds ziek scheepsvolk; zelve kunnen zij bij aankomst het schip verlaten vóór den nacht om de kwade miasmen te ontloopen, maar de matrozen krijgen geen verlof en zijn weldra onbruikbaar voor hun werk. Met een vluchtigen blik bezag ik bij aankomst Java's hoofdstad en spoorde twee dagen later over Buitenzorg en Bandong naar Garoet in de Preanger Regentschappen, het welbekende en druk bezochte gezondheidsoord, midden tusschen de rij hooge vulkanen gelegen en vroeger treurig geteisterd door hevige uitbarstingen van den Goentoer in 1840 en 1843. Om 8 uur 's morgens gingen wij naar het station met onzen Soendaneeschen jongen, die voor de feestelijke gelegenheid zich bijzonder netjes gemaakt en een curieusen hoed over zijn hoofddoek had opgezet, en namen plaats in een wagon, waarin tot mijn ergernis ook hondjes toe gelaten werden. Aangezien wij tot 6 uur 's avonds in dien wagen meespoorden en de vier vrij groote honden van een onzer medereizigers hun lunch daarin nuttigden, bestaande uit rijst in groote pisangbladeren, die met het water uit een drinkensnapje en de vruchtenschillen van den goedmoedigen eigenaar weldra alom over den vloer zwommen, had ik langzamerhand het gevoel in een soort van stal te zijn gezeten en snakte naar het uur van aankomst. Stampvol zaten de 3de klassen met inlanders van de meest afwijkende typen, die ik van ons balkon kon beschouwen; al dringend maar zonder geschreeuw klommen zij met pak en zak naar binnen om weer even snel daaruit geloodst te worden als de inlandsche conducteur zag, dat het te vol werd. In den slendang werd van alles medegenomen, behalve de opgesierde kinderen met witte stroohoedjes vol roode roosjes en groene veertjes, ook kippen, vecht-

haantjes, katten, vruchten en sterk riekende visch, groote zonnehoeden en stukken bamboe. Al kauwende op suikerriet of strootjes, op sirihpruimen of doerians, zaten die luidjes goedmoedig bijeen, uit elk raampje hing een hoofd en aan de stations zag men ze nieuwe snoepwaar koopen en ettelijke glaasjes met een verfrisschenden drank uitdrinken. Door dat de inlanders zooveel reizen, nu hun de vele spoorlijnen daartoe zeer billijk de gelegenheid bieden en zij gemakkelijk vriendschap sluiten, kon ik voortdurend aan de tusschenstations allerhartelijkste begroetingen waarnemen; de mannen omarmden elkander op innige wijze, daarbij elkaar met de neuzen wrijvende en met warmte en plechtigheid de hand schuddende. Het uitzicht over de sawahvelden en de hooge bergen op den achtergrond was verrassend, maar allengs steeg de zon en moesten de jaloezieën gesloten worden; ik geraakte in een zoeten dommel, waaruit ik te 1 uur werd opgeschrikt om aan een klein station even te gaan rijsttafelen. Teruggekomen in de coupé vond ik de hitte langzamerhand vrij ondragelijk, de medegenomen vruchten waren al lang verorberd en blazende en gapende zat ik in mijn hoekje te smachten naar het einde van de reis; maar nog twee volle uren moest de rit duren.

.... en namen plaats in een wagon, waarin tot mijn ergernis ook hondjes werden toegelaten.

Intusschen bleek het, dat de jaloezieën weer geopend konden worden, een frisch bergwindje speelde naar binnen en verrukkelijk schoon bood zich aan mijn oog het uitzicht over de hoogvlakte van Léles en op het Kentang gebergte.

Over drie kolossale spoorwegbruggen daalden wij weer af in de vallei en hadden een ruim gezicht op den ring van vulkanen, die in de gouden avondverlichting bijzonder fantastisch en grootsch schenen en breede schaduwen

over de vlakte wierpen. Van het eene raampje naar het andere loopende, om toch maar niets van dit wonderschoone berglandschap aan mijne blikken te laten ontsnappen en met diepe teugen de zuivere berglucht inademende, vergat ik al spoedig mijn matheid en kwam zoo frisch als een hoentje in Garoet aan.

Het beste hôtel was reeds overvol, alleen in het oude, zoo had men ons bericht, waren nog vertrekken verkrijgbaar. Vuil en ongezellig was het daar in hooge mate en niet dan nadat ik door onzen jongen mijn kamer eenigszins oogelijk had laten maken, kon ik besluiten om er mij ter ruste te leggen. De maaltijd was verbazend slecht; alle spijzen waren met afschuwelijke klapperolie gebakken en gebraden, zelfs het brood verraadde dien smaak; het tafelgoed geleek veel op dat uit een poffertjeskraam en de vloer was soms bezaaid met kurken, papier, asch en stof. 's Nachts liepen groote ratten over mijn bed en de waschtafel, en deden zich te goed aan de zeep en het nachtpitje, en als het hard regende lekte het genoegelijk door den muur heen. Maar door al die kleine gebreken lieten wij ons niet afschrikken om hier eenige dagen te blijven; wij maakten spoedig kennis met de andere gasten en besloten gezamenlijk eenige bergtochten te ondernemen.

Vóór dag en dauw lieten wij ons roepen en reden te zes uur uit, gehuld in dikke mantels en shawls, met kleine rijtuigjes op twee wielen ieder bespannen met drie Preanger paardjes. In lichten draf togen wij vol verwachting op weg naar den 6600 voet hoogen vulkaan „de Papandajan." De inlander verstaat over het algemeen zeer slecht de kunst van rijden, schots, en scheef met zeer korte bochten vliegt men in razende vaart over den meestal zeer ongelijken, golvenden weg. Bij een ravijn slaan de paarden juist in galop, remtoestellen zijn er niet; is dus de helling al te steil, dan moeten 2 koelies op zijde het wagentje en twee anderen de paardjes tegenhouden.

Het was een prachtige morgen, frissche dauwdroppels lagen nog over de groene sawahs en de alang-alangvelden, zachte tinten en schaduwen hingen over het dik gebladerte aan den voet der bergen, wier toppen zich scherp afteekenden tegen den staalblauwen horizont; hier en daar trokken kleine, zilveren wolkjes uit de valleien omhoog, en verloren zich snel weder in de diepe, groene bergspleten. Versterkend blies de koele bergwind ons in het aangezicht en kleurde de in Indië bleek geworden wangen der dames met een flauwen blos.

Hoe verder wij reden, des te duidelijker werd de bergreeks, die zich aan onze oogen vertoonde. Onheilspellend zag de geweldige vulkaan de „Goentoer" (donderberg) er uit, koolzwart als een dicht rouwkleed ligt de lavastroom over zijn voorwand uitgespreid; nog geen grasssprietje wil er groeien, een duidelijk bewijs, dat het kort geleden is, dat deze krater zijn gesmolten inhoud uitgebraakt heeft (1847). Onbekommerd wonen de inlanders in grooten getale aan zijn voet bijeen, en bijzonder druk wordt er de warme bron „Tji Pannas" genaamd, door de aan huidziekten lijdenden bezocht; zelfs wordt er over gedacht hier een soort gezondheidsoord in te richten voor Europeanen.

Het water uit een kleine rivier wordt naar verschillende vischvijvers geleid, waarin groote hoeveelheden visch worden aangekweekt. Groote, schoone water-

lelies bloeiden daar weelderig en maakten de glanzende waterspiegels dubbel bekoorlijk voor het oog. De landweg, dien wij afreden, werd meer en meer bevolkt met mannen en vrouwen in hunne beste baadjes en sarongs gedrapeerd, op weg naar den naburigen passer, beladen met allerlei koopwaar, ieder met een bontkleurige parasol, of met den echt Indischen pajong heel eigenwijs boven het hoofd. Door al die bonte kleuren, die de inlanders zoo gaarne dragen, worden hunne verschijningen voor ons zoo schilderachtig en doordat al hun goed gewasschen kan worden en de inlander zich dagelijks baadt, ziet het volk er over 't algemeen frisch en helder uit. Alleen bederven zij dezen goeden indruk door het vieze sirih-kauwen, waardoor hun mond en tanden geheel rood worden gekleurd; zelfs zag ik eens hoe de vrouw van een regent, eene dochter van een Indischen prins, op een feestelijke bijeenkomst te haren huize in tegenwoordigheid van hare Europeesche gasten, zich haar zilveren sirihmandje en verguld kwispedoor door hare dochter liet aangeven en spoedig de eigengerolde pruim in den mond stak, waardoor zij ons slechts met moeite kon te woord staan, en haar vriendelijk en verstandig gelaat akelig ontsierd werd.

De weg voerde door verschillende kampongs, waar de bewoners met groote nieuwsgierigheid de vele rijtuigjes gadesloegen. De Soendanees heeft de „adat" nog bewaard en zal zoodra hij een Europeaan gewaar wordt in de parrit (greppel) gaan loopen en afgewend nederhurken, terwijl hij zijn groote toedoen (hoed) afzet en de pajong sluit. De nieuwsgierigheid is velen echter de baas en in plaats van nederig zal hij u juist doordringend aanstaren met zijn blinkende, zwarte kijkers. De woningen zijn in die streek met veel zorg en smaak gevlochten van veelkleurig bamboe, de hooge, puntige daken zijn met de zwarte vezels van den arenpalmstam bedekt en twee of drie kruiselingsgestoken bamboestokken of een hertengewei versieren de in een punt vooruitspringende nok. Over de kleine riviertjes liggen uit bamboe gevlochten bruggetjes, die men zelfs met zware vrachten kan overtrekken. Na twee uur rijdens bereikten wij de woning van den wedana (inlandsch hoofd), waar reeds de paardjes en de tandoes gereed stonden om ons naar boven te brengen. De zon stond al vrij hoog aan den hemel en een heerlijke gewaarwording was het dus, dat de weg verder door de schaduw van koffietuinen en bosschen leidde. De tandoes heeft men hier in soorten; aan dikke bamboestokken wordt men door 4 of 5 slechts met sarongs gekleede inlanders gedragen; zij loopen in versnelden pas, zoodat een voetganger moeite heeft om hen bij te houden. Als zij niet gelijken tred houden wordt men zeer onaangenaam door elkaar geschud en als zij van plaats en van schouder wisselen wordt men ongeveer als een priktol in de rondte gedraaid. Een groote leuningstoel met een bankje onder de voeten en een dakje boven het hoofd is de prettigste vorm van draagstoel; men zit dan hoog en droog en kan vrij uitzien, alleen men moet niet aan een gevoel van duizeligheid toegeven, wanneer men bij wijlen een steile, steenige helling afgedragen wordt.

De chineesche wieg is de onaangenaamste van alle, men moet daarin plat op den bodem gaan zitten en dan nog juist zoo kort en slank als de inlander

zijn en zich halfdubbel kunnen vouwen, om met fatsoen door de nauwe ope-

De landweg, dien wij afreden, werd meer en meer bevolkt met mannen en vrouwen in hunne beste baadjes en sarongs gedrapeerd,

ning te kunnen kruipen en het hoofd niet voortdurend te stooten aan den

bamboestok, die er binnen doorheen loopt. Voor het bergen van de medegenomen barang (pakjes) bleek zij uitnemend geschikt; de ongelukkige bewoonster zat allengs zóó begraven onder allerlei, dat zij bijna niet meer te herkennen was en toen één der koelies plotseling uitgleed en neerviel, plofte zij zeer onzacht op den grond, drijvende in de ajerblanda (spuitwater) en wijn, daar de flesschen natuurlijk gebroken waren. Na door eenige kleine kampongs en koffietuinen getrokken te zijn, werd het bosch dichter, de plantengroei weelderiger. Onafzienbaar hoog werden de boomen waartusschen varens, mossen en palmen zich vlochten, hier en daar hingen sterk geurende orchydaeëntrossen en bloeiende slingerplanten, waarmede wij de hoeden en tandoes bekransten. Wij vonden het kleine Indische edelweiszbloemetje, het kruidje-roermij-niet met haar lieve rose bloempjes, de nepenthes of vleeschetende bekerplant, het aardige porseleinbloempje, en toen men algemeen opmerkte, dat er telkens zulk een zwavelwaterstoflucht te ruiken was, vond één der te voet gaande heeren een klein plantje, waarmede het voetpad bij nauwkeurig onderzoek als bezaaid bleek te zijn en dat bij drukking dien onaangenamen geur afgaf. Mooie roode vogels fladderden door de boomtakken en zongen liefelijk, de voor ons onzichtbare apen schreeuwden bijwijlen luidkeels, krekels en cicaden sjirpten eentonig voort, kleine beekjes ruischten gestadig over hun steenbeddingen tusschen de reuzenvarens verborgen voor het oog, maar toch vermochten al die geluiden bij elkaar den indruk van doodsche, plechtige stilte niet weg te nemen uit dit reuzenwoud.

In diepen eerbied, in zalige verrukking en begoocheling liet ik mij door dit aardsche paradijs voeren, totdat ik eenigen tijd later plotseling uit dien zoeten droom zou ontwaken en mij als in het vagevuur verplaatst wanen. Allengs veranderde de vegetatie naarmate wij hooger klommen, de boomen werden lager, als kleine prieeltjes verhieven zich de boomvarens, als zware, lange baarden hing het lichtgroen gekleurde mos van de takken, als polypenarmen strekten de met woekerplanten begroeide struiken zich uit; toen werd het rondom steeds kaler er dorrer, het voetpad vol vulkanische steenen, een zwavellucht werd merkbaar en eensklaps stonden wij in den open krater, wiens steilen wand wij van verre reeds hadden zien gloeien in den helderen morgenzon. Voor het eerst kregen wij toen een uitzicht naar de vallei en de omliggende bergtoppen, meestal was het bosch te dicht of waren de drijvende wolken eene belemmering geweest.

De „Papandajan krater" waarop wij ons bevonden ligt 800 voet beneden den rand der steile, maar toch begroeide bergwanden, die hem bijna in een halven kring omgeven. Zijn bodem gelijkt de bouwval eener reuzenstad, die door 't onderaardsche vuur is vernield. Te midden der halfverteerde en grauwwit aangeslagen lavabrokken stijgen uit talrijke spleten sissende dampzuilen omhoog, als stoomstralen uit titanische veiligheidskleppen. Zij spuiten tegen glanzig gele zwavelpilaren op, die als geheimzinnige spookverschijningen te voorschijn komen uit de nevelen, hier en daar met vuurroode en koolzwarte korsten en kragen getooid. Kleine zandvlakten, zoo glad als waren zij met de hand uit-

gestrooid wisselen af met de chaotisch dooreengeworpen rotsblokken; de gids waarschuwde ons die bedriegelijke plekjes te vermijden, die dikwijls kokenden modder of gloeiend zand onder de dunne verstijfde korst verbergen.

Maar waar de mensch is, gaat ook het dagelijksche proza met hem mede; de gewone kwelgeesten honger en dorst deden zich gelden en er werd besloten vóór den ommegang eenige versterking te nemen in de overdekte ruimte, die nog bekranst was na het bezoek van den Russischen Kroonprins, die slechts eenige weken geleden hier ook geweest was. Wij kookten de eieren in het heete bronwater en na ze met onze verdere medegebrachte levensmiddelen gebruikt te hebben, gingen wij al hoestend en proestend, daar juist eene nieuwe zwaveldampzuil werd uitgestoomd, achter den gids aan over het smalle, brooze kraterpad. Het heete vocht spatte hoog op, als groene smaragden schitterde de gekristalliseerde zwavel tegen de halfvergane rotsstukken, die de grilligste figuren vormden en blonken in het zonnelicht. Geen plant wil daartusschen groeien, geen miertje kruipen, alles wordt verstikt en verschroeid door den doodenden damp. Alleen de Indische boschbesstruik kan het lang uithouden en wordt op zeer korten afstand nog bloeiende aangetroffen. Het doel van den tocht was nu bereikt en tot terugkeeren werd dus aldra besloten. Onder vroolijk gezang en gelach daalden wij hetzelfde voetpad weer af en in gestrekten draf reden wij den kampong binnen, waar de nieuwsgierige inlandsche kinderen, benevens kippen en ganzen al schreeuwend voor ons uit den weg vlogen. In het voorgalerijtje van de wedanaswoning werd de rijsttafel gebruikt en toen wederom plaats genomen in dezelfde karretjes, die daar op ons gewacht hadden en ons weder huiswaarts brachten. — De volgende dagen werden nog twee tochten ondernomen; op dezelfde manier reden wij eerst naar den voet van den berg en bestegen paardjes of tandoes, al naarmate er bij het inlandsch hoofd voorhanden waren. Natuurlijk zou ik in herhalingen vervallen als ik den heerlijken bergtocht wederom beschreef, maar èn op den vulkaan „Telaga Bodas" (witte meer) èn op den „Kawa Manoek" (vogelkrater) vond ik natuurtafereelen, die het korte beschrijven wel waard zijn.

De Telaga Bodas is 5520 voet hoog en 300 voet lager staat men plotseling voor een groot zilverwit meer, met een matblauwen, parelachtigen weerschijn; een kleur zooals het meisje uit het bekende sprookje zich een kleedje wenschte en van de toovergodin ook geschonken kreeg. Het water bevat zwavel en gevoelige magen worden licht onpasselijk door het inademen van de opstijgende dampen. Ten noorden van het meer aan den voet van den steilen bergwand rijst tusschen rotsblokken, uit een wijde opening, een dampzuil omhoog, die met zulk een kracht uitstroomt, dat er een geraas ontstaat, dat met het ruischen der branding of het storten van een waterval kan vergeleken worden. Rondom het meer gaat een smal, moerassig wegje vol voetangels en klemmen, veroorzaakt door de slingerplanten, dikke luchtwortels en omgevallen boomstammen. Wat lager dan het meer bevindt zich een doodenkloof (Padja Gallang: veeslachtplaats). Midden door het bosch gaande zonder voetpad, vonden wij een kale plek door uiteengevallen steenmassa's omgeven van

een grauwgele kleur. Doodstil, beklemmend, verstikkend was het in die vunzige open spelonk, waar elk ademhalend wezen na eenigen tijd bedwelmd wordt en als een mummie verdroogt. Een onverklaarbare aantrekkingskracht schijnt echter toch allerlei dieren naar deze met giftige dampen bezwangerde plaats te lokken, want vele soorten treft men er in den doodsslaap aan. De koelies schuwen dit oord en willen het nimmer aanwijzen, zij blijven achter en men moet maar alleen de kloof trachten uit te vinden. Het was nog een zware klim daarheen en niet gemakkelijk om door het ongebaande dichte bosch den rechten weg te zoeken. Ondertusschen was het laat geworden, in pikdonker en in den regen moest het laatste eind van den terugweg afgelegd worden. In de woning van den tjamat vonden wij dezen op zijn ruime voorgalerij gezeten om ons op te wachten met warme thee en koekjes. In een oogenblik geleek die galerij veel op een uitdragerswinkel, want ieder had er wat neergelegd, de medegebrachte bloemen, planten, steensoorten, de leege trommels, de zadels, hoeden en doeken, enz. enz.; maar de kalme tjamat stoorde zich weinig aan de drukte om hem heen, hij zat ernstig verdiept in de afrekening, en gaf zelfs nog eenig geld terug, toen het bleek, dat wij volgens het tarief te veel betaald hadden. Met groote vreugde werden wij om 8 uur 's avonds door de thuisgebleven gasten ingehaald, die bepaald in ongerustheid hadden verkeerd, wegens ons lange en late uitblijven.

Nu rest mij nog iets te vertellen over den tocht naar de kinaplantage Djaradjat bij den „Kawa Manoek," waarheen ik als eenige dame de 5 heeren zou vergezellen, daartoe uitgenoodigd door den planter en zijne echtgenoote, die ons de plaats eener versche aardstorting zouden aanwijzen. Ditmaal kreeg ik een dameszadel ter leen, zoodat ik het heerlijke vooruitzicht had te paard den berg te bestijgen. Ook ditmaal was ons het weder gunstig, gulden kwam de zon door en verlichtte vroolijk berg en dal, geen wolkenmassa's belemmerden het uitzicht of deden zware regens vreezen, zoo hinderlijk op dergelijke tochten. Aan den voet van den berg vonden wij verscheidene koelies om de rijtuigen te helpen opduwen en na een vol uur zoo gestegen te hebben kwamen wij aan een groot huis met een fraaien, terrasvormigen tuin vol mooie gewassen en geurende bloemen. Met groote hartelijkheid werden wij door den planter en diens jonge vrouw ontvangen, die met hunne kinderen dit hooge, verrukkelijke lustoord bewoonden. De tafel in de lieve open veranda was versierd met een prachtig bloemstuk; stel u het genot voor om weer eens geraniums en fuchsia's te zien bloeien, om groote ruikers van heliotroop en reseda te kunnen plukken en last not least uw tong te streelen door het eten van heerlijk eigen gebakken brood met de geurigste aardbeien daarbij!

Als een toonbeeld van gezondheid zag dit gezin er uit, die frissche, roode wangen waren een prettig gezicht; maar het klimaat daarboven is dan ook uitstekend en het leven zoo rustig en gelijkmatig. Uit elk vertrek had men een prachtig vergezicht over de dicht begroeide, bontgeschakeerde bergtoppen en op de vlakte met hare kampongs. Achter het huis begonnen de kinatuinen, die zich vrij hoog en ver uitstrekten.

Toen wij geheel uitgerust waren van den langen rit in het schokkende wagentje, stegen wij gedeeltelijk te paard en in de tandoe, om door het oerbosch den berg nog veel hooger op te gaan. Langs een smal pad ging het zigzag naar boven; op gelijkmatigen afstand groeit de stijve kinaboom, geen andere plant of boom wordt er tusschen geduld, zooals de schaduwboom bij de koffiestruiken; zorgvuldig moet elke woekerplant en elk insekt van stam en blad verwijderd gehouden worden. Spoedig werden wij ook hier door de welbekende zwavellucht verrast en stonden plotseling voor een groote, dampende kratervlakte. De koelies werden met de paarden achtergelaten, en behoedzaam achter den planter aan deden wij de wandeling langs een zeer smal paadje over den gevaarlijken zeer poreuzen bodem. Slechts één misstap en men zou jammerlijk kunnen omkomen in de kokende poelen, menig reiziger heeft dan ook zulk een ommegang met verschroeide schoenen, of erger nog, met zware brandwonden moeten betalen.

Op gelijkmatigen afstand groeit de stijve kinaboom.

De kraterbodem is geheel door dampen ondermijnd en gevaarlijk om te begaan, alle vulkanische verschijnselen vindt men hier in een klein bestek en op kleine schaal vertegenwoordigd: zwavelige moerassen, borrelende modderpoelen, bruisende solfataren en fumarolen, in sterke beweging zijnde, hoog opspattende slijkvijvers en sissend golvende heete bronnen. Het bruist en sist, rookt en knalt, dampt en dreunt op zulk een onrustbarende wijze, dat men zich als in het rijk der duivelen waant en zich in zijn verbeelding door onzichtbare armen voelt aangegrepen en midden in die brieschende

poelen geworpen, om er onherroepelijk in te verzinken en om te komen.

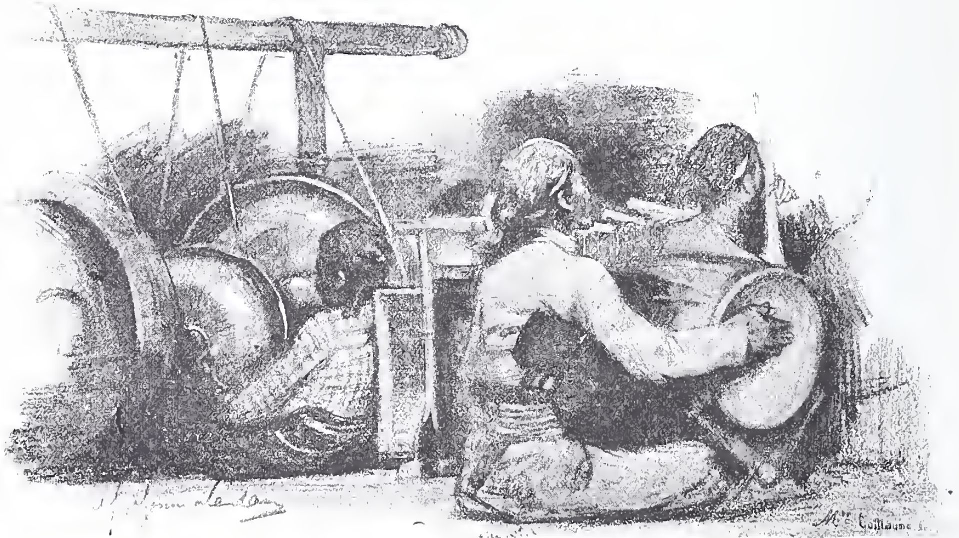
Op eenigen afstand viel ons oog op twee groote bakken met een vuurrood vocht gevuld; het was een zeer eenvoudige inrichting om uit de roode aarde daar aanwezig een mooie verfstof te verkrijgen, die zeer geschikt blijkt te zijn voor het gebruik en zonder onkosten in groote hoeveelheden kan verzameld worden. Langs een nieuw gekapt pad leidde de planter ons verder naar de plaats der aardstorting, die zich 14 dagen te voren door eenige harde schokken aangekondigd had. Het werkvolk was in angst en ontsteltenis naar beneden gevlucht en voor geld noch goede woorden de eerste week te bewegen geweest om den arbeid te hervatten. Zeer toevallig had een moedige inlander, die zich toch in het bosch gewaagd had om rotan te zoeken, de oorzaak der schokken uitgevonden; hij deelde aan den planter zijn ontdekking mede en deze begaf zich onmiddellijk zelf naar de plaats der verwoesting. Na lange toespraken van hem en het inlandsche hoofd gelukte het om de verschrikte bewoners gerust te stellen en weer aan het werk te doen gaan. Over een vrij groote oppervlakte was de grond gescheurd, de hooge boomen in hun volle lengte naar de diepte meevoerende; waarschijnlijk was het een oude kraterwand, die door regen ondermijnd plotseling verzakt was. Akelig hol klonk de grond onder onze voeten en elk oogenblik kon zich een nieuwe wegzinking voordoen.

Niet lang werd getoefd, want de koele bergwind op die hoogte deed ons huiveren en spoedig tot terugkeeren besluiten. Al glijdend over omgevallen boomstammen, dik met de vreemdste soorten mos bedekt, langs glibberige kuilen en bochten kwamen wij behouden terug uit het vochtige bosch, waar nimmer de zonnestralen genoegzaam kunnen doordringen, om het droog te doen worden. In triomf brachten wij eenige zeer zeldzame en groote soorten orchydeeën mede. De gastvrouw wachtte ons reeds ongeduldig met een smakelijke rijsttafel en jonge groenten uit haren tuin en opgewonden toasten werden er uitgesproken door gastheer en gasten.

Noode werd afscheid genomen, maar wij zouden dienzelfden avond nog een wajang orang (comedie van menschen) bij den regent aan huis bijwonen te Garoet en mochten dus niet langer toeven.

De avondschemering begon te vallen, wij wierpen een langen, laatsten blik in het rond om de schoonheid en bekoorlijkheid van dit uitzicht diep in ons gemoed op te nemen. Als zacht dons lagen kleine, roze wolkjes hier en daar over de bergen uitgespreid, in geelgouden gloed schitterde nog een oogenblik het geheele landschap; toen verzwakten de lijnen, de tinten losten zich op in een zacht waas, dat alles besluierde en met de snelheid den keerkringslanden eigen viel de duisternis in en deed dat schoone natuurtafereel plotseling in het niet zinken. De kalongs (vleermuizen) begonnen al schreeuwend rond te fladderen, de vuurvliegen blonken in de boomtakken, de nachtuilen krasten, de kikkers kwaakten in de kleine waterpoelen en vischvijvers aan den wegkant, en halfdroomend over den genotvollen dag of aandachtig luisterend naar griezelige verhalen over reisontmoetingen in onbewoonde oerbosschen op Java

en Sumatra door één mijner tochtgenooten ondervonden, reed ik al schokkend over den vrij donkeren landweg naar ons hôtel terug. Na den avondmaaltijd baanden wij ons met moeite een weg door den tuin van den regent, waar een groote schare inlanders met vrouwen en kinderen nedergehurkt zat om de voorstelling in de open galerij bij te wonen. Den ganschen nacht duurde deze comedie voort; op de maat der eentonige gamelang-muziek en het recitatief van den dalang (verteller) daarbij, bewegen de bont en grillig verkleede spelers zich al tandakkend heen en weer. Zij wringen zich in allerlei bochten en draaien zeer kunstig steeds in de maat met al hunne ledematen, zoodat men er moe van wordt het gade te slaan. Daar het gesprokene hoog Javaansch is, kon behalve de regent en zijne

.... op de maat der eentoonige gamelang-muziek ....

vrouw, geen der toeschouwers de voorstelling volgen, doch de inhoud van het stuk is genoegzaam bekend en met onverstoorbaar geduld en groote belangstelling zitten zij uren en uren lang in doodsche stilte te kijken, alleen van tijd tot tijd zich te goed doende aan de versnaperingen, die er ruimschoots te koop zijn in de onmiddellijke omgeving. Drie avonden en drie nachten duurt soms één verhaal, elken Zaterdag wordt het stuk dan vervolgd en palen ver loopen die goedmoedige inlanders om zich dit genot te verschaffen.

De slaap overmande ons spoedig, wij namen plechtig afscheid van gastheer en gastvrouw en verlieten geheel voldaan dit zonderlinge feest. Een gezellige muziekpartij bij den assistent-resident en een prettige, mooie roeitocht op het groote meer van „Bagendit" besloot de rij van genoegens in Garoet's omstreken gesmaakt en na een bezoek aan Sinagar en Buitenzorg was de tijd aangebroken om naar Batavia terug te sporen, waar ik nog vele belangrijke en aangename uren zou doorbrengen.

Februari 1892.

UIT DE STUDEERCEL DER REDACTIE.

Zola's *Lourdes* is zeer *lourd* . . .

Hij heeft ditmaal te veel dokumenten verzameld, te veel medische werken gelezen. De stof was hem te machtig, en toch wilde hij niets van zijne *enquête* over Lourdes doen verloren gaan. Van daar, dat sommige uitweidingen over de administratie der *Pères de la Grotte*, sommige medische bijzonderheden, nu wat langdradig schijnen. Maar daarnaast staan letterkundige schoonheden van den eersten rang — als door ieder wordt toegegeven. Het denkbeeld een roman over Lourdes te schrijven kon, zoo het ooit moest opkomen in het hoofd van een kunstenaar, zeker het veiligst opkomen in het hoofd van Zola. Men weet vooruit, dat hij alles zal verzamelen, wat op Lourdes betrekking heeft, dat hij naar Lourdes zal reizen, en daar ijverig studeeren; dat hij een hoop dokumenten zal bijeenbrengen, hoog als een berg — en dat hij alles door zijne geniale beeldende kracht tot een groot episch geheel zal ordenen.

In het idee: Lourdes tot onderwerp te kiezen voor een roman, schuilt tweeërlei opmerkelijks. In de eerste plaats is dit onderwerp uiterst moeilijk te behandelen, daar bij de minste critiek van den auteur over al wat hij gezien heeft, er een groot gerucht zal ontstaan onder de voor- en tegenstanders zijner meening. Hij speelt met vuur, en roert dingen aan, die voor duizenden en duizenden dierbaar, voor even zoovelen onverschillig of stuitend zijn. In de tweede plaats toont de keus dezer stof, dat Zola een zeer schrander kind van zijn tijd is. Hij weet, dat in Frankrijk al meer en meer de mystiek in de mode komt. Eene studie te maken omtrent de mirakelen van Lourdes is dus uiterst dankbaar en uiterst lastig tevens. Zola — hoe vurig overtuigd rationalist en materialist — zorgt er voor, dat hij blijft *dans le mouvement*. Had hij op de mirakelen van Lourdes, op heel de exploitatie van het wondergeloof der lijdende duizenden door een handvol wereldwijze geestelijken, met zekere minachting neergezien, hij zou door een of ander genie *du dernier bateau* eenvoudig voor verouderd zijn gescholden, en beschouwd zijn als versleten en overwonnen.

In *Lourdes* wijdt hij zijne geduldige studie aan al de verschijnselen der wondergrot. Hij beschrijft de geestdrift der naar genezing hijgende scharen met ernst. Hij wijst op het merkwaardig zielkundig verschijnsel, dat vele lijders steeds naar Lourdes terugkeeren, ook als zij niet genezen worden. Hij kan uit overtuiging niet aan mirakelen gelooven, hij verklaart ze zelfs langs physisch-medischen weg — maar eerbiedigt het wondergeloof van anderen, en vindt al wat er te Lourdes geschiedt een merkwaardig verschijnsel van den jongsten tijd. Het is waar, dat Lourdes al wat op jaren komt, maar nu is het juist de welaangename tijd, waarin de wateren van het mysticisme weer zachtkens komen aanruischen . . . . . .

Na eene eeuw van streng experimenteel onderzoek, na schitterende overwinningen der wetenschap — komt er verzet tegen de wetenschap, omdat deze niet alles verklaart, en beproeft men het bij het spiritisme of het occultisme. De liefde voor het wonder, voor het mysterieuze, is opnieuw ontwaakt — *c'est le dernier cri*! En zij, die niet meêschreeuwen, worden door de schreeuwers als verouderde stumpers ter zijde geschoven. Nog onlangs heeft Jules

Bois eene afzonderlijke studie gemaakt van *Les petites réligions de Paris* 1) — gevolgen der aanzwellende mystische stroomen. Hij wijst er op, dat Parijs in dit oogenblik aanhangers van allerlei verouderde godsdienstvormen bezit: Heidenen, Swedenborgianen, Boeddhisten, Theosophen, dienaars van het Licht, priesters van Vintras, Boullan en het Satanisme, dienaars van de Menschheid, dienaars van Lucifer, Essaeërs, Gnostieken en aanbidders van Isis.

Dat Zola te midden van dezen *réveil* der oude godsdiensten, en der neomystiek juist enkele merkwaardige verschijnselen der ouderwetsche catholieke mystiek durfde behandelen, pleit voor zijn doorzicht en zijn praktisch overleg. Het naturalisme deinst niet terug voor de studie van mirakel-geloof en mirakelen, en doet het zoo onpartijdig mogelijk. Zijne persoonlijke meening schijnt te worden uitgesproken door l'abbé Pierre Froment, een priester, wiens studiën hem tot het verlies van zijn geloof brachten, en die een nieuwen godsdienst verlangt, waarin de mensch alleen tot zijn werkkring in het leven aan deze zijde van het graf zou worden bepaald. Maar dit is ook al, wat de abbé Froment op eenigszins oppervlakkige wijze aangeeft. Hij schijnt niet genoeg ontwikkeld, om zich de voorstelling van een nieuw geloof en een nieuwen godsdienst te kunnen maken. Zijne studiën van de natuur en de menschenwereld hebben hem geleerd, dat de idee eener harmonische wereldorde, geregeerd door een liefderijk Schepper, niet meer kan verdedigd worden. De macht van het Booze in de menschenwereld schijnt hem onverklaarbaar. Maar hij rekende niet op de energie van het Goede, op de geestdrift voor het Schoone — en kwam niet tot de voorstelling, dat een godsdienst, die afstand doet van de leer der onsterfelijkheid, een nieuw geloof kan prediken, het geloof in het Ideaal van Schoonheid en Goedheid (de *kalokagathie* der Attische denkers), het geloof aan de volmaaktbaarheid der menschheid, met eene strenge moraal vereenigd, die het Goede en Schoone vereert om het Goede en Schoone alleen, die het Booze veracht om het Booze alleen.

Is dus de wijsgeerig-ethische speculatie van den abbé Froment niet bijzonder aangrijpend — de roman *Lourdes* biedt, naast eenige eigenaardigheden der compositie, schitterende bladzijden. De compositie is te duidelijk merkbaar. Zola heeft al zijne dokumenten op stelselmatig wijze gerangschikt. Het boek wordt in vijf *journées* verdeeld en ieder *journée* in vijf onderafdeelingen. In vijf-en-twintig regelmatig gerangschikte hoofdstukken wordt de reis naar en het verblijf te Lourdes, wordt de terugtocht naar Parijs behandeld. Reeds in deze al te nauwkeurige indeeling schuilt iets, dat meer aan een wetenschappelijken dan aan een artistieken arbeid herinnert. De vijf-en-twintig hoofdstukken hebben ieder een zeer bepaald onderwerp. Neemt men *la prémière journée*, dan handelt de auteur in hoofdstuk I over den *train blanc*, die vele doodelijke zieken en pelgrims naar Lourdes brengt. Hij kiest een wagon derde klasse, en geeft ons het tafereel van de grootste ellende, die door ongeneeslijke zieken geleden wordt. Hij wijst ons op zijne heldin: Marie de Guersaint, verlamd,

1) Jules Bois. *Les Petites Réligions de Paris.* Paris, Leon Chailley, 1894.

uitgestrekt naast haar vader en den abbé Froment, die naar Lourdes reist om zijn verloren geloof te herwinnen; — op eene werkvrouw: Madame Vincent, die met een stervend kind naar Lourdes ijlt; op Madame Maze, die alleen lijdt door de lichtzinnigheid van een ontrouw echtgenoot, een handelsreiziger, steeds van huis, altijd met andere vrouwen omgaande; op den heer Sabathier, die vijftien jaren lang aan ataxie leed, en al zeven jaar te vergeefs naar Lourdes opging; op een *ouvrière matelassière*, la Grivotte, in de derde periode eener ongeneeslijke longtering; op *le frère* Isidore, een *missionnaire*, die met een onherstelbaar leverlijden uit Sénegal terugkwam; op Madame Vêtu, vrouw van een horlogemaker, die aan maagkanker lijdt; op Louise Rouquet, die haar gelaat in een zwarten doek verbergt, omdat door *lupus* neus en mond worden vernield; eindelijk op *l'homme*, een persoon, dien niemand kent, en die in den trein van uitputting sterft. Dit personeel wordt bijgestaan door twee *soeurs de l'Assomption* en eenige *dames hospitalières*. Gedurende het geheele hoofdstuk verneemt men de smartkreten dezer diep beklagenswaardige lijders en lijderessen, soms afgebroken door gebeden of stichtelijke liederen, aangeheven op bevel der *soeurs*.

In het tweede hoofdstuk werpt de abbé Froment een blik in zijn verleden en wordt de geschiedenis van Marie de Guersaint medegedeeld. Zij is op haar dertiende jaar door den val van een paard verlamd, „*frappée dans son sexe*". Zij heeft later niet meer kunnen loopen. Pierre Froment is uit wanhoop priester geworden, hij had Marie hartstochtelijk liefgekregen, maar zag door hare ongeneeslijke ziekte alle hoop op eene vereeniging vervliegen.

In het derde hoofdstuk wordt een halfuur oponthoud te Portiers behandeld. *L'homme*, die zieltogende is, wordt het laatste Sacrament der stervenden toegediend. Voorts verschijnen er nog allerlei dames *hospitalières*, waaronder eene zeer geheimzinnige Madame Volmar, die later blijkt het huis van een tyrannieken echtgenoot en eene booze stiefmoeder voor vijf dagen te ontvluchten, om drie dagen gelukkig te zijn te Lourdes met den man, dien zij liefheeft.

In het vierde hoofdstuk verschijnt plotseling in den wagon 3de klasse, van het eerste hoofdstuk, een meisje van veertien jaar, Sophie Couteau, die het vorige jaar te Lourdes genezen was van *caries* in den linkerhak. Dit geheele hoofdstuk wordt aan het verhaal der miraculeuse genezing gewijd — het meisje vertelt hare geschiedenis.

In het vijfde hoofdstuk houdt de abbé Froment voor zijne medereizigers eene soort van redevoering over Bernadette Soubirous, de dochter van een armen molenaar, die in 1858 in een grot dicht bij Lourdes de Heilige Jonkvrouw des Hemels had gezien en gehoord, terwijl ze tot haar sprak. Gedurende het zeer lange en onderhoudende verhaal klaagt niemand der zieken, die in het eerste hoofdstuk onophoudelijk hunne smartkreten deden hooren.

Duidelijk is het merkbaar, dat Zola een bepaald onderwerp in ieder hoofdstuk afhandelt met eene groote regelmatigheid van methode, waaraan alleen de wetenschappelijke voorstudie leiding geeft. Dit schijnt mij te veel „*nach dem Schablone*" te zijn gearbeid. En toch ondanks deze al te groote regel-

matigheid, toont de auteur zijne onmiskenbare meesterhand. Hij heeft geene helden noch heldinnen — hij heeft Lourdes en de volksmenigte tot hoofdonderwerp. En zoo spoedig hij met massaas kan werken, is hij in zijn fort. Alle lezers en alle beoordeelaars hebben om strijd de meesterlijke bladzijden geprezen, gewijd aan de pelgrims in den nacht, allen met brandende kaarsen in de hand — zoo ook de optocht naar de groote basiliek, na de wonderbare genezing van Marie de Guersaint.

Dit alles is inderdaad even voortreffelijk als de groote opstand der mijnwerkers uit *Germinal*, of de slag bij Sedan uit *La Débacle*. Maar ook in andere opzichten heeft *Lourdes* verrukkelijke bladzijden. Het personeel van geestelijken en nonnen, met meesterhand geboetseerd, verdient den hoogsten lof. Dit is zeker, dat Zola somtijds aan Ferdinand Fabre herinnert, zelfs in de keuze der namen. Aan het hoofd van *pères de l'Immaculée-Conception* — de mannen, die de grot besturen — staat de *père* Capdebarthe, „une sorte de paysan", geheel overeenstemmend met *le père* Capdepont, ook een boer, die in Fabre's *Abbé Tigrane* zich opwerkt tot Bisschop.

Zola zorgt ervoor, dat overal een klein glanslicht van poezie op zijne personen valt. Zoo is vooral indrukwekkend de figuur van Soeur Hyacinthe, die alles in het werk stelt voor hare zieken en stervenden, uit wier zachte, blauwe oogen de verhevenste gemoedsrust een ieder tegenstraalt. Aangrijpend vooral is het tafereel bij de grot des nachts, als de abbé Froment Marie de Guersaint vergezelt, en deze bij het licht der stralende waskaarsen een glimlach meent te ontdekken op de lippen der Madonna. Plotseling vraagt ze den abbé voor haar rozen te plukken, daar ze streelenden rozengeur gewaar wordt, maar nergens de bloemen kan ontdekken.

Voortreffelijk inzonderheid heeft Zola het burgervolk uit Lourdes begrepen. Ze speculeeren al te zaam op de beurs der pelgrims en der zieken. De hotelhouder Majesté verontwaardigt zich, dat *les Soeurs bleues* „*vendent de la soupe*", en dat ze hem concurrentie aandoen. — „*Nous sommes déjà trop*" — voegt hij er bij — „*tout le monde trafique le bon Dieu à Lourdes!*" De *table d'hôte* in dit hotel, met den geweldigen aandrang van hongerige bedevaartgangers, heeft den auteur eenige meesterlijke bladzijden in de pen gegeven.

Niets eigenaardigers, dan de kapper Cazaban, uit het hart der oude stad Lourdes, een Pyreneeër, vol vuur en overvloeiende van bijtende woorden tegen de bestuurders van de grot: „*Ah! certes, non, ce n'est pas moi qu'on verra à leur Grotte! En abusent-ils, de leur Grotte, la mettent-ils assez à toutes les sauces. Une pareille idolâtrie, une superstition si grossière, au dix-neuvième siècle! Demandez leur donc, si, depuis vingt ans, ils ont guéri un seul malade de la ville!*" Dezelfde kapper hangt een gezicht op de grot in zijne eetzaal, want hij verhuurt kamers, en neemt reizigers *en pension* gedurende den zomer.

Op *Lourdes* zal *Rome* en *Parijs* volgen. Een eindoordeel over den eersteling uit deze trits zou dus voorbarig kunnen zijn. Zola is de artist der groote conceptiën — misschien wacht ons nog heel wat aan verrassingen.

Nederlandsche Verzen en Nederlandsch Proza.

X.

Bertha. Oorspronkelijke novelle door Wilm. Benschop, Cadet-Sergeant der Infanterie. Amersfoort, *G. J. Slothouwer*, 1894.

Een militairen roman hebben we in lang niet gehad — en nu ontvangen we in *Bertha* een officieren-roman. *Bertha* wemelt van officieren, tot kolonels van den generalen staf inkluis. De auteur, een cadet-sergeant der Infanterie, is dus een jongmensch, en *Bertha* is zijn eersteling. Dat er uit de rangen der officieren letterkundigen te voorschijn komen, is volstrekt geen wonder. Alle legers van Europa leveren schrijvers. Tolstoi was officier, en streed binnen de wallen van Sebastopol. Dostojewski was genie-officier, maar diende later in het leger van Siberië, daar men hem van samenzwering tegen den Czaar had beschuldigd. Kapitein Marryat schreef de boeiendste romans over het leven der adelborsten. Charles Lever vertelde de lotgevallen van een Ierschen dragonder. Alfred de Vigny was officier, en de officier Paul de Molènes schreef militaire romans. Edmondo de Amicis diende korten tijd, maar genoeg om zijne voortreffelijke *Bozetti della vita militare*, om zijn nog voortreffelijker *Cuore*, vol met schetsen uit den vrijheidsstrijd der Italianen, te voltooien. Pierre Loti schilderde het lot van den Fransche marine-matroos, den kolonialen soldaat, en de zeeofficieren, maar geheel anders dan Weruméus Buning dit voor Nederland deed. Onze Indische officieren zijn behandeld door W. A. van Rees, en in de laatste jaren kwamen telkens nieuwe bijdragen tot de kennis van het Nederlandsch-Indische leger van Leendertz, van A. Prell, van Schoemaker en van vele anderen. Artillerie-schetsen gaf de luitenant Vosmaer — evenals de vriend der Bengaalsche artilleristen, Rudyard Kippling.

De heer Wilm. Benschop schrijft een roman voor Nederlandsche officieren — en titelt dit verhaal *Bertha*. Het schijnt me een weinig passende handelwijze der critiek, het eerste werk van een jong auteur aan de allerstrengste eischen der letterkundige kunst te onderwerpen. De Nederlandsche critiek in tijdschriften heeft zich meermalen aan dit niet verdedigbaar misdrijf schuldig gemaakt. Veel is aanvankelijk door haar afgekeurd, 'twelk later in hooger beroep door de meerderheid der lezers in eere is hersteld. Toen Hildebrand zijn *Camera Obscura* had geschreven, zweeg *de Gids*, eerst bij den tweeden druk in 1840 kwam er eene beoordeeling onder den niet zeer veel belovenden titel van „Kopiëerlust des dagelijkschen levens". En toch werd Hildebrand zeer geprezen om zijn stijl, maar men wenschte hem meer grondigheid van gedachten toe. Men verweet hem „gebrek aan sympathie voor het menschelijke in den mensch", en meende, dat hij het treffendst blijk van zijn gevoel uit het gansche boek verkwist had aan iemand, die er zoo weinig recht op had als het „diakenhuismannetje". Dat beschaafd Nederland zich niet met dit vonnis vereenigde, staven de achttien drukken der *Camera*. Iets dergelijks gebeurde in 1879. Een mijner vrienden, voltooide toen het beste kunstwerk, 't welk tot op dat oogenblik uit zijne pen gevloeid was. In den *Gids* van November 1879 werd het boek met de uiterste minachting af-

gemaakt door den heer J. H. C. Heyse, en wel op grond, dat de auteur in een kort voorbericht beloofde weldra een vervolg op zijne vertelling te zullen geven. De geniale man, die toen aan het hoofd der Nederlandsche critiek stond, de geestige Cd. Busken Huet, heeft in het tijdschrift *Nederland* (1879, II deel) heel wat anders gezegd — en de niet minder geniale J. A. Alberdingk Thijm (*Dietsche warande* 1880) wees den dwalenden gids nadrukkelijk den weg. Er zijn meer voorbeelden van — maar genoeg, maar te over, zei Potgieter weleer.

De novelle *Bertha* van den heer Wilm. Benschop heeft recht op eene welwillende beoordeeling, omdat de auteur een onmiskenbaren letterkundigen aanleg verraadt. Het verhaal is in een beschaafden, buigzamen stijl geschreven. Het onderwerp is de geschiedenis van den uitmuntenden kapitein Van Redeghem, eens ongelukkig gehuwd, daarna voor de tweede reis getrouwd met de heldin: Bertha. Een majoor d'Herbois komt haar visites maken, beweert, dat hij een neef van haar is, en verschijnt altijd op oogenblikken, als haar man dienst heeft. Dezelfde majoor d'Herbois heeft in vroegere dagen de eerste vrouw van Van Redeghem met schitterend gevolg het hof gemaakt, maar werd door de beleedigde echtgenoot betrapt, en op straat geworpen. Een diep litteeken boven het linkeroog had de militaire Don Juan als souvenir van dit avontuur behouden. Uit voorzichtigheid had d'Herbois geen duel willen beginnen. Bertha noodigt de majoor om thee te komen drinken — wijl hij haar soi-disant neef is. Van Redeghem scheept hem op koud beleefde wijze af. Nu eerst hoort Bertha, wat vroeger voorgevallen was. De majoor weet als chef den kapitein Van Redeghem met dienstwerk te bestormen. Zoo geschiedt het, dat de kapitein altijd aan het werk zit, en dat Bertha hem verwijt, dat hij haar verwaarloost. Zij wenschte eene vertooning der Hollandsche opera bij te wonen — maar de kapitein moet zijn werk afmaken. Dit maakt de jonge vrouw geheel razend. Als de kapitein des nachts rustig slaapt, sluipt zij naar zijne studeerkamer, en verscheurt het met zooveel inspanning voltooide werk. De kapitein besluit alles snel te herschrijven, maar niet uit te rukken voor den velddienst, en dit aan zijn luitenant over te laten. Deze is een jong mensch zonder ervaring. Gedurende den velddienst verdrinkt een der manschappen. De majoor d'Herbois vindt nu een middel, om zich op zijn vijand te wreken. Hij poogt zijn ontslag te bewerken — maar slaagt niet, omdat hoogere militaire autoriteiten den kapitein Van Redeghem niet willen missen. De echtgenooten vergeten hunne grieven; de kapitein wordt spoedig tot majoor bevorderd.

In de schildering zijner officieren heeft de auteur den rechten toon getroffen. De laaghartige handelingen van den majoor d'Herbois tegenover den flinken kapitein Van Redeghem zijn uitstekend gemotiveerd. Maar zoodra de heldin Bertha er bij te pas komt, wordt de voorstelling soms zeer onwaarschijnlijk. Van Redeghem heeft d'Herbois overvallen, terwijl hij hem gewikkeld vond in eene *conversation criminelle* met zijne eerste vrouw. Hij heeft hem op straat gesmeten — en een wond toegebracht. Dat daarop geen duel volgde, wekt bevreemding — maar kan verklaard worden uit het laaghartig karakter van d'Herbois. Dat dezelfde man, na eenige jaren in hetzelfde garnizoen met Van Redeghem saamtreffend, weer terstond begint met het hof te maken aan de tweede vrouw van den kapitein, schijnt zeer onwaarschijnlijk. De Don Juan was niet ongehavend uit de handen van Van Redeghem weggekomen, en begint terstond weer hetzelfde spel, op gevaar af ten tweede male te zullen worden afgestraft. Hij komt altijd als Van Redeghem dienst heeft, en dit maakt geen verkeerden indruk op Bertha, die hem

nooit vraagt, waarom zij altijd alleen de eer zijner visites geniet. Dat de majoor eene uitnoodiging aanneemt, om bij Van Redeghem te komen theedrinken na al wat er vroeger gebeurde, is hoogst onwaarschijnlijk. Het alleronwaarschijnlijkste is echter, dat Van Redeghem, toen de majoor in zijn garnizoen kwam, zijne Bertha niet terstond heeft medegedeeld, wat er vroeger had plaats gehad. De eenvoudigste voorzichtigheid gebood dit. Bovendien had hij geen enkele reden, om de feiten te verzwijgen. Juist, omdat hij zulk eene teedere liefde voor Bertha koesterde, juist daarom moest zijn hart behoefte gevoeld hebben, haar de geschiedenis van zijn rampzalig eerste huwelijksleven mee te deelen. Het is zeer te verwonderen, dat Bertha aan haar man verzweeg, dat zij visites ontving van d'Herbois. Deze geheele voorstelling is door en door onwaarschijnlijk.

De auteur geeft aan zijne heldin een zeer kinderachtig, weerbarstig humeur. Daar Van Redeghem door den majoor met allerlei dienstwerk gesard wordt, kan zij niet naar de Hollandsche opera gaan. Bertha sluipt nu 's nachts in zijne kamer — en vernielt zijn werk. Dit is geen onmogelijk feit. Een dergelijk vrouwenkarakter is mogelijk, maar van eene zulke maakt de kunstenaar geene heldin. De titel van dit boek had behooren te luiden: *Kapitein Van Redeghem.* De auteur laat Bertha op nederige wijze om vergeving smeeken, maar geeft geen uitzicht, dat zij voor goed genezen is van hare kinderachtige drift en zelfzucht. Misschien zal majoor Van Redeghem daar nog niet geheel voor gewaarborgd zijn.

Samenstelling en karakterstudie laten te wenschen over. Het militaire element is flink behandeld, en geeft de hoop, dat deze schrijver ons later met rijpere vruchten van zijn talent zal verheugen. De correctie is zeer onvolledig — men ontmoet allerlei drukfouten. Ook toont de heer Benschop eene groote ingenomenheid met Ouïda, die herhaaldelijk wordt aangehaald. Daarenboven schijnt hij iets bijzonders voor de Grieksche mythologie te gevoelen, daar hij zelfs van Hefaestos (Hephaistos), Ariadne en Phaëton spreekt, schoon al deze vriendelijke goden in zijn eenvoudig verhaal uitstekend konden gemist worden.

* * *

Een Losbol, door A. Prell. (*Warendorf's Novellen-bibliotheek.* No. 55, 1894).

Onder den goeden indruk van het door den heer A. Prell geschreven werk: *Geef acht. Schetsen uit het Indische soldatenleven* (1893), nam ik zijne novelle: *Een Losbol* ter hand. Er is hier weinig van den knappen schrijftrant uit het eerstgemelde boek overgebleven. De schrijver spant zich in, om op kluchtige wijze de lotgevallen van een verloopen student te schetsen, die dienst neemt als koloniaal, in Atjeh een hoofdwond opdoet, en zijn leven als veldwachter-dronkaard eindigt. Het geheel is zeer weinig belangrijk, de toon ruw, de aardigheden lomp. De schrijver doet zijn uiterste best, om aardig te zijn — *il se bat les flancs,* maar het gelukt niet.

* * *

Rotterdamsch Jaarboekje, onder redactie van J. H. W. Unger. Vierde Jaargang, P. M. Bazendijk — Rotterdam, 1894.

Van alle stedelijke jaarboekjes, of almanakken, is het Rotterdamsche misschien wel het meest wetenschappelijke. Uit vele bijdragen blijkt eene degelijke kennis der Rotterdamsche archieven. En wel in de eerste plaats uit de hoofdbijdrage van den redacteur: *De Correspondentie in de Rotterdamsche Vroedschap.* Daarbij sluiten zich aan twee zeer degelijke bijdragen, eene van P. Haverkorn van Rijsewijk over de *schilders Viruly* en *Onze Oude School* van Dr. B. J. Kan. Het *Jaarboekje* wordt opgeluisterd door eene wel-

geslaagde reproductie naar eene teekening van J. C. Langendijk, voorstellende: *Kermis op de Nieuwe Markt te Rotterdam in* 1804. Bij deze plaat behoort een opstel van den heer G. van Rijn: *De Rotterdamsche Kermis.* Men vindt in dit opstel vrij wat verspreide feiten over deze kermis, beginnende met eene keur uit de 15de eeuw, waarbij „twee jaarmarkten" worden ingesteld. Het blijkt uit officiëele bescheiden, dat nog in de 18de eeuw gedurende de Rotterdamsche kermis zeer veel kramers met allerlei waren over alle de pleinen en kaden verspreid waren, zoodat heel wat handel gedreven werd in goud, zilver, porselein, zijde, lint, hoeden, schoenen, keurs- of rijglijven, schilderijen, prenten, Neurenberger waren, messen, tafels, kabinetten, stoelen, Delftsch aardewerk, glaswerk en snoeperijen. In dit opzicht had de kermis in de 18de eeuw haar *raison d'être.*

De Stadhouder Willem III heeft aan zijn secretaris Constantin Huygens Junior, toen hij na 1688 in Engeland was, in vollen ernst verzekerd, dat hij heimwee naar Den Haag had, waar het juist kermis was.

Ook is het opmerkelijk te hooren, dat de kerkeraad te Rotterdam zich dikwijls tegen de kermis verzet. In 1735 kwamen twee predikanten, de Vignon en ten Dam bij Burgemeesteren klagen, dat bij de kermis „sulx een gespuijs en uitschot van volk" de gemeente komt verwilderen, dat men zulke treurige tijden beleefde, „dat die eer riepen tot kaelheijd, geween en omgordinge des sacks", dan tot ijdelheden! Maar de Rotterdamsche Burgemeesteren lieten zich niet bangmaken, en gaven den predikanten te kennen, dat zij niemands advies noodig hadden voor het bestuur hunner stad.

Zeer aardig en verrassend is de mededeeling, dat de Rotterdamsche Gemeenteraad in Februari 1848 de kermis afschafte, op grond, dat zij voor den handel niet meer noodig is, en dat de vermakelijkheden aanleiding geven tot weelde en zedeloosheid. Op 10 Februari 1848 verscheen in de *Rotterdamsche Courant* een bericht van Burgemeesteren en Wethouders, waarbij de gewone Jaarmarkt of kermis werd afgeschaft, maar de Minister van Binnenlandsche Zaken sprak zijn *veto* uit — en de Rotterdamsche Raad kwam op zijn besluit terug.

Mij dunkt, dit is zeer te betreuren. De heer C. van Rijn, die nog al plezier in de kermis schijnt te hebben, vindt, dat de minister groot gelijk had. Intusschen hebben Amsterdam, Den Haag, Arnhem en eenige kleinere gemeenten het loffelijk voorbeeld gegeven — en dit volkomen verouderd barbarisme afgeschaft. Te Rotterdam is in de laatste dagen eene enquête-commissie benoemd, die onderzoeken zal, of de kermis eindelijk ook daar moet worden afgeschaft. Het verslag is verschenen — de gemeenteraad moet nog beslissen. Ik geloof niet, dat de heer Van Rijn de kermis ooit „aesthetischer" zal zien herleven. De kermis te Rotterdam, te Leiden, te Utrecht, te Groningen is leelijk, allerleelijkst. Al de zintuigen worden beleedigd. Het gezicht door de goore, vieze tentjes van vuil zeildoek en de kladschildering der uitgespannen vertoonborden; het gehoor door de onuitstaanbare verwarring van geluiden, kopermuziek, schorre orgels en menschenstemmen; de reuk door den walgelijken olierook der poffertjes- en broedertjeskramen ... Men kan de economische en de moreele zijde van het vraagstuk ter zijde schuiven — hoe gewichtig ook! — alleen de marteling, die een gewoon beschaafd mensch ondergaat gedurende het kermislawaai, pleit reeds afdoende er tegen. De kermis eischt *luxe*-uitgaven, — die de werkman zich niet veroorloven mag — voor hem, voor het eigenlijk volk behoeft er geen kermis te zijn. Zij, die werkelijk vooruitgang wenschen en het volk willen opheffen, stemmen allen voor *afschaffing van de kermis.*

WALCHEREN, TOEN DE KONINGIN ER WAS.

DOOR

Mr. EDUARD van TSOE-MEIREN.

In een korte spanne tijds heb ik een overweldigende menigte mooie dingen gezien, van menschen, van landschap, van dieren, van luchten en wateren, van kleedij, van bouwwerken, van volksaard en volksgeest en uitingen van gevoel.

Nu is dat alles voor mij tot het groote verledene terug gekeerd. Wat mijn oogen voorbij is gegaan, in zulk een onophoudelijke afwisseling, dat zij moede werden van het kijken, wat mijn gemoed getroffen heeft met indrukken zonder tal, het is nu nog alleen de herinnering, die het voor mij leven doet.

Een speelsch kind, die herinnering. Zij houdt er van plaatjes te bekijken uit het prentenboek van den geest. Maar dartel als zij is, slaat zij het boek op zooals het toeval het wil en bladert er in rond naar eigen gril en luim. Al de plaatjes kent zij al van vroeger en bij geen enkel houdt zij zich lang op. Zij slaat de bladen van het boek om, van achteren naar voren of omgekeerd, haastig en met drift, en haakt al naar een volgend voor zij het voorgaande nog goed bezien heeft.

Zoo warrelen mij allerlei tafreelen door het hoofd, vol kleur en lijn en geluid, waarin het mij moeielijk valt orde en regelmaat te brengen. De besten moet ik er uitlezen en trachten ook u een blik te gunnen in die keur van levende schilderijen en u middelerwijl fluisteren in het oor van wat ik gehoord heb en ondervonden en gevoeld om, ware het mij mogelijk, u zoodoende te brengen in die zelfde stemmingen van opgewektheid, verrukking, verbazing, van opgetogenheid en geestdrift, waarin ik verkeerd heb, daar ginds, in dien uithoek des lands.

Gij zijt er natuurlijk nooit geweest, dan misschien een oogenblik terwijl gij in den spoorwagen naar Vlissingen snordet, op weg naar Londen. Want gij zijt een kind van uw tijd en gij reist veel. In Parijs zijt gij geheel en al thuis, Londen kent gij als uw woning, Zwitserland hebt gij al viermaal bezocht en Italië driemaal, een uitstapje langs den Rijn vindt gij iets heel ge-

meens. Dan kent gij ook alle plaatsen in ons eigen land waar men geweest moet zijn, Scheveningen met zijn afgoden, de Berlijnsche muzikanten, Valkenburg met zijn mergelgroeven, Zandvoort met niets, het Gooi met zijn optrekjes, Gelderland met zijn bosschen, Haarlem met en zonder bloeiende tulpen, misschien zijt gij zelfs wel in Drente geweest en aan de Zaan.

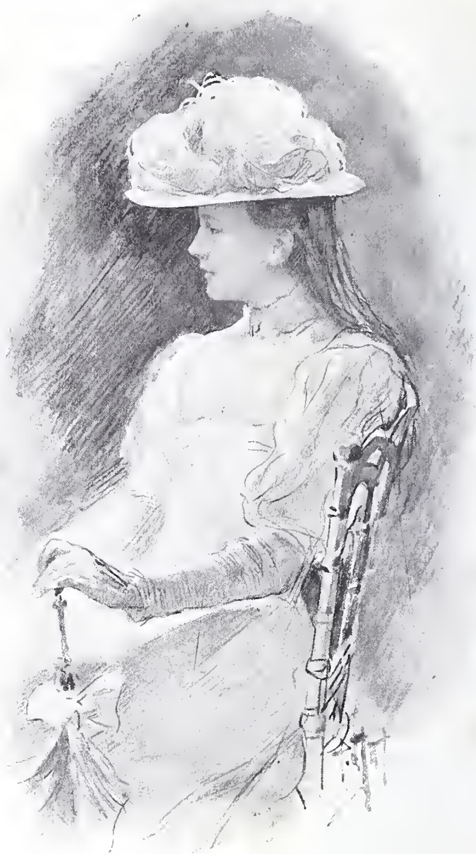
Ook kan het zijn dat gij een reis weg- en- weer naar Indië hebt gemaakt voor zaken, of naar Amerika zijt geweest om de tentoonstelling te Chicago te zien, of getracht hebt, in uw jeugd, in Zuid Afrika rijk te worden.

Maar in Zeeland zijt gij nooit geweest, gij hebt er zelfs nooit aan gedacht er heen te gaan.

Daardoor hebt gij u zelf veel genots onthouden.

Een paar jaar geleden voerde een toevallige omstandigheid mij naar Zuid-Beveland en Middelburg. In een dag of drie zag ik toen meer ongemeens, dan gij op al uw reizen, die naar Zuid-Afrika en Indië uitgezonderd, hebt kunnen opmerken.

Sinds dien was het mij een zoet vooruitzicht nog eens naar Zeeland te gaan en in dat gewest een ontdekkingstocht te ondernemen. Ik stelde mij voor het geheel te doorkruisen, met hoogaarzen en stoombooten van het eene eiland naar het andere te varen en per rijwiel al zijn gouwen door te trekken, tot in de meest afgelegen hoeken.

Hare Majesteit de Koningin.

Als meer goede plannen, moest ook dit onuitgevoerd blijven.

Toen kwam er een gerucht in den lande, dat de Koningin Zeeland zou bezoeken. Vast nam ik mij voor, indien dat waar zou worden, er ook heen te gaan en land en volk in hoogtijdsdos te bewonderen.

Dat is nu gebeurd.

Het is een afgelegen gewest, dat Zeeland, verbrokkeld in een aantal eilanden, door breede wateren van elkander gescheiden. Twee van die eilanden, Zuid-Beveland en Walcheren, zijn onderling en met den vasten wal

van Brabant verbonden door een smalle strook gronds, waarover de spoorbaan hen, door een onafgebroken ijzeren lijn, heeft vastgeklonken aan heel het vasteland van Europa en Azië. Bij Vlissingen, aan zee, beginnen de ijzeren staven en strekken zich van daar uit, dagen en dagen sporens ver. Breede stroomen overspannen zij op kunstige bruggen, onder hooge bergen kruipen zij door, in lange duistere tunnels. Waar is hun verste uiteinde gelegen? Ergens in Azië, in China misschien of in Engelsch Indië.

Hare Majesteit de Koningin-Weduwe, Regentes van het Koninkrijk.

De spoor is gemakkelijk en vlug, maar wie Zeeland begrijpen wil kome er niet over den saaien weg met de evenwijdige ijzeren riggels, die heel de wæreld, de beschaafde en de onbeschaafde, zoo onverschillig aaneenverbonden heeft.

Uit de wateren is Zeeland verrezen, in de wateren is het verzonken voor een deel, door de wateren wordt het gescheiden en vereend te gelijkertijd.

Over de wateren wil het bereikt worden.

De spoorweg heeft Zuid-Beveland en Walcheren gemaakt tot een deel van het groote eenerlei, de Zeeuwsche stroomen maakten Zeeland tot een ding op zich zelf.

Daarom zijn wij, mijn reisgenooten en ik, gevaren naar Middelburg.

Des Dinsdags zouden de feesten beginnen, den dag te voren stapten wij te Rotterdam op de Middelburgsche boot.

Toen begrepen wij meteen, dat wij niet de eenigen waren die naar Middelburg gingen.

Het was propvol aan boord. Wij waren nog in lang niet afgevaren en den hofmeester liep het hoofd al om. Beneden in de kajuit hadden zich reeds een aantal vrouwen een plaatsje veroverd, dat zij in de eerste uur of acht niet verlaten zouden. Het dekhuis was al evenzeer bezet en het dek zelf zoo vol als het maar wezen kon.

Van alles hadden wij aan boord. Beneden in het ruim, levende potplanten, zeven sleeperskarren vol, bestemd om Vlissingen te versieren. Op het dek een onnoemelijk aantal vaatjes bier, blazoenen ter goeder trouw op bordpapier geschilderd, maar als caricaturen uitgevallen, een landauer met twee paarden, een wagen van een ijsventer, allerlei dingen die

met het oog op de feestelijkheden naar Zeeland vervoerd moesten worden.

Nog altijd werden er reizigers en goederen aan boord gebracht. Wij lagen nog aan den wal en wij waren reeds aangeklampt door een Jood, met een grooten voorraad gelegenheidspenningen aan een lintje met de Fransche kleuren.

Zoo was er al aan boord iets feestelijks.

Eindelijk staken wij van wal en voeren wij den Rijn op, die hier Maas heet.

Des morgens vroeg was het druilerig weer geweest, langzamerhand was het opgeknapt. Een zonnetent was boven het dek uitgespannen, wat geen slechte voorzorg scheen te zijn.

Wij varen de breede rivier op, waar zeeschepen en rivierstoombooten, aken en roeischuitjes op de kleine golfjes drijven. Langs de oevers dorpen met breedgekroonde olmenboomen. Bij Rotterdam is er allerlei steedsche nijverheid, fabrieken en scheepshellingen waar keulenaars, lang als een winkelstraat, op stapel staan.

De Rijn, die hier Maas heet.

Daar boven de Hollandsche lucht, de altijd wisselende, de volschoone. Licht blauw, lichtuitstralend blauw, bezaaid met witte, wollige wolken, hier met teeder zilver, ginds met stralenweerkaatsend goud omzet. Langzaam drijven zij voort, de wolken, schikken zich tot berggezichten, openen zich tot een gulden lijst om het blauw des hemels, kruipen opeen tot maatlooze vlokken, zachtkens zwevend op de lucht, scheuren stuk, doorboord door de scherpe stralen van de zon.

De fabrieken en scheepshellingen zijn wij voorbij. Dordrecht komt in het zicht, met zijn zwaren kerktoren, huizenrijen en daken, heel groot doende in de verte.

Wij worden er al verbeid, met ongeduld. Reizigers staan er te wachten en stukgoederen. Wij laden weer bloemen en planten, een wagen vol, zien in de verte kleine troepjes pontonniers marcheeren, groote, stoere schipperszonen, in het wit gekleed, met hooge waterlaarzen aan en met kleine karabijnen gewapend.

Dan varen wij verder, onder een spoorwegbrug door.

Nog een wijl en wij zijn op het Hollandsch Diep. Heel breed is het water, laag de oevers, waar zij wegdommelen in het verschiet. Golven rollen aan

en teekenen met wit schuim de omtrekken der banken en ondiepten, waar zeevogels uitrusten met de pootjes in het nat. De wind is opgestoken en jaagt de wolken door het luchtruim, die donkere schaduwen werpen op den breeden plas. Met gereefde zeilen klieven volgeladen binnenvaarders het water, dat hen somtijds over het dek spoelt. Visscherlui en kielbooten werken met lange gangen op tegen den wind.

Heel in de verte, flauw grijs, nauwelijks uitkomende tegen de lucht, een fijn kantwerk, een strook borduursel, van onderen recht afgesneden, van

Op de Zeeuwsche stroomen.

boven geschulpt, strak uitgespannen over het water; de spoorwegbrug bij den Moerdijk.

Nu en dan legt de stoomboot aan in de buurt van stadjes en dorpjes waar nog geen spoor- of tramlijn is en denkelijk wel nooit komen zal. Dan komen er nieuwe reizigers aan boord, waar het hoe langer hoe voller wordt.

Onderwijl is de wind opgestoken en doet de golfjes krullen. Breed is de stroom, als een zee. Zware wolken aan den hemel werpen groote schaduwen op de wateren, zwarte plekken, groot als een stad, midden in het zonbeschenen watervlak. Recht vooruit zweeft een zware wolk, het verre verschiet is ondoorzichtig geworden, vol strepen die van uit den hooge reiken tot het water.

De boot en de bui drijven naar elkander toe. Een oogenblik is vóóruit de regen te zien, die nedergutst op het water, zoodat het opspat van beneden waar het nederklettert van omhoog en alles vol water is, zonder scherpe afscheiding tusschen wolken, lucht en stroom.

Eindelijk hebben zij elkander bereikt, de bui en de stoomboot. Hagelkorrels ratelen op het dek, stralen waters gutsen van de zonnetent, zeetjes komen over de verschansing.

In de kajuiten is het warm, vochtig, benauwd, vol bedorven lucht. De menschen zitten er tot op den grond. Aan het dek zoekt men beschutte plekjes op, staat schouder aan schouder tegen elkander, de kragen omhoog, met de ruggen tegen den wind.

Er zijn vrouwen en meisjes aan boord gekomen, met volkseigen hoofdtooi, mutsen met breede strooken van kant, in sierlijke plooien afhangende tot op het middel. Gouden sieraden omlijsten haar gelaat.

De wind speelt met de wapperende kant, tot de regen die doorweekt heeft. Dekkleeden worden over de lading uitgespreid, men spreekt er van in het ledige rijtuig te gaan zitten.

Dan heldert het in eens op. De bui is over de boot heengedreven, die er op haar beurt onderdoor is gestoomd. De zon schijnt weder op de stroomen en droogt het natte vaartuig op. Aan den horizont, wegsmeltend in het blauw, rijzen hier en daar torens op en daken van gebouwen, opkomende uit laag gelegen landen, nauwelijks verheven boven de stroomen, de breede, woelige stroomen, vol banken en ondiepten. Maar flauw zijn zij aan stuurboord en bakboord te onderscheiden, die schemeringen lands, eenzame eilanden waarin dit wonderlijk gewest verbrokkeld is.

Somtijds doet de boot een of ander eiland aan, een diepe, drooge put midden in het water, omgeven door zware dijken, of een bonk zeeklei, op geringe hoogte uitstekende boven het nat, met scherpe stijle kantjes, afgeslagen door de golven of wel met een flauwe glooiing, door gevlochten stroo beschermd tegen het geweld der wateren.

Dan komen er nieuwe passagiers aan boord en varen wij weder weg, de breede stroomen op, waarboven de wolken drijven, nu eens als gouddoorweven sluiers van de zon, dan als melkwitte vachten, los en licht opeengehoopt, dan als donkere gordijnen, toegetrokken over het lichtend blauw. Nu stort de regen weer omlaag en druppelt het op de wateren.

Water overal. Water in het rond, vooruit en achteruit, te loevert en te lei, zilte wateren omlaag, hemelwater omhoog.

De avond begint te dalen en in de wassende schemering stevenen wij op het land aan. Daar rijst een heel groot gebouw omhoog, een berg steens, met een hoogen, zwaren, vierkanten toren er aan. Het is de groote kerk van Veere; wat kleine en lage huisjes, bij dat groote gebouw als kinderspeelgoed bij de spanen doos waarin het opgeborgen kan worden.

En toch is die kerk maar het allerkleinste deel van wat zij had moeten worden, bot afgesneden daar waar het dwarsschip had moeten beginnen, en

is de toren onafgemaakt gebleven op een derde van zijn hoogte. Dat doet dit begin van een gebouw nog grooter, het armoedig stedeke, dat er in opgestapeld kan worden, nog kleiner schijnen.

Wij varen vlak bij het stadje een schutkolk binnen en blijven stil liggen tusschen de sluisdeuren. Geen gedruisch stijgt op uit het plaatsje, geen teeken van leven of bedrijf is er te zien. Stil is het er en als uitgestorven.

Dan komt uit dit doode stadje een flauw geluid tot de boot. Kinderen zijn het, die, begeleid door een harmonica, met hooge stemmetjes het Wilhelmus zingen.

Dat was het eerste geluid dat wij hoorden, in Zeeland.

Midden in Middelburg.

Na een kort vertoef varen wij het kanaal op. Een kanaal als een ander, het kan evengoed in Noord-Holland liggen. Van het land is weinig anders te zien dan de kanaaldijken. Iets eigenaardig Zeeuwsch heeft ons nog niet getroffen. De hoofdtooi der enkele Zeeuwsche vrouwen en meisjes die wij aan boord hebben; er is een echte schoonheid onder met een bepaald Grieksch profiel; uit het Noordelijkste deel van het gewest, komt al te zeer overeen met de Zuid-Hollandsche dracht uit de omstreken van Dordrecht.

In eens zijn wij midden in Middelburg. Overal vrouwen en meisjes en kleine kindertjes in de volkseigen dracht, met bloote armen en helder witte mutsen op het hoofd. Een dichte menschendrom die de boot staat op te wachten, vlaggen allerwege en groen.

Eindelijk ligt de boot stil en gaan de passagiers aan wal. Honderden zijn het, geloof ik. Een eindelooze rij schuifelt voort over het dek, uit allerlei hoekjes komen passagiers te voorschijn.

Ten laatste staan wij op den Zeeuwschen grond. —

Een paar uur later, om een uur of tien, strijken wij moede en hongerig neer op de stoep van een koffiehuis in het Lange Delft, de hoofdstraat van Middelburg. Wij bestellen er, welke Hollander eet ooit op reis iets anders, gebakken biefstuk.

Dan komt de eigenaar van het koffiehuis te voorschijn. „Wat wij ons wel verbeelden met dien gebakken biefstuk. Het is al tien uur. Al zijn biefstukken moet hij voor morgen bewaren. Hoe komt het in ons op te willen eten, vandaag. Morgen kunnen wij biefstukken krijgen zooveel wij lusten, maar vandaag! de heeren moesten toch begrijpen."

De man is bepaald verontwaardigd dat wij des Maandagsavonds een biefstuk willen opeten, die hij zich heeft voorgenomen eerst des Dinsdags op te disschen.

Hongerig laat hij ons vertrekken.

Als die man een Zeeuw is, wat ik niet geloof, is hij eenig in zijn soort.

Regen, hagel en wind hebben uitgeraasd. Het is zoowaar weder zomer geworden op dezen dag der Blijde Inkomste.

Een poortje van de Abdij te Middelburg.

Midden in de stad staan wonderschoone overblijfselen van een jammerlijk geschonden, heerlijk bouwwerk, de eertijds rijke Abdij aan Sinte Maria gewijd.

Toen Amsterdam nog niet bestond, in het midden der XII^{de} eeuw, werd het gesticht, een godshuis dat een heel dorpje vormde. Daar waren binnenpleinen, poorten, voorpoorten en zuilengangen, daar was een groote en schoone kerk, alles heerlijk gebouwd, zooals alleen de middeleeuwers dichten konden in steen en kalk en hout.

Veel van die grootheid is vergaan, veranderd, verminkt, verdwenen, helaas. Burgerwoonhuizen en winkels verrezen op grond, die vroeger tot de Abdij behoorde, een oude poort van het grootsche gesticht staat nu als verlaten midden in een gewoon karakterloos stadsgedeelte, een hoek is een pleintje geworden, rondom ingesloten door verweerde muren met verbrokkelde pilasters.

Het ruime middenplein, eenmaal aan vier zijden door de Abdij-gebouwen omgeven, scheen een later geslacht zelfs te ruim toe. Woonhuisjes werden geknutseld tegen de oude muren, als een overwinning van de plompe nuttigheid op de geestige schoonheid.

Zeeuwsche kleederdrachten.

1 Arnemuiden, visschersstand.
2 Walcheren.
3 Nieuw- en St. Joostland.
4 Land van Cadzand.
5 Land van Axel.
6 Schouwen.
7 Noord-Beveland (Wissekerke).
8 Nieuw- en St. Joostland.
9 Duiveland.
10 Walcheren (Westkapelle).
11 Zuid-Bevelandsche boer (Kapelle).
12 Tholen.
13 Zuid-Beveland, Roomsch Katholiek.
14 Walcheren.
15 Walcheren, voor omstreeks 100 jaar.
16 Noord-Beveland, voorheen.
17 Zuid-Beveland, Protestantsch.
18 Schouwen.
19 Walcheren.
20 Arnemuiden, burgerstand.
21 Duiveland.
22 Land van Axel.
23 Tholen.
24 Zuid-Beveland, Roomsch Katholiek.
25 Zuid-Beveland, Protestantsch.
26 Stad Axel.
27 Land van Hulst.
28 Walcheren (Middelburger Ambacht).
29 Land van Hulst.
30 Land van Cadzand.
31 Walcheren (Grijpskerke).

In onze dagen herleeft langzamerhand de zin voor wat er schoons en heerlijks uit de oudheid tot ons is gekomen, de eerbied voor de gedenkteekenen van het voorgeslacht. De knutselwerken zijn weer weggebroken en twee zijden van het ruime vierkant prijken weder bijna geheel in den vorigen luister.

Maar twee zijden, helaas! De overigen worden ingenomen, de eene geheel door het Paleis, waar in gewone tijden de Commissaris der Koningin woont, de andere door een hôtel en een paar bijzondere gebouwen, allen even afschuwelijk leelijk, met gepleisterde gevels en platte daklijsten, gedenkteekenen voor den wansmaak van hen, die den treurigen moed hadden, in deze omgeving, fraaie bouwwerken door zulke afgrijselijkheden te vervangen.

Wat van de Abdij is overgebleven, wordt nu tot allerlei doeleinden gebruikt. Zoo is ook een deel van het oude geestelijke gesticht tot concertzaal vertimmerd.

Daar komen dertig jonge meisjes bijeen, twee aan twee afkomstig uit vijftien verschillende deelen van Zeeland, die straks voor de Koninginnen zullen verschijnen als een levende staalkaart van de verschillende volkseigen kleederdrachten in het verbrokkelde eilandengewest.

Wie niet over de wateren in Zeeland is gekomen, over de breede, golvende Zeeuwsche stroomen, met hun verre verschieten en hun oneindigheid; over de breede plassen waarop het spoken kan als op de volle zee en waarin het land, nauwelijks droog, als verloren te midden van de golven verstrooid ligt, kan zich geen rekenschap geven van die kleedij, van haar ontstaan en haar behoud, van haar onderling verschil en onderlinge overeenkomst, van haar overgangsvormen tot de drachten in de aangrenzende gouwen van het vasteland.

Telkens komen er een paar boerinnetjes binnen, met haar beiden bijna gelijk gekleed en weer geheel of gedeeltelijk anders dan de meisjes, die reeds aanwezig zijn.

Friezen, Franken, Sassen, somtijds bijna zuiver van bloed gebleven, maar meestal onderling vermengd, vormen het volk der vrije Nederlanden en al die stammen zijn hier in het een of ander vertegenwoordigd.

Uit Friezen en Franken is de overgroote meerderheid der Zeeuwen ontsproten. Het Friesche bloed blijft lang den volksaardigen hoofdtooi, den haarbeugel, trouw, in den loop der tijden in de verschillende landouwen op allerlei wijzen vervormd en verfraaid, verworden somwijl, maar nog altijd te herkennen als een schoon en volkseigen sieraad van de dochteren van Frieschen stam.

Ook hier, op de Zeeuwsche eilanden, verloochent het Friesche bloed zich niet. Bij de overgroote meerderheid der meisjes is de metalen haarband met zijn kostelijke versierselen op te merken. Maar op ieder eiland, op sommige deelen van het zelfde eiland zelfs, is die eeuwenoude haartooi anders. Van elkander gescheiden door de breede stroomen hebben zich overal afzonderlijke middelpunten van gemeenschap gevormd, met eigen smaak en

inzicht en opvatting van wat mooi is en goedstaat en behoorlijk is. Zoo heeft de grillige mode in Zeeland vele kleine koninkrijkjes gesticht.

In het Noorden is er, geloof ik, geen bepaalde reden op te geven waarom het eiland Overflakkee tot Holland en het eiland Schouwen tot Zeeland wordt gerekend. De bevolking is er blijkbaar meer Hollandsch dan eigenaardig Zeeuwsch. De volkseigen dracht bepaalt er zich tot den hoofdtooi alleen, die, zooals reeds gezegd is, overeenkomt met de Zuid-Hollandsche uit het Overmaasche.

Zuid-Bevelanders op de Markt te Middelburg.

Heel in het Zuiden van het gewest, in Zeeuwsch Vlaanderen, dat kleine stukje vastland van Zeeland, worden afzonderlijke en geheel van elkander verschillende kleedijen gedragen, iets wat met de geheele geschiedenis en het ontstaan van deze landstreek natuurlijk in zeer nauw verband staat.

In het Westen, in de buurt van Sluis, komt, wat men hier niet zoeken zou, het Sassische oorbeeld (op z'n Hollandsch noemt men dat „type") te voorschijn in lichaamsbouw, gezichtsvorm, kleeding en hoofdtooi. De echte Sassische kornet, eenmaal doorgedrongen tot in de Frankisch-Friesche steden, is hier nog in volle eer gebleven, tegelijk met het jak en de rok.

In het Zuid-Oosten van Zeeuwsch Vlaanderen, in het land van Hulst, heeft, blijkens de kleedij, het Frankische, Brabantsche, ras de overhand en heeft

het naburige België, dat van daar uit zooveel gemakkelijker te bereiken is dan eenig Vaderlandsch gewest, grooten invloed gehad op de mode. Evenmin als in het blijkbaar Sassische land van Sluis, wordt in deze Frankische gouw iets gedragen dat aan de oude Friesche haarband, zelfs in de verste verte, herinnert. De kleedij is er geheel en al Brabantsch, met de ruime, laag afhangende muts.

Midden tusschen die Franken in het land van Hulst en die Sassen in het land van Sluis en Kadzand, die eigenlijk een volkplanting uit Salzburg zijn, woont in het land van Axel weer een stam echte Friesch-Frankische Zeeuwen, nauw verwand met de Zuid-Bevelanders.

Op Zuid-Beveland wordt door de mooie vrouwen en meisjes, leelijke zijn er geloof ik niet, een heel eigenaardige rijke en bevallige kleeding en tooi gedragen. Daar is de metalen hoofdband weder in eere, een heel smal zilveren staafje, geheel verborgen onder de sierlijke muts, maar van buiten uitloopende in fraaie gouden sieraden, die de frissche gezichtjes aardig omlijsten.

Maar gelukkig bepaalt de volkseigen dracht zich hier niet tot het hoofd alleen. In het hart van Zeeland wordt ten plattelande door mans en vrouwen nog een geheel volledige volkseigen kleeding gedragen, zoo fraai en schilderachtig dat alle Parijsche naaisters en alle Engelsche kleedermakers er wel een lesje aan kunnen nemen.

Een Hervormd boerinnetje uit Goes.

Hoe heel die dracht eigenlijk is, kan ik nu niet nagaan. Het is zeker de moeite meer dan waard dat ter gelegener tijd tot in de kleinste kleinigheden te doen. Nu krijg ik alleen algemeene indrukken van fraaie kleuren en vormen.

Om den hals, die gelukkig niet in dassen of boordjes bekneld wordt, dragen de meisjes dikke snoeren groote bloedkoralen met mooie gouden sloten. Het fluweelen jakje is heel laag uitgesneden en laat zoodoende een kleurig stuk kleeding zien, dat beuk heet. Over het jakje is een schouderdoek geplooid op een heel eigenaardige wijze. Het grootste deel van de mooie, ronde armen blijft bloot.

De Katholieke boerinnetjes dragen dezelfde kleeding, met eenige duidelijk sprekende verschillen. De muts is veel grooter, van boven plat, de beuk met kleurige glaskralen kunstig versierd, over de geplooide schouderdoek wordt een heel laag uitgesneden jakje of lijfje gedragen, dat hier „mantel" wordt genoemd.

De kleeding op het land van Axel nu is klaarblijkelijk uit de Protestantsche Zuid-Bevelandsche ontstaan. De schouderdoek, over baleinen gespannen, staat boven de schouders in de hoogte, de beuk is kunstig geborduurd, de

nauwe mouwen] van het jakje zijn iets langer dan op Zuid-Beveland.

In tegenstelling met de slanke Zuid-Bevelandsche kleeding, wordt evenwel bij Axel de ouderwetsche hoepelrok nog in eere gehouden, naar het schijnt. De meisjes hebben er ten minste een omvang van rokken, die alles overtreft, wat men zich daarvan zou kunnen voorstellen.

Stad Axel. Land van Axel.

Hoewel in de verste verte niet in die mate als in Zeeuwsch Vlaanderen, wordt toch ook op Walcheren gehecht aan veelheid van rokken. Overigens draagt men daar geen geplooide doek en heeft in plaats van de halfdoorschijnende, uitstaande mutsen van het Land van ter Goes, gladde mutsen van langet, somwijlen nog bedekt door een strooheod van eigenaardigen vorm,

die juist om de muts past en waarvan de linten op den rug door een gouden slot verbonden zijn.

Tusschen Walcheren en Zuid-Beveland lag vroeger nog een eiland, St. Joostland, dat nu aan Walcheren is vastgedijkt. De kleeding daar gedragen komt grootendeels met die op Zuid-Beveland overeen, maar verschilt er toch weder in kleinigheden van.

Arnemuiden, eens een machtige koopstad, is nu een klein visschersplaatsje. Toch veroorlooft het zich nog de weelde er twee eigen kleederdrachten op na te houden. De dochters van de stoere visschers, die met vaste hand hun boot over de woelige Zeeuwsche stroomen weten te sturen, en de dochters van de Arnemuidensche burgers, die hun nering en bedrijf op den vasten wal uitoefenen, zijn duidelijk onderscheiden.

Zoo wordt er ook in den naasten omtrek van de gewestelijke hoofdstad, in Middelburger-ambacht, een afzonderlijke kleeding gedragen, het gemakkelijkst te herkennen aan de muts, die van achteren met een kanten, geplooiden strook is voorzien, eenigszins in den geest van de kornetten, zooals die algemeen in de steden gedragen werden, een twintigtal jaren geleden.

Zoo is de bevolking van Zeeland overal anders gekleed.

Toch zijn die schilderachtige drachten niet oud, het zijn niet meer dan plaatselijke modes van den tegenwoordigen tijd.

Als om dat te bewijzen is er onder die dertig jonge meisjes in haar schilderachtige kleedij, eene, die de kleeding aangetrokken heeft welke nog geen eeuw geleden op Walcheren gedragen werd en die, nog kleurenrijker dan de tegenwoordige, er zeer veel van verschilt. Zulk een breedgerande, platte ronde hoed van fijn stroo wordt nergens meer gedragen, geen boerin heeft meer een koker aan haar gordel hangen, met een zilveren lepel, vork en mes erin.

Niets blijft hetzelfde, alles verandert met der tijd, ook de volkseigen dracht der landlieden in de meest afgelegen streken. Zoo zullen ook de mooie pakjes, die nu gedragen worden, eenmaal buiten gebruik geraken en ouderwetsch worden. Dan zullen de kleindochters van het tegenwoordige geslacht gekleed gaan in . . .

Waarin?

Zal het zijn in een andere volkseigen dracht, voortgekomen uit deze, zooals deze ontstond, langzaam en ongemerkt, uit die van honderd jaar geleden? Of zal het wezen, zooals nu in menig ander gewest, in een slecht geslaagde namaak van de mode in de steden, die op zijn beurt weder een meestal onbeholpen poging is om in uiterlijken zwier Parijsche lichtekooien na te bootsen?

O! vrouwen en meisjes van Zeeland, en gij Zeeuwsche mannen ook, tracht toch nooit anders te schijnen dan gij zijt. Wij allen loopen rond in een vreemd pak, geleend van Parijs en van Londen, dat ons meestal niet staat. De vreemdeling, die het ons opdringt, heeft noch onze gestalte, noch onzen smaak, noch ons oog, ons Hollandsch schildersoog, voor kleuren, noch de behoeften van ons klimaat. Toch volgen wij hem na en hoe minder

wij ons zelven en hoe meer wij op hem gelijken, hoe tevredener wij op onzen kleedermaker zijn.

Want medegesleurd door de wæreldmode, die medevliegt langs den spoorweg en medevaart op de stoomboot, heel de wijde wæreld rond, hebben wij de macht verloren iets te bedenken dat ons passen zou, zijn wij den moed kwijt geraakt ons zelf te wezen. Wij allen kruipen weg in allemans kleeren, in het niets zeggende gewaad dat de steden van Frankrijk en Duitschland, van Engeland en Japan, de wegen van Petersburg en Batavia met dezelfde, de altijd en overal gelijke menschen vervult.

Gij, op uw smalle eilanden, vergeten te midden van uw breede stroomen, hebt behouden en ontwikkeld wat ons armen ontstolen is, een eigen smaak, een eigen gewaad.

Uw eigen smaak is zuiver en goed, uw eigen gewaad is mooi. Houdt het in eere.

De kleeren maken den mensch, in meer dan één opzicht. Wie in zijn kleeding een ander tracht na te apen, zooals de meesten onzer, kan zich niet meer geven zooals hij is. In de wanhopige pogingen om voor iets anders aangezien te worden, gaat alle waardigheid verloren en blijft er zelden iets anders over dan een belachelijke namaak. Wat maken de kleine burgers en de werklieden uit de stad met hun vrouwen en dochters, wanneer zij op zijn Zondags zijn, niet een droeve vertooning. Wat ziet de boer, uit die streken van ons land waar de volkseigen dracht te loor is gegaan, er niet houterig en stijf uit in de nagebootste heerenkleeding, die door Engelschen en Franschen ontworpen is met het oog op geheel andere menschen en gestalten.

Hier in Zeeland is men goed rond, goed Zeeuwsch. Wie een boer is, schaamt zich niet voor zijn stand en toont die in zijn kleeding. Als der Koningin-Weduwe-Regentes een feestmaal wordt aangeboden door de Provinciale Staten van Zeeland, zijn die bij deze gelegenheid gestoken in den statierok, de steek op het hoofd en de degen op zij; een pak waarin de meeste magistraatspersonen een ietwat belachelijke verschijning maken in de onbeholpenheid waarin de degen hen meestal op de linkerknie bungelt; of wel gekleed in zwarten rok en witte das, het ambtskleed van den dienknecht. Een hunner kan dan zich zelf blijven, en hij doet het ook. Hij blijft zijn boerenpak dragen, het korte fluweelen buis en de broek met wijde pijpen.

De krijgsman in zijn uniform is altijd *gekleed.* Zoo ook hij die nog zoo gelukkig is een volkseigen dracht te bezitten. Hij kan er zelfs zijn Koningin in ontvangen.

Geen enkel Zeeuwsch meisje in haar eigen dracht, het is mijn vaste overtuiging, zou op een galafeest ten Hove een dwaas figuur maken. De Zeeuwsche boerinnetjes zijn al van kindsbeen af alle dagen zoo goed als in feestgewaad gekleed. Altijd hebben zij helderwitte mutsen op het hoofd, altijd dragen zij gouden „stikken", altijd zit haar beuk en doek in onberispelijke plooien.

Haar dagelijksche dracht is op zijn minst even verzorgd als die van een vrouw-van-de-wæreld die naar een galabal ten Hove gaat. Maar het galakleed naar de mode is niet altijd zoo fraai en de draagster heeft het alleen bij uitzondering aan.

De Zeeuwsche schoonen bewegen zich dan ook met een onnavolgbaar gemak in haar sierlijke kleeding, die zoo — het fransche woord moet mijn onwillige pen maar uit — zoo *copurchic* is.

Straks staan al die dertig jonge meisjes voor het Paleis geschaard, waar de Middelburger jeugd liederen zingt, der Koningin ter eere. Daar zijn

.... voor het Paleis geschaard.

meisjes en jongens van allen rang en stand, dametjes, boerinnetjes, weesmeisjes.

Heel goed zingen zij eigenlijk niet. Om dat te doen, moesten zij beter op het muziekblad kijken en meer op het maatstokje letten.

Nu kijken zij te veel naar een ander jong meisje, dat voor het open raam zit.

Wat is zij groot geworden, mijn Koninginnetje!

Nog vier jaar en zij zal ons regeeren.

Er zijn menschen, die het liefst geregeerd worden door lieden, die zij niet aan hun tafel zouden dulden. Het kan wezen, dat dit erg prettig is.

Mij lokt het meer aan de trouwe onderdaan te zijn van een mooi jong meisje, van deze laatste bloem, die aan den ouden oranjestam ontknopt.

Menige storm die deze lage landen bedreigde, is opgevangen door zijn breede takken, zoet was het te rusten in zijn lommer.

Die kleine zangeressen en zangers hebben denkelijk nooit den ouden Koning gekend. Nu staren zij naar dat jonge gezichtje voor het open raam en zien er, onbewust, onder hetzelfde hooge voorhoofd dezelfde oogen, die, half verscholen onder de oogleden, heel uit de hoogte een blik naar beneden wierpen, waar maar weinigen tegen op konden kijken.

Om te regeeren is een wil noodig, een onverzettelijke wil. Als die oogen

.... waar de Middelburger jeugd liederen zingt, der Koningin ter eere.

de mijne niet bedriegen, zult Gij ons scheepje met vaste hand besturen, mijn kleine Koningin!

Daar klinkt het kinderkoor ineens in zuiver maatgeluid, uit volle borst. Dat is de bekoring die er uitgaat van het oude Princelied, die half weemoedige zang, die meer dan drie eeuwen lang zoo dikwerf klonk over de Zeeuwsche stroomen, uit lage schuiten, bemand door piraten, die:

Als David, moeste(n) vluchten
voor Saul den tiran,

of van de hooge kampagne waarvan de groote Zeeuw, de redder van 't gevallen vaderland, het bevel voerde over de machtigste vloten die er ooit geweest zijn. —

Des avonds is heel Middelburg feestelijk verlicht. Dan dwalen wij rond door straten en pleinen, waar in het helle schijnsel van duizenden vlammetjes zich een menigte beweegt, zooals er nergens ter wæreld een te vinden is.

Wat zijn zij leelijk, de volksmenigten in onze groote steden. Plomp, lomp, schunnig, met ontevreden gezichten, slecht uitgewassen lichamen, rauwe kreten, lamme deunen, onzindelijkheid, zwart en grauw, hier en daar vrouwen met harde, afstootende kleuren aan haar gewaad.

Hier, niets van dat alles.

De overgroote meerderheid komt van het platteland, zoodat de dames en

Grootmoeders en kleinkinderen.

heeren, de mannen en vrouwen, die „op zijn burgers gaan", als verloren raken tusschen al die boerinnetjes met haar mooie armen, witte mutsen en zwierige kleedij.

Welk een merkwaardig oog voor kleuren heeft dit volk.

Wij in de stad, steken als wij een vaderlandsch feest vieren, een oranje lintje in ons knoopsgat. In de achterbuurt van Amsterdam heb ik bij zulk een gelegenheid wel eens kleine kinderen, een enkelen keer zelfs mannen en meiden zien rondloopen, geheel in oranjekatoen gekleed, gewoonlijk dan nog buitendien met eenige andere harde kleuren overladen, afschuwelijk om aan te zien.

Hier hebben de boerinnetjes er wat anders op bedacht. Velen harer hebben, net als iedereen, een oranje strikje op haar boezem gehecht, maar niet weinigen hebben voor deze feestdagen een of ander deel van haar gewaad uit oranje vervaardigd.

De Walchersche boerinnetjes dragen een laag uitgesneden lijfje, zoodat een stuk wit ondergoed te zien komt, dat in tallooze kleine plooitjes gevouwen is.

Nu ziet men dat dragen van oranje zijde, wat alleraardigst staat.

De Zuid-Bevelandschen hebben zelfs keus om het ééne of het andere deel van haar zwierige kleeding uit oranje saam te stellen.

Er zijn er die een oranje doek gekozen hebben. Anderen dragen een beuk van oranjekleur, van boven omzet met een kantje van rood, wit en blauw gehaakt.

Bij die oranjebeuk wordt dan een doek, of bij die doek een beuk gedragen van een geheel andere kleur, effen geel, of blauw, of goudkleur, of groen met zwarte moesjes, of gebloemd, van wol of van fluweel of van andere stoffen waarvan ik den naam niet eens weet.

Zoo zijn er allerlei kleuren te zien, maar, aardig om op te merken, geen enkele harde kleur, die het oog pijn doet en den smaak beleedigt. Groen, zooals de Duitschers het mooi vinden, rood zooals de Engelschen er behagen in scheppen, is hier nergens te zien. Zonder ooit veel geleerdheid over kleurenmenging geslikt te hebben, zonder onderwijs in de schoonheidsleer te hebben ontvangen, in de onnoozelheid van haar plattelands bestaan, alleen geleid door haar onbedorven smaak, hebben de dochters van deze eilanders allerlei gewaagde kleuren bij elkander gezocht in juist die toontjes en tintjes, waarin zij elkander verdragen kunnen en samenwerken tot een gelijkgestemd geheel, dat zelfs Hollandsche schildersoogen verbaasd doet staren op zooveel goed geslaagde uitkomsten vàn brutaal gedane kleurenkeuzen.

Want ook des anderen daags, als de lichtjes al lang zijn uitgebrand en de zon weder vroolijk aan den hemel staat, blijkt het dat het niet enkel bij kunstlicht is, dat die kleuren in de kleedij van de boerinnetjes zoo goed doen.

Hoe komen deze dochteren van het land aan dat juist gevoel voor kleur, aan die fijne smaak, terwijl vlak bij, in Brabant, allerlei bonte kunstbloemen mooi gevonden worden?

Schatrijke boerendochters dragen het Zeeuwsche gewaad, maar er zijn ook Middelburgsche dienstmeisjes bij de vleet, die haar dorpskleeding getrouw gebleven zijn, gelukkig. Zij hebben een even juist begrip van kleur als wie ook, heel anders dan de dienstmeisjes uit Amsterdam, of den Haag, of Rotterdam, of welke groote stad ook, waar toch zoo veel goeds en fraais te zien is, maar dat niet schijnt te bestaan voor den handwerksman en zijn dochters.

En vrijen dat zij kunnen, die Walchersche boerinnetjes!

Laat op den avond zijn wij ergens een kroegje binnengekomen, waar een paar gaspitten roodop branden in den dikken sigarendamp. Achter de toon-

bank staat een Zuid-Bevelandsche, natuurlijk een mooie, het gezicht door goud omlijst, een oranje doek geplooid om haar welgemaakte leest, wier ronde armen zich druk reppen om voor al de gasten te tappen.

Stampvol zit het kroegje. Altegaar buiten-menschen. Boeren met petten, boeren met hoeden, enkele soldaten, Zeeuwsche jongens, die men hun landseigen dracht heeft doen afleggen om hen in de meestal leelijke en grootendeels onbruikbare uniform te steken, waarin zij nu de Koningin dienen, nadat men hen het lange haar heeft afgesneden, dat zij nog op oud vaderlandsche wijze droegen. Het reglement schrijft dat zoo voor, en het reglement zal dat nog blijven voorschrijven, jaren lang, al wekt het zoodoende in een van de beste deelen van ons land een grooten hekel aan den krijgsdienst op.

Voor de Sociëteit St. Joris te Middelburg.

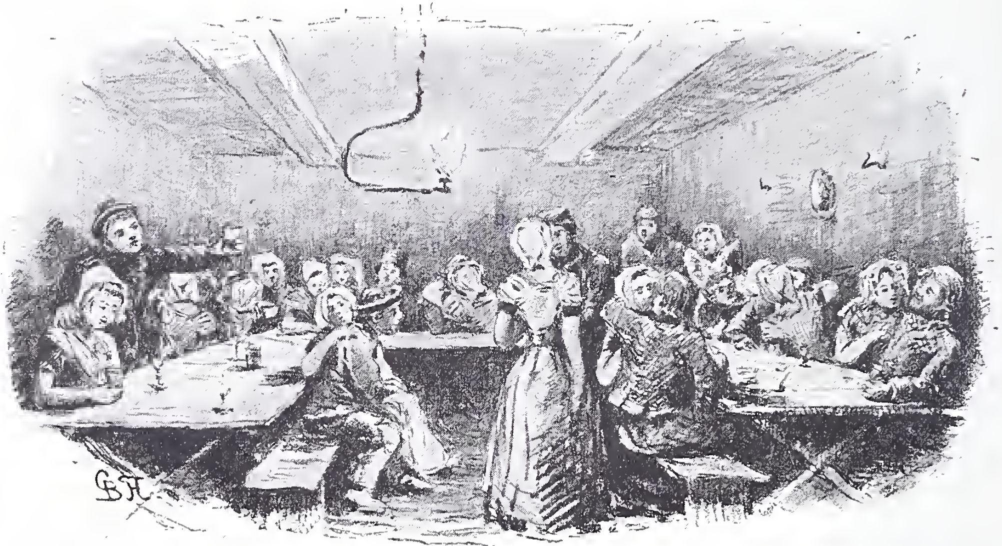
Wij hebben lansruiters gehad, wier uniform ontleend was aan de landseigen dracht der Polen, wij hebben huzaren, gekleed in de volkseigen dracht der Hongaren, onze matrozen dragen een baadje, dat misschien eens een Javaansch baadjoe is geweest. Dat alles is heel gewoon. Heel duidelijk is het ook, dat nog nooit iemand er aan gedacht heeft den snit van de uniform van onze soldaten aan de Zeeuwen te ontleenen. Dat ligt veel te veel voor de hand.

Zoo zitten er dan infanteristen en kanonniers, boeren en krijgslieden en allerhande boerinnetjes. Een paar trappen hooger is een opkamertje. Daar is de tabaksrook nog dikker. Men heeft er een vogelvlucht gezicht op het zaaltje omlaag, waaruit geroes opstijgt en waar witte mutsen, zwarte petten, kleurenrijke vrouwenkleeding en veel vleeschkleur van bloote armen de rook doen dwarrelen.

In het opkamertje zitten jongens met hun meiden. Zij zingen, meest onverstaanbare, liedjes, rooken, drinken cognacjes en gaan dan weder zitten vrijen, heel innig, heelemaal zonder valsche schaamte voor ons en voor elk-

ander en eigenlijk ook wel een beetje zonder echte. De jongens zijn ietwat stil, voelen zich blijkbaar onder den indruk van de ongewone feestelijkheden. De meiden zijn het dolst en het uitgelatendst en vrijen, o! en kunnen kussen, o! o! gij zoudt het niet gelooven als ik het u vertelde. Hoe zij dat geleerd hebben op haar kleine dorpjes, ver buiten het verkeer, waar nooit reizigers komen, losbandige Engelsche schijnheiligen of vieze lawaai Franschen, weet ik niet. O! zooals zij kussen kunnen, zonder haar witte mutsen te kreuken of met haar gouden sieraden ergens vast te warren.

Een infanterist, die een beetje de hoogte heeft, komt voor ons staan, zijn chacot scheef op zijn kaalgeknipte kruin, en snijdt ons in zijn harden Zeeuwschen tongval een lang onbegrijpelijk rijm op, terwijl hij met armen en beenen allerlei dronkemans bewegingen maakt, niet omdat hij zoo schrikke-

In het opkamertje zitten jongens met hun meiden.

lijk veel gedronken heeft, maar meer omdat zijn feestelijke stemming zich in dronkendoen moet uiten, juist zooals een hond kwispelstaart.

Dan krijgen wij allen een hand, terwijl hij uitdrukkelijk verklaart dat de Koningin leve, en verdwijnt hij weer door den tabaksrook heen, de deur uit, de straat op.

Daar loopen lange risten boerinnetjes gearmd en hoopen boerenjongens, ook al gearmd. Wie hen zoo afgezonderd van elkander dwalen ziet en niet in het kroegje is geweest, zou nooit gelooven dat zij zoo vrijen kunnen. En toch, o! o! die Walchersche boerinnetjes. —

Des anderen daags rijden wij naar Veere, langs een weg waar hier en daar nog vluchtheuvels in het oog vallen, opgeworpen om voor menschen, vee en have een drooge plek gronds te hebben als de zee de dijken vernielt.

Zoo wordt zelfs midden op het eiland, waar betrekkelijk weinig water en in het geheel niets van de zee te zien is, de gedachte toch levend gehouden aan de machtige Zeeuwsche stroomen.

Armoedig is het in Veere, het schamel overblijfsel van vervallen grootheid. Een rijke koopstad is het geweest, waar talrijke vloten te huis behoorden. Nog in het begin dezer eeuw werden er dertig eigen rijtuigen gevonden.

Van alle vroegeren bloei en welvaart is niets meer over, in het geheel niets, dan het prachtige stadhuis, een heerlijk bouwwerk, en dan dat groote stuk kerk en dat brok toren, dat wij een paar dagen geleden gezien hebben, van de boot.

Hoe akelig ontluisterd is die kerk.

Eens prijkte zij met marmeren gedenksteenen en rustten onder haar zerken de Veerenaars die geweest waren.

Toen kwam er een kort bevel van den Franschen ambtenaar.

Als vrienden waren de Franschen binnen de landsgrenzen gehaald om de verdwaasde vaderen te bevrijden van de dwingelandij van Oranje. Nu was Oranje verdreven, de Markies van Veere leefde in den vreemde en Nederland was bevrijd van Zijn dwingelandij.

De Fransche vrienden waren gebleven met hun heerlijke Vrijheid, hun goddelijke Gelijkheid, hun trouwe Broederschap en hun kostelijke Rechten van den Mensch. Zij hadden een hospitaal noodig, de Franschen. Dat zouden zij bouwen van de kerk van Veere.

Vier-en-twintig uur van te voren gaven zij kennis van dat schoone voornemen.

Dat was toch vriendelijk van de edele vrienden. Zij hadden het wel zonder voorkennis kunnen doen.

Toen kwamen er Fransche genie-officieren en toonden wat zij vermochten.

Alles werd uitgebroken uit de kerk. Vernield werden de gedenkteekenen, geruimd werden de graven. Er waren lijken, die pas ter aarde waren besteld. Nu werden zij weder opgegraven en weggeworpen op de openbare straat. De nabestaanden, die pas het rouwgewaad hadden aangenomen, konden er naast gaan staan en de wacht houden tot zij een andere rustplaats voor hun dooden gevonden hadden. De Fransche vrienden lachten er wat om, die dooden waren immers toch geen goede katholieken geweest, verklaarden zij. Drie vloeren werden in de kerk gelegd, de groote ramen werden gedeeltelijk dicht gemetseld, de muren van de kapellen doorgeslagen.

Zoo werd het groote gebouw moedwillig bedorven tot een akelig hospitaal, waar binnen korten tijd 1400 Fransche soldaten stierven.

Waren al die Fransche soldaten maar Franschen geweest!

Nu staat het groote, holle gebouw sedert tientallen jaren ledig. De vloeren liggen er nog in, toch schijnt het gebouw nog hoog. De toren rust van binnen op twee zware pilaren, ieder groot als een huis. Ik wandel zulk een pilaar rond. Voor eeuwen maakte de bouwmeester hem met diepe profielen.

De Fransche genie pleisterde die gelijk met klei, en ging daar met de witkwast over.

Ik hoop dat die jammerlijk verminkte kerk nooit geheel hersteld worde.

Laat men hier en daar weder een deel terug brengen in den ouden staat, opdat de bezoeker zich èen flauw denkbeeld kunne vormen van de vernielde heerlijkheid, van het stoute ontwerp dat nooit volvoerd zou worden. Maar dat het overige blijve zooals het is, met de volgesmeerde profielen, de uitgebroken muren, de geknutselde verdiepingen, de dichtgemetselde ramen, de geschonden kapiteelen, als een groot gedenkenteeken van de barbaarschheid der Franschen, dat volk van kunstenaars, dat zooveel gevoel heeft voor het schoone, dat zich zelf voor zoo edelmoedig houdt, dat ons de vrijheid bracht en ons onze schilderijen ontnam, dat zoo verheven verontwaardigd kan worden als het zijn pendules herdenkt, die door Duitsche soldaten in 1870 heeten gestolen te zijn.

Zooals die kerk daar staat, spreekt zij meer dan ééne les.

Helaas! maar weinigen zien dat groote gebouw. Wie komt er ooit in Veere!

Veere verwacht hoog bezoek.

Vervallen is de stad, diep vervallen. Hier en daar, tusschen huizen die onbewoond zijn, staan ware bouwvallen, nu zonder dak of voorgevel, met verbrokkelde muren. Daar hebben eens welvarende Veerenaars gewoond.

Aan het begin van het stadje prijkt een fraaie eereboog, met de letters W. E. aan den buiten- S. P. Q. V. aan den binnenkant. Het is de Raad en het Volk van Veere die hem hebben opgericht.

De Raad en het Volk van Veere!

Waar is het, het volk van Veere? Buiten de eerepoort, op de groene helling van een stuk der oude vestingwerken zitten Walchersche boerinnen, wier helder witte mutsen duidelijk uitkomen tegen den achtergrond. Binnen de poort, bij de kerk, staan een stuk of wat menschen en recht daartegenover de Harmonie uit Cortgene, met haar vaandel.

Zelfs op een dag als deze ziet Veere er uitgestorven uit.

Daar klinkt gejuich. Op groote, zware paarden, dravende in snellen gang,

zoodat het davert in het stadje, rijdt een troep boeren binnen. Dat is de eerewacht.

Dan een oogenblik van leegte. Geen opeengepakte menschenmenigte. Die is hier niet. In de leegte bij de eerepoort staat één man, heel alleen.

Harer Majesteits eerewacht te Veere.

Daar draaft de voorrijder binnen. Dan — de man bij de eerepoort neemt zijn pet af, de Harmonie uit Cortgene heft het Wilhelmus aan — daar komt het open rijtuig met de Koninginnen. Twee jongens loopen mede, heigende.

De Blijde Inkomste van Hare Majesteit de Markiezin binnen Veere! De toekomst op bezoek bij het verledene.

Straks is Zij op het oude fraaie stadhuis, de jonge Markiezin, waar de beker bewaard wordt, die eeuwen geleden Maximiliaan van Boergondië, de eerste Markies van Veere, als een onvervreemdbaar eigendom aan de stad gaf, die toen rijk en machtig was.

Nu is die beker meer waard, dan heel het verarmde stadje.

In de nauwe straat voor het stadhuis ontstaat werkelijk een oogenblik iets dat wel wat van gedrang heeft. Het zijn meest landlieden, die ik er zie. Vlak naast het stadhuis staat één dame, lang, mager, met bont over haar zomerkleeding; een Engelsche.

Hoe komt die hier verzeild?

Een korte poos en het bezoek van de Koningin-Markiezin aan Veere behoort weder tot de geschiedenis. De stoet rijdt weg, de boereneerewacht op de zware paarden, de huzaren met getrokken sabels, de voorrijder in het blauw, het rijtuig met de Koninginnen, de hofrijtuigen met het gevolg, de rijtuigen en wagens en wielrijders die achter den stoet aanrijden. De bezoekers verlaten Veere, dat achterblijft in zijn gewone stilte en doodschheid, alleen met zijn verval en zijn verleden, met zijn heerlijk stadhuis, zijn verzande haven, zijn verminkte kerk, zonder toekomst of hoop.

Aan de binnenhaven te Veere.

In snellen gang volgen wij den stoet, den stoet met heldere kleuren, die vroolijk draaft in den zonneschijn.

Als de weg een bocht maakt, kunnen wij heel den langen stoet zien. Voorop het rijtuig met den burgemeester op wiens grondgebied wij ons bevinden. Dan de boeren-eerewacht, forsch dravende op den grond. Daarna de blauwe huzaren, met witte vlammen óp en roode zakken áán hun kolbaks. Vervolgens het rijtuig met den voorrijder en de twee jockeys, waarin op de achterbank somtijds iets wits te onderscheiden valt, het jonge Koninginnetje, voor wie overal het dundoek wappert en groen is gemaakt en oranje wordt gedragen. Daarachter weder rijtuigen met hovelingen en weder

huzaren geloof ik en een geheele sleep voertuigen van allerlei aard.

Zoo rijden wij over Walcheren, heel het land in het klein.

Noord-Hollandsche wegen, met vette weiden links en rechts, voeren naar Geldersche bosschen met lange lanen van heerlijk hout. Vruchtbare kleigronden grenzen aan schraal duin, met blinkers en dellen als een berglandschap doende tegen de lucht. Ook stukjes landschap uit Drente zijn hier te zien en vergezichten over de oneindige zee, boven van hooge, zware dijken, die in den tijd van hun bestaan evenveel hebben gekost als hun inhoud aan koper waard zou zijn.

Middelburgsche dienstmeisjes.

Zoo rijden wij Walcheren door, achter den stoet aan, die ons Koninginnetje begeleid op Haar tocht over dit schoone eiland.

Uren lang duurt die rit door het wisselende landschap, van de eene gemeente op de andere. Geen oogenblik is de lange stoet zonder eerewacht. Altijd draven zij voor het rijtuig uit, de ruiters. Boeren, in hun gewone lands- en volkseigen dracht, een oranjesjerp over den schouder, zonder zadel of dek gezeten op welverzorgde sterke Walchersche paarden, zwaar van beenderen, breed van rug en schoften, kort van beenen, forsch van hals, breed van borst, toonbeelden van kracht.

Wat zijn zij mooi, die boereneerewachten! die landbouwers die heelemaal niet op steêlui gelijken of gelijken willen, maar zich eenvoudig geven zooals zij zijn, een pet op, een takje in de hand om hun paarden te besturen, hun zware, naakte paarden, wier gladde huid glimt als een spiegel. Behalve het toom, hebben de meesten in het geheel geen tuig op. Zoo pralen zij in hun naaktheid met hun stevig gebouwde lichamen, hun sterke spieren, hun lichaamsgewicht dat alleen al bijna voldoende is om den ploeg door zware klei te trekken.

Ruiters en paarden vormen één geheel van menschen en dieren, sinds eeuwen inheemsch in dit eilandenrijk, aangepast aan den grond, die aanslibt uit de wateren, bij tusschenpoozen weder verzonk en weder werd droog gelegd, en aan de lucht, die aanwaait uit de zee.

Op de grens van de gemeente zwenkt de eerewacht uit den stoet. Dan staan zij op een hoop bijeen, de forsche dieren, met opgestoken ooren kijkende naar den langen stoet die hen voorbijrijdt, soms hinnekende en bijtende en slaande, maar meestal goedig starende uit hun groote oogen. Twintig, dertig van die reuzenpaarden bijeen!

....met opgestoken ooren kijkende naar den langen stoet, die hen voorbijrijdt.

De ruiters kijken den stoet na, die zij begeleid hebben. Rustig zitten zij op de breede bloote ruggen van hun gladde paarden. Straks wenden zij rechts en linksaf en verspreiden zich langs de binnenwegen, op weg naar hun hofsteden.

De stoet gaat verder. Een eindje voorbij de plek waar de laatste eerewacht halt hield, stond weder een andere gereed, op even zware, glimmende, sterke paarden. In eens zwenkte zij den stoet. Nu draaft zij voort langs den weg, in snellen gang, die reuzenruiterij, die paarden als gebouwd om, met staal bekleed, geharnaste ridders te kunnen dragen, zwaar gewapend met lansen, tweehands zwaarden, ijzeren schilden en strijdbijlen.

Voort draaft het achter die boerenruiterij aan, achter zooveel krachts als daar voorgaat aan het jonge Koninginnetje.

Een jong, een heel jong meisje nog, groot en flink voor Haar jaren, maar uitteraard toch iets teers en fijns, zooals jonge meisjes nu eenmaal zijn. Gekleed in het wit, en zoo, heel in de verte, duidelijk te zien als het middelpunt van heel den langen optocht, die zich voortbeweegt, kronkelend met den weg.

En die meisjesgestalte, die men met één hand in de hoogte zou kunnen tillen zoo het noodig ware, omgeven door huzaren in hun Magyaren pakken, gewapend met karabijnen en de sabels getrokken, en door die andere ruiterij, die geheel en al ongewapend is, maar met haar levende kracht wel

Een eindje voorbij de plek waar de laatste eerewacht halt hield, stond weder een andere gereed.

een eskadron omver zou kunnen rijden en, telkens vernieuwd, zoo goed als geen oogenblik ontbreekt, als zou er heel iets ergs kunnen gebeuren wanneer het persoontje in het wit, daar ginds in het open rijtuig, niet heel zorgvuldig omgeven werd door zooveel trouwe borsten en trappelende paarden.

Zoo wordt op dezen schoonen zomerdag de teere en bevallige jeugd bij haar zegetocht op aarde omgeven door stoere kracht en forsch geweld.

Somtijds rijden wij geheele einden weegs, waar het eenzaam is te midden van het veld. Hier en daar loopt vee in het groenland, de eenige levende wezens die er te zien zijn.

Dan komen wij aan een dorpje. De witte mutsen van de vrouwen en meisjes zijn al te zien in het verschiet, dichtopeen. Er is ook een eereboog, het Koninginnetje rijdt er onder door in een oogwenk.

Nu heeft zij haar dienst gedaan, die poort, gedurende dien oogwenk. Heel wat hoofdbrekens heeft het gekost eer zij er stond, dagen werkens.

Het hoofd van den stoet verliest zich in het dorp en staat blijkbaar ergens stil. Wij, heel achteraan, kunnen ten minste niet verder.

Dan, ineens, komt er schot. De rijtuigen vóór ons draven weg en wij er achter. Nu snellen ook wij het dorpje door, waar heel de bevolking nog op de been is, honderden witte mutsen en ronde armen. Voor het schoolgebouw staan alle de kindertjes. Zij hebben een liedje gezongen voor de Koningin, al die kleine meisjes, juist gekleed als haar moeders, met even witte mutsen en gouden sieraden, net vrouwtjes in het klein.

Wat is het aardig, al die kindertjes zoo bijeen te zien, in hun fraaie plunjes! Nu kijken zij naar ons, naar allerlei rijtuigen met allerlei menschen er in, die, als de staart van een komeet, achter de Koningin aan rijden.

Heel het dorpje is op zijn Zondags, alle menschen kijken vroolijk. Denk ook eens aan, zij hebben hun Koningin in hun midden gehad, die anders heel ver weg woont, ergens op het vaste land, waar de meesten hunner nog nooit geweest zijn en denkelijk ook wel nooit zullen komen.

En nu is Zij bij hen geweest, in hun dorp, en is er misschien wel vijf volle minuten stil geweest. Op meer hebben zij ook niet gerekend. Daarom zijn er overal vlaggen en groen en eerepoorten en oranje.

Wij rijden het dorpje uit en gaan weer verder.

Somtijds verliezen wij heel den stoet uit het oog. Dan zijn wij omringd door allerlei menschen en voertuigen, menschen en voertuigen zooals die alleen hier gevonden worden, heel bijzonder en eigenaardig.

Wij vliegen de lange laan van een buitenplaats door, waar elke boom een vlagje draagt, honderden vlagjes naast elkander. Dan komen wij ineens weder een boereneerewacht tegen, die juist is afgedankt en afgelost is door een andere. Een kromming in den weg — daar, in de verte, rijden zij voor ons uit!

Wie zou op dezen schoonen zomerdag geen koningin willen wezen, deze Koningin van dit volk en van dit land?

Nog jong te zijn en een mooi meisje te wezen en in Gods zonneschijn rondgevoerd te worden door een heerlijke streek, met allerlei afwisselende landschappen, met prachtige luchten er boven, overal vroolijke en verheugde menschen te zien, bij honderden te gelijk, zoo sierlijk en eigenaardig gekleed als ergens ter wæreld, te hoop geloopen om ten minste ééns in hun leven hun Koningin gezien te hebben, en voor dat ééne oogenblik in hun beste pak gestoken, bij deze gelegenheid gedeeltelijk uit oranje saamgesteld of er ten minste mede versierd, alle hartelijke, prettige, brave menschen, waarvan het grootste deel zich als het noodig was zou doodvechten voor hun Koningin en dan *die* Koningin te zijn van *dit* volk!

Wat is regeeren gemakkelijk — op zulk een dag en hier.

Met elken hoofdknik zijn er eenige gelukkigen gemaakt. Hun vaderen, drie eeuwen geleden, hielden het met den Prins en zwalkten onder Zijn

vlag rond, op de breede wateren. Veel vreemdelingen hebben zich niet met hen vermengd, het bloed dier vaderen vloeit hen nog zuiver door de aderen. Als nu de verre nanicht van den Prins hen voorbij ijlt en zij, nakomelingen van hun vaderen, maar vermeenen dat Haar groet hen in het bijzonder geldt, zijn zij gelukkig voor jaren.

Wat moet het prettig zijn Koningin te wezen en zoo, met een blik en een kleine beweging van het hoofd, juist als een godin uit een tooversprookje, de menschen in hun schik te maken!

Een boereneerewacht, die juist afgelost is.

Zoo rijden wij op dien fraaien zomerdag, op het schoone eiland, door versierde dorpen, te midden van feestelijk gestemde menschen, in een opwekkenden, snellen gang.

Ieder oogenblik is er wat nieuws te zien, wat anders op te merken. De indrukken jagen elkander na en verdringen elkaar.

Ik herinner mij, dat wij op Domburg een tijd zijn stil geweest. Hoeveel witte vrouwenmutsen daar wel bij elkander waren! Een zee van linnengoed, alles even rein en ongerept, zonder smetje of kreukje, onbegrijpelijk voor wie het niet gezien heeft. Een weg met mooie boomen en een lang gelid boeren te paard, wachtende tot zij dienst zullen doen.

Ik geraak op het achtererf van een herberg, waar het heel stil is. Dan hoor ik het oude Princelied zingen door een sterk koor, zoodat het heerlijk klinkt in de open lucht. Een oogenblik later zitten wij weder tusschen de wielen en ontmoeten de zangeressen en zangers, die in breede rijen door de dorpstraat marcheeren. Met jonge, frissche stemmen zingen zij de oude wijs, meisjes en jonge mannen in hun schilderachtige dracht, maatvast en met geoefende stemmen, een tafreel uit een opera, tot werkelijkheid geworden.

Te Domburg.

Eindelijk komen wij weer in de nabijheid van de stad. De leelijke pakken van stadsmenschen mengen zich onder de landlieden langs den weg.

De laatste eerewacht van boeren zwenkt uit den stoet. De Middelburgsche neemt haar plaats in. —

Het zijn heeren, net als andere heeren, in zwarte rokken en hooge hoeden, juist als alle andere zwarte rokken en hooge hoeden, op paarden als alle andere paarden, gezadeld en getuigd, zooals alle rijpaarden gezadeld en getuigd zijn . . .

Nu blijkt het eerst duidelijk hoe mooi het was, dat oorbeeldige landvolk op rossen van oud landseigen ras. —

Op dien schoonen dag volgt een heerlijke avond, een hemel vol sterretjes. Het is weer vol op de straten en op de pleinen, vol vroolijkheid en kleuren, vol ferme boeren en bevallige boerinnetjes. Want de Zeeuwsche boerinnetjes zijn bevallig, hoe vreemd dat ook moge schijnen aan menigen Nederlander, die alleen het landvolk uit zijn naaste omgeving kent.

Hier en daar op de Groote Markt zitten dan ook heeren met sigaretten tusschen de lippen druk te teekenen en te kleuren.

Ik geloof zoowaar dat het Belgen zijn en ik ben blij dat ik hen zie. Want nu zij er zijn zal alles verder wel goed afloopen. Dat kan niet anders.

Ik heb een Belgisch, een Brusselsch krantje in handen gekregen, dat zich de weelde veroorlooft niet alleen met de pen, maar ook met de teekenstift het nieuws onder de oogen van zijn trouwe lezers te brengen.

Goede Goden! wat een stoffels moeten het zijn, die trouwe lezers! Wat men die brave lieden uit het land van „savez vous" al niet wijs kan maken.

Het krantje heeft een briefschrijver en een teekenaar naar Middelburg gezonden en die twee hebben hun landgenooten nu eens goed op de hoogte gebracht. De teekenaar heeft een Friezin gekrabbeld, die in het krantje prijkt als: „La petite reine de Hollande en costume de Zélandaise." Dan heeft hij

ook iets geteekend dat op een Walchersch boerinnetje gelijkt en er onder geschreven dat dit de Goesche dracht is, terwijl een Goesch boerinnetje als eene uit Walcheren en een Axelsche als eene uit Veere (!) dienst doet.

Maar de briefschrijver maakte het nog mooier dan de teekenaar. Die goede man weet onder anderen te vertellen dat de dertig meisjes die de Koningin een overzicht gaven van de verschillende Zeeuwsche drachten „seize jeunes filles" waren „revêtues de leurs costumes nationaux correspondant à la toilette caracteristique des," let wel, „des seize provinces du royaume."

Die „seize provinces" doen de deur dicht.

Ook heeft hij verteld dat het bezoek van onze Koningin aan Zeeland „un événement presque aussi belge que hollandais" is, dat het „presque une date politique pour la Belgique" is, daar het den Belgen gelegenheid geeft te bewijzen „que toute arrière-pensée désagreable a cessé de faire nuage sur les rapports avec nos voisins de la Neerlande."

Nu, dat deed mij genoegen, toen ik dat las. Ik had nu ééns zooveel schik in mijn leven als anders, nu ik wist dat de Belgen geen arrière-pensée désagreable meer hebben. Dat is alvast een buitenkansje.

Maar tevens had ik uit dat Brusselsche krantje ontdekt, dat wij er zonder Belgen eigenlijk niet komen zouden. Die zijn broodnoodig om de feesten te doen slagen en in dit opzicht met niets anders te vergelijken als met de zon.

„Pour la réussite, on attend encore de nouvelles fournées de Belges, — et le soleil." Dat stond er zoo, heel bescheiden.

Nu, de zon was tot nu toe, de trouwe oranjezon, op zijn post geweest, maar al sprak het krantje ook van „une foule énorme et principalement belge," Belgen had ik nog niet ontmoet. En nu meen ik werkelijk Belgen te zien. Nu ben ik zeker van het verder welslagen en van mooi weer.

Heel gerust ga ik dan ook slapen, mijn gedachten vol van Belgen en van zonneschijn, als van twee dingen die bij elkander hooren.

Morgen zal ik Vlissingen gaan zien, Vlissingen als de Koningin er is en er Belgen zijn. Want zij zullen er wezen en er zelfs een liedje zingen voor mijn Koningin.

Dat vooral wil ik bijwonen. Ik zou mijzelf niet wezen, als dat alleen mij de reis niet waard is.

Voor ik inslaap, zie ik U, mijn lezer, en mijzelf, zooals wij samen een liedje zingen voor Koning Leopold, midden onder de Belgen in een lekker zonnetje. Verbeeld u, gij en ik.......

Zoo slaap ik in, vol dolle gedachten. —

Des anderen daags is het grauw en kil. Zware wolken schuiven voort langs den hemel. Er is in het geheel geen zon te bekennen.

Wij rijden naar Vlissingen, langs een rechten, kalen weg, waar zoo goed als niets te zien is. In het stadje zelf is het verbazend vol. Daar krioelen weer al de Zeeuwsche drachten door elkander, allen zonder onderscheid. Er zijn menschen bij die des nachts om 3 uur op reis zijn gegaan om des morgens

ten 9 ure in Vlissingen te kunnen wezen. Zoo wordt het duidelijk dat er, in een gewest waar de menschen zoover van elkander leven, zóóveel verschillen in de kleedij kunnen bestaan, dat een Belg er door in de war geraakt.

Het stadje is bijzonder fraai versierd, overal groen en bloemen en vlaggen. Er wapperen ook Belgische vlaggen, want er wonen heel veel Belgen in Vlissingen ten gevolge van een overeenkomst tusschen Nederland en België waarbij het aan Nederland is toegestaan te Antwerpen, en aan België te Vlissingen loodsen te plaatsen. België moet daar het beste bij varen.

Het standbeeld van de Ruyter op den Zeeboulevard.

Op den Zeeboulevard staat het omhulde standbeeld van de Ruyter. De Vlissingsche schoolkinderen komen er bijeen om nog eens het lied te zingen, dat zij straks voor de Koninginnen zullen aanheffen. De meisjes zijn in het wit gekleed, in luchtige zomersche pakjes en ieder van de kinderen heeft een vlagje in de hand. Daar zijn weer heel veel Belgische vlagjes bij.

Van den hoogen Zeeboulevard af, blikt men over het wijde water. Heel ver in het verschiet, aan den horizon, grauwt een flauwe schijn vaag weg in het grijs van den hemel en het grijs van den stroom. Dat moet Zeeuwsch Vlaanderen zijn.

Op grooten afstand liggen oorlogsschepen op stroom, met ragfijn want, zwart doende in het grijs. Wolken zijn er niet meer. De hemel is gelijk gestreken, glad gevloeid, geheel overtogen met een lichtdicht watergordijn. De lucht is vol vochts, het is een kille, grauwe, droevige dag. Toch wordt het hoe langer hoe voller op den Zeeboulevard, vol van een schilderachtige Zeeuwsche menigte. Ook hoor ik Belgisch, om mij heen. Er zijn dames en heeren die Nederlandsch praten, met vreemde uitroepen en wonderlijke stop-

woordjes er in en dan plotseling overslaan in een hard en onwelluidend Fransch. Zij hebben allen in hun knoopsgat een rosetje van de Belgische kleuren, broederlijk met oranje vermengd. Er zijn zelfs Belgische pastoors bij, die oranje dragen.

Als zij dat ruim zestig jaar geleden hadden willen doen, zouden er nu Belgen bij honderden als officieren en ambtenaren en planters en handelaars en nijveren dienen en werken in onzen Oost.

Het begint heel fijntjes te regenen met kleine druppeltjes, die onzichtbaar neervallen en den dag nog grauwer maken. Alles wordt nat en druipend.

Het geschut van de oorlogsschepen brandt los, want heel in de verte op

Binnenhaven te Vlissingen.

den breeden stroom vaart de boot voorbij met de Koningin aan boord.

Zou nu de Oranjezon niet doorkomen?

Harder en harder gaat het regenen. Een regen zonder wind, die niet bij vlagen, maar gestadig aan nedervalt. Het is een dag vol jammers, een weer zonder hoop.

Alles is nat en druipend. De vlaggen hangen als natte dwijlen aan de stokken. De versieringen verwateren en verweeken, in gekleurde stralen siepert het vocht er van af en maakt roode en blauwe plasjes tusschen de glinsterende straatsteenen. De mooie witte mutsen van de Zeeuwsche boerinnetjes geraken kletsnat, haar armen glimmen van de nattigheid.

De opgewektheid verdwijnt, de feeststemming raakt zoek, het is een mislukte dag.

Overal in de natte straten dwalen natte Belgen rond, geheele huisgezinnen bijeen, met oranjelintjes op de borst.

Wat een wonderlijk volk, die Belgen! Hoe moet men zich toch wel gevoelen, als men tot een volk behoort, dat niets eigens heeft. Geen afzonderlijke taal, geen volkseenheid, een geschiedenis die pas in deze eeuw begint, geen landseigen Koningshuis, vastgegroeid en een geworden met land en volk in lange eeuwen van rampen en voorspoed. Met Engelsch geld en Fransche troepen zijn onafhankelijkheid te verkrijgen en dat later een „grande bévue" te noemen en rond te loopen getooid met de kleuren van den dwingeland!

Wat ben ik den goeden God toch dankbaar dat ik geen Belg ben.

Diep medelijden krijg ik met die vreemdelingen, die het zoo goed meenen met mijn Koningin en in al hun voornemens bedrogen worden door de grauwe wolken.

Als de zon geschenen had en zij hun voorgenomen betooging hadden gehouden, zou ik mogelijk ietwat kriegel zijn geworden. Dan was misschien bij mij de nurkschheid boven gekomen, die echte Nederlandsche eigenschap, en had ik het misschien maar half kunnen velen, dat vreemde snoeshanen in ons eigen land ons eigen Koninginnetje kwamen huldigen. Dat zou dan mogelijk op mij denzelfden indruk hebben gemaakt alsof ik het rustig zou moeten aanzien, dat mijn liefste, in mijn eigen huis, door een vreemden man het hof gemaakt en gekust werd. Dat zijn dingen die eigenlijk wel vleiend zijn, maar die men toch niet gaarne ziet. Laat zoo iemand zijn eigen meisje kussen, niet waar.

Maar nu, nu zij daar zoo druipnat eenzaam ronddoolden door de plassen, vreemdelingen in een land dat het hunne had kunnen zijn, begin ik wat te gevoelen voor die stamverwanten, die wij bij plechtige gelegenheden meer uit beleefdheid dat uit meenens als „broeders" plegen te begroeten.

Wij, Nederlanders, zijn een stug volk, met harde koppen. Wij veranderen niet spoedig van meening en houden lang vast aan onze opvattingen. Wie ruzie met ons zoekt, neemt niet zoo heel spoedig weer plaats in ons hart. Ons verstand, maar ook ons verstand alleen, weet, dat als er eenmaal alarm zal geblazen worden en de vijand aanrukt op onze grenzen, ons belang en dat van het Zuider deel der oude Nederlanden één zal wezen en de oranjevaan en de Belgische vlag naast elkander moeten wapperen, zij aan zij, in denzelfden strijd. Dan zullen Nederlandsche en Belgische plaatsvervangers elkander moeten bijstaan als trouwe broeders en de overigen van beide volken het samen diep betreuren, dat zij niet geleerd hebben de wapens te dragen en te gehoorzamen aan het krijgsbevel als aan de hoogste wet.

Maar ons gevoel is nog vreemd aan die broederschap.

Zou dat nu werkelijk spreken bij die Vlamingen uit Brugge en Gent en Antwerpen?

Misschien dat er dan nog eenmaal, als de nood aan den man komt, uit die noodzakelijk geworden verbinding van verstand en hart, een macht ontstaat, die onwederstaanbaar stand weet te houden op de vrije grenzen van oud-Nederland.

Laten wij het hopen.

Onderwijl regent het altijd door. Het spat en lekt en siepert en drupt en druipt en klettert van alle kanten. De kleine zangeresjes in haar witte japonnetjes trippelen kletsnat over de kletsnatte straten, op weg naar het standbeeld. Zij zullen toch zingen, in den regen.

Ellendig van al het vocht dat mij doordruipt, tijg ik terug naar Middelburg, waar het leeg en als uitgestorven is en niet minder nat dan in Vlissingen. In Middelburg loopen ook al doornatte Belgen rond.

Die regenmakers!

Naarmate zij, teleurgesteld, weder aftrekken naar hun land, heldert de hemel weder op. Den volgenden dag schijnt de zon, alsof zij nooit weggekropen was achter grauwe wolken.

Het is nu de laatste dag, die de Koningin in Zeeland door zal brengen.

Op den avond van dien dag zit ik ergens op de Groote Markt en zie hoe het feest eindigt. De boerenmeiden loopen er bij risten gearmd rond, de boerenjongens trekken bij troepjes heen en weer. Zij zingen, meestal vroolijke liedjes, lang niet zoo sleepend en saai als de steelui in Holland gewoon zijn te jammeren, zelfs bij de grootste pret. Hier woon ik het bij dat het Wilhelmus in zulk een snellen, opgewekten maat gezongen wordt, dat het mogelijk is er een ronddansje op te doen.

Op de Markt te Middelburg.

Er is een vuurwerk afgestoken op het Kanaal, in de vooravond. Hoe dat op prijs werd gesteld! Iemand als ik, die uit een groote stad komt, kan zich haast niet voorstellen hoe mooi vuurwerk gevonden wordt door menschen, die het maar zelden zien of het nog nooit gezien hebben. Onder de duizenden, die er van genieten, zijn mooie boerinnetjes uit het Goesche land, die gedurende deze dagen voor het eerst in Middelburg zijn. Zij waren nog nooit haar eiland afgeweest. Wat een dankbare toeschouwers waren het dan ook.

Op de Markt, is nu de napret. De koffiehuizen zitten vol en overal wordt gezongen en gedanst. Jantjes, van de oorlogsschepen, die voor Vlissingen

liggen, plagen de boerinnetjes en zetten ze na zoodat zij heel verschrikt wegloopen — maar niet al te ver en niet al te hard.

Morgen ga ik weer weg. Dan zal ik vooreerst wel niet meer in Zeeland terugkeeren. Nog een paar dagen en alles zal er weer zooals gewoonlijk gaan, als de Koningin er niet is. Dan blijft het gewest weder achter in zijn betrekkelijke afgezonderdheid, met al zijn eigenaardigheden.

Heel slecht schijnt dat niet te werken op den mensch, dat leven ver van het geroes en het gerumoer der groote steden, dat de lieden slap, leelijk, smakeloos en ontevreden maakt.

Wat zien die Zeeuwen er allen flink en ferm en gezond uit! Wat zijn de vrouwen er mooi en de mannen er stoer.

Van al de wangunst, kribbigheid, nijd en ongemanierdheid, die in de groote steden het leven verbitteren, heb ik bij het Zeeuwsche landvolk even weinig bemerkt als van de domme geslotenheid en onhandige lompheid, die elders boeren en beesten wel eens in één adem noemen doen. Zeeuwen zijn gezellige menschen, die van een praatje houden en dadelijk bereid zijn u vriendelijk te woord te staan en u een dienst te bewijzen. Zelfs hun kleine kindertjes zijn niets verlegen.

Tot de Zeeuwsche boerenarbeiders toe hebben een soort natuurlijke deftigheid. Zij kunnen met hun meiden vrijen, zooals ik het in het kroegje heb gezien, dat is waar. Maar halfdronken, de vuisten krampachtig om de lapellen van de jas gesloten, aan elken arm een gillende meid, lamme liedjes galmende, rondloopen door de stad met een sleependen, sloffenden gang, bevallig als nijlpaarden, zooals Noord- en Zuid-Hollandsche boerenarbeiders kunnen doen als zij eens recht uitzijn, — dat heb ik in Zeeland niet opgemerkt. Ik heb er niemand dronken en geen enkel standje gezien. —

Met den spoortrein vertrek ik uit Middelburg, kort voor de Koningin Zeeland verlaten zal. Weldra vliegt de trein over den dam, die, dwars door het Sloe, Walcheren met Zuid-Beveland verbindt.

Aan beide kanten van dien dam strekt zich een groote, zwarte vlakte uit, doorsneden met kleine beekjes, hier en daar, op de hoogste punten, met eenig groen bewassen. Bij vloed staat er een handbreed water op.

Zoo slibt het Sloe langzaam aan dicht. Walcheren en Zuid-Beveland zullen eens geheel en al aan elkander vastgroeien.

Nu sporen wij vette akkers door. De zware, omgeploegde klei wordt er weder gelijk geëgd met sterke Zeeuwsche paarden. Hier en daar in het veld komen de witte mutsen van de boerinnetjes duidelijk tegen de zwarte bouwaarde uit.

Te Goes is men al in de weer om er de Koningin te ontvangen. Zij zal er een oogenblikje ophouden.

Wij vliegen verder, langs groote hofsteden en kleine dorpjes, waar vlaggen wapperen van de kerktorens.

Weer een dam te midden van slikken, van land dat in wording is en langzaam maar gestadig uit het water bezinkt. Dat is het Kreekrak, dat

dichtslibt en Zuid-Beveland aan Brabant vasthecht, zooals Walcheren aan Zuid-Beveland wordt verbonden.

Zoo zullen eilanden ophouden eilanden te zijn.

Eigenlijk zijn zij het al niet meer.

Dan maakt zich een soort angst van mij meester.

Zullen die eilanden, met-der-tijd één geworden met den vastenwal, ook geheel en al eender worden?

Zal al wat er nu eigenaardigs en bijzonders is verdwijnen en plaats maken voor de jammerlijke eentonigheid, die hoe langer hoe meer heel de aarde onder haar looden roede brengt en alles gelijk slijpt tot platte verveling?

Zullen de Zeeuwsche paarden verschrompelen en vermageren en verkleinen, de Zeeuwsche mannen staande boordjes gaan dragen en jassen uit een winkel van gemaakte kleedingstukken. Zullen, o! jammer, de Zeeuwsche vrouwen hoeden met veeren en gemaakte bloemen opzetten, met valsch haar gaan pronken en haar mooie ronde armen wegstoppen in mouwen, wanstallig als zij nu gedragen worden door de „mondaines." Zullen zij haar gouden stikken en spelden, haar snoeren groote bloedkoralen, haar breede gouden vingerringen, voor „oud fatsoen" naar den smeltkroes brengen en parasols gaan dragen in den zomer en bonte moffen in den winter? Zullen zij er allen uit gaan zien als burgermenschen uit kleine plaatsen, die altijd een paar modes ten achteren zijn en altijd een onaangenamen indruk maken, omdat zij juist datgene dragen wat net uit den smaak is geraakt?

Goesche dracht.

Zoo zit ik te mijmeren in den trein, terwijl ik door Brabant spoor.

Ik krijg hoe langer hoe meer het land aan dit akelig vervoermiddel, dat rechtoe, rechtaan zijn weg gaat en heel de wæreld verandert naar zich zelf, praktisch, maar leelijk en vervelend.

Zal het op den langen duur maken, dat Zeeland geen Zeeland meer blijft?

Ik kijk naar buiten. Hoog boven den stroom rijden wij over het Hol-

landsch Diep, op den langen spoorwegbrug bij Moerdijk, die ik een dag of wat geleden van de boot heb gezien, als een fijn stuk kantwerk, uitgespannen over het water.

Rechts en links water, een breede, machtige stroom, waar golven krullen. Een stuk zee, binnengedrongen in het land.

Dit roept mij de Zeeuwsche stroomen weder voor den geest, de breede wijde wateren. Wat nietig is een spoorwegdam, bij zulke plassen, hoe klein de polders, die eens ingedijkt zullen worden tusschen de eilanden en den vasten wal.

Het is niet zijn vroegere afgezonderde ligging alleen, die op Zeeland en al wat Zeeuwsch is dien eigenaardigen stempel drukte, die het een lust voor de oogen doet zijn.

Het is ook de zee, die het omspoelt, de rustelooze zee, die altijd door zijn golven schuurt langs de Zeeuwsche dijken en stranden en zuivere onbesmette winden over de Zeeuwsche landen blaast. De zee, die Veere verbond met Schotland, honderden schepen naar Arnemuiden droeg, Middelburg deed verkeeren met Oost en West, Vlissingen tot een stad op de grenzen van Engeland, Duitschland en België maakt. De zee, die den roem zingt van de Ruyter, der Staten rechterhand, maar bereid den jongen Prins te gehoorzamen die te land den vijand zou verdrijven, zooals hij de zee zou zuiveren; de zee, waar de Evertsen sneuvelden, heel een maagschap; de zee die Roemerswaal verzwolg en al deze vruchtbare gronden geduldig bijeen gaarde uit fijne rivierslib.

Het zijn de breede wateren, die menschen, dieren, land, zeden en gebruiken die eigen aard en ontwikkeling gaven, waardoor Zeeland een wæreld op zich zelve is, een wæreld met vele kleine rijkjes. Die grenzen ook wel aan elkander en behouden toch het hunne.

Waarom zou Zeeland dan het zijne verliezen nu het vastgeraakt is aan Brabant door een smalle strook gronds, waarover de spoortrein ijlt?

De vruchtbare grond doet er welvaart heerschen. De welvaart brengt er beschaving, kennis van al het nieuwe. Zoo blijft de verandering niet uit, die de Walchersche boerinnetjes van heden heel anders gekleed doet zijn als die van een eeuw geleden.

Maar zoolang de zee nog niet is uitgedroogd en al de Zeeuwsche stroomen zijn drooggemalen, zoolang nog dag in dag uit heel de bevolking van Westkapelle werk en brood kan vinden in den kamp tusschen de zee en den dijk, zoolang als Zeeland uit vette klei zal bestaan, Brabant uit heide en Holland uit veen, zoolang als het doorsneden zal worden door breede stroomen en

de zeeleeuw (nog zal) plassen
in 't welbekende sop,

zal Zeeland anders blijven dan het overige deel van Nederland.

Voor het oogenblik is het mooier, — vooral als de Koningin er is.

WALCHEREN IN VOGELVLUCHT.

DOOR

F. NAGTGLAS.

Een bloemhof rijzende op uit zee.
NICOLAAS BEETS.

Het is honderd tachtig jaren geleden, dat de eerwaarde Mattheus Gargon, toen predikant in het bekoorlijke dorpje St. Laurens, een boek schreef, dat hij, naar den smaak dier tijden, *De Walchersche Arcadia* noemde. Dit werk maakte veel opgang, werd herdrukt en bewaard, zoodat de twee klein octavo, doorgaans in perkament gebonden deeltjes, nog niet zelden op boekverkoopingen van ouderwetsche bibliotheken worden aangetroffen. In de *Arcadia* wordt geschetst, zooals in dergelijke boeken gebruikelijk was, een rijtoer in een zoogenaamden speelwagen door het eiland Walcheren, waarin het niet ontbreekt aan geschiedkundige en wijsgeerige opmerkingen, zoete tafereelen, volgeestige gedachten en loofwerk van minnekoozerijen. Walcheren verdiende zulk een beschrijving, vooral daar het toen nog prijkte in al den glans van welvaart, rijkdom en weelde en een reiziger zich hier verbeelden kon door een grooten lusthof te wandelen, waarin de behaaglijkste tooneelen van bosch en akkers, dorp, duin en zee elkander gestadig afwisselden. Nergens vond men, in onze toen nog zoo rijke republiek, in zulk een eng bestek drie volkrijke steden, een tal van schoone dorpen, ver over de honderd kasteelen en landhuizen, alsmede een voor dien tijd merkwaardig ontwikkelden landbouw. Tallooze geschiedkundige herinneringen zweefden over deze liefelijke streken en de oude kroniekschrijvers hebben daarvan wonderlijke overleveringen opgeteekend. Walacria schijnt in overoude tijden als een heilig eiland te zijn beschouwd, waar de altijd nog niet geheel ontsluierde Nehalennia bijzonder werd vereerd. Het was een merkwaardige godin met haar gesloten gewaad, vruchtenmand en hond, nog altijd het beeld der zedige, zorgzame en trouwe Zeeuwsche vrouw. Toen dit eiland, vele eeuwen later, pas was opgekomen uit de verwoesting door de Noormannen, werd dit zuiderdeel van Zeeland de kampplaats tusschen den zwarten liebaard van Vlamingen en den rooden leeuw van Holland, en nog lang bleef hier de overlevering bewaard aan de bloedige nederlaag der Vlamingen in 1253. Toen die aanranders voor goed over de Wester Schelde waren teruggedrongen, begonnen handel en nijverheid zich sterker te ontwikkelen en de steden aan dezen zeearm verhieven zich fier en stout, naarmate de glans taande der handelsplaatsen aan de boorden der Adriatische zee. Het teekende den pittigen aard der bevolking, dat op den gedenkwaardigen

6 April 1572 Vlissingen de eerste stad was, die door eigen kracht de Spaansche soldenieren buiten haar veste zette, en door haar onverschrokken zeelieden werd deze bakermat van de Ruiter en de Evertsen, reeds terstond als de spits der voorhoede, waar op zee voor de vrijheid van conscientie werd geworsteld. Toen Prins Willem op den 20sten Febr. 1574, de rijke hoofdstad na een langdurig beleg, had veroverd, klonk overal het geuzenlied:

„Wilt ghij nu Nederlanden!
Te samen sijn verblijd
Middelburg is in handen
Des Prinsen nu ter tijd."

Spoedig versterkt door het beste bloed van Vlaanderen, vooral nadat Parma in 1584 Antwerpen had veroverd, nam de handel een verbazingwekkende vlucht. De Middelburgsche vlag met de Bourgondische kleuren, wit, geel en rood, wapperde in alle zeeën naast het oranje-blanje-bleu, en de schepen der Compagnie van Verre, kakelbont en lomp van vorm, maar bemand met bekwame en stoute zeerobben, verschaften ruimschoots de middelen om den grooten worstelstrijd vol te houden; want in die dagen werd het opschrift gesteld, dat men nog lezen kan boven de oude munt van Zeeland *Nervus belli pecunia* (geld is de zenuw van den oorlog). Natuurlijk was het, dat de handel zich hier vastklemde aan de Oost en West Indische Maatschappijen en dat de welvaart taande, toen die handelslichamen door misbruiken ondermijnd en vermolmd, langzamerhand ten val begonnen te neigen. De gouden tijd onzer republiek was ook de bloeitijd van Walcheren en iets later omstreeks 1665, schijnt het toppunt van welvaart te zijn bereikt. Er waren toen schier geen handen genoeg om nieuwe gebouwen in de steden op te trekken of buitenplaatsen aan te leggen; de kaden „grimmelden" van matrozen die gemakkelijk plaatsen vonden op de nauwlijks afgetimmerde schepen en de stedelijke kassen waren destijds en tot in de eerste helft der 18de eeuw, meer dan gevuld. Maar zooals een kwaal langzaam en schier onmerkbaar het menschelijk lichaam sloopt, zoo dringt ook het verval in een staat; en hoewel er jaren kwamen, waarin de oude bloei scheen te herleven, was die welvaart niet duurzaam en naar mate zij verminderde, verscherpten de burgertwisten. Toen op een mistigen, somberen Januaridag van het jaar 1795, een troep havelooze Carmagnolen de deftige hof- en hoofdstad van Zeeland binnentoog, ging de zon van voorspoed voor goed onder. De herstelling van Oranje verlevendigde twintig jaren later de hoop op betere tijden, maar het voor het republikeinsche Nederland eigenlijk weinig passende glinsterende Koningschap met de daaraan noodzakelijk verbonden centralisatie, kon onzen staat niet verjeugdigen en in Zeeland scheen het alsof er een schakel ontbrak, welke een rijk verleden aan een kwijnend heden verbinden kon. De nieuwe haven van Middelburg in 1817 voltooid, bracht den eens bloeienden goederen-handel niet terug en die waterweg was ook zóó ondoordacht aan-

Poort der oude Munte van Zeeland.

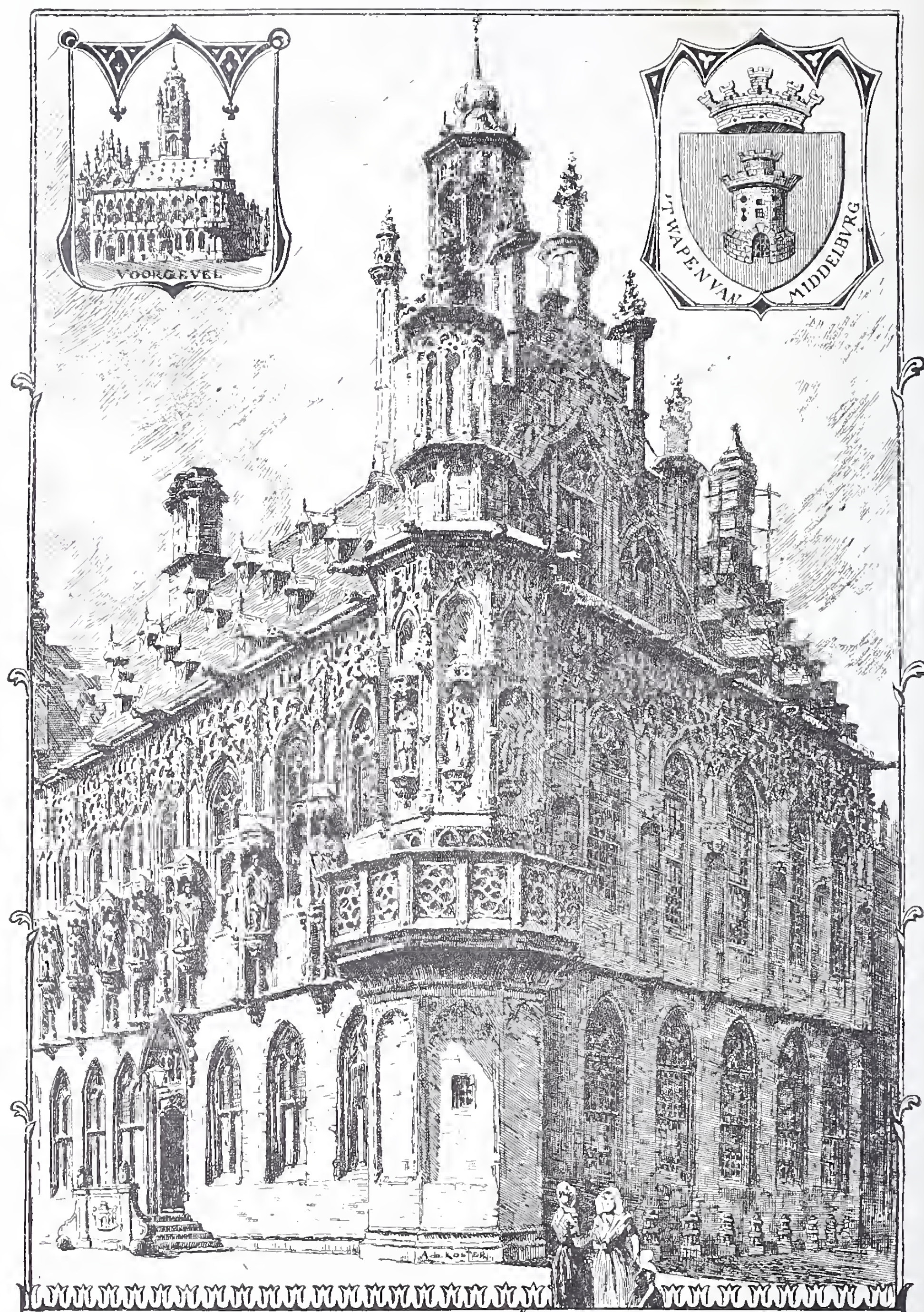
gelegd, dat hij spoedig begon te verlanden en na veertig jaren onbruikbaar werd. Van den spoorweg en de kanaalwerken sedert 1873 geopend, werd herleving en bloei verwacht, maar die ontwikkeling gaat slechts zeer langzaam. Wel is er in Vlissingen meer levendigheid te bespeuren en klimt ook Middelburg in bevolking, maar het zoogenoemde platte land van Walcheren blijft kwijnen, oude buitenplaatsen worden gesloopt, en de vroegere zeden en eigenaardigheden, die deze streken zoo aantrekkelijk maakten, verdwijnen meer en meer.

* * *

Nimmer vergeet ik den diepen indruk, door het stadhuis van Middelburg te weeg gebracht, toen ik het in 1845 voor het eerst aanschouwde op een stillen zomeravond, verlicht door helderen maneschijn. Op het ruime, welbebouwde marktplein was het levendig en vele burgerlieden, destijds nog wat ouderwetscher dan tegenwoordig, zaten gezellig te keuvelen op de stoepbanken of onder de enkele nog bestaande luifels voor nette schilderachtige winkelhuizen uit de zestiende en zeventiende eeuw. Maar als door een reus onder dwergen, werd hier het oog getrokken door den zandkleurigen, wonderschoonen gevel van het raadhuis, waarboven de slanke witte toren helder afstak tegen den donkeren achtergrond. Uit de openstaande klapvensters der bovenverdieping, waar eene muziekuitvoering plaats had, straalde lamplicht, en hoewel ik later dat bouwgewrocht tallooze malen bewonderd heb, zal mij nooit uit het geheugen gaan, hoe ik dien avond bij den onzekeren zilverglans van het maanlicht, werd geboeid door dat kantwerk in steen.

Deze gevel, een der schoonste overblijfselen der latere gothiek en reeds onder den invloed der renaissance, werd door de beroemde kunstenaarsfamilie Keldermans uit Mechelen in 't laatst der 15de en in het begin der zestiende eeuw gebouwd. Inwendig was het stadhuis niet minder grootsch ingericht, gelijk de teekenachtige vierschaar nog bewijst, maar in het begin dezer eeuw is het schoone binnenwerk door muurtjes en beschotten weggeknutseld en bedorven. Toen voor eenige jaren de stedelijke geldmiddelen, door de likwidatie der weeskamers en de opheffing der wisselbank, eenigszins werden versterkt, kon men er toe overgaan om, met krachtige staatshulp, den bouwvallig geworden toren te herstellen. Na de opheffing van het Provinciaal gerechtshof in Zeeland en de daarop gevolgde verhuizing van de Rechtbank, kwamen in het stadhuis eenige ruime vertrekken vrij, welke toen werden ingericht voor de verzameling stedelijke oudheden, waarvoor ook de zooeven genoemde, kunstig met donker eikenhout betimmerde vierschaar werd gebezigd. In dat merkwaardig museum kan men, gezeten op een burgemeesters zetel van 1595, zich het roemrijk verleden voor den geest roepen. Rondom u aanschouwt gij sierlijk met lofwerk en figuren gebeeldhouwde portalen, kasten en deuren, getuigende van de kunstontwikkeling der 16de en 17de eeuw, fraai beschilderde glasramen, met smaak geschikte vaandels, wapenen en oude muziekinstrumenten; alsmede eenige doelenstukken met de portretten van fiere, valiante schutters, wier blozend, gezond voorkomen weinig blijk geeft, dat zij getei-

sterd zijn, door de nog altijd buiten 's lands schrikwekkende Zeeuwsche koorts.

Het stadhuis te Middelburg.

In glazen toonkasten kan men de oorspronkelijke keur zien, in 1253 door

den graaf en Roomsch koning Willem aan Middelburg gegeven en waarschijnlijk het oudste in het Nederlandsch geschreven staatsstuk, en vele wapenboeken uit den vroegeren gildentijd, waaraan ook zilveren bekers, schalen en andere ornamenten herinneren. Een rijke verzameling schilderijen, prenten en teekeningen bewaart de gedachtenis aan het oude Middelburg. In een ander vertrek van het stadhuis, worden de portretten bewaard van de Evertsen, „een heldengeslacht zonder weerga," en door de laatste afstammeling dier familie in 1872 aan de stad vermaakt. De krachtige figuren, meest door goede schilders gepenseeld, roepen de glansrijkste dagen voor den geest uit de geschiedenis onzer republiek. De reeks vangt aan met den forschen stamvader Evert Hendrikx, een uit Zoutelande afkomstige „schipper," in de bangste dagen van onzen reuzenstrijd de schrik der Maranen, en eindigt met den generaal Cornelis Evertsen, in 1773 gestorven. Zeker wordt de aandacht het meest getroffen door de admiralen Jan en Cornelis Evertsen, waarvan de laatste, een maand vóór zijn sneven, in 's lands vergaderzaal getuigen kon:

„Vier mijner broeders en mijn vader met mijn zoon
Zijn strijdend voor 's lands recht gesneuveld."

Woorden, die men overdenken moet, om er de diepe beteekenis van te gevoelen.

Was het stadhuis het middelpunt van een krachtig gemeenteleven, van niet minder invloed waren de zaken behandeld in de abdij, waar de machtige abt, in November 1563 als bisschop van Middelburg gehuldigd, zijn zetel had, en waar later in het Hof van Zeeland, de Staten samen kwamen. Langzamerhand zijn die gebouwen der abdij zóó veranderd, dat nauwlijks meer na te sporen is:

„Hoe zij prijkte in den tijd van haar glorie,
Waarvan alleen nog een schaduw ons rest."

In de achttiende eeuw en zelfs tot de helft der negentiende, scheen men geen oog te hebben voor de schoonheid der middeleeuwsche bouwkunst, en oude gestichten werden schromelijk verwaarloosd en bedorven. Sedert een dertig jaren is er echter herleving ontstaan, wat ook aan de abdij blijkt, en sinds 1884 zijn de gebouwen onder het toezicht van den kunstlievenden architect J. A. Frederiks veel verbeterd, en is ook de schoone hoofdpoort aan de zijde van de balans in den ouden vorm hersteld. In de gebouwen aan de zuidwestzijde woonde de abt en later de bisschop en tijdens de republiek noemde men die: Het logement van den graaf van Zeeland. Tegenwoordig dient het zoogenoemde paleis als woning voor den Commissaris der Koningin. Daaraan grenst de Vergaderkamer der Staten van Zeeland,

— — — de deftige Zale
Waar menige zeestrijd herleeft op den wand

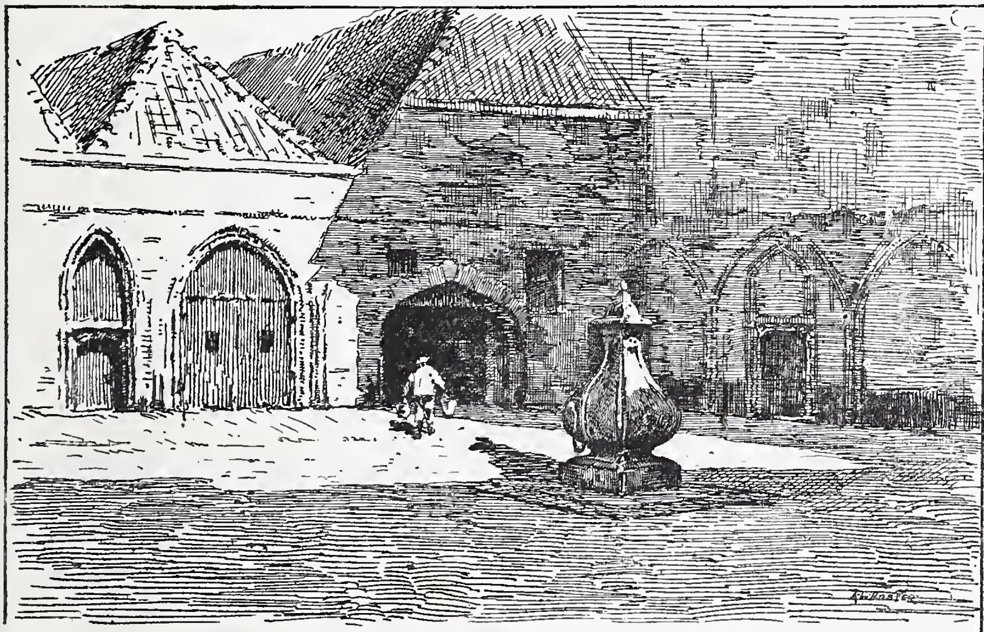
en waar het *saevis tranquillus in undis* boven den schoorsteen te lezen staat. Die oude tapijtwerken roepen tooneelen voor den geest uit de vaak benarde, maar altijd roemvolle dagen, toen de houten muren van Zeeland dikwijls de burgwal waren van onzen jeugdigen staat. Op de abdijplaats, waarvan in de eerste uitgaaf der gedichten van Jacob Cats eene geestige teekening voorkomt, werden door de vertegenwoordigers van den Eersten-Edele en der stemhebbende steden van Zeeland, deftige ernsthafte magistraten of soms ook allen

De abdij te Middelburg.

modepronkers met hoofschen zwier, menigmalen belangrijke staatszaken besproken, al wandelende onder de statige olmen en linden, welke het plein plach-

ten te beschaduwen. Nooit herrezen duidelijker voor mijn geest de verbleekte beelden van het verleden, dan wanneer ik op een achtermiddag in de Zoete (Mei) maand, peinzend drentelde over het plein, waar de zonnestralen wemelden door het frissche loof der bloeiende kastanjeboomen, opzag naar de oude gebouwen, welke al zoo menig geslacht hadden zien komen en zien gaan en luisterde naar het schoone klokkenspel van den eerwaardigen abdijtoren, waarvan soms oude volksliederen als geheimzinnige stemmen klonken over de stille stad. Aan de abdij sluit zich de kloosterkerk, sedert 1575 de Nieuwe Kerk genoemd, waar twee gedenksteenen herinneren aan Floris, den Voogd van Holland en aan graaf Willem den Tweeden, Roomsch Koning, wiens

Binnenplaats der abdij te Middelburg (Muntplein).

gebeente in October 1866 hier, na drie malen te zijn opgegraven, bij het gedenkteeken een rustplaats kreeg. Daar wordt ook gevonden de graftombe der admiralen Jan en Cornelis Evertsen, die iedere reiziger met ontbloot hoofd een eerbiedige hulde dient te brengen, daar hij anders volgens Helmers verdient: „des mijnslaafs lot in 's aardrijks ingewand".

De verzamelingen van het in 1769 gestichte Zeeuwsch genootschap der wetenschappen, zijn geplaatst in een deftig ruim gebouw, in 1889 door een kunstvriend aan het genootschap geschonken. Het museum, gelijk het gewoonlijk naar eene stichting in de achttiende eeuw van Mr. Johan Adriaan van de Perre genoemd wordt, verdient bezichtigd te worden. De overblijf-

selen van reusachtige dieren, gevischt uit de Zeeuwsche stroomen en merkwaardige gelofte-steenen, sieraden, munten en andere voorwerpen, opgedolven aan het strand van Walcheren, bewijzen dat een dichter terecht van deze streken schreef:

„Land met nevelen omtogen
En in diep geheim gehuld."

Zeer belangrijk zijn de hier bewaarde portretten, meest van mannen, die een nog zichtbaren voetstap nalieten in het zand van den tijd, zooals de admiralen Joost de Moor, de Evertsen; staatslieden en geleerden als Paulus van de Perre, Arnoud van Citters, Cornelis van Bijnkershoek; letterkundigen als Jacob Cats, Elisabeth Bekker, Jacobus Bellamy en Van der Woordt; geschiedkundigen als de la Rue, Verheije van Citters, Lambrechtsen en Samuel de Wind. In enkele dier afbeeldingen is treffende levenswaarheid, deftigheid gepaard met eenvoud en ernst, meestal als getemperd door een levendigen geest. De kroon der verzameling is het portret van den admiraal de Ruiter door Ferdinand Bol, omstreeks zijn overgangstijd geschilderd. Met meesterhand geteekend, ligt er ook een glans van kleuren in, waarbij andere schilderijen, waarover de adem niet ging van levenwekkende kunstbezieling, als het ware verbleeken. De admiraal is voorgesteld in een wapenrok van donker fluweel, waarop aan een met zilveren schelpen versierde halsketen de ridderorde van St. Michael prijkt, een onderscheiding, waardig den Vlissingschen Michiel, op wien ook de zinspreuk paste *Immensi tremor oceani*. Het breede voorhoofd, de donkere doordringende oogen, het blozend verweerd gelaat kenmerken den rustigen zeeman, niet alleen de ziel van 's lands oorlogsvloot, maar die, hóóger eeretitel nog, het toonbeeld was van een braaf burger en een nauwgezet, edel mensch. Dit kostbaar schilderstuk werd aan het genootschap geschonken door den laatsten mannelijken afstammeling der Evertsen, als een erkentenis voor de zorgen bij het verplaatsen der graftombe van de admiralen. Vroeger stond bij deze afbeelding het wiel, waaraan de Ruiter als jongen in de lijnbaan te Vlissingen had gedraaid en hing daarboven een afbeelding van den heldentocht naar Chattam. Maar het zou te ver voeren om al de belangrijke zaken in het museum bewaard, te bespreken en van de Zelandia illustrata te gewagen, waaruit een deel der kaarten en platen in een daarvoor gebouwde zaal bij afwisseling wordt tentoongesteld. Door gemis aan ruimte kon de rijke boekerij slechts op den beschoten zolder een plaats krijgen en misschien zal menigeen weinig vermoeden, welke hoogst merkwaardige werken daarin voorkomen, zooals o. v. a. een zeldzaam volledig exemplaar der vermaarde *Perigrationes in Oorentalem et Occidentalem* door de gebroeders de Bry en Merian te Frankfort uitgegeven, in zes fraaie folianten, afkomstig uit de bibliotheek van den minister Colbert.

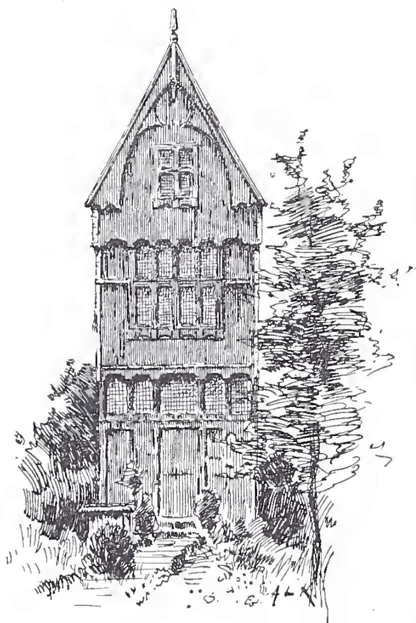
Duidelijker nog dan door de teekeningen in de Zelandia illustrata, wordt het vroegere volksleven afgespiegeld in de zoogenoemde Oude Zeeuwsche Kamer,

Walchersch boerenmeisje.

door het genootschap in 1882 ingericht. Het eigenaardig Walchersch landschap stemt merkwaardig overeen met een daarbij passend boerenleven, waarin meer poëzie schuilt dan menigeen oppervlakkig denken zou. Niet weinig landbouwersfamiliën kennen haar geschiedenis, met treffende bladzijden van vreugde en rouw. Zoo leeft in de geslachten Crucq, Caljouw, Jeanville, Labruyère, Midavaine, Maillers en anderen nog de overlevering, hoe zij door geloofshaat uit huis en hof en vaderland verdreven, na veel omzwerven in Walcheren een rustige schuilplaats vonden.

Naarmate de gemeenschapsmiddelen verbeterden en daardoor eene eeuwenlange afzondering ophield, veranderden zelfs onder den boerenstand de levensvormen en de oude Zeeuwsche zeden en gebruiken werden schier even zeldzaam als oude Zeeuwsche meubelen. Opkoopers doorkruisten het land en ruilden schoonschijnend, doch licht bewerkt nieuwerwetsch huisraad tegen oude fraai besneden meubelen en fijn oost-indisch porselein. Ook de zoo schilderachtige boerenkleeding begon meer en meer plaats te maken voor de gewone burgermode. Ten einde te behouden wat nog te redden was, richtte het genootschap eene zoogenoemde Oude Zeeuwsche Kamer in, die een getrouw beeld vertoont van den vroegeren toestand en afgebeeld is in *Eigen Haard* van 1886. Vier met zorg bewerkte en net gekleede levensgroote beelden, geven de vroegere en tegenwoordige kleeding onzer landbouwers te zien. De inrichting van dit vertrek had ook nog een hooger doel en wel opwekken van een betamelijk provincialismus, gegrond op de overtuiging, dat de pijlenbundel van den „leeuw met het zwaard", alleen hecht kan zijn door de innerlijke kracht der afzonderlijke deelen. Tegen een der zijmuren van het museumgebouw is voor enkele jaren, in den tuin de laatste houten gevel geplaatst, welke te Middelburg nog over was, waarvoor een gaarde is aangelegd in den trant der zeventiende eeuw. Maar wij mogen ons niet langer ophouden bij de belangrijke zaken hier bewaard en daar men nu een overzicht heeft van het oude Walcheren, kan men het tegenwoordige het best overzien van den niet moeilijk te beklimmen Abdijtoren of Lange Jan. Vandaar heeft men een schilderachtig uitzicht over de ruime welbebouwde stad, vervat als in een krans van veelkleurig groen, daar de vroegere bolwerken herschapen zijn in kronkelende lommerrijke lanen, tusschen hoog opgaand geboomte en dicht kreupelhout, waaruit men langs zacht-hellende gras- en bloemperken, over het breede watervlak der heldere grachten, ziet op de nette wonin-

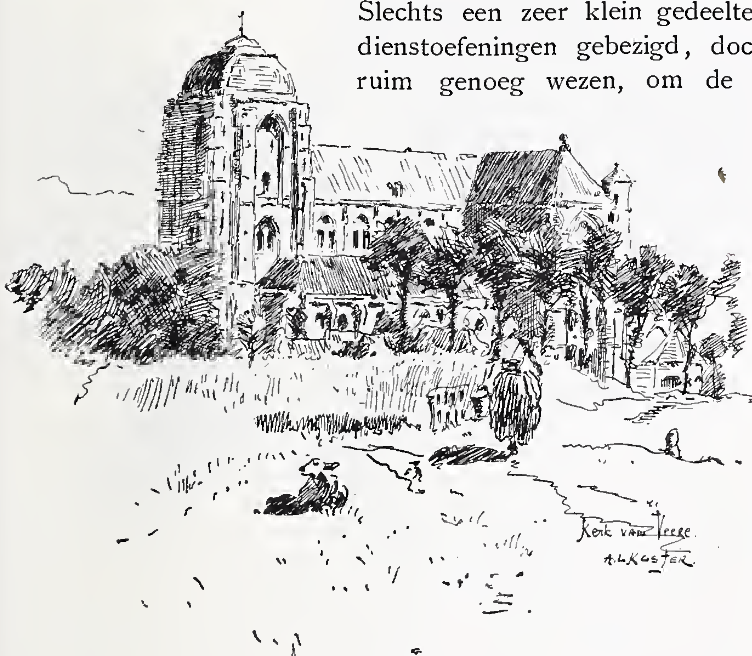

Laatste houten gevel te Middelburg.

gen, waarin welgestelde boeren na een werkzaam leven, zoo gaarne komen rentenieren. Daarachter liggen welige akkers, grazige weiden, dichte bosschen en schilderachtige dorpen, aan de westzijde omlijst door geelgrauwe duinen, terwijl aan de kim de Noordzee glinstert.

* * *

Een beplante calcey- of keiweg verbindt Middelburg en Veere. Omstreeks drie eeuwen geleden werd die weg aangelegd, daar er toen tusschen beide steden een druk verkeer bestond. Veere of Campveere was destijds een volkrijke en welvarende stad met kloeke en vroede poorters, die zooals in 1747, gelijk O. Z. van Haren schreef, „het voorbeeld wisten te geven, als men 't vaderland zag beven.'' Die bloei verminderde langzamerhand, doch in 1795 bestond er nog een schijn van welvaart. De verandering der staatsinstellingen verhaastte den achteruitgang, zoodat deze oude stad thans zeker een der meest vervallen van de gestorven steden in ons vaderland is, en alleen merkwaardig om als een doode te worden beschouwd. De kolossale kerk bij een der vroegere poorten, is een gewrocht van middeleeuwschen bouwtrant. Slechts een zeer klein gedeelte wordt voor godsdienstoefeningen gebezigd, doch het gebouw zou ruim genoeg wezen, om de geheele bevolking van Veere woning te verschaffen, wat in den tijd, toen men hier nog accijnsen hief, den burgemeester wel eens aangeraden is. Van de meeste straten is nog slechts een enkele woning over, doorgaans ledigstaande en zich kenmerkende door bouwvalligheid, hoewel hier en daar nog een flauwe afschaduwing vertoonende van vroegeren glans, o. a. door sporen van verguldsel op nu scharnierlooze vensterblinden. Velden van spichtig gras hebben de plaats ingenomen, waar nog voor honderd jaren aanzienlijke buurten waren en op de markt is plantsoen aangelegd. Daar verheft zich het stadhuis, een sierlijk gebouw uit het laatst der vijftiende eeuw, met gevelbeelden der heeren van

Kerk te Veere.

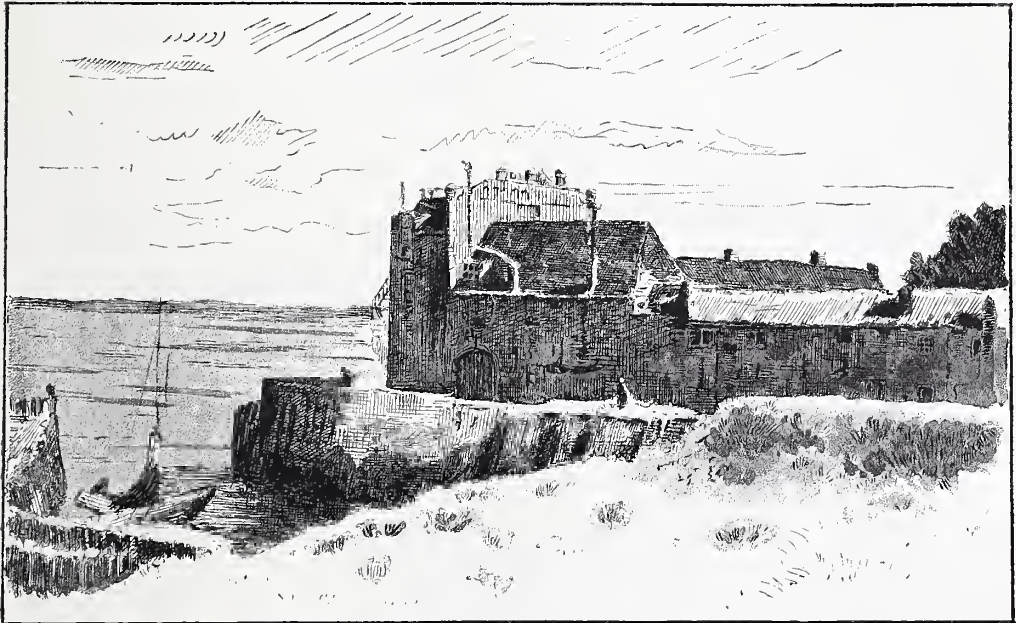
Borssele en Bourgondië, en gekroond door een slanken toren met klokkenspel. In de zoogenoemde vierschaar met banken en beschot van donker eikenhout, zijn tafel en zitplaatsen met rood laken bekleed en prijkt de doornstaf der justitie nog nevens de zitplaats van den baljuw. Omstreeks veertig jaren geleden, toen ik bezig was om een boekje over Veere te schrijven, heb ik die vierschaar eens op een avond bezocht en was de toenmalige burgemeester zoo vriendelijk, om kaarsen te doen aansteken op de koperen kroon en aan de groote armblakers aan den wand. Nimmer zal ik den indruk vergeten, toen ik een oogenblik alleen zat in de schemering van dat oude vertrek, waar het wemelende licht een flauw schijnsel wierp op de groote donkere schilderijen, waaronder een audientie van onzen gezant bij den doge van Venetië in 1609, hier juist paste. Op een zijtafel glinsterde de later veel besproken, zilver vergulden, met kunstig drijfwerk versierden beker, door Maximiliaan van Bourgondië, in 1551 aan de stad geschonken. Er was weinig verbeelding noodig, om in het klagend suizen van den najaarswind in het groote voorportaal, langs de breede steenen trap, en door de holle bovenkamers en ledige zolders, geestenstemmen te hooren van rondspokende oude magistraten, jammerende over den ondergang der eens zoo bloeiende stad.

Stadhuis te Veere.

Toen in 1858, Veere beschreven werd als een bouwval in Nederland, vond men op de kaai, nu zoo eenzaam dat men bijna schrikt voor het geluid van eigen voetstappen, nog een paar pakhuizen uit de zestiende eeuw, wellicht ééne het eigendom van de wereldberoemde firma de Moucheron, waarvan de opschriften op den sierlijken gevel *Envie defie* en *Repos ailleurs* haast een bittere ironie schenen. Aan het einde der kaai,

als een bolwerk in zee, is het logement De Kampveersche toren, eens de meest bezochte herberg in Zeeland. Men heeft daaruit een prachtig gezicht op het breede Veersche gat en het eiland Zuid Beveland. Aan den Walcherschen kant heeft men de in 1873 voltooide kanaal- en sluiswerken, en vervolgens de omstreken van Arnemuiden, een plaats tot in de zestiende eeuw een der belangrijkste havens van West-Europa, waar nu de ploeg gaat door vruchtbare akkers, op dezelfde plek waar voor drie eeuwen groote schepen spoorloos wegzonken. Terecht dichtte Gargon » *Verwonderlijk land / Daar diepte verzandt / En vroegere stroomen / Met bloemen en boomen / staan vroolijk beplant. /* Toen Koning Willem III, in Mei 1862 Veere bezocht, werd hij

De herberg De Campveersche toren te Veere.

aldaar aangesproken als de geliefde markies, wat zijn gemoed zóó trof, dat hij beloofde alles te zullen aanwenden om de stad weder op te heffen; maar zelfs een machtige vorstelijke hand kon dit droevig verval niet keeren. Tegenwoordig is het stadje het meest merkwaardig als een schilderachtige uitgestorven plaats, waar menige plek hare geschiedenis en legende heeft, de overgebleven huizen er meestal uitzien alsof in iedere woning een stervende ligt, en geen lijkrede kan welsprekender zijn dan de doodsche droomerige stilte, welke hier heerscht. In onzen tijd is er een groot verschil tusschen deze eerste plaats van het oude markiezaat, en hare zusterstad aan de Wester-Schelde. Vlissingen, het belangrijkste frontier van Zeeland en de Watersteiger van Vlaanderen, werd reeds in de vorige eeuw, de heldenstad onzer republiek genoemd. Niet alleen omdat zij de eerste was, die in April 1570 de

banier der vrijheid opstak, maar ook als de geboorteplaats van een reeks van zeehelden. Doch niet minder glansrijk blinken aan haar stedekroon de namen van Jacobus Bellamy, van Elisabeth Bekker en van andere „letterhelden," terwijl ook door een kennislievenden kring, hier in 1769 de grondslagen werden gelegd van het Zeeuwsch genootschap der wetenschappen. Sedert de voltooiing der spoorweg- en kanaalwerken wordt de waarde van Vlissingen als uitnemende havenplaats aan een breeden en diepen stroom meer en meer erkend, en de stad is zóóveel vooruitgegaan, dat de sporen van het afgrijse-

Zeeboulevard te Vlissingen.

lijk bombardement (de bombardasie, zoo als de boeren in den omtrek zeiden), schier geheel verdwenen zijn. Alleen wordt daaraan herinnerd door in enkele huizen gemetselde kogels en de ledige plek waar het toen verbrande stadhuis gestaan heeft. Dit was een der schoonste gebouwen van Zeeland, gesticht in 1594, en ontstaan uit het fiere gevoel, dat eenvoudige burgers een kleine republiek hadden gemaakt tot een middelpunt van den wereldhandel. Van den ouden westwal, tegenwoordig de zeeboulevard genoemd, heeft men een uitgestrekt gezicht over de wijde watervlakte en in de verte op de kust van Zeeuwsch-Vlaanderen. Er is sprake om het metalen standbeeld van onzen grootsten

admiraal naar dezen zeewal over te brengen. 1) Dat zou een goed werk wezen, want een glorierijk verleden wordt hier voor den geest geroepen en de stoute daden der Vlissingers in den eersten tijd van onzen vrijheidskrijg, klinken als wonderverhalen van zeemanschap en heldenmoed. Later, in de tweede helft der zeventiende eeuw, liep meer dan éénś 's lands vloot den Scheldemond binnen, met de vlaggen in top, omdat zij de eer van ons gemeenebest roemrijk tegen Engeland en Frankrijk had opgehouden en ondervonden, gelijk de Ruiter het in 1673 kon getuigen, dat de vijanden nog eerbied hadden voor (zijn schip) De Zeven Provinciën. Die zeehelden werden in Vlissingen dan met niet minder gejuich ontvangen dan de Compagnies-retourvloot, welke de schatten van Indië jaarlijks aan de Kamers van Zeeland brengen kwam. Deze kleine stad telde toen een tal van kooplieden, stoutmoedig genoeg om iederen tocht te durven ondernemen en met onwrikbare volharding om dien tot een goed einde te brengen. De Commissievaarders, te Vlissingen uitgerust, waren de schrik der zee en tallooze schepen, aan de vijanden ontnomen, werden door onverschrokken kapers hier binnengebracht en verbeurd verklaard, een wijs van oorlogsvoeren, waarvan destijds maar zeer enkelen de onzedelijkheid schenen te bevroeden.

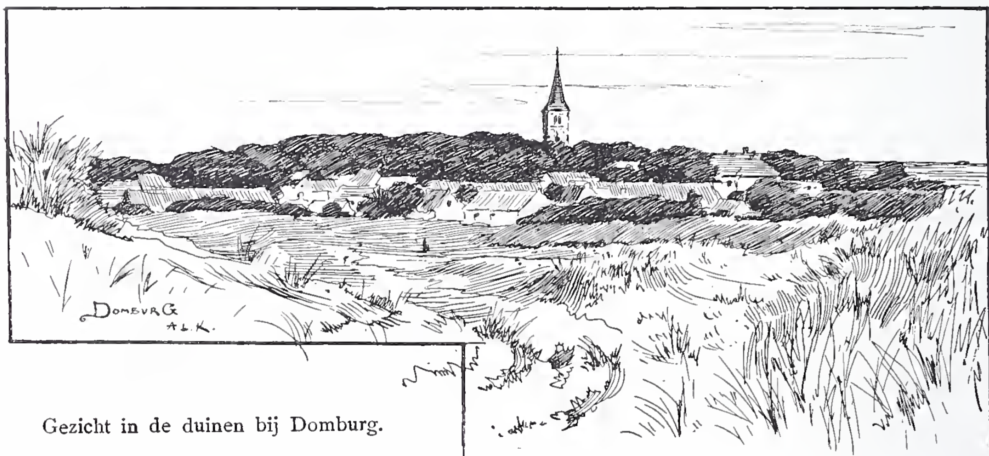
Een kwartier buiten de stad, aan een vlak en tot baden voortreffelijk ingericht strand, is, meest door Antwerpsche kapitalisten, een ruim en sierlijk badhôtel gebouwd, dat in de zomermaanden door vele vreemdelingen bezocht wordt.

* * *

Langs een klinkerweg, bevallig kronkelend door een bekoorlijke streek van het eiland, en door de „zoete en wel gelegen" dorpen Sint Laurens, Serooskerke en Oostkappel, kan men in drie uren naar Domburg wandelen. Reeds in het begin der zeventiende eeuw, werd een gedeelte van dien weg bestraat, meest ten gerieve van de bewoners der vele buitenplaatsen, welke door vermogende magistraten en rijk geworden kooplieden langs dien weg waren aangelegd, en waarvan de heugenis hier en daar nog bewaard wordt door de zware gemetselde of hardsteenen pilasters der lang verdwenen toeganghekken. In die dagen voerden lanen, besloten tusschen net geschoren hagen, naar het deftige woonhuis en verder naar bloemtuinen, lustprieelen, vijvers, meloenbergen, boomgaarden en sterrebosschen, gelijk dat alles door Gargon nauwkeurig wordt verhaald. Voorbij Oostkappel beginnen de grauwe en geele duinen boven het donker groen der bosschen te blinken, en spoedig ontwaart men tusschen hoog hout de gekanteelde torens van het kasteel Westhove, waarvan de grondslagen waarschijnlijk reeds in den tijd der

1) Dit is in Augustus 1894 geschiedt.

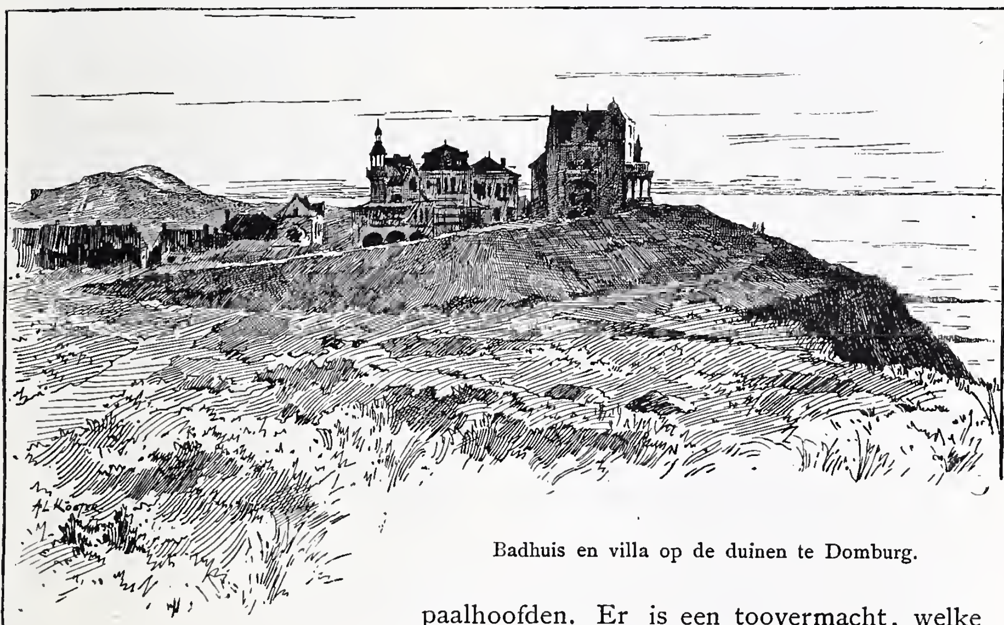
Noormannen werden gelegd, en waar meermalen het gerucht van den krijg werd gehoord. Het is zeker een treffende tegenstelling met die eerste bestemming, dat de weldadige eigenares van het landgoed het sedert eenige jaren gebruikt als een zomerverblijf voor zwakke en behoeftige kinderen, die hier een uitnemende verpleging genieten en in dat gezonde oord letterlijk opfleuren. De zware breedgetakte lindeboom, welke het ruime voorplein overschaduwt, is waarschijnlijk de oudste levende bewoner van Walcheren en deze aan de Heilige Maagd gewijde boom, staat hier als een zinnebeeld, dat deze schoone bezitting aan het Mariaklooster te Middelburg toekwam. Eeuwen zijn over haar eerwaardige kruin heengegaan, en deze linde was reeds een oude stam, toen Keizer Karel in Juli 1540, hier de gastvrijheid genoot van den rijken abt Philips van Schoonhoven. Onder haar loofdak ontmoette, een halve eeuw later, de toenmalige eigenaar Pieter Lozeleur de Villiers, meermalen de weduwe van zijn edelen meester, en be-

Gezicht in de duinen bij Domburg.

sprak met Louise de Coligny, die destijds het Prinsenhof te Vlissingen bewoonde, en hier wel eens haar vriend den beroemden geneesheer Matthias de Lobel kwam raadplegen, de sluwe plannen van Leicester en den toestand van het benarde Nederland. Weder twee eeuwen daarna, wandelde onder dezen zelfden boom de nobele Johan Adriaan van der Perre met zijn huisprediker, den lateren hoogleeraar J. H. van der Palm, en werd het plan geregeld om in Middelburg een museum te stichten tot verspreiding van degelijke, bruikbare kennis en bevordering van waarachtig volksgeluk. Een gevoel van ernst vervult het gemoed in de statige dreven van dit oude landgoed, lanen duister door het loof van forsche eiken, wier bemoschte stammen kaarsrecht naar boven stijgen en hier en daar zich spiegelen in het heldere water van een kronkelenden vijver. Van Westhove kan men naar Domburg wandelen, door het overbosch van het landgoed Duinvliet, en langs de fraaie villa Irma van den beroemden geneesheer Dr. J. G. Mezger,

die hier gewoon is jaarlijks enkele zijner aanzienlijkste patienten te behandelen. De rijweg door de manteling achter Westhove, Berkenbosch en Duinbeek, slingert zich schilderachtig over, met oorspronkelijk bosch dicht begroeide duinheuvelen, waar het loof dan soms zóó dicht is, dat de zonnestralen slechts even wemelen kunnen door het lommer van elzen, berken en eiken. De mensch heeft hier slechts weinig gegrepen in de ontwikkeling der natuur en hier en daar, waar de eeuwenoude boomen kromgetrokken en verwrongen zijn in de worsteling met den fellen zeewind, heeft men tafereelen vóór zich, grootsch en woest als Gustave Doré wist te schetsen. Nevens dit bosch, liggen de duinen, bedekt als met een tapijt van frisch en veerkrachtig mosch en kleurige bloemen, en daarachter ruischt de zee. Aan het einde der manteling staat op een vlak gemaakte duin het nieuwe badpavilloen, dat in 1889 het eenvoudige, in 1838 gestichte badhuis verving. Van het ruime voorplein, heeft men het gezicht op de grenzenlooze, woelige, wiegelende, schuimende watervlakte, waarvan de wit getopte golven zacht bruisend wegsterven op het vlakke strand of klaterend breken op de steenblokken der

Badhuis en villa op de duinen te Domburg.

paalhoofden. Er is een toovermacht, welke den voet kluisteren kan, in het gezicht van de zee, en vooral bij ons Nederlanders, tot wie de polsslag van den oceaan als spreekt van de kloeke vaderen uit de bange dagen, toen zij op hun penningen stempelden, dat de zee tegelijk hun vijand en hun beschermer was. Van deze hoogte heeft men, dikwijls half verborgen in den nevel, het gezicht op de duinen van Schouwen, waarboven de lichttoren uitsteekt die, met het vuurschip op den gevaarlijken Banjaard, in stormachtige winternachten voor menig schip sterren der hoop zijn ge-

weest. Wanneer men van de achterzijde van het badpavilloen, over de manteling en het schilderachtige dorp, het oog laat gaan over het eiland, met zijn vruchtbare akkers, frissche weiden met vee gestoffeerd, in boomgroepen schier verscholen dorpen en de stadstorens aan de kim, komen ons de woorden uit den Hollandschen duinzang voor den geest:

„Lief tooneel van genoegen, van welvaart en vlijt,
Bij den vreemd'ling met eerbied te naderen,
Uit het braambosch en lisch van den vroegeren tijd,
Dus gewrocht door de deugd onzer vaderen."

In de manteling te Domburg.

Hier staat men ook op klassieken bodem, want omstreeks de plek waar thans de villa Carmen Sylva, de herinnering aan het zomerverblijf der Koningin Elisabeth van Rumenië in 1889 levendig houdt, kwam in 1647 aan het strand een tempeltje voor den dag, met een tal van oudheden, meest geloftesteenen aan de godin Nehalennia gewijd. Verder oostwaarts achter Westhove werd later een begraafplaats gevonden, met een aantal ruw bewerkte eikenhouten doodkisten, waarin geraamten, sieraden, wapenen en muntstukken uit de zevende en achtste

eeuw. Liet de ruimte het toe, dan zou van deze geheimzinnige stranden vele merkwaardige overleveringen te verhalen zijn.

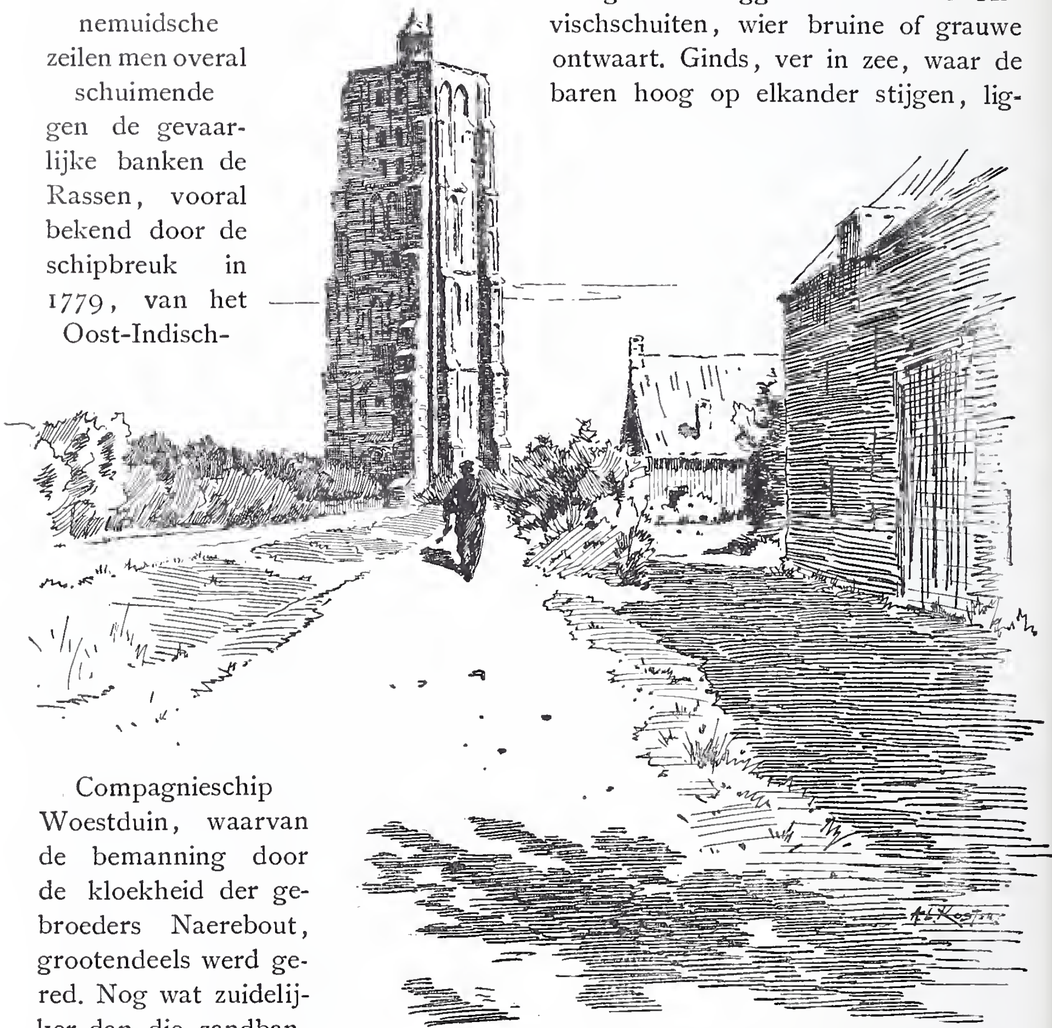
Boerenmeisje uit Westkappel.

Een schelpweg voert van Domburg naar Westkappel. Rechts liggen de duinen hier zóó hoog en forsch, als daagden zij de zee uit om haar kracht te beproeven en schilderachtig als een berglandschap. Aan de landzijde op de velden ziet men een paar vliedbergen, over welke, door menschenhanden opgeworpen heuveltjes niet weinig geschreven is en waarvan de oorsprong in den nacht der eeuwen schuilen blijft. Op de aan den weg grenzende weiden, kan men opmerken, hoe hier het koemelken niet gelijk elders, door ruwe vaak onzindelijke mannen geschiedt maar door jonge altijd nette blootarmige boerinnetjes. Van Domburg bereikt men in drie kwartier den Westkappelschen dijk en waar deze aan de duinen sluit, gebeurde omstreeks het midden der vorige eeuw het ongeluk, dat aan Bellamy stof gaf voor zijn roerend gedicht Roosje. Op de verstoven duinen werd hier in 1540, in het bijzijn van Keizer Karel, de vermaarde zeedijk aangelegd, waarvan de grondslag zestien malen de hoogte bevat, zoodat men door de geringe glooiing nauwlijks merken kan op een dijk te wezen. Het weerstandsvermogen dezer waterkeering komt vooral uit, wanneer, bij noordwesten storm, de geweldige baren bulderend komen aanrollen, maar tegen de flauwe helling schuimend en meestal zonder schade te doen, wegspoelen.

Dijkwerkersjongen te Westkappel.

Van den dijk heeft men een zeegezicht véél levendiger dan te Domburg, daar de diepte van de Vlissingsche reede dicht langs de kust loopt. Bijna altijd zijn hier zwarte op den wind golvende rookpluimen te zien van komende en vertrekkende stoombooten, of de torenhooge zeilen van driemasters', welke in de blauwende verte schemerend verdwijnen. Tusschen die vaartuigen schommelen ranke loodsbooten, door vlugge beweging gemakkelijk te onderkennen van de stevige maar logge Oostender en Arnemuidsche vischschuiten, wier bruine of grauwe zeilen men overal ontwaart. Ginds, ver in zee, waar de schuimende baren hoog op elkander stijgen, liggen de gevaarlijke banken de Rassen, vooral bekend door de schipbreuk in 1779, van het Oost-Indisch-Compagnieschip Woestduin, waarvan de bemanning door de kloekheid der gebroeders Naerebout, grootendeels werd gered. Nog wat zuidelijker dan die zandbanken, lag het vergane eiland Schoonevelde, waar onze vloot onder de Ruiter soms een veilige reede vond, wanneer zij waakte tegen landingen op de Zeeuwsche kusten. Aan het einde van den dijk ligt Westkappel, het volkrijkste dorp van Walcheren. De dijkwerkers zijn meest gezonde, eerlijke en pittige menschen, met eigen zeden en eigen aard, waarom zij zich maar zelden met anderen verbinden en zelfs

« Oude toren », thans vuurbaak te Westkappel.

in uiterlijk voorkomen van hun landgenooten te onderkennen zijn. Iedereen heeft een bijnaam (een bie-smaek) en sommigen weten nauwelijks hun familienaam. Hoewel hier veel sterke drank wordt gebruikt, vindt men er toch betrekkelijk weinig dronkaards. De oude kroniekschrijver Reigersberg verhaalt, dat oud Westkappel in vroegere dagen „de principaalste zeestad" van Zeeland was, en uit de kroniek van Melis Stoke weten wij, hoe Willebrord in 694 te Westkappel kwam en door een der wachters van den tempel van Mercurius werd gewond, welke daad deze man door een schrikkelijk godsoordeel ontgelden moest. Dit opstuiven schijnt nog in het volk te liggen, dat gemakkelijker te leiden, dan te dwingen is, en wanneer hier een dweepziek afschaffer de tempels van den drankduivel met geweld wilde vernietigen, liep hij gevaar om als de genoemde heilige, van deze stoere kerels een duchtig pak slaag te krijgen. Niet ver van Westkappel, ligt schilderachtig bij de duinen het dorpje Zoutelande, waarvan het kerkje misschien reeds bestond, toen in 1253 de Vlamingen hier een landing deden, en door Zeeuwen en Hollanders geducht geslagen werden. Eene liefelijke legende, getuigende van de toewijding en teederheid, waarmede aanzienlijke vrouwen uit Middelburg op het slagveld zelf de gekwetste vijanden gingen verplegen, werd voor eenige jaren in het oude Rechtsboek van Den Briel ontdekt. Wij zijn nu in het hart van Walcheren en aan dezen bekoorlijken duinzoom zijn de oude Zeeuwsche zeden zuiverder dan elders bewaard gebleven. Op feestdagen kan men hier de voorouderlijke kleeding nog in al haar oorspronkelijkheid en treffende kleurschakeeringen zien. In deze streken plaatst men, na het eindigen van den graanoogst, nog een schoof op den hoogsten duinheuvel, zoo het heet voor de vogels, maar oorspronkelijk een dankoffer aan de goden, evenals de groene tak aan het hek der hofstede, welke de booze geesten afweert. In deze buurt gelooft men nog, hoe in donkere Decembernachten, de meerminne door het hout ruischt, overal zwarte sporen na-

Boerenmeisje uit Domburg.

latende, waarschijnlijk een flauwe herinnering aan de wilde jacht van Holla, die te midwinter door de lucht gierde. Het landschap, hoewel zonder sterk sprekende trekken, is uitlokkend door kalmte en vrede. Tusschen dicht geboomte verscholen, liggen nette, van welvaart getuigende boerenwoningen, grenzende aan tuinen vol rozen, bloemen van damast, anjelieren en lelies, ingesloten tusschen taxisheggen en prijkende met tot figuren gesnoeide palmen. De dorpen Meliskerke, Biggekerke en Koudekerke zijn omringd door welige akkers, waarop de vermaarde Zeeuwsche tarwe golft, onder den adem van het koeltje, dat suizend heenstrijkt over de hier bijzonder hooge en schilderachtige duinen en ruischt in de hooge boomen, waarboven de oude grauwe torens uitsteken. Op het door een muurtje omsloten kerkplein, nog kort geleden begraafplaats, verheft zich het eeuwenoude bedehuis, waaromheen de kleine lieve woningen als kinderen om eene moeder geschaard staan. Voor deze eenvoudige dorpelingen is de kerk dan ook het middelpunt van het familieleven, en zij zijn zóó innig gehecht aan de zuivere gereformeerde leer, dat zij zich geen zaligheid buiten die opvatting voorstellen kunnen. Geen plek is mij bekend, waar alles meer tot behaaglijke kalmte stemt, en de polsslag van het leven rustiger klopt. Daarom zou deze stille duinstreek een heilzaam verblijf zijn voor geestelijk vermoeiden in onzen onrustigen, fel bewogen tijd.

Dat Walcheren een dichterlijk land is, zal, naar ik vertrouw, uit het bovenstaande blijken. De reiziger vindt hier fraaie wandelingen en goede herbergen; de kranke, gezonde zeelucht door bosschen getemperd; de geschiedvorscher grootsche herinneringen, en de kunstenaar een rijkdom van schilderachtige stadsgezichten en treffend natuurschoon.

Domburg, Juli 1893.

VLISSINGEN

DOOR

J. H. GALLÉE.

Ditmaal zullen wij niet langs den vlugsten weg Vlissingen trachten te bereiken. Wij gaan niet met de Staatsspoor, die ons, omstreeks acht uur vertrekkende, drie en een half uur later in Vlissingen laat uitstijgen; wij gaan nog eens den ouden weg, dien onze voorvaderen gingen, wanneer zij zich van Holland naar een der Zeeuwsche eilanden begeven moesten. Wel duurt hij langer, die tocht van 9 uur 's morgens tot half acht 's avonds, maar des zomers met mooi warm weer is hij rijk aan afwisseling. Eerst rechts en links op Maas en Noord de bedrijvigheid van handel, nijverheid en scheepvaart; de groote werven van den Kinderdijk naast de groene vlakten met het schoone Hollandsche vee. Hoe meer men Dordt nadert, hoe meer men in tafereeltjes op het water en aan den oever herinnerd wordt aan de schilderstukjes van Jacob en Albert Cuyp of Van Goijen.

Het schilderachtige oude Dordt met zijne bedrijvigheid op het water en op de kaaien, met zijne fraaie lijnen van gebouwen, afgewisseld door de ranke vormen van zee- en rivierschepen, badende in den dampigen, wazigen morgenzonneglans, heeft menigen landgenoot en menigen vreemdeling naar penseel of stift doen grijpen, maar ook velen doen gevoelen dat alleen de meesterhand zoo iets vermocht terug te geven, terwijl velen het bij het willen moesten laten.

Verder dan de Dordtsche Kil gekomen wordt het water breeder en breeder en stiller en stiller wordt het op den wal; vreedzaam grazen de koeien op den dijk of staan tot den romp in het koele water; rustig en lui liggen de zeehonden op de zandplaten, die bij ebbe zijn drooggekomen.

Snel glijdt de boot, onder begunstiging van het tij, door het water, op een warmen dag een spiegel gelijk. Hier en daar wordt eens aangelegd of gestopt om een bootje gelegenheid te geven zijn passagier aan boord te brengen of af te halen; zoo o. a. aan de Willemstad; hier wordt, naar de kapitein der boot zegt, voor een boer, mits hij vee bij zich heeft, meer gedaan dan voor een hooggeplaatst passagier, al was het een hoofdofficier, want aanleggen alleen voor een mensch neemt te veel tijd weg.

Visschers van Bruinisse, tjalken die door het kanaal van Hansweerde naar Antwerpen varen, vrachtschepen, waaronder van Keulen, met de Duitsche vlag in den mast, verlevendigen de groote watervlakte, die zich op sommige plaatsen tot in den horizont verliest. Thans geeft de zonneschijn tinteling van licht en kleur over de wateren, die, als een noord- of zuidwester ze in beroering brengt, zoo onstuimig en verbolgen kunnen zijn, dat de Middelburg I of II zijn boeg

onder de golven steekt en menigeen, die voor zijn genoegen deze reisroute naar Middelburg of Vlissingen genomen heeft, zich goed en wel in den ratelenden trein wenscht, die aan de hersens en maag in beroering brengende schommelingen niet onderhevig is.

Voor onze voorouders was er echter geen andere weg; zij dachten er niet aan zich te beklagen, wanneer reeds de avond van denzelfden dag hen in Zeelands schoone hoofdstad zag. Omstreeks 8 uur 's avonds legt de boot in Vlissingen aan en hij, die de geheele reis van des morgens 9 uur heeft medegemaakt, is blijde dat hij, dankbaar voor het vele schoons dat de tocht opleverde, de beperkte ruimte weder verlaten mag.

Wie naar het badhuis wil, kan in Middelburg de boot verlaten en de

De Middelburgsche boot te Middelburg.

stoomtram nemen, die hem in korten tijd naar het groote badhotel brengt. Dit hotel ligt zeer schoon op een duin, de Nollen, en geeft het uitzicht over zee en Schelde naar het zuiden en westen, terwijl naar noord en oost, de blik tot de duinen van Zoutelande, over Biggekerke en Koudekerke tot voorbij Middelburg, en over de roode daken en den sierlijken toren van Vlissingen reikt. Het hotel, een vierkant met twee hoektorens, waarin salons zijn uitgebouwd, is ontworpen door een Franschman, in 1882 uitgevoerd door een Belg, die inwendig vele verbeteringen in het plan maakte. Het wordt geëxploiteerd door een Nederlander. In dit opzicht echt Vlissingsch, waar men bijna overal samenwerking (ook tegenwerking) van verschillende nationaliteiten aantreft. In zijn uiterlijk maakt het een aangenamen indruk, terwijl het inwendige zeer behaaglijk en comfortable is ingericht.

Voor tochten door het eiland of op de Schelde en naar het schilderachtige Staats-Vlaanderen ligt het zeer gelegen door de tram, die in weinig tijds naar Middelburg en de haven der booten brengt, en door de samenkomst bij het badhotel van de harde wegen, die naar Zoutelande, West-Kapelle en andere inwaarts gelegen plaatsen voeren.

Met de stad is het verbonden, behalve door een breeden straatweg, waarlangs boschjes met slingerpaden, door een breede wandeling over den zeedijk, *de zee-boulevard* genaamd, die, omstreeks 10 meter boven den zeespiegel, zich ver voorbij het hotel, den hoek der Nollen om, tot het gehucht Dishoek en zijne hooge duinen voortzet. Allengs klimt de weg, die, daar hij bestraat is, ook bij regenweer eene goede wandelplaats biedt, en komt bijna tot de hoogte der duinen.

Het Badhuis te Vlissingen.

Genotvol is het op een stillen zomeravond op een der hier geplaatste banken te zitten mijmeren en in de door de ondergaande zon zoo heerlijk verlichte zee te staren. Hoe rustig het weer is, toch slaan de vloedgolven der Noordzee met woeste kracht tegen de golfbrekers, die den duinvoet tegen de vernielende werking der zee beschermen; indrukwekkender nog, wanneer de wind de golven gebeukt heeft en de zee in schuim tot op de hoog boven haar gelegen zitplaatsen opspat.

Landwaarts in ontwaart men de woeste hooge duinen van Zoutelande, maar onmiddellijk daarachter het heldergroene, welige weiland afgewisseld door de roode daken der hoeven, die in de hooge olmen verscholen liggen; al de rijkdom van het groene Walcheren, de groote bosschen van buitenplaatsen als Der Boede, Moesbosch en Ter Hooge, met de torens van Middelburg, Koudekerke en Souburg, eens het verblijf van den grooten Marnix van St. Aldegonde, in het verschiet.

Neemt men den weg over den zeeboulevard naar de stad, dan is het ge-

meentebadhuis een punt dat uitlokt om zich eenige oogenblikken neder te zetten. Hier worden de kaarten voor strandstoelen en badkoetsjes verkocht, hier zijn ververschingen te krijgen, hier is het vooral des Zondags een aardig tooneel van drukte en beweging als de Zeeuwen in hunne schilderachtige drachten er zeelucht en „*Badeleben*" komen genieten, als vereenigingen uit Antwerpen, met of zonder hunne dames, met vlaggen en banieren, en muziek voorop, liederen ten beste geven of op het strand hunne vroolijkheid botvieren om eindelijk vermoeid uit te rusten op het terras van het groote badhuis, waar het Zondags-concert zich hooren laat.

Dat gemeentebadhuis is een geliefd plekje voor den Vlissinger en geen wonder: door den veelhoekigen bouw kan men onder de veranda haast altijd een plekje vinden, waar men tegen den wind beschut is, en, waar men ook zit, overal heeft men een heerlijk vergezicht. Ver in het zuidwesten zijn de hooge huizen van de Belgische badplaatsen Heijst en Knocke zichtbaar. Bij buitengewoon helderen hemel ziet men zelfs de torens en huizen van Blankenberghe; doch dit voorspelt meest de nadering van storm of onweer. Ver uit zee ziet men de booten en zeilschepen aankomen en het loont dikwijls de moeite om met den grooten kijker al de bewegingen van schip en zeilen te volgen, wanneer zee of wind den schipper tegenwerken.

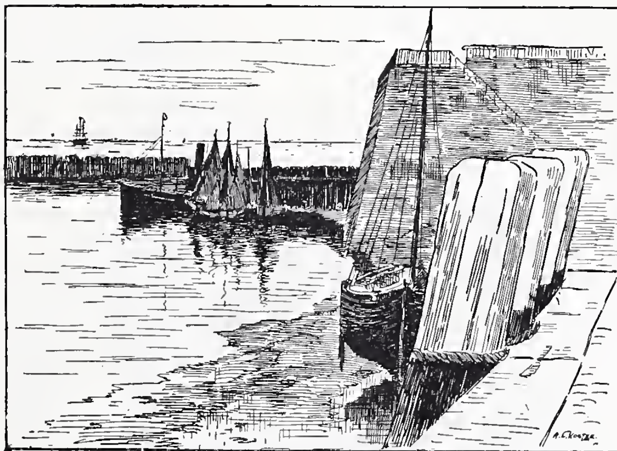
Meer in het zuiden de kust van Staats-Vlaanderen met de torens van Groede, het vuurlicht van Nieuwesluis, Breskens met zijn vervallen forten en daar voor en meer oostwaarts de Schelde met hare voortdurende beweging van stoomschepen, driemasters, schoeners, visschersvaartuigen en schepen der loodsen, die onverschrokken, hoe hol de zee ook staat, de aankomende schepen in zee te gemoet gaan, wedijverende wie de eerste zal zijn, de Belg of de Nederlander. Dikwijls is het een zware strijd, want België heeft onder de pressie van Antwerpen veel voor zijn loodswezen over; maar moedig wordt er gestreden al is er geen persoonlijk voordeel aan verbonden. Bij onze zeelieden heerscht in sterke mate de overtuiging dat het rood, wit en blauw voor de Belgische kleuren niet mag onderdoen.

Voor den Staat is iedere keer, dat onze loodsen worden aangenomen, tot voordeel, want elk schip moet een loods aan boord hebben, en, of men zijne diensten noodig heeft of niet, het loodsgeld moet aan het Nederlandsch of Belgisch loodswezen worden uitbetaald.

Als men van het gemeentebadhuis langs den breeden, door de golven gebeukten zeeboulevard, naar de stad gaat, om den ouden vestingtoren heen, die, naar men zegt, eenmaal een der poorten van Oud-Vlissingen was, en thans tot museum wordt ingericht, dan ziet men dicht bij het hoofd de beide societeiten der Nederlandsche en Belgische loodsen naast elkaar gevestigd in sierlijke gebouwen, met ruime lokaliteit en een wijd gezicht over zee en Schelde. Daar leven zij het grootste deel van den dag onder hunne veranda's naast elkander, steeds op den uitkijk, gereed om elkander voor te zijn in het aanbieden hunner diensten aan de schepen. Tot eenige aaneensluiting van de beide vereenigingen of van hare leden komt het echter niet. Ieder leeft

zijn eigen leven, ieder gaat zijn eigen weg, ieder streeft voor de vlag, die van zijne tinne wappert.

Gaat men van het badhuis de groote straat langs naar de stad, dan vindt men halverwege een klein houten huisje staan, waar, als de stationeerende beambte zulks noodig oordeelt, een onderzoek geschiedt of in den wagen zich wellicht ook flesschen of vaten met wijn of sterken drank bevinden, want Vlissingen is nog in het bezit van accijnsen op gemaal en gedistilleerd, eene belasting die in 1892 nog eene som van f 50.000 opbracht. Hier op deze plek ongeveer is ook de plaats te zoeken waar het oude Vlissingen gestaan heeft. Op de beide oude kaarten, ten stadhuize te zien, is op de oudste de kerk van Oud-Vlissingen nog aanwezig; de latere kaart, waarop de ronde stadswal plaats gemaakt heeft voor bastions en hoornwerken, vertoont een hoornwerk op de plaats waar de oude kaart nog den ringwal van Oud-Vlissingen heeft.

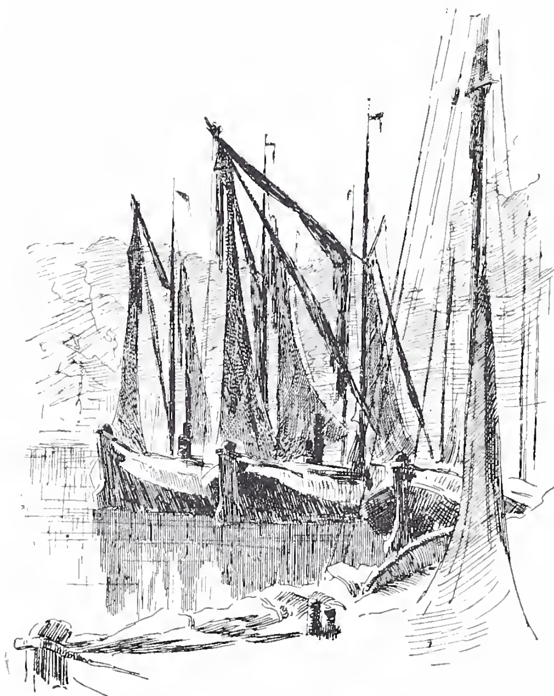
Ingang der Haven.

Voor 1264 stond hier een steenen gebouw, dat in dat jaar door Wisse van Koudekerken aan vrouwe Aleid (v. Mieris Groot Charterboek I 296) werd opgedragen. Nieuw Vlissingen, dat meer oostelijk gebouwd werd, ontstond omstreeks 1227. Wellicht hebben veranderingen in het vaarwater schuld gehad aan deze verplaatsing, evenals ook de latere havenbouw zich meer naar den oosthoek heeft moeten richten. Dat er belangrijke veranderingen hebben plaats gehad blijkt o. a. hieruit, dat Melis Stoke het in de 14e eeuw een nauw en onrein diep noemde; de groote waterafvoer dier dagen had nog door de Oosterschelde plaats. In 1547 werd op last van Maximiliaan van Bourgondië de laagwater-breedte tusschen Vlissingen en Breskens opgenomen en aangegeven als 3170 meter, terwijl tegenwoordig de breedte van hetzelfde vlak 4310 meter bedraagt. Hoe dit zij, in den aanleg der havens is een duidelijk streven oostwaarts waar te nemen. In 1315 werd door Willem III graaf van Holland en Zeeland een nieuwe haven gemaakt, thans de oude of Koopmanshaven geheeten. In de 16e eeuw had de uitbreiding langs den Nieuwendijk plaats, waar zich het loodskantoor en de woning van den inspecteur van het loodswezen bevinden, toevallig thans een nazaat van den grooten admiraal, wiens groen verweerd standbeeld tot dezen zomer schuins tegenover de inspecteurswoning stond op het kleine rondeel, dat de beide havens scheidt.

Oostelijk van deze haven — thans de ligplaats van de schilderachtige schuitjes der Arnemuiders, die vrouw en kinderen in hun stadje latende, hier hun schuitjes met bonte zeilen meren, — is in 1581 de Pottehaven gegraven.

Dit was de eerste uitbreiding der stad, die in 1489 onder Philips van Bourgondië tot vesting was verheven. Toen was zij nog besloten binnen den kring van Westerhoofd, Kruittoren, Kaaskade en Ritthemsche markt waar de poort stond, terwijl aan de oostzijde de wal, waar nu de Walstraat is, langs den Nieuwendijk de stad omsloot.

In 1612 werden de versterkingen uitgelegd en de oude vesten werden gebruikt om een dokhaven en daaraan verbonden oosterhaven te maken, thans de zoogenaamde marinehaven en marinesluis. De wallen zijn nu verdwenen, op een enkele na, als bij de Oranjemolen — Prins Maurits zaliger nagedachtenis. Evenzoo de meeste oude huizen; een enkel fraai geveltje, zooals dat in de Lange Noordstraat, doet zulks te meer betreuren.

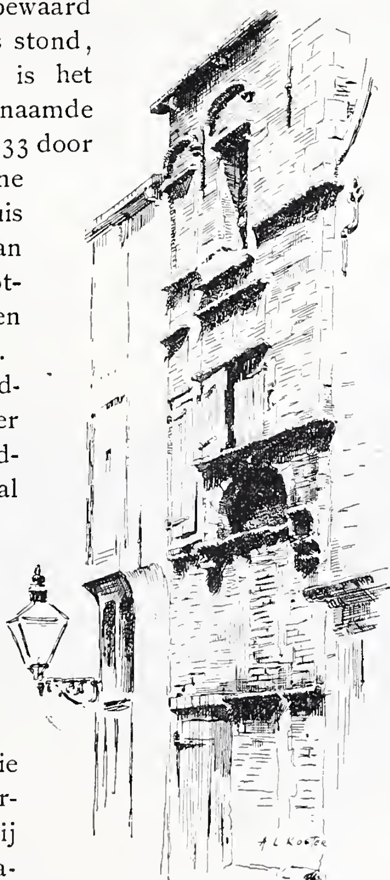

Arnemuider visschers, netten drogende.

De vesten aan de westzijde zijn gedempt en vruchtbaar bouwland en bouwterrein geworden. Hier bevindt zich ook de fontein ter eere van Betje Wolf en Aagje Deken, gesticht op het plein waar de hoofdstraat van de stad naar het badhuis zich met den weg naar Middelburg vereenigt. Terwijl de nieuwe haven, de marinehaven en het dok op het peil van het binnenwater gelegen zijn en door sluizen van de zee zijn afgesloten, staan de oude Koopmanshaven, de Nieuwendijk en Pottenhaven in ongestoorde communicatie met het buitenwater; dientengevolge vertoont zich hier het schouwspel, dat tweemaal in het etmaal deze havens van water ontbloot worden en dat de schepen, die er zich in bevinden, op het droge geraakt, soms in allerlei richtingen gedurende de ebbe door elkaar liggen — een tijd, die door velen gebruikt wordt om kiel en zijkanten te teeren of te kalefaten.

De nadeelen eener vesting zijn door Vlissingen niet weinig ondervonden. Voor honderd jaren bezat het een fraai oud stadhuis, in de Tegenwoordige Staat v. Zeeland afgebeeld; het beleg van 1809, door de Engelschen, deed het met

alle schatten van kunst, oudheden en archiefstukken in rook en vlammen opgaan.

In 1594 was het op de groote markt gebouwd, 109 voet breed en 61 voet diep en vertoonde in zijn voorgevel „alle de vijf orders van bouwkunde". In de raadkamer waren de portretten der prinsen en twee schilderijen, het eene de overwinning bij Chatham, het andere (door een Spanjaard) de vloot van Spanje voorstellende, die Anna van Oostenrijk van Vlissingen afhaalde. Van dat alles is niets bewaard en op de plek, waar eenmaal het stadhuis stond, bevindt zich nu eene school. Sinds 1812 is het gemeentebestuur gehuisd in het zoogenaamde Paleis op het Dok, een statig woonhuis, in 1733 door Pieter van Dishoeck gesticht, dat door zijne inrichting op breede schaal voor stadhuis uitnemend geschikt is. Van de gaanderij van het dak heeft men een uitzicht, dat het grootste gedeelte van Walcheren omvat en een breed vergezicht over zee en Schelde biedt.

Oude gevel in de Lange Noordstraat te Vlissingen.

Ook Vlissingens oudheidkamer bevindt zich hier in de zalen der bovenverdieping. Niet zoo rijk als die van Middelburg, verdient zij toch een bezoek. Tal van portretten van historische personen, brieven en gedrukte werken, voorwerpen, die hen toebehoord hebben, o. a. van de Ruijter, Naerebout en Hobein, Wolff en Deken, Bellamy, afbeeldingen van vroegere gebouwen, worden hier bewaard — veel er van is verzameld door den Heer W. van der Os, die reeds als student te Utrecht een groote verzameling bijeengebracht had en deze bij zijn te vroegen dood aan zijne vaderstad naliet. Alle krachten worden ingespannen om door zorgvuldig verzamelen het door den brand geleden verlies eenigermate te vergoeden.

Het rad uit de lijnbaan der Heeren Lampsens, dat eenmaal door Michiel de Ruyter gedraaid werd, bevindt zich tot groot leedwezen der Vlissingers niet hier maar te Middelburg. De lijnbaan zelve, die eenmaal op het Dok bij het Waaigat stond, is verdwenen. Verdwenen zijn ook de Westindische pakhuizen aan de overzijde, die uit denzelfden tijd dagteekenden.

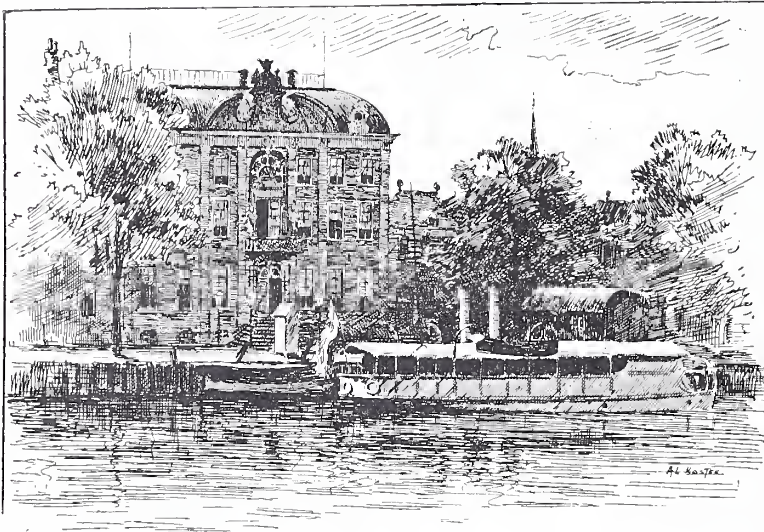
Het groote gebouw, dat thans de woning van den directeur der scheepstimmerwerf de „Schelde" is, heeft velerlei lotwisseling gekend; na jarenlang Schuttershof der Kolveniers te zijn geweest, is het vervolgens de woning geworden van den te Vlissingen bevelvoerenden admiraal, vandaar dat het

nog in den volksmond het admiraalshuis heet; toen de Rijkswerf in particuliere handen overging werd het, na de zetel geweest te zijn van het bestuur der werf, de woning van den directeur der Maatschappij „de Schelde."

Op deze werf vinden bijna duizend werklieden hun brood. Groote stoomschepen, als het stoomschip der Rotterdamsche Lloyd, de Gedé, een oorlogschip, de zoogenaamde opiumjagers voor Indië, de Argus en Cycloop, stoomketels en stoomwerktuigen voor schepen, kon men er den vorigen zomer in bewerking zien. Het is een belangwekkend tooneel van leven en beweging.

Vlak bij de poort van de werf is de aanlegplaats der penny- of havenbootjes, die u voor een stuiver door de groote havens brengen naar het centrum van het internationaal verkeer.

Het is een grootsch gezicht: waar eenmaal forten en wallen waren zijn thans twee groote havenkommen, ieder ongeveer 400 meter lang en 200 meter breed, die tal van schepen zouden kunnen bevatten, maar die, wanneer het ijs de schepen van Antwerpen niet dwingt om er een toevlucht te zoeken, meestal slechts bezocht worden door enkele Middelburgsche schepen. Toch zijn er in 1892 nog 842 zeeschepen in Vlissingen ingeklaard, niettegenstaande de groote tegenwerking van Antwerpen e. a. Van grooten invloed is hierop de belangrijke handel in petroleum, die zich hier ontwikkeld heeft. In 1893 toch brachten 14 stoomschepen 56.638.759 liter petroleum uit Amerika aan, die gedeeltelijk in tankschepen, die door het kanaal van Hansweert hun weg naar Duitschland nemen, gedeeltelijk in de twee groote reservoirs aan den havenkant worden overgepompt. Ieder van deze reservoirs kan ruim 4.390.000 liter inhouden, terwijl in de petroleum pakhuizen 24000 vaten en 40.000 ledige fusten geborgen kunnen worden.

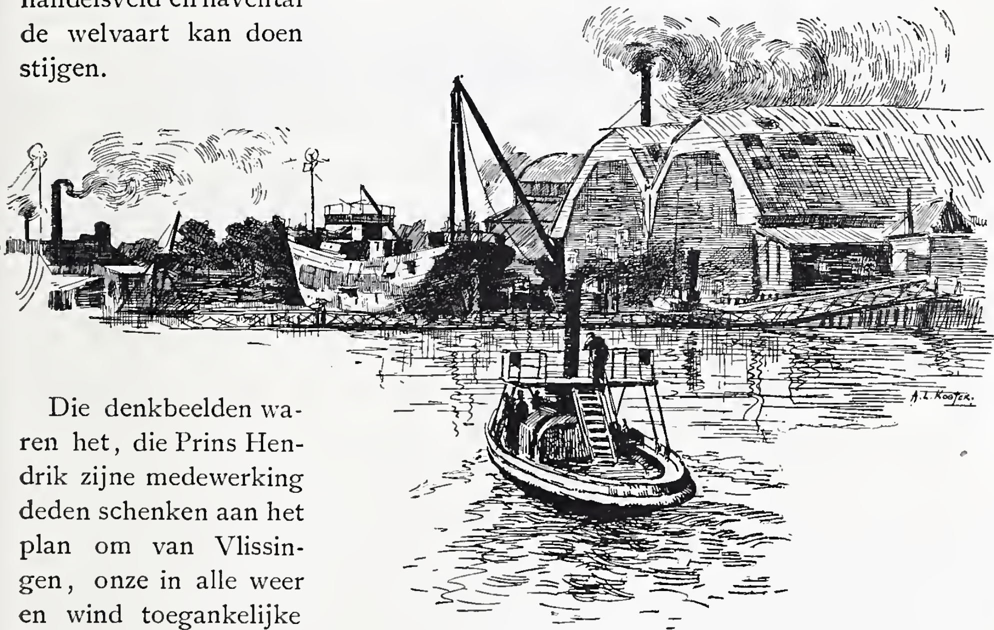
Het Stadhuis.

Schatten zijn er aan deze havenwerken besteed, bijna 23 millioen gulden, maar nog brengen zij aan Nederland niet op wat zij naar verwachting konden opleveren. Alleen de buitenhaven, die door de schutsluis van de beide

zooeven genoemde binnenhavens gescheiden is, is eene voor Nederlandsche belangen voordeelige haven.

Hierlangs toch beweegt zich ons groote verkeer met de landen van overzee. Reizigers, goederen en onze nationale post worden langs dezen weg naar Engeland en Zuid-Afrika overgebracht.

Het is dan ook niet om Vlissingen of Zeeland genoegen te doen dat al deze groote onkosten door den Staat der Nederlanden gevoteerd zijn Men zag in, dat de gunstige ligging van Vlissingen ons door verbetering dier haven tot een geduchten concurrent van België kon maken. Men begreep dat ons land groot genoeg is om, evenals in vroeger dagen, vele krachtige handelsplaatsen te hebben, mits de handen er maar zijn om den handel te drijven en de hoofden om dien te besturen, en . . . . dat vooral uitbreiding van handelsveld en havental de welvaart kan doen stijgen.

Scheepstimmerwerf «De Schelde.»

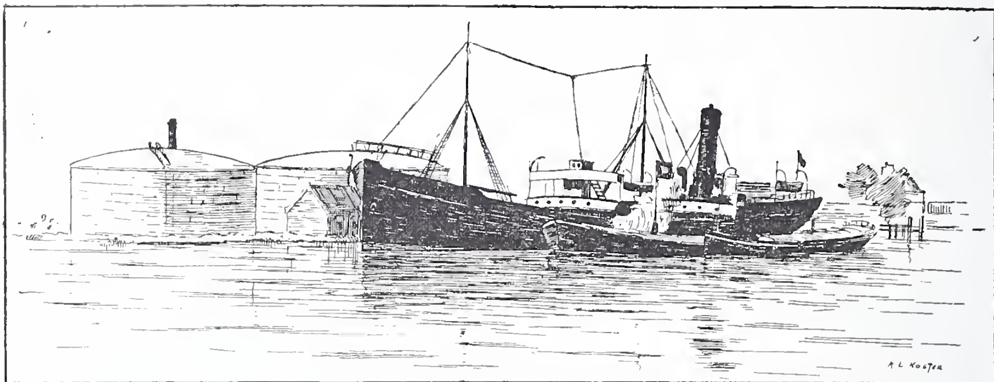
Die denkbeelden waren het, die Prins Hendrik zijne medewerking deden schenken aan het plan om van Vlissingen, onze in alle weer en wind toegankelijke haven, een nationale stoombootdienst op Engeland te organiseeren en verbeteringen te brengen in de communicatie met het binnenland en met de achter ons gelegen rijken, wier doorvoer van Ostende en Antwerpen over Vlissingen moest verlegd worden.

Onderhandelingen met de London-Chatham and Dover Railway Company en met de Nederlandsche en Duitsche Spoorweg-maatschappijen hadden het gewenschte gevolg en zoo werd in het jaar 1875 de dagelijksche dienst tusschen Vlissingen en Queenborough geopend. Dit kleine plaatsje aan de lijn Sheerness—Londen werd gekozen omdat het gemakkelijk toegankelijk is en gelegenheid geeft tot eene korte spoorwegverbinding met Londen zonder dat de vaart tot in de Theems verlengt behoeft te worden.

Deze regeling bespaart den voor zeeziekte gevoeligen reiziger menig onaange-

naam uur, daar de zeereis hierdoor aanmerkelijk bekort is en beperkt werd tot drie à vier uren vol zee, terwijl andere lijnen z. a. die van Antwerpen op Harwich veel langer onder den invloed der hooge zeegolven zijn.

Van hoe groot gewicht de keuze dezer beide havens geweest is blijkt het best uit het feit, dat geen enkele maal door ijs of stormachtig weer de vaart behoefde uitgesteld of gestaakt te worden, en zelden heeft zelfs mist eene groote vertraging in de aankomst der booten te weeg gebracht. 1)

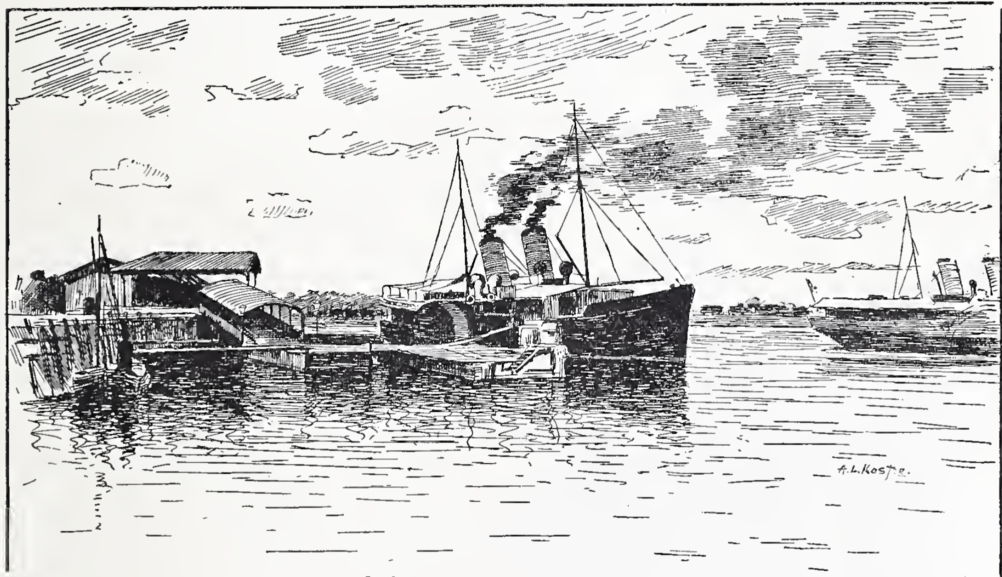
Tankschip en Petroleum reservoirs.

In 1878 werd de Maatschappij Zeeland de Koninklijke Nederlandsche Postvaart; met de Nederlandsche post kwam ook een groot deel der Duitsche post en het postverkeer werd nu zoo sterk, dat in 1886, op aandrang der Duitsche regeering, door de Nederlandsche regeering de zware eisch gesteld werd, dit vervoer tweemaal per dag te doen plaats hebben. Bedroeg in dit jaar het postvervoer nog 165.921 K.G. weldra steeg het belangrijk, en in 1892 werd 1.336.000 K.G. overgebracht. De oorzaak van deze toenemende verzending der brieven van het vasteland over Vlissingen, tegen vroeger over Ostende, is vooral gelegen in de zekerheid van het op tijd aankomen der booten. Elken middag om 5 uur ziet men de groote dagboot de badplaats voorbijstoomen, en haast elken morgen hoort men om 6 uur het driewerf gehuil der aankomende nachtboot.

Die stiptheid is een groot voordeel voor den Nederlandschen Staat, want deze krijgt de subsidie, welke hij aan de Maatschappij verleent, door het postvervoer ruimschoots terug. Voor de Maatschappij Zeeland zelf is de datum van het begin der uitbreiding van het postvervoer geen begin van een tijdperk van toeneming van winst geweest. De dubbele dienst verzwolg grootendeels de dividenden, die voor 1887 soms 5 of 6 pCt. bedroegen. De resultaten van den dagdienst zullen echter eerst beoordeeld kunnen worden, wanneer er verbetering in den buitenlandschen spoordienst zullen zijn verkregen.

1) Vermelding verdient, dat in April 1892 de Zeeland haren millioensten reiziger vervoerde, zonder dat een van dat millioen reizigers een ongeluk overkomen is.

Tot 1878 waren de booten der Maatschappij nog betrekkelijk klein en van verschillende inrichting. In dit jaar werden de Stad Vlissingen en de Stad Middelburg vervangen door de Prinses Marie en de Prinses Elisabeth, terwijl in 1880 de Prins Hendrik voor de Stad Breda in de plaats kwam, en in 1883 door de Prins Willem het getal nachtbooten op vier gebracht werd. In 1887 werd de vloot met drie dagbooten Nederland, Engeland en Duitschland vermeerderd.

Aanlegplaats van de Stoombooten der Maatschappij Zeeland.

Al deze booten zijn van de eerste grootte, bevatten ruime hutten, sierlijk en gemakkelijk ingerichte salons, de noodige reddingsmiddelen en bovendien alles wat strekken kan om zeewaardigheid te verhoogen en snelheid te bevorderen. Het type raderboot werd behouden, omdat het vooral op de ondiepe Engelsche kust groote voordeelen aanbiedt; men kan gemakkelijk stoppen en achteruit stoomen om gevaren te vermijden en de beweging der raderen is voor de passagiers niet zoo onaangenaam als die van de schroef.

Het is een opwekkend gezicht als men 's morgens om 12 uur van de drijvende pontons, die den toegang van het havenstation tot de boot vormen, het vertrek der dagbooten gadeslaat. Vier groote booten rechts en links in de buitenhaven gemeerd, daarnaast de zooveel kleinere provinciale booten op Breskens en Ter Neuzen, nu en dan een Engelsch jacht, dat binnenvalt en voor de sluis ligt om geschut te worden, terwijl grootere schepen op de reede voor de haven liggen en een oorlogsschip statig de haven uit de Schelde op stoomt.

De mailboot laat zijn eerste gefluit hooren, weinig oogenblikken later komt

de sneltrein uit Holland binnen en in vliegende vaart lossen de postbeambten hun kostbaren last.

Zware pakken, die binnen boord worden geheschen of gerold, manden en kisten, die in het middenschip worden geborgen, en onderwijl is men aan het voorschip druk bezig om honderde geslachte schapen of stukken rundvleesch hun plaats in het koele ruim te geven. De passagiers uit Holland komen bedaard aanwandelen, zij hebben den tijd, want de sneltrein uit Duitschland is er nog niet. Deze laat zich echter niet lang wachten en met de Duitsche post rept zich de Duitsche reiziger naar de boot. Nu is er haast, want nog slechts weinige oogenblikken en de boot vertrekt. „Alles van dek" waarschuwt de stoomfluit, „los" klinkt het van de brug en daarna vooruit. Statig drijft het gevaarte de haven uit, maar voor de stad gekomen zijn de machines reeds in volle werking en „full speed" gaat het zee in.

De Vlissingsche badgast, die dikwijls dit schouwspel bijwoont, kan maar zelden weerstand bieden aan den lust, die hem bekruipt om de reis mede te maken. Er is iets aanstekelijks in die opgewektheid, die men bij officieren en manschappen waarneemt; de frissche omgeving, de levendigheid, de blijde gezichten der reizigers, die na den langen rit in den spoorwagen met volle teugen de heerlijke zeelucht inademen, voeg daarbij een heerlijken zonneschijn en gij zult mij toegeven, dat thuisblijven moeite kost.

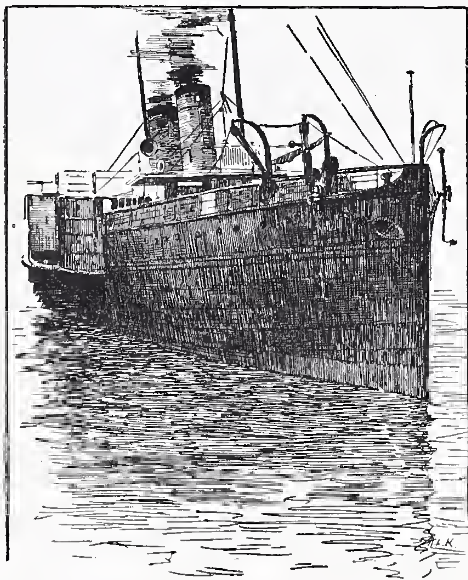
Al heeft men den tocht meermalen gedaan, toch gaat men altijd weer met genoegen met de dagboot mede. Zelfs een opkomende donderbui kon mij dan ook niet weerhouden, al prefereer ik ook den zonneschijn. Natuurlijk is bij het vertrek alles op het promenadedek en de vreemdeling tuurt rechts en links over dit breede vaarwater de Schelde, ziet Vlissingens toren en roode daken meer en meer wijken en aan de Belgische kust eerst de torens van Sluis, daarna de hooge huizen van Heyst en de paleizen van Blankenberghe hem als 't ware passeeren; links de vuurtorens van Vlaanderenland, rechts de vuurschepen van de Schelde, tot men bij den Westhinder, tegenover Ostende, dat duidelijk zichtbaar is, meer zeewaarts in gaat. De kleine visschersschepen van de Zeeuwsche en Vlaamsche kusten verlaten ons en stiller wordt het op de groote blauwgroene wateren; nu en dan komt een driemaster of schoener met volle zeilen in het gezicht, maar snel, met volle kracht ijlt de boot voort, er zich niet om bekommerende of de boeg van tijd tot tijd een golf snijdt, die zijne watermassa's op het voorschip uitstort.

De zee werd onder den invloed van de opkomende donderbui onstuimig en menigeen verliet voor den regen, of om zich een rustig plaatsje beneden te zoeken, het dek. Die er bleven, konden het verschil in zekerheid eens zien tusschen een stoomboot en een zeilschip. Naast ons bevond zich een Noorsche driemaster; een rukwind brak bij eene manoeuvre tegen den wind in zijne beide topraas, en oogenblikkelijk was het schip koers kwijt, werden de zeilen gestreken en had er eene vertraging plaats, die ons het in weinige oogenblikken uit het gezicht deed verliezen. Voor afwisseling is het wel eens aardig eene zee te zien met niet dan witgekuifde golven, hoog zich verheffend om

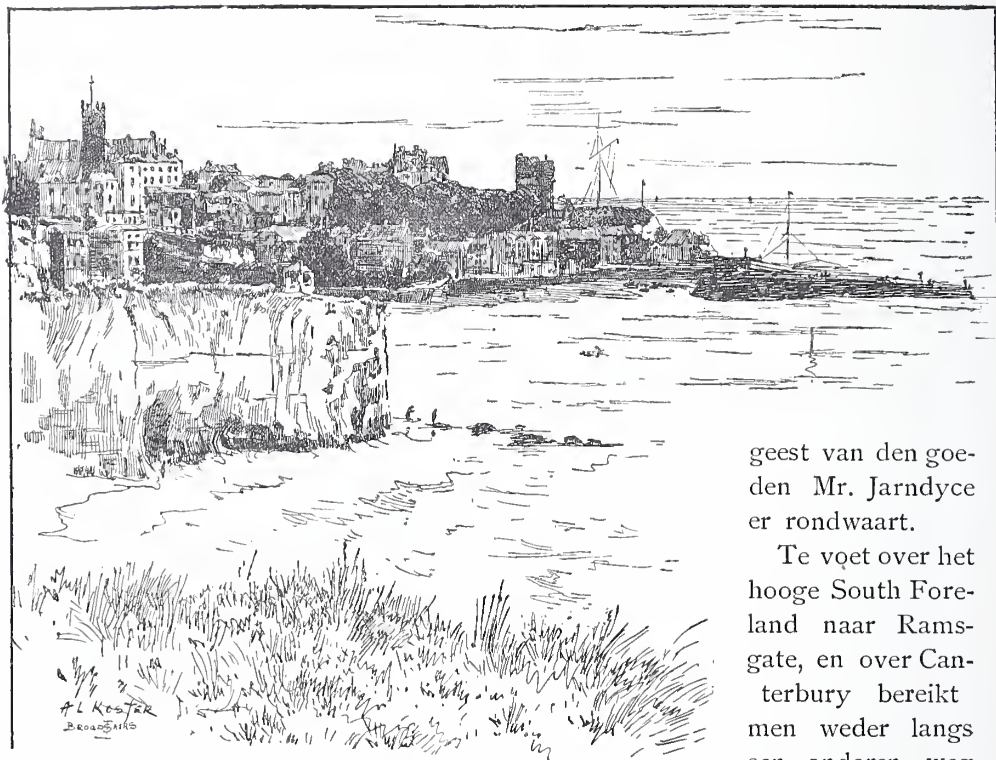
daarna te lager te dalen, maar de meesten zullen wel met mij de heerlijk gekleurde stille zeeën verkiezen.

Omstreeks half zes is de Engelsche kust, het hooge Foreland, waar de badplaatsen Margate en Ramsgate tegenaan liggen, in het gezicht. Gedekt door de kust glijdt de boot weer door kalm water; wie een oogenblik onaangenaam werd aangedaan door de deining in het Kânaal, voelt thans zijn moed weer terugkeeren en alles tijgt naar het eetsalon, waar de table d'hôte een groot aantal der gasten vereenigt.

Deze zaal evenals het er bovengelegen groote salon zijn eene nauwkeurige bezichtiging overwaardig — al ware het alleen maar om het feit, dat onze eerste meesters op het gebied der schilderkunst het hunne hebben bijgedragen om het nationale karakter der booten te verhoogen. Men vindt er aquarellen van Mesdag, Neuhaus, Valkenburg, Mauve, Heemskerk van Beest, Bisschop e. a., pastels en schilderstukken, die het oog aangenaam treffen en de belangstelling van den vreemdeling gaande maken. De zeven booten zijn in dit opzicht verschillend versierd; in één opzicht komen alle nachtbooten overeen, n. l. dat in elk salon het portret prijkt van wijlen Z. K. H. Prins Hendrik. Ik zou hierbij kunnen voegen eene beschrijving der verblijven voor koninklijke reizigers, dames-salons, rookzalen, tweedeklasse-verblijven, enz. Ik laat echter liever aan den lezer over om zich dit voor te stellen of op reis zelve nauwkeurig te bezichtigen. Is de tafel, die niet goedkoop, maar zeer goed is, afgeloopen, dan haaste men zich naar dek, want het binnenloopen der baai van Sheerness, met zijn forten en met de groene heuvels van Kent op den achtergrond, is bij een mooien zonsondergang een heerlijk gezicht. De breede Medway met de Engelsche oorlogschepen, de heuvels van den Theems, kunnen soms met oranje en purper als overgoten zijn. Daar voor ons ligt Chatham achter de groene bergen; hier zeilde eenmaal de vloot van onzen De Ruyter, tot schrik der Engelschen, de wateren van den Medway binnen. Nog een oogenblik en men verlaat de boot om na eene lichte visitatie plaats te nemen in den trein, die door een zeer schoon gedeelte van Engeland, langs Chatham en Rochester met zijne oude Cathedraal, door de zware eikenbosschen van Kent in een uur tijds zijn reizigers in Londen brengt. Of wel men gaat van Rochester en Chatham uit Dickens woonplaats Gadshill bezoeken en neemt vervolgens den trein, die zuidwaarts voert langs

Stoomschip Maatschappij Zeeland.

Hernebay en de groote badplaats Margate tot de uiterste punt van het eiland Thanet, waar op de hooge cliffs, tusschen hoog geboomte, aan den rand der zee Broadstairs ligt. De hooge krijtrotsen, met bloemen rijk begroeid, bieden een heerlijken blik, ver over het ruime zeevlak. Wie het zag begrijpt Dickens' voorliefde voor dit plekje, toen het nog niet de druk bezochte badplaats was. Vlak bij de kustwacht, op de uiterste punt gelegen, steekt Bleak House boven zijne omgeving uit en schenkt een blik in het rond zoo heerlijk en vrij, dat men zich onwillekeurig afvraagt waarom het verlaten en ledig staat en geen huurder zich aanmeldt. Wel niet omdat de geest van den goeden Mr. Jarndyce er rondwaart.

Broadstairs.

Te voet over het hooge South Foreland naar Ramsgate, en over Canterbury bereikt men weder langs een anderen weg het punt van aankomst, het station aan de pier te Queenbourough.

Groote onkosten heeft de London-Chatham- en Dover-Railway niet aan zijn station aldaar besteed, maar men blijft er slechts enkele oogenblikken en er is geen stad in de nabijheid op welker reizigers gerekend wordt.

In dit opzicht zullen de Nederlanders de Engelschen spoedig vooruit zijn. Thans moet men zich in Vlissingen nog behelpen en zijn de gangen en lokalen eng en donker. Als het nieuwe station klaar is zal dit anders worden.

Een fraaie gevel wordt naar de zijde van de binnenhavens gebouwd, tegenover het Directie-gebouw der maatschappij Zeeland. Eene ruime vestibule geeft toegang aan hen, die van de stadzijde komen. Van de booten komt

men direkt in eene overdekte hal, welke met de visitatie-zalen gemeenschap heeft; hierachter bevinden zich de wachtkamers, toiletkamers, restauratiezalen, terwijl voor vorstelijke personen een afzonderlijke gang is, onmiddellijk uitloopende op hunne vertrekken, die in een zijvleugel gelegen zijn. Daardoor brengt hunne aanwezigheid en die der voor hen bestemde extra-treinen geene belemmeringen in de verdere beweging aan. Ook de woningen der beambten, stationschefs, douanen e. a. zijn in het gebouw zeer doelmatig aangebracht.

Door de in Mei in werking gekomen versnelde verbinding, kan men in 12 uren van Berlijn, in 9 uren van Hamburg, in 5 uren van Keulen en in 4 uren van Amsterdam de haven van Vlissingen bereiken, terwijl de reis van daar naar Londen in bijna 9 uren wordt afgelegd.

Zoo heeft men dan langs dezen weg met vereende krachten een voor post- en reizigers-verkeer zeer korten weg verkregen. Het haven- en handelsverkeer te Vlissingen zal er ongetwijfeld bij winnen. Of de haven te Vlissingen het nog eenmaal winnen zal op hare buurvrouw? wie zal het zeggen. Laat ik U de woorden van Havard in het geheugen roepen: „La ténacité batave a déjà „realisé tant de prodiges qu'elle ne désespère pas toutefois de vaincre ce „délaissement et de triompher de cette indifférence. Mieux qu'aucun peuple „les Hollandais ont donné en maintes circonstances des preuves victorieuses „de cette persévérance que Marmontel appelle avec juste raison: „une stabilité „dans des résolutions mûrement réfléchies." On ne peut donc qu'applaudir „aux efforts répétés qu'ils prodiguent, pour assurer à Flessingue la part de „grandeur, d'animation, d'activité commerciale, qui semble lui avoir été „assignée par la nature."

MAGNATIUS.

Een Sprookje.

DOOR

C. K. ELOUT.

't Is heel lang geleden.

* * *

Magnatius was een groot Koning.

Zijn land was vele malen grooter dan eenig ander rijk. Een menschenleven was niet voldoende om langs de grenzen het gansche koninkrijk om te wandelen. Want als een kind er mee begon, was het een grijsaard en gestorven, vóór het terugkwam daar, vanwaar het ging.

Toch beheerschte Magnatius dit rijk met één gebaar van zijn arm, als hij dien uitstrekte om een schuldige te doen straffen of iemand voor een belooning aan te duiden. En hij overzag het gansche land tot de uiterste grenspunten.

Want zijn paleis stond op een hoogen berg, zóó hoog, dat het ver boven de wolken verheven was, zoodat de menschen het zelfs bij helderen hemel niet konden zien, en men vele dagreizen noodig had om voor de poort te komen. Maar Magnatius zag door de wolken heen.

De glans van zijn oog was als van een gepolijst metalen schild, waarop de zon schijnt. Het was een lichtend schijnsel over het gansche land, en als de zon gezonken was, en de Koning nog niet sliep, drong de glans van zijn oog ver over de grenzen van zijn rijk, in andere landen. Daar zeiden de menschen dan: „Ziet het Noorderlicht!" maar in het rijk van Magnatius zeide men: „Ziet, de Koning waakt en peinst voor ons."

Als Magnatius toornig werd, dan fronste zich zijn wenkbrauw. In andere landen zeiden dan de menschen: „De dag wordt donker."

Als Magnatius toornig werd, dan vlamde zijn oog, zoodat in andere landen de menschen zeiden: „Ziet, het weerlicht."

Als Magnatius toornig werd, dan stampte hij op den marmeren vloer van zijn paleis. En in andere landen was dan groote angst, en men riep verschrikt: „Helpt ons! De aarde beeft!"

Als dan in toorn de stem des Konings sprak, dan hield in verre landen iedereen met werken op, en zeide: „Hoort den donder!" In Magnatius' land echter sidderden allen en fluisterden: „De Koning spreekt in toorn."

En als eens een van 's Konings onderdanen een groot kwaad had begaan, dan weende Magnatius. In beken stroomden zijn tranen van zijn gezicht en van den berg, waarop 't paleis was gebouwd. Ze vloeiden door 't gansche

land tot verre streken. Daar heette het dan: „De sneeuw smelt op de bergtoppen in 't Noorden."

Maar in Magnatius' land werd stil gesnik gehoord. Want allen waren droef en zeiden: „De Koning weent om één van ons."

Van adelaarsveeren was 's Konings mantel. Zijn gordel was een levende reuzenslang, die zich gedwee om zijn lendenen gewonden had. Zijn Koningskroon was uit een granietblok gehouwen; toch voelde hij haar nauw.

Zijn troon was een ijsberg, zijn scepter de grootste pijnboom uit het bosch.

Aldus was Magnatius.

Daarom zei ik:

Magnatius was een groot Koning.

* * *

En het gebeurde eens, dat iemand den langen weg opgegaan was tot den Koning, en zeide:

„Mijn Koning, ik moet omkomen met de mijnen, want wij lijden gebrek en zijn zeer ellendig."

Toen sprak Magnatius — en de vogelen, die om den berg zweefden, streken neer om te luisteren:

„Dat dien man zooveel gegeven worde, dat hij en de zijnen kunnen ademen de lucht, die om te leven is.

„Want ik wil niet, dat in mijn Rijk iemand sterve vóór zijns levens einde."

De man kreeg, ging en leefde.

En het gebeurde ten tweeden male, dat iemand met gelijke bede tot den Koning kwam, en dat de Koning hetzelfde sprak. En ook deze man kreeg, ging en leefde.

Evenzoo ten derden en ten vierden male, en nog zeer veel keeren meer.

Zoodat eindelijk elken dag den weg opwaarts ten paleize en neder naar het land zeer vol was door velen, die op gingen naar den Koning, arm en ellendig, om met levensmiddelen terug te keeren.

Eindelijk werd het aantal dergenen, die tot den Koning kwamen om hulp zoo groot, en de Koning had reeds zooveel weggeschonken, dat des Konings schatbewaarder tot den vorst kwam, en zeide:

„Gij kunt niet meer geven."

Toen werd Magnatius zeer somber, zijn voorhoofd rimpelde zich, en er kwam een duisternis in het land, die zeven dagen duurde. Om den Koningsberg was stilte en mist. Alleen zag men, in het gansche land, sterker dan ooit te voren, den fonkelglans van 's Konings oog.

Na zeven dagen werd het licht.

En de Koning riep met luider stem......

(In verre landen liep men bijeen, en men zeide tot elkaar: „Wij hoorden een groot geluid als van vele bazuinen," maar in Magnatius' land zwegen de vogels en de menschen zeiden: „Hoort! De Koning roept!")

.... De Koning dan riep de grooten des lands bijeen.

Zij kwamen, en als zij om den troon zich geschaard hadden, geleken zij een woud van reuzenstammen.

En de Koning sprak:

„Ik wil niet dat in mijn Rijk iemand sterve vóór zijns levens einde."

„Velen hongert. Voor weinigen slechts bezit ik nog. Gij, mijne landgrooten, die rijk zijt geworden in de schaduw van mijnen troon — gaat en geeft."

De grooten gingen en gaven, gelijk de Koning bevolen had.

Want Magnatius was een groot Koning.

* * *

Maar nadat vele dagen de zon geen armen had gezien in het land van Magnatius, zag zij eens weer een hulpzoekende den koningsberg opgaan. En weldra kwamen er meer en meer.

Ditmaal werd 's Koningsblik zóó donker, dat in andere landen eveneens de menschen somber te moede werden, en zeiden: „De Winter komt met donkere dagen van mist."

En het oog des Konings gloeide als het licht van een woning over de verte van de hei, of als de roode zon door avondnevelen.

Na zeven weken sprak de Koning.

Hij riep het gansche land.

Toen allen gekomen waren, en zich geschaard hadden om den troon, waren zij talrijker dan de vogelen des wouds. En zij waren als een wolkenkrans om de zon.

Magnatius sprak en zeide:

„Ik wil niet dat in mijn Rijk iemand sterve vóór zijns levens einde.

„Veel is gegeven, maar nog hongert velen. Daarom zal elk nemen, al wat hij heeft, en hij zal het neerleggen vóór mijne troon. Dan zal ik alles verdeelen en een ieder geven naar de veelheid van zijn nooden."

Gelijk de Koning bevolen had, geschiedde.

Want Magnatius was een groot Koning.

* * *

Vele maantijden zag de ronde maan geen armen in het land van Magnatius. Maar eens zag zij weer een hulpelooze, die opging tot den Koning.

De Koning hoorde de bede, en zweeg.

Zeven maanden zat de Koning zonder te spreken, en peinsde. En terwijl de duisternis van zijn voorhoofd een schaduw bracht over het land, zóó donker, dat men zeide: „De Zon is gestorven", — gloeide 's Konings oog als de gloed van een brandend huis, ver in een donkeren nacht.

Het gansche land was zeer treurig om de duisternis en de zuchten des Konings, die als klagend windgesteen van den Koningsberg woeien rondom de huizen, 's avonds als de menschen zwijgend zaten bij het vuur.

Na zeven maanden sprak de Koning.

Hij riep zijn wijzen, en zeide:

„Ziet: er is armoede in mijn land, en er is voor de armoede geen rijkdom meer. Waarom is dit? Is mijn land niet meer rijk?"

Langzaam sprak de eerste der wijzen:

„Uw land was rijk, o Koning! Nu is het arm. Het is arm door de veelheid der menschen. Want de menschen zijn talrijker geworden dan de rijkdommen van uw land; zij hebben zich vermenigvuldigd als de visschen in uw rivieren, zonder zich zelven iets te vragen of te zeggen. Zij hebben zich in stomheid vermenigvuldigd, o Koning, zoodat de vaders en de moeders van dit geslacht hun kinderen armoede gegeven hebben in hun broeders en zusters en in henzelven. Want de menschen maken de armoede, o Koning Magnatius."

Toen verhief zich de Koning en hij sprak:

„Roept herwaarts mijn oppersten veldheer."

De veldheer kwam. Hij zag, dat de Koning in toorn was. Want diens oog was de bliksem, diens voet stampte, zoodat de aarde in beving kwam, en de zee opbruischte in een hoogen vloed; de slang om zijn middel siste geweldig ....

En vreeselijker dan de donder was des Konings stem, die sprak:

„Ik wilde niet, dat in mijn Rijk iemand stierf vóór zijns levens einde. Nu wil ik anders. Want ik zie, dat het leven van enkelen de dood van velen is. Daarom: trekt uit mijn veldheer, met strijdbare mannen, gaat rond in het land, en wien gij in armoede vindt, dien zult gij dooden. En wien een kind geboren wordt, en het niet kan voeden, dien zult gij dat kind dooden. Niet ik, noch gij, noch uwe strijdbaren zult gedood hebben, maar zij, die zich vermenigvuldigden in armoede.

„Als de visschen hebben zij voortgebracht — als de visschen zal ik hen dooden!"

* * *

Aldus geschiedde.

En toen de opperste veldheer met vele strijdbare mannen uittrok, waren hun zwaarden blank en schitterend gelijk zonnestralen. Maar toen zij terugkwamen, waren de zwaarden rood als wolventongen.

Veel bloed vloeide in het land. En van den Koningsberg stroomden de tranen van Koning Magnatius, die weende om het bloed. In beken vloeiden des Konings tranen en het bloed spoelde zij mede, zoodat de menschen vroegen: „Hebben de wolken bloed geweend?"

Maar er was geen armoede meer in Magnatius' land.

Want Magnatius was een groot Koning.

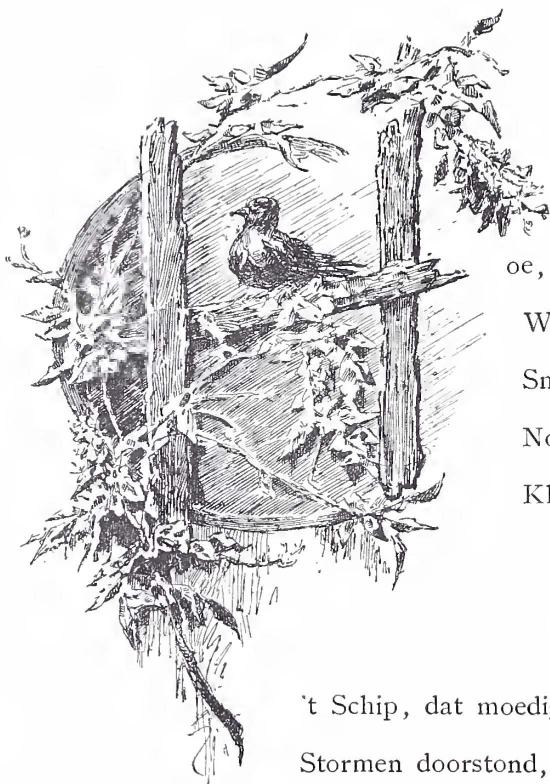
* * *

't Is heel lang geleden.

GELIJKMATIGHEID.

DOOR

E. FRAISSINET.

oe, mijn hart, wat vreemde slagen!
Waardoor werd uw vreê gestoord?
Smart moet nooit uw gang vertragen,
Noch de vreugd u snel doen jagen,
Klop als 't uurwerk rustig voort.

't Schip, dat moedig zeeën kliefde
Stormen doorstond, klippen meed,
Blijv' uw voorbeeld! Wat u griefde,
Zij het haat, of zij het liefde,
Hier vergeef en dààr vergeet.

DE HOLLANDSCHE MEESTERS IN DEN LOUVRE.

DOOR

MAX ROOSES.

PAULUS POTTER.

In de Weide.

Paul Potter wordt met reden en recht de koning der dierenschilders genoemd. Het vak, dat hij beoefende, is een plant van onzen bodem, die hier ontkiemde, bloeide en rijper vruchten dan elders droeg. Onze schilder was niet de eerste en op verre na niet de eenige, die zijne onderwerpen aan de dierenwereld ontleende. Onder de Vlaamsche fijnschilders van het begin der XVII^{de} eeuw waren er, die zich met groote voorliefde toelegden op het weergeven van den kleurigen en afwisselenden dos der bewoners van aarde, water en lucht. De Vloeren Breughel op zoek naar wat er schitterendst in de natuur te vinden was en naar wat zijn behendig penseel de vreugd der overwonnen moeilijkheden kon verschaffen, leverde tal van werken, waarin allerlei dieren op kleine schaal en op de meest uitvoerige wijze waren afgebeeld. Zijne volgelingen Jan Breughel II, Jan van Kessel, Pieter Gijsels wedijverden met hem in nauwgezette weergeving dier bonte wereld. De dierenschilders uit Rubens' school Frans Snijders, Paul de Vos, Adriaan van Utrecht, Pieter Boel, Alexander Adriaenssens schilderden in machtiger en niet minder kleurige trekken dood en levend wild. Meesterlijk wisten zij de bonte tinten, het glimmen van veder en schub, de stroomingen en tinten van pels en wol in vereenvoudigde en juiste borsteling samen te vatten en weer te geven. Al die meesters van het koloriet, al die minnaars der schilderachtige en ware natuur vierden hunnen triomf in het afbeelden van een deel der schepping, dat men vóór hen niet schilderenswaardig had geacht.

Rubens neemt ook hier een hooge en eenige plaats in. Hij schilderde het levende dier, waar het optreedt in hoogst dramatische handeling; het paard strijdend even hartstochtelijk als de ruiter; den leeuw, den tijger, den wolf, den ever, het hert kampend op leven en dood tegen den jager of zich verwerend tegen den woedenden aanval der jachthonden. Maar hij schilderde ook het vee in de weide en inzonderheid de koeien grazende of liggende in

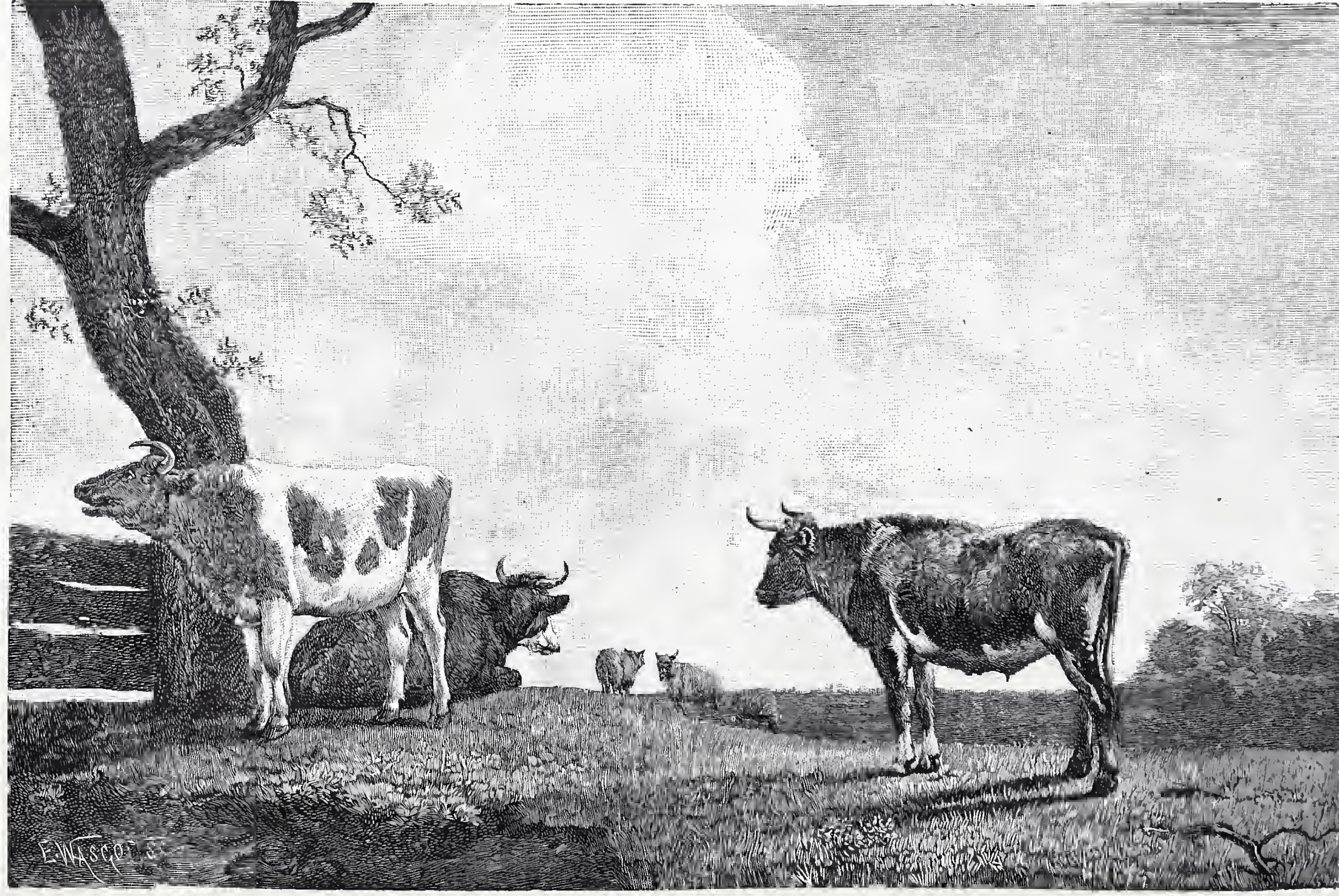
de beemden, stoffeerende met hare bonte, zacht lichtende gestalten het weelderig groenende landschap. Voor hem was het goedige melkdier bijzaak, dat hij ontmoet had zonder het te zoeken en dat hij schilderde zonder het uit zijn lijst te lichten als een van de vele dingen, die bijdragen tot de volledigheid van een landelijk tafereel.

In Holland speelt het horenvee een veel aanzienlijker rol dan in Vlaanderen en niet te verwonderen is het, dat wat hier bijzaak was ginder hoofdzaak werd. Belangrijker voor dit land was het melkdier, meer aandacht moest men er geven op de eigenaardigheden van vorm, op den kenmerkenkenden bouw van elke soort, meer liefde moest men er voelen voor die voedstermoeders des lands en natuurlijk genoeg is het dus dat er daar kunstenaars gevonden werden, die zich met voorliefde toelegden op het afbeelden van het hooggeschatte rund en die er schoonheden in leerden vinden, die aan het oog van den gewonen man ontsnapten.

Volgden zij Rubens na of viel hun optreden enkel bij toeval samen met het zijne? Het zou moeilijk zijn een antwoord op die vraag te geven. Zeker is het dat wij kort na 1640, het jaar van Rubens' dood, een heele schaar kunstenaars van groot talent zich zien toeleggen op het schilderen van vee en huisdieren: Albert Klomp in 1618 geboren, Albert Cuyp en Nicolaas Berchem beide van 1620, Karel Dujardin van 1622, Govaert Camphuysen van 1623 of 1624, Jacob van der Does van 1623, Philips Wouwerman van 1619 en de jongste maar de grootste, Paulus Potter, geboren in 1625.

Van diens leven, valt weinig te verhalen. Hij werd gedoopt den 20sten November 1625 in de kerk van Enkhuizen. Zijn vader Pieter Potter, een niet onverdienstelijk schilder van onderwerpen uit het soldatenleven, van doode natuur en onbeduidende landschappen, verhuisde naar Amsterdam toen zijn zoon zes jaar oud was. In 1646 vinden wij Paulus Potter als lid der Sint-Lucasgilde van Delft geboekt: in 1649 wordt hij als meester der schildersgilde van den Haag aangenomen en den 3den Juli van het daaropvolgende jaar huwde hij in dezelfde stad Adriana Balckeneynde, de dochter van den stadstimmerman. In Mei 1652 verhuist hij naar Amsterdam, den 17den Januari 1654 wordt hij in die stad begraven. Zijn vader vond een karig bestaan in zijne kunst en in het bestuur eener goudleerfabriek, dat hij in 1639 te Amsterdam voerde. Zijn schoonvader was van deftigen stand. Zijne werken werden, indien wij Houbraken gelooven mogen, weinig gezocht en karig betaald gedurende zijn leven, maar al spoedig na zijn dood werden zij zeer gewaardeerd. Die hoogschatting is sedert dien gedurig gestegen.

Zijn vader leerde hem het penseel hanteeren, maar de zoon sloeg een heel anderen weg in. De losse min of meer fantazeerende manier van schilderen, die de meester uit de school van Frans Hals had overgenomen, bezat voor den leerling geene aantrekkelijkheid. Hij zocht vlijtig en met inspanning naar waarheid en volmaakte zijne rijke gaven door onverdroten oefening. Hij stierf toen hij nauwelijks 28 jaar oud was en in zijnen jammerlijk korten

In de Weide.

levensloop bracht hij ruim een honderdtal schilderijen voort, zonder zijne teekeningen en etsen te rekenen. En dit aanzienlijk getal werken bestaat uit geene vluchtige penseelingen: het zijn met zorg en liefde behandelde kunststukjes, voor het meerendeel juweeltjes. Hij begon met eenigszins vreesachtige nauwgezetheid en onvaste hand zijne onderwerpen af te beelden; zijn groot stuk de *Jonge Stier* uit het Haagsche Museum verdient wel niet den naam van zijn meesterstuk of van meesterstuk, in het algemeen, daar men het zoo gaarne mede doopt, maar het bewijst toch met hoeveel eerbied hij de natuur waarneemt en weergeeft. Hij behield zijn leven lang in zijn landschappen iets bedeesds en nuchters. De planten- en boomenwereld trok hem niet aan, hij voelde er het schoone, het dichterlijke, het afwisselende niet van; hij was doof voor de verleidelijkheid der natuur en schilderde haar in haren kouden uiterlijken vorm, eenigszins werktuigelijk. Hij nam voor zijn boomenloof een grijsgroene tint aan, die hij eentoonig genoeg gedurig herhaalde en waaraan hoogere schoonheid en waarheid ontbreekt.

Hij had slechts ééne liefde, maar die was dan ook diep en leende hem wonderkracht: het was de liefde tot het vaderlandsche vee. Wel waagde hij zich enkele malen tot het schilderen in groot of klein formaat van jachten op wilde, vreemde beesten, maar die bleven hem ook altijd wild en vreemd; hij bevond zich slechts te huis bij zijn koeien, ossen en stieren. Hij was geen dichter of verdichter in het algemeen, hij was vooral een waarnemer, maar in het aandachtig bestudeeren zijner geliefkoosde helden en heldinnen vond hij er eene schoonheid, eene onderscheiding in, die aan zijne voorgangers ontsnapt was. De oudste meesters onzer kunst hadden de dieren uit het hoofd geschilderd met bolle, worstvormige ledematen, zonder nauwkeurigheid, zonder liefde. Potter schilderde ze naar de natuur, naar de waarheid, in hun element. De schoonheid, die hij in zijne modellen vond, deed hij gaarne uitkomen, zooals elk kunstenaar, die met een onderwerp is ingenomen, en zoo krijgen zijne runderen eene fraaiheid van vorm, eene fijnheid van toon, die hun burgerrecht geven in de schilderwereld. Wat kennen wij voor prachtige koeiengestalten in de Hollandsche School: die van Albert Cuyp glimmende als ware hunne huid van stralend fluweel geweven, die van Berchem, van Dujardin, van Klomp en zoovele anderen, wier pels gestreeld wordt door zachter licht en die zoodanig verfijnd worden dat zij, de nederige gezellinnen van melk- en kaasboer, tot den rang van aristocratische dieren opklimmen!

Paulus Potter vermijdt die overdrijvingen, vooral in zijne beste werken, die van de laatste helft zijner korte loopbaan. Zijne dieren zijn geene pronkstukken, geene ledepoppen met rijken dos omhangen: zij leven in hun midden en, zonder er mede te pralen, verheugen zij zich in hunne eigen aangeboren schoonheid. Of zij staan of liggen, van voren of van ter zijde gezien zijn, zelfs wanneer hij ze op heel naturalistische daden betrapt, vond hij ze schilderachtig en opmerkenswaardig en weet hij ons zijn gevoelen te doen deelen.

Het stuk, waarvan wij de gravure hierbij laten gaan, behoort tot de goede werken uit den besten tijd van onzen meester, het is gedagteekend van 1652 en maakte achtervolgens deel uit van beroemde verzamelingen. Het werd in 1772 in de veiling van den hertog van Choiseul tegen 8.001 frank verkocht, in 1777 in de veiling van den prins van Conti 9.530, in 1784 in die van Vaudreuil 15.000, en eindelijk werd het door Koning Lodewijk XVI tegen 22.000 frank aangekocht.

Het verbeeldt eene weide, waarin zich drie ossen en drie schapen bevinden. Een der ossen staat links tegen een boom en tegen een afsluiting in planken; hij is ros en wit, heft het hoofd half op en loeit. Een tweede, nevens hem, is zwart en ligt op den grond. De derde staat recht en is als de eerste van ter zijde gezien; hij is van zeer gemengde kleur, grijs, wit, zwart, bruin. De drie schapen zijn los aangeduid. De weide heeft een lichte golving op het voorplan en verlengt zich aan de overzijde der zakking van den grond. Aan den versten gezichteinder ontwaart men de microscopische silhouette van een kerktoren; rechts een hoeve met boomen omgeven. De lucht is haast gelijkvormig overdekt met een lichte wolkenlaag, die zich warmer tint naarmate zij den grond nadert, hoogerop rechts verdunt en in den bovenhoek aan dezelfde zijde zich rozig samenpakt.

Het landschap is van weinig belang. De groote boom rechts heeft enkele trosjes bladeren en is op zijn stam beschelferd met groen. De hoeve en het loof daar rond zijn lichtjes aangegeven. De weide vertoont de lichte grijsachtig groene tint met een blauwen schijn, die aan zeegroen laat denken en Potter eigen is. Zoo het stuk den landschapschilder weinig doet kennen, dan geeft het integendeel een hoogen dunk van den dierenschilder.

Tegen de warme lucht komen in sterker licht de ossen uit: hunne zware, welgevulde gestalte en hunne kalme houding geeft hun een indrukwekkende statigheid: men begrijpt dat Egyptenaren en Indiërs hunne stamgenooten aanbaden. De rijke licht- en kleurendos veredelt ze, maakt ze tot personages, waardig door de kunst vereeuwigd te worden. De bruinwitte is wat schuins geplaatst, zoodat heel zijn zijkant door het licht wordt getroffen; hij teekent een sterker uitgesproken vlek tegen den boom, de beschutting en zijn zwarten makker. Zijn wit komt krachtig uit en is het hoogste punt van lichtheid in de schilderij: zooals zijne rosse vlekken het hoogste punt van kleurenwarmte vormen. In hem zijn de uiterste tonen tegenover elkander gesteld en worden door een warm licht harmonisch verbonden.

De grijswitte daarentegen wordt in zuiver profiel gezien, zoodat de zijde naar den toeschouwer gekeerd mat tegen den helderen achtergrond uitkomt. Het is een staal van runderlijken vormenadel, goed in het vleesch, zonder plompheid, stevige pooten en fijnen kop, glimmende horens, die een schitterend punt te midden van het stille licht der schilderij vormen. Hij vertoont een rijke mengeling van kleuren en tinten, wat helderder waar het licht hem over den rug glijdt, wat warmer en molliger waar het den buik en de schouders afrondt, wat steviger waar de fijne kop tegen de lucht afsnijdt. Hij is

geheel in gebroken tonen en zeldzame tinten, met ingenomenheid behandeld, zonder peutering, een kleinood van een dier. Hij staat alleen, zijne schoone lijn is door niets gebroken, de stille kleuring van den achtergrond laat heel zijn tintenschat op het voordeeligst uitkomen. Er is geen plekje aan heel zijn lijf, dat niet met lichte, kiesche hand getoetst is, geene golving of ronding in de ribbenkast, geen verdunning of verdikking der haren, die niet met bescheiden maar met vasten toets is aangegeven. De opborsteling van het dichtere haar, de mengeling der kleuren wordt met kleine penseeltikjes aangegeven, frank nevens elkaar geplaatst en door samenwerking een wel versmolten geheel uitmakend.

In die verzorging ligt geen liflafferij, in de fijne verlichting geen willekeurig spelen met zon-effecten, in die ingenomenheid met de schoonheid van het dier geen lust om het om te scheppen tot iets anders, iets fraaiers dan de waarheid. Potter's schildering blijft frank, krachtig zelfs daar waar zij miniatuurfijn wordt. Zijn groote eerbied voor de waarheid vrijwaart hem tegen geliktheid, zijn eerbied voor de schoonheid van het gezonde dier weerhoudt hem van te vervallen in het gebrek van menigeen zijner vakgenooten, die het omschiepen tot een kunststuk, dat beter op zijne plaats is in een rariteitenkast dan in een groenende weide.

STENOGRAPHIE.

DOOR

C. J. VAN GEEL.

Een Franschman schetste in 1829 den toestand der stenographie ten onzent kort en goed met de woorden: „Het zou niet geheel en al tot de onmogelijkheden behooren, wanneer men ook eens een Nederlandsch stenograaf te zien kreeg, want, naar alle waarschijnlijkheid, zijn er ook reeds Irokeesche stenografen geweest." En niet slechts tot op 1829 was dit oordeel juist, — ruim een halve eeuw moesten wij rijker worden aan ervaring, voor en aleer het kon geacht worden een verouderd oordeel te zijn. Middelerwijl had de stenographie in Amerika 't burgerrecht gekregen en had de kunst in Engeland, Duitschland, Oostenrijk — ja, waar niet? — verbazende vorderingen gemaakt...

Eerst na 1885 kwam er in Nederland „leven in de brouwerij." Op de oorzaak daarvan kom ik zoo straks terug.

* * *

Niet lang geleden las ik in een buitenlandsch tijdschrift, aan de stenographie gewijd, de volgende anecdote uit den goeden ouden tijd: Een officier moet een rapport aan zijn kapitein uitbrengen. Hij roept daartoe zijn onderofficier: „Hebt gij inkt, pen en papier bij je!" — „Ja, luitenant!" — „Goed, schrijf dan: „Mariazell, den 8sten" — „Hebt gij 't geschreven?" — „Ja luitenant!" — „Wat hebt gij geschreven?" — „Mariazell den 8sten!" — „Goed, verder." — „Mei" — „Hebt gij 't geschreven?" — „Ja, luitenant!" — „Wat hebt gij geschreven?" — „Mei" — „Goed, lees nu eens alles!" — „Mariazell, den 8sten Mei!" — „Verder" — „1812" — „Hebt gij 't geschreven?" — „Ja, luitenant!" — „Wat hebt gij geschreven?" — „1812!" — „Goed, lees nu alles tegelijk!" — „Mariazell, den 8sten Mei 1812!" — „Zoo; nu mogen wij wel een uurtje uitrusten!"

Overdrijving, zegt gij en ik geef 't u toe, mits u de kern van waarheid, ook in deze anecdote schuilende, maar niet ontgaat. Ons gewone, omslachtige schrift laat veel, zeer veel te wenschen over; ieder die veel te schrijven heeft, weet dit bij ervaring. Ook onze voorouders wisten het, wat zeg ik, het streven naar een eenvoudiger en korter schrift is door alle eeuwen heen waarneembaar.

't Is de stenographie die zich tot taak heeft gesteld, het gewone schrift tot zijn eenvoudigste grondtrekken terug te brengen.

Mag ik u daar eens iets van vertellen? Maar *heel* beknopt; — de geschiedenis alleen van het kortschrift geeft stof voor lijvige boekdeelen.

Reeds de oude Grieken hielden er onderscheidene kortschriften op na. Bij

de opdelvingen op de Acrópolis te Athene vond men zelfs een steen, welks opschrift, volgens bevoegde deskundigen, uit de vierde eeuw vóór Christus dagteekent en eene aanwijziging voor een kortschrift bevat. Bij de Romeinen was het kortschrift zoozeer in aanzien, dat keizer Augustus het op een 300 scholen deed onderwijzen.

In de middeleeuwen geraakte het Romeinsche kortschrift op den achtergrond en traden verkortingen van het gewone schrift in de plaats, totdat in den loop der 12e eeuw de Engelsche monnik, John of Tilbury (althans men vermoedt dat hij het was) een kortschrift bekend maakte, dat hij *Ars notaria Aristotelis* noemde en dat — merkwaardig genoeg! — overeenkomst vertoont met het daareven vermelde, te Athene gevonden opschrift.

't Ligt voor de hand dat al deze pogingen nog zeer gebrekkig waren en haast niets anders aanboden dan willekeurige verkortingen voor woorden. De Engelschman John Willis legde in 1602 den grondslag voor een meer regelmatig schrift, wat echter willekeur niet uitsloot. Na hem verschenen in Engeland tal van stelsels van kortschrift, waarvan verscheidene waren voortgekomen uit geheimschriften. Hoe grooten opgang de kunst er maakte, kan o. m. blijken uit een brief dien Amos Comenius in 1641 aan zijn vrienden te Lissa schreef; de beroemde paedagoog verhaalt daarin, hoe door middel der tachygraphie een goed deel der jongelieden en mannen de preeken naschreven onder het gehoor en dat wel bijna woordelijk; hoe de kunst, zelfs onder de bewoners van het platteland verbreid, in de steden bijna door iedereen werd geleerd, zoodra men zich op school het gewone schrift had eigen gemaakt. Die opgang had weder ten gevolge, dat vooral in de tweede helft der 17e eeuw, in verschillende landen van Europa proeven van kortschrift het licht zagen; ook in Nederland, het eerst in 1666.

Tot op onzen tijd zijn er honderden systemen van kortschrift ontstaan; zij waren tot in het laatst der vorige eeuw uitsluitend ontleend aan de cirkel en de lijn — geometrische stenographie genaamd, in tegenoverstelling van de cursieve stenographie, waarvan de karakters de grondvormen uitmaken van het gewone schrift; het was, voor zoover bekend, de Engelschman Bordley, die in 1787 het eerst met een zoodanig stelsel voor den dag kwam.

Had ik gelijk, lezer, toen ik zei, dat men door alle eeuwen heen de behoefte heeft gevoeld aan een korter schrift dan dat waarvan men zich tot nu toe gewoon is te bedienen? Onze eeuw heeft den omvang en den druk der bezigheden nog aanmerkelijk doen toenemen, alzoo die behoefde nog sterker doen uitkomen. Stelde men zich in vorige eeuwen, op enkele uitzonderingen na, als het hoofddoel der stenographie voor, het opteekenen van het gesproken woord — hoofdzakelijk preeken, — de hedendaagsche stenographie streeft er naar, een schrift te leveren, dat het gewone schrift in alle opzichten kan vervangen bij al onze schriftelijke werkzaamheden. Een korter schrift, maar dan ook een schrift dat bij het gewone in niets achterstaat. Welnu, in onze eeuw is de grondslag gelegd kunnen worden, die het mogelijk maakt, dit grootsche denkbeeld te verwezenlijken. Thans zijn wij reeds zoover

gevorderd, dat Sully Prudhomme met recht verklaren kon, dat het een weldaad voor de jeugd zou zijn, wanneer men er toe overging, haar in de stenographie te onderwijzen.

De aard van dit opstel gedoogt niet, dit korte historische overzicht verder uit te breiden. Wie een overzicht van de verschillende stelsels in de verschillende landen verlangt, kan dit vinden in prof. Karl Faulmann's *Historische Grammatik der Stenographie*, in 1887 te Weenen uitgegeven; in dit uitnemende boek zijn eenige honderden stelsels behandeld. Een nauwkeurige beschouwing dier stelsels zal doen zien, dat het standpunt dat de stenographie thans inneemt, niet de vrucht is van een zekeren tijd, maar het resultaat van eeuwen kan worden genoemd en dat de plaats die de stenographie bekleedt in de geschiedenis der beschaving, niet zoo onbelangrijk is als sommigen schijnen te meenen.

* * *

Tot op 1885 was ons land stenographisch zoo goed als dood. Eensklaps echter trad er verandering in dien toestand in. Twee wakkere mannen, de heeren P. R. Goudschaal, luitenant-kolonel der infanterie te Kampen, en E. Wilhelm Bussmann, stenograaf bij den Oost-frieschen Landdag, zonden na jarenlange onverpoosde studie een „*Nieuw Kortschrift* naar de beste stelsels voor Nederland bewerkt" de wereld in. En zie, de belangstelling voor de kunst was plotseling gewekt. Wat meer is, nagenoeg zonder reclame bleek zij van blijvenden aard.

Zie hier onder een overzicht van het stelsel:

a b c d e f g h i j k l m n o p q r s t u v w x ij z

aa ae ee ie oe ei eu au ou ui aai ooi oei aan een

ein ijn eun aas ees eis ijs eus eeuw ieuw y uur

bb dd ff gg kk pp rr ss tt ch cht ng mp st mpst

ngst nst nk nt sp sch dsch tsch nd ndsch kw tj dw tw zw

enz. enz.
bt dt kt wt lb lc ld cl dl wl rb rk rt br kr tr ndschr

bak baak bek beek bik buik bok boek boord buk beuk feit fijt lijk

rouw rauw baan been hein Trijn muur taai Kieuwen leeuw appel Assen angst

citroensap vaderland Nederland straatschenden broodbakkersknecht postkantoor rumoer.

Op eene tentoonstelling waar een gansche bibliotheek, aan de stenographie gewijd, was te zien en tevens allerlei schrifturen uit de praktijk, hing een plakkaat, dat een soortgelijk overzicht van het stelsel gaf.

't Was op die tentoonstelling dat iemand mij vroeg, op de kaart wijzende:

— Is dat nu stenographie?

— Ja mijnheer, dat is stenographie.

— Maar dàt kan een schooljongen spelende leeren!

Die mijnheer had gelijk. De legende, die den stenograaf tot een heksenmeester maakt, heeft ongelijk. Hoe vernuftig zijn die teekens gevonden, maar ook hoe beknopt, hoe eenvoudig zien ze er uit! Vergelijk ze eens onderling met elkander, bijv. een *c* met een *k*, een *g* met een *ch*, een *b* met een *p*, een *f* met een *v* en *w*; zie eens hoe mooi die samengestelde teekens in elkander zitten; een *d* met een *w* samengesmolten deed een *dw* ontstaan; een *k* met een *w* een *kw*; een *d* en *t* met *sch* een *dsch* en *tsch*; merk eens op hoe de rechte stand van de *t* als vanzelf aanleiding gaf tot het scheppen van een *cht* uit *ch*, enz., enz. Het onderscheid tusschen scherpe en zachte letters is zóó goed bewaard, dat wie wat verder ziet dan zijn neus lang is alle karakters binnen een paar uur prompt van buiten kent. Het eene vloeit hier logisch uit het andere voort.

De klinkers worden, zoo zien wij verder, meestentijds zinnebeeldig uitge-

drukt; de *a* door verdikking van den daarop volgenden medeklinker; de *aa* door verdikking met verwijding; de *i* door hoogplaatsing; de *ui* door hoogplaatsing met verdikking; de u door laagplaatsing, enz.

Natuurlijk is bovenstaande afbeelding slechts een beknopt overzicht van het stelsel; het leerboek zelf geeft de regels aan, bevat de noodige wenken en ook eenige verkortingen voor veelvuldig voorkomende woorden of woorddeelen; het geheel is met zoo groote zorg bewerkt, dat men bij het doorwerken van het stelsel de hulp van een onderwijzer kan ontberen. Willekeur is hier ten eenemale uitgesloten. Alle woorden kunnen met dat stelsel volledig worden geschreven; oude en nieuwe spelling — die van Hooft en van Vondel zoo goed als de spiksplinternieuwste — kan er in bewaard blijven. Ter overtuiging en tevens als schriftproeve vinden hier nog de volgende stenogrammen plaatsing:

een citaat uit Vondel, luidende: „Wie voor Poëet wil gaen, moet van een rijmer wel Poëet, maer van Poëet geen rijmer worden; anders gaet men van de hooghste in de laeghste schole, en op de A B. bank sitten. Loven hem hierom de slechthoofden, dat vergult den rijmer, gelijck een krans van boterbloemen den kinkel. De laurier wordt den Dichter niet van den gemeenen hoop geschonken, maer van zulken, die met kennisse en zekerheit de kroon uitreiken, en het snaterbekken der aeksteren van zwanezang onderscheiden. (Aanleiding tot de Nederlandsche Dichtkunst)."

een couplet uit De Génestet's *Fantasio*, te weten:

O, zeg toch nooit, dat wij zoo schriklijk flegmatiek zijn,
Als of we altoos verstopt, verkouen, suf en ziek zijn!

Dat nooit een Hollandsch hart in brand kan vliegen, maar
Steeds als 's lands turven smeult, vervelend, langzaam, naar;
Ik ken er nog wel meer, met vuur en kwik in de aderen,
Geheel verbasterd van de stemmigheid der vaderen!

Men ziet het, het aangeboden schrift voldoet aan alle eischen die aan de moderne stenographie kunnen worden gesteld; het gewone schrift kan het in alle opzichten vervangen.

Was het wonder, dat het bij zijne verschijning grooten opgang maakte, dat, om met den Heer Ising in *De Nederlandsche Spectator* te spreken, eensklaps de aandacht opgewekt bleek „voor eene zaak, waaraan jaren lang, althans hier te lande alle belangstelling vreemd bleef?"

Het spreekt wel van zelf dat *Nieuw Kortschrift* er niet op aangelegd is om er het gesproken woord mede op te teekenen. Het beginsel dat de bewerkers zich gesteld hadden, was, eerst een schrift te leveren voor algemeen gebruik — correspondentie-schrift geheeten — en dan uit dat schrift een stenographie voor parlementair gebruik te doen voortkomen.

Werkelijk hebben de heeren Goudschaal en Bussmann met hun „*Snelschrift*, vervolg op Nieuw Kortschrift" op den reeds gelegden grondslag voortgebouwd. Behalve enkele nieuwe teekens, is in dit werkje ook de leer der woordverkorting opgenomen. En hoewel het schrift van *Snelschrift* reeds zoo kort is, dat daarmede, zooals meermalen gebleken is, zelfs onder ongunstige omstandigheden, woordelijk een rede kan worden weergegeven, — toch kan men het slechts beschouwen als het voorportaal tot de parlementaire stenographie. Deze zal in *IJlschrift* worden ontwikkeld.

De heer Goudschaal, dien wij de ziel van het werk, dat hij aanvankelijk alleen begon, mogen noemen, heeft aan *IJlschrift* reeds vele jaren gewerkt. Het handschrift is al geruimen tijd gereed, doch de heer Goudschaal geeft niet spoedig iets uit de handen. Met de zorgvuldigheid, mannen van wetenschap eigen, werkt hij het herhaaldelijk om; nu een nieuw teeken ontdekkend of een vroeger gemaakt verwerpend, dan een nieuwe verkorting beproevend, het geheel telkens toetsend aan de eischen der praktijk.

Inderdaad, wij mogen eerbied hebben voor den arbeid der heeren Goudschaal en Bussmann. Zij hebben ons land geholpen aan een schrift dat uitmunt door eenvoudigheid en duidelijkheid, sierlijkheid en kortheid, gemakkelijke schrijfbaarheid en leerbaarheid. En *met* dit schrift hebben zij tevens in ons land de belangstelling gewekt voor een kunst, ten opzichte waarvan Robert Hamerling getuigde: „Ik weet niet of van al wat ik ooit geleerd heb, mij iets gezegender is gebleken en mij meer diensten heeft bewezen bij de vervulling mijner aardsche dagtaak."

UIT DE STUDEERCEL DER REDACTIE.

In het voorbijgaan werd eene vorige reis gewezen op een ongemeen belangrijk geschrift van Jules Bois, onder den titel: *Les Petites Religions de Paris* (1894). De auteur verheugt zich er in, dat te Parijs talrijke nieuwe sekten opkomen, meestal herhalingen van uitheemsche godsdienstige stelsels. Hij vindt het heilzaam, dat deze opnieuw te voorschijn gebrachte theorieën „*apportent dans notre société vraiment trop sceptique un regain de mysticisme.*"

Heilzaam of niet heilzaam, het is een feit, dat de neo-mystiek juist bij het einde dezer aan gebeurtenissen zoo rijke eeuw met snelle schreden vooruitgaat in Frankrijk. Wat de heer Jules Bois meedeelt, is wel geschikt, om deze laatste verzekering te staven. Hij wijst op elf nieuwe sekten, die in dit oogenblik te Parijs langzaam beginnen te bloeien. Hij noemt deze elf sekten met de volgende namen:

I. *Les derniers Païens.* Enkele personen: Louis Ménard (place de la Sorbonne), François de Nion, Madame Edmond Adam, Mlle Holmès, belijden een soort van neo-paganisme. Zij versieren hunne vertrekken met beelden van Zeus, Hermes, Athene en Aphrodite. Zij zien in de Grieksche Goden eene aesthetische natuursymboliek. Artemis is de halve maan in den vorm van een boog, Apollo is de zon — de rest is bekend. Voor hen is Jahveh de stormwind der woestijnen, *le Simoun*, en Christus de God van het zieleleven.

II. *De Swedenborgianen.* Te Parijs leven er maar eenige honderden, maar, Amerika meegerekend, wordt hun aantal op een miljoen geschat. Te Parijs zijn twee sekten van Swedenborgianen: de orthodoxen en de „vrijen", welke laatsten tevens de leer van het spiritisme belijden. De eerste sekte vergadert in eene kleine kerk, Rue Thouin, 12 — het Nieuw Jeruzalem. Er wordt gepreekt door een voorganger, en er worden gezangen gezongen als in eene Protestantsche kerk. De predikant heet M. Décembre. Hij neemt de vizioenen van Swedenborg niet zonder ernstige critiek aan. Wat hij aanneemt, verklaart hij symbolisch.

De vrije Swedenborgianen vergaderen in de rue d'Amsterdam bij den beeldhouwer Allar. Zij beoefenen het spiritistisch magnetisme. Zij zijn maar een kleine 40 in aantal. De in magnetischen slaap gebrachte geloovigen houden gesprekken met de geesten der overleden oud-leiders hunner vergadering.

III. *De Boeddhisten.* Er zijn te Parijs meer dan 100000 Boeddhisten. Ook dezen splitsen zich in twee sekten: de gewone orthodoxe Boeddhisten en de eclectische Boeddhisten. Na het Congres van Chicago is een groot-priester van Boeddha, Horiou-Toki, te Parijs gekomen, om in het Indo Chineesche Museum Guimet aan eene talrijke schaar de 400 bewegingen te verklaren, die de Boeddhapriester tijdens zijn altaardienst in zijn offermantel maakt. Gedurende dezen dienst daalt Boeddha zelf in hem af, en zien de geloovigen uit zijn voorhoofd vijf vlammen van verschillende kleuren, die zijne bevrijde ziel voorstellen.

De eclectische Boeddhisten scharen zich rondom een geleerde, een professor aan de Sorbonne, de Rosny, die een afschuw heeft van „logomachie"; die het geheel onverschillig, is of hij zijne ideeën ontleent aan Boeddha, aan Voltaire, aan Rousseau, of aan Hegel, en met groote beslistheid verklaart: „*Je fais autant de cas de l'histoire que d'un cancan de portiers*", en daar bijvoegt: „*Il peut arriver qu'un cocher de fiacre en sache beaucoup plus sur*

le bouddhisme que M. Max Muller, lequel n'ignore rien du Sanscrit." Het is zeer licht te begrijpen, dat de tegenwoordige Fransche studenten zulk een meester deels uitlachen, deels op de handen dragen.

IV. *De Theosophen.* Deze secte werd gesticht in Europa en Amerika door eene beruchte Russische vrouw, *la Blawatsky*, die beweerde, dat er een Engel en een Daemon in haar geest woonden, en uit wier hoofd men dampen zag stijgen, die half en half eene daemonische gestalte vertoonden. Zij knipte vlokken van haar lichtbruin hair, die, wanneer ze deze aan anderen ter hand stelde, plotseling roetzwart en ruw werden. De gekrulde Russische hairvlok werd dan eene stugge Hindoehairvlok. Zij was in staat verschillende gestalten aan te nemen. Zij deed onzichtbare klokken luiden, bloemen sproten plotseling uit hare vingeren. Er zijn te Parijs 300 théosophen onder leiding van den romanschrijver Arthur Arnould. Zij beweren, dat de theosophie zoo oud als de wereld is, maar, dat zij alleen openlijk optreedt in de 25 laatste jaren eener eeuw. Zij voorspellen, dat *le mouvement mystique*, thans elken dag aangroeiend, eindigen zal op 31 December 1899, en weer beginnen den 1 Januari 1975. Wie zou niet met onzen Potgieter genegen zijn uit te roepen: „Geloof het maar, Jan Salie!"

V. *De dienst van het Licht.* Deze sekte is ontstaan tegenover de aanhangers van *la Messe Noire*, zooals Huysmans ze in *Là-Bas* heeft beschreven, en die te Parijs moeten schuilen in de buurt van het Panthéon. Zij wordt bestuurd door eene vrouw, Madame Lucie Grange, boulevard Montmorency. Zij strijdt tegen de *magie noire*, bijgestaan door Hermes, door de Genieën der Rozenkruisers, de Sephiroths van de Kabbala, de Cherubs van het Oude Testament en de Aartsengelen van de Apocalyps. Zij ziet in wakenden toestand Hermes en den aartsengel Michael. Zij ziet allerlei geesten in lichtstralen. Als door het venster wespen binnenvliegen, zijn het booze daemonen, die zij met hulp van Hermes verjaagt.

VI. *Vintras, de abbé Boullan en het Satanisme.* Er is te Parijs een tempel, genaamd Carmel, waar de aanhangers van Vintras zich vereenigen. Reeds in 1839 verscheen te Tilly-sur-Seules aan een werkbaas in een papierfabriek, Vintras, de aartsengel Michael, hem aankondigende, dat de profeet Elias in zijne ziel was afgedaald. De ex-hertog van Parma behoorde tot zijne aanbidders. Hij deed wonderen, hief zich van den grond op, alsof Engelen hem droegen. Later werd hij in hechtenis genomen, omdat hij van zijne geloovigen groote sommen gelds had afgeperst, en tot vijfjaar kerkerstraf veroordeeld.

Als zijn opvolger verscheen de abbé Boullan, maar deze werd niet door alle medeaanhangers van Vintras gevolgd. Hij ijverde tegen den *chanoine* Docre van Brugge — den bedienaar van *la messe noire* naar de verzekering van Huysmans — in zijn kleinen tempel te Lyon. Hij verzekerde, dat onzichtbare handen hem het hoofd beukten, als hij in zijn tempel verscheen, dat de Heilige Maagd hem troostte, maar even als zijn voorganger Vintras werd hij wegens kwakzalverij in hechtenis genomen.

VII. *Het Neo-Humanisme.* Auguste Comte, de groote positivist, heeft in het laatste jaar van zijn leven den godsdienst van het Neo-Humanisme ge-

predikt. Zijn vriend Littré en mevrouw Comte beweerden, dat de wijsgeer min of meer van de wijs was geraakt door overspanning, maar velen van zijne aanhangers geloofden deze verklaring niet. Auguste Comte had in latere jaren Madame Clotilde de Vaux leeren kennen, voor wie hij eene dwepende ideale liefde opvatte. Comte predikte nu zijn nieuw Humanisme, uitgaande van de stelling: De Vrouw is de door de Natuur aangewezen priesteres der Menschheid. Hij vereerde de herinnering aan Clotilde de Vaux, door dagelijks bij den leunstoel te bidden, waarop zij bij hare bezoeken gezeten had.

VIII. *De Luciferisten.* Satan-Lucifer heeft zijn godsdienst te Parijs, te Charlestown, te Rome en te Berlijn. Zij heetten zich Palladisten. Zij strijden tegen het Christendom, en noemen hun chef den Antichrist. Onder hunne voorstanders behooren de beruchte Cornelius Herz, de bankier Bleichröder, twee jonge dames: Sophia Walder, en Diana Woghan. Deze Luciferisten sluiten zich aan bij de anarchisten om Maatschappij en Kerk te vernietigen. Zij hebben twee tempels te Parijs — een rue Rochechouard, de ander op den linkeroever van de Seine. Zij bedienen er *la Messe blanche*, met zwarte hostie, waarin Lucifer in levenden lijve aanwezig is. Hunne meeste aanhangers tellen de Palladisten in China en Amerika.

IX. *De Essaeërs.* Zij worden te Parijs geleid door Madame Marie Gérard, rue des Belles-Feuilles. Sedert Christus stierf, hebben de Essaeërs voortgeleefd in vereering van den grooten Meester, die zelf Essaeër was. De tweede Messias was Jeanne d'Arc, ook behoorend tot de sekte der Essaeërs. Zij prediken het voortbestaan van den geest door nieuwe incarnatiën in mensch en dier.

X. *Gnostieken.* Chef dezer sekte is M. Jules Doinel, archivaris van Orleans. De Neo-Gnostieken leeren, dat niet God, maar de Demiourgos de wereld geschapen heeft, waardoor de geest van den mensch aan het vleesch is verbonden. Alleen door hoogere wijsheid, door de *Gnosis*, kan de geest bevrijd worden. Voor het overige belijden zij den christelijken-katholieken godsdienst in idealen, fijneren vorm opgevat.

XI. *De Isis-dienst.* De bekende occultist, Gilbert Augustin Thierry, heeft in de *Revue des deux Mondes* onder den titel: *Le Masque* eene studie geschreven over de wedergeboorte van den Isis-dienst te Parijs. De groote Keizer Juliaan, de Apostaat, heeft het eerst Isis in eere hersteld. Op dit oogenblik wordt te Parijs de Isis-dienst opnieuw ingevoerd. Romanschrijvers als Dubut de Laforest, en dichters als Boukay, rangschikken zich onder de Isisvereerders. Hun hoofddogma bestaat in de leer der zielsverhuizing — het overgaan der ziel van het eene menschelijke lichaam na den dood in het andere. Reeds in het jaar VII begon de Isisdienst te Parijs. Maxime du Camp en Louis Bouilhet behoorden tot de vereerders van Isis. Zij gelooven, dat hun grootste ijveraar, Gilbert Augustin Thierry, den geest van Apuleius met zich omdraagt.

Dit zijn de nieuwe godsdiensten van Parijs. Zoo vader Vondel nog leefde, hij zou glimlachend verklaren: „'t Is al *crambe recocta*!" ('t Is al opgewarmde kool!) Men moge de schouders ophalen over al deze zonderlinge verschijnselen, over dit zoeken naar nieuwe godsdienstige idealen, daar de oude geen

aantrekkingskracht meer schijnen te oefenen, toch heeft dit alles eene zeer ernstige sombere zijde. Eene sekte als de Luciferisten spant samen met de anarchisten tot verdelging van kerk, maatschappij en staat. De onrust der geesten, de neiging tot de kinderachtigste mystieke kwakzalverijen, schijnt eene ziekte, die nog veel ongelukken kan te weeg brengen.

Zullen de geslachten, die in aantocht zijn, een nieuw licht doen opgaan voor de dwepers en zoekers? Dit is te betwijfelen. De bekende romanschrijver Maurice Montégut heeft aangekondigd, dat hij een roman zal uitgeven onder den titel: *Le dernier cri*, waarin hij eene studie zal mededeelen over het tegenwoordige jonge Frankrijk. Hij verdeelt de aankomende jongelingschap in twee groote groepen: *les physiques* en *les psychiques*. De eersten zijn de groote voorstanders van gymnastiek en sport. Even als bij de oude athleten van Griekenland en Rome grijpt hier eene zeer voldoende spierontwikkeling plaats; maar de cultuur der hersenen laat te wenschen over. De *recordmen* van Parijs spreken de taal der *jockeys* en der *bookmakers*, een zeer eigenaardig dialect, dat niet iedereen verstaat. Wil men met hen een gesprek over kunst en letteren beginnen, dan antwoorden zij met van *performances* te gewagen, terwijl zij de schouders ophalen.

Uit deze talrijke klasse van *sportsmen* zal zeker de profeet niet opstaan, die een nieuw licht voor de in het duister rondtastenden zal ontsteken.

Deze eerste groep is geheel uniform, maar de tweede, *les psychiques*, is van allerlei kleur en richting. Te Parijs bestaan 37 nieuwe richtingen. Eén denkbeeld vereenigt allen — minachting voor het verleden, zelfs als het verleden niet ouder is dan de vorige avond. Zij erkennen geene voorgangers — de menschelijke opgeblazenheid bereikt hier haar toppunt. Hunne hoofdrichtingen scharen zich in vier groepen: Symbolisten, Decadentisten, Daemonologen, Occultisten. Alle dezen leven van droomen en visioenen, uitsluitend zich bezighoudend met zich zelven — als fakirs, die in de zon zien. Zij spreken eene eigenaardige taal, en hunne hoogste vreugd is, niet te worden begrepen door het *profanum vulgus*, dat zij verachten tot walgens toe.

Het is niet te verwachten, dat uit de rijen van dezen een verlosser zal opstaan uit de tegenwoordige ellenden.

De toekomst schijnt donker voor Frankrijk! Maar gelukkig is het ook waar, dat de meerderheid der natie noch door het aanwassend mysticisme, noch door Satanaanbidding is aangetast, dat de kern der jongelingschap verstaanbaar Fransch spreekt, en zoowel in de industrie als in kunst en letteren de oude Fransche glorie in het oog houdt. De groote kwaal van deze *fin de siècle*-jaren is het hongeren en dorsten naar wat nieuws — zoodat ieder, die eene nieuwe charlatanerie uitdenkt, zijne volgers vindt. Vandaar, dat al het oude onder nieuwe titels wordt in de mode gebracht, en innig bewonderd als het allerjongste — *le dernier cri*. Het wordt vast tijd, dat men ernstigen godsdienstzin en goeden smaak als het allernieuwste weêr op het tapijt brenge, opdat de cirkelgang der menschelijke ideeën door een nieuw voorbeeld schitterend worde gestaafd.

Nederlandsche Verzen en Nederlandsch Proza.

XI.

Sascha. Roman van Prosper van Haamstede. 2 deelen. 's-Gravenhage. *Loman & Funke* (zonder jaartal, 1894.)

Al de lezers van den *Nederlandschen Spectator* kennen den trouwen verslaggever over in- en uitheemsche romanlitteratuur, die zich Wolfgang noemt. Bij het beoordeelen van bovengenoemden roman: *Sascha* zegt Wolfgang: „*Een roman met een vraagstuk mag vooruit boven gewone belletrie gesteld worden.*" De auteur van *Sascha*, die zich Prosper van Haamstede noemt, heeft in dezen roman het vraagstuk opgeworpen, of het huwelijk hervormd, dan wel afgeschaft dient te worden. Geheel van Wolfgang's gevoelen verschillend, beklaag ik mij er over, dat een auteur van zoo onbetwistbaar groot talent, als Prosper van Haamstede, zijne kunstschepping bederft door lange pleitredenen voor en tegen het huwelijk.

Wil men over het huwelijk eene studie schrijven, er zijn dagbladen en tijdschriften genoeg. In een roman kan dit vraagstuk niet bepleit worden. Men kan gelukkige of ongelukkige huwelijken in den roman schilderen, men kan het ongehuwd samenleven van twee innig aan elkaar verbonden gelieven teekenen, en het opmaken van een oordeel aan den lezer overlaten, doch het gaat niet aan dit vraagstuk door de in een roman optredende personen als eene stelling te doen behandelen, waarbij voor- en tegenstanders elkaar beurtelings bestrijden.

In één woord: *didactische* romans zijn niet aan te bevelen. De roman is het modern epos in proza, de roman moet dus uitsluitend episch blijven. De roman heeft geene andere taak, dan het leven der tegenwoordige of vroegere maatschappijen te weerspiegelen, met dien verstande, dat men de helden en heldinnen uit het volle menschenleven weggrijpe, ze isoleere, en in de hoogere atmosfeer der kunst overbrenge. Het maatschappelijk leven is vol van de allerbelangrijkste gebeurtenissen, de keus is rijk. De ware kunstenaar onderscheidt zich door eene verstandige keus. Hij groepeert personen, die een wegsleepend, aangrijpend drama kunnen vertoonen, hij stelt ze den lezer voor, en vergezelt ze met zijne epische kunst tot een logisch slot.

Het is zeer wel mogelijk in een roman de schaduwzijden van de eene of andere maatschappelijke instelling of verhouding aan te toonen, doch alleen door de feiten en door de karakters der handelende personen. Door theoretische redeneeringen vermoeit de kunstenaar den lezer. Een romanschrijver heeft niet te polemiseeren — hij verhaalt en vertoont. Als b.v. een Fransche kunstenaar een roman wilde schrijven over de slechte legerorganisatie in de laatste jaren van het tweede keizerrijk, en daarbij verviel in polemiek tegen de verschillende ministers van oorlog, zou hij onleesbaar zijn — maar wanneer hij een boek als *La Débâcle* schreef, zou hij als kunstenaar aller lof verwerven.

Het doet mij leed, dat *Sascha* een roman met een vraagstuk is. De auteur had een meesterstuk kunnen scheppen, maar heeft door zijne lange redeneeringen een voortreffelijk boek bedorven. Het kan misschien tot zijne verontschuldiging strekken, dat andere kunstenaars

hem hierin zijn voorgegaan, en dat het vraagstuk over de licht- en schaduwzijde van het huwelijk meer en meer in de mode komt. Het meest bekend zijn de romans uit de eerste periode van George Sand: *Indiana* (1832), *Valentine* (1832) *Lélia* (1833) en *Jacques* (1834). In al deze kunstwerken is maar éénegedachte — verzet tegen den onoplosbaren band van het huwelijk. George Sand was zeer ongelukkig getrouwd met een ex-officier Dudevant, die een ruwe geweldenaar en een nathals was. Zij vraagt vrijheid voor hen, die „slecht gehuwd" zijn (*mal mariés*), zij schildert de rampzaligheden van een huwelijk zonder liefde. Zij predikt, dat liefde alleen het recht heeft twee menschen voor goed aan elkander te binden.

George Sand houdt evenwel in hare kunstwerken geene vertoogen, of laat geene gesprekken voeren over hare geliefkoosde denkbeelden. Zij blijft episch, en laat het den lezer over hare meening te deelen of te bestrijden. Alleen is *Lélia* veroorloofde ze zich uitweidingen, die het kunstgehalte van dezen roman doen dalen. Ten onzent hadden we ook eene George Sand in miniatuur. Zij gaf in 1873 een roman uit onder den titel: *Een huwelijk in Indië door Mina Kruseman.* Zij toonde haar George Sand goed gelezen te hebben. Haar roman was een aanval tegen het huwelijk volgens de Nederlandsche wet. Haar eisch was: „Geene suprematie van den man, gemakkelijke scheiding en ontbinding van het huwelijk, algemeene sociale waardeverhooging van de vrouw." Zij verschilt in vele opzichten van George Sand. Deze laatste had uit bittere ervaringen en diep gekrenkten trots gesproken, Mina Kruseman kwam alleen theoretisch in verzet, en had het gemunt op de mannen, die zij uit eene open reden als „ellendelingen" begroette. Daarom trekt zij partij voor vrouwen, die ongelukkig getrouwd zijn, en schrijft in haar roman: „Wat zal het nageslacht lachen over onze huwelijken van thans. Slavernij zal men ze noemen. Levenslang huwelijk, 't is krimineel, 't is onverantwoordelijk; 't is de grootste zonde, die de wetten plegen kunnen, want het is de moeder van alle zonden."

Het zal der schrijfster van *Een huwelijk in Indië* wel zeer verheugd hebben, dat in Engeland eveneens, vooral in den laatsten tijd, aanvallen op het huwelijk gedaan worden. Eene zekere Mrs. Mona Caird heeft een opstel in het licht gegeven onder den titel: *Is marriage a failure?* dat in vele Engelsche kringen een groot evenement was. Nog onlangs heeft een roman algemeene belangstelling in Engeland gevonden: *The Heavenly Twins by Sarah Grand*, waarin opnieuw een aanval tegen het huwelijk gedaan wordt op ethische gronden. Een Engelsche dame ontvangt op haar huwelijksdag een brief, die haar mededeelt, dat het verleden van haar bruidegom niet onberispelijk is geweest. Zij weigert nu haar man te volgen, en wordt eerst later door hare moeder bewogen in het huis van haar echtgenoot een ellendig leven te leiden. De stelling is hier, dat de vrouw van haar bruidegom moet eischen, dat hij in zedelijke reinheid haar evenare, opdat het huwelijk iets hoogers worde, dan het tot nog toe geweest is.

Bij den auteur van *Sascha* klinkt het geheel anders: „Ik zou voor de vrouw ééne vrijheid wenschen, dat de maatschappij haar toestond, den man te volgen, dien zij lief heeft, zonder zich levenslang tot zijne slavin en huishoudster te maken door het huwelijk." Dit alles moet uitloopen op het zoogenaamde „vrije" huwelijk, waarover in dezen roman zeer lange gesprekken gevoerd worden door zekeren Rudelsma, die, hoewel de bevoorrechte held van den auteur, verreweg de minst geslaagde persoon uit het boek is. De heer Rudelsma doet evenals Stella Oristorio di Frama — hij houdt redevoeringen over de emancipatie der vrouw; hij prijst Amerika, omdat de

echtscheidingen er zoo gemakkelijk zijn, hij prijst de kunstwereld, waarin de vrouw zich boven de verouderde begrippen over het huwelijk verheffen kan; hij geeft den Jonkheer van Welzeele toe, dat de gevolgen zijner theorie van het „vrije" huwelijk tal van jonge meisjes ongelukkig zouden kunnen maken .... en hij sluit een huwelijk met Sascha, om te bewijzen hoe in sommige gevallen een ouderwetsch conventioneel huwelijk even gelukkig kan zijn, als de vrije verbintenis, die voor de toekomst is.

Zulk een held maakt al een heel pover figuur. Hij strijdt voor *free love*, hij geeft toe, dat in de praktijk van zijn systeem de vrouw nog veel meer slavin zou worden dan in het huwelijk, en als Sascha zich aanbiedt om zijne „vrije" geliefde te worden, vraagt hij haar tot een wettig huwelijk. Indien de heer Rudelsma het plan had zoo te eindigen, dan zou hij zijne geheele propaganda voor het „vrije" huwelijk, alias concubinaat, of *collage*, wel hebben kunnen achterwege houden — en daarmee zou de roman *Sascha* zeker gebaat zijn geworden. Het eenige, wat dan had moeten vervallen, ware de poging tot zelfmoord van de heldin, en misschien zou ook dit weinig schade hebben aangebracht.

Want voor het overige is *Sascha* een uitstekend boek. De eerste tooneelen, als Jonkheer van Welzeele van den Elzenburg in zijne bosschen bij Leursum Sascha ontmoet, zijn terstond met groot talent geschreven. De auteur heeft deze beide personen met vaste hand geteekend — met zoo vaste hand, dat het mij wil toeschijnen in Prosper van Haamstede een auteur van ervaring en beproefde verdiensten te mogen begroeten. Voortreffelijk bovenal is het diner bij de adellijke familie Parell, waarvan een zoon getrouwd is met eene kolonelsdochter uit Arnhem. Twee dochters van dien kolonel Laval-Renswoude zijn ook op het diner, Nelly en Maud. Juist deze kolonelsfamilie is benijdenswaardig talentvol voorgesteld.

De oude kolonel met podegra, die door schuldeischers vervolgd wordt, en zijne dochters poogt te winnen voor het denkbeeld een rijk huwelijk te sluiten, evenals hare oudste zuster, is een ware vondst. De geheele kolonelsfamilie treedt met ongemeene kloekheid op. Allen boeien oogenblikkelijk door de zeldzame juistheid van teekening — alsof ze onmiddellijk uit de werkelijkheid weggenomen, en in den roman waren overgebracht. Het is dubbel te bejammeren, dat de auteur zijn eigen werk bederft, door deze zoo meesterlijk geteekende personen alleen episodisch te gebruiken, en ze zonder een enkel woord van het tooneel verwijdert, als hij ze voor zijn doel niet meer noodig heeft.

De bladzijden, waarin hij mededeelt, hoe de bekoorlijke Maud bij het diner der Parells den Jonkheer van Welzeele weet te betooveren, zijn de allerbeste van dezen roman. Bewonderenswaardig is de handigheid, die de auteur ten toon spreidt, als de kolonelsdochter haar aanval op den Jonkheer begint. Zij poogt over muziek te spreken, maar haar tafelbuur geeft niet veel om Saint-Saëns, of Brahms, of Paderewski. Zij pakt nu schilderkunst aan, met beteren uitslag, omdat de Jonkheer eene vrij aanzienlijke collectie nieuwe meesters bezit, schilderijen van Mauve, Artz, Rosa Bonheur, Bastien Lepage, Mesdag en Bisschop. „Maar toen Maud haar lesje over de „klare visie" van de vingtisten begon op te zeggen en het „intens wazige" roemde van een stuk, dat zij onlangs te Arnhem had gezien, bekende hij zonder al te veel schaamte niet te begrijpen, wat zij bedoelde."

Op dezen alleraardigsten toon wordt het gesprek voortgezet, en wint Maud de liefde van Rutger, omdat zij met bloedend hart — ondanks de tijding, dat een vurig geliefd jong officier in de Oost is gesneuveld — het bevel van haar vader gehoorzaamt, en een rijk echtgenoot poogt

te winnen. Dat aan het slot van dit tooneel de natuur boven de leer gaat, en Maud het huwelijksaanzoek van Rutger afslaat, is even uitnemend gevoeld als geschilderd.

Nog in andere deelen van zijn roman behaalt Prosper van Haamstede — o die vervelende pseudoniemen! — dergelijke victoriën. Het is vooral de kinderpartij bij Mevrouw van Welzeele op de Keizersgracht te Amsterdam — eene nicht van Jonkheer Rutger. Daar amuseert Sascha de geïnviteerde kinderen, terwijl Rutger haar bewondert. Daar grijpt door de wlldheid van een ondeugenden knaap een ongeluk plaats, zoodat Sascha een blad met ingeschonken glazen moet laten vallen, terwijl de inhoud der glazen op de zijden japon van de gastvrouw en het eenvoudig kleedje van Sascha wordt uitgestort. Met groote meesterschap teekent hij de woede der deftige Mevrouw van Welzeele, als haar neef Rutger partij trekt voor Sascha. Dit tooneel is een juweel van kunst. Dubbel jammer dus, dat dit uitstekend kunstwerk door een „vraagstuk" moest bezwaard worden, dat ten slotte geen „vraagstuk" bleek te zijn.

* * *

Tine van Berken. Een Klaverblad van Vier; geïllustreerd door E. S. Witkamp Jr. Amsterdam, *H. J. W. Becht,* 1894.

Een zeer mooi boek! Deftig octavo. Zeer knappe teekeningen van E. S. Witkamp Jr., zincographisch gereproduceerd door Roeloffzen en Hübner. Met dat al geen roman, maar een leesboek voor jonge meisjes van tien tot achttien jaren. De schrijfster kan zeer aardig vertellen uit de meisjes wereld — uit het schoolleven, de vacantie en alles, waarin vier jonge, jolige, gezonde, vroolijke dametjes uit den fatsoenlijken stand genoegen scheppen. Sommige hoofdstukken zijn zeer aantrekkelijk. De dag, waarop de wilde Pol examen doet te Amsterdam, is voortreffelijk geteekend. De schrijfster heeft een zeer gezond hoofd en een zeer goed hart aan ieder harer vier vriendinnetjes gegeven. Schoon hier en daar wat kinderachtig, heeft ze toch den slag om den lezer aangenaam bezig te houden. Zij doet haar best in de gesprekken harer vier vriendinnen een soort van jovialen jongenstoon te brengen. Uitdrukkingen als „die mop" (aardigheid), „die baas" (man), „lekker" (aangenaam) komen herhaaldelijk voor.

Het is zeer opmerkelijk, dat de auteur, die zooveel heerlijks in hare heldinnen ontdekt, van de ouders of andere bejaardere personen, zeer weinig goeds zegt. De meisjes spreken van hare moeder, als „de moeke". Een der oudere dames, de moeder der wilde Pol, wordt in een zeer belachlijk daglicht gesteld. Misschien is dit het recht der auteur, maar zeer zeker zijn de mooie rollen alleen aan het jongere personeel uit dit boek toegekend. Overigens heeft Tine van Berken met een niet te miskennen talent grepen gedaan in het Nederlandsche familieleven, mocht ook de toon van hare gesprekken soms wat vrijmoedig studentikoos klinken. Haar boek blijft evenwel raadselachtig, daar men altijd in twijfel is tot welk genre dit kunstwerk moet worden gerekend. Zonder eenige verwikkeling loopt alles af met eene verloving van eene der vriendinnen, waardoor het klaverblad van vieren uiteenspat.

De zieke Jongeling, naar eene schilderij in olieverf.

KAREL JOZEF MERTENS

DOOR

POL DE MONT.

Terwijl ik de pen scherp, om over dezen Vlaamschen kunstenaar een en ander te schrijven, schiet mij zoo geheel van zelf het beruchte motto te

binnen, waaronder de talentvolle fumisten, die, een tijdje, te Londen *The Whirlwind* uitgaven, den lezer hun eigen konterfeitsel en dito levensbeschrijving opdischten, namelijk het trotsche: „*To be famous when you are young is the fortune of the Gods!*"

Famous and young, ondanks het van ouds bekende en meer dan geijkte vers: *La valeur n'attend pas le nombre des années*, geloof ik niet dat er, in onze gewesten, ooit één enkel beeldend kunstenaar bekend was, die op zoo jeugdigen leeftijd als Karel Mertens al de vreugde, maar tevens al de weeën des roems heeft leeren kennen.

Niet van slechts gister of eergister, sedert vijf à zes jaren reeds, wordt, waar de allerbesten onder de Belgische levende artisten van palet en penseel — en ik zal er stoutweg bijvoegen — van het stift, genoemd worden, ook Mertens naam vermeld.

Van met zijn eerste optreden, overigens, was men het er algemeen over eens, dat men hier te doen had met een meer dan middelmatige gave, en de nu reeds respektabele reeks jaren, die op dat eerste debuut, d. i. 1883, gevolgd zijn, hebben ten overvloede bewezen, dat men zich in geen enkel opzicht vergist had.

Mertens behoort sedert lang tot diegenen, wier werken men, bij de opening van elke nieuwe tentoonstelling, met klimmend ongeduld tusschen dien overvloed van mediokriteiten en onbeduidendheden poogt te ontdekken. Een zijner tafereelen prijkt in het Museum te Brussel tusschen de meesterwerken van de Braekeleer, Stobbaerts, Verwee, Stevens en Boulenger, en ik ken meer dan één liefhebber, in wiens verzameling vier, vijf en meer zijner paneeltjes een eereplaats bekleeden.

Famous and young! — In al den glans zijner jonge glorie, is Mertens nog geen volle negen en twintig jaar oud!

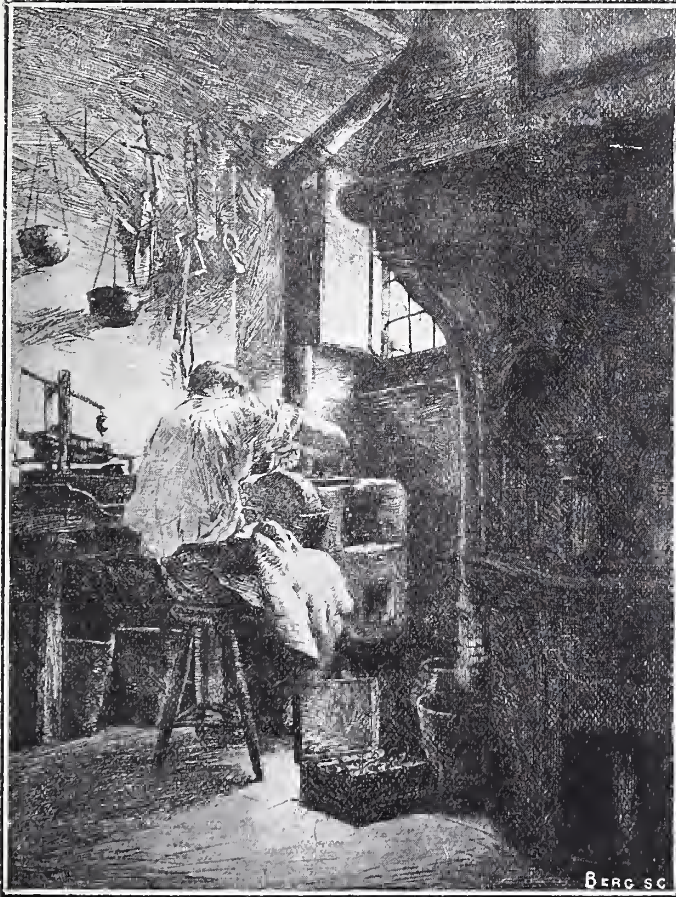
Dit wilde ik in de eerste plaats zeggen, om aldus te voorkomen dat men een verkeerde uitlegging zou geven aan de woorden, waarmede ik den jongen schilder aan mijn lezers wilde voorstellen: „Ziehier een kunstenaar, van wien ik niet gaarne zou beweren, dat hij gegeven heeft wat hij geven kán, niet éens, dat hij gekomen is op de volle middaghoogte van zijn talent, maar die mij, *desalniettemin*, zoo bijzonder interessant voorkomt, dat ik geen oogenblik heb geaarzeld, hem bij de lezers van *Elsevier* te introduceeren!"

Op Mertens toegepast, is zulk een presentatie noch min noch meer dan ware, groote lof. Verre, immers, van ook maar het allergeringste af te dingen op de waarde van wat hij tot heden reeds gegeven héeft, toonen deze woorden duidelijk het groote vertrouwen, dat wij in hem stellen, de uitstekende verwachtingen, die wij — en met ons allen, die hart hebben voor onze eigen kunst — van zijn gaven koesteren.

Zal het nu iemand verwonderen, dat ik van een artist van nog geen dertig jaar, met den allerbesten wil der wereld niets kan zeggen, wat zelfs in de verste verte gelijkt op een . . . biografie?

Dat hij behoort tot eene familie, waarin de liefde tot de kunst als het ware erfelijk is, ziedaar wel het eenige, waarmede ik eenigszins ernstig rekening dien te houden. Is zijn vader een keurig goudsmid en juwelier, de ook en wellicht vooral in Nederland gewaardeerde komponist van *Liederik* en *De zwarte Kapitein*, de direkteur van de Fransche Opera te 's-Gravenhage, Jozef Mertens, is zijn oom. Geen wonder, indien de kultus der muziek te allen tijde in het ouderlijke huis van onzen artist werd in eere gehouden!

Welke mysterieuze invloed het nu bewerkte, dat de jonge Karel, ofschoon zelf een enthusiatisch bewonderaar der muziek, zich niet tot een toonkunstenaar, maar tot een schilder ontwikkelde? Ik zal het niet wagen, dat raadsel op te lossen.

Bij den Slijpsteen, naar eene ets.

Zoo ooit — dan mag hier wel degelijk van natuurlijke roeping sprake zijn. Als schooljongen teekende Karel zijn handleidingen en schrijfboeken vol; te huis schetste hij, op deuren en muren, portretten van dieren en menschen. En daar er van het leeren juist niet buitengewoon veel scheen terecht te komen, hield de praktische goudsmid zijn jongen al vroeg te huis, ten einde zijn talenten in eigen werkplaats op de proef te stellen. Karel zou goudsmid worden — en werd voorloopig belast met het graveeren van sieraden op oorbellen, halssloten en wat dies meer!

Ook op het atelier wou het niet goed vlotten. Het was er den springlevenden knaap te eng, te duf, en het peuter- en leuterwerk met oorbellen en broches deed hem al heel gauw verlangen naar iets anders — om 't even wát het zijn zou.

Doch — voor de tweede maal was het mis! Op het handelsbureau van den heer Armand Peltzer, wiens naam, weinig tijds daarna door het proces Bernays zulk een tragischen weerklank verkreeg, was het hem al even ongezellig als op school en in de werkplaatst zijns vaders, en zoo verkreeg onze jonge ontevredene eindelijk de langverwachte toelating, om op de Akademie van schilderkunst de lessen te volgen.

Dat nu was — en dát alleen — de *idée de derrière la tête* van onzen held; dat ook de reden, waarom hij het overal elders zoo deerlijk had van den man gebracht . . . Hij zou dan worden, wat zoo menige Antwerpsche jongen, bijna van in de wieg, als een goudstralende droom vóor den geest zweeft: schilder, kunstschilder, een Rubens, een van Dijk, een Teniers, een Leys of een de Braekeleer!

Was het nu niet zonderling, dat — ook op de Akademie waarvan hij zoo lang in stilte gedroomd had, het leeren maar niet vlotten wilde?

Mertens stond, bij al zijn leeraars, op het blaadje der „slechte" of allerminst der „minder goede" leerlingen; nooit of hoogst zelden kreeg men van hem een kompleet, voltooid werk in handen; lachen, spelen, luieren en sigaretten rooken was bij hem de dagelijksche dagorde.

Eén enkel lid van het heele leeraarskorps stelde, ondanks al dat tobben, belang in den woeligen, lichtzinnigen knaap. Het was meester Karel Verlat, de latere direkteur der Akademie in hoogst eigen persoon.

In de onafgewerkte teekeningen, schetsen en studies van den roekeloozen student wist Verlat's scherpblikkend oog hoedanigheden te ontdekken, die hem, tegen het oordeel van allen in, voor de toekomst deden hopen. „Karel is een speelvogel," placht hij te zeggen, „maar hij heeft het oog van den echten schilder en „poot" er bij! Laat hem maar uitrusten van al dat luieren, en gij zult het zien: hij zal een artist worden!"

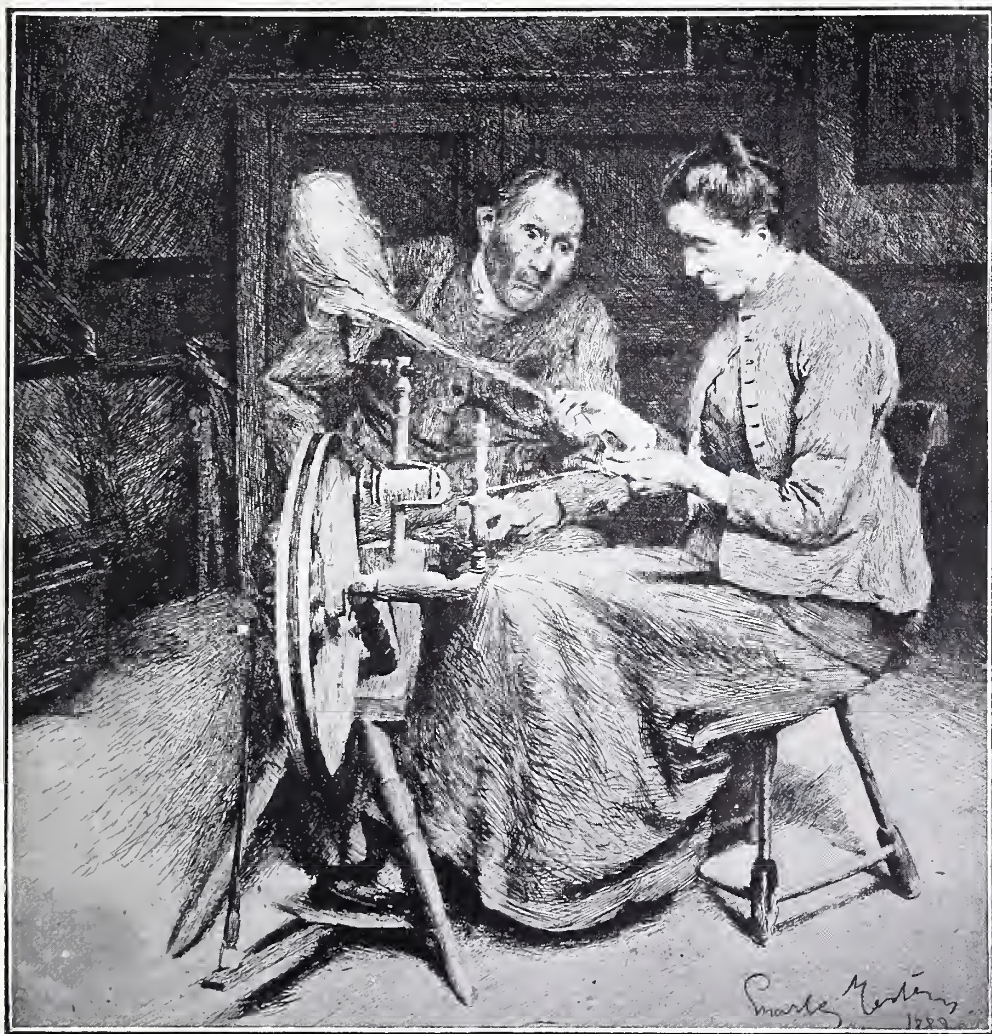
En dat Verlat zich niet vergist had, Mertens zelf, die het oordeel des meesters niet eens van hooren zeggen kende, bewees het ten overvloede, nog vóor hij, nu 17 of 18 jaar oud, de Akademie verliet. In zijn laatste studiejaar liet hij — in éens — de meesten zijner medeleerlingen ver achter zich.

Nu volgde een ernstige, ja, in zekeren zin, gevaarlijke tijd. Met een heele groep jonge lieden, waarvan meer dan één, sedert, hier en elders, heeft naam gemaakt, — onder meer anderen vermeld ik de Hollanders Steelink, Bos, Koldeweij, Dake en de te vroeg gestorven Halberstadt, de Engelschman Brawleigh, en voorts de Vlamingen H. Luyten, Rosier, Brunin, — volgde hij thans de lessen van Verlat op „de klas van het leven."

Leeren kon men er wel, bij Verlat, en goed, en veel ook; doch het omineuse zat hem hierin, dat de oud-wordende schilder van *Le Coup de Collier*, *Buffel en Leeuw* en *Vox Populi Vox Dei*, het meer en meer als hoofddoel van zijn onderricht scheen te beschouwen, zijn leerlingen te leeren zien zooals hij zelf zag, te leeren schilderen gelijk hij zelf in zijn laatste jaren schilderde.

Tot eer dezer jongeren dient het gezegd: zij weerstonden krachtig en meest

zegevierend dezen anders niet geringen invloed. Althans, in de werken van slechts éen of twee hunner trof ons in dien tijd of treft ons nog heden die schrille tegenstelling van wit en zwart, waarop zich de meester, na zijn groote kunstreis in het Oosten in Palestina, zoo met de borst was gaan toeleggen. Doch — slaagde hij er niet in, hun zijn eigen koloriet te doen over-

Oukens, naar eene ets.

nemen, des te beter gelukte het hem bij meer dan éen, hun als een ideaal te leeren beschouwen en liefhebben, het zooveel mogelijk benaderen, in en door eigen werk, van het in de muzea opgehangen werk der groote meesters uit het verleden, en voornamelijk, want voor de gothieken had hij zelf te weinig hart, van die der Renaissance.

„Maar ziet dan toch uit uw oogen," leeraarde hij! „Gij Vlaamsche jonge-

ren! De vreemdelingen komen naar Antwerpen en Brussel, om in onze openbare verzamelingen het geheim van dat schitterende koloriet van onze nationale meesters af te leeren! Zelfs de Franschen, de besten zelfs onder hen, achten het niet beneden zich. En gij zoudt niet tot deze grootheden opzien als tot modellen en het niet houden voor de allergrootste eer, op hen te gelijken?"

Niet — dat zij zouden pogen door te dringen tot in de kern van hun artistiek wezen; dat zij zouden leeren doorgronden in welken gemoedstoestand zij zich vóor de natuur of het schoone naast hun ezel neerzetteden; niet, dat zij zich zouden afvragen: hoe mag dat kermisje van Teniers, dat binnentje van Ostade, dat landschap van Ruysdael of Hobbema er wel hebben uitgezien; welke was er de jeugd en de frischheid van, wanneer het nog *nat* op het atelier stond; maar, dat zij aan eigen arbeid die oogverblindende patien moesten zien te geven, welke tientallen van jaren aan die meesterstukjes — vaak tot hun nadeel, het dient wel gezegd — hebben geschonken, — dát maakte, eilaas, dán als vroeger, schering en inslag uit van Verlat's onderricht.

Dit wilde ik doen uitkomen, omdat ik meen, dat de reden, waarom meer dan éen van Verlat's vroegere of latere leerlingen, zoo niet hun leven door, dan toch jaren lang, verslaafd bleven aan de traditie van het konventioneele Antwerpsche bruin, meer algemeen bekend en bespottelijk geworden als „*Sirop d'Anvers*," geen andere is dan — dat deze artisten al te gedwee voor evangelie hebben gehouden wat hoogstens een leelijke ketterij mocht heeten.

Ook Karel Mertens zou er van kunnen vertellen. Immers, nog verscheiden jaren nadat hij, in 1883, meen ik, voor het allereerst aan een tentoonstelling van den met zijn medehulp gestichten kunstkring, *Als ik kan*, had deelgenomen, schilderde hij en bleef hij schilderen — als een klein- en fijnschilder uit de 17de eeuw? neen, zóo mag het niet gezegd worden! — als een uiterst talentvol en geroutineerd practicien, die wel uitstekend teekent en de waarde kent van ieder toontje, die zich daarenboven de werkwijze van om 't even welken meester in luttel tijds weet te assimileeren, doch met opzet niet kijken wil naar de natuurlijke kleur en de werkelijke verlichting der dingen.

Heb ik het goed voor, dan zal de geschiedenis van *der jongeren Kunstvereeniging* „*Als ik kan*," eensdaags een belangrijke bron zijn voor de nadere kennis en het beter begrijpen van de Antwerpsche kunst in dit eeuweinde. Gesticht door jonge lieden van even uiteenloopende richting als verschillend talent, waarvan enkelen naam maakten, anderen tot heden toe tot de komparsen behooren, enkelen zelfs, zoo Prosper de Wit, nu als tooneelspeler te Brussel gevestigd, palet en penseel in het hoekje gooiden, was deze kring als een lens, waarin zich beurtelings al de richtingen en ismen der laatste jaren weerspiegelden.

Toen zij begonnen, — Rosier, Brunin, Luyten, Henry van de Velde,

Mertens, Rul, en al de anderen, — stonden zij allen, van de Velde alleen niet, nog rechtstreeks onder den invloed der Akademie en van Verlat. En toch was het uit hún midden, dat — na luttel jaren — de trouwste en stoutste soldaten van de vrijlichtschildering in de schilderstad opstonden.

Mertens was lid van „*Als ik kan*" tot 1892 toe en nam deel aan al de exposities van den kring.

Hier is het de plaats, een blik te werpen op de schilderijen uit Mertens' eerste periode.

Onder welken invloed hij die schilderde, werd reeds gezegd. Toch denke men niet aan *nabootsingen* van dezen of genen ouden meester! Dit alleen is waar: zij waren door museum-schilderijen weleens geïnspireerd.

Ik herinner mij nog zijn *Plaatsnijder*, geëxposeerd in het eerste salonnetje van „*Als ik kan.*" Voor de meesten te Antwerpen, was dat kleine, met angstvallige zorg voltooide, ofschoon niet gelikte, warm en diep in zijn kleur zittend ding, een revelatie. Ook vond het onmiddellijk een kooper.

't Schoenlappertje, naar eene schilderij in olieverf.

En nog hooger steeg de bewondering, wanneer, op elke volgende tentoonstelling, niet éen, maar soms drie en vier even mooi-gedane paneeltjes te zien waren, steeds tafereeltjes met éen enkel of bij uitzondering eens twee figuurtjes, binnentjes van volkswinkeltjes, werkplaatsen van schilders, beeldhouwers of herstellers, een hoekje van een kroegje of een smidse of een gieterij, vol van allerhande snuisterijen en bibelots, alles met gelijke zorg geschilderd, elk détail angstvallig onderlijnd, en het geheel als het ware gedoopt in een bad van oogstreelend geel en bruin.

En werkelijk, al die bewondering was verdiend, althans in zekeren zin. Van degelijk, ja, ongemeen kunnen getuigden al die schilderijtjes. In enkele de beste, zooals: *De Vrijgezel*, *In de Plaatdrukkerij*, *Bij den Schoenmaker* *De Hoornblazer*, *De Jichtlijder*, lag, naast een schat van enkel maar wat te weinig verduwde observatie, een stil, doch fijn gevoel en een groote distinctie van kleur.... De figuurtjes, meest portretten of als zulke behandeld, zouden *geleefd* hebben, ware de atmosfeer rond hen maar niet zoo besloten, zoo duffig èn zoo oud geweest!

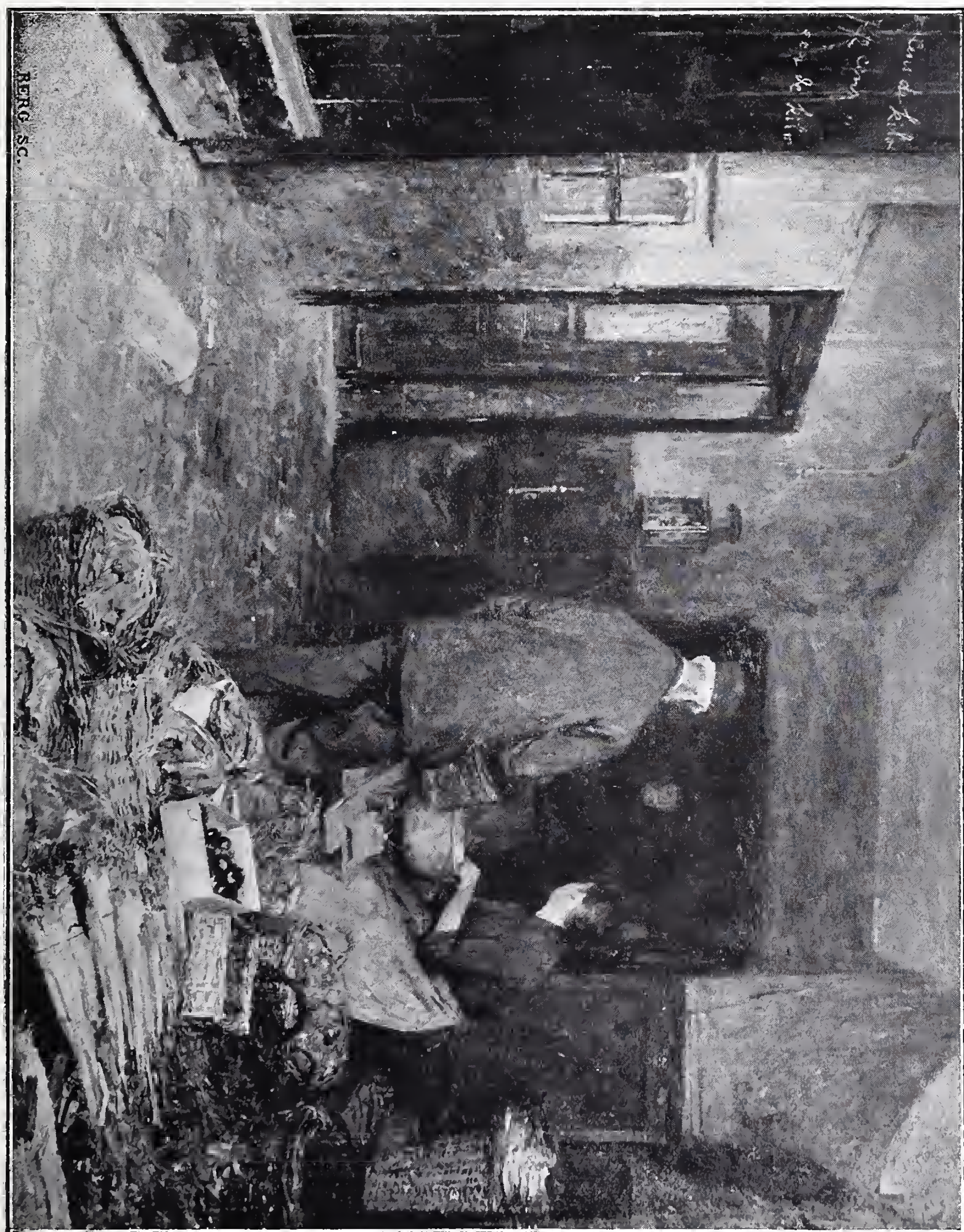
Jicht, naar eene schilderij in olieverf.

In een woord — het was meesterlijk werk in zijn soort —, maar niet, wat het alleen had moeten zijn, werk van een door eigen oog zienden en zelf intiem voelenden meester.

Ik weet niet goed, of het niet verwaand zal klinken, maar ik herinner mij niet zonder zekere voldoening dat ik, geheel alleen, te Antwerpen, den treurigen moed had, den zooveel bijval genietenden jongen artist naar andere paden te verwijzen.

In meer dan éen opstel noemde ik zijn over- en overvolmaakte kunst van die dagen vervelend, droog, in zekeren zin konventioneel, en in elk geval

een stuitend anachronisme te midden der kunstbeweging onzer dagen. Ik gaf er den naam aan van oude-menschenkunst, en smeekte den maker rekening te houden met de inwerking van het licht, ja, — al ware 't enkel tot oefe-

Bij de Groenselvrouw, naar eene schilderij in olieverf.

ning — een tijd lang buiten te gaan schilderen.

Hemel! Wat een teleurstelling was dat voor de vele vrienden en bewonde-

raars van den jongen kunstenaar, toen daar, in 1885 of 1886, in een der gewone salonnetjes van „*Als ik kan*", slechts een enkel, maar een handgroot paneeltje van Mertens te zien was — een bleek, bijna krijtwit gezichtje op de Schelde!

On n'en revenait pas! Dát van Mertens, den kloeken, sappigen, door en door Antwerpschen kolorist! Dat ziekelijke, leelijke ding!

Het ding was niet mooi, inderdaad, doch het was een sprong, een wilde misschien, uit de voorgeschreven perken, en in elk geval een stoute sprong van den konventie-weg naar de natuur.

Nu — als even te voren — was er in de Scheldestad maar één, die den moed had toe te juichen.

De reden van dit *bravo* — ik noemde ze zooeven.

Maar hij, die dit *bravo* had uitgestooten, werd — dagen lang — door vijand en vriend uitgelachen, meer nog dan de arme schilder zelf!

Een sprong, zei ik, — een waar *salto mortale* zou juister klinken. En het lieve publiek „*le lui fit bien voir!*"

Voor den lieveling van alle liefhebbers, die tot dat oogenblik toe voor ieder werk, groot of klein, een kooper had gevonden, volgde nu heel een tijd van miskenning van de zijde des publieks, van onrechtvaardigheid van die der kritiek.

En — alsof zijn werkkracht den invloed onderging van deze miskenning — gedurende twee, drie, vier jaren, bracht Mertens nog slechts weinig voort: in 1886 zijn *Zieken Jongeling*, ziekelijk van behandeling als de titel zelf, uiterst bleek, bijna gewild bleek van toon het sterkstralend licht in die kamer, de kleur van alle voorwerpen weg, — en in 1888 *Een Schilderklas*, reeds wat kloeker en gezonder van kleur, maar nog steeds erg *mou* van behandeling.

Doch van toen af ging het weder van goed naar beter, slag op slag en stuk na stuk.

Twee Oudjes en *Schavotspringers*, 1890, *Het Groenselkraam* en *Binnenzicht*, 1891, en vooral *Het Kwartet*, mede in dit laatste jaar, toonden dat het nog geenszins noodig is bleek of grijs te schilderen om luminist te zijn.

In een paar dezer stukken, o. a. in 't laatstgenoemde, nam Mertens zijn toevlucht tot de stippelmethode, en eerlijk moest men erkennen, dat niemand, in België, ook niet van Rijsselberghe of Lemmen of van de Velde, ooit, in gestippeld werk, zulke soliditeit aan de voorwerpen, zulk modelé aan de figuren hadden gegeven.

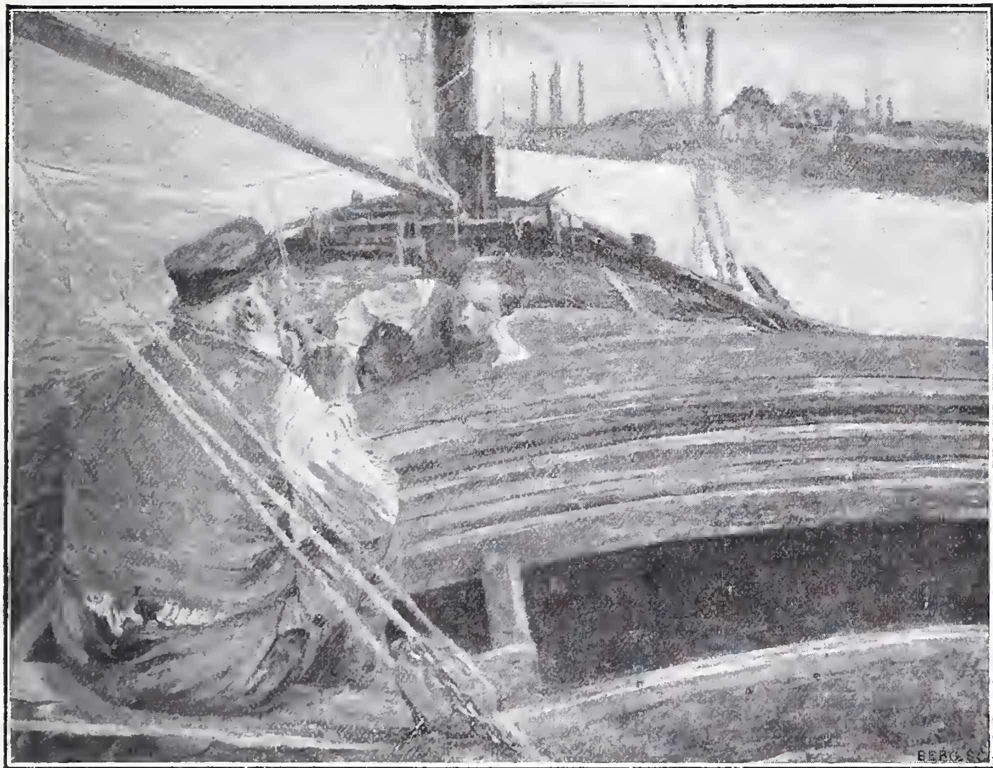
Het stuk had — bij het gros van het publiek — natuurlijk weinig bijval. Doch, wat beloofde het niet voor een naaste, *zekere* toekomst? Van dat oogenblik kon men van Mertens zeggen, dat hij — „*avait fait peau neuve*", en, na al het ziekelijke van zulk hervormingsproces doorworsteld te hebben, gezonder dan ooit was opgestaan!

Zijn *Kwartet* was geen meesterstuk; de perspektief liet wat te wenschen; piano en spelers schenen wel wat over het plankier te glijden. Doch hoe mooi

verlicht die cello-speler, hoe waar van houding die aan 't klavier zittende juffrouw, hoe heerlijk en helder dat alles omvattende licht.

Van denzelfden tijd ongeveer dagteekent, benevens het *Groenselkraam*, waarvan wij (blz. 561) een reproduktie mededeelen, een portret van Mr. Jan van Rijswijck, alsdan schepen van openbaar onderwijs, nu, sedert twee jaar, burgemeester van Antwerpen.

In het eerste dezer stukken herleeft nogmaals de Mertens der eerste periode, zich met voorliefde toeleggend op het teruggeven van allerlei kleinigheden,

Op de Schelde, naar eene schilderij in olieverf.

dol op mooiheid van kleur. Doch die kleinigheden zijn niet meer kleintjes gezien en nog kleiner geschilderd; zij doen het geheel niet langer afbreuk. De personages echter staan er nog vrij links en onbeholpen, hoe goed geteekend dan ook. Doch zij kunnen ademhalen waar zij staan: er is lucht en ruimte in den winkel.

Een laatste stap nog zou Mertens wagen. Had hij nu al vensters en deuren van zijn atelier en van de door hem graag geschilderde huisjes voor het levenbrengende licht geopend, thans trad hij vastberaden buiten, en sloeg zijn ezel op in het gewoel van de Antwerpsche haven of in de drukte der straatjes onzer achterbuurten.

Op de Gentsche tentoonstelling van 1892 leverde een drietal schilderijen het schitterend bewijs, dat hij niet vruchteloos had gepoogd. Hij stelde er ten toon, in éens, deze drie voortreffelijke werken, waarvan het laatste hem de gouden medaille deed waardig keuren: *De Dronkaard*, *In de Kajuit* en *Op de Schelde*.

Ik neem gaarne aan, dat het onderwerp van het eerste niet iedereen zal bevallen; daarom is het, werkelijk, al te brutaal in zijn verrassende, treurig aandoende werkelijkheid. Het is, inderdaad, een stoute, doch gelukkige greep in het bestaan van zeker aan zich zelf overgelaten deel der arbeidende klasse, en — in al het angstwekkende van zijn realisme, minstens even aangrijpend als zoo menig tooneel uit Dickens' *Nickleby* of *Nelly*.

Daar ergens in een eenzamen, stillen uithoek der voorstad, op een met planken omheinde plek, twee dagloonsters, afhakkend, met botte bijlen, kalk en moortel van de voor afbraak verkochte steenen. Werktuigelijk, als automaten, gelaten en gedwee als slaven, zonder een genstertje licht in de hoofden, zonder eenige hoop op iets beters in het hart, doen zij wat zij doen, stoffelijk, brutaal, dom en stom weg. Naast haar, op wat steenen, te herkennen voor een leurder in „vodden en beenen" of eenvoudig voor een voddenraper van beroep aan den zak, dien hij, zoo zeer is hij aan dat vrachtje gewoon, niet eens heeft afgelegd, zit, met hypokriete houding, kijkend met gluipige, loensche blikken, de man van een dier beide slaven, brutaal van gezicht, met van roodheid glimmende, jenever-uitzweetende wangen.

Wat hem naar die plaats heeft gevoerd, — men ziet het den man aan. Het spreekt uit zijn heele wezen. Doch zij kennen den vogel, de wroetsters, en weten — waartoe het zal dienen, zoo zij hem geven wat hij vraagt.... En zij hooren niet, en hakken en kloppen voort, onnoozel, onverbiddelijk.

Op de Schelde toont ons het zware vaartuig van een beurtschipper, varend, met zachte deining, onder zijn opengespannen vlag, mee met den stroom. Al licht en warmte van een mooien, kalmen zomerdag vervullen dit schilderij: het water kabbelt zacht, in blauwwendige reflexen, den frischgroenen oever tegen; bedaard rookt de oude schipper zijn pijpje, terwijl een kleine jongen hier op het dek ligt uitgestrekt; ook het schip ziet er slaperig uit, weerkaatsend met zijn bruingeteerde karkas het geschitter van den heerlijken dag.

Het derde schilderij, — een oude en een jonge schipper in het vooronder rookend en keuvelend, in stille welgedaanheid, wachtend op het eenvoudige, doch voedzame middageten, dat op het *duiveltje*, vóor hen, te koken staat, is ofschoon een binnengezicht, toch evenzeer het werk van een gerijpt luminist als de twee andere. Het licht stroomt als 't ware langs den trapmond binnen; het straalt rond de beide luidjes en golft tot in de hoeken. En wat een leven zit er in die personages, vooral in dien jovialen, goedigen oude, vertellend, met zijn baardbranderken in de hand, een of andere leuke mop? Zie, ook hierdoor onderscheidt zich dit werk van zoo menig ander

uit Mertens' eerste periode: stelde hij zich, in die eerste jaren, wel eens tevreden met het kleed, nauwgezet, in elk plooitje en vlekje en veegje uitgepierd, thans steken er lichamen in die kleeren, men kan den romp voelen in zoo'n buis en knie of scheen in zoo'n broek.

1892 was voor onzen kunstenaar een vruchtbaar jaar. Nog twee andere tamelijk groote tafereelen liet het hem voltooien: *De Dokter der Armen* en *De Borduurster.* Al de hoedanigheden, door mij in de drie pas beschreven schilderijen bewonderd, vinden wij in deze beide terug.

In de Kajuit, naar eene schilderij in olieverf.

Ik mag niet verzuimen iets te zeggen van het eerste der twee jongste werken van den artist: *De Kroontjes* en *In 't Herbergtuintje.*

De Kroontjes zijn nog niet *ne varietur* voltooid. Alleen op het aandringen van velen liet zich Mertens overhalen dit groote doek in het wereldsalon van 1894 op te hangen, ofschoon hij den tijd nog niet had gevonden, om er de allerlaatste hand aan te leggen.

De schilder — steeds verder en verder gaande op den zoo vastberaden ingeslagen weg, zich meer en meer verdiepende in de studie van het vrije en blije licht, — temperde niet genoegzaam het effekt van zekere toetsen, aangebracht om het reflekteeren van de tonaliteit der omgevende voorwerpen op het malsche, blankroze kindervleesch te doen uitkomen. Dat is echter —

ook nu — vooral een gebrek in de oogen dier wel eens opzettelijk bijzienden, die een miniatuur van op een afstand en een *plein-air* met den neus op het doek plegen te bekijken. Toegegeven echter, dat hier getemperd mag en zelfs moet, wat een alleraardigste groep van kinderen hebben wij hier vóor oogen! Zie maar even (blz. 569) bijgaande reproduktie van een potloodteekening des schilders: hoe snoezig zijn die kopjes, hoe ongedwongen en natuurlijk die houdingen, hoe overtuigd naïef en onbespied-kinderlijk het geheele

De Dronkelap, naar eene schilderij in olieverf.

tooneel! En wat zingt elk volgens eigen temperament en aangeboren aanleg: heel lui, met tegenzin, uit den treuren, om maar te doen als de anderen, deze; — opgewekt als uit plichtbesef, of als gold het hier een broodwinning, een andere; uit louter zingensgenot, geroerd door eigen stem en zang, een derde. Ernstig, waardig, slaat de grootste de maat, haar best doende om boven al de andere uit te klinken; éen kleintje zingt, blijkbaar met heel fijn piepstemmetje, veel te hoog; een ander....

Ik beschrijf echter niet verder. De beste beschrijving is.... de teekening zelf.

Veel liever een woord over de kleur.

Men heeft dit schilderij *bont* geheeten.

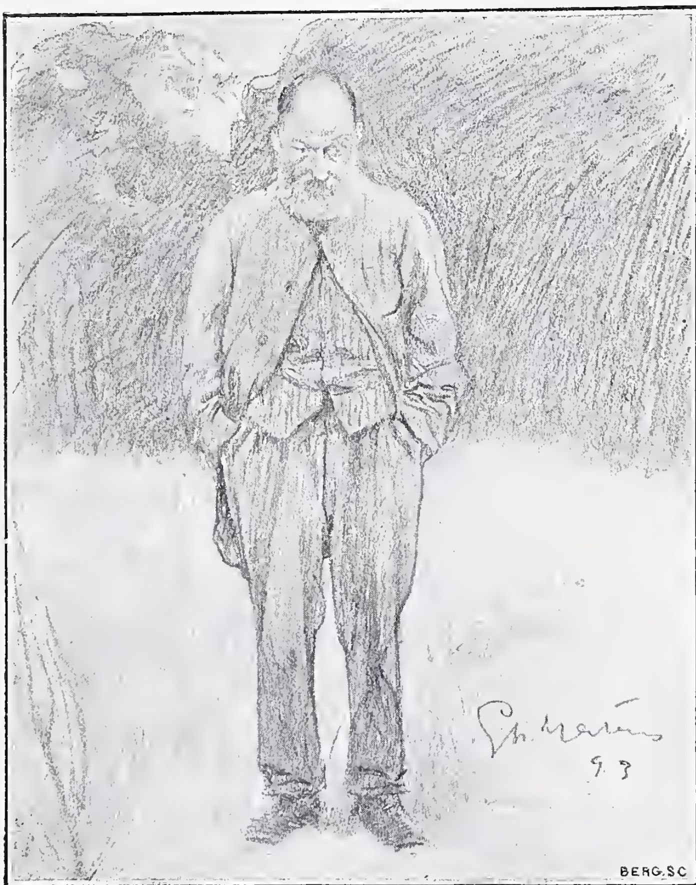
Bont — jawel, doch — of dat dan niet mocht? Meer: of het zelfs niet moest nu?

Waaruit toch spruit dat bonte voort? Louter en uitsluitend uit de veelkleurige kleedij der kleine zangeressen en uit het schreeuwerige van die uit papier gesneden kroontjes en kransjes. De grond is eenvoudig groen, de achtergrond een effen muur.

De geheele vraag komt dan hierop neer: vertoont, al dan niet, de kleedij onzer volkskinderen die variatie van kleur, en zoo ja — mocht de artist, mits eerbiediging van de eischen eener welbegrepen aesthetiek, die eigenaardigheid niet weergeven?

Ik wil er mij wel voor wachten deze vraag te beantwoorden. Het mocht soms klinken gelijk een dier bekende „waarheden als koeien!"

Dit éene wil ik zeggen: het bonte van de kleur maakt het stuk in geenen deele onschoon.

Een van de Natie, naar eene potloodkrabbel.

Ik noemde, onder Mertens' werken, het portret van Antwerpens burgemeester, advokaat Jan van Rijswijck. Hoe verdienstelijk ook als schilderij, toch is het geenszins het beste van het goed dozijn konterfeitsels, door den jongen artist onderteekend. Dat van den heer Flecken, te Antwerpen, dat van Mr. Thiberghien te Parijs, en vooral dat van Mevr. Mertens, de moeder van den artist, zijn voortreffelijk. Het laatste vooral — vrij van zelfs het allergeringste effektbejag, eenvoudig en goedig als de vrouw zelve die er voor gezeten heeft, is een kunstwerk van waarde.

Na in het voorgaande de voornaamste werken van onzen schilder in oogenschouw te hebben genomen, wil ik het thans wagen, in eenige breede trekken zijn ontwikkeling te beoordeelen en zijn talent nader te kenschetsen.

Onder welke invloeden zijn eerste optreden plaats vond — werd reeds in den aanvang gezegd.

De nauwelijks twintigjarige had nog geen blik geworpen in het innige wezen der kunst; alleen een oppervlakkigen. De uiterlijkheden waren het, die hem, zoo niet uitsluitend, dan toch in hoofdzaak troffen, dit nog met des te grooter kracht, als juist op dat oogenblik, in zijn eigen stad, twee op de hoogte van hun kunnen gekomen artisten verbleven, wier algemeen bewonderde schilderijen, algemeen bewonderd tot heden toe, hem nog meer heil moesten doen verwachten van de hem door het onderwijs aan de Akademie opgedrongen formules: „mooi-doen; *morceau*-schildering, is de eerste, de eenige konditie tot welslagen."

Mertens' dweepte — en welke jongere deed het niet? — met Hendrik de Braekeleer en Jan Stobbaerts.

In de meesterstukken van den eerste waardeerde hij echter alleen die sobere, van zichzelf zekere, onfeilbare behandeling, die heerlijke, wel rijkgeschakeerde, bijna bonte, maar geen enkelen keer schrille kleur. Wat hij niet zag, eenvoudig omdat hij het nog niet zien kón, omdat hij er niet rijp genoeg voor was, dat was — éen, volkomen éen met de geheele uitvoering, onafscheidbaar éen daarmee gelijk gemoed of geest met het lichaam — dat stille gevoel van melancholische intimiteit, waaraan deze, met Hendrik Leys zeker allergrootste onzer negentiende-eeuwsche Vlaamsche meesters, overal, in al zijn tafereelen, had pogen uitdrukking te verleenen.

Van Stobbaerts had hij zich weten te assimileeren dat eigenaardige, verleidelijke licht-en-donker zijner stallen, in dezen laatste volkomen op zijn plaats en den schilder door geen konventie hoegenaamd maar door de werkelijkheid zelve aan de hand gedaan, doch bij den jongen volgeling, evenals bij zoovelen, wel een heel klein beetje ontaardend in iets als .... *parti-pris.*

In zijn eerste periode arbeidde Mertens voor het oog, — voor het oog alleen. Meestal schilderde hij op paneeltjes van geringe afmetingen, waaraan hij zelf, vooraf, door zorgvuldig polijsten, de gladheid had weten te geven van het ivoor.

Met potlood, in heel fijne, keurige omtrekken, teekende hij op die paneelen zijn geheele onderwerp, niet de hoofdpersonages alleen, maar ook de onbeduidendste bijzaakjes, en — in de kleedij van zijn figuren, elk plooitje of vouwtje, elk naadje of zoompje.

Eerst dán begon hij te schilderen. Eerst met zoogezegde *glacis*, behandelend elk stuk afzonderlijk, voor alles dezelfde nauwgezette, liefdevolle zorg over hebbend, er niet tegen opziende er, na bijna geheele voltooiing, nog enkele details bij te voegen, niet om het onderwerp nader toe te lichten of bevattelijker te maken, alleen — „omdat ze zoo plezierig om te doen waren!"

Ik moet zeggen, dat dit vrij doktrinaire programma door Mertens enkel

Het Kwartet, naar eene schilderij in olieverf.

een goede vier of vijf jaar, ongeveer tot 1886—1887, gedwee werd nageleefd.

Reeds in het laatste werk van die periode, de aan het Brusselsch Museum verkochte *Schilderswerkplaats*, zijn sporen van een ommekeer op te merken.

In de betere onder de schilderijen, die thans volgden, worden deze sporen, duidelijker, tevens talrijker.

Een *begin* van reaktie — niets meer! Nog niet het overtuigde, welbewuste opgaan van een ander, breeder pad.

De Kroontjes, naar eene houtskoolteekening.

Alles beperkte zich tot een van lieverlede verzaken aan de .... gelietkoosde *patien*.

Vergelijk de *Twee Oudjes*, behoorende aan den heer Flecken, en de *Flirtation*, eigendom van den heer Vereyken, of den *Jichtlijder*, van den heer Beuckeleer, alle drie te Antwerpen, en geschilderd in 1887, met *Een Vrijgezel*, van den heer Brunard te Brussel, of *Het Schoenlappertje*, van den heer Nicolié, of den *Hoornblazer*, nog van den heer Flecken. Tusschen de onderwerpen en de konceptie van al deze tafereeltjes is geheel geen, of haast geen onderscheid; doch de kleurbehandeling der eerste is reeds merkbaar frisscher, natuurlijker dan die der tweede. Aan atmosfeer, aan „*air ambiant*," is het gebrek echter nog steeds even groot.

Toen kwam — met het kleine, grijze *Gezicht op de Schelde,* de besliste bekeering.

Als uit den treuren, bijna om het nu toch ook eens te beproeven op die nieuwe manier, welke zekere stoutmoedigen hem hadden aanbevolen, was hij naar buiten gegaan, en had gepoogd, weer te geven, wat hij daar zag.

En die poging, gedaan zonder alle voor- of tegeningenomenheid, *sine ira et studio*, was een eerlijke geweest, zoo eerlijk, dat de artist zelf, ondanks al het succès, hem tot dan toe te beurt gevallen, geen oogenblik aarzelde zijn oude goden te verbranden, juister, zijn oude leer te verzaken.

Hij zelf zeide het mij later, in woorden, zoo eenvoudig en oprecht als hij zelf is: „Toen ik het nogtans zeer gebrekkige resultaat van deze proef vergeleek met mijn eerste werkjes, vielen mij om zoo te zeggen de schillen van de oogen. „Het was hem, een heelen tijd, als had hij nu voor 't allereerst zijn oogen leeren gebruiken, als had hij tot dan toe gezien door een gekleurden bril.

Voortaan zou hij niet meer vergeten, dat het konventioneele licht van het atelier, het gedekompozeerde licht van de meesterstukken der ouden, voor het moderne oog niet langer gelden mag als een kriterium. Hij wist nu, dat de kleuren, onder den invloed van het licht, ook daarbinnen, zij het dan minder, vibreeren en wemelen — en hij zou er nu uit al zijn kracht naar streven, om van die nieuwe, heerlijke werkelijkheid, den weerschijn neer te leggen in later werk.

Wat thans volgde was, en dit moest immers, een tijd van crisis. In den beginne worstelde de artist te vergeefs tegen het al te verblindend stralende licht: het verslond, op elk zijner doeken, tot zelfs de laatste sporen van zijn eens zoo vonkelend koloriet. Dit was voor hem, niet de *zwarte*, maar de *grijze* tijd.

Ik noemde hooger zijn *Zieke Jongeling*, zijn *Schilderswerkplaats*, zijn *Kwartet.*

Met dit laatste echter was het ziekteproces voor goed voldongen. Zonderling genoeg: wat anderen tot volkomen negatie der kleur heeft gebracht, het stippelen, bedoel ik, hém bracht het, in éens, naar de kleur terug. En opwaarts ging het nu, met vasten stap, zonder één aarzeling.

De *Schavotspringers*, het *Groenselkraam*, een *Oud Paartje*, *De Doktor der Armen*, *De Dronkaard*, *Op de Schelde*, *Jan van Rijswijck*, *De Borduurster*, *De Kroontjes* en *In het Kroegtuintje*, het zijn al schilderijen, waarin, met volledige handhaving van al de hoedanigheden van het Vlaamsche koloriet, met zelfbewuste kracht rekening wordt gehouden met de overwinningen van de jongere richting, van het néo-impressionisme. In *De Kroontjes*, ik bedoel: de aanstaande *editio ne varietur* en *Het Kroegtuintje*, zal — ik durf het voorspellen — de *furia flandrica* haar hoogste triomfen vieren.

En *dubbel* gunstig was deze bekeering voor onzen jeugdigen artist. In zijn zien en opvatten, in geheel zijn artistieke wezen, kwam iets breeders, iets

moderners, tevens iets menschelijkers. Men ziet het zijn *Op de Schelde* even goed als zijn *Borduurster* duidelijk aan: zijn ideaal is niet meer dat enge,

In 't Waterhuis te Antwerpen, naar eene ets.

kleinzierig gedoe, om in heel mooie, heel effen dingetjes te laten zien wat zijn welbestuurd penseel vermag; zijn ideaal is thans, het op te nemen

met het leven zelf, de poëzie van het leven op eigen wijze te vertolken.

Zie dien loggen buurtschipper op het dek van zijn bak; dien joligen, guitigen ouwerd in die kajuit; dat gebogen, gerimpelde vrouwtje bij haar kanefas; die kinderen, zingend op dat groene graspleintje: er steken lichamen, echte, betastbare lichamen onder wammes, jurk of schortje; er vloeit bloed, echt en mooi rood bloed door die lichamen.

„*Direkt naar de natuur*," is thans de onbevangen leus van den jongen meester. Geen gladgepolijste paneeltjes, geen vooraf geteekende of geschilderde schetsjes heeft hij nog noodig: in *éen geut*, doch alleen na maandenlange studie, doet hij het nu. Naar de natuur — dus — maar niet met die blufferige verwaandheid van enkelen, die zich inbeelden, dat zij, als het ware met kracht van wapenen, met penseel of paletmes nu eens al dat oneindig schoone gaan overwinnen, overrompelen; ook niet als die zwakkelingen, welke er alleen het oppervlakkige, de uiterlijke, bovenste korst, de gemakkelijk in elks bereik liggende détailletjes weergeven.

Op hém zal men het niet toepassen, het bijtende epigram van Nietsche:

„Treu die Natur und ganz! — Wie fängt er's an:
Wann wäre je Natur im Bilde *abgethan?*
Unendlich ist das kleinste Stück der Welt!
Er malt zuletzt davon was ihm gefällt,
Und was gefällt ihm? — Was er malen kann!"

Zeker — en daarvoor juist is hij immers nog zoo benijdenswaardig jong! — zeker, Mertens zoekt nog. Laten wij echter gerust wezen: het is er hem niet om te doen, iets te ontdekken, dat nu nog door niemand ter wereld moge ontdekt zijn! Hij zoekt alleen en zal blijven zoeken — „om altijd *meer te kunnen*, altijd *meer te praesteeren!*"

Een laatste alinea.

Mertens is niet alleen van nu af een der steunpilaren, — en tevens de grootste en zekerste hoop van de Antwerpsche schilderschool, hij is tevens een der weinige Zuid-Nederlanders, die met werkelijk talent de etskunst beoefenen.

In de verzamelingen van den nu niet meer bestaanden kring der *Antwerpsche Etsers*, maken enkele zijner platen, met die van wijlen Willem Linning Jr., den nederigen en al te miskenden meester, van Piet Verhaert, Frans Lauwers en Leo Brunin, de juist niet overtalrijke glanspunten uit.

Mertens maakt deel als werkend lid van den *Kunstkring der XIII* te Antwerpen en als buitenlandsch lid van de *Secession* te München. 1)

---

1) In 1887 verwierf hij, te Parijs, een eervolle vermelding, in 1881 aldaar, een medaille 3e klasse; in 1892 te Gent, het gouden eeremetaal; in 1894 te Antwerpen, een zilveren medaille.

VACANTIEDAGEN TEN HUIZE VAN EEN ZONDERLINGE FAMIELJE

DOOR

MAURITS SMIT.

I.

Het was op een zonnigen morgen, heel in 't begin van April, dat de heer Robert Dwelms, leeraar in de Nederlandsche taal, met zijn aanteekeningboekje in de hand, voor de klasse stond te dicteeren. Juist begon de torenklok het uur van twaalf — waarnaar de jongens al den geheelen morgen smachtend hadden uitgezien — met het tjingelen van *Où peut-on être mieux* aan te kondigen, toen de heer Dwelms zijne dictée aldus besloot:

„Evenals in 't begin der achttiende eeuw" — zit toch niet zoo te draaien, Pietersen, je kunt toch nog wel één minuut je fatsoen houden, — „evenals in 't begin der achttiende eeuw onze Hollandsche dichters en schrijvers de Franschen tot voorbeeld kozen, zoo doet zich ook in onze dagen de heilzame invloed der nieuwere Fransche school op onze letterkunde gelden."

Het uitgaan der school. Dwelms voor de klasse.

„En nu, jongelui, zullen we 't hierbij laten", vervolgde de heer Dwelms, terwijl hij zijn boekje in den binnenzak van zijn jas stak, „en wensch ik jullie een aangename vacantie. Over twaalf dagen hopen we elkaar hier weer terug te zien".

Deze laatste woorden, die de heer Dwelms met een ietwat vies gezicht had uitgesproken, alsof alleen het denkbeeld van terugzien hem op dat oogenblik niet pleizierig aandeed, waren door de meeste leerlingen al niet meer gehoord. Met de grootste haast, als wilden zij geen oogenblik van den kostelijken vacantietijd verliezen, stoven zij op uit hunne banken en pakten hunne boeken en cahiers bijeen; rumoerig stommelden en draafden zij door het lokaal, waarvan de grond

hier en daar bezaaid was met papiersnippers en stukken van losgescheurde schrijfboeken en welks muren het verbazend kwistig gebruik van inkt maar al te duidelijk verrieden, en verdrongen zich bij de kapstokken om hunne hoeden machtig te worden.

„Dag meneer, dag meneer", klonk het uit eenige monden, en een halve minuut later was de woelige bende verdwenen en stond Robert Dwelms doodalleen in het stoffige schoolvertrek. Juist had hij zijn hoed opgezet en maakte hij aanstalten om het voorbeeld zijner leerlingen te volgen, toen de directeur zijn vergrijsd hoofd om den hoek van de halfgeopende deur stak, en bij het zien van Dwelms, dezen aanklampte.

„Een goed begin van de vacantie, meneer Dwelms, wat 'n prachtig weêr, hè — blijft u in de stad met de Paaschdagen?"

„Neen, ik ga er een dag of wat uit", antwoordde Dwelms, nu met het vriendelijkste gezicht van de wereld. „Een van mijne kennissen, de candidaat-notaris Mierkamp, heeft mij gevraagd om met hem eenige dagen bij zijne familje door te brengen. Nu gaan wij morgen samen naar Hagendoorn".

„Zoo, bij Mierkamp, den oud-notaris in Hagendoorn?" hernam de directeur. „O, dien ken ik heel goed. Een van zijn broers behoorde tot mijne tijdgenooten op de academie. Heel aardige lui, meneer Dwelms, werkelijk een lieve familje. De kinderen heb ik alleen gezien toen ze nog klein waren, maar nu in de laatste jaren niet meer. Het is nog al 'n talrijk gezin, geloof ik?"

„Vier kinderen zijn er, mijnheer, drie zoons en een dochter. Een jongen gaat nog op de burgerschool en de andere is thuis, die studeert voor de registratie, meen ik. Dat is dezelfde, die nog al een groot liefhebber moet zijn van schilderen, — volgens zijn broer moet hij zelfs eenigen naam daarin hebben gemaakt."

„Ja, ik heb laatst een stukje van hem gezien", zeide de directeur, — „nu herinner ik 't mij, op de laatste tentoonstelling. 't Was zoo'n wazig ding, ik vond het niet bijzonder, — maar enfin, ik heb niet veel oog voor dat genre. Zoo, zoo, is dat een zoon van Mierkamp? — Ja, u komt daar waarschijnlijk in een artistieken kring. Mevrouw Mierkamp was indertijd ook 'n heel goede musicienne, zeer verdienstelijk. Ja, meneer Dwelms, zoo iets moet ons weer eens opfrisschen, hè, zoo'n weldadige ontspanning hebben we noodig, om dan later weer met de noodige opgewektheid ons aan de lieve jeugd te kunnen wijden! Adieu, mijn waarde, ik wensch u heel genoegelijke dagen en groet de familje eens van me, zult u?"

Na een handdruk te hebben gewisseld, ging de directeur heen, en eenige oogenblikken later wandelde Dwelms door de zonnige straat op zijn gemak naar zijne kamer.

„Dat kunnen genoegelijke dagen worden", dacht hij bij zich zelf. „Een lieve familje — buiten zijn — kunstgenot — enfin, 't kon minder en 't is in elk geval beter dan op je kamer te zitten suffen."

Het plan was al een paar maanden geleden geopperd door den jongen Mierkamp, die Dwelms elken middag in het restaurant, waar zij met eenige

andere heeren eene tafel hadden, ontmoette. 't Was eens toevallig opgekomen, toen zij na tafel onder een glas wijn en een sigaar nog een oogenblikje hadden zitten praten.

„Je moet er eens uit," — had Otto Mierkamp tot zijn vriend gezegd — „altijd die schoolbesognes en dan nog blokken in de vacantie, je houdt 't niet uit en je wordt zoo eenzelvig. Ga nu met de Paaschdagen eens met mij mee naar de oude lui. Ze vinden 't altijd prettig als ik iemand meebreng, en dan ben je eens in een andere omgeving."

Eerst had Dwelms er niet veel ooren naar. Hij was van natuur stil en ingetogen en bewoog zich niet gemakkelijk onder vreemde menschen. Gewoon aan zijn eenzelvig kamerleven gedurende de drie jaren, die hij als leeraar aan de hoogere burgerschool had doorgebracht, was hij het famieljeleven geheel ontwend. Maar aan den anderen kant trok toch de gezelligheid, die hij hoopte te vinden, hem wel aan. En het was al lang geleden dat hij gezelligheid had gekend; zijn vader was eenige jaren geleden gestorven en zijne moeder was hertrouwd in Indië. Bijna al zijne overige bloedverwanten waren over de vijf werelddeelen verstrooid. Zoo had hij dan na eenig aarzelen toch ten slotte aan het voorstel van Otto Mierkamp gehoor gegeven, te meer omdat hij hoopte in dien famieljekring te vinden, wat hem ook in Otto Mierkamp zoo bijzonder aantrok, namelijk een kalmen en eenvoudigen aard, een degelijken zin, die toch de opgewektheid niet buitensloot.

Het zonnige, opwekkelijke wêer werkte harmonisch op zijne genoegelijke stemming, en de heele wereld scheen hem vroolijk toe te lachen, terwijl hij daar zacht neuriënd in het koesterende Aprilzonnetje voortkuierde, aldoor denkend aan de dagen, die voor hem in 't verschiet lagen.

II.

Den volgenden dag om drie-uur-twintig stapten Robert Dwelms en Otto Mierkamp uit den trein aan het station te Hagendoorn en werden daar in ontvangst genomen door een jongmensch, gestoken in een lichtgrijs pak, dat hem als een wijde zak om het lijf hing; de pantalon scheen blijkbaar op den groei gemaakt, want de pijpen waren een heel eind omgeslagen, ofschoon hiertoe, wat de toestand van den weg betrof, die kurkdroog en heel schoon was, niet de minste aanleiding bestond. Het jonge mensch was gewapend met een dikken knoestigen knuppel, dien hij onder den arm hield, en droeg een bruinen, vilten hoed, die de weinig vriendelijke uitdrukking van zijn vaal en spits gezicht, gevat tusschen twee stijve haarlokken, die boven zijne ooren vastgeplakt schenen, niet bijzonder verhoogde.

— Dwelms, mag ik je mijn broer Theo voorstellen, — zei Otto, den jonkman de hand toestekend — ontvanger in den dop.

Theo lichtte even zijn hoed op, en zonder de gewone plichtpleging van „aangenaam kennis te maken," begon hij terstond: „Bij mijn ziel, Otto, het eerste wat je mij zegt, is een onaangenaamheid. Als je mij nu deze dagen

absoluut wilt ontstemmen, spreek dan maar veel over het ontvangersbaantje en over registratiewerk. Mijnheer Dwelms, begrijpt u dat er oogenblikken in het leven zijn, dat een mensch niet aan zijne maatschappelijke functie — anders gezegd ambacht — wil herinnerd zijn?

— „Wel zeker," gaf Robert ten antwoord, „ik kan mij dat heel goed voorstellen. De vacanties zijn bijzonder geschikt om zulke gevoelens bij ons aan te kweeken."

„Dat doet me pleizier," zei Theo, terwijl hij Dwelms met zijn knuppel een tikje op den schouder gaf, „dan hoop ik in u meer menschelijks te vinden dan in Otto, die eeuwig den notaris uithangt, in huis en op zijn kantoor, in de week en zondags. Een mensch, die niet voelt dat er twee naturen in hem zijn, is geen mensch, zeg ik altijd. Als je nu toch ééns in je leven kondt leeren begrijpen, Otto, dat ik aan dat ellendige registratiehok — kantoor noem jij het, — niet altijd wil herinnerd zijn. Geef uw valies maar hier, meneer Dwelms, de knecht zal het wel thuis brengen.

Theo nam het valies van Dwelms aan en overhandigde het aan een eenigszins bejaard man, die achter hem stond en voor Dwelms onderdanig zijn pet afnam.

„Dag Dirk," zei Otto, den ouden knecht toeknikkende, „hoe gaat het?"

„Dank u, mijnheer," zei de man, „zoo tamelijk wel, alleenig wat stram in de beenen."

„Is dat valies je niet te zwaar?" vroeg Otto. „Neem anders een wagentje."

„Kom, Dirk kan dat best aan," hernam Theo, „de man is immers van jongs af aan niets anders gewend. Wij zullen ook maar wandelen, vinden de heeren niet?"

„Gaarne", zei Robert, „wij hebben lang genoeg tusschen de wielen gezeten. Het loopen zal goed doen."

Zij gingen de wachtkamer door, baanden zich een weg tusschen de vigilantes en omnibussen door, die buiten het station stonden en sloegen een breeden, gedeeltelijk bebouwden straatweg in.

„En hoe gaat het thuis?" vroeg Otto.

„Dank je, zoo bij 't oude. De oude heer heeft 't de laatste dagen weer erg te kwaad met de jicht. Invariabel op het punt van klagen en tobben. Verder alles wel."

„Heeft uw papa weer zoo'n last van de jicht?" vroeg Robert, „dat treft ongelukkig."

„Och, kijk eens," zeide Theo, blijkbaar zijn best doende om een wijsgeerig gezicht te zetten, „mijn oude heer is iemand, die ijselijk veel met zich zelf bezig is. Nadat hij zich uit de zaken had teruggetrokken, moest hij toch iets hebben om zich mee bezig te houden, en daarvoor koos hij zijn eigen persoon en zijne kostelijke gezondheid. Natuurlijk heeft hij een kwaaltje — de oude dag is toch niets anders dan een reactie op de jonge jaren — en nu heeft hij de jicht ingehuurd, een lastig ding, ik wil 't niet ontkennen, maar daarom behoef je nog niet te doen alsof er niets anders in de wereld bestond dan die

jicht. Maar dat komt er van, als er geen artistieke natuur in 'n mensch zit."

„Denk jij dan dat een rheumatische schilder geen pijn voelt?" vroeg Otto lachend, „of dat poëzie je tegen kiespijn vrijwaart?"

„Dat's te zeggen", antwoordde Theo, „'n artistiek mensch zal er veel eerder toe komen zich over zijne kwalen heen te zetten. Hij heeft nu en dan 't vermogen om zich als 't ware heelemaal buiten zich zelf te plaatsen, — zijn gedachten vliegen uit, in 't oneindige."

„Maar keeren dan toch weer tot zichzelf terug," merkte Dwelms op. „Jongen, jongen, die jeremiaden van Bilderdijk —"

„Maar die was ook geen artist", zei Theo. „Dat weet u ook wel."

„U bent schilder, niet waar?" vroeg Robert, met een zijdelingschen blik op de lokken, en zich hoe langer hoe meer verwonderend dat hij hier met een broêr van den bescheiden, stemmigen Otto te doen had.

„Ja, Goddank", gaf Theo ten antwoord, „en als ik dat niet was, zou ik liever niet bestaan. Houdt u van kunst — schrijft u?"

„Ik houd veel van kunst," antwoordde Dwelms, „maar schrijven, daar doe ik niet aan."

„Maar gevoelt u dan nooit behoefte om u eens te uiten, om eens te zeggen wat er in u omgaat?"

„Uiten?" zei Dwelms lachend, „heere bewaar me, ik uit mij elken dag voor de klasse."

„Verschrikkelijk, hè, dat les geven," vroeg Theo, een vies gezicht zettend, „vindt u 't niet afschuwelijk?"

„Neen, ik vind het niets afschuwelijk. Er zijn een boel dingen in de wereld die ik minder graag zou doen."

„Ik vind alle betrekkingen afschuwelijk," hernam Theo, langs zijne lokken strijkend, „alle baantjes vind ik verachtelijk. 't Is 'n ellendige instelling dat 'n mensch zoo iets moet doen om te leven — dat moest niet noodig zijn. 't Leven wordt er zoo leelijk door. 'n Mensch moest voor zijn kunst kunnen leven, heel alleen daarvoor, of voor kunstgenot, voor 't waarachtig-mooie, ver van al 't banale.

„Onzin," riep Otto uit.

„Ja, natuurlijk," antwoordde Theo smalend, „daar begrijp jij ook niemendal van. Kom, ik zal je maar eens wat nieuwtjes van Hagendoorn vertellen, zoo iets *snap* jij beter."

En nu begon Theo een verslag te geven van de laatste partijtjes en concerten, die er hadden plaats gehad; van engagementen, die waren afgeraakt; van een paar schandaaltjes in de societeit; van praatjes, die in Hagendoorn de ronde hadden gedaan; en bij al die verhalen gaf hij voortdurend af op de vervelende individuën die niets van kunst verstaan, een intrigantentroep, — dikhuidige bourgeois, zooals hij ze noemde, het doodschieten niet waard. Intusschen verlustigde zich Dwelms in het heerlijke uitzicht, dat de schilderachtige omgeving aanbood, met die groenende dennenboschjes in de verte en de mooi getinte heide, die zich aan beide kanten van den weg uitstrekte. Toen

hij zijne bewondering daarover te kennen gaf en tot Theo de vraag richtte, of hij in deze streek niet een oneindige bron voor zijne schilderstudiën vond, antwoordde deze:

„Och, al die landschapdoenerij, dat is oude kost. Daar geven wij niemendal om. Bovendien is 't veel te licht om iets te zien. In 't halfdonker zie je veel meer. Al dat licht is zoo banaal."

Zoodoende werd Theo weer tot zijn stokpaardje teruggebracht en begon nu zijne theorieën te ontwikkelen over zien en mooivinderij, welke beschouwingen soms vergezeld gingen van levendige gebaren en hevige bewegingen met den knoestigen knuppel, vooral wanneer Otto nu en dan 't een en ander in 't midden bracht, dat niet bijzonder met de inzichten van onzen kunsttheoreticus strookte. En zoo onder al dat betoogen en hevig geschermutsel kwamen de drie heeren, nadat zij den grooten weg hadden verlaten en een smallen zijweg waren ingeslagen, aan een kleine villa, gelegen aan den zoom van het park van Hagendoorn. Het was een net, aardig gebouwtje, in modernen stijl van lichtkleurigen steen opgetrokken. Helder schitterden de gulden letters, waarmee de doopnaam *Mon Repos* in den muur was gegrift, in het blakende zonlicht.

„Kijk," zeide Otto tot Dwelms, op de kamers boven het balcon wijzende, waar de zonneblinden niet waren neergelaten, „die kamer naast het balcon, dat is de logeerkamer. Daar slaap jij. En die kamer daarnaast is de mijne."

Zij stonden nu vlak voor het huis. Dwelms keek in de aangeduide richting, en op dat oogenblik werd voor het bovenvenster het gezichtje van een allerliefste brunette zichtbaar, die Otto lachend toeknikte.

De aankomst op de villa. Dwelms keek in de aangeduide richting.

Toen Dwelms even zijne oogen op zijn vriend richtte en daarna nog eens naar boven keek, was zij verdwenen.

„Wie was die dame?” vroeg hij.

„Dat is mijn zuster Annet,” zeide Otto, „je zult zoo aanstonds hare kennis maken.”

„Zoo,” antwoordde Dwelms, niet zonder eenige verwondering. Want hij had zich voorgesteld, volgens 't geen Otto hem wel eens van zijne famielje had verteld, dat mejuffrouw Mierkamp niet meer dan een aankomend meisje zou zijn.

Het is toch zonderling — dacht hij — dat de menschen, evenals de omstandigheden, doorgaans geheel anders uitvallen dan men heeft verwacht.

En nog altijd onder den indruk van die lachende donkere kijkers voor het bovenvenster stapte Dwelms de stoep op van *Mon Repos*.

III.

Een oogenblik later was Robert Dwelms voorgesteld aan een lange, rijzige dame, die Otto reeds in de gang te gemoet kwam en door dezen werd begroet met den naam van „Mama.” Zij was in het zwart gekleed en droeg op het grijzende haar een klein mutsje van zwarte kant, met bijzonder lange, slap neerhangende brides. Dwelms merkte op, dat telkens als hij mevrouw Mierkamp aankeek, hij altijd het eerst de lange brides in 't oog kreeg en dat die de kwijnende uitdrukking van haar gelaat ontegenzeglijk verhoogden. Het zou Dwelms later ondoenlijk zijn geweest zich eene voorstelling van zijne gastvrouw te maken zonder die brides, die als 't ware een stuk van hare verschijning uitmaakten. Toen hij de voorkamer binnentrad, zag hij eerst niemand; maar een oogenblik daarna ontwaarde hij iets, dat in een donkeren hoek van het vertrek achter een gesloten vensterblind zat te steunen.

„Hoe gaat 't, papa?” vroeg Otto, op de steunende donkere massa toetredend.

„Ellendig, jongen, ellendig,” antwoordde eene kreunende, brommende stem. „En heb je daar nou je vrind meegebracht? Kom eens wat dichterbij, dat ik hem ook eens kan zien, — jullie hebt daar wel een kwartier aan die voordeur staan likken.”

Naderbij gekomen, zag Dwelms een gezet, oud heertje, gekleed in een zwart fluweelen jasje, met een rood proesterig gezicht dat boven een hooge zwarte das uitstak, die als een stijve zwachtel om zijn hals was gewonden. Hij zat in een wijden leunstoel en wreef onophoudelijk zijne dikke, gezwollen beenen, die loom en machteloos neerhingen.

„'t Spijt me, mijnheer, dat ik u zoo aantref,” zeide Dwelms, „ik had niet gedacht —”

„Zoo, spijt 't je,” — bromde de oude heer — 't spijt mij nog meer, dat verzeker ik je. Dat gun je je ergsten vijand niet. Au — o, allemachtig — daar krijg ik weer zoo'n Judaskneep — 't is verschrikkelijk — neen, je ziet

me niet op z'n best — meneer Dwelms, — lang niet. Kijk, dat begint hier," vervolgde de oude heer, terwijl hij op zijn enkel wees en met zijn dikken voorvinger langs het been naar boven streek, — „dat kruipt me door die pees en dat brandt en steekt als de duivel, tot hier boven in die heup toe," na welke uitlegging hij weer al kreunend met wrijven voortging.

„Ik vind 't erg gezellig dat u eens met Otto bent meegekomen," zeide mevrouw Mierkamp, met een zacht slingerende beweging der brides, „erg gezellig, ook voor Otto. Ik hoop maar dat u u hier wat zult kunnen schikken."

„Lieve hemel, maak toch niet zooveel complimenten," bromde de fluweeljas in den leunstoel, „als meneer zich hier niet kan schikken, dan gaat hij weer heen, dat's natuurlijk -- je bent hier zoo vrij, meneer, als — au, o, he, verduiveld!"

„Je moet je wat rustiger houden, man," zei mevrouw Mierkamp, zich tot haar man wendend „je pijn wordt anders hoe langer hoe erger."

„Rustig?" riep de oude heer verbolgen uit. „Ja, dat ook nog, houd jij je eens rustig als je van onderen tot boven gepijnigd wordt. Ik zou jou wel eens willen zien!"

„En u moet 't eenvoudige hier maar voor lief nemen," vervolgde mevrouw Mierkamp, zich weer tot haren gast wendende, „want wij leven hier erg stil en eenvoudig. Dat zal Otto u wel gezegd hebben."

„O mevrouw", antwoordde Dwelms met een kleine beleefde buiging, „ik ben overtuigd, dat ik het nog veel eenvoudiger gewend ben dan u", en hij keek eens rond in de net ingerichte, maar niet overdadig aangekleede kamers.

„Dat jokt-ie, dat's niet waar," bromde de oude heer, „een ongetrouwd heer leeft niet eenvoudig, die neemt 't er lekker van, dat weet ik nog heel goed uit mijn jongen tijd. Och God, wat is 'n getrouwd mensch en dan nog met die vervloekte jicht! 't Is een hel, meneer, een hel op aarde."

„Och mijnheer," bracht Mevrouw Mierkamp in 't midden, meewarig hare brides schuddende, „als mijn man die nare pijnen heeft, dan deugt er niets en dan is hij zoo vreeselijk overdreven," en, terwijl zij zich weer tot haar man wendde, „je moet je heusch niet zoo opwinden, man, 't is niets goed voor je, tracht liever nog een beetje te slapen."

„Houd je mond toch, vrouw", steunde de heer Mierkamp, „o, die poot, die poot!"

„Wij zoeken het genoegen hier maar hoofdzakelijk in den huiselijken kring", vervolgde mevrouw Mierkamp, „ziet u, meneer Dwelms, in literatuur, muziek, kunst — och, ieder van de jongelui heeft hier zoo zijne liefhebberij."

„Ja, 't zijn me mooie liefhebberijen," klonk het weer uit den leunstoel, „ze hebben hun hoofd vol van de dolste dingen, geen verstandig woord hoor je den ganschen dag — ze zijn hier gek van al die kunst. Ik ben altijd maar blij als Otto weer hier is, daar kan je ten minste nog eens een fatsoenlijk woord mee praten."

Op dit oogenblik ging de deur open en Dwelms aanschouwde hetzelfde vriendelijke gezichtje, dat hij boven het balcon had zien knikken. Met een

bevalligen, lichten tred kwam ze naar Dwelms toe en reikte hem hare fijne, teere hand. Haar geheele voorkomen had iets vrijmoedigs en ongedwongens, soms bij 't brutale af, en hare mooie oogen lachten nog ondeugender dan straks, toen ze Dwelms eens goed opnam en hem aankeek, alsof zij wilde zeggen: Zoo, ben jij nu die vriend van Otto, wel wel!

„En kom jij je nu weer een dag of wat aan ons ergeren, Otto?" vroeg ze schalksch, terwijl ze haar broer een kus op de wang gaf. „Wat heb je nu wel aan je vriend gezegd van het gezelschap, dat hij hier zou vinden?"

Robert Dwelms voorkwam zijn vriend door te zeggen, dat hij overtuigd was dat wat hij hier zou vinden, zelfs zijne stoutste verwachtingen nog verre zou overtreffen. In zoover sprak hij de waarheid, dat hij er in de verste verte niet op had gerekend op *Mon Repos* eene zoo allerbekoorlijkste verschijning aan te treffen, als hij daar voor zich zag staan. Tot nog toe waren de indrukken, die hij van de verschillende leden der famielje Mierkamp had gekregen, nog vrij gemengd en zelfs teleurstellend geweest; maar zoodra hij Annet maar aankeek, schenen al die minder aangename gewaarwordingen op eens te wijken. Ook verraste hem de vrije, ongedwongen toon, dien ze al direkt tegenover hem aannam; de enkele keeren toch dat hij in gezelschap jonge dames had aangetroffen, hadden de terughoudendheid en de stijve toon, die zich doorgaans bij die gelegenheden openbaarden, hem altijd geweldig gehinderd. Hier was geen zweem van die voorname deftigheid en koele stijfheid te bespeuren. In die overtuiging werd hij nog bevestigd, toen Annet hem op zijn laatste compliment ten antwoord gaf:

„O, u bent vreeselijk beleefd, daarin lijkt u althans heel weinig op mijn broer. Maar ik moet u toch zeggen dat wij hier, ik bedoel wij jongeren, ziet u, ons aan beleefdheden niet zoo heel veel storen en de dingen maar net zoo zeggen als wij ze vinden. Wij doen altijd ons best om zoo natuurlijk en waar mogelijk te zijn."

„Maar ik was in 't geheel niet onwaar, met dat te zeggen, geloof me," gaf Dwelms eenigszins bedremmeld ten antwoord.

„Ik vertrouw nu, kinderen," bracht mevrouw Mierkamp in 't midden, „dat jullie alles zult doen om het mijnheer Dwelms zoo prettig mogelijk te maken, en dat jullie niet altijd zult kibbelen."

„O mama," gaf Annet lachend ten antwoord, „ik verzeker u dat Theo en ik er al vier weken lang op gestudeerd hebben om ons bij deze gelegenheid zoo aangenaam mogelijk voor te doen. U zult er wonderen van zien — o gut, 't is om te gillen!" En bij deze woorden wierp zij het bevallige kopje zoo aardig naar achteren, met een zoo gracieuze beweging van hals en hoofd, dat Robert Dwelms op nieuw een-en-al bewondering was.

„Wat een ondeugende plaaggeest, hè?" zei Otto tot zijn vriend, „zoo is zij nu altijd. Kom, laten we nu naar boven gaan om ons wat op te frisschen, dan kan ik je tevens je kamer eens wijzen."

Zij gingen met hun beiden de breede trap op. Toen zij op het portaal van de eerste verdieping waren gekomen, zei Otto:

„Kijk, ik zal je nu maar in eens met de inrichting van ons hotel bekend maken. Die deur daar links is jou kamer, en dan daar naast, die hoekkamer, is het verblijf van Theo, tevens zoowat als atelier ingericht. Daar moet hij je morgen zelf maar eens rondleiden. En hier," vervolgde hij, een deur openduwende, die op een kier stond, „is het zoogenaamde boudoir van mijn zusje. Kijk er maar eens in."

„Mogen wij daar maar zoo binnenloopen?" zei Dwelms een weinig schuchter. „Zou dat geen ontheiliging zijn?"

„Och wat," zei Otto lachend, „wees toch niet zoo beschimmeld. Je behoeft je hier niets te geneeren. Annet is immers beneden — kijk eens, vind je 't niet aardig ingericht?"

Dwelms volgde Otto, die de kamer al was binnengegaan. Een eigenaardig gevoel maakte zich van hem meester, toen hij daar in dat weelderig en elegant ingerichte vertrekje rondkeek. Wat 'n treffend contrast met de inrichting der benedenkamers! Dwelms had nog zoo even den indruk ontvangen van eene nette, eenvoudige huishouding, met een zwak tintje van iets provinciaal-burgerlijks; die Mierkampen schenen menschen te zijn van den ouden stempel, die er gemakkelijk en lekker van leefden, zonder nu in alles de laatste mode te willen volgen. Daarentegen was hier alles naar den laatsten smaak, overdadig-weelderig ingericht, een onkalme overvloed van allerlei mooie, bonte en schitterende dingen, die voor een oogenblik iemand, die er niet aan gewend was, moesten verbijsteren. De vensters waren sierlijk gedrapeerd met lichte rose en kanten gordijnen, in harmonische overeenstemming met de kleine vergulde stoeltjes, die eveneens met rose waren bekleed en met een dito sofa, die er verleidelijk uitzag, en die, ook naar de onachtzaam neergeworpen en ingedeukte kussens te oordeelen, de sporen van veelvuldig gebruik duidelijk verried. Naast een fijn fantasietafeltje met mozaïekblad, waarop een tal van snuisterijen van ivoor en gedreven koper en eenige boeken in prachtband lagen, stond een keurig bewerkte bronzen lamp, die met haar weelderig ornamentwerk en gedekt door een groote rood-zijden kap, met echte kant omzoomd, onwillekeurig deed denken aan een nieuwmodisch opgedirkte juffrouw, die over al deze kostkaarheden het toezicht moest houden. Verder een paar kleine schildersezels, een in den vorm van een spin, met fluweel gedrapeerd, waarop kleine schilderstukken stonden; op den schoorsteen en op enkele fijnbewerkte coins een paar Tanagra-figuren en busten; de wanden prijkten met eene kostbare verzameling schilderijen in prachtige lijsten, beschilderde schotels, waaiers en Mackart-bouquetten met wijd uitgespreide bonte vêeren.

Dwelms keek eenige oogenblikken verbaasd rond. Hij moest 't eerlijk bekennen, 't deed hem niet aangenaam aan, al die overdaad; hij zou de kamer van Annet liever wat eenvoudiger en stiller gewenscht hebben. En wat geleek dat alles weinig op Otto! Hij nam een van de keurig gebonden boekjes op, die op een hoektafeltje lagen en bladerde er een oogenblik in.

„Verlaine?" zei hij met verwondering „Leest je zuster Verlaine?"

„O ja," zei Otto lachend, „zij zwemmen hier in de nieuweren. Kijk maar

eens, daar heb je Maeterlinck, Péladan — daar bij het venster zie je zelfs het portret van den grootmeester der magische kunst — een uitstekende reclameplaat voor een onfeilbaar haarmiddel, vind je niet? En daar ligt een stapeltje van al de Hollandsche navolgers der nieuwe richting."

„En wat beteekent dat beeld daar in den hoek?" vroeg Dwelms, op een beeldje wijzende, dat op een voetstuk onder een soort van gedrapeerden troonhemel stond.

„Dat moet Boeddha voorstellen," antwoordde Otto, en hij voegde er lachend bij: „Annet verbeeldt zich Boeddhiste te zijn. Ik geloof dat Theo haar dit heeft wijsgemaakt. Ja, zij en Theo, dat is een merkwaardig span!"

Dwelms was nog een-en-al verbazing, toen zij een oogenblik later het vertrek verlieten. Maar toen Otto de deur achter zich sloot, betrapte Dwelms zich op dat oogenblik op een zonderling gevoel, waarvan hij niet zoo direkt eene verklaring kon geven, maar dat hem toch pijnlijk aandeed. Het speet hem bijna dat hij tot dit heiligdom was doorgedrongen.

„En hier heb je ons bibliotheekje," zei Otto, terwijl hij een deur aan het uiteinde van den gang opende. „Neem ook hier even een kijkje."

Dwelms aanschouwde nu een kamertje, door een behangsel van gedekte kleur in een gedempt licht gehouden, met zware overgordijnen voor de vensters; twee groote boekenkasten tegen de wanden, waarin de boeken, netjes onderhouden en gerangschikt, keurig naast elkaar gerijd stonden. Een paar gemakkelijke stoelen noodigden onwillekeurig tot zitten uit. Behalve een paar mooie pleisterkoppen op de boekenkasten, was hier geen spoor van versiering te ontdekken.

„Hier zou 't mij beter bevallen," zei Dwelms, terwijl hij zich in een der stoelen liet neervallen.

„Ik zit hier ook 't liefst," antwoordde Otto. „'t Is een prettig, gezellig vertrekje. Als je 's morgens eens wilt lezen, of je eens wilt afzonderen, dan moet je hier je tenten opslaan. 't Is hier zoo rustig, hè? En zie eens," ging hij voort, op een rij kleine boeken wijzende, „wat 'n verzameling van mooie uitgaafjes, — kostbare antiekjes, hoor — daar kan je je hart eens aan ophalen!"

Dwelms bleef nog eenige oogenblikken de boekjes in oogenschouw nemen en begaf zich toen naar zijne kamer, om zich wat op te frisschen.

IV.

Toen Robert Dwelms een half uur later weer beneden kwam, trof hij in de huiskamer, behalve mevrouw Mierkamp en den ouden heer, die gelukkig in den dut was geraakt, ook nog een opgeschoten jongmensch aan, dik en stevig van postuur, met een grof en brutaal gezicht. Hij zat, of liever lag in een gemakkelijken stoel, met een sigaar in het hoofd, geducht te dampen. Toen Dwelms binnen kwam, verhief hij zich heel langzaam uit zijne gemakkelijke houding, alsof het opstaan hem veel moeite kostte, en zei, terwijl hij hem twee dikke vingers toestak:

„Bent u de vriend van Otto? Ik ben Max, de jongste van dit gezelschap." Direkt liet hij zich weer achterovervallen en vervolgde met een brutaal lachje:

„Het is geen pleizierig ding om de jongste te zijn in een familie, vindt u wel?"

Dwelms antwoordde dat hij dit niet geheel uit ervaring kon beoordeelen, omdat hij, als eenig kind, te gelijk de oudste en de jongste was geweest.

„Ze zien je altijd voor half gaar an," zei Max, „als je de jongste bent. Maar ik heb daar nu eens een stokje voor gestoken, ziet u. In de vacantie wil ik ten minste voor mijn pleizier uit zijn."

„Maxje, nu niet te vrijpostig," zei mevrouw Mierkamp, met een bedenkelijk schudden van de brides, „bedenk dat je tegen iemand spreekt, die zooveel ouder en je meerdere is."

„Dank u wel, mama," liet de zoon er op volgen, terwijl hij een dikke rookwolk uitblies, „daar wil ik nu eens niet aan herinnerd zijn. Ik wil in de vacantie vrij zijn en niet behandeld worden als een schooljongen, die op de banken zit. Wij zijn allebei op de hoogere burgerschool, als ik wel heb, mijnheer," vervolgde hij, zich met zijn brutaalste gezicht tot Dwelms wendende, „ik ben in de vijfde klasse, geeft u daar ook les?"

Dwelms antwoordde dat hij alleen in de drie laagste klassen les gaf.

„Wel, dan ben ik u nog twee klassen vooruit," zei Max, grijnzend om deze kostelijke geestigheid. „En u bent zeker ook van meening dat men in de vacantie er heelemaal uit moet zijn — totaal er uit?"

„Zeker," antwoordde Dwelms, „de vacantie is er om ons te ontspannen."

„Accoord," riep Max uit, „dan verstaan we mekaar, broeder! U bent dus geen leeraar hier en ik geen leerling. 't Zou anders ook stom vervelend zijn, ha, ha!"

Weer zag Dwelms de brides bedenkelijk heen en weer gaan. Mevrouw Mierkamp zuchtte hoorbaar en waarschuwde op temenden toon: „Max, Max, wat moet mijnheer toch wel van je denken?"

Zonder in 't minst op deze verzuchting van zijne moeder acht te geven, ging Max voort:

„U lijkt me wel 'n fideel mensch, en op fideliteit zijn we hier gesteld, ziet u. Wij hebben hier aan niets zoo'n hekel als aan conventie, die vinden wij gewoon afschuwelijk. Ik bedoel Theo, Annet en ik, ziet u — wij hebben een soort van drievoudig verbond gesloten — ha, ha — heerlijk hoor, op modern-literarischen grondslag, om alles, wat maar naar conventie zweemt op zij te zetten. Theo zegt altijd dat conventie 't leelijkste is dat in de kunst en in het leven bestaat. En daarom vechten wij daartegen met alle macht."

„Ook tegen de burgerlijke beleefdheid?" vroeg Dwelms vrij scherp.

„Natuurlijk, beleefdheid is huichelarij. Wij willen altijd zoo waar en natuurlijk mogelijk zijn. Otto alleen is hier nog van den ouden stempel — met hem hebben wij 't hier altijd aan den stok — daar schijnt nog zoo'n patriarchale grootvadersaard in vastgeroest te zijn, ha ha!"

Juist kwam de patriarch in kwestie binnen. „Zeg Otje," riep Max uit, „wij hebben al heel pleizierig kennis gemaakt met je vrind, hoor. Wij hebben af-

gesproken elkaar bij den naam te noemen — Robert is 't immers? — Of Robje — Robje en Otje, dat klinkt nog aardiger!"

„Ik hoop dat je nu niet al te vervelend zult zijn," zei Otto op gemelijken toon.

„Ik houd mij aan dezelfde voorwaarde, wat jou aangaat," antwoordde Max vinnig, „maar ik vrees dat 't je tamelijk veel moeite zal kosten."

„Laten wij den tuin eens rondwandelen," zei Otto tot zijn vriend, „dat kunnen we nog juist waarnemen voor we aan tafel gaan."

Wel een kwartier lang liepen Otto en Robert te drentelen door de zonnige laantjes en langs de grasperken; nu en dan bleven zij even staan om een uitloopend heestertje te bekijken.

„'n Vervelend heer, die Max, vind je niet?" zei Otto, een versch blaadje afplukkende en het tusschen zijne vingers verfrommelende. „Telkens als ik weer thuis kom, vind ik hem alweer pedanter geworden."

Dwelms moest voor zichzelf bekennen, dat van alle onaangename indrukken op dien dag deze laatste wel de ergste was geweest.

„Jongelui van dien leeftijd zijn dikwijls aanmatigend en pedant," zeide hij. „Zij willen dan den heer uithangen, studenten in den jongenskiel."

„De oude heer had hem maar wat korter moeten houden," zei Otto, „dat zou beter voor hem zijn geweest. Maar in plaats daarvan heeft papa hem altijd over 't paard getild en mama heeft hem ook al schrikkelijk verwend."

„Weet je waarover ik mij hier voortdurend moet verbazen?" vroeg Robert glimlachend.

„Welnu?" vroeg Otto.

„Wel, dat jij een broer van je broers bent. Ik had nooit gedacht dat zulke uitersten in een gezin konden voorkomen."

„Je hebt gelijk," gaf Otto ten antwoord, „ik ben ook heel anders. Ik ben eigenlijk de eenige, die iets van mama heeft, meer den kalmen kant uit, bedoel ik. Ik heb dan ook dikwijls een gevoel alsof ik hier niet thuis hoor, en ik vind 't ook vervelend om lang thuis te zijn. Maar daarom vind ik het zoo prettig dat jij nu hier bent, zie je, dan hebben wij wat aan elkaar."

Dwelms kon zich niet ontveinzen dat deze gulle bekentenis hem al vrij onaangenaam aandeed. Toch was de manier, waarop Otto met zijn egoïsme voor den dag kwam, te naïef om er zich boos over te maken. Bovendien, wat konden hem eigenlijk die jongelui schelen, ijdele, waanwijze stumperds, die misschien zijne aandacht niet eens waard waren? Maar 't was zoo vervelend dat ook Annet aan hunne zijde scheen te staan, ja, dat was 't eigenlijk wat hem 't meest hinderde. Als vriend van Otto moest hij haar onwillekeurig antipathisch toeschijnen, dat kon niet anders. Zij zou hem vervelend en saai vinden, alleen omdat hij een vriend van Otto was. Hij voelde dat hij buiten den kring stond, waarvoor dat bekoorlijke wezentje zooveel sympathie had.

Die gedachte hield hem ook onder den maaltijd bezig, toen hij tegenover haar zat en voortdurend moest kijken naar hare poezele handjes en haar beeldig mondje, haar aardig, lief gezicht en haar mooi, zijden haar, waarvan de kleine teere krulletjes zoo dartel tegen den vollen blanken nek opkronkelden.

Hij vond 't een genot, als hij zoo nu en dan eens een woord met haar kon wisselen, een ware verademing, als hij zich een oogenblik kon onttrekken aan het vervelend gebrom en gezeur van den ouden heer, of aan 't onuitstaanbaar geratel van Max, die zich ten doel scheen gesteld te hebben zijn Benjaminschap zoo ver mogelijk op den achtergrond te schuiven, door voortdurend het hoogste woord te voeren. Onophoudelijk maakte hij ongepaste aardigheden op Otto en lokte dezen tot een schermutseling uit, of hij begon tegenover Dwelms op te snijden van zijne races en matches, waarin hij de overwinning had behaald en medailles had veroverd; hij liet zich bijzonder op zijne behendigheid in allerlei soorten van spelen voorstaan en stelde zelfs zijn „collega Robje" voor, om na tafel een partij billard met hem te spelen, waarbij hij dezen op vijftig caramboles met pleizier twintig punten zou voorgeven. Toen Robert daarop enkele bedenkingen tegen de zoo hoog geroemde sportoefeningen aanvoerde, was Max onbeschaamd genoeg om te zeggen: „Ik dacht dat je den schoolmeester hadt thuis gelaten," en toen later het gesprek over literatuur liep en Robert verklaarde dat hij Zola als episch schrijver zeer hoog stelde, voegde Max hem toe: „Welzoo, dat doet me toch plezier, nu stijg je bepaald tien percent in mijn achting." Dergelijke uitingen werden door de oude lui en de overigen glimlachend of meesmuilend aangehoord; een enkele maal zag Robert de brides wel eens bedenkelijk heen en weer gaan, maar daar bleef het ook bij. Het werd hem duidelijk dat de ouders hier niet het minste gezag over hunne kinderen uitoefenden en dat dezen hun in alle opzichten de baas waren. De ouders waren hier blijkbaar nullen, die niets meer hadden in te brengen bij het naar vrijheid dorstende en zich in overmoed badende jonge geslacht. Dwelms aanschouwde hier de resultaten van eene zoogenaamde vrije opvoeding; alleen op den meer bezadigden Otto, bij wien die zucht naar het excentrieke en ongebondene niet voorhanden scheen te zijn, had zich die invloed niet laten gelden. Te midden van dien chaos van overweldigend onaangename indrukken liet Robert nu en dan zijne oogen met welgevallen op het bekoorlijke wezentje rusten, dat daar tegenover hem zat, voor hem de eenige aantrekkelijke figuur in deze onharmonische omgeving.

„Boeddhiste of Christin," — dacht hij — „wat komt het er op aan? Zij is een en al bekoorlijkheid."

Toen het middagmaal was afgeloopen, verstrooide zich de famielje. Annet trok zich terug in haar boudoir, Theo in zijn atelier; Max liep naar een café, waar hij vrienden zou ontmoeten, en de oude heer Mierkamp werd in zijn leunstoel naar de achterkamer gerold, waar hij zijn middagdut, die door het eten maar even was afgebroken, onder geweldig snorken verder ging voortzetten. Er bleef dus Dwelms niet veel anders over dan met zijn vriend eene wandeling te maken.

Later vonden zij de familie weer om de theetafel bijeen. De oude heer Mierkamp, die door den slaap blijkbaar opgefrischt was en veel minder pijn had dan te voren, was nu ook veel beter gemutst. Hij begon Dwelms in zijn vertrouwen te nemen en hem te onthalen op een tal van

bijzonderheden, die op zijne kwaal betrekking hadden en op de verschillende badkuren, die hij de laatste jaren had gedaan. Dwelms ondervond maar al te zeer dat de meening van Theo, dat de gesprekken van zijn papa niets anders dan variaties waren op het eeuwige jicht-thema, volkomen werd bewaarheid. De oude heer liet hem zelfs niet los, toen zich later in den avond nog een bezoeker aanmeldde. Het was de jonge Paul van Beilert, een vriend van Theo, die dikwijls de avonden bij de Mierkamps kwam doorbrengen. Hij scheen op den meest gemeenzamen voet met al de leden van het gezin te staan, en Dwelms kon niet nalaten op te merken, dat Annet veel drukker en geanimeerder sprak met van Beilert, dan met de overigen. Zij spraken over literatuur en muziek, en gaarne had Dwelms zich ook eens in het gesprek willen mengen; maar de oude heer legde onophoudelijk beslag op hem en hield hem onafgebroken bezig met zijne gerekte verhalen. Juist was vader Mierkamp aan eene beschrijving van zijne zesde badplaats gekomen, toen de heer van Beilert op verzoek van Theo zich voor de piano plaatste en eenige akkoorden aansloeg. Tegelijkertijd draaide Theo de gaspitten een weinig af, zoodat de kamer in een fantastisch schemerdonker was gehuld.

„Waarom doe je dat?” vroeg Dwelms.

„Voor de stemming”, antwoordde Theo. „Wil je Wagner recht genieten, dan moet de omgeving een beetje mystiek zijn. Je zult nu eens wat heerlijks hooren.”

Van Beilert droeg nu enkele fragmenten voor uit de Meistersinger en uit Tristan. Theo en Annet schenen al dien tijd, dat hij speelde, als in een mystieken droom verzonken. Toen hij geeindigd had en het licht weer was opgedraaid, wendde Dwelms zich tot mevrouw Mierkamp en zeide:

„U musiceert toch ook wel, mevrouw, ik heb al veel van uwe muzikale talenten gehoord.”

„O, vroeger wel, mijnheer Dwelms,” antwoordde zij op klagenden toon, — maar dat behoort tot het verledene. Ik behoor nog tot de oude school, weet u — ik speelde veel van Mendelssohn, Schumann — maar tegenwoordig wil men hier alleen Wagner en Liszt hooren. Al het andere noemen zij uit de oude doos, en de kinderen lachen er om, als ik daarover spreek. Och neen, daar begin ik maar niet meer aan.”

Juist op dit oogenblik richtte Annet zich tot Dwelms met de vraag: „Vind je niet dat van Beilert heerlijk speelt? En wat draagt hij die thema's van Wagner prachtig voor, hè?” —

Het kwam Dwelms voor dat hare oogen met een zonderlingen glans schitterden, terwijl zij sprak. Over haar gelaat lag een uitdrukking van iets smachtend-dwepends, dat hij nog niet in die mate bij haar had opgemerkt. Het scheen haar ook maar half te bevallen, dat hij vrij koel antwoordde: „O ja, mijnheer speelt heel verdienstelijk, heel knap.”

„'t Is een goddelijke kunst, die muziek van Wagner”, liet Annet er op volgen, terwijl zij in een zekere extase hare oogen ten hemel sloeg. — „Elke noot bevat een wereld vol diepte. Als je zulke muziek begrijpt, kan je niets anders meer genieten. Daarbij valt al het andere weg.”

Dwelms waagde een tegenwerping. Wagner was rijk in harmonie, maar toch soms poover in muzikale vinding. Al die herhalingen —

„O, maar dan begrijp je er niets van", gaf ze hem met een minachtend lachje ten antwoord. „Wat je herhaling noemt, is niets anders dan ontwikkeling van het sensitieve mouvement — och, zoo iets moet je voelen. Maar ik zie wel dat je niet tot de onzen behoort."

Met een medelijdend gebaar keerde zij zich van hem af en voegde zich weer bij Theo en zijn vriend. Geheel den verderen avond had zij geen woord, geen blik meer voor den barbaar, die zich een critische toespeling op de goddelijke gevoelskunst had veroorloofd. Dwelms moest zijne euveldaad wel zwaar boeten, toen hij daar Annet in aanbidding zag verzonken voor den klavierspeler, die weer voor zijn instrument had plaats genomen

Dwelms droomt van een groot bal. «Van Beilert slaat Dwelms met een dikke partituur om de ooren.»

en nu iets uit Parsival voordroeg. O, het eeuwige jichtthema had hem jammerlijk verveeld, maar de eeuwige melodie deed hem bitter lijden! En toen hij 's avonds, doodelijk vermoeid door al de afwisselende indrukken en emoties van dien dag, in bed stapte, voelde hij, dat hij die heele kunst van Wagner en allen Wagnervertolkers een doodelijken haat toedroeg.

Dien nacht droomde Dwelms dat op *Mon Repos* een groot bal werd gegeven, waar de oude heer Mierkamp, met zijne gezwollen beenen, en zijne kwijnende vrouw, met de ontzaglijk wijd-uitzwaaiende brides, voordansten, terwijl Max als dansmeester fungeerde; en toen Dwelms, met de bekoorlijke Annet aan zijn arm, zich onder de dansende paren wilde mengen, kwam van Beilert met eene dikke partituur van Wagner onder den arm binnen, stoof op hem af, sloeg hem met de partituur om de ooren, en verdween daarna met Annet door een zijdeur.

V.

Den volgenden morgen, onder het ontbijt, zei Otto tot zijn vriend: „Theo wacht ons straks in zijn atelier. Hij zit al van vanmorgen zeven uur af te schilderen en is maar door blijven werken, omdat het zoo mooi licht was."

„Je zult ons zeker vergezellen?" zei Robert tot Annet.

„Ja, ik kom 's morgens doorgaans in het atelier van Theo," was het antwoord. „Dikwijls lees ik hem wat voor, een of ander gedicht. Dat inspireert hem, zegt hij."

„Denk er om, kind," zei Mevrouw Mierkamp tot hare dochter, „dat wij van morgen nog een paar boodschappen moeten doen. Wij moeten ook nog stalen uitzoeken voor de gordijnen."

„Och neen, mama, doe u dat asjeblieft maar alleen," zei Annet. „Ik voel mij van daag in 't geheel niet gedisponeerd voor dergelijke prozaïsche bezigheden."

„Maar je kunt je toch niet aan alle huishoudelijke zaken onttrekken, Annet," merkte mevrouw Mierkamp op.

„U weet, mama, dat ik aan zulke dingen verschrikkelijk het land heb," antwoordde Annet vrij heftig. „Ik vind 't zonde om den kostelijken tijd met zulk werk te verdoen. Ik vind 't vervelend en het maakt 't leven leelijk. Ik voel er mij ook niet voor geschikt, dat heb ik u al zoo dikwijls gezegd, mama."

„Je zult er later nog wel eens berouw van hebben," zei mevrouw Mierkamp zuchtend, „dat je mijn raad in den wind hebt geslagen, maar dan is het te laat."

„O, dat geloof ik niet," hernam Annet glimlachend. „Ik zie niet in, waarom ik mij later met huishoudelijke beslommeringen zou hebben te kwellen."

„En als je dan later eens getrouwd bent, laat je dan je man voor het huishouden opdraaien?" vroeg Otto spottend.

„Getrouwd?" riep Annet lachend uit. „Hemel, Otto, waar denk je aan! Zulke verheven situaties laat ik over aan de brave en bezadigde menschen, zooals jij. Lieve help, ik blijf liever honderdmaal ongetrouwd dan in het dorre proza van het leven onder te gaan. Bah, ik vind in het huwelijk toch al zooveel banaals!"

„Schaam je toch, Annet," viel Otto haar nu in de rede, „zulke dingen te zeggen. Je vergeet, geloof ik, dat je ook tot je eigen moeder spreekt."

Annet beantwoordde dezen uitval van haar broeder met een minachtend schouderophalen.

„Ik vind het al heel weinig liberaal van u, mama," begon Max, de partij van zijn zuster opnemende, „dat u Annet altijd tot allerlei dingen wilt aansporen waarvoor zij niet den minsten zin of lust toont. Ik dacht dat ouders in de eerste plaats den aard van hunne kinderen moesten eerbiedigen. Maar 't is waar," vervolgde hij, met een smalend lachje, „ik vergat dat 't een ouderwetsch zwakje is van alle moeders, dat zij hare dochters graag getrouwd zien."

„En het is een zwak van alle kwajongens van jou leeftijd, dat zij hun neus

steken in dingen, waar zij zich buiten moesten houden," beet Otto hem toe, terwijl hij rood werd van kwaadheid en verontwaardiging.

„Ha ha, onze catechiseermeester, heel goed, voortreffelijk!" riep Max spottend, „zullen wij soms morgen de Paaschpreek van UEdele genieten?"

„Het kan mij niet schelen hoe je mij betitelt", antwoordde Otto, „maar ik verzoek je het respect voor je moeder niet uit het oog te verliezen."

„Heerlijk, die aartsvaderlijke respectstheorie," riep Max lachend uit. „Bijzonder passend bij een slaapmuts met bandjes, een kommetje koffie en een warme stoof!" En hij schaterde om zijn geestigheid.

Op dit oogenblik keek Dwelms, die al niet wist hoe hij zich onder dat treurig huiselijk tooneel moest houden en zich op dat oogenblik honderd uren ver wenschte, naar Annet. En tot zijne groote teleurstelling zag hij dat ook zij even meelachte. Het deed hem pijn dit te zien. Het was of op dat oogenblik de nimbus, waarin hij dat mooie kind nog steeds had aanschouwd, plotseling van haar wegviel. Hij vond dat zij veel minder lief was, en hij verbeeldde zich zelfs dat ze op dat oogenblik op Max geleek. Gelukkig dat het ontbijt was afgeloopen, waardoor van zelf aan dit pijnlijk onderhoud een eind werd gemaakt.

Maar er was toch eene ontstemming opgewekt, die den geheelen dag als een nevel bleef hangen. 't Kwam Dwelms voor dat dien dag de brides nog veel langer en slapper en kwijnender neergolfden dan te voren. Terwijl Annet en haar moeder zwijgend het theegoed begonnen om te wasschen, begaf hij zich met Otto naar het atelier van den jeugdigen schilder.

Theo zat in een langen blauwen kiel, dien hij over zijn pak had aangetrokken, voor een grooten schildersezel met een langen stok te manoeuvreeren.

„Een oogenblikje nog", riep hij hun toe. „Ik moet hier nog even een tintje aanbrengen. Neem je gemak, ik ben direkt tot je dienst."

Dwelms nam intusschen het atelier eens op. Het was een groote, ruime kamer, waarin het licht door eene bijzondere inrichting der gordijnen op verschillende wijzen kon invallen. Een groote antieke kast, met een onbeschrijfelijke rommelzoo van penseelen, paletten, half afgewerkte doeken en schilderstukken, stond wijd open. Op een paar ezels stonden groote schetsen, dik besmeerd met klodders verf en zonderlinge verwarde strepen, waaruit Dwelms te vergeefs trachtte wijs te worden. Een paar beelden en torso's in de hoeken, enkele tafels en stoelen van antieken vorm, een tafeltje met een Perzisch kleed bedekt, waarop eenige boeken, groote bloemvazen met breede varens en wijduitgespreide Japansche waaiers, stonden en lagen in bevallige wanorde dooreen. Tegen den muur stond een schilderij, een groot langwerpig stuk, in een lijst van donkerbruin hout. Dwelms bekeek dit stuk een oogenblik met aandacht. „Dit is het laatste, dat Theo heeft afgemaakt," zeide Otto.

Is dit af? dacht Dwelms. Maar hij zei niets, om niet onhandig te schijnen. Hij had eerst gemeend een schets te zien. 't Kostte heel wat moeite hierin de vormen der figuren te onderscheiden, die twee vrouwen moesten voorstellen, midden in een dicht woud. De vrouwen hadden onbeschrijfelijk lange

haren, die tot op den grond hingen en die saamgestrengeld schenen met het eveneens haarachtige loof der boomen, waardoor een haarachtige bundel zonnestralen heenschoot. Het geheel maakte den indruk van eene bepaalde haar-studie.

„Wat is het idee van dit stuk?" vroeg Dwelms, naar de magere handen en voeten der afgebeelde vrouwen kijkend, die naar zijne meening niet in 't minst geëvenredigd waren met de overige lichaamsdeelen.

(Bezoek op het atelier). « Over de ineenstrengeling der lijnen ».

„Dat is het beeld van de vriendschap — de sympathie," zei Theo, die zich inmiddels bij hen had gevoegd. „Het idee is uitgedrukt in die heele lijnenharmonie, in de samenstrengeling van loof, takken, menschen, licht, van alles in één woord. Voel je iets voor die harmonie?"

„Jawel," zei Dwelms weifelend, „maar ik moet mij eerst er eens inwerken. Ik ben in die kunst nog zoo weinig thuis."

„In de symboliek", hernam Theo, met blijkbare zelfvoldoening zijne lokken gladstrijkende, „ja, dat is niet iedereen gegeven. Maar je kijkt te veel naar de teekening. Dat is de fout van alle leeken. Dat moet je niet doen. Tracht de impressie in je op te nemen, de harmonie van kleuren en lijnen, — de teekening is eigenlijk bijzaak, is niemendal. Let liever eens op dat geritsel van lijnen, je moet dit als 't ware hooren."

„Is het niet heel moeilijk om zoo iets te teekenen?" vroeg Dwelms, om toch iets te zeggen.

„Och, het is niet geteekend," was het antwoord, „het is geconcipieerd, als een soort van synfonie uitgewerkt. 't Zou ellendig zijn, als 't goed geteekend was. Ik kan ook niet teekenen, goddank niet. Ik heb 't vroeger wel geleerd, maar ik heb 't spoedig laten varen. Ik had geen geduld voor dat peuterwerk, dat naar bepaalde regels moest geschieden. O, die regels! 't Is de kanker voor de kunst! Wil ik je eens wat zeggen? De slechtste teekenaars zijn tegenwoordig de beste schilders. Eigenlijk heeft onze hooggeroemde zeventiende eeuw maar één schilder voortgebracht, en dat was Rembrandt. Al de overigen zijn kopieerders geweest, duffe teekenaars, die geen idee hadden van kunst. Maar nu gaan we weer opleven. Het naïeve — het goddelijk naïeve van de middeleeuwen komt ons inspireeren — ons, modernen, die het oude schoolmeesterpak van techniek hebben uitgetrokken, die den dood hebben gezworen aan alle wetenschappelijk geknutsel. De verrukkelijke symboliek dringt al die landschapteekenaars en portrettenmakers op zij. Bekijk nu bijvoorbeeld dat vrouwenfiguurtje eens, daar ginds, op dat kleine stukje, in dat blauw fluweelen kleed, herken je dat?"

Dwelms moest bekennen dat hij er geen gelijkenis met eenige hem bekende persoon in kon vinden.

Op dit oogenblik kwam Annet binnen. Haar gezicht was betrokken. Half droomend liep ze langzaam door de kamer en liet zich op een stoel neervallen, bij het tafeltje met de boeken.

„Daar heb je het model," zei Theo, op zijne zuster wijzende.

„Ik zou Annet hieruit ook niet herkend hebben," zei Otto. „Alleen de taille is niet kwaad, maar het gezicht —"

„Het gezicht?" riep Theo uit, „maar wat zegt dat nu? Ben ik dan een photograaf? Omdat nu die neus en die mond en die trekken niet precies zijn weergegeven — moet 't daarom niet lijken? Ik heb daar teruggegeven wat ik in Annet zie, haar geheele persoonlijkheid ligt in die lijnentrilling — het is als 't ware de uitdrukking van mijne persoonlijke opvatting van haar wezen."

„Vind je zelf dat het gelijkt?" vroeg Otto aan zijne zuster.

„Ik voel dat ik 't ben," antwoordde zij glimlachend. „Ik wil niet zeggen dat ik het zie, maar ik voel het. Zulke kunst moet gevoeld worden."

„Juist," merkte Theo op, „dat is de ware manier. Annet voelt dat. Wij zien niet met het nuchter verstandsoog, weet je. Altijd dat ellendige willen begrijpen —"

„O, er is niets verschrikkelijkers dan dat begrijpen," vulde nu Annet aan. „Wanneer ik zoo'n mooi zangerig versje voor Theo lees, wanneer hij schildert, zoo'n juweeltje van Mallarmé of van Ghil, dan vragen wij niet: begrijp je dat nu? Dat zou al ons genot bederven. Je moet bij intuïtie voelen — dat is 't hoogste."

„Onze wetenschappelijke man zal ons dat niet toegeven," zei Theo, op

Dwelms wijzende. „Houd jij je maar bij de wetenschap, vriend, die mooie wetenschap, die ons niets verder heeft gebracht."

„Hoe zoo?" vroeg Dwelms.

„Wel, op geen enkele belangrijke vraag heeft zij nog ooit een afdoend antwoord gegeven. Zij blijft stom, als je vraagt naar het doel van het leven, naar onze toekomst, naar ons verleden, kortom naar alles waarbij 'n mensch eigenlijk belang heeft."

„Ik geloof niet dat het op den weg der wetenschap ligt zulke vragen te beantwoorden," merkte Dwelms op.

„Ik vind de wetenschap afschuwelijk," viel Annet weer in. „Zij heeft alles willen afbreken en niets daarvoor in de plaats gegeven, niets dan wat dorre proza, ontkenning, wanhoop. Ik ken niets verschrikkelijkers dan die verstandsmenschen, zoo droog, zoo nuchter — die menschen van mooie en deftige baantjes, die denken dat ze al heel hoog staan, als ze aan politiek of aan wetenschap, of zoo iets doen. Bah, wat is dat alles akelig en klein! Ik heb veel meer sympathie voor den zwerver, den leeglooper, die één mooi, één heerlijk vers heeft gemaakt, waarin al ons gevoel zich afspiegelt, dan voor den schrandersten kop, die een zoogenaamde mooie ontdekking heeft gedaan. O, ik vind dat heelemaal niets."

„'t Zou er toch heel treurig in de maatschappij uitzien, wanneer die schrandere koppen ons niet een eindje verder hadden geholpen," merkte Dwelms op.

„Spreek ons asjeblieft niet van de maatschappij," gaf Annet ten antwoord, „met al hare mooie wetjes en regeltjes, die geen zier deugen. Wat is dat alles afschuwelijk! En is 't niet opmerkelijk dat juist door die menschen, die zich zoo weinig mogelijk aan de banale regeltjes storen en die den draak steken met de maatschappelijke verordeningen, de hoogere gevoelens weer langzamerhand in hunne rechten worden hersteld, en dat juist *die* ons het uitzicht openen op een betere en gelukkiger toekomst?"

Dwelms kon niet nalaten te glimlachen. „Laat ons, in afwachting van die heerlijke tijden, vast eens een stukje hooren van een van die zieners," zei hij schertsend tot Annet, daar hij bemerkte dat zij onderwijl in een van de boekjes zat te bladeren.

„Dank je wel," antwoordde zij vrij stroef, „op dit oogenblik voel ik mij daartoe niet opgewekt genoeg." En zij ging voort met bladeren en lezen, zonder verder eenige notitie van hen te nemen. Dwelms en Otto bleven nog een oogenblik in 't atelier ronddrentelen, hier en daar een stukje bekijkend of eene opmerking makend; toen lokte het zonnige wêer hen naar buiten en zij deden eene ferme wandeling.

Ofschoon het nog vroeg in het voorjaar was, waren de meeste heestergewassen tengevolge van de warmte der laatste dagen reeds uitgeloopen; het jonge malsche groen begon zich al in al zijne frischheid te vertoonen, enkele kastanjeboomen stonden reeds in bloei en hier en daar zag men de witte bloesems van de vogelkers als een lieve verrassing boven het dorre bruine hout uitsteken.

„Alles loopt ontijdig uit," merkte Robert op, „wij zullen een vroege lente hebben. Als nu de nachtvorst maar geen kwaad doet."

„Alles wil vroeg-rijp zijn," gaf Otto glimlachend ten antwoord, — „'t jonge goed schijnt haast te hebben, wil ontijdig uit den band springen. 't Schijnt in de lucht te hangen tegenwoordig — je ziet 't zoowel aan de menschen, als in de natuur."

„Je zinspeelt op je broers, geloof ik," zei Robert.

„Ja, vind je 't niet ergerlijk? Ik heb er mij nu weer over verbaasd. Waar moet dat toch heen? Zij willen alles beter weten, werpen al het oude overboord, jagen al het onzinnige na dat de nieuweren hun aan de hand doen, dwepen met half-wijze versjesmakers, laten zich opwinden door ontoerekenbare zenuwlijders — zij aanbidden al wat uit de nieuwste Fransche school naar ons is overgewaaid en brengen 't tot niets. Wat 'n afschuwelijke mode! En vooral wanneer die wordt overgebracht in het praktische leven."

„Ik had nooit gedacht," gaf Robert Dwelms ten antwoord, „dat die nieuwere opvattingen op sommige jonge menschen zoo'n overweldigenden invloed konden hebben. 't Is wel kras."

„En wat is het vreeselijk jammer van zoo'n meisje als Annet," ging Otto voort. „Zoo'n nerveus en impressionabel wezentje kan zich natuurlijk aan dien invloed van dat alles, wat zij hier ziet en hoort, niet onttrekken. Het werkt op haar als vergif. Was zij maar beter geleid, wat zou zij zich tot een mooi en heerlijk geheel hebben kunnen ontwikkelen, en nu, o, 't is jammer, zonde en jammer! Het eenige wat misschien nog eene gunstige wending in haar zou kunnen brengen, zou een ferme, degelijke man zijn, die haar in 't rechte spoor zou weten terug te voeren en haar dien ziekelijken onzin uit 't hoofd wist te praten. Zoo'n bedaarde, verstandige vent, als jij bent," vervolgde hij glimlachend, „zou heusch nog niet zoo kwaad voor haar zijn."

Dwelms antwoordde niet, maar hij wandelde voort, de oogen strak op den grond gericht.

„Maar 't zou zeker een gewaagde proef zijn," ging Otto voort. „'t Is best mogelijk dat zij al in een te ver gevorderd stadium is."

„Dat vrees ik ook, Otto," zei Dwelms heel zacht, met een zonderling geluid in zijne keel, alsof hij iets doorslikte.

En zwijgend vervolgden de vrienden hunnen weg.

VI.

De komende dagen brachten weinig verandering in de eigenaardige indrukken, die Robert Dwelms reeds den eersten dag van het famieljeleven op *Mon Repos* had ontvangen. Het leven ging met de dagelijks terugkeerende strubbelingen vrij eentonig voorbij: er werd veel gewandeld, nu en dan een rijtoertje gemaakt, en 's avonds legde de oude heer Mierkamp, wiens rheumatische aandoening met den dag beter werd, nog al eens beslag op Otto en zijn gast, om een partijtje hombre of whist te spelen, waarin de jongere

kunstlievende generatie natuurlijk spoedig aanleiding vond, om Dwelms en zijn vriend met den naam van „de oude heeren" te bestempelen. Bij dit alles bleef echter de ontstemmende en onaangename toon, die het gevolg was van de voortdurende kibbelarijen tusschen de twee hoofdgroepen in dit gezin, aanhouden; het waren geen gemoedelijke, geestige plagerijen, waardoor de conversatietoon zich hier in 't algemeen kenmerkte, maar doorgaans scherpe, hatelijke uitvallen van de jongeren en verwijten of klaagliederen van de ouderen, die aan dit samenzijn voor Dwelms gewoonlijk iets pijnlijks gaven, aangezien hij soms tegen zijn wil in den strijd werd gemengd en meermalen, soms geheel ten onrechte, om zijne zoogenaamde voorliefde voor het ouderwetsche door Otto's antagonisten in een belachelijk daglicht werd gesteld. Dikwijls zonderde Dwelms zich dan ook maar af en ging naar het bibliotheekkamertje, om die ontstemmende atmosfeer te ontvluchten. Vooral in de morgenuren was dit kamertje een geliefd toevluchtsoord voor hem geworden. Daar kon hij rustig zitten soezen, of eens rondsnuffelen en lezen in de „kostbare antiekjes," zonder voortdurend gekweld te worden door het aanhoudende gezanik van Theo over die soort van kunst, die Dwelms nog niet eens met een middelmatig dilettantisme kon gelijk stellen; daar werd hij niet vervolgd door die onzinnige ontboezemingen over allerlei onbegrijpelijke en mystieke gevoelens, die duidelijk het karakter droegen van een vrij ploertige zelfingenomenheid of van eene ziekelijke overgevoeligheid. Daar kon hij zich voor een oogenblik onttrekken aan den melancholieken indruk van de treurig neerhangende brides en aan de onhebbelijkheden van den ouden podagrist en zijn veelbelovenden Benjamin; daar kon hij zich weer eens vrij aan zijne gedachten overgeven, of weer eens een gezonde gedachte aantreffen in een of ander boek, dat hij ter hand nam. Alleen miste hij daar het gezelschap van Annet, behalve Otto de eenige van de geheele familie, die nog altijd eene groote aantrekking op hem bleef uitoefenen. Dwelms kon zich eigenlijk van zijne gevoelens voor dit bekoorlijke schepseltje niet volkomen rekenschap geven. Ofschoon hij moest erkennen dat hij hare handelwijze, vooral ten opzichte van hare ouders, ten sterkste afkeurde; dat Annet hem menigmaal door hare manier van doen hinderde en pijnlijk aandeed; dat er weinig overeenstemming was in hun denkwijze en in hun gevoelsleven, zoo kon hij toch niet nalaten voor haar eene belangstelling te toonen, die zijne gemoedsrust merkbaar verstoorde. Honderdmaal op een dag praatte hij zichzelf voor dat het onzinnig van hem was dat zijne gedachten zich zooveel met haar bezighielden. Waarom deed hij dat? Wat konden hem eigenlijk al die menschen hier schelen, die hem allen min of meer verveelden of ergerden, en die hij over een paar dagen zou vaarwel zeggen, om ze misschien nooit in zijn leven meer terug te zien? Kon hij eenige sympathie hebben voor al dat overdrevene, ondegelijke, onharmonische, dat hij in dezen familiekring had aangetroffen? Was Annet, met al hare voorliefde voor ziekelijke en overdrevene opvattingen, met al haar afkeer van het gewone, deugdelijke leven, dat zij plat en leelijk noemde, wel iets beter dan Theo en Max en consorten? Wat 'n dwaasheid, nog

eenige aandacht aan zoo'n ondegelijk schepsel te schenken! Dikwijls werd hij boos op zich zelf dat hij voor haar niet dezelfde onverschilligheid bezat, als voor al de anderen. Zoo redeneerde hij menigmaal met zichzelf; maar hij was niet in haar gezelschap, of hij voelde zich weer meer of min gevangen door de toovermacht van hare aantrekkelijke verschijning. Dikwijls, als hij zoo in zijn eentje zat te soezen en zich verdiepte in de toekomst, waarbij hij in zijne verbeelding een gelukkig huiselijk leventje opbouwde, met een lief, eenvoudig vrouwtje, dat 's avonds bij hem op de studeerkamer zou zitten — een-en-al gezelligheid en vertrouwelijkheid — dan combineerde hij altijd hare verschijning met al de goede en liefelijke hoedanigheden, die hij zoo gaarne in eene vrouw zou vereenigd zien; en ofschoon hij wist, dat hij al die hoedanigheden bij Annet te vergeefs zou zoeken, ja, dat hij die waarschijnlijk zelfs nooit in haar zou kunnen aankweeken, stelde hij toch in zijne verbeelding een ideaalwezen samen, dat ten slotte weer sprekend op de lieftallige bewoonster van *Mon Repos* geleek. Daarbij kwam dat Annet haren bewonderaar door hare veranderlijke en grillige houding voortdurend prikkelde. Den eenen dag voegde zij hem nauwelijks een woord toe, was stroef en kortaf, terwijl zij den anderen dag weer de vriendelijkheid en beminnelijkheid zelve was. In tegenwoordigheid van den vriend des huizes, den muzikalen van Beilert, nam zij doorgaans weinig notitie van Dwelms; maar deze wist niet of hij dit moest toeschrijven aan den invloed van de muziek van Wagner, die op Annet altijd een soort van bedwelmende, hypnotiseerende werking scheen uit te oefenen, dan wel aan hare bijzondere sympathie voor den vertolker. Annet bleef voor hem altijd eene zonderlinge verschijning, een raadsel, dat hij te vergeefs trachtte te ontcijferen en te verklaren. Gaf zij zich in hare nerveuze opgewondenheid hoegenaamd geen rekenschap van hare gedachten of gevoelens, of schiep zij er een zeker behagen in op eene grillige manier met hem te spelen? Al die vragen en gedachten hielden hem onophoudelijk bezig, als hij 's morgens in het bibliotheekje zat te soezen, of wanneer hij met Otto wandelde en dan soms niets verstond van hetgeen deze beweerde of vertelde; zij kwelden hem 's avonds, wanneer hij luisterde naar de slepende melodieën, die van Beilert in het schemerdonker ten gehoore bracht, of wanneer hij tegen wil en dank met den ouden heer een kaartje moest leggen, waarbij deze hem menigmaal een uitbrander gaf over zijne afgetrokkenheid, die maar al te duidelijk bij het kaartspel merkbaar was. Het was voor het eerst in zijn leven dat de arme Dwelms al het pijnlijke van een voortdurenden strijd tusschen verstand en gevoel moest ondervinden.

Het gevolg van een en ander was dat zich bij hem een zekere korzeligheid begon te openbaren, die zich vooral tegenover den onhebbelijken Max, dien hij niet kon uitstaan, nog al eens lucht gaf. Het gebeurde zelfs bij eene zekere gelegenheid, dat hij den brutalen knaap, tot groot genoegen van Otto, in tegenwoordigheid van de geheele familie geducht op zijne plaats zette.

Het was op een avond dat allen op het uur van theedrinken bijeen waren.

Vriend van Beilert bevond zich als naar gewoonte onder het gezelschap. Bij uitzondering werd er echter dien avond eens geen muziek gemaakt, zoodat de gewone verduistering achterwege bleef. Er werd echter, naar aanleiding van eene opmerking van Theo, druk gesproken over het zien van klanken, een geliefkoosd thema, dat in dezen kring nog al eens ter sprake werd gebracht. Annet hield stijf vol dat zij de *a* rood zag, terwijl de heer van Beilert dezen klank blauw noemde, eene kwestie, waarover deze voor 't overige zoozeer „verwante zielen" het maar niet eens konden worden. Daarna liep het gesprek over het realistische in de kunst, en door eene opmerking van Dwelms, dat men een tal van eigenaardigheden, die men bij de nieuwere schrijvers aantreft, ook reeds bij oudere schrijvers terugvindt, kwam men onwillekeurig op de oude Hollandsche dichters.

Max, die dien avond weer een bijzonder overmoedige bui scheen te hebben, vond hierin aanleiding, om een van „de oude heeren" te verzoeken, eens 't een en ander van die zoo hoog-geroemde „rijmelaars" voor te dragen. Men zou dan kunnen oordeelen over de schoonheid van deze onsterfelijke kunststukken!

Dwelms verontschuldigde zich met te zeggen, dat hij de enkele brokstukken van gedichten, die hij toevallig van buiten kende, daartoe weinig geschikt achtte.

„Wanneer ons Robje dan niet durft," zei Max met een brutalen lach, „dan zal ik iets van Vondel reciteeren, dat een sprekend bewijs levert, hoe mooi realistisch hij wist te teekenen. Ik heb de plaats zelf gevonden, en ik beweer dat 't een van de mooiste is, die je in al zijn lyrische prullenkraam kunt vinden. Wanneer Adelaar van zijn liefje Hageroos spreekt, zegt hij:

„Geen paarlemoeren schulpen
Zijn schooner dan dit vleesch. Zij hangt van melk en bloed
Te wonderlijk aan een."

„Is dat niet knap gedaan?" ging hij voort, onbeschaamd in 't rond ziende. „Als je tegenwoordig zoo iets tot de meisjes zeide, zouden ze hare nuffige neusjes optrekken, ha, ha! En nu zet ik 't onzen hooggeleerden gast ons een dergelijk kranig staaltje op te disschen."

„O," antwoordde Dwelms terstond, terwijl hij zijne oogen, waarin eene buitengewone flikkering merkbaar was, onafgebroken op den knaap richtte, „er zijn een tal van plaatsen in Vondel, waar hij niet alleen een krasse taal spreekt, maar ook krasse waarheden verkondigt. Zoo herinner ik er mij een in „Jozef in Dothan", waar Ruben zegt:

'k Sloeg dikwijls d'oorzaak ga, waarom der oudren zin
Meer op den jongsten valt, en op den oudsten min.
Zou 't wezen, dat de spade en leste vrucht van allen
Gemeenelijk wat teer en zwakker wil bevallen

Als spruitende uit een rauw en ongekookter bloed,
En dat dees teerheid trekt der ouderen gemoed
Tot d' onvermogendste en onnoozelste der erven?"

„Heel goed," mompelde Otto, „uitmuntend."

Aller oogen dwaalden van den spreker naar Max, die vuurrood was geworden. Er was niemand in het gezelschap, die een glimlach kon onderdrukken. Waarschijnlijk aangemoedigd door den indruk, dien deze woorden hadden gemaakt, liet Dwelms er nog op volgen, terwijl hij zijne blikken richtte op Theo en Annet:

Hoe 't zij, eenzijdigheid bracht altijd onlust aan
In huisgezinnen . . . ."

Dwelms zag dat Annet op dat oogenblik even bloosde, terwijl zij een zijdelingschen blik op hare moeder wierp. Maar de brides bewogen zich treurig heen en weer, terwijl Mevrouw Mierkamp zwijgend in haar theekopje tuurde.

„Je ziet," merkte van Beilert op, zich tot Max wendend," dat meneer Dwelms nog al aardig in Vondel thuis is. Ja, vriendje, 't is lastig aanbinden met geleerde heeren!"

„Hij staat ook vóór de klas en ik zit er in," mompelde Max, met een nijdigen blik op Dwelms.

Toch was 't opmerkelijk, dat na dit voorval de houding van Max tegenover Dwelms merkbaar veranderde. Nu en dan deed hij nog wel eens een hatelijken uitval op de „oude pruiken," maar over 't algemeen scheen hij toch wat meer op zijne hoede en voorzichtiger in zijne uitingen. Dien avond toonde hij zijne kwaadheid door verder van Dwelms niet de minste notitie te nemen.

Van Beilert ging dien avond vroeger dan gewoonlijk heen, daar hij nog eene spiritistische seance moest bijwonen, waarheen Theo en Max hem vergezelden. De oude heer Mierkamp was verdiept in een tijdschriftartikel en toonde geen bijzonderen lust voor een kaartje. Zoo bleven zij met hun vieren nog wat praten. Het kwam Dwelms voor dat 't dien avond voor het eerst wat gezellig was op *Mon Repos*. Annet kwam met een borduurwerkje naast hem zitten en verzocht hem eens wat te vertellen van zijn studietijd.

„Over een paar dagen ben je al weg," zei ze, „en dan weten we eigenlijk nog niemendal van je."

En weer, toen hij ze daar zoo naast zich zag zitten en zij gezellig zaten te keuvelen, vergat hij heelemaal dat zij nog gisteren den draak had gestoken met zijne „schoolmeesterij." En weer moest hij zich in den loop van den avond afvragen of de belangstelling, die Annet op dat oogenblik voor hem toonde, geheel waar en gemeend was, of dat zij alleen maar toegaf aan een grillig buitje, om eens heel lief en voorkomend te zijn, en of zij het er misschien op had gezet eens een aangenamen indruk op hem te maken. Weer voor de zooveelste

maal werd hij dien avond, nog lang nadat hij zich naar zijne slaapkamer had begeven, boos op zich zelf, schold zich voor dom en zwak; en weer moest hij erkennen, dat van alle kwellingen die hij op *Mon Repos* te verduren had gehad, de kennismaking met de bekoorlijke en zonderlinge priesteres van Boeddha zeker niet de minst pijnlijke voor hem was geworden.

VII.

Het was op den morgen voor zijn vertrek, den laatsten dag dien hij op *Mon Repos* zou doorbrengen, dat Robert Dwelms zich als naar gewoonte in het bibliotheekje had opgeborgen. Otto was naar de stad gegaan om nog eenige boodschappen te doen, en zoo zat hij alleen, gedachteloos te bladeren in een van de „kostbare antiekjes." Maar van lezen kwam niets; voortdurend dwaalden zijne gedachten af. Hij dacht aan zijne kamer en hoe hij morgen weer thuis zou zijn, en hoe dan dat eenzelvig kamerleven weer zou beginnen van voren af aan. 't Zou wel weer stil en eenzaam zijn, maar toch, ja, in zekeren zin verlangde hij weer terug naar de rust, die hem daar wachtte, een rust, die hij hier meermalen had gemist. 't Zou maar goed zijn als hij weer thuis was, hij had hier immers toch niet gevonden wat hij had gehoopt, — 't was maar goed dat hij van hier wegkwam. En dan zouden al die bespottelijke gedachten, die den laatsten tijd in zijn brein hadden rondgespookt, ook wel weer verdwijnen — dat moest ook, 't was al te gek, ongerijmd.

Hij nam 't zich zelven kwalijk dat er iets was geweest, dat zijn gezond verstand, zijn gewoon redeneervermogen van tijd tot tijd had kunnen benevelen; dat hij nu en dan een machtige, geweldige aandrift had gevoeld om iets te doen, waarvan hij toch tegelijkertijd het ongerijmde moest erkennen. Waren 't wellicht de mystieke machten, die, onvoorzichtiglijk door 't vermetele jongere geslacht opgeroepen, nu op *Mon Repos* rondwaarden en zich op de ongeloovigen wilden wreken, door tijdelijk hun kracht van denken en willen te verlammen?

Robert had er vroeger altijd om gelachen, wanneer iemand voor eene vrouw een dwazen stap deed; hij had in dien demonischen invloed van de vrouw, waarover zooveel werd gesproken en geschreven, altijd heel veel overdrevens en onwaars gevonden en er weinig geloof aan gehecht. En nu, hij moest 't erkennen, nu was toch ook hier iets in het spel, dat heel veel daarop geleek. Had Annet hem toch niet herhaaldelijk gegriefd en dikwijls pijnlijk aangedaan? Anderen zou hij 't kwalijk hebben genomen, waarom deed hij 't haar niet? Waarom liet hij zich altijd weer door haar inpakken, als zij eens eene vriendelijke bui had? Ja, hij moest 't erkennen, hij was toch min of meer haar speelbal geweest — zij had hem tot iets gemaakt, waarover hij zich moest verbazen, — hij verweet zichzelf dat zoo'n dwaas, grillig kind zijn evenwicht had kunnen verstoren.

Waarom ben ik maar niet thuisgebleven — mompelde hij bij zich zelf,

terwijl hij in een boek zat te bladeren — daar heb ik toch ook mijn boeken, ik zou er gelezen hebben, rustig en vredig. Hier kan ik niet lezen, mijne gedachten worden voortdurend afgeleid — en waardoor eigenlijk? Door menschen, die hem eigenlijk niets aangingen, waarvoor hij niet de minste sympathie kon hebben, — mocht hebben — waarover hij zich dikwijls boos had gemaakt. Komaan, morgen zou het uit zijn, gelukkig, dan was alles voorbij, dan zou die tijd achter hem liggen als een droom, een malle droom.

En hij begon weer te bladeren.

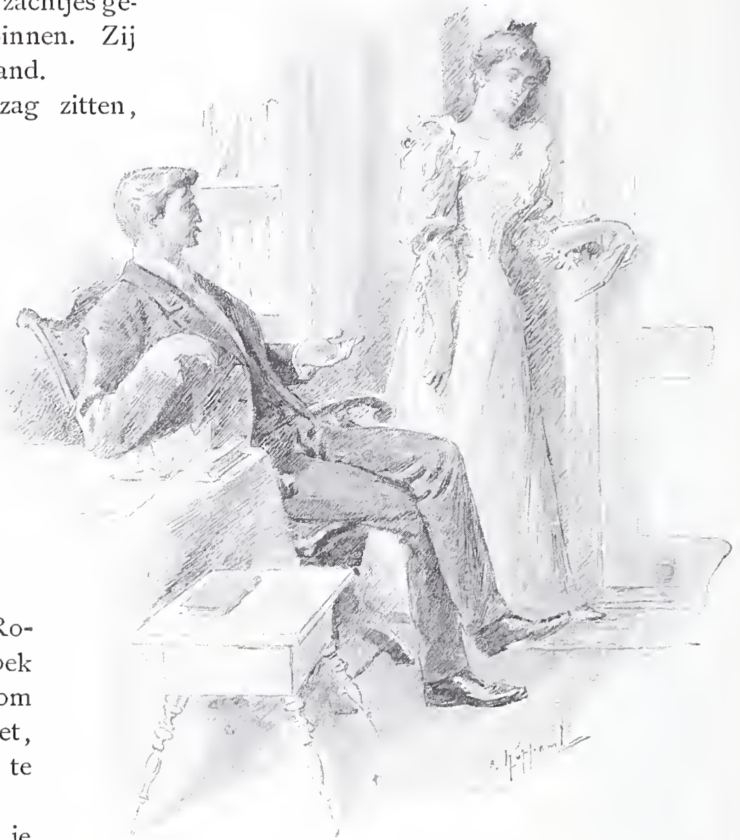
Daar werd de deur zachtjes geopend. Annet trad binnen. Zij had een boek in de hand.

Toen zij Robert zag zitten, bleef zij bij de deur staan.

„O, ik wist niet dat je hier waart," zei ze glimlachend. „Laat ik je niet storen." En zij maakte eene beweging alsof zij weer wilde heengaan.

„Je stoort mij in 't geheel niet, Annet," antwoordde Robert, terwijl hij zijn boek op de tafel legde. „Kom gerust binnen. Ik las niet, ik zat maar zoowat te soezen."

„Ik dacht niet dat je je daaraan dikwijls schuldig maakte."

Wat heb je eigenlijk aan mij? Ik schilder niet, ik maak geen verzen . . .

„Ditmaal was er wel eenige reden toe," antwoordde hij, zijn best doende om leukjes te schijnen. „'t Is vandaag de laatste dag dat ik hier ben. Ik zat nog eens na te denken over alles wat ik hier ervaren en genoten heb."

Hij keek haar aan, terwijl zij daar voor hem stond, achteloos leunend tegen de boekenkast. Zij was gekleed in een lagen peignoir, die al het teêre en gracieuze van hare slanke gestalte duidelijk deed uitkomen. Robert voelde zich weinig op zijn gemak, nu hij daar zoo met een knap meisje alleen was in een kleine kamer.

„Het zal ons vreemd zijn als je weg bent,'' zei ze, hare oogen neerslaande, met iets meewarigs in haar toon.

„Meen je dat?" vroeg hij, haar scherp aanziende. En terwijl hij zich tegelijk verbaasde over zijne plotselinge vraag, meende hij plotseling op te merken, dat zij daar opzettelijk, gewild voor hem poseerde.

„Waarom zou ik 't niet meenen?'' was haar weervraag, terwijl ze zijn blik beantwoordde.

„Wel, omdat ik mij niet kan voorstellen dat je iemand zoudt missen, die in opvattingen en denkwijze zooveel van jou en van je broers verschilt — ik ben hier maar ingevallen als een vreemde eend in de bijt. — Wat heb je eigenlijk aan mij? Ik schilder niet, ik maak geen verzen, ik maak geen muziek, zooals van Beilert —''

Verbeeldde hij 't zich, of was daar werkelijk een eigenaardige flikkering in hare oogen merkbaar, toen hij dien naam uitsprak?

„Je hebt stellig een hekel aan van Beilert, is 't niet?" vroeg ze, terwijl zij hem met een eigenaardig onderzoekenden blik aanzag. En op dat oogenblik speet het Robert, dat hij dien naam had genoemd. Hij voelde dat hij onvoorzichtig was geweest.

„Waarom zou ik een hekel aan hem hebben?" gaf hij ten antwoord, „De man heeft tegen mij niets misdreven. Hij is een verdienstelijk musicus, maar in zijne opvattingen van kunst deel ik niet altijd en overigens is hij mij vrij onverschillig."

„Ja, net als wij je allemaal zijn,'' hernam ze snel, half pruilend, half glimlachend. „Je kunt Theo ook niet best uitstaan, geloof ik, en mij ook niet, omdat we hier zoo heel anders leven en doen dan anderen. Wij zijn nu eenmaal van die zonderlingen, en we wenschen dat ook te blijven. Maar je vindt Otto toch den besten, hè, dien goeden braven Otto? Je moogt 't gerust zeggen, ik zal 't niet oververtellen."

„Waarom zou ik hier critiek uitoefenen?" gaf Robert ten antwoord. „'t Zou al een heel ondankbare manier van doen zijn voor al de gastvrijheid, die ik hier ondervond. Bovendien, wat hecht je aan mijn oordeel daaromtrent?"

„Je moet toch al heel weinig voldaan zijn over je bezoek hier," ging ze voort, zonder op zijn vraag te letten. „Ik begrijp ook eigenlijk niet waarom Otto je hier heeft gebracht. Hij moet 't alleen voor zijn eigen genoegen hebben gedaan, die goeje, uitstekende Otto. Hij wist toch precies wat je hier zoudt vinden. Je zult zeker wel weinig aangename herinneringen van hier meenemen?"

„O, er is genoeg, waaraan ik nog dikwijls met plezier zal terugdenken," gaf hij ten antwoord. „Ik heb hier menig aangenaam oogenblik doorgebracht — ik heb veel gewandeld — veel gezien — veel gehoord."

„En verder niets?" hernam zij, hare oogen strak op hem richtende. „Heb je hier verder niet iets gevonden, dat je misschien niet hadt verwacht?"

„Ja," antwoordde hij snel, terwijl hij zijne oogen met een teedere, eenigs-

zins droefgeestige uitdrukking op haar liet rusten „ik heb hier ook wel wat gevonden, dat ik niet had vermoed."

Het was maar één oogenblik. Maar toen bleef hij op eens in zijne woorden steken. 't Was of op dat oogenblik een geheimzinnige macht hem het zwijgen oplegde. Of 't hem misschien plotseling klaar werd, dat hij op 't punt was iets te zeggen of te doen, waarover hij misschien zijn geheele leven berouw zou hebben, — of dat hij werd weerhouden door die vreemde, bijna onaangename flikkering in hare oogen, die hem beangstigde — of dat hij haar op dat moment, als door eene hoogere ingeving verlicht, eensklaps doorgrondde en een innerlijke stem hem toeriep: „beste jongen, doe toch geen dwaasheden," — maar hij bleef een paar seconden als verstomd. Toen dwaalden zijne oogen van haar af door het vertrekje, zijne hand tastte onwillekeurig naar het boek, dat naast hem lag, en op doffen toon, als sprak hij tot zich zelf, ontvielen hem de woorden:

„Die kostbare antiekjes — ik had niet gedacht — zoo'n keurige verzameling —"

„'t Is weinig vleiend voor ons, dat je hier de dooden verkiest boven de levenden," beet zij hem toe, terwijl zij zich fier oprichtte en hem een laatsten blik vol minachting toewierp. En weer trof het hem hoe zij op dat oogenblik sterk op den brutalen Max geleek. Maar voor hij verder iets kon zeggen, had zij de kamer al verlaten en de deur achter zich dichtgekletst.

Hij had haar voor 't laatst gezien. Dien middag dineerde men op *Mon Repos* zonder Annet. Zij had zich laten verontschuldigen wegens zware hoofdpijn en hield hare kamer.

Maar toen Dwelms dien avond naar zijne slaapkamer ging, hoorde hij dat er in het boudoir van Annet eene hevige woordenwisseling plaats had. Er werd luid en heftig gesproken en duidelijk herkende hij hare stem en die van Otto. Ofschoon Dwelms geen bijzondere neiging had tot luistervinken, kon hij zich toch niet weerhouden even te blijven staan. En hij hoorde hoe zij, na een driftigen uitval van Otto, dezen toevoegde: „En als *ik* had geweten dat je hier zoo'n onverdraaglijken schoolvos hadt meegebracht, was ik stellig een veertien dagen uit logeeren gegaan."

VIII.

De vacantie is ten einde.

De deuren der hoogere burgerschool zijn wederom geopend ter ontvangst van de naar wetenschap dorstende zielen. Op een somberen Dinsdagmorgen, onder een fijnen motregen, komen zij aanslenteren. Langzaam druilen de jongens naar de lokalen, en na eenig gescharrel met boeken en papieren nemen zij hunne oude plaatsen weer in. Alles is weer precies als een paar weken geleden; alleen ligt over het geheel een waas van

matheid en dufheid, er is iets grijs in de atmosfeer — alles ruikt naar motregen. De leeraar Dwelms is weer in hetzelfde lokaal, waar de directeur hem nog laatst heeft ingelicht omtrent de „lieve famielje." Dwelms staat weer op dezelfde plaats. Zwijgend knikt hij de jongens toe, die, beleefd groetend, langzaam in hunne banken schuiven. De schoolbel luidt — dezelfde bel, die toen de vrijheid aankondigde, — 't komt den meesten jongens voor dat zij nu heel anders klinkt. Wanneer zij hunne schrijfboeken voor den dag hebben gehaald, zegt Dwelms tot een jongen, die alleen op de achterste bank zit:

„Och Nieuwland, lees nog eens den laatsten zin op, dien ik den vorigen keer heb gedicteerd."

De aangesprokene leest op eentonigen dreun:

„Evenals in 't begin der achttiende eeuw onze Hollandsche dichters en schrijvers de Franschen tot voorbeeld kozen, zoo doet zich ook in onze dagen de heilzame invloed der nieuwere —"

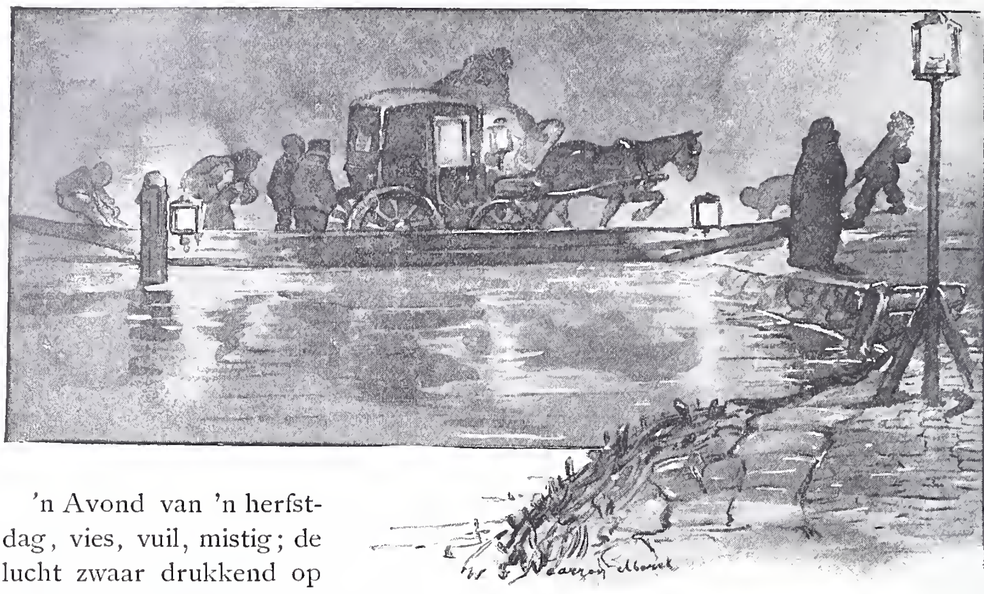
„Ho, wacht even," valt Dwelms hem in de rede en tegelijk maakt hij een eigenaardige beweging met zijne hand, als sloeg hij een wesp weg, — „schrap jullie dat woordje „heilzame" maar door." Dan haalt hij zijn aanteekeningboekje uit den binnenzak van zijn jas te voorschijn en vervolgt:

„Zie zoo, nu zullen we verder gaan."

Z'N PLEEGKIND.

DOOR

J. HORA ADEMA.

'n Avond van 'n herfstdag, vies, vuil, mistig; de lucht zwaar drukkend op borst en longen, als heeft plotseling 'n tweede, verdwaalde dampkring zich om de aarde geslingerd, haar verstikkend in knellende omarming. Niets met vaste omtrekken: niet 't nette huisje, staande aan den voet van den hoogen rivierdijk; niet de knotwilligen en heesters, die 't omringen en zwaar hun druppende bladerkronen laten hangen; niet 't dichtbij gelegen dorpje, waarvan 't slanke kerktorentje, nauw zichtbaar, zich eindeloos hoog schijnt te verliezen in 'n zwaren voorbijtrekkenden damp, grijs, mystiek, als zweefden rijen verdoolde schimmen klagend over de rustplaatsen van gestorven broeders, hen oproepend hen te volgen, verder te zweven naar onbekende werelden, altijd door, rusteloos, eindeloos ver!

't Geluid trilt traag, onwillig, door dien dampkring, en zelfs 't anders kristallijn heldere tjing-tjang van 't aardig torenklokje dof, steenend, vol weemoed, moedeloos als de natuur om haar heen.

Op de breede rivier, met vuilgele golven 't dorpje omspoelend, geen geluid! Niet 't vroolijk geroep van schipperlui „Hojého, hojé"; niet 't geplons van riemen, 't kabbelen van dartele golfjes tegen den boeg van aardige zeilbootjes; niets! — Ja, toch! — heel in de verte 'n geluid van ijzer, knarsend op ijzer; 'n geluid als wordt 'n zware ketting ingesjord over ijzeren katrollen; 'n half ingehouden gehinnik van 'n paard, angstig, onrustig op dat breede

water, met niets om zich heen dan mist; 'n verward gegons van zware mannestemmen, onduidelijk als 't prevelen van biddende monniken; daarna 'n gepraat duidelijker, steeds duidelijker; eindelijk twee lichtplekken in den mist, twee lichtcentrums, onzeker, schemerend, flauw trillende lichtstralen van zich afzendend; nog 'n derde licht, lager; 'n groote, donkere massa er onder, 'n vierkante bak, waartegen troebele golven hoog opspatten; daarop 'n ander zwart vierkant en donkere, zich haastig bewegende silhouetten; nog eens 't ingesjor van kettingen, knarsend over ijzeren katrollen; 't neerlaten van 'n klap, 't elkaar toeroepen van veerlui, gehuld in glimmende oliepakken; en de gierpont ligt aan den wal.

Stellig is niemand voor z'n pleizier op 't kliemerig beslikte vaartuig. 'n Paar boeren, den neusdrup zoo gewend, dat ze nu gewillig de bereiding daarvan aan den mist overlaten; 'n jood met hazelnoten en de onmisbare appels; verder 'n twijfelachtig duister wezen achter in de pont, wonende alleen in 'n krot onder aan den dijk, werkende altijd alleen in slik, op kribben en uiterwaarden. Allen even somber, klitserig nat, vies stinkend naar op zweeterige kleederen verdampenden mist, norsch voor zich uitstarend.

Schel klinkt door nevel en al 'n lach, 'n meisjeslach zóo helder, zóo dartel, dat allen, boeren, jood, duister wezen, elkaâr verward, wantrouwend aanzien, als waren ze plotseling op 'n andere planeet neergeregend; 'n lach, niet thuishoorend in dit naargeestig gezelschap, en zij, die lachte, evenmin.

'n Guitig smoeleke, niet mooi, maar onweerstaanbaar vroolijk-stemmend en lachwekkend. 'n Figuurtje, volkomen daarmeê homogeen; vlug, lenig, met miniatuurhandjes en voetjes, dan trappelend, dan schuifelend, geen oogenblik in rust. 't Geheel 'n meiske van vijftien lenten; zelf 'n lente. Ze had haar hoedje, versierd met korenaren en klaprozen, afgezet, en de kroezende, kort afgesneden haren gaven haar 't voorkomen van 'n ondeugend Shetlandsch hitje; 'n dartele spring-in-'t-veld!

Naast haar 'n man in de kracht van z'n leven; vergrijsd, naar 't scheen voor z'n tijd. 'n Uiterlijk forsch en sterk, als dat van 'n buitendokter, gehard tegen zware vermoeienissen. Ernstige oogen, strak voor zich ziende, en 'n ruwe, sterk behaarde hand nadenkend strijkend over vollen baard en knevel, den ietwat pijnlijk vertrokken mond grootendeels verbergend. Daar neemt 'n zacht handje de zijne weg en houdt haar vast.

— „Wat ernstig, vadertje!" — klinkt 't melodieus. — „Wat ernstig, foei! — Kan er geen enkel lachje af?"

— „'k Geloof 't niet, kindlief, — misschien dat akelige weer? Je moet 't van avond maar zoo nauw niet nemen."

— „Dat doe 'k juist wel, vadertje! — 'k Mag in zulke kuren u niet toegeven" — hem met haar wijsvingertje tegen 't oor tikkend; daarna een der raampjes van 't rijtuig schoonvegend, de vingertjes er piepend langs slierend.

— „Kijk maar 's naar dat benauwde joodje met z'n sinaasappels. Is 't niet, of i er van nacht op gelegen heeft? Als 'k daaraan denk, dan moet 'k lachen; u niet?"

— „Tragisch is 't zeker niet," — was 't tegenspartelend antwoord.

— „Maar juist daarom; lach dan om dat akelige joodje op z'n bed van rollende sinaasappels, vadertje! — lach heel eventjes." — En de vertrokken mond van vadertje plooit zich werkelijk tot 'n soort grimlach. — „Zoo is 't goed, vadertje," — en z'n hoofd tusschen haar poezele handjes nemende, kust ze'm herhaalde malen op beide wangen.

— „Jij, malloot!" — haar zachtkens van zich afwerend — „je zou me doen vergeten, dat we veel te lang aan den wal liggen" — en 'n raampje neerlatend, wendt i zich tot 'n veerman, die aan de voorplecht met een of ander arbeid bezig is: — „Hei, Teunis, hoe lang moet dat nog duren?"

Kan er geen enkel lachtje af?

— „'n Beetje geduld, dokter," — klinkt 't terug. — „'t Water is hoog, en als u niet wilt, dat uw paard de beenen breekt, zult u even motten wachten, tot we wat takkebossen voor de klap hebben gelegd! 'n Oogenblikje, as 't u blieft," — en 't raampje wordt weer opgehaald, en 't giegelend gepraat in 't koetsje, 't somber staren daar buiten van boeren, jood, en duisternis, de arbeid aan voorklap en takkebossen wordt voortgezet.

— „Nou," — klinkt 't opnieuw — „al klaar!" — Er komt beweging in de collectie dikgeplooide kleeren op den bok, en 'n paar dik-omwante vlerken van voren, van boven 'n ruige kop met zware pelsmuts worden met 'n ruk uit den kleerklomp gestoken, als drukken onzichtbare veeren ze plotseling naar buiten. 'n — „Hoep, zwarte" — 'n zacht gefriemel aan de teugels, en de zwarte zet zich in beweging; daarna de overigen; 't laatst, 't duistere, eenzame schepsel, met 't klitserig slik van krib en uiterwaarden op klompen en kleeren.

Eerst de zwarte met 't doktersbakje achter zich; den voorklap af over takkebossen en al, met den avondgroet van den veerman achterna; daarna den pappigen oprit op, onder zwaar aanzetten, sterk spannen van spieren en pezen der zwaarknokkige beenen, 'n aanmoedigend — „tsja, zwarte!" —

uit den weer ineengedoken kleerklomp op den bok; daarna den dijk over, waar 't losse grint opspat, en knistert onder de wielen; 't dorpje door, waar 't tjing-tjang van 't bengelend torenklokje nog door de lucht galmt, zwaar, steenend, vol weemoed; eindelijk de buren uit, recht op 't nette huisje aan, onder aan den dijk. De zwarte ruikt den stal, steekt de puntige ooren naar voren, zet krachtiger aan; 'n onzichtbare veer drukt opnieuw en de ruige kop werkt zich met 'n schok omhoog; en binnen wordt 't guitig smoeleke met 't neusje plat tegen 't raam gedrukt; loeren 'n paar oogjes dwars, dwars, als hooren ze niet bij 't guitig smoeleke. — „We zijn er, vadertje, wel thuis." — Ze zijn er werkelijk. 'n Forsche zwaai van den zwarte, die z'n weg kent; 'n dof gewentel van wielen over turfmolm, en 't rijtuig houdt stil voor de zijdeur van 't nette huisje. De kleerklomp valt plotseling als door 'n tooverstaf aangeraakt op de voetplank van den bok, en de inwendige kern wordt zichtbaar; 'n stevige, als koetsier net gekleede vijftiger, — stille Jan — vlug 't portier openend, en groetend met 'n veelbeteekenend, den dokter welbekend, geschud van den ruigen bol en geknip der grijze oogen. De zwarte spert de trillende, roodbeloopen neusgaten nog verder open, rekt den zwaargespierden nek, steekt 't hoofd omhoog, terwijl de teugels slap naslieren, en schudt 't dampende lijf, schudt, als wil 't de herinnering aan den moeilijken tocht over de breede rivier, langs zware, kleiïge binnenwegen van zich afslingeren. Op 't zelfde oogenblik wordt de deur geopend en treedt 'n statige matrone, de huishoudster, naar buiten.

— „Wel thuis, dokter; juffer Elsje, wel thuis! foei, foei! wat 'n avond!"

— „Ja, Thilde; 'k had 't kleine ding stil thuis moeten laten. Als 'k geweten had, dat 't zoo mistte..."

— „Dan zou u me misschien toch wel mee hebben genomen" — valt Elsje 'm in de rede, — u neemt me bijna altijd meê naar die akelige overzij, waar u altijd zoo melancholiek van daan komt. Vooral die eenzame boerderij, daar aan den waterkant. Als u daar geweest is, och! — dan heb 'k wel al mijn vroolijkheid noodig, om u er wat boven op te helpen."

Ze zijn inmiddels in de voorkamer gekomen, de statige Thilde met 't haar eigen „rechts uit d' flank, een! twee! een! twee!" — naar de keuken, haar speciaal exercitieterrein, afmarscheerend.

In de woonkamer gekomen, zet zich de dokter op 'n stoel, daarna Elsje op een zijner knieën — als 'n speelpop.

— „'k Kom al weer aardig bij, Elsje; alleen door jou, door jou vroolijk gezichtje," — haar teer op 't voorhoofd kussend. — „O, je bent zoo goed voor me, kindlief, zoo goed."

— „Nu niet meer sentimenteel, vadertje;" — dartel opspringend — „dan gaat 't weer zoo hard als de zwarte kan loopen naar de melancholie! 'k Heb van avond wat moois voor u, 'n boek vol grappige verhaaltjes. Dat zal 'k u voorlezen, den heelen nacht, als u dat wilt; den heelen nacht. — Hoort u dat?"

— „Dat gehinnik?"

— „Ja. De zwarte heeft nog nooit zoo lang op z'n klontjes hoeven te wachten. Dat komt door uw melancholie, vadertje! — Hoor, hij roept me al. En „stille Jan" breng 'k ook nog altijd z'n warme kop koffie, zoo goed als den zwarte z'n klontjes. Dat vindt u toch wel goed, vadertje?"

En vadertje vondt 't opperbest. — „Goed, dan kom 'k dadelijk weer bij u terug. 'k Moet toch ook nog dat prachtig boek van boven halen; en dan gaan we thee drinken en lezen. Gezellig, hé? Stookt u 't vuurtje nog wat op?" — En zoo voortbabbelend, zich verkneuterend in wachtende gezelligheidjes, komt ze terecht op 't exercitieterrein der statige Thilde, neemt daar koffie en klontjes in ontvangst, en dribbelt met vlugge voetjes door 't gangetje, dat woonhuis en stal verbindt, naar haar beschermelingen.

Op 'n dik bed van versch, gelijkmatig uitgespreid stroo, de dikke halmen naar voren, binnen zijn bereik; — met halsterkettingen, druk rammelend langs de oogen van den voerbak, staat de dampende zwarte te hinniken, snel 't verstandige hoofd omwendend, nu Elsje den lekkeren, warmen stal binnenkomt. Stille Jan, druk bezig zweetmes en stroowisch te hanteeren, houdt even op, neemt dankbaar de koffie in ontvangst met 't veelbeteekenend kopgeschud en ooggeknip; maar zonder 'n woord te zeggen. Op vlakke hand met vooruitgestoken vingertjes worden nu de klontjes gegeven, door den zwarte als 'n kind zoo zacht uit 't handje genomen, en opgeknabbeld; na 't genieten der lekkere versnapering 't hoofd op haar schouder leggend. Jan doorgaande met krabben, wrijven, krabben, wrijven tot de zwarte als 'n kurk zoo droog is, en Jan zweet, zweet, tot 't zweet 'm blank op z'n ruwe tronie parelt.

Lang had ze daar gestaan, Elsje, met den fluweelen snoet van 't dier tegen haar zachte wang; 't dartel beest vergeefs trachtend 't kleine oortje van z'n vriendin tusschen z'n donzen lippen te flappen. Eindelijk had ze haar beschermelingen goên avond gezegd, terwijl Jan nog harder geschud en geknipt had. Toen was ze, aan vadertje denkend, naar boven gedribbeld, naar haar kamertje, om dat prachtige boek vol grappige verhaaltjes te halen.

— En vadertje zelf? — Even had i haar nagezien, z'n zonnetje, z'n leven; toen had i z'n zware laarzen, z'n dikke jas uitgetrokken, ze verruild tegen gemakkelijker huisartikelen, en z'n gewoon plaatsje ingenomen bij 't vroolijk knappend vuur, den stoel van Elsje tegenover 'm aan de gezellige theetafel. Naast hem murmelt 't kokende water in koperen, gladgeschuurden ketel, zacht, klankloos; aan z'n voeten lekken vlammetongen, vurig, grillig om zich heen; lekken, nu weer even — verraderlijk — met fijne punt alleen, dan weer met volle vlam, tot van de zware houtblokken niets overblijft dan 'n hoopje asch. — En beide, water en vuur spreken hem van „van elkaar rukken" van wat bij elkaar hoort, spreken hem van scheiden, scheiden voor altijd; dwingen hem tot peinzen over lang vervlogen herinneringen.

Tot peinzen. Bliksemsnel doorloopt 'n menschengeest, storend zich aan ruimte noch tijd, oneindig als deze, wat lang geleden is, láng geleden,

maar voor hem altijd kort, halfgesloten wonden opnieuw openrijtend in z'n verscheurd gemoed.

't Oude liedje, en altijd weer zoo droevig nieuw! Hij had eens liefgehad, ook maar eens. 'n Mannenhart als 't zijne heeft maar *eens* lief; *nooit* meer!

Hij was student nog, te Amsterdam; 'n eenvoudige, burgerjongen. Daar had i haar ontmoet, 'n dartel lief kind, en haar z'n liefde verklaard, toen i dacht zeker van haar te zijn. Maar ze had met den ernstigen man gespeeld, wreed, grillig, zooals de vlammen aan z'n voeten met 't wegterend houtblok. Met hem trouwen? dat was waarlijk haar bedoeling niet geweest; en de coquette was heengegaan naar 't groot Betuwsch dorp waar ze thuis hoorde, en spoedig daarop met 'n rijken zoon van 'n grondeigenaar, 'n soort heerenboer, getrouwd. Dan wist ze, wien ze had; dat was beter, dan iemand, die z'n eigen brood nog moest leeren verdienen.

't Belachelijk oude liedje, en altijd weer zoo droevig nieuw; vervelend oud, toch droevig nieuw!

En ze had dan ook geweten, wien ze had; al te goed. Waar de vader rijkdommen had vergaard, daar had de zoon die in ledigheid en lamme lauwheid aan z'n luie vingers voelen ontglippen. 't Rijk werd welgesteld, 't welgesteld, arm; en eindelijk was i wel verplicht geweest voor eigen onderhoud te zorgen. Ze hadden toen 'n boerderij gehuurd — de eenzame boerderij, daar aan den waterkant. 'n Tijdje had i nog geprobeerd 't hoofd boven water te houden; maar 'n gezellige dorpsherberg — de vloek van 't dorp, — slechte kameraden, goedkoope en lekkere jenever hadden 'm spoedig ongeschikt gemaakt voor den „*struggle for life*", en 'm dieper en dieper doen zinken; met hem z'n huisgezin.

De tot arts benoemde student had zich gevestigd in 't dorpje, waar we 'm ontmoetten na den zwaren tocht naar die eenzame boerderij, waar al sinds langen tijd andere menschen woonden; vreemden. 'n Zwaren strijd had de jonge man moeten voeren tegen onkunde en kwakzalverij in den vorm van 'n vergeten platlandicus; iets antieks, de nieuwere wetenschap totaal negeerend, dom, en in domheid soms misdadig.

Lang en hard was de strijd geweest; maar hij was jong en sterk, vol liefde voor alles wat leed. Hij had gestreden en overwonnen.

Druk had i 't geweldig, en altijd was i ook gereed; voor iedereen, bij dag en nacht. En toch was z'n verloren liefde geen oogenblik uit z'n geheugen gegaan, en uit z'n gebroken gemoed welden klanken op, scherp dissoneerend met 't oogenschijnlijk geluk, dat z'n schreden volgde.

En wanneer i dan na volbrachte taak des avonds z'n moeie leden uitstrekte, en altijd begeerig naar meer wetenschap trachtte, dan verzonk i al te dikwijls in droevig, somber gepeins; dan dacht i aan 't vlammenspel aan z'n voeten, aan van elkaar rukken wat schijnbaar bij elkaar hoort en vaak stond i op, diep in den nacht, en zocht met bonzend hoofd, koortsig z'n eenzame legerstee op.

Zoo ook op 'n avond, diep in den winter. 'n Dikke laag ijzel lag glinsterend op boomen en heesters.

Sinds jaren was de breede rivier niet zoo breed geweest. Ze was in korten tijd dreigend gewassen, onder voortdurend schuren, knarsen der wild opgestapelde ijsschotsen, die dan weer elkaar 'n eind stroomafwaarts drongen; dan, zich hooger opstapelend, onbeweeglijk bleven liggen.

De sneeuw lag voeten hoog; de wegen, smal en gevaarlijk, waren onbruikbaar voor rijtuigen, en men had den heelen dag 't helder geluid van rinkelende bellen, of 't meer heldere getjingel van kleine klokjes bevestigd aan de rugzadels van arrentuigen gehoord; en arren van boeren uit den omtrek waren den heelen dag pijlsnel voorbijgegleden.

Ook hij was den heelen dag uitgeweest om te helpen, waar i kon; verkleumd, verstijfd tot in 't merg zijner beenderen, haar en baard één ijzelklomp, was i thuis gekomen, en had zich als gewoonlijk lekker en comfortabel ingericht. Lang had i niet gezeten, of met harden slag werd op de deur gebonsd. 't Was laat; middernacht; niets dat de nadering van iemand had verraden, geen belgerinkel; 't geluid van voetstappen gesmoord in de hooge sneeuw.

Thilde, in weerwil van al haar statigheid, stoof naar voren.

— „Moet 'k open doen, meneer?"

— „Natuurlijk."

— „Men kan niet weten; we wonen hier zoo eenzaam, en al dat bedelaarsvolk . . . . !"

— „Maak open, Thilde," klonk 't gebiedend. En ze maakte open, zorgende voor 'n eervolle *retraite militaire*, achter de deur; maar alle vrees was ongegrond. 'n Arme, slecht gekleede boerenarbeider stond schurkend op den dorpel.

— „Wat is dat voor manier om menschen 'n doodstuip op 't lijf te jagen! Zie je de bel niet? die is er voor," klonk 't nu, terwijl de plotseling heldhaftig geworden Thilde zich voor den armen drommel posteerde.

— „Terug, Thilde, en laat de man zeggen, wat i wil" — zich tot den schurkenden drommel wendend:

— „Waar kom je weg?"

— „Van d' overzij."

— „Nu? 'k hoorde straks vertellen, dat 't ijs beneden 't dorp in beweging is gekomen. Zoo'n tocht is levensgevaarlijk."

— „'t Is ook om 'n menschenleven te doen, dokter, om 't leven van 'n kind, dat zich 'n ader heeft doorgesneden en doodbloedt, als u niet helpt."

— „Van wien kom je dan? 'k heb aan d' overzij weinig patiënten."

En de arbeider noemde 'n naam; en die naam scheen als 'n bliksemstraal te treffen, snel, onverwacht, opnieuw halfgesloten wonden openrijtend, wreed, pijnlijk. Wankelend was i achteruitgetuimeld; z'n vuisten hadden zich krampachtig schokkend gebald, en met verglaasd strakken pupil had i den arbeider aangestaard.

— „Van..."

— „Ja, dokter, van..." en opnieuw had de bliksemstraal getroffen. Er moest 'n kind gered worden, dadelijk; en waar 'n ellendige arbeider 't voorbeeld gaf, mocht hij niet aarzelen eveneens z'n leven te wagen. Maar 't kind was van haar! — dat was minder; van hem! — hem, die onverdiend gelukkiger was geweest dan hij; en de vampier der ijverzucht klampte zich vast, aan hem vast, en zoog z'n kracht om sterk, om goed te blijven, z'n plichtbesef. Hij weifelde, aarzelde, mompelde van andere menschen, andere plichten. De schurkende drommel had 'n oogenblik verbaasd gestaan. Maar vastberaden had de andere die vuilheid van zich geslingerd. Kalm z'n dikste kleeren, z'n groote laarzen aantrekkend, z'n verbandkist in de hand nemend, had i niets gezegd dan — „Kom" — en de andere, slap verhongerd lijf gestevigd was door 'n paar forsche stukken vleesch en 'n paar warme, sterke grokjes, had 'm begrepen.

Dwars door de hooge, knarsende sneeuw naar 't wrakke bootje, dat traag dansend in de nauwe geul lag, zoo goed mogelijk voor de doorvaart opengehouden. 'n Nijpende vorst, de laatste stralen der ondergaande maansikkel 'n blauw-wit schijnsel werpende op de scherpgepunte ijsrotsen, die hen nu van alle kanten omringden.

'n Vreeselijke tocht. Nu boomend, dan van de boot op een der schotsen springend, soms tot over de knieën in 't ijskoude water plonzend, gelukte 't hun 't bootje door de geul te werken, en d' overzij te bereiken. De rivier had zich goed gehouden. Benedenwaarts dreunde de lucht van de eigenaardig verwarde geluiden, die 't kruien voorafgaan; maar de geul was opengebleven, en gevaar om ingesloten te worden, was er niet geweest. Aan d' overzij, bij 't voetpad naar de boerderij geleidend, stond 'n bibberende jongen met 'n lantaarn. De moeite aan de overvaart verbonden, de ijzige kou hadden 'm z'n kalmte doen herkrijgen.

— „De boer?" — was z'n vraag aan den jongen, die 'm op den smallen weg voorlichtte, en onverschillig vastgevroren steenen slierend losschopte.

— „De boer, ja!" — was 't raadselachtig antwoord, terwijl 'n grootere kei dan de andere met kracht werd losgetrapt en voortgeschopt — „dat is i weerd, de lammeling!"

Ze kwamen strompelende bij de boerderij, op 't erf, dat er vervallen en slordig uitzag, aan de voordeur. Nog eenmaal schoot 't monster, vuil, walgelijk, op 'm af, hem bezoedelend met verpestenden adem; hem, de verpersoonlijking van deugd en reinheid. Nog eenmaal schoot 'n weifeling op 'm af, op hem! — wild schokt i terug, geen meester meer over zichzelf; ook maar even. 'n Geliefde, in lang niet gehoorde stem, 'n jammerend klagen drong tot 'm door. Dat was genoeg; hij moest helpen, en plotseling, voor i 't zelf wist, stond i in 'n flauw verlichte kamer, naargeestig, somber.

— „Elze" — klonk trillende stem, gebroken, dof, hol door de ruimte. Ze bleef liggen, in gebukte houding voor haar kind, sidderend als 'n riet.

— „Red m'n kind, zie! zie!"

Hij bukte zich naast haar, eveneens, zonder te weten, wat i deed, en zag op 'n ellendig strooien bedje 'n kind, 'n meiske van ongeveer zes jaar, 't evenbeeld van de moeder, zooals i haar vroeger had gekend, vroeger.

— „Er is 'n ader doorgesneden, 'n groote! Toen 't gebeurde, sprong 't bloed hoog in de lucht, hu! — zie, daar! — daar!" — en ze wees met haar hoofd naar helroode bloedklodsters, op de tafel, op den grond, overal.

— „'t Bloed stroomde weg; wat te doen! — wat te doen! — Toen kreeg 'k 'n ingeving. 'k Zocht, zocht op 't armpje 'n plaats om te stelpen dat bloed, dat wegvloeide met haar leven; 'k zocht en 'k vond. Toen hield 't op; ze was in zwijm gevallen; 'k hoorde haar adem bijna niet meer, maar 'k drukte, drukte met m'n duimen, altijd door, altijd. Toch — zonder u, dokter; — 'k had 't niet langer kunnen volhouden — geen oogenblik — dat voel 'k nu — al te goed. Dokter — help! — help!" — en de krampachtig drukkende duimen ontsloten zich, en de arme viel ruggelings aan z'n voeten, krimpend van wee en vermost, tot uitputting toe. Maar ook de heldere bloedfontein sprong hoog op; minder hoog dan straks, veel minder hoog, maar toch! — en terwijl i bliksemsnel 'n verband legde, met vaste hand, hecht en zeker, lag zij daar aan z'n voeten, stuipwringend, ijlend, kermend, hem genade smeekend voor haar vroegere lichtzinnigheid, hem oproepend uit naam van z'n oude liefde 't kind, haar kind, niet ellendig te laten sterven; maar te redden, te redden. En toen i z'n plicht gedaan had, had i omlaag gezien naar de aan z'n voeten zich wringende, en 'n oogenblik eigen leed vergeten, toen i zag, wat daar geleden werd. Hij beurde haar op, zachtkens, noemde haar naam, zei haar, dat haar kind gered was, dat haar kranige daad beloond was geworden; maar ze was niet tot bedaren te krijgen, had steeds met klagende stem om vergeving, vergeving gesmeekt. Die had ze al sinds jaren, had i haar toegefluisterd. Toen had ze 'n ouden naam genoemd, nog meer, in ijlend jagen; maar hij was plotseling

.... maar ze was niet tot bedaren te krijgen....

opgestaan, had op haar kind gewezen, haar met vriendelijke, doch met vaste stem gevraagd, hoe die vreeselijke wond was toegebracht; en z'n stem had geklonken gebiedend, als van 'n rechter.

— „Dat — dat mag 'k niet zeggen — dat — —" had ze'm verward toegefluisterd, angstig met wijd opgesperde oogen omziende — „dat niet."

— „Elze, 'k moet 't weten."

— „Nu dan — als 't moet — dat heeft hij gedaan — hij, die me doodarm en ongelukkig heeft gemaakt" — siste'm toe, heet, met wraakgierige trillingen in haar zwakke stem — „hij, die me ranselt als 'n hond, als 'k hem 't minst in den weg leg; die me ranselt, of i nuchter is of dronken. Zie" — en ze toonde 'm haar stokmagere armen, waarop builen en blauwe striemen de plekken aanwezen, waar z'n vuile handen haar lafhartig, schendend hadden beetgepakt.

— „God, Elze" — en tranen glinsterden in z'n oogen — „en dat?" — op den verbonden arm wijzend.

— „Van avond, stil! — van avond kwam i uit de herberg, stomdronken. 'k Zat met Elsje 'n stukje oud brood te eten; alles, wat we in huis hadden."

— „Geef me 'n stuk vleesch, dik en vet; 'k heb honger! vlug, vlug, allo!"

— „Je weet toch even goed als ik, Wouter, dat we in maanden geen vleesch gezien hebben; nog geen stukje mager spek" — maar pas zijn die woorden uit den mond, of i grijpt 'n broodmes, schep en zwaar, zwaait er woest mee in 't rond, bulkt me dreigend toe:

— „Vleesch! Vleesch, of 't jouwe!" — en op 't zelfde oogenblik slingert i 't mes naar me toe — „daar." — 't Stoof draaiend door de lucht, vlak op me an, maar afschampend op m'n kleeren, draaide 't verder om en trof haar juist op 'n ader, 'n groote, die rits! werd doorgesneden."

— „Elze, Elze! — en hij, 't beest?"

— „Vluchtte als 'n lafaard, tierend, schuur en deel afloopend, eindelijk als 'n zwijn op 'n hoop stroo neervallend. O, wat 'n leven, wat 'n leven!"

— „Maar je kunt hier niet blijven, Elze, onmogelijk."

— „Neen, ook zij niet, m'n kind — maar waarheen! waarheen!" — en wanhopig wiegde ze haar moe hoofd op en neer.

— „Dat moeten we later zien. Vooreerst is je kind geholpen, en hij zal nu toch 'n goeien schrik beet hebben. — 'k Moet nu weg."

— „Nu al? Frans" — klonk 't aarzelend — „je hebt me alles vergeven, heb je gezegd, al m'n slechtheid. Laat me daarom niet alleen met dien woesteling, die me misschien zal doodranselen op 'n keer, blijf nog, al is 't maar 'n uurtje, 'n half uurtje?"

— „'k Moet weg, Elze, 'k heb aan d' overzij nog anderen, die m'n hulp noodig hebben. Morgen kom 'k weer."

— „De rivier is niet te vertrouwen" — klonk 't angstig — „van avond niet; morgen nog minder."

— „Ik ga van avond," — was 't onwrikbaar antwoord — „en kom morgen terug; al is 't door drijvende ijsschotsen, ik kom."

Hij had daarop met 'n handdruk, waarin onbewust zoo veel meer lag dan i haar in woorden mocht zeggen, afscheid van haar genomen, de kamerdeur uit willen gaan; maar zich plotseling bevonden tegenover den man, die daar stond, stomdronken waggelend, en toch luisterend, dat was zeker!

— „'k Heb van avond den duivel gezien — ben jij de dokter — 'k heb nog meer gezien — kom maar mee. — Vort jullie!" — den schurkenden arbeider en den bibberenden jongen, die nog altijd op 'm wachten, ruw opzij duwend — „'k zal den dokter brengen, want 'k mot 'm spreken over den duivel, dien 'k straks gezien heb, en over nog wat anders" — sluw grijnzend, met stinkenden dronkenmansadem doorkletsend, en den dokter met bloederig doorloopen oogen van ter zijde dreigend opnemend.

Hij aarzelde; hij had plichten te vervullen — dat dronken beest, dat den duivel had gezien, en nog meer!

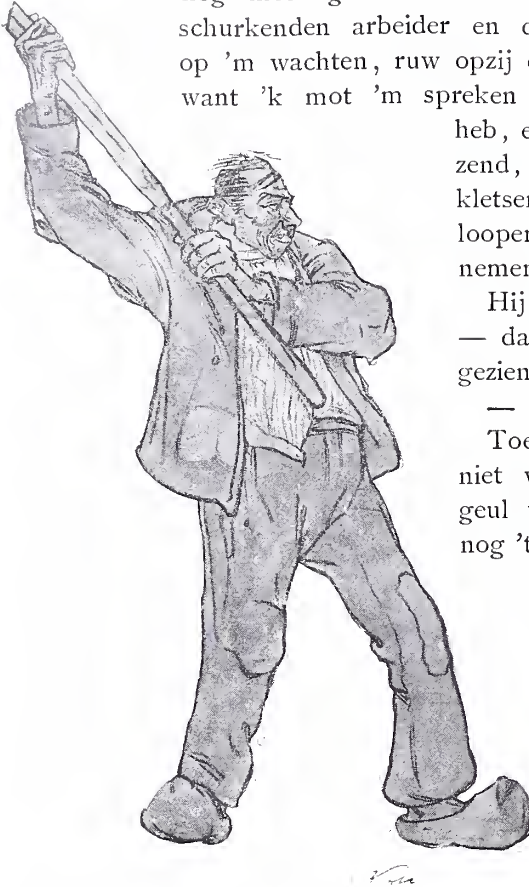
— „Ben je bang," klonk 't ruw, hoonend.

Toen waren ze samen gegaan; hij zich niet verwaardigend antwoord te geven. De geul was nauwer nog geworden; duidelijker nog 't dreigend gegrom en gekraak van beneden, en nog meer moeite kostte 't 't wrakke bootje in betrekkelijk veilig water te houden.

Opeens vloog 't dronken beest overeind, recht overeind, zoo goed als 't kon.

— „Denk om je boot."

— „Nee! nee!" — klonk 't heesch en rauw — „'k heb van avond den duivel gezien — maar eerst dat andere! Wat heb je met m'n wijf gedaan, zeg!"

Ze is jou liefje, hè? — jou liefje, van vroeger. —

— „Zwijg, kerel; 'k zou je kunnen aanklagen, weet dat!"

— „Dat was haar schuld; en jou heeft ze 't verteld! Ze is jou liefje, hè? jou liefje, van vroeger! — wat heb je met haar uitgevoerd?" — en 't beest nam den zwaren boom, dreigend op 'm afkomend, de boot schommelend tusschen de hoog gestapelde schotsen. Hij merkte, dat 't om z'n leven te doen was.

— „Wat heb je met der uitgevoerd, hè! — maar 'k zal je de hersens

inslaan. Frans — Frans — Frans — en haar er bij." En de boom werd opgeheven, daalde neer; maar z'n sterk gespierde vuist greep 'm met 'n kracht, die 't dronken beest terug deed tuimelen over achterbank en al.

— „Frans — Frans — Frans — dat's van je liefje; daar dan!" — en den zwaren ankersteen, aan 'n touw bevestigd, losmakend, slingert i dien naar 'm toe; niet ver genoeg om 'm hoofd of lenden te verpletteren, maar neerkomend op z'n voet, zwaar dreunend, de beenderen doende kraken. Woedend, op één been, hinkend van de pijn, stoof i nu op 't beest af; hij *moest* 't onschadelijk maken, ter wille van eigen leven. Maar 't was onnoodig. 'n Wild gekrijsch . . . . !

— „De duivel! de duivel!" en 't dronken beest sprong de boot uit, op 't zwankende ijs, krijschend, met wild zwaaiende armen:

— „De duivel! de duivel!"

Van schots op schots, dan hoog in de lucht, als 'n demon tegen den donkeren hemel; dan laag, half in 't opspattend water, steeds verder, verder. Van schots op schots, verder weer, dan weer terug tot bij de boot.

— „De duivel! de duivel!" steeds wilder, wilder. Eindelijk al te wild. 'n Schots kantelt, hoog opdeinzend tegen andere, opgestapeld als stukken van torens; nu vertikaal! „De duivel, de dui" — en weg was i, met zwaaiende armen klappermalend, wegsloffend als 'n tragische harlekijn, door den duivel gezien, op de vlucht gejaagd, gegrepen; daarna diep zinkend, ver meegesleurd door den snellen rivierstroom, terwijl dansende ijsschotsen neerpatsten, zich als 'n grafsteen sluitend boven 't gat, waar 't beest, dat voor den duivel op den loop ging, voor altijd verdween. En hij! — Rillend van ontzetting had i 't drama zien afspelen. De rivier begon nu wekelijk te kruien. 't Schotsgestamp, 't slierend gekras der ijsmassa's werd duidelijker, als naderde 'n onzichtbaar dreigend monster, dat, met reuzenvoeten op de schotsen stampend, ze deed kantelen, nu langs elkaâr, dan loodrecht ze omhoog wringend, of, met donderend geweld ze in elkaar smakkend, en weg deed plonzen in de diepte.

De duivel! de duivel.

Hij kon niet verder, onmogelijk; hij moest terug. Met ongeloofelijke inspanning, pijnlijk gezwollen voet werkt'i de boot terug, sleepte zich 't voetpad op, klopte opnieuw aan, haastig, dringend. Ze maakte 'm open, nog

in tranen; haar bleek, vermagerd gezicht met hol omkringde oogen, met 'n uitdrukking van doodelijken angst, om de deur naar 'm opziende.

— „Groote God, Frans! — en hij?"

— „Verdronken!"

— „Verdronken?" — met 'n uitdrukking van verlichting in haar stem — „dan is m'n arm kind gered."

— „En jij dan, Elze!" — klonk 't zacht.

— „Ik? zie me aan, Frans; niet als oud-vriend, maar als dokter. Heb 'k niet te veel geleden? Heb 'k nog wel 'n lang leven voor me?"

Onuitsprekelijk droevig had ze'm daarbij aangezien; en hij, toen i 't arme, uitgeteerde, afgeranselde schepseltje goed had aangekeken, had i terstond maar al te goed bemerkt, welke sleepende kwaal haar gestel reeds ten halve had gesloopt.

Ja, ze had goed gevoeld; ze had te veel geleden.

Rustig was ze daar gebleven, nadat i orde op haar zaken had gesteld, met haar dochtertje, bij wie alleen 'n zwaar litteeken, dwars over 't armpje de plaats aanwees, waar 't zwaaiend mes van 't beest, dat den duivel had gezien, haar getroffen had; en dikwijls bezocht haar de vriend uit beter dagen en bracht haar hulp en steun.

Maar — ze had te veel geleden. Niets had i onbeproefd gelaten om haar te ontrukken aan klauwen, die vast hadden gegrepen. Niets! — maar de winter was guur, al was ook sinds lang 't ijs uit de breede rivier verdwenen; de winter was koud, en 't was 'n buitenkansje geweest voor 't vuil gebroed, dat in borst en longen der arme lijderes woelde, en welig tierde op hare kosten! — En toen de lente was gekomen, 'n zachte lente met luchten van bloesemgeur en lichte tinten, toen had i bij zich in 't nette huisje, daar onder aan den dijk, 'n kamer voor haar en haar kindje in orde laten maken; 'n kamer op 't zuiden. Daar was ze gekomen, geheel uitgeteerd, zwak als 'n stervende; maar rustig, niet ongelukkig in haar ongeluk. Daar had ze geleefd, met 'n kwijnend leven in haar, 'n paar maanden nog; stil voor zich zelven. Stil, heel stil, aan 't open vensterraam, te midden van geurige bloemen en bloeiende heesters, waarmee zijn trouwe zorg haar had omringd.

En toen eindelijk de ure sloeg, de ure van scheiden, en haar geest, gelouterd, verlangend naar reine ethersferen op 't punt was zich te verheffen boven 't peil van menschelijk, eindig weten, — toen had ze hem bij zich geroepen, haar trouwen, eenigen vriend.

En lang hadden ze gesproken, lang en innig; niet van liefde, maar van weerzien in volmaakter vorm, minder stoffelijk, minder afhankelijk van passies, grillen, drukkend zwaar als 'n noodlot op 'n menschenleven; van weerzien, 't zij hier, 't zij daar. Ze zouden zoeken als 't moest, zoeken als dolende geesten, op werelden ongekend, ongezien; zoeken tot ze elkaar gevonden hadden, om dan elkaar lief te hebben eeuwig, etherisch rein als de wereldstof, waarin ze zouden leven.

En toen 't dankbaar oog begon te breken, zachtkens, flauwer en flau-

wer de roze lichten van 'n heerlijk voorjaarszonnetje teruggevend, als was haar ziele onvatbaar reeds voor 't aardsche schoon, toen had i haar kloppend hoofdje genomen en 'n langen, reinen kus gedrukt op 't marmerwitte voorhoofd. Nog eens had ze'm aangezien, door 'n nevel, nog eens, en nu voor 't laatst had de reeds van haar ijlende ziel bezit genomen van 't stervend omhulsel; nog eens had ze gefluisterd, met trillende bleeke lippen, zacht als de adem van 'n lentezuchtje.

— „Tot weerzien, m'n trouwe vriend — *dan*, m'n lieveling."

Toen had ze 't hoofdje neergelegd op z'n sterken arm, even nog geglimlacht, en was heengegaan, van deze aarde, voor altijd, bliksemsnel over tijd en ruimte heen naar verre, schoone werelden, eindeloos ver, wachtende op hem, zoekend, zoekend tot ze 'm zou gevonden hebben; — en dan voor eeuwig! voor eeuwig! —

En zoo heeft ook zijn geest, even snel over tijd en ruimte heen, 't gebeurde doorloopen; in één oogwenk is alles voor hem opgedoemd en verdwenen, als 'n somber visioen, hem neerdrukkend, zwaar, pijnlijk.

En terugdenkend aan die eenzame hoeve, aan de kamer zoo dierbaar, waar ze geleefd heeft en gestorven is, aan 't afscheid, haar laatsten blik, brekend, en toch zoo innig liefdevol en dankbaar, — zinkt i op z'n knieën, en z'n forsch gelaat in z'n handen verbergend, als schaamt i zich voor schennende oogen van vreemden, weent i lang en bitter.

Maar boven hem is 't, of een geestesstem weerklinkt; sprekend tot *zijn* geest in trillingen van zuivere ether; of 'n stemme fluistert van grievend wee, maar ook van troost. En 't is, of iemand óm hem suizelt, ín hem, stil, onzichtbaar voor andere oogen dan de zijne, en toch zoo duidelijk; iemand, die wijst op wat eens haar kind was. En fier verheft zich z' 'n gelaat, en andere tranen blinken in z'n oogen; tranen van geluk, van levensmoed.

En tegelijkertijd komt *zij* binnengetrippeld, 't dartel kind met haar grappig kuifje en schalksche oogjes. En i staat op, voordat ze iets van z'n tranen bemerkt heeft en drukt haar in z'n armen, aan z'n breede borst, nog bonzend, fel bewogen door den storm, die daar zooeven heeft gewoed.

— „Elsje, m'n kindlief!" — en zij, zich op haar teentjes verheffend, en haar handjes op z'n schouders leggend:

— „Laat alles maar aan mij over, vadertje, dan verdwijnen die treurige buien van zelf! Kom nu, 'k heb dat prachtige boek van boven voor u meegebracht, en 'k zal voor u lezen, lezen, zoo lang u wilt!"

En ze hadden saam gelezen, den heelen avond, nu en dan 'n geurig kopje thee slurpend.

En aan z'n voeten hadden vlammentongen hun wreed spel gespeeld, kokend water had gemurmeld, zacht, klankloos als de stemme van zooeven; maar van scheiden hadden ze niet meer tot 'm gesproken.

Want dankbaar, met 'n weemoedigen glimlach om den mond, had i naar z'n pleegkind opgezien, den ganschen avond lang; dankbaar, innig, innig dankbaar.

HERFSTLIJK WOUD.

DOOR

VAN BREDOW.

Nu is het herfstlijk woud zoo moegeruischt
En moegewuifd zijn gouden bladervanen.
Hoog vliedt een vlucht van zuidwaarts gaande zwanen;
Een Christus lijdt waar 't wegental zich kruist.

En in de plechtig-stille lanen huist
De weemoed, wárend over nevelbanen.
Mijn hart is zoo vol ingehouden tranen:
't Is of een groot verdriet mij tegenbruischt.

Hier gaat men zóó diep levensmoe zich wanen
Als drukte pletterend Noodlots looden vuist.
Niet neer te zinken moet ik mij vermanen:

Nu in mijn ziel die droefheid binnensuist
Die in October neêrvloeit in de lanen
Wanneer het sterke woud is moegeruischt.

LIEDJE.

DOOR

G. H. PRIEM.

Hoe klapperde met zijn vlerken
Aan 't venster de lauwe wind:
Doe open, doe open, mijn schatje,
Doe open, mijn liefste kind.

En tusschen de bloemen verrijst er
Eén kopje, matgoud omlijst,
Van dat goud, waarin het maantje
In een minzieken Mei-nacht rijst.

„Goênavond," lacht ze guitig,
„Goênavond, jou klapperaar,
Zeg, pas als 't je blieft een beetje
Op mijn bloeienden rozelaar.

Je bent er een wilde snuiter,
Die maar alle meisjes kust....
Mij-zelf kan 't zooveel niet verschelen,
Maar mijn rozelaar laat je met rust!"

MIDDELEEUWSCHE SAGE.

DOOR

M. SNIJDER VAN WISSENKERKE.

Een zittend oerbeest, een pagode-monster, van voren recht in strakke waakzaamheid, met den rug gelegerd aan de bergkudde, en honend hoog boven het serviele laagland, dat in veile vruchtbaarheid den mensch ter wille is — zóó de steile rots, die het grijze rotssteen-slot moet torsen.

Eén met den starren rotsmuur is het kasteel gegroeid; gespitst, als twee aandachtige ooren, de torens weerszij van de poort.... Met zware grendels blijft de poort gesloten als de mond van een, die zijn gedachten hoedt, en

BERG.SC.

boven het fronsend zien van de speurend kleine oogen, de saâmgetrokken brauw van den ogivisch ronden boog...

De boomen groenen, het veld geeft vrucht, onwrikbaar blijft het monster, als een versteend gedrocht...

Doch, als de gaande hartslag van het wezen in den slaap, zoo klinken in gewelven de loome wachters-stappen in doffe regelmaat . . . .
. . . .

In donkeren stormnacht wordt stil de poort ontsloten...

Dan komen lichten dwalen; op den muur van het kasteel gaan de gekromde schimmen van den sluipenden roovers-stoet... De lichten dalen, en onhoorbaar volgt de schaar tot waar de paarden wachten, beneden aan den voet...

Dan 't kletterend beweeg van stalen ledematen... en fluisterend bevel voor den rooftocht in den nacht . . . .
. . . .
. . . .

Hoog in den toren waakt Gunir.

In deemoed geknield ligt het teer-witte lijfje voor het beeld van Maria, de Heilige maagd... Uren lang ligt zij extatisch verloren, in droomen vervreemd van de werkelijkheid, de smal-bleeke handen smeekend gevouwen, gestrekt naar het zoet-lachende madonna-beeld... Zij belooft Maria als nonne te dienen in 't stille vredige kloosterken, bar-voets in den winter de matinen te kleppen, te dragen witte wijle, in grove pije te gaan . . . .

De zoete Vrouwe glimlacht tevree... en Gunir prevelt avé... avé...
. . . .
. . . .

Zie!... ginder in 't laagland, ver nog, heel verre, komt een stofwolk traag kruipen over 't land. Zij sluipt langs de velden, schuilt achter het bosch, ze verdwijnt in de schaduw, en glanst in het licht... Nu ziet men ruiters, een dravenden stoet, 't licht-flitsend harnas-metaal; hoog fladderen de mantels vleugelwit in den wind, en de paarden zijn purpergedekt...

De ridders zijn het, die daar keeren met den behaalden buit!

Eerst komen de klaroenen, de blazers met muziek, dan 't kleurig-luidruchtige, glanzend-bewegende van den blij-pronkenden ruiter-stoet. Als blanke duiven omwuiven witte veêren hun hoofd en de zon blijft gevangen op het blinkend kuras . . . .
. . . .

Wijd opent zich de poort... en heel de stoet trekt jubelend binnen. Zij pralen met het stralend goud, met de behaalde schatten; door gangen klinkt klaroengeschal... het oud kasteel herleeft!....

De zalen openen, het feest begint... en tot den nacht zal 't grauwe roofnest dreunen van 't juichen en 't zingen bij het woeste drinkgelag. . .
. . . .

Het einde nadert van het feest.

De blinkende lachende trots is vergaan in gore beest'lijke onbewustheid... Rossig-walmende lichten schijnselen heen over den walgelijk-ontredderden disch... En neergezakt op den grond, 't kleed slierend door den wijn, die in plassen den vloer bevuilt, liggen enkelen, snorkend al, weggeroesd van 't tumult om hen heen. Want anderen, woest, gehitst door den drank, hebben luid om den speelkroes geroepen, en namen den teerling ter hand... Goudklinkend rolt het geld op den disch uit de bekers, en de spelers tieren bij winst of verlies. Ze smijten in speel-twist het goud op de steenen, de bokalen rinkinkelend tegen den grond. . . . .
. . . .

Op ééns vlamt in 't verdwaasde brein van één der spelers een gedachte op... Hij denkt in dollen overmoed aan Gunir, 't vrome kind, tot wie de galm soms komt gestegen van het brullend helsch rumoer... Hij waggelt op, en stotterend tot zijn buur, stoot hij hem aan... Zij kijken schuw en wijzen naar haar vader... die slapend met zijn hoofd op tafel neder-ligt... Hij slaapt... en hoort niet hoe zij lachen en drukker pochen durven op hun moed... — Wie staat mij — roept één — dat ik Gunir, de zoete duif, uit 't nestje haal?! — En schaterlachend, tierend, stormen zij, de dronken dollekoppen, de deur uit en... de trappen op...

... Als een naderenden storm hoort de bevende Gunir 't donderend leven opkomen tot haar...

Nu stommelend en struikelend, dan kletterend met sporen, ijlen de gekken de wenteltrap op..... De deur houdt tegen; verwoed en vloekend, met razende kracht, dringen en wringen zij uit beider macht.... De deur barst los.... En 't weerloos kind, dat heul zoekt bij Maria, klemt 't Madonnabeeld vast aan haar trillend lijf.....

Zij deinzen éven... de dronken woestelingen, maar van beneden óp dreunt het rumoer der gasten, dat prikkelend hitst hun overmoed . . . .
. . . .

Eén hulpkreet, éven, ongehoord... dan omvatten haar armen als ijzeren prangen en dronkemans-adem strijkt over 't rein gezicht . . . .

De trappen áf, in wild dol-driftig haasten... en de feestzaal in met den lichten trillenden last..... Een juichkreet buldert op, en als een horde beesten, dringt de tierende schaar op het maagdelijn toe.... Zij komen al nader, grijpen haar aan, en heffen den beker, boordevol-wijn, tot haar witte, sidderende lippen . . . .

Dan, radeloos, in vertwijfeling, heft zij 't aan haar borst geprangde

Maria! O help mij . . .

beeldje hoog boven 't razend volk... en luid roept zij: — Maria!! O help mij, Moeder Gods!! — . . . .

En rustig lacht het zoete-Vrouw-gezicht... Haar reine glimlach, boven het woest begeeren, is als blanke meeuwenvlucht over bruisend woelende zee....

.... Madonna troont.... en als verstarrend wijkt woeste lach om groven mannen-mond.... De oogen staren, geluid breekt af, de grond greep vast.... ontzetting stijgt....... Bevroor hun 't bloed?! Versteven zich de spieren? Beweging stremt.... het leven faalt.... tot steen zijn zij gekeerd door het wrekend hemelsch wonder! . . . .
. . . .

De roze dageraad heeft 't versteende feest gezien; en sinds duizenden van dagen zendt zij haar eerste licht op 't zilv'ren spinneweefsel, dat in vermolmde zalen de steenen slapers dekt. . . . .
. . . .

Nooit heeft zich weer ontsloten de poort van 't rots-gedrocht . . . . .

De oogen fronsen.... de mond blijft dicht.... vol haat aan het groene leven staat het gramme dood-gezicht . . . .
. . . .

DE MEESTERSTUKKEN DER HOLLANDSCHE SCHOOL IN DEN LOUVRE

DOOR

MAX ROOSES.

LUDOLF BAKHUIJZEN.

Zeegezicht.

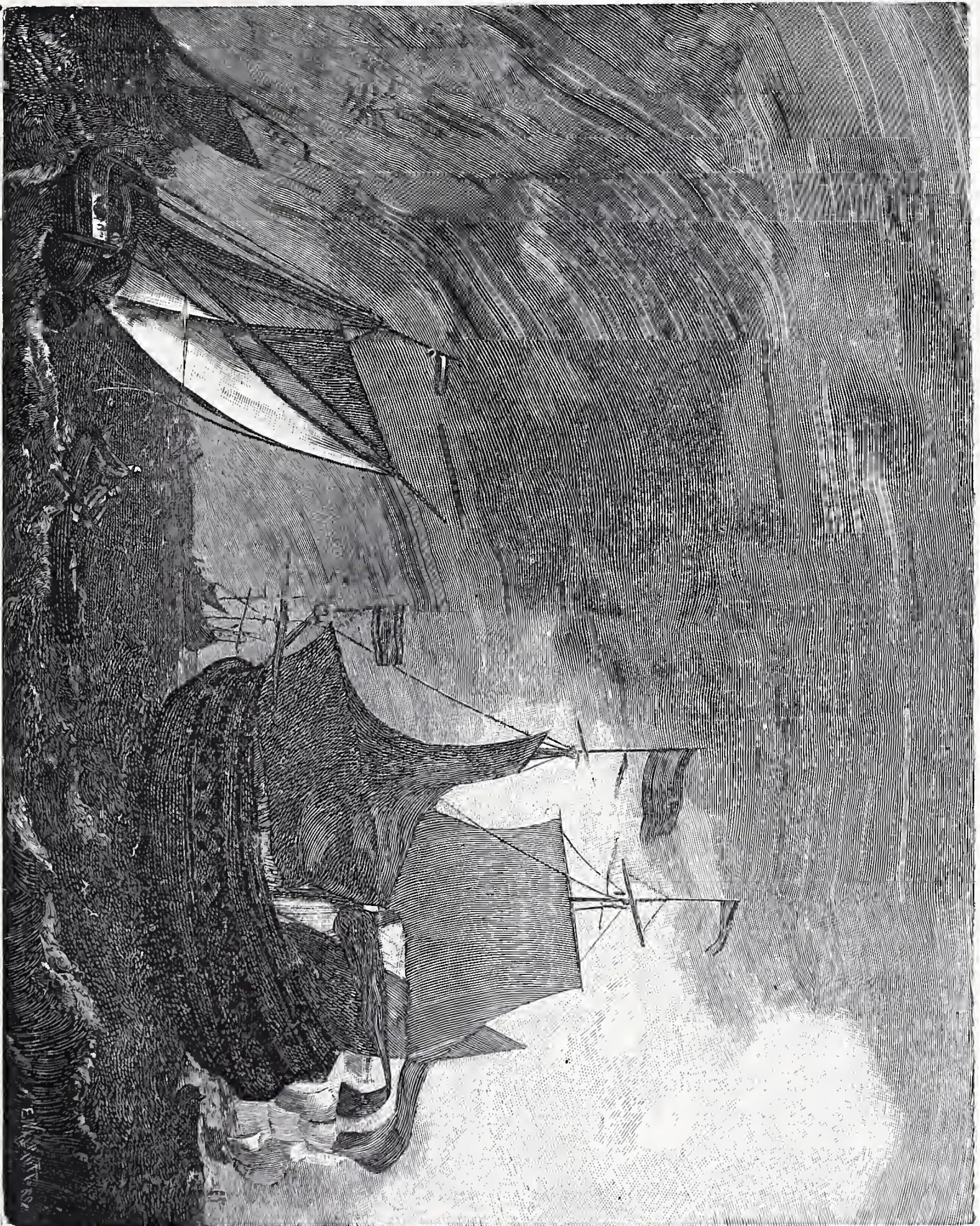
Van Paulus Potter sprekende deden wij uitkomen, dat het schilderen van dieren en meer bijzonderlijk van vee, een kunstvak was eigen aan de Nederlandsche meesters en bloeiend in Vlaanderen vooraleer het in Holland werd beoefend. Hetzelfde valt te zeggen, en met meer reden nog van de zeeschildering.

Onze school, de Vlaamsche zoowel als de Hollandsche, voelde zich immer aangetrokken tot het weergeven der opgemerkte buitenwereld en legde er zich op toe trouw en kunstig af te beelden wat zij daar had waargenomen. Zoo vond zij het landschap, zoo schiep zij de dierenschildering. Kon het anders in het lage land aan de zee, aan alle kanten doorsneden met stroomen, uitgediept door meeren, bezoomd door de zee, of de schilder moest evenzeer getroffen worden door het tooneel, dat de rivierboorden, de zeekusten en de grootere en kleinere watervlakken opleveren, als door hetgene er voor hem te zien viel op den vasten grond?

En was het te verwonderen, dat, toen eenmaal de aandacht geroepen werd op de schilderachtigheid, op de grootsche of aanvallige schoonheid der watergezichten, de eersten, die het nieuwe pad betraden, door velen gevolgd werden? Nederland toch is maar één zeestrand en rivierkant; de eigenaardigheid van zijnen bodem ligt juist daarin, en de aantrekkelijkste vergezichten zijn die, welke samen door aarde en grond gevormd zijn. Wanneer zijne landschapschilders bekoorlijke hoekjes wilden vinden, gingen zij ze bij voorkeur in het afgelegen Zuiden of Noorden zoeken; de zeeschilders vonden in hun eigen land in overvloed de aantrekkelijkste onderwerpen.

Een watergezicht kan toch zooveel schoons opleveren! De kunstenaar moet zich geprikkeld voelen om te beproeven of het hem wel mogelijk zou zijn de immer bewegende watervelden en de treffende tegenstelling van hunne

eenzaamheid met het afwisselende vaste strand weer te geven. En dan, is er in de wereld wel iets schooner dan de slanke fijne lijnen getrokken tegen

Zeegezicht.

den hemel door masten en scheepstuig, of dan het gezwollen zeil, dat den wind opvangt en het sierlijke gevaarte doet leven, dat het licht opvangt en een warme plek legt op het kille, woelige water? Is er iets heerlijker dan de hemel zooals hij zich uitspant boven zee en oever, plechtig als het gewelf

van eenen onmetelijken tempel, weerspiegelend alle stemmingen der natuur als een klavier den druk der vingeren van den speler weergeeft. Is er iets grootscher dan die afgrond van licht boven dien afgrond van water, iets aantrekkelijker dan die wolken van zilver gedrenkt door azuur, die oneindige speling van klaar en duister, duizendmaal fijner en grilliger dan de strijd van zon en schaduw op aarde?

Wij willen niet beweren, dat onze oude zeeschilders, evenmin als onze landschapschilders van vroeger eeuwen, de natuurgezichten begrepen zooals onze groote moderne meesters, noch dat zij even gevoelig als onze tijdgenooten waren aan wat er tot het gemoed spreekt uit een tafereel van land, water en licht. Onze hedendaagsche kunstenaars laten zich doordringen door de stemming van hetgeen zij zien en trachten uit te drukken wat zij gevoeld hebben; er is in hunne natuurtooneelen eene ziel, die uit hunne schilderijen tonen laat opgaan, juichende of klagende, het gemoed verheffende of neerdrukkende. De stoffelijke vormen zijn niet alles en niet het gewichtigste meer, zij hebben eene innige beteekenis verkregen en geven te lezen wat de schilder dacht toen hij ze zag.

Onze oude zeeschilders bepaalden zich meer bij het uiterlijke verschijnsel, dat zij met groote zorg trachtten weer te geven. Niemand zal beweren dat wanneer de besten onder hen zich neerzetten aan het strand om het nederig schuitje te schilderen, dat op een zonnige zee voortglijdt, terwijl een diep blauwe hemel met dunne, zilverige wolkjes, zich daarboven welft, zij niet getroffen waren door de harmonie van dit grootsche koor van licht en kleur, of wel dat, waar zij een naderend onweer schilderden, zij niet mede bevangen waren door den angst, die sprak uit heel de natuur. Maar onloochenbaar toch is het dat de zichtbare gestalte der dingen: het groote schip met zijne fraaie golvende lijnen, het schuitje met zijn vroolijk zeiltje en wimpeltje, de grillige krulling der baren, het decoratieve strand, de donkerheid der onweerswolken, het hoekige der vurige bliksemflits hen in de eerste plaats troffen en dat zij er zich vooral op toelegden keurig weer te geven wat zij hadden opgemerkt. Zij wilden eerder tot het oog spreken door schoone en fijne schildering dan op het gemoed werken door in de algemeene waarheid de innige indrukken te vertolken, die zij ontvingen wanneer zij voor de natuur stonden.

De oudste zeeschilders werkten in Antwerpen, de stad met het talrijke schildersgilde en met het heerlijke gezicht op de rivier. Toen de eerste beoefenaars van het vak daar leefden, was er geene haven, waarvan de stroom aan de stadzijde een zoo schilderachtig uitzicht aanbood met haren in- en uitspringenden wal, hare oude muren, hare menigvuldige torens, het afgewisseld panorama harer huizen en kerken; geene haven ook, die, als nu nog, aan de overzijde der rivier een boeiender schouwspel aanbiedt, wanneer de zon ondergaat en den eindeloozen horizont achter den stroom in de polderlanden met het rijkste stralenspel vervult. Het waren Adam Willaerts, in 1577 te Antwerpen geboren, in mannenleeftijd naar Holland uitgeweken en

Andries van Eertvelt, die in dezelfde stad het licht zag in 1590. Zij hadden beiden weinig oog voor de stille bekoorlijkheid van de geboortestranden en gingen elders zoeken naar onstuimige zeeën met rotsige oevers of naar machtige schepen, die vergaan of slag leveren. Na hen kwamen de gebroeders Peeters, die zich ook bezondigen aan bombastische zeeën, maar gevoelig zijn aan de stillere lichteffekten en aan de bevallige lijnen en kleuren, die de steden op den oever der rivieren tegen den hemel teekenen.

In Holland vormt Jan van Goyen (1596—1656) den overgang tusschen landschap- en natuurschildering; hij ziet de rivieren en hunne oevers en heel de natuur anders dan zijne voorgangers en op zeer persoonlijke wijze; hij geeft meer den indruk dan de bijzonderheden weer. Maar die indruk wisselt weinig af en gaat in de tonen alleen van lichtgrauw naar donkerbruin over. Simon de Vlieger (1600—1660) is reeds een ware, gerijpte zeeschilder, die stranden, stille en stormachtige zeeën, vloten en zeeslagen afbeeldde, nog in fijne grijze maar toch kleuriger tonen en krachtiger licht. Met hem veroverde het vak zijne plaats in de school. Met Jan van de Cappelle, Willem van de Velde en Jacob Ruysdael bereikte het zijn toppunt van voortreffelijkheid. De twee eersten vooral beminden de zee om de zee in haren machtigen, rustigen eenvoud, gehuld in haren stillen, helderen dampkring, vol licht en blijheid, de nederige booten zoowel als de trotsche zeekasteelen dragende. Rondom hen staat de dichte rij hunner volgelingen geschaard.

Hun tijdgenoot was Ludolf Bakhuyzen, geboren twee jaar vroeger dan Willem van de Velde, door zijne tijdgenooten niet minder hoog geschat dan dezen uitstekenden kunstenaar, wellicht boven hem verkoren. Hij vertegenwoordigt in de zeeschildering de zegepraal der gemaniëreerde op de ware kunst, van het gezochte op het gevoelde, van het bombastisch theatrale op het eenvoudig ware. Hij vindt doorgaans de zee maar schilderenswaardig, wanneer zij opbuldert en met dood en vernieling dreigt, wanneer de hemel heel zwart, de baren heel hoog staan. Hij declameert gaarne en evenals een rhetorikaal opgeblazen tooneelspeler u uit de zaal jaagt, zoo zou hij u een tegenzin van de waterzichten doen krijgen. Hij bedierf den smaak zijner tijdgenooten en het vak dat hij beoefende. Zelfs als techniek valt er weinig bij hem te bewonderen en staat hij nauwelijks boven het middelmatige. Dat ook hij onder de groote Hollandsche meesters door sommigen nog wordt genoemd heeft hij meer te danken aan den ongemeenen roep over hem opgegaan in de verleden eeuw dan aan den hoogen dunk, dien de tegenwoordige van hem behield.

Ludolf Bakhuyzen werd geboren te Embden den 18en December 1631; hij stierf te Amsterdam den 17en November 1708. Zijn vader was stadsecretaris en de toekomstige schilder bleef bij hem op het kantoor tot zijn achttiende jaar. In 1650 vertrok hij naar Amsterdam om den koophandel te leeren, maar al spoedig na zijn aankomst in de groote stad verliet hij zijnen patroon en legde zich toe op het teekenen van schepen. Hij slaagde hierin wonderwel, zoodat zijne teekeningen hem met 10, 20, 30 en eindelijk 100 gulden en meer

betaald werden. Dit moedigde hem aan om zijne kunst met het penseel te beproeven. Hij bezocht eerst het atelier van Allart van Everdingen den landschapschilder, en al spoedig genoot de schilder evenveel bijval als vroeger de teekenaar.

In 1665 bestelden hem de Burgemeesters van Amsterdam een groot gezicht op hunne stad met velerlei schepen, dat zij koning Lodewijk XIV vereerden en waarvoor zij den schilder 1300 gulden betaalden. De groothertog van Toscanen, de koning van Pruisen, de keurvorst van Saxen kochten van zijn werk, en tijdens het verblijf van Peter den Groote teekende hij voor den tsar-timmerman allerlei schepen. Om zijne schrijfkunst was hij evenzeer gezocht; ook als etser deed hij zich kennen. Het Rijks-Museum bezit zijn portret door hem zelven geschilderd in 68-jarigen ouderdom, een staaltje zijner kunst van conterfeiten van middelmatige waarde. Roem en fortuin oogstte hij even overvloedig in; de dichters maakten verzen op hem in het Hollandsch en het Latijn; men prees niet alleen zijne kunst maar ook de onverschrokkenheid, waarmede hij bij stormachtig weder in zee stak om de woedende elementen van dichtbij te bestudeeren. Die loftuitingen in rijm en onrijm waren even bombastisch als zijne kunst zelve. Houbraken onder anderen getuigt van hem: „Hij was nyverig, stil, en borgerlijk van leven: deugtzaam van aard en bescheiden tegens elk. Nam hy eenige uitspanningen, 't was altyd naar den Amstel of Ykant, daarmen verschot van Vaartuigen vint, en altyd een Mastbosch van de toppen ziet wimpelen. Bestond Eool dan eens uit zyn windkolken te brullen, of de stormrioolen met zyn vuist op te rammeien; waar door de waterbaren, slag op slag schuimbekkend elkander vervolgen, den Zeeman met ingebonden reeven nootdrukkende om een goed heen komen te zoeken, naar de gereedste haven: dan geluste 't hem (de minste zouden daar vermaak in vinden) somwyle in een stevige boot te stappen, en zig te laten voeren tot voor den mond van de Zee, zoo om de barninge van 't Zeewater tegens 't strant, als de veranderingen van Lugt en Water in die gesteltheid af te zien."

Dit holle proza spiegelt trouw die opgeschroefde kunst weer. Bakhuyzen is slechts genietbaar in zijn vroegere stukken, die door ongekunsteldheid en frissche tonen uitmunten. Doorgaans vervalt hij in den melodramatischen trant, waarin ook het stuk, waarvan de afbeelding hier bijgaat, is opgevat.

Rechts ziet men een tweemaster met uitgespannen zeilen, die in zwarten toon en loggen vorm op het water ligt en aan mast en boogspriet de Hollandsche kleuren draagt. Ter linkerzijde een schuit met sterk verlicht zeil in warmgelen toon; verder nog een tal kleinere schepen en een bootje door twee roeiers naar de schuit gevoerd. De zee is op den voorgrond ruw bewogen; de golven krullen en breken schuimend op de toppen, of stuiven uiteen waar zij steigeren tegen de wanden der schuit. Verderop is de zee kalm, donker als een inktplas, met grijze tinten in den achtergrond. Aan den gezichteinder ontwaart men een paar microscopische torentjes. De lucht is met dunne, warm rossige wolken bezaaid rond den tweemaster: als een

zware rookmassa stijgt boven de schuit een donkere wolk op en verdunt gaandeweg naar den rechterkant.

De kunstenaar heeft naar effect gezocht en moedwillige contrasten geleverd, die noch gewettigd, noch treffend zijn. De tweemaster maakt eene vlek in het donkere, de schuit eene vlek in het lichte; in het eene schip is alles plomp en zwaar, in het andere alles rank en bewogen. Het spel der baren ziet er al even willekeurig uit, opgezweept op het voorplan, verderop kalm. In schepen en in lucht is de sterke tegenstelling hard en bont; alles schijnt uit het hoofd geschilderd, berekend om ons te verrassen. Er ligt voorzeker gevatheid in de penseeling, en behendig genoeg wordt er gespeeld met licht en donker, maar gemeend en gevoeld is het niet, en zoo koud laat het ons als alle kunstenarij; onaangenaam doet het ons aan als alle valsche tonen.

Er is wellicht geen vak in de schilderkunst, dat een fijner gevoel, een lichteren toets vergt dan dat van het zeegezicht. Om het dons der wolken, de verte van den horizont, de ongemeenheid der tonen en vormen van lucht en zee af te beelden, is er een juistheid en kieschheid van waarneming en weergeving noodig, die slechts aan weinig uitverkorenen werd verleend. Wie hier met den groven borstel maalt, ruwe effecten zoekt, miskent volkomen de eischen van zijn kunst en ontheiligt haar door wansmaak en boerenbedrog.

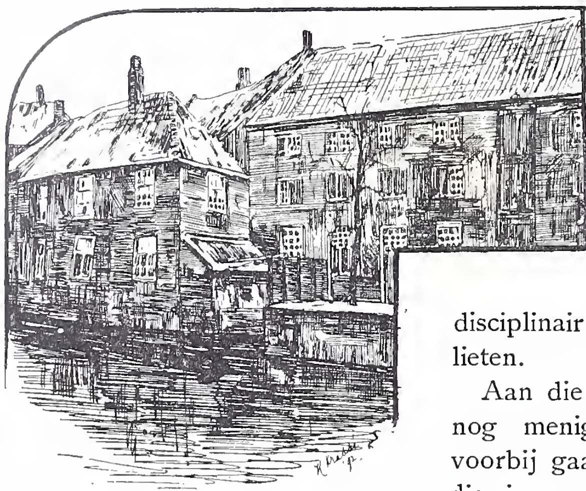
Daaraan bezondigde zich dan ook Ludolf Bakhuyzen. Met hem is de zeeschildering op den dwaalweg geleid, waar geheel onze Nederlandsche school op verliep in de achttiende eeuw. Hij heeft nog opvolgers en navolgers, maar voor de ware kunst was zijn vak verloren.

DE MILITAIRE ACADEMIE.

DOOR

GEORGE KEPPER.

XI.

Gedeelte Nieuwe Weg (Breda).

Het moet gezegd worden: de eigendommelijkheden van officieren en leeraren ontgingen ons niet en menigeen moest een veer laten op eene wijze, die hem eene paarsroode kleur zou bezorgd hebben, wanneer hij had kunnen vermoeden, hoe indisciplinair de kadets zich over hem uitlieten.

Aan die dagen terugdenkende, zien we nog menigeen in onze tooverlantaarn voorbij gaan; buiten en behalve degenen, die in meerdere of mindere mate waardeerend reeds werden herdacht.

Aan parodie geen gebrek. Zoo werden in den geest van de aanvragen der kadetten, in den gebruikelijken vorm op het dagelijksch rapport, gefingeerde aanvragen gesteld, ten doel hebbende om de eigenaardigheden van sommige docenten op verbloemde wijze aan te duiden; die werden steeds met uitbundig gejuich begroet, als:

„Luitenant A." — bijkans doorzichtig van magerheid — „verzoekt dat van Rijkswege hem levertraan worde verstrekt."

„Luitenant B." — een weinig bokkig uitgevallen — „verzoekt bij zijn ambtgenoot C. privaatles te mogen nemen in de wellevendheid."

„Prof. D." — uitmuntende door steeds onberispelijke kleedij en nog al met zichzelven ingenomen — „zijne lokken willende krullen, verzoekt met papillotten in de morgenles te mogen verschijnen."

De leeraar E." — wiens saaiheid bewondering afdwong — „verzoekt studentenstreken zich te mogen veroorloven," en meer van dien aard, strekkende tot bewierooking van het individu.

Den Gouverneur der Academie kregen wij slechts zelden te zien; evenals destijds de Groote Heer van Stamboel, was hij voor ons een mystiek wezen, dat tot eene hoogere orde behoorde. Alleen wanneer, al dan niet verdiend,

provooststraf was ondergaan, moest men zich in plechtgewaad kleeden om voor den Soesoehoenan gebracht te worden en eene berisping te ontvangen, waarbij werd gewaagd van „krijgsmansdeugd" en „spoorslag" met andere vaderlijke vermaningen; nadat men alvorens een kwartieruurs had staan wachten en de jonge dienstbode van Z.HoogEdGestr. even langs de kin gestreken had, hetgeen niet in volmaakte harmonie was met den ernst van het oogenblik.

Veelal nam de Commandant het uitdeelen van zulke uitbranders per procuratie waar, hetgeen niet naliet een heftigen indruk te maken op het daarvoor ontvankelijk gemoed.

Den toenmaligen kapitein-adjudant hebben wij reeds de verschuldigde eer bewezen. Dat men niet altijd beminnelijk tegenover ons te werk ging, moge blijken uit de volgende anecdote, die mij te binnen schiet.

En de jonge dienstbode van Z.H.E.Gestr. even langs de kin gestreken had.

Een jeugdige verdorvene had het zoodanig verbruid, dat hij als straf in *alle* vakken examen moest doen; niettegenstaande hij er een aantal „vrij" had. Daarenboven had hij nog 't een en ander op zijn kerfstok en eenige dagen politiekamer tegoed.

Teneinde althans eene kans te wagen, legde hij zich met ongekenden ijver op de studiën toe gedurende de korte spanne tijds, die hem nog gegeven was; hij droeg zijne belangen voor aan den grootmachtige, die in dezen te beslissen had, en verzocht, zijne straf te mogen ondergaan in een der arrestantenlokalen boven, waar het niet zoo donker was dat men in de onmogelijkheid verkeerde, te lezen of te schrijven.

„Er zal wel voor je gezorgd worden," werd den suppliant met een minzaam lachje toegevoegd.

Bij hooge uitzondering nu werd deze geïnterneerd in een straflokaal, voor de oppassers der Academie bestemd, waar het zoo pikdonker was, dat men geen hand voor oogen zien kon.

Terecht begeert het Reglement van krijgstucht, dat de behandeling, die de mindere van den meerdere geniet, zacht en vaderlijk zij....

Een onzer kwelgeesten had de kwade gewoonte, bastaardwoorden niet altijd gelukkig te pas te brengen, hetgeen ook al niet onopgemerkt voorbij ging en aanleiding gaf tot aardigheden, die in gemoede ongepast moesten genoemd worden. Nog altijd bevindt zich een parodieerend schriftuur in mijn huisarchief, dat dan met de noodige gesticulaties en nabootsing van stand en gebaren werd voorgedragen en een meer onbetwistbaar succes had, dan men zich na lakonieke kennisneming van deze pennevrucht thans zou voorstellen.

Ook de jongelui gaven alzoo soms billijke reden tot ontevredenheid, maar het zooeven verhaalde doet zien, dat het „Noblesse oblige" tegenover hen niet altijd voegzaam in 't oog gehouden werd, en dat is eene zeer ernstige fout geweest.

Ik kan mij levendig voorstellen, dat men een of anderen deugniet een weinig in 't oog hield en bij voorkomende gelegenheid hem het maximum van straf toebedeelde; doch het gezag vergenoegde zich hiermede niet altijd.

Het meerendeel van hen, die wij destijds boven ons hadden, is reeds van het wereldtooneel verdwenen, of heeft althans de militaire loopbaan voleind; maar toch zijn velen in herinnering gebleven en enkele pentrekken zijn voldoende om hen aan te duiden, ook zonder indiscreet te zijn. Evenzeer als men den meerbedoelden kapitein-adjudant voor den geest kan halen, zal dit met weinig moeite kunnen geschieden met den gemoedelijken hoofdman, die met dikke tong uien van twijfelachtig gehalte tapte, maar 'n enkele maal een weinig geniepig wezen kon; steeds doceerde, dat de vrede een voorbereiding van den oorlog is — gelukkig voor ons een langdurige voorbereiding, waarvan wij destijds niet veel konden opmerken — en dien we Govert noemden; of de droge, saaie man, die ons wanbegrippen van taktiek en strategie inprentte, blijkbaar meer aanleg voor cijferkunst had en dien een minder aesthetische naam was toebedeeld; de brave artillerist, die elke vermaning liet volgen door een kort en zakelijk „Hòr-je", waaraan hij zijn epitheet te danken had; de vriendelijke, levendige leeraar in het handteekenen, wiens teekenvoorbeelden ons menig Brabantsch huis onvergetelijk maakten, en zoo vele anderen.

Ook de kleine staf, waaronder onze grootste plaaggeesten zich bevonden, die als hyena's op ons loerden, kan nog niet geheel uit het geheugen zijn gewischt. De kranige pikeur met knevels van twee komma zes decimeter, die — behalve het paard dat hij breidelde — geen sterveling ooit kwaad heeft gedaan; de adjudant-onderofficier hofmeester, die met de leiding der menage was belast en heel wat heeft moeten hooren, wanneer er geklaagd werd over vleesch, groenten, aardappelen en bier — kortom het geheele menu, als

wanneer zijn borstelige snorren loodrecht op het vlak van oorsprong gingen staan als de pennen van een stekelvarken; de meer gemoedelijke gymnastiekmeester, die een aapachtige vlugheid aan stok en ringen deed blijken en ook onderwijs in de schermkunst gaf, waarbij hij met een *un deux* van weergalooze behendigheid je de punt van zijn fleuret boven de maag plantte.

Dan volgden de eigenlijke onderofficieren; de rijzige Pitau, welke evenals alle *groote* mannen veranderlijk van humeur was, en ons ten onverwachtste, na een aandoenlijke vertrouwelijkheid, een paar toeren strafpeloton kon bezorgen; de listige slang, die schuifelend naderde en met een phenomenaal scherp gehoor begaafd was, zoodat hij op tien minuten afstands meende te hooren, hoe men zich over hem uitliet; het weinig vertrouwbare Roodkorstje, die de stiefmoederlijkheid, waarmee de natuur hem misdeeld had, voortdurend wreekte op in dit opzicht beter bedachten; de onheilspellende Italiaan, wiens koolzwarte oogen dreigend op zijn offer rustten; de altijd eenigszins benevelde sergeant van de mineurs en sappeurs, alleen lastig wanneer hij nuchter was — over wien wij dus niet hadden te klagen.

Over het algemeen waren de wachtmeesters meer welopgevoed en minder onaangenaam in den omgang; alleen was het voorkomen van *grand seigneur*, dat enkelen zich tegenover ons gaven, soms potsierlijk.

De muzikaalbegaafden zullen evenmin den kleinen kapelmeester vergeten, met zijn eigenaardigen staf van vier, zegge vier muzikanten; waarvan er een zeker 'n groot artist zou zijn geworden, zoo hij niet verslaafd ware geweest aan den nationalen drank, die aan de boorden der pittoreske Schie gestookt wordt; hetgeen zijn gelaat deed glimmen en naar rato zijn geest verduisterde.

Toch hebben die braven onzen dank verdiend. Zij vormden de kern, waarom zich de „Instrumentisten onder de kadets tot het vormen van een muziekkorps" aansloten; de leden daarvan waren verdeeld in drie klassen, waarvan die der eerste matig bliezen, die der tweede klasse nu en dan valsch, die der derde oorverscheurend, terwijl er nog élèves waren, die gelukkig in 't geheel niet bliezen.

Om van zoo'n muziekkorps de kern te vormen, zijn veel volharding en krachtige longen noodig en men moet zijn muzikaal genie wel eenig geweld aandoen.

Aan het einde van het jaar werd het harmonisch geheel meer bevredigend, maar in den beginne deed menige uitvoering denken aan een „Tongemälde" van de chaotische verwarring, waaruit onze lieve Heer hemel en aarde schiep.

Voor den marcheerenden troep uit, met domineerende groote trom en bekkens, verhoogde de militaire muziek zeer de gezelligheid en zonder eenig voorbehoud hadden we haar hoog in eere gehouden, wanneer zij zich niet had laten verlokken om nu en dan binnenshuis uitvoeringen te geven, welke door de met een fijn gehoor begaafden niet altijd naar waarde werden geschat.

Wij zullen de gelegenheid hebben, den muzikalen zin van enkelen onzer nog nader naar behooren te herdenken.

De officieren van *gezondheid* zagen velen, dank zij de gezonde levenswijze, na de eerste kennismaking bij de keuring voor het aspirant-examen zelden anders dan bij gelegenheid van koepokinenting of andere hygiënische vermakelijkheden van algemeenen aard; zooals reeds werd aangestipt, ook eene enkele maal, als men naar de ziekenzaal geleid werd om een al dan niet vermeenden roes uit te slapen, als wanneer men door den arts met begrijpelijke geringschatting bejegend werd.

Was men werkelijk ziek, dan liet de zorgvuldige behandeling niets te wenschen over; alleen wat de hoeveelheden van het beperkt rantsoen betreft, wat vooral den „malade imaginaire", wien de vrees voor een of ander Hoofd van Onderwijs aan het ziekbed gekluisterd hield, hard te dragen viel.

Voor hen, die niet ernstig krank en alzoo niet bepaald lijdende waren, was het een rustig en gezellig leventje; men had er meer huiselijke toestanden. Voor een der ramen gezeten, sloeg men de bedrijvigheid op het voorplein gade en had een gevoel van blijkbaar welbehagen, als men op de trom kon hooren roffelen zonder zich dit meer aan te trekken dan bv. de Oostersche quaestie of andere narigheden.

Urenlang werden gesleten onder gezelligen kout. Wanneer het avond geworden was en het nachtlichtje een schemerachtig licht verspreidde, terwijl men met genoegdoening zich de tijdelijke weelde van bedgordijnen liet welgevallen, werd er heel wat verhandeld, tot eindelijk de oogen dicht vielen of men lag te peinzen — al weer denkende aan huis; aan dagen van ziekte in de kinderjaren, wanneer datzelfde twijfelachtig schemerlicht, dezelfde stilte heerschten, maar zacht de gordijntjes werden opengeschoven om de immer waakzame verpleegster een bezorgden blik te veroorloven op het snel teekenend gelaat van den kleinen patiënt.

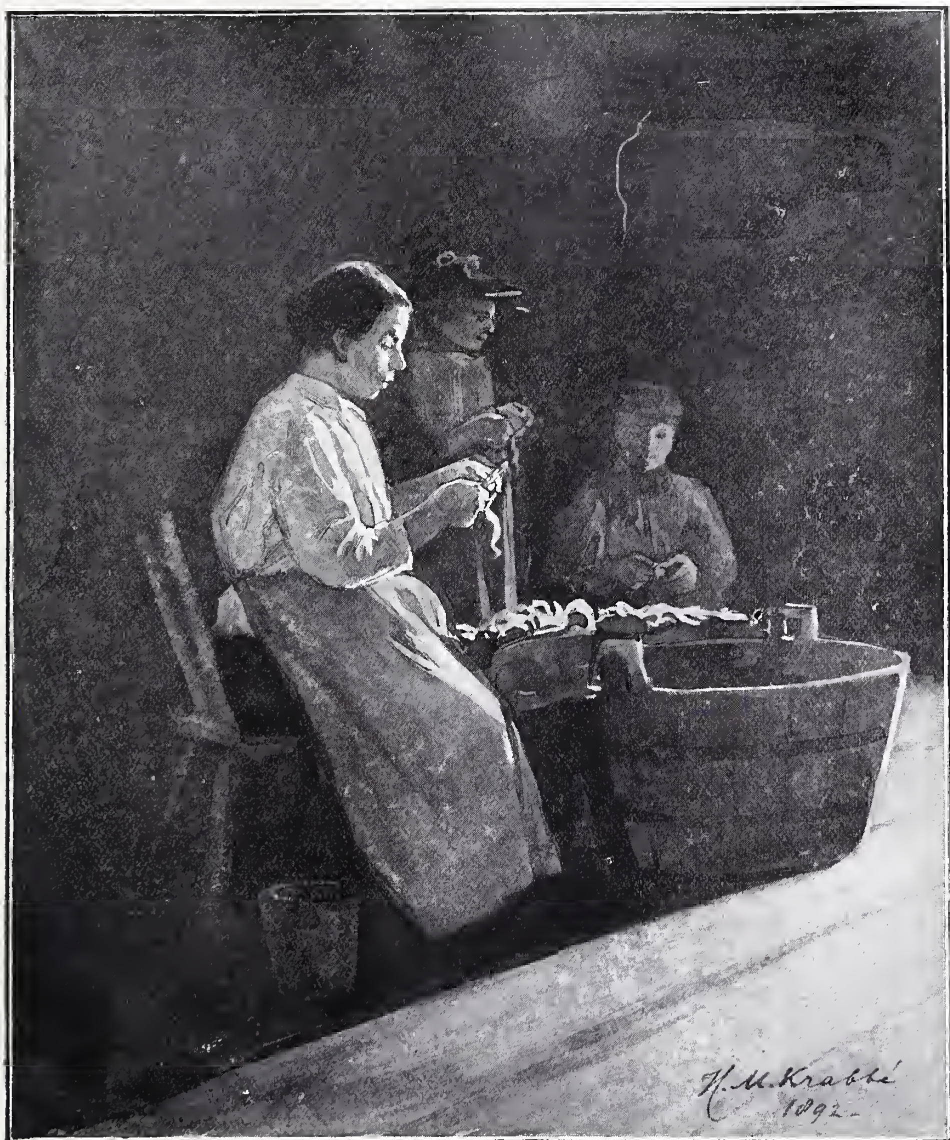
Was men aan de betere hand, dan werd men niet meer op kwart- of half rantsoen gesteld — in een Hospitaal begint iedere kuur met een radicale uithongering; ten deele uit een zuiver medisch oogpunt, ten deele om de lui niet te verzot op de betere keuken van eene zieken-inrichting te maken.

De keuken toch was er beter dan in het Hoofdgebouw; de tafel was meer huishoudelijk en herinnerde aan den disch in de ouderlijke woning, terwijl de gewone meer deed denken aan eene, naar de omstandigheden gewijzigde, onderofficiers-menage.

Mystieke ontdekkingen in soep en gehakte vleeschspijzen kwamen in de Infirmerie niet voor; waar echter voor 300 man wordt gekookt, is het te vergeven als men nu en dan onverteerbare zaken aantreft, welke den gelukkigen vinder doen denken aan de luiermand van een aanvallig kind.

Als wij wel hebben, had de officier van politie hetzelfde menu als wij; hij kon dus zelf beoordeelen, hoe de menage was. Dat de hofmeester hèm bij voorkeur het vleesch gaf, zoo taai als menige voordracht, mag welhaast niet worden aangenomen; om die reden vielen klachten over vleesch, meer voor het benijdenswaardig gebit van een Papoea-neger bestemd, doorgaans niet in goede aarde, al kostte het nuttigen van dien hoofdschotel ook tranen van inspanning.

Doch in het ouderlijk huis ontbrak ook wel eens iets, als de keukenprinses kort voor etenstijd haar dienst geliefde op te zeggen. Waar een diner van drie honderd couverts moet geleverd worden tegen een matigen prijs, mag men niet onbillijk in zijne eischen zijn.

Waar echter voor 300 man wordt gekookt...

Daarbij is honger een uitstekende kok; hetgeen meermalen proefondervindelijk bewezen werd en men bedenke, dat men in de woestijn met smaak asperges met blauwe koppen eet en in de wildernis zelfs een watermeloen niet versmaadt.

XII.

Achter de Kazerne (Breda).

De militaire stand is er een van ontbering en zelfverloochening. De eenige troost echter is, dat men langzamerhand opklimt en tegenover het minder aangename van gehoorzamen het, voor de meeste menschenkinderen streelend, genot van bevelen staat. Aan de Academie heeft men in de militaire hierarchie nog weinig te beduiden en zelfs de strepen in het vierde studiejaar waren, althans in onzen tijd, evengoed *gemarqueerd* als bataljons en divisies bij kader- of veldoefeningen op groote schaal.

Als surrogaat bevelen de hoogere studiejaren dan over het eerste, zooals reeds in het licht gesteld werd.

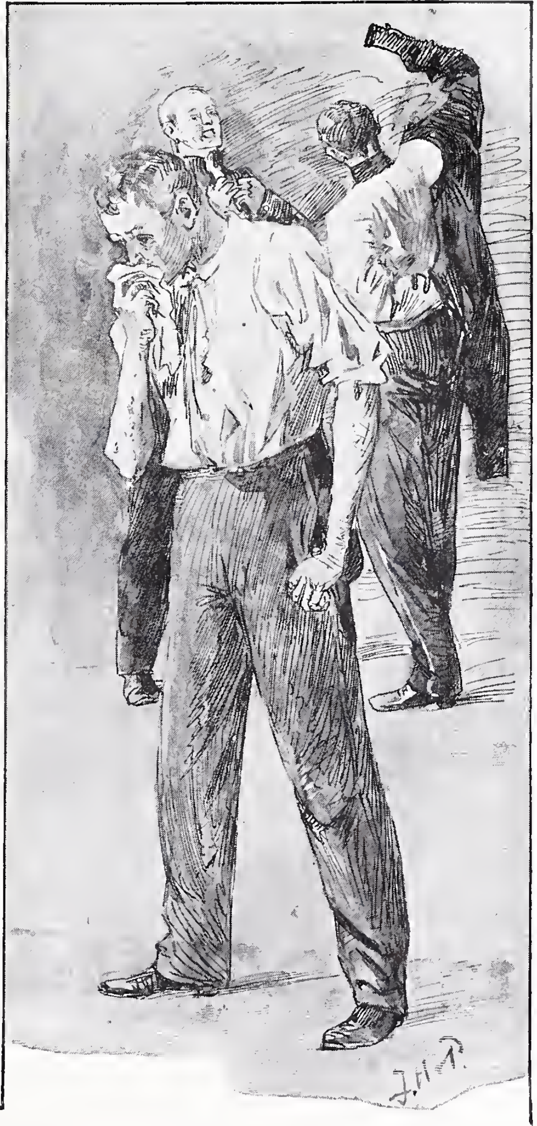
De overige studiejaren echter zijn het zelden met elkander eens; het was geen bijzonderheid, dat het tweede scherp tegenover het derde stond, en het hing dan af van het moreel gehalte, bovenal van lichamelijke kracht, welk van de twee het overwicht zou bekomen. Geregelde veldslagen tusschen twee jaren onderling behoorden niet tot de zeldzaamheden en wanneer dan het vierde zijn gewicht in de schaal legde, werd de toestand voor een minder gewild studiejaar soms hoogst onaangenaam.

Zeer zeker werd de krijgshaftige geest door zulke gevechten, welke met verbittering gevoerd werden, op afdoende wijze onderhouden en menig gezwollen gelaat en niet van nature opgeloopen oog was een gevolg van dergelijke betoogingen over en weer.

Er was niet veel toe noodig om zulk een scherpen krijg te doen ontbranden; een enkele vonk in het kruit was voldoende om eene losbarsting te veroorzaken. Alsdan waren er een paar honderd kameraden ijverig in de weer, om elkaar het meest mogelijk lichamelijk letsel toe te brengen; dof klonken de vuistslagen; het was een verwoed gevecht van man tegen man; een onbeschrijflijke verwarring, die een geregeld overzicht onmogelijk maakte. Alleen enkele ranke gestalten of bijzonder „pootigen" zag men boven de krioelende massa uitsteken en slagen uitdeelen, welke voor de tegenpartij niet onopgemerkt voorbij gingen.

Het eigenaardige was, dat men natuurlijk met zijn „jaar" moest meegaan en dus handgemeen werd met collega's, tegen welke men geen enkele grief had — in zooverre een beeld van den oorlog, die evenzeer soms om een haarklooverij ontstond, om duizenden en duizenden menschen, die nooit eene enkele beleediging te wreken gaven, bloeddorstig tegenover elkander op te zweepen.

In het klein was ook hier zoo de scherpe krijg tusschen twee studiejaren, waarvan het individu dikwerf vriendschapsbanden met een ander, tot het hoogere studiejaar behoorende, had aangeknoopt; zóó mengde men ook hier in deze kleine wereld zich in den strijd, zonder alvorens zorgzaam zich af te vragen, wat er eigenlijk aan de hand was.

Enkele malen vloeide er bloed.

Een dergelijk beslissend treffen kon niet lang de aandacht der autoriteiten ontgaan en de nadering van den officier van politie maakte gelukkig in een oogwenk een einde aan den miniatuurkrijg. Het kluwen ontwarde zich op wonderdadige wijze en alles zocht een goed heenkomen, om de geslagen wonden te heelen; zoo goed als dit mogelijk zou zijn, zonder in deze benarde omstandigheden de aandacht der dienaren van het gezag te trekken.

Enkele malen vloeide er bloed — tot geruststelling van weekhartigen moge de nadere omschrijving dienen: uitsluitend uit het orgaan, den mensch tot het zintuig van den reuk en tentoonstelling van zware verkoudheid geschonken.

Ongewone zwelling of verhevenheden, die aan vulcanische werking deden denken, waren niet zoo spoedig onzichtbaar te maken; zij waren zooveel als overtuigingsstukken en in stede van hulde wegens betoonde dapperheid ontving men zijne rechtmatige straf.

Formeel slag geleverd werd er intusschen zelden; hoofdzakelijk omdat de politie nooit sluimerde en dergelijke buitensporigheden in de kiem verstikte.

Voort spoeden de weken in haar eentonigen cirkelgang. Het tweede studiejaar is voor nagenoeg alle wapenen het moeielijkste, maar onderscheidde zich overi-

gens weinig van het derde. Eerst het vierde brengt verandering in den toestand zoowel door den graad, welke dan bekleed wordt als door meerdere vrijheden, als ware het schoorvoetend verleend aan hen, die weldra de inrichting zullen verlaten.

De overgang van het derde tot het vierde studiejaar vormt het *kamp*, eigenlijk de eenige periode van het academieleven, welke men zonder voorbehoud aangenaam kon noemen. In het laatste jaar wordt dit niet zoo gewaardeerd, omdat de indruk niet meer nieuw is, en aan het einde van dat kampleven de officiersrang wacht, zoodat een begrijpelijk ongeduld zijn invloed laat gelden.

Doch aan het einde van het derde jaar is die kamptijd iets overheerlijks, en geen enkele, of hij blikt met een gevoel van onbestemd weemoedig verlangen terug op die dagen, welke nimmer wederkeeren.

Na drie jaren van ingespannen studie in muffe leerzalen en een benauwend verblijf binnen hooge wallen volgt het opwekkende zigeunerleven op de Teteringsche heide. Wat tegenstelling; ook ten opzichte van het gebrek aan harmonie, waarop we zooeven doelden.

Daar op de heide geene afscheiding, geen veete meer; een vriendschappelijk samenzijn, een ware verbroedering, welke een blijvenden indruk achterlaten.

Wel een bewijs dat veel plagerij en geharrewar binnen de sombere wanden van het oude kasteel van Breda een onmiddellijk gevolg waren van het onnatuurlijke leven, aldaar geleid onder aanhoudenden dwang en overdreven afzondering van de wereld; onder een ijzeren tucht en het soms plaagziek toezicht, door dozijnen verspieders uitgeoefend.

Veel is sedert verbeterd, maar in den goeden ouden tijd was de levenswijze in het gebouw der Militaire Academie abnormaal; in de behandeling was iets tergends, dat tot verzet prikkelde en ten slotte tot représailles aanleiding gaf. Eindelijk plaagde men ook elkander een weinig: zooals niet kon uitblijven daar, waar men eenige honderden jongelieden in engen kring samen opgesloten hield. Dit is de eenige verklaring, welke kan worden gegeven van 't een en ander, wat anders eenigermate weerzin zou hebben opgewekt.

Op de onafzienbare heide echter, waar de frissche lucht met volle teugen kon ingeademd worden en de wieken eens werden uitgeslagen, geen spoor hiervan.

Met de zorgeloosheid der jeugd, niet meer gekweld door diepzinnige studievakken, eindelijk eens de dorre theorie met de meer aantrekkelijke praktijk verwisselend, was men in den waren zin van het woord een ander mensch geworden.

Een leven in de open lucht, de nachtrust genietende onder het zeildoek, dat de eenigste dakbedekking vormt; min of meer blootgesteld aan weer en wind, wat den ouden, rheumatischen krijgsman met afgrijzen vervult — het kon den gezonden, veerkrachtigen jonkman slechts bekoren en in geenen deele deren. Integendeel, dat vrij en onbezorgd leven was een kolfje naar zijne hand.

Overdag oefeningen van allerlei aard, hem nog volkomen vreemd. Schijf-

schieten en tirailleeren voor de infanterie, batterijbouw en vuren voor de artillerie, mijn- en sappenwerk voor de genie, alles wel op kleine schaal, maar toch geheel nieuw.

Wat werd er geredeneerd, hoe werd de luim botgevierd in zoo'n observatiepost; met liefhebberij en volharding werden spade en schop gehanteerd; met belangstelling zag men projectielen de lucht doorklieven, wier baan met mathematische nauwkeurigheid berekend was en nadat men steeds in theoretische beschouwingen was opgegaan. Ten laatste werden de handen dan toch eens uit de mouw gestoken en eenig begrip kon men zich vormen, waartoe al de geleerdheid zou moeten dienen, waarmee men drie jaren lang was opgepropt.

Vooral vroeger stond bij het academisch-onderwijs de theorie in zeer ongunstige verhouding tot de praktijk. Almee de aangenaamste dienst was het landmeten. Met theodoliet of astrolabium, een meetketting en eenige baken uitgerust, werd een clubje uitgezonden om voor de zooveelste maal eenzelfde terreingedeelte in kaart te brengen. Dit geschiedde — het is waarlijk zoo — zonder geleide van een surveillant of dwarskijker.

Spoedig werd dan een herbergzaam oord opgezocht en om de beurt bleef er een op den uitkijk staan, om te zien of er onverhoopt onraad was. Er werd dan alles gedaan, behalve opmeten; gezellig zat men een potje bier te drinken en te keuvelen en de plompe boerendeern, die als kellnerin optrad, werd gecomplimenteerd als eene stadsche schoone. — Daar werd een onrustbarend signaal gegeven, als onder de Roodhuiden — ten teeken dat een der officieren naderde, en meermalen stoof dan de verschrikte ploeg, met instrument en drievoet, een venster uit, om buiten eensklaps eene bedrijvigheid te ontwikkelen, die niet altijd voor goede munt werd opgenomen.

Werkelijk als een hoop musschen vlogen de landmeters soms verschrikt een eind weg; dikwijls kreeg een waterpas-instrument, in plaats van den verrekijker, zijn gewonen metgezel, een halve flesch in de doos.

Met behulp van vroegere gegevens, welke men had weten machtig te worden, werd een topographische teekening saamgeflanst, waarin weleer begane fouten zich vermenigvuldigden en wanneer in werkelijkheid op deze wijze eene triangulatie of nauwkeurigheidswaterpassing ware geschied, zoude het lieve vaderland ten laatste wellicht abusievelijk eene provincie meer geteld hebben, dan tot dusverre het geval was, terwijl het vermaarde Amsterdamsche peil allicht tot de duizelingwekkende hoogte van het haantje op den Westertoren zoude zijn opgevoerd!

Bijzonder vertrouwbaar zijn die opmetingen nooit geweest; maar wij hadden het levendig besef, dat zij door niemand als van blijvende waarde werden beschouwd.

Door velen onzer werd voor de eerste maal in het kamp een geweerschot gelost. Nadat we drie jaar lang met dat handvuurwapen gejongleerd hadden, werd het ons eindelijk en ten laatste duidelijk, dat men er ook mee schieten kon.

Vele „poedels" werden geschoten. Wanneer eene totale verachting voor de

schijf geopenbaard werd, zeide men dat de kogel „naar Dorst" ging; een vlek, ergens op de hei gelegen, waar het projectiel denkelijk te land zou komen. En er zijn heel wat geweerkogels naar Dorst gegaan!

Het meest indrukwekkend was het vuren der artillerie. Voor het eerst werd de metalen stem van het zwaar geschut vernomen en de scherpe knal in de onmiddellijke nabijheid, de doffe dreun op eenigen afstand, deed ons beseffen dat er met een 12 of 15 centimeter niet te gekscheren valt, wanneer men toevallig dien in den mond loopt.

Wij zagen voor het eerst de kanonkogels plomp het doel treffen of ricocheteeren, de bommen haar majestueuzen boog door het luchtruim beschrijven, de granaten op grooten afstand van den vuurmond springen, terwijl reeds lang de kleine witte rookwolk ginds opsteeg, voor het meer trage geluid den beteekenisvollen terugweg had afgelegd.

Een waar genot was het ook, het *hoofd* de taak aan de *handen* te zien overdragen; in andere woorden na aanhoudende inspanning des geestes eens handenarbeid te verrichten. Met een ontembaren werklust werd de schop in den grond gestoken en gearbeid als een poldergast; met onverflauwden ijver — tot de blanke handen, aan zulken arbeid ongewoon, pijnlijke blaren bekwamen en vermoeidheid, spoediger dan men 't verwacht had, hare rechten deed gelden. Toch was het aangenaam; met wellust wroette men in de aarde en verrichtte schansarbeid met eene volharding, alsof de vijand aan den gezichteinder kwam opzetten.

Na den welbesteeden dag kon er worden uitgerust, terwijl de avond aanbrak, het verschiet langzamerhand in een nevel gehuld werd en de schemering inviel. De gezelligheid eischte hare rechten; òf men zat rondom den vlaggestok, waaraan de driekleur lustig wapperde, of het ging arm in arm, in dichte drommen, het kamp door. Het „Bonsoir, mes amis, bonsoir!" klonk over de heide; dichter werd het floers, dat den gezichtskring meer en meer beperkte, de dochter van Chaos spreidde haar zwarten sluier over het aardrijk uit en weldra flonkerden de sterren aan den hemeltrans, welke zich uitspreidt boven de kleine kolonie op de eenzame heide, welke in diepe rust verzonken lag na de verbazende inspanning gedurende den langen dag.

Op wat stroo uitgestrekt, sliep men goed in de geïmproviseerde woning; zoo'n tent is in een mooien zomer en voor vroolijke zielen een aardig verblijf, maar men moet wel het leven nog rooskleurig inzien en tuk op avonturen zijn, om er gaarne in te vertoeven. De tent is klein, maar verschaft toch huisvesting aan een viertal personen, eendrachtelijk samen op een bos stroo en met een paar wollen dekens bij wijze van plaid gedekt. Het meubilair is nog wanstaltiger dan men het in de prairiën zou meevoeren; daarbij is men eenigszins aan de woede der elementen blootgesteld, wanneer de barometer onrustbarend achteruit gaat; dan fluit Æolus ondeugend door de openingen en de regen drupt het viertal op den neus. Verheft zich een orkaan, zoo is het niet geheel onmogelijk dat het linnen dak wordt opgelicht en een eind meegevoerd; in welk geval het slaapvertrek er deerniswaardig begint uit te zien.

Met fraai zomerweer bestaat hiervoor geen gevaar en van slapeloosheid, van benauwende droomen geen spoor.

Wel vroegtijdig was het, wanneer den volgenden morgen het sein tot ontwaken gegeven werd. Fluks de tent geopend en de frissche morgenlucht diep ingeademd! Daar lag de als betooverde heide voor ons, door den morgendauw gedrenkt en glinsterend in de eerste zonnestralen.

Zoo aantrekkelijk is de natuur bij het aanbreken van den dag; alles verkwikkend en verjeugdigend! Over de uitgestrekte vlakte hangt nog een doorzichtig gordijn, dat langzamerhand minder dicht en steeds ijler wordt, om eindelijk geheel te verdwijnen. En weldra koesteren de zonneschichten, zonder nog te verzengen of te branden.

Alles is in beweging. Het toilet is spoedig gemaakt. Gesterkt door de zoete rust, verfrischt door de koele morgenlucht, wordt de dagtaak weder aanvaard; met verdubbelde opgewektheid, omdat men den arbeid, die wacht, gaarne verricht en zich zoo wel gevoelt, dank zij dit buitenleven in de Nederlandsche steppen.

Het klein weinigje ontbering wordt met genoegen geleden, evenals men op reis of op de jacht zich gaarne die getroost. Wanneer men met ingenomenheid iets doet, wegen de lasten niet zwaar.

Een kadet op de Teteringsche heide neemt de zaken nog luchthartig op; hij leeft bij den dag en de eerste zonnestralen spelen over een tevreden gelaat en begroeten een gulle vroolijkheid, terwijl sommigen zich nog den slaap uit de oogen wrijven. Zijn gulden tijdperk is het best te vergelijken bij het aanbreken van den dag in een lachende streek.

Het is of de officieren minder paedagogisch gestemd en meer toeschietelijk zijn op de vlakte; er is een minder diepe klove tusschen discipel en leermeester, tusschen mindere of meerdere.

In de lieve natuur zijn stemmen, die fluisteren van welwillendheid en goedheid, van verdraagzaamheid en mildheid; want het is de stemme Gods, die zich daar openbaart, in Zijn overschoon werk, verre van het kleingeestig mierenleven in de groote steden, door menschenhanden opgebouwd.

Hoe verder van die steenklompen verwijderd, hoe meer eenzaam in veld en woud, hoe meer natuurmensch men zich gaat gevoelen.

Wel moge er voor het individu geen sprake zijn van eenzaamheid, waar men met velen zich op de heide vereenigd vindt; doch de kleine kolonie verliest zich hier in de uitgestrekte ruimte, en er wordt toch iets gevoeld van 't geen wij trachtten weer te geven.

Dit alles doet het kampleven op de Teteringsche heide zoo aangenaam en voor een ieder onvergetelijk zijn.

Men begeeft zich aan het werk en van voren af aan worden waterpassingen en opmetingen verricht, als moest er een woestijn worden ontgonnen; weldra verneemt men weder het kort en scherp geratel van het geweervuur of bij het schijfschieten het onheilspellend fluiten der kogels, kort afgebroken door het kletsend geluid, dat het kleine projectiel veroorzaakt wanneer de schijf

getroffen wordt; de zware vuurmonden der artillerie dreunen, als stampte een reus met den loggen voet op een veenachtigen bodem.

Alles is weer in beweging. Het kamp zelf is zoo goed als verlaten.

Ook worden nu en dan fladder- en andere mijnen, bom-, granaat- en kei-fougassen ontstoken, hetgeen veelal met plechtigheid ten aanschouwe der menigte geschiedt, en blijkbaar indruk maakt op den nog voor grootsche verschijnselen vatbaren mensch. En des avonds worden er door dilettanten *schoen-fougassen* ontstoken; met eene lading kruit, die men in den loop van den dag gevoegelijk kan machtig worden en dienen moet om een aantal laarzen en schoenen in de lucht te slingeren, die men tot dit doel zonder voorafgaande toestemming van argelooze kameraden gerequireerd heeft. Waarlijk, een fraai schouwspel

Het kamp zelf is zoo goed als verlaten.

is het, in stede van de logge bommen of meer dartele granaten, een belangwekkende hoeveelheid schoeisel te zien wegslingeren; als laakbare parodie op de fougassen, welke het moreel van een eventueelen vijand moeten schokken en terecht de trots zijn van de „militaire genie".

Een andermaal wordt de grondslag in de nabijheid van eene der tenten ondermijnd, en een fladdermijntje aangelegd, dat wel geen kwaad doet, maar de bewoners een doodschrik op 't lijf jaagt, wanneer onverhoeds de bekende kracht van het buskruitgas een zeker quantum zand opheft en een wolk daarvan in de linnen woning jaagt.

Zoo kan men het meest verhevene belachelijk maken.

Is er feest in het kamp, dan stijgen de blijmoedigheid en jeugdige overmoed ten top. De muziek klinkt vroolijk over de heide; vele bezoekers komen, om gebruik te maken van deze zeldzame gelegenheid, dat hun door de kadets een kleine contra beleefdheid kan worden bewezen; een geïmproviseerde dansvloer

is spoedig aangebracht in de open lucht, voor verlichting en Bengaalsch vuur wordt zorg gedragen door den sergeant-majoor vuurwerker en men heeft een bal-champêtre, dat de Bredasche schoonen wonder wel aanstaat.

Enkele malen werd een tooneelvoorstelling gegeven, ook al in de open lucht en met beperkte middelen, waaraan een groote mate van vindingrijkheid moest tegemoet komen. Doch juist het gebrekkige van die middelen en de vrijmoedigheid waarmede in beginsel aangenomen wordt, dat men hiermede wel rekening zal gelieven te houden, verhoogen het recht oorspronkelijke en origineele van zulk eene feestelijkheid.

Dáár geen Tempel „van licht en kleuren, van goud en fluweel, slechts een klein gedeelte uitmakende van een enorm gebouw," doch een met primitieve hulpmiddelen opgebouwd tooneel, door dilettanten bespeeld.

Op goed ingerichte schouwburgen kan ons vaderland slechts bij uitzondering bogen; op de fraaie gebouwen in onze groote steden volgen de meer bescheiden van onze provinciale hoofdplaatsen, waar het reeds met de mise-en-scène minder nauw genomen wordt en men, wat decoratief betreft, aan merkwaardige onwaarschijnlijkheden en zelfs anachronismen langzamerhand gewoon raakt. Dan volgen de Variétés en kleine tooneelen, waar de Directie met de bekrompen ruimte weet te woekeren en weleer „voor 75 cents in vertering" de onzinnigste draken, soms ook meesterwerken, op bevredigende wijze werden opgevoerd, ofschoon voor den sleep van een plechtgewaad ruim de helft van het tooneel benoodigd was en bij hartstochtelijke tafereelen zelfbeperking gebiedend noodzakelijk werd.

Op nog lager peil stonden de „wel ingerichte, schitterend verlichte schouwburgloges", welke aan de bijkans tot een historisch verleden behoorende kermis luister bijzetten; doch ook deze trof men in bewoonde oorden aan en al waren de zitplaatsen meer tot lichamelijke foltering dan onverdeeld kunstgenot ingericht, men kon een oogenblik vergeten, dat men slechts door eene niet geheel waterdichte dakbedekking van den atmospherischen neerslag in de open lucht gescheiden was.

Het tooneel echter, waarvan ik ga verhalen, was wel het ur-type van een tempel, aan de dramatische kunst gewijd; het was een tooneel op de heide.

Op de heide — — Jong en levenslustig, bevrijd van soms slaapwekkende voordrachten; een weinig minder gekneveld door een ijzeren, destijds kleingeestige discipline, met een lap linnen tot woning, de onafzienbare vlakte om zich heen, en het uitspansel tot dak, zóó waardeert men haar. Onze heide is zoo aantrekkelijk zoo bij uitnemendheid geschikt voor een militair zigeunerleven, dat het midden houdt tusschen beschaving en verwildering.

Wanneer men eenzaam over die heide dwaalt, zoekend naar den moeilijk te vinden weg, zal men zich deze voorliefde niet kunnen verklaren; doch wanneer men er zijn tenten heeft opgeslagen — zoowel in de ware als de figuurlijke beteekenis van het woord — zonder levensplagen, met goede

vrienden, om er eenige weken lang zich thuis te gevoelen, dan leert men haar eerst op prijs stellen.

Zij is zoo schoon, de heide, als men bij 't aanbreken van den dag met één stap zich buiten de geïmproviseerde woning bevindt en de opgaande zon een purperen gloed over de uitgestrekte ruimte met haar schitterend tapijt van vriendelijke bloempjes werpt; of wanneer de hitte van den dag door een verkwikkend avondkoeltje vervangen is en een phantastische nevel uit het aardrijk schijnt op te stijgen en eindelijk de maan hare vriendelijke stralen uitspreidt over de woelige oase in de Brabantsche woestijn, waar de enkele rossige kunstlichten aan glimwormen doen denken, dan is de heide schoon en de indruk, dien men behoudt, is onvergetelijk.

Het is evenwel niet de bedoeling, nogmaals een loflied op de heide te zingen. Later vindt men de indrukken der jeugd ook aldaar niet meer terug: als officier kampeerende is er zooveel anders geworden, dat ook deze heide veranderd schijnt.

Levenservaring en teleurstelling zijn soms slecht geslepen brilleglazen.

Er zou eene tooneelvoorstelling plaats hebben, waartoe de Bredasche families waren uitgenoodigd; hetzij uit welwillendheid, hetzij wegens het eigenaardige van een theater in de open lucht, wij hadden over de opkomst niet te klagen.

Decoraties en requisieten waren van dien aard, dat de regisseur van het „Nederlandsch tooneel' er den moed bij zou verloren hebben. Het tooneel was voor het profane oog verborgen door een portiek met gordijn; op dit laatste was een toepasselijke caricatuur niet onverdienstelijk geschilderd; van podium, *manteau* of *rideau de manoeuvre* was overigens geen sprake. Ook voet- en andere lichten waren overbodig, daar de vriendelijke zon onze uitvoering bescheen.

Met behulp van een paar handige mineurs was het tooneel opgesteld; coulissen en achterdoek vormden een salon, dat onwillekeurig aan een gemeubeld kwartier van negen gulden in de maand deed denken; friezen waren niet vergeten, daar men anders instede van een plafond het uitspansel zou hebben aanschouwd, hetgeen de illusie zou hebben verbroken. Er was namelijk gezorgd de decoratie zoodanig op te stellen, dat men althans niet boven of op zij de rustieke omgeving gewaar werd.

Orchest ontbrak niet; met de muzikale talenten van eenige onzer werd gewoekerd; violen en klarinet werden aangevuld met mirlitons en andere, door de groote meesters tot dusverre versmade instrumenten. Het geheel was zoo niet indrukwekkend, dan toch opwekkend.

Zoodoende was een soort zomer-theater gewrocht, dat aan bescheiden eischen voldeed, doch niet tegen de woede der elementen bestand was.

Maar deze waren ons niet vijandig.

Een der aanplakbiljetten, welke tegen loodsen, boomen en andere terreinvoorwerpen waren bevestigd, ligt voor mij. Het luidde:

KADETTENKAMP.

Schouwtooneel den 18den van Zomermaand A. D. 186*.

Een Liefdesavontuur van een Engelschman.

Blijspel met zang (zonder dansen en optochten) in één bedrijf; met geheel nieuwe, expresselijk daartoe vervaardigde decoraties (dit laatste was ditmaal werkelijk waar), machinerieën en verderen theatralen toestel, geheel volgens het keizerlijk hoftheater te Peking. (Tekstboekjes verkrijgbaar aan de Posthoorn en de Teteringsche barrière.)

Er waren, behalve bezwaren van technischen aard, nog andere moeielijkheden te overwinnen geweest. Het blijspel was door een der artisten saamgeflanst; het spreekt van zelf dat enkele coupletten aan minder beminde overheden waren gewijd, althans toespelingen bevatten, die voor de lijdende jongelingschap niet geheel verloren zouden gaan.

Maar — van een somber voorgevoel in dit opzicht vervuld, had de censuur niet gesluimerd, en men had gedurende de repetities zich van den inhoud der pennevrucht weten te vergewissen. Om wreedaardige verstoring te ontgaan, hadden wij daarom enkele gewaagde toespelingen in portefeuille gehouden, zoodat onbezorgdheid bij de toeziende voogden was teruggekeerd.

Intusschen had de generale repetitie de uitvoering bijna in gevaar gebracht. Een individu, dat door dienstijver uitmuntte, had zich onder het tooneel verdekt opgesteld en moest niet zonder ontzetting vernemen, dat de tekst thans eenigermate afweek van de tot dusverre gevolgde. Hij haastte zich, dit aan de bevoegde autoriteit te rapporteeren, welke — ongeveer een halfuur voor den aanvang der feestvoorstelling — eensklaps met rinkelende sporen op de scène verscheen en ons te verstaan gaf, dat wanneer eenige fragmenten, met name genoemd, werden voorgedragen, men zich niet zou ontzien om de voorstelling te doen staken en ons onder sterk geleide naar de grijze veste te doen overbrengen, teneinde daar in den kerker te worden geworpen.

Deze dramatische ontknooping deed ons huiveren. Wat te doen? Er was geen tijd te verliezen. Het publiek had reeds grootendeels plaats genomen, in afwachting van de dingen die zouden komen.

Het was eene schrikbarende wijze, waarop Mars hier met de Muzen omsprong. De Czaar kon niet onverbiddelijker zijne artisten met verbanning naar Siberië bedreigen, wanneer zij door eene onvoorzichtige uiting zijne hooge ontevredenheid zouden opwekken.

Er werd krijgsraad gehouden en met eene energie, welke de vaderen reeds tegenover Spaansche dwingelandij betoonden, verklaarde ieder onzer zich bereid, martelaar voor de goede zaak te worden, wanneer onverhoopt krijgsgevangenschap ons deel moest zijn; slechts enkele concessies werden gedaan.

De tooneelmatige toestel was bescheiden; zelfs de vloer van het tooneel gaf aanleiding tot ongerustheid wegens onvoldoende constructie.

Kleedkamers en accessoires waren eenigszins primitief; het decoratief was in zooverre voldoende, als met behulp van behangselpapier en gordijnen eene

kamer met meer deuren dan ramen voor te stellen is; de costumes lieten niet te wenschen over, daar zij uit eene wereldstad ontboden waren, en wanneer het aanschouwen der hoofdpersonen gevaar voor kleurenblindheid deed ontstaan, zoo was dit meer aan een zeldzamen smaak onzerzijds dan aan den costumier te wijten.

Het spreekt van zelf, dat jonge dames zelden mee kampeeren; gastvoorstellingen van elders hadden onoverkomelijke bezwaren opgeleverd.

Alzoo werden de vrouwenrollen door zoodanige wapenbroeders vervuld, wier uiterlijk voorkomen en lichaamsbouw de keuze op hen had doen vestigen; onze eerste actrice was dan ook zoo gemetamorphoseerd, dat de bouquet, die haar vereerd werd, niet misplaatst voorkwam; later moet zij wel eens om dat merkwaardig succes gelachen hebben.

Het heerenpersoneel trok de aandacht door het overdadig gebruik van baard en knevel, waardoor het jeugdig gelaat meer het voorkomen van een bandiet dan van een lion bekwam. Over het algemeen liet de grime te wenschen over.

Het was tijd. Verheugd over de talrijke opkomst van het publiek en na voor 't laatst eens naar den hemel gezien te hebben, of er onraad aan de lucht was — want tegen een donderbui was noch het tooneel, noch de schouwburgzaal bestand — werd het signaal gegeven.

Na een oorverscheurende ouverture van het geïmproviseerd orchest, werd een zware klok geluid en het voordoek ging hortend in de hoogte.

Van „Lampenfieber" kon hier geen sprake zijn, want zooals gezegd, de voorstelling had plaats vóór het invallen van de duisternis. Doch even belemmerend als de vurige kring der voetlichten en eene eivolle zaal op den debutant werken, even benauwend was het gevoel, toen we een anders eenzaam, maar nu dicht bevolkt gedeelte der heide voor ons zagen en aller oogen op ons gericht waren, en onder al die oogenparen ook dat van den hier alvermogenden man, die ons lot in handen had en bij het minste onvertogen woord ons in boeien kon doen slaan.

Zoo stonden moedige tooneelspelers tijdens de Fransche overheersching op de planken van het tooneel, door argusoogen bewaakt en in gedachten met de blinkende geweerloopen van een executie-peloton voor zich; want in die drangperiode was het levensgevaarlijk, een vaderlandlievend woord zich te laten ontvallen.

Maar wij wisten wel, dat wij de lachers op onze zijde zouden hebben, en er omstandigheden zijn, die zelfs de grootmachtigen der aarde weerloos maken. Het ging toch niet aan, namelijk uit deferentie voor de Bredasche patriciërs, op hoog bevel het kunstgenot te doen verstoren.

En zoo kon een enkel pijltje worden afgezonden, dat wel niet levensgevaarlijk, maar toch gevoelig verwondde. Na vier jaren van zelfverloochening kon nu een enkel woord van wedervergelding worden uitgesproken, of liever gezongen met accompagnement van strijk- en blaasinstrumenten voornoemd.

Ofschoon enkele aardigheden van gewaagde strekking op uitdrukkelijk bevel waren achterwege gebleven, was daarentegen een *Seitenhieb* op een

onzer voornaamste kwelgeesten voor dezen niet onopgemerkt voorbijgegaan; hij miste de tegenwoordigheid van geest om argeloos rond te zien, alsof het hem niet aanging.

De billijkheid gebiedt te erkennen, ook al is een zoodanige gewaarwording niet door eigen ondervinding bekend, dat het minder genotrijk moet zijn, in wijden kring door een coupletzanger te worden verheerlijkt.

Wij waren zoo verstandig geweest een blijspel op te voeren; want om een treurspel ware tòch gelachen en het is altijd aangenamer, wanneer men *vooraf* zich heeft voorgesteld, de hilariteit op te wekken.

Over den inhoud zal ik niet uitweiden; aan bedoelden tooneelarbeid mocht geen letterkundige waarde worden toegekend, en reeds de rolverdeeling op het affiche gaf ernstige personen aanleiding om bedenkelijk het hoofd te schudden. Het doen optreden van personen als:

Steven Lummel, gepensionneerd kapitein der haakbussiers.

Louise, zijne pupil en oogappel.

Een jockey, onbereden, enz.,

kan niet gebruikelijk worden geacht en laadde op den auteur ten zeerste den schijn van valsch vernuft.

Na afloop was er vuurwerk en werd er gedanst; dit laatste trouwens is een genot, onafscheidelijk aan liefhebberij-comedies en zangvereenigingen in kleine steden verbonden. Het eigenaardige van dit bal-champêtre was, dat het door 't tooverachtig licht der maan beschenen werd.

Wat onzen schouwburg betreft, deze leverde het onmiskenbare voordeel op, dat hij binnen een uur was afgebroken, evenals indertijd het tooneel der Fransche zouaven voor Sebastopol.

Wij hadden er in elk geval geen spijt van, dat we onbevangen onzen plicht als dramatisch kunstenaar vervuld hadden en de ons door de Grondwet gewaarborgde vrijheid niet aan banden lieten leggen.

Zelfs aangemoedigd door het succes, waagden wij het om de vereischte vergunning te vragen, een tweede voorstelling te geven.

Dit verzoek werd van de hand gewezen.

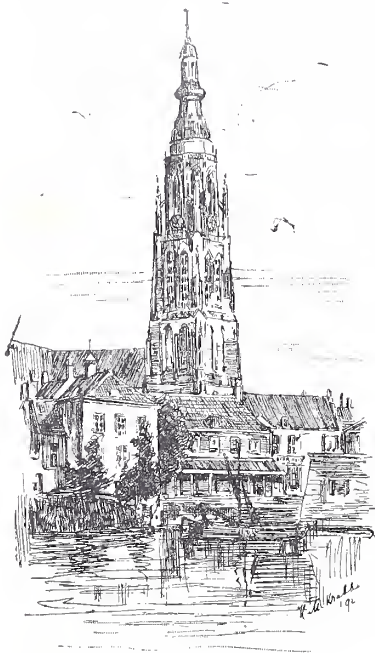
Een en ander zal genoegzaam verklaren, dat men zich recht aangenaam in het kamp gevoelde en ware het niet, dat het derde studiejaar een toch altijd genoegelijker verlof verbeidde, het 4e jaar de epaulet wachtte — weldra door een meer kwasterig tooisel vervangen — men zoude maar noode gescheiden zijn van de Teteringsche heide, die wonderbare herinneringen aan ware blijmoedigheid, aan oprechte kameraadschap, aan verkwikkenden levenslust heeft achtergelaten.

XIII.

Na dien eersten, onvergetelijken kamptijd en het laatste verlof als kadet — althans voor hem, die niet het ongeluk heeft, het 3e jaar als *asymptoot*

nogmaals te doorleven — volgt het laatste studiejaar, dat voor de toekomst van den aanstaanden officier beslissend is; niet allen waren we van dit laatste genoegzaam doordrongen.

De wiskunstenaar zal moeten erkennen, dat de naam „asymptoot" voor een overblijver, die vruchteloos de studiën van zijn jaar volgde en door de examen-commissie tot een „Da Capo" uitgenoodigd werd, goed verzonnen is.

«De Zolder» (Breda).

Toch is er in het laatste jaar bij het meerendeel iets meer ernst te bespeuren; men is dan ook al wat ouder geworden!

In onzen tijd hadden alleen de kadetten van het hoogste studiejaar eenige voorrechten, waarop de jongeren niet weinig ijverzuchtig waren. Zoo mochten zij het Casino in de groote sociëteit bezoeken en de hooge eer genieten, met de Bredasche al dan niet jonge dames op de maat der muziek zich door de zaal te bewegen.

Voor hen, die niet veel uitgaande dames kenden, was dit een problematiek genoegen, daar de meeste dansen reeds aan officieren of aan de Bredasche *jeunesse dorée* gegund waren en de jonkers dus veelal achter het net vischten; tenzij men bij een genoegzaam aantal families aan huis kwam om met de schoone sekse de voeling te onderhouden. De reine du bal echter was voor het meerendeel onzer onbereikbaar, hetgeen meermalen een pijnlijken zucht ten hemel deed stijgen; de vereerende taak om *muurbloemen* te plukken, kon ons maar weinig bekoren.

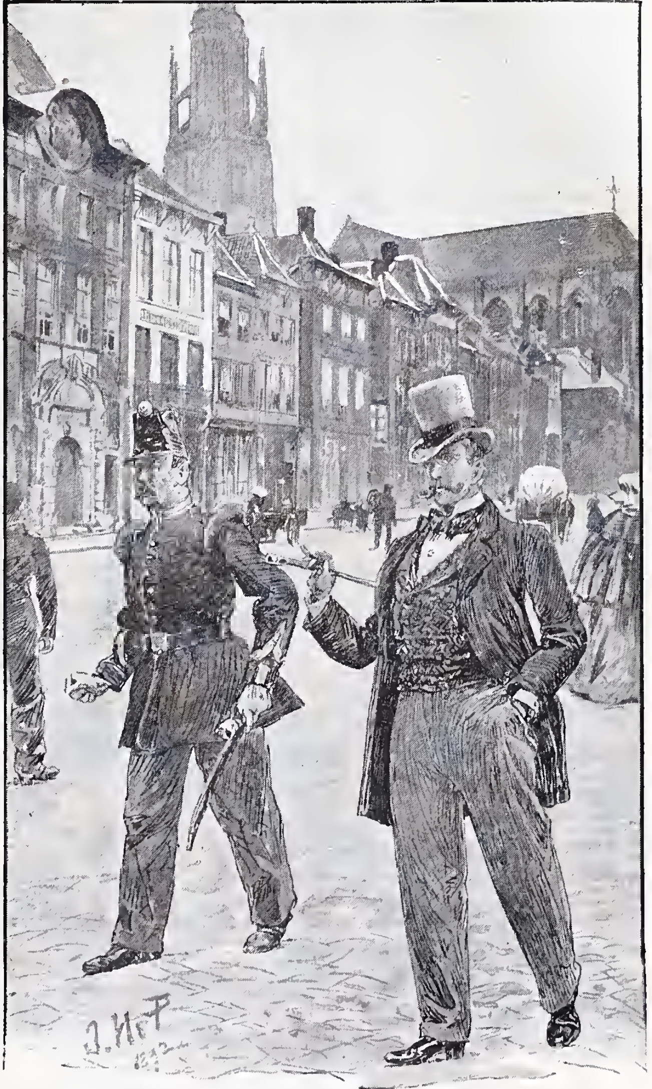
In academiesteden spelen de studenten in dit opzicht de eerste viool; om de eenvoudige reden, dat *hunne* meerderen, de professoren, slechts bij hooge uitzondering zich op den gladden dansvloer wagen. Doch te Breda is dit geheel anders; daar zijn danslustige officieren in overvloed, en dus traden de kadets minder op den voorgrond, wat wij zeer grievend vonden.

Een enkele *lion* onder ons was meer bevoorrecht en kaapte zijn meerdere in rang dikwijls eene gewilde beauté voor den neus weg, om zwelgend in zijn triumf met haar door de zaal te zwieren; doch anderen waren niet zoo gelukkig en vonden het dan minder aantrekkelijk, in een hoek van het lokaal te blijven toekijken en noodeloos het stof in te ademen, dat anderen deden opdwarrelen; zij besloten dan, den avond op eene andere wijze door te brengen.

Tot een der meest verfijnde genoegens behoorde het wandelen in burgerkleeren; dit werd streng gestraft en dank zij den reeds in het Paradijs ons noodlottig geworden trek naar het verbodene, was er almee geen grooter

genot denkbaar dan in een „politiek" van weinig aristocratisch voorkomen en met phenomenale knevels, soms evenzeer gehuurd als het costuum zelf, incognito zich door de stad te bewegen.

Het ontmoeten van een meerdere in rang, dien men anders de verschuldigde eerbewijzing moest doen, maar nu met voorname onverschilligheid kon voorbijgaan, schonk op zichzelf al een behaaglijke gewaarwording; waarvan een gewoon staatsburger, die zich nooit behoeft onkenbaar te maken, onmogelijk zich eene voorstelling kan maken.

Met phenomenale knevels, evenzeer gehuurd als het costuum zelf.

Tegenwoordigheid van geest was dan ook een hoofdvereischte.

Niet zelden gebeurde het, dat de dandy, wiens zeldzaam voorspoedige haardos en veelkleurig gewaad allicht de aandacht moesten trekken, onverwacht zich op den schouder voelde tikken en soms bij zijn naam hoorde aanspreken, op gelijke wijze als een detective bij verrassing den in 't politieblad gesignaleerde door de mand doet vallen.

Verloor men een oogenblik zijne contenance, dan was het met de hooge sprongen gedaan; vooral daar de academiespionnen niet licht handelend optraden, wanneer zij niet zeker van hunne zaak waren.

Zoowel een zekere verklaarbare schuwheid als omgekeerd een overdreven losheid in bewegingen bracht hen allicht op het spoor, wanneer het uiterlijk

voorkomen van den wandelaar dit niet alreeds gedaan had. Liep men een officier in den mond, wiens argwaan werd opgewekt, dan was men meestal verloren, want het ging niet zoo gemakkelijk dien af te schepen, en een plichtmatig ontzag bedwong een al te gewaagd spel! Wanneer evenwel een onderofficier met driestheid naderde, gold het, dat heer met gelijke munt te betalen.

„Jonker, wees zoo goed mij te volgen," klonk het dan onverwachts.

„Wat moet je?"

„Of u mij wil volgen naar het gebouw."

„Naar welk gebouw?" vroeg men natuurlijk, als was het bezwaarlijk op te maken, wat met die vage uitdrukking bedoeld werd, en veronderstelde men de mogelijkheid, dat die militair de Groote Kerk of het Raadhuis op 't oog had.

„Houd u maar niet van den domme, jonker; ik heb u al herkend."

„Man, je bent niet wijs," werd hem toegevoegd op zoo'n kwetsenden toon, dat een gewoon sterveling beschaamd zou zijn afgedeinsd.

„Voor 't laatst, jonker van Bemmelen ...."

„Bem — hoe zeg je? Je hebt den verkeerde voor, man!"

„Als u niet gewillig meegaat, zal ik met geweld u in arrest nemen!"

„Die onbeschaamdheid gaat te ver. Ik heb je immers gezegd, dat je den verkeerde voor hebt. Ik zal mijn beklag bij de bevoegde autoriteit indienen — en wensch niet langer te worden lastig gevallen door menschen van uwe soort."

De jonker draaide fier de knevels op, wierp een laatsten vernietigenden blik op den nog aarzelenden onderofficier en vervolgde zijn weg.

Dit mocht hij doen als vrij Nederlandsch staatsburger. Doch geen enkel privilegie kon beletten, dat de nog lang niet overtuigde speurhond hem op den voet volgde; als hij een koffiehuis in ging, dit voorbeeld volgde of, waar de toegang hem ontzegd was, voor de deur bleef schilderen.

Zulke hardnekkige vervolgingen namen veel van het genoegen weg, in burgerkleeren langs den openbaren weg te gaan, en wanneer men niet ergens vóór in, en weer achter uit kon gaan, liep men ten slotte in de val.

Ook al was er geen achteruitgang, dan gelukte het soms door levensgevaarlijke afdaling en overklimming een goed heenkomen te zoeken, terwijl de vasthoudende belager nog altijd welgemoed op schildwacht stond.

Schrijver dezes zag in deze omstandigheid zich eens genoodzaakt, een toevluchtsoord te zoeken bij eene welwillende familie en de beminnelijke dochter des huizes te smeeken, hem in zijne ontvluchting behulpzaam te zijn.

Er was geen gelegenheid, om langs slinkschen weg de gastvrije woning te verlaten; nog anderhalf uur en wij moesten allen in het gebouw zijn. En de onverlaat bleef tegenover de deur van het huis op de loer staan.

Het gevaar was dreigend; de Hermandad was maar al te zeker van de zaak.

Daar had de bekoorlijke Melanie, welke deernis gevoelde met de verlegenheid van den achterhaalden vluchteling, een reddenden inval, die haar edel

hartje eer aandeed. Zij bood mij hare garderobe aan, om mij zoodanig te vermommen, dat de spion het spoor bijster zou geraken.

Jammer dat zij de slanke gestalte eener sylphide had, zoodat geene enkele robe dienen kon; het omwerpen van een regenmantel of iets dergelijks zou niet genoegzaam kunnen misleiden.

Maar met behulp van de meer stemmige kleedij der eerbiedwaardige moeder mocht het gelukken, een wandeltoilet saam te stellen, dat niet gevaar liep van bij iedere schrede open te barsten; een hoed met vuurroode bloemen en dichte voile werd op het hoofd geplant — een laatste heilbede voor mijn succes, en de voordeur werd geopend.

„Niet te groote stappen!" werd nog aangemaand.

Helaas! de kwelgeest scheen lont te ruiken. Hoe maagdelijk schuchter mijn opmarsch mocht zijn, hij scheen op iets van dien aard te zijn voorbereid en volgde de onschuld op den voet.

De toestand begon kritiek te worden.

Plotseling hield ik stil, wendde mij om en liet in den faussettoon hooren:

Plotseling hield ik stil en liet...

„Mijnheer, ik ben een fatsoenlijk meisje...."

Ik wist bij toeval, dat men bij dergelijke gelegenheden dit placht te zeggen.

„De weg is vrij, jonker."

„*Freule*, bedoelt u!"

De lomperd begreep die fijne terechtwijzing niet.

„Ik wensch niet te worden gevolgd .... ik zal om hulp roepen.”

„Ja, doe dat eens!” barstte hij uit.

De positie wàs allerhachelijkst. — De bedeesde jonkvrouw keerde om en spoedde zich terug naar de woning, zoo even verlaten. De deur werd voor den neus van den onbeschaamden vervolger dichtgeslagen.

Goede raad was duur. Na al deze lotgevallen moest met bezorgdheid het oogenblik worden verbeid, dat ik in de klauwen van dezen niet te misleiden sbirre vallen zou. Schitterend zou zijn zegepraal, diep mijne vernedering wezen. Zoo moet de rampzalige Hugenoot te moede zijn geweest, die in den Bartholomeusnacht te vuur en te zwaard vervolgd werd; dus werden de beklagenswaardige Carbonari opgejaagd door de jaguars der geheime politie, om niet te gewagen van vulgaire misdadigers, waarmede iemand ongaarne vergeleken wordt.

Zelfs vrouwenlist liet ons hier in den steek. Nemesis stond daar belichaamd in de leelijke uniform van een sergeant voor de deur, loerende op de sidderende prooi, die hem niet zou ontgaan.

Die oogenblikken zouden onvergetelijk blijven. Ik had de gewaarwording van een politieken vluchteling, die bij voorkeur de grenzen over wil.

Het meewarig gestemd gezin had deernis met den onvoorzichtige, die voor eene enkele overtreding zwaar zou boeten; de heer des huizes, een weinig uit zijn humeur; zijne minder kwalijknemende gade; de bovenal welgezinde dochter des huizes en haar verbijsterde broeder — ze stonden in een kring om mij heen, die in de geleende plunje een even armzalige als potsierlijke vertooning maakte.

Neen, ik deed haar te kort, o vindingrijke dochteren Eva's! Vrouwenlist zou hier niet onmachtig blijken.

De opmerkelijke ruit, die de stof der beenbekleeding zeer herkenbaar maakte, zou hier uitkomst geven; daarop grondde zich een laatste redmiddel, Scribe's „Bataille des dames” waardig.

Wat er nu geschiedde?

Melanie's broeder had weldra zich gestoken in de opzichtige burgerkleeding, welke mijne leden dien middag omhuld had en mij noodlottig zou worden; nog eenige fluisterend uitgesproken woorden — daarna de voordeur geopend. Een slank jongeling verscheen op de stoep — zag omzichtig rond — en zette het plotseling op een loopen. Voort ging het, als zaten de furiën der onderwereld hem op de hielen.

En voort ging het, met gevleugelde schreden — even snel achtervolgd door den hijgenden sergeant, die in dezen wedloop weldra zichtbare voordeelen behaalde en thans tot het uiterste besloten scheen, liever dan zijne prooi te zien ontsnappen.

Inmiddels verdween in tegenovergestelde richting eene beschroomde vrouwelijke gestalte in de avondschemering; zedig den sluier voor het aanminnig gelaat — om van lieverlede haren gang te versnellen en eindelijk voort te

ijlen, evenzeer met gevleugelde schreden; of liever met dragonderstappen, die hare robe deden wapperen als bij voorkomende gelegenheid het nationale dundoek boven op den toren.

Gered! Het veilig oord was bereikt, waar spoedig het sirenengewaad verwisseld werd met den krijgshaftigen dos, in een onbewaakt oogenblik afgelegd.

En de broeder der Ariadne, welke mij redde uit dit labyrinth, had zich ten onverwachtste omgekeerd, toen hij den Minotaurus lang genoeg had laten loopen, en stelde dezen nu de gewetensvraag, wat er van zijn verlangen was?

Nu eerst zag de buiten adem geloopen man, dat hij bij den vuurrooden neus genomen was; hij stotterde wat en droop af. De verwoede onderofficier liet evenwel niet na, rapport van het gebeurde te maken, en 't mag niet worden ontkend, dat er zware vermoedens rezen omtrent de vertrouwbaarheid van zijn droevig verhaal; doch genoegzame zekerheid bestond niet en men besloot daarom, dit anders hoogst bedenkelijk geval aan de vergetelheid prijs te geven; nadat de volijverige sergeant ernstig was vermaand om bij een volgende gelegenheid zich meer oordeelkundig te gedragen.

Het schitterend vuurwerk eindigde met eenige zevenklappers, in andere woorden: eenige malen werden lichtere straffen opgelegd wegens „niet stil staan in het gelid," „ongepaste houdingen hier of daar," en meer van die delicten, welke bijzonder de aandacht trokken, wanneer iets af te rekenen viel. Althans den eersten keer, dat ik mijn hardnekkigen vervolger onder de oogen kwam, was er in zijn voorkomen iets kalkoensch en in het mijne iets dat sprak van verdrukte onschuld.

In Brabant werd vooral vroeger van het Carnaval veel werk gemaakt, te 's Hertogenbosch en Breda. Daar was dan het hek van den dam; dolle vroolijkheid verving den gewonen ernst; gemaskerden bewogen zich langs den weg en haalden zeer ongewone grappen uit. Alles was geoorloofd.

Het spreekt van zelf, dat men aan de Militaire Academie zijne petekinderen bij voorkeur alsdan binnen de muren hield; soms leidden de omstandigheden er toe, dat dit niet wel mogelijk was, en dan hadden de jongelui schik.

Het waren onnavolgbare travestis, welke de jonkers zich veroorloofden; onmogelijk toegetakeld namen eenigen hunner deel aan den algemeenen jool, en het was een weergaloos genot, voor de officiers-sociëteit eene infernale quadrille uit te voeren of wel, in phantastische kleeding, een heidendans ten beste te geven.

Het masker tartte thans eene mogelijke herkenning en bij deze éénig voorkomende gelegenheid mocht schalksch vernuft naar hartelust zich uiten.

Wee den gehaten kwelgeest, die onder een dolzinnig clubje verzeild geraakte; zijn leed was niet te overzien. Zelfs moest bij zoo'n exceptioneele gelegenheid een hoogleeraar het misgelden, en het „Patertje langs den kant", naar de traditie uitgevoerd door eene bende die Cooper's Scalpjagers bedremmeld zou hebben gemaakt, had dan een minder gewild docent tot middelpunt.

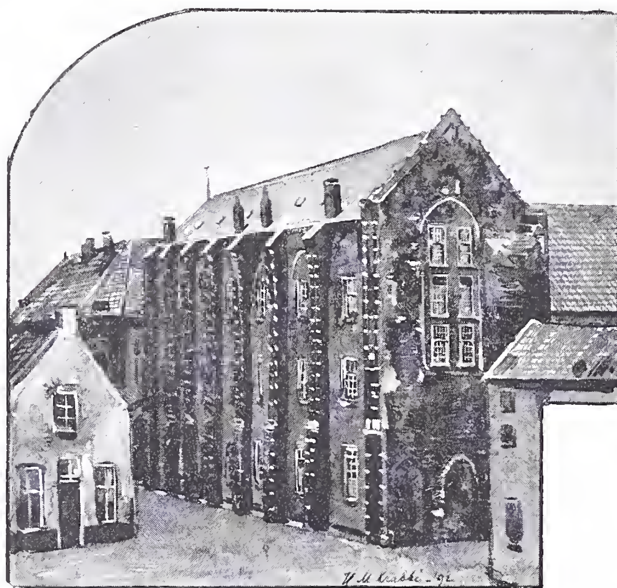
Het is alzoo vergeeflijk, dat een wijs Bestuur in den regel zulke buiten-

sporigheden trachtte te voorkomen, hetgeen vooral gemakkelijk viel in een voorhistorisch tijdperk, toen men de kadetten der K. M. Academie min of meer behandelde als Russische verdachten, langs administratieven weg onschadelijk gemaakt.

Nog eens: men valle hen niet hard, die van de karig toegemeten vrijheid wel eens 'n indiscreet gebruik en dolle capriolen maakten als een waakhond, voor een oogenblik losgelaten.

Dwangbuizen worden niet straffeloos aangegespt, — geest wordt niet straffeloos aan banden gelegd.

(*Slot volgt*).

Kloosterkazerne, vroeger Barbaraklooster.

UIT DE STUDEERCEL DER REDACTIE.

In het October-nummer van *de(n) Gids* (1894) verscheen eene studie *Over den oorsprong van den Ridder met den Zwaan*, door J. F. D. Blöte.

Zij, die de geschiedenis der Letteren beoefenen, zullen dezen degelijken arbeid met groote ingenomenheid ontvangen hebben. De auteur herinnert aan Wagner's *Lohengrin*, en wijst inzonderheid op een hoogst eigenaardig motief in de geschiedenis van den Zwaanridder. Lohengrin, de kampvechter der onschuldig vervolgde Elsa van Brabant, doet haar plechtig beloven nooit te zullen vragen naar zijn naam, geslacht of vaderland. Wanneer men Elsa later in het oor fluistert, dat Lohengrin misschien door daemonische middelen voor haar de overwinning behaalde, bezwijkt zij voor de verzoeking, en vraagt hem in den stillen nacht naar zijn vaderland en zijn geslacht. Nu moet Lohengrin in de volksvergadering verklaren, dat hij ridder is van den Heiligen Graal, welke hem eene bovenaardsche kracht heeft geschonken. Die kracht kan hij alleen behouden, zoolang zijn afkomst onbekend blijft. Thans is hij verplicht naar den Graalburcht en zijn vader Parzival terug te keeren.

Dat Wagner de bijzonderheden van zijn dichterlijken tekst aan een Middelhoogduitsch gedicht van Koenraad van Würzburg († 1287), waarvan fragmenten zijn overgebleven, ontleende, dat hij een roman uit hetzelfde tijdvak onder den titel *Loherangrin* raadpleegde, en ook het slot van Wolfram von Eschenbach's *Parzival* (1205—1220) in het oog hield, is algemeen bekend. De auteur van het bedoelde *Gids*-artikel wijst er op, dat Fransche dichters den Zwaanridder reeds vroeger (XII eeuw) bezongen onder een anderen naam, Hélyas, en dat Wolfram hem als zoon van Parzival onder den naam Loherangrin in Duitschland bekend maakte. Voorts wijst hij op den mythologischen oorsprong van den Zwaanridder, die een zuiver Germaansch karakter bezit; en handelt hij over de beteekenis van den Zwaan in deze sage. Hij meent, dat de allereerste vorming er van naar het eiland der Bataven kan worden teruggeplaatst, en dat de sage later in België is gevonden, door „de gedwongen of vrijwillige verschuiving der Batavieren sedert de derde eeuw."

Aan het slot van zijn artikel heeft de auteur pogen op te lossen, waarom later in de romantische, middeleeuwsche inkleeding van de geschiedenis des Zwaanridders deze juist aan zijne vrouw oplegt niet naar zijne afkomst te vragen. Hij verzekert, dat, „toen de mythe in den loop der tijden „vaste gedaante had aangenomen, men verlangde te weten, hoe de Zwaan „in zulk een nauw verband met het scheiden van den God of den ridder kon „staan. En hier koos het volk eene oplossing in overeenstemming met zijne „denkwijze, grijpende *uit overoude voorstellingen, die schier bij alle primitieve* „*volkeren voorkomen*. Wanneer namelijk bovennatuurlijke wezens zwakkeren te „hulp komen, zoo duurt die hulp slechts zoolang, als zij niet bespied of gevraagd „worden." En dan wordt dit toegelicht door het sprookje van de huisgeesten, die 's nachts het werk der bewoners verrichtten, maar verdwenen zijn door de nieuwsgierigheid der jongeren, en door de „Bretagnesche" (Bretonsche) sage van den ridder „Laval". De auteur bedoelt natuurlijk de bekende *lay* van Marie de France over den ridder *Lanval*. Het schijnt nu, dat het geopperde

vraagstuk door deze oplossing nog niet veel gebaat wordt. En daar de zaak om velerlei redenen mij hoogst belangrijk voorkomt, neem ik de vrijheid eene andere oplossing voor te stellen.

Met recht kan men een onderzoek instellen naar het eigenaardig geheimzinnige in de geschiedenis van den Zwaanridder. Hij verbiedt zijne vrouw hem ooit naar zijne afkomst of naam te vragen. Als zij uit nieuwsgierigheid, door booze inblazing verleid, de vraag toch doet, verdwijnt hij met den zwaan naar het onbekende land, door Lohengrin Montsalvat genoemd. Er is in deze voorstelling een episch motief verscholen, dat tot de hoogste oudheid opklimt. Een bovennatuurlijk wezen, god of godin, held of heldin met magische kracht begaafd, huwt een sterfelijk wezen. Terstond zegt het eerste, dat men niet pogen mag zijn aangezicht of zijn naam te kennen, daar dit heillooze gevolgen zou hebben. Verleiding brengt het sterfelijk wezen er toe om dit verbod te overtreden, en oogenblikkelijk daarna verdwijnt het goddelijke wezen. Dit motief is in vele litteraturen gedurig herhaald.

Misschien komt het 't eerst voor in het Indische volkssprookje van de *Dochter des Houthakkers*, in het Engelsch vertaald in *the Asiatic Journal* (1842, deel 37, blz. 114), en in het Duitsch door Brockhaus in zijne: *Die Märchensammlung der Somadeva Bhatta aus Kaschmir* (1843, deel II, bl. 191). 1) In dit sprookje wordt verteld, hoe Basnak Dau, de Koning der Slangen, tegen de wil zijner moeder een sterfelijk wezen huwt. De aardsche vrouw verliest door hare nieuwsgierigheid haar geluk. De koning verbood haar in de geheimen van zijn geestenrijk door te dringen, maar de moeder des konings, die vertoornd is, dat haar zoon de dochter van een houthakker huwde, verleidt de jonge vrouw den koning te bespieden. Nu wordt zij gescheiden van haar man, moet in dienst van hare schoonmoeder allerlei ruw werk verrichten, tot zij eindelijk na vele beproevingen wederom met haar gemaal wordt vereenigd.

Den bekoorlijksten vorm dezer geschiedenis vindt men bij Apuleius. Lucius Apuleius schreef in het laatste vierde deel der tweede eeuw onzer jaartelling zijne *Metamorphosen*, in de geschiedenis der Letteren dikwijls aangeduid met den titel van: *Gouden Ezel.* Te midden van zijn verhaal vlecht Apuleius een sprookje in, dat hij aan eene Milesische vertelling had ontleend — de alomberoemde geschiedenis van *Amor en Psyche.* Het geldt hier het huwelijk van een God met eene sterfelijke koningsdochter. De God komt alleen des nachts en in het duister bij zijne gemalin. Hij verbiedt haar ooit eene poging te doen, om zijn gelaat te aanschouwen. Psyche's zusters echter fluisteren haar in, dat haar echtgenoot misschien een demon is. Psyche komt met eene brandende lamp in het slaapvertrek van den sluimerenden God, en laat een kokenden druppel olie op zijn schouder vallen. Nu moest zij zwerven en vluchten, tot zij door Venus tot allerlei vernederenden arbeid gedwongen, eindelijk uit mededoogen door Jupiter in den Olymp wordt opgenomen, en met Amor hereenigd.

---

1) Dr. Marcus Landau, *Die Quellen des Dekamerons*, (Zweite Aufl. 1884, bl. 309).

Opmerkelijk is het, dat deze allerliefste vertelling later zoo dikwijls werd geïdealiseerd door dichters en schilders, inzonderheid door Rafael, La Fontaine, Molière en Robert Hamerling, terwijl Apuleius haar eene *fabula anilis* — een oudewijvensprookje — noemt. Hij legt haar althans in den mond van eene oude slavin, en poogt het oorspronkelijk wellicht zeer eenvoudige Milesische verhaaltje op sarkastischen toon te vertellen. Apuleius drijft den spot met de goden. Bij hem is als oorzaak van Venus' gramschap over Amor's huwelijk opgegeven, dat zij geen lust heeft zoo vroeg in de kracht des levens grootmoeder te worden. 1) Als Psyche gevlucht is, belooft Venus aan ieder, die haar gevangen neemt, zeven zoete kussen en nog een, die ongemeen honigzoet zal zijn. 2)

Ondanks deze spottenden toon blijft toch de sprook zelve allerbelangrijkst, in hoofdzaak overeenstemmende met het Indische verhaal van Somadeva. Nogmaals wordt dezelfde geschiedenis met kleine wijzigingen verhaald in middeleeuwsche kleuren, waarschijnlijk door den dichter Dénis Piramus, omstreeks 1250. Het geldt hier de liefde van den ridder Parthenopeus de Blois, en de jonkvrouw Melior van Chiefdore, die zich alleen des nachts in het duister met den ridder onderhoudt, en hem verbiedt haar gelaat te aanschouwen. Ook hier wordt de ridder door zijne moeder opgestookt, om te ontdekken, of geen booze daemon hem in hare armen voert. Parthenopeus brengt eene lantaarn mee, die hij verborgen houdt, en verlicht het gelaat der slapende prinses. De straf volgt ook hier onmiddellijk op de misdaad. De ridder wordt van Melior gescheiden, moet dwalen „achter lande", en vervalt tot zoo groote smart, dat hij in een woud wil sterven als prooi van wilde dieren. Door het mededoogen van Melior's zuster, Urake, wordt hij, na dapper gestreden te hebben in een steekspel, met Melior opnieuw vereenigd en gekroond als keizer van Konstantinopel.

Er bestaat nog eene Indische tooververtelling medegedeeld in den bundel verhalen: *Hitopadesa, eine alte Fabelsammlung aus dem Sanskrit übersetzt von Max Müller* (1844) 3). Het is de sproke van Prins Kandarpaketoe, die langs een wonderboom in zee afdaalt, en op den bodem een gouden stad vindt, waarin hij eene jonkvrouw aantreft, die hem hare liefde schenkt, op voorwaarde, dat hij een Godenbeeld in de onderzeesche stad nimmer zal aanraken. Door nieuwsgierigheid verleid, overtreedt hij het verbod, wordt door het beeld uit de zee op het strand geworpen, en mag zijne geliefde nimmer meer terugzien.

In de Arabische *Duizend-en-een-Nachtvertellingen* komt het bekende verhaal der *Drie Kalenders*, en wel inzonderheid het verhaal van den derden Kalender 4), waarin eene nieuwe variatie op ons thema voorkomt. De held wordt door den vogel Rok naar een berg gedragen, en komt in een tooverpaleis, waarin

---

1) «Felix vero ego» — zegt Venus — «quae in ipso aetatis meae flore vocabor avia.» *Metam.* — lib. VI, p. 397.

2) «Accepturus indicinae nomine ab ipsa Venere septem savia suavia et unum blandientis appulsu linguae longe mellitum.» *Metam.* lib. VI, p. 397.

3) Dr. Jan te Winkel, *Geschiedenis der Nederl. Letterk.*, (1887) I dl., blz. 200.

4) 79ste tot 88ste Nachtvertelling volgens de Nederlandsche vertaling (1889) I d. bl. 468—volg.

veertig beeldschoone jonkvrouwen hem verwelkomen. Hij leeft in eene opeenvolgende reeks van genietingen gedurende een jaar te midden van dat gezelschap. Dan verzekeren de veertig jonkvrouwen hem, dat zij het paleis voor veertig dagen moeten verlaten, dat hij op haar wachten moet. Zij geven hem honderd sleutels om de zalen van het paleis te kunnen zien, maar verbieden hem alleen de honderdste deur, een deur van goud, te openen. Alleen nieuwsgierigheid verlokt hem het gebod te overtreden. Hij ziet een gevleugeld paard, dat hij bestijgt, en dat hem in de lucht voert, om hem af te werpen op het terras van een kasteel. Hij verneemt daar, dat hij nimmer in het betooverde kasteel zal mogen terugkeeren.

Wanneer we nu al deze vertellingen naast Wagner's voorstelling van den Ridder met den Zwaan stellen, treft de gelijkheid van de telkens terugkeerende motieven. Lohengrin verbiedt Elsa hem naar zijn naam en geslacht te vragen. Zij luistert naar slechten raad, overtreedt het gebod, en verliest haar echtgenoot. Geheel hetzelfde geschiedt in de beide Indische vertellingen. De dochter van den houthakker overtreedt het verbod van den slangenkoning, en moet een zee van rampen doorworstelen. Prins Kandarpaketoe verliest door zijne nieuwsgierigheid zijn geluk. Psyche overtreedt het gebod van Amor, Parthenopeus dat van Melior, de Kalender dat der veertig princessen.

Er wordt nu gevraagd naar de verborgen beteekenis dezer vertellingen, vooral naar de beteekenis van het verbod, dat telkens wordt overschreden. Volgens enkelen wordt in deze verhalen eene toespeling gemaakt op den zondenval der Paradijsmenschen, en het overtreden van Jahve's verbod door Eva en Adam. Het zal misschien verstandiger zijn het vraagstuk eenvoudiger op te vatten. De nieuwsgierigheid van de dochter des houthakkers, van Psyche, van Parthenopeus, van Elsa, van den Kalender, is te vergelijken met de nieuwsgierigheid van Pandora, die de noodlottige doos opent, van Blauwbaard's vrouw, die de verboden kamer ontsluit. De diepere beteekenis van dit telkens terugkeerend motief — de nieuwsgierigheid sterker dan de vrees — schildert den onafwijsbaren drang van het menschelijk hart, om te weten wat verborgen is, de begeerte van de rede om door te dringen in de geheimen der goddelijke mysteriën.

Apuleius heeft door het kiezen van den naam Psyche den lezer op het vermoeden gebracht, dat hij door deze vertelling eene voorstelling wil geven van het lijden der Ziel, die van God afdwaalt, die zwaar beproefd wordt, en eindelijk uit genade verlost en met zijn God verzoend wordt. Voor het overige schijnt het mij voorzichtig toe niet al te veel naar verborgen bedoelingen in dergelijke verhalen te zoeken. Ik beaam het gevoelen van Paul Monceaux, die een onderhoudend boek over Apuleius geschreven heeft, en die omtrent de sproke van Amor en Psyche zegt: „Prenons l'épisode pour ce qu'il est, un joli conte encadré dans un roman. La fleur se fanerait à la vouloir trop expliquer."

Nederlandsche Verzen en Nederlandsch Proza.

XII.

Naar Atjeh en Terug. Roman van G. O. van Wijk, schrijver van „De Goeie Jo.” Amsterdam, *Uitgevers-Maatschappij „Elsevier”*, 1894.

Het is juist een jaar geleden, dat in deze kolommen melding werd gemaakt van den eersten roman des heeren G. O. van Wijk. Het bleek toen, hoe *De Goeie Jo* een boek was, dat min of meer tot het genre der *sensational novels* behoort. Voor de meerderheid der Nederlandsche romanlezers zal ook dit nieuwe werk: *Naar Atjeh en Terug* zeer welkom zijn. Het is aangenaam te bespeuren, dat de auteur eene schrede vooruit is getreden op den weg der kunst. De tweede roman overtreft den eerste. Eene eigenaardigheid van dezen schrijver is, dat hij de drie eigenschappen, door Da Costa voor den dichter gevorderd: gevoel, verbeelding, heldenmoed, in genoegzame hoeveelheid bezit. Zijne zwakke zijde is het te veel vertrouwen op zijne verbeelding, zoodat enkele schilderingen, het voorstellen van sommige toestanden, iets onvolledigs of iets onwaarschijnlijks schijnen te bevatten.

Dat de auteur gevoel bezit, staaft hij door de voorstelling van den militairen dokter Henri de Laat en zijn vriend den fuselier Bergsma. De Laat is een dokter, die niet gaarne noodelooze medicijnen voorschrijft, en daarom niet veel praktijk kreeg, „door de domheid van het publiek, dat volstrekt door poeders, pillen of drankjes vergiftigd wil worden.” Hij wordt lid van de Tweede Kamer, daar hij het „stemvee” door beloften had gewonnen. Hij had in de Kamer het woord genomen te midden van het „niets beduidend en totaal overbodig geklets” over den algemeenen dienstplicht, maar zijne rede was zoo heftig, dat de voorzitter hem het woord ontnam, en hij zijn mandaat neerlegde.

Indien De Laat even heftig is geweest in zijne taal, als de heer Van Wijk, dan schijnt de voorzitter der Tweede Kamer volkomen in zijn recht. De schrijver zou bij mindere ruwheid zijn gevoel voor waarheid en recht zeker smaakvoller hebben uitgedrukt. Maar dit gevoel blaakt van een nobel vuur, en wekt sympathie.

Dokter de Laat is toegevoegd aan een transport suppletie-troepen, dat van Rotterdam naar Batavia vertrekt. Na zijn ontslag als lid van de Kamer, heeft hij de betrekking van officier van gezondheid bij het Indische leger verworven. Als de officieren en manschappen zich inschepen op de stoomboot te Rotterdam, ligt er een beschonken fuselier voor de voeten van dokter de Laat. Deze grijpt hem aan, werpt hem op zijne schouders — en brengt hem zoo aan boord. Eenige oogenblikken later wordt hij geroepen bij den nathals, die dreigt te stikken. Als hij geholpen heeft,herkent de dronkaard hem, en noemt hem bij zijn naam. Het was een verloopen student, een gemeen sujet, dat te Leiden met De Laat gestudeerd had. Aan boord van den stoomer begint de dokter zich het lot van den fuselier aan te trekken, maar het blijkt steeds duidelijker, dat Bergsma een machteloos slachtoffer van den drank-daemon is.

Uit vele bijzonderheden is het tevens op te maken, dat de ongelukkige Bergsma een zeer goed hart bezit. Hij springt in

zee om een kostbaren hond te redden — maar bedriegt De Laat door zich jenever te doen schenken als medicijn. Hier zeer ernstig over gegispt, erkent Bergsma, dat hij geheel verloren is, dat hij als fatsoenlijk man opgehouden heeft te bestaan. Tot bewijs voegt hij er bij, dat De Laat hem anders zeker wel eens aan zijne vrouw zou hebben voorgesteld. Deze antwoordt: „Gebruik in geen acht dagen sterken drank, Bergsma! en ik beloof je, dat mijn vrouw je aanspreken en de hand reiken zal!"

Dit middel helpt. Het verlangen van den *ci-devant*-fatsoenlijken man een paar woorden met eene beschaafde vrouw te wisselen „was machtiger geweest, dan zijn verlangen naar sterken drank." Het is een uitmuntend tooneel, wanneer De Laat en zijne vrouw Bergsma bij het achterdek opzoeken.

Ik geef het woord aan den auteur:

„„Je ziet, Bergsma! dat ik ook mijn „woord kan houden" — zei de Laat, — „„Kijk, Jane! hier is de vriend, over wien „ik je gesproken heb!"

„Bergsma werd bang voor de lieve, vol „medelijden op hem gevestigde vrouwen-„oogen, en in plaats van een woord van „dank te uiten, klonk het sidderend van „zijne lippen: „Ga heen mevrouw! ga „heen! U hoort niet in mijne nabijheid. „Ik ben zoo slecht, zoo schandelijk „slecht .... u kunt ...."

„Hier viel Jane hem in de rede: „Je „vriend mag zeker ook wel mijn vriend „zijn, Henri? .... Ja, *mijnheer* Bergsma! „ik wil gaarne vriendschap met u sluiten."

„Er kwam een floers voor Bergsma's „oogen, hij vreesde te zullen vallen. „„Neen, mevrouw! neen .... ik ben geen „vriendschap meer waardig .... u weet „niet wat ik op mijn geweten heb .... „o, ga heen, ga heen."

„Jane greep zijne hand, en sprak met „tranen in de oogen: „Ik weet alles, en „kan u alles vergeven, nu ge u zelf over-„wonnen hebt. Gij hebt gedwaald en ge-„zondigd niet alleen, maar ook veel ge-„leden, en ter wille van dit leed wil ik „u zien te redden. Sta me toe, u mijn „vriend te mogen noemen, en zorg, dat „ik spoedig trotsch op uw vriendschap „mag zijn!"

„Bergsma's angst verdween, en heftig „klemde hij Jane's handje in zijne forsche „knuisten. Zij voelde, dat er een traan „op viel, en lachte jubelend tot haar man, „toen Bergsma snikkend zeide: „Ik be-„loof u, dat ik mijn best zal doen, „mevrouw! Geef me slechts nu en dan „een bemoedigend woord, en ik zweer „u, dat er geen droppel jenever meer „over mijne lippen zal komen."

Dit is zeker eene uitmuntende bladzijde, eenige stijfheid in den toon van het gesprek niet meegerekend.

Later wordt Bergsma hospitaal-soldaat onder De Laat, en spoedig korporaal. Hij gaat met den dokter naar Atjeh, waar hij op het slagveld een vaandel, den onzen ontnomen, heroverd. Hij wordt gedekoreerd, en krijgt uitzicht officier te worden. In de groepeering dezer drie figuren is de schrijver gelukkig geweest. Voor het overige overstelpt hij den lezer met heftige uitvallen tegen onze regeering, verhaalt hij eene reeks van afgrijselijke rampen, en doet zijn best den ridderlijken aard van zijn held De Laat onder zoo heerlijk mogelijk licht te plaatsen. In de teekening der tafereelen op Atjeh heerscht eenige onzekerheid, alsof de auteur meer op zijne fantazie, dan op zijne ervaring vertrouwde. Desniettemin zal het geheel een bevredigenden indruk achterlaten.

* * *

Cyriel Buysse. Sursum Corda. (Twee deelen). Amsterdam, *P. N. van Kampen & Zoon* (zonder jaartal, 1894).

Een roman uit Zuid-Nederland!

Cyriel Buysse is bekend door menig novelle, waarvan enkelen in dit tijdschrift verschenen.

Hij geeft nu te Amsterdam een roman in twee deelen uit: *Sursum Corda*, die geheel ten platten lande in de omstreken van Gent en Brugge speelt. In dit opzicht herinnert hij aan *Arm Vlaanderen* van Teirlinck-Steyns. Wij zijn voortdurend „op den buiten" — en we vernemen gestaag hoe ellendig het met de plattelandsbevolking gesteld is.

Cyriel Buysse verhaalt eene geschiedenis voorgevallen te Looverghem. Gilbert van den Steen, een „bloemfabrikant", een jongmensch met een zeer vlug hoofd en groote gaven, heeft met eenige geestverwanten en hunne vrouwen een letterkundigen en artistieken vriendenkring gesticht. Men zal een tijdschrift uitgeven ter verspreiding van beschavende kennis onder de boeren en buitenlui. Als het eerste nummer verspreid is, gaat Gilbert, de held van het verhaal, met zijne vrienden naar de voornaamste herberg van het dorp, waar „de Appel" uithangt. Zij vinden er eenige voorname ingezetenen, die bier of sterken drank drinken, en redeneeren over de hooge prijzen der „petaters". Als de redacteurs van *Sursum Corda* nu vragen, of hun tijdschrift niet ontvangen is, bericht de waard, dat de kinderen er mee gespeeld hebben, en komt het tijdschrift gekreukt en verscheurd uit de keuken.

Het is de eerste teleurstelling, die door vele andere gevolgd wordt. Een ultramontaansch candidaat-notaris, Jozef de Moor, biedt het hoofd aan den vriendenkring, en poogt *Sursum Corda* zooveel mogelijk afbreuk te doen. De edelmoedige Gilbert vindt geen anderen steun, dan in den kring zijner geestverwanten. Vele vergaderingen van *Sursum Corda* worden gehouden, maar bereiken haar doel niet. Zij vragen geestverwanten uit de naburige dorpen, maar ook deze brengen hen niet veel verder. De schrijver doet niet alleen uitkomen, dat de boeren „op den buiten" zeer achterlijk zijn, maar hij stelt telkens in het licht, dat ook de ontwikkelden nog in vele dingen te kort schieten.

Hij schildert het gezin van dokter de Cock te Amertinghe, en laat de mooie dochter Irene optreden. Gilbert blaakt van liefde voor haar, maar het blijkt, dat zij zeer bekrompen denkt, liefst in de keuken is, om voor den maaltijd te zorgen, en dat zij den intrigant de Moor ver weg de voorkeur schenkt boven Gilbert. Ofschoon Cyriel Buysse dit zeer kwalijk neemt aan Irene, moet tot hare verontschuldiging gezegd worden, dat zij geen zeer aangenamen indruk van Gilbert had ontvangen. Op een buitenpartijtje van *Sursum Corda* zit Gilbert uren naast haar, en durft geen woord te spreken. De Moor is een vroolijk prater, en kaapt Irene voor den neus van Gilbert weg.

We hooren voorts, dat er in de fatsoenlijke kringen, die Gilbert steunen, velerlei verborgen ellende heerscht. Bij het éene gezin is het kwalijk verborgen armoede, bij het andere groote spilzucht en verwaarloozing. In een derde gezin heerschen de kinderen als tyrannen, en maken ze zooveel gerucht in de gang, dat de vergadering van *Sursum Corda* niet behoorlijk kan voortgezet worden. In een vierde heerscht er oneenigheid tusschen man en vrouw. Het is de familie Terront. De man, ontvanger van Lauwergem, is een verachtelijk egoïst en geweldenaar, de mooie, bevallige jonge vrouw zijn slachtoffer. Een zonderlingen indruk maakt het tooneel in Gilbert's woning, als mevrouw Terront hem komt raadplegen over hare echtscheiding, en na eene zeer droevige geschiedenis van haar huwelijk verteld te hebben, hem in de armen valt. Dit geheele tafereel is volkomen overbodig, daar Gilbert later weigert de rampzalige vrouw te ontvangen. En dit laatste strekt niet, om den lezer een hoog denkbeeld van Gilbert's ridderlijkheid in te boezemen.

Na de schildering eener reeks van rampen, doet de schrijver Gilbert be-

sluiten uit Loverghem te vertrekken — hij verkoopt zijne landerijen, zijne ateliers, zijn huis en stalling. De notaris de Moor koopt alles, en gaat er met Irene wonen. Gilbert vertrekt wanhopig naar Amerika. Het boek is vlug geschreven met veel slag van realistische schildering. Maar de zwakke zijde is de polemische strekking. De auteur wil staven, dat een fatsoenlijk en eerlijk man in Vlaanderen „op den buiten" niet kan leven. Hij offert aan dit doel al zijne personen op, en brengt ons in het gezelschap der leden van *Sursum Corda* — een hoop dwazen, eene verzameling van middelmatige stumpers, Gilbert niet uitgezonderd.

In één opzicht maakt Cyriel Buysse zich aan een groot letterkundig vergrijp schuldig, vooral voor een Vlaming: hij strooit de basterdwoorden met hoopen in zijne volzinnen uit. Ik noteer maar enkelen: (blz. 1:) *serieus*, de *sensatie*, dat de *realiteit;* (bl. 2:) *geaccentueerd;* (bl. 3:) door deze *societeit* uitgegeven *revue;* (bl. 4:) een *brouhaha;* (bl. 5:) *sceptische* spotters; (bl. 6:) *imposant*; (bl. 7:) *lethargie;* (bl. 8:) *gepreciseerd*, *gematerialiseerd*, *paroxysme*, het *troeblante vizioen*, de *realiteit;* (bl. 9:) *obsedant*, *immaterieël;* (bl. 11:) *decisief*, *basis*, *succes*, *pruderiën*, *conventies*; (bl. 12:) *immens*, *gedecoreerde* en *gechamarreerde* heeren; en voorts gedurig herhaling van: *passionneeren*, *demoraliseeren*, *degouteeren*, *obsessie*, *sensatie*, *assorteeren*, *prae-occupeeren*, *evocatie*, *notie*, *emphase*, *attractie* en nog veel meer.

Voor een Vlaamsch schrijver is dit vergrijp grooter dan voor een Noord-Nederlandschen. Ik weet wel, dat een zoo begaafd auteur als Louis Couperus, zich ten onzent aan het schrijven van dergelijke woorden schuldig maakt, dat mevrouw Bosboom weleer vele basterdwoorden in haar stijl opnam, even als Potgieter en Alberdingk Thijm, maar c schijnt nog geene verontschuldiging voc hen, die groote schrijvers daarin navolger.

Op het laatste Taal- en Letterkundig Congres te Arnhem heeft de heer A. C. van der Cruyssen de Noord Nederlandsche auteurs verweten, dat zij zich „plichttig" maken aan het gebruik van basterdwoorden. Hij voegt er bij: „Bij ons in „België, waar wij zooals u bekend is, „zoo sterk te strijden hebben voor het „behoud onzer taal, heeft zulke handel- „wijze een ongelooflijk noodlottigen in- „vloed. Wij geven wapenen in de handen „onzer tegenstanders. Ziet, zeggen zij, „gij beweert een schoone taal te bezitten, „en wij vinden er niets dan Fransche „woorden in."

Cyriel Buysse zal zijn Vlaamschen landgenoot dit pleidooi tegen de basterdwoorden niet euvel kunnen duiden. Er is trouwens niet veel tegen in te brengen. Conscience en Van Beers zouden zich wel gewacht hebben een enkel basterdwoord uit te spreken. Het is te hopen, dat de jongere Vlaamsche schrijvers dit achtenswaardig voorbeeld zullen volgen— en dat een bekwaam kunstenaar als Cyriel Buysse hen hierin voorga. Want het is geheel verkeerd gezien te meenen, dat de artistieke waarde van den Nederland sche stijl zou stijgen bij het gebruik var bastaardwoorden als: *brouhaha* en *troeblan vizioen.* In Noord-Nederland is veel gezon digd, maar dit blijft alleen eene quaesti van stylleer en smaak. In Zuid-Nederlan is het hoogst gevaarlijk onze Noord Nederlandsche kwade gewoonten na te volgen, wellicht, omdat de goede Noord Nederlandsche uitdrukkingen niet zoo gemakkelijk zijn te vinden. Een jong schrijver als Cyriel Buysse heeft het evenwel in zijne macht deze idiosyncrasie (oo een basterdwoord!) weldra te overwinnen

